This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

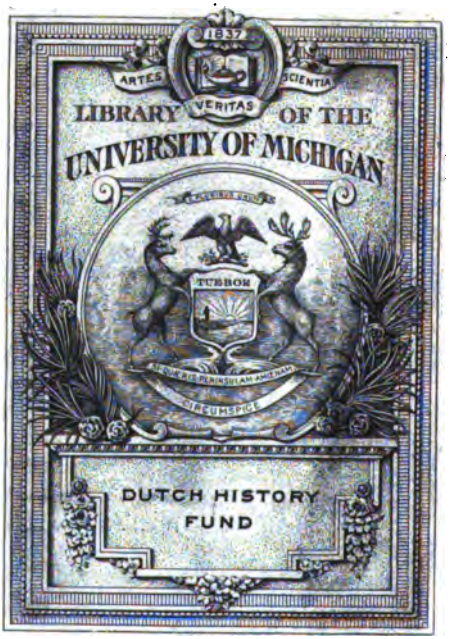
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V123

MENGELWERK,

VOOR

1821.

THIS PAGE INTENTIONALLY LEFT BLANK

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN;

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN;

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN;

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Weetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1821.

MENGELWERK.

dubb. werk.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1821.

Dutch. Lit.
Nijhoff
10-17-24
10742

INHOUD VAN HET MENGELWERK.

Over den Strijd tusschen het Goede en Kwade in de Overleveringen der Volken. Door N. G. VAN KAMPEN. 1
Wenken. III. 13
Verdeeling der Planten over den Aardbodem. Naar MALTE-BRUN. 21
Schalksche Trek uit de Jeugd van ERASMUS. 28
Een Staal van LUTHER's Bitterheid tegen ERASMUS. 30
De Oorsprong van JACQUES CLÉMENT. Een onuitgegeven Gedenkstuk tot de Geschiedenis van *Frankrijk*. Door ACHILLE DE JOUFFROY. 31
Drietal oorspronkelijke, onuitgegevene, en thans naar het eigen Handschrift gedrukte Dichtstukken van HUIBREGT KORNELISZ. POOT. *Letter-lauwerkrans, gevlogten om 't hooft van den konstrijken Digter Huibregt Kornelisz. Poot. — II. Aen den Heer Daniel van Beke, over het toezenden van zijn Letter-lauwerkrans.* 38
Iets, ter herinnering aan het Feest van den verdienstelijken Tooneelkunstenaar A. SNOEK, gevierd in den *Amsterdamschen* Schouwburg, 16 Nov. 1820. Door M. WESTERMAN. 42
Regtvaardigheid door Scherpzinnigheid gehandhaafd. 47
Op het afsterven van E. A. BORGER, *Hoogleeraar in de Wijsbegeerte en Letteren aan de Hoogeschool te Leyden*. 48
De Vrouw meer een gevoelig dan een denkend Wezen. Redevoering. Door den Eerw. J. C. A. SANDER, *Leeraar der Lutersche Gemeente te Zaandam*. 49
Wenken. IV. 68
Bijzonderheden, betrekkelijk ALI, *Pacha van Janina*. Door T. S. HUGHES. 73
Berigt, wegens het verzinken van het Dorp *Stron*, in *Bohemen*. Door WINKLER. 79
Spreuken uit het *Heimwee* van JUNG-STILLING. 81
De *Nederlandsche* Nijverheid. *Dichtstuk*. 84

Iets, betrekkelijk OLIVIER VAN NOORT. 89
Les voor de zoogenaamde Grooten der Aarde. 91
Aardige Woordspeling van den Componist GRETRY. 91
JAN BARENDSE, of JAN DE LAPPER. *Eene Vaderlandsche Anekdote, in Dichtmaat.* 92
Bijdrage tot de Geschiedenis der Onverdraagzaamheid onder Protestanten, in een zonderling Geval, eenen Ingezeten van *Amsterdam*, omstreeks het midden der Zeventiende Eeuwe, bejegend. 97
Waarnemingen over de *Croup.* Door J. J. KERBERT, *Heel- en Vroedmeester te Koog aan de Zaan.* 104
Een Reisje naar *Frederiksoord.* Voorlezing. Door D. DE GRAAFF, te *Gorinchem.* 110
Over eenige latere en hedendaagsche *Italiaansche Improvisatoren.* 120
Iets, over SUSANNA VAN BAERLE, Echtgenoote van CONSTANTIJN HUIGENS, en hunne Kinderen. 124
Aanmerkingen op de *Proeve eener taalkundige Verklaring van de beteekenis der Benamingen van eenige Nederlandsche Plaatsen.* 128
Fragment uit het Verhaal eener Reize door *Rusland.* 131
Huwelijksverjaardag. *Dichtstukje.* 135
Tranen. *Dichtstukje.* 138
De Sleutel van den Grafkelder. *Dichtstukje.* 139
De doove Orgeltrapper. Door N. J. STORM VAN 'S GRAVESANDE. *Luimig Dichtstukje.* 140
Aan ***, die eene Vertaling van OVIDIUS *Ars amandi* van mij verlangde. 144
De Tijd. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstuk.* 145
Wenken. V. 155
Een Reisje naar *Frederiksoord.* (*Vervolg en slot van bl.* 120.) 161
Iets, over SUSANNA VAN BAERLE, Echtgenoote van CONSTANTIJN HUIGENS, en hunne Kinderen. (*Vervolg en slot van bl.* 127.) 168
Aanmerkingen op de *Proeve eener taalkundige Verklaring, enz.* (*Vervolg en slot van bl.* 131.) 174
Het Geheim van MAELZEL's Schaakspeler ontdekt, in dat van den Schaakspeler van VAN KEMPELE. 177
Uittreksel eens Briefs van een' Reiziger uit *Londen*, in September 1820, tijdens het Verhoor der Getuigen tegen de Koningin van *Engeland.* 180
Is de drukking der lucht, door een' kogel veroorzaakt, in staat, iemand te dooden? 183

Aan-

INHOUD.

Aanleiding tot de Afschaffing der Pijnbank in de *Pruisische* Staten. 185
Aan de Nagedachtenis van E. A. BORGER. *Dichtstukje.* 188
De IJsgang. Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtstukje.* 190
Huwelijksreden. *Puntdicht.* 192
Eerzuil voor den *Nederlandschen* Dichter JACOB CATS, gesticht uit zijne eigene Werken. Door Mr. J. C. VAN DE KASTEELE, in *'s Hage.* 193
Merkwaardige Operatie van den Kanker. 206
Wenken. VI. 207
Beschrijving der *Geyser*, eene heete Bron op *IJsland.* Door den Hoogleeraar J. MENGE, te *Hanau.* 212
Herinnering aan den Veldtogt van *Moscou.* 216
Oorspronkelijke Brief van Keizer JOSEPH II aan een' zijner Hoofdbevelhebbers, rakende het Tweegevecht. 221
Geschiedenis van eene Speld. Door den Burggraaf DE SÉGUR. 222
Fragmenten over *Chili.* — I. *Merkwaardig Natuurverschijnsel bij de Stad Mendoza.* II. *Beschrijving der Kleeding eener Vrouwe te St. Jago.* 232
Hoe verzoent men den Nijd? 234
Drietal oorspronkelijke, onuitgegevene, en thans naar het eigen Handschrift gedrukte Dichtstukken van HUIBREGT KORNELISZ. POOT. *III. Brief aan den Heer Daniël van Beke, over den tytel Monsr. Monsr., mij gegeven.* — *Antwoord van denzelven.* 236
Apollo en Daphne. *Dichtstukje.* 239
Over den Invloed der onderscheidene Regeringsvormen op het Vrouwelijk Geslacht. 241
Is het eene gegronde opmerking, dat, sedert de invoering der Koepokinenting, de andere uitslagziekten, als de Roodvonk en Mazelen, kwaadaardiger geworden zijn; of zijn de denkbeelden daaromtrent alleen aan een blijvend vooroordeel tegen de Vaccinatie toe te schrijven? Door J. B. CRÖL, *M. D. te Dordrecht.* 250
Mevrouw BELZONI's heimelijk en gewaagd Bezoek van den Tempel van SALOMO, bij *Jeruzalem*, in het Jaar 1818. 256
De Slangenbanners in *Barbarije.* Volgens RILEY. 264
Brief aan een' Vriend, over onzen Vaderlandschen Dichter JACOB CATS. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 267
Gedachten bij het begraven van mijnen kleinen HENDRIK, overleden in de zevende maand zijns levens. 273
Iets, over *Spanje*, vóór de jongste Staatsomwenteling. 275
Het Snuifje. *Verhaal.* 280

Beklag van een ſnarig Vrouwtje, over een Artikel in het Ontwerp van een nieuw Burgerlijk Wetboek. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 285
Bemoediging. Aan mijne Gade. *Dichtſtukje.* 287
De luchtige Schoone. *Puntdicht.* 288
Goddaan! 288
ERASMUS geenszins de eerſte en grootſte Hervormer der Christelijke Kerk, volgens zijne eigene Schriften enz. 289
Is het eene gegronde opmerking, dat, ſedert de invoering der Koepokinenting, de andere uitſlagziekten, als de Roodvonk, en Mazelen, kwaadaardiger geworden zijn? enz. (*Vervolg en ſlot van bl.* 256.) 296
MESMER. 303
Handhaving der Eere van FRANS NAEREBOUT, betrekkelijk het behoud van het Schip *Zuiderburg.* Door G. J. VAN DEN BOSCH, te *Goes.* 308
Eene merkwaardige Regtzaak. 313
De Proteſtantſche Martelares in het *Oostenrijkſche*, in de Negentiende Eeuw. 320
Bijzonderheden, rakende NAPOLEON. Door Mevr. de Wed. des Generaals DURAND. 324
Iets naders, aangaande de medegedeelde Operatie van den Kanker. 328
De teedere Echtgenoot. *Eene rare Anecdote.* 329
Edele Denkwijze van een' *Marokkaanſchen* Keizer. 331
Geestig, of profaan? of beide? 331
Op den eerſten Tand van mijn eerstgeboren Dochtertje. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 331
's Levens Vinkebaan. Door G. BRANDT MAAS. *Dichtſtukje.* 333
De Tegenvoeters. *Puntdicht.* 336
Waardoor wordt de Vrouw beminnens- en achtingwaardig? Eene Voorlezing van H. VAN LOGHEM, te *Deventer.* 337
Het Leven en de Wandelingen van Meester Maarten Vroeg. — I. *Het Conſult.* 348
De laatſte Uitbarſting van den *Etna*, in den Jare 1819. 352
Het Feest van den H. LODEWIJK, te *Parijs.* Door G. L. P. SIEVERS. 360
Proeve van een Ironisch-Komisch Betoog van de Stoffelijkheid der Menſchelijke Ziel. 366
Over de Benoeming der Stukken in het Schaakſpel. 374
ABDEHRAMEN III. 376
Het Roosje. } *Dichtſtukjes.* 378
Beſpiegeling. } 380

Het

Het Brommertje. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 383
Hoe moet een Bedienaar van het Evangelie zich gedragen, zal hij de waarde en voortreffelijkheid zijner Bediening handhaven? 385
Het Leven en de Wandelingen van Meester Maarten Vroeg. — II. *Gemoedelijke Overdenkingen.* 392
Bijdrage tot de Geſchiedenis der Verdraagzaamheid onder de Protestanten in de tegenwoordige Eeuw. 397
Het Feest van den H. LODEWIJK, te *Parijs.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 366.) 401
Proeve van een Ironisch-Komisch Betoog van de Stoffelijkheid der Menſchelijke Ziel. (*Vervolg en ſlot van bl.* 374.) 408
Het Spook. *Een (oorſpronkelijk) Verhaal, uit het laatst der vorige Eeuw.* 413
Eendragt. Door A. PERK, te *Hilverſum. Dichtſtuk.* 424
Eenvoudig Middel tegen de Muggen. 430
Voorbeeldelooze Wraakzucht van CROMWELL. 432
Een paar Voorbeelden van *Afrikaansch* Bijgeloof. 435
De nieuwe EMPEDOCLES. 437
Etiquette aan het Sterfbedde. 438
Anekdoten.
Franſche Jakobijnen. 439
De *Franſche* Taalmeester. 439
Nederigheid van BARTHÉLÉMY. 439
Japanſche Staatkunde. 439
Woordſmeding. 440
Het Manwijf. 440
Fransch Krijgsregt. 440
Proeve, over de voortreffelijkheid der inrigting van 's Menſchen Ligchaam, en deszelfs doelmatigheid voor een hooger einde. Door CLAAS MULDER, *Med. Dr. te Makkum.* 441
Het Leven en de Wandelingen van Meester Maarten Vroeg. — III. *Apologie der Geneeskunst.* 458
Eenige Aanmerkingen op de *Handhaving der Eere van* FRANS NAEREBOUT, door G. J. VAN DEN BOSCH, te *Goes.* Door J. DE KANTER, PHIL. Z., te *Middelburg.* 469
Over de Weddenſchappen der *Engelſchen.* 478
Zendelingſchap. 486
Broodboden des Doods. 486
De Oudejaarsnacht van eenen Ongelukkigen. *Dichtſtukje.* 487
Inval. *Dichtſtukje.* 489
Het Dominoos- of Domineés-ſpel. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 490
Twijfeling omtrent BUONAPARTE's verblijf. *Dichtſtukje.* 491

INHOUD.

Bij het Graf van NAPOLEON BUONAPARTE. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 491

DIRK SMITS en HOMERUS. } *Dichtſtukjes.* 492
De kracht der Meelwormen. }
Vraag en Antwoord. } 492

Eenige Bedenkingen over I JOAN. II: 12—17. Door den Eerw. A. GOEDKOOP, *Predikant te Gent.* 493

Over het vermaak bij verdichte, inzonderheid treurige, Geſchiedenisſen en Tooneelen. *Fragment.* 494

Doorboring van een Schip door eenen Zwaardvisch. 503

Over het geloof aan bloedzuigende Geesten, of het *Vampirisme.* 504

Mijn Uitſtapje naar *Frederiksoord.* Door N. SWART, te *Amſterdam.* 509

Verhaal wegens het verongelukken van het O. I. C. Schip, *de Admiraal de Suffren*, op den 12den Maart 1788, in de *Chineſche* Zee, op en in de buitenſte klippen van een Eiland, liggende op de N. breedte van 16 gr. 40 m., door een' der Officieren, welke bij die noodlottige omſtandigheid zelf is tegenwoordig geweest. 519

De Kersavond in *Madrid.* Door BELMONT. 527

De driedubbele Heer VAN VIERKOTTEN. *Eene ware Gebeurtenis.* 530

Edele Daad van Mevrouw DE GEOFFROY. Door K. MUCHLER. 536

Deugd het éénige ware Goed. *Dichtſtukje.* 538

Boeren Wereldkennis. *Puntdicht.* 540

In hoeverre ſtrookt het aanzien en gezag van onze zoogenoemde *Formulieren van Eenigheid* met de grondbeginſels bij de Hervorming aangenomen en nog door ons geëerbiedigd? Door R. POSTHUMUS, *Predikant te Waaxens en Brantgum.* 541

Iets, over de Karakters der Hoofdperſonen in den *Lucifer* van VONDEL. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 550

Waarnemingen, over de vermomde tuſſchenpoozende Koortſen, (*Febres intermittentes larvatæ.*) Door M. HAAN, *Heelmeester te Stedum.* 560

Over de Jaarmarkten in de *Hôrems* der *Oosterſche* Vorſten. Door C. A. SEMLER. 566

Eenige Bijzonderheden rakende het laatſte *Engelſche* Kroningsfeest. 572

Het Bedelaarswezen te *Londen.* 577

Nachtgedachten. 578

Aan mijne Gade, bij de Geboorte eener Dochter. *Dichtſtukje.* 583

I N H O U D.

De Jonkheer en zijn Knecht. Door J. W. IJNTEMA. *Eene dichtmatige Vertelling.* 585
Iets, ter wegneming van eenige Bedenkingen tegen de Wonderen, in de H. Schrift vermeld. 589
Iets, over de Karakters der Hoofdpersonen in den *Lucifer* van VONDEL. (*Vervolg en slot van bl.* 560.) 593
Eenige Bijzonderheden rakende het laatste *Engelsche* Kroningsfeest. (*Vervolg en slot van bl.* 577.) 607
Iets over JOSEPH HAYDN. 618
Nog een woord over de zoo veel gerucht makende Preek van den Vicaris-generaal van *Mechelen*. 622
De *Spaansche* Vrouwen. Door BELMONT. 622
Berigt, aangaande eene nieuwe *Indische Sutee*, of Weduwe, die zich, op den 26sten November 1810, met het Lijk haars Mans vrijwillig verbrandde. 629
SALVATOR ROSA. 630
Weldadigheid. 632
Twee Gekken voor één. 632
Het eeuwig Vuur. Door Mr. A. BORMAN. } *Dichtstukjes.* 633
Het waar Geluk. 637
Mijn Gezang. 638
Wie is de grootste Dichter? 640
Moederlijk Misverstand. 640
De Boer en zijn Zoon. 640
Kerkelijke Aanspraak, ter gelegenheid der Godsdienstige Viering van den Verjaardag des Konings. Door C. W. WESTERBAAN, *Leeraar der Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.* 641
Waarneming eener voorspoedige en gelukkige Genezing van zamengestelde Dijbeenbreuken bij eene zwangere Vrouw. Door A. POTGIETER, *Heelk en Vroedmeester te Leiden.* 646
Merkwaardige Uitwerking des Blikseems. 655
Eenige regels uit den Inventaris der Nalatenschap van KAREL VAN EGMOND, *Hertog van Gelre, Graaf van Zutfen*; als Bijdrage tot de Geschiedenis der Wereld van zijnen tijd. 656
Mijn Uitstapje naar *den Helder*. Door W. H. WARNSINCK, HZ. 661
Een Bezoek aan de Graven der *Spaansche* Koningen, door een *Fransch* Officier. 672
ANANIAS en SAPPHIRA. Door W. H. WARNSINCK, HZ. *Dichtstukje.* 674
Levensthermometer eener oude Vrijster. 678
Levensthermometer eens ouden Vrijers. 680
De Boekerij des Levens. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* 682

Kus en Wijn. } *Dichtſtukjes.* 687
Reden tot Dankbaarheid. } 688
Naïve Wedervraag. } 688
Hoogmoed de grootſte hinderpaal van de ware verlichting en verbetering der menſchen. 689
Belangrijke Bijdrage tot de Leer en de Behandeling der Hondsdolheid. Medegedeeld door F. VAN DER BREGGEN, CORNZ., *Med. Doct. en Profesſor.* 703
Het Leven en de Wandelingen van Meester Maarten Vroeg. — IV. *April-weêr.* 706
Berigt wegens een' te *Weenen* geboren Aap. Door JOZEF HELD. 716
De *Portugeſche* Vrouwen. 718
Nog iets over de *Spaanſche* Vrouwen. 716
De *Indiaanſche Fakir* of Heilig, PURRUM SOATUNTRE genaamd. 716
Diploma eener *Perziſche* Ridderorde. 719
Verbazende ſpoed der *Engelſche* Drukpers. 720
Duitſche Trouw in Reisberigten. 721
Volharding. 722
Anekdoten van Kunſtenaars. 722
De *Grieken.* *Dichtſtukje.* 724
Bij het plegtig herdenken van onzen Akademietijd. Door Mr. H. A. SPANDAW. *Dichtſtukje.* 728
Kermiswandeling op de Botermarkt. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 730
Proeve eener Beſchouwing van het Menſchelijk Ligchaam, als geſchikt ter inwoning der Ziel. Door CLAAS MULDER, *Med. Dr. te Makkum.* 737
Het Leven en de Wandelingen van Meester Maarten Vroeg. — V. *Chirurgicale Vrijaadje.* 752
Eene kleine Bijdrage tot de Natuurlijke Historie der Kanarievogels. 755
Iets dergelijks tot die van den Wolf. (Volgens CUVIER, 1821.) 755
Nog iets wegens het doorboren van een Schip door een' Zwaardvisch. 757
De Goudmaker. *Eene Geſchiedenis uit de XVIIde Eeuw.* 757
Kleine dingen hebben dikwijls groote gevolgen. 766
Les voor ſommige Geneesheeren. 768
Anekdote uit de *Kaapſtad.* 768
Vrijmoedig en ſnedig Antwoord. 769
De eerſte en de laatſte Kus. } *Dichtſtukjes.* 769
De Kermis. *Bij een Vriendenmaal.* } 771
Oud en Nieuw. } 774
Bede aan het Nieuwe Jaar MDCCCXXII. } 775

MENGELWERK.

OVER DEN STRIJD TUSSCHEN HET GOEDE EN KWADE IN DE OVERLEVERINGEN DER VOLKEN. (*)

Wanneer men alle, ook de meest uiteenloopende en verwijderde, overleveringen der Volken inziet, zoo ontdekt men daarin met verwondering de ſtaving van CICERO's gezegden: „dat er geen Volk of Menſchengeſlacht „is, hetwelk niet een inwendig gevoel der Godheid bezit; „en dat allen erkennen, dat er iets overblijft voor hen, „die uit het leven ſcheiden." Inderdaad zal men ook nu nog, na de oneindige uitbreiding der wereldkennis ſedert CICERO's tijden, buiten de allereerſte, bijna tot dierlijkheid vervallene Barbaren, geen Volk aantreffen, hetwelk niet eenig bovenmenſchelijk magtig Wezen over zich erkent, of aan een ander leven, hoe en waar dan ook, gelooft. Maar er is een derde leerſtuk, waarin de meeste Volken, ruwe zoowel als beſchaafde, overeenſtemmen, en hetwelk tot nu toe minder opgemerkt is: *de ſtrijd tusſchen het Goede en Kwade*, wel in allerlei vormen, onder allerlei verzinnelijkte beelden, zelfs met de ſtaatkunde ineengeweven, maar toch altijd zóó voorgeſteld, dat het denkbeeld van twee afgeſcheidene, tegen elkander vijandige *Rijken* daarin heerscht. Mijn oogmerk is, om over deze groote en gewigtige ſtof — hier niet uit te putten, (hetwelk meer dan één boekdeel vereiſchen zou) maar even aan te ſtippen — voorbeelden van dat geloof bij de meestbekende Volken aan te wijzen, en dus tot eene meer grondige behandeling op te wekken.

Deze ſtrijd dan heeft plaats tusſchen Wezens, *magtiger* dan

(*) Wij bedanken den geëerden Zender voor deze oorſpronkelijke bijdrage; en het doet ons ſlechts leed, dat 's mans beſcheidenheid ons verpligtte, zijnen naam voor onze Lezers te verzwijgen. *Redact.*

dan de mensch, en menschen, die, of de partij der goede, of die der kwade Wezens omhelzen. Het begrip van het eeuwig en *wezenlijk* onderscheid tusschen het booze en goede is dus, wanneer wij bewijzen kunnen, dat de Volken deze overleveringen *of* elk zonder afspraak hebben ontvangen van hunne vroegste Voorouderen, (tot hoe hoog de oorsprong van dezen dan ook moge opklimmen) *of* dat zij allen uit eene gemeenschappelijke bron hebben geput, geene uitvinding der staatkunde; het ligt diep in de menschelijke natuur ingeweven, en is van dezelve onafscheidelijk. Wij hebben dan slechts te bewijzen, *dat* dit denkbeeld op Aarde het algemeenste is, en in de meeste stelsels van Godsdienst heerschte.

In *Indië* moge de dienst van den éénen waren God, volgens zijne werking in de Elementen, (even als bij de oudste *West-Aziatische* Volken, die de oude overlevering verbasterden) de vroegste geweest, en in de *Vedams* geleerd zijn; reeds zeer vroeg ontsprong uit dezen dienst de leer der *Emanatie*, of uitvloeijing van de Godheid; — een stelsel, waarin alles slechts goed is, in zoo verre het onmiddellijk uit God komt, en tot God wederkeert; waarin onze zielen slechts vonken der Godheid, eenzelvig met haar zijn, en eenmaal weder in haren schoot moeten worden *verzwolgen*, in zoo verre het inwonende *kwaad* zulks niet belet; waarin, volgens de schromelijkste overdrijving, zelfs de *persoonlijkheid*, het denkbeeld van ons eigen zelfstandig bestaan, als eene hoofdbron van dat kwaad wordt beschouwd, van hetwelk men zich door gestrenge boetedoeningen, zelfkastijdingen, en onbepaalde gehoorzaamheid aan den wil der Godheid, om dus hier reeds *één van wil*, en eenmaal *eenswezig* met haar te worden, moet bevrijden. Maar het volharden in het kwaad straft zich zelve: door gedurig meer en meer op zich zelve te staan, aldus van God af te vallen en af te wijken, wordt de ziel verduisterd, dierlijk, en slechts geschikt, om in onredelijke wezens te wonen. Ziedaar de leer der Zielsverhuizing, met die der uitvloeijing uit God ten naauwste verwant. *De wereld ligt* dus (volgens deze leer) *in het boo-*

booze; zij is van God afgeweken, en zinkt gedurig dieper en dieper weg in eigenbaat; doch de mogelijkheid der terugkeering is ons niet benomen: door *vereeniging met God*, door rigting van onzen geest op het Wezen aller wezens, den oorsprong van het goede, door verzaking van ons eigen *Ik*, kunnen wij eenmaal terugkeeren in zijnen zaligen schoot; slechts het volhardende booze zal eeuwig ongelukkig blijven. Ziedaar de leer, die ook in *China* doordrong, die PYTHAGORAS naar *Griekenland* bragt, en in de duistere vormen van *Eenheid* en *Tweeheid* omzwachtelde, tot dat PLATO haar met al de kracht zijner welsprekendheid tooide, en hare ruwe vormen met den *Grieksche* beitel verzachtte (*).

Maar naast deze leer der uitvloeijing, die reeds in het aloude wetboek van MENOE voorkomt, staat die der *twee beginselen* (†). Hiertoe behoort een zeer aanzienlijk gedeelte der aloude *Indische* fabelleer, reeds in hunne twee groote heldendichten; wij zien den strijd van God den Behouder, (den tweeden persoon der *Indische* Drieëenheid) onder allerlei gedaanten, met verschrikkelijke reuzen en tirannen, die de wereld verwoesten of teisteren. Nu eens als de goedaardige RAMA, dan als de herderlijke,

(*) In zijnen *Politicus* is eene zeer merkwaardige plaats, die met eene in MENOE's wetboek bijna woordelijk overeenkomt. In *deze* wordt gezegd, dat God, de Wereld geschapen hebbende, *weder in zich zelven terugzinkt*; dat, terwijl God *waakt*, de Wereld zich (naar zijnen wil) beweegt, doch wanneer Hij slaapt, alles wankelt, dwaalt en vergaat. (SCHLEGEL, *Sprache und Weisheit der Indiër*, *f.* 280.) In den *Politicus* zegt PLATO, dat de groote Bestuurder des Heelals eenmaal, als 't ware, het roer der wereld liet slippen, *en zich tot beschouwing van zich zelven verledigde*, waarop het *Noodlot* en de *begeerte* de heerschappij voerden, tot Hij het roer hernam.

(†) De *Shastah-Bade*, door HOLWELL vertaald, leert zelfs duidelijk den val der *Dews* (*Divs*) of Engelen, en hunne tijdswijze herstelling en opklimming, door het bewonen van werelden der beproeving.

ke, beminnende KRISCHNOES, altijd voert hij ſtrijd tegen de bovenmenſchelijke, kwaadaardige vijanden der wereld, en ontfermt zich doorgaans der zwakken. Nog ſterker blinkt deze leer uit in de *Poerana's*, of latere (hoewel nog altijd zeer oude) verklaringen der *Indiſche* Godsdienſtleer. Driemaal heeft het kwaad in de wereld de overhand gehad, en driemaal heeft God haar door het water, of opening van de ingewanden der Aarde, geſtraft, waaruit ſlechts enkele goeden gered werden. Dit vierde, diepgezonkene tijdperk, waarin ook het kwade (nog veel meer dan in een der vorige) de overhand heeft, zal eenmaal door vuur vergaan (*).

De leer der twee beginſelen is echter in *Indië* ſlechts een flaauwe afdruk van het geſtrenge denkbeeld der afſcheiding van goed en kwaad, hetwelk bij de *Perzen* heerschte, en door ZOROASTER, die onder DARIUS HYSTASPES leefde, waarſchijnlijk ſlechts vernieuwd werd. Hier is een ſtellig Rijk des Lichts en der Duisternis; een Rijk van den goeden God ORMUZD, en deszelfs verhevenſte voortbrengſel MITHRA, tegen den kwaden God ARIMAN (die eerst 3000 jaren na de ſchepping te voorſchijn kwam) en deszelfs dienaren. Deze vreesſelijke ſtrijd wordt niet minder op Aarde, dan in de bovenzinnelijke Wereld gevoerd, en de eerſte is het beeld van den laatſten. De treffendſte ſchildering daarvan vertoonen ons de heldenliedereu der oude *Perzen*, door dichterlijk *genie* nog uit de algemeene verwoesting door de *Arabieren* gered. Na eenen reeds hevig gevoerden ſtrijd tusſchen de eerſte menſchen, door God geſchapen, en ARIMAN, beklimt DJEMSCHID, de Vader zijns Volks, den troon. Toen telden de menſchen nog hun leven bij Eeuwen; hun geluk was onder dezen Edelen bijkans zonder inmengſel van kwaad; ARIMAN ſcheen gebonden. Daar verblindt de trotschheid het harte van DJEMSCHID, dat hij God vergat, en alles toeſchreef aan zich zelven. Nu

(*) SCHLEGEL, *Sprache und Weisheit der Indier*, *ſ.* 125. *u. ſ. w.*

Nu had de Booze weder magt op hem, verleidde den jongeling ZOHAK tot vadermoord, oproer, en gaf hem de zegepraal op DJEMSCHID, wien een deerlijk einde te beurt viel. Zijne nakomelingen moesten vlieden voor de magt der duisternis en der boosheid, duizend jaren, tot dat uit het Oosten een Redder verscheen, FERIDOEN de Schoone, die een einde maakte aan het Rijk des Gewelds, en ZOHAK den draak vastketende in een berghol. Andermaal scheen het Goede volkomen te zegevieren; dan ach! uit deszelfs eigen' schoot moest zijn gevaarlijkste vijand verrijzen. FERIDOEN had drie Zonen, een' goeden, twee boozen. De twee laatsten vereenigen zich, om den goeden het erfdeel, hem door hunnen Vader geschonken, (het derde deel des Rijks) te ontnemen: de goede jongeling komt tot hen, om vrijwillig afstand te doen, maar wordt door den wilden THUR vermoord. Van nu af is de eeuwige oorlog tusschen *Iran*, het Rijk des lichts en der deugd, en *Toeran*, het Rijk der duisternis en der boosheid, beslist. Van wederzijden staan helden op, vertegenwoordigers en voorvechters van het goede en kwade: onder de eersten munt ROESTAM uit, de heilaanbrenger, gelijk onder de tweeden AFRASIAB, de eeuwige vijand van *Iran*. Zoo wordt de strijd van ZOHAK en FERIDOEN, doch nu voor langen tijd, vernieuwd, tot eindelijk AFRASIAB voor de slagen van CHOSROE bezwijkt, en, na een leven van vele Eeuwen, sneuvelt. Al sterft dan ook ROESTAM zelf naderhand, ARIMAN zal toch de zege niet wegdragen: eenmaal zal ORMUZD alleen heerschen; ARIMAN wordt vernietigd, of — verbeterd. De zeven troongeesten van ORMUZD zijn de *Amschaspands*, die van ARIMAN de *Divs* (*Duivels*), even als in *Indië*, die elk eene menigte legers van geesten rondom zich hebben. Alles op de wereld behoort tot het Rijk van ORMUZD (reine menschen, dieren en gewassen), of tot dat van ARIMAN (slechte menschen, vergiftige en schadelijke planten en dieren). Heiligheid, deugd en vlijt, ten nutte der menschen, zijn, benevens de door ZOROASTER's

wet voorgeſchrevene plegtigheden, de éénige middelen, om uit het Rijk der duisternis tot dat des lichts te worden overgebragt. Immers het licht is het zuivere, verhevene beeld der goede en heilige Godheid, gelijk de duisternis dat van den oorſprong des kwaads.

Wanneer wij ons van deze, bij uitſtek *conſequente* en voor de zedelijkheid bevorderlijke, Godsdienstleer tot die der *Egyptenaren* wenden, zoo is het onderſcheid in vorm, geest en ſtrekking onmetelijk groot, maar de ſtrijd tusſchen Goed en Kwaad blijft daarin heerſchen. OSIRIS, de goede God, en ISIS, deszelfs Echtgenoote, die aan de menſchen niets dan weldaden bewijzen, hun den landbouw leeren, hen door wetten en Godsdienst beſchaven, worden benijd en vervolgd door eenen ondeugenden Broeder, TYPHON. Het gelukt dezen zelfs, OSIRIS bij verraſſing in eene kist te ſluiten en dus te dooden, (het goede als van de Aarde uit te roeijen;) maar de onvermoeide ISIS vindt, na lang en vruchteloos zoeken, het lijk haars Echtgenoots weder. TYPHON blijft haar vervolgen; maar OSIRIS ſtaat, uit het Rijk der afgeſcheidenheid, zijnen Zoon HORUS bij; deze wreekt zijnen Vader en verſlaat den boozen God, wien echter ISIS, zeer tegen den wil van haar' Zoon, het leven ſchenkt (*). Doch ook hij zal eindelijk eens voor de magt van OSIRIS, ISIS en het goede onderdoen. Wij zwijgen van de oneindige menigte fabelen, waarmede deze ſtellingen omzwachteld zijn. Het is genoeg te zien, dat dezelfde *grondtoon* daarin heerscht, als in de reeds beſchouwde *Perziſche* en gedeeltelijk *Indiſche* fabelverhalen. Het is waar, *Oſiris-*, *Iſis-* en *Typhons*-dienst is dikwerf voor een natuurkundig zinnebeeld gehouden; doch dit was latere verbastering, gelijk wij ſtraks zien zullen, en kwam met de leere der *Phenicièrs* overeen.

Ook in het Noorden van *Europa*, waar de bevolking haren oorſprong waarſchijnlijk uit *Middel-Azië* heeft, kende men den ſtrijd tusſchen het Goede en Kwade door perſoons-

(*) PLUTARCH. *de Iſide et Oſiride*.

ſoonsverbeelding. ALVADER of WODAN, zijn Zoon THOR, BALDER, FREIJA en andere *Afen* zijn goede Goden, die, ja wel, volgens de krijgshaftige begrippen der oude *Duitſchers* en *Noormannen*, den Oorlog beminnen, en dapperheid bij uitſluiting beloonen, doch tevens al het goede aan de menſchen ſchenken. Een ander vijandig geſlacht van ingeworteld kwade wezens ſtaat tegen hen over; het is de grimmige LOKE, van den wolf FENRIS verzeld, en in verbond met HELA, de Godin van dood en ellende. Eenmaal zal die ſtrijd algemeen worden; de *Afen* zullen wel bezwijken; de wolf FENRIS zal zon en maan verſlinden: maar dan zal eene nieuwe orde der dingen ontſtaan; ALVADER zal de goeden (niet alleen de dapperen) in eenen beteren *hemel* dan *Walhalla*, in *Gimle*, (*Himmel*, hemel) opnemen, en de boozen zullen voor goed in de diepſte hel (*Niſlheim*) worden geſtort (*).

Zelfs in het afgelegene *Peru* vinden wij dezen ſtrijd uitgedrukt. Van waar ook de beſchaving van dat land met den edelen MANCO-CAPAC moge gekomen zijn, het is merkwaardig, dat deszelfs aloude bewoners als dienaars van gedrogten, geheel in wreedheid en dierlijkheid verzonken, worden geſchilderd; dus als dienaars van kwade Goden; terwijl de Zon, als de goede Godheid, hare kinderen, de *Incas*, op Aarde zendt, ter verlichting, verbetering en beſturing (liefst door zachte middelen, zoo lang mogelijk door overreding, maar ook, des noods, door geweld) van het diepvervallene menschdom. Uit *Cuzco*, de Zonneſtad, gaat hun Rijk uit; Volken op Volken onderwerpen zich aan hetzelve, van de groote Zee tot diep in het gebergte der *Andes*; duisternis en afgodsdienst verdwijnen, en de Zon, als plaatsbekleedſter en vertegenwoordigſter van den grooten wereldbezieler PACHACAMAC, (den Hoogſten God, wiens naam zij nooit dan met den diepſten eerbied noemden) ontving de hulde harer onſchuldige, beweldadigde kinderen; terwijl zij den boozen God, of

(*) MALLET, *Introduction à l'Hiſtoire de Danemarc*, en de *Edda*.

of Duivel, (CUPAY) door op den grond te ſpuwen, verzaakten (*).

Maar van alle Godsdienstleeringen in het Zuiden en Noorden, en Oosten en Westen, was er geene, die de leer van het wezenlijk en onveranderlijk onderſcheid tusſchen goed en kwaad zoo ſtellig, zoo zuiver, hoezeer onder allerlei gedaanten, leerde, als de Bijbel, of de Mozaïsch-Christelijke Openbaring. Reeds in de allervroegſte tijden zien wij eenen boom der *kennisſe des goeds en des kwaads* (even merkwaardig, hetzij men dien letterlijk, of als zinnebeeld opvatte). Terſtond daarop, nadat het onvoorzigtige proeven van dien boom de noodlottige kennis proefondervindelijk heeft te weeg gebragt, ontſtaat onveranderlijke vijandſchap tusſchen het kroost der ſlang (den verleider) en de Vrouw (de verleide, mits terugkeerende). Daarna zien wij twee broeders, de een onſchuldig en deugdzaam, de ander wild, fomber en wreed. Toen de eerſte bezwijkt, en door een' gelijkſoortigen (SETH) vervangen wordt, onderſcheid tusſchen de kinderen *Gods* (de goeden) en *kinderen der menſchen* (de boozen). Toen deze weder door geweld en verleiding de aarde verpest hebben, moet eene overſtrooming, ten koste van het leven der boosdoeners, de wereld ontzondigen; ſlechts één huisgezin ontſnapt aan den vloed. Het hoofd daarvan, de Vader van een nieuw tijdperk, heeft (gelijk in de *Perziſche* overlevering) drie Zonen; dan *hier* is ſlechts één derzelven een kind der boosheid. Maar het ruwe jagersleven begint; de meer onſchuldige herders worden andermaal, gelijk vóór den vloed, verdrongen; afgoderij en boosheid nemen de overhand; — daar wordt aan één huisgezin, aan één Volk, de zuivere leer en de kennis van God en het goede gehecht. Zij zijn allen Priesters en Koningen, gelijk de *Incas*, doch niet van het beeld der Godheid, de Zon, maar van die Godheid zelve. Onverzoenlijk moet vooral hun afkeer zijn van die onheilige Volken, welke, in hunnen ruwen Natuurdienst, (waarvan

(*) GARCILLASSI DE LA VEGA, *Hiſtoire des Incas.*

van ſtraks nader) onnatuurlijke wreedheid en wellust met de ongerijmdſte plegtigheden verbinden. BAäL en MOLOCH, de twee onreine Godheden der *Kanaänieten*, worden dus altijd als in ſtrijd met den heiligen God van *Israël* voorgeſteld, en deze zelfs als naijverig op den dienst, welken de menſchen Hem bewijzen, gelijk een Echtgenoot op de trouw zijner Gade. Doch vooral dat Rijk, hetwelk onder de veroverende en afgodiſche ſtaten de vroegſte plaats bekleedt, terwijl het tevens de woestheid der aloude jagers herinnert, *Aſſur* en *Babel*, is in een' onverzoenlijken tweeſtrijd met *Jeruzalem* en *Sion*, den *berg der heiligheid*, gewikkeld. *Babel* ſchijnt wel te zegevieren, maar ſlechts om het Volk te louteren, hetwelk ſtraks door CYRUS en de *Perzen* bevrijd wordt. In de gemeenſchap der *Joden* met deze aanbidders van eenen hoogſten God ontwikkelt zich nu, zoo het ſchijnt, meer en meer het denkbeeld van twee ſtellige *Rijken* van goed en kwaad, zoowel in de bovenzinnelijke als zinnelijke wereld. Dit denkbeeld heerscht volkomen in de ſchriften des Nieuwen Verbonds; doch hier heeft de Godheid aan het goede eenen magtigen Vertegenwoordiger en Redder geſchonken, die, zonder aardſchen krijg, alleen door zedelijke wapenen op zijnen vijand moet zegevieren. Lang en hevig is de worſteling tuſſchen het goede en kwade; de groote beſchermer van het eerſte ſchijnt te bezwijken, maar herſtelt zich, behaalt eene aanvankelijke zegepraal, en voortaan kan het booze niet meer verleiden dan hen, die verleid *willen* worden. Maar eenmaal is deszelfs val onvermijdelijk; alles zal knielen voor den Vertegenwoordiger van het goede, die alsdan de magt, Hem tot onderwerping van al zijne vijanden verleend, in de handen van den Oorſprong aller Wezens zal nederleggen, *opdat God zij Alles in Allen.* Ziedaar de heerlijkſte ontknooping van het groote *Drama* der menschheid; heerlijker, dan *Indiſche*, *Egyptiſche*, of zelfs *Perziſche* overleveringen; heerlijker, dan de grootſte Wijzen van *Griekenland* die immer vermogten te geven. Het zou belagchelijk zijn,

deselve aan het *onverlichte* brein van *Galileſche* visſchers of *Cilicíſche* tentenmakers toe te ſchrijven.

Wanneer wij nu de oogen op *Griekenland* ſlaan, zoo vinden wij, naar mate van den rijkdom der Godenleer, zeer weinige ſporen van dien ſtrijd tusſchen het goede en kwade, welken wij tot nu toe beſchouwd hebben. De ſtrijd der oude *Titans* met de jongere Goden is zulks niet; want het is er verre van daan, dat de eerſten als booze, de tweeden als bij uitſtek goede Godheden zouden moeten geacht worden. De *Titan* PROMETHEUS is de weldoener der menschheid, aan welke hij het hemelvuur der beſchaving geeft, en wordt daarvoor zwaar door JUPITER geſtraft; het is onmogelijk, in het lezen van den *Prometheus* van ÆSCHYLUS, niet den *Titan* te eerbiedigen, en den God te verachten. De *Titan* HELIOS (de oude Zonnegod) gaat onafgebroken voort, het menschdom met zijne ſtralen te verlichten en te verkwikken. PHEBUS APOLLO (de latere Zonnegod) ſchiet, met onzinnigen wraaklust, zijne vernielende pijlen af op elk, die hem of de zijnen niet genoegzaam vereert. De verhevene lijderes NIOBÉ en hare onſchuldige kinderen ſtaan nog in het ſprekende marmer als toonbeelden zijner wreedheid dáár. Over het geheel zijn deze jongere Goden, JUPITER niet uitgezonderd, voorbeelden van nijd, wellust, twistzucht, jaloerschheid, onverzoenlijken wraaklust, allerlei lage hartstogten, en daarbij niet eens vermogend, om naar willekeur het goede te doen, daar het onverbiddelijke *Noodlot* hen geketend houdt. De latere poging der *Stoïcijnen*, om de onzedelijkheden der Goden daardoor uit den weg te ruimen, dat men hen als zinnebeelden der Natuurkrachten voorſtelde, bereikte haar oogmerk niet, maar had eenen zeer goeden grond. Dit zal ons blijken, wanneer wij weder tot de oudſte tijden en tot *Indië* opklimmen.

Ten tijde van de verhevenſte voorſtellingen, zien wij reeds in de aloude *Vedams* den Natuurdienst, of de aanbidding der hoofdſtoffen, heerſchen. Deze oefende zich eerst in de aanbidding der geſtarnten; de koesterende, verwarmen-

mende zon, de liefelijk ſchijnende maan werden voorwerpen der *aanbidding*. Als *zinnebeelden* kon zulks tot den verhevenen Godsdienst van ZOROASTER opleiden; doch het werd ſpoedig ruwe dienst der *natuurkrachten*, bragt in *Indië* de vereering van den zedeloozen CHIVEN (de alverdelgende en vernieuwende Godheid), van de verſchrikkelijke DOERGA, zijne Echtgenoote, den afſchuwelijken *Lingams*-dienst (onze taal is te kiesch, om denzelven te beſchrijven) en al de gruwelen van het onzinnigſte bijgeloof voort, die men thans in *Indië* met leedwezen de oude zuivere begrippen ziet verdringen. Immers het gronddenkbeeld van dezen Godsdienst was, door ijdele plegtigheden, die met de zedelijkheid niets gemeen hadden, blinde of wreede Godheden te verzoenen, die even zoo min prijs op deugd en braafheid ſtelden. Vandaar de *Indiſche* meisjes, godsdienſtiglijk aan den groſſten wellust geheiligd, en daarvoor onderhouden; vandaar in *Babylon* de dienst van MYLITTA, waarvan HERODOTUS gewaagt; in *Phenicië* en *Karthago* die van BAäL, MOLOCH en THAMMUZ, die duizende kinderen tot ſlagtoffers eischte, en de onſchuld van duizende niet min beklagenswaardige vrouwelijke wezens, tot eere dier Godheden, roofde. Immers, waar *zedelijkheid* in den eerdienst niet te pas kwam, vond *zinnelijkheid* het veld open, om zich in hare volle ſchaamteloosheid in te dringen. Vandaar ook de verbastering van het geloof aan OSIRIS en ISIS, door deze tot Natuurkrachten, zinnebeelden der Aarde, der Maan, of van den *Nijl*, te vernederen, en TYPHON, in plaats van den Geest des Kwaads, tot den vernielenden Zuidewind te maken (want men vreesde reeds meer voor den oogst dan voor het hart), en wat dies meer zij. Ook de *Griekſche* en *Romeinſche* fabelleer, hoe *æsthetisch* ſchoon en verheven, moeten wij onder deze klasſe rangſchikken, gelijk uit de beſchaving der eerſte door de *Phenicièrs* en reeds bedorvene *Egyptenaren* te verwachten was. Het ſchoonheidsgevoel der *Grieken* verbande wel de menſchenoffers; maar aan de Goden werd, gelijk wij reeds zagen, door de Dichters vooral

gee-

geene navolgenswaardige zedelijkheid toegeſchreven. Enkele ſtaaltjes daarvan (die echter met het tiendubbele zouden te vermenigvuldigen zijn) geeft PLATO aan het ſlot van zijn tweede Boek *de Republicâ*. Ook bij latere *Grieken* komt de Godheid voor, als *nijdig* op het geluk der ſtervelingen, zoodat een gelukkige haar met een of ander verzoenen moet, om niet door haar geſtraft te worden. (Men kent b. v. het geval van den ring van POLYKRATES.) In dezen zin komt zij veel bij HERODOTUS voor. De oude PLINIUS (*) wordt door de ſchaamteloosheid zijner Goden, (waarvan hij een diep beſef had) door hun overſpel, dieverijen, twisten, en onderlinge gramſchap om benzelingen, bijna tot Godverzaking vervoerd; althans hij geeft aan goede Keizers boven zulke Goden de voorkeur. PLUTARCHUS (†) zegt, dat het God aangenamer moet zijn, dat men zijn beſtaan ontkent, dan dat men Hem tot zulk een Wezen maakt, als de meeste der tijdgenooten van den Schrijver geloofden, dat Hij was. TACITUS beweert, „dat den Goden niet onze behoudenis, maar wel de wrake over ons ter harte gaat." Het was zekerlijk verre gekomen, toen groote, deugdzame Schrijvers zulke bekentenisſen moesten afleggen; toen de wijsbegeerte van PLATO, welke „God," volgens den heiligen CLEMENS VAN ALEXANDRIË, „aan de „Heidenen gegeven had, gelijk de wet aan de *Joden*, „tot eenen *Pedagoog*, die hen tot CHRISTUS moest „opleiden," reeds zelve diep vervallen en door ſpitsvindigheden bijkans nutteloos was.

Dit waren de gevolgen van den ruwen dienst der Natuurkrachten, die de kennis aan het eeuwig, noodzakelijk onderſcheid tusſchen goed en kwaad, en de *reinheid van zeden* bij het geestigſte, beſchaafdſte, misſchien zelfs het zachtſte en menſchelijkſte van alle Volken der Aarde, bij de *Grieken*, zelfs bij de bloem van *Griekenland*, de *Atheners*, verdrong. Zelfs op de Wijsbegeerte (die toch ha-

(*) *Hiſt. Nat. L. II. C. 7.*
(†) *Verhandeling over het Bijgeloof.*

haren oorſprong, gelijk wij boven zagen, uit een beter ſtelſel ontleende) had deze aanbidding der zinnelijkheid maar al te veel invloed. PLATO beweerde, (hetgene de ondervinding nogtans zoo ſterk tegenſpreekt, en hetwelk zijn leermeester SOKRATES door zijn voorbeeld zelf logenſtrafte) dat *ſchoonheid des ligchaams* een kenteeken van, en eene opleiding was tot *ſchoonheid der ziele*. De deugd was bij de Ouden zelden *ſtrijd tegen de verzoeking*, maar *harmonie der zielskrachten*, of eene verſtandige *keuze van het nuttige*, bij PLATO; *een midden tuſſchen twee uiterſten* bij ARISTOTELES. Vandaar, dat PLATO en SENECA het zelfs raadzaam keuren, zich nu en dan eens friſch aan den drank over te geven; dat de eerſte zelfs de *Pederaſtie* niet openlijk durft beſtrijden, maar ſlechts zoekt te veredelen, door haren naam te geven aan onderlinge liefde van ſchoone zielen. Want *ſchoonheid* was de Godheid der *Grieken*, aan welke zij bij uitſluiting offers bragten; *reinheid van hart en zeden*, en afkeer van het kwade, is het echte kenmerk der navolging van die Godheid, welke de vroegere Oosterlingen aanbaden, en wier dienst, door de Christelijke Openbaring en het daarop geplante geloof van MOHAMMED, thans verreweg het grootſte gedeelte der menschheid omvat. De altaren van JUPITER zijn gevallen; die van CHIVEN en BUDDA zullen eenmaal zekerlijk volgen!

WENKEN.

III.

—— Et tu illum tuum, ſi eſſes homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet
Potuisquam ——
Alieniore ætate, post, faceret tamen.

TERENTIUS.

De gevaren der kindschheid ontkomen, treedt de mensch in

in het beste gedeelte van zijn leven, met een gloeijend hart, en met eene handvol hoop en goede voornemens. Hij gevoelt zijne kracht, en dit maakt hem ſtout; hij gevoelt zijne behoeften, en dit maakt hem nog ſtouter. Hierdoor wordt zijne intrede in het tijdperk der jeugd niet zelden gevaarlijk. De ontwaking der vermogens, die tot dusverre in hem ſluimerden, en die zulk een geweld op zijn geheele beſtaan zullen uitoefenen; de vermeerdering en verſterking zijner betrekkingen met alles, wat hem omringt, brengen zijn ligchaam in eene hevige, dikwijls onſtuimige beweging, waaronder het wel eens bezwijkt, waardoor het althans niet zelden deerlijk verwoest wordt.

Het karakter der jeugd is, zoo wel naar ligchaam als geest, overmoed. Het ligchaam, nu ophoudende te groeijen, of althans daarin zeer verminderd, krijgt eene overmaat van voedſelrijke ſappen, die geen' uitweg weten. Nieuwe organen komen nu in werking; er ontſtaan nieuwe gewaarwordingen, onbekende begeerten. Ligchaam en ziel zijn in gisting, bruiſen op, ſpatten uit. Baldadigheden, dolle ſtreken dag aan dag; groote plans, reuzenontwerpen zonder einde.

Ieder kent de gevolgen der onbedwongene gisting: de kruiken ſpringen, en het edel nat gaat verloren. Het zij nu een paar bruine oogen of eene ſlanke geſtalte het bloed door de aderen joeg, of eene ridderorde en vederhoed, of de gelcerde tabberd, en het *monſtror digitis prætereuntium*, het reſultaat is hetzelfde: het krachtig bier is weg, en de kruiken er bij. Ieder roept dan te laat, dat het zonde en jammer is, en zoekt, door de ingeſchapene zucht der oorzakelijkheid gedreven, de reden te vinden, waarom, hetgene natuurlijk gisten moest, gistte.

Bij het vrouwelijk geſlacht geſchiedt dit eenigzins anders, maar met geen' beteren uitſlag. Ook daar heerscht, na het ophouden van den groei, dezelfde overvloed; maar de mindere veerkracht der vaste deelen is oorzaak, dat deze door de vochten uitgezet en als overſpannen worden. De krachten worden onderdrukt; een wonderlijk ge-

gevoel van minderheid en behoefte naar kracht heemt ligchaam en ziel in. De weelderige rank zoekt zich aan ſteviger ſtam te hechten, en ſleept, bij gebrek daarvan, haar ſaprijk loof kwijnend langs den grond.

Hoe helpen wij onze gistende broeders en kwijnende zusters? want, zonder dat, noch krachtig bier, noch rijpe druiven. Men zal van mij geen antwoord op deze vraag verwachten, zoo als het onze zedemeesters geven, die, geheel vervuld met de hooge waarde der ziel, in haar den geheelen mensch zien. Zij prijzen de zelfverloochening en de tuchtiging van het vleesch aan, zonder te bedenken, dat, wie zich zelven verloochent, zich zelven wegſmijt, en dat gebrek aan karakter in een' mensch nog erger is, dan eene ſlechte houding in een' dansmeester. Het is waar, de wijze en bedachtzame jongeling, SEVERUS, zit met hetzelfde effen gezigt en lichtſchuwe oogen aan het vrolijkst gastmaal en onder de preek. Hij heeft dus op beide plaatſen even vrome gedachten? Gedachten zijn tolvrij; maar het moet een groote zondaar zijn, die geen lepel ſoep in zijn' mond kan ſtekeu, zonder te zuchten. Geloof mij; achter dat bleek en ſtrak gelaat bruist gloeijende begeerte, en die lichtſchuwe oogen vlammen, zoodra het donker is.

Ik wil niet, als zoo menig gildebroeder, buiten mijn vak treden, en laat derhalve de zielekwalen voor hen over, die daartoe bevoegd en gepatenteerd zijn. Maar niemand moet mij kwalijk nemen, dat ik, als een opregt liefhebber van het vak, zoo veel mogelijk tot het ligchaam trachte te betrekken; en ik geloof, dat ik, het bederf der jeugd (onze jeugd is immers bedorven?) ligchamelijk behandelende, dit met ruim zoo veel regt doe, als onze chirurgijns, wanneer zij allerlei huidziekten en gezwellen als uitwendige kwalen aanmerken en behandelen. Ons ligchaam, wie twijfelt daaraan? maakt een aanzienſlijk deel uit van ons aanwezen; en ik kan, rondziende onder mijne broederen, mij gemakkelijker een mensch voorſtellen zonder ziel, dan een mensch zonder lijf.

Als men de kinderen met pasteijen en *Franſche* konſi-

tu-

turen voedt, met fijne wijnen en likeuren laaft, zal men eene andere ſoort van zonen en dochteren zien opwaſſen, dan die uit een ſtuk koud vleesch met groenten, en een glas klaar water of dun bier, voortkomen. Als men dan daarbij, ook ten aanzien van den geest, de broei-methode van onzen tijd heeft aangewend, zal men verwonderd ſtaan, hoe ſchielijk een kind een mensch kan worden. Door een mensch verſta ik een wezen, dat noodzakelijk beſtaat uit twee helften, die naauwelijks zonder elkander wezen kunnen, en, behalve de brandende begeerte om een geheel uit te maken, ook nog daarin overeenkomen, dat zij zeer ingenomen zijn met zich zelven, en niet gaarne den zin van een ander doen. Dat is nu eenmaal zoo, en dat dienen wij onder het oog te houden, zoodra wij het geluk hebben onze kinderen menſchen te zien. En het gaat ons met onze kinderen als met het overige werk onzer handen: hoe meer moeite en kunst het ons gekost heeft, hoe meer eerbied en ontzag het ons, als 't ware, inboezemt. De perziken, die, door kracht van mest en warmte, weken vóór den tijd zijn voor den dag gekregen, durft eene ongewijde hand naauwelijks aanraken, en men ziet ze met een gezigt aan, alsof men zeggen wilde: neem mij niet kwalijk, dat ik u opſnij! Mijn zoontje, uit pasteijen en maderawijn groot geworden, ziet mij met een oog aan, dat ik uit den weg ga, en, terwijl ik ernſtig denk, om hem naar de akademie te zenden, ſchreeuwt hij om een ambt, en brengt mij eene ſchoondochter thuis; en ik mag van geluk ſpreken, zoo ik zijne ſchulden niet driemalen betalen moest, voordat hij ééns geſchoren werd. En onze dametjes!...

Wij moeten het geſlacht, dat ons op de hielen volgt, en, als ik de waarheid zeggen mag, bijna verdringt, aanzien met hetzelfde oog, waarmede wij ſnijboontjes aanzien, onder broeiramen getogen. Zij hebben een reukje en een ſmaakje, maar, wèl bekeken, is het water en wind, en wie gewoon is met graagte te eten, waagt er zich niet aan, uit vreeze van ze in den mond te verliezen. Het is even min zaak, dat een man van den ouden ſtempel zich

wa-

wage aan het geſlacht, hetwelk met de negentiende eeuw opgroeit. Zich mengende in een geſprek met die heertjes van onzen tijd, zal hij aan den toon en de houding, die zij aannemen, meenen, dat hij met mannen van diepe geleerdheid en uitſtekende verdienſten en van gewigt in den ſtaat te doen heeft. Maar weldra zal hij bemerken, dat het gewigt beſtaat in een' ſchrijverspost op een of ander *bureau*, de verdienſten in met paarden te kunnen omgaan als een ſtalknecht, en de geleerdheid in eene vlugtige lectuur van de *Revue encyclopédique*, of van eene partij nieuwspapieren.

Behalve deze opgeblazenheid, verneem ik, dat onze jongelingſchap zeer lijdt aan ligtzinnigheid en brooddronkenheid. Ik zoude daar niet veel aan hechten, omdat dit de klagt van alle tijden is, zoo niet van alle kanten een drom van wandelende geraamten mijne aandacht onwillens boeide, en mij dwong te bekennen, dat de ſlagtoffers van weelde en wellust er althans niet op verminderen. Ook is dit al te natuurlijk, dan dat het anders kon verwacht worden. Ik heb er reeds, bij eene vorige gelegenheid, van geſproken, en, wanneer men er nog wat over lezen en overwegen wil, dat beter klemt, zoo leze men HUFELAND'S *kunst om het menſchelijk leven te verlengen.*

Konde men nu ſlechts meer degelijkheid en reinheid in het ontluikend geſlacht brengen! Mogt ik hier als zedeleeraar ſpreken, ik verwees die mijner lezeren, die het noodig hebben, tot de *Zedekundige Leſſen* van GELLERT. Zoekt, zoude ik zeggen, zoekt daarin ſmaak te krijgen, en gij zult in zuiverheid van zeden, in vastheid van beginſelen en karakter, met iederen dag, winnen. Maar daarmede is men, wat het ligchaam betreft, niet geholpen.

Of gij het zeebad moet gebruiken, of u laten magnetiſeren, om het verſpilde leven weêr te vergoeden, weet ik niet; dat moet gij uwen geneesheer vragen. Dit durf ik u echter gerust verzekeren, dat noch de golven van den oceaan, noch het geheimzinnig *baquet* van MESMER noodig zijn, om u het verlorene weder te geven. Gij

vindt het in de geheele natuur, in u zelven. Doet het vergift van den wellust uwe ſappen als vloeijend vuur door de aderen ſtroomen, de friſſche lucht zal uw brandend vleesch verkoelen; en het is niet noodig, dat gij haar op de bergen zoekt, of aan het ſtrand. Stap de poort uwer woonplaats uit; loop wat; laat de wind er eens frisch doorwaaijen, en gij zult u verſterkt bevinden. Noch de golfſlag van NEREUS, noch het geblaas van een' magnetiſeur zal meer uitwerken, dan het eenvoudig luchtbad. Leef, zoo veel gij kunt, in de lucht. Hierdoor verſta ik echter niet, dat gij een buiten, tuin of optrekje neemt, en daar, met eene partij goede vrienden, waar de haver ook uit is, een pijpje gaat rooken, een glaasje drinken. Nog minder, dat gij op eene prachtige buitenplaats u gaat vervelen, tegen het branden van den dag opſtaat, en den halven nacht aan de ſpeeltafel zit. Dit zal u zoo zeker genezen, als een lamme, die naar *Pyrmont* reist, om zijn geld aan de farobank te verliezen. Neen! Met de ſpade op den nek moet gij het veld intrekken, en eens beproeven, of gij, door uwe armen te roeren, beter zweeten kunt, dan op uw donzen bed. Kunnen uwe zwakke handen den grond niet omzetten, zoo moet een ligte tuinarbeid u ten minſte bezig houden, en uw uitgemergeld ligchaam dagelijks aan de werking des dampkrings blootſtellen. Ook moet gij de zon niet lang laten wachten; maar zorgen, dat gij hare vroegſte ſtralen geniet. Bij zulk eene eenvoudige levenswijze voegt natuurlijk het eenvoudigst voedſel. Een dronk helder water moet de keur van wijnen vervangen. Bij een luchtbad paſſen de meesterſtukken der kookkunst zoo min, als zuur of vruchten bij de wateren te *Aken*. Op zulk eene wijze heeft HORATIUS, na den dienst van CYNARA verlaten te hebben, weêr vrede gemaakt met de natuur; en hij is zoo ver gekomen, dat hij op zijn' muilezel naar *Rome* reed, zonder ooit in verzoeking te komen, om het dier alleen naar zijne landhoeve te doen keeren.

Behalve het luchtbad, weet ik nog een middeltje, om van bovenaardſche ſchimmen degelijke menſchen te maken.

ken. Dat middeltje laat zich in de ſtad even goed aanwenden, als op het land; maar ik weet niet, of het daarom beter zal ſmaken. Het is, namelijk, ingeſparnen arbeid, zoo van ligchaam als geest. Zoo lang men in den rosmolen der vermaken loopt, klaagt niemand over vermoeidheid. Men hijgt naar den adem, en draaft even hard door. Ik wilde nu maar, dat men van rosmolen veranderde, en in dien der bezigheden trekken ging. Onze heertjes zijn in 't geval van een' burgerman, die eene leesbeurt op zich genomen heeft in eenig geleerd genootſchap. De brave man moet zijne arme herſenen lang pijnigen, eer hij een geſchikt onderwerp heeft, hetzij dan dat de rijkheid der ſtof hem verlegen make, of dat hij niet kan kiezen. En wat er dan eindelijk nog voor den dag komt, is om te lagchen of te geeuwen. Het is met die vrienden even zoo, wanneer zij over het gebruik nadenken, dat zij van den dag willen maken. Daarover peinzende, is dikwijls de halve dag vervlogen, eer zij het met zich zelven eens zijn, om op te ſtaan. Dit is eene ſchrikkelijke en zeer gevaarlijke ziekte, waarvan de gevolgen doorgaans zijn, dat zij, beginnende te leven met den avond, geheel beheerscht worden door die aandoeningen en begeerten, die den menſchenkinderen gewoonlijk bij avond en nacht overvallen, en dus geheel leven en zweven in de werken der duisternis. Hiertegen, nu, is niets beter, dan zulke werken, die het licht kunnen verdragen; en, om daartoe te geraken, is het eerſte vereischte, vroeg op te ſtaan. Ik ken voor zwakken geen' grooter' vijand, dan het bed, en geen zekerder middel, om daarvan een ſlaaf te worden, dan den avond bij ſpel en dans te rekken, en tegen den ochtendſtond te gaan ſlapen. Ik weet, dan begint gij eerst te leven; maar dat hebt gij gemeen met teringachtigen, die zich 's avonds doorgaans opgeruimd en ſterk gevoelen. Uw ligchaam is dan, als het hunne, in een' ſtaat van ſpanning, van verhitting, in een' waren koortsachtigen toeſtand. Is dit nu de beste, om te gaan ſlapen? Rijdt een goed koetſier zijne bezweete paarden niet langzaam naar ſtal? Mindert de ſchipper geen zeil, als hij

den wal nadert? Kunt gij verwachten, dat, als alles in oproer is, eensklaps alles in rust zal zijn? Uw slaap verkwikt noch versterkt u daarom ook. Loom en afgemat, onlustig, ongeschikt tot eenigen, althans tot eenigen ernstigen arbeid, verlaat gij uw slaapvertrek, en de laat begonnen dag wordt, als de vorige, in zelfverveling voortgesleept. Die verveling rooft u nu een goed deel der krachten, welke het bed u nog overliet, verslapt uwe vezels zoo, dat zij niet dan door de hevigste prikkels der zinnelijkheid en des vermaaks kunnen opgewekt worden, en maakt u daardoor onbekwaam tot allen gezetten, ernstigen arbeid.

Gelijk nu vasten het beste middel is voor een door allerlei lekkernijen bedorven maag, is *onthouding* het beste middel, om een door weelde en wellust bedorven gestel te verbeteren. Ik weet wel, dat dit woord in alle mogelijke beteekenissen verouderd is. Maar mij dunkt gij moest het daarom weder eens in de mode brengen, zoo als wij allerlei langvergetene kleederdragten telkens als iets nieuws zien voor den dag brengen. Ik beloof u, niemand zal zich in 't hoofd zetten, dat gij bestevaders kleed draagt, zoo geheel is zij vergeten. Gij zult al de eer der nieuwheid hebben, en, ik durf het u gerust verzekeren, lang behouden. Elk zal u zoo zot en buitensporig vinden, dat naauwelijks iemand het zal wagen u te volgen. Intusschen, gij kunt altijd zeggen, dat gij het voor uwe gezondheid draagt. Wie schaamt zich tegenwoordig, zich geheel in 't baai te kleeden? Waarlijk, mijn middel zal uwe levensgeesten zoo goed bewaren, als een flenellen hemd uwe warmtestof.

Maar, als gij nu in 't kleed der onthouding de werkkuur ondergaan zult, vergeet dan niet, dat ook hier een strikt dieet gevorderd wordt. *Sine Cerere et Baccho friget Venus*, en derhalve moeten CERES en BACCHUS hier buitenstaan. Het ligchaam moet gevoed worden, maar niet zoo, dat het uitspat; de sappen moeten zich herstellen, maar niet gisten, niet in volle vlam uitslaan, en het vuur ontsteken, dat beter nog eene geruime poos

blijft

blijft ingerekend. Onthouding van dat genot, waaraan ſchier ieder romanſchrijver denkt, wanneer hij zijne hiſtorie gaat beginnen, en hetwelk menigeen' onwetend drijft, om zijne dagelijkſche levensgeſchiedenis een' romanesken draai te geven, onthouding van het genot der zinnelijke liefde is ſchier onmogelijk, als het ligchaam in weelde baadt, en de geest in luije ledigheid verzonken ligt. Overmaat maakt brooddronken en ſpilziek.

Het geheim, derhalve, om de kruiken voor het ſpringen te bewaren, komt grootendeels hierop neêr, dat men vooreerst in dagelijk goed bier geene rijst of razijnen doe, en dat men het, ten tweede, een weinig late uitgisten, vóór men het kurkt. Dat wil zeggen, dat men zijne jongens met dagelijkſchen kost voede, en niet met het brood der weelde; dat men ze behandele als groote kinderen, en niet als aanſtaande ministers of *millionairs*; dat men ze voorts vrijelijk uit late ſpatten, armen en beenen breken, mits het hoofd op de regte plaats blijve, de buurt of ſtad verbazen door hunne dolle ſtreken, opdat lijf en ziel zich bij tijds ontlasten van dien overvloed aan kracht, die ſlechts bij enkele geniën iets groots te wege brengt.

VERDEELING DER PLANTEN OVER DEN AARDBODEM.

(Naar MALTE-BRUN.)

In de verdeeling der planten over den aardbodem doen zich verſcheidene bijzonderheden op, die moeijelijk te verklaren zijn. Sommige leven in gezelſchap, en beſlaan uitſluitend uitgebreide landſtreken, waar zij elke andere plantenſoort verbannen. Alzoo ſtrekt zich door *Jutland*, *Holſtein*, *Hanover*, *Westfalen* en *Nederland* eene lange keten heuvels uit, eeniglijk bedekt met gewone heide, en de ſoort, *tetralix* genaamd. Sedert eeuwen gaan de landbouwende bewoners den toenemenden aanwas van deze groeijende legermagt te keer; doch met weinig gevolg. Het is opmerkenswaardig, dat het geſlacht *erica* (heide) niet wordt gevonden, dan ſlechts aan éene zijde van on-

ze planeet. Van de honderd zeven en dertig heidesoorten, welke, tot nu toe, bekend zijn geworden, treft men niet één aan in de nieuwe wereld, van *Pensylvanië* en *Labrador* af, tot aan *Nootka* en *Alaschka*. De heide schijnt zelfs niet zeer gemeen in *Azië*. Het meerendeel der woudboomen van *Europa*, zelfs de krachtigste soorten, houden reeds op te tieren omstreeks de *Uralische* bergen, inzonderheid op de hoogte der boorden van den *Tobol* en de *Irtych*. Offchoon onder hetzelfde klimaat, wassen zij niet in *Siberië*. De eik, de notenboom en de wilde appel volgen insgelijks deze wet. Te vergeefs zou men van dezelve een spoor zoeken, van den *Tobol* af, tot aan *Daourië*. De twee eerstgemelde soorten doen zich evenwel weder plotseling op aan de boorden van den *Argoun* en van den *Amur*; de laatste vertoont zich weder van nieuws op de *Aleütische* eilanden.

De koude wereldstreek bezit maar weinige soorten; maar, is de zomer in den omtrek der pool zeer kortstondig, de groei is daarentegen zeer snel, en die weinige soorten vermenigvuldigen zich dan meer, dan men wel denken zou. Het groen des poolzomers bepaalt zich tot de kusten, tegen het zuiden gelegen; hetzelve is van korten duur, maar voortreffelijk soms. Behalve de mossen en de *lichens*, vindt men er vooral de varens, de kruipende planten, en de besdragende heesters, zoo als de aalbezie, de *rubus chamoemonus*, de *rubus areticus*, en de verschillende soorten van *vaccinium*, hulp- en verkwikkingsmiddelen van *Siberië* en *Lapland*. Nergens elders zijn die vruchten zoo menigvuldig en zoo saprijk. Dezelfde wereldstreek gedoogt mede eenige boomsoorten, inzonderheid den berk en den wilg; maar zij blijven dwergen, en schieten slechts op tot een of twee voet. Maar zoo groot is het voorregt van het klimaat van *Europa*, dat zelfs *Lapland*, bijna geheel binnen den poolkring gelegen, rogge en groenten voortbrengt, en, volgens DE HERMELIN, schoone wouden zou bezitten, zoo eene slechte huishoudkunde derzelver vernieling niet had te weeg gebragt. Daar de mossoorten van *IJsland* en *Groenland*

land mede op de *Alpen* en *Pyreneën* worden aangetroffen, kan men zeggen, dat de poolkringlanden geene plantenfoort uitfluitend bezitten.

De noordelijke gematigde wereldſtreek verdeelt men, ten aanzien van het plantenrijk, in twee gelijke deelen; maar de grens van deze halve wereldſtreken is, volgens de *plaatſelijke* luchtsgeſteldheid, van de 50ſte tot de 40ſte parallel, aan verſchil onderhevig.

Waar de koude wereldſtreek eindigt en de gematigde aanvang neemt, begint het eeuwige groen der pijnen en dennen; boomen, welker vorm de *cryſtalliſatie* nabij komt, en welke, te midden der winters, de levenswarmte behoudende, de volken van het noorden gelijken, die, onder hun ſtreng klimaat, al de krachten van vernuft en moed ontwikkelen.

Verſcheidene vruchtboomen, als appelen, peren, kerſen, pruimen; zekere groenten, als kool, erwten, radijs, tieren beter, of worden meer aangekweekt, in de noordelijke helft der gematigde wereldſtreek. Het vlas en de hennep zijn er te huis. Het groen is er meer bekoorlijk, vooral in de aan zee gelegene landen. Naar gelange men verder komt, krijgen de eik, de ahorn, de olm, de linde de overhand boven den pijn- en den dennenboom. De keurigſte vruchten, de olijf, de citroen, de oranjeappel, de vijg, en, onder de wilde boomen, de ceder, de cipres, de kurk, behooren meer bijzonder tot het meer zuidelijk gedeelte van dezelfde wereldſtreek. Er is zelfs een merkbaar onderſcheid in de teelt der groenten aan deze en aan gene zijde van den 45ſten graad. De boonen, de linzen, de artiſjokken ſchijnen ten zuiden dezer linie te huis te behooren; de olie is er minder wrang; verſcheidene welriekende of ſmakelijke plantvoortbrengſelen, zoo als de aardnoten (*truffes*), bereiken niet dezelfde volkomenheid ten noorden van deze ſcheidslinie.

De wijnſtok en de moerbezie beſlaan het midden tuſſchen parallel 30 en 50. Ja, zoo de wijnſtok de menſchelijke beſchaving gevolgd is tot den 50ſten graad en zelfs verder, is dit alleen in *Frankrijk*, *Duitſchland* en *Hon-*

garije; een te klein gedeelte van den aardbol, om niet als eene uitzondering aangemerkt te worden. Het ware vaderland van den wijnſtok is ten zuiden van den 45ſten graad. De volken, die ten noorden dezer linie wonen, dwingen, door inſpanning van arbeid en kunst, datgene van hunnen bodem af, wat de natuur verkwist aan de onwetendheid der wijnbouwers van *Italië*, en aan de luiheid van die van *Spanje.*

De perziken, de abrikozen, de amandelen, de wilde kweeperen, de kastanjes en de noten vreezen evenzeer de nabijheid van den keerkring en den poolcirkel.

Wat de granen betreft, de haver en de gerst zijn de ſoorten, die zich het best met de koude verdragen; de gerst vooral ſchijnt, naar gelange van den duur des zomers, het tijdperk van haar groeijend leven te verlengen of te verkorten. In *Lapland* en te *Olekminsk*, in *Siberië*, rijpt zij in zeven of acht weken; en toch wordt zij, in weerwil van dezen verbazend ſnellen wasdom, ſomwijlen door den winter verrast. Tusſchen den 60ſten en 40ſten graad vult de meer gelukkige landbouwer zijne ſchuren met rogge, tarwe, gierst en boekweit. Rijk met deze ſchatten, benijdt hij niet aan de meer zuidelijke ſtreken, omſtreeks den keerkring gelegen, derzelver rijst, *Turksch* koren, en meer dergelijke ſoorten. Deze granen, min voordeelig aan de gezondheid en de krachten van den mensch, kunnen zelfs ter breedte van 50 graden nog gelukken; doch eene goede landhuishoudkuunde geeft aan min onzekere verbouwen de voorkeur.

De ten noorden van de *Alpen* geboren *Europeaan* vormt zich ligtelijk een verkeerd denkbeeld van die geſteldheid der wereldſtreek, ter breedte van 40 en 25 graden gelegen. Onze ſchoone eikenbosſchen, onze bekoorlijke weiden verlatende, gewoon in den zomer een kruid- en bloemtapeet te drukken, trekt hij over de *Alpen*, de *Cevennes*, de *Pyreneën:* en hem treft het naakt en verbrand voorkomen van *Provence*, *Italië*, of *Spanje.* Hij verbeeldt zich aan gene zijde der Middellandſche zee de uitgebreide zandwoestijnen van *Afrika*, en wordt geneigd te geloven,

ven, dat die geheele wereldſtreek door de natuur geheel misdeeld is van boomen; doch hij bedriegt zich. Het is echter waar, dat in al de landen, gelegen in de nabijheid der Middellandſche zee, een gedeelte van den grond uit dorre rotſen beſtaat. De ſchilderachtige ſchoonheid van *Italië* heeft voornamelijk haren grond in het aangenaam *contrast* van de onbezielde ruwe rotſen met het krachtvol groeijend plantenleven, hier en ginds over de oppervlakte verſpreid. Maar overal, waar deze rotſen, minder géſpleten, het water op de vlakte der aarde terughouden, zoo als op de verrukkelijke boorden van het meer *Albano*, heeft *Italië* zijne eikenbosſchen, even zoo lommerrijk en friſch als die, welke men in het noorden van *Europa* bewondert. De groote woestenijen of zandzeeën van *Afrika* zijn plaatſelijk, en hebben niets gemeen met de hoedanigheid der wereldſtreek, daar dezelve evenzeer gevonden worden in *Perzië* en *Tartarije* onder eene hoogere hemelbreedte. Zij zijn, als men het ſtelſel van DE LUC aanneemt, de hooge gronden of bezakſels van de oude zee des aardbols.

Men moet evenwel erkennen, dat de warme gematigde wereldſtreek, dat is, tusſchen de 40ſte en 25ſte parallel van 't algemeen minder duurzaam vochtig is, en derhalve een minder ſchoon plantenrijk bezit, dan de koude gematigde wereldſtreek. De Vereenigde Staten en *China* maken hierop eene uitzondering, als zijnde ſtreken, alwaar, ten gevolge der aardrijkskundige ligging, de klimaten der koude gematigde en der verzengde hemelſtreek onmiddellijk ineenloopen, en dikwijls elkander afwisſelen, hetwelk de aangenaamſte verſcheidenheid te weeg brengt van den noordelijken plantengroei en dien van de ſtreken onder den *equator*.

De zoogenaamde verzengde wereldſtreek bezit rijkdommen uit het plantenrijk, welke men vergeefs verlangen zou onder de overige luchtſtreken van den aardbol te *naturaliſeren*. 't Is daar, dat men de ſaprijkſte vruchten en de meest prikkelende ſpecerijen ziet tot rijpheid komen. Alle plantengroei heeft daar meer kracht, meer verſcheidenheid en meer luister. De ſterke invloed der zon kweekt daar de plant tot heester en den heester tot boom. Het is daar niet maar enkel een vocht, dat in de aderen der planten omloopt: het zijn balſems, gommen, ſappen, die den moeijelijk te bevredigen en verſtompten ſmaak des wellustigen *Europeaans* ſtreelen en opwekken; het zijn dierbare en onvergelijkelijke geneesmiddelen te-

gen de kwalen, welke de menschheid belegeren. Welk een paradijs, als men daar de beschaving en de zedelijkheid kon overbrengen! Het is daar, dat zich verheffen het suikerriet, de koffijboom, de palm, de broodboom, de *pisang*, de uitgebreide *baobab*, de *cacao*, de *vanilje*, de kaneel, de muskaatnoot, de peper- en kamferboom, e. z. v. Men vindt er vele soorten van verfhout en bijzondere graansoorten, zoo als de *durra*, de *holcus*, de *cambu*, de *kehru*, die bijna eeniglijk onder de verzengde wereldstreek te huis behooren; terwijl die zelfde wereldstreek niet beroofd is van eenige andere soort, welke onder een' minder brandenden hemel voortkomt. De plant, immers, die in *Siberië* op de vlakte tiert, vindt men op de hoogste toppen der bergen onder de linie terug, en langs de helling dier zelfde bergen worden de voortbrengsels der gematigde wereldstreek wedergevonden.

De aanblik van het plantenrijk, onder den *equator*, betoovert de verbeelding; 't is daar, dat de planten de prachtigste vormen ontwikkelen. Even als, onder de winterbuijen van het noorden, de schors der boomen bedekt is met mosfoorten, zoo worden, tusschen de keerkringen, de stam van den *anacardium*, en die van de reusachtige vijg, door het *cymbidium* en de welriekende *vanilje* verlevendigd. Het frissche groen der bladeren van den *pothos* steekt af bij de bloemen der *orchideës*, met eene duizendvoudige verscheidenheid van bonte kleuren geschakeerd. De *bauhinia's*, de klauterende passiebloemen (*grenadilles*) en de *banisteria's* met goudgele bloemen, slingeren zich om de tronken der woudboomen. Teedere bloemen ontstaan uit de wortels der *theobroma*, alsmede uit de dikke, ruwe en zwartkleurige schors van de kalebas en van de *gustavia*. Te midden van dit zoo overdadige plantenrijk, en van deze vermenging van zich door elkander slingerende ranken, heeft de natuuronderzoeker dikwijls moeite te onderkennen, tot welken stengel de bladeren en de bloemen behooren. Een eenige boom, omgeven door de *paullinia*, de *bignonia* en de *dendrobium*, vormt eene groep van planten, die, van elkander gescheiden, eene aanmerkelijke plaats zou beslaan. In de heete wereldstreek hebben de meest saprijke planten een meer schitterend groen, grootere en schoonere bladeren, dan in noordelijke klimaten. De in maatschappij levende planten, die het voorkomen der velden in

Eu-

Europa eentoonig maken, ontbreken bijna geheel onder den *equator*. Boomen, tweemaal hooger dan onze eiken, dragen bloemen, zoo groot en zoo ſchoon als onze leliën. Aan de overſchaduwde boorden van de *Magdalena*-rivier, in *Zuid-Amerika*, groeit een klimmende baarwortel (*aristoloche*), welks bloemen vier voeten omtreks hebben. De kinderen vermaken zich met dezelve als hoofddekſel te gebruiken. Voeg bij dit tafereel de reusachtige vormen der *baobabs*, welker omtrek zich ſoms tot 80 voeten uitbreidt; alsmede de niet minder ſtoute geſtalte der *eucalyptus* en der palmboomen (*à cire*), die, 150 tot 180 voeten verheffing bereikende, luchtgalerijen vormen boven de huiven der bosſchen.

De geweldige hoogte, tot welke zich, tuſſchen de keerkringen, geheele landſtreken opbeuren, en de koude luchtagtigheid dier verhevenheden, verſchaffen aan de bewoners der heete wereldſtreek eene zonderlinge vertooning. Behalve van groepen palmboomen en bananen, zien zij tevens zich omgeven door boomen, die enkel in de noordelijke ſtreken ſchijnen te huis te behooren. Cipreſſen, dennen en eiken, barbariſſe- en elzenboomen, die de onzen nabijkomen, overdekken de bergachtige landſchappen van het zuiden van *Mexiko*, zoo wel als de keten der *Andes* onder den evenaar.

De gematigde *zuidelijke* wereldſtreek zou nu ons plantbeſchrijvend tafereel des aardbodems moeten voltooijen, zoo men durfde verzekeren, dat aldaar, met opzigt tot het plantenrijk, eene zoodanige wereldſtreek beſta. Maar het ſchijnt, dat de drie uiteinden van *Amerika*, *Afrika* en *Nieuw-Holland*, in deze wereldſtreek begrepen, niet dan koloniën van het plantenrijk bevatten, die, van uit de heete wereldſtreek dier drie gedeelten des aardrijks, zich naar het zuiden verſpreid hebben. Volgens dit oogpunt is het waarſchijnlijk, dat het plantenrijk van elk dezer drie uiteinden van het vaſteland, zelfs dan, wanneer zij beter bekend waren, eerder plaatſelijke tooneelen dan een algemeen tafereel zoude opleveren.

SCHALKSCHE TREK UIT DE JEUGD VAN ERASMUS.

Den Heer e Redacteur der Vaderlandſche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Gij hebt ons zoo dikwijls over ERASMUS met iets ernſtigs bezig gehouden, dat ik geloof, dat iets vrolijks over hem, ter afwisſeling, niet onaangenaam zijn zal. Zoo iets vond ik onlangs, in de *Bibliotheque univerſelle* van Mr. LE CLERC, *Tom. VII. p.* 140. 141, ter gelegenheid eener recenſie van *Sentimens d'*ERASME *de Rotterdam, conformes à ceux de l'Egliſe Catholique, ſur tous les points controverſ. &c. à Cologne* 12°. *p.* 415. Ik bied u dit iets hierbij ter plaatſing aan, niet omdat ik oordeel, dat het veel kan toebrengen, om 's grooten mans eerekroon te verſieren, maar omdat het voor anderen misſchien zoo nieuw zal zijn, als het voor mij was; omdat het tot de geſchiedenis zijner jeugd behoort, waarvan wij, wegens hem zoo wel, als wegens vele voorname mannen, weinig weten; en omdat het een nieuw bewijs oplevert van zijn *feſtivum et jocoſum*, hoewel hier wat *juvenile malignum ingenium*. Het verhaalt ons dan een' trek, dien ERASMUS, toen hij zich, in het Reguliers-klooster *Emmaus*, een uur van *Gouda*, bevond, aan den *Prior*, of *Onder-prior*, en een zijner medekloosterlingen ſpeelde, en luidt als volgt:

In den hof van het klooster ſtond, onder anderen, een perenboom, wiens vruchten de *Prior* vooral beminde, en, om die reden, voor zich zelven alleen geſpaard wilde hebben. Ongelukkig ſmaakten die peren ERASMUS even goed als den *Prior*, en verleidden zij hem, om eenige malen des morgens zeer vroeg op te ſtaan, zich naar den hof te begeven, en zich, in diepe ſtilte, van eenige peren meester te maken. Dit deed den *Prior*, die wenschte te weten, wie ze zoo deed minderen, beſluiten, om zelf eens aan een venſter, dat op den hof uitzag, op ſchildwacht te gaan ſtaan, ten einde den roover te ontdekken. ERASMUS miste niet, om, bij het eerſte ſchemerlicht, den geliefden boom te gaan bezoeken en beklauteren, en hem weder eenige peren te ontnemen. De *Prior* werd hem gewaar; doch konde hem, dewijl het nog

te

te duister en de afstand te groot was, niet onderkennen. Hij wilde dan afwachten, dat hij naderbij zou komen; maar hield zich niet stil genoeg, om ERASMUS niet te doen vermoeden, wat er gaans was. Deze klom dan van den boom af, en begaf zich naar het klooster terug, maar speelde, in het gaan, den manken, dewijl er onder de kloosterbroeders een kreupele was, dien hij liever voor den roover gehouden wilde hebben, dan zich zelven. De *Prior*, nu den dief meenende te kennen, hield zich stil, van voornemen, om hem, wat later, in tegenwoordigheid van al de monniken, duchtig de les te lezen. Zoo ras allen bij elkander waren, houdt hij hun eene schoone en lange predikatie over de *heilige gehoorzaamheid*, en keert zich, op het slot, tot den manken broeder, hem duchtig doorhalende, dat hij die gehoorzaamheid op het strafbaarst geschonden had, door hem, tegen zijn herhaald verbod, zoo vele malen achtereen zijne geliefde peren te ontstelen. De arme broeder mogt zoo duur en plegtig zijne onschuld betuigen, als hij wilde: hij bragt er niet anders door te weeg, dan dat hij den reeds toornigen kloostervoogd nog toorniger maakte: want had hij hem niet met eigene oogen gezien? Het eind van alles was dan, dat hij den monnik, tot zijne vermeende straf, eene zware boete oplei-de. — De schrijver van dit verhaal, wiens geheele boek eene verdediging van ERASMUS was, zegt, na deze *anecdote* medegedeeld te hebben, dat hij niet vreesde, dat men die, als nadeelig voor 's mans roemrijke gedachtenis, zou uitleggen, of dat hij er zijne rust door zou storen; dewijl hij zelf, bij zijn leven, zulk een vriend was geweest van kluchtige vertellingen en geestige streken, dat hij er zelfs om lagchen moest, als men ze hem speelde. *Tantam vim* (plagt hij te zeggen) *habet lepos et jucunditas sermonis, ut etiam in nos apte tortis dicteriis dilectemur* (*). Trouwens vele zijner eigene schriften zijn er vol van; en hij erkende zelf, dat hij er somtijds wel wat te ver in ging. *Ut ingenue, quod verum est, fatear*, (schreef hij, *Epist. Libr.* 1.) *sum natura propensior ad jocos, quam fortasse deceat, et linguæ liberioris, quam non-*

(*) Voor mij heeft geestige en vrolijke scherts zoo veel aangenaams, dat ik er, ook als ik er zelf het voorwerp van ben, door vermaakt worde.

nonnumquam expediat (*). Zijne verdediging was: (*ad Ep. LUTHERI, Opp. T. IX. pag.* 1278.) *Quoniam nullus hominum vacet omni nævo, malo quibusdam videri ineptior, quam truculentus πλήκτης et Procrustes quispiam, ubique tragicum spirans* (†).

Ik ben met de meeste achting, enz.

(*) Om edelmoedig de waarheid te zeggen, ik ben uit den aard genegener, om te schertsen, dan misschien betaamt, en losser van mond, dan somtijds wel dient.

(†) Daar niemand van alle fouten vrij is, wil ik sommigen liever te beuzelachtig schijnen, dan een' barschen bullebak of een of anderen menschenhater vertoonen, die overal den treurtoon blaast.

EEN STAAL VAN LUTHER'S BITTERHEID TEGEN ERASMUS.

Op de stads-Bibliotheek te *Gouda* berustte, in het jaar 1663, en misschien nog, een exemplaar van ERASMUS *Adagia*, op welks titel LUTHER, met eigene hand, in 1533, het volgende geschreven had, zoo als wij het, uit het afschrift van een geleerd man van eerstgemelden tijd, hier in het oorspronkelijke geven, en daarna vertalen zullen:

Judicium D. Martini Lutheri de Erasmo.
A°. 1533.
Hostis omnium religionum
Et inimicus singularis Christi
Epicuri Luciqnique perfectum exemplum.
(*Manu mea propria*) *Ego Mart. L.*
Tibi Filio meo charissimo Joanni, et per te omnib. liberis et meis et sanctæ Ecclesiæ Christi.
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.
(Alia manus subscripserat)
Lutherus igitur aut Erasmum non recte novit, aut ei injurius fuit.
Vid. Erasmi Milit. Christian.

Oordeel van D. Marten Luther over Erasmus, in het jaar 1533.

Een

Een vijand van allen godsdienst
En zonderling vijand van Christus,
Een volmaakt afdrukſel van Epicurus en Lucianus.
(Met mijne eigene hand) Ik Mart. L.

Aan u, mijn zeer geliefden Zoon Joannes, en door u aan alle mijne kinderen, en de kinderen der heilige Kerk van Christus.
Prent het u diep in, want is geene geringe zaak.
(*Een ander had er onder geſchreven*)

Luther heeft derhalve of Erasmus niet regt gekend, of is te zijnen aanzien onregtvaardig geweest.

Zie Erasmus Handboek eens Christen-krijgsknechts.

Het was niet in het bovenſtaand zoogenoemd *oordeel* alleen, dat LUTHER ERASMUS geweldig verongelijkte; hij deed hetzelfde veelvuldig in zijne geſchriften. Doch ook ERASMUS (ſchoon doorgaans veel gematigder) liet zich dikwijls zeer ſcherp en ongunſtig wegens LUTHER uit. Slechts één ſtaaltje uit vele. In het IXde D. zijner werken, bl. 1042, leest men: „ Dat gij door Gods geest beſtuurd wordt, zoo „ als gij u laat voorſtaan, hebt gij mij nog niet wijs ge„ maakt. Hetgene mij van het tegendeel verzekert, is vooral „ die bitterheid van uwe ſchrijfwijs, die onbeteugelde laster„ zucht, en die meer dan onbeſchaamde (*plus quam ſcurri„ lis*) losbandigheid in het beſpotten en beſchimpen van al„ len, die tegen uwe leerſtellingen kikken durven." — „ Ik „ heb de eerſte van allen vermoed, (ſchreef hij bl. 898.) „ dat zijn hart door eerzucht bedorven was." — Hoe droevig ſtaan ook de grootſte mannen voor de vervoeringen van driften bloot!

DE OORSPRONG VAN JACQUES CLÉMENT.

(Uit een onuitgegeven Gedenkſtuk, betrekking hebbende tot de Geſchiedenis van *Frankrijk*, door ACHILLE DE JOUFFROY.)

Op het einde van eenen zomerſchen dag in het jaar 1565 werd eene jonge en ſchoone vrouw uit het dorp *Sorbonne*, die alleen den weg naar *Sens* ging, achter op gevolgd door eenen man van eene lange geſtalte, in een' bruinen mantel gewikkeld. De vlugtige avondſchemering begon te vallen; er heerschte ſtilte in de geheele landſtreek, en de vreemde

50

gedaante van den onbekende verontruste, op het eerſte gezigt, de jonge boerin. Toen hij haar naderde, beving haar de vrees; en toen hij haar voorſloeg om te zamen te wandelen, was er iets, ik weet niet wat, in zijne ſtem, dat haar deed ijzen. Evenwel hij ging naast haar, en weldra ontſtond er een geſprek tusſchen hen. Zij zeide hem, dat haar man, JEAN CLÉMENT, uit het dorp *Sorbonne*, reeds ſedert een jaar, als ſoldaat onder de troepen des Konings diende, en dat hij, zijn affcheid verkregen hebbende, nu op heden, den eerſten Augustus, zijne terugkomst had bepaald; doch dat zij, ongeduldig geworden zijnde, beſloten had hem te gemoet te gaan, ten einde het oogenblik des wederziens, zoo verrukkelijk voor jeugdige echtgenooten, na eene lange verwijdering, te verhaasten. Zij voegde daarbij, dat zij, om niet in den nacht op dezen eenzamen weg alleen te zijn, beſloten had, hare reis niet verder dan tot op eenen korten afſtand voort te zetten.

Onder zoodanig geſprek, ter voldoening aan de nieuwsgierigheid van den vreemdeling, was de angst der jonge vrouw van tijd tot tijd geweken; en weldra verſtoutte zij zich, hem aan te zien. Het was een man in de kracht van zijn leven, wiens volkomen regelmatige trekken alles in zich vereenigden, wat de verbeelding eens ſchilders zou kunnen zamenbrengen, om eene volmaakte menſchelijke ſchoonheid te vertoonen. Zijne oogen alleen, eenigzins diep in het hoofd liggende, glinſterden van een ſomber vuur. Men kon derzelver kleur niet bepalen, omdat het onmogelijk was, den onuitſprekelijken indruk zijner blikken te verduren. Het ſcheen, dat hij zelf dit uitwerkſel kende; want hij wendde ze ſteeds af, zoo dikwerf de boerin hare oogen op hem veſtigde.

Er was eene beek voor hen; en de vreemdeling bood zijner reisgenoote de hand, om die over te komen. Zij nam die aan, zonder over deze kleine gedienſtigheid na te denken; maar op den druk dezer hand gevoelde zij eene gewaarwording, genoegzaam gelijkſtaande met die van den beefaal; of liever, eene onbekende ſoort van vuur ſcheen ſnellijk door hare aderen te ſtroomen. Zij wist zich echter geene rekenſchap te geven van hetgene in haar omging; maar zij verbleekte, en was op het punt van te bezwijmen. Weder tot zich zelve gekomen, bevond zij zich aan de andere zijde

der

der beek, ondersteund door den arm des vreemdelings; en hare blikken ontmoeteden wederom die vreemde oogen, wier schijnsel haar op nieuws in verwarring bragt. Van dat tijdstip af had zij geene rust meer: het berouwde haar, deze reize te hebben aanvaard; zij verwenschte in stilte deze ontmoeting, en besloot, langs denzelfden weg weder terug te keeren.

De vreemdeling bezigde intusschen de sterkste drangredenen, om haar gerust te stellen, en te bewegen, haren weg te vervolgen. Nu eens leidde hij hare gedachten af op de omringende voorwerpen; dan weder gaf hij voor, in de verte de gedaante van eenen soldaat te ontdekken, die zich in het schemerend avondrood deed onderkennen. Op deze aankondiging vatte de jonge vrouw weder moed, en ging voort; doch, zich reeds meermalen bedrogen gezien hebbende, en bemerkende, dat de nacht viel, besloot zij terug te keeren: zij stond dus stil, en groette den vreemdeling.

Hij scheen haar nu niet verder te willen dringen; maar zij zag, dat hij zich een oogenblik bedacht, en meende hem geheimzinnig eenige woorden in eene onbekende taal te hooren spreken. De vrees bevng haar op nieuws; en, zonder het antwoord op haren groet af te wachten, keerde zij zich, om terug te gaan, langs den weg, vanwaar zij gekomen waren. Hierop zag zij vlak voor zich eene verschrikkelijke wolk, welke de wind met ongemeene snelheid voortdreef: regen en hagel vielen eensklaps als bij stroomen, en de blikscm schoot op vier schreden van haar neder.

Verward en verschrikt, naderde de ongelukkige onwillekeurig hem, dien zij eenige oogenblikken te voren wilde ontvlugten. Hij ondersteunde haar, trachtte haar gerust te stellen, en raadde haar, eene schuilplaats te zoeken, ten einde het onweder te ontwijken, 't welk, zeide hij, niets anders was, dan eene voorbijgaande bui.

Op twintig schreden afstands, bij het begin eener uitgestrekte heide, stond eene antieke, sedert vele jaren verlatene, kapel. De woning van den kapellaan was geheel verwoest, en er was van de kapel zelve niets anders overgebleven, dan hare Gottische pilaren, kruisgewelven, en eenige halfgebrokene beschilderde vensterglazen.

Het was half uit noodzakelijkheid en half uit angst, dat de jonge boerin zich naar deze schuilplaats liet geleiden. Aan

de gebrokene trappen van het portaal genaderd, deed de donkerheid daar binnen, het gehuil van den wind door deze godsdienstige gewelven, en de herinnering der bloedige tooneelen, waarvan die kapel de schouwplaats geweest was, haar verstijven van schrik. Zij weigerde dus daarin te treden, en zette zich neder onder het uitstek eener nis, tegen een der buitenste pilaren van het voorportaal aangebragt.

Gedurende dien tijd beschouwde de vreemdeling het gebouw; en, even alsof hij de aandacht zijner reisgenoote wilde bezig houden, vroeg hij haar naar den oorsprong van dit gedenkstuk, en naar de oorzaken van deszelfs verwoesting. „ Deze kapel," antwoordde zij, „ werd gebouwd, ter eere „ van de H. Maagd, door den eersten Koning uit het ge„ slacht van VALOIS, en is verwoest geworden in den laat„ sten oorlog door de *Hugenooten*; de geestelijke, die haar „ bediende, is op de trappen van het altaar gedood, in het „ oogenblik, dat hij den heiligen dienst verrigtte. De wreed„ aards, niet tevreden het bloed van den Heiland te hebben „ gestort, vermengden daarmede dat van zijnen dienaar: zij „ vernielden vervolgens de pastorij; en sedert dien tijd is „ deze kapel, door eene zoo ontzettende heiligschennis ont„ wijd, verwoest gebleven."

„ Ontwijd!" riep de onbekende, op den toon der uitbundigste vreugde: „ zegt gij niet, dat zij ontwijd is? Ik kan „ er dus ingaan?" En bij deze woorden drong hij door tot in het binnenste derzelve.

De jonge vrouw, nu alleen zijnde, dacht over den vreemden zin dezer weinige woorden na. Eensklaps viel haar in, dat deze man wel een *Hugenoot* kon zijn; en nu verdubbelde hare vrees: want in die tijden van verwarring en bijgeloof was een *Hugenoot* een voorwerp van afschrik voor het katholieke volk, hetwelk gewoonlijk met het denkbeeld van andere geloofspartijen dat van gemeenschap met den Duivel verbond.

Alles, wat zij zich nu van dezen vreemdeling herinnerde, scheen hare vrees te bevestigen. Die gewaarwording van afkeer, welke zij bij zijne eerste ontmoeting had gevoeld, klaarde zich nu op in haren geest. Het denkbeeld eener zamenkomst van dien man met haren echtgenoot, eenen ijverigen verdediger des katholieken geloofs, en van eenen twist, die daar-

daaruit kon ontſtaan, deed haar de onvoorzigtige inſchikkelijkheid verfoeijen, die haar zoo ver gebragt had.

In deze gedachten verdiept, vestigden zich hare oogen angſtig op den weg, waar het onweêr nog ſteeds hevig woedde. Een oogenblik daarna wendde zich haar gezigt naar het binnenſte der kapel; en zij zag den onbekende bij het altaar, waar zich zijne gelaatstrekken wel in het duister verloren, maar zijne oogen als twee ſchtende punten op haar gevestigd waren. Op dat gezigt was zij niet meer meester over hare gewaarwordingen, maar beſloot, in weerwil van het onweêr, te ontvlugten.

Zoo als zij opſtond, joeg de wind, eenklaps van ſtreek veranderd, de bui tegen het portaal; eene verſchrikkelijke hagelvlaag kletterde tegen de bovenſte ramen. De woede der elementen ſcheen zich dus tegen hare vlugt te verzetten. De pilaar, die haar tot hiertoe beſchermd had, verleende haar thans geene ſchuilplaats meer; en zij zag zich genoodzaakt, met overhaasting, dieper in het portaal te wijken, waar de vreemdeling zich vertoonde, en haar, als tegen haren wil, voorttrok onder het gewelf der kapel.

Hij plaatſte haar op een afgebroken ſtuk eener zitplaats, en bleef daar eenigen tijd voor haar ſtaan. Zijne oogen waren op het heiligdom gevestigd. Op een tijdſtip, dat het ſchijnſel van een aanhoudend weerlicht den grond rondom verlichtte, toonde hij haar met den vinger eene groote bruinachtige vlek, die op de trappen van het altaar te zien was, en vroeg haar met eene forſche ſtem: „ Vrouw! is dat het „ bloed des priesters?"

Zij zag het, en eene huivering beving haar bij dat gezigt; maauwelijks kon zij het ja uitſtamelen; waarop zij beide ſtilzwegen.

Een oogenblik daarna vroeg de onbekende: „ Vrouw! hoe „ oud zijt gij?" — „ Vierentwintig jaren," antwoordde zij bevende. Hij deed eenige ſchreden voorwaarts, en riep toen op eenen ſomberen en plegtigen toon: „ Schim van VA„ LOIS! ik zweer bij deze puinhoopen, in welke gij nog „ rondwaart, dat na vierentwintig jaren, op dezen dag, uw „ ontaard geſlacht van de aarde zal verdelgd zijn!"

Toen, bemerkende, dat de jonge vrouw op het uiterſte verſchrikt was, naderde hij haar, verzachtte zijne ſtem, en poogde haar te bemoedigen. Hij ging naast haar zitten, en

haalde een fleschje en een kopje van onder zijnen mantel te voorschijn: hij dronk, en bood der boerin ook wijn aan, dien zij niet durfde weigeren, zoo onweêrstaanbaar was het gezag geworden, dat hij over haar uitoefende.

Naauwelijks had zij eenige droppen van dit vocht genomen, of eene oogenblikkelijke bedwelming overviel haar. Zij trachtte te vergeefs die te boven te komen; hare oogen floten zich, en alles verdween rondom haar.

Zij kwam eerst lang daarna weder tot zich zelve, en hare eerste gewaarwording was die eener hevige smart. Hare kleederen waren in wanorde, en al hare leden waren gekneusd. Zij bemerkte, dat zij de uiterste schending ondergaan had. Eene buitengewone helderheid verlichtte de kapel; zij zag zich uitgestrekt liggen op de trappen van het altaar, en ontdekte nu, dat het verschrikkelijk misdrijf, waarvan zij het slagtoffer was, gepleegd was op dezelfde plaats, waar het bloed van den Heiland en dat van zijnen priester, den martelaar, vermengd waren geworden. Zij rigtte zich op, en wilde schreeuwen; maar hare tong was verstijfd. Eensklaps zag zij haren man.

Hij was buiten zich zelven van woede; zijne haren stonden te berge, en het bloed vloeide uit eene groote wonde in zijne borst. Hij hield de bloote sabel in de hand, en naderde haar woedend, de verschrikkelijkste verwenschingen uitstootende. De eerste gedachte der ongelukkige was, te ontvlieden. Zij haastte zich naar de deur der kapel, sprong over den drempel, en deed eenige schreden voorwaarts, wanneer zij plotseling achter zich een ontzettend gedruisch hoorde; zij zag om, en bemerkte, dat de kapel geheel was ingestort. Ter plaatse, waar dit gedenkstuk gestaan had, zag men niets meer dan eenen hoop puin. De hemel was nu geheel bedaard; de diepste stilte heerschte rondom haar; de maan verhief zich aan den gezigteinder. Zij strekte hare armen uit, schreeuwde, en viel bewusteloos ter aarde.

Den volgenden morgen vroeg vonden eenige dorpelingen, die dezen weg langs kwamen, haar, van alle bewustheid beroofd, en herkenden haar. Zij bragten haar op hunne kar naar het dorp. Zij scheen gedurende dien togt in het leven terug te keeren, sprak echter niets dan eenige onverstaanbare woorden, en vertoonde alle teekenen van krankzinnigheid. Men zette haar af bij den pastoor van het dorp, die zorg

voor

voor haar droeg, en hare genezing ondernam. Zes weken achtereen duurde hare ijlhoofdigheid. Na dien tijd werd de koorts minder, en het verſtand keerde terug. Thans ontdekte zij, tot hare grootſte ſmart, dat zij zwanger was, en beſloot, den eerwaardigen pastoor al de bijzonderheden dezer verſchrikkelijke ontmoeting te verhalen. Die geestelijke kon het verhaal niet zonder gevoel van ijzing aanhooren; maar hiermede verbond zich het gevoel van innig medelijden met deze ongelukkige. Hij beſtrafte, hij vergaf haar, en deed haar zweren, dat zij het kind, dat zij droeg, aan de kerk zou toewijden. Op den eerſten Mei daaraanvolgende, zijnde St. Jacobsdag, beviel zij van eenen zoon. Het kind vertoonde niets buitengewoons, behalve dat, bij deszelfs geboorte, de oogen, die roodachtig waren, der moeder met ſiddering die oogen weder in het geheugen bragten, welke in dien noodlottigen nacht haar zoo zeer verſchrikt hadden; men bemerkte echter, dat, op den dag van den doop, de oogappels eene ſchoone blaauwe kleur aannamen. Men gaf het kind den naam van den Heilig, wiens feest inviel op den dag van deszelfs geboorte, en de priester nam aan, voor hetzelve te zorgen.

Deze oordeelde het echter raadzaam, de ſtilzwijgendheid te bewaren omtrent deze buitengewone gebeurtenis; en daar men ſedert niets meer van JEAN CLÉMENT, den echtgenoot dezer jonge vrouw, vernam, zoo verſpreidde men het gerucht, dat hij gedeſerteerd was, om zijne vrouw heimelijk te bezoeken, en, genoodzaakt zijnde te vlugten, in een vreemd land geſtorven ware.

Het was ook juist vierentwintig jaren daarna, dat JACQUES CLÉMENT die noodlottige beruchtheid als koningsmoordenaar verkreeg, welke den pastoor van *Sorbonne* aanſpoorde, deszelfs buitengewonen oorſprong te beſchrijven: men weet echter niet, waarom hij dit verhaal destijds niet bekend maakte. De bladen van zijn handſchrift werden vóór eenige jaren wedergevonden tusſchen den dubbelen bodem eens verbazend grooten eikenhouten leuningſtoels, die eenige achtingwaardige burgers van *Sens*, ſedert vijf geſlachten, in hunne familie godsdienſtiglijk bewaarden, en die, van de wormen doorknaagd, tot ſtof vermolmd was. Dit vaneengereten, ſlecht bewaard en bijna onleesbaar handſchrift heeft ons de daadzaken van het tegenwoordig verhaal aan de hand gegeven. Het voert ten titel: *Zeer waarachtig verhaal van de uitbroe-*

ding of helſche voortbrenging van den broeder JACQUES CLÉMENT, *van de orde der Dominikanen, welke, op aanſporing van zijnen vader, den Satan, goddelooslijk heeft gedood en van het leven beroofd onzen goeden Vader en Koning* HENRI DE VALOIS, *den derden van dien naam, en den laatſten van zijnen ſtam.* Men ziet, dat de achtbare pastoor van *Sorbonne* niet deelde in den haat van de aanhangers der *Ligue* tegen dezen ongelukkigen Koning; en tevens, dat zij, die in den naam van broeder JACQUES CLÉMENT (*frère* JACQUES CLÉMENT) eenen letterkeer meenen te vinden van de ſpreuk: *'t is de hel, die mij heeft voortgebragt*, (C'EST L'ENFER QUI M'A CRÉÉ) zich van zeer krachtige vermoedens ten voordeele van hunne kunst konden bedienen, bijaldien zij deze historie gekend hadden.

DRIETAL OORSPRONKELIJKE, ONUITGEGEVENE, EN THANS NAAR HET EIGEN HANDSCHRIFT GEDRUKTE DICHTSTUKKEN VAN HUIBREGT KORNELISZ. POOT.

Letter-lauwerkrans, gevlogten om 't hooft van den konſtrijken Digter HUIBREGT KORNELISZ. POOT.

Hoe wierd mijn geest verbaast op 't leezen van uw digt,
O Schrandere Poëet! door hemels vier ontſteeken;
Voor wiens hoogdravendheyt ſoo meenig digter ſwigt;
Waard dat verſtandigen alom uw lof uytſpreeken.
Gij klauwtert door uw trant den hoogen Parnas op,
Verſeld van 't negental der fiere Zanggodinnen;
Bekleed met wetenſchap, vol hengſtebronneſop,
Uyt d' Hypocrene vloed, ten voedzel uwer zinnen.
Voortreff'lijk Jongelingh, wat geeftge een groote hoop
Door uw vergoden ſtijl veel oude te braveeren!
Indien een Vondel uyt zijn graf te voorſchijn kroop,
Gewis hij ſoude u met den naam van Zoon vereeren.
Soo vroeg op Helicon na Vrouw Minervas choor
Te ſtreeven, met een rey van jonge Apolloos zoonen,
Verbaasd het digterdom, dat met een luyſtrend oor
Uw wondre zangen hoord, gebiedende u te kroonen
Met lauwren na waardij van uw digtrijk talent,
Daarge in uw boerenſtulp en onder 't landbetreelen

Met

Met treffelijk verſtand der digtren ſpoor berend,
Apolloos ſchelle lier ſoo lieffelijk doet queelen,
Dat Orpheus zoetſte harp al haren luyster doofd,
En Vestas maagdenrey haar ſtem met d' Echo paaren,
Als gij met uwen zang 't geruys der beeken kloofd
Op haar verjaargetij, of Egtelijk vergaaren.
Of ſpeeld uw harp, met floers bekleed, een dof geluyd
Van lijkzang op de dood van uwe welbekenden,
Soo perstge aan ijder een de zilte tranen uyt
En doet 't bedroefd gemoed het oog ten hemel wenden.
Maar als uw ſchrandre brein uyt ſpelemeijen vaart
Met Nazo en Virgijl, om Jovis rijksgenoten,
't Aloude heydendom te ſchilderen, dan ſpaart
Gij niets om uw gedigt zijn luyster te vergrooten
Met puyk van woorden, vol van ſin en pittigheyt,
Op allerhanden tret en allerleije ſaken;
Of puntgedigten vol van rare kittigheyt,
En wat er ijmand in goed Nederduytsch kan maken.
Wie meld de wonderheyt uws goddelijke taal?
Als gij den Harpenist der Godgewijde zangen
Zijn heylge reeden wikt in uw poëetſche ſchaal,
Dat ijders ziel ontroert en aan elk woord blijft hangen.
Wie antwoord op uw dank- of lofgedigt te regt?
Wie ſchildert ſoo als gij met zinrijke gedagten?
Daar ſchilder van der Wilt zijn zegel ook aan hegt,
Die van ſoo jongen poot noyt ſulke vrugten wagten.
Een Voorſtad (*) waagde er van en ſoo veel andre meer,
Die greetig grijpen na de vrugten uwer takken.
Was tot een grooten boom, o Poot! tot Neerlands eer
En roem van uw geſlagt. Laat uwen moed noyt ſakken.
Poog om het toppunt van den Parnas te betreen,
En laat het heerlijk ligt van uwe digtkunst ſtraalen,
Ten luyster van uw deugd en heyl van ijder een.
Soo ſultge een Laurierkrans, die noyt verwelkt, behaalen.

DANIEL VAN BEKE.

(*) De naam van een Drukker te Delft.

II.

Aen den Heer DANIEL VAN BEKE, *over het toezenden van zijn Letter-lauwerkrans.*

Hier komt mijn dicht, al komt het ſpade:
Ay zie hoe 't voor uw' voeten leit.
't Beveelt zig ſchaemroot uw' genade,
En offert u mijn dankbaerheit.

Minervaes zoogkint, Febus zoon,
Wien ſteets d' Aonſche rey geleit, Meceen van Beke,
Wat noopt u, mij een glorijkroon
Te vlechten, en zoo ſchel uw' lofklaroen te ſteken?
Zijn 't mijn gedichten [waerde vrient]
Zoo laf en krepel? ach! een lauwerhoet te dragen,]
Waer heb ik zulk een eer verdient?
Kan u mijn veltſchalmey vol quasten dus behagen?
Maer zacht ik merk 't, de gulde zon
Worde altijts meest beſchout, wanneerze flaeu en donker
Heur alziende oog met floers bewon,
En zwakke ſtralen ſchoot, en krachteloos geflonker,
Door eene mist- of nevelwolk.
Een arm, rampzalig kint, met misgevormde leden,
Wort allermeest van 't wijze volk
Gepeesen en vertroost, uit mededogentheden.
't Is waer, ik heb mij vaek vermaekt
Met ſpelen, 't zij Auroor, uit Tythons roozebedde
Gerezen, d' uchtentkimme blaekt',
En 't ſtarrelicht verjoeg in Thetis pekelwedde,
Terwijl Apol zijn dagkaros
Beſchree, met gout gehult, aen 's hemels oosterdeuren,
En deedt de regenwolken los
Verzwindlen, en de Nacht heur vleermuisvlerken ſcheuren,
Die 't mankopshulſel nederley.
Dan wiert mijn geest, ik ken 't, genoopt door 't lieflijk quelen
Der Filomeels, die beemt en hey
Deên dansſen op de maet der nuchtere orgelkeelen.
Of zat ik onder linde of pijn,
Die bruine lommer gaf voor 't branden van de ſtralen
Der heete middagzonneſchijn,
Terwijl men aen de bron, in ginſſe klaverdalen,
De rougevlokte geiten ſtout

En

En drenkt, dan prachten mij de wiltzang in de blaêren
Mijn ruispijp, ruw uit vlierenhout
Geſneen, bij 't woutmuzijk van 't pluimgediert te paren.
Maer 'k dacht noit dit getureluur
Vereert te zien door u, o eer der puikpoëten!
Die zegenrijk, ter goeder uur,
Den Mijterberg beklom, die Ambrozijnvogt zweetten,
En nektar, die gij welbedagt,
Doorluchtige van Beke, in goude ſchalen vatten,
Om ſpade en vroeg uw fenixſchagt,
Zoo fix en net verſneen, te laven en te natten.
Dit zij niet reukeloos gezeit.
Een Mydas ſtak weleer voor Pan den glorijhooren:
Maer dat zoo groot een onbeſcheit
Apolloos wraeklust tergt, betuigen d' ezelsooren.
Men lees het heerlijk dichtkleinoot,
Dien Lettertulbant, waert op waerder hooft te paſſen
Als 't mijn, of moet een jonge Poot,
Bedaut van zulk een gunst, bij zulk een Beekvogt waſſen?
Hoe 't zij, dat puikſtuk melt alree,
Dat gij niet vruchteloos Parnaſſus oppertinnen
[Daer 't kroost van vrou Mnemoziné
Het ſnaertuig ſtreelt] beſchree vol geest en vlugge zinnen,
Tot lof en luister van onze eeu.
Een arent wort gekent aen hoge vlucht en vlerken.
Aen tant of klaeu de fiere leeu.
Een Nederlants Virgyl aen zulke heldewerken.
Maer was 't, o Letterheit! u niet
Genoeg, de Rijnmeermin, door uw vergode vedel,
Te lokken uit heur zilvren vliet?
Of, als Amfion eer, op Aracinthus ſchedel,
Door 't ſteenberoerem harpgeſchal,
De wufte waterbaer, hoe grimmig, effen kemden:
Of zoo als Orfeus, die, in 't dal,
Den eeuwig woesten aert der wrede tigers temden,
Het al aen uwe ivoore lier
Te binden? 't hartſte hart te lokken buiten d' ooren?
Moest dan uwe onnavolgbre zwier,
Zoo zagt als Beekkristal, ons ſtil Papzou bekoren,
De kruin te heffen in de locht;
Verciert met riekend kruit en verſche leemebladen?

o Zuivre Beek! o vloeijent vogt!
Wat levertge uit uw kruik al eedle dichtcieraden?
Maer hoe voldoe 'k mijn plicht naer reên?
't Vervele u niet dit van uw leerling aen te hooren;
Uw ſchrandre geest praelt ongemeen
In uw gedichten en bekoorbre verſpandooren.
o Fenix! vliegtge nog wat aen,
Zoo zal uw' taeije vlerk de heldre ſtarren ſlaen.

HUIBREGT KORNELISZ. POOT.

IETS, TER HERINNERING AAN HET FEEST VAN DEN VERDIENSTELIJKEN TOONEELKUNSTENAAR A. SNOEK, GEVIERD IN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, 16 NOVEMB. 1820.

Indien het waar zij, dat de trap van beſchaving bij een volk kennelijk zij aan de vorderingen, welke de ſchoone kunſten onder hetzelve gemaakt hebben, moet onbetwistbaar alles, wat daarop eenige betrekking heeft, eene levendige belangſtelling opwekken, en vooral moeten zoodanige voorvallen, welke buiten den dagelijkſchen loop der zaken zijn, als afdeelingen der tijdperken, bijzonder opgemerkt worden.

Zoo herinneren wij ons nog met genoegen het tijdſtip, waarin de onvergelijkelijke WATTIER-ZIESENIS het feest van hare vijf-en-twintigjarige werkzaamheid aan den Nationalen Schouwburg vierde. Zoo gedenken wij nog, met niet minder bewondering dan weemoed, haar plegtig afſcheid van denzelven; en geene jaren kunnen het aandoenlijk oogenblik doen vergeten, waarin die verhevene talenten voor de laatſte maal, gelijk wij vreezen, aan de boorden van den *Amſtel*-ſtroom geſchitterd hebben. Met regt betreuren wij nog het onherſtelbaar gemis, hetwelk de kunst in den voortreffelijken BINGLEY (zoo zeer uitmuntende in het voorſtellen van karakters) geleden heeft. Hoe meer reden wij hebben, om ons wegens treffende verliezen te beklagen, hoe meer hetgene wij nog bezitten in ons gevoel moet rijzen: en niets kan aangenamer zijn, dan de gelegenheid, om onze hoogſchatting van wezenlijke verdienſten openlijk te kunnen aan den dag leggen, en gevestigde talenten hulde te bewijzen.

Ten hoogſte aangenaam was het dus voor ons, te ontwe-

ren,

ten, dat Kommissarissen van onzen Stads-Schouwburg met eene bestendige zorg voor alles, wat tot genoegen van het publiek kan medewerken, ook de waardering paren dier talenten, welke den luister van het nationaal tooneel moeten handhaven. Ten hoogste aangenaam was het ons, gelegenheid te vinden, om den Man, die gedurende vijf-en-twintig jaren het eerste vak met zoo veel roems vervulde, een openlijk bewijs van ware hoogschatting en ongeveinsde hulde te kunnen toebrengen.

Plegtig, inderdaad, was de avond van den 16den November ll. voor den waren hoogschatter van verdiensten. Indien immer onze Schouwburg, welke (uit aanmerking van het oogmerk, waarmede dezelve gebouwd werd (*)) zoo vele blijken van de onbekrompenheid van ons voorgeslacht draagt, den naam van Apollo's tempel met regt gegeven werd, deze avond mogt bovenal met de feesten, door de Ouden aan de schoone kunsten gewijd, vergeleken worden. De verwachting, welke Bestuurderen van de deelneming van het publiek hadden, strekt hun tot eer; en dat dezelve niet te leur gesteld is, strekt wederkeerig het publiek tot eer. Niettegenstaande de prijzen der plaatsen verdubbeld waren, was de toevloed aanzienlijk. Zoo wel de bevoorregte standen (aan welke zoo vaak eene vooringenomenheid met het vreemde verweten wordt) als de mindere klasse hebben hiertoe bijgedragen: en het moet den voortreffelijken Kunstenaar geen gering genoegen gegeven hebben, te ontwaren, dat hij bij hoogere klasse, middelstand en geringere even geliefd is. Hier kon noch vooringenomenheid noch partijdigheid gelden: hier moest eigen gevoel, eigen wil en eigene keuze beslissen; en deze beslissing heeft de hulde, hem bewezen, zoo rein als volkomen gemaakt.

Het was inderdaad treffend, eene aanzienlijke menigte, in eene schitterende en met smaak verlichte kunstzaal als ter feest

(*) Het is algemeen bekend, dat de Schouwburg van hout werd opgetimmerd, om voor het oogenblik te dienen; terwijl het oogmerk was, denzelven door een hechter gebouw te doen vervangen. Ondertusschen heeft hij reeds meer dan een geslacht verduurd, en het verval der tijden heeft ons ook in dezen de overblijfselen van vorige welvaart leeren schatten.

feest vergaderd, te zien toeven op de verſchijning van eenen Man, die ſinds zoo vele jaren hunne oogenblikken van uitſpanning veraangenaamde, en zoo veel tot den Nederlandſchen kunstroem heeft bijgedragen. Treffend was het, den 57 jarigen Tooneelſpeler (*) in de rol van *Orosman* te zien optreden, en in dezelve al het jeugdige vuur, al den Oosterſchen gloed, al de verſchillende en met elkander worſtelende aandoeningen te zien ontwikkelen, welke de groote VOLTAIRE in dezelve ontwikkeld heeft. Treffend was het, te zien, hoe, in weerwil der jaren, het kunstvermogen de treffendſte natuurgaven een' beſtendigen duur weet te geven, en de natuur, als 't ware, kan te boven ſtreven. Immers hebben de jaren den aanleg en de natuurlijke gaven van den Heer SNOEK niet kunnen doen verminderen; terwijl wij zijne talenten meer en meer hebben zien toenemen, en de wijze, waarop wij hem in deze rol hebben zien verſchijnen, voor zijne vermogens nog een' langen duur belooft.

Uit de rol van *Orosman* zagen wij hem met waardigheid in het karakter van den onſterfelijken *Garrick* overgaan. Ook hiermede gaf hij niet weinig genoegen. Maar bovenal plegtig was het oogenblik, waarin hij zich tot de aanſchouwers wendde, en aan dezelve zijne gevoelens uitte. Wij zeggen, *zijne* gevoelens: want, ſchoon dezelve in dichtmaat vervat waren, en de Heer SNOEK nimmer als dichter is opgetreden, liet de wijze, waarop hij dezelve uitſprak, hieromtrent geen' twijfel over. Uitdrukking en toon, houding en gebaren, alles kondigde de aandoeningen der ziele aan. Met het hoog gevoel der kunst vervuld, getroffen door de ſchitterende blijken van goedkeuring en hoogſchatting, geroerd door de warmſte blijken van deelneming, drukte hij zich met gevoel en waardigheid uit. Geene zwierige declamatie, geene kunſtige toonwending, geene berekende afwisſeling worſtelde, om indruk te maken, met de kunst; neen! het hart, het hart alleen heeft geſproken, en zich in volle ſtroomen uitgeſtort.

Velen hebben het verlangen geuit, zich, door de lezing dezer dichtregelen, dit treffend oogenblik op nieuws te vertegenwoordigen. Velen, door bijzondere omſtandigheden belet, er deel aan te nemen, wenschten er zich, langs dien weg, eenig

(*) Wij vernamen, dat hij, twee dagen te voren, zijnen 57ſten verjaardag vierde.

eenig denkbeeld van te vormen. Dit heeft ons op het denkbeeld gebragt, bij den Heer SNOEK aanzoek te doen, dezelve voor ons Maandwerk te verwerven; en wij danken zijner heuschheid eene toeſtemming, waardoor hij ongetwijfeld velen zal verpligten.

Wanneer de ſchepeling, bekommerd voor 't verzeilen,
Den grooten oceaan, langs ongeteekend ſpoor,
In ſtoute vaart beploegt, licht hem, bij 't zorglijk peilen,
Aan 't flikkrend firmament de heldre noordſtar voor.
Hem moge, op 't meetloos ruim, de ſombre nacht omgeven,
Die voor zijn ſtarend oog de blijde kust bedekt,
Het vriendlijk hemellicht, door 't duister nooit verdreven,
Leidt hem naar 't wenschlijk ſtrand, dat zijn verlangen wekt.
Met vreugd ſtaart hij terug op doorgekliefde vloeden,
Met moed op 't golvend vlak, dat voor hem heenen ſpoelt:
De heldre noordſtar blinkt, en, hoe de baren woeden,
Ze ontvonkt d' onwrikbren moed, dien hij in zich gevoelt.
Zoo ſtraalt die eedle drift, om kunſten aan te kweeken,
Die 't hart des Amſtellaars, bij handelzorg, ontgloeit,
In onverdoofbren glans gelijk aan 't hemelteeken,
Op de onafzienbre baan, waarlangs de lauwer groeit.
Beklemt ook 't hart de vrees, in 't duister af te dwalen,
En put de kamp der eer ook moed en krachten uit,
De gloed, die de aandrift wekt, blijft onverminderd ſtralen,
En 't ſpoor van 't echte ſchoon wordt glansrijk aangeduid.
Indien dit immer bleek, mogt iemand dit ontwaren,
Ik voelde me opgewekt door d' invloed van dat licht;
't Heeft, in de lange reeks van vijf-en-twintig jaren,
Mijn ſchreden overſtraald in dit beroemd geſticht.
Aandoenlijk oogenblik! hoe wekt ge 't welbehagen,
Waarvan de boezem zwelt, daar ik, met diep gevoel,
Op d' afgerenden weg den blik nog houd geſlagen,
En 't oog met geestdrift vest op 't aangewezen doel;
En, waar ik ſtaren mag, uw drift, om kunst te kweeken,
Uw ijver, om den ſmaak te vormen in dit koor,
Zweeft altijd voor mij heen, als 't vriendlijk hemelteeken,
En licht mij, onverdoofd, langs 't immer kronkelend ſpoor.
Mogt ik mij, voor uw oog, met hooge brozen ſchoeijen,
Gewikkeld in de zorg, waarom zich 't purper plooit,
En d' achtbren diadeem met tranen overſproeijen,

Ge-

Gehuldigd door den rouw, die 't ſomber lijkfeest tooit,
Gij vlocht (o! 'k dank het u) dien kranſ van lauwerblâren,
Die, na zoo lang een proef, zich om mijn' ſchedel krult;
Gij hebt, o eedle rei kunſtlievende Amſtellaren!
Den hoogen geest geleid, die 't treurtooneel vervult;
Gij hebt den weg gebaand, die, achter mij gebleven,
Zoo menig ſpoor vertoont van eedlen worſtelſtrijd;
Gij wijst het pad mij aan, dat ik hebbe op te ſtreven,
Waar ons, aan 't roemrijk eind, de gloriepalm verblijdt.
Moog' dan, met ſombren gang, de winterbode naadren,
Een opgeruimde herfst biedt langer zomerduur;
De gunst, die mij omſtraalt, verjongt het bloed in de aadren,
Vervult d' ervaren geest op nieuw met jeugdig vuur.
Dit feest, dit dierbaar feest, het plegtigst van mijn leven,
Kweekt de aandrift in mijn borst, waar 't jeugdig hart van zwelt:
Ik ſtaar ſlechts op de baan, die vóór mij is gebleven,
En wend mijn oog van 't ſpoor, door mij ten eind geſneld;
Ja, onder 't handgeklap, bij friſſche lauwerblâren,
Door uwe zorg vergaard en voor de kunst geſpild,
Meet ik geene eerbaan meer naar 't klimmend tal der jaren,
Maar volg het hoog gevoel, waarvan de zenuw trilt;
Ja, 't ſpant die eedle kracht, die nimmer jaren telde,
Ontwend op de enge grens bekrompen acht te ſlaan;
Die kracht, die mij de zege uit iedren weêrſtand ſpelde,
Groeit nog van uur tot uur tot volle ontwikling aan.
Hij, hij, die een' triomf, zoo heerlijk, mag verwerven,
Als in dit oogenblik uw kunstmin mij bereidt,
Kan d' ijdlen nagalm van een wufte glorie derven,
En worſtelt, onvermoeid, voor ware onſterflijkheid.
Zoo blijve uw bijval mij, zoo blijv' dit koor mij heilig;
Zoo blijv' mijn vreugde daar, waar u de kunst bekoort;
Zoo blijve ik in 't gelei' dier eedle geestdrift veilig,
Die, als een heldre ſtar, langs mijne loopbaan gloort.
Dit onvergeetbaar uur, waarin 't genot der tijden
Zich weeldrig overgiet en vrolijk zamenvloeit,
Zal, bij 't herdenken, nog den laatſten ſtond verblijden,
Waarin het zwellend hart van eedle kunstdrift gloeit. —
o Vaadren! die 't geluk van trouwe burgerſcharen,
Op Amſtels kapitool, in achtbren rang bewaakt,
Laat mij de opregte hulde u van een hart verklaren,
Dat voor genoten gunst in reine erkentnis blaakt!

En

En gij, die dit gesticht in luister wilt doen bloeijen,
Daar zich de schoone kunst in uwe hoede stelt,
Moog' steeds, tot loon dier zorg, de dank u tegenvloeijen,
Die in dit oogenblik uit mijnen boezem welt!
En gij, die zamenvloeide, om me in dit uur te toonen,
Dat ik niet vruchtloos zwoegde in 't bloeijend werk der eer,
Gij wilt het edelst doel met d' edelsten prijs bekroonen;
Hoe veel de geestdrift zoeke, uw heuschheid biedt nog meer.
o! Kon ik 't hoog gevoel, dat thans mijn borst doet gloeijen
En 't hart mij overstelpt, in volle aandoenlijkheid,
In woorden blinken doen, in toonen uit doen vloeijen,
Hoe heerlijk wierd uw lof door keur van taal verbreid!
Maar hier schiet kunst te kort, hoe hoog door u verheven;
Voor 't geen de ziel beseft, schiet hier de spraak te kort:
Voldoe u 't woord, dat al 't genoegen van mijn leven
Aan 't doel, door u gevierd, met vreugd geheiligd wordt!
Zoo blijve aan Nederland mijn offer opgedragen;
Zoo lang mijn adem stroomt, mijn taak met moed vervuld!
Zoo streele 't uitzigt mij met vriendlijk welbehagen,
Dat ga eenmaal om mijn graf een' lauwer strengen zult!

Mogten de bekwaamheden van dezen verdienstelijken Kunstenaar nog lange ons nationaal tooneel tot sieraad verstrekken! Mogt hij, bij het klimmen zijner jaren, zich met de klimmende hoogschatting der kunstminnaren streelen! Mogten Bestuurderen van den Schouwburg, die, door eene goede keuze en afwisseling van stukken, het genoegen der aanschouweren bevorderen, hunnen loffelijken arbeid door meer en meer ontwikkelende talenten bekroond zien! En mogt de welmeenende medewerking, welke zij in dezen getoond hebben, altijd zoo wèl vergolden worden! Dan zal, (nog verre zij dit oogenblik!) wanneer om het graf van den verdienstelijken SNOEK de lauwer gevlochten wordt, de wedstrijd om denzelven echter niet geëindigd zijn. Dan zal het nationaal tooneel duurzaam het vaderland tot eere verstrekken; en wij zullen de waarheid bevestigd zien, dat dáár de talenten het schoonste bloeijen, waar zij op waren prijs worden geschat.

REGTVAARDIGHEID DOOR SCHERPZINNIGHEID GEHANDHAAFD.

Een zeer rijk, doch tevens zeer geestdrijvend Edelman had, te *Napels*, de *Kapucijners*, ten nadeele zijns zoons, tot erfgenamen zijns vermogens verklaard. Naar luid des testaments, echter, moesten deze Bedelmonniken den onterfden zoodanig gedeelte zijner nalatenschap afstaan, als *hun het beste zoude gevallen*. De Regter stelde hen in het bezit des kapitaals, van hetwelk zij den jongman slechts eene geringe som wilden toevoegen; hetgene hem bewoog, zich tot eene hoo-

hoogere Regtbank te wenden. De Hertog VAN OSSONE, Onderkoning van *Napels*, deed zoo wel den Regter als de partijen voor zich komen. „ Het verwondert mij geenszins," ſprak hij tot eerstgemelden, „ dat deze goede Vaders de „ voordeelen voor zich verlangen, welke het testament aan „ hunne Orde ſchijnt toe te kennen; maar ik kan niet be„ grijpen, hoe een Regter als gij, grijs geworden in zijne „ bediening, zich omtrent den zin van dat testament heeft „ kunnen vergiſſen." Nu beval hij, hetzelve voor te lezen; en, ter plaatſe, waar het artikel voorkwam, hetwelk de *Kapucijners* tot erfgenamen verklaarde, onder voorwaarde, dat zij den zoon *het hun best gevallende deel* moesten uitkeeren, vroeg de Hertog: „ Eerwaardige Vaders! hoe veel wildet gij „ dezen jongman geven?" — „ Achtduizend daalders, Heer „ Hertog!" antwoordde de Gardiaan. — „ Hoe groot is de „ nalatenſchap?" — „ Vijftigduizend daalders." — „ Dus „ wenſchtet gij, mijne Vaders, van vijftigduizend daalders, „ voor uw aandeel, tweeënveertigduizend daalders te behou„ den?" — „ Ja, uwe Excellentie, volgens het ons toe„ gekend regt." — „ Ik, echter, zeg en beweer, dat gij, „ krachtens het bij testamente verleend regt, deze tweeën„ veertigduizend daalders aan den zoon des testateurs moet „ afſtaan. Immers: zijt gij hem niet dat gedeelte ſchuldig, „ *dat u het beste gevalt?* Daar nu het deel, dat *u* het beſte „ gevalt, tweeënveertig- en niet acht-duizend daalders be„ draagt, zoo zullen den jongman, naar luid des testaments, „ welks nakoming ik bevele, tweeënveertigduizend daalders „ worden toebedeeld."

OP HET AFSTERVEN VAN E. A. BORGER, HOOGLEERAAR IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN AAN DE HOOGESCHOOL TE LEYDEN, OVERLEDEN 12 OCTOBER 1820.

Treur, Leydens Hoogeſchool! Uw BORGER is van de aarde.
Dat ſchittrend pronkjuweel, onſchatbaar groot van waarde,
Is voor uw oog verdoofd, is uw gehoor ontrukt.
Pleng tranen om 't verlies; ga diep in rouw gebukt!
Hij was het, die 't verſtand en hart vernuftig leidde,
Hij was het, aan wiens deugd men liefde en achting wijdde;
Hij was de man, wiens geest, door wijsheid aangevuurd,
Den leerling, vol van vlijt, zoo treffend heeft beſtuurd;
Hij was het, die, zoo rijk in eedle lettergaven,
Het onderzoekend hart mogt uit zijn bronnen laven;
Hij was het, die, door 't vuur, dat voor den Godsdienst glom,
Den jongling vormde tot ſieraad van 't Christendom.
Zijn werk is hier volbragt, en, aan het ſtof ontheven,
Smaakt hij, door Gods beſtuur, een eindloos zalig leven.

's Gravenhage, 8 Nov. 1820. W.....

MENGELWERK.

DE VROUW MEER EEN GEVOELIG DAN EEN DENKEND WEZEN.

(Uitgesproken in de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, Departement ZAANDAM, den 23sten Aug. 1820, door J. C. A. SANDER.)

Wanneer men begeerig is te weten, waartoe eene zaak bestemd is, dan moet men hare inrigting onderzoeken; en omgekeerd, wanneer men te voren aangaande hare bestemming is onderrigt, dan kan men ook vrij veilig het besluit ten aanzien van hare inrigting opmaken.

Dit geldt niet alleen van zaken, maar ook van personen. Daarom zijn voor den mensch de vermogens, door den Schepper hem verleend; de gelegenheid, waarin hij gesteld is, om deze vermogens te gebruiken, en het eene of het andere tot stand te brengen; de opwekkingen, welke hij tot deze of gene soort van werkzaamheid bij zich bespeurt, — deze zijn voor hem de natuurlijke aanwijzingen, ten minste wenken, aangaande datgene, wat hij volbrengen *kan*, en daarom ook volbrengen *moet*; gelijk wij ook, omgekeerd, uit datgene, wat wij eenen mensch doorgaans zien doen, de gevolgtrekking ten aanzien van zijnen natuurlijken aanleg gereedelijk afleiden.

De mensch is kennelijk voorzien met het vermogen om te *denken*, d. i. om zekere beginsels voor zijne handelingen bespiegelend vast te stellen; en het is op dezen grond, dat wij besluiten: de mensch is ook verpligt, om te denken. Wij zien den mensch naar zekere, te voren beredeneerde en vastgestelde, beginsels, d. i. denkend, handelen; en daaruit besluiten wij: hij is tot denken ingerigt.

Ondertusschen is het de beminnelijkste, en veelzins achtingwaardigste, helft des menschelijken geslachts, welke wij met denken doorgaans min bezig zien; wier daden, daarentegen, het kenmerk dragen van meer uit een

zeker oogenblikkelijk gevoel telkens voort te vloeijen — ik bedoel *de vrouw*.

Ik zal daarom in deze mijne leesbeurt trachten haar te doen kennen als *een meer gevoelig dan denkend wezen*. In de eerſte plaats zal ik aanwijzen, wat ik daarmede meen, wanneer ik zeg: de vrouw gevoelt meer dan zij denkt. Ten tweede zal ik mijn best doen om te bewijzen, dat het inderdaad zoo is. Om dan, ten derde, te doen opmerken de wijsheid van den Schepper, die de vrouw meer voor het gevoelen dan voor het denken beſtemde, en haar eene inrigting gaf, overeenkomſtig met deze beſtemming.

I. Om misverſtand voor te komen, moet ik u, mijne geëerde Hoorders! eerst op een zeker ſtandpunt zoeken te plaatſen, waaruit alleen mijne ſtelling moet worden beſchouwd, en daarom vooraf mij wat breeder verklaren over datgene, wat wij bij den mensch *denken* heeten, en in hoeverre ik dit bij de vrouw niet vooronderſtel te werken.

Voor zoo ver het denken van den mensch zijne handelingen raakt, verſta ik er onder de, van de handeling vooralsnog afgeſcheidene, gehcel en eenigliik beſpiegelende beſchouwing, of ook wel uitvinding en vaſtſtelling van zekere beginſelen en regelen, berekend om de handelwijze te beſturen. Het denken brengt de theorie voort, van welke de handeling als de beoefening moet worden aangemerkt. „ De mensch is een denkend wezen," beteekent dus: de mensch handelt niet alleen; maar hij ontwerpt ook, eer hij tot de handeling komt, eene zekere theorie, op grond van zekere beginſels. Hij *vindt uit*, *hoe* hij handelen moet, en *waarom* alzoo. Het is hem niet genoeg, eene ſlotſom te hebben; hij wil weten, hoe zij daar gekomen is; daarom acht hij haar niet, tenzij hij zelf de ſom narekene; en begeert hij eene ſlotſom, hij kan en moet haar zelf zoeken.

Eene werkzaamheid des denkens is daarom ook de naſporing van de oorzaken der uitwerkſelen, welke wij waarnemen. Het denkend wezen kan niet in gebreke blijven

ven te vragen: vanwaar heeft datgene, wat ik rondom mij zie, deszelfs oorſprong genomen?

Denken en gevoelen ſmelten menigwerf ineen; hetzij dat ze in de beſchouwing met elkander worden verward, of dat men bij de handeling datgene denken noemt, wat, wèl bezien, gevoel is, en voor een gewrocht der verſtandelijke redenering datgene aanziet, wat uit zekere aandoeningen, uit zeker algemeen of bijzonder inſtinct is voortgevloeid. Zoo wordt er menige edele daad bedreven, ter oorzake van welke de dader zijne eigene braafheid en edelmoedigheid hartelijk toejuicht; terwijl hij toch door niets anders werd beſtuurd, dan door een gevoel, dat hij zichzelven niet gegeven had, en dat niet in zijne magt ſtond.

Ook kan de mensch met zijn naſporend denken zoo hoog klimmen, dat zijne uitrekening haar einde vindt, inzonderheid bij de beſchouwing van bovenzinnelijke waarheden, maar ook zelfs in die wetenſchappen, welke hare betrekking hebben op aardſche of zigtbare voorwerpen, doch wier hoogere toepaſſing dikwerf faalt. In hoe vele gevallen gevoelt de mensch ten aanzien van het zedelijke niet, dat iets waarheid zijn moet; gevoelt het met eene zekerheid, die, als behoorende tot zijn wezen, door den Formeerder zijner natuur hem is ingedrukt; maar bewezen, gelijk men in aardſche wetenſchappen de ſtellingen tot zinnelijke aanſchouwing brengt, *zoo* bewezen worden kan het niet; het kan ten hoogſte als juist gevolg op voorafgaande bewezene ſtellingen (*præmiſſen*) rusten; maar dit moet het dan ook, indien het gevoel geene dweeperij zal worden.

Wij zien dus, dat de Schepper aan den mensch, benevens de gave des naſporenden en beſpiegelenden verſtands, ook die des gevoels heeft geſchonken, om dáár te onderſteunen en aan te vullen, waar de koele werkzaamheid des verſtands niet zou voldoende wezen, om het bedrijf van den mensch te leiden tegen de begeerten der dierlijke natuur, en dáár hem eene bron van kennis te openen, waar het wiskunſtige betoog moet ophouden.

De Allerheiligſte kon — zoo komt het ons bij deze waarneming voor — de bevordering van datgene, wat voor den mensch van het hoogſte belang is, deugd en kennis, niet geheel overlaten aan zijn verſtand, eindig, en door de zinnelijkheid vaak van het regte ſpoor geleid, gelijk het is, en gaf aan beide een zekerder ſteunſel in het menſchelijke hart.

Met dit alles, echter, de mensch kan denken, en moet het ook. Wat aangaat de verrigtingen van zijn aardsch beroep, hij moet ze denkend regelen. Het is met hem niet gelegen gelijk met den bever en met de ſpin, wier bouw- en weefkunst hun ingeſchapen is; die de uitkomst bezitten, zonder dat zij eerst de ſom behoefden te berekenen; die dus niet kunnen dwalen, maar wier arbeid ook voor geene volmaakbaarheid vatbaar is: terwijl de mensch, daarentegen, de ſom eerst zelf moet berekenen, eer hij het *facit* krijgt; en heeft hij verkeerd gerekend of toegepast, dan deugt zijn werk niet; hij moet van voren af aan beginnen, of de ſchade lijden.

Ook in het zedelijke behoort het tot de waardigheid van den mensch, te weten, waarom hij zóó en niet anders handelen moet en handelt. Zijne deugd mag niet geheel inſtinct zijn (ſoortgelijks wij ook in ſlaauwe trekken bij ſommige redelooze dieren ontwaren), en hij heeft redelijke gronden noodig, om zijne pligtsbetrachting ſtaande te houden tegen de eiſchen der zinnelijke natuur. Daarom is hij vatbaar voor eene zedeleer; hij moet haar kennen en eerbiedigen: hij mag de deugd niet ſlechts beoefenen; hij moet haar ook beredeneerd willen.

Dit geldt van de vrouw en van den man beide. Evenwel zijn de gaven, onder de menſchen in 't gemeen, verſchillend uitgedeeld. De een heeft meer bedaardheid, om, onafhankelijk van het gevoel, te wikken en te wegen, dan de ander; en inzonderheid is het de vrouw, die meer geleid wordt door gevoel, dan door redenering.

Zij is, namelijk, minder geſchikt voor afgetrokkene wetenſchap, dan de man. De wiskunst, de wijsgeerige behandeling der talen zijn haar vak niet. Voor eene ſtel-

ſel-

ſelmatige wijsbegeerte of godsdienstleer, voor de beoefening der geleerdheid, is zij niet geboren. Behoort ook al eenige algemeene kennis van ſchoone wetenſchappen tot eene beſchaafde opvoeding; het doordringen tot in alle bijzonderheden dier wetenſchappen is voor haar te vermoeijend, te vervelend. Zij kan niet toe met hetgene voor het verſtand alleen is; zij begeert ten minſte daarbij iets voor haar hart, en neemt uit de onderſcheidene vakken van wetenſchap *dat* het eerst en het liefst aan, wat tot hart en phantaſie ſpreekt. Zij kan kunſten leeren beoefenen; maar derzelver grondige theorie is voor haar niet aanlokkend. Zij is berekend om uit alles het ſchoone te zoeken, en er zich als mensch mede te verſieren; maar zij kan het niet nadenkend ontleden.

Haar oordeel over menſchen, zaken en omſtandigheden is allezins gegrond op waarneming; maar die waarneming is, bij de ſnelheid en fijnheid haars oordeels, dat zich in het gebied des gevoels verliest, ſchielijk gedaan.

Even zoo in het zedelijke. De vrouw is meer berekend voor de zedelijkheid, dan voor de zedeleer. Deze heeft zij meer in haar hart dan in haar hoofd; en zij gevoelt fijner het onderſcheid tusſchen goed en kwaad, wordt krachtiger door haar hart teruggehouden van het laatſte en voortgeſtuwd tot het eerſte, dan zulks door de fijnſte redenering konde geſchieden. — De Godsdienst prijst zich haar nimmer aan van deszelfs dor wetenſchappelijke, maar zoo veel te meer van die zijden, welke het hart raken.

De vrouw is onderhevig aan ſnelle en ſterke indrukken. Vandaar dat zij ook dán menigwerf door dezelve wordt overwonnen, wanneer ze niet verantwoord zijn voor den regterſtoel der rede en der zedelijkheid. Vandaar dat ook zij kan uitſpatten op den weg der ondeugd, en dan, aan de misdaad ter prooije, door dezelve zoo vast wordt gehouden, en het kwaad zoo misvormend in haar geheele wezen doortast, als het ooit bij den man gebeuren kan, ja erger dan het doorgaans bij den man gebeurt.

Ik wil al het tot dusverre opgenoemde voor niet meer gehouden hebben dan voor zeer algemeene trekken, die in talloôze wijzigingen aanwezig zijn; terwijl ik met de opgaaf zelve het beſtaan van uitzonderingen in het geheel niet wilde tegenſpreken. Het zal, vertrouw ik, mijnen Hoorderen duidelijk zijn, dat ik de vrouw niet heb willen voorſtellen, als enkel door gevoel beſtuurd, en zich onttrekkende aan rede en gezond oordeel. Ik heb alleen willen ſpreken van datgene, wat den meesten invloed bij haar uitoefent; en dezen meerderen invloed heb ik gemeend aan het gevoel te moeten toekennen.

Het kan daarom ook mijn oogmerk niet geweest zijn, het regelmatig onderwijs aan de jeugdige vrouw voor ondoelmatig, of ook ſlechts voor overbodig, te verklaren. Want al ſtelde ik, dat geleerdheid en eene door en door grondige beoefening der wetenſchap hare zaak niet zij, en ſchoon ik blijve vaſtſtellen, dat zij haar in haar volgend leven niet te pas komen, zoo blijft er toch altijd een midden over tuſſchen volſtrekte oppervlakkigheid en het doordringen tot de bijzonderheden eener wetenſchap, dat het werk des geleerden is; tuſſchen het ſnappen eener vreemde taal, zonder *eenige* kennis aan de gronden, b. v. aan de verbuigingen der woorden, en *die* grondige kennis, welke de taalmeester noodig heeft. — De man, beſtuurd door eigene ſmakeloosheid of door gevoel van meerderheid, moge verklaren, dat de vrouw niet noodig hebbe iets te weten buiten hetgene hare huiſſelijke betrekkingen raakt; zijn eigen gedrag toont al te dikwijls, hoe weinig onderhouds hij vindt bij haar, die aan zijne ſtelling beantwoordt, en wier volſtrekt onbeſchaafd verſtand haar tot eene nietigheid verwijst, die haar onteert. De vrouw kan en moet niet alleen huismoeder, zij moet ook mensch zijn, door zoo veel verſtandsbeſchaving, als *de mensch* behoeft, gevormd, en in ſtaat zijn, hare kinderen in derzelver verſtandsontwikkeling te helpen. Haar oordeel — ik wil nu niet bepalen de grootere of kleinere maſſa van wetenſchap, door welke; maar haar oordeel dient toch geoefend te zijn, en zij moet, ook op haar ſtand-

ſtandpunt als mensch, toch hebben leeren denken, ten einde in haar huis het beſtuur met redelijk oordeel te voeren en hare kinderen tot menſchen te vormen. En dit is niet te veel gevergd. Voor deze vorming is de vrouw geſchikt. Zonder deze ontwikkeling is zij niet veel, en verkeert in groot gevaar, om, door niets anders dan door haar gevoel geleid, door hetzelve te worden misleid.

Te mijner verantwoording — indien iemand dezelve te dezen aanzien mogt noodig oordeelen — en ook opdat eenen iegelijk regt wedervare, merk ik, ten ſlotte van dit deel mijner verhandeling, aan, dat de ſtelling: „ de vrouw is meer een gevoelig dan een denkend wezen," geenszins te harer verlaging kan verſtrekken. Want, of het goede, dat de man doet, niet ook in de meeste gevallen meer het gewrocht eens zedelijken, door den Schepper in de menſchelijke natuur geplanten, gevoels, dan de vrucht van koele, het egoïsmus overwonnen hebbende, redenering zij? is eene vraag, welke ik mij geen oogenblik bedenk toeſtemmend te beantwoorden; terwijl eene andere, of dan de man, met zijne meerdere verſtandswerkzaamheid, zoo veel beter zij dan de vrouw? nog wel in het vervolg dezer verhandeling in het voorbijgaan haar antwoord vinden zal. — Ik moet nu

II. bewijzen, wat ik tot dusverre heb geſteld, aangaande den invloed, welken bij de vrouw het gevoel boven het verſtand heeft. — Ik zal bij deze gelegenheid veel van het reeds gezegde moeten herhalen, met dit onderſcheid evenwel, dat, hetgene ik tot hiertoe van voren vaſtſtelde, vervolgens als verſchijnſel in de ondervinding tot ſtaving van het beweerde moet worden bijgebragt.

Dat de vrouw meer geſchikt, van nature berekend is voor het gevoelen dan voor het denken, wordt in de eerſte plaats geſtaafd door ons eigen, onwillekeurig werkend gevoel, hetgene afkeerig is van eene geleerde vrouw, ja van zulk eene reeds, die zich als eene verſtandige wil doen opmerken, en op deze hoedanigheid meer prijs blijkt te ſtellen, dan op die eener goede huismoeder. Niet dat

wij beweren zouden, dat verſtand eene vrouw ontſiert; maar wij zijn gewoon te begeeren, dat zij voor onze oogen meer haar hart dan haar verſtand late werken; dit laatſte moet, het zij mij geoorloofd mij aldus uit te drukken, als 't ware achter de ſchermen blijven; iets, dat bij den man zoo noodzakelijk niet is, ſchoon vertoonmaking met zijn verſtand ook hem anders tot een voorwerp van beſpotting maakt. Wij ontvlieden de geleerde vrouw, en kunnen nimmer eene nadere verbindtenis met haar wenſchelijk vinden; en, zoo gaarne wij de daden en de woorden der vrouw den ſtempel van overleg en oordeel zien dragen, zoo mishaagt zij ons toch, wanneer zij eeuwig redeneert, en uitpluizend ons de theorie van haar handelen ontcijfert, waarbij haar hart op den achtergrond geraakt, door haarzelve wordt vergeten, en zij in zekeren zin ophoudt vrouw te zijn.

In de tweede plaats behoeven wij de vrouw ſlechts uit de ondervinding nader te leeren kennen, om overtuigd te worden, dat haar gevoel meer uitkomt dan haar hart. De vrouw op den troon is mij altijd voorgekomen, op deze, haar niet paſſende plaats, voor een groot gedeelte, hare vrouwelijke natuur verzaakt te hebben. Wat er intuſſchen, zoo vaak wij haar op het groote tooneel der geſchiedenis werkzaam zien, van overbleef, dat heeft zich altijd vastgezet tot hoedanigheden — goede of kwade — van den eerſten rang; en het getal van groote Vorſtinnen gaat, naar evenredigheid, in de geſchiedenis, dat der groote Vorſten ver te boven. In alles heeft zich dan hare hartstogt gemengd; vandaar haar *ſterk* handelen in duizende gevallen, waarin de man weifelt. Maar ook in het gemeene leven; wie is in beſliſſende omſtandigheden ſnel beraden, moedig in gevaren, gereed tot opofferingen, vast in het eenmaal genomen beſluit, eenen ſtillen maar zekeren gang gaande, taai van geduld, fijn van takt in beoordeeling en keuze? Het is de vrouw; en het zij al niet te ontkennen, dat genoemde hoedanigheden zonder verſtand en oordeel óf geene plaats vinden, óf ten minſte niet doelmatig werken kunnen, zoo moet men toch

toch ook aan den anderen kant niet onopgemerkt laten, dat zij met te veel denkens, met te veel wikkens en wegens volſtrekt onbeſtaanbaar zijn, en mag hieruit veilig het beſluit worden opgemaakt, dat de vrouw in dezen door haar levendig gevoel magtig wordt onderſteund.

De deugden, welke wij voornamelijk bij de vrouw waarnemen, zijn ook alle van dien aard, dat zij met het gevoel het meeste in verband ſtaan. Ik zal bij deze gelegenheid geenszins de uitſtekende vrouw, het pronkjuweel harer ſekſe, het voortbrengſel eener dichterlijke phantaſie ten voorbeelde kiezen, om er mijne ſtelling door te bewijzen; maar de vrouw nemen, gelijk zij *in den grond harer natuur* is, de onbedorvene, de welopgevoede vrouw uit den gelukkigſten en deugdzaamſten der ſtanden, den middelſtand — en juist uit dezen, omdat hier het bederf niet zoo heerſchend is, dat in de hoogſte en in de laagſte ſtanden meer dan al te vaak het hart der vrouw tot eene verblijfplaats van zedelijke gemeenheid en haar tot een nietsbeduidend wezen maakt. In den middelſtand is meer reine menſchelijke natuur, dan in de beide uiterſten.

Bij de onbedorvene vrouw, dan, vinden wij vooral een juist en helder oordeel, maar (om te komen tot de voortbrengſelen en bewijzen van haar gevoel) daarenboven vooreerst een ſterk en ten uiterſte juist gevoel voor het ſchoone. Wanneer zij niet de mode, maar haar natuurlijk gevoel raadpleegt, dan kan men vrij wel af op haar oordeel aangaande datgene, wat past en welſtaat. Hieruit vloeit voort hare genegenheid voor ſierlijke kleeding en voor orde in het algemeen. Deze moge haar al eens blootſtellen aan de beſchuldiging van zinnelijkheid — de beſchuldiger is even zoo zinnelijk, maar minder fijngevoelig voor het *ware* zinnelijke ſchoon; zijne zinnelijkheid heeft meer egoïsmus, en doet minder ter verfraaijing van het leven voor anderen. De vrouw, die eenen afkeer heeft van wanſtaltigheid of ſmakeloosheid in kleeding en in houding, verdient nog geenszins den naam eener *coquette*. De vrouw, die in de ſchikking hares huizes op ſmaak, orde en zindelijkheid gezet is, mag

daarom nog geene drokke beuzelaresse worden geheeten. Zij is in beide en in alle soortgelijke gevallen (mits paal en perk erkennende) slechts datgene, wat de Schepper wilde, dat zij wezen zou, het beeld en de voorstanderesse van schoonheid en welvoegelijkheid; en het is hare natuur, die haar deze zonder veel nadenkens leert kennen, door een gevoel, dat zich in het meisje reeds vroegtijdig openbaart.

Een andere trek des vrouwelijken karakters is een sterk en ten uiterste fijn gevoel voor betamelijkheid en kieschheid. Hier kan ik niet ontwijken eene vergelijking tusschen de vrouw en den man, de maagd en den jongeling; eene vergelijking, die ons over onze sekse moet doen blozen, en de vrouw ver boven ons verheft.

Indien woorden en daden, gelijk zij *doorgaans* gesteld zijn, moeten gehouden worden voor de openbaring van hetgene in het binnenste van den mensch huisvest, dan valt er van den man, ten aanzien van het punt, dat ik nu behandel, niet veel goeds te getuigen; de vrouw, daarentegen, moet door vergelijking met hem winnen. Hij, namelijk, kan dubbelzinnigheden uiten, welke de vrouw nimmer verstaat. Hij kan ondubbelzinnig onrein zijn in zijne woorden; de vrouw nimmer. De jongeling onder zijne makkers kan ruwheid houden voor geestigheid, en er zich zeer in vermaken; dit *kan* de jongen — het meisje kan zoo iets niet in hare gedachten nemen. Waar de vrouw de kieschheid heeft vergeten en tot gemeenheid is afgedaald, daar is dit nooit anders gekomen dan door de schuld van ons geslacht; en er heeft altijd eerst veel moeten gebeuren, eer de roos der schaamte op de wang der jonkvrouw hare kleur verloor.

Eene derde deugd, bij de vrouw uit fijngevoeligheid geboren, is godsdienstigheid, en wel niet zoo zeer de koelverstandige, als die, welke uit het hart komt en tot het hart gaat. Het is eene algemeene ondervinding aller tijden, dat de godsdienstoefeningen eer en meer verlaten werden van mannen dan van vrouwen. Ik denk er bij deze gelegenheid wel aan, dat de man gewoon is met de gods-

godsdienſtigheid der vrouw den ſpot te drijven; dezelve te beſtempelen met den naam van zinnelijkheid, dweeperij en wat niet al; de vrouw te beſchuldigen, dat zij aan uitwendigheden en aan ſchoone woorden hangen blijft, waarboven hij zich door zijn verſtand verheven acht. En, om dus nu niet, als lofprijzer van de godsdienſtigheid der vrouw, meteen mijn deel in deze beſpotting te krijgen, moet ik vragen, of er wel eene ware vroomheid denkbaar is zonder aandoening des gevoels? of niet ook de fijnere en edelaardigere zinnelijkheid, tot welke de mensch alleen zich kan verheffen, door den Schepper is verordend tot een middel ter afleiding van het hoogere in ons gemoed? of niet ook de betere man in de godsdienſtige voordragt dát begeert, wat tot het hart ſpreekt? of men niet onregtvaardig is, met de godsdienſtigheid der vrouw aan verfijnde zinnelijkheid alleen toe te ſchrijven? en ten laatſte, of de man, die door zijn gewaand verſtand zoo vaak tot algeheele verachting van het hoogere wordt gebragt, en de zedelijke grondſtellingen, die hij verklaart alleen het wezen van den Godsdienst uit te maken, zoo weinig in praktijk brengt, met zijnen, enkel verſtandelijken, Godsdienst wel beter, en voor zich zelven geruster is, dan de vrouw? Laat ons niet vergeten, dat de Zaligmaker zelf aan kinderlijke gemoederen het inzigt in de hoogere waarheden van het Godsrijk toekent, waar de wijzen en verſtandigen van verſtoken bleven, omdat menſchelijke wijsheid uit haren aard genegen is, over de eenvoudige waarheid, die vlak voor de voeten ligt, en *omdat* zij vlak voor de voeten ligt, heen te zien; dat de vrouw, meer dan de man, dit kinderlijk gemoed bezit, en daarom kinderlijk vertrouwen en kinderlijke onderwerping bij haar duizendmaal meer gevonden worden dan bij ons geſlacht; dat wij, merkwaardig genoeg, in de gewijde geſchiedenis onder Jezus volgelingen vele vrouwen zien, hem ruim zoo hartelijk (en geenszins dweepend, maar met oordeel) toegedaan als zijne mannelijke leerlingen, die onophoudelijk zijne leer naar hunne vooroordeelen zochten te plooijen, dezelve uitpluisden, daarover op

hun-

Aunne verſtandige wijze dachten en vraagden, terwijl zij in de ure des doods hem verlaten hadden en alles verloren rekenden; maar Maria en andere vrouwen, met eenen waarachtig bovenaardſchen moed, van welken ik ten minſte mij bezwaarlijk een denkbeeld kan vormen, benevens Johannes, wiens karakter zoo zeer aan het vrouwelijke grensde, het onder 't kruis van den onder duldelooze ſmarten zieltogenden zoon, meester en vriend konden uithouden.

Hier was liefde, ſterker dan de dood; en dit brengt mij op eenen vierden algemeenen karaktertrek, welken ik, als vrucht en bewijs van de hoogere gevoeligheid der vrouw, ten laatſte wilde bijbrengen: onwrikbare, getrouwe liefde, letterlijk ſterker dan de dood. God zij dank! wij behoeven, om dit beſtaan der vrouw te bewijzen, ons niet tot enkele uitſtekende voorbeelden te bepalen, daar haar doorgaand leven, wanneer zij niet uit haren kring gerukt is, eene aaneenſchakeling uitmaakt van verrigtingen der zichzelve opofferende liefde. Hoe vroeg begint niet de arbeid der dienstbaarheid — dat ik het zoo noeme — waartoe de vrouw door haren geheelen aanleg is bepaald en door den Schepper beſtemd! eene dienstbaarheid, echter, die haren grond niet zoude hebben in ſlaaffchen dwang of in bedongen loon, maar geheelenal in de liefde. En daarom dan, dewijl de Schepper wilde, dat op de ſchouderen der vrouw de zorg voor de gemakken, verſieringen en benoodigdheden des levens rusten, zij de verzorgſter des teederen zuigelings en de toevlugt voor alle hulpeloosheid in haren kring zou wezen, heeft Hij eenen onuitputtelijken rijkdom van liefde in haar hart uitgeſtort. Naauwelijks is het meisje eenigzins ontloken, of zij moet reeds met de moeder deelen in de zorg voor hulpelooze kleinen, en in die werkzaamheden, welke de vervulling van de behoeften des gezins ten doel hebben. En zij doet het met eenen ingeſchapenen aanleg; en reeds ziet men den bloeſemknop van die liefde, welke eenmaal, in den echtelijken en moederlijken ſtand, als geopende bloem, den verkwikkelijkſten

geur

geur zal verſpreiden. En deze echtelijke, deze moederlijke ſtand — wie kan om deszelfs onnoemelijke bezwaren denken, zonder zich diep te buigen voor de eerwaardigheid van dat karakter, hetwelk, enkel en alleen uit liefde, deze bezwaren zoo gewillig draagt, menigwerf zonder vooruitzigt op eene andere belooning, dan die in de zaligheid des beminnens zelve beſtaat; ja, wat zeg ik? niet zelden onder het dadelijk verduren van den ſnoodſten ondank, van de wreedſte mishandelingen en van de tergendſte trouweloosheid? — Het is in dezen ſtand, waar alle vermogens van ligchaam en van geest bij dag en nacht worden te koste gelegd aan de belangen en gemakken van anderen, en zulks met eene ſtandvastigheid, die ons in dit geval het vrouwelijke geſlacht het *ſterke* in plaats van het *zwakke* moest doen heeten. Wat anders dan liefde kan zich getroosten zonder verpoozing bezig te zijn met de voorziening in de walgelijke behoeften der kinderen, aanhoudend de luimen van dezelve te verdragen, en zich prijs te geven aan derzelver nimmer rustend gedruisch? Wat anders dan de hoogſte liefde kan zulk eene oppasſter van kranken wezen, als de echtgenoote en de moeder bevonden wordt te zijn, menigmaal gedrukt door eigene zwakheid des ligchaams, die niemand haar kan helpen dragen? Met één woord: wat vermag in de uiterſte ellende en verlatenheid, in nood en dood zoo vol te houden, zoo bij te ſtaan, zoo zichzelve te vergeten en op te offeren, als de liefde der vrouw?

De man voert groote daden uit, en zijn roem vervult de wereld; maar dit geval is toch zeldzaam. De gewone vrouw is grooter dan de met roem overladene man, omdat haar werk de ſtille arbeid van taai geduld, ſtandvastigen moed en onwrikbare liefde is, die niet vermeld wordt door de bazuine des geruchts. En, Gode zij dank! van *deze* grootheid kunnen wij dagelijks vele voorbeelden zien. Zij beſtond te allen tijde, zij beſtaat en zal beſtaan ondanks alle verbastering der zeden; want der vrouwe is de liefde eene tweede natuur.

Nu moet ik nog, III, doen opmerken de wijsheid van

van den Schepper, gelegen daarin, dat Hij de vrouw aldus vormde, dat zij meer door gevoel dan door verſtandelijke redenering zoude beſtuurd worden.

Eens vooral in het oog gehouden hebbende, dat het menſchelijk gevoel niet, gelijk dat der dieren, alle vrije werkzaamheid der verſtandelijke redenering verhindert, blind en *onwederſtaanbaar* werkt, durf ik het met des te grootere vrijmoedigheid wijsheid en goedheid van den Schepper heeten, dat Hij aan de vrouw meer overhelling tot gevoel dan tot langdurige verſtandelijke redenering gaf.

Bij ſlechts eenig nadenken over dèn ſtand en de verpligtingen der vrouw, zal het ons moeten blijken, dat die ſtand en die verpligtingen de onderſteuning van een fijn en ſterkwerkend gevoel volſtrekt noodzakelijk maken; terwijl integendeel de afwachting van de uitkomſten eener verſtandelijke redenering telkenreize de werkzaamheden in den kring, waarin de vrouw geplaatst is, zou vertragen en gebrekkig doen aan den dag komen — eene omſtandigheid, die niet zonder onafzienbaar nadeel voor het geheel, zonder de ſchromelijkſte verwarring konde blijven.

Het gevoel, toch, werkt ſnel en beſlist; het verſtand, wanneer het niet door het gevoel wordt aangezet, langzaam, en vaak ten halve in zulke omſtandigheden, waarin de eiſchen der zinnelijkheid tegen de zedelijke uitſpraken van het verſtand aandruiſchen. Dit is b. v. het geval, wanneer er moeijelijke pligten te volbrengen vallen. De zinnelijke traagheid heeft er eenen afkeer van; het verſtand vordert niettemin, dat zij volbragt worden; en nu ontſtaat er een ſtrijd, die voor het belang desgenen, die door de betrachting van den pligt winnen, door nalatigheid verliezen moet, veel te lang duurt, geſteld ook dat de inſpraak des verſtands de overhand behoude; want ook dan nog gaat de verrigting, die volbragt wordt enkel omdat zij door de rede is geboden, langzaam en gebrekkig van de hand, en ontbeert alle kracht en aangenaamheid eener volvaardige, op liefde gebouwde, uitvoering.

Dit

Dit gezegde zal, vertrouw ik, ſtraks aan duidelijkheid winnen, wanneer ik overga tot eene regtſtreekſche toepaſſing van hetzelve op datgene, wat de vrouw als echtgenoote en als moeder te doen heeft.

Het is eene algemeene opmerking, dat de vrouw, die zich voornamelijk bezig houdt met afgetrokken denken of met geleerdheid, voor den huiſelijken kring bedorven is. Wat er in dezen te doen valt, dunkt haar, meer dan ooit den man, die het altijd nog zal weten te ſchatten, nietig; den tijd, daaraan beſteed, noemt zij verloren, en oordeelt hem waardiger en nuttiger te kunnen gebruiken. En nu wordt er waarlijk niet veel verbeeldingskracht toe vereiſcht, om te beſeffen, wat er van de huiſelijke aangelegenheden onder het beſtuur van zulk eene vrouw moet worden, noch behoeven wij te vragen, of eenig man dien ſtaat, waarop ik het oog heb, zou begeeren. Daarom behoort de wijsheid van den Inrigter onzer natuur geprezen te worden, die, terwijl Hij den man en der vrouwe het ſtandpunt aanwees, dat zij in de maatſchappij en in de ſchepping zouden te bekleeden hebben, ook aan elk van hen die inrigting verleende, welke zij aldaar behoeven, en die hen aanzet tot den arbeid, die aldaar voor hen gevonden wordt. — Lof zij den Schepper, die aan de vrouw een gevoel heeft geſchonken, dat geene bevrediging kan vinden in bovenzinnelijke naſporingen of geleerdheid, maar alleen in het volbrengen van de pligten, aan den huiſelijken ſtand verbonden!

Maar wat nu aangaat de uitvoering van deze pligten in het bijzonder, hoe zou het gaan, wanneer deze eerst het gevolg der redenering wezen moest? Dat het denkvermogen daarbij te pas komt; dat een algemeen overzigt, dat overleg bij de verrigtingen der vrouw noodig zijn — wie is zoo dwaas, dit te ontkennen? Slecht, evenwel, zou het geſteld zijn, indien zij geene orde en geenen ſmaak in haar huis wist voor te ſtaan zonder veel bedenkens, of zonder eerst verhandelingen over het ſchoone te hebben gelezen, welke nimmer iemand ſmaak de-

deden verkrijgen, die er van nature van verſtoken was. Arme kinderen, die, ook in gezonden ſtaat, zoo duizendvoudige, groote en kleine, waarlijk niet aanlokkende, oppaſſingen noodig hebben! — arme kinderen, indien zij niet geholpen wierden, vóór en aleer de moeder telkenreize zich de verpligtingen omtrent hen redematig had ontvouwd! Ongelukkige kranken in het huiſelijk gezin, indien de moeder en de echtgenoote daar, waar ſnelberadenheid en ſpoed en aanhoudende hulp vereischt worden, eerst in de ſtelſels der zedeleer den grond voor hare verpligtingen moest opzoeken, en door redenering de kracht zien te verkrijgen om ze te vervullen! Kinderen en kranken, en in het algemeen al wie in het huisgezin hulp, gemak en aangenaamheid des levens alleen van de vrouw verwachten kan! — het beste eenmaal vooronderſteld, dat zij, namelijk den goeden wil had, om naar de koele inſpraak des verſtands hare pligten te volbrengen — gij zoudt onder deze, door geene liefde voortgebragte, verzorging evenwel verſmachten, en uw leven zou geur en kleur onfeilbaar verliezen.

Dan, laat ons, mijne Heeren! niet, al te zelfzuchtig, ons bepalen bij de overweging van datgene, wat *wij* verliezen zouden, indien de vrouw meer door het verſtand dan door het hart wierd geregeerd. Laat ons ook in aanmerking nemen, wat *zij zelve* daardoor worden zou, namelijk diep ongelukkig. Dat toch is eene van de grootſte rampzaligheden, wanneer de pligten, ons door onzen ſtand opgelegd, ons ſtuiten; en zelfs ook dán, wanneer wij, uit hoofde van redematig erkende verpligting alleen, zonder liefde, doen, wat wij *moeten*, is de bloem der ware blijdſchap onzes levens geknakt; de arbeid gelukt niet alzoo, dat hij ons verblijden konde; en, met goed geweten en met al, treuren wij (zoo lang tot dat ons handelen ons ter tweede natuur en ten voorwerp van liefde wordt) in een leven, dat ons verveelt. — Zoo is het met den mensch in het algemeen; en de pligten der vrouw zijn waarlijk niet van die natuur, dat wij dezelve van voornoemden regel konden uitzonderen. Nu, terwijl

zij

zij waarlijk is, gelijk ik getracht heb haar voor te ſtellen, nu draagt zij den niet ligten last harer betrekkingen niet alleen met een, haar natuurlijk eigen, taai geduld, maar zelfs met eene zekere mate van blijmoedigheid, die door het welgelukken van haren arbeid wordt gevoed, en, ook onder het gevoel der bezwaren zelfs, geſchraagd door den Godsdienst, zoo naauw vermaagſchapt aan haar hart. Dezen aanleg gaf de Schepper haar mede, als een kostelijk geſchenk, op hetzelfde oogenblik, dat Hij haar verordende, om in eenen moeijelijken en ondergeſchikten werkkring te leven. Zonder deze inrigting ware zij ſlavin, in den eigenlijken zin des woords — en dit heeft de Schepper nooit gewild; daarom heeft Hij haar dat warm, rein, ſnelwerkend gevoel gegeven, dat haar door de, op zichzelve zoo ondankbare, moeiten haars levens heen zou helpen, en bij ſlot, *wanneer zij aan harc beſtemming getrouw bleef*, tot een in ſtilte gelukkiger wezen maken, dan de man, met al zijne, zoogenaamd hoogere, werkzaamheid, ooit zijn kan.

Ik vertrouw, dat gij, mijne geëerde Hoorderesſen! dit ook erkennen, en met mij den Schepper prijzen zult, dat Hij u een warm en fijngevoelig hart, en een verſtand, door natuurlijke en ſnelle werkzaamheid als gevoel werkende, heeft geſchonken, en u daardoor verheven boven vele wijdloopigheden, moeiten en teleurſtellingen, die de man zich moet getroosten.

Want wie zijn wij toch, met al onze wijsheid, geleerdheid en kracht, in vergelijking met u, de ſtil, maar zeker werkende wezens in de huishouding van onzen gemeenſchappelijken Vader?

Wij zijn verwezen, om dan, om juist dan, wanneer wij vele moeite deden om kundigheden te verkrijgen, te ontdekken, dat de diepten der wetenſchap onpeilbaar zijn, in een leven, waarin al ons weten ſlechts ſtukwerk is. Zoo zit de bekwame arts aan menig ziekbed, waar de verſchijnſelen hem verwarren, en ontveinst het zichzelven niet, dat hij den grond der krankheid *zoeken* moet, onzeker of hij denzelven zal vinden — erkent de kundige

regtsgeleerde wel den geest der wetten, maar ziet door anderen andere toepasſingen maken, en moet belijden, dat des menſchen doorzigt feilbaar is — neemt de godsdienst-onderzoeker Bijbel en gezonde wijsbegeerte te baat, om de waarheid te ontdekken; maar, hoe veel hij ook moge gevonden hebben, daar blijven altijd vragen over, welker beantwoording niet in dit leven te verwachten is, en ten aanzien van welke eene geheime ſtem hem waarſchuwt het onderzoek te ſtaken, indien hij niet wil aanlanden in de verblijfplaats der krankzinnigen. De toepasſingen der wiskunst zelve falen ſoms; en de man is, in de onderſcheidene vakken zijner beoefening, onderhevig aan misrekeningen, die hem zeggen, dat hij met al zijn weten niets weet.

Gij vrouwen, daarentegen, van nature ongenegen tot afgetrokken onderzoek, en geplaatst in eenen geheel anderſoortigen kring van werkzaamheden, gaat eenen zekerder tred. Uwe wetenſchap rust meer op ondervinding; en tijd en omſtandigheden leiden u onfeilbaar tot het inzigt aangaande datgene, wat gij te doen hebt of te laten. De overpeinzing kan voor u niet anders wezen dan verkwikking in de uren, die gij daartoe nu en dan van uwe werkzaamheden kunt uitzuinigen; en het is waarheid, die eenvoudig tot het harte ſpreekt, waarmede gij u dan ook te vreden houdt; waarheid, die onmiddellijken invloed heeft op uwe deugd, op uw geluk, op de rust van uw leven; want — gelukkig geſlacht! — tot naſporingen, die op den duur u onbevredigd laten, hebt gij lust noch tijd.

Eene der ſchoonſte belooningen voor menſchelijken arbeid is de overtuiging, iets te hebben tot ſtand gebragt. Menigmalen moet de man van deze afzien, dewijl hij tegengewerkt wordt door vooroordeel, trotſche onkunde of kwaadwilligheid; de vrouw is aan deze grievingen oneindig minder blootgeſteld. Wanneer haar huiswezen bloeit, bij matige bezitting, ja onder rampen zelfs in ſtand blijft; wanneer het een aangenaam gelaat vertoont, de kinderen gezond en welopgevoed verſchijnen, en in rijperen leeftijd

tijd nog inzonderheid van moederlijke zorge en moeite ſpreken; waardoor zij werden opgekweekt — dan heeft de vrouw wel zeker iets tot ſtand gebragt, en vindt in dit bewustzijn, maar ook tevens in het gunſtige gevoelen der maatſchappij, dat haar niet kan ontgaan, in de dankbare liefde van echtgenoot en kind hare ſchoonſte belooning.

En men kan niet beweren, dat het volbrengen van deze taak aan veel moedwillige tegenwerking of ſtoring van de zijde der menſchen is blootgeſteld. Ook de vrouw heeft veel te worſtelen met bezwaren, uit hare omſtandigheden voortſpruitende, en draagt ook menig hard lijden in 't geheim. Dan, geborgen in de kleine, ſtille wereld hares huizes, kan de buitenwereld haar niet veel leeds aandoen. Zij heerscht als koningin in haar rijk, dat zij gemakkelijk kan overzien; wat zij zegt, dat moet geſchieden, en hare maatregelen doen veel af. Het kan gebeuren, dat de trotschheid uit de hoogte op haar huisſelijk leven nederzie; dat de domheid haar bedille, de laster zijn vergif, de nijd zijne gal over haar uitſtorte — die trotschheid, domheid, laster en nijd zijn buiten de deur hares huizes; zij heeft er niets mede te ſtellen; maar de man moet naar buiten, om aan deze en meer andere vijanden het hoofd te bieden, en ſchiet er menigmalen zijne rust bij in.

Hiermede nu meen ik genoeg gezegd te hebben ten bewijze, dat de vrouw meer gevoelt dan denkt; dat de Schepper dit om wijze redenen alzoo heeft gewild; en dat zij daarom, als mensch en als medewerkſter in de groote huishouding Gods, niets minder is dan de man. En hieruit moet dan volgen, dat het onze pligt, onze zaak en ons belang is, dezen aanleg der vrouw te eerbiedigen en ongeſchonden te helpen bewaren; dat het de pligt en het belang der vrouw is, naar dezen eerwaardigen aanleg te handelen, de zuiverheid van haar gevoel met alle zorgvuldigheid te bewaken, en niet te treden buiten den kring, welken de Schepper haar heeft aange-

wezen. Deze kring zij dan beperkt, in vergelijking van dien, waarin de man zich beweegt; het zij zoo, dat de vrouw afhankelijk is van zijnen ſtand, en in eene zekere ondergeſchiktheid leve: liefde, Gods liefde zelfs in Jezus Christus openbaarde zich door te dienen. Stille waardigheid is ook eene; en wie hier naar Gods raad zal gediend hebben, zal hier namaals groot zijn.

WENKEN.

IV.

Cur arceus exit?
HORAT.

Maar hoe komen wij nu aan de rijpe druiven? Die zijn, zal men zeggen, in ons land, eene ware zeldzaamheid. Geen wonder. Wie zich op het hovenieren verſtaat, weet, hoeveel hier van allerlei kleinigheden afhangt. De ſtand moet, ten aanzien van zon en wind, gunſtig wezen. De maan moet ook helpen. Er moet behoorlijk opgebonden, geſnoeid en uitgedund worden, en wat al niet meer!

De waterſchepperij der *Danaïden*, de ſteenwenteling van SISYPHUS en de opvoeding der Dames, onder ons, geſchieden ongeveer op dezelfde wijze; en dan vinden wij het vreemd, dat onze kostelijke arbeid verloren gaat! Wat willen wij dan toch van onze lieve meisjes maken? De vreugde en het ſieraad der zamenleving, het geluk en den zegen der huisgezinnen. En hoe vangen wij dat aan? Wij vullen hare herſenen met de *capitales de l'Europe*, met een ſnufje historie, een ſnufje *botanie*, een ſnufje *zoölogie*, een ſnufje *phyſique*, een klein ſnufje *chemie*, een ſnufje *pſychologie*; vermengen en doorkneden dit met eene partij patroontjes van feſtons, muſſen, hemdjes, kleedjes, met eenige touren van contredanſen en quadrilles, met eenige ſonates, fuga's, enz. en geven ze daarbij eene partij regels van ſtaan en zitten en buigen, eindelijk een' ridder-roman in de hand en

een'

een' ridder in het oog. En wat moet daaruit voortkomen? Een wezen, dat eenmaal een huishouden beſturen zal; dat in kelder, in keuken, op zolder en in de kinderkamer leven, dat voor alles, voor kleeding, dekſel, voedſel, verkwikking, zorgen, dat een' knorrigen man vieren, zieke kinderen zal oppaſſen; een wezen, dat, als eene onzigtbare Godheid, geluk en genot om zich heen moet verſpreiden, zonder dat iemand de weldadige hand bemerkt. Waarlijk! een Apotheker zal eer uit gootwater en verlegene kruiden een krachtig geneesmiddel bereiden, eer uit zulke elementen eene degelijke Christenvrouw te voorſchijn kome.

„ Wel zoo! (hoor ik van alle kanten) zijn wij dan alleen beſtemd, om te koken en te boenen, en de wasch op te doen? Moeten wij dan het edelſte gedeelte van onszelve verwaarloozen? Mogen wij onzen geest niet verrijken met nuttige kundigheden? ons oordeel niet ſcherpen? onzen ſmaak niet zuiveren en beſchaven?" — Ik zoude hierop kunnen antwoorden, dat het verhevene van onze beſtemming niet gelegen is in den ruimen omvang onzer kennis; dat het, in allen gevalle, oneindig meer zegt, *geheel* te leven voor de moederlijke pligten, en in het teeder kind de ſluimerende vermogens van verſtand en hart het eerst op te wekken en te beſturen, dan HOMERUS te vertalen, of den loop van eene komeet te berekenen. Ik zoude kunnen aanmerken, dat het voor het verſtand van gering belang is, te weten, hoe men dezen òf genen verfriſchenden drank, dit of dat verſterkend voedſel bereidè; maar dat het voor het hart en voor den geheelen mensch van zeer veel belang is, wanneer men daardoor den heeten brand van een' zieke ſtillen, of zijne weggezonkene krachten herſtellen kan. Ik zoude ook nog kunnen zeggen, dat men, in den tegenwoordigen ſtand der maatſchappij, der vrouwe met even veel regt eene geleerde of halfgeleerde opvoeding geeft, als men een' timmermansjongen, tot het leeren van zijn ambacht, bij een' kleermaker beſtelt. Maar ik wil gaarne bekennen, dat mij dat alles niet aangaat, en dat ik op de gelief-

koosde opvoeding onzer ſchoonen geen woord zoude te zeggen hebben, indien haar ligchaam er zoo wèl bij voer, als zij dit van haren geest beweren.

Als men met een fijn ſchaartje bordpapier knipt, bederft men zijn ſchaartje, en men maakt niets goeds. Het is om die reden, dat ik mijne dochters noch met wijsgeerige beſpiegelingen, noch met natuurkundige ontdekkingen, noch met letterkundige nieuwigheden wil vermoeijen. Ik vind het geene vermeerdering van geluk, noch voor haar, noch voor die haar omgeven, dat zij niet leven kunnen zonder *castoreum* of geest van hertshoorn; dat hoofdpijn of zenuwtrekkingen zulk een noodzakelijk deel van haar beſtaan uitmaken, als bij een gewoon mensch de ſpijsvertering of de ademhaling. En tot wat einde? Opdat zij eenige vellen papier vol ſchrijven met *Overdenkingen*, *Beſpiegelingen*, *Betrachtingen* en *Overwegingen*; opdat zij een' ſtapel boeken verſlinden, zoo als een hongerige hond een ſtuk roggebrood, en met uittrekſels en omſchrijvingen nog ruim zoo veel papier vullen, als de ſchrijvers tot hunne kopij en de drukkers tot hunne oplagen gebruikten; opdat zij, eindelijk, wanneer er een klein wonder gebeurt, in plaats van eene partij gezonde en welopgebragte kinderen, eene en andere ſchrale herſenvrucht voor het licht brengen, welke ieder man van letteren, ook buiten haar, kan daarſtellen, en waardoor het Rijk der Waarheid doorgaans zoo ver wordt uitgebreid en bevestigd, als dat van *Zweden* door den laatſten GUSTAAF.

Wanneer een Geleerde van beroep, meer dan van aanleg, met zulk een teeder herſengeſtel te worſtelen heeft, dat hij tot geene de minſte inſpanning in ſtaat is, dat hij over het eenvoudigst onderwerp niet kan nadenken, noch een' volzin ſchrijven, zonder dat het hoofd hem vaneenbarst, dan beklaag ik den armen hals, zoo als ik een' voerman beklaag, die met heupjicht op den bok moet zitten, of een' leidekker, die aan duizeligheid onderhevig is. Maar den rijken ledigganger, die moedwillig door jagen en viſchen het podagra oploopt, zal, voor mede-

lij-

lijden, het verwijt treffen, dat hij zijne hazen duur genoeg betaalt. — Het is even zoo met onze letterlievende ſchoonen. Eene bezigheid makende van hetgene ſlechts uitſpanning diende te wezen, en hetgene als uitſpanning geene bijzondere inſpanning mag kosten, ſtraffen zij zichzelve. Haar teeder herſengeſtel is niet beſtand voor ingeſpannen arbeid van den geest. Ik weet het, men toont vrouwen genoeg, die als Geleerden uitgemunt hebben. Doch daartegen ſtel ik die mannen over, die als keukenmeiden, wollennaaisters of kameniers uitmunten; en ik trek hieruit het beſluit, dat er in eene vrouw veel mannelijks, zoowel als veel vrouwelijks in eenen man kan zijn. De Natuur doet geene ſprongen. Dit gezegde is reeds zoo dikwijls herhaald, dat men het, in gemoede, als een *axioma* moet aanmemen. Ook het mannelijk en vrouwelijk geſlacht gaan, door ontelbare ſchakeringen, het een in het ander over, gelijk de diepſte in den hoogſten toon, het ſchelroode in het zacht violet. Zoo wel naar ligchaam als geest, zijn de meeste menſchen *manwijven*. Ik zoude dit, zonder veel moeite, in eenige bijzonderheden kunnen aantoonen. Doch waartoe? Ieder zie rond, of ſla, zoo hij die kunst verſta, een oog op zichzelven!

Maar met de ligchamelijke opvoeding en vorming is het eene andere zaak. Hier kan men geene duizend meisjes bederven, om er één ANNA MARIA SCHUURMAN of ELIZABETH BEKKER uit te krijgen. Ik beweer zelfs, ſchoon ik het bijna niet durf ſchrijven, dat eene goede huismoeder zoo veel waard is als een dozijn van die geleerde of geestige Dames. De eerſte, zoo wel geestelijke als ligchamelijke, opvoeding der kinderen geſchiedt niet beter, dan door eene vrouw, die hare vijf zinnen bijeen, en daarbij een warm hart heeft, vol van godsdienſtig en zedelijk gevoel. Het zal er voorts weinig toe doen, of zij het onderſcheid wete tusſchen een' kameel en een' drommedaris, en de togten van GENGHISKAN op de kaart wete na te gaan, wanneer zij het knaapje ſlechts opmerkzaam maakt op alles, wat hem om-

omringt, alle onedele gevoelens in hem verſtikt, alle edele in hem opwekt. En dat niet in ſierlijke ſpreekwijzen, in geleerde Diſſertaties en verhevene aanſpraken; maar in kinderlijke geſprekken. Zulk een karakter krijgt men niet uit de boeken.

Maar ik ben bijna van mijn ſtuk afgedwaald. Ik wilde doen gevoelen, dat men zijne meisjes, ook wat het ligchaam betreft, zóó moet opvoeden, dat zij geſchikt worden voor hare vermoedelijke betrekking. Daartoe dient zich haar ligchaam te ontwikkelen; en men moet vooral verhoeden, dat die deelen, welke nu eerst beginnen te werken, geen te groot overwigt krijgen. De Natuur heeft daarvoor treffelijk gezorgd. Dartelheid en ſpeelzucht zijn het aankomend meisje ſchier nog meer eigen dan den jongen. Dit is het zoo noodige uitgisten, hetwelk men zijnen gang moet laten gaan. Ongelukkig kan dat niet wezen. Zoodra er in het kind wat fatſoen komt, moet het de wereld in. Nu neemt Mama het op het ſleeptouw, en ſtevent er meê naar bals, concerten, ſaletjes, enz. Hier heeft het nu veel van eene figuur in een wasſenbeeldenſpel, welke door draadwerk bewogen wordt. De honderdmaal herhaalde leſſen van houding en manieren worden door de oogwenken van Mama in beweging gebragt, welke zij volgt, als een gelid ſoldaten den vleugelman. Het koſtelijkſte is, dat zij veel ziet en hoort, hetwelk zij in haar hartje weglegt, om het, dikwijls zeer te onpas, te pas te brengen. De druiven, niet behoorlijk uitgedund, verſtikken, en, onrijp geplukt, mogen zij een vruchtſchaaltje op het deſſert vullen; ieder vindt ze zuur.

Het ergſte is, dat een ouderwetsch man opeet, wat hij op zijn bord neemt, en dus in die zure druiven zijne tanden zet. Om onverbloemd te ſpreken: de een of ander dingt naar de hand onzer ſchoone, en voert haar in triomf naar huis, wanende eene *vrouw* te hebben. En wat heeft hij? Eene Æolusharp, die door het minſte windje bewogen wordt; zoodat de arme man naauwelijks hard door zijn huis ſtappen of overluid ſpreken durft, uit vreeze voor flaauwten of nog erger ongeval.

BIJZONDERHEDEN, BETREKKELIJK ALI, PACHA VAN JANINA. (*)

(Getrokken uit T. S. HUGHES, *Travels through Sicily, Greece and Albania.*)

De grondtrek in het karakter van ALI is zelfzucht, of de neiging om alles tot hemzelven betrekkelijk te maken. Alle zijne natuurlijke en verworvene bekwaamheden hebben deze éénige ſtrekking. Hij ziet in alle de bijzondere deelen van het menſchelijk geſlacht ſlechts werktuigen en hulpmiddelen om zijn doel te bereiken; en den gelukkigen uitſlag zijner ondernemingen is hij evenzeer verſchuldigd aan zijn volſlagen gebrek van deugd en medelijden, als aan zijne talenten en zijnen moed. Nog nimmer hebben barmhartigheid of verwijten des gemoeds hem van ontwerp doen veranderen. Regtvaardigheid en trouw zijn in zijne oogen woorden, alleen geſchikt om anderen te misleiden; gelijk ook de kunst, in welke hij 't het verſte gebragt heeft, die is van de geheele wereld te bedriegen. Hij heeft wel eene zeer verwaarloosde opvoeding gehad; maar den doolhof van het menſchelijk hart heeft hij niettemin wel beſtudeerd, en daarvan kent hij ook alle de kronkelingen. Het vernuft, 't welk hem de natuur geſchonken heeft, verſchaft hem alle middelen, welke zijner eerzucht dienen kunnen; en zijn moed doet hem ſteeds gebruik maken van de omſtandigheden. Over dezelve oordeelt hij vlug en juist, en mist dus zelden de gelegenheid om te handelen. Hij peilt den grond, vóór hij zich daarop begeeft; maar is ook altijd gereed te gaan, waar de fortuin hem roept. Hij bezit de gaaf, om onder zijne officieren en hovelingen de zoodanigen uit te kiezen, die de bekwaamſte en de getrouwſte zijn in de uitvoering zijner oogmerken. Hij wil alles zelf zien, en gedoogt niet, dat de Oosterſche etiquette hem van noodige mededeelingen afhoude.

Hij weet de menigte te verblinden, èn laat alle volksvooroordeelen varen, wanneer het zijn belang betreft. Hij doet zich van zijn krijgsvolk beminnen, of door hunne vermoeijenisſen met hen te deelen, of door op eenen gemeenzamen toon

(*) Wij kunnen niet nalaten, den Lezer opmerkzaam te maken op de treffende gelijkvormigheid van vele karaktertrekken des beruchten Pacha's met die des Geweldenaars van *St. Helena*, aan welke, om volkomen te zijn, ſlechts de naamsverandering ontbreekt. — REDACT.

toon de ijdelheid zijner ſoldaten te vleijen, of hun vertrouwen te winnen door het voorkomen van losheid, of ook door hunnen roem aan den zijnen te hechten.

Hij is zoodanig uitgeleerd in de kunst van veinzerij en bedrog, dat hij alle Hoven misleid heeft, die het beproefden om van hem partij te trekken; hij liet hen telkens los, zoodra hij daarin zijn voordeel meende te zien. Zijne begunſtigde ſpreuk is die van te verdeelen en te heerſchen. Hij zet, zonder eenigen ſchroom, den zoon tegen den vader, den broeder tegen den broeder, en den eenen vriend tegen den anderen op. In alle landſtreken en ſteden, op welke zijne begeerlijkheid het oog gevestigd heeft, kweekt hij tweedragt, ſchept en onderhoudt aldaar kwade vermoedens en wantrouwen, en doet er burgerkrijg geboren worden. Verwerft hij daardoor het verzoek, om als bemiddelaar tusſchenbeiden te treden, alsdan jaagt hij beide partijen weg, en maakt zich meester van het land. Hij zal in hetzelfde oogenblik, dat hij een verbond onderteekent, hetzelve ſchenden, als hij meent, dat zijn belang zulks medebrengt. Hij is verkwistend in beloften en vleijerijen omtrent zijne tegenſtanders; maar brengt zonder den minſten weerzin de ligtgeloovigen ter dood, die zich aan hem overgeven. Hij verbergt in het diepſte zijner ziel eene zucht tot wraak, die met iederen dag aangroeit. Hij is onvatbaar, om door de edelmoedigheid of door de dapperheid van zijnen vijand getroffen te worden. In den omgang verbergt hij even gemakkelijk zijne eigene denkwijze, als hij die van anderen ontdekt. Zijne daden beantwoorden nooit aan zijne beloften, en zijn oogwenk verraadt nimmer zijne gedachten. Hij weet het voorkomen van beleefdheid, openhartigheid en zachtheid aan te nemen, wanneer de woede in zijne ziel huisvest, en ſchijnt nimmer opgeruimder, dan wanneer eenig verdriet hem verteert; ook is hij nooit ſpraakzamer en zachter, dan wanneer hij op eenen heimelijken moord bedacht is. Evenwel heeft ALI dat inſtinkt van woestheid niet, hetgene DJEZZAR PACHA bezit, die vermaak vindt om in te ſluimeren te midden van het gejammer zijner ſlagtoffers; maar wanneer zijne veiligheid of zijn belang bedreigd worden, alsdan wordt hij, in zijne woede, noch door Godsdienst, noch door vriendſchap of dankbaarheid teruggehouden.

Vermogen en geld zijn de éénige voorwerpen, die onophoudelijk zijne bedoelingen en wenſchen gaande houden. Zijne

ne hebzucht ſtrekt zich zoo ver uit, dat het ſchijnt, alsof hij, in de magt, niets dan den rijkdom beoogt. Deze zijne onverzadelijke begeerte doet hem tot de laagſte middelen en de onteerendſte afperſingen zijne toevlugt nemen.

Zijne ſtaatshuishoudkundige denkbeelden ſtrekken zich tot zooverre niet uit, om te beſeffen, dat, wanneer hij den landbouw en den koophandel door billijke wetten aanmoedigde, hij zijn kapitaal en zijn kredict, en bijgevolg ook zijne inkomſten, zou vermeerderen; thans vult hij zijne ſchatkist door geweldige knevelarijen, en onderdrukt elke kiem van werkzaamheid in deze vruchtbare landſtreek. Hij heeft altijd eenen verbazenden ſchat voor onvoorziene behoeften. Wanneer het geld begint te ontbreken, neemt men zijne toevlugt tot gedwongene opbrengſten. Gewoonlijk heeft hij meer dan twee millioenen ſterlings in geld opeengehoopt, 't welk geene rente opbrengt; en deze ſchat wordt bewaard in eenen toren van de tuinen des Serails in *Tepeleni*. Hij bezit buitendien eenen verbazenden ſchat in juweelen en kostbaarheden, welke hij geroofd heeft uit de ſteden, door hem ingenomen, of die zich onder zijne beſcherming hebben begeven. Toen de *Franſche* Ingenieurs te *Janina* eene kanongieterij wilden oprigten, liet hij hun eenige duizende ponden koper in ketels en ander keukengereedſchap ter hand ſtellen.

Omkoopingen door geld hebben zijne magt almede grootelijks vermeerderd; en zijne ſchatten hebben hem dikwerf den toegang geopend tot die ſteden, welke voor zijne wapenen geſloten bleven. Hij beſchouwt zoodanige opofferingen echter ſlechts als leeningen; want hij wacht nooit lang met den verrader te berooven en dengenen te dooden, die hem in zijne aanſlagen is behulpzaam geweest. Zijne kunst van verleiding en vleijerij moet echter zeer groot zijn, daar er geen dag voorbijgaat, die hem geene nieuwe bedrogenen en nieuwe ſlagtoffers levert. Eens gaf hij aan iemand een *bouyourdee*; dat is, eene order om eenen anderen te dooden. Het bevel werd uitgevoerd; maar de moordenaar vond, bij het doorzoeken der zakken van den genen, die onder zijne ſlagen gevallen was, een gelijkluidend bevelſchrift om hemzelven te dooden. Hij vertoonde dit ſtuk, met eenige bevreemding, aan den Vizier. Doch ALI begon luidkeels te lagchen, en zeide tegen hem: „Begrijpt gij dan niet, dat ik aldus moest „handelen, daar hij u anders niet tot zich had laten nade-„ren?"

„ ren?" Zijne ware bedoeling, echter, was, zich van beiden te ontslaan.

Beschouwen wij thans ALI PACHA uit een ander oogpunt, uit welk hij ons misschien minder hatelijk verschijnen zal.

Vóór ALI werd het land verscheurd door oorlogen van horden tegen horden; welke oorlogen de gewone staat des lands waren, en die het kenmerk der uiterste woestheid droegen. Telkenreize, wanneer er bloed vergoten was, al ware het dan ook slechts bij toeval, werd er eene wraak zonder einde uitgeoefend. Hierdoor waren de inwoners dezer streken zoo woest geworden, dat alle toegangen der bergen met sluipmoordenaars aangevuld waren, steeds gereed elken reiziger te berooven en gevangen te maken, ten einde hem als slaaf te verkoopen. Deze rooverijen hadden zoo zeer de overhand, dat de akkerbouw en handel verlaten werden, alle kunsten der beschaving verdwenen, en het geheele land niets anders vertoonde dan één tooneel van verwoesting. Bij de vergelijking dus van het bewind des Pachas van *Albanië* met dat der overige *Turksche* gewesten, zal men weldra overtuigd worden, dat het voordeel op de zijde des eersten is. In *Albanië* toch heerscht slechts één tiran; men kent er die kleinere geweldenaars niet; maar de *Grieken*, *Albanezen* en *Turken* worden er gelijkelijk beschermd tegen het geweld en de onregtvaardigheid van allen. De godsdienstige verdraagzaamheid heerscht er in haar geheel; en eene soort van *Monarchale* regelmatigheid heeft de verdeeldheden der *Aristocratie* vervangen. Er heerscht in de staten van ALI PACHA eene persoonlijke veiligheid, die men nergens elders in *Turkije* aantreft. Er bestaat eene geregelde Politie; de roovers zijn verdwenen; men maakt en onderhoudt wegen en kanalen; de kooplieden kunnen *Albanië* veiliglijk doortrekken, en reizigers hetzelve gemakkelijk doorkruisen; eindelijk breidt zich de akkerbouw uit, en de koophandel neemt toe, zelfs in weerwil der hindernissen, hun door eene verkeerde staatkunde in den weg gelegd; en deze natie nadert zonder twijfel van tijd tot tijd tot eenen bloeijender toestand, en misschien tot eene andere bestemming.

De huisselijke gewoonten van ALI en de verdeeling van zijnen tijd zijn hoogst merkwaardig. Hij is zoo ijverzuchtig op zijn gezag, dat hij zeldzaam zijne Ministers gebruikt, maar

maar zelf de zaken van den ſtaat regelt. Hij ſtaat des morgens vroeg op, drinkt een' kop koffij en rookt eene pijp tabak; geeft dan gehoor aan zijne beambten, ontvangt de verzoeken, beſlist de procesſen, hoort de rapporten van zijne armee, de geldmiddelen en het zeewezen, tot tegen den middag. Hij ſpijst zeer matig, en drinkt weinig wijn. Dan rust hij een paar uren; vervolgens hervat hij zijne bezigheden van den morgen, onder het rooken van eene pijp tabak, tot omſtreeks zes ure. Alsdan neemt hij zijnen avondmaaltijd, en begeeft zich in zijnen Harem.

Hij doet vele reizen door zijne provinciën, en neemt het alsdan voor lief met den geringen kost der boeren en onder hun huisdak. Men weet nooit te voren, waar hij zich zal ophouden, om gedurende den dag te werken. Nu is het eens in zijn Serail te *Litaritza*, dan in dat van *Castron*, dan weder in de tuinen van *Kiosk*, of op eenig ander zijner verblijven in de nabijheid van *Janina* of in de ſtad zelve. Overal, waar hij is, bewaken hem zijne *Albaneſche* troepen; en zij wachten, of hij zal uitgaan, om hem alsdan te vergezellen. Er ontſpruiten echter eene menigte van ongemakken uit deze zijne eigenzinnigheid om alles zelf te willen doen. In weerwil toch van den ſpoed, waarmede hij alle zaken zonder *appel* afdoet, is er echter dikwerf eene groote ophooping van achtergeblevene zaken, vooral gedurende zijne afwezigheid van de hoofdſtad.

Hij maakt weinig werks van den Godsdienst, en men meent, dat hij niet zuiver is in het geloof. Hij gaat ſlechts eenmaal 's jaars in de Moskee op het feest van *Ramazan*, en alsdan met groote pracht. Niettegenſtaande zijnen grooten natuurlijken aanleg, is hij ligtgeloovig en dweepziek. Aardbevingen en donder verontrusten hem zeer; waarſchijnlijk pijnigen hem alsdan gewetensknagingen. Hij gelooft aan bezweringen en tooverkunſten. Hij houdt zich overtuigd, dat er een geneesmiddel tegen alle kwalen te vinden zou zijn, 't welk het menſchelijk leven onbepaald konde verlengen, en is dus meermalen door kwakzalvers misleid geworden.

Hoezeer geheel overgegeven aan de vrouwen, zoo matigt hij zich toch aan, over de zeden te waken; en er is waarſchijnlijk geene ſtad, waar de ontucht zoo ſtreng geſtraft wordt, als te *Janina*. Hij vertoont in zijne houding weinig van die pronkerij, welke anders gewoonlijk aan menſchen uit

uit de lagere klaſſen, die tot eenig aanzien in de maatſchappij gekomen zijn, eigen is. Hij is zeer minzaam jegens zijne onderdanen en jegens vreemdelingen. Het volgend verhaal kan van zijne tegenwoordigheid van geest en zijne vastheid van karakter getuigen. In 1813 viel, bij het bezoeken eenſiger bouwkundige werken, waarbij hij op een' ſteiger geklommen was, een groote ſteen hem op den ſchouder, en wierp hem omver. Men dacht, dat hij dood was; hij was ook inderdaad zwaar gewond; maar, zonder iets daarvan te laten blijken, ſteeg hij te paard, en reed de ſtad door, ſlechts door eenen enkelen *Albaneès* gevolgd. Zijne wonde was echter van eenen ernſtigen aard; want hij moest verſcheidene weken het bed houden. Toen hij weder genezen was, zeide hij tegen den Heer DE POUQUEVILLE, dat hij aldus gehandeld had, om zijnen vijanden het vermaak niet te gunnen van te gelooven, dat hij doodelijk gewond was. Toen de *Franſche* Conſul daarop aanmerkte, dat ieder mensch zijne vijanden heeft, maar dat die van den Pacha zekerlijk zóó ver niet gaan zouden van zijnen dood te wenſchen: „Wat „zegt gij?" riep ALI uit. „Er is geen oogenblik op den „dag, dat er geene gebeden worden opgezonden om mijnen „dood. Maar hoe kan het ook anders zijn? Ik heb veertig „jaren lang aan iedereen kwaad gedaan; ik heb 30,000 per„ſonen op het ſchavot doen ſterven; en men weet zeer wel, „dat, hoe langer ik leef, hoe meer ik er nog zal doen om„komen. Gij begrijpt dus, dat men mij niet kan bemin„nen; maar, wat mij vertroost, is dit, dat de haat mijner „vijanden mij niet kan beletten mij wél te bevinden." En hierop ſloeg hij een groot gelach uit.

Hij kleedt zich zeer eenvoudig, maar is nogtans altoos voorzien van eenige kenteekenen zijner alleenheerſching. Hij is van gewone grootte; maar, daar hij kort van beenen en lang van lijf is, heeft hij beter voorkomen te paard, of op den Divan met kruiſelings overgeſlagene beenen zittende, dan overeindſtaande. In zijne jeugd was hij mager en rank; maar ſedert verſcheidene jaren is hij gezet geworden. Ik heb hem reeds vrij dik gekend; maar ik hoor zeggen, dat hij nog veel dikker, zijn humeur veel ſcherper, en zijn karakter veel wreeder is geworden. Een mijner Correspondenten in *Albanië* ſchrijft mij, met hetzelfde gevoel, waarmede een *Perziſch* hoveling de gehoorzaal des Konings verliet, beproe-

ven-

vende of het hoofd nog wel op de ſchouders vaſtzat, dat ALI, in 1816, het geheele Diſtrict van *Kimarra*, zonder eenig voorwendſel, heeft verwoest, verbrandende de dorpen, en de inwoners verdrijvende; en dat hij, in 1817, een' zijner jonge *Albaneſche* pages veroordeeld had om van den luipaard verſcheurd te worden. Zijne misdaad beſtond in eenen geringen dieſſtal. Dit dier nu, aan het gezigt der wachten gewoon, en minder wreed dan zijn meester, ſtreelde den jongeling, toen deze in zijn hok geworpen werd, in ſtede van hem te verſcheuren. Men gaf hiervan berigt aan ALI; en deze afſchuwelijke wreedaard beval, dat het jonge mensch in ſtukken gehakt, en alzoo tot voedſel aan den luipaard voorgeworpen zou worden!

ALI is een man van meer dan 70 jaren. Sedert lang is hij van eene doodelijke kwaal aangetast. Het oogenblik kan dus niet meer ver af zijn, in hetwelk de oppermagt aan zijne ijzeren vuist ontzinken zal; waarna misſchien zijne drie zonen zich onderling het bezit zullen betwisten.

BERIGT, WEGENS HET VERZINKEN VAN HET DORP STRON, IN BOHEMEN.

(Uittrekſel eens Briefs van den Heer WINKLER.)

Iſchopenthal, den 20 April 1820.

Het dorp *Stron*, behoorende tot het Graafſchap *Fermian*, in *Boheme*, was gelegen op de helling ten noordoosten der vallei van de *Eger*, eene mijl boven *Saatz*, gedeeltelijk in de nabijheid der rivier, en gedeeltelijk in eene ſpleet, welke naar de *Eger* afdaalde. Op eenen berg, die aan deze ſpleet grensde, bevonden zich de kerk en de pastorij; en het dorp daalde van daar af langs deze ſpleet, evenwijdig met de *Eger*, naar het noordwesten. Deze heuvel behoort tot de zamenſtellingen van koolaarde, welke in deze ſtreek veelvuldig zijn, en bedekt met lagen van zand en ſlib. De *Eger* ſtroomt ongeveer twaalfhonderd voeten van *Stron*, en vormde, vóór het ongeval, eene baai naar de zijde van *Stron*, omgeven door loſſe zandheuvels, niet hoog, maar zeer ſteil. Op het bo-

bovengedeelte van de helling waren verſcheidene bronnen, die zich weldra in het zand verloren.

Deze bronnen nu zijn oorzaak geweest van het onheil, welk in onze gewesten, waar noch ijsbergen zijn, noch aardbevingen plaats grijpen, bijkans éénig is in zijne ſoort. Het water der bronnen heeft, van tijd tot tijd, groote onderaardſche holten gegraven in de zandlagen, tot dat eindelijk de ganſche oppervlakte van den grond, met de kerk, de huizen en de tuinen, als op afgezonderde zandzuilen rustte, welke van dag tot dag zwakker werden. Het is twijfelachtig, of ook misſchien onderaardſche verbranding van koolſtoffen hebbe medegewerkt tot het ongeval.

Sinds geruimen tijd had men opgemerkt, dat de grond hier en daar verzakte. De muren waren geſcheurd, en de deuren ſloten niét meer. Het kwaad nam allengskens toe; tot dat, vóór eenige weken, in het midden van den nacht, een groot gedruisch zich deed hooren. Alles ontwaakte, en men gevoelde eene zeldzame beweging van den grond; het ſcheen, dat de aarde wegzonk, en zich ten zelfden tijde voorwaarts bewoog. Men vlugtte, men dreef het vee weg, en wachtte, op eenigen afſtand der plaats, den dag. Hij verſcheen, om het beeld der verwoesting te verlichten! De helft van het dorp was verdwenen. Daar, waar nooit huizen beſtonden, zag men de toppen van daken en ſchoorſteenen uit den grond ſteken. De heuvel, de kerk en de pastorij waren almede verdweneh; en op eenigen afſtand van daar zag men een chaos van ſtukken en brokken, van aarde, van puinhoopen, afgewisſeld met wijde kloven. De kerk bevindt zich tegenwoordig tachtig voeten beneden de plaats, waar dezelve eertijds ſtond; zij is in twee deelen geſpleten, en half begraven onder de puinhoopen. Hier ziet men een' omvergeworpen klokkentoren, daar een' waren modderpoel; ſtandbeelden, ſchilderijen van Heiligen, veeſtallingen, alles door elkander. De *Eger* is uit hare bedding geweken, en, waar zij eene baai vormde, ziet men opeengehoopte aarde. Het kerkhof is niets dan een molshoop. Geheel de landſtreek is van gedaante veranderd. Op vele plaatſen ziet men de laag groeiaarde met zand bedekt. Zulks moest gebeuren, omdat de *Eger* de ſteunſels der lagen van den heuvel had doorſneden, welke vrij ſterk naar de rivier afhelden. Men moet deze verwoesting zien, om er zich een juist denkbeeld van te kunnen vor-

vormen. Gelukkig heeft men veel kunnen bergen, en is, behalve eenig vee, geen levend ſchepſel daarbij omgekomen. Nog vijftien huizen zijn er ſtaande gebleven; maar de grond, waarop zij rusten, is niet te vertrouwen, en waarſchijnlijk zal de verzinking voortduren.

Veel moeite had ik in het eerst, om het oord te herkennen; de inwoners, die ik ondervroeg, wisten mij weinig meer te zeggen, dan dat zij een geweldig geraas gehoord hadden, hetwelk hen had doen vlugten. Het dorp was zeer rijk. De ſchade van grondbezitting is aanmerkelijk; die van huisgeraden minder.

Stron is tegenwoordig, voor gansch *Bohemen*, als eene plaats van bedevaart; van alle kanten komen de nieuwsgierigen in menigte, om dit verwonderlijk verſchijnſel met eigene oogen te aanſchouwen.

SPREUKEN UIT HET HEIMWEE VAN JUNG-STILLING.

Het Heimwee is een onophoudelijk ſtreven en haken van eenig ſchepſel tot zijnen oorſprong; iedere wereldbol heeft eene zekere neiging, eene zekere zwaarte en aantrekkingskracht, — een *Heimwee naar de Zon.*

Zoo gij op uw' geheelen weg den wenk der Voorzienigheid getrouw opvolgt, dan zult gij u altijd op het regte ſtandpunt bevinden, en aan brood tot voedſel van het leven zal het u niet haperen. Overal zult gij levensboomen aantreffen, ter onderhouding uwer gezondheid; maar ook overal een' boom van beproeving, met wiens vruchten zich de ſlangen ſpijzigen.

Ontdekt ge, hier of daar, uwe zwakheid, uw onvermogen, ja, dat ge, als het eerſte ouderenpaar, naakt zijt, zoo maak u vooral geene ſchorten van vijgeboombladeren, — dat ellendige ſchortenmaken is het eerſte ambacht, dat de mensch geleerd heeft, en van zijne wieg af, tot in den dood, zoo gaarne uitoefent — die arme broddelaar! die knoeiwerker! — laat u in dat geval dan door God den Heer in ſtevige vellen kleeden, en draag die zoo lang, tot dat ge rijp zijt voor de eens te wachten witte kleederen.

Ieder mensch heeft eene hoofdneiging, waaraan alle andere

neigingen onderworpen zijn; de meest algemeene is de zucht, om ſchatten te vergaderen. In diervoege moet ge het niet aanleggen; wilt gij echter waarlijk rijk worden, beleg dan al uw vermogen in het vaderland, want daar zijn de hypotheken waarlijk zeker.

Dreigen u ſomtijds gevaren, die gij u zelven niet op den hals gehaald hebt, let dan naauwkeurig op den wenk der Voorzienigheid; beveelt dezelve, dat gij eene ark zult bouwen, zoo vang aan met vlijt; ga echter niet in dezelve, voordat zij het noodig vindt; dan zal zij zelve de deur achter u toeſluiten, en gij zult wel bewaard zijn. Neem ook niet te veel onreine dieren mede in dezelve. Wilt gij eindelijk vernemen, of het buiten haast veilig is, zend dan geene raaf uit, die op alle takken blijft zitten, maar eene duif, die zal u het olijfblad des vredes brengen, en wacht dan tot dat u de uitgang is bevolen.

De Natuur vormt hare grootſte meesterſtukken in het verborgene, want daar kan haar niemand tegenwerken. Geene edele daad gelukt ook beter, dan die, welke men eerst ontwaart, nadat ze geſchied is; de Vader, die in het verborgene ziet, vergeldt dan in het openbaar.

Zindelijkheid en opgeruimdheid bij armoede is als de liefelijke reuk eener kostbare zalve, waarmede een heelmeester zware wonden en verzweringen verbindt.

Een groot zondaar heeft ook groote zielsvermogens; beſteedt hij dezelve, na zijne bekeering, hier, of aan gene zijde van het graf, ten beste van het Rijk Gods, zoo kan er nog uit hem een voornaam Heilige voortkomen.

De hoogmoed is de ſtamvader der zonde; zijne gemalin is de ſlang, de nijd hun zoon, en de moord hun kleinzoon.

De zonde is als eene waternimf, eene ſchoone vrouw met den ſtaart eens draaks; de zinnelijkheid is hare kamenier en koppelaarſter. Bij hem, die zich ſlechts met deze te veel inlaat, heeft ook reeds de andere post gevat; en, eer hij er aan denkt, bevindt hij zich reeds in hare ſlaafſche boeijen.

Ieder gebod Gods is als een zaadkorreltje; hij, die het vervult, draagt vrucht, eer hij het zelf beſeft; het deelt hem geest en kracht van ontwikkeling en wasdom mede, en het zal in iederen goeden grond wortel ſchieten. Maar hij, die deugd predikt, en niet doet, wat hij anderen voorſchrijft, die ſtrooit zaad uit, dat de vogelen eten, of hij zaait ook

wel

wel enkel bloesems, die de lucht met welriekenden geur vervullen, maar noch opgaan, noch het opschieten van onkruid beletten.

Wanneer de kinderen Gods met de dochteren der menschen huwen, dat is, wanneer zich hoogverhevene kennis met zinnelijken hartstogt paart, dan worden wel zonen van groot vernuft, beroemden, magthebbenden, wereldbeheerschers geteeld, maar die doen rijpen voor het algemeen gerigt.

Een arts. Zijne kleeding was niet uitstekend, noch in 't oogvallend van kleur. De zieken kunnen zelden iets verdragen, dat aan het gezigt hinderlijk is, maar vooral ook niets, dat morsig is of slordig, hetwelk dikwijls een' zoodanigen toestand der ziele verraadt, en deze is den zieke even zoo schadelijk, als eene kamer vol vervuilde uitwaseming. Zijne redenen waren zacht, behagelijk en innemend, eener altoosdurende *adagio* gelijk; een toon, die bij zijnen stand het meest voegt.

In de stille nedergebogene droefheid gaat men gebukt, zwijgend, en als schoorvoetend; maar in grooten angst loopt men.

Bedenkt men, dat elk woord, waargenomen wordende, bij wien het ook zij, noodzakelijk op zoodanig iemand werken moet, en dat het aldus gesprokene of de grondslag van eene oneindige reeks van gedachten kan worden, of eene reeds bestaande reeks van denkbeelden, door de aanraking eens enkelen woords, hoe gering dit ook schijne, eene andere rigting kan bekomen, dan zal men moeten erkennen, dat er geen enkel woord onverschillig is te noemen; alle woorden zijn bij gevolg nuttig of onnuttig; er bestaan dus geene woorden van geen belang, maar wel ijdele, onbehoorlijke.

Men danst, heden ten dage, aan de hoven, de geestelijkheid niet zoo schielijk uit den weg, noch zet haar zoo gemakkelijk den voet op den kop; want vele geestelijken dansen zelve mede, ja vele hebben geen kop; en vele anderen durven ook den dansenden niet zoo nabij komen, dat ze iets te vreezen zouden hebben. Helaas! er zijn ook, wier hoofd en hart, door den voornaamsten danser, het valsch vernuft, geheel als omgekeerd, ja bedorven wordt; en dat is nog veel erger, dan dat ze uit den weg gedanst worden.

De zinnelijkheid heeft het karakter van Laban; dient men haar om eene Rachel, dan krijgt men eene Lea.

Door weldadigheid trachten sommigen wel eens den Regter der wereld om te koopen, even als een boer aan des ambtmans vrouw eene vette gans brengt, om een onregtvaardig proces te winnen.

DE NEDERLANDSCHE NIJVERHEID.

Vos pellite molles &c.
OVIDIUS.

Genoeg, genoeg den krijg bezongen,
Wiens wreede sikkel menschen maait!
Genoeg, met duizend, duizend tongen
Den helden glorie toegezwaaid!
't Zij groot, in haglijke oorlogstijden,
Zijn krachten 't vaderland te wijden,
Te sterven 't slagzwaard in de hand;
't Is grooter, aan den vreê hergeven,
Tot heil van 't algemeen te leven,
Als Burger van zijn Vaderland.

Of vormt een zée van bloed en tranen
Des stervlings eenigst glorieperk?
Kleeft slechts de roem aan legervanen?
Is slechts de deugd in 't slagveld sterk?
Neen, ook als de oorlogsdonders zwijgen,
Zal 's edlen borst niet vruchtloos hijgen,
Daar niets zijn heilige eerzucht stuit.
Zijn taak moog' trager vordring toonen,
Toch zal zij eens zijn zweet beloonen.
De Nijverheid rigt wondren uit!

Zoo toont in 't Noorden lange jaren
Ons de Aloë haar werking niet,
Tot dat ze op eens uit vaste blâren
Haar steel en bloem ten hemel schiet.
De wandlaar, starend naar den hoogen,
Voelt, door haar schoonheid opgetogen,
Wat onvermoeide poging baat;
Daar zij, door zonneglans omschenen,
Op plant en heesters om zich henen
Den fieren blik der zege slaat.

o Neêr-

O Neêrland, dierbre plek der aarde,
Al heeft mijn mond u niet vermeld,
Hij heeft uw nooit volprezen waarde
Toch in een beeld reeds daargeſteld!
Wie kent u niet aan de eigen trekken,
Die rusteloos bedrijf ontdekken,
Geſtaag naar 't edelst doel gerigt?
Aan ſtille vlijt en ſtomme zorgen,
Voor 't oog des vreemdlings lang verborgen,
Zijt ge al uw heil en roem verpligt.

't Is waar, door ſchittrende oorlogsdaden,
En hechte trouw aan eigen grond,
Hebt ge u met glorie overladen,
Als wreed geweld uw' val beſtond;
Dan, ſchoon 't heelal die deugd waardere,
Het ſchonk dier geestkracht hooger eere,
Daar ge eens het Noodlot meê bedwongt;
En, in de baren ſchier bedolven,
Aan ſchraal moeras en woeste golven
Den rijkdom van 't heelal ontwrongt.

Geen volk ging ooit uw volk te boven
In nijverheid en kloek beraad.
't Blijft vrolijk onder rusteloos flooven,
Van luiheid wars en overdaad.
Vandaar die dammen, dijken, ſluizen;
Die tallooze akkers, velden, huizen,
Schier 't met onttogen door zijn kracht;
Die rijke vlekken, dorpen, ſteden,
Waaruit ons ſtraks bij 't binnentreden
De blijde welvaart tegenlacht.

Oorſpronklijk arm, ontbreekt uw' gronden
De teelkracht, die van zelf gedijt.
Geen enkle graankorl voedt uw monden,
Of ze is de vrucht van eigen vlijt.
Geen grashalm, minder nog in waarde,
Ontvangt uw talloos vee van de aarde,
Schoon 't menigmaal van vetheid gloort,
Of 't wordend ſprietje ſchiet uit dropplen
Van vruchtbaar zweet op harde ſtopplen
En mergelooze zanden voort.

Bedrog moog' naſſer winſten garen;
De Nederlander haat dien buit.
Hij kan door liſt geen zweet beſparen,
Noch glinſtren in een ſlangenhuid.
Van leugen wars en ſlinkſchen handel,
Legt hij voor 't daglicht bloot zijn' wandel,
Op ſchijn noch vleitaal afgerigt;
En, altoos regt in doel en pogen,
Blinkt waarheid uit zijn ſpraakvermogen,
Getrouwheid van zijn aangezigt.

Zoo ſtroomt hem, rein van hart en handen,
En nooit van nutten arbeid moê,
't Vertrouwen van de verſte landen,
Met 's Hoogſten milden zegen, toe;
Zoo wemelt ſtaag zijn ſtrand van zeilen,
Die gaarne koopen, gaarne veilen,
Waar altijd handeldrukte tiert,
Geen wetten 's vreemdlings vrijheid krenken,
Hem de uren dubble renten ſchenken,
En eerlijkheid de markt beſtiert.

Pas werpt de zon haar nuchtre ſtralen
Op Neêrlands grond en watren neêr,
Of ſteden, veld en ſchepen pralen
Met talloos nijvre menſchen weêr.
De zeeman juicht. De landlieên zingen,
Allengs wekt de ochtend alle kringen,
En leven aêmt uit elk geboûw.
De dag doet nieuwe winſten hopen;
Kantoor en winkel vliegen open,
En hortend ſtoot het weefgetouw.

Geen' grijsaard, rijk in goudtrezoren,
Door jaren vlijts hem toegevloeid,
Kan 's luiaards vuige rust bekoren,
Zoo lang één vonk nog in hem gloeit.
„ Hoort, kindren!" zegt hij tot zijn zonen,
Die liefdrijk teedren weêrſtand toonen,
Als hij nog hand aan 't werk wil ſlaan;
„ Uw voorzorg breekt den draad mijns levens.
„ 't Is nog mijn lust en glorie zevens,
„ In nijverheid u voor te gaan."

Is

Is 't wonder? neen; de reine borſten,
Waaruit hij de eerſte teugen zoog,
Wanneer zijn nuchtre lippen dorſtten,
Hief werkzaamheid en vlijt omhoog.
Reeds vóór hij 't leven in kwam treden,
Had hem zijn moeder doek en kleeden
Met eigen vingren toebereid;
En toen zij 't wicht op d' arm mogt dragen,
Was moederpligt, haar welbehagen,
En moederlast haar zaligheid.

Steeds weten Neêrlandſche echtelingen,
Al ſcheidt hen 's werelds oceaan,
Dat ze ieder, in verſcheiden kringen,
Naar onderlinge welvaart ſtaan.
Dit denkbeeld ſchraagt hun edel pogen.
De man heeft ſteeds zijn vrouw voor oogen,
En acht den zwaarſten arbeid ligt.
De vrouw vermoedt het manlijk zwoegen,
En wischt, met tranen van genoegen,
Het golvend zweet van 't aangezigt.

Het kroost, verrijkt door werkzame oudren,
Slaat eerbiedvol hun grafſte ga-,
Heft gaarn hun lasten op zijn ſchoudren,
En volgt hun dierbaar voorbeeld na.
't Gelijkt die ſchoone en edle loten,
Uit ſterken wortel voortgeſchoten,
Wier vaste tak en kruin niet dort,
Al is 't, dat, onder harde slagen
Van ſtorm, orkaan of onweersvlagen,
De moederſtam ter neder ſtort.

Niet de aard van akkers, veld en boomen,
Wier kostbre vrucht het oog bekoort,
Noch ſtand en loop van meer en ſtroomen,
Maar de aard eens volks brengt rijkdom voort.
Op Saba's rots, aan Spitsberg's ſtranden
Bebouwen Neêrlands nijvre handen
De heete lucht en kille zee,
Doorwroeten 't eeuwig ijs van 't Noorden,
En ſleuren op hun ſtoute boorden
De monſters uit den afgrond mee.

Doorzoek des aardrijks verſte palen,
En dat dan waarheid 't vonnis ſtrijk'!
Wat volk kan bij de Belgen halen?
Wat land is Nederland gelijk?
Wat taai geduld bij klein vermogen,
Wat ſtalen vlijt bij 't haglijkst pogen,
Wat eerlijkheid, door niets ontwijd,
Daar eens de wereld op vertrouwde
En heel Europa meer op bouwde
Dan op zijne eigen handelvlijt!

Zoo bruist een beekjen uit de duinen,
Dat onbemerkt daar henen vloeit,
En naauw een' wortel, of de puinen
Van 't bijgelegen ſlot, beſproeit;
Maar, onder 't praalloos henenſnellen,
Verbreedt zijn bed, zijn watren zwellen,
Men ziet een' ſtroom daar henen ſpoên,
Die welvaart, vruchtbaarheid en leven
Aan 't aardrijk om zich heen zal geven,
En volken zijn' oogst zal voên.

Ja, 'k voel, met wellust in mijne adren,
Dat ik een Nederlander ben,
En in de glorierijkſte vadren
Een voorgeſlacht van Goden ken!
Wat volk kon tot zich zelven ſpreken:
„'k Ontrukte aan zee en ſtorm dees ſtreken,
„En ſchiep mij zelf een vaderland.
„Mijn grond kon Trompen, Ruiters telen —
„Daar donderden mijn zeekasteelen
„Mijn' wil aan 't afgelegenſt ſtrand!"

Zou ooit zoo groot een volk bezwijken,
Of onderdoen voor tegenheên,
Al rukt de zee zijn reuzendijken
En duinen-ringmuur ook vaneen?
't Heeft eenmaal 's Noodlots magt omvleugeld,
Der Elementen trots beteugeld,
En gloeit nog ſteeds van de oude kracht.
Zoo lang dat vuur zijn hart zal blaken
En 't zich zijn' afkomſt waard zal maken,
Wordt Neêrland hooit ten val gebragt!

IETS, BETREKKELIJK OLIVIER VAN NOORT.

Onlangs, in een onzer Maandwerken, gewag gemaakt vindende van opgemelden verdienſtelijken Zeeman, den eerſten der *Nederlanderen*, die, in de jaren 1598 tot 1601, de wereld, zoo als men het noemt, omzeilde, en, in het jaar 1602, te *Rotterdam*, in kwarto, het verhaal zijner reize uitgaf, onder den titel van *Beſchryvinge van de voiagie om den geheelen Weirelt-cloot*, herinnerde ik mij eene bijzonderheid, tot hem betrekkelijk, die gewis niet algemeen bekend zal zijn. Dezelve willende mededeelen, gevoel ik, dat het, om haar eenigzins belangrijk te maken, niet noodeloos geacht zal worden, vooraf iets te zeggen. — Dat hij de wereld omzeilde, ſchijnt op zich zelf niet veel te beteekenen, en had, wanneer hij het enkel deed, om aan eigen reislust te voldoen, weinig, hetgeen hem op eene vereerende nagedachtenis aanſpraak kon geven. Doch men moet weten, dat hij zijnen togt deed in den tijd, toen *Nederland*, tegen den *Spaanſchen* dwingeland, om zijne vrijheid ſtreed, en toen deze, door aan hetzelve allen handel op *Spanje* te verbieden, hetzelve opwekte, om, in vreemde zeeën, zelf te gaan zoeken, hetgeen het uit *Spanje* gewoon was te halen; dat hij, met dat oogmerk, door *Nederlanders* werd uitgerust, om met vier ſchepen dien togt te doen, en dat hij dien niet volbragt, dan na de uiterſte gevaren uitgeſtaan, en ontmoetingen met den vijand gehad te hebben, die hem tot de uitſtekendſte eer verſtrekten. Hierdoor heeft hij verdiend, dat zijn naam blijve leven, en dat men zijnen togt in gedachtenis houde, van welken laatſten men, onder anderen, een kort berigt kan vinden in *Neêrlands Heldendaden ter zee*, uitgegeven in het jaar 1783, in het Iſte D. No. 23, bl. 191, 192. Deze OLIVIER VAN NOORT dan, te *Utrecht* geboren, ſleet zijne laatſte levensjaren, en overleed, te *Schoonhoven*. Men ziet aldaar nog heden, op zijne grafzerk, in de St. Bartholomæus-kerk, een ſchip uitgehouwen, waaronder een kleed met ſterren bezaaid, dan zijn wapen, zijnde in het midden gedeeld door eene bare, en onder en boven eene ſter met zes punten. Daaronder ſtaat, op eene banderolle, dit Latijnsch tweeregelig vers:

HIC ILLE EST, TOTUM VELIS QUI CIRCUIT ORBEM,
Á MAGELLANO QUARTUS OLIVERIUS.

en daaronder (hetgeen dit Latijn genoegzaam vertolkt en omſchrijft):

HIER RUST DE E. HEER OLIVIER VAN NOORT, IN ZIJN LEVEN CAPITEIN ADMIRAAL EN CAPITEIN GENERAAL OVER DE EERSTE VLOOT, DIE UIT DEZE NEDERLANDEN, DOOR DE STRAAT MAGELLANES, DE GEHEELE WEERELD HEEFT OMGEZEYLT; STERFT DEN 22 FEBRUARY 1627.

Volgens onze overlevering had hij twee zeer fraaije metalen ſtukjes geſchut, in het jaar 1598 te *Utrecht* gegoten, welke met hem den toer om de aarde gemaakt hadden, gelijk een daarin gegraveerd opſchrift vermeldde, met zich te *Schoonhoven* gebragt; doch de beſchrijving dier ſtad van den Eerw. VAN BERKUM gewaagt ſlechts van één. Die ſtukjes had VAN NOORT, (volgens dezelfde overlevering) ter eeuwige gedachtenis, bij zijn uiterſten wil, aan de ſtad beſproken, (VAN BERKUM zegt, vereerd) en zij werden aldaar, hoewel geenszins op eene zeer vereerende wijze, bewaard, tot dat men (tuſſchen de jaren 1770 en 1780, zoo wij ons niet bedriegen) in het hoofd kreeg, om den ſtadhuistoren van een nieuw klokkenſpel te voorzien. Men beſloot toen (o ſchennis en ſchande!) daartoe die ſtukjes, of dat ſtuk, tot vermindering van kosten, te laten verſmelten, gelijk geſchied is. Om echter eenige gedachtenis van de zaak te bewaren, werd, om de grootſte klok, een paar dichtregelen gegoten, die, zoo ik meen, door wijlen Mr. D. HOOLA VAN NOOTEN vervaardigd waren, en, naar mijn best onthoud, dus luidden:

MIJN SCHOR GELOEI OP REIS VAN DAPPEREN VAN NOORT
KLINKT, NA EEN LANGE RUST, THANS IN EEN FRAAI ACCOORD.

Dat heet eerst regt iemands lof *tot de wolken* verheffen! Weinig, denk ik, heeft de Held, bij zijn leven, vermoed, dat men hem, ſchier twee eeuwen na zijnen dood, *zoo hoog* vereeren zou.

LES

LES VOOR DE ZOOGENAAMDE GROOTEN DER AARDE.

De jeugdige Hertog VAN B... gedroeg zich jegens eenen armen Edelman, een' geboren' *Gascogner*, in het gevoel zijner hooge geboorte en zijns rijkdoms, met beleedigenden overmoed. „ Niet zoo trotsch, mijn jonge Prins!" ſprak de gehoonde Edelman: „ Gij ſchijnt de menſchen nog niet te „ kennen. Geen van hen allen, op welke gij zoo verachtelijk nederziet, of hij heeft twee lakkeijen in zijnen dienst, „ twee loopers, en twee wachters, die voor hem uitgaan, „ een' huishofmeester, en een' treffelijken kok!" — „ Zulken zijn toch dun gezaaid!" hernam de jonge Hertog ſpottende. — „ Gij bedriegt u zeer," antwoordde de *Gascogner*: „ ik-zelf behoor tot de zoodanigen. Het is nog de „ vraag, of gij van uwe talrijke dienaren zoo veel nuts „ trekt, als ik, ſinds vele jaren, van mijne beenen, oogen, „ ooren, hoofd en maag! De Natuur vormde ons daardoor „ allen, en elk in het bijzonder, tot groote Heeren. De Fortuin, daarentegen, kweekt ſlechts [illegible]en; zij ontrooft den „ mensch het gebruik van vele edele vermogens, en maakt „ hem afhankelijk van anderen, die ik en mijns gelijken ligtelijk kunnen ontberen."

AARDIGE WOORDSPELING VAN DEN COMPONIST GRETRY.

DAVID, beroemd Schilder, liet eens GRETRY de teekening zien van eene jonge *Afrikane*. „ Deze teekening is „ fraai," ſprak de laatſte. DAVID hernam: „ Wilt gij haar „ nog fraaijer maken, zoo ſchrijf onder dezelve iets, *zinſpelende op uwe kunst*." GRETRY ſchreef onmiddellijk: „ Één blanke geldt twee zwarten!"

JAN BARENDSE,

OF

JAN DE LAPPER.

(*Eene Vaderlandſche Anekdote.*)

Wien 't hart voor land en vrijheid klopt,
Bezoek' de ſtad aan 't *Sparen*,
En blijve bij de Melkbrug ſtaan,
Om 't hoekhuis aan te ſtaren.

In 't pothuis van den *zwarten Hond*,
Daar zat JAN BARENDS binnen,
Om met zijn ſchoenenlapperswerk
Den ſobren kost te winnen.

Doch ging de trom voor 't zeevolk rond,
Tot wreking van 's lands regten,
Dan ſmeet hij els en pikdraad weg,
Om voor het land te vechten.

Hij had, als ſchie- en bootsman, reeds
Bij onderſcheiden togten,
Zelfs eens aan boord van d' Admiraal,
Met leeuwenmoed gevochten.

Wanneer voor 't eerst het oorlogsvuur
Met *England* was aan 't blaken,
Deed meester JAN terſtond zijn best,
Om weêr aan boord te raken.

JAN kwam aan boord van een' Kaptein,
Die wel met titels pronkte,
Maar wien geen greintje heldenvuur
De koude borst ontvonkte.

De ſlag gaat aan; hij wil terug,
Maar kan niet, wijl de *Britten*,
Naar wie de wind hem telkens voert,
Hem op den tabberd zitten.

Bloê

Bloê Jan, doê Jan! — zoo was 't ook hier:
Kaptein en Luitnant ſneven;
En nu roept ieder: „ Afgedaan!....
„ Wij moeten 't overgeven."

„ „ Dat ſchut ik — neen!" " roept onze JAN;
„ „ 't Zal nu eerst regt beginnen.
„ „ Ik ben Kaptein! Komt, makkers, komt!
„ „ Of ſterven of verwinnen!" "

Hij grijpt de lont, en vliegt naar 't kruid;
„ „ Hier helpt," " zegt hij, „ „ geen beven;
„ „ Vreest gij den dood van 's *Britten* hand,
„ „ Dees lont zal u doen ſneven!" "

„ Neen, meester JAN, wij volgen u!"
Roept elk der oorlogsbonken;
Weldra is 't eerſte *Britſche* ſchip
Reeds naast hem weggezonken.

„ „ Dat 's nommer een," " zegt JAN; „ „ welaan!
„ „ Een ander weêr bekeken!" "
En ſpoedig is ook 't tweede ſchip,
Onttakeld, afgeweken.

Nu was de ſlag alras beſlist;
De *Britten* gingen ſtrijken,
En lieten aan de vloot van TROMP
Den achterſteven kijken.

TROMP had die heldendaân gezien, —
Hij dacht niet aan den Lapper,
En zegt: „ Hoe komt die laffe bloed
„ In dit gevecht zoo dapper?" "

Hij ſeint de Kapiteins aan boord.
Hij ziet de ſloepen komen,
En heeft, in plaats van 't pronkrig heer,
JAN BARENDSE vernomen.

„ Wat 's dit?" " zegt hij: „ Hoe, meester JAN!
„ Ik vraagde, bij mijn ſeinen,
„ Geen bootsliên of geen ſchieman — neen,
„ Maar wel de Kapiteinen."

„ „ Mijn-

„ „ Mijnheer!" " zegt JAN, „ „ dat gij mij ziet,
„ „ Is, bij mijn ziel! geen wonder.
„ „ Mijn laffe baas voer met zijn' maat
„ „ Ten eerſte naar den d . . . . .

„ „ Zijn ſchip ging haast denzelfden gang;
„ „ Toen kwam ik op de proppen,
„ „ En ging monſieur den *Engelschman*
„ „ Eens afgedrommeld kloppen.

„ „ Want de eerſte zoop het pekelnat;
„ „ De tweede .... die ging ſchuiven,
„ „ En 't was zijn tijd, heer Admiraal!
„ „ Of 'k hield hem in de kluiven.

„ „ En hadt gij niet: holla! geſeind,
„ „ Mijnheer! ik wil u zweren,
„ „ Ik ging het oude bullenhok
„ „ Nog andre ſprongen leeren." "

„„ Gij hebt," zegt TROMP, „„ een plaats verdiend
„„ Bij de andre Kapiteinen.
„„ De dapperheid gaf u het regt,
„„ Om bij hen te verſchijnen." "

Ras drijft de vloot naar *Teſſel* heen,
Waar 't volk aan wal moest ſtappen;
En JAN, als ware er niets gebeurd,
Ging weêr aan 't ſchoenenlappen.

De faam heeft zulk een dappre daad
Door *Nederland* geklonken.
Toen heeft de ſtaat dien braven man
Erkentelijk beſchonken.

Een gouden keten om den hals,
Met nog vijfhonderd ponden . . . .
Nooit had zich onze meester JAN
In zulk een ſtaat bevonden.

Hij koopt zijn leêr in voorraad thans,
Een zondagspak daarneven,
En heeft zich met zijn halsſieraad
Geſtaag ter kerk begeven.

De

De *Britten*, nog niet afgeschrikt,
Herstellen hunne krachten,
En liggen weêr in 't ruime sop
Op *Hollands* vloot te wachten.

TROMP trok, door *Haarlem*, naar *den Haag*,
Om orders af te halen;
Maar de opgehaalde Melkbrug doet
Hem voor JAN's pothuis dralen.

JAN ziet en groet den Admiraal.
„ Wat zien," zegt TROMP, „ mijne oogen!
„ Zijt gij, o dapper oorlogsman!
„ Niet weer naar boord gevlogen?"

„ „ Ik ben, Mijnheer! als Kapitein," "
Sprak JAN, „ „ teruggekomen,
„ „ En, kort en goed, geen andre rang
„ „ Wordt van mij aangenomen." "

„ Zacht, zacht wat!" zegt nu de Admiraal;
„ Als Luitnant zal 't wel schikken." —
„ „ Neen," " zegt JAN, „ „ om den drommel niet!
„ „ Kaptein, of — schoenenflikken!" "

En nauwlijks is de derde dag
Na dit gesprek vervlogen,
Of JAN is, op een opontbod,
Reeds naar *den Haag* getogen.

Hij treedt op 't fierst de raadzaal in,
Om 't heuglijk nieuws te hooren,
Dat hem 't gebied eens oorlogsschips
Op 't eervolst is beschoren.

Nauw heeft JAN BARENDSE die maar,
Die blijde maar vernomen,
Hij roept: „ „ Mijnheeren! de *Engelschman*
„ „ Zal van den duivel droomen." "

En, van dit tijdstip af, is JAN
De steun van TROMP gebleven;
En menig dapper *Engelschman*
Moest voor den Lapper beven.

Hij

Hij heeft, als waardig Kapitein,
In onderſcheiden togten,
Voor de eer en 't heil van 't vaderland
Met leeuwenmoed gevochten.

In 't eind' heeft hij den heldendood
Op 't bed van eer gevonden:
Een ſchot, een heilloos ſchot, helaas!
Heeft hem naar God gezonden.

K.

Het geval, waarover de vorenſtaande regels loopen, heeft plaats gevonden in den eerſten *Engelſchen* oorlog. Het pothuis, waarvan hier geſproken wordt, is nog te *Haarlem* aanwezig, maar dient niet meer voor een' ſchoenlapper. Tot vóór weinige jaren hing voor het huis nog *de zwarte Hond* uit. Het verhaal is, door eene geſtadige overlevering, aldaar bewaard gebleven; het luidt verder, dat JAN BARENDSE, des zondags, zeer parmantig, met zijnen zwarten rok en den gouden ketting met den penning om den hals, naast zijne vrouw naar de kerk ſtapte. Toen de brief uit *den Haag* kwam, om hem derwaarts te ontbieden, liet hij denzelven door iemand der buren lezen; na den inhoud verſtaan te hebben, liep hij naar zijne vrouw, en riep: „*Wijf! de zondagſche rok! de medalje!*" en zoo ging hij dadelijk op reis. Van zijne verdere bedrijven in den eerſten *Engelſchen* oorlog is niets bekend. Men vindt zijnen naam in het *Leven van den Admiraal* DE RUYTER, op bl. 99, en wel als Kapitein van een fregat van 44 ſtukken, bij de vloot, welke in het jaar 1658 naar *Dantzig* zou ſtevenen. Hij is in de volgende togten met gelijken roem blijven dienen. In een' der zeeſlagen van den tweeden *Engelſchen* oorlog verloor hij eenen arm, liet zich aan den mast binden, en ging zoo lang zijne ſchepelingen met moed voor, tot dat een andere kogel hem het hoofd wegnam.

MENGELWERK.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER ONVERDRAAGZAAMHEID ONDER PROTESTANTEN, IN EEN ZONDERLING GEVAL, EENEN INGEZETEN VAN AMSTERDAM, OMSTREEKS HET MIDDEN DER ZEVENTIENDE EEUWE, BEJEGEND.

Dat de vroegſte Christenen zoo wel den *zevenden* dag der week, of den *Sabbath*, als den *eerſten*, of den *zondag*, van de overige dagen gewoon waren te onderſcheiden, en op denzelven, als aan God gewijd, godsdienſtige bijeenkomſten te houden, is aan hen, die geene vreemdelingen zijn in de kerkelijke geſchiedenis, bekend. (Men kan dit, in het breede, vooral bewezen zien door BINGHAM, in zijne *Origines Eccleſiaſticæ*, Vol. I. pag. 284 &c.) Schoon dit later afgekeurd, en, reeds in de vierde eeuw, kerkelijk afgeſchaft werd, had men echter, in vervolg, ſommigen, die daaromtrent nog al van het oude gevoelen waren. Tot dezen behoorde ook, in de eerſte helft der zeventiende eeuwe, zeker kleinverſtandig, maar naauwgezet godsdienſtig, burger, of ingezeten, van *Amſterdam*, die meende, dat de verpligting tot het onderhouden van den Sabbath door het Evangelie niet was opgeheven, en de Christenen zich daarvan t' onregt ontſloegen. In overeenkomst met dit begrip gedroeg hij dan ook zich zelven, onderhoudende zoo wel den Sabbath als den zondag. Van welke gevolgen dit voor hem ware, is ons uit tweederlei geſchreven verhaal, het een in het *Latijn*, het ander in het *Nederduitsch*, en beide, niet lang na het gebeurde, door tijdgenooten opgeſteld en onder ons berustende, gebleken. Wie het laatſte ſchreef, en van wien hij het verhaal had, is ons onbekend; maar de ſchrijver van het eerſte, of *Latijnſche*, was de geleerde en beroemde PHILIPPUS VAN LIMBORCH, wiens eigen handſchrift wij onder ons hebben, en die

ons in hetzelve zegt, dat hij het ſchreef, zoo als hij het, uit den mond van den *Amſterdamſchen* Burgemeester FRANCISCUS BANNING KOK, die, in 1642, zelf, als een der Schepenen van dat jaar, in het geval gemoeid geweest was, ontvangen had, in het jaar 1653; en hij voegt er bij, dat hij zelf den man, wien de mishandeling beegend was, wèl gekend, en hem meermalen, daar hij, reeds bejaard zijnde, door *Amſterdam* wandelde, gezien had. Wij zouden dit *Latijn*, als van eene bekende en allezins geloofwaardige hand, vertaald kunnen mededeelen; doch wij geven liever het *Nederduitſche*, als even omſtandig, en in al het wezenlijke met het eerſte ten naauwſte overeenkomende; opdat men het niet met onze, maar met des opſtellers eigene woorden leze. Het luidt dan, zonder eenige verandering, (de ſpelling uitgenomen) als volgt:

Het is gebeurd te *Amſterdam* in het jaar 1641, dat een man, zijnde lidmaat van de *Walſche* gemeente, eene opinie kreeg, dat de Joodſche Sabbath onder het N. Testament niet afgeſchaft was, en dat derhalve die alsnog behoorde onderhouden te worden: overdenkende ook, dat de zondag altijd van de Christenen gevierd is geweest, wilde die mede onderhouden; en verſtond alzoo, dat men twee heilige dagen in ééne week behoorde te hebben. Dit gekomen zijnde voor den *Walſchen* Kerkeraad, werd hij ontboden, en gevraagd zijnde, of zulks zijn gevoelen was, antwoordt rondelijk ja; waarop die van den Kerkeraad hem heftig beginnen te beſtraffen, en te zeggen, dat het een heel ſchadelijk, ja goddeloos gevoelen was, en, zoo hij daarin volhardde, dreigden zij hem te excommuniceren. De man, over zulk eene harde bejegening verwonderd, antwoordt, dat hij niet zien konde, dat zijn gevoelen valsch, veelmin goddeloos was, en, indien de Kerkeraad hem konde onderrigten, dat de Joodſche Sabbath afgeſchaft was, hij wilde gaarne zijne doling verlaten; maar, indien de Kerkeraad zulks niet deed, dat dezelve hem dan niét kwalijk af moest nemen, dat hij twee heilige dagen in ééne week hield. Hierop eenige disputen

ten tusschen den man en den Kerkeraad gevallen zijnde, verstond de man, dat de redenen, van den Kerkeraad hem voorgesteld, niet gewigtig genoeg waren, om hem van zijn gevoelen af te doen staan; verklaarde derhalve 't zelve niet te kunnen verlaten, of hij moest nog beter onderrigt worden: waarop de Kerkeraad hem dreigde, met de excommunicatie voort te zullen gaan, en, zoo hij ondertusschen zijne doling niet verwierp, hem t' eenemaal af te snijden. Den zondag daaraan werd het formulier van den ban van den predikstoel afgelezen, en de man daarin genoémd, met verklaring van zijn gevoelen, en hoe hij, van den Kerkeraad vermaand zijnde, hardnekkig gebleven was (*). 't Gebeurde, dat, op dien dag, een Schepen in de *Walsche* kerk was, en zulks aanhoorde, die, hierover verwonderd, den Kerkeraad naar dezen persoon vraagt, en wat eigenlijk zijn gevoelen was; waarop de Kerkeraad hem heel leelijk voor den Schepen afschildert, zeggende, dat hij een halve Jood was, die den Joodschen Sabbath wilde onderhouden hebben, en begon alles op het breedste uit te meten. De Schepen, 's daags daaraan, op het stadhuis gekomen, verhaalt aan zijne Medeschepenen, wat hij, 's daags te voren, gehoord had; en hierop, nadat men één' Schepen, (FRANK VAN DER MEER) die een moderaat man was, en die men wist, dat den handel niet voor goed zoude keuren, had laten afgaan, (WILLEM VAN RUYTENBURCH was juist uit de stad) laat men den man voor Schepenen ontbieden; welke komende, wordt van den President (die een harde Contra-Remonstrant was) gevraagd, of hij gevoelde, dat de Joodsche Sabbath niet afgeschaft was: hij antwoordt, ja: gevraagd, of hij van zijn gevoelen wel met den Kerkeraad gesproken had, antwoordt wederom, ja: ten laatste gevraagd zijnde, of hij nog bij dat zijn gevoe-

(*) Hier heeft het *Latijn* alleen, dat hij aan de gemeente, met berigt wegens zijn wangevoelen, werd bekend gemaakt, met bijvoeging, dat, zoo hij van hetzelve geen afstand deed, men tot de afsnijding komen zou.

voelen bleef, antwoordde, dat hem van den Kerkeraad geene redenen voorgeſteld waren, die krachtig genoeg waren, om hem van gevoelen te doen veranderen; dat hij derhalve zijn gevoelen niet verlaten kon: maar wist iemand hem beter te onderrigten, hij wilde zich gaarne laten onderwijzen, en, indien hij bevond, dat hij doolde, zijne doling verlaten. Hierop werd van de Schepenen heftig op hem uitgevaren, en gezegd, dat zijn gevoelen goddeloos was, en werd met veel harde ſcheldwoorden bejegend, en op 't laatſte gezegd, dat hij, die zulk een gevoelen had, niet waardig was meer in het gezelſchap van menſchen te komen. Hierop is belast, dat men hem zoude wegleiden, tot dat beſloten was, wat men met hem doen zoude. De Schepenen ondertusſchen dit met elkander overleggende, wordt goedgevonden, dat men hem in eene eeuwige gevangenis zoude opſluiten. Daarop wordt de man weder binnen ontboden. Inkomende, ſpreekt hem de Preſident aldus aan: „ Alhoewel gij onwaardig waart langer het aardrijk te betreden, zoo is „ 't, dat wij, barmhartigheid jegens u gebruikende, ons „ laten vergenoegen met eene eeuwige gevangenis: verklaren dieshalve, dat gij onwaardig zijt in 't gezelſchap „ van menſchen te mogen komen, en bannen u, om eeuwig gevangen te zitten, zonder ooit van uw leven „ losgelaten te worden." Dit gedaan zijnde, moest men eene heimelijke plaats vinden, om daar den man in te zetten: want, zoo men hem in de gewone gevangenis geſteld had, zoude zulks ligtelijk den Burgemeesteren ter ooren gekomen zijn, waarvoor de Schepenen bevreesd waren, die dat bedekt wilden houden: want zij wel wisten, dat de Burgemeesteren dat niet geleden zouden hebben. Men beſluit eindelijk hem te brengen in het tuchthuis. Wanneer men voor het tuchthuis komt, zoo ziet men eene poort, waarop twee beelden ſtaan, die hout raspen; bij die poort, ſchuins onder die beelden, werd deze man gezet, in een heel klein kamertje, waarin een klein venſtertje was, door 't welk de man de luiden, die in 't tuchthuis kwamen, konde zien inkomen. De Schepe-

penen, dit merkende, om hem toch alle gezigt van menſchen te benemen, laten dat venſtertje met planken beſchieten, zoodat de man altijd, nacht en dag, in het duister zat; en hier bleef hij wel den tijd van zeven maanden. Deze tijd verſtreken zijnde, en het jaar van de regering dezer Schepenen bijna om zijnde, vreesden zij, indien zij den man daar lieten zitten, dat zulks ter ooren van de andere Schepenen mogte komen, welke het jaar daaraan zouden regeren, die den man ontſlaan, en dit altemaal voor de Burgemeesteren brengen zouden, dat hun dan zeer kwalijk afgenomen zoude worden; zoo lieten zij den man voor zich komen, waarop zij hem aldus aanſpraken: „ Al is 't, dat gij onwaardig waart, meer „ het gezigt van menſchen te genieten, zoo willen wij „ nogtans barmhartigheid over u gebruiken, en laten u „ nu kiezen, of gij liever wederom wilt in uw gevangen„ huis opgeſloten, of voor al uw leven uit *Amſterdam* „ gebannen worden; doch onder conditie, dat gij van „ dit ons vonnis nooit zult appelleren, of aan Burge„ meesteren verzoeken, om weder in de ſtad te mogen „ wonen." De man, die liever buiten 't land gewoond zoude hebben, dan wederom daar te zitten, zeide, liever gebannen te willen zijn, en is daarop van zijne banden ontſlagen, en voort naar *Rotterdam* gereisd, waar hij ging wonen. Ondertusſchen, terwijl de man gevangen zat, hadden de Schepenen over de bediening zijner goederen geſteld een' grooten lichtmis, SALOMON DE LA VOYE genaamd, van welken deze man, nu in vrijheid herſteld zijnde, rekenſchap eischte van zijne bedieninge; maar alzoo deze LA VOYE daar niet toe te krijgen was, vond de man zich genoodzaakt, aan de Schepenen van *Amſterdam* te ſchrijven. Hij ſchrijft dan een' brief aan de H. H. Schepenen, waarin hij den ganſchen handel verhaalt, hoe hij om zijn gevoelen gevangen gezet, en daarna uit de ſtad gebannen is; dat hij ook beloofd had, nooit, zonder conſent der Schepenen, weder in de ſtad te komen: verzoekt alleen maar, dat, naardemaal SALOMON DE LA VOYE, die over de bediening zijner

goederen ondertusschen gestelt was, aan hem geen rekenschap wilde geven, de H. H. Schepenen geliefden te belasten, dat hij aan hen rekenschap van zijne bediening zoude doen. Deze brief aan de Schepenen behandigd en gelezen zijnde, dacht hen altemaal heel vreemd te lezen, dat zulks te *Amsterdam* geschied zoude zijn: zij vragen hunnen President, (die een van de allerhardste Contra-Remonstranten was) wat daarvan ware, en wat voor een deze man was: de President, ziende, dat er nu andere Schepenen waren, als 't jaar te voren, zeide, dat het een overgegeven guit was: de anderen eischten eenige opening van de zaak; waarop de President zeide: „Mijn„ heeren, spreekt daar niet af; ik altereer, als ik om den „ boef denk." De andere Schepenen, toen wachtende, tot dat de President (Dr. TULP) naar huis gegaan was, wilden dezen handel weten, ontboden derhalve den Secretaris, en lieten hem de stadsboeken brengen: die doorzoekende, vonden zij eene sententie, die ook naderhand doorgehaald was, zoodat zij daar niet van konden lezen; maar de tijd, wanneer ze gestelt en wederom doorgedaan was, kwam heel wel overeen met den tijd, dien de man in zijnen brief schreef. Eindelijk verstonden zij uit den Secretaris, dat het de sententie was, die zij zochten, en van denzelfden inhoud, als de man geschreven had. De Schepenen, ziende, dat de Schepenen van het voorgaande jaar hunne eigene sententie te niete gedaan hadden, verstonden, dat het hun vrijstond, in deze zaak naar hun believen te handelen: zonden derhalve eenen brief naar *Rotterdam* aan denzelven man, waarin zij schreven, dat zij niet begeerden, dat SALOMON DE LA VOYE aan hen rekenschap zoude doen, maar wilden, dat hij (de man) weder te *Amsterdam* zoude komen wonen, en dat ze SALOMON zouden belasten, dat hij aan hemzelven rekenschap zou doen. Hierop komt de man weder te *Amsterdam*, en LA VOYE wordt gelast, hem rekenschap zijner bedieninge te doen: deze gedaan zijnde, zoo was hij, in den tijd van zeven maanden, (die hij over de goederen van dezen man geweest was, en die om-

omtrent 15000 gulden bezat) 3000 gulden ten achtere geraakt, zoodat de man een vijfde deel van zijn goed kwijt was; welke hierover niet wel te vreden zijnde, en dit aan de Schepenen zeggende, zeiden hem de Schepenen, indien hij LA VOYE voor 't regt wilde roepen, dat zij 't hem zouden toewijzen, en LA VOYE de 3000 gulden zouden doen opbrengen; doch hij moest voor hen ontboden worden: maar de man, de moeite ſchuwende, heeft het laten rusten, en is, na dien tijd, gerustelijk voortaan binnen *Amſterdam* blijven wonen.

Wat zegt gij, Lezers! — Dunkt het u, met de laatstgemelde Schepenen, mede niet vreemd, dat het verhaalde in *Amſterdam* geſchied is? En echter dit is het éénige geval niet, dat door Schepenen dier ſtad een onregtvaardig, onbarmhartig en wetteloos vonnis geſlagen is. Wij zouden er een ſtaal van kunnen te berde brengen, dat eene eeuw jonger, ja zelfs een, dat thans ſlechts het derde eener eeuw oud is, uit het beruchte jaar 1787. Doch wij willen dit thans niet, en voegen hier alleen bij, dat de Hoogleeraar VAN LIMBORCH, in het hoofd van zijn verhaal, nog meldt, dat de man zijn gevoelen niet verbreidde, noch iemand tot hetzelve poogde over te halen, en dat hij dat verhaal dus beſluit: „ Hier was „ geen Godslasteraar, geen Ketterhoofd, geen Volksver„ leider, maar een onkundig, onnoozel en vredelievend „ man, die alleen voor zichzelven twee dagen in de week „ heiligde. Zijne dwaling ontſtond uit enkele onkunde, „ en er was niets ſlechts mede gemengd. Men ziet er „ uit, dat de leer der geoorloofdheid van het ketterſtraf„ fen, als zij éénsis aangenomen, tot alle buitenſporig„ heid leidt, en den mensch tot alles vervoert, waartoe „ de drift hem drijft. Zij ſchikt zich naar alle tijden en „ omſtandigheden. Zij huichelt gematigdheid, als het „ haar aan magt ontbreekt; maar zij holt, zij tiert, zij „ woedt, waar zij van bedwang ontſlagen is." — Gave God, dat zij alomme voor eeuwig wierd afgezworen! Zij, die ze voorſtaan, zijn de éénige voorwerpen, welke men wettig vervolgen mag.

WAARNEMINGEN OVER DE CROUP. Door J. J. KERBERT, *Heel- en Vroedmeester te Koog aan de Zaan.*

Het thans heerſchende jaargetijde geeft eene bijzondere aanleiding tot rheumatieke ziekten. Onder deze bekleedt de catharrale ontſteking der luchtpijp, bij kinderen gewoonlijk *Croup* genaamd, geene geringe plaats, eensdeels door derzelver gevaarlijkheid, anderdeels door de opletendheid, welke zij van den Geneesheer vordert. In de laatſte jaren is dit toeval alhier zeer menigvuldig waargenomen, en heeft dikwerf de ſchoonſte hoop der ouderen, in hunne van gezondheid bloeijende kinderen, doen ten grave dalen. Ik achte het, om deze redenen, niet ondienſtig, eenige waarnemingen ten opzigte der goede werking van het zoete kwik in de *Croup* mede te deelen. Vele mijner kunstgenooten zijn voorzeker met de aanwending en het nut van dit middel ten volle bekend; voor dezelve zullen waarſchijnlijk deze waarnemingen geen nieuws bevatten. Indien, echter, gelijk ik mij vleije, ſlechts een enkele uit dezelve eenig nut mag trekken, acht ik mijne moeite toereikend beloond.

Den 9den December van het jaar 1816 werd ik geroepen bij het kind van D. H., oud omtrent 2 jaar, van een zeer ſaprijk geſtel. Reeds eenige dagen had het zwaar gehoest, hetgeen de ouders voor verkoudheid hadden aangezien. Des avonds, toen men mij ter hulpe riep, was het kind door eenen hevigen aanval van hoest en benaauwdheid aangetast, die de ouders ontzette, en hen voor verſtikking of ſtuip deed vreezen. Bij mijne komst was het kind wederom ſchijnbaar wèl; echter verraadde de moeijelijkheid en kortheid der inademing een werktuigelijk beletſel in de luchtpijp en derzelver takken. Terſtond werd door mij voorgeſchreven *Murias hydrarg. oxyd. gr.* XII. *Sulph. oxyd. ſtib. hydr. gr.* VI. *Sacch. albiſ. dr.* II, tot twaalf poeders, benevens een *Linement.*

ment. volat. cum ung. hydrarg., om de twee uren ingewreven. (Een middel, dat, door deszelfs oplosfende en prikkelende eigenfchap, ter opwekking der onderdrukte huidwerkzaamheid, van bijzondere nuttigheid is.) Drie poeders waren binnen anderhalf uur gebruikt, toen, door de werking der goudzwavel, braking volgde, met ontlasting van voedfel. (De verbinding van het kwik met goudzwavel is mij altijd in deze gevallen wel bevallen: door haar langzaam werkend braakvermogen, zonder prikkeling, en oplosfende werking, ontledigt zij de maag, veroorzaakt naderhand door dezelfde gifte zeldzaam wederom eene braking, en geeft gelegenheid ter betere werking van het kwik.) Na deze braking fcheen echter elke aanval van hoest, met hoeveel moeite en infpanning van alle fpieren de inademing ook gefchiedde, een' minder fchorren of blaffenden, maar daarentegen een' meerder losfen toon te erlangen. De poeders waren nu bijna verbruikt, als op eenmaal met hevigheid zich fchijnvliezen met taai flijm ontlastte. De toevallen verminderden nu, en van tijd tot tijd werden nog brokkige vliesjes ontlast. De poeders werden herhaald, en om de 2 uren gebruikt. Den dag daaraan volgden ruime flijmige ontlastingen, die van zelf verminderden. Een eenvoudig *Linct. expector.* voltooide de herftelling, en het kind is tot op dezen dag nog gezond en fterk.

Het kind van den Heer P. K., oud bijna 4 jaar, van een zwak doch prikkelbaar geftel, was reeds eenige maanden lijdende geweest aan tusfchenpoozende koortfen, doch was nu finds eenigen tijd van dezelve bevrijd, en had zich dus blootgefteld aan de invloeden van het jaargetijde. Den 11den December 1819, des avonds tegen 5 ure, werd ik bij hetzelve geroepen. Ik vond het kind in de hevigfte benaauwdheid, met opgezet aangezigt, uitpuilende oogen, opgetrokkene fchouders, en eene korte, met medewerking van alle fpieren allermoeijelijkfte, piepende inademing. De fchorre, blaffende mopstoon was aanwezig. Bij mijne komst was de aanval in het

afloopen; en de ouders verzekerden mij, niet anders gedacht te hebben, dan het kind plotſeling te zullen zien ſterven. Nog dient aangemerkt, dat het kind des nachts een weinig was beginnen te hoesten, des morgens eene enkele maal, en des namiddags in het geheel niet, tot aan mijne komst. (Zonderling is het, dat, in den aanvang dezer ziekte, de hevigſte aanvallen tegen den avond worden waargenomen, en des daags de kinderen ſchijnbaar wèl, zoo niet geheel van dezelve bevrijd zijn.) Het was duidelijk, dat alhier eene hevige ontſteking, met krampachtige zamentrekking der luchtpijp en derzelver takken, aanwezig was. Ik beſchouwde echter de ontſteking als de oorzaak der kramp, en, wanneer de eerſte weggenomen was, moest de krampachtige zamentrekking van zelf ophouden. Bloedzuigers waren alhier niet te bekomen; en, door waarnemingen van anderen, en eigene ondervinding, overtuigd van de ontſtekingwerende kracht van het zoete kwik bij kinderen, aarzelde ik niet, om hetzelve alhier in de reeds opgegevene giften toe te dienen, benevens de uitwendige behandeling. Het voldeed ook ten volle aan de verwachting. Na twee poeders in ééns gegeven te hebben, volgde, eenigen tijd daarna, ontlasting van ingenomen voedſel. De poeders werden vervolgens in kortere of langere tusſchenpoozen, eerst om het $\frac{1}{4}$, daarna $\frac{1}{2}$ en vervolgens om het geheele uur, toegediend. Des avonds 9 ure volgde wederom een ligte aanval, met walging en opgeving van eenig ſlijm. De hoest verkreeg nu eene losſere gedaante; de poeders werden, echter in verminderde giften, gedurende den nacht en volgenden dag voortgebruikt, en het kind herſtelde onder voorgemelde eenvoudige behandeling. Intusſchen verdient dit opmerking, dat, niettegenſtaande het gebruik van het kwik, geene ontlasting vóór den vierden dag volgde. De noodzakelijkheid eener verſterkende behandeling, na het toeval, bewees dit zelfde kind. De hoest had een' geruimen tijd nog eene losſe gedaante behouden; en, ruim eene maand daarna, werd het door een' zelfden aanval aangetast, echter in veel ligteren graad.

graad. Wederom werd door mij van de vorige geneeswijze gebruik gemaakt, en daarna van een *Decoct. cort. peruv. cum lichen Island.*, met het beste gevolg.

Dat jeugdige voorwerpen, voornamelijk kinderen, het meest door deze ziekte worden aangetast, is door de ondervinding overvloedig bewezen. Nog niet genoegzaam gehard tegen alle invloeden van het weder, zijn hunne teedere werktuigen ook daarom ligter blootgesteld aan alle vreemde prikkels. De onder anderen zoo aandoenlijke slijmhuid der luchtpijp en derzelver takken, als het orgaan der *Croup*, wordt bij hen ook, om deze redenen, door een' rheumatischen prikkel gemakkelijker aangedaan. De vermeerderde toevloed van bloed, naar mate van de hevigheid des prikkels, met eene daarvan onafscheidbare vermeerderde werkzaamheid der fijne afscheidende vaten, en opwekking der gevoelige zenuwen, oefenen, te zamen genomen, hun versterkt werkvermogen op de spiervezelen der luchtpijp, en noodzaken haar tot eene krampachtige zamentrekking. Op deze wijze verklaar ik mij het ontstaan, het ontstekings- of eerste tijdperk der *Croup*.

De benaming van vliesachtige keelontsteking doet vooronderstellen, dat men het wezen der ziekte in een valsch gevormd vlies in de luchtpijp stelde. Verscheidene lijkopeningen van aan *Croup* gestorvene kinderen vertoonden intusschen geen het minste spoor van zulk een vlies, maar wel een witachtig slijm. Deze toestand is door onderscheidene Schrijvers, voornamelijk door WICHMANN, uitmuntend beschreven, en met den naam van *Asthma periodicum Millari* bestempeld, en dus door hen zeer onderscheiden van de *Croup* opgegeven; hebbende, naar hun gevoelen, kramp tot oorzaak, waartegen de *moschus* dan ook in het bijzonder wordt aangeprezen. De overeenkomst van kenteekenen in beide gevallen, en het reeds door mij aangemerkte, doet, naar mijne gedachte, met het meeste regt, vooronderstellen, dat men niet genoegzaam op de onderscheidene tijdperken der ziekte gelet hebbe. Alle ontstekingen der ademhalingswerktuigen heb-

hebben eene ſtrekking tot exſudatie. (B. v. het ſlijmvlies van den neus, zoo dikwerf aan rheumatiſche ontſteking onderhevig, heeft tot uitgang eene vermeerderde afſcheiding van ſlijm.) Deze exſudatie is echter het gevolg of de uitgang, geenszins het wezen, der ziekte: dit laatſte beſtaat in de ontſteking zelve, met geneigdheid ter uitzweeting. Dat nu dit eerſte tijdperk reeds doodelijk zijn kan, heeft mij zelf een voorbeeld geleerd, en bevestigen de bovengemelde lijkopeningen. De ondervinding, die toch boven alles moet geraadpleegd worden, heeft mij doen opmerken, dat prikkelbare, ligt aandoenlijke geſtellen, met vaste vezelen, bij het ontſtaan der ziekte, terſtond door de hevigſte toevallen werden aangedaan; zoo als ook in onze tweede waarneming ten duidelijkſte het geval was. Daarentegen, bij minder gevoelige en meerder ſaprijke kinderen, is het eerſte tijdperk minder kenbaar door gevaar dreigende toevallen, en houdt aldus eenige dagen aan, tot dat eindelijk de vermeerderde afgeſcheidene plastiſche *lympha* zich tot vliezen vormt, en aldus een werktuigelijk beletſel ter ademhaling wordt daargeſteld, dat alsdan de hevigſte toevallen veroorzaakt, en dikwerf in dit tweede tijdperk met nog meerdere gewisheid het lijdertje wegrukt. De meeste aan *Croup* geſtorvene kinderen waren ook van dezen aard. Een treurig voorbeeld, ten bewijze van het geſtelde, kan ik niet voorbij hier nog mede te deelen.

Den 24ſten December 1814 werd ik geroepen bij den éénigen zoon van K. S., oud 9 jaar. Bij mijne komst was het kind welvarende, doch, volgens het verhaal van aanverwanten, eenige dagen zwaar verkouden en hoestende: daar dit laatſte thans heviger werd, had men mij geroepen. De hoest was hevig en blaffend, en, volgens getuigenis van het lijdertje, raauw en pijnlijk. De ouderdom van den zieke, de lange duur van den hoest, en wel voornamelijk de weinige bekendheid met deszelfs waren aard (*Croup*), deed mij denzelven miskennen. Een gewone uitwaſemende en verzachtende drank werd door mij voorgeſchreven. Het gevolg van dezen was wel uitwa-

waseming, maar geene vermindering van den hoest. Thans werd de gewone Geneesheer geroepen. Zijn Ed. gaf een dergelijk verzachtend en uitwasemend voorschrift, ordonneerde eene pap, rijkelijk met *Flor. sambùci* bedeeld, op de keel te appliceren, en het lijdertje tevens bloot te stellen aan den damp van heet water op bovengemelde kruiden. Den volgenden dag, 26 December, was nog alles in denzelfden toestand; het voorschrift werd herhaald, en, in stede der emolliérende pap, eene spaanschevliegpleister geappliceerd. Des avonds werd ik wederom geroepen; de aanvallen dreigden verstikking; het aangezigt was opgezet, de inademing moeijelijk, en het ganssche ligchaam in eene onbegrijpelijke krampachtige spanning. Thans eerst herkende ik den dood dreigenden vijand. Meergemelde poeders werden door mij voorgeschreven, (echter moet ik aanmerken, dat het kwik met meerdere beschroomdheid door mij werd aangewend, en dus niet in die gifte, als ik hetzelve naderhand heb toegediend) doch gebruikt zonder eenig gunstig gevolg. Des morgens werd door mij een braakmiddel gegeven, waardoor, met een' hevigen verstikkingsaanval, zwartachtige verdikte slijmvliezen ontlast werden. Niettegenstaande dit, volgden de aanvallen korter en heviger op elkander. Thans werden, door den Geneesheer, bovengemelde poeders rijkelijk met *moschus* bedeeld, bevolen een' wollen lap om den hals te slaan met *Ung. mercur. et lin. vol.*, en bij herhaling clysmata's te appliceren. De ganssche nacht werd door het lijdertje in onbeschrijfelijken angst doorgebragt, tot des morgens 11 ure van den 28sten, als wanneer een laatste stuipachtige aanval een einde maakte aan een tooneel, dat ik nimmer verschrikkelijker heb bijgewoond, en altijd, bij de behandeling dezer ziekte, in mijn geheugen een droevig aandenken zal behouden.

EEN REISJE
NAAR
FREDERIKSOORD.

Door

D. DE GRAAFF. (*)

Dat alle maatſchappelijke inrigtingen, zoowel die, welke eene burgerlijke en zedekundige, als die eene godsdienſtige ſtrekking hebben, voor geheele maatſchappijen, bijzondere huisgezinnen, en zelfs voor elk individu, van het uiterſte aanbelang zijn, is eene ontwijfelbare waarheid; eene waarheid, te algemeen erkend, en door geſchiedenis en ondervinding van vroegere en latere eeuwen geſtaafd, dan dat ik, in dezen letterkundigen kring, zoodanig betoog tot mijne taak zoude gekozen hebben.

Heil liever der veelvuldige inſtellingen van allerlei aard, waarop ons vaderland met zooveel regt zich mag beroemen; allen zoo vele inſtellingen, die ten oogmerk hebben, burgerlijke welvaart te vergrooten, 's menſchen geest te beſchaven, zeden en deugden, wetenſchap en kunst te verbeteren, in één woord, 's menſchen geluk te vermeerderen.

Hebben de maatſchappelijke inſtellingen zulk een edel doel, zoo als ik haar hetzelve toekenne, dan immers zijn wij allen, leden eener welgeordende zamenleving, ten duurſte er toe verpligt, zulke edelaardige en heilbeoogende inrigtingen, met al onze kracht en al ons vermogen, te helpen ondersteunen en bevorderen. En zoude er onder alle deze wel ééne zijn, welke aller medewerking gebiedender vordert en meerder belang moet wekken, dan die, welke het nut onzer verarmde medemenſchen ten oogmerk heeft?

(*) Geſchetst en voorgelezen, op den 30ſten November 1820, in het Letterkundig Genootſchap te *Gorinchem*, onder de zinſpreuk: BESCHEIDENHEID EN VERLICHTING.

heeft? Ja, onze medewerking moet in dezen zoo veel te krachtdadiger zijn, en onze belangſtelling des te hooger klimmen, naar mate het ons zelven, de plaats onzer inwoning, of de belangen onzer landgenooten raakt.

Bij niemand kan onopgemerkt blijven, dat in alle ſtaten van *Europa*, en dus ook in den onzen, in ons anders zoo gezegend en welhebbend vaderland, ja zelfs onder ons oog, in onze ſtad, de geſtadig toenemende armoede eene zeer aanmerkelijke hoogte, gedurende de laatſte jaren, bereikt heeft.

Laat ik ſlechts, alvorens ik tot bijzonderheden kome, één algemeen voorbeeld aanhalen, om mijne ſtelling, aangaande de vermeerderende armoede, met daadzaken te ſtaven. Werpen wij daartoe eenen blik op het naburige, zoo rijke, en in vele opzigten zoo prachtige, *Brittanje*. Zeggen ons niet alle berigten uit deze, onder de *Europeſche* ſtaten, zoo vermogende eilanden, dat de ellende des zoogenoemden gemeenen mans er tot het uiterſte geſtegen is? Hunne zoo milde armen-tax is ontoereikend; hunne talrijke fabrijken en trafijken kunnen de duizende behoeftigen, die, dikwijls op eenen, voor het Gouvernement zelfs verontrustenden, toon, *brood* of *werk* eiſchen, niet meer voeden, niet meer ſtillen; en in dezen ongunſtigen toeſtand zijn de redenen te vinden, waarom deze ſtaat op *Nieuw-Holland*, in de binnenlanden van de *Kaap de Goede Hoop*, te *Sierra Leona*, in *Kanada* en elders hulp zoekt, om zijne tallooze verarmden, door hunnen eigen' handen-arbeid, in het mildelijk gevende aardrijk, voeding en kleeding en woning te doen zoeken; om niet te ſpreken van die veelvuldige landverhuizers, die zich uit andere *Europeſche* ſtaten naar *Amerika* begeven, in hope van hunnen, in hun vaderland verarmden toeſtand, door hunne vlijt en nijverheid, aldaar te verbeteren.

In ons vaderland.... ook dáár zijn duizende bij duizende armen en hulpbehoevenden.

Wien is het onbekend, dat in verſcheidene van onze ſteden, in dezulke zelfs, die, welligt vóór een vijftig- of vijfentwintigtal jaren, bijkans geene armoede op hare ſtraten

ten zagen rondwaren, thans, in ſommige een vierde, in enkele bijna de helft harer bewoners, gedurende den arbeid ſtremmenden winter, de hulp hunner meergegoede medeburgers moeten affmeeken?

Wiens hart zoude niet van weedom aangedaan worden, bij de gedachte aan zoo vele lijdenden? — Welk een onſpoed toch, arm te zijn! Ja, de armoede is een ware onſpoed, meestal zelfs een wezenlijk ongeluk. Ik beken, dat, als men met een wijsgeerig oog den ſtaat der armoede beſchouwt, deze den mensch van den adeldom zijner ziele noch *moet*, noch geheel *kan* berooven: niettemin is het maar al te waar, dat zij dengenen, die door dezelve wordt geprangd, in zijne eigene oogen verlaagt, en hem in de verkeering met anderen (ſlaat hij eenen blik op zijne meer gezegende medemenſchen) onder het peil van de waarde eens menſchen doet dalen.

Niet zelden toch werpt de een of andere ongevoelige en verſtandelooze trotschaard een verachtend oog op zijnen met lompen omhangen natuurgenoot. Deze, menigmaal onverdiende, verachting maakt eenen allerſchadelijkſten indruk op den zedelijken toeſtand des nooddruftigen. Niet zelden ontaardt hij daardoor van zijnen anders edelen aanleg. De voortdurende ſtaat van minachting of verachting is de onzalige bron, waaruit zoo vaak ondeugden en buitenſporigheden vloeijen. Moet de mensch den last der armoede, en even daardoor dien des levens torſchen, dan wellen alras onzedelijke gewaarwordingen, verkeerde neigingen en ſchuldige bedoelingen in zijnen boezem op; terwijl deze hem aanſporen tot het bedrijven van daden, die hem onteeren, en niet zelden hem tot eene ſchande zijner aanverwanten, en tot eenen ondragelijken last voor de maatſchappij maken.

In één woord, al is de armoede geen zedelijk kwaad, mijns bedunkens is en blijft zij altijd eene der voornaamſte bronnen, waaruit zedelijke en maatſchappelijke rampen voortkomen. Raadpleegden wij hieromtrent de geſchiedenis der menschheid, deze zoude, ik twijfel er niet aan, mijne meening volkomen bevestigen. Konden wij daarbij

tot

tot de innigſte drijfveren der harten doordringen, dan zouden wij vaak ontdekken, dat eene overmaat van behoefte heeft gekweekt bedriegers, dieven, rustverſtoorders, volksberoerders en.....

Deze ſtelling als eene waarheid aangenomen, — en rust zij niet op de ondervinding van jaren, tijden en eeuwen? — van welk een overgroot aanbelang is het dan niet, dat elk lid der maatſchappij, het zij dan meer of minder vermogend, zich bemoeije en werkzaam zij, om den verarmden toeſtand zijner natuurgenooten te helpen verbeteren, — verbeteren niet alleen in de uiterlijke gedaante, maar ook in de wezenlijke, zedelijke en godsdienſtige geſteldheid! En zouden wij allen dit niet willen, niet dadelijk behartigen, daar hiertoe ons het vermogen gegeven en de weg gebaand is? De weg gebaand, zeg ik; want gewis, dat is hij. Verblijden wij ons, M. H.! daartoe hebben wij ruime ſtoffe. *Nederland*, ons vaderland, het land onzer inwoning, mag zich beroemen op een *Frederiksoord*, een *Willemsoord* en andere reeds ontgonnen koloniën. In geene overzeeſche gewesten, zoo menigmaal den weerloozen door bedrog of geweld ontroofd, behoeven wij nieuwe volkplantingen te gaan aanleggen. Neen, in ons land, bij ons, op den vaderlandſchen bodem, vinden wij die. Daar is de bron geopend, waaraan de dorſtige zich kan laven; de disch is er bereid, waaraan de hongerige zich kan ſpijzigen; de aarde is er geploegd; de onvruchtbare grond wordt vruchtbaar gemaakt, om, bij voortduring, voeding, kleeding en woning aan duizende hulpbehoevenden te bezorgen. Wat daarenboven nog veel, zeer veel zegt, dat is: beſchaving, zedelijkheid en godsdienstgevoel worden in deze uitmuntende inrigtingen op de krachtdadigſte wijze bevorderd. Welk een geluk voor ons, en welk eene eer voor den *Nederlander!* Vreemden ſtrekken wij in dezen ten voorbeeld en ter navolging. Heil dien braven, dien menſchenvrienden, die het eerst het denkbeeld opvatteden, om zulke ſtoute en tevens weldadige pogingen ten nutte hunner verarmde medemenſchen aan te wenden! Heil en

lof zij allen, die, hetzij door bijdragen, hetzij door hunne bemoeijingen, zich beijveren, om tranen te droogen, te helpen, te verbeteren, te beschaven, en daardoor welvaren onder hunne medemenschen te bevorderen! — Wie gevoelt niet, dat ik hier de *Maatschappij van Weldadigheid*, aan wier hoofd zich een koninklijke telg van ORANJE bevindt, op het oog hebbe? *Frederiksoord*, door deze loffelijke Maatschappij gesticht, bestaat, en biedt onvergelijkelijke, duurzame hulpmiddelen aan, om de armoede, dien geesel der mindere volksklasse, moedig het hoofd te bieden.

Onder mijne veelvuldige en meestal afmattende beroepsbezigheden valt mij toch het geluk ten deel, dat ik eenmaal in den loop van het jaar eene uitspanning mag en kan nemen, die dan (de ondervinding heeft het mij meermalen geleerd) op mijn ligchaam en geest een' gunstigen invloed heeft, en als 't ware aan dezelve eene nieuwe veerkracht geeft, om opvolgende werkzaamheden weder blijmoedig tegen te treden.

Bezocht ik in vorige jaren wel eens onze naburen, de *Gallen* en *Germanen*, of onze broeders de *Belgen*, ditmaal heb ik mijne schreden naar *Frederiksoord* gerigt. Vergunt mij dan, dat ik, op mijne wijze, u iets van mijn reisje verhale, en wel voornamelijk van datgene spreke, wat ik in *Frederiksoord* zag.

Na mij in de vruchtbare dalen, heuvel- en valeiachtige streken van *Utrecht*, *Gelderland* en *Overijssel* eene korte, doch zeer aangename, verpoozing verschaft te hebben, begaf ik mij, van het fraaije, vrolijke, en uiterlijk zoo welvarende *Zwol*, naar de plaats van mijn voorgenomen doel, — naar het landschap *Drenthe*, en de daar in en bij gelegene koloniën. Door eene heldere lucht en eenen weldadigen zonneschijn begunstigd, van *Steenwijk* afrijdende, (het was in de eerste helft der maand Julij ll.) gevoelde ik, naar mate ik de plaats mijner bestemming naderde, al meer en meer mijn verlangen rijzen, om den grond te betreden, waarop ik den nieuwen en zoo vernuftigen aanleg van den edelen VAN DEN BOSCH en an-

andere, met hem in vlijt en ijver voor het algemeen geluk werkzame, menschenvrienden zoude aanschouwen.

Het bosch van *Westerbeekstoot*, in welks onmiddellijke nabijheid de nieuwe volkplantingen zijn aangelegd, binnenkomende, zag ik al aanstonds het bekende opschrift der jagt van *Frederiksoord*. Verschillende denkbeelden deed dit, over het ontwerpen, het daarstellen en de werkzaamheden der Maatschappij van Weldadigheid, in mijnen boezem opwellen; terwijl het mij tevens aankondigde, dat ik zoo, zoo zoude zien, wat ik zoo verlangend te gemoete zag. Al spoedig werd mijn wensch vervuld, daar ik mij reeds, eer ik uit mijne mijmering was ontwaakt, voor de plaats bevond, waar ik zoude verwijlen, en waar tegenover de moeder-kolónie van *Frederiksoord* ligt. Een vlugtige blik op dezelve deed mij al aanstonds de netgebouwde huisjes, de breede wegen, langs welke zij gebouwd zijn, de regelmatig afgestokene akkers, met greppels of slooten omgeven, met welgevallen ontwaren. Orde in zaken is toch zoo aangenaam, en treft bij den eersten aanblik elken geest, die orde bemint.

Had ik ten verleden jare te vergeefs gewenscht, de nieuwe kolonien te bezoeken; nu — nu dan zag ik eindelijk mijnen wensch vervuld: ik was er, en moest zien, hooren, onderzoeken. Ik trad dezelve, met andere nieuwsgierigen en belangstellenden, door een eenvoudig maar bevallig hek binnen. Mijne aandacht werd al aanstonds geboeid door de netgebouwde huisjes, die zich aan wederzijden van het hek vertoonden, en, omgeven door bloemrijke tuintjes en welig tierende groenten, vervrolijkend uitkwamen. Uit een van deze trad mij een man, reeds met de kroone der grijsheid versierd, in den weg, die zich met een' beleefden groet aanbood, mijn *Mentor* te zijn. Van dit aanbod maakte ik eerst den tweeden dag gebruik; terwijl de eerste mij het genoegen bezorgde, het geheel met eenen algemeenen blik te overzien. En (verzwijge ik het niet) mijn hart klopte van vreugde, naar mate mijne nieuwsgierigheid en belangstelling, bij een nader onderzoek, meer en meer werden bevredigd.

Verbeeldt u, M. H., eene uitgeſtrekte oppervlakte, eenigzins heuvelachtig, van, naar mijne ſchatting, ruim honderd morgens land, waarop een getal van vijftig woningen, op gelijken afſtand van elkander geplaatst, zich zeer ordelijk aan het oog opdoen. Deze aanblik werd aanmerkelijk verfraaid door de akkers, tusſchen deze landelijke verblijven gelegen, alle met welig koren, groeijende aardappelen of bloeijende klaver prijkende, waaraan het oog zachtkens werd geboeid, en al ſtarende zich ruimelijk verlustigde. Hoe eenvoudig deze aanblik ook zij, ſchilderde dezelve in mijnen geest een lustig, zelfs een regt romanesk tooneel. Wel is waar, het was geen *Arkadisch* landſchap, in vroegere eeuwen bij de *Grieken* zoo vermaard: neen, het was een vaderlandsch, een *Nederlandsch* landſchap, eene vóór weinig tijds nog barre heide, nu een vruchtbaar, veelbelovend oord! eene onlangs vergetene, onbeduidende plek gronds, nu reeds de voorraadſchuur voor honderden, voor duizenden, waarop....

Dan, kome ik in geene beſpiegelingen. Laat ik mijne verbeelding niet botvieren. Evenmin, echter, wil ik in langwijlige bijzonderheden over *Frederiksoord* treden. Deze toch kan men, uitgebreid, juist en naar waarheid geſchetst, in het geacht en thans alom bekend tijdſchrift, *de Star*, lezen. Niettemin ſtel ik mij tot taak, u zoo veel er van te verhalen, als ik ten regten verſtande der zaak noodig achte. Ik heb dan op het oog, u kortelijk te zeggen, wat ik gezien, gehoord, ondervonden heb, en wat ik van deze nieuwe koloniſatie denk, geloof en verwacht.

In de kolonie *Frederiksoord*, No. 1 en 2, met *Willemsoord*, of No. 3, heb ik de verſchillende inrigtingen, zoo naauwkeurig, als mij mogelijk was, gadegeſlagen. Alles is er ordelijk, regelmatig, naar regte lijnen en met ſmaak, zelfs met eenen kieſchen ſmaak, aangelegd. Breede en regte wegen, met ſparren en andere boompjes beplant, doorkruiſen dit bevallig oord. Langs deze wegen vertoonen zich de woningen der kolonisten, op zoodanigen afſtand, dat ongeveer 2 à 3 morgens land, te hunner bebou-

bouwing, de tusschenruimte uitmaken. Bedenken wij, dat, vóór ruim 2, 1 of ½ jaar, deze nu zoo welbebouwde of daartoe ontgonnen grond niet anders vertoonde, dan eene barre, woeste, bijkans onafzienbare heide, waarop het oog zich vervelend vermoeide, en waarvan geen ander nut werd getrokken, dan dat de bewoners der omstreken er, of eene minbeduidende schaapskudde, of een mager koebeest lieten weiden, of wel eenige plaggen staken, ter vermeerdering van een' altijd schralen en ontoereikenden mest, of tot eene kortstondige verwarming hunner haardsteden. Nu staan er, als door eene nieuwe schepping voortgebragt, min kostbare, tot gemak en gerijf welingerigte gebouwen, bewoond door vergenoegde menschen; menschen, die anders in holen, kluizen of kelders een kwijnend leven leidden, verzonken in de diepste armoede, en die hier tot een eigen bestaan en zelfstandigheid, onder een verstandig en zacht bestuur, allengskens zich opbeuren, en aldus zich weder verheffen tot den staat van menschelijkheid, waar beneden zij zoo diep gedaald waren.

Trad ik eene der woningen binnen, waarvan de meeste door 6 à 8 personen, ouders of huisvaders en huismoeders, met hunne eigene of bij hen ingedeelde kinderen, bewoond worden, dan ontwaarde ik eene mindere of meerdere orde en zindelijkheid in dezelve, naar mate van de geaardheid en vlijt of de traagheid der bewoners. Alom zag ik werkzaamheid, waartoe zij door het scherpziende oog van opper- en onderopzieners worden aangespoord. Geene lediggangers noch bedelaars ontmoet men hier: alles is er leven en werkzaamheid. Naauwelijks neemt men er eene kleine gift aan, die men toch zoo gaarne voor eenig dienstbetoon uitreikt. Zoo zeer is alreeds het zedelijk gevoel, gevoegd bij eene uiterlijke bescheidenheid, in deze lieden opgewekt, dat, van het knaapje tot den bejaarden toe, de vreemdeling nooit zonder eenen vriendelijken groet wordt voorbijgegaan. Het spinnewiel en de klos snorren bijkans in alle huizen. Niet alleen kleine kinderen, voor den veldarbeid nog te krach-

teloos, houden zich daarmede onledig; maar ook moest bedaagden, voor zoo verre hunne akkers hun handenwerk niet behoeven. Het was, zoo als ik reeds gezegd heb, in Julij, toen ik mij daar bevond, en dus waren al hunne landen bezaaid. Elk huisgezin is door de Commisfie van Weldadigheid van het noodige huisraad, als tafel, ſtoelen, potten, borden enz., alsmede van kleedingsſtukken, matrasſen, dekens, kosteloos verzorgd geworden: even zoo ten opzigte van de werktuigen, tot den veldarbeid benoodigd. Het nabijgelegene bosch van *Westerbeekſloot* levert den kolonisten verſchillende winstgevende werkzaamheden op, tevens met eenen goeden voorraad van brand- en zelfs timmerhout. Bij het ontginnen der gronden, bij het graven van greppels, ſlooten en kanalen, delven zij eene groote hoeveelheid houts op, bij ons bekend onder den naam van *grondhout*: dit gevoegd bij den turf, welken zij tevens door dit werk bekomen, voorzien zij zich van eene menigte brandſtoffen. Een der kolonisten verzekerde, dat hij op deze wijze, voor ten minſte twee jaren, brandſtoffen genoeg voor zijn gezin had opgezameld. Welig tierde er het koren in verſchillende ſoorten, voornamelijk in *Frederiksoord*, No. 1. Noeme ik vooral den aardappel, dat geliefd en tevens zoo gezond voedſel; hetwelk, op de tafels der rijken niet meer verſmaad, den armen tot het weldadigſte onderhoud verſtrekt. Deze beloofden eenen ruimen oogst. Bevallig vertoonden zich, voor of naast de huizen, ſommige tuintjes of grasplaatſen, met boompjes beplant, of met den rijken tooi van Flora verſierd; terwijl verſcheidene groenten verkwikking en voeding aanboden. Ook deze, even als de binnendeelen der huizen, getuigden van den minderen of meerderen ſmaak, van de meer vlijtige of tragere werkzaamheid der bewoners. In de moederkolonie van *Frederiksoord* was elk huisgezin reeds bezitter van eene koe. Door de gifte van deze, en van hetgene hunne landen ten verleden jare hadden opgeleverd, had menigeen een varken gemest, waarop zij, in den vorigen winter, met hunne vrolijke kleinen, zich ſmakelijk ver-

vergast hadden. Deze koeijen zag ik op eene algemeene weide grazen: de melk derzelven bezigen de kolonisten voor eigen gebruik, of karnen en verkoopen ze te hunnen voordeele.

Een voornaam artikel, om deze anders nutteloos liggende en onvruchtbare gronden ter kultuur te brengen, is de mest. Om dezen te vermeerderen, is door het, in de landbouwkunde zoo ervaren, bestuur op eene allezins doelmatige wijze gezorgd. In of achter de schuur van elke woning, welke onmiddellijk onder hetzelfde dak met het woonhuis verbonden is, is daartoe een gemetselde put voorhanden, waarin alles, wat maar eenigzins mest kan opleveren, wordt verzameld, zoo als alle vuilnis, roet, kalk, asch en andere stoffen meer: merken wij daarbij aan, dat, op eenen grond, grooten leels uit plantaardige veenstof bestaande, door verbranding, de asch naar welgevallen kan vermeerderd worden. Hiervan heb ik verscheidene voorbeelden gezien. Daarenboven is er nog een groote gierbak, of put, achter het magazijn, een groot, ruim en bij uitstek wèl ingerigt gebouw, waarin zijn groote stalling, ruime bergplaatsen, kelder, karenmolen, wasch- en wringmachines, zelfs een winkel van kleine behoeften, alles ten algemeenen nutte en ten gebruike voor het groote huisgezin der geheele kolonie. Voornoemde algemeene gierbak dient ter bereiding van mest, doch voornamelijk voor kunstig gemaakte gier, waaruit elk stuk lands, op eene spaarzame wijze, zoo als ik daarvan getuige was, door middel van eenen grooten bakwagen, met twee sterke paarden bespannen, naar behoefte besproeid wordt, hetgene de groeijende kracht der landen ongemeen bevordert.

Ziet daar, M. H., eenige hoofdtrekken, voornamelijk de kolonie No. 1. betreffende, u geschetst.

Werpen wij nu een oog in de schamele verblijven veler stadbewoners; zouden wij ook daár zoo veel gerijf, zoo veel gemak, zoo veel voorraad aantreffen? Neen: hiervan getuige de verarmde menigte, die, vooral gedurende een guur winterseizoen, door hare angstvallige blik-

ken, welke honger en kommer uitdrukken, den meer gegoeden eenen penning aftroggelen, om hunne ledige magen te bevredigen, of hunne verkleumde ledematen voor eene geheele verstijving te behoeden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

OVER EENIGE LATERE EN HEDENDAAGSCHE ITALIAANSCHE IMPROVISATOREN. (*)

Het dichten voor de vuist over allerlei onderwerpen is eene gave, met welke de Natuur de *Italianen* boven andere beschaafde volken schijnt begunstigd te hebben. De *Toskanen*, *Romeinen* en *Napolitanen* munten echter boven anderen daarin uit. Den lieden dezer kunst (de *Improvisatoren*) worden allerlei onderwerpen ter behandeling opgegeven. Na zich weinige oogenblikken bedacht te hebben, barsten zij als in geestdrift, nu eens zingende, dan declamerende, uit. Heeft zoodanige *Improvisator* eene melodieuze stem, dan zingt hij, gewoonlijk onder accompagnement van eenig instrument, en verhoogt daardoor het vermaak van degenen, die hem hooren. In het tegengestelde geval is hij genoodzaakt, dit gemis van zang door declameren te vergoeden, en zegt dan zijne verzen zonder behulp van eenige muzijk op. Hierdoor wordt, wel is waar, de moeijelijkheid zijner kunst, maar ook de verbazing zijner toehoorderen vermeerderd.

Een der uitstekendste *Improvisatoren* van lateren tijd was de ongelukkige LUDOVICO SERIO, die, tot aan het einde zijns levens het vermaak en de bewondering van in- en buitenlanders, te *Napels*, in 1799, in de bekende *katastrophe*, die aan zoo vele voortreffelijke mannen het leven kostte, mede omkwam. Van eenen anderen aard, dan bij de meeste zijner tijdgenooten, was de geestdrift, die hem bezielde. Hij bleef op den duur, zelfs dàn, wanneer zijne verbeelding het meest in vuur was, althans naar den uiterlijken schijn, buitengemeen kalm.

(*) Ter gelegenheid, dat de Vertaler zeer onlangs, te *Amsterdam*, het hoogst zeldzaam voorbeeld van een' *Nederlandschen Improvisator*, wiens naam de bescheidenheid alleen hem verbiedt te noemen, bijwoonde, vond hij zich opgewekt ter mededeeling van een kort verslag van beroemde voorgangers in het vaderland der *Improvisatoren*.

kalm. Zeer bedaard las hij de opgaven, welke men hem voorleide, en bleef een oogenblik als in zich zelven verdiept ſtaan; nu gaf de muzijk, in zachte, roerende toonen, die harmoniſche rhytmen aan, welke door de bekwame hand van PAISIELLO gecomponeerd zijn; en dan eerst begon de dichter zijn gezang. Hij wisſelde dikwerf van versmaat af, al naar dat de aard van het behandelde onderwerp zulks vereischte. Alles ſcheen bij hem natuurlijk en een gevolg zijner willekeur te zijn. Hij ſcheen die dichterlijke woede, welke zich in dergelijke gevallen van de andere *Improviſatoren* meester maakt, geheel in zijn bedwang te hebben. Zijn ligchaam was ijskoud, en de hevige gemoedsbewegingen in zijn binnenſte deden zich alleen kennen door groote zweetdroppels, die van zijn voorhoofd nedervielen. Met deze voorregten paarde hij eene kunst, die hem bijzonder eigen was; hij wist, namelijk, alle onderwerpen, die hem gelijktijdig opgegeven waren, ook tot een geheel te verbinden, zoodat zijne voorſtelling niets anders ſcheen dan een enkel gedicht, waarin de onderſcheidene opgaven als zoo vele epiſoden voorkwamen. Eenmaal werden hem de volgende onderwerpen, *de Erfzonde*, *de Kometen*, *de Ebbe en Vloed*, ter behandeling opgegeven. Hij verbond dezelve op de volgende wijze: ADAM, midden in het Paradijs, en in het volle bezit der menigvuldige vreugde, beſchouwt de pracht en grootheid der natuur. Bovenal trekt echter het ſtelſel der planeten zijne aandacht. Onder het veelvuldig wonderbare, daar op te merken, ſlaat hij ook den loop der kometen gade, en meent, daar hij wijsgeerige, dichterlijke denkbeelden en volksmeeningen bijeenvoegt, dat in deze ligchamen de aankondigingen van onheilen zijn aan te treffen, die hem en zijn geſlacht treffen zullen. Hij wordt echter, niettegenſtaande zijn voorgevoel en zijne profetiſche inzigten, door dwaling en zonde overmeesterd, daarop uit het Paradijs verdreven, en veroordeeld om ſtraf te lijden en zijnen val te beweenen. In zijne radeloosheid neemt hij de vlugt, en verdwaalt. De lucht, de aarde, en alle levende wezens, met één woord, alles, wat hem omringt, ſchijnt hem te vervolgen. Hij komt eindelijk aan het ſtrand der zee, juist op het tijdſtip van de eb; waardoor het hem toeſchijnt, dat zij op zijne nadering terugdeinst. Daar hij volſtrekt geene reden van dit verſchijnſel weet te geven, ziet hij zulks voor een ontwijfelbaar bewijs aan, dat de geheele natuur hem met afgrijzen beſchouwt,

omdat hij met den Goddelijken toorn beladen is; en, daar hem volstrekt geene schuilplaats op de geheele aarde meer overgebleven is, geeft hij zich aan de wroegingen zijns geweetens over, en bejammert zijn ongeluk.

Zoodanige talenten bezat SERIO. Een tijd- en kunstgenoot, met name ANTONIO JÉROCADÈS, bezat meer taalkundige geleerdheid en wijsgeerte, gelijk hij ook eenige vertalingen van *Grieksche* en *Latijnsche* dichters vervaardigd, en zelfs eenige oorspronkelijke gedichten in die talen geleverd heeft. LUDOVICO ROSSI zou het in deze kunst zeer verre gebragt hebben, daar hij de vlugheid van SERIO met de kundigheden van JÉROCADÈS vereenigde; maar hij kwam, in eenen jeugdigen leeftijd, bij dezelfde gelegenheid om als SERIO, en oefende, reeds ter dood veroordeeld, zijne kunst nog, tot weinige oogenblikken vóór zijn einde, uit. En de Heer GIANNI heeft evenzeer zijne tijdgenooten als zijne voorgangers in deze kunst, als 't ware, doen vergeten.

Bij deze berigten, ontleend uit eene Verhandeling van den Heer SALFI: *du genie des Italiens et de l'etat actuel de leur literature*, willen wij nog voegen, wat de Heer W. MULLER van twee dezer lieden zegt, die hij in 1818 te *Rome* hoorde.

De eerste was een meisje van 17 jaren, ROSA TADDEI geheeten, maar meer bekend onder den naam van LICORI PARTENOPEA; de andere heette TOMMASO SGRICCI, van *Arezzo*, en bekend onder den naam van TERPANDRO.

ROSA TADDEI gaf verscheidene voorstellingen in het *Theatro della Valle*, waarbij het gewoonlijk aldus toeging: Aan den ingang van het *parterre* stond eene zilveren vaas, in welke het aan ieder, die binnenkwam, vrijstond, een briefje te werpen, behelzende een onderwerp, dat hij wenschte behandeld te zien. Hierop kondigt eene zeer eenvoudige muzijk de opkomst der dichteresse aan; met haar verschijnt te gelijk de zilveren vaas op het tooneel, en een onbekend persoon trekt uit dezelve een bepaald getal onderwerpen, die hij luide opleest, en der dichteresse ter hand stelt. In de Akademie (voorstelling), op den 24 Febr. 1818 gehouden, werden de volgende onderwerpen getrokken: *la morte del Comte Ugolino*, *Saffo e Faone*, *la morte d'Ifigenia*, *la morte d'Egeo*, *il cinto di Venere*, *Coriolano*. Vóór zij aan het eerste gedicht begon, ging zij eenige malen in gedachten op en neêr,

neêr, en noemde voor het orkest een nommer. Hetzelve speelde hierop een zangstuk eenige malen, en nu viel zij in met hare klagten over den dood van Graaf UGOLINO, terwijl zij nu eens zong, dan weder declameerde, en wel op eene wijze, die aan *Italianen*, in hunne Opera's aan een *parlando* en *recitativo secco* gewoon, vrij harmonisch moest voorkomen. Bij ieder nieuw onderwerp vorderde zij ook nieuwe muzijk; somtijds vroeg zij van het publiek eindrijmen en tusschenregels; liet ook wel den vorm bepalen bij sommige van deze gedichten. Op het einde van ieder stuk viel zij geheel afgemat op eenen stoel neêr, en de heilige woede, (dat ik het zoo noeme) die haar gedurende het gezang vermeesterd had, bragt gewoonlijk eene flaauwte te weeg, die alleen door de luidruchtige toejuichingen der menigte en het gebruik van een glas ijs weder een einde nam.

TOMMASO SGRICCI trad het eerst in *Florence* en andere *Toskaansche* steden, vervolgens te *Venetië* en te *Milaan* op, en gaf gedurende de groote Vaste van 1818 te *Rome* vier Akademiën in het *Venetiaansche* paleis. Hij draagt zijne verzen zonder muzijk voor, en bezit zulken rijkdom en vlugheid van gedachten, zooveel tegenwoordigheid van geest, en is zoo vaardig in dramatische daarstelling, dat hij niet slechts enkele romancen, waarvan hem onderwerp en versmaat is voorgeschreven, op het oogenblik voordraagt, maar zelfs, onder de opgaven, onderwerpen voor treurspelen vraagt, die hij al dichtende zelf uitvoert. De verschillende handelende personen weet hij, door verscheidenheid van stem, stand en gebaren, naauwkeurig genoeg aan te wijzen; zoodat hij het onmogelijke schijnt te verrigten. In eene dezer Akademiën werden door hem de volgende onderwerpen behandeld: *le nozze di Amore e Psiche*, *la morte di Saffo*, *la morte di Socrate*, een treurspel in drie bedrijven, met koren. De *Academia Tiberina* gaf, ter eere van dezen dichter, een feest, op hetwelk hem eene gouden medalje zou worden ter hand gesteld. Hij beloofde dus te dezer gelegenheid eenige nieuwe proeven van zijne kunst. Een lid der Akademie trok uit de verzamelde opgaven de volgende twee: *Coriolano*, en *la morte di Lucretia*, een treurspel in drie bedrijven, met koren. Hier, waar hij nu voor de eerste maal als gekroonde dichter zou optreden, spande hij alle krachten in, om zich zelven te overtreffen. En hoezeer het waar moge wezen, dat zijne verzen, wanneer men ze leest, wat bont en hard zijn,

zijn, zoo zijn, bij de uitvoering, die beelden en kleuren zoo aangenaam en treffend, dat hij in 't algemeen voor den grootsten meester in deze kunst in *Italië* gehouden wordt.

Zoo verbazingwekkend deze kunst ook zijn moge, kan men echter niet beweren, dat de dichtkunst door haar eene enkele schrede is vooruitgegaan; veeleer kan men haar als eenen teruggang der dichtkunst beschouwen: want, gelijk het eigenaardig middel der dichtkunst, om hare gewaarwordingen en gedachten uit te drukken, de woorden zijn, zoo overschrijdt de *Improvisator* het gebied der dichtkunst, en begeeft zich, door zang en declamatie, in dat der muzijk, waar toonen het eigenlijk middel ter uiting der gewaarwordingen zijn; maar deze kunnen nooit duidelijke denkbeelden (die de dichtkunst vereischt) voortbrengen.

Het zou volstrekt onmogelijk zijn, te begrijpen, hoe deze *Improvisatoren* zoo terstond, zonder eenige voorbereiding, iedere opgave konden behandelen, zoo men niet wist, dat zij te voren de voornaamste stukken (*loci communes*) der *Griekse* en *Romeinsche* fabelkunde en geschiedenis reeds voor zich zelven behandeld hadden; welke stukken zij dan bij voorkomende gelegenheden te pas brengen en invlechten. Als gevolg daarvan hoort men ook wel eens heden uit den mond van SOCRATES dezelfde redeneringen, die gisteren door SENECA op het einde zijns levens werden voortgebragt; gelijk men het zich ook op elk tooneel moet laten welgevallen, tusschen de wanden, die heden de kamer der Prinses EBOLI versierden, morgen de *Vestale* te vinden. *Signor* 's GRICCI onderscheidt zich echter, door zijne grondige en wetenschappelijke kunde, op eene voordeelige wijze, van al zijne andere kunstgenooten.

IETS, OVER SUSANNA VAN BAERLE, ECHTGENOOTE VAN CONSTANTIJN HUIGENS, EN HUNNE KINDEREN.

De beoefening der vaderlandsche geschiedenis was te allen tijde bij onze landgenooten eene geliefde en aangename bezigheid. Vandaar dat dit land, meer dan eenig ander, op een aantal schrijvers, die deszelfs lotgevallen opteekenden, mag bogen. Het getal van kronijken, spiegelhistorialen, jaarboeken, geschiedverhalen enz. is niet gering, vooral wanneer men

men de weinige uitgeſtrektheid van dit land in aanmerking neemt, en bedenkt, dat deze geſchriften meestal ſlechts betrekking hebben op de zeven, eertijds vereenigde, thans noordelijke provinciën. Geene ſtad, ja bijna geen dorp, of het heeft zijnen bijzonderen geſchiedſchrijver, die deszelfs oorſprong en lotgevallen der vergetelheid poogde te ontrukken.

Is deze zucht, deze ijver, om als geſchiedſchrijver op te treden, altijd even nuttig voor de echte kennis van de geſchiedenis van ons land geweest? — Niet gaarne zou ik deze vraag volmondig met *ja* beantwoorden. Hoe velen toch waren er, die, zonder de minſte roeping tot deze zoo moeijelijke taak, alles ontbrekende, wat een goed historieſchrijver onmogelijk kan misſen, zonder oordeel, zonder ſmaak, ongerijmde volksverhalen als waarheden nederſchreven, en laffe familieſprookjes als orakeltaal boekſtaafden! Anderen, ontbloot van echte wijsgeerte, van de kennis van het menſchelijk hart, van de drijfveren, die de daden der menſchen beſturen, zagen zich bij elken voetſtap omringd door neveleu, welke zij niet wisten op te klaren; en de tegenſtrijdigheden, waarmede hunne ſchriften zijn opgevuld, getuigen van den donkeren nacht, waarin zij hebben rondgetast. Weder anderen, weggeſleept door ijver voor de partij, welke zij waren toegedaan, zagen alles uit een verkeerd oogpunt; laakten al wat hunne tegenpartij mogt verrigten, terwijl zij de daden van hunne vrienden hemelhoog verhieven. Anderen, eindelijk, meenden door het overſchrijven van deze tegenſtrijdigheden, of door dezelve, uit onkunde, nog te vergrooten, zich den naam van geſchiedſchrijvers waardig gemaakt te hebben. — Vandaar, dat de beoefening van onze zoo ſchoone vaderlandſche geſchiedenis in latere dagen met zoo vele hinderpalen te worſtelen had; dat er een geoefend oog, een verlichte geest, een juist oordeel, eene onpartijdige beſchouwing en eene wijsgeerige toetſing vereischt wordt, om niet in de ſlingerpaden van dezen doolhof den weg bijster te geraken. Doch, heil zij onze eeuw! het ontbrak ſedert een vijftigtal jaren geenszins aan mannen, die, alle de bekwaamheden tot dit werk in zich vereenigende, de handen moedig aan den ploeg ſloegen, en van wier akkers reeds zoo vele ſchoone, ſmaakvolle vruchten zijn ter markt gebragt. De zucht tot zelf onderzoeken, tot opſporen der verouderde ſtuk-

ſtukken, die echte bronnen, waaruit men putten moet (*); wordt dagelijks grooter, en doet ons de ſchoonſte hoop op eenen rijken oogst koesteren (**). Namen te noemen, zal hier overbodig zijn. Wie kent de namen niet dier noeste letterploegers? Hunne bekende beſcheidenheid duldt geene openlijke hulde.

Maar niet alle de bronnen, waaruit men de geſchiedenis kan putten, zijn reeds even gretig bij ons geopend geworden. Eéne vooral houdt, ik weet niet welk vooroordeel, hetgeen bijzonderlijk bij onzen landaard heerscht, tot nog toe bijna geheel geſloten. Ik heb hier het oog op de *Geſlachtregisters* (*Genealogiën*). Wat men er ook tegen in moge brengen, derzelver gepaste beoefening kan door een wijsgeerig historieſchrijver niet gemist worden; daar hij, zonder dezelve, meermalen in verlegenheid geraakt, hoe deze of gene gebeurtenis, gedrag of houding van eenig perſoon te verklaren, ja zich dikwerf blootſtelt, de zotſte misſtellingen te begaan. Hoe menigmaal ziet men, in de geſchiedenis van eenig volk, een' man optreden; hem, ſchoon ontbloot van alle verdienſten of bekwaamheden, eene glansrijke rol ſpelen, en zijnen nakomelingen aanzien en magt nalaten. Wij verwonderen ons hierover, en weten van deze plotſelinge verheffing geene reden te geven. Doch nu zien wij uit zijne geſlachtlijst, dat hij aan den een' of anderen alvermogenden man vermaagſchapt is, en het raadſel wordt opgelost. Hoe me-

(*) Te regt zegt derhalve de Hoogleeraar J. F. VAN CAPPELLE, in zijne ſierlijke redevoering, *over het oogpunt, waaruit in den tegenwoordigen tijd de beoefening der vaderlandſche geſchiedenis moet beſchouwd worden:* „ In „ oorſpronkelijke ſtukken ligt de waarheid verborgen; door beradenheid, wijs„ heid, en hartelijke vaderlandsliefde, kan men deze aan den dag brengen. Ik „ zie den ijver hiertoe in de borst van velen ontwaken, kracht met ervaring „ zich vereenigen, en vreugde blinken op het gelaat der welgezinden, bij de „ oprigting dier grootſche eerzuil voor onze historie." Zie bl. 25 enz.

(**) Allerbelangrijkst is te dezen opzigte het voorſtel van den Hoogleeraar J. W. DE CRANE, om, ter volmaking der vaderlandſche geſchiedenis, door alle de voormalige provincien kundige liefhebbers op te wekken en aan te ſporen, om, uit oorſpronkelijke ſtukken en echte beſcheiden, eene ſtaatkundige geſchiedenis, van ieder gewest afzonderlijk, te leveren, zoo wel in betrekking tot de algemeene belangen van het geheele gemeenebest, als ook met opzigt tot den inwendigen toeſtand van ieder gewest afzonderlijk. Zie het eerſte ſtuk der *Mnemoſyne*. Het ware te wenſchen, dat door velen het voetſpoor van den ijverigen en bekwamen Mr. G. VAN HASSELT gevolgd werd, die door het vlijtig doorſnuffelen van oude archiven, rekeningen enz., reeds veel wetenswaardigs aan den dag heeft gebragt, en nog gedurig aan den dag brengt

menig een toch werd ſtaatsman, omdat hij een oom had, die zich aan ſtaatzaken had toegewijd! hoe menig een werd geleerde, omdat zijn bloedverwant een hoogleeraarsambt bekleedde! Soms ziet men een geheel geſlacht van het tooneel verdwijnen; men ſpoort te vergeefs hiervan de oorzaken op; eindelijk ontdekt men, dat dit geſlacht met een ander was vermaagſchapt, hetwelk bij den ondergang van deze of gene partij tuimelde, en in dezen val zijne bloedverwanten met zich medeſleepte. En waar nu kan dit alles gereeder van toepaſſing zijn, dan in ons vaderland, hetwelk, helaas! te allen tijde met partijſchappen te worſtelen heeft gehad? — De beoefening der geſlachtregisters moet derhalve door den wijsgeerigen beoefenaar der geſchiedenis niet verwaarloosd worden: en evenwel is dit bij ons veelal het geval. Wij bezitten ſlechts weinige ſchrijvers, welke dezen tak der historie opzettelijk behandeld hebben; en nog de meesten dier weinigen zijn hierin zoodanig te werk gegaan, dat zij meer nadeel dan voordeel aan deze beoefening toegebragt hebben. De meeste toch der gedrukte geſlachtlijsten, ons door GOUDHOEVEN, VAN LEEUWEN en hunne naſchrijvers overgeleverd, zijn losſe, onvoliedige fragmenten, waarin waarheid en logen dooreengemengd zijn: het zijn veelal opgaven, door familiën aan die ſchrijvers gedaan; maar zóó gedaan, dat zij er datgene aflieten, wat hun onaangenaam was, en meermalen bijvoegden, wat zij er gaarne bij zagen. De ſchrijvers handelden hierin veelal ter goeder trouw; die op hen volgden, ſchreven insgelijks ter goeder trouw, hetgeen zij vonden, over, en dus kreeg eene misſtelling eindelijk de kracht van waarheid (*). Het is mijn oogmerk niet, hier eenige van die misſtellingen op te tellen; mijn oogmerk is alleen, om door het volgend voorbeeld aan te toonen, tot welke misſtellingen het verwaarloozen van de beoefening der geſlachtregisters aanleiding kan geven, en hoe wij door deze beoefening in ſtaat geſteld worden, onbekende waarheden te ontdekken.

(*) Ik wil dit echter niet op alle *genealogiën* toegepast hebben: men vindt er ook eenige, die met juistheid en naar waarheid zijn opgeſteld. De zoo naarſtige oudheidonderzoekers H. VAN WIJN en J. W. TE WATER hebben, onder anderen, veel toegebragt, om dit vak op te helderen en te beſchaven.

(Het vervolg en ſlot hierna.)

AANMERKINGEN OP DE PROEVE EENER TAALKUNDIGE VERKLARING VAN DE BETEEKENIS DER BENAMINGEN VAN EENIGE NEDERLANDSCHE PLAATSEN, TE VINDEN IN DEN RECENSENT, OOK DER RECENSENTEN, VOOR 1820. NO. 9 EN 10.

Abkoude wordt hier gezegd zoo veel te zijn als des Abts schuilplaats, en afgeleid van het Angelsaksische *Cote*, spelonk. Indien dit woord wezenlijk in den uitgang van dien naam schuilt, zoude ik hier liever om hetzelve in eene andere beteekenis denken, te weten in die van eene mindere, tot de Abdij behoorende, bouwmans- of arbeiders-woning, even als men door *Abtswoude* oorspronkelijk niet dan het bosch der Abdij te verstaan heeft; welke plaats (om dit in het voorbijgaan te zeggen) mij voorkomt eerder het oude *Abbekewalda* te zijn, dan *Abkoude*, gelijk ALTING meent, *Notit. Germaniæ Inferior. p.* 2, misschien op het oog hebbende het Walliſche *Coed*, *Coit*, Bretonsch *Coëd*, *Coët*, welk, door de zeer gemeenzame verwisseling der voor eene K geldende C, ons *hout* gevormd heeft, en, even als hetzelve, en *lignum* en *sylva* beteekent. Dan, om tot *Abkoude* weder te keeren, het is bekend, dat geringe huizingen dikwijls de oorsprong, niet alleen van dorpen, maar ook van, zelfs groote, steden zijn geweest; en het zoude dus niet te verwonderen zijn, dat des Abts *Kote*, hetwelk en in het Angelsaksisch, en in het Nederlandsch, zoo wel eene hut, of een huisje, als eene spelonk, beteekende, den naam aan *Abtskoude* gegeven hadde. Voor het overige ontken ik niet, dat *Koten* in sommige naamsuitgangen de beteekenis van eene spelonk, of van een hol, gehad hebbe. Men denke slechts om *Uilenkoten* in het land van Breda, of om de *Duvelskutte* in Oostvriesland, waarvan men zien kan CLUVERIUS, *de tribus Rheni alveis*, *cap.* 25, *in fine*. Zie wijders over *Koten* den Heer HŒUFFT, in deszelfs *Naamsuitgangen van eenige, meest Nederlandsche, plaatsen*; Breda, bij W. VAN BERGEN *en Comp.* 1816, bl. 110 en 111.

Amersfoort wordt, in deze *Proeve*, genomen voor een *Fort* aan de Eems. Dan, deze afleiding is reeds lange verworpen door de Schrijvers van den *Tegenwoordigen staat der Nederlanden*, 12*de D. bl.* 6, die, naar mijn oordeel, de ware aanvoe-

voeren, reeds aangevoerd door ALTING, *Notit. Germaniæ Inferior. p.* 9.

Appeldoorn. Ik lees wel van eene Kapel, aan den heiligen ANTONIUS, bij Appeldoorn, maar niet van een gesticht, in die streek, aan de heilige APOLLONIA gewijd. Ook schijnt de Schrijver zelf hieromtrent te weifelen. Wijlen de Burgemeester ALTING, *Notit. German. Infer. p.* 11, meende, dat *Appeldoorn* het oude *Applentherna* was. Zie over *Tern* het aangehaalde werkje van den Heer HŒUFFT, *bl.* 121.

Baambrugge. De afleiding van het Angelsaksische *bam*, van wederzijde, is niet boven alle twijfeling, te meer, daar dit woord in onze taal niet is opgenomen. Wilde men zich in gissingen toegeven, zoude men kunnen denken aan het oude *Baem*, welk niet alleen een' wezenlijken boom, maar ook een' draaiboom, een' vlagboom, een' tolboom beteekent. *Baambrugge* zal dus eene brug zijn, met zoodanigen boom voorzien.

Bennenbroek. In eene Handvest, door JAN VAN BEIJEREN, aan die van Naarden en Gooiland verleend, den 15den Maart 1407, te vinden bij VAN MIERIS, *4de D. bl.* 49, lees ik van *benninghen van water.* Mogelijk heeft de naam van *Bennenbroek* daarop wel betrekking. *Bend* was, in de oude taal, hetzelfde als *Bemd*, *Beemd*, eene lage weide, die, doorgaans, alle jaren onderloopt. Dat de verwisseling van ND in NN in het meervoud van een zelfstandig naamwoord niets ongemeens zij, weten alle, ook slechts oppervlakkige, taalkenners.

Bijlermer-meer. Dat dit meer van het A. S. *Bijle* den naam zoude ontleend hebben, als ware hetzelve *het stinkende meer*, komt mij des te onwaarschijnlijker voor, daar hetzelve slechts eene zamentrekking is van *Bijdeler-meer.* Zie WAGENAAR'S *Amsterdam*, 10*de Stuk des* 8*vo. druks*, *bl.* 318–320, en M. ALTING, *Notit. Germ. Inf. p.* 21, alwaar *Bendelmerbroek* voorkomt.

Breukelen wordt, zoo wel als *Brusfel*, te regt van *Broek* afgeleid, wat het eerste gedeelte van het woord betreft. Dan, voor minkundigen, had men wèl gedaan er bij te voegen, dat *Breukelen* eigenlijk is *Broeklede*, zamengesteld uit *Broek*, en *lede*, *leije*, welk nog niet onbekend is, en dat *Brusfel* oorspronkelijk heette *Broekfele*, oulings ook geschreven *Bruocfele*, *Brukfele*, zamengesteld uit *Broek* en *fele*, bij KILIAAN overgezet *fedes.*

Colnſchate wordt hier zamengeſteld uit *Colne*, het meerv. van het A. S. *Col* (*Carbo*) en *Scead*, woud: Doch, daar het laatstgenoemde woord, in die beteekenis; in de Nederlandſche, en zelfs in de Engelſche, taal niet is overgenomen, zoude ik mij liever aan de gewone beteekenis van *Schate* in namen van plaatſen houden. Wat de eerſte lettergreep aangaat, van dezelve weet ik niets anders te zeggen, dan dat dezelve, in oude beſcheiden, ook, met twee lettergrepen, *Collem* geſpeld wordt, en dus misſchien zoo veel zal zijn als *Col-hem*; zijnde het overbekend, dat *hem*, in namen van plaatſen, door weglating der H, veeltijds tot *em* overgaat, of tot *um*, blijkens, onder anderen, in het Vrieſche *Collum*.

De *Diemer-meer* heeft, even als het *Diemer-ambacht*, de *Diemer-ban*, de *Diemer-brug*, de *Diemer-dam*, de *Diemer-dijk* enz., den naam ontvangen van het dorp *Diemen*, welks naamsoorſprong, gelijk van vele andere plaatſen, in de oudheid bedolven ligt.

Delden. Niet onmogelijk komt het mij voor, dat deze naam, door eenen zachteren uitgang, het meervoud zij van ons oude *Delte*, hetzelfde, als het A. S. *tell*, bij BENSON overgezet *limes*, terwijl KILIAAN het eerstgenoemde uitlegt door *meta*. Het is insgelijks hetzelfde, als het Duitſche *Ziel*, bij WACHTER *terminus temporis aut loci*.

Diepenheim. Over ons *Heim* zie, onder anderen, JUNIUS, *Gloſſar. Goth.*, op *Haim*. Bij ULPHILAS wordt het laatstgenoemde woord meest gebruikt in de beteekenis van een dorp, doch bij ons in het gemeen voor eene zitplaats, eene woonplaats. *Diepenheim* is dus eenvoudig eene in de diepte, in de laagte, gelegene plaats, zonder dat men, met den Schrijver der *Proeve*, tot het *diepen*, of het turfſteken, en het Duitſche *Heim*, te huis, de toevlugt behoeve te nemen.

Enſchede. De eerſte der in de *Proeve* aangevoerde afleidingen, als beteekenende de naam *Endſcheiding*, is niet nieuw. Zie, onder anderen, M. ÄLTING, *Not. Germ. Inf. p.* 51, en het *Vaderlandsch Woordenboek* van KOK, op het woord. De tweede, van *End*, en het A. S. *Scead*, woud, komt mij min aannemelijk voor, te meer, omdat het laatstgenoemde woord geen burgerregt in Nederland verkregen heeft.

Goor. Denzelfden oorſprong geeft aan den naam van dit ſteedje de Heer HŒUFFT, *bl.* 46 *en* 47.

Harderwijk. De Schrijver der *Proeve* was, in deze naam-

naamsafleiding, voorgegaan door ALTING, *Notit. Germaniæ Inferior. p.* 81. *Harde*, *Herde*, was, in de oude taal, zelfs in het oud Fransch, eene kudde; en van het hoeden eener kudde schijnt *harden* de algemeene beteekenis van *hoeden* verkregen te hebben. Men zeide, b. v., zoo wel *boedelharder*, als *koeharder*. Zie MATTHÆI *Analecta*, *T.* I, *p.* 105.

Hazerswoude. Indien de naam dezer plaats ook niet *Aduartswoude* gespeld wierd, zoude men kunnen denken, dat *Hazarswoude*, of *Hazerswoude*, (want beide vindt men) zoo veel ware als *Hazelaars-* of *Hazelers-woude*, te meer, daar de Rederijkers-kamer van die plaats *de Hazelieren* heette, en ook hazelieren in haar blazoen voerde. Deze afleiding zoude althans minder gezocht zijn, dan die, welke in de *Proeve* voorkomt.

Heemstede. Waarom moet ons *Heem* (waarvan *inheemsch*, *uitheemsch*, *Heemraad*, enz.) meer van het A. S. *Hem*, dan van het Gottische *Haim*, of het Duitsche *Heim*, komen? Wat *Heemsteed* zij, kan men zien in de *Aanteekk.* op de *Oude Friesche Wetten*, *bl.* 295. Aan zoodanige *Heemstede* hebben de dorpen van dien naam, waarschijnlijk, en hunnen naam en hunnen oorsprong te danken.

Holten. De naam dezer plaats is dezelfde als die van het dorp *Houten*, in welken, zoo wel als hier, *en* slechts een staartuitgang is, even als in *Elten*, en dergelijke namen van dezelfde beteekenis, als *Holten*; zie M. ALTING, *Notit. German. Inferior. p.* 79 en elders, alsmede den Heer HŒUFFT, *bl.* 56. Dat, voor het overige, *Heim* wel eens in de verkorting *en* kan ontaarden, blijkt, onder anderen, uit den naam van het dorp *Alphen* in de Baronie van Breda, welk, in oude beschreiden, *Alpheim* heet.

Loo. Zie, over dit woord, den Heer IJPEIJ, *Vervolg der taalkundige Aanmerkingen op verouderde woorden en plaatsen van den Statenbijbel*, *bl.* 30 *en volgg.*

(*Het vervolg en slot hierna.*)

FRAGMENT UIT HET VERHAAL EENER REIZE DOOR RUSLAND.

Wanneer men aan ieder volk eene bijzondere geaardheid als heerschend volkskarakter wil toekennen, en in dien zin de *Hollanders* phlegmatiek, de *Engelschen* choleriek en de *Span-*

jaarden melancholiek wil noemen, dan kan men de *Ruſſen* ſanguinisch, of van een bloedrijk geſtel, heeten. Aan dit temperament, hetwelk misſchien het gelukkigſte is, dat de Hemel eenig mensch kan geven, heeft het *Ruſſiſche* volk het grootſte gedeelte dier voorregten te danken, die hetzelve boven andere volken vooruit heeft, en die hetzelve misſchien eenmaal tot eene hoogte zullen verheffen, tot welke nog geen volk gekomen is.

Hieruit laat zich dan nu ook deszelfs bijna onverſtoorbare vrolijkheid afleiden. Met eene vlugheid zonder wederga weet de *Rus* iedere kleine omſtandigheid te gebruiken, om de hoeveelheid zijner aangename gewaarwordingen te vermeerderen. Een algemeen middel, om alles, zelfs zijnen arbeid en zijne bezwaren, te veraangenamen, is voor hem het gezang. Den vreemdeling komt dit hun nationaal gezang, hetgeen men reeds bij de eerſte tooncn van elk lied herkent, treurig en klagend voor; bij den *Rus* brengen deze ſmeltende halve tooncn eene zachte aandoening te weeg. In ieder dorp vereenigt zich gewoonlijk, in de heerlijke en lange zomeravonden, de vrolijke jeugd in eenen kring; en alsdan weêrgalmt de lucht van de liefelijkſte melodiën, uit de zuiverſte kelen gezongen, welker inhoud dikwerf in zijne eenvoudigheid zoo betooverend ſchoon is, dat, bijaldien hij van de *Grieken* tot ons gekomen ware, geen van onze fijnproevende Oordeelkundigen zou geaarzeld hebben, dien eener SAPPHO of eenen ANACREON toe te ſchrijven. Zelfs in den winter, als de gepluimde zangers des wouds reeds lang verſtomd, en dikwerf, van koude verkleumd, dood ter aarde gevallen zijn, hoort men reeds in de verte het geluid der ſchellen van de ſledepaarden, maar tevens het nog hooger geſtemd gezang der voerlieden. Wanneer de weeke vreemdeling, in zeven pelzen gewikkeld, ijlings uit het posthuis in de ſlede kruipt, en aldaar van kusſens en dekens een bolwerk tegen de felle koude rondom zich oprigt, ſpringt de vrolijke voerman, in zijnen korten pels, zonder halsdoek en met ongedekte borst, met de vlugheid eens huppelenden *Franschmans*, op de arrebank, die hem ten zetel dient, en verheft vandaar zijn helder klinkend gezang, terwijl de paarden als pijlen over de ſneeuw heenvliegen. Bulderende winden ſnijden hem door het aangezigt; zijne haren ſtaan ſtrak van den rijm, en zijn ſtroeve baard, door den vochtigen adem bedauwd, is tot eene ijskorst zamengevroren, terwijl digte, groote ſneeuwvlokken

ken zijne naakte borst bedekken en hem in den geopenden mond vliégen. Dit alles beteekent niets; hij zingt ſteeds luſtig voort, totdat hij aan de naaſte pleiſterplaats komt, waar hij terſtond in de warme kamer gaat; daar blijft hij echter aan de deur ſtaan, neemt de ijskorst weg, die zijn aangezigt bedekt, maakt zijn kruis voor den berookten Heilig, die in den hoek ſtaat, groet alle aanwezigen met den naam van *Matoschka* en *Batoschka*, (want ieder, die hem ontmoet, noemt hij vadertje en moedertje) drinkt zijn glas brandewijn, en haast zich dan weder naar buiten, om op nieuws, onder vrolijk gezang, zijne met ijs bedekte paarden naar zijne woning terug te voeren.

Over het geheel heeft in *Rusland* het gezang op alle, zelfs de ernſtigſte, bezigheden eenen grooten invloed. Wanneer er, bij voorbeeld, iets moeijelijks, dat de gemeenſchappelijke zamenſpanning van vele menſchen vereiſcht, verrigt moet worden, zoo als, wanneer een ſchip door eene branding of andere gevaarlijke plaats moet getrokken, of zware laſten met eenen ruk opgeligt moeten worden, dan heffen allen een eigenaardig gezang aan, op welks klemtoonen ſteeds de vernieuwde gemeenſchappelijke poging volgt. Zelfs bij het ontſtaan van brand, hetgene aldaar, helaas! onder de dagelijkſche verſchijnſelen behoort, moet het gezang tot de voornaamſte bluschmiddelen geteld worden. Gedurende mijn verblijf in *Ufa*, in het Gouvernement van *Orenburg*, ontſtond er brand in het huis naast de Apotheek, die met hetzelve door eene booge, ſtevige, doch houten tuinſchutting vereenigd was; deze moest derhalve weggenomen worden, om de Apotheek te kunnen redden. Daar er geene bijlen in genoegzamen voorraad bij de hand waren, zoo ſtelden zich, bijna zonder eenige afſpraak, terſtond 20 à 30 menſchen op twee ſchreden afſtands van de ſchutting in het gelid, begonnen het bluschgezang, en bij iederen hoofdtoon ſtormden zij, naar den takt, met voorwaarts\ geſtrekte armen, tegen de ſchutting aan, die in weinige ſtooten omviel; en nu was het gemakkelijk, dezelve bij gedeelten weg te brengen. Hetzij mij geoorloofd, uit dankbaarheid voor eenen onbekenden, braven, *Ruſſiſchen* boer, hier te verhalen, hoedanig het mij bij die gelegenheid ging. Ik was juist op dien dag met eenige der voornaamſten van de ſtad tot een gastmaal genoodigd. Op het berigt, dat er brand in de buurt was, verlieten wij allen (ik geloof echter meer uit nieuwsgierigheid, dan wel

met oogmerk om te helpen), den disch, en het geheele gezelschap begaf zich naar de plaats van den brand. Daar stonden wij nu, in onze pelzen gewikkeld, in denzelfden tuin, die aan de Apotheek grensde, werkeloos den brand aan te gapen; terwijl de boeren, even als mieren, bij het brandende dak opklauterden. Ik herinner mij nog zeer duidelijk de opwelling van schaamte, die ik hierbij gevoelde; doch gemak, en het denkbeeld des gevaars, hield mij terug. Toen ik echter de rij zich voor de schutting zag vormen, plaatste ik mij ook in dezelve, en zong en sprong mede. Doch reeds bij de eerste stooten rukte zich een der bovenste balken aan de eene zijde los, en viel mij op het hoofd. Ik zeeg bewusteloos ter aarde, en alles, wat ik mij verder weet te herinneren, zijn de woorden: „ Wat deert u, vadertje?" Een uit de rij, een boer uit het aangrenzende dorp *Wlagoweschenskoi*, nam mij op, bragt mij op eene veilige plaats, wiesch mijne wonden met brandewijn, en toonde eene hartelijke vreugde, toen hij mij weder tot bewustzijn zag komen. Mijne medegasten, die zich intusschen weder, met de handen in den zak, (want het was koud, en zij ook te verheven ter hulpbetooning) rondom mij verzameld hadden, verhaalden mij nu, met welke vriendschappelijke bezorgdheid de boer met mij bezig was geweest, tot dat de Apotheker mij in zijn huis had opgenomen. Toen ik van hem scheidde, wilde ik hem voor zijne moeite beloonen; doch hij wilde volstrekt niets aannemen, dan alleen het verlof, om zijne paarden, wanneer hij weder in de stad mogt komen, bij mij op stal te zetten. Hij drukte mij aan zijne borst en kuste mij naar landsgewoonte, terwijl hij gedurig de woorden: „ God zij dank! God zij dank!" herhaalde. Ik vroeg hem naderhand, waarom zijn dorp *Wlagoweschenskoi* (het dorp der gelukkige vrouwen) heette. Hij wist het mij niet te zeggen; maar misschien is het wel, omdat de moeders aldaar zulke zonen voortbrengen!

Een tweede trek in het *Russisch* nationaal karakter is hunne steeds vaardige vlugheid bij alle eigenlijk werktuigelijke verrigtingen. De vreemdeling staat verbaasd over de eenvoudige middelen, met welke, zonder alle kunstmatige werktuigen, de grootste lasten getild en bewogen worden. De waarlijk schoone houten huizen der gegoeden, die, als ware het, slechts uit één stuk houts schijnen te bestaan, vervaardigt de *Rus* met een enkel werktuig, namelijk de bijl, die hem te gelijk tot zaag, schaaf en paslood dienen moet. De vingers

of

of de tanden zijn de tang, waarmede hoefsmid en slotemaker de spijkers uittrekken, en waarmede de glazenmaker de ruiten afbreekt; ja de gevaarlijkste verrigtingen worden zonder buitengewonen toestel of voorbereiding steeds gelukkig volvoerd. De onbeschaafde rekruut wordt, binnen weinige weken na zijne aankomst bij het regement, niet alleen een knap soldaat, maar bovendien, al naar dat het zijnen Oversten behaagt, tevens een schoen- of kleermaker, of zelfs wel een muzikant; en niets bewijst misschien meer de werktuigelijke bekwaamheid der *Russen*, en wat zij door onderwijs worden kunnen, dan hunne, ook buitenlands zoo beroemde, hoornmuzijk, welke in de verte, en vooral in de stilte van den nacht, zoo betooverend liefelijk klinkt, bij welke ieder man gedurende zijn geheele leven slechts eenen enkelen toon blaast, en in welke nogtans de zwaarste pasages, trillers enz. tot ieders verbazing worden uitgevoerd. Bezwaarlijk zou voorzeker eenig ander volk tot deze echt nationale en oorspronkelijke muzijk kunnen opgeleid worden. Wel is waar, dat tot zoodanig concert even zoo vele menschen vereischt worden, als er toonen zijn, (waarom hetzelve ook alleen bij de Grooten kan plaats vinden;) maar het gemis van eenen enkelen muzikant veroorzaakt nu ook niet het verlies van het geheele instrument; het is slechts alsof op het klavier eene snaar gesprongen of een toets uitgenomen is.

HUWELIJKSVERJAARDAG.

Is het waarheid?.. is het schijn?
Hemel! kan het mooglijk zijn,
Dat reeds tweemaal zeven jaren
Vlug en snel ons zijn ontvaren,
Sinds den onvergeetbren stond,
Toen ons 't echtsnoer zamenbond?

Neen, onmooglijk! 't is bedrog:
Gistren!.. dierbre, 'k zie het nog,
Hoe gij staamlend, aan mijn zijde,
Mij door 't hartlijk „ja" verblijdde,
Dat uw lippen zacht ontvloot,
Toen Gods priester d' echtknoop sloot;

Hoe gij toen, met zuivre borst,
Die haar' gloed naauw uiten dorst,
Spraakloos zijt me aan 't hart gezonken,
Dat, van zoeten weemoed dronken,
Andermaal den duren eed
Van onbreekbre liefde u deed.

'k Zie haar nog, die vriendenſchaar,
Knielende om ons echtaltaar,
Met ons 't reinst genoegen ſmakend,
En de vroomſte beden ſlakend
Voor het heil van man en vrouw,
Pas vereenigd door de trouw.

Neen! het kan onmooglijk zijn!
't Is geen waarheid; 't is ſlechts ſchijn.
Neen! geen veertien lange jaren
Zijn ons log en loom ontvaren,
Sinds den heugelijken dag,
Die ons echtfeest vieren zag.

'k Zie hem nog, den eigen lach,
Als op d' eerſten huwlijksdag,
Met de rozen op uw kaken:
'k Voel nog de eigen vlam mij blaken,
Als bij 't zalig echtaltaar:
En dat duurt ſchaars veertien jaar.

Ja, het is nog de eigen gloed,
Die mij omwoelt door het bloed,
Schoon niet meer zoo woest en kokend,
Kwelling ſoms en onrust ſtokend;
Neen, het is een zachter vuur,
Meer bedaard, maar vast van duur:

Niet als 't meer, door ſtorm ontrust,
Dan, zich brijzlend op de kust,
Onder dondrend golvenklotſen,
Schuimend kookt op klip en rotſen,
Doch, wanneer de windvlaag luwt,
Zelfs de flaauwſte golving ſchuwt;

Maar

Maar gelijk de bergrivier,
Die, met edlen gang en zwier,
Schoon uit kleine bron geſproten,
Eeuwen reeds is voortgevloten,
En, of 't noorden zwijgt of loeit,
Altijd rustig zeewaarts ſpoeit.

Neen! die vlam zal nooit vergaan:
Amor blaast haar telkens aan,
(Zoo ze ooit dreigen mogt te mindren)
Als ik u van 't viertal kindren,
Dat zoo vrolijk lacht en ſpringt,
Blijde moeder! zie omringd.

'k Zie dan, trotsch, op goud en eer,
Als op nietig ſlijk, ter neêr.
Kostbrer ſchat omvat mijn woning.
'k Acht mij rijker dan de Koning:
Hij telt, ſchoon de kroon hem ſier,
Slechts drie telgen, en ik vier!

God! wat zegen! — Neen! dat heil
Heb ik voor geen' rijkdom veil.
Als ik 't kroost, van U ontvangen,
Vast en digt aan 't harte prangen,
En 't bij beurten kuſſen mag,
Dan valt me elke week een' dag.

'k Vat nu al, hoe Kronos loog,
En ons zoet, maar valsch, bedroog:
Stil en zachtjes, op de teenen,
Sloop hij ongemerkt daar henen:
Zie het aan onz' oudſten gast,
Hoe hij loos ons heeft verrast.

Wee, wien hij, met tragen loop,
In zijn' echt te langzaam kroop,
En die pijnlijk de uren telde,
Sinds eene ijzren boei hem kneldè;
Die, voor vrouw en kinders koel,
't Leven doorbrengt zonder doel!

Heil ons, dierbre! vierwerf heil!
Zalig boven maat en peil!
Hoeveel jaren nog vervlieten,
Nooit zal ons een uur verdrieten:
Min, gekruid met kinderlach,
Maakt van elke week een' dag.

A. N. v. P.

TRANEN.

Zilte traan, die uit het harte
Naar de kwijnende oogen fchiet!
Trouwe tolk der boezemfmarte!
Altijd bitter zijt ge niet.
In de naauwe borst befloten,
Gloeit gij als verterend vuur;
Maar, die oogen uitgevloten,
Zijt ge een zegen van natuur.

Als gij op het bol gezigtje
Van den zwakken zuigling druipt,
Is het de angst voor 't fchreijend wichtje,
Die in 't hart der moeder fluipt:
Maar, wanneer, na korte poozen,
't Lachje door den nevel breekt,
Staart zij juichend op zijn rozen,
Voelt geen doren, die haar fteekt.

't Pareldropje, dat in de oogen
Van eene eerbre fchoone gloeit,
Heeft, o liefde! uw alvermogen
Haar aan 's jonglings hart geboeid,
o! Dat zalig traantje plengt zij,
Als het jawoord haar ontglijdt;
En dit heilig offer brengt zij,
Liefde en onfchuld! u gewijd.

Zoeter dan het zoetst der aarde,
Vader! is uw warme traan,
Lacht in 't fpruitje, dat zij baarde,
U het beeld der moeder aan;

Moogt

Moogt gij 't in uwe armen drukken,
En, aan d' avond van uw' dag,
Vruchten van het bloempje plukken,
Dat uw oog ontluiken zag.

Balsem in de wond te gieten,
Diep geslagen door het leed,
Is een zaligheid genieten,
Die ge op 't sterfbed niet vergeet.
O! 't herdenken aan de tranen,
Die toen 't Christlijk hart vergoot,
Helpen dan den weg ons banen
Tot in de armen van den dood.

Snijdt hij door de sterkste banden;
Maait hij dierbare ouders af;
Sleept hij, reine liefde! uw panden,
Onverbidlijk, naar het graf;
Moet gij scheiden, echtgenooten!
Nog op 't schoonste van uw baan, —
Heete tranen dan vergoten,
En de zoete troost snelt aan.

Ze is de zon, wier gulde stralen
Vallen op het nevlig oog;
Voor den geest, als voor de dalen,
Rijst de schoone regenboog.
Godsdienst! 't is uw zachte balsem
Voor het grievend hartleed,
Daar gij uit der lampen alsem
Zoet voor ons te stoken weet.

DE SLEUTEL VAN DEN GRAFKELDER.

Daar stond de diepbedrukte vrouw,
Gewikkeld in den zwaarsten rouw,
Met losgeretten haren,
Op 't graf haars kinds te staren.
„ o Lieve!" zuchtte zij bezwaard,
„ Zoo vroeg reeds weggerukt van de aard',

„ Zoo

„ Zoo bloeijend reeds bezweken,
„ En moeders oog ontweken!...
„ 'k Bewaar den fleutel van uw graf,
„ En ſta dien nimmer, nimmer af:
„ Niets zal u mij ontvoeren;
„ Uw kluis zal men niet roeren,
„ Tot dat de dood mijn tranen ſtuit,
„ En ook voor mij dit graf ontſluit!".....
Thans voelde ze, uit den hoogen,
Zich als aan de aarde ontrogen,
En hoorde, op zoeten kindertoon,
Een ſtem, als van den hemeltroon,
En hoorde deze reden:
„ Leg, bid ik, lieve moeder! leg
„ Het rouwkleed af, den fleutel weg:
„ 'k Ben *boven*, niet *beneden!*"

Naar JEAN PAUL'S *Gedachten.* V. D. C.....

DE DOOVE ORGELTRAPPER.

In zeker dorp, ik weet niet waar,
Maar 't feit is toch waarachtig,
Was eens een man van tachtig jaar,
Maar toch nog knap en krachtig;
Hij hielp met vlijt, jaar in jaar uit,
De boeren bij het maatgeluid
Van hunnen ſchellen gorgel,
En trapte, met een' ſtouten gang,
Altoos, bij 't vrome kerkgezang,
Den wind in 't ſtatig orgel.

Maar eens is hem, 't was vinnig koud,
In gure winterdagen,
De kerk daarbij ondigt en oud,
Een kou op 't hoofd geſlagen:
Eerst deed hem hals en keel zoo zeer;
Toen viel het op zijn kiezen neêr,
En èindlijk op zijne ooren;
En wat men ſpuit, en hoe men papt,

De

De man, die ſtout het orgel trapt,
Heeft zijn gehoor verloren.

Zoo ras dit bitter ongeval
Aan ieder openbaar is,
Vergaart der ſcheepnen zevental,
Met ſchout en ſecretaris.
Men overweegt met veel beleid;
Beſluit dan, met eenparigheid,
Een ander te *engageren*,
En om den ouden, dooven man,
Die nu toch niet meer trappen kan,
Eervol te *penſionneren*.

Maar toen de ſchout hem dit beſluit
In ſcriptis kwam vertellen,
Roept hij terſtond weèmoedig uit:
„ Waarom mij dus te kwellen?
„ Ik hoor wel zang noch orgelklank,
„ Maar ben ſlechts aan mijne ooren krank,
„ En kan nog wakker ſtappen;
„ Mijn beenen zijn nog even goed,
„ Mijnheer de ſchout! en daarmeê moet
„ Ik immers toch maar trappen?"

Nu laat de ſchout het ſchependom
Op nieuw bijeen beſchrijven;
Het geeft den man zijn' post weêrom,
En laat hem trapper blijven:
Ook had men niet zoo ras bedacht,
Dat wel op 't *budget* was gebragt
Een post van *tractementen*;
Maar dat men, voor 's mans penſioen,
Moest op de huur een' omſlag doen
Van twee of drie *percenten*.

Nu trapt hij weêr, met nieuwen moed,
Den wind in de orgelpijpen;
Het ging, gelijk voorheen, ook goed,
En 't laat zich ligt begrijpen:
Want, ſchoon hij 't ſpelen was gewend,
Was de organist een domme vent,

Een

Een doodeenvoudig wezen;
Hij ſpeelde, alleen maar op 't gehoor,
De boeren al hun pſalmen voor,
En kon geen noten lezen.

Hij laat altoos, jaar in jaar uit,
Op d' eigen trant zich hooren;
Geen enkel nootje tot beſluit,
Geene enkle nóot te voren:
Is de eene regel afgedaan,
Dan vangt hij aanſtonds d' andren aan;
Hij houdt niet van dat talmen:
En dus weet onze doove bloed
Ook ſteeds, hoe lang hij trappen moet
Voor ieder van de pſalmen.

Zoo ging het ſteeds op d' eigen trant,
En ieder was tevreden,
Tot laatst een reizend muzikant
Het dorp kwam binnentreden.
't Was zondag, en de kerk ging aan;
Het boerenvolk kwam aangegaan
Langs wegen en langs velden.
Hij wandelt meê; verwondert hoort
Hij van een orgelſpel 't akkoord;
Dat hoort me op 't land toch zelden.

Hij gaat op 't orgel, hoort een poos
De kunſtelooze klanken,
En merkt alras, wat *virtuoos*
Men dat geluid mag danken!
Het orgel was een meeſterſtuk;
De ſpeler, als gezegd, een kruk,
Zoo ſchoon een werk niet waardig;
En echter was, hoe vreemd het ſchijn',
(Dat thans maar zelden waar zal zijn!)
Hij op zijn ſpel hoovaardig.

De vreemdeling, een andre vent;
Een baas in 't orgelſpelen,
Maakt onzen man zijn *compliment*,
En weet zijn hart te ſtelen;

Hij

Hij prijst zijn ſpel en roemt zijn kunst,
Beveelt zich nedrig in zijn gunst,
En noemt hem zijn *profesſie*;
En op zijn vraag, om 't volgend lied
Voor d' organist te ſpelen, biedt
Hem deze de eer der *feeſte*.

Nu rukt hij elk register uit
En maakt een vreeslijk leven,
En ſpeelt het lied met vol geluid,
Dat ieder zit te beven.
Geen boer, die ooit geweten had,
Dat zulk een kracht in 't orgel zat.
't Kon d' organist niet wezen.
Men waant, dat ligt de duivel zelf
Dus dreunen doet het kerkgewelf,
En is in duizend vreezen.

De vreemdeling ſpeelt rustig voort;
En, 't geen nog nooit gebeurde,
Nu overſchreeuwt men geen akkoord,
Dat elk de long ſchier ſcheurde:
Want, ſinds het orgel had geſtaan,
Had nooit een pijp zoo aangegaan,
Als zij nu alle ſpeelden.
Stokſtijf en ſtil aanſchouwt men 't werk;
En 't ſcheen, als waar' de ganſche kerk
Vervuld met waasen beelden.

Maar eensklaps zwijgt het orgel ſtil,
In 't midden van een' regel....,
De vreemdling krijgt een koude gril,
En de organist zegt: „ Vlegel!
„ Wat knoeit gij hier? gij, vreemde guit!
„ Ik ſpeel nu zelf het lied wel uit"....
Maar, wat hij ook mag grijpen,
En wat hij vat en wat hij treedt,
Geen toon meer, die zich hooren deed:
De wind was uit de pijpen.

De vreemdling echter, bleek van ſpijt,
Vermoedt, waar 't aan mogt ſchelen,

En waant, de trapper ligt, uit nijd,
Hem eens een pots wou ſpelen.
Hij vliegt er heen, en – mat en moê
Zit daar de man, met de oogen toe,
En met de handen zamen;
En, daar hij, met een barsch gelaat,
Schier ſpraakloos voor den ouden ſtaat,
Zegt juist de trapper: „ Amen!"

„ Wat bidt gij?" zegt hij, „ ongelukskind!
„ 't Is hier nog tijd van zingen.
„ Ter balken op, en geef mij wind!
„ Pas beter op uw dingen."
En de oude ziet verbaasd hem aan;
Hij kan zijn woorden niet verſtaan,
Maar ze in zijn wenken lezen,
En zegt: „ Wat woudt gij, goede vrind!
„ Mij nu nog leeren, hoeveel wind
„ Bij elk gezang meer wezen?" —

De vreemdling gaat, en loost een' zucht,
En wandelt weer naar buiten;
Maar hoort aldra, wat vreemde klucht
Hem in zijn werk kwam ſtuiten.
„ Ach!" zegt hij, „ 'k zie maar al te wel,
„ Het gaat, ook bij het kunſtigſt ſpel,
„ Als in de meeste zaken:
„ Men kan, met alle vlijt, gewis,
„ Als ons de wind ongunſtig is,
„ Niet in de haven raken!"

N. J. STORM VAN 'S GRAVESANDE.

AAN ***, DIE EENE VERTALING VAN OVIDIUS *Ars amandi* VAN MIJ VERLANGDE.

Neen! geen OVIDIUS kan u het minnen leeren:
Het minnen *is* geen kunst; doch, wilt ge 't zoo, welaan!
Gij kunt zijn *Minnekunst*, lief meisje! ligt ontberen:
Die kunst ligt in uw *hart*... o, mogt het mij verſtaan!

MAATSCHAPPIJ:

Tot Nut van 't Algemeen.

BERIGT.

Hoofdbestuurders der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* berigten bij dezen, dat, op de Prijsstoffe, uitgeschreven bij Programma der Maatschappij 1818, en herinnerd bij dat van 1819, houdende de vraag:

„ Welke zijn de meest geschikte en doelmatige middelen, welke zouden kunnen worden aangewend, zoo wel door bijzondere personen als door deze Maatschappij, om voor te komen, dat het goede, hetwelke de kinderen, op wel ingerigte scholen, door een doelmatig onderwijs geleerd hebben, na het verlaten derzelve, in hunnen eersten leeftijd niet weder verloren „ gaat"

Zeventies antwoorden zijn ingekomen, geteekend met de spreuken:

No. 1. *De uitspruitende eikel wordt een boom, indien bij zijne groeijing het noodige worde aangewend.*

— 2. *Candide sed Decenter.*

— 3. *Qualibus in tenebris vitae, quantisque periclis,*
Degitur hoc aevi quodcumque est.

LUCRET.

— 4. *O blijve 't ons ten duurste pligt*
Dat, wat men schoons en heerlijks sticht?
Wij in ons kroost onze eerzuil bouwen.

LOOTS.

— 5. *Wetenschap en Deugd*
Is 't sieraad van de Jeugd.

— 6. *Semper aliquod ad communem utilitatem afferendum.*

CICERO.

— 7. *Laat ons goeddoende niet vertragen.*

— 8. *Slijpt en herslijpt den geest, gelijk den weststeen het ijzer.*

— 9. *Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.*

— 10. *'t Beslaat in 't leeren min, dan in het wel betrachten.*

— 11. *O! woeker met uw jeugd, waar n de jeugd nog vlijt.*
Zaai, als de zon nog stort, gij zaalt voor de eeuwigheid.

FEYTH.

— 12. *Houdt dat gij hebt, opdat niemand uwe kroon neme.*

JEZUS CHRISTUS.

No. 13.

No. 13. *Zedelijkheid en Deugd*
Is het sieraad van de Jeugd.

— 14. *Oblivio est signum negligentiae.*

— 15. *Knowledge, if we do not plant it while young, will give us no shade when we grow old.*

CHESTERFIELD.

— 16. *Stilstand in de beoefening van het goede is waarachtige* terug gang, *en heeft deszelfs* geheel verlies *ten eindelijken bitteren gevolge.*

— 17. *Door onvermoeiden arbeid komt men alles te boven.*

Dat van deze zeventien ſtukken, aan het laatstvermelde, onder de ſpreuk: *Door onvermoeiden arbeid komt men alles te boven*, door *vier* der Beoordeelaars de uitgeloofde Eereprys, in de *gouden Medaille* en *tien gouden Dukaten* beſtaande, is toegewezen, en hetzelve alzoo is bekroond geworden, terwyl nog *twee* der Beoordeelaars dezelfde toewyzing, aan hetzelfde ſtuk, doch voorwaardelyk; hebben gedaan, en eindelijk de zevende die antwoord de *zilveren* Medaille en tien gouden Dukaten heeft waardig geoordeeld.

Dat, ten gevolge dezer bekrooning, en der volmagt door de Algemeene Vergadering hiertoe verleend, het Naambriefje, tot deze Verhandeling behoorende, geopend zynde, gebleken is, dat Schryver van dezelve was de Heer WILLEM HENDRIK SURINGAR, te Leeuwarden.

Hoofdbeſtuurders hebben het genoegen hierby te berigten, dat ook onder de *niet* bekroonde ſtukken, er verſcheidene gevonden worden, waaraan door Beoordeelaren *veel*, en dan ſommigen zelfs *hoge* lof is gegeven, zoo als aan de Nos. 5, 6, 9, 16, maar vooral aan de Nos. 8 en 11, en het allermeest aan No. 1. — Deze ſtukken, ten gevolge van het Beſluit der Algemeene Vergadering des Jaars 1819, nader onderzocht moetende worden, ten einde zoodanige middelen, als welke daarin mogten zyn aangegeven, en niet in het bekroonde ſtuk voorhanden zyn, des waardig geoordeeld wordende, daarmit, ter verryking van het bekroonde ſtuk, over te nemen, zullen de Naambriefjes van alle dezelve ongeopend bewaard blyven tot na den afloop van dit onderzoek; ten einde, des noodig bevonden wordende, van de Schryvers van zoodanige ſtukken, als waaruit bovengemelde overname zal geſchieden, vryheid te vragen tot het openen dezer briefjes, waarna aan hen, in de aanſtaande Algemeene Vergadering, de *zilveren Medaille* zal worden aangeboden.

Amſterdam den 16den van Sprokkelmaand, 1821.

Op last van Hoofdbeſtuurders der Maatſchappy: *Tot Nut van 't Algemeen.*

HENDRIK RAVEKES,

Algemeen Secretaris.

MENGELWERK.

DE TIJD.

Mij blaakt een heilig vuur, het ſpeeltuig grootsch te dwingen;
Ik wil uw waarde, o Tijd! ik wil uw' zegen zingen:
Mijn zang, aan 't hart ontvloeid, is telg van 't rein gevoel;
Eerwaardig is mijn taak, verheven is mijn doel.
Van hier, wiens trage geest, geboeid aan 't ſlijk der aarde,
Geen' andren werkkring kent, noch ſtaart op hooger waarde;
Voor hem is mijn gezang ſlechts wanklank, en mijn lied
Klinkt vruchtloos in zijn oor en treft zijn' boezem niet.
Maar gij, wier edle ziel de waarde voelt van 't leven,
Gij, die iets hoogers zoekt, dan ſlechts aan 't ſtof te kleven,
Gij, die den Tijd waardeert, en, tredende aan zijn hand,
Uw' blik ten Hemel heft en ſtaart op 't Vaderland,
Gij zult met heel uw ziel, gij zult met luistrende ooren,
Met wellust, in mijn' zang, de taal der waarheid hooren;
Die taal, verhoogd door 't ſchoon der edle poëzij,
Klinkt meer harmonisch en vol kracht en melodij.

Penſeelkunst moog' den Tijd gelijk een Godheid malen,
Die van zijn grijze kruin een' zilvren gloed doet ſtralen,
Die op 't eerwaardig hoofd een krits van eeuwen torscht,
En op zijn' rijkstroon heerscht als algebiedend Vorst;
Wij zien, in jeugdig ſchoon, hem, lagchende om ons ſpelen,
't Vervlogen oogenblik, tot duizendwerf, hertelen;
De toekomst biedt hem ſteeds een keur van ſchatten aan;
Het heden dankt aan hem het aanzijn en 't beſtaan:
Dan dekt geen zilvren lok den ſieren jonglingsſchedel;
Neen, kranſen van gebloemte, en rozen, versch en edel,
Zijn ſierſels van een hoofd, door rimpels niet geplooid;
In 't los gewaad der jeugd, bevallig opgetooid,
Spoedt hij, al dartlend, voort, op 's levens kronkelpaden,
En ſchijnt zich in 't genot van eeuwge jeugd te baden.

Maar hoe! teelt nooit die jeugd het zaad van d' ouderdom?
Tuig, marmer van Atheen! ſchoon levenloos en ſtom:
Eens zaagt ook gij den Tijd, in 't ſchoon der jonglingsjaren,
Langs tempeltrans en muur, door heilge bosſchen waren;

Thans vlijt hij, op uw puin, zich, als een grijsaard, neêr;
De lentetijd heeft uit; de roos herbloeit niet weêr.

o Tijd! waartoe dan dus den ſtervling wreed bedrogen?
Waarom verſchijnt ge ons, hier, als dartlend wicht voor de oogen,
En lonkt en lacht ons toe, als de argelooze jeugd,
Wier oog 't genot getuigt der warmſte zielevreugd?
Waarom verſchijnt ge ons, dáár, met de onverbidbre blikken
Eens grijsaards, wiens gelaat de zeteł ſchijnt der ſchrikken?
Waartoe dat wapentuig, met vaste hand gezwaaid?
't Gelijkt de zicht des doods, als hij zijne oogſten maait:
Gij treedt, met vasten gang, op 't puin der wereldtroonen,
En ſchopt met uwen voet en ſlavenboei en kroonen.

Maar, neen; nooit heeft de Tijd den ſterveling misleid!
't Bedrog ligt bij den mensch; het ſpel der zinlijkheid
Doet, aan 't verdoold verſtand, den gang des Tijds niet merken,
Maar ſluit het oog der ziel voor al zijn wondre werken:
De Tijd verzelt den mensch op 's levens kronkelpaân,
En regelt elken tred op de onafzienbre baan:
De mensch verandert ſlechts; de Tijd blijft onveranderd;
Wat immer bukken moog', hij zwaait den glorieſtanderd,
Als albeheerſchend Vorst, en blijft, in 't duurzaam rijk,
Grootsch door zichzelf geſticht, zichzelven ſteeds gelijk.

De zucht tot zingenot, die 't hart houdt opgetogen,
Verbergt den gang des Tijds voor immer ſluimrende oogen.
In 't einde ontwaakt de mensch, en de afgelegde baan
Ziet hij, met wrevlen blik en pijnlijke onrust, aan;
Hij ſiddert bij 't gezigt der doorgebeuzelde uren,
Maar kan dit droef tafreel geen' enklen ſtond verduren;
Hij voelt zich ſchuldig, ja; maar, door 't genot geſtreeld,
Wischt hij de trekken uit van 't juistgelijkend beeld:
Nu ſtelt hij zich den Tijd gelijk een God voor oogen,
Die 't alles bukken doet voor zijn geducht vermogen,
Des menſchen vreugd verwoest, zijn jeugd en krachten rooft,
En, als tiran, in 't eind, het vuur des levens dooft:
Dit denkbeeld ſtreelt den mensch, door lage drift verbasterd,
En wat hem heil beſchikt, wordt ſnood door hem gelasterd.

Hij ſlechts, die 't broos beſtaan aan deugd en kennis wijdt,
De wijze, en hij alleen, gevoelt uw waarde, o Tijd!

Hij

Hij zamelt, aan uw hand, het schoonst gebloemt' des levens;
Door u geniet hij 't zoet van liefde en vriendschap tevens;
Of treedt hij, op uw spoor; door nacht en rampwoestijn;
Zijn oog staart, onverwrikt, op 't zedlijk doel van 't *zijn*,
Waardeert den grooten schat, hem, hier, door u gegeven,
En leeft, reeds hier in 't stof, voor onverganklijk leven.

Natuur schonk aan den mensch het schoon van vorm en leest;
Maar aan den Tijd behoort de vorming van den geest:
Hij voert den jongen mensch, schoon langzaam en bij trappen,
Door 't onbegrensd gebied van kunst en wetenschappen,
Ontwikkelt elke kiem en prikkelt elke kracht,
En 't knaapje wordt, eenmaal, de roem van zijn geslacht.
'k Herken, in d' edlen trek van 's jongen Cato's wezen,
De groote heldenziel, die Cesar zal doen vreezen;
'k Zie reeds in Nieuwland's blik, in 't vuur van 't jeugdig oog;
't Genie, dat zich verheft tot zon- en starrenboog;
En Ruiter's kindsche moed is mij 't onfeilbaar teeken,
Dat hij, bij Chattams brand, het vaderland zal wreken.
o Tijd! dit was uw werk; gij hebt die heldenteelt
Met zoo veel goeds en groots, met zoo veel roems bedeeld.

't Is billijk, dat men treurt om telgen, vroeg verloren,
Bij 't onverbidlijk lot, haar door den dood beschoren;
't Voegt ons, dat dan in 't oog de traan der droefheid zwelt,
Bij 't knakken van den knop, die 't schoonste bloempje spelt.
Ja, telgen! 't ouderhart beweent dat aklig scheiden;
De Tijd zal dan uw' voet niet naar den tempel leiden,
Waar de eerkroon praalt en blinkt, verdienste en deugd bereid;
Helaas! in 't somber graf, de hut der sterflijkheid,
Verzonk die zoete hoop; de slagboom is gesloten;
Neen, nimmer schenkt de dood een kroon aan grafgenooten! —
Maar dan, wanneer de knop, die 't schoonste bloempje spelt,
In 't eind geheel ontluikt; als 't teeder vruchtje zwelt,
Doorvoed met geurig sap, en wast en rijpt voor de oogen,
Dan wordt ons hart tot vreugde en dankbaarheid bewogen!
Dit, ouders! is het beeld van 't heil, dat gij geniet,
Als ge in uw kroost het zaad der kennis rijpen ziet;
De Tijd brengt wasdom aan; gij voelt uw vreugd vergrooten;
Het stekje wordt een boom, gesierd met frissche loten;
't Wordt eens een vaste stam, die 't woên van 't lot weêrstaat,
En, stervend, grootsch herbloeit in onverganklijk zaad.

Niet in een oogenblik, maar als in vaste perken,
Verrigt de hand des Tijds die ſtoute wonderwerken:
Het wichtje wordt een knaap; de knaap wordt jongeling;
De jongeling wordt man: de Tijd verbreedt den kring,
Voor elken ſtand beſtemd, ontwikkelt, ſterkt de krachten,
En wijst op hooger doel, om naar dat doel te trachten:
De Tijd deelt de uren uit, als hoofdſom, die hij gaf,
Maar vordert van den mensch de hoogſte renten af;
Niet om, als gierigaard, voor zich, die winst te ſtelen,
Maar om 't vermeerderd goed den ſtervling toe te deelen:
De Tijd deelt de uren uit; maar niet, opdat de mensch
De zucht naar blinkend ſtof ten doel ſtell' van zijn' wensch;
Niet om, in 't ſlijk der aarde, als mijnſlaaf, om te zwerven,
En dan, bij al dien ſchat, in 't eind, toch arm te ſterven.
Neen, ſtervling! ſla uw' blik in 't diepst van uw gemoed;
Dáár, dáár ontkiemt de zucht tot hooger, edler goed.
Kan 't ſchijngenot der aarde u ſlechts één' dag bekoren,
Roep dan, met Titus, uit: „Ik heb een' dag verloren!"
Beſef dat zwaar verlies; 't wordt nimmer weêr herſteld;
Nooit keert de Tijd terug, eenmaal daarheen geſneld.

Volmaking van den mensch in kennis, deugd en zeden!
Zijt gij de ſchoonſte vrucht van 't nuttig tijdbeſteden;
Zijt gij het deel van hem, die de uren hoog waardeert,
En aan haar' vruchtbren ſchoot een' ſchat van wijsheid leert, —
Wat dwaasheid dan, den Tijd gering en laag te ſchatten;
Te beuzlen met een goed, dat alles moet bevatten!
Elk uur ſchenkt zeker vrucht: wèl hem, die haar verwerft!
Wee hem, voor wien het zaad, nog vóór 't ontluiken, ſterft;
Die nimmer vruchten oogst van takken, gansch ontbladerd,
Maar ſlechts een ſchamel deel van dorre ſprokkels gadert!

Hoog, op den top eens bergs, omglansd door 't eeuwig licht,
Heeft Wijsheid, voor heel de aard', haar tempelkoor geſticht:
Daar praalt haar Godlijk ſchoon, met onbevlekte klaarheid,
En 't kleed, dat haar verſiert, is rein, gelijk de Waarheid;
De aartspriester van de Deugd bedient het hoog altaar;
Het edel kroost der kunst ſtemt harp- en citerſnaar,
Vereert haar als Godesſe, en doet de tempelgangen
Weêrgalmen van den toon der hooge lofgezangen:
Maar 't ſpoor, dat tempelwaarts den wandlaar henenleidt,
Is moeilijk, ſteil en ſmal; niets, wat de zinlijkheid,

Of

Of lage driften, ſtreelt, is op dat ſpoor te vinden;
't Heeft ſlechts bekoorlijkheid voor ware deugdgezinden,
Voor hem, die, onvermoeid, naar 't groote doelwit jaagt,
En d' adel van den mensch in d' edlen boezem draagt;
Maar hij, die, vadzig, traag, aan 't ſtof der aard' blijft kleven,
Die de uren ſlechts misbruikt om in dat ſtof te leven,
Hij is het dier gelijk, 't welk leeft, zich voedt en ſterft,
Maar nimmer voorwaarts ſtreeft, noch hooger' rang verwerft.

't Is dwaasheid in den mensch, tot edler doel geſchapen,
Op 's levens korte reis, in 't voertuig in te ſlapen;
Het droombeeld, dat hem ſtreelt, is louter guichelſpel,
Vermoeit en ſchokt den geest en t doffe breingeſtel:
Intusſchen ſpoedt de mensch door welige landouwen;
Maar ſtage ſluimering berooft hem van t aanſchouwen;
Hij ſnelt het ſchoonſte dal, in dollen ren, voorbij,
En 't zielverrukkend oord heeft voor hem geen waardij:
De wildzang, die, in t woud, weergalmt uit duizend kelen,
En ſchatert over 't veld, kan hem het hart niet ſtreelen;
Zelfs 't bruiſen van den ſtroom, die dondrend nederſtort,
Niets wekt hem, dat zijn geest volkomen wakker wordt.

Volmaking van zichzelf is pligt en heilſtaat tevens;
Volmaking van zichzelf is 't hooge doel des levens;
En echter dwaalt de mensch, helaas! door waan misleid,
Van t waar en éénig pad, op 't ſpoor der zinlijkheid,
En beuzelt de uren door in wufte ſchijnvermaken.
Rampzaalgen! wie zal eens uw ſchrikbre banden ſlaken?
Wat waarde heeft, voor u, dit kort en broos beſtaan?
Wat winst voor de eeuwigheid bragt u dit leven aan?
Beeft! ſchoon verbeeldingskracht, ſpoorbijster en verwilderd,
In 's afgronds jammernacht, u paradijzen ſchildert;
Ja, beeft! als ge uit een droom, zoo vreeslijk, ééns ontwaakt:
De ſtorm loeit om u heen; het ranke vaartuig kraakt,
Door golven overſtort, geſlingerd op de klippen;
Het ankertouw der Hoop voelt ge aan uw hand ontglippen;
Vertwijfling grijpt u aan, en — raadloos in den nood,
Vindt ge aan 't noodlottig ſtrand, dat u verbeidt, den dood.

Slechts hij, die wijslijk zorgt het vaartuig wèl te ſturen,
En woekert met den ſchat der hem geſchonkene uren,

Hij, die de gift des Tijds alleen tot winst beſteedt,
Hij is voor elken ſtorm, die 't hulkje ſchokt, gereed;
Hij kaveft wind en tij; hij merkt op peil en vloeden;
Hij mindert gang en zeil, wanneer de ſtormen woeden;
Hij ſtaart de poolſtar aan, die, als hem 't all' ontzinkt,
Voor 't edel kroost der deugd met zachten luister blinkt;
Zijn rede ſtuurt het roer, bij 't fel geblaas der winden;
Zijn wijsheid doet hem 't ſpoor langs woeste ſtranden vinden;
Maar, als de orkaan genaakt, zoekt hij een veilge reê,
En ankert in 't gezigt der felberoerde zee.

De wijze waakt en werkt; het kan zijn' geest verkwikken,
Te woekren met den ſchat van weinige oogenblikken:
De geestdrift, die hem blaakt, maakt elken arbeid ligt,
En 't zedlijk doel van 't *zijn* ſtaat ſteeds voor zijn gezigt.
Zijn leeftijd zij ſlechts kort; hij telt dien niet bij jaren,
Neen, bij den rijken oogst, dien hier de geest mogt garen;
Hij werkt, zoo lang het licht nog voor zijn treden ſtraalt,
Eer de ingang van den nacht hem in zijn' loop bepaalt:
De kunst, en 't zoet genot, dat zij den mensch kan geven,
Biedt hem het ſchoonst gebloemte op 't doornig pad van 't leven;
Hij treedt haar' tempel in, met nedrig eerbetoon,
En baadt zich in 't genot van aller kunſten ſchoon:
Door Newton's geest geleid, aanſchouwt hij 't ſtargewemel;
Een Vondel voert zijn ziel, van de aarde, grootsch ten hemel;
Een Haydn verrukt zijn hart, door klanken, gaadloos ſchoon;
En dankbaar biedt zijn hand aan Rafaël de kroon:
't Werkt zaam tot één geheel, beſtuurd door één bedoelen,
En doet der kunſten ſchat hem kennen en gevoelen.

Driewerf gelukkig hij, die, met zichzelf voldaan,
En zonder wroeging, ſtaart op de afgelegde baan!
Den beker, door den Tijd hem vriendlijk ingeſchonken,
Heeft hij niet leeggezwelgd, maar matig leeggedronken;
Voor hem was elke teug gemengd met honigzoet;
De naſmaak is hem nog tot balſem voor 't gemoed;
Door 't edel vocht geſterkt, maar ook verzadigd tevens,
Praalt hij, in d' ouderdom, nog met den bloei des levens,
En blijft de vreugd van elk, die naar zijn voorbeeld leeft,
De gift des Tijds waardeert, en naar volmaking ſtreeft.

Staar

Staar dan, met dankbren blik, o ſterveling! op dit leven;
Waardeer, gebruik het goed, u door den Tijd gegeven:
Steeds zeegnend ſtaat hij daar, en ſchenkt, als weldoend God,
U, pelgrims op deze aard! den kelk van 't reinst genot.
Ja, broeders! waarheid is de ſpreuk: De Tijd baart rozen;
Hij ſchept, na duistren nacht, het vrolijk ochtendblozen;
't Is hij, die 't ſpruitje kweekt, dat voor de vriendſchap bloeit;
't Is hij, die de edle vonk der reinſte liefde ontgloeit,
En bloei en gloed bewaart, en krachten ſchenkt en leven,
Niet roofbaar door het lot, maar boven 't lot verheven.

Bedriegt ons dan de ſchijn? is blijdſchap en genengt'
Ons erfgoed? is dan de aard' verblijf van rust en vreugd?
Hoe! kronkelt zich ons ſpoor altoos langs bloemwaranden? —
Neen, pelgrims op deze aard'! vaak ziet gij 't hulkje ſtranden,
Dat al uw vreugd bevat. Ons aller lot, de dood,
Ontrooft u 't dierbaarst kind, een' vriend, een' echtgenoot.
Ach! bij hun laatst vaarwel, bij 't hartverplettrend ſcheiden,
Ziet ge ook uw levensvreugd naar 't ſomber graf geleiden;
En wat u overblijft, zijn tranen, droef geweend,
Bij d' aanblik van het graf en 't koude lijkgeſteent'. —
Maar hoe! wie nadert daar, en durft het rouwfloers ſcheuren?
Bedroefden! wie ſtaat daar, gereed u op te beuren?
Wie biedt u balſem aan, die 't all' verzacht en heelt?
Wie is 't, die zelfs uit ſmart een' zoeten wellust teelt?
Wie doet het grievendst leed, in 't eind, geheel verdwijnen,
De poolſtar van 't geluk weêr troostvol voor u ſchijnen?
Bedrukten, 't is de Tijd! — hij ſlaakt de boei der ſmart;
Hij brengt de rust weerom, en kalmte keert in 't hart;
Hij komt, en dood en graf en lijkbaar zijn verdwenen;
Hij droogt de tranen af, die 't ſcheiden ons deed weenen;
Hij ſtelt een grens aan 't leed, en 't lang betreurd gemis
Blijft nu geen bronwel meer van ſtage droefenis;
Zijn hand biedt, vriendlijk, ons den beker der verkwikking;
Wij zijn ons lot getroost, en zeegnen Gods beſchikking.

Wanneer, in 't bar ſaizoen, de ſtrenge wintervorst
Der Alpen hooge kruin met ſneeuw en ijs omſchorst,
Als 't aaklig windgehuil zich op 't gebergt laat hooren,
Natuur haar ſchoonheid derft, haar' luister heeft verloren,
Dan waart het beeld des doods langs heuvel, berg en dal,
En 't ſchijnt of 's winters dwang hier eeuwig duren zal;

De nacht is treurig lang, de dag is zonder luister,
En ſneeuw en hagelvlaag herſcheppen 't licht in duister:
Maar, als de lentezon de boei des winters ſlaakt,
Als zij vast hooger klimt, en klimmend ſterker blaakt,
Dan wordt het ijs hervormd in heldervlietend water,
Dat van de rotſen ſtroomt met donderend geklater;
Dan ſmelt de ſneeuwklomp weg en drenkt de ontluikende aard,
En 't nieuwe ſcheppingsuur wordt voor natuur gebaard;
Wat woestheid 's winters nacht op de Alpen deed verſchijnen,
De lentezon brak door en deed dien nacht verdwijnen;
Nu praalt de bergkruin weêr, omhuld met nieuwen dos,
En 't loflied der natuur weêrgalmt door 't groenend bosch.
Ook zóó ſchenkt eens de Tijd, aan diepgewonde harten,
In 't eind de zielrust weêr; de winternacht der ſmarten
Verdwijnt voor 't vrolijk licht; de morgenſtond breekt aan;
Bedrukten! juicht van vreugd; het leed is doorgeſtaan:
't Verleden vlugt daarheen, met al zijn moeite en plagen;
De plant der zoete hoop begint weêr vrucht te dragen;
Geen ſpoor van woestheid zelfs vertoont het levensſpoor,
En vrolijk ſtapt de mensch zijn lustwaranden door;
't Herdenken aan de ſmart ſchijnt zelfs zijn' geest ontnomen,
En, blikt hij eens terug, die blik is zonder ſchromen;
Hij ſtaart alleen op 't heil, dat hem de ziel verblijdt,
En vrolijk dankt hij dit aan d' invloed van den Tijd.

Tuigt, droeven! fel geſchokt door 't lijden van deze aarde,
Wie was 't, die in uw hart die kalme zielrust baarde,
Die 't nokkend leed trotſeert, verduurt en overwint?
Tuigt, droeven! 't was de Tijd; hij trad, als liefdrijk vrind,
Met u het treurdal door, en, zorgende als een vader,
Bragt hij, door trouw geleide, u 't uur der ruste nader;
U, pelgrims op deze aarde! u ſchonk hij ambrozijn,
Tot laafnis, op den weg door 's levens rampwoestijn.
„ Maar ach! (zoo klaagt de mensch, om 't lot, den mensch beſchoren)
'k Zal ééns, aan 't eind der baan, de doffe doodklok hooren:
Ééns wordt, voor mij, de Tijd in vollen ren geſtuit;
Al wat op aarde leeft, wordt eenmaal 't graf ten buit:
'k Zal ééns mijn laatst vaarwel met doodſche lippen ſtaamlen;
De Tijd, die de eeuwen ſloopt, zal ééns mijn ſtof verzaamlen."
't Is waarheid.: niets ontkomt den boogſcheut van den dood;
De beedlaar en de Vorst zijn hierin lotgenoot;

De

De Tijd geleidt den mensch naar d' eindpaal van dit leven,
En kwijt zich van de taak, hem hier door God gegeven;
Hij ligt de grafzerk op, opdat ons 't ſtof ontvang',
Bij droevig rouwmisbaar en ſomber lijkgezang.

Maar hoe! is dan bij 't graf, waar vriend en magen weenen,
De Tijd den mensch ontſneld en voor altoos verdwenen?
Verzinkt dan 't naamloos heil, dat hij den ſterveling gaf,
Voor immer in den nacht van 't eeuwig zwijgend graf?
Neen: 't ligchaam moog' vergaan; de geest is onverderflijk:
Gij zijt aan God gelijk, o mensch! gij zijt onſterflijk!
Wanneer de hand des Tijds uw ſtof naar 't graf geleidt,
Schenkt hij uw ziel 't bezit der eindlooze eeuwigheid;
Hij rukt u 't lijkkleed af, en dit, o mensch! heet ſterven;
Uw geest verlaat deze aarde, om eeuwig heilgoed te erven.
Waarom dan toch getreurd bij 's levens jongſten nood?
De Tijd trotſeert het graf; de Tijd verwint den dood.

Nooit kunt ge, o Tijd! vergaan: neen, gij zult altoos duren;
Bij u zijn eeuwen ſlechts een klein getal van uren:
Gij zijt en blijft beſtaan, door hooger magt geleid:
Uw eindelooze gang, dit, dit is — eeuwigheid! —
Ik duizel... Neen, geen zwier van ſterfelijke talen
Kan hier, in 't ſtof, o Tijd! uw' eeuwgen luister malen.
Terug, mijn geest, terug! een nevel dekt mijn oog:
Ik waagde een ſteile vlugt; die vlugt werd mij te hoog.
o Dag der eeuwigheid! 'k zal ééns dien wellust ſmaken,
Als gij me, aan 't ſtof ontboeid, voor eeuwig vrij zult maken.

Waarom dan bang getreurd in 's levens woestenij?
De Tijd verlaat ons nooit; hij blijft ons eeuwig bij:
Doet hier de rampſpoed, vaak, het hart van weedom bloeden,
De Tijd zal eenmaal dáár het wreedst gemis vergoeden;
Dáár vindt de ga haar ga, de vriend zijn' vriend weerom;
Ons kroost verbeidt ons dáár in 't hemelsch heiligdom:
Zoo zeker 't ſcheiden is, zoo zeker is 't hereenen!
Ééns komt de Tijd gewis, waarin geen oog zal weenen,
Waarin geen droefheid duurt; hij komt, die Tijd, hij naakt,
En 't menschdom knielt voor God, onſterflijk en volmaakt.

Is ons 't aanzijn hier gegeven
Om naar hooger doel te ſtreven,

Waarom dan den Tijd verspild?
Waarom dan zijn schat versmeten,
En zijn lessen steeds vergeten,
En de woeging van 't geweten
Met een goochelspel gestild?

Wacht ons eenmaal hooger waarde,
Bij 't verdwijnen van deze aarde;
Wacht ons eenmaal loon naar strijd;
Waarom dan dat hooger leven
Hier geen voedsel reeds gegeven?
Waarom dan aan 't stof te kleven,
't Hart aan wuft genot gewijd?

Wijsheid heeft haar milde gunsten,
In het heiligdom der kunsten,
Voor haar priesterschap bewaard:
Hij mag op die gunsten wachten,
Die, bij 't ijvrig pligtbetrachten,
En 't gebruiken van zijn krachten,
Op het edelst doelwit staart.

Op dan, broeders! strijdgenooten!
't Roemrijk spoor is ons ontsloten;
Op dan, moed en kracht getoond!
Niets moet onzen wil verwrikken;
Woekren wij met de oogenblikken;
Laat het denkbeeld ons verkwikken,
Dat het einde ons werk bekroont.

't Einde... ja, het kroont ons pogen,
En met onbeneveld oogen
Zien wij 't eerloon, ons bereid.
Op dan, vrienden! lotgenooten!
Laat de hoop den moed vergrooten:
't Spoor, ons door den Tijd ontsloten,
Leidt ons ter onsterflijkheid.

Duistre nacht moge ons omhullen,
Donders klaatren, stormen brullen,
Alverwoestend, om ons heen:
Weerstand moet geen kracht verminderen;

Niets

Niets hen vrolijk uitzigt hindren:
Want de wijsheid ſchenkt haar kindren
Licht, waar alles donker ſcheen.

Broeders! pelgrims op deze aarde!
Toeft, wat hier de Tijd u baarde,
Toeft op 't blozend morgenrood!
Dáár, waar nieuwe zonnen blinken,
Dáár, waar eeuwge citers klinken,
Zullen ramp en ſmart verzinken
In de grafplaats van den dood.

W. H. WARNSINCK, B. Z.

WENKEN.

V.

Qui fit — ut nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu fors objecerit, illâ
Contentus vivat? (*)

HORATIUS.

Het antwoord is: omdat zij allen te veel van het leven verwachten, op die verwachting 'teren, en daarom ſcheef uitkomen; gelijk een koopman, die, zonder voldoenden grond, op een kapitaal winst rekent, zich alvast op een' grooten voet zet, en, bij ſlot van rekening, geen eigen roggebrood in zijn' mond kan ſteken. In 't bijzonder maakt de jeugd, het groote veld des levens voor zich ziende, op lange dagen en duurzame gezondheid ſtaat. Hierop gerust, en niet terſtond bemerkende, dat hunne uitſpattingen nadeelige gevolgen naar zich ſlepen, lagchen zij wat om den wijzen (maar ook dikwijls wat al te wijzen) raad van de grijzen van haren, en draven voort.

Als

(*) *Hoe komt het toch, dat niemand met zijn' ſtaat tevreden is, het zij hij dien zelf, na rijp beraad, gekozen, of de Fortuin hem dien heeft toegeworpen?*

Als ik hier van uitſpattingen ſpreek, denk ik niet alleen op weelde en wellust. Gij, die daar, het hoofd met doeken omwonden, op uwe nagels zit te bijten, om eene bedorvene plaats uit PRISCIANUS of NONIUS te verbeteren; — gij, die u de herſens ſuf peinst, om uit te vinden, hoe de laatſte Dier-mensch het heeft aangelegd, om van zijn ſpruitje een Mensch-mensch te maken; — gij, die dagen en nachten rekent en ſpeculeert, en u krom zit aan uwen ſchrijfleſenaar, om éens regt te zitten in eenen vergulden wagen; — gij, eindelijk, die, in alle Antichambres en op alle Aſſemblées, u zoo dun maakt als een wezel, om overal door heen te ſluipen, tot gij, eene eerſte plaats innemende, u opgeblazen vertoont als een pad: — gij-allen gaat aan hetzelfde euvel mank, en hebt hetzelfde geneesmiddel noodig.

Zoodra de eerſte jeugd voorbij en de bedwelming over is, welke de bonte kring des levens in het nieuw gemoed deed ontſtaan, meet elk, met zijn oog, het pad, hetwelk vóór hem ligt, en rigt er zijnen ſtap naar in. Met welk eene vaart loopt nu ieder naar het punt, dat hij zich als het glansrijk eindperk zijns moeijelijken togts voorſtelt! In dien algemeenen wedloop houdt niemand raad met zijne krachten, en de duizendſte bereidt zich, als de Engelſche wedlooper, tot die groote inſpanning voor. Wat is het gevolg? Dat hun de milt ſteekt, wanneer zij naauwelijks beginnen, en zij bezwijken, eer zij half-weg zijn. Zeer zelden wordt daarenboven de opvoeding der jeugd ingerigt naar den ſtand, het beroep en de levenswijze, waarin de omſtandigheden, of vrije keuze, den jongeling en den man naderhand plaatſen. Hetzelfde ſlag van paarden, heb ik wel eens hooren zeggen, deugt niet voor werkpaarden en voor koetspaarden en voor rijpaarden. Ook weet ik niet, dat een boer zijn jong beest naar de manege zendt, om het den ploeg te leeren trekken. Met de menſchenkinderen moet het anders gelegen zijn: want, als men een' vader over zijne zes zonen ziet beſchikken, moet men wel beſluiten, dat hetzelfde ſlag van menſchen geſchikt is, om de wereld door

door geleerdheid te ſtichten, en een regement huzaren aan te voeren; en dat dezelfde ſoort van vingers geſchapen is, om dubbeltjes tot dukaten te tellen, en om uit het ruwe marmer een' Apollo te halen, of de opgaande zon op het doek te tooveren. Evenwel, van een mensch is veel te maken; èn ik wil dus toegeven, dat men, bij tijds beginnende en met allen ernst voortgaande, uit een molenſteen een kostbaar tafelblad zal ſlijpen. Doch men moet het daartoe anders aanleggen, dan men gemeenlijk doet. Men laat doorgaans in zijne jonge knapen de krachten van het ligchaam zich zoo ontwikkelen, als het toeval wil, en de krachten van den geest, zoo als de meester en de leermethode, welke hij volgt, het willen. En dan vindt men het nog vreemd, wanneer de uitkomst niet aan de verwachting beantwoordt! Van de eerſte indrukken hangt zoo veel af; en de aanſtaande arts wordt echter op dezelfde wijze geleerd als de aanſtaande ſchoolmonarch, ſchoon er nog al eenig onderſcheid beſtaat tusſchen de kunst om de ziekten der menſchen te behandelen en die om de jongens de beginſelen der talen in te prenten. Elk van die twee beroepen vordert ook een bijzonder ligchaam. Een ziekelijk dokter is bijna zoo belagchelijk, als een dansmeester, die aan beide zijden mank gaat. Hij is erger; hij is een kruis voor zichzelven en zijne zieken. Maar wat zullen wij zeggen van den geleerde, die geen half uur tusſchen zijne boeken kan zitten zonder hoofdpijn, en die, wil hij niet verteren van het zuur, of barſten van de winden, elken dag, dien de Hemel geeft, als ware hij een geboren tuinman, moet ſpitten en poten, en opbinden, en ſchoffelen, en harken? Hij moge zijne vrouw keurige peterſelie bezorgen, ſchraal zal het er uitzien met de voortbrengſelen van zijnen geest. Men mogt derhalve wel raadplegen met zijn ligchaamsgeſtel, eer men zich bepaalde tot een beroep; en daar dit nu bijna nooit geſchiedt, behoeft men niet te vragen, waarom bijna niemand zich in zijn beroep geheel gelukkig gevoelt.

Gelukkig kan men toch niet wezen, dan met eene tame-

melijke mate van gezondheid. Wie zich, in zijn doen en laten, onophoudelijk belemmerd gevoelt, nu eens door zijne borst, dan eens door zijne maag, dan wederom door zijne ingewanden, is zoo gelukkig, als TRENK in zijnen kerker. Hij is inderdaad een slaaf en in harde boeijen geklonken. Wat blijft hem derhalve over? Dat hij er zich uitredde, of er zich in schikke.

Uitredde! Daartoe behoort moed, kracht, beleid en geluk. Het is elkeen niet gegeven, zijn bedorven ligchaam te regt te brengen. Ik vooronderstel, gij hebt eene zwakke maag. Nu is de vraag niet, of gij moeds genoeg hebt om eene smorige pleister te dragen, of viermaal 's daags vijf pillen te slikken, of een paar dagen te vasten; maar uw geheele leven, uw zitten en opstaan, weken, maanden, jaren lang, in te rigten naar het voorschrift van uwen geneesheer, ook dán, wanneer dit u groote opofferingen kost, wanneer het u voor uzelven, voor anderen lastig, zeer lastig, ja wanneer het u, in de oogen uwer bekenden, en bijna in uwe eigene, belagchelijk, bespottelijk maakt. Men moet waarlijk eene zeer lastige en zeer gevaarlijke kwaal hebben, om zich zulk een leven te getroosten! Niet dat het zulk een schrikkelijk ongeluk is, alleen van worteltjes uit het water te moeten leven; maar omdat het verdrietig is voor elk, die niet bijster met zichzelven is ingenomen, ja bijna ondragelijk, *bijzonder* te moeten wezen, en als een uil in doodsnood te zitten kijken, wanneer het gezelschap een oogenblik over het klokje zit, of wanneer men, bij ongelnk, een' flok gedronken heeft, voordat de spijs genoegzaam gezakt is.

Nog erger, wanneer het lijntje, waaraan Eskulaap ons loopen laat, ons belemmert in het waarnemen van ons beroep, of in het vervullen van huiselijke of maatschappelijke pligten. Dit gaat, bij eene ziekte, zoo als het hoort, welke het regt geeft eene slaapmuts op te zetten, een' schoudermantel om te slaan, geen geluid te geven en geen vinger uit te steken. Maar anders heeft men veel van een' ouden hond, die ieder oogenblik stof geeft tot kla-

klagen en beklagen. Welk een leven! Gelukkig, dat men, zonder mijne hulp, of die mijner gildebroeders, met een ziekelijk lijf ten minſte een half-gelukkig leven kan leiden, een minſte zonder eene plaag te zijn voor zichzelven of voor anderen. Verlangt gij het te weten, hoe dit zij aan te leggen, ſla het leven van GELLERT op, en gij zult vinden, wat geduld en werkzaamheid vermogen. Geduld moet men zeker hebben, wanneer men met een paar ſtramme paarden over den weg moet, en nog meer geduld, wanneer men met een ſukkelend ligchaam door het leven moet. Maar moet het zoo, dan is het best, niet veel meer omſtandigheden met uw ziekelijk ligchaam te maken, dan de voerman met zijne oude knollen: gelijk deze door kracht van woorden en zweepſlagen zijn ſpan voortkrijgt, moet men ook geene middelen verzuimen, om het weigerend vleesch tot een' gehoorzamen en vluggen dienaar van onze betrekkingen en pligten te maken. Er is geen zekerder middel, wanneer men begint te krukken, om geheel lam te worden, dan zijn gemak te nemen. Als er een knoopsgat van rok of jas is uitgeſcheurd, of een knoop wat los zit, zoeken wij, door dezelven zoo min mogelijk te gebruiken, zoo lang mogelijk buiten 's ſnijders handen te blijven. Met onzen zielemantel moeten wij geheel anders leven: die ſlijt, volgens het puntig gezegde van een ſchrander Geneeskundige der Oudheid (*), door ſtilliggen, en wordt ſterker door het gebruik. En dit is waar van elk deel des ligchaams, zoowel als van het geheel. Zie het aan de oogen van jagers en viſchers! De geleerde, die zwak van zenuwen is en de *luchtzucht* (†) heeft, moet op zijne kamer en bij zijne boeken blijven, om dezelfde reden, waarom wij den waterzuchtige verbieden veel te drinken, offchoon hij dorst heeft. Wil hij voor het overige oranjebladeren drinken, in plaats van

(*) *Ignaviæ corpus hebetat, labor firmat.* CELS. *de medic. I.* 1.

(†) *Luchtzucht* is eene ſoort van ziekte, waarbij men een bijzonder verlangen heeft om op ſtraat te zijn.

van thee, nooit punch of bisschop of koffij proeven, hij zal er zich te beter om bevinden. Maar anders kan ik iemand, die in oorlog leeft met zijne maag, of borst, of lever, of wat het ook wezen mag, niet aanraden, ook die stukken van onzen tabberd, hoe noodig wij ze hebben, te veel te ontzien. Zij zijn als dwingende kinderen, die meer willen, hoe meer men ze toegeeft. Als gij, om uwe maag te vieren, begint met alle vette sausen te vermijden, zoo zal zij u eindelijk dwingen droog brood te eten en tot al wat de medicinale keuken verder schraals oplevert. Als gij, even als de burgers van *Offenbach*, uit vrees voor zinkingen, den hoed vreest af te nemen, dan zult gij weldra vreezen iemand de bloote hand te geven, uit vrees voor de jicht, en eindelijk genoodzaakt zijn, neus en ooren, en wat gij verder uitstekends aan uw lijf hebt, met zeemleêr of gewascht taf te overtrekken. Beter is het, een weinig pijn of benaauwdheid te lijden, of den eenen ochtend wat loomer op te staan dan den anderen, dan met denzelfden ernst, waarmede gij over de teederste belangen van uwe ziel denkt, te overleggen, of gij een stuk gerookten zalm zult eten, zoo groot als uw hand, of zoo groot als een lid van uw' vinger. Geloof mij: er leven meer menschen te lang dan te kort, zoo wel voor hunzelven als voor anderen! Het lang leven van de meesten, die lang leven, heeft veel van eene soep, waartoe men een klein stukje vleesch en een' grooten emmer water genomen heeft, en waarin, voor een scherpziend oog, hier en daar een vezeltje selderij of een korreltje rijst drijft. Aan een' enkelen lepel krachtig vleeschnat heeft men meer. En het teekent den *mensch* beter, met kromgetrokkene leden, holle oogen en ingevallene kaken voor de maatschappij en de zijnen tien jaren nuttig te leven, dan dertig met al de voorregten eener welbewaarde gezondheid, en het groote voorregt er bij, dat niemand u noodig heeft.

De timmerman, die zijn gereedschap bedorven heeft, moet zich redden zoo goed hij kan, en, zoo hij zijne kunst verstaat, zal hij nog ligt een goed stuk leveren. Als man

man in de maatſchappij getreden, is doorgaans (en niet zelden, helaas! door eigene ſchuld!) ons beste gereedſchap, ons ligchaam, namelijk, en onze gezondheid, bijster wrak. Wat zullen wij dan? Meten en paſſen, en overleggen, en niets ter hand nemen? Daarmede zullen wij niet vorderen. Wij zullen, in 's hemels naam, handen aan 't werk ſlaan; maar ſlechts niet verwachten, dat alles in den haak zal zijn.

EEN REISJE NAAR FREDERIKSOORD.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 120.)

Daar ik dusverre mijne opmerkingen voornamelijk tot de moeder-kolonie bepaald heb, laten wij nu verder eenen kleinen uitſtap doen naar No. 2, om vervolgens No. 3 te bezoeken.

Om in geene herhalende bijzonderheden te vervallen, durf ik al, wat ik van No. 1 gezegd heb, op hare zuster, No. 2, in het algemeen, veilig toepaſſen. Deze is achter het bosch van *Westerbeekſloot* gelegen, eerst dit jaar ter bebouwing gebragt, en bevat, even als de eerstgenoemde, een groot vijftigtal huizen. Alles is hier, zoo kwam het mij voor, naar eenen eenigzins grooteren maatſtaf aangelegd, en de woningen ſchenen hechter en ſterker te zijn. Daarbij merkte ik op, hoewel geen landbouwkundige zijnde, dat de grond ter vruchtbaarmaking zich gunſtiger voordoet, en daardoor welligt meerder uitzigt op eene voordeelige bebouwing aanbiedt. Een ander voordeel voor de Maatſchappij van Weldadigheid, aan dezen aanleg verbonden, en dat mijne aandacht bijzonderlijk tot zich trok, was eene nieuwaangelegde ſteenbakkerij, door middel van veldovens, en welke ik in volle werking heb gezien. Deze kan een onſchatbaar voordeel aan de geheele koloniſatie aanbrengen, zoowel door den voor de kolonisten winstgevenden arbeid, die alleen door hen, onder het beheer van deskundigen, van elders daartoe geroepen, wordt verrigt, als door het ſteken van den turf,

onmiddellijk in derzelver nabijheid te vinden, en welken men voor zoodanig eene fabrijk in menigte noodig heeft. Door deze nieuwe ſteenbereiding op de plaats zelve, waar de ſteenen noodig zijn, wordt, zoo als men van zelve begrijpt, het vestigen van nieuwe koloniën in het vervolg veel minder kostbaar gemaakt.

Ten beteren verſtande van het produkt van turf, vinde ik niet ongepast aan te merken, dat wij ons niet moeten voorſtellen, dat het maken van turf in de provincie *Drenthe*, als ook in *Groningerland*, op ſommige plaatſen, op dezelfde wijze zoude verrigt worden, als in onze provincie (*Holland*). Hier wordt onze turf, zoo als overbekend is, uit lage, moerasſige oorden getrokken; ginds zijn het heuvelachtige hoogten, die afgeſtoken worden: deze veenachtige hoogten eens weggeſtomen zijnde, biedt de tweede laag of bedding eenen meer vruchtbaren grond aan, die zich gemakkelijk ter bebouwing laat brengen. Zulks bewijzen onwederſprekelijk de koloniën de *Pekel-Aa*, de *Smilde*, het *Hoogeveen* en andere, waar, voor ſlechts éene geheele of halve eeuw, zich eene turfheide vertoonde, en nu groote, welvarende dorpen, met prachtige gebouwen, door bouwlanden, weide en boschrijke ſtreken omgeven, gevonden worden, aan welke de vreemdeling thans eene verſchuldigde ſchatting van verwondering en bewondering willig betaalt.

Gewage ik hier nog, alvorens ik mijn verhaal vervolge, van een ander, niet minder belangrijk, voordeel voor de koloniſatie, en ter inſtandbrenging en uitvoering van welk plan ik, in den omtrek van *Steenwijk*, reeds aanſtalte heb gezien. Ik bedoel het bevaarbaar maken van het kleine riviertje de *Aa*, en het graven van een kanaal, van *Groningen* af, langs *Frederiksoord* en *Steenwijk*, naar *Blokzijl*, waar men hetzelve met de *Zuiderzee* in gemeenſchap wilde brengen. Onberekenbaar gerijf en winst kan deze vaart opleveren, zoowel tot aanvoer van mestſtoffen en andere materialen, als ter afvoering van produkten en andere voorwerpen, uit de koloniën herkomſtig. En niet alleen moet men het voordeel, daarin gelegen, der koloni-

niën toedenken, maar eveneens den bewoneren dier ſtreken, die, met alle gemak en zeer onkostbaar, alsdan hunne goederen naar *Holland* en elders konden verzenden, en hierdoor in het vervolg een zeer groot voordeel zouden genieten; terwijl het delven van zoodanig kanaal de uitbreiding der koloniſatie gemakkelijker zal maken, en tevens aan honderde handen eenen winstgevenden arbeid bezorgen.

Dit ontwerp komt mij voor van het uiterſte aanbelang te zijn, om den bloei en de welvaart der volkplantingen in *Drenthe* en *Overijſſel* te bevorderen.

Bij uitnemendheid voldaan over al hetgene ik in No. 1 en 2 gezien, gehoord en vernomen had, nam ik mijnen weg, door een klein gedeelte van het ſtatige bosch van *Westerbeekſloot*, met het oog op de reeds afgebakende koloniën No. 4 en 5, door de *Vrieſche* dorpen *Noordwolde*, *Stegeren* en de *Bleſſe*, naar No. 3, *Willemsoord* genoemd, gelegen op den noordelijken uithoek van *Overijſſel*. Treffend werd ik hier verrast door den ruimen, bijkans onafzienbaren aanblik op deze nieuwe volkplanting. Van eene kleine hoogte uit *Vrieslands* zuidweſtelijke ſtreek afdalende, en eenen nieuwen, fraai aangelegden weg, even als in de andere koloniën, met jonge ſparreboomen beplant, langs ziende, tuurde ik vol verwondering deze, als 't ware, opkomende ſtad aan. Inderdaad, deze, vóór weinige maanden, barre, ſchrale heide, nu door eenen langen regten weg en vele dwarswegen doorſneden, bebouwd en bewoond door honderde en duizende (mag ik wel haast zeggen) redelijke wezens, die er leven en zich bewegen en voeden, vertoont, mijns achtens, den gevoeligen en denkenden mensch een grootsch en treffelijk tooneel van menſchelijke vlijt, van menſchelijk vernuft. Verbazing beving mij nog meer, toen ik vernam, dat deze kolonie 350 morgens oppervlakte bevatte, en eerst omtrent half Maart ll. was ontgonnen. Het honderdſte huis, juist het honderdſte, zeg ik, was men bezig te bouwen. Welk eene grootſche onderneming! Welk een verbazend werk was er verrigt! Zulk

eenen woesten grond, als het heideveld van *Steenwijker-woude*, in zoo weinig tijds vereffend, afgegraven, ter bebouwing gereed gemaakt, zelfs meestendeels bezaaid, en daarenboven een honderdtal woningen voor de kolonisten, behalve het Onderdirecteurshuis, dat van den Directeur der spinnerijen, eene spinzaal, een schoolhuis, alles in een zoo gering tijdsbestek, tot zulk eene aanmerkelijke hoogte voltooid! En nog meer moet onze achting voor de Directie rijzen, en te minder onze goedkeuring op haar onvermoeid pogen haar ontzegd worden, als men bedenkt, dat en mest, en bouwgereedschappen, en al het overige tot dit groote werk benoodigde, op verre afstanden, per as moesten aangevoerd worden.

Mij dunkt, hier ontwaarde ik al weder de allengskens verbeterende wijze van kolonisatie; en zulks laat zich gemakkelijk begrijpen, daar ondervinding leert verbeteren, en de Directie, door ruimere bijdragen, meerdere hulp en medewerking, te beter in staat gesteld wordt, om haar uitmuntend plan, op eene onbekrompener wijze, ten uitvoer te brengen.

Even als in de andere koloniën, onderzocht ik ook in deze alles, wat mij belangrijk en wetenswaardig voorkwam. De nieuwe kolonisten waren bereids meestal aangekomen, en daardoor bijkans alle huizen, waarop men de namen der huisvaders las, bewoond. Een en ander derzelven trad ik binnen, en werd overal op eene heusche, zelfs beleefde wijze ontvangen. Met ouderen van jaren, jongelingen en kinderen onderhield ik mij over hen en hunnen tegenwoordigen staat. Velen van hen wezen mij met een innig genoegen, en als 't ware met een kinderlijk vreugdebetoon, op hunne woningen, hunne legerstéden, hun huisraad, hunne tot den landbouw benoodigde werktuigen, en allen waren zij (de een of andere welligt nooit tevredene uitgezonderd) met hunne standverwisseling voldaan. Vooral trokken hier mijne opmerkzaamheid de pas aangekomene wees- en armenkinderen uit sommige *Hollandsche* steden, zoo als van het naburig *Dordrecht*, *Enkhuizen*, *Rotterdam* en andere. Deze allen, van eene goe-

goede woning, kleeding en het noodige voedſel verzorgd, juichten in hun lot. „ Nu toch," zeide mij een onder hen, terwijl hij met eenen ſchalkſchen lach, der jeugd zoo eigen, mij aanſtaarde, „ zijn wij niet meer in groote „ gebouwen opgeſloten; neen: hier is alles ruim en luch- „ tig; hier ademen wij eene vrije lucht in; hier eten wij „ goed brood, lekkere aardappelen en ſoep met vleesch „ er in, of anders krijgen wij ook wel eens ſpek; en als „ onze tuintjes" (ſommige daaronder waren inderdaad naar wiskundige lijnen of in bevallige bogten aangelegd) „ ons groenten zullen opleveren, dan eten wij ook ſla, „ wortelen en knollen. Ook hebben wij al geleerd op „ het land te werken, en dit doen wij allen zeer gaarne."

Dit gezegde in den mond van een kind kan, wel is waar, als van weinig waarde beſchouwd worden; maar niettemin getuigt het, volgens mijne meening, op eene voldoende wijze, van hunne tevredenheid. Nog andere gezegden, door mij van de kolonisten aangehoord, zoude ik kunnen verhalen; dan, laat ik mij bepalen tot ſlechts nog één, dat almede dezer lieden welzijn en genoegen zal bevestigen. Het betreft ons van nabij: het is van een' onzer voormalige ſtadgenooten, ſedert omtrent twee jaren in de kolonien No. 1 gevestigd, en wiens naam met B. geſpeld wordt. Velen onder ons kennen den man, deszelfs huisgezin, en den beklagelijken toeſtand, waarin zij hier verkeerden. Hen wilde ik dus zien, en naar hen en hunnen veranderden ſtaat vernemen. Met tranen werd ik door hen ontvangen; maar het waren tranen van blijdſchap, die zij plengden, over de onverwachte ontmoeting eens bewoners van *Arkelſtad*. Zij waren tevreden, voldaan, hadden eene goede woning, daarbij de noodige kleeding en voeding, hadden zelfs den verleden winter een vet varkentje geſlagt, dat, met behulp hunner koe, door henzelven gemest was geworden; daarenboven, zoo hoorde ik van hen, konden zij met hunne kinderen, behalve hunnen veldarbeid, door wol en vlas te ſpinnen, van vijf tot negen gulden we-

kelijks verdienen. Dit hun verhaal werd mij daarna door een der opzigters bevestigd.

Vergelijken wij, die deze lieden gekend hebben, toen zij nog onder ons woonden, hunnen voormaligen met hunnen tegenwoordigen ſtand, en gewis zullen wij ons over der kolonisten lot evenzeer mogen verblijden, als de bemoeijingen der edele Maatſchappij van Weldadigheid toejuichen.

Ik verliet *Willemsoord*, om naar *Frederiksoord* terug te keeren. Ik deed dit met een hart vol erkentelijk gevoel voor al het goede en nuttige, dat ik gezien had.

Mijne terugreis was niet zeer verblijdende, daar noch ik, noch mijn geleider met het eenzame oord, de bijna geheel ongebaande wegen en boschachtige ſtreken, die wij moesten doortrekken, bekend waren. Niettemin kwam ik weder wèl te *Westerbeekſloot* aan, en dus in de eerst-aangelegde koloniën. Na hier mijnen weetlust nader bevredigd te hebben, togen wij langs de *Hunnebedden*, die onverklaarbare bijzonderheid van vroegere eeuwen, over de *Havelter*-heide, door het welvarende *Meppel*, het volkrijke *Zwartſluis* en andere plaatſen, weder naar *Zwol*, vanwaar ik over het Koninklijke *Loo*, *Amersfoort* en *Utrecht*, met eene groote mate van voldoening, welke dit reisje mij heeft bezorgd, huiswaarts ben gekeerd.

Nog jammert het mij, (laat ik dit hier bijvoegen) dat de beperktheid van mijnen tijd mij het genoegen ontzegd heeft, om het etablisſement, almede door de Maatſchappij van Weldadigheid in de *Ommerſchans* gevestigd, om verder te volmaken, onbezocht heb moeten laten.

M. H.! konde ik, welſprekend genoeg en naar waarde, het nut, welk deze nieuwe inſtelling het ſtaatsbeſtuur, der beſchaving en zedelijkheid, den Godsdienst zelfs, en, door dezen, het algemeen belang onmisbaar zal aanbrengen, betoogen, ik vreeze niet, dat ik daartoe geene genoegzame gronden en redenen zoude vinden. Maar ik moet ten einde ſpoeden. Vergunt mij echter, dat ik alvorens nog eenen algemeenen blik op deze nuttige en der menschheid vereerende nieuwe ſchepping terugwerpe.

Niet

Niet alleen afzonderlijke huisgezinnen, maar ook de algemeene inrigtingen ten nutte van allen, heb ik bezocht, en wel met name de leerschool in No. 1, (in deze en andere worden reeds omstreeks de 800 kinderen, jongelingen en jongedochters, op eene verstandige en doelmatige wijze, onderwezen) de spinzaal, de magazijnen, de waterputten en pompen, den winkel, waarin de kolonisten zich van kleine huislelijke behoeften kunnen voorzien; deze alle hebben mijne aandacht geboeid, en daár, waar mijn oordeel of meening faalde, ben ik door de beleefdheid der beambten genoegzaam ingelicht geworden. Ik heb, met de volkomenste overtuiging voor mijzelven, bevonden, dat de voortreffelijke Maatschappij van Weldadigheid alles, alles aanwendt, wat menschelijke krachten vermogen, zoowel ten aanzien van het eerste kinder-onderwijs, als het zedekundige en godsdienstige voor meergevorderden, om het lofwaardige doel, *vermeerdering van algemeene welvaart*, op de bestmogelijke wijze te bereiken. Haar werk is niet voltooid, — slechts in de beginselen. Maar ik houde mij ten volle verzekerd, dat zij, aldus voortwerkende, binnen weinige jaren de heerlijkste vruchten voor het maatschappelijk belang zal inoogsten. Zij zal brave en werkzame burgers vormen, die voor hun eigen bestaan zullen willen en weten te zorgen, liever dan tot last der natie te verstrekken. En, de ledigheid en luiheid eens tot werkzaamheid gebragt zijnde, zou dan hierdoor die drom van vreemdelingen niet verminderen, welke jaarlijks, voor een groot gedeelte, de nijverheid onzer velden, of die onzer fabrijken en trafijken, ten koste der natie, komen inoogsten, terwijl zij elders de winst van hunnen arbeid gaan verteren? Ja! zij, deze gezegende Maatschappij, zal en kan een groot getal onzer verarmde ledigloopers tot werkende wezens vormen, die dan van den vaderlandschen bodem de vreemden zullen weren, om den door hen gewonnen penning der natie met winst weder terug te geven.

Hoe men ook over deze nieuwe kolonisatie moge denken, men werke haar toch niet tegen! Dat men geene

egoïstiſche denkbeelden, vooroordeelen, kleingeestigheid, familiebetrekkingen of andere onedele gedachten, gevoegd bij meerdere bezwaren, tegen haar inbrenge! Deze alle acht ik of ongepast of ten eenemale ongegrond; terwijl ik geloove, dat er geen ander middel meer beſtaat, om de hand over hand toenemende armoede te beteugelen, dan de ontginning en bebouwing van ledig en nutteloos liggende landen, waarvan er in ons land, al bepaalden wij ons ſlechts tot de Noordelijke provinciën, nog duizende bij duizende morgens voorhanden zijn. Deze gedachte (ik houde er mij van verzekerd) is ook die van eene menigte onzer landgenooten, zelfs onder onze Zuidelijke medebroeders. Ook zij werken aan een plan, (ik ben daarmede bekend) zoo als thans onder ons tot eene aanmerkelijke hoogte is tot ſtand gekomen. Maar zal men ooit het ware doel treffen, dan moet er voortgewerkt worden; anders ziet men zoo vaak de beste ontwerpen verijdeld, en de weldadigſte inrigtingen, die voor eenigen tijd met eenen helderen glans zich vertoonden, in het duistere *niet*, waaruit zij getogen waren, terugkeeren.

Dat wij dan medewerken, hetzij in onze geſprekken, hetzij door onze bijdragen, of door ander dadelijk hulpbetoon, om het edele ontwerp van den edelen VAN DEN BOSCH, op wiens geboorte, zoo ik mij niet bedriege, *onze* omtrek roem mag dragen, in ſtand te houden, verder te vergrooten, meer en meer uit te breiden en volkomen te maken! Dit doende, zullen wij den ſtaat, der zedelijkheid, den Godsdienst op eene allezins loffelijke wijze helpen bevorderen.

IETS, OVER SUSANNA VAN BAERLE, ECHTGENOOTE VAN CONSTANTIJN HUIGENS, EN HUNNE KINDEREN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 127.)

Ieder kent den grooten CONSTANTIJN HUIGENS; ieder kent dien edelen ſtaatsman, dien warmen beminnaar van zijn vaderland, dien ſmaakvollen, geestigen dichter; en evenwel ſchijnt

ſchijnt aan geen onzer ſchrijvers de beminnelijke echtgenoote van dezen zoo algemeen geachten man bekend te zijn; en, wat nog meer te verwonderen is, niet één vond ik, die het getal en de namen van de kinderen van dezen beroemden vader naar wensch opgaf. Over de eene en de anderen iets in 't midden te brengen, is thans mijne bedoeling.

Alle ſchrijvers, die over C. HUIGENS handelen, geven hem tot vrouwe SUSANNA VAN BAERLE; en meest allen noemen haar eene nabeſtaande van den beroemden *Amſterdamſchen* Hoogleeraar CASPARUS BARLÆUS; ſchoon zij het onderling niet één zijn, in welken graad van bloedverwantſchap zij elkander beſtonden, daar eenigen haar als de dochter, anderen als de zuster van voornoemden Hoogleeraar opgeven. Tot de eerſten behoort onder anderen het *Vaderlandsch Woordenboek*, oorſpronkelijk verzameld door J. KOK, waar zij, in het XXIſte Deel, bl. 115, genoemd wordt „SUSANNA BARLÆUS, dochter van den vermaarden Hoogleeraar CASPAR BARLÆUS;" van welke opgave de ongerijmdheid ten volle blijkt, daar deze zelfde SUSANNA CASPARUSD^R. BARLÆUS, in het VIIIſte Deel, bl. 947, van dat zelfde Woordenboek, gezegd was den 8 September 1652 in het huwelijk getreden te zijn met GERARD BRANDT, Remonſtrantsch Leeraar te *Amſterdam* (*), waaruit genoegzaam de onnaauwkeurigheid van dusdanige woordenboeken blijkbaar is.

Met meer ſchijn van waarheid wordt zij derhalve door anderen (†) als de *zuster* van den meergenoemden Hoogleeraar opgegeven. HUIGENS toch was met BARLÆUS bijna van éénen ouderdom; terwijl daarentegen SUSANNA, de dochter van laatstgenoemden, in 1622 geboren werd, en dus van éénen ouderdom met de kinderen van C. HUIGENS was (§).

Ik

(*) Men vergelijke het *Bijvoegſel op het Vaderl. Woordenb.*, IIde Deel, bl. 206, en het *Woordenboek* van HOOGSTRATEN op het woord BRANDT (GERARD).

(†) Bij voorbeeld door Mr. J. SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*. Een werk, dat met regt op den lof van naauwkeurigheid kan aanſpraak maken, en aan hetgene men van deszelfs kundigen ſchrijver mag verwachten volkomen beantwoordt.

(§) B. v. CHRISTIAAN HUIGENS, de tweede zoon van CONSTANTIJN, was den 14 April 1629 geboren, en dus ſlechts zeven jaren jonger dan SUSANNA CASPERSD^R. VAN BAERLE; waaruit wederom duidelijk blijkt, met hoe weinig oordeel de zoodanigen te werk gaan, die de laatſte als de moeder van den eerſten opgeven, en hoe omzigtig men dusdanige woordenboeken moet gebruiken.

Ik omhelsde derhalve dit laatſte gevoelen, en hield de echtgenoote van den *Heer van Zuilichem* voor eene zuster van zijnen vriend BARLÆUS. Doch vóór eenigen tijd kwam mij in handen eene wapenkaart van een geſlacht van VAN BAERLE. Gretig zocht ik naar onzen CASPER; maar hoe verwonderd was ik, hem op dezelve niet te vinden, evenmin als zijnen vader en broeders, maar er wel SUSANNA VAN BAERLE, als echtgenoote van CONSTANTIJN HUIGENS, op vermeld te zien; zijnde zij aldaar opgeteekend onder de kinderen van JAN HENDRIKSZ. VAN BAERLE en JACOMINA HOON. In 't eerst, door vroeger opgevatte vooroordeelen verblind, was ik genegen deze opgave als valsch te verklaren, meenende dat men, om aanzien aan deze familie bij te zetten, zonder eenig gezag zich de verwantſchap met HUIGENS had aangematigd. Echter oordeelde ik de zaak een nader onderzoek waardig; welk onderzoek niet dan zeer ten voordeele van deze M. S. wapenkaart is uitgevallen. Bij vergelijking toch met andere *genealogiën*, vond ik nergens eenige ſchaduw van kwade trouw; de overige opgaven konden alle den toets gerust doorſtaan; hetgene, gevoegd bij andere overwegingen, mij genoegzaam overtuigde, dat SUSANNA, de echtgenoote van CONSTANTIJN HUIGENS, niet de dochter van CASPER, maar wel van voorn. JAN VAN BAERLE geweest is.

Vooreerst dan vindt men, noch in de brieven van BARLÆUS, noch in de gedichten van HUIGENS, eenigen zweem van bloedverwantſchap. Zoo noemt b. v. de eerſte den anderen ſlechts *Edele* HUIGENS, in eenen brief van aanbeveling van JOACH. VAN WICKEVOORT, in 1635, en dus lang na het huwelijk van HUIGENS, geſchreven (*), zonder dat deze brief eenig blijk van vermaagſchapping draagt (†).

HUIGENS was van een aanzienlijk geſlacht, en bekleedde een der voornaamſte ambten. CASPER LAMBERTUSZ. VAN BAERLE, de vader van den Hoogleeraar, was daarentegen geenszins in aanzien. Eerst bewaarder der Archiven te *Antwerpen* zijnde, vlugtte hij, tusſchen de jaren 1585 en 1595,

(*) Deze brief, in de *Latijnſche* taal geſchreven, is, in plaats van een voorberigt, gedrukt voor de verzameling van brieven van J. VAN WICKEVOORT aan BARLÆUS; Mr. J. SCHELTEMA heeft van denzelven eene *Nederduitſche* vertaling geleverd, in het 3de St. van het IIde D. van zijn *Geſch. en Letterk. Mengelw.* bl. 251 en volg.

(†) Zie de laatſte aanteekening.

1595, om de religie, van daar naar *Holland*, en werd te *Bommel* als Rector aangesteld, waar hij in 1595 overleed. De familie VAN BAERLE daarentegen, waarvan de door mij aangehaalde wapenkaart melding maakt, verbond zich door huwelijken met de voornaamste geslachten van ons land. Zoo waren b. v. de beide jongste zusters van SUSANNA VAN BAERLE; IDA en SARA genaamd, gehuwd ieder met eenen zoon van FREDERIK VAN DORP, Gouverneur van *Tholen*. IDA, namelijk, huwde met AREND VAN DORP, Ridder, Admiraal van *Holland*; SARA met PHILIPS VAN DORP, Raad en Hofmeester van drie Prinsen van *Oranje* (*). De broeder van SUSANNA, DAVID genaamd, had bij zijne twee vrouwen (SARA VAN ERP en RACHEL GODIN) verscheidene kinderen, waarvan nog heden afstammelingen in leven zijn. Een van zijne zoons, met name HENDRIK, had in huwelijk DEBORA TROMP, waarbij eene eenige dochter, ANNA CORNELIA MARTINA VAN BAERLE, echtgenoote van JACOB EMMERY VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, Heer van *Zuidwaddingsveen*, beschreven in de Ridderschap van *Holland* enz (†). Waaruit dus blijkt, dat dit geslacht van VAN BAERLE, eerder dan dat van CASPARUS BARLÆUS, met dat van HUIGENS overeenstemde, en geschikt was om aan CONSTANTIJN eene echtgenoote te verschaffen (§). Niemand, bekend met de menschelijke zwakheden, achte deze opmerking gering.

Een ander bewijs meen ik daarin te vinden, dat geene der zonen of dochters van SUSANNA CASPARUS D^R. VAN BAERLE bij GERARD BRANDT CONSTANTIJN of CONSTANTIA zijn genoemd (**); hetgene zekerlijk zou ge-

(*) Beide deze zusters worden vermeld in de genealogie der familie VAN DORP, te vinden in de werken van VAN LEEUWEN, van HOOGSTRATEN, KOK en anderen, maar komen daar alleen voor onder den naam van M. VAN BAERLE.

(†) Ook haar vindt men vermeld in de genealogiën van de familie VAN WASSENAAR, bij KOK, HOOGSTRATEN, BERWERDA en anderen te vinden. Zij was moeder van 8 kinderen.

(§) Welligt hadden echter deze geslachten éénen oorsprong, doch welke eenigzins verwijderd was. De huwelijken van de familie VAN BAERLE, waarvan ik de wapenkaart zag, met de geslachten LE RIDEUR, DE BIE, BECKER en anderen doen eenen *Brabandschen* oorsprong vermoeden. Daarenboven behelst deze wapenkaart slechts éénen tak dier familie; immers zij heeft aan het hoofd de woorden: „ *vervolg* van de genealogie van de familie VAN BEARLE," en begint met het jaar 1429. Dus kan het geslacht van CASPER BARLÆUS wel een andere tak van dezelfde familie zijn.

(**) Zij had vier zoons en twee dochters. De dochters waren CORNELIA

geſchied zijn, indien de beroemde HUIGENS de oom van hunne moeder waren geweest. Daarentegen vindt men op de meergenoemde wapenkaart de namen van CONSTANTIJN, CONSTANS en CONSTANTIA na dit huwelijk gedurig vermeld en als familienamen geworden.

Uit het een en ander nu kan men, mijns inziens, gerust beſluiten, dat de gemelde wapenkaart alle geloof verdient, en mitsdien SUSANNA VAN BAERLE, echtgenoote van HUIGENS, geenszins de dochter geweest is van CASPARUS LAMBERTUSZ. BARLÆUS, maar van JAN HENDRIKSZ. VAN BAERLE en JACOMINA HOON (*).

Wat nu betreft de kinderen van C. HUIGENS en S. VAN BAERLE, ik zeide reeds boven, nimmer eenig ſchrijver gevonden te hebben, die derzelver getal en namen naar vereisch opgaven (†). Uit de *Sermones de vita propria* CONSTANTINI HUGENII, van welke de geleerde *Haarlemſche* Rector P. HOFMAN PEERLKAMP ons onlangs eene ſchoone uitgave heeft verſchaft, leeren wij, dat zij te zamen vier zonen en eene dochter hebben gehad: CONSTANTIJN, CHRISTIAAN, LODEWIJK, PHILIPS en SUSANNA. PHILIPS vind ik nergens vermeld, waarvan welligt de oorzaak is, dat hij reeds in het twintigſte jaar van zijn leven, en dus lang vóór zijn' vader, overleden was. LODEWIJK wordt meestal N. HUIGENS genoemd (§); hij was afgevaardigde in het Edelmogend Collegie ter Admiraliteit op de *Maze*, en had in huwelijk JACOBA TEDING VAN BERKHOUT, waarbij onder anderen een zoon, CONSTANTIJN genaamd, die tot echtgenoote nam PHILIPPINA DOUBLETH, dochter van PHILIPS DOUBLETH en SUSANNA HUIGENS, zijne tante. Uit dit huwelijk werd SUSANNA LOUISA HUIGENS

en ANNA genaamd; de zonen KASPER, GERARD, nog een GERARD en JOHANNES BRANDT; zijnde de laatſte de grootvader van onze verdienſtelijke dichteresſe LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEM.

(*) Het wapen van dezen JAN VAN BAERLE was een goud veld met drie palen van ſabel, en een zilver chef, waarop drie eekhoorntjes van keel. Welk wapen de familie van CASPER BARLÆUS gevoerd heeft, is mij niet gebleken. Wel vind ik nog twee andere wapens van VAN BAERLE; namelijk het eene een veld van keel met eene zilveren lelie, het andere ook een veld van keel met drie zilveren leliën. Alle drie deze wapens kunnen wel behoord hebben aan onderſcheidene takken van één en dezelfde familie: want het verſchil in wapens is meestal een zwak bewijs voor het verſchil eener familie.

(†) De meesten noemen ſlechts drie zonen, en ſommigen voegen hier nog eene dochter bij. Cf. Mr. SCHELTEMA, KOK, HOOGSTRATEN en anderen.

(§) Zie HOOGSTRATEN, KOK en anderen.

GENS geboren, welke de echtgenoote werd van den Baron VAN WASSENAAR, Heer van *Ruiven*. Zij was de laatste telg *van dien naam* van den grooten CONSTANTIJN HUIGENS (*).

De dochter van CONSTANTIJN HUIGENS, SUSANNA genaamd, trad in huwelijk met haren neef PHILIPS DOUBLETH, zoon van PHILIPS DOUBLETH, Heer van *St. Anneland*, en GEERTRUID CHRISTIAANSDR. HUIGENS, hare tante. Uit dit huwelijk werden, behalve PHILIPPINA, die, gelijk wij zagen, de vrouw werd van haren neef CONSTANTIJN HUIGENS, *den jongen*, nog een zoon, PHILIPS, en eene dochter, CONSTANTIA THEODORA, geboren. De laatste trad in huwelijk met MATHIJS HŒUFT, Heer van *Oijen en Onsenoort:* de eerste, die Heer was van *Moggershil*, met HESTER QUARLES. Beiden hadden een talrijk nageslacht. (†)

Zoo ik door het bovenstaande heb aangetoond, dat de be-

oe-

(*) Zij stierf in 1785, in *'s Gravenhage*, kinderloos. Cf. cl. P. H. PEERLKAMP, *præf. in sermon. de vita propr.* c. HUGENII, p. XIII. Zij was niet de laatste afstammeling van C. HUIGENS; maar de laatste, welke den naam HUIGENS voerde.

(†) Nadat ik het bovenstaande had opgesteld, schreef ik den Hoogleeraar PEERLKAMP, om te weten, of hem ook gebleken was, wie de ouders van de vrouw van C. HUIGENS geweest waren? en kreeg van zijn Ed. onder anderen het volgende tot antwoord: „ Wie hare ouders geweest zijn, weet ik „ niet. — — — Ik heb ergens gezien, dat de vrouw van HUIGENS gehouden „ wordt voor de zuster of dochter van CASPAR BARLÆUS. Ik geloof, dat „ de toevallige gelijkheid van namen, en de groote vriendschap, welke tusschen „ HUIGENS en BARLÆUS bestond, de menschen tot deze dwaling gebragt „ heeft. Nu behoeft er slechts één te zijn, die dat hier of daar stelt, en de „ een schrijft den ander na, gelijk het bijzonder in die woordenboeken gaat. — „ HUIGENS is getrouwd 1626. De kinderen van BARLÆUS waren in 1624 „ nog zoo jong, dat zij om een boterham vochten. — — — Ook geloof ik „ niet, dat HUIGENS eene zuster van BARLÆUS zoude nemen tot vrouw, „ zoo BARLÆUS eene zuster gehad heeft, en deze met de familie uit *Antwerpen* hier te lande is uitgeweken: want de familie van BARLÆUS was „ noch aanzienlijk, noch rijk. — — — Maar het volgende doet bij mij alles „ af. Er is in de *Epistolæ* en *Carmina* van BARLÆUS, noch in de *Epistol.* „ van CUNÆUS, een bloedverwant van BARLÆUS, noch in de *Momenta* „ van HUIGENS, eenig het minste spoor van bloedverwantschap. ——— Toen „ HUIGENS trouwde, schreef BARLÆUS een *Epithal.* Lib. III. *Heroic.* p. „ 383 sq. Daaruit blijkt, dat SUSANNA of eene *Amsterdamsche* was, of ten „ minste aldaar woonde. Om kort te gaan, als men de *Epistol.* BARLÆI, p. „ 160, 167, 701, 221, en HUGENII *Mem. Defult.* p. 108 seq. naziet, kan „ men duidelijk zien, dat tusschen BARLÆUS en HUIGENS in dit opzigt „ volstrekt geene bloedverwantschap bestond," enz. enz. — Door de heusche toestemming van den Hoogl. PEERLKAMP, plaats ik dit gedeelte van zijn Eds. brief aan mij.

oefening der geſlachtregisters hare nuttigheid heeft, en tot opheldering van duistere punten in de geſchiedenis kan ſtrekken, is mijn doel bereikt en mijne poging beloond.

Amſterdam, 1820. W. J. C. v. H.....

AANMERKINGEN OP DE PROEVE EENER TAALKUNDIGE VERKLARING VAN DE BETEEKENIS DER BENAMINGEN VAN EENIGE NEDERLANDSCHE PLAATSEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 131.)

Muiden. De uitlegging, hier aan dit woord gegeven, is mede niets minder, dan nieuw. Dezelfde beteekenis van *Mond* heeft het ook in alle met hetzelve zamengeſtelde namen, als *Arnemuiden*, *Genemuiden*, *Leymuiden*, *IJsſelmuiden*, enz.

Pijnakker. Zoolang mij uit de oudheid niet blijke, dat deze plaats eene ſtrafplaats geweest zij, vind ik het op losſe gronden te ſteunen, dat men dezen naam zegge te beteekenen *ager poenae.* Eerder zoude ik denken op eenen akker, met pijnen, of pijnboomen, bezet, hetwelk, in eenen zoo veenachtigen grond, als eene zeldzaamheid zij beſchouwd geweest. De eigenlijke naam is *Pijnaker*, in oude ſtukken *Pinaker*; dan het is niets ongewoons, *akker* met eene enkele K geſpeld te vinden. Men herinnere zich ſlechts *Franeker*, zamengeſteld uit *Fron*, Vriesch *Frane*, en *eker*, aker, akker.

Poelgeest. Over het woord *geest*, in de hier aangegevene beteekenis, leze men den Heer IJPEIJ, *Taalkundige Aanmerkingen over verouderde Woorden in den Statenbijbel*, *bl.* 35 *en volgg.*

Scheveningen. De hier bijgebragte afleiding van dezen naam is hoogst onwaarſchijnlijk. De oude benaming van *Scheveringen*, of *Scheperingen*, duidt genoegzaam den oorſprong van het eerſte gedeelte derzelve aan; en wat *Ingen*, in namen van plaatſen, beteekene, kan men zien bij den Heer HŒUFFT, *bl.* 62 *en volgg.*

Schie. Daar meer dan één water dezen naam voert, is de hier gegeven naamsoorſprong, van *ſchieden*, ſcheiden, niet onaannemelijk, te meer, dewijl de *Schie*, welke aan *Schieland*

land den naam gegeven heeft, in oude oorkonden ook *Scye* genaamd wordt.

Spui. Onder de wateren hier te lande, die *het Spui* heeten, is dat, welk *Voorn* van *Putten* ſcheidt, het voornaamſte. Tegen de hier gegevene afleiding valt geene bedenking; dan, billijk zoude men mogen vragen, waarom het werkw. *ſpuijen* meer van het A. S. *ſpiwan* kome, dan van het Gotiſche *ſpiwan*, of het Frank-Duitſche *ſpiwan*.

Stolkwijk. Daar de wezenlijke naam *Stolwijk*, of *Stollewijk*, is, vervalt daardoor de buiten dat zich niet zeer aanbevelende afleiding, die de Schrijver der *Proeve* te berde brengt. Hij acht het zoo veel te zijn, als *des tolks wijk*, de wijk van eenen tolk des volks bij God. Hadde hij het door hem zoo zeer geliefkoosde Angelſakſisch, in het Woordenboek van SOMNER, of BENSON, opgeſlagen, hij zoude gevonden hebben, dat *ſtole*, in die taal, de beteekenis van *ſedes* heeft, en beantwoordt aan *ſtal*, *ſteal*, *ſtede*, van den ouden tongval, zijnde ons *ſtal*, *ſtel*, *ſtede*; zoodat *Stolwijk* mij voorkomt zeer wel door *Stedewijk*, *Stadwijk*, te kunnen uitgelegd worden.

Twikkelo. Wil men dit woord volſtrekt uit het A. S. afgeleid hebben, waarom het dan niet afgeleid van *twiccan*, *twiccian*, afrukken, affcheuren, in tweeën ſcheuren? Het zoude dan beteekenen eene plaats, van eene grootere, als het ware, afgenomen, en beantwoorden aan den naam van het Engelſche *Twickenham*.

Utrecht. Over den naam dezer ſtad is zoo veel geſchreven, dat ik het vermetel achte, de giſſingen omtrent denzelven door nieuwe te vermeerderen. Het zij mij genoeg te zeggen, dat ik denzelven van Latijnſchen oorſprong houde, en uit die taal, niet bij afleiding, maar bij overzetting, in de landtaal *Trecht* te zijn geweest, en vervolgens *Olt-trecht*, *Oud-trecht*, en, bij verbastering, *Utrecht*. *Oud* toch is karakteriſtieker, om dien doortogt te kenſchetſen, dan *uit*, welk genoegzaam op alle overtogten toepaſſelijk kan gemaakt worden.

Velzen. Min waarſchijnlijk wordt deze naam, in de *Proeve*, van het A. S. *felſan*, boete doen, afgeleid. Men meent dit dorp het oude *Feliſa* te zijn. Ware de grond aldaar ſteenachtiger, ik zoude den naamsoorſprong in ons oude *Vels* met meer vertrouwen zoeken, dan ik thans doe, hoezeer mij niet onbekend zij, dat MÉNAGE de duinen in Normandie

die en Pikardie zegt *Falaiſe* geheeten te zijn, en hij dit woord afleidt van het Duitſche *Fels*, welk eertijds twee lettergrepen had; zie WACHTER op het woord, bij wien men ook het woord *Feliſon* vindt, aldaar overgezet *Saxis*.

Venlo. Ik zoude zeer eenvoudig dezen naam doen zamengeſteld zijn uit *Ven* en uit *Lo*. Wat *Vennen*, in het Vriesch *Fennen*, zijn, weet een ieder, en wat *Lo* zij, heeft de Schrijver, op *Almelo*, geleerd. In plaats der *Wenden*, welke hij hier doet zich ter neder zetten, zoude ik eerder nog denken aan de *Finnen*, of *Fennen*, naar ſommiger oordeel, aldus van de *Vennen*, of *Fennen*, in derzelver land gevonden wordende, genaamd. Zij noemen hun land *Suomemaa*, van hetwelk het Duitſche *Finland* voor eene vertaling gehouden wordt, als woordelijk een moerasſig land beteekenende.

Voorſchoten. De hier bijgebragte afleiding, van *for*, zwijn, en *ſcoten*, weggezonden, zal, verbeeld ik mij, weinigen behagen. Over den oorſprong van dezen naam handelt de *Tegenwoordige Staat*, 16*de D. bl.* 415 *en* 416. Daar MELIS STOKE dien *Voerſcoten* ſchrijft, en *voer*, in de oude taal, *voor* was, zoude ik het ook hier daarvoor houden, en *ſchoten* in eenen gewonen zin opnemen, en wel in dien van *ſchot*, *ſchut*, als ware het eene voorwaarts gelegene beſchutting voor eene andere plaats, b. v. *Voorburg*.

Waſſenaar. De oorſprong van het geſlacht der WASSENAREN verliest zich zoodanig in de oudheid, dat het twijfelachtig is, of hetzelve den naam aan de Heerlijkheid gegeven hebbe, of omgekeerd. Hoezeer met voorbeelden, uit de oude taal, zoude kunnen bewezen worden, dat *naer*, in de oude taal, wel eens *nabij* beteekende, ſchijnt mij echter de afleiding van het woord, die hier wordt bijgebragt, zeer gezocht te zijn, te meer, daar het op geen gezag ſteunt, dat *waſſe* eenen rijzenden duingrond beteekene. Meer dan één naamsreden wordt opgegeven in den *Tegenwoordigen Staat*, 16*de D.*, *bl.* 525 *en* 526. Uit dezelve zoude mij die, welke van *wasda*, of *wasna*, wordt afgeleid, het meest behagen, indien ik het voor bewezen hield, dat *wasna* de beteekenis van eene bosſchaadje had.

Woerden acht ik niets anders te zijn, dan het meervoud, of de ſtaartuitgang, van het woord *Woerd*, waarvan de Heer HŒUFFT handelt *bl.* 42.

Zoeterwoude. Aanmemelijker, dan de afleiding, die de *Proeve* geeft, komt mij het gevoelen voor, dat *Zoeterwoude* oorſpron-

ſpronkelijk *Sueterwoude* geheeten hebbe, dat is *Sweterwoude*, volgens de uitſpraak van dien tijd, toen de U voor eene W gold; doch dat, dezelve daarna voor eene U genomen zijnde, men daarvan gemaakt hebbe *Zoeterwoude*, doordien *zoet* en *zuet*, te platten lande, op gelijke wijze uitgeſproken wordt. Van *Zwet* zie den Heer HUFFT, *bl.* 134 *en* 135.

Zuilen zoude, volgens den Schrijver der *Proeve*, den naam hebben van pilaren, aldaar, ter eere van WODAN, geſticht. Daar geene oorkonden daarvan beſtaan, zijn dezelve althans niet zoo vermaard geweest, dat een eertijds zoo weinigbeduidend plaatsje naar dezelve, als bij uitnemendheid, *de Zuilen* zouden genoemd zijn, even als *de Zuilen van Hercules*, en *Irmenſül*, of *Irmenzuil*. Wilde ik mij in onzekere gisſingen ingeven, ik zoude, uit hoofde der kleiachtigheid van den grond, in bedenking geven, of *Zuilen* den naam niet hadde van het oude *ſul*, vuil, onrein, vermaagſchapt met het A. S. *ſylian*, en het oud-Duitſche *ſulen*, bezoedelen. Van hetzelve meenen ſommigen, dat ook de Sprokkelmaand *ſulle*, *ſullemaand*, *ſulmaand* geheeten geweest zij, uit hoofde der modderige wegen in die maand, of omdat eertijds de *ſpurcalia* in dezelve plaats hadden, ter uitwisſching en verzoening van welke de *Februa* gediend hebben. Hoe dit zij, men zie over het woord de *Nieuwe Bijdragen*, *Iſte D. bl.* 29 *en volgg.*

HET GEHEIM VAN MAELZEL'S SCHAAKSPELER ONTDEKT, IN DAT VAN DEN SCHAAKSPELER VAN VAN KEMPELE.

Ieder herinnert zich ongetwijfeld, met welke verbazing in het afgeloopen jaar de Schaakſpeler, door den *Weener* kunſtenaar MAELZEL hier ter ſtede (*Amſterdam*) ten toon geſteld, gezien werd; en hoe onmogelijk het iederen nadenkenden voorkwam, dat door enkel werktuigelijke krachten eene werkzaamheid zou daargeſteld zijn, die zoo vele bewijzen van oordeel en rede bevat. Het zal dus wel niet onaangenaam zijn, de beſchrijving te lezen van een volmaakt gelijkſoortig kunsttuig, door den Vrijheer VON RACKNITZ vervaardigd, en beſchreven in eene Verhandeling *over den Schaakſpeler van* VAN KEMPELE *en deszelfs vervaardiging*, in 1789 uitgegeven.

De tafel, op welke het bord ſtaat, is eene kist van 5 voet Rijnlandſche maat lang, 3½ voet breed, en 3 voet hoog;

in dezelve is eene kleine afdeeling aan de regterhand van het beeld aangebragt, die twee boven elkander geplaatſte koperen rollen, eenige rijen hefboomen, door koorden verbonden, een klein uurwerk enz. bevat; 't welk echter alles alleen dienen moet, om den aanſchouwer te misleiden, en hem te doen gelooven, dat alles alleen door eene werktuigelijke inrigting uitgevoerd wordt.

Door de gemelde hefboomen worden de beenen van den verborgen ſpeler, bij het vertoonen van dit inwendig gedeelte der tafel, bedekt.

In het grootere gedeelte der kist ziet men de trommel van een uurwerk, twee kwadranten met beweegbare linealen, die met koorden en eenen hefboom verbonden zijn, en door een ſchijfje met het mechanismus in de kleine afdeeling in verband ſtaan. Doch ook deze geheele toeſtel is ſlechts bedrog.

In deze afdeeling wordt tevens het kastje, dat nevens het beeld geplaatst wordt, en het kuſſen, waarop hetzelve den arm legt, bewaard.

De bodem dezer grootere afſcheiding is midden door gedeeld, en het achterſte deel is eene klep, welke de verholen ſpeler opſlaat, wanneer het ſpel begint. Ten einde den naad dezer klep te verbergen, is de geheele bodem met laken bekleed.

Eene lade onder deze groote afdeeling, geſchikt ter berging van de ſchaakſtukken en eenige ſchaakborden, reikt ſlechts tot aan de helft der diepte; zij kan ook niet geheel uitgetrokken worden, en heeft in het achterſtuk verſcheidene gaten.

Deze geheele kast rust, ter gemakkelijker beweging, op vier rollen.

De bodem in het achterſte gedeelte is almede niet alleen eenige duimen lager dan in het voorſte gedeelte, maar ook met verſcheidene gaten voorzien, dienende zoowel om den verborgen ſpeler lucht te geven, als ook uitgang te verleenen aan den walm der lamp, die de ſpeler bij zich heeft.

De ruimte onder de groote bovenſte afdeeling achter de ſchuiflade, en achter in de kleine afdeeling, is voor den heimelijken ſpeler beſtemd, en groot genoeg voor eenen mensch van 68 à 69 duim lengte; de wijdte is 22 duim; en hij is in dezelve zoodanig geplaatst, dat zijn hoofd onder de groote bovenſte afdeeling aan de linkerhand van het beeld geplaatst is, en zijne voeten in de kleine afdeeling achter de hefboomen

hien verborgen zijn. In deze ruimte moet hij nu zoo lang in de lengte uitgeſtrekt liggen, als het inwendig zamenſtel der tafel vertoond wordt; rigt zich echter, nadat de deuren geſloten zijn, door het opſlaan der klep weder in de hoogte.

In zijnen liggenden ſtand verkrijgt hij de noodige lucht, zoowel door de openingen in den onderſten bodem der kast, als door die in den achterwand der lade, welke daarom gedurende het ſpel niet geheel toegeſchoven wordt.

Aan de regterhand van dezen geheimen ſpeler is een luikje, door 't welk hij bij de hefboomen komen kan, die in de dikke beenen van het beeld verborgen zijn, en waardoor hij hetzelve in beweging brengt.

Bovenaan tegen het dekſel van de kist is eene klep, welke de magneetnaalden, die onder de vakken van het ſchaakbord aangebragt zijn, verbergt.

Bovendien heeft hij daarin een ſchaakbord, zoo als men gewoon is op reis mede te nemen, alsmede een paar kaarſen, en eene lamp, om dezelve te ontſteken, bij zich.

Het ſchaakbord is van dun hout vervaardigd, en heeft bovendien aan de binnenzijde onder elk der 64 vakken eene vierkante holte, waarin eene magneetnaald van $\frac{1}{2}$ duim lang, op een rond ſchijfje wit papier geſtoken, hangt. Deze binnenzijde is voorts met eene glasruit bedekt, om te beletten, dat de naalden niet afvallen, en de ſpeler toch derzelver ſtand kan waarnemen. Deze holten, en de vakken van het ſchaakbord, dat de ſpeler voor zich heeft, zijn met gelijke nommers geteekend. De ſchaakſtukken, waarmede het beeld en zijne tegenpartij ſpelen, zijn hol, van binnen voorzien met een zamengeſteld magneetſtaafje, en van onderen met een zeer dun plaatje bedekt. Hierdoor trekt het ſtuk, wanneer het op eenig vak geplaatst is, de daaronder zich bevindende magneetnaald aan, en brengt haar in beweging; terwijl zij, wanneer het ſtuk weggenomen wordt, weder op het glas nedervalt en rust. Deze beweging der naalden wijst nu den heimelijken ſpeler de zetten aan, die de tegenpartij doet; doordien het nedervallen der naald de plaats aanwijst, waar het ſtuk is weggenomen, en het opſtijgen eener andere het vak toont, op hetwelk partij gezet heeft; 't welk de verborgen ſpeler terſtond op zijn bord almede verrigt, voorts zijnen zet op hetzelfde bord doet, en eindelijk het beeld in beweging brengt, om dat hetzelfde te doen verrigten. In de vakken

van het ſchaakbord, dat de verborgen ſpeler voor zich heeft, zijn gaten, en aan de ſtukken ſtiftjes gehecht, zoo dat hij ze vast op het bord kan plaatſen, om voor te komen, dat niet, door eenige beweging van hemzelven, de ſtukken verplaatst of omvergeworpen, en hij buiten ſtaat geſteld worde, om het ſpel te overzien.

Dit zal genoeg zijn om een begrip te vormen van de wijze, op welke dit ſchaakſpel verrigt wordt. De bewegingen van het beeld zelve kunnen zonder figuren en eene wijdloopige beſchrijving niet verſtaan worden; maar deze, hoe vernuftig uitgedacht, zijn ook uit andere *Automaten* genoeg bekend.

UITTREKSEL EENS BRIEFS VAN EEN' REIZIGER UIT LONDEN, IN SEPTEMBER 1820, TIJDENS HET VERHOOR DER GETUIGEN TEGEN DE KONINGIN VAN ENGELAND.

— Na vele vergeefſche aanzoeken bij verſcheidene Pairs, kreeg ik eindelijk eene *admisſion* in het Huis der Lords, en woonde den ganſchen dag het verhoor der getuigen bij, die tegen de Koningin ondervraagd werden. Het Huis, dat is de kamer of zaal der Lords, (want hetzelfde gebouw bevat beide zoogenaamde *houſes* der Pairs en der Gemeente) gelijkt nagenoeg eene kerk, inzonderheid nadat men aan wederzijden, bepaaldelijk voor dit ſtaatsproces, galerijen aangebragt heeft, opdat er plaats voor alle zitting hebbende Pairs zijn zoude. De Koninklijke troon ſtaat in den achtergrond. Hij is zeer prachtig, en enkel voor den Souverein beſtemd. Het ganſche vertrek is fraai met ſcharlaken behangen, en de ijzeren pilaren der galerijen zijn verguld. Aan wederzijden omhoog zijn twee rijen venſters, die een helder en toch niet verblindend licht op de vergadering werpen; zij waren, uit hoofde van de groote hitte, geopend. Alles was in beweging wegens de aankomenden. De Lords onderſcheidden in hunne kleeding zich in het minst niet van andere lieden; ik zag niet één ſter; bijna allen droegen witte pantalons en laarzen. Alleen de Lord Grootkanſelier van *Engeland*, ELDON, een bejaard en zeer deftig man, onderſcheidde zich door eene ontzaggelijke allongeparuik, die haars gelijke ſlechts op het hoofd des ſprekers in het Huis der Gemeente heeft, en door een' tabbaard met goud. Hij zat, nabij den troon, aan eene groo-

groote tafel; tegenover hem zaten de secretarisſen van het Huis, insgelijks met geweldige knoopparuiken, en geheel in het costume der voormalige *Venetiaanſche nobili*. Weinig minuten na tien ure ſtond van de bank der Bisſchoppen de jongſte op, de Bisſchop van *Landaff*, en las de gewone gebeden en de litanie, waarbij hunne Heerlijkheden zich zeer welvoegelijk gedroegen, de antwoorden, volgens het gebruik der Anglikaanſche kerk, luid opzeiden, enz. Vervolgens werden de namen der geestelijke en wereldlijke Lords opgelezen; ieder antwoordde *here* (hier), en, voor de afwezigen werden verontſchuldigingen ingebragt. Nu kwamen de regters der ſtaatstribunalen; men kende hen insgelijks aan hunne wijde, kostbare kleederen en groote paruiken; zij waren hier enkel als geheime raden van den Lord Grootkanſelier, en namen aan wederzijden van de tafel plaats. De *Yeoman-usher*, een ambtenaar, die, in volle hofkleeding, midden voor de balie op den wenk van den Lord Kanſelier wachtte, ging, zoodra hij denzelven gekregen had, heen, en opende de groote voordeuren, door welke nu de zwerm van zaakbezorgers, advocaten, getuigen, twee tolken, de ſnelſchrijver van het Hoogerhuis, benevens verſcheidene adſistenten, inſtroomde. De eigenlijke advocaten, GIFFORD en COPLEY, van de zijde des aanklagers, (ik bemerkte, dat het altijd heette *on the part of the proſecution*, en dat alzoo de naam van den Souverein kiesch ontweken werd) zoo wel als de beroemde BROUGHAM en DENMAN van de zijde der Koningin, benevens de adſisterende zaakbezorgers, kon men ligt aan hunne groote paruiken en wijde tabbaarden onderkennen. De getuige ſtond regt in het midden, op eene verhooging, voor de balie, tegenover den troon en den Lord Kanſelier; regts de tolk van de kroon, en verder achterwaarts de tolk der Koningin; links zat de gewone ſnelſchrijver voor de balie. Verder links aan de balie ſtonden de *crown-lawyers*, en verderop regts de *counſels for the Queen*. Onder de laatſten ontdekte ik BROUGHAM, den fiscaal-generaal der Koningin. Deze ſcherpzinnige, geleerde en zeer welſprekende Jurist, van wien thans iedereen ſpreekt, en die misſchien in weinig jaren Lord Grootkanſelier zijn zal, is van eene onaanzienlijke gedaante, mager als een ſtok, geel en uitgeteerd, met een' ſtompneus, grooten mond en onbehagelijke trekken; maar hij heeft groote, blikſemende oogen, die vuur ſchieten, en, zoodra hij begint te ſpreken, ſchitteren een leven,

een verſtand en zelfgevoel in het gelaat, die zelfs door de kwade gewoonte (of misſchien zenuwzwakheid) van alle oogenblikken de neusgaten op te ſperren, den geſloten mond naar beide zijden te vertrekken en te pinkoogen, niet verzwakt worden. In zijne uitſpraak onderſcheidt men dikwijls wel een ſterk provincialismus van het graafſchap *Cumberland*, waaruit hij afkomſtig is, maar men vergeet dit bij den vloed zijner rede, die door zijne welluidende ſtem ondersteund wordt. De tooverkracht zijner welſprekendheid is onwederſtandelijk (*), en in zijne manier is iets, hetwelk de *Engelſchen gentleman-like* noemen, waardoor hij zich van de donderende Zeloten-woede onderſcheidt van zijn' collega DENMAN, den advocaat-generaal der Koningin, die met eene vreesſelijke basſtem door de zaal brulde, en daarbij op de balie trommelde.

De ruimte achter de balie was in drie deelen verdeeld. In een derzelven ſtonden de zoogenaamde *reporters*, omtrent twintig, die door de onderſcheidene dagbladſchrijvers gezonden waren, om het voorvallende bij dit proces op te ſchrijven; en daar zij allen *Tachygraphen*, of *notarii* in den oud-Romeinſchen zin (*ſchorthandwriters*) zijn, ontging hun geen geſproken woord, als zij het regt konden hooren. GURNEY, de verkortſchrijver van het Huis der Pairs, werd dikwijls onder het verhoor, wanneer er eenig verſchil ontſtond (en dit gebeurde dikwijls) opgeroepen om het verhoor voor te lezen; hetgeen hij even zoo vaardig deed, alsof hij een gedrukt boek voor zich had. En hoe ſchielijk men deze nota's der dagblad-rapporteurs ter kennis van het publiek bragt, kan men daaruit beſluiten, dat de *Londenſche* avondbladen, die, op het laatst, om vier ure aan de rondbrengers (*pewsmen*) worden uitgegeven, het ganſche beloop des verhoors tot tusſchen een en twee ure 's namiddags woordelijk behelsden.

Ter regter zijde van den grooten ingang, en enkel door eene gordijn daarvan afgeſcheiden, ſtond de fraaije armſtoel, waar-

(*) Sedert den dood van PITT, is, in het Huis der Gemeente, CANNING de grootſte redenaar: als hij ſpreekt, doet vriend noch vijand zich hooren. Op hem volgt BROUGHAM, die ook door beide partijen met geduld en eerbied wordt aangehoord. De derde plaats komt Lord CASTLEREAGH toe, die ſteeds met zaakkennis en bondig ſpreekt, en eene verwonderlijke bedaardheid bezit. De volksvrienden, echter, kennen den derden rang aan Sir FR. BURDETT toe.

waarin de Koningin pleeg te zitten, wanneer zij het verhoor bijwoonde. Ik was, tot mijn leedwezen, niet tegenwoordig, toen, bij het optreden van den eerſten getuige, THEOD. MAJOCCHI, de Koningin, van verbazing, ergernis en woede overmeesterd, en alle voorſchriften der voorzigtigheid vergetende, opſprong, THODOOR! riep, en zich dadelijk verwijderde. Het is uit alle dagbladen bekend, dat deze uitroep op de talrijke vergadering der Pairs van het *Britſche* rijk electrisch werkte, en gedurende eenige minuten de verrigtingen werden afgebroken; en een vriend, die tegenwoordig was, en weinig ſchreden van de Koningin ſtond, verzekerde mij, dat de houding en de kreet der Koningin hem aan het hoogſte pathos van SIDDONS, in de grootſte rollen dezer kunſtenares, herinnerd hadden. Vruchteloos hebben de vrienden der Koningin getracht, dit hoogst merkwaardig voorval deels te verdraaijen, deels weg te redeneren; het heeft hare Majesteit geweldig bepadeeld.

IS DE DRUKKING DER LUCHT, DOOR EEN' KOGEL VEROORZAAKT, IN STAAT, IEMAND TE DOODEN?

Deze vraag is tweeledig; zij betreft vooreerst de oorzaak, en ten tweede het uitwerkſel.

Men heeft voorbeelden, dat een kogel, op eenen geringen afſtand iemand digt voorbijgaande, bij dezen perſoon niet alleen eene uitſtorting van bloed, maar zelfs eene ontwrichting en eene beenbreuk ten gevolge heeft gehad. Men verhaalt zelfs, dat een kogel, op eenen afſtand van twee voet voorbij den mond van iemand gaande, dezen perſoon dadelijk doodde.

Den Luitenant-Kolonel VAN ROEMER werd, in de batalje bij *Torgau*, door een' kanonskogel, het gevest van zijnen degen weggeſchoten, zonder dat hem de kogel zelf trof; en toch werd zijne heup hierdoor zoodanig aangedaan, dat hij, gedurende eenige jaren, aan deze heup verlamd was. Doch, hetgene nog zonderlinger is, was, dat, toen hij uit zijn' vestzak een' houten naaldenkoker haalde, in welken naalden en ſpelden waren geweest, hij het een en ander tot een zwart poeder verbrijzeld vond.

Kan het kort voorbijgaan van een' kanonskogel (wanneer hij nog niet veel van zijne kracht heeft verloren) het ontwrich-

wrichten der leden of het breken der beenderen ten gevolge hebben, dan is het ook wel waarſchijnlijk, dat het gaan des kogels voorbij den mond, de borst of den hals eenen plotſelingen dood kan veroorzaken. Doch, wat de oorzaak aangaat, hieromtrent is het moeijelijker, een bepaald oordeel te vellen.

Aan de drukking der lucht meen ik niet, dat men deze uitwerkſelen kan toeſchrijven. Welk een geweld zamengeperſte lucht ook uitoefene, en hoe ſnel ook de voortgang des kogels zij, zoo kan, naar mijn oordeel, het geweld der zamengeperſte lucht zich ſlechts hoofdzakelijk in de rigting doen gevoelen, in welke de kogel wordt voortgedreven. Van ter zijde moet dit geweld maar zeer gering zijn. De ſnelle voortgang des kogels moet eene *rarefactie* van de lucht achter denzelven te weeg brengen. Heeft nu deze *rarefactie* plaats in de nabijheid van eenig gedeelte van ons ligchaam, dan wordt hierdoor het evenwigt, 't welk er beſtaat tuſſchen het uiteendrijvend vermogen der vloeiſtoffen, welke dat gedeelte van ons ligchaam bevat, en de drukking des dampkrings tegen dat gedeelte, verbroken, en eene uitſtorting van bloed moet hiervan het gevolg zijn. Doch zoude deze oorzaak van dien aard zijn, dat men de uitwerkſelen geheel aan dezelve zoude kunnen toeſchrijven? Mij komt voor, neen. Zoude ook de Electriciteit hierin eene rol ſpelen?

Wij weten, dat de electrieke vloeiſtof, met welke alle ſtoffen meer of min bedeeld zijn, uit hare verbinding wordt losgemaakt, door ſommige ſtoffen eene meer of min ſterke wrijving te doen ondergaan. Wij weten, dat die ſtoffen, welke ſlechte geleiders zijn, door wrijving electrieke vloeiſtof loslaten; terwijl andere ſtoffen, welke goede geleiders zijn, deze vloeiſtof door aanraking of op een' zekeren kleinen afſtand ontvangen; doch dat nimmer de electrieke vloeiſtof, welke zulk eene ſtof bevat, door wrijving uit hare verbinding wordt losgemaakt.

Onder de ſlechte geleiders behoort de dampkringslucht, wanneer zij niet te veel vochtdeelen bevat; en tot de goede geleiders behoort het dierlijk ligchaam, en vooral dat gedeelte, hetwelk veel vocht heeft. Zoude het niet mogelijk zijn, dat, door den ſnellen voortgang des kogels, en de hierdoor veroorzaakte wrijving der luchtdeeltjes, de electrieke vloeiſtof uit hare verbinding werd losgemaakt, en dat ons ligchaam,

chaam, zulk een goede geleider voor deze electrieke vloeiſtof zijnde, dezelve ontving? Zulk een overgang zoude voorſal hevig zijn, wanneer onze mond zich in de nabijheid van deze uitſtorting van electrieke vloeiſtof bevond, omdat de vochtigheid, met welke dezelve ſteeds vervuld is, dien tot een' nog beteren geleider maakt. Een menſch, aldus gedood, zoude alsdan veel overeenkomst hebben met iemand, die door den blikſem getroffen wordt. De historie van het tot een zwart poeder overgaan der naalden in het kokertje van den Luit. Kolonel VAN ROEMER verſterkt mij nog meer in dit vermoeden. Deze ſpelden en naalden zijn betere geleiders dan ons ligchaam; en het is dus bij voorkeur, dat de electrieke vloeiſtof door dezelve is heengegaan, en ze bij dezen doorgang tot een zwart poeder heeft verbrand.

Ik geef deze beantwoording voor niet meer, dan dezelve waarlijk is, — eene bloote giſſing namelijk.

AANLEIDING TOT DE AFSCHAFFING DER PIJNBANK IN DE PRUISSISCHE STATEN.

Nog in de eerſte jaren der regering van FREDERIK II werd bij criminele regtsplegingen, ter ontdekking van eene niet genoegzaam bewezene misdaad, de pijnbank aangewend.

In de voormalige *Stelzenkrug*, op de *Alexanderplatz*, te *Berlijn*, woonde eene kinderlooze weduwe, en bij haar een arme Candidaat, die zijn kommerlijk beſtaan vond in, van den morgen tot den avond, kinderen van bemiddelde ingezetenen les te geven in de eerſte gronden der Latijnſche taal, de aardrijkskunde, geſchiedenis, rekenen en ſchrijven.

Op zekeren morgen kwam de weduwe niet, als gewoonlijk, uit hare ſlaapkamer te voorſchijn; dit veroorzaakte eindelijk bekommering, en, toen men de deur van deze kamer opende, vond men de weduwe dood in haar bed. Een ſtrop om haren hals liet geen twijfel, dat zij gewurgd moest zijn.

Toen de Overigheid deswege berigt kreeg, liet zij dadelijk den éénigen huisgenoot der vermoorde, den Candidaat, ontbieden, om van hem te vernemen, of hij wegens dezen moord eenige opheldering kon geven, ten einde den dader in handen te krijgen.

De kamer des Candidaats was insgelijks geſloten, en hij

niet te vinden. Na verloop van eenige uren kwam hij in zijne woning terug. Hij werd dadelijk voor den regter gebragt, en wegens den moord ondervraagd. Hij verzekerde, dat hij deswege niet de minfte opheldering geven kon, dewijl hij dien nacht in het geheel niet te huis was geweest. Op de vraag, waar hij dien dan had doorgebragt, antwoordde hij, dat hij gisteren een' vriend, een landgeestelijke, eenige mijlen van *Berlijn* woonachtig, had bezocht; dat hij denzelven, om 's avonds weder in *Berlijn* te zijn, vroegtijdig had verlaten, en te voet was teruggekeerd; bij de invallende duisternis was hij nogtans verdwaald geraakt, en had den nacht op het veld moeten doorbrengen.

Deze omftandigheid, en daar hij volftrekt niet in ftaat was de nachtelijke afwezigheid buitenshuis te bewijzen, maakte hem van den moord verdacht; hij werd derhalve dadelijk in hechtenis genomen, en van den moord befchuldigd. Hij ontkende de daad ftandvastig; ondertusfchen floeg men daarop geen acht, en maakte geene zwarigheid om hem op de pijnbank te brengen, en alzoo tot bekentenis te noodzaken. Bij den eerften graad derzelve verzocht hij, door de pijn overmeesterd, op te houden, en bekende den moord.

Het gerucht hiervan verfpreidde zich door de ganfche ftad. Maar het meest verbaasden en verfchrikten degenen, die den Candidaat zoo vele jaren als huisonderwijzer gekend, en hem, wegens zijn ftil, zedig gedrag en liefderijke behandeling zijner leerlingen, achting toedroegen. Zij oordeelden hem tot zulk een' gruwel niet in ftaat, en befloten, in eene deputatie, zich tot den toenmaligen Grootkanfelier VON COCCEJI te wenden, om hem opmerkzaam te maken, hoe hoogstwaarfchijnlijk het was, dat den Candidaat, die tot dusverre onbefproken geleefd had, alleen door de folteringen der pijnbank eene bekentenis was afgeperst geworden, die geenszins op waarheid berusten kon.

COCCEJI hoorde de afgezondenen bedaard aan, en liet hen zeer beleefd vertrekken met den troost, dat hij hunne wenken zoude behartigen. Hij liet het ook bij deze verzekering niet berusten, maar vorderde dadelijk de wegens dezen moord en het verhoor des Candidaats opgeftelde akten.

Bij naauwkeurig doorzien vond hij, dat men nog niet behoorlijk had onderzocht, of de weduwe ook mogelijk zichzelve geworgd had, en beval te dien einde eene nadere fchouwing van het lijk, hetwelk men, bij een toenmaals heer-

heerschend vooroordeel, nog niet gewaagd had aan te roeren. Bij deze schouwing werd de scherpregter van *Berlijn* geroepen, om wegens deze verworging zijn oordeel te zeggen. Hij verklaarde, dat de vermoorde door een' kunstmatigen strop verworgd was geworden. COCCEJI kwam deze benaming vreemd voor. Hij liet den scherpregter bij zich komen, en vroeg hem, wat hij onder het woord kunstmatig verstond.

„ Het is eene bijzondere wijze van in een' strop een' knoop „ te leggen, wanneer wij een' dief moeten hangen, waar„ door deze geweldige dood bespoedigd en verligt wordt."

„ Is dan daarin iets zoo bijzonder kunstigs?" vroeg COCCEJI.

„ Dat juist niet," hernam de scherpregter; „ maar het is „ toch een bijzondere kunstgreep, die alleen dengenen be„ kend is, die tot het *metier* behooren."

Deze omstandigheid opmerkende, liet nu de Grootkanselier in stilte vernemen, of er scherpregters of hunne knechts om dezen tijd in *Berlijn* geweest waren. Het bleek ook weldra, dat twee scherpregtersknechts uit *Spandau* des avonds van den nacht, waarin de moord gepleegd was, te *Berlijn* waren gekomen. Het waren de eigene broeders der vermoorde. Zij werden op zijn bevel gevangen genomen, en — bekenden de daad. Zij hadden hunne zuster verworgd, om, als naaste erfgenamen van haar vermogen, des te vroeger in bezit van hetzelve te komen.

Op COCCEJI's berigt wegens dit voorval aan FREDERIK II, verbood deze dadelijk het gebruik van de pijnbank in zijne Staten. FREDERIK heeft de nagedachtenis van COCCEJI nog vereerd door een marmeren borstbeeld, dat hij op de binnenplaats van het Kamergeregt in *Berlijn* deed stellen; en al had hij ook anders geene verdienste bij het Justitiewezen, dan verdiende hij reeds daarom zulk een gedenkstuk. Voor hoe velen werd er een opgerigt, omdat zij duizenden in den dood gevoerd hadden! De brave COCCEJI heeft velen van den smartelijken dood der misdadigen gered, die anders als martelaars eener wreede regtspleging opgeofferd zouden zijn.

AAN DE NAGEDACHTENIS

VAN

E. A. BORGER.

't Moog' trotsch, ja 't moog' vermetel ſchijnen,
Daar, waar een TOLLENS zong, een' enklen toon te ſlaan,
Tot eer van hem, wiens naam geen grafkuil doet verdwijnen,
Wiens roem, voor altoos, blijft beſtaan:
Maar waar 't gevoel de ziel doet ſpreken,
Is ijdle trots zoo wel, als ijdle vrees geweken;
Daar, Waarheid! praalt ge alleen met zachten hemelgloed.
Geene eerzucht prikkelt hier, een' ander te evenaren;
Neen — in 't akkoord der zachtbewogen ſnaren
Weêrklinkt de grondtoon van 't gemoed.

Door *Neêrland* rolt, uit *Leyden's* achtbre wallen,
De treurmaar: „ BORGER is niet meer!" —
Beroemde School! uw ſieraad is gevallen;
Uw luister zonk, in 't ſtof des doods, ter neêr.
De aloude *Rijn* derft nu zijn' Zanger;
Ach! hij verneemt den toon niet langer,
Die dikwerf langs zijn boorden klonk,
Toen BORGER vreugde of rouw deed op zijn ſnaren beven,
De ramp of 't heil bezong van zijn kortſtondig leven,
Eer hij den dood in de armen zonk.

DEMOSTHENES, in VAN DER PALM herboren,
Verheft den roem van BORGER's grooten geest:
Nu doet zich, van alom, de treurtoon ſterker hooren;
Ja, elk gevoelt eerst nu, wat BORGER is geweest.
Hoor *Neêrlands* meest geliefde Zanger,
Van echte kunst en eedle vriendſchap zwanger,
Daar hij, zoo droef te moê, zijne elpen lier beſnaart!
Nu voelt zich elk de borst ontgloeijen;
Nu zien wij tranen 't oog ontvloeijen:
Gij, BORGER! zijt dien lof, gij zijt die tranen waard'.

Wij voelen, wat al ſchats, in u, ons is ontnomen;
Ja, uw gemis heeft uw waardij vergroot:

De

De beek is afgeleid, die eens, met volle ſtroomen,
Door 't vruchtrijk landſchap henenvloot.
Wie eenmaal, aan haar heldre vlieten,
Een' friſchen laafdronk mogt genieten,
Zijgt nu aamechtig neêr op 't dorrend oevergras;
Hij treurt er, diep ter neêrgeſlagen,
Gedenkt, vol rouw, aan blijder dagen,
En wat die beek voor hem en voor heel 't landſchap was.

Maar, is hier ſtof tot eindloos treuren?...
De bron is niet verdroogd; zij werd ſlechts afgeleid.
De dood mogt BORGER ons ontſcheuren;
De werkkring van zijn' geest is hooger uitgebreid.
De zon moge aan de westkim zinken,
Haar ſtraalkroon blijft toch heerlijk blinken;
Het ander halfrond ziet haar licht.
O BORGER! treurt ons oog, waaraan gij zijt ontweken,
Gij praalt, met heldren gloor, in hooger hemelſtreken,
Onzigtbaar voor den blik, hier ſlechts op 't ſtof gerigt.

De wereld biedt, voor alles, waar we op ſtaren,
Slechts een beperkt gezigtpunt aan:
Zij moge ons ſmart of wellust baren;
Wat is dit nietig *zijn*, bij 't eeuwig voortbeſtaan?...
Ja, *Katwijk's* duin moog' BORGER's ſtof omringen;
Zijn geest heeft, in volmaakter kringen,
Zijn hooger roeping reeds aanvaard:
Hij ziet, van 't eeuwig licht, reeds d' ongeſchapen' luister;
En wat *hier* raadſel was en duister,
Is hem volkomen opgeklaard.

O BORGER! ſlechts aan ons ontnomen,
Maar niet den kring ontrukt, dien u Gods wijsheid koos;
Verzaad u uit de volle ſtroomen
Van licht en zaligheid: uw heil is grenzenloos.
Wij treuren, Eedle!.... neen; wij ſtaren
Op 't heil, u reeds zoo vroeg weêrvaren;
Wij blijven u verknocht, met onverbreekbren band.
Gij wilt niet, dat wij troostloos weenen:
Gij weet, het uur genaakt van eeuwig, blij hereenen:
Het oord, waar gij verblijft, is ook ons vaderland.

DE IJSGANG.

'k Zat eenzaam op mijn cel, in diep gepeins verloren,
En ſtaarde in 't vlammend vuur, dat vriendlijk mij beſcheen;
't Was avond, — alles ſtil, — geen ritslen deed zich hooren;
En 'k zweefde, vrij en vlug, ver van deze aarde heen.

Waar was ik? — in wat oord der ongemeten ſpheren,
En zocht den werkkring op, die daar mij eenmaal wacht!
Helaas! wie kent zijn' droom, als licht en leven keeren,
En ſchetst met aardſche verw dien tooverzoon der nacht?

Toen vaar ik ijlings op; het dondert van de wallen
En davert door de ſtad, nog korts zoo doodsch en ſtom;
Nog eens, — daar bonst het weêr met hol en aaklig knallen!
Wat wil in 't vreedzaam land dit ijslijk ſchutgebrom?

Helaas! — o, weet gij 't niet? — geens vijands legerbenden
Bedreigen 't rustig erf met zwaard en oorlogsvuur:
Een andre krijg vangt aan, die ſchriklijker zal enden;
De ſtrijd des zwakken menſch met de Almagt der Natuur.

De ſtroom, zoo woest en wild, ſcheen zonder vaag of leven;
Daar lag hij ſtar en koud, en toog geen' adem meer:
De ſneeuwvlok, door den ſtorm langs 't ijzig vlak gedreven,
Viel op 't ontzielde lijk als 't eeuwig doodkleed neêr.

Met weemoed en met vreugd bleef er mijn oog op ſtaren,
En 'k dacht: Daar ſlaapt hij dan, die wisſelzieke vrind,
Die ſchepper van ons heil, die, bruiſend losgevaren,
Zoo vaak zijn trouw verbreekt, zijn eigen kroost verſlindt!

Helaas! betrouw hem niet, hoe vast hij ſchijn' geketend,
En ſpot niet met den leeuw, die vreeslijk eens ontwaakt;
Weg, argelooze jeugd! die, van geen toekomst wetend',
Thans langs zijn banen zwiert en blij het heden ſmaakt.

Reeds waait er malſcher lucht, en groote droppen lekken
Van den berijpten boom, die doodsch aan d' oever ſtaat;
'k Zie doffen nevelmist het blaauw azuur bedekken; —
Slechts weinig dagen nog, — en hij, hij wreekt zijn' ſmaad.

Zoo

Zoo dacht ik huivrend toen; — thans is dat uur geslagen;
't Verdubbeld seinschot brult die treurmaar heinde en veer.
Op, op, wat handen heeft om dijk en dam te schragen!
De stroom barst krakend los; — 't is tijd tot tegenweer!

Allengskens zwol hij op, door sneeuw en ijs gesteven,
Dat voor den Zuidewind op Duitschlands heuvlen smolt,
En zoo, met reuzenkracht onzigtbaar voortgedreven,
Sleet hij den ijzren boei, die om zijn leden stolt.

Nu werd de kluister te eng voor de opgezette baren;
Het dreunt, het kraakt, het barst; — daar springt de boei vaneen:
De Stroomgod voelt zich vrij, en sart zijn waterscharen,
Tot wraak der slavernij, te lang met spijt geleên.

Zij hooren zijne stem, en stuwen ijs en schotsen
Als dorre blaadren voort, die drijven op den vloed;
Zij dringen ze op elkaar, en staaplen ze tot rotsen,
Wier top den hemel tergt en Titans stralengloed.

Verschrikking grijpt hen aan, die, op de veege dijken,
Zien, hoe de bergen ijs zich hoogen op hun kruin.
Niets stremt hun vorming, niets! Ze ontwortlen eeuwige eiken,
En 't hechtst arduingebouw vergruizen zij tot puin.

En toch de dijk houdt stand, die lang reeds scheen verloren:
Wat wonden 't ijs hem sloeg, hij deinst geen' enklen voet.
Door de eigen schots beschut, die door zijn kruin kwam boren,
Staat hij geharnast daar, en tart den woesten vloed.

Maar ach! in 't enge bed der aangedrongen baren
Stuwt schots op schots zich vast, die allen doortogt stremt;
Hoe feller 't stroomvocht bruise, om door dien muur te varen,
Te trotscher staat hij pal, te vaster zaamgeklemd.

Nu zoekt de woeste stroom, steeds hooger opgestegen,
Eene andre legerbaan, waarlangs hij voorwaarts snelt:
Hij klimt ten dijkkruin op, bespringt hem allerwegen,
En eischt het rijksgebied op 't lager liggend veld.

Man-

Manmoedig vliegt de mensch thans voor zijn erf te wapen,
Met 's vaders bloed gekocht, met eigen zweet besproeid;
Hoe hoog de golven slaan, hoe diep heur muil moog' gapen,
Geen vrees verbleekt de wang, door heldenmoed gegloeid.

Hij schoort den veegen dijk, door overwigt aan 't hellen,
En kist de lage kruin al hoog en hooger op,
Dempt wel en zuiger toe, en stopt de waterkwellen,
Die sijpten door het hal van den doorweekten top.

Zoo werkt hij heel den nacht in storm en regenvlagen,
En baadt, van koû verkleumd, door water heen en slijk;
En als dan, droef en naar, de late zon komt dagen,
Ziet hij slechts hooger vloed en hopeloozer dijk.

Vergeefs is werk en kunst en 't meer dan menschlijk pogen:
Der elementen magt stelt 's menschen kracht te loor.
Daar springt de kisting weg! — de Stroomgod, aangevlogen,
Baant zich een schrikbre bres, en valt er huilend door.

o God! daar stort hij heen, en, doller steeds aan 't woeden,
Scheurt hij den afgrond op tot 's aardrijks ingewand;
Stuwt langs geheel ons erf zijn toomelooze vloeden,
En vormt een' oceaan van 't welig akkerland.

Helaas, het is volbragt! — Van zielsmart neêrgebogen,
Staart de afgetobde schaar den schrikbren afgrond in,
Heft dan den blik omhoog, en smeekt, met schreijende oogen,
Om lijfsbehoud en brood voor 't hulploos huisgezin.

Gorinchem, 24 Jan. 1821. A. BOXMAN.

HUWELIJKSREDEN.

Waarom, dus vraagde men, huwt Gellia een' blinden,
En knoopt zich aan hem vast door plegtige ondertrouw?
Wat onbezonnen vraag! nooit kon ze een' beetren vinden:
Want, had hij zijn gezigt, hij nam haar nooit tot vrouw.

.X.

MENGELWERK.

EERZUIL

VOOR DEN NEDERLANDSCHEN DICHTER

JACOB CATS,

GESTICHT UIT ZIJNE EIGENE WERKEN. (*)

Hem zij mijn zang gewijd, den *Nederlandſchen* dichter,
Van zoo veel aangenaams en zoo veel nuts den ſtichter,
Den dichter der natuur, die uit het minst gewas
Den zoetſten honig zoog, de ſchoonſte lesſen las.
o Hoogeerwaarde CATS! wie durft uw beeldtnis malen,
En vreest niet, t' elken ſtond beneden 't peil te dalen,
Waarop reeds de eerzuil ſtaat, die, in uw eigen dicht,
Voor 't dankbaar nakroost praalt, als 't helderst hemellicht?
Ik zal dan aan die zuil ſlechts friſſche bloemen hechten,
Vol eerbieds om uw hoofd een' nieuwen veldkrans vlechten;
Maar 't zij uwe eigen taal, die hier elks hulde wekk',
Die mijne taal verdoove, en mijne feilen dekk'!

'k Wil geenszins in de zaal der ſtaatsvergaderingen,
Waar gij 't orakel waart, vermetel binnendringen;
'k Ga niet naar 's vorſten hof, ſchoon ook door u betreên:
Voor uwen waren roem is 't grootst paleis te kleen.
Maar leid mij aan uw hand langs de onbebouwde klingen;
Daar kan ik uwen lof op uwe toonen zingen.
Zie ik daar 't ſchuw konijn, door 's jagers fuik omzet,
En in zijn hol beſtookt door d' ingejaagden fret,
Dan roep ik met u uit: „o Mensch! die hier wilt woelen,
„ Hier in dit aarden hol uw wroetenslust wilt koelen,
„ Het gaat u als de fret; hij woelt zijn leven lang,
„ En zie, eilieve zie! een ander heeft den vang.
„ Het loon van uw gewoel en van uw angſtig ſlaven
„ Is ſlechts een ſombre kluis, om in te zijn begraven.
„ Rijst

(*) Voorgedragen te *Amſterdam*, in FELIX MERITIS, Febr. 1821.

„ Rijst hooger, menſchen! rijst, en vrij al verder ziet!
„ Dat u gelukkig maakt, is hier beneden niet." (*)

Treed ik dan verder door langs ruwbewasſen duinen,
Daar gij ook 't zeeſtrand zaagt, reeds van die zelfde kruinen;
Schoon 't gulle zand mij kwelt, ja ſchoon de ſtormwind loeit,
Toch word ik aan dat ſtrand als door uw ſtem geboeid.
Gij zegt: „ Wanneer de zee, gedreven van de winden,
„ Komt tegen haren ſtroom een bank of rots te vinden,
„ Dan ſtuift het water op, dan ſtijgt het in de lucht,
„ Zoodat de klippe dreunt, en dat ook de oever zucht.
„ Maar is de ſtrande vlak, en effen heen geſtreken,
„ Dan ſpeelt de groote zee gelijk de kleine beeken.
„ Haar ſtroom gaat zachtkens op; haar ſtroom is wonder ſtil;
„ Het ſchijnt alsof de golf den oever ſtreelen wil.
„ Men kan, naar mijn verſtand, uit dit gezigt bemerken,
„ Wat op een korzel hoofd beleefde zeden werken,
„ En hoe een vinnig woord omtrent onſtuimig bloed
„ Is als een harde rots te midden in den vloed.
„ Leert grillig onverſtand en raauwe zinnen vieren,
„ Gij zult ze tot beſcheid, en naar de rede ſtieren;
„ Maar, die met fel gebaar hun gramſchap tegenſtaat,
„ Geeft oorzaak, dat de twist gedurig hooger gaat." (†)

Zaagt ge aan dat zelfde ſtrand een ſchip op 't droog geraken,
Gij ſtelt op uwe wijs dit andren tot een baken:
„ Te loever, man, te roer! te loever, lieve maat!
„ Zie, hoe het met het ſchip van uwen buurman ſtaat!
„ Het zit daar op een bank, gegeeſeld van de ſtroomen,
„ En daar en is geen hulp, hoezeer de gasten boomen:
„ Zoodra dus maar de wind komt dringen naar den wal,
„ 't Is zeker, dat de kiel in ſtukken berſten zal.
„ Veel menſchen zouden ſteeds ontgaan de hardſte ſlagen,
„ Wanneer zij met verſtand op d' een en d' andren zagen.
„ Men zegge wat men wil, exempels hebben kracht,
„ Wanneer men met beſcheid op hunne gronden acht.
„ Er is geen beter ſchool den kindren aan te wijzen,
„ Er is geen zachter tucht den mannen aan te prijzen,
„ Dan dat men ſtaag bedenkt en vlijtig gadeſlaat,
„ En wat een ander doet, en wat er uit ontſtaat." (§)

Maar

(*) *Zinne- en Minneb.* p. 60. v. d. druk bij SCHIPPERS. v. 1655.
(†) *Invall. Gedachten*, p. 35. (§) *Spiegel*, 2de deel, p. 156.

Maar keeren wij van 't ſtrand en van de dorre duinen,
En haasten we ons naar 't oord der liefelijke tuinen;
Door CATS vol ſmaak geſticht, waar hij de zorg ontvlood,
En waar een zoete rust hem nieuwen dichtlust bood.
Gaan wij die zeeſtraat langs, die HUYGENS' brein formeerde;
Die hij met vuur bezong, die groot en klein waardeerde,
Als 't blijvend pronkſieraad van *Hollands* oud beleid,
Dat, ook door 't hobblig zand, den gladſten weg bereidt:
Daar rijst een lindelaan, waar teedre tortels kwelen,
Waar nog op d' ouden toon, maar uit vernieuwde kelen,
Het loflied der natuur, door CATS zoo ſchoon geſtemd,
Ten hemel ſtijgt, en ons houdt aan dit oord geklemd.
o *Zorgvliet!* (*) achtbre grond, zoo heilig in onze oogen,
Met zoo veel zielsrust eens aan 't barre zand ontrogen,
Waarin geen plantje zonk, geen duin zich overboog,
En tevens 't deugdzaamst hart tot zijnen God niet vloog;
Hoe dikwerf dacht mijn ziel, in ſtil gepeins verloren,
Den nagalm van gebeên in 't windje niet te hooren!
Hoe voelde hier mijn hart, terwijl 't in grootheid won,
Den prijs van 't voorgeſlacht, dat *Neêrland* ſcheppen kon!

Maar ach! ook gij zijt niet, hetgeen gij waart voordezen;
Gij zijt de ſchaduw ſlechts van 't oud, eerwaardig wezen,
Dat, eerst door CATS gevormd, door eeuwen pas voleind,
Door ſloopzucht werd vergruisd, door gierigheid verkleind.
Ook ik heb nog gezien die friſſche waterſprongen;
Dat grotwerk, waar weleer die fraaije vogels zongen;
Dat eik- en mastgeboomt', dat, reeds door CATS geplant,
Een heerlijk lommer gaf; dien groenen waterkant,
Waarlangs de heldre beek kwam ſuizend henenvlieten,
Waarin de kleine visch kwam ſpartlend voorwaarts ſchieten;
En, ſchoon 't geboomte viel, ſchoon 't grotwerk werd vernield,
Het is die kleine beek, die haren glans behield.
Nog leeft daar de oude ſpreuk, die CATS zei nooit te miſſen:
„ In waters niet te groot, daar vangt men kleine visſchen,
„ Soms zoet en rein van ſmaak; daar 't menigmaal gebeurt,
„ Dat al te groote vang het net in ſtukken ſcheurt."
CATS zegt: „ Daar, in die beek, kan ieder veilig drinken,
„ Terwijl geen nood hem dreigt daarin te zullen zinken;
„ Hij, die met klein beſlag en weinig is gepast,
„ Is in dat zoet gewest een aangename gast.

„ De

(*) Gevolgd naar eenige regels uit FEITH's *Onderdom*, 3de zang.

„ De vruchten, die men ziet op eigen landen groeijen,
„ Die zal geen billijk mensch in ondank ooit verfoeijen.
„ Neemt iet van uwen kweek, of vrucht van eigen land,
„ Een duif ſchijnt een patrijs, een hoen ſchijnt een faizant.
„ Een haas of een konijn, door eigen vlijt gevangen,
„ Bekomt men met geneugt', en eet het met verlangen.
„ Een kieken hier gekipt, een ei uit eigen nest,
„ Dat ſmaakt meest overal den menſchen allerbest.
„ 't Is zegen, zonder kost, te vinden zijn vernoegen,
„ En naar een klein beſlag zijn hart te kunnen voegen.
„ Het welzijn van den mensch is niet in overvloed.
„ Een ſtil en dankbaar hart maakt raauwe boonen zoet." (*)

Zoo treed ik *Zorgvliet* om, en door en langs die dreven,
Waar nog de geest van CATS al zeegnend om blijft zweven;
Maar als het bijgebrom dan ſuizelt om mijn oor,
Dan is 't zijne eigen ſtem, dié 'k in dat gonzen hoor.
„ Het is geen klein vermaak, omtrent het buitenleven,
„ Te zien, hoe uit een' korf veel kleine dieren zweven;
„ Hoe dat hun huisbedrijf, ja ſchier hun ganſche ſtaat
„ Veel menſchen in beleid zeer ver te boven gaat.
„ Zij weten naar den eisch hun makkers aan te leiden
„ En kunnen overal hun pligten onderſcheiden.
„ Daar is een wakker volk, dat voor den koning ſtaat,
„ En dient hem even ſtaag, als voor geheimen raad.
„ Een deel belet den wind, en ſtopt de koude gaten;
„ Een deel, dat ſneger is, verzegelt alle vaten;
„ Een deel is bij de deur, dat ſtadig ſchildwacht houdt;
„ Een ander deel ontlast, die komen uit het woud;
„ Een deel plag verſchen dauw en water aan te dragen;
„ Een deel is afgerigt, den hommel uit te jagen;
„ Een deel beſteedt zijn' tijd omtrent het vruchtbaar zaad;
„ Maar 't netſte deel beſtuurt de zuivre honigraat.
„ Het is een diep geheim, en voor den mensch verholen,
„ Dat vliegjes, nooit geleerd in wijdberoemde ſcholen,
„ Zoo nut een zake doen; dus leer ik van de bien,
„ Dat God aan klein ontdekt, dat grooten niet en zien.
„ Zoo dient dan onze bij, haar doen en zuinig leven,
„ Om aan 't onachtzaam volk een ſpoor te mogen geven;
„ Zij paſſen op hun werk met zulk een ſtage vlijt,
„ Dat niets verloren gaat van hunn' bekwamen tijd.

„ Ik

(*) *Buitenleven*, p. 44.

„ Ik heb het menigmaal met aandacht ſtaan bekijken,
„ Dat, als de regen valt, zij wat ter zijde wijken;
„ Maar naauwlijks ſchiet de zon haar ſtralen weder uit,
„ Of 't bietje is uit den korf en op het edel kruid.
„ Het vliegt eerst om en om, bezigtigt alle zaken,
„ En neemt zijn oogemerk op tuinen, boomen, ſtaken,
„ En wat hem eenigzins tot peilen dienen mogt;
„ En alles wel bemerkt, dan ſtijgt het in de locht.
„ En als het wederkeert uit vergelegen dalen,
„ Het zal van zijnen korf in 't minſte niet verdwalen;
„ Het rijst te zijner tijd, en uitermate ras,
„ Alsof het bij zich droeg een kunſtig zeekompas.
„ Wanneer in eenig hok de koning is geſtorven,
„ Dan ſchijnt de ganſche korf tot in den grond bedorven:
„ Want ſtraks ſtaat al het werk aan alle kanten ſtil,
„ En 't rijk wordt dan beſtuurd gelijk een ieder wil;
„ Er wordt niets uitgerigt; de beste vliegers rusten,
„ En niemand doet er meer, dan 't geen hem mag gelusten.
„ Geen bije is in het veld, geen om of aan het kruid;
„ Zij blijven in de kooi, en niemand wil er uit. —
„ Men kan uit dit bedrijf met volle zinnen lezen,
„ Dat, waar men welſtand zoekt, een hoofd behoort te wezen.
„ Waar geen ontzag en is, of niemand toe en ziet,
„ Daar wordt in korten tijd van groote dingen niet.
„ Niet één in al het woud, van tamme of wilde dieren,
„ Dat overheden kent, of magten weet te vieren.
„ 't Is maar de bije alleen, die zich een' koning kiest,
„ Ja vecht om zijnentwil, tot zij het lijf verliest.
„ Zij weten naar de kunst een' veldſlag aan te regten,
„ Gelijk als tegen een de groote prinſen vechten.
„ Men hoort een ſnar geluid in beide legers gaan,
„ Gelijk in onzen krijg trompet of trommels ſlaan;
„ Zij kanten tegen een, en niemand wil er wijken;
„ Er vallen duizenden, die in den ſlag bezwijken.
„ Maar dit, indien men wil, duurt ſlechts een' korten tijd;
„ Een handvol ſtofs alleen ſcheidt ras den felſten ſtrijd.
„ Doch als een vreemde zwerm zijn' nabuur wil berooven,
„ Dan rijst er meer gewoels, dan iemand zou gelooven.
„ Zij vechten om den buit, met zulk een' fellen moed,
„ Gelijk een dapper held voor wijf en kinders doet.
„ Maar komen twee of meer op ééne bloem te zitten,
„ Die ziet men nooit in twist zich tegen een verhitten;

„ Een ieder vordert werk, waar hij zich nederzet,
„ Maar doet, hoe dat het ga, zijn' makker geen belet.
„ Is eenig beestje nat, of heeft het vuile plekken,
„ Een, dat gezonder is, komt dan den zieke lekken.
„ Lijdt iemand hongersnood, een, wien het beter gaat,
„ Die biedt hem heilzaam wasch, of zoete honigraat.
„ Maar die den luijaard speelt, of die slechts zoekt te schuimen,
„ Die moet het bijenhok en alle kamers ruimen:
„ Want, schoon de ganſche korf met honig is gevuld,
„ De luije bedelaar die wordt er nooit geduld.
„ Een moeder van het huis die kan hier leeren ſparen,
„ En goeden voorraad doen van alle nutte waren;
„ Hier leert men menig boek te lezen met beſcheid,
„ Te kiezen, wat de geest met oordeel heeft gezeid;
„ Hier leert een onderzaat zijne overheid te vieren,
„ Een prinſe zijnen ſtaat en eigen huis beſtieren;
„ Hier leert een christenmensch zijn' naasten bij te ſtaan,
„ En met een heusch beleid bij menſchen om te gaan.
„ Wat dient hier lang verhaal? Men kan genoeg bemerken,
„ Dat in het bijenhok zijn groote wonderwerken:
„ Men vindt al menig rijk, dat op zoo goed een wet
„ Niet uit en is gewrocht, niet vast en is gezet." (*)

Geen wonder, dat de bij, door CATS zoo naauw beſchreven,
Zoo boven al 't gedierte in waarde wordt verheven.
Hij zelf is haar gelijk; want in de minſte daad
Ziet hij de wijsſte les voor huis of burgerſtaat.
„ Eens was er groot verſchil gerezen aan de heide;
„ Daar vochten onder een de koeijen in de weide;
„ Doch mits een grage wolf kwam loeren daaromtrent,
„ Zoo was van ſtonden aan de ganſche krijg ten end.
„ Het onheil, dat hen dreigt, dat doet de gramſchap zijgen;
„ Dat doet hen wijzer zijn en beter zinnen krijgen;
„ Daarom komt al het rot, en maakt een' ronden hoop;
„ Dus tijt de moede wolf ten lesten op den loop."
Hier zegt de wijze CATS: „ Gij vrije *Nederlanden*,
„ Denkt, dat in eenigheid ſteeds zijn uw vaste banden;
„ Maakt, dat u binnenslands geen wrevel om en voert,
„ Vermits een grage wolf op uwe kudden loert." (†)

Zoo na, mijn vaderland! ging hem uw heil ter harte,
Maar o! zijn boezem waar' verſcheurd van ſpijt en ſmarte,
Had

(*) *Buitenleven*, p. 49. (†) *Spiegel*, 2de deel, p. 164.

Had hij dien tijd beleefd, toen *Hollands* dierbre grond,
Door vreemden overheerd, geen' wrekend' redder vond;
Had hij dien tijd beleefd, toen *Hollands* ſchip, gezonken,
Verdween in d' oceaan, waar *Frankrijks* vlag moest pronken;
Toen men naauw denken durfde aan 't roemrijk voorgeſlacht,
En *Neêrlands* ſchoone taal beſpot werd en veracht.
God dank, die nacht verdween! Nog bleef het vonkje glimmen,
Waaruit op nieuws de vlam van *Neêrlands* heil mogt klimmen.
Reeds zeilt 't vernieuwde ſchip weêr met ontrolde vlag,
En onze landtaal klinkt zoo ſchoon als ze immer plag.
Ook hier gold dus de les, die wij te vaak vergeten:
„ Dat alle dingen zijn gelijk een ronde keten,
„ Geſchakeld onder een; de vreugde na de pijn,
„ De vrede na den twist, na regen zonneſchijn." (*)

Maar laat geleden ramp dan nieuwe wijsheid leeren,
Opdat het vorig leed niet dubbel weêr moog' keeren.
Vooral in *Nederland* is ontevredenheid
Een kanker in den ſtaat, die vaak zijn' val bereidt.
„ Wanneer het ijzer gloeit te midden in de kolen,
„ Bevochten van de vlam, en in het vuur verholen,
„ Dan buigt het als het was; maar raakt het in het nat,
„ Straks heeft het wederom zijn' harden aard gevat.
„ Hoe dwee is ons de ziel, wanneer gewiſſe ſlagen
„ Ons treffen in den geest, of in de leden plagen!
„ Wij leven naar de tucht, zoo lang de roede ſlaat.
„ De mensch is ſteeds het best, wanneer 't hem kwalijk gaat." (†)
Verwint dien ſtuggen aard, en leert toch in den morgen
Van nieuw herrezen heil voor ſtagen voorſpoed zorgen.
„ Blijft éénig, *Hollandsch* volk! en allen wrevel ſtilt,
„ Ten zij gij andermaal uw' glans verliezen wilt." (**)

Doch ſchoon de tijd verkeerde, en 't geen er was voordezen
Een ander aanzien kreeg, een oud of jeugdig wezen,
Denzelfden grondtrek zien we in 's menſchen wuften aard.
't Geen CATS den zijnen leert, blijft ook onze aandacht waard.
't Zij hij bedilzucht ſchetst, of ijdele eerzucht ſchildert,
Of trotſchen waan beſpot, die 't helderst brein verwildert,
Het is de wijsheid zelf, die hier den weg bereidt,
En in 't bevalligst kleed de nutſte leering ſpreidt.

„ Ei,

(*) *Toneel der Mannelijke Achtbaarheid*, p. 8.
(†) *Zinne- en Minneb.* p. 72. (**) *Spiegel*, 2de deel, p. 164.

„ Ei, vrienden," zegt hij, „ zwijgt! laat vreemde lieden blijven,
„ En wilt geen' ſchampren jok op iemand anders drijven.
„ 't Is dwaas, dat ieder mensch eens anders feilen ziet,
„ En weet, gelijk het ſchijnt, zijne eigen feilen niet.
„ Wij zoeken alle man zijn lesſen voor te ſpellen;
„ Wij zoeken iedereen zijn fouten op te tellen;
„ Maar niemand keert het oog omtrent zijne eigen ſchuld;
„ En ziet! op onzen rug rijst vaak de grootſte bult." (*)

Ziet hij den gild-os gaan, verſierd met rozekranſen,
Terwijl de trommel ſlaat, de blijde kinders danſen;
„ De gild-os," zegt hij, „ pronkt en pruist van enkel vet,
„ Maar denkt niet aan de bijl, die op hem is gewet.
„ Hoe menig is er trotsch, en gaat daar moedig pronken,
„ Die, eer de zonne daalt, in pijne ligt verzonken!
„ Neemt, vrienden, op u zelv' en op uw zaken acht,
„ Ook als het zoet geluk op u gedurig lacht." (†)

Maar ſcherper is de pijl, als CATS den man wil treffen,
Die zich van 't lage ſtof ter hoogte ziet verheffen,
En die zijn' ſtand vergeet, zijne oude vrienden hoont,
Ja ſoms te hooger klimt en zijne naaktheid toont.
„ Zoo haast de vuile rups verlaat hare oude vellen,
„ Zoo vliegtze door het huis, en gaat de menſchen kwellen;
„ Zij windt zich in het bont, of in een zijden kleed,
„ En doet ten allen tijd aan alle menſchen leed.
„ Als iemand uit het niet ter eere wordt verheven,
„ Die weidt vaak al te breed; een ieder dient te beven;
„ Hij pocht, hij graauwt, hij ſtraft, hij ſpreekt met groot gebied;
„ Van klein tot groot gemaakt, kent hij zichzelven niet."(**)

Nog ſchooner klinkt zijn toon, wanneer het echte-leven
Door hem uit 's harten grond met warmte wordt beſchreven.
Hoort, hoe hij 't echtpaar troost, wanneer een zuur begin
Dreigt moeite en tegenſpoed aan 't jeugdig huisgezin.
„ Al waar men iets begint, daar zijn bedroefde banden:
„ Het vuur geeft bitſchen rook, eer dat het komt te branden;
„ Maar die met zoet geduld blijft zitten in de ſchouw,
„ Wordt, na een' kleinen tijd, verlaten van de kou.

„ Ziet

(*) *Spiegel*, 2de deel, p. 147. (†) *Zinne- en Minneb.* p. 38.
(**) *Zinne- en Minneb.* p. 104.

„ Ziet mij de lieden aan, die in de mijnen werken;
„ Waar valt hun eerſte zweet, dan op de ruwe zerken?
„ Nog dient hier evenwel de moeite niet geſchouwd;
„ 't Is ſteenig boven op, maar onder ligt het goud.
„ Wij vinden in 't gemeen, dat alle zoete dingen
„ Omtrent den eerſten trap hun bitter medebringen.
„ Ik rade niettemin, gelijk een trouwe vriend,
„ Dat, om een zuur begin, geen zoet gelaten dient.
„ Al ſtraalt de felle bij, het ſap van honigraten
„ En wordt toch evenwel niet onder haar gelaten.
„ Offchoon de purperroos ook digte prikkels biedt,
„ De vrijſter onderwijl en laat het plukken niet.
„ Al is de ganſche noot bekleed met harde ſchellen,
„ Men plag desniettemin haar kernen uit te pellen.
„ Al is de nieuwe trouw niet zonder droeve pijn,
„ Kom nader, jonge bruid! het zal u beter zijn.
„ De liefde baart geduld, en haat het leppig ſpreken;
„ De liefde duikt, en zwijgt; de liefde dekt gebreken;
„ De liefde weert geſchil en ander ongeval;
„ De liefde, jonge vrouw, de liefde regt het al." (*)

Maar wilt ge, in rijke verf, het ſchoone beeld aanſchouwen,
Dat CATS ons ſchildert, als het toonbeeld aller vrouwen?
Hij zelf zegt, dat hij haar als 't edelſt pand vereert,
Door 't beſte, dat hij ooit heeft in de taal geleerd.
„ Wie kan een zedig wijf, gelijk het dient, verhoogen?
„ Zij is voor haren man een wellust zijner oogen;
„ Zij is aan haren man en al het huis, zij is
„ Gelijk een zachte laauw omtrent den zieken visch.
„ Zij is gelijk een ſchip, dat, over zee gevaren,
„ Vervult het ganſche land met alle nutte waren.
„ Zij is een hoofdjuweel, een kroone voor den man,
„ Die hem en binnenshuis en buiten eeren kan.
„ Zij is gelijk een tuin, die, om den hof gevlochten,
„ Bewaart het edel kruid van alle ſnoepgedrogten.
„ Zij is een zoete plant, een regte vijgeboom.
„ Zij kan een' dollen ſtier ook houden in den toom.
„ Zij is een gouden krans, een rein en edel wezen,
„ Een eigen Godsgeſchenk, van duizend uitgelezen.
„ Zij is een klare lamp, een gouden kandelaar,
„ Die al het huis verlicht, doch meest haar echte-paar.

„ Zij

(*) *Vrouwe*, p. 85.

„ Zij is een wijngaardrank, die, met haar koele blâren,
„ Hem, die haar ziele mint, van hitte kan bewaren.
„ Zij is de wijnſtok zelf, vol vrucht en zoete vreugd.
„ Zij is een ſtille ree, een haven voor de jeugd.
„ Zij is gezuiverd goud, dat, even niet gedragen,
„ Wordt nimmer van den roest, van ſchimmel niet beſlagen.
„ Zij is een ſchoon juweel, dat glinſtert in den nacht.
„ Zij is een rijke ſteen, maar echter wonder zacht.
„ Zij is gelijk de zon, die, met een helder ſchijnen,
„ Doet mist, ongure lucht en alle kwaad verdwijnen;
„ Verzacht den wrangen twist, al is hij bijster ſcharp.
„ Een wijf, een vlijtig wijf is, ja, een Davids-harp." (*)

Elkandren hulp te biên, en zamen meê te werken,
Om 't huisbedrijf, 't beroep, of 't ſtaatsgebouw te ſterken,
Toont CATS, in 't helderſt beeld, te zijn de regte grond,
Waarop en huis en ſtaat ſinds oude tijden ſtond.
„ Wanneer een aantal ſmids, met uitgeſtrekte leden,
„ Tot onderling behulp, op éénen aanbeeld ſmeden,
„ Zoo moet een ieder daar zoo ſpelen met den ſlag,
„ Dat ook zijn medemaat een beurte krijgen mag.
„ Indien hij éénig waar', en zonder medgezellen,
„ Zoo mogt hij raſcher ſlaan, en geene ſlagen tellen;
„ Maar nu benevens hem meer rappe gasten ſtaan,
„ Zoo moet hij nimmermeer dan op de mate ſlaan.
„ Al die niet in het bosch, maar bij de menſchen leven,
„ Die moeten iedereen het zijne leeren geven.
„ De menschheid wijst het uit, het leven heeft het in;
„ Geen mensch en dient te ſtaan alleen op eigen zin." (†)

Zoo houdt hij deugd en pligt aan't menschdom trouw voor oogen,
Hij, ſteeds der waarheid vriend, aartsvijand van de logen.
„ De waarheid," zegt hij, „ leeft, ſchoon 't vaak aan velen ſpijt,
„ De waarheid is van ouds de dochter van den tijd.
„ De waarheid, wat men doe, is nimmer in te dwingen,
„ Al zou de felſte rots in duizend ſtukken ſpringen.
„ De waarheid ſchittert uit, gelijk de zonneſchijn.
„ De waarheid, hoe het ga, wil niet begraven zijn." (**)
Zoo moet, o CATS! uw lof ook door de neevlen dringen,
Die nog te vaak, helaas! uw' zuivren glans omringen.

Gij,

(*) *Vrouwe*, p. 94. (†) *Spiegel*, 2de deel, p. 131.
(**) *Spiegel*, 2de deel, p. 241.

Gij, die tot 't harte ſpreekt, en ons verſtand verlicht,
Zijt *Hollands* eerſte bard in 't treffend zededicht,

Of moet een dichter ſteeds, door geestdrift aangedreven,
Ver boven 't aardsch gewest, tot in den hemel ſtreven?
Is 't bulderend geluid van donder of orkaan
De weerklank van den toon, dien hij ſteeds aan moet ſlaan?
Is de adelaar zijn beeld, die in der rotſen ſpleten
Zijn ſomber roofnest kiest, en, als ten troon gezeten,
Daar, boven 't wolkgevaart', gelijk een God beſchikt,
Die met den blikſem ſpeelt, en mensch en vee verſchrikt?
Moet ſteeds de krijgstrompet voor groote dichters ſteken?
De hooge treurtoon 't hart in droeven weemoed breken?
Moet men de lauwerkroon ſteeds om zijn' ſchedel zien,
En mag de veldmaagd ons geen' friſſchen veldkrans bi.n?
Neen, waar de landjeugd ſpeelt en in de weiden dartelt,
Waar rozegeur ons lokt, waar 't vrolijk vischje ſpartelt,
Ook dáár is uwe plaats, o *Hollands* dichtsenſtoet!
Daar ruischt uw zangtoon zacht, en doet ons 't harte goed.
Ons *Neêrland* kent ze niet, die ſteilgetopte bergen,
Die, met de ſneeuw bekleed, den hoogen hemel tergen;
Het kent geen' waterval, die, ùren ver gehoord,
De grootſte boomen ſcheurt, en door de rotſen boort;
Maar bij een ſtille beek, en in de vruchtbre dalen,
Daar hooren wij 't gezang der zoete nachtegalen,
Daar ſpreekt de tortelduif, al kirrend, tot ons hart,
En wekt er dankbre vreugd, of troost er liefdeſmart.
Ook zijn er in ons land nog heldre waterplaſſen,
Waarin een blanke zwaan haar' fraaijen hals kan waſſchen;
Zij zwemm' den vijver door, daar 's vorſten oog haar ziet,
Of zoek' de veldnimf op, gedoken in het riet.

Ziet ginds een ſchoone drift van hagelwitte zwanen!
't Is of ze een' nieuwen weg voor hare jongen banen.
Zij zwemmen naar dat bosch, waar nu een grootſche plas
De vuile plaats vervangt van een verpest moeras;
Dat *Haagſche Tempe*, waar nu friſſche waterſtroomen
Het eeuwenoud geboomt met nieuwe jeugd omzoomen,
Waar 't eik- en beukenloof zich ſpiegelt in het nat,
't Geen 't vrolijk pluimgediert in parels om zich ſpat.
Eene oude zwaan zwemt voor; zij ſchijnt der jongd te leeren
Nu ſtatig wenden, dan weêr duiken in de veren;

Zij

Zij kromt den fieren hals, en ſlaat het helder oog
Trotsch naar den arend op, die in de hoogte vloog;
Zij kent haar waarde, en zingt... Maar o! die tooverzangen
Zijn door de lier van CATS alleen maar op te vangen.

Ja, vader! 't is uw geest, die in dat bosch nog leeft,
Die, zachtkens ruiſchend, nog dien ſchoonen boom omzweeft,
Die, naar uw' naam genoemd, elks eerbied op blijft wekken,
Die rustig om zijn kruin reeds eeuwen om zag trekken,
En in het ſtormgeloei onwrikbaar vast bleef ſtaan.

Komt, dichters, hier ter feest! voert hier uw reijen aan!
Laat CATS de priester zijn, die uwe toonen heiligt,
Die op den ſteilen weg uw' wanklen voet beveiligt!
Hoort, hoe zijn geest zich ſteeds tot zijnen God verheft;
Hoe hij de harten proeft, en, waar het nut is, treft!
Leert van hem 't aangename en nutte zamenparen;
Uit al, wat u omringt, de rijkſte ſchatten garen!
't Zij dan de dartle jeugd haar blijde luimen viert;
't Zij reeds het zilvergrijs het achtbaar voorhoofd ſiert;
CATS blijft de trouwe vriend van groot en kleinen tevens;
CATS blijft een zeekre gids op 't moeilijk pad des levens.
Hem heeft zijn tijdgenoot reeds hulde toegebragt;
Maar grootſcher klink' zijn' lof bij 't laatſte nageſlacht!

Laat men vreemde dichters noemen,
Barden van den eerſten rang;
ORPHEUS en HOMERUS roemen,
Als de vaders van 't gezang.

MARO's heldenzangen bruiſen;
Diep doordringen zij ons hart;
En TIBULLUS' liedren ruiſchen,
Vol van teedre lieſdesmart.

Ga naar *Tibur's* ſchoone dreven,
Door HORATIUS geleid;
Hemelgeur zal u omzweven,
Door zijne eedle lier verſpreid.

NASO zing' zijn minnedichten,
Treure of lagche keer om keer,
Of ga wonderen verdichten
Van een vreemde Godenleer!

Laat

Laat *Romeinſche* en *Griekſche* zangen
Lieflijk ſtreelen 't zuiverst oor;
'k Hoor ze gaarne toch vervangen
Door ons eigen dichtrenkoor.

En, ſchoon VONDEL blijft de vader
Van de *Nederlandſche* lier,
CATS komt mij het harte nader,
Als hij zingt met eigen zwier.

Als hij zingt van 't buitenleven,
Wie blijft dan in de enge kluis?
Door de vrije lucht omgeven,
Laat men angst en zorgen thuis.

Ziet gij zijnen ſpiegel ſchittren,
Waar ge uws harten beeld in vindt,
Laat geen wrevel dan verbittren
't Zorgen van uw' trouwſten vrind.

Wil hij u de pligten toonen
Van den zoeten echten-ſtaat,
In uw huis zal vrede wonen,
Als gij ſlechts zijn les verſtaat.

't Zaligst lot is u beſchoren,
Boven ſchatting zijt gij rijk,
Hebt ge eene echté-vrouw verkoren,
Aan zijn christlijk wijf gelijk.

Hef met hem het hart naar boven.
Bij zijn' God, daar is het al!
Als hij 't christen-heil mag loven,
Heeft zijn zang den ſchoonſten val.

Eeuwen lang moet zoo nog klinken,
CATS ter eere, ons dankbaar lied!
Wat verandren moge of zinken,
't *Hollandsch* hart verbastert niet.

J. C. VAN DE KASTEELE.

MERKWAARDIGE OPERATIE VAN DEN KANKER.

Eene door den Heer RICHERAND onlangs te *Londen* verrigte operatie heeft een groot opzien verwekt. De lijder, zelf een arts, had eenen kanker op de binnenzijde der ribben en het ribbevlies (*pleura*), die beſtendig ontzaggelijke uitwaſſen voortbragt, welke men vergeefs door brandingen had zoeken weg te ruimen. Naardien er alzoo geene andere hoop van genezing overig was, onderwierp hij zich aan de volgende, even zoo buitengewone als gevaarlijke, operatie. De Heer RICHERAND ontblootte de ribben, zaagde twee derzelven uit, en maakte ze van de *pleura* los, waaruit hij de kankerige deelen moest wegſnijden. De door de opening in de borst gedrongene lucht veroorzaakte den eerſten dag ongemeene pijnen, en maakte de ademhaling ten uiterſte moeijelijk. De wondarts kon het hart door het *pericordium*, hetwelk als glas doorſchijnend was, zien en aanraken, en overtuigde zich van de volſlagene onaandoenlijkheid van beide. Eene groote menigte waterachtige ſtoffe kwam uit de wonde, zoolang dezelve open was; maar zij viel allengs daardoor digt, dat de long zich aan het ribbevlies vastzette, en door het vleesch, dat zich in dezelve formeerde. Na zevenentwintig dagen bevond de geopercerde zich reeds in ſtaat, om zich naar de artſenijſchool te begeven, waar hij de ribben zag, die men hem ontnomen had, en drie of vier dagen later ging hij reeds weder aan zijne gewone beroepsbezigheden. Het gelukken dezer operatie is des te gewigtiger, daar het, in het vervolg, in andere gevallen, ondernemingen zal toelaten, welke men tot hiertoe, volgens het gemeen begrip, voor onmogelijk gehouden had; en men zal minder zwarigheids maken, om in het inwendige der borst te dringen. De Heer RICHERAND hoopt zelfs, door de opening van het *pericordium* zelf, en door middel van gepaste inſpuitingen, eene tot dusverre ongeneeslijk geachte krankheid, de verzwering namelijk dezer holte, te genezen.

WENKEN.

VI.

Solve Senescentem.

HORAT.

Beſchouwen wij de menſchelijke maatſchappij in den kinderlijken ſtaat eener eerstbeginnende beſchaving, dan zien wij altijd de ouden van dagen, afgeſcheiden van het gewoel des dagelijkſchen levens, op den achtergrond van het tooneel, waar zij of werkelooze toeſchouwers zijn der bedrijven hunner nakomelingſchap, of in dezelve alleen met hunnen geest deelen. Met zoo vele andere dingen, zien wij ook deze natuurlijke affcheiding verdwenen, en ontmoeten den bevenden Grootpapa, zoowel in den contredans, ſchoffelende met zijne ſtramme beenen, te midden zijner vrolijk huppelende kleinkinderen en achterneven, als, in een' diepen ſlaap verzonken, met de ſnuifdoos tuſſchen de lamme vingeren, in de Raadkamer. Beiden zien wij verdrietig, en hooren hen de natuur beſchuldigen, de een, dat zij hem dikke beenen bezorgde, de ander, dat hij zijne verglaasde oogen geen tien minuten open kan houden.

Wanneer iemand, in zijn' eigen' boomgaard, in plaats van kerſen, wilgen poot, kan niemand hem dit kwalijk nemen; en men heeft naauwelijks het regt, den man daarom uit te lagchen. Maar wanneer hij vervolgens zijne buren komt laſtig vallen, en malen en klagen, dat hij, aan al zijne wilgen, geene enkele kers heeft, wie zou den gek den rug niet toekeeren? Wij behoeven niet meer eerbieds te hebben voor die vrienden, die van hun verdord ligchaam en afgeſloofden geest nog betere vruchten verwachten, dan zij zelfs in de kracht huns levens konden geven. De ouderdom, zingen de Dichters, is de kroon des levens. Ja! maar in dien zin, als een ſchoone avond de kroon is van een' ſchoonen dag. Hij ſchenkt

ons

ons de overblijffels van deszelfs zegeningen, en de herinnering van ons leven in denzelven. Ook de grijsaard leeft in en door het voorledene.

Het ligchaam althans geeft hem geene andere regten. In den ouderdom is hetzelve in een' blijkbaren ſtaat van afneming en verſlijting. Maar de ziel? Bevindt zich in denzelfden toeſtand als een ſchrijver met eene ſtomp' geſchrevene pen. Wat baat hem de vlugſte en ſierlijkſte hand? Hij zal onleesbaar kladden. De ondervinding leert ons, dat de deelen van ons ligchaam in de tegengeſtelde orde afnemen, waarin zij zich ontwikkeld hebben. Dat edelſte gedeelte van ons ſtoffelijk beſtaan, hetwelk met onzen geest in eene naauwere betrekking ſtaat, en denzelven vooral ten werktuig ſchijnt te ſtrekken, zoeken wij in den pasgeboren mensch en in den afgeleefden grijsaard evenzeer te vergeefs. Eten, drinken, ſlapen; de ſtof te helpen verteren en verwerken, waaruit onze ondermaanſche woonplaats is zamengeſteld, — ziet daar 's menſchen begin en einde!

Daar menig een dit zeer onbeſtaanbaar vindt met de hooge waarde van den mensch, en menig ander het als een bewijs bijbrengt van den ſtaat van vernedering en boete, waarin wij hier leven, zal ik zoo vrij zijn, het als een natuurlijk gevolg van ons beſtaan, en als een blijk der liefderijke zorge van onzen Hemelſchen Vader, aan te merken. De uiterſten onzes levens, vol ſmarten en zwakheden, worden zóó onttrokken aan de levendige deelneming van onzen geest, die zijnen jammerlijken toeſtand, in dien ſtaat van volſtrekte afhankelijkheid en onvermogen, nog grievender zoude gevoeld hebben. De mensch, intusſchen, hier, zoo als in alle andere dingen, wijzer dan de Natuur, verſmaadt deze Vaderlijke zorge, en, daar hij het genot van zijn leven niet kan vervroegen, tracht hij het ten minſte zoo lang te rekken als ſlechts mogelijk is. Hij heeft het dan ook zichzelven alleen te wijten, wanneer het einde van zijn leven niet beantwoordt aan het overige, en wanneer hij, te midden van het bloeijend geſlacht, waartoe hij niet behoort, veel heeft van een' ſchra-

ſchralen berkenboom in 't midden van ſtatige eiken en zware beuken. Zijn lot is zelden anders: want het beste verliest, door kracht van uitrekken en verlengen, alle kracht. De treffendſte leerrede zoowel, als het vrolijkst gastmaal, zullen den begaafdſten redenaar noch den vriendelijkſten gastheer voor een luid geeuwend gezelſchap behoeden, zoo zij niet van uitſcheiden weten. Zoo is het ook met den grijsaard, wanneer hij niet bij tijds van het gastmaal des levens opſtaat.

Dàn alleen zal hij, althans wat zijn ligchaam betreft, eenen gelukkigen ouderdom mogen verwachten. Het groote geheim, om den last der jaren ligt, en den langwijligen ouderdom aangenaam te maken, is, te leven als een oud man: eenvoudig, eentoonig, gemakkelijk. Wanneer de krachten des ligchaams verminderen, de zintuigen minder waakzaam, de werktuigen ter beweging, ter bereiding en zuivering der ſappen minder werkzaam worden, wanneer daardoor ſchadelijke indrukken noch zoo ſpoedig bemerkt, noch zoo vaardig worden afgeweerd, moet men de gelegenheden affnijden, waardoor ons ſtoffelijk beſtaan aan gevaren wordt blootgeſteld. Uit denzelfden beker, die den jongeling een' zwaren roes aanzet, drinkt de waggelende oude eene doodelijke beroerte. Vergeefs verwacht de grijze ſlaaf zijner wellusten de heilzame koorts, of het onvriendelijk podagra, hetwelk hem jaarlijks bezocht, en, na de ſmartelijke boete van eenige weken, weêr maanden gezondheids bezorgde. Het levensvuur is uitgedoofd, en de lang vergaarde ſcherpte, niet bij tijds naar de uiterſte grenzen des ligchaams gedreven, overvalt de edele deelen, en doet het weigerend werktuig eensklaps ſtilſtaan. Even gevaarlijk kan de ſterke inſpanning van den geest, de hevige uitbarſting of geweldige onderdrukking van eenen hartstogt worden. En wat kan den grijsaard, die weigert de plaats te verlaten, welke hij als man met roem bekleedde, daarvan vrijwaren? Zoolang Papa, met zijne jichtige pooten in roode baai gewikkeld, op het ſtoeltje zit, behoeft hij voor geen ſtooten te yreezen. Vrouw en kinderen, meiden en

knechts, vrienden en bekenden beſchrijven, hem naderende, grooter krullen, dan een ſchoolmeester van den ouden ſtempel om de eerſte leſſen van een exempel haalt. Maar wil hij er mede over de volle markt, dan dient hij voor zich uit te ſchreeuwen, als een Jood met porſelein. Zoo gaat het den grijsaard in het gewoel der maatſchappij. Zijn leven, zijn geluk hangt niet meer af van zijn beleid, of van zijne krachten, maar van de oplettendheid en goedwilligheid van allen, die hem omringen. Nu moge de goedwilligheid den mensch aangeboren en van nature eigen zijn, zij is het, zoo als een regte ruggeſtreng den bultenaar. En wat de oplettendheid betreft, het is niet te ontkennen, dat deze iederen mensch in eene ruime mate gegeven is: want wij zien hun het minſte ſtrootje, dat hen belemmert, ijverig wegruimen. Maar de domſte moet inzien, dat men derhalve niets van de oplettendheid der menſchen verwachten moet; dewijl zij ons dan alleen opmerken, wanneer wij hun op eene of andere manier in den weg komen.

De grijsaard maakt zich dus, zoodra hij buiten den kring der zijnen komt, of zoodra hij van zijnen gewonen leeftrant afwijkt, geheel afhankelijk van anderen. Hij maakt zich daarenboven afhankelijk van al die dingen, over welker nadeelige werking wij niet eens met billijkheid klagen kunnen. Het is toch onzer nature eigen, oud en zwak te worden; en te willen, dat de dampkring, waarin wij leven, en de geheele overige natuur, in die zelfde mate verflaauwen en verzwakken als wij, is hun te vergeven, die gelooven, dat de zon, de maan en de ſterren alleen op hare gezette tijden komen, opdat wij dag en nacht zouden kunnen onderſcheiden, maar niet aan een mensch met gezonde herſenen.

Op gemak heeft elk grijsaard regt, en zonder hetzelve is de ouderdom een waar kruis. Als men vermoeid is, zoekt men rust, en verkwikt niets, dan rust; geen vrolijk gezelſchap, geene keur van ſpijzen of van wijn. Stille rust voert den ouden van dagen ongevoelig in den langen ſlaap over. Laat men het ſchaars van olie voorziene

lamp-

lampje ſtil branden, zoo zal het nog lang een flaauw licht geven, en ongemerkt uitgaan. Tracht men zijne vlam op te wakkeren, het zal wel eenige oogenblikken helder flikkeren, maar om eensklaps uit te gaan.

Hoe ellendig intusſchen is veler ouderdom! Zoo ellendig, dat men het bijna eene ſtraf zoude rekenen, lang te leven. Zoo iemand der Godheid weinig dank voor zijn verlengd beſtaan ſchuldig ſchijnt, het is voorzeker de mensch! Tot deze gedachte meen ik reden te hebben, ſedert ik laatst een gezelſchap oude Heeren bijwoonde, van welke de vlugſte zijne pijp zelf niet meer ſtoppen kon, doordien zijne regterhand door de jicht lam en krom was getrokken. Reeds veertien malen was de bijeenkomst verſchoven, omdat nu eens de een eenen aanval had van kramphoest, dan weder een ander met zijne beenen in 't kusſen zat, of een derde eenen aanval kreeg van beroerte, welker gevolgen de kunst echter nog gelukkig had kunnen ſtuiten. Het geſprek was juist niet zeer levendig, en het duurde lang, eer men wist, hoe elk van het gezelſchap voer. De gastheer had zeer veel werks om wakker te blijven. Aan zijne regterhand zat een dikhoofd de noodige lucht met zoo veel gewelds in te ſnuiven, dat een ander lid van het gezelſchap, die bij het vuur zat, en wat zwak van ſtem was, zeer veel moeite had om te doen verſtaan, dat hij den laatſten nacht veel van de winden had uitgeſtaan. De eerſte beweging ontſtond op het berigt, dat de fondſen dalende waren; waarop eene ſchrale figuur, die tegenover den blazenden dikkop zat, zijne ſpitſe kin vooruitſtak, zoodat zij op eene kruk kwam te rusten, die hij in zijne handen klemde; zijne oogen rolden vragend van den een op den ander, en men kon aan het ophelderen van zijn gelaat of aan het zamenkrimpen zijner trekken bemerken, bij welke Mogendheid hij het meest geïnteresſeerd was. Een' geruimen tijd daarna kwam eene knappe deern binnen, die haren meester op den ſchouder tikte; dit tikken ſcheen vele gewaarwordingen op te wekken, en bragt meer leven in den ouden Heer, dan het ſterkst riekmiddel in eene flaauw-

gevallene vrijster: want hij vloog in ééns op, en drukte, misschien aan zijne overledene vrouw denkende, de looze deern de hand. Ik zag ook, dat een paar vriendelijke oogen meer vermogen, dan de zucht om te rooken: want er kwam eenige beweging in de lamme hand van den podagrist. In één woord, er kwam leven onder de dooden, hetwelk niet weinig vermeerderde, toen de gastheer ons verzocht, hem naar eene andere kamer te volgen, waar wij eene welvoorziene tafel vonden. HALLER heeft gezegd, dat, van alle deelen des ligchaams, het hart het laatst sterft. RICHERAND beweert, dat de ingewanden de post zijn, waarin het leven het langst standhoudt; en ik geloof waarlijk, dat hij gelijk heeft, ten minste indien er, om goed te eten en te drinken, leven in de maag gevorderd wordt. Dit althans is nu bij mij zeker, dat de kakebeenen en de slokdarm het laatst oud worden. Mijne oude Heeren hebben mij hiervan overtuigd. En toen op het nageregt een keurig glaasje de stramme tongen wat los had gemaakt, hoorde ik zoo veel (de grijsaard leeft en zweeft in het voorledene), dat ik getroost en welgemoed naar huis ging. De ouderdom kome met gebreken, dacht ik; het zijn die, waarmede de jeugd en mannelijke leeftijd zijn henengegaan. Wij maken onszelven onzen ouderdom. Valt hij slecht uit, wachten wij ons wel, te klagen, of de Voorzienigheid te beschuldigen; wij zouden de keukenmeid gelijken, die den pot laat aanbranden, en de schuld aan het vuur geeft.

BESCHRIJVING DER GEYSER, EENE HEETE BRON OP IJSLAND. (*)

Op den 8sten Julij 1819, des avonds omstreeks 11 ure, bereikte ik de *Geyser*. Ik gaf terstond bevel, mijne tent zoo-

(*) Deze beschrijving is ontleend uit eenen brief van Prof. JOH. MENGE, eigenaar des Kantoors van Ruil- en Koophandel in Delfstoffen te *Hanau*, die in den jare 1819 de reis over

zoodanig op te zetten, dat ik, omſtreeks 60 ſchreden van de *Strock*, 100 ſchreden van de *Geyſer*, en 100 van de kleine *Geyſer* verwijderd, den geheelen omtrek der heete bronnen met gemak zou kunnen overzien. Ik ſteeg terſtond van het paard, en haastte mij om naar de groote *Geyſer*-bron te komen, uit welke thans dikke wolken van damp opſtegen. Zij was in rust, en de geheele holte der kom met water gevuld. Na verloop van vijf minuten hoorde ik in de diepte drie harde ſlagen; hierop volgde eenige opbruiſing des waters; doch het werd weldra weder ſtil. Na een kwartier uurs ontſtonden twee dergelijke ſlagen, weder met nieuwe opbruiſing. Een koude noordewind dreef mij naar den rand der kom, om mij aan de hitte van het water te verwarmen. Kort hierop volgden eenige ſlagen, die hoe langer hoe ſneller elkander opvolgden, tot dat eindelijk het geraas derzelve naar eene aanhoudende kanonnade geleek. Nu begon het water zich te verheffen, en ſteeg weldra, achtereenvolgende, in twaalf kolosſale piramiden in de hoogte. Het opſtijgen dezer waterzuilen geleek volkomen naar het affchieten van vuurpijlen. Na verloop van tien minuten was alles weder in rust; ik ging toen in de kom, tot aan de buis, waarin nu het water omtrent drie voet gevallen was. Ten 6 ure des morgens van den 9den Julij begaf ik mij ſchielijk uit mijne tent weder naar de *Geyſer*, naardien ik bij mijn

over *Londen* naar *IJsland* ondernam, ten einde delfſtoffen te verzamelen, en omtrent de bergen dier landen eenige waarnemingen te doen. Zijn voornemen is, *Zweden*, *Noorwegen* en een gedeelte van *Rusland* te bezoeken. Zijne opgaven zijn voornamelijk geſchikt, om de beſchrijving van den Heer OHLSEN (*Taſchenbuch für Mineralogie*, *VII Jahrgang*, *S.* 522.) volledíger te maken.

De mineralogiſche namen, in deze beſchrijving voorkomende, heb ik zoo kort mogelijk omſchreven, om den minkundigen lezer daarvan eenig denkbeeld te geven. Voor den delfſtofkundigen heb ik die namen zelve bijgevoegd, zoo als zij in het *Handboek der Natuurlijke Historie* van den Heer BLUMENBACH door Prof. BENNETT zijn uitgedrukt. *Vert.*

mijn ontwaken eenige hevige ſlagen had gehoord. De geheele holte was vol water; doch er volgde geene uitſpuiting. Nadat ik reeds den geheelen voormiddag, te vergeefs, op eene volkomene uitbarſting van de *Geyſer* gewacht had, begaf ik mij aan het zoeken van delfſtoffen, en onderzocht den naast aan gelegen' heuvel. Omſtreeks 2 ure hoorde ik in de verte een aanhoudend gedruisch; ik ſprong op eene nabijgelegene hoogte, en zag het water uit de *Strock*-bron zich hemelwaarts verheffen. Ik ging ijlings naar beneden, en kwam juist bij dezelve, toen de uitbarſting hare grootſte volkomenheid bereikt had. In den beginne kwam het water ſlechts ſtootswijze, in ſchielijk op elkander volgende ſprongen, daaruit; doch naderhand bleven de loodregt opſtijgende en donderende zuilen wel een half uur lang onveranderd ſtaan. Aan den top verdeelden zij zich in 6, 8 tot 12 kleine piramiden, waarvan de eene nog meer dan de andere, met blikſemende ſnelheid, opwaarts ſteeg. Deze geheele masſa waters veranderde daarna in eene wolk van damp, die, door den noordewind horizontaal voortgedreven, eenen regten hoek met den waterſtraal vormde. Uit deze wolk viel het water, als een digte regen, naar beneden; zoodat deze wolk, de regen, en het geraas in de buis der bron, volkomen naar een, van ſtorm vergezeld, onweder geleken. Na verloop van een half uur begon het water weder ſtootswijze te ſpringen. De ſtraal verminderde allengs in hoogte, en de piramiden kwamen nog ſlechts boven de oppervlakte te voorſchijn. Voordat deze uitbarſting van de *Strock*-bron volkomen geëindigd was, begon de *Geyſer* een geluid te maken als dat des donders, hetwelk, terwijl ik dit ſchrijf, nog voortduurt, en terſtond ſteeg ook het water uit dezelve weder in de hoogte. Nu vertoonde zij zich juist zoo als Dr. HENDERSON haar in zijne Reisbeſchrijving van *IJsland* afgeſchetst heeft. De masſa waters deelde zich tot een' bos in de hoogte, en, dewijl juist de wind volkomen ging liggen, ſteeg de damp tot aan de wolken. Eene grootſche vertooning! — Na tien minuten was alles weder ſtil.

Ik

Ik ging toen met mijn breekijzer aan het werk, en had het genoegen, de ſchoonſte dropſteenachtige gedaanten van keiſteenbezinkſel (*Kieſelſinter*) uit de kleine openingen te kunnen losbreken, waarvan die ſoort, welke met dergelijke pijpen uit de *Geyſer*-bron de meeste overeenkomst had, mij het ſterkst in het oog viel. Ik kreeg onder anderen eenige weinige ſtukken, geheelenal gelijkende naar de witte en getakte ijzerbloem (*) van *Stiermarken*. Bij toeval wierp ik eenige ſteenen in de buis, in welke nu het water 4 voet beneden de oppervlakte in rust ſtond. Doch het ſcheen, dat de oude heer beneden mij dit zeer ten kwade duidde; althans, zonder zijnen toorn vooraf door eenige donderſlagen aan te kondigen, zoo als gewoonlijk, verdreef hij mij door eenige uitgeſtootene ſtroomen van kokend water uit den krater, en vulde dezen, zoo ſpoedig mogelijk, geheel aan. Ten half 5 ure volgde weder eene uitbarſting, even zoo ten 6 ure, doch ſlechts flaauwelijk; maar tusſchen 7 en 8 ure volgde eene in hare volle kracht. Tot op dien tijd toe had zich de kom gedurig aangevuld, en het water welde dikwijls, door een onderaardsch gedruisch verzeld, naar boven. Na deze laatſte uitbarſting liep echter de kom geheel ledig; maar de buis bleef gevuld. Ik mat nu de buis, en bevond haren omtrek 50 voet te zijn; de rand der kom beliep 200, en de buitenſte rand van den krater 700 voet. De geheele bron heeft de gedaante eener ſponsachtige rots van uit het water afgezet keiſteenbezinkſel (*Kieſelſinterfels*). Den rand der buis van de *Strock*-bron mat ik 25 voet te zijn. Omſtreeks 1 ure des nachts werd ik door een vreeſelijk geraas, als dat des donders, uit den ſlaap gewekt, terwijl de grond onder mijne voeten dreunde; ik ſprong uit mijne tent, en werd nu door een ſchouwſpel verraſt, zoo als de Natuur het ſlechts aan het oog der

(*) Een vezelige kalkſteen, bij HAUY *chaux carbonatée concretionée*, en door BLUMENBACH, onder den naam van *ijzerbloem*, tot den vezeligen kalkſintel gerekend, p. 819. *Vert.*

der ſtervelingen vertoonen kan. De hemel was volkomen helder; geen windje bewoog zich, en 24 wolkzuilen ſtegen loodregt uit de aarde op; terwijl de ſtoom van zoo vele heete bronnen, tegen het donkere azuur des nachts, des te duidelijker afſtak. Te midden dezer wolkzuilen ſpoot de *Strock* haar water met een vreesſelijk gedruisch tot ëene hoogte in de lucht, dat het ſcheen alsof de damp daarvan de ſterren zou bereiken. De dikke *Geyſer* praalde aan het hoofd dezer waterzuilen, als een kolosſus van damp. Juist kwam de maan boven den ſtraal van de *Strock*-bron van achter eene reeks van heuvelen te voorſchijn, en ter wederzijden van den rook, die uit de *Geyſer* opſteeg, gloorde reeds de morgenſchemering aan den onbewolkten hemel. Dit tooneel duurde wel drie vierden van een uur. Met verlangen zag ik, onder zulke omſtandigheden, de uitbarſting van de *Geyſer* te gemoet. En daar ik, den vorigen dag, haar, door het inwerpen van ſteenen, hiertoe als gedwongen had, zoo haastte ik mij, om, vóór nog de werkzaamheid der *Strock*-bron geheel was geëindigd, een zeer groot brok eener keiſteenomkorſting (*Kieſeltaf*) in de, geheel met water gevulde, buis te werpen. Terſtond deed zich ook eene onderaardſche kanonnade hooren; en ik had het geluk, de uitbarſting in hare volle pracht te zien. De kolosſale dampkolom, die, door het gedurig overſtorten van het kokende water, den geheelen krater vulde, trok zich, ter hoogte van 40 voet, trechtervormig zamen, maar breidde zich, hooger op, weder tot eene wolk uit. Van het midden dezer dampwolk ſchoten nu de kleine waterpiramiden in de hoogte, en voerden haar zoodanig met zich, dat de wolk daar ter plaatſe als in 6 of 8 ſtralen ſcheen verdeeld te zijn. — De voormiddag van den 10den Julij ging zonder eenige verdere uitbarſtingen voorbij. De *Geyſer* liet echter om het half uur eenige donderende ſlagen hooren. Het werd nu zeer warm, en tegen den middag maakte de zuidewind den hemel betrokken. Tegen 1 ure des middags begon de *Geyſer* weder te razen, en dreef haar water tot gelijke hoogte als de *Strock*-bron.

Daar

Daar het thans regenachtig weêr werd, vernieuwden zich, op den 10 en 11den, deze uitbarſtingen der *Geyſer* alle drie uren; terwijl, gedurende deze twee dagen, de *Strock* zich ſtilhield. Gedurende dezen tijd poogden wel de kleine *Geyſer* en de kleine *Strock* haar water in de hoogte te brengen; maar konden, hoezeer zij alle uren deze pogingen herhaalden, hetzelve toch, bij alle gedruisch, hetwelk zij maakten, (en waardoor zij mij des nachts zoo dikwijls deden opſtaan) niet verder dan tot 4 voet opwaarts drijven.

In een verblijf van drie dagen daar ter plaatſe zag ik vierentwintig uitſpuwingen van de groote *Geyſer*, en ſlechts twee van de *Strock*-bron. Bij betrokken lucht en regenachtig weêr was de *Geyſer*, maar bij helder weêr de *Strock* werkzaam. De wijze der opwelling is bij de groote zoo wel als kleine *Strock*-bron geheel onderſcheiden van die der beide *Geyſer*-bronnen. De eerſte, namelijk, koken op den duur; de laatſte zijn, daarentegen, meestal in rust, en drijven veelal het water met langzaam op elkander volgende ſchokken in de hoogte. In eenen omtrek van 900 ſchreden ſtaat de heuvel der groote *Geyſer*-bron noordoostelijk vooraan, en heeft westelijk, naar den kant der bergheuvelen, nog 6 kleine kokende bronnen bij zich: 80 ſchreden van daar, zuidwestelijk, volgt de groote *Strock* op gelijken afſtand, en in dezelfde rigting als de kleine *Geyſer*; en zoo verder, op dezelfde wijze voortgaande, de kleine *Strock*, omringd door 12 of 14 bronnen van kokend water. In den grond zelven heeft zich de keiſteenaarde bij doorzijging even als ijs aangezet; waarom zij dan ook even zulk een krakend geluid als het ijs doet hooren, wanneer men daarop gaat. Wanneer men zich tuſschen de kleine *Geyſer* en de kleine *Strock* plaatst, verneemt men een gedruisch, als dat eener kokende zee, waarvan dikwijls de grond beeft. Waarſchijnlijk zal ook deze geheele ſtreek eens wegzinken. — Ik eindig thans, en zeg hiermede de *Geyſer* vaarwel, om naar het noordelijk gedeelte des lands mij te begeven.

Geſchreven in mijne tent aan de *Geyſer*, den 11den Julij 1819.

HERINNERING AAN DEN VELDTOGT VAN MOSCOU.

Dit ijsſelijk onheil is éénig in de Geſchiedenis. Het leger van CAMBYSES, begraven onder de zandgronden van *Lybië*; de togt van DARIUS tegen de *Scythen*; het verſlaan der Legioenen van VARRUS; de ramp van KAREL XII, leveren niets op, dat met die tooneelen van wanhoop en afgrijzen kan worden vergeleken, welke zulk eene verſchrikkelijke herinnering hebben nagelaten.

Welk een groot en treurig ſchouwſpel, dat van den doodſtrijd van viermaal honderdduizend krijgslieden! De eindeloos lange weg, dien zij hadden af te leggen, op welken niets dan de overblijffelen van gehuchten en ſteden zich aan hunne blikken ontdekten; hun doodelijk ſtille togt, te midden van de ſtrengſte vorst, niet gedurende eenige dagen of weken, maar gedurende maanden, van welke iedere minuut geteld werd, elke ſeconde een verlies, een lijden aanbragt; een leger van ſlagtoffers, overgeleverd aan al de ijsſelijkheden van den honger, zonder kracht om eenen woedenden vijand het hoofd te bieden, zijne wapens wegwerpende, zijn geſchut verlatende, terwijl het zich een walgelijk voedſel betwist, bezield met één eenige gedachte, die van zijne terugkomst, hebbende ſlechts éénen aanblik, dien des doods.... Ziet daar trekken, welke TACITUS ontbraken, toen hij, met zijne grootſche pen, het verſlaan der Legioenen van VARRUS in de wouden van *Feneberg* te boek ſtelde! Maar zou wel al het vuur zijner genie, al de tooverkracht zijner woorden voldoende geweest zijn tot het ſchetſen van die afgrijſelijke tooneelen? Beſtaan er genoegzaam aandoenlijke, genoegzaam krachtvolle uitdrukkingen, om den doodſtrijd af te malen dier bleeke krijgslieden, die, plotſeling, onder een ſtuiptrekkend lagchen, uit derzelver gelederen waggelende, zich nog een oogenblik bewogen, verdoofde kreten aanhieven, en midden onder hunne ſpitsbroeders nedervielen, die met onverſchilligheid voorbijtrokken?....

Het egoïsme was hun grootſte ramp geworden; geene hulp toch was te verwachten van dien hoop menſchen, die alleenlijk voorttrokken om hun lijden te verlengen, die ſlechts ſtilhielden om te ſterven; de ziel was nedergedrukt, alle gevoel verdoofd, of liever, het ongeluk had geene getuigen meer, er bleven ſlechts ſlagtoffers over.

Maar,

Maar, terwijl geheele bataljons, onbewegelijk en verſtijfd, te midden der woeſtenijen ſneefden, verdwaalden andere ongelukkigen afzonderlijk in die verlatene oorden. Gelukkig, wanneer het toeval hen naar die lange rijen dooden henenvoerde, die van den doortogt des legers getuigden! Dan ſtrekte hun dit bloedig ſpoor ten gids, en zij kwamen om, wanneer die afzigtelijke hulp ontbrak. Hoe menig vaarwel bleef ongehoord! hoe vele tranen bleven onafgewischt! Toen ſtortte BUONAPARTE er geen: hij alleen had de misdaad bedreven, en hij alleen kende geen berouw.

Een dier ongelukkigen dwaalde, verlaten van zijne makkers, langen tijd in de ſlingerpaden van een onmetelijk bosch. Geene woning deed zich op. Bereikte hij een dorp, het was verwoest en ledig; ontmoette hij menſchen, hij vond ze dood of ſtervend; eindelijk beſpeurt hij den rook eener hut; hevig klopt zijn hart; maar hij waggelt op zijne halfnaakte voeten; nog ſlechts eenige weinige treden, en hij zal hulp vinden; maar hij wordt krachteloos; hij ziet het oord des heils, en kan het niet bereiken. Nu zit hij op één knie neder, rukt de windſels van zijne voeten, en tracht ze in de ſneeuw te verwarmen. Ach! hij merkt niet, dat de knie, waarop hij rust, reeds is bevroren; te vergeefs tracht hij weder op te ſtaan: bij eene laatſte poging hecht zich zijne bevrorene hand aan den grond. Zijn ontbloot aangezigt verſtijft; vruchteloos zoekt hij levenskracht: ter naauwernood onderſcheidt hij nog eenige naast hem voorbijtrekkende ſoldaten; maar hij kan geen geluid geven.

De voortgang der bevriezing levert eenen ſtaat op, welken de Geneesheeren nog niet tot het voorwerp hunner beoefening hebben geſteld, en die toch al hunne aandacht verdient. Op het oogenblik, dat het leven op het punt ſtaat te vervliegen, wanneer een onweêrſtaanbare ſlaap den lijder nederdrukt, wordt die ſlaap plotſeling geſtoord door een ijsſelijk gevoel, door eene vermoeijende rusteloosheid, welke de zintuigen wederom bezielt. Elk derzelve ſchijnt verwonderlijke pogingen te doen, om den vernielenden Engel, die het doodt, te weêrſtaan; en in dezen hardnekkigen ſtrijd bezwijkt het leven, indien het geene hulp erlangt.

Tot dezen ſtaat dan overgegaan, gevoelt onze ongelukkige wederom eenig flaauw levensgevoel; de doorſtraling des bloeds hervat zich, en, zijne oogen openende, ontdekt hij eene vrouw, die op zijn weeklagen toeſnelt; zij onderſteunt, zij

bemoedigt, zij sleept hem voort; nu bereiken zij den ingang der hut, en zien ook dáár een allerdroevigst schouwspel. Zestien soldaten, gelijk aan schimmen, staan onbewegelijk rondom eene menigte brandende boomen; geen hunner ruimt eene plaats in; niemand keert op het gerucht het hoofd om; zij zien zelfs elkander niet aan. De hulpvaardige vrouw roept hun toe, dat zij moeten omkomen, zoo zij zich niet van het vuur verwijderen; maar te vergeefs: zij zien en hooren niets; hunne oogen staan stijf; de handen maken stuiptrekkende bewegingen. Nog geene vijftien minuten waren verloopen, en niet één eenige leefde meer! Naar mate nieuwe soldaten die hut indrongen, zag men hen naar het vuur ijlen, zich sprakeloos op de lijken hunner spitsbroeders nederzetten, en, bevangen door de plotselijke verandering des dampkrings, dood naast hen nederstorten.

De honger vermeerderde het getal der slagtoffers. Mevrouw AUROSE BURSAY, door BUONAPARTE uit *Moscou* gesleept, en zich op twee dagreizens afstand van *Krasnoë* bevindende, verkreeg, bij hooge gunst, een pakje rijstmeel. De buil scheurende, stortten daarvan eenige oncen op het leêr van het rijtuig van BUONAPARTE: eensklaps werpt zich een man op dit handvol meels; hij verslindt het, en blaast oogenblikkelijk bij de raderen van het rijtuig den adem uit.

Doch, keeren wij tot den brand van eene der eerste wereldsteden terug; staan wij stil bij de heldhaftige opoffering harer inwoners, bij het gezigt van een leger, door vermoeijenis uitgeput, dat, in plaats van een verblijf van rust, niets dan eene uitgebreide vlakte voor zich ziet, bedekt met vlammende paleizen. Aanschouwen wij de soldaten, te midden van dien oceaan van vuur, gebukt gaande onder den roof; een geheel volk zonder schuilplaats, zonder brood, zonder hulp, in straten ronddwalende, bedekt met lijken. Neen, nimmer gaf de Hemel, in zijnen toorn, den menschen een schrikwekkender schouwspel; en, om het nog afzigtelijker te maken, stelle men zich BUONAPARTE aan de vensters voor van het *Kremlin*, terwijl hij, koeltjes, de voortgangen van den brand gadeslaat, die hem staat te omringen, en voorneemt te vlugten bij het naderen van een gevaar, 't welk hem niet zou hebben doen sidderen, zoo het voor hemzelven niet gevaarlijk geworden ware!

Men zag toen in *Moscou* niet dan militairen, die de toe-

gan-

gangen der huizen doorſnuffelden, de deuren openliepen, de bewoners uit hunne ſchuilhoeken ſleepten, en de ſtraten, zonder ſchoenen, zonder kleederen, of in zulk beſpottelijk gewaad doorkruisten, dat ſlechts de wapenen hun nog het aanzien van ſoldaten gaven. De plundering had een nog ſchrikkelijker aanzien, door de geregelde orde, waarmede die, achtereenvolgend, aan al de korpſen van het leger werd veroorloofd. De ſoldaten, door de ellende en door hun Opperhoofd te eenemaal zedeloos geworden, overijlden zich geenszins in het drijven van een verboden handwerk; zij voerden een *bevel* uit; zij vervulden hunnen pligt. Gedurende dien tijd was BUONAPARTE in het *Kremlin* teruggekeerd, alwaar hij door Italiaanſche zangers muzijk deed maken. Muzijk, te midden van eenen verſchrikkelijken brand en de wanhoopskreten van eene ronddwalende menigte!... Wie ſtelt zijner verontwaardiginge palen, bij het lezen van dit ontzettend verhaal?

BRIEF VAN KEIZER JOSEPH II AAN EEN' ZIJNER HOOFD-BEVELHEBBERS, RAKENDE HET TWEEGEVECHT.

(*Naar het Oorſpronkelijke.*)

Heer Generaal!

Den Graaf VON R* en den Kapitein W* neemt gij op ſtaanden voet in arrest.

De Graaf is opbruiſend, jong, met zijne geboorte zoo wel, als valſche begrippen van eer ingenomen. Kapitein W* is een oud krijgsman, die elke zaak met piſtool en degen wil beſlisſen, en die het kartel des jongen Graafs terſtond met drift beantwoordde. Ik wil en duld geen tweegevecht bij mijne armee, en veracht de grondſtellingen van hen, die hetzelve pogen te regtvaardigen, en elkander in koelen bloede doorſteken.

Officieren, die zich dapper blootſtellen aan elk vijandelijk gevaar, die bij alle gepaste gelegenheden moed, dapperheid en welberadenheid in aanval en verdediging betoonen, ſchat ik hoog; de onverſchilligheid, welke zij alsdan voor den dood bewijzen, ſtrekt hunzelven zoo wel als hun vaderland tot eere.

Wanneer echter onder dezulken mannen gevonden worden, die

die gereed zijn alles aan wraakzucht en haat tegen een' bijzonderen vijand op te offeren, zoo veracht ik hen; zulk eenen mensch stel ik gelijk met een' Romeinschen zwaardvechter.

Roep eenen Krijgsraad bijeen over deze beide Officieren; onderzoek, met die onpartijdigheid, welke ik van elken Regter vordere, de omstandigheden van hun geschil; en wie de meest schuldige is, die worde een offer van zijn noodlot en der wet.

Zulk eene barbaarsche gewoonte, die de eeuwen der Tamerlans en Bajazeths past, en reeds meermalen zoo treurige gevolgen voor bijzondere familiën heeft gehad, wil ik onderdrukt en gestraft hebben, al zoude het mij de helft mijner Officieren kosten! Nog zijn er mannen, die met het karakter des heldenmoeds dat eens goeden onderdaans verbinden; en zulk een man kan alleen hij zijn, die de wetten van den staat vereert.

Weenen, Augustus 1771. JOSEPH.

GESCHIEDENIS VAN EENE SPELD.

(*Oeuvres diverses du Vicomte* DE SÉGUR. *Paris*, 1819.)

Op zekeren morgen bezocht Mevrouw DE MAINTENON de beroemde NINON DE L'ENCLOS. Men weet, dat de eerste afwisselend van haren biechtvader en den voet der altaren in het heiligdom van alle vermaak en wellust, naar de bekoorlijke tooveres ging, wier naam alleen den roem van hare eeuw (de eeuw van LODEWIJK XIV!) vermeerderde. Zij had ook zoo even den Abbé GOBELIN, haren biechtvader, verlaten, die om dezen tijd de gewoonte had, van aan vrome vrouwen, wier geweten hij onder zijn bestuur had, onschuldige geschenken te geven. Hij had haar dien zelfden morgen een zeer fraai, door zijne heilige handen gezegend en gewijd speldenkussen geschonken. Mevrouw DE MAINTENON haalde haren zakdoek met te groote haast uit; het speldenkussen rolde aan NINON's voeten, en werd schielijk door deze opgeraapt. Mevrouw DE MAINTENON bloost, wil de kostbare gedachtenis terug hebben; NINON geeft hare toestemming tot de wedergave; doch onder beding, dat zij haar zeggen zal, hoe zij aan dit speldenkussen, dat een geschenk

ſchenk gelijkt, gekomen is. Mevrouw DE MAINTENON beeft heimelijk, het heiligdom ontwijd te hebben, dat zij in ſchoone, maar profane handen ziet; zij is verlegen, en zwijgt. „ Neem u in acht," zegt NINON; „ als gij zwijgt, heb „ ik het regt om het ergſte te geloôven. Er is niets, waar„ op mijne gedachten niet konden vallen, bij het gezigt van „ dit ſchoone ſpeldenkusſen, hetwelk gij zeker van een' aan„ bidder ontvangen hebt: wil ik eens raden? van VILLAR„ CEAUX?.... CHEVREUSE?.... misſchien van den Ko„ ning zelven?" Bij dezen dierbaren naam vermeerdert de verlegenheid van Mevrouw DE MAINTENON, en zij weet niet, naar welken kant zij zich wenden zal; eindelijk offert zij hare eigenliefde op, en, zich aan den ſpot van NINON blootſtellende, bekent zij, dat zij dit geſchenk, waarop zij zulk een' hoogen prijs ſtelt, van haren biechtvader gekregen heeft. „ Zoo?" zeide NINON glimlagchende; „ ik had niet „ gedacht, dat de Abbé GOBELIN mij zulk eene groote „ nieuwsgierigheid kon inboezemen. Doch, eer ik u het „ ſpeldenkusſen wedergeef, wil ik de eerſte ſpeld daarop ſte„ ken. Hier is er eene, die ik in mijn lint ſtak, om mij te „ herinneren, dat LACHÂTRE dezen avond komt. Ik kies „ haar, en vind zulk eene verbinding treffend. Gij weet, ik „ houd u eer voor vroom uit grondbeginſel en uit dwang, „ dan uit neiging: deze vermenging van het profane en hei„ lige moet u geluk aanbrengen." Daarop ſtak zij met hare bekoorlijke vingeren de ſpeld in het ſpeldenkusſen van Mevrouw DE MAINTENON, die, blijde er zoo afgekomen te zijn, dit toeliet, en dadelijk vertrok, daar zij de voortzetting van dit geſprek niet verlangde.

's Namiddags kwam de Abbé GOBELIN weder bij zijne ſchoone vrome. Hij ſprak van het ſpeldenkusſen; men vertoonde het hem met erkentelijkheid; maar de éénige ſpeld, die in het midden ſtak, en welke zij had vergeten weg te nemen, viel hem in het oog. Hij wilde er van ſpreken. Mevrouw DE MAINTENON ried zijn voornemen, en bloosde weder. Het is onbegrijpelijk, hoeveel malen daags eene deugdzame vrouw aan het blozen is blootgeſteld! Het geſprek kwijnde een oogenblik; de boetende verzweeg de geſchiedenis der ſpeld: het verhaal daarvan werd voor bijeenkomſten, die gewigtiger en van een' anderen aard waren, bewaard. Doch nu begint de ſpeld eene belangrijker rol te ſpelen. Mevrouw DE MONTESPAN ging om dezen tijd gewoonlijk

lijk met den Koning in een boschje van *Verſailles* wandelen. De Koning zocht zoo veel mogelijk Mevrouw DE MAINTENON in het gezelſchap te trekken. Dit maakte Mevrouw DE MONTESPAN kwalijk gehumeurd. Zij kreeg, en niet zonder grond, berouw, dat zij zelve de gevaarlijke medeminnares aan hare zijde geſteld had.

Op een' zomerdag, dat men naar gewoonte wandelde, ſtak de zon buitengemeen, en dit viel Mevrouw DE MONTESPAN zeer lastig. Vergeefs was hare poging, om een' fijnen ſluijer voor hare oogen vast te houden: de wind blies dien gedurig weder weg. Deze kleine wederwaardigheid ware niet noodig geweest om haar gemelijk te maken. Eensklaps verlangde zij met onſtuimigheid eene ſpeld van Mevrouw DE MAINTENON, die vruchteloos er eene op haar ſpeldenkusſen gezocht had, en zachtzinnig antwoordde, dat zij er geene had; want de ſpeld van NINON, die in dit oogenblik haren halsdoek digt hield, rekende zij niet. Kon hare ſchaamachtigheid beſluiten, deze ſpeld te ontberen? „ Vergeef mij, „ Mevrouw!" zeide Mevrouw DE MONTESPAN toornig, „ gij hebt er eene; maar gij zijt heden zoo onwillig." Met deze woorden nam of rukte zij veeleer de ſpeld weg, welke diende om zoo vele bekoorlijkheden te verbergen. Men verbeelde zich de woede van Mevrouw DE MONTESPAN, toen zij, een oogenblik bezig met het gaas vast te ſteken, haar oog ſlechts op den Koning vestigt, om het zijne gloeijend op de bekoorlijkheden, die zij zelve zoo even onthuld had, gerigt te zien! Schaamte en verlegenheid aan den eenen, vertwijfeling aan den anderen kant, de Monarch verrukt in het midden.... een ſchilderachtig tooneel! Mevrouw DE MONTESPAN nam haren ſluijer woedende af, vergat de ſpeld, ſtak zich daaraan in den vinger, en zeide, terwijl zij haar de ſpeld toewierp: „ Hier, Mevrouw! ziet gij, hoe ik „ mij met uwe noodlottige ſpeld geſtoken heb. Het ſchijnt, „ dat mij heden alles van u moet kwetſen." Mevrouw DE MAINTENON ſloeg de oogen neder; de Koning wilde, alsof hij het bittere dezer aanmerking niet gevoeld had, aan de zaak eene aardige wending geven, en zeide, terwijl hij de ſpeld opraapte: „ Deze ſpeld zal niemand dan mij behoo„ ren, daar zij met uw bloed geverwd is." Mevrouw DE MONTESPAN antwoordde niets; de wandeling had een einde, en de ongelukkige beminnende had nog de bange bekommering, dat de ſpeld, die de Koning had medegenomen,

hem

hem minder aan hare wonde, dan aan den halsdoek van hare medeminnares, kon herinneren.

Wanneer het niet algemeen bekend ware, dat LODEWIJK XIV van dezen tijd af in eene nadere betrekking met Mevrouw DE MAINTENON getreden was, dan zou zulks uit het volgende blijken. Zij en de Koning zagen elkander reeds dikwijls, zonder dat Mevrouw DE MONTESPAN zulks wist. Men begrijpt ligt, dat, bij hunne eerste bijeenkomst, de geschiedenis van deze wandeling het voorwerp des gesprek uitmaakte. De Koning sprak met geestdrift van de speld, die hij aan zijn overhemd gestoken, en niet weder afgelegd had. Maar Mevrouw DE MAINTENON hoorde de woorden des verrukten Koninklijken minnaars slechts met smart. Weldra zag hij, dat ijverzucht mede in het spel was, en dat deze gevoelige vrouw geloofde, dat de Koning de speld meer bewaarde wegens de wonde van Mevrouw DE MONTESPAN, dan om zich aan haren halsdoek te herinneren; zij was opregt genoeg om dit zelve te bekennen.

De Koning gaf haar, ten bewijze der onbillijkheid van dit verwijt, de speld terug, onder voorwaarde, dat zij nooit weder dienen zou om haren halsdoek vast te spelden. Zou Mevrouw DE MAINTENON wel ingewilligd hebben, wanneer er geene andere speld meer in de wereld was? Wie zal dit uitmaken? Nogtans was de strijd tusschen schaamte en teederheid harer waardig geweest. De voorwaarde werd aangenomen en de speld teruggegeven. Maar ongelukkigerwijze trad LODEWIJK XIV op zekeren dag in het vertrek van Mevrouw DE MAINTENON, toen deze hem het minst verwachtte. In de haast en verstrooijing had zij naauwelijks den tijd om haren halsdoek met de beruchte speld vast te steken. Bij het einde des gespreks werd zij haar voor altijd afgenomen, en ging in de handen des Konings over. Gelukkig en trotsch bewaarde hij haar als een teeken van zijn' triomf, tot welken zij hem, gelijk men zegt, den weg gebaand en geholpen had. Wanneer, gelijk niet te ontkennen is, deze vermaarde verbindtenis merkwaardige gebeurtenissen in het rijk te weeg bragt, dan zal men toestemmen, dat onze speld eene groote rol speelde. Volgen wij met geduld hare zeldzame lotgevallen.

LODEWIJK XIV sloot haar in een juweelkoffertje, en er viel niets merkwaardigs met haar voor, tot dat JACOBUS II, dien de Prins van *Oranje* van zijnen troon verdre-

ven had, met de Koningin en den Prins van *Wales* vlugtte, en te *St. Germain* kwam. Men weet, met welke pracht de Koning hem ontving, dat hij hem zijn vertrek inruimde, en dat, toen hij hem te gemoet ging, Mevrouw DE MAINTENON, getroffen door den glans van dit oogenblik, hetwelk, gelijk zij zelve zegt, het ſchoonſte in het leven des Konings was, der diamant-agrafe, die 's Konings hoed verſierde, een' bos witte pluimen, met een lint zamengebonden, waarop zij de woorden geborduurd had: *Si* JAQUES *eût reſſemblé à* LOUIS, *tout lui ſerait fidèle*, (Indien JACOBUS LODEWIJK geweest was, elk ware hem trouw gebleven) wilde aanpaſſen. Deze woorden, die het gevoel en de ijdelheid des Konings ſtreelden, verheugden hem zeer. Het lint mogt niet gezien worden, en toch wilde hij het dragen. Mevrouw DE MAINTENON gaf zich alle bedenkelijke moeite, om hetzelve naar haren wensch aan te brengen; vergeefs: het lint was onbeſcheiden genoeg, om harer ſchoone vingeren telkens weder te ontglippen. De Koning hielp haar; het laatſte woord wederſtond hunne vereenigde pogingen: beiden werden ongeduldig. De Koning ſchelde. BONTEMPS, zijn Kamerdienaar, kwam. LODEWIJK liet zijn juweelkoffertje halen, en nam, met de hem eigene bevalligheid, de ſpeld er uit, die hem zoo dierbaar was. „Neem, Mevrouw!" zeide hij: „dit „ is de éénige wijze, om dit woord, hetwelk het geheim al„ leen zijne bekoorlijkheid kan geven, te verbergen." Mevrouw DE MAINTENON ſloeg de oogen neder, ſtak de ſpeld op het lint, en de Koning, van liefde en hoogmoed bedwelmd, haastte zich om den ongelukkigen JACOBUS te troosten. Men behoeft niet te vragen, of het geliefde heiligdom naderhand weder in het juweelkoffertje kwam.

Wij laten LODEWIJK XIV, nu op den hoogſten trap van magt en roem, dan den ondergang zoo nabij, zijne regering eindigen; wij gaan den tijd van het Regentſchap voorbij. Onze ſpeld ligt gerust, hetzij uit vergetelheid of uit achting, in het juweelkoffertje, en blijft, dien ganſchen tijd door, onaangeroerd. Eerst tegen het einde der regering van LODEWIJK XV treedt zij, door een buitengewoon toeval, weder op.

Men weet, hoe Mevrouw DUBARRY bij LODEWIJK XV in gunst ſtond. In hare dwaze of ledige uren was haar niets heilig. Zij wist eens, na het middagmaal, een ſlepend en dikwijls afgebroken geſprek niet voort te zetten. Het viel haar

haar in, een kabinet te laten openen, waarin de Koning het kostbaarſte bewaarde, dat hij van zijne voorvaderen bezat. Belangrijke handſchriften, zeldzaamheden van verſchillenden aard, alles was in eén oogenblik onder en door elkander, ondanks de voorſtellingen des Konings, die, meer minnaar dan Monarch, door eene grenzenlooze inſchikkelijkheid zijne waardigheid te dikwerf zoo zeer vergat. Zoo viel het juweelkoffertje van LODEWIJK XIV in de handen van eene vrouw, die hij het misſchien nooit zou hebben toevertrouwd. Er waren verſcheidene kostbare diamanten in; een geëmailleerde ring van Mevrouw DE MAINTENON, op welks buitenzijde heilige voorwerpen, maar van binnen alles gegraveerd was, wat liefde en vernuft teeders in zinnebeelden en deviſen konden uitdenken; wijders een klein kruis van violenhout, tot eene gedachtenis aan de herroeping van het edikt van *Nantes*, waarop de namen van LETELLIER, LACHAISE en Mevrouw DE MAINTENON te lezen ſtonden, benevens den ongelukkigen datum van den 10 Oct. 1685. In een' hoek van het koffertje lag een etui van barnſteen, zeer kunſtig bewerkt, en de ſpreuk bevattende, die Mevrouw DE MAINTENON den Koning gegeven had, toen JACOBUS II te *St. Germain* kwam; de beide einden van het lint, benevens een papier, waarop de geſchiedenis in het kort was aangeteekend, die onzer ſpeld zulk eene hooge waarde gaf, waren met deze zamengeſtoken. De ſpreuk, het papier lezen, de ſpeld wegnemen, de etui breken, was voor Mevrouw DUBARRY het werk van een oogenblik. „Ik wil deze ſpeld behouden," zeide zij, „en mijne bloemen daarmede vastſteken." Vruchteloos wilde de Koning zich daartegen verzetten. Tegenſtand in zekere omſtandigheden is altijd de voorbode van eene nieuwe zwakheid. De Koning verklaarde nog, dat hij tot geen' prijs de ſpeld wilde verliezen, toen zijne maitres reeds bezig was, haar aan de bloemen, met een gekleurd lint zaamverbonden, vast te ſteken.

Dit voorval vond juist in den tijd plaats, dat D'AIGUILLON bijna zeker was van de intrigue gelukkig geëindigd te zien, die hij met Mevrouw DUBARRY geſmeed had, om CHOISEUL te doen vallen. De Minister, even zoo gelukkig als doorſlepen, zag langen tijd den ſtorm boven zijn hoofd zamentrekken. De bekommering zijner talloozé vrienden en vriendinnen bragt hem niet van zijn ſtuk; hij bleef ſteeds bedaard, en rekende op zijn geluk. De zaak

kwam zoo ver, dat hij besloot den slag af te keeren, dien men hem door de begunstigde en alles vermogende maitres wilde toebrengen. Hij had altijd geloofd, dat er voor een verstandig en aangenaam man slechts één middel ware, om zich met eene vrouw, al ware het ook zijne doodvijandin, weder te verzoenen; dit middel was hem altijd gelukt, en vooral onder deze regering en in gelijke betrekkingen. Besluiten, en het besluit uitvoeren, was voor een' man als CHOISEUL, die aan plannen en middelen van dezen aard rijk was, een en hetzelfde. Kortom, het *rendez-vous* werd hem, onder de benaming van eene zaakafdoening, in zijn kabinet door de gevaarlijke gunstelinge beloofd. Wij moeten, eer wij verder gaan, aanmerken, dat de Koning, sedert eenige dagen, verscheidene malen, niet in de beste luim, de speld van Mevrouw DUBARRY teruggevraagd had; maar zij liet hem aanhoudend in den angst van deze kostbare gedachtenis te verliezen, en schepte behagen hem in deze onzekerheid te houden. Zij had de speld voor de oogen des Konings in een lint gestoken, dat haar voor gordel diende. De dag van het *rendez-vous* kwam. Men begrijpt niet, hoe zij hare loszinnigheid zoo ver drijven kon, dat zij in dit uur nog dezen gordel droeg. Wat wierd er van de geschiedschrijvers, wanneer men de anekdoten wilde loochenen? Het blijkt voor 't overige uit het gezegde, dat de bekoorlijke gunstelinge waarlijk slechts over zaken wilde spreken. Het sloeg zes ure. De Koning was op de jagt, en zou eerst laat terugkomen. CHOISEUL had alle maatregelen genomen, om dit zoete oogenblik te genieten. De groote deuren gaan open, en Mevrouw DUBARRY treedt binnen, schooner dan men haar ooit gezien had. Zij neemt plaats op eene sopha, en het gesprek loopt vlugtig over de onderwerpen heen, die tot dit oogenblik behooren. Het ceremonieel wordt door galanteriën verdrongen, deze door teederheden, liefkozingen volgen. Maar onze speld bederft alles. De Minister voelt zich door hare gevaarlijke punt gekwetst, en geeft een' schreeuw. Zijne vurige verbeeldingskracht, zijn schitterend vernuft is niet in staat om de uitwerkselen van den schrik weg te nemen. Verveling en kwade luim vertoonen zich. Eensklaps opent Mevrouw DUBARRY de deur, en zegt gedwongen: „Vaarwel, Mijnheer de Hertog! ik meen den Koning te „hooren komen." En inderdaad, naauwelijks was zij in hare kamer, of de Koning trad binnen. Hij had zijne maitres nooit

te

te voren zoo teeder gevonden; de beste gelegenheid was daar, om zijne ſpeld terug te vragen, en hij bekwam haar. De Minister kreeg na twee dagen zijn affcheid; en toen hij naar *Chanteloup* reed, waarheen hij verbannen was, en zijne geleiders over de oorzaak der plotſelinge ongenade, en over alles, wat hij gedaan en gelaten had, redekavelden, zeide de Hertog zuchtende: „Ach! Mevrouw DE POMPADOUR „ droeg ook ſpelden; maar zij wist ze beter te gebruiken."

De ſpeld nam nu voor een' korten tijd hare plaats in het juweelkoffertje van den Koning weder in, en komt vervolgens door een nieuw voorval weder in de wereld, om nooit weder in het eerſte terug te keeren.

Mademoiſelle C***, eene bekoorlijke Actrice aan het Franſche tooneel, had den Graaf van *Artois* bekoord. Men zal naauwelijks raden, welk een' prijs zij op hare gunst ſtelde. Zij had van de beroemde ſpeld hooren ſpreken, en zich in het hoofd gezet, dezelve te willen bezitten. Haar beding was, dat de Graaf van *Artois* niet alleen de ſpeld van den Koning zou trachten te bekomen; maar zij verlangde, dewijl men eerlang *het Huwelijk van Figaro* voor de eerſte maal gaf, reeds op den dag der eerſte vertooning dit kleinood te bezitten. Zij vond het treffend, deze ſpeld van den halsdoek van Mevrouw DE MAINTENON en den hoed van LODEWIJK XIV op den brief van *Sufanne* te laten overgaan; want dezen moest zij in plaats van een zegel dienen. Wanneer de ſpeld niet op den bepaalden dag kwam, had de minnaar zijn affcheid. Men verbeelde zich 's Graven verlegenheid; hij wist geen middel om dezen talisman magtig te worden: waar in de wereld was eene ſpeld ooit de ſleutel tot een hart geweest? Vier dagen nog, en men gaf *het Huwelijk van Figaro*. De grilligheid zijner maitres maakte hem wanhopig. Eindelijk bood het toeval hem een middel aan, waarvan hij gebruik maakte. Men danste in dezen tijd quadrilles. De Heer DELAPORTE had hem naauwkeurig onderrigt, wat het juweelkoffertje bevatte. Onder voorwendſel van eenige diamanten, die daarin waren, voor het bal noodig te hebben, kreeg hij, met verlof van den Koning, die te leen. „Ik wil „ ze zelf uitzoeken," zeide de Graaf van *Artois*; „dan zal ik „ tevens de ſpeld zien, waarvan ik zooveel heb hooren ſpreken." Eer de Koning tijd had om hem te antwoorden, was hij reeds in het kabinet, liet het juweelkoffertje openen, leide onbemerkt, terwijl men de diamanten rangſchik-

te, eene andere in de plaats van de zoo zeer verlangde ſpeld, en in een uur lag die aan de voeten der ſchoone prieſteres van THALIA. Het was tijd; want het ſtuk begon. De ſpeld ſloot den brief van *Sufanne*, ging zoo door verſcheidene handen, en — was verloren. Mademoiſelle C*** verontſchuldigde zich naauwelijks bij den Graaf, die nu in de grootſte verlegenheid geraakte; want de bewaarder van het juweelkoffertje had weldra bemerkt, dat hij de regte ſpeld niet meer had. Een geſchenk ſloot hem den mond, en men bewees federt eener valſche ſpeld eenen eerbied, dien de ware naauwelijks verdiende.

De ſpeld bleef ondertusſchen twee dagen in het ſtof liggen. Eene danſeres, die meer ſchoon dan beroemd was, (waarom haar naam hier ook niets ter zake doet) vond haar bij eene repetitie der *Minnarijen van Bayard*, welk ſtuk met balletten gegeven werd. Toevalligerwijze was deze danſeres de maitres van den Heer HARLAND, den eerſten ſterveling, die vermetel genoeg was, om zich in de ballon van PILATRE DU ROZIER een' weg door de lucht te banen, en later een ongelukkig ſlagtoffer van zijnen moed en zijne talenten werd. Deze danſeres — een zeldzaam geval — aanbad haren geliefde. Men kan zich haren ſchrikkelijken toeſtand voorſtellen, wanneer zij de gevaren bedacht, aan welke HARLAND zich wilde blootſtellen. Zij had den moed, om hem naar *La Muette* te verzellen, alwaar de nieuwe IKARUS de aarde zou verlaten. „ Mogt uwe voorzigtigheid," zeide zij in het oogenblik des ſcheidens, „ op deze gevaar„ volle reis ten minſte ieder onnoodig gevaar vermijden! De„ ze lok van mijn haar herinnere u daaraan." Met deze woorden hechtte zij met de beroemde ſpeld de dierbare lok op zijn hart. Haar oog zwom in tranen, haar hoofd was met een' digten ſluijer bedekt, en haar geliefde ſteeg op in de lucht. Laten wij hem zijn' ſtouten togt vervolgen, en ons ſlechts met onze ſpeld bezig houden. Een rukwind ſcheurde eene kleine vlag, die onze reiziger als een teeken van zijn' triomf had medegenomen, en waarop dag en uur van zijn opſtijgen geſchreven was. HARLAND poogde vergeefs de beide einden weder aan elkander te hechten; de ſpeld moest gofferd worden, en de haarlok vond eene andere plaats. Na eenige uren daalde de ballon, onder een algemeen vreugdegejuich. Natuurkenners, ſterrekundigen en andere geleerden ſtroomden toe, om onze reizigers geluk te wenſchen. Men re-

rekende toenmaals BAILLY onder de voornaamſte ſterrekundigen. PILATRE gaf hem de vlag tot eene gedachtenis, als een blijk van achting voor zijne talenten. BAILLY nam haar aan; en zoo ziet men, in zoo menig wonderbaar lotgeval ondergaan te hebben, de beruchte ſpeld, in eene vlag ſtekende, in het kabinet van een' ſterrekundige opſluiten.

Waarom bleef zij daar niet? Op den ſteeds merkwaardigen dag, dat de ongelukkige LODEWIJK XVI gedwongen was *Verſailles* te verlaten, en door het volk in zegepraal naar het ſtadhuis van *Parijs* gevoerd werd, wachtte BAILLY, dien het volk tot Maire der ſtad had benoemd, te huis het oogenblik af, dat hij naar het ſtadhuis ontboden zou worden, om den Monarch te ontvangen. De Koning komt vroeger aan, dan men verwacht had; een ruiter komt met losſen teugel aanrennen, om BAILLY zulks te berigten; hij ſpoedt zich heen, en vergeet het municipale lint; hij treedt in zijn kabinet terug om het te zoeken, en weet het niet vast te maken. Zijn oog valt op de ſpeld, die nog altijd in de vlag ſteekt: ſchielijk neemt hij haar, ſteekt het lint daarmede vast, en ijlt naar het ſtadhuis. In het oogenblik, dat de Maire den Koning de nationale kokarde overhandigt, heeft hij geen ander werktuig, om haar op diens hoed vast te hechten, dan onze beroemde ſpeld. Te zwak tot deze beſtemming, buigt zij wel twintig malen om; maar eindelijk hecht zij, in het aanzien van het ganſche volk, de kokarde aan den hoed van LODEWIJK XVI, en beſlist zoo het lot van *Frankrijk*.

Overzien wij, in weinig woorden, de omſtandigheden, waarin onze ſpeld zich bevond. Aan den halsdoek van Mevrouw DE MAINTENON, aan het overhemd des Konings LODEWIJK XIV, in zijn juweelkoffertje, aan de vederen van zijn' hoed, toen hij JACOBUS II ontving, aan de bloemen van Mevrouw DUBARRY, aan haren gordel, in het juweelkoffertje van LODEWIJK XV, geſtolen door den Graaf van *Artois*, in bezit van de Actrice C***, in plaats van een zegel aan den brief van *Suſanne* in *het Huwelijk van Figaro*, twee dagen verloren, in handen eener danſeres, aan het kleed van den Heer HARLAND, aan de vlag van het ſchuitje eener luchtballon, in het kabinet van den Heer BAILLY, aan zijn municipaal lint, en eindelijk aan de kokarde van LODEWIJK XVI.

FRAGMENTEN OVER CHILI.

I.

Merkwaardig Natuurverſchijnſel bij de Stad Mendoza.

De rivier *Mendoza*, die aan de ſtad in hare nabijheid den naam gegeven heeft, ontſpringt uit de oostelijke *Cordilleras*. Het geweld, waarmede zij van het gebergte afſtroomt, is zoo groot, dat zij zich eenen weg van bijna 16 voet breed midden door eenen krijtberg gebaand heeft, waarvan het gewelf eene brug van genoegzaam gelijke breedte uitmaakt. Juist onder deze brug, in eene regte lijn, op omtrent 20 voet van het gewelf, ontſpringen, uit eene kale rots, vijf bronnen van zeer heet water, hetwelk een geneesmiddel in vele krankheden oplevert. Dit water ſpringt tot aan het gewelf, en vermengt zich bij zijn nederſtorten met den ſtroom, uit welken het ſchijnt voortgekomen te zijn. Het ſpatten van deze verſchillende ſoorten van wateren doet aan het gewelf de ſchoonſte en menigvuldigſte kristalſchietingen ontſtaan, waarvan gedurig kleine brokjes afvallen, die op de rots terſtond verſteenen, en de wonderbaarlijkſte gedaanten aannemen; eenige vertoonen zich, namelijk, als de regelmatigſte piramiden van het ſchoonſte wit; andere in onregelmatige formen, maar met al de kleuren van den regenboog verſierd; nog andere, die rondom den mond der ſpringbronnen afgezet zijn, hebben de kleur van het ſchoonſte ſmaragd. — Zeldzame verſchijnſelen van dien aard zijn er bij honderden in dit uitgebreid oorſpronkelijk gebergte aan te treffen.

II.

Beſchrijving der Kleeding eener Vrouwe te St. Jago.

Vermits al de bijzondere kleedingſtukken zigtbaar waren, zoo begint de verhaler zijn berigt met die gedeelten, welke het naast om het ligchaam ſluiten. Het hemd, zegt hij, was van het fijnſte kamerdoek, van onderen met zeer breede kanten van omtrent 20 guinjes de el bezet; het kamerdoek reikte echter niet verder dan tot aan de knie; de zijden kouſen waren van ligt rozerood, met zilveren rozeknopjes geborduurd; de ſchoenen, of veelmeer de ſandalen, waren van zilverlaken met roode rozeknoppen bewerkt, terwijl zij op-

den

den voet en om den enkel met banden, naar de *Indiaanſche* manier, waren vastgemaakt, met dit onderſcheid echter, dat deze banden met paarlen en ſmaragden bezet waren; de kouſen waren van boven met die beroemde *Indiaanſche* kouſenbanden vastgemaakt, welke eenen Talisman bevatten, wier waarde zeer hoog wordt opgegeven, omdat men meent, dat zij haar, die ze draagt, van alle gunſtige of ongunſtige lotgevallen vooraf kennis geven; en men verzekerde mij, dat geene vrouw van rang zich zonder zoodanige banden in het openbaar zou vertoonen, daar zij die als het voornaamſte gedeelte harer kleeding beſchouwt. Zij mogen echter ook om den arm worden gedragen, en zijn altijd van dezelfde gedaante; zij beſtaan, namelijk, uit eenen veerkrachtigen band, die evenwel, naar den rijkdom of de grilligheden van haar, die denzelven draagt, op het rijkſte is opgeſierd: de hier beſchrevene waren met zijde bekleed, en ter wederzijden met paarlen en ſmaragden bezet; in het midden van iederen band was eene kleine vierkante opening voor den Talisman, die op gelijke kostbare wijze gezet was, terwijl de band aan de buitenzijde des beens met een ſlot van ſmaragd bevestigd werd, aan hetwelk twee kwasten van Oosterſche paarlen hingen. Aan een naauw om het lijf ſluitende ſpencer van zilverlaken hing tot aan den rand van het hemd eene draperie van kanten en paarlen, om welker rand eene drie duim breede franje van paarlen en ſmaragden hing. De hals, borst en armen waren op dezelfde wijze met paarlen verſierd, en hadden geene andere bedekking dan eene draperie van fijne kanten, die aan de hemdsmouwen vastzat, en van dezelve nederhing. Het haar, van hetwelk de vrouwen aldaar gewoonlijk eene groote hoeveelheid bezitten, was met paarlen omwonden en bevestigd, en had van dezelve aan de eene zijde eenen grooten ruiker witte rozen, welker bladen uit ſmaragden beſtonden.

Hoezeer deze kleeding, de verdichte beſchrijvingen der Toovergodinnen evenarende, in *Europa* zekerlijk voor het *ne plus ultra* van kostbaarheid en pracht zou worden aangezien, verzekert nogtans de verhaler, dat dezelve bij openlijke feestgelegenheden, zoo als bij ſtierengevechten of processiën, nog veel verder gedreven worden. De vrouwen worden alsdan gewoonlijk door drie of meer bedienden in de kostbaarſte liverei vergezeld, van welke de eerſte eenen grooten ruiker bloemen, de tweede een' geborduurden zakdoek, de derde

het zonneſcherm enz., ieder, namelijk, iets anders, draagt. Dit laatſte ſtuk is vooral een der kostbaarſte gedeelten van den vrouwelijken opſchik; want het beſtaat niet zelden uit de fijnſte en duurſte *Brabandſche* kanten, met zijde gevoerd, en met eene zeer dikke gouden of zilveren franje bezet, terwijl de ſtok uit ivoor, met goud of zilver beſlagen, beſtaat, en de baleinen niet zelden met juweelen bezet zijn.

Met elk ſchip, dat nieuwelings uit *Spanje* aankomt, wordt ook telkens eene verandering in de mode aangebragt, die zich dan ſpoedig uit de hoofdſtad in de provinciën verſpreidt; zoodat de oude kleederdragten der verſchillende gewesten niet dan bij het gemeen in wezen blijven, gelijk ook die der vrije *Indianen* doorheen nog onveranderd gebleven zijn.

HOE VERZOENT MEN DEN NIJD?

De Marquis DE CREMEAUX D'ENTRAGUES, Grootvalkenier, was een der ſchoonſte en beſchaafdſte mannen aan het voormalige Franſche hof. Hoewel hij in blakende gunst ſtond bij LODEWIJK XV, verwekte hij nogtans geene afgunst; men beminde en achtte hem algemeen, en ieder, die in *Parijs* en *Verſailles* aanſpraak maakte op den toon der beſchaafde wereld en welvoegelijkheid, zocht hem na te volgen.

Een zijner vrienden vroeg hem eens, hoe hij het aangelegd had om zich zoo algemeen bemind te maken, daar hij toch bij alles, wat hij ondernam, den nijd en ijverzucht moest opwekken. „Het is altijd mijn grondregel geweest," antwoordde hij, „mij met geene *intrigues* in te laten; geenen „eerzuchtigen in den weg te treden; alles aan te wenden „om den mannen te behagen, en bij de vrouwen mij zonder *pretenſiën* te gedragen."

Hij gedroeg zich altijd als de ijverigſte verdediger des ſchoonen geſlachts; echter geſchiedde dit ſteeds met zoo veel zachtmoedigheids, dat hij zelfs die genen niet beleedigde, die door hem ernſtig berispt werden. Het gebeurde dikwijls, dat hij, in gezelſchap, getuige van nadeelige oordeelvellingen over vrouwen was, welker goeden naam men daardoor zocht te ondermijnen, dat men mannen, die dikwijls bij haar kwamen, voor hare begunſtigde aanbidders verklaarde. Wanneer iemand zich zulk eene overijlde uitdrukking veroorloof-

loofde; vroeg hij den achterklapper: „ Mijnheer! zijt gij er „ ooggetuige van geweest?" — „ Neen; maar...." „ Wanneer dit het geval is, moet gij ons veroorloven, dat wij „ vooronderſtellen, dat de genen, die u dit verhaalden, zich „ vergist hebben. De ſchijn bedriegt zeer dikwijls; dit is „ niets nieuws, en dikwijls heeft men er ook belang bij, iemand in eene zaak te misleiden, die zulk een' wezenlijken „ invloed op den goeden naam eener vrouwe heeft."

Een jongman, dien de Marquis, bij eene dergelijke gelegenheid, op deze wijze tot zwijgen gebragt had, wilde hem in verlegenheid brengen, en antwoordde hem op de vraag: „ Hebt gij het zelf gezien?" ſtoutmoedig: „ Ja, Heer Marquis!" — „ Dan heeft de arme verdwaalde op de ſtilzwijgendheid van een' man van eer gerekend," zeide de Marquis koel, „ en ik betuig u mijnen dank, dat gij ons allen „ zulk eene kieschheid toekent."

Eens ſpeelde de Prinſes van POISE met hem op de biljart. „ Ik moet wel zeer onbekwaam zijn," zeide zij: „ ik „ kan geen een' bal raken!" — „ Dat verwondert mij niet, „ Mevrouw!" zeide D'ENTRAGUES: „ ballen zijn geene „ harten."

In een gezelſchap, waar zich een paar zeer ijverzuchtige mannen bevonden, die zich, ter voldoening van hunnen argwaan, dikwijls van zeer onbetamelijke middelen bedienden, vroeg men den Marquis, of wel een echtgenoot, die vermoeden van een' minnehandel op zijne vrouw had, hare brieven mogt openen. „ Neen!" riep hij; „ hoe kan men omtrent iemand, die men beminnen en eeren moet, zich iets „ veroorloven, wat men omtrent een' ander', die ons onverſchillig is, onbillijk acht?"

De Marquis had altijd eene bijzondere genegenheid voor Mevrouw DE CAZE, die zich zoowel door hare ſchoonheid als door haar verſtand van vele dames onderſcheidde; maar zelfs de lastertongen waagden het niet, haar of hem deswege aan te tasten; veeleer bewonderde men algemeen zijne ſtandvastige verkleefdheid aan deze beminnenswaardige vrouw. Toen zij ſtierf, verviel hij in eene diepe zwaarmoedigheid, en heeft haar niet lang overleefd.

DRIETAL OORSPRONKELIJKE, ONUITGEGEVENE, EN THANS NAAR HET EIGEN HANDSCHRIFT GEDRUKTE DICHTSTUKKEN VAN HUIBRECT KORNELISZ. POOT.

III.

Brief aen den Heer DANIEL VAN BEKE, *Schout van Bodegrave, doorluchtig Schilder en Poëet; over den titel Monſr. Monſr., mij door hem in het opſchrift van een toegezonden brief gegeven.*

Bekleet een ruimelgeest in 't raethuis van uw zinnen.
Den troon? of hebben tans de Mijterberggodinnen
Uw letterdorst, voorheen aen Pegaes bron geboet,
Te driest en dom gelescht met vocht uit Lethes vloet,
Dat gij zoo ſchits vergeet mijn hantwerk, ſtaet en woning?
Al wie geen koning is, wanvoegt den naem van koning.
'k Ontfing uw brief en gunst met alle dankbaerheên;
Maer niet dien titel, o van Beke! mijn Meceen.
Weet, vrient: Grootmoedigheit houwt vleijerij voor ſchelden.
Men geeft den naem van rijk vorst Krezus om zijn gelden;
Hij doolde grof, die ze oit aen praccher Yrus gaf.
Al ſluit een pij, tot d' aerd' van beide ſchouders af,
Mijn lijf, gij hielt hem wis vol dwaeze harsſenſtuipen,
Die geitenvlok, zoo vreemt van Tyrus purperkuipen,
Voor vorstlijk praelgewaet, en mij voor hoofling prees,
En koningklijk ontzag, of prinſenëer bewees:
Maer zoutge zulk bedrijf, als redenloos, verachten,
En billijk doemen in de vierſchaer der gedachten,
Wat gaet u over, mij dan te eeren als een heer?
Oprechte nedrigheit wrackt overbodige eer.
Ik heb geen heerſchappij in vreemde wereltpalen,
Daer andre ſtarren om de hemelſpille dwalen;
Ik ben van hant tot hant uit vroom Batavisch bloet
Geſproote, en hier gequeekt: 't vernoege is al mijn goet.
Ook hebbe ik hof noch lant, beplant met wijn, of koren,
In eenig vruchtbaer oort, waerlangs de Seine, of Loire,
Op zilvre waterraên door 't levend' marmer rolt,
En kruik en kar aen 't hof van de Oceaen vertolt,
Dat mijn waerdij tot zulk een Franſche naem doet ſteigeren.
En, wie met valsch gelaet oit hooge titels weigeren,

Ik

Ik heb mij in den ſchoot der waere ootmoedigheit,
Dit weet die alles weet, wilvaerdig neergeleit.
En lust het u mijn ſtaet eens kort en ront te weten?
Ik wilze u graeg ... maer kom me op 't velt dan zelf zien zweten.
Ik arbey om den kost: mijn handen, ſtijf van eelt,
Getuigen wat mijn ſtaet van heerenſtaet verſcheelt.
't Geviel de goede Godt, wiens heilig welbehagen
Ik des eerbiedig en blijhartig, zonder klagen,
Omhels, den dees tot kroon, en die tot zwaert en piek
Te ſchikken: geene op 't kuſſe, en mij tot ſchup en riek.
Begeeve ik mij met vlijt tot letteröeffeningen,
Verdrijve ik hiermé dik mijn zielbekommeringen,
Dit doe ik, twijl mijn maets humne afgeſloofde leên
Op 't bedt van ſtroo verquikke en rusten. Ga nu heen,
Vertel vrij welk een heer u dezen brief toezendden.
Maer Zangnimf, hertenlust, 't is tijt uw ſtem te wenden:
's Mans heuscheit heeft ons lang verplicht. Gulhartigheit
Moet ongebreidelt zijn. 't Is goet wat Goetheit zeit.
Hij quam ons, 't heugt me noch, en 'k zal het ſteets gedenken,
Voor lang zijn hant en hart zoo openhartich ſchenken;
Orest en Pilades zijn eertijts min vereent;
Wat of zoo koen is, dat ons oit te ſcheiden meent?
En gij, o vrient! dien 'k al mijn leven trou zal blijven,
Schrijf, wen de dootſchicht mij in 't middelrif zal drijven,
Dees letters, bidde ik, op mijn zark: HIER SLUIMERT D' ASCH,
DIE NOIT EERZUCHTIG, OF EERTITELMINNEND' WAS.
Werp dan een luttel aerde op 't dor en kout gebeente,
En gun het ſtille rust in 't donker grafgeſteente.
Vaerwel nu vrient, vaerwel, vaerwel; ay denk altijt
Aen een afwezig vrient, door uwe gunst verblijt.

Den XV van Slachtmaent MDCCXI.

HUIBREGT KORNELISZ. POOT. Bouman.

Mijn Antwoord aan den voorn. HUYBERT POOT, *op zijne critique, gemaakt op weert of tytel Monſr. Monſr., heim toegezonden.*

Mijn hooggeëerde vriend,
Met tytels niet gediend,
't Sij van *monſieur* of *heer*,
Of hooger naam van eer

Als

Als ik laatst aan u gaf,
Al naamtge 't qualijk af,
't Is uit beſcheidenheyd
En agtinge gezeyd.
Waar vond men oit een boer,
Wiens geest zoo hoogop voer
Als uwe zanggodin
In digt vol pit en ſin?
Ja menig prins of vorst,
Wiens hooft een kroone torst,
Was nimmer zoo gevoed
Uit Hypocreenes vloed
Als uw voortreflijkheyd,
Die u een naam bereydt,
Veel grooter dan *monſieur*,
De heele wereit deur,
Waarmede 't lofgerugt
Steets ſchatert door de lugt.
Al heetge Huybert Poot,
Uw daaden zijn zoo groot,
Dat uw eerwaardigheyd
Daarin niet is misſeyd.
'k Misdaad niet aan uwe eer,
Schreef ik *mijnheer*, *mijnheer*.
Het heerlijke talent,
Daar gij een heer van bent,
Dat 's uwe heerlijkheyd,
Met ſtudie opgeleyd,
Waarmeé ge deftig praalt
En eeuwgen lof behaalt.
'k Bragt noit dien tytel bij
Uit wufte vleijerij:
Elk weet, mijn waarde vriend,
Wat eere gij verdient.
Al ſchreef ik op zijn Fransch,
Het is de mode altans;
Die tyteſ is gemeen,
Ja niet een boer uit 't veen,
Die naar een mensch wat ſweemt,
't Monſieuren qualijk neemt.
Al werkte om uwen kost,
En zijt niet uitgedost

Met

Met kostelijk gewaat,
Nogtans in uwen ſtaat
Zijt gij zoo wel een heer
Als andre boeren meer.
Worde ik een heer genaamd,
Mij dunkt 't u ook betaamt:
Ik werk zoo wel als gij,
En heb meer zorg daarbij.
Neem dan van twee de keur:
Mijnheer, of — *monſeigneur*.

D. VAN BEKE.

Opſchrift.

Aan den Bouman Huybert Poot.
Is dese tytel nu niet groot?
Adam ſpitte en Eva ſpon,
Eer dat men adel vinden kon.
Menig isser in Papsou,
Die zulk een boer wel weesen wou.

APOLLO EN DAPHNE.

Apollo was verliefd op Daphne. Ik verzwijg,
Hoe Python, 't ſchrikgedrogt, door hem werd overwonnen;
Eu hoe hij, onbezonnen,
Cupido tergen dorst; maar in den liefdekrijg
Moest zwichten, toen de ſtrijd nog naauwlijks was begonnen.
Hij wilde, dat het dartel wicht
Hem af zou ſtaan en boog en ſchicht:
Meteen voelt hij zijn hart doorgrieven.
„ Al zijt gij ſchoon een' draak te ſterk,
„ Geen zielen kunt gij doen verlieven;
„ Dit is en blijft Cupido's werk.
„ Uw Godheid, in mijn boei geklonken,
„ Blijft magtloos en gedwee, tot Daphne uw' wensch vervult.
„ Tracht haar gemoed tot wedermin te ontvonken:
„ Tot zoo lang wensch ik u het noodige geduld!"
Dus ſchamper ſprak de knaap, en was op eens verzwonden.
Maar Phebus voelt zijn wonden;
Hij kwijnt om Daphne; doch de maagd blijft immer koel,
En koud als Phebe's licht, en vreemd aan mingevoel.
Niets kon haar ooit behagen,
Dan, met Diana, in het eenzaam bosch te jagen.
Als door den wind bevleugeld is haar vlugt
Bij elke ritſeling, of ingebeeld gerucht.
En ziet ze Phebus ſtaan, verrukt en opgetogen;
Gelijk een weerlicht is ze op eenmaal uit zijne oogen....
Och, arme Apol!
Wanneer de zinnen zijn verbijsterd en op hol,
Wat doet een mimmaar niet! Eens ziet hij zijn beminde,
Zoo vlug gelijk een hinde,

Ter

Ter jagt in 't wilde bosch.
Haar haren vliegen los;
Haar sluijer golft bevallig;
Haar aanblik is lieftallig;
Haar boezem zwoegt van lust,
Door 't koeltje mild gekust.
Hij spreekt haar aan: „ Och, Daphne! mededoogen!
„ Zij eens, om mijn verdriet,
„ Tot wedermin bewogen...."
Maar zij ontvliedt.
Ook hij, niet lui, met wieken aan de hielen,
Haar achterna,
Als voerden hem de zonnewielen.
„ o Daphne! sta!"
Dus riep hij: „ toef! ik ben geen schelm of roover,
„ Geen wolf, geen boschgedrogt.
„ Vrees niet, dat ik u kwaad doe, of betoover'.
„ 'k Heb nimmer leed gewrocht.
„ Ik ben, geloof me, uw minnaar in den regel;
„ Geen zwijnenhoeder of een dorpeling.
„ Mijn hand is niet vereelt door spade of vlegel:
„ 'k Ben meer dan mensch; ik ben een hemelling;
„ Ik ben een God, de prachtigste aller Goden...."
Wanneer men meent, dat Daphne uit enkel klucht
Tot hiertoe Phebus heeft ontvloden,
Gewis dat ze, op dit woord, van angst hem nu ontvlugt.
('k Zou om het dom gevrij van Phebus kunnen weenen....
Maar de *Ars amandi* was nog niet in 't licht verschenen.)
En of hij nu al roept: „ Te Delphos eert men mij
„ Met offerdienst en smaak. 'k Geef de aarde haar verlichters.
„ Ik ben de God der artsenij;
„ De minnelijke God der dichters."
Vergeefs! de schoone blijft hem schuwen.
Zij mint geen' sterveling, en dan een' God te huwen....
Dit denkbeeld schrikt haar ziel terug.
Maar Phebus bleef zij nog te vlug,
Tot dat zij stuit op Peneus oever.
Nu wordt het droever! —

Zij smeekt den stroom om hulp. Men grijpt den zwaksten draad
Tot redding aan, wanneer het feilt aan raad.
Zij werd verhoord. Maar hoe? Haar voeten kregen wortel;
Elke arm schoot tak bij tak, haar vingers loten uit.
Daar stond zij nu, tot vreugd van nachtegaal en tortel;
Zij werd een lauwerboom, in stede van een bruid!

Men denk, hoe Phebus keek, toen hij, voor maagdenleden,
Een boomschors drukte aan 't hart!

Streeft gij naar wedermin, 't zij met bedachte schreden.
Bescheidenheid verhoedt veel ongevals en smart.

J. J.

MENGELWERK.

OVER DEN INVLOED DER ONDERSCHEIDENE REGERINGSVORMEN OP HET VROUWELIJK GESLACHT.

(Getrokken uit de *Athenian Letters, or the epistolary Correspondence of an Agent of the King of Persia, residing at Athens during the Peloponnesian War* (*).)

Gisteren bevond ik mij in een gezelschap van aanzienlijke *Atheensche* vrouwen ten huize van ASPASIA, met welke ik, sedert mijne kennismaking met PERIKLES, steeds in vriendschapsbetrekkingen heb gestaan. Steeds heeft zij mij met eene innemende minzaamheid ten harent ontvangen, en zij bezit zulk een fijn vernuft, zulke veelvoudige kundigheden en zulk een gezond verstand, dat inderdaad niemand haar overtreft, ja zelfs niet evenaart, de wijze SOKRATES alleen uitgezonderd. Zoodra het grootste gedeelte van het gezelschap zich met de luitspelers verwijderd had, vormden wij dadelijk eenen engeren kring, en begon ASPASIA het gesprek. Zij onderhield ons met eenige merkwaardige anekdoten van PERIKLES, voor wiens nagedachtenis zij de diepste hoogachting koestert, en weidde vervolgens wijdloopiger over andere onderwerpen uit. Eindelijk wendde zij zich ook tot mij, en deed mij eenige vragen over de zeden der vrouwen in die gedeelten der wereld, welke ik, op mijne reizen, bezocht had. — „ Uit de behandeling," zeide zij, „ welke de vrouwen in de meeste staten ondervinden, moet

(*) Van dit uitmuntend werk, hetwelk eene wederga van BARTHELEMY'S *Reis van den jongen Anacharsis door Griekenland* is, zal, *bij inteekening*, eene Nederduitsche vertaling vervaardigd en uitgegeven worden door STEENBERGEN VAN GOOR, te *Leeuwarden*, die dit uittrekſel, als eene proeve zijner vertaling, aanbiedt.

moet ik bijna beſluiten, dat de filozofen en wetgevers van oordeel zijn, dat de vrouwen eigenlijk geene zielen hebben. Want waarom anders worden zij niet tot de groote mysteriën toegelaten? En waarom belet men haar, zich, door het aanleeren van nuttige kunſten en wetenſchappen, te beſchaven? Te *Athene* genieten wij intusſchen meer voorregten, dan op vele andere plaatſen: men behandelt ons hier ten minſte als redelijke wezens. Maar deel mij, OKLEANDER! het reſultaat van uwe opmerkingen nopens onze ſekſe mede, en zeg mij onbewimpeld, in welk licht zij, onder de verſchillende wetten, vooroordeelen, gewoonten en gebruiken der verſchillende volken, u voorgekomen is? Misſchien hebt gij uwe aandacht tot nog toe niet op dit onderwerp gevestigd; want ik weet te wel, dat de mannen, over het algemeen, van onze verſtandelijke vermogens bij lange na geen gunſtig denkbeeld voeden, en tevens vergeten, dat het groote onderſcheid tuſſchen de beide ſekſen niet uit gebrek aan natuurlijke begaafdheden, maar uit mangel aan behoorlijke vorming ontſtaat." — „ Het is volſtrekt onmogelijk," antwoordde ik, „ deze onbetwistbare waarheid te vergeten, wanneer men het geluk heeft gehad, ASPASIA te leeren kennen. De vrijheid, welke men het vrouwelijk geſlacht te *Athene* vergunt, is volkomen geſchikt, om al die ſchoone uitwerkingen der gemengde gezelſchappen in *Ionie*, en voornamelijk te *Epheze*, dien zetel der weelde, te weeg te brengen; terwijl een aangeboren beſef van het welvoegelijke de *Atheenſche* vrouwen oneindig beter binnen de behoorlijke perken houdt, dan de ſloten en grendels van het Oosten ooit kunnen doen. Hier-alleen zijn zij geene ſlavinnen van hare mannen en derzelver genoegens." — „ Gij zijt een weinig te ſtreng tegen uwe geboorteſtad," antwoordde zij; „ hoewel ik tevens gaarne geloof, en zelfs min of meer overtuigd ben, dat hetgene, wat gij te dezen opzigte zegt, geenszins ongegrond is. Ik zelve heb den al te luisterrijken eerdienst in den zoo prachtigen tempel van *Diana* te *Epheze* niet zelden als een levend zinnebeeld van den in

die

die ſtad heerſchenden geest beſchouwd. Beide zouden beter voor de *Cypriſche Venus* voegen, dan voor de Godin, die als beſchermſter der bosſchen en bergen wordt verecrd." — „ De analogie," hernam ik, „ welke gij tusſchen de weelderigheid en den eerdienst der *Ephezièrs* vindt, is inderdaad zeer zinrijk. Doch hetgene ik eigenlijk zeggen wilde, is van eenen eenigzins ernſtigeren aard. Zoo gij het mij vergunt, ASPASIA, zal ik u eenige opmerkingen mededeelen, welke ik, gedurende mijne reizen, over den invloed der onderſcheidene regeringsvormen op de zeden van het vrouwelijk geſlacht gemaakt heb." — „ Niets zal mij aangenamer zijn," antwoordde zij met eene onuitſprekelijke bevalligheid.

„ Om derhalve," hernam ik, „ met eene zoo ſtaatkundige vrouw in de taal eens ſtaatsmans te ſpreken; een willekeurige en despotieke regeringsvorm moet de ongedwongene verkeering en de perſoonlijke vriendſchap tusſchen de beide ſekſen noodwendig te allen tijde verſtoren, en zich, zoo wel in de onſchuldige genoegens van het huisſelijke leven, als in het beſtuur en beheer der openbare aangelegenheden, werkelijk doen gevoelen. Ik geloof nogtans niet, dat dit kwaad alleen uit den ſteeds argwanenden geest van zulken regeringsvorm zijnen oorſprong heeft, maar dat het veeleer uit den wensch van elken gehuwden man ontſtaat, om in zijne huishouding het voorbeeld na te volgen, hetwelk het beſtuur van den ſtaat, waarin hij leeft, hem zoo uitnoodigend aanbiedt. Vandaar, dat een dwingeland op den troon zeer vele dwingelanden in de huisgezinnen vormt; en wanneer het grootſte gedeelte van het volk eenmaal door het despotisme verhard is, zoo vinden geene gevoelens ligter ingang, dan die, welke hetzelve begunſtigen (*). Men laat

(*) *Dans les états despotiques les femmes ſont extremement eſclaves. Chacun ſuit l'esprit du gouvernement, porte chez ſoi ce qu'il voit établi ailleurs. Comme les loix y ſont ſévères et exécutées ſur le champ, on a peur, que la liberté des femmes y faſſe des affaires.* MONTESQUIEU, *Esprit des*

laat ze, in weerwil hunner ongerijmdheid, als gezonde grondbeginſels gelden, en door het misleid verſtand banen zij zich allengs den weg tot het karakter en de zeden des volks. Wanneer de opperheerſcher van het land een' zijner onderdanen in den kerker werpt, of hem van zijne goederen en waardigheden berooft, zonder eenige reden van zijne handelwijs te geven of eenige klagt tegen hem in te brengen, dan acht de kleine despoot zich binnen de grenzen van zijn huisſelijk gebied evenzeer tot dergelijke willekeurige daden geregtigd. Verbiedt gene, vrijmoedig over zijnen perſoon en zijn beſtuur te ſpreken, dan waakt zijn nabootſer in het kleine met de uiterſte ijverzucht tegen elke, zelfs de geringſte kwetſing van zijn gezag en aanzien: ſtreng ſtraft hij elke onbedachtzame uitdrukking, die zijnen kinderen ontvalt, en ſluit zijne vrouwen van alle gezellige verkeering uit, opdat zij zich aan geene verraderij tegen hem zouden kunnen ſchuldig maken of met vreemde mannen eenen minnehandel aangaan. Door geſnedenen en ſtommen omgeven, van al de voordeelen, die het verſtand vormen en beſchaven kunnen, ten eenemaal beroofd, wint nu eene uitſtekende ſchoonheid — want ſchoonheid is in *Perzië* de hoogſte, ja bijna de eenigſte verdienſte eener vrouw — misſchien het hart en vertrouwen van eenen magtigen vorst. Zij mengt zich misſchien in de ſtaatzaken, offchoon zij volſtrekt geene menſchenkennis bezit, en tevens met de ware belangen van het koningrijk geheelenal onbekend is. De natuurlijke gevolgen hiervan zijn, dat de luimen der *favorite*, gepaard met de luimen van den vorst, welke beide eene onbeperkte bevrediging eiſchen, de ellende van land en volk ſteeds moeten vermeerderen: en deze gevolgen heeft men in despotieke ſtaten vaak genoeg beleefd. En

Loix, VII. 82. vergel. XVI. 9 en 10. Nog meer, dan deze omſtandigheid, droeg misſchien de polygamie tot de inſtandhouding der ſlavernij in de *harems* bij. Zie HEEREN, *Ideën*, II. S. 34. — Aanmerking van den Hoogleeraar JAKOBS.

En wat deze zaak in *Perzië* tot de grootſte ongerijmdheid maakt, is niet alleen de bekrompene en allezins ondoelmatige opvoeding der vrouwen, maar ook de openbare tegenſtrijdigheid, waarin men daardoor met de verklaarde gevoelens onzer voorvaderen vervalt, die de vrouwen tot alle ſtaatsbeſtuur ongeſchikt oordeelden, en dus eene wet maakten, dat ſlechts mannelijke erfgenamen den troon mogten beklimmen. Hierdoor onderſcheidt zich het rijk van CYRUS van het *Aſſyriſche*, welks geſchiedenis inzonderheid door de daden eener SEMIRAMIS merkwaardig wordt." — „Mij ſchijnt," hernam ASPASIA, „de levenswijs der *Perziſche* vrouwen in een ſcherp kontraſt met de zeden der *Egyptiſche* vrouwen te ſtaan (*), die, naar ik gehoord heb, koophandel drijven, ter markt gaan en den ploeg beſturen; terwijl hare mannen te huis bij het ſpinrokken zitten en de ſtillere bezigheden verrigten, welke men hier als de eigenlijke beſtemming eener huisvrouw beſchouwt. In *Griekenland* kennen wij volſtrekt niets dergelijks." — „Dat is waar," zeide ik, „zoo gij, namelijk, de krijgshaftige *Spartaanſche* vrouwen, die insgelijks het tegenbeeld der *Perziſche* zijn, niet in deze klaſſe wilt rangſchikken. Aan dezelfde oefeningen, dezelfde vermoeijenisſen, dezelfde tucht, als hare mannen, gewoon, zijn zij dezen, met opzigt tot hare zeden en gewoonten, volkomen gelijk. Het was het doel des wijzen *Spartaanſchen* wetgevers, de heerſchappij der hartstogten, op eene aan het *Perziſche* gebruik lijnregt tegenovergeſtelde manier, te beteugelen. En even als men in het Oosten de zeden der vrouwen, door eene ſtrenge afzondering van alle gezellige verkeering met andere menſchen, en ook daardoor, dat men haar ligchaam, als ware het, inkerkert, rein en onbevlekt tracht te houden; zoo wordt te *Sparta* de neiging tot onregelmatige begeerten door den gemeenzamen omgang met het mannelijk geſlacht bij de vrouw meer en meer verzwakt, en zij door het gevoel van eer, hetwelk men haar reeds zeer vroeg

(*) HERODOT. Lib. II. Cap. 35 ſeq.

vroeg inboezemt, boven de zinnelijkheid verheven. Doch daarbij is het allezins te bejammeren, dat de ſtrenge geest, welken de *Spartaanſche* ſtaatsregeling ademt, der vrouwen eene geheel onnatuurlijke ruwheid geeft, welke nogtans door de verkeering met vreemdelingen, zoo die te *Sparta* ſlechts vergund ware, aldra zou gepolijst worden. En in dit opzigt geloof ik, dat *Athene* een beſliſt voorregt heeft. Vrij en onafhankelijk, als *Sparta*; vermogend genoeg, om zijne vrijheid tegen de talrijkſte en krijgshaftigſte volken in het open veld te verdedigen, beijvert het zich tevens, om den koophandel te doen bloeijen, en brengt de ſchatten van ver verwijderde landen, tot belooning zijner vlijt, zijne havens binnen. Daarenboven is de geest van deszelfs wetten en inwoners volkomen naar de vorming en beſchaving der zeden berekend. Gene beletten het toenemen eener ontzenuwende weelde, het gewone gevolg van eenen bloeijenden handel; en dezen, overtuigd, hoe volſtrekt noodzakelijk eene ingetogene levenswijs tot inſtandhouding van *Athene's* wezenlijke waarde is, vinden deze wetten allezins billijk, en onderwerpen zich gaarne aan dezelve. Hoe weldadig wordt de handel, onder *zulke* beperkingen, wanneer zij naauwkeurig in acht worden genomen, voor elken burger en voor den ganſchen ſtaat! Ieder vindt een bedrijf, waartoe hem niet alleen zijne neiging, maar zelfs de geſtrengheid der wet noopt (*). Want hier wordt, zoo ik mij niet bedriege, de lediggang met den dood geſtraft. Om deze reden is de knorrige ijverzucht, die het huiſelijke leven in andere, minder werkzame landen zoo vaak verontrust en verbittert, den *Atheners* geheelenal onbekend. De vrouwen worden tot de haar voegende bezigheden opgevoed: men vergunt haar, bij openbare feesten, den ſchouwburg te bezoeken (†), en zij hebben een groot

(*) De lediggang werd te *Athene* geſtraft. Zie DIOGEN. LAËRT. *in vita Solonis*, Cap. 55. POLLUCIS *Onomast.* VIII, 42.

(†) Zeer waarſchijnlijk is het, dat de *Atheenſche* vrouw de

groot aandeel aan het beſtuur der huishouding. Hierdoor verkrijgt haar uiterlijk voorkomen eene innemende zachtheid, zonder eenig inmengſel van valſche kieschheid, en maken zij zich allengs eene edele denkwijs eigen, welke zelfs mannen, onder eenen despotieken ſtaatsvorm, maar zeer zelden erlangen (*)."

„ Bij al deze voordeelen van den toeſtand, in welken de *Griekſche* vrouwen zich bevinden," zeide ASPASIA, „ ſchijnt het mij nogtans toe, dat gij haar de bemoeijing met ſtaatzaken even zoo min zoudt willen vergunnen, als der begunſtigde minnaresſen der *Perziſche* koningen." — „ Zulk een voorregt," hernam ik, „ kan ſlechts aan buitengewone geestvermogens worden vergund; en onder deze bepaling zult gij mij toch wel willen toeſtaan, dat men geen gevaar zal loopen van het dikwijls of verkeerdelijk te vergunnen. Intusſchen is het, mijns oordeels, onbetwistbaar zeker, dat het veel minder ongerijmd zou zijn, eene vrouw van erkende talenten, die zulk eene opvoeding had genoten, tot eerſten Minister te verheffen, dan der diep onkundige ſchoonheden van *Perzië* eenen hoogen graad van vertrouwen te ſchenken." — „ Gij weet," zeide ASPASIA, „ in welk een licht men mij voorheen geplaatst heeft, toen jeugdige eerzucht mij aandreef, om naar de bewondering en liefde van PERIKLES te ſtreven. Men verklaarde mij voor eene listige *intriguante*, en beleedigde het verſtand van mijnen grooten vriend, door te vermoeden, dat hij zich door zulk eene vrouw liet misleiden. Doch ik vergeet, dat ik

de ſchouwſpelen *nooit* hebbe bijgewoond. De gronden, voor dit vermoeden door den Hoogleeraar BÖTTIGER in den *Teutſchen Merkur* voor 1796 en 1797 aangevoerd, zijn ten minſte zeer aannemelijk. — Aanm. van Prof. JAKOBS.

(*) Geheel anders, doch een weinig overdreven, ſtelt DE PAUW (*Récherch. ſur les Grecs*, Vol. I. p. 190 ſuiv.) den toeſtand der *Atheenſche* vrouwen voor. Men zie ook eenige aanmerkingen hierover in WIELAND's *Attiſch Muſeum*, II. 3. S. 131 volgg.

ik *uwe* meening wensch te hooren. Gij hadt nog iets te zeggen, en, ik vrees, dat ik uwe rede ontijdig afgebroken heb." — „ Zoolang ASPASIA," antwoordde ik, „ nog iets heeft mede te deelen, heb ik volstrekt niets te zeggen." — „ Gij hebt *Epheze* uit het oog verloren," hernam zij. — „ Het is waar," vervolgde ik; „ ik was juist voornemens, om aan te toonen, dat het aan de staatsgesteldheid van *Epheze*, hetwelk eene der beroemdste havens der ganssche wereld heeft en, dien ten gevolge, eenen zeer uitgebreiden handel drijft, te wijten is, dat men der vrouwen meer vrijheid vergunt, en dat de zeden dier stad weelderiger zijn, dan in *Perzië* of in *Athene*. Want offchoon ook *Epheze* onder eene despotieke regering stond, en zelfs thans nog, in weerwil van den door CIMON gesloten vrede, de *Perzische* koningen vreezen moet, heeft men het echter steeds zekere voorregten en, in vergelijking met de overige staten, eene vrijheid vergund, zonder welke de koophandel nooit gedijen kan. Dit heeft eene drokke verkeering onder de inwoners te weeg gebragt: beide sekfen ontmoeten elkander op de markt en op gastmalen; en langs dien weg verkrijgt de vorming der vrouwen eene zekere onbeperktheid, waarin zij van de opvoeding der *Perzische* vrouwen geheelenal afwijkt. Vraagt gij nu, in hoe verre zij zich van de *Atheensche* vrouwen onderscheiden, dan antwoord ik, dat ook dit niet moeijelijk op te geven en aan te duiden is. Te *Athene* moge het, tot handhaving der vrijheid, noodzakelijk zijn, wetten tegen de verkwisting en ijdelheid te maken; doch te *Epheze* begeert men zulke wetten niet: zelfs zou men daar de vrijheid niet eens ten koste van het genoegen willen koopen. Terwijl derhalve de *Ephezièrs* al de voordeelen van den handel genieten, zijn zij aan al de nadeelen van eene onbegrensde weelde blootgesteld. Vandaar dan ook, dat er in de kleeding der *Ephezische* vrouwen eene pracht, en in haar geheele voorkomen eene weelde heerscht, welke men bij geen ander volk vindt (*). Zij trachten naar de bewon-

de-

(*) ATHENÆUS, XII. pag. 525.

dering der mannen, en verwachten van hen eene hulde, die geene achting, maar wel degelijk aanbidding moet te kennen geven. Het gevolg hiervan is, dat deze vrouwen, die eene al te hooge waarde aan haren persoon hechten, — en er zijn inderdaad weinigen, die dit niet doen! — een' afkeer van het huwelijk hebben; zoodat de stad hare bevolking minder aan het trouwen der burgerij onder elkander, dan aan den toevloed van vreemdelingen, te danken heeft. Ik ken een meisje, hetwelk, uit eene belagchelijke grilligheid, de hand van eenen *Ephesiër* van een uitstekend verstand en buitengewone talenten weigerde, om hare vrijheid niet op te offeren. Te *Athene* zou men zoo iets krankzinnigheid genoemd hebben; want te *Athene* houdt men den echtenstaat in hooge waarde, en begunstigt denzelven op alle mogelijke wijzen. Wanneer derhalve eene *Atheensche* matrone oud wordt, ziet zij zich van elk bemind en geëerd. Dewijl zij zich beijverd heeft, om hare kinderen zorgvuldig op te voeden, kan zij met vreugde op haar verloopen leven terugzien, en aanschouwt in hare dierbare huwelijkspanden den troost en het genoegen van haren ouderdom. Heeft daarentegen eene *Ephesische* jonkvrouw hare bekoorlijkheden verloren, en met dezelve haren schitterenden, weelderigen tooi afgelegd, dan vindt zij in de genoegens van het huiselijke leven volstrekt geenen troost: hare voormalige vrolijkheid verlaat haar, en zij wijdt het droevig overschot harer dagen aan het lage bedrijf van de zedelijkheid der jongere en schoonere harer sekse meer en meer te verbasteren." — „Inderdaad, KLEANDER," antwoordde ASPASIA, „de *Atheensche* vrouwen hebben alle reden, om u voor den voorrang dankbaar te zijn, welken gij haar boven de overige vrouwen toekent! Gij schijnt te gelooven, dat zij al de goede hoedanigheden der vrouwen van *Sparta*, *Epheze* en *Perzië* in zich vereenigen, zonder met één van derzelver zwakheden behebt te wezen." — „Niets is duidelijker," hernam ik; „want zij bezitten den manhaften geest der *Spartaninnen*, zonder derzelver ruwe gestrengheid; de losse,

bevallige vrolijkheid mijner landgenooten, zonder derzelver weelderigheid, en tevens de ingetogenheid der *Perzische* vrouwen, zonder derzelver slaafsche ongezelligheid."

IETS, TER BEANTWOORDING DER VRAAG: IS HET EENE GEGRONDE OPMERKING, DAT, SEDERT DE INVOERING DER KOEPOKINENTING, DE ANDERE UITSLAGZIEKTEN, ALS DE ROODVONK EN MAZELEN, KWAADAARDIGER GEWORDEN ZIJN; OF ZIJN DE DENKBEELDEN DAAROMTRENT ALLEEN AAN EEN BLIJVEND VOOROORDEEL TEGEN DE VACCINATIE TOE TE SCHRIJVEN? Door J. B. CROL, *M. D.* (*)

Het is eene algemeen erkende, door de geschiedenis van alle tijden ongelukkig bevestigde waarheid, dat de schoonste, de nuttigste, de voor het menschdom heilzaamste ontdekkingen veelal geweldige tegenkantingen ontmoet, met moeijelijkheden van verschillenden aard te worstelen gehad, ja wel eens bittere vervolgingen aan derzelver uitvinders berokkend hebben.

Men zegt, en, oppervlakkig beschouwd, komt het niet geheel onaannemelijk voor, dat uit de botsing der strijdige denkbeelden de waarheid voortspruit en in een helder daglicht te voorschijn treden moet: maar dat denkbeeld, behoorlijk nagedacht, is meer schitterend, dan wel juist; — bij het onderzoek immers van een nieuw, van een belangrijk geschilstuk, of van eene gewigtige ontdekking, ziet men niet zelden, dat de gemoederen der wederzijdsche partijen, door geestdrift verhit en tegen elkaan-

(*) Voorgelezen 8 Dec. 1819 in het Genootschap: *Diversa, sed una*, te *Dordrecht*, en vervolgens 3 Febr. 1820 in eene buitengewone Vergadering van het *Dordrechtsch* Departement *Tot Nut van 't Algemeen*.

ander als in het harnas gejaagd, dat onderzoek al die bedaardheid en onzijdigheid doen misſen, welke zoo noodzakelijk zijn om een gegrond oordeel te kunnen vellen. De koelzinnigſte wijsgeer zelf is dikwijls buiten ſtaat, om zich, in het hevige van den twist, te beveiligen tegen de vooroordeelen, die hem van alle zijden omringen. Het is derhalve eerst dan, wanneer de gemoederen bekoeld, de twisten en woelingen aan het bedaren zijn, wanneer de ondervinding zelve begint te ſpreken, dat eindelijk de waarheid, aan welken kant zij zich dan ook bevinden moge, zegepraalt, in vollen luister te voorſchijn komt, en alle weldenkenden door haar overtuigend vermogen onweêrſtaanbaar medeſleept.

Dit, M. H., uit andere wetenſchappelijke vakken te willen ſtaven, is overbodig, en zoude aan uwe kunde te kort gedaan zijn. Wij willen zelfs geen gewag maken van hetgene er, b. v., met opzigt tot de ontdekking van den omloop des bloeds door den onſterfelijken HARVÆUS, van het gebruik der *kina*, en van meer andere gewigtige ontdekkingen, van tijd tot tijd, in den geneeskundigen kring, plaats gehad hebbe; — neen, wij willen ons liefst bepalen bij die moorddadige, zoo vaak terugkeerende pest van het menschdom, de *variolæ*, of zoogenaamde *kinderpokken*.

Veilig mogen wij vooronderſtellen, dat niemand onzer onbekend is met de lotgevallen, welke de gelukkige ontdekking van de inenting der kinderziekte, ſedert het tijdſtip harer bekendwording, in de onderſcheidene oorden van *Europa*, bijzonder ook in ons land, heeft ondergaan; hoe vele duizende pennen, over dat onderwerp, zoo voor als tegen, ſtomp geſchreven zijn, voor en aleer hare nuttigheid erkend, en zij, bijna algemeen, is aangenomen geworden. Meer, en nader nog, M. H., dragen wij kennis van alles, wat met de *vaccine* is voorgevallen; — met de *vaccine*, die gezegende plaatsvervangſter der, anderzins zoo heilzame, gewone inenting; — met de *vaccine*, die alle de voordeelen, al het nuttige, al het beveiligende dezer laatſte in zich bevat, geene beſmet-

ſmetting, hoegenaamd, verſpreidt, en daarenboven nog het zeker behoedmiddel is tegen die onaangename gevolgen, waaraan de inenting met kinderpokſtof den lijder, nu en dan, nog wel eens plagt bloot te ſtellen. Wij verwonderen ons echter niet, dat eene ontdekking, zoo zonderling als vreemd, tegenkantingen ontmoet en vinnige beſtrijders aangetroffen heeft; — misſchien heeft hare eenvoudigheid zelve hiertoe ook wel eenige aanleiding gegeven. Het omſlagtige, het geheimzinnige of *mystieke* vindt doorgaans den meesten bijval.

Wij zullen u, M. H., met de twisten, over dit zoo belangrijk onderwerp ontſtaan, noch ophouden, noch vervelen. De zaak der *vaccine* is beſlist. Geheel Europa, zelfs *Aziatiſche* rijken, zijn van hare nuttigheid en voortreffelijkheid boven de natuurlijke *inoculatie* ten volle overtuigd. Alle Mogendheden, alle Gouvernementen, vele geleerde Genootſchappen vereenigen, als om ſtrijd, hunne pogingen, om deze weldadige bewerking algemeen in te voeren, om alzoo de kinderziekte, dien geeſel van het menschdom, ware het mogelijk, eenmaal van den aardbodem uit te roeijen; — eene hoop, die wij, inderdaad, niet als zoo geheel ijdel of denkbeeldig wilden beſchouwd, of onder de *pia vota* gerangſchikt hebben, daar wij reeds in ons land, en bij andere volken van *Europa*, den vernielenden invloed der kinderpokken zoo aanmerkelijk hebben zien afnemen; — eene hoop, waarin wij nog meer verſterkt worden,

1°. Door de onlangſche berigten uit *Koppenhagen*, alwaar in de vorige eeuw zeer vele kinderen aan de natuurlijke pokken ſtierven. Volgens de ſterflijſten, aldaar gehouden, blijkt het, dat, van het jaar 1752 tot 1762, 2644 kinderen aan deze ziekte ſtierven; van het jaar 1762 tot 1772, 2216; van het jaar 1772 tot 1782, 2233; van het jaar 1782 tot 1792, 2735: zoodat, in het tijdperk van 40 jaren, in één ſtad alleen, aan die noodlottige ziekte niet minder dan 9828 ſlagtoffers gevallen zijn; — terwijl er ſedert 1802, het jaar, dat de koepokenting aldaar voor het eerst werd ingevoerd, tot het jaar 1811 niet

niet meer dan 158 kinderen zijn weggerukt geworden. Een zoo verbazend verschil levert, onzes inziens, een treffend en overtuigend bewijs op van het beveiligend vermogen der *vaccine*. Sedert het jaar 1811 hebben zich te *Koppenhagen* de natuurlijke pokken niet meer vertoond; en deze bijzonderheid is vooral opmerkelijk, omdat die ziekte in de jaren 1817 en 1818 in zoo vele plaatsen van *Holland*, *Engeland* en *Frankrijk* geheerscht, en aldaar zelfs te voren gevaccineerde voorwerpen zoude aangetast hebben. Ook is men in *Denemarken* zoo zeer overtuigd van het beveiligend vermogen der koepokenting, dat, toen er, vóór eenigen tijd, in de haven van *Koppenhagen*, een schip aankwam, waarop de kinderziekte heerschte, en men er den Raad van Gezondheid dier stad van verwittigde, deze aan de schepelingen toestond om aan land te komen, en men geen enkel voorbeeld van de verspreiding dier ziekte heeft waargenomen (*).

2°. Volgens de berigten uit *Martinique*, alwaar sedert ruim 10 jaren zich geene sporen dier besmetting meer vertoond hebben; terwijl

3°. Dezelve op *Guadeloupe* reeds voorlang niet meer dan bij naam bekend staat.

Welk een zonderling en bedroevend kontrast levert dit niet op met het Rapport van den Raad van Gezondheid in *Parijs*, in 1819 aan het Gouvernement ingeleverd, blijkens hetwelk, in 1818, 682 voorwerpen door de kinderziekte omgekomen zijn! — Maar niet minder treurig is het berigt, hetwelk ik niet nalaten mag u mede te deelen, dat, volgens de sterflijsten dezer stad (*Dordrecht*), bij mij ingekomen, eenen aanvang nemende met 10. Maart 1819, tot ultimo December van dat zelfde jaar, en dus in den omvang van maar 10 maanden, wij niet minder dan 64 slagtoffers, door de kinderpest omgekomen, te betreuren hebben gehad.

Ook in *Martinique*, *Guadeloupe*, *Denemarken* en bij verscheidene noordsche Mogendheden worden geene mid-

de-

(*) *Algem. Konst- en Letterbode*, 1819. No. 45. 15 Oct.

delen geſpaard, geene zorgen ontzien, om, door eene onafgebrokene begunſtiging en krachtdadige aanmoediging der *vaccine*, de terugkeering der vernielende kinderziekte voór te komen. Geſchiedde zulks overal, werden de oogmerken der Hooge Magten, bijzonder ook die van onzen geëerbiedigden Koning, door de vereenigde pogingen der verſchillende klaſſen van de maatſchappij wat williger onderſteund; bleven de Gemeente- en Armbeſturen, zoo wel in de ſteden als ten platten lande, ten dezen ijverig werkzaam; bragten de Leeraren van den Godsdienst, wier invloed ſteeds zoo veelvermogend is, hiertoe eenſtemmig het hunne bij, — ja dan, maar ook dan alleen, zouden wij ons mogen ſtreelen met het aangenaam vooruitzigt, om, binnen den kring van maar weinige jaren, nog eenmaal het tijdperk te beleven van de uitdelging der zoo verwoestende kinderpokken; de bereiking, met één woord, van een doel, waartoe, in de vorige eeuw, verſcheidene plans uitgedacht en voorgedragen zijn, maar die, helaas! alle ſchipbreuk geleden hebben.

Zoo even, M. H., merkten wij aan, dat de zaak der *vaccine* beſlist was. Dan, offchoon zulks wel in het algemeen waar zij, bedoelden wij echter daarmede geenszins, dat zij over alle zwarigheden had gezegepraald; dat alle bedenkingen, twijfelingen en vooroordeelen tegen dezelve zoo geheel uit den weg zouden geruimd zijn; — neen, dit kon, dit mogt men in eene zaak, zoo nieuw als vreemd en gewigtig, niet wel verwachten; — wat zeg ik? zagen wij niet nog onlangs, *in ons land*, het behoedend vermogen der *vaccine* in twijfel getrokken, en de gemoederen van velen ontrust door berigten van ware kinderpokken bij hen, die in vroegere jaren gevaccineerd waren en wèl afgeloopene koepokken gehad hadden? Opzettelijk zeg ik: *in ons land*, omdat ik niet weet, ſedert eene reeks van jaren, uit andere landen, zelfs niet uit *Engeland*, de bakermat der *vaccine*, iets ſtelligs of veelbeteekenends van dien aard vernomen te hebben.

Met betrekking tot deze tegenwerping, welke, indien zij gegrond ware, voorzeker eene der gewigtigſte wezen zou-

zoude, vergenoegen wij ons, daar dezelve niet regtſtreeks tot ons onderwerp behoort, u te verwijzen tot eenige uitmuntende en teffens gerustſtellende ſtukjes, hierover in 1817 en 1818 in het licht verſchenen, en waarin dit belangrijk punt met zoo veel oordeel als ſtrenge onzijdigheid beſliſſend ten toets is gebragt geworden. Onder deze behooren voornamelijk: *Het beveiligend vermogen der Koepokken tegen de Kinderpokken*, door den grijzen en hoogstverdienſtelijken Hoogleeraar THOMASSEN à THUESSINK; — *De waarde der Koepokinenting gehandhaafd, en op nieuws aanbevolen aan Ouders en Kunstgenooten*, door den beroemden A. VAN STIPRIAAN LUÏSCIUS; — *De Kinderpokken, welke, voornamelijk in de jaren* 1817 *en* 1818, *zoo fél te* Rotterdam *geheerscht hebben, in verband beſchouwd met de enting der Koepokſtof, en deze in derzelver waarde gehandhaafd*, door mijnen waardigen Vriend en hoogstverdienſtelijken *Rotterdamſchen* Geneesheer H. VAN DEN BOSCH, enz.

Het is eene geheel andere, eene meer zijdelingſche bedenking, welke men hier tegen de *vaccine* in het midden brengt; eene bedenking, die de aandacht van den ſchranderen opgever der vrage, tot welker beantwoording wij iets wilden in het midden brengen, niet heeft kunnen ontglippen, en in het hoofd dezes door ons is opgegeven geworden.

Al dadelijk, M. H., voelt gij, dat zij, die dit bezwaar tegen de *vaccine* opperen, haar behoedend vermogen, ten minſte ſtilzwijgend, erkennen, maar teffens aan de algemeene invoering derzelve een ander, waarlijk niet gering, nadeel ten laſte leggen; dat, namelijk, van eenige ziekten, die voormaals van eenen zachten aard waren, nu als meer boosaardig, ja meer doodelijk, te hebben doen te voorſchijn treden; — eene tegenwerping voorzeker, waaruit, indien zij ongelukkig gegrond mogt worden bevonden, onvermijdelijk moet voortvloeijen, dat het voordeel, door de *vaccine* aangebragt, hoe groot ook in ſchijn, inderdaad gering, en in de gevolgen misſchien geen voordeel in het geheel zijn zoude.

Dit

Dit te onderzoeken, ware het mogelijk te beslisfen, zal de taak zijn, welke wij ons voorstellen. Het onderwerp, hoe belangrijk en gewigtig in zichzelve, is, wat de behandeling betreft, droog en dor. Immers komen hier geene vergezochte, fijngesponnene redeneringen, geene schitterende bespiegelingen of vernuftige gissingen te pas; het komt eenig en alleen op daadzaken aan, — op daadzaken, die, uit de jaarboeken der Geneeskunst opgezameld, ook alles moeten afdoen. Ik zie mij dus verpligt, M. H., om uwe aandacht eenige oogenblikken bezig te houden met een geschiedkundig verhaal en overzigt van de *roodvonk*, omdat het alleen daaruit blijken kan, wat men van de zaak in geschil te denken en te houden hebbe; en wij bepalen ons in dit onderzoek, bij voorkeur, tot de *scarlatina*, of de roodvonk, omdat deze ziekte, verreweg meer dan de mazelen, of eenige andere uitslagziekte, hier in staat van beschuldiging voorkomt.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

MEVROUW BELZONI'S HEIMELIJK EN GEWAAGD BEZOEK VAN DEN TEMPEL VAN SALOMO, BIJ JERUZALEM, IN HET JAAR 1818.

Gedurende mijn verblijf te *Jeruzalem* beproefde ik menig middel, om in den tempel van SALOMO te geraken; men beloofde veel, maar hield niets. Wanneer de *Turken* reparatiën aan hunne gebouwen moeten doen, zenden zij naar *Acre* en andere plaatsen, en laten vandaar arme *Christen-Arabieren* komen, die alle dagloonerswerk moeten verrigten, offchoon men anders den *Christenen* niet toelaat, den tempel van SALOMO te betreden. De *Christenen* moeten dus de *Mahomedaansche* gebouwen repareren; is nogtans het werk voltooid, dan worden dezelve van de bevlekking gereinigd. Dit was het geval, toen ik te *Jeruzalem* aankwam; de tempels werden gerepareerd. De bij dit werk gebruikte *Christenen* waren bijna alle Katholijken; zij woonden in de door het kloos-

ter

ter voor pelgrims en *Europeanen* beſtemde wijk, in welke ik mij ook bevond, dewijl men geene vrouwen in het klooster laat.

Bij mijnen dagelijkſchen omgang met deze lieden viel het mij in, te beproeven; of ik niet met hunne hulp in den tempel zou kunnen komen. Wanneer, namelijk, de arbeiders verlof voor hunne vrouwen kregen om den tempel te bezoeken, gelijk men zulks reeds bij het begin van den arbeid toegelaten had, dan kon ik mij als eene dezer vrouwen kleeden, en met haar er in gaan. Maar het werk was bijna voltooid, en de *Turken* waren niet gezind om hun verzoek toe te ſtaan.

De werklieden zeiden mij echter niet, dat zij geen verlof konden bekomen, maar verzekerden mij integendeel, dat zij verlof hadden, en ik met hunne vrouwen gaan kon. De dag tot het bezoek werd derhalve bepaald, en ten beſtemden tijde bragt men mij de noodige kleeding. Nadat ik dezelve aangetrokken, mijn gezigt, ondanks de Julijhitte, met roet zwart gemaakt, en mijne voeten in enge laarzen met hooge hakken gewrongen had, begaven wij ons op weg. De laarzen waren mij te klein; maar ik mogt liever alles lijden, dan niet medegaan. Op den weg werd ik beurtelings door hoop en vrees geſlingerd.

Nadat wij eenigen tijd lang bergaf gegaan waren, terwijl de hooge hakken mij de teenen deden bloeden, kwamen wij aan den berg *Sion*, waar eene moskee op de plaats ſtaat, waar onze Heiland het laatſte avondmaal met zijne discipelen hield, en waar ook nog DAVID'S en SALOMO'S begraafplaats is. Ik had de moskee bij mijne aankomst reeds van buiten gezien, en wist, dat ik er altijd voor een' piaster kon inkomen. Hier begonnen de vrouwen elkander iets in het oor te luisteren, en riepen hare mannen bij zich. Ik vermoedde, dat dit geſchiedde, opdat zij ons naar den tempel zouden geleiden; maar zij beweerden, dat dit de tempel ware. Zij beoordeelden mij naar hunne vrouwen, en waanden, dat zij mij een ſprookje konden diets maken, en zoo een geſchenk van mij bekomen. Ik merkte dadelijk hun bedrog. Bij de beſcha-

ming en misleiding mijner brandende begeerte kwam nog de op den weg geledene smart. Ik weigerde er in te gaan, en verweet hen hunne misleiding. Toen zij merkten, dat ik wist, dat dit de tempel niet was, stonden zij in het eerst zeer beschaamd; ten laatste begonnen zij zich te verontschuldigen, terwijl zij zeiden, dat zij zoo even eerst vernomen hadden, dat zij het verzochte verlof voor hunne vrouwen niet konden krijgen; maar ik was niet gestemd om hunne praatjes aan te hooren. Om mij te vreden te stellen, zeiden zij, dat de Ramadan in weinig dagen begon, en het alsdan zeer gemakkelijk zijn zou er mij in te brengen; maar ik had alle vertrouwen verloren, en was tamelijk onverschillig omtrent al hunne verzekeringen.

Nadat mijne misnoegdheid een weinig bedaard was, ging ik in de moskee. Ik kwam geheel beschaamd te huis, sloot mij op in mijne kamer; en wilde geene dezer vrouwen binnenlaten. Zij zonden mij alle mogelijke verontschuldigingen, met duizend beloften.

Hierop bezocht ik *Bethlehem*, en de woestijn, waar JOANNES DE DOOPER gepredikt, en het dal, waar DAVID GOLIATH verslagen had. Bij mijne terugkomst maakte ik mij vaardig tot de reis naar *Groot-Cairo*, den poel van alle ondeugden. Onder het maken van mijne toebereidselen kwam de tolk van den heer BANKES te *Jeruzalem*, die te *Jaffa* ziek geworden was, en den arts van het klooster halen liet. Ik nam deze gelegenheid waar, en bewoog den tolk, naar den Opper-Serivan des tempels te gaan, en hem een geschenk te belooven, in geval hij mij er wilde inlaten. De tolk ging heen, en kwam met het antwoord terug, dat de man mij 's avonds bescheid zou zeggen. Hij zeide nogtans tegen den tolk, dat hij mij er inlaten zou, wanneer ik een man ware. Zoo mislukte ook deze poging, waarop ik voor het overige geene groote hoop gesteld had.

Eenige dagen later, toen alles tot mijn vertrek gereed was, en de muilezels gehuurd waren, nam ik den negenjarigen zoon des portiers mede, om mij den weg naar

de

tle poort te wijzen, die naar den tempel leidt. Toen wij aan de poort gekomen waren, liet ik den knaap daar ſtaan; en ging langzaam voorwaarts. Ik was op de helft van den weg gekomen naar den trap des tempels, toen ik op eenigen afſtand een' *Turk* zag; doch, dewijl ik gekleed was als hij, ſloeg hij geen acht op mij. Ik had zwarte ſchoenen aangedaan, die ik in de goede week nog zwart gemaakt had om het Heilige Graf te bezoeken, en die ik beſloten had den ganſchen tijd van mijn verblijf in het Heilige Land te dragen. Het gras verborg mijne voeten; anders had de *Turk* mij als eene *Christin* herkend.

Ik kwam eindelijk bij den noordelijken trap aan, die naar de hoogte leidt, waarop het heilige der heiligen ſtaat. Terwijl ik nog overleide, of ik verder gaan zou, bevond ik mij reeds boven. Hier beraadſlaagde ik op nieuw; maar onwillekeurig ging ik voorwaarts, ging de oostelijke deur voorbij, kwam aan de zuidelijke, waar boven een opſchrift ſtaat, en welke een' trap heeft tegenover dien, welken ik wilde beſtijgen. Ik ging deze poort voorbij, kwam aan de westelijke, toen aan de noordelijke, begaf mij weder naar de oostelijke, en ten laatſte naar de zuidelijke. Hierdoor zag ik in het binnenſte des gebouws, en ontdekte een marmer- of granietpilaar. Ik verliet deze poort weder, met oogmerk om rond te zien, of er ook een *Turk* in de nabijheid ware. Ik was ten tweeden male aan de westelijke poort gekomen, toen ik bemerkte, dat mij iemand volgde. Ik waagde het niet, hem aan te zien. Hij zeide in het voorbijgaan, in het *Italiaansch*, tegen mij: „Volg mij," en liep vooruit, alsof hij mij niet zag. Ik was verbaasd; maar bij het opzien ontdekte ik een' *Christen*, met wiens vrouw ik bekend was, die zich in hetzelfde kwartier ophield, en dikwijls gezegd had, dat hij mij in den tempel gebragt zou hebben, zoo hij niet bang voor de andere *Christenen* geweest ware. In *Turkije* zijn de *Christenen*, helaas! zeer trouweloos, en verraden elkander bij de *Turken*: vandaar de afkeer en verachting, die deze den *Christenen* betoonen.

Ik geloofde natuurlijk, dat hij mij in hetzelfde gebouw wilde brengen; daar ik het nogtans niet waagde hem aan te ſpreken, volgde ik ſtilzwijgend. Wij daalden den zuidelijken trap af, en gingen eene bron voorbij, die uit SALOMO'S vijver te *Bethlehem* voortkomt. Het water van dezelve prijzen *Turken* en *Christenen* even hoog; gedurende den tijd, dat de arbeiders aldaar bezig waren, veroorloofde men ieder, alle avonden een' pot vol mede naar huis te nemen tot hun eigen gebruik, en de vrouwen gaven mij dagelijks iets van dit water, als een kostelijk geſchenk. Nadat wij eenige baden voorbij gekomen waren, kwamen wij aan eene groote moskee, die, volgens ALI-BEY, *El-akſa* heet. Volgens de verzekering van dezen reiziger, mag geen *Mahomedaansch* Gouverneur een' ongeloovigen toelaten, het gebied van *Mekka* of den tempel van SALOMO te *Jeruzalem* te betreden. Een verlof van dezen aard zou als eene ſchrikkelijke kerkſchennis aangemerkt worden; het volk zou hetzelve niet eerbiedigen, en de ongeloovige een ſlagtoffer van zijne onvoorzigtige vermetelheid worden. Dit gebouw maakt den zuidoostelijken hoek der ſtad *Jeruzalem* uit, en beſlaat de ruimte, waar eertijds de tempel van SALOMO ſtond.

Het kon ſchijnen, alsof het verlof, hetwelk Dr. RICHARDSON kreeg, om er in te gaan, ſtrijdig was met de verzekering van ALI-BEY; maar in geenendeele: de Doctor had den Capodi-Vade, in zijne hoedanigheid van geneesheer, een' gewigtigen dienst gedaan, dien gene niet behoorlijk wist te beloonen: om hem dus zijne achting en dankbaarheid te betoonen, verſchafte hij hem den toegang tot het heiligdom; een verlof, hetwelk zelfs de Sultan niet kan toeſtaan. Wel kan hij een' *firman* te dien einde uitvaardigen; maar wanneer de bezitter van denzelven te *Jeruzalem* komt, en het verlof vertoont, kondigt men hem aan, dat men niet weigert, hem, ingevolge van zijn' *firman*, er te laten ingaan; maar dewijl deze *firman* niets van wederuitgaan meldt, kan de bezitter er wel ingaan als hij wil, doch, om er weder uit te komen,

moet

moet hij beſluiten, óf den *Mahomedaanſchen* Godsdienst te omhelzen, óf den ſchrikkelijkſten dood op den brandſtapel te ondergaan. Deze berigten kreeg ik te *Jeruzalem*, en ik heb geene reden om derzelver echtheid in twijfel te trekken.

Toen wij binnentraden, trok mijn leidsman zijne ſchoenen uit, en nam ze onder zijne armen; ook ik trok de mijne uit, doch in de haast liet ik ze aan de deur ſtaan, en volgde den man. De tempel was van binnen vol groote zuilen en pilaren, waarvan eenige uit graniet beſtonden; zij hadden verſcheidene kapiteelen, en waren in den groven *Turkſchen* ſmaak uitgehouwen. Na hetgene ik in *Egypte* gezien had, achtte ik ze naauwelijks een' blik waardig. Wij traden in eene afgezonderde ruimte met een groot venſter: hier vonden wij een' *Christen* aan het werk. Het was een zeer bekend man, dien de Pacha van *Acre*, kort na de belegering der *Franſchen*, den neus had laten opſplijten. Hij zeide mij, dat dit de plaats ware, waar SIMEON en ANNA onzen Heer in hunne armen genomen en geprofeteerd hadden. Ook hier zijn eenige marmer- en granietpilaren, maar kleine.

Toen wij aan het einde van het gebouw gekomen waren, waar eenige venſters zijn, naar *Siloë* heen, toonden zij mij eene plaats, waar voormaals eene deur geweest zou zijn, door welke de Heiland gewoonlijk in- en uitging; ook was hier een ſteen, waarop zijne voetſtappen ingedrukt zouden zijn. Digtbij leidt een kleine trap tot een' katheder gelijk onze predikſtoelen, waar de prieſters vermoedelijk prediken en met het volk bidden.

De werklieden leidden mij in twee kleine ruimten, eene ter regter- en eene ter linkerzijde, waaraan juist gerepareerd werd, en die daarom vol puin en kalk lagen. Zij verzekerden mij, dat deze plaatſen heilig waren met betrekking tot onzen Verloſſer; ik heb echter niet verſtaan, waarom. Over het algemeen kan ik geene volledige beſchrijving van den tempel leveren. Ik verſtond van het *Arabiſch* ſlechts weinig woorden, en het *Italiaansch* kon ik ſlechts zeer onvolkomen ſpreken; en, al hadde ik

het ook beter gekend, het zou mij toch niets gehaat hebben, want deze lieden ſpraken het niet; zij hadden ſlechts in hunne kindschheid, bij het bedienen der Miſſe, een mengelmoes van *Italiaansch*, *Portugeesch* en *Spaansch* opgeraapt. Ik zag dus rond zonder te verſtaan, en kon niet alles begrijpen, wat zij mij verklaarden.

Nadat ik deze plaats genoegzaam beſchouwd had, vermoedde ik, dat wij onzen terugweg door dezelfde poort zouden nemen. Toen mijn leidsman zag, dat ik geene ſchoenen had, vroeg hij mij, wat ik er mede gedaan had. Ik zeide, dat ik ze aan den ingang had laten ſtaan, en wilde ze halen; maar hij hield mij tegen, en zeide, dat hij ze zelf halen zou. Ik bleef dus in de afgezonderde ruimte ſtaan. Hij kwam zonder mijne ſchoenen terug; een *Turk*, zeide hij, had ze gezien en medegenomen, als een bewijs, dat hij, de *Christen*, een' anderen *Christen* ingelaten had. Daarbij ſcheen hij zeer ontſteld. Of dit alles zoo was, weet ik niet. Hij gaf mij een paar roode ſchoenen. Ik beklaagde het verlies mijner fraaije ſchoenen meer, dan ik mij beängſtigde over de gevolgen der ontdekking, verklaarde hem daarom ronduit, dat ik ze wilde weder hebben, en beloofde hem een geſchenk, wanneer hij ze mij terugbragt; dit deed hij dan ook daags daaraan.

Hij leidde mij nu naar eene deur, waarbij ik vermoedde, dat hij mij iets anders wilde wijzen; maar, toen ik door de deur gegaan was, bevond ik mij buiten het gebouw, op eene woeste plaats; en, hoewel ik beſtendig vroeg, waarheen wij gingen, antwoordde hij niet, maar gaf door teekens te kennen, dat ik niet ſpreken zou. Tot mijne ſpijt zag ik nu, waar ik mij bevond, namelijk bij het *Armeniſche* klooster.

Ik had den armen jongen aan de deur laten ſtaan. Hij wist niet, wat van mij geworden was. Omtrent een kwartieruurs na mijne terugkomst kwam hij in ons kwartier, huilde, en zeide, dat hij mij verloren had; nadat hij eenigen tijd aan de poort op mij gewacht had, was hij er ingegaan, de plaats overgeloopen, en had mij overal gezocht, maar nergens gevonden.

De-

Deze dag moest een regte dag van verwarring zijn; want, toen ik terugkwam, keven de werklieden met hunne vrouwen, dewijl ik zonder hunne hulp in den tempel gekomen was, en zij daardoor mijn geschenk verloren hadden. Zij beschuldigden elkander wederzijds, mij heimelijk er ingebragt te hebben. Pater CURATO, een *Spanjaard*, had van de opschudding in ons kwartier kennis gekregen, terwijl ik mij gerust in mijne kamer opgesloten had, zonder op het geweld op de binnenplaats acht te geven, en ik vermoedde geenszins, dat ik de oorzaak van hetzelve was. Toen de Pater op mijne kamer kwam, waren zijne eerste woorden: „ Is het waar, *signora!* dat „ gij in den tempel geweest zijt?" Ik begreep wel, dat de goede Pater verlegen was, dat de *Turken* dit zouden vernemen en het klooster eene contributie opleggen, hetgeen zij dikwijls onder het geringste voorwendsel doen.

Ik antwoordde hem, dat ik in een gebouw geweest was, waar onze Heiland, naar men mij verzekerd had, was voorgesteld geworden; dat ik een' steen met den indruk der voetstappen van onzen Verlosser gezien, en het genoegen had gehad, dezelve knielende te kunnen kussen. De Pater was opzettelijk hier gekomen om mij te bestraffen; daar hij nogtans zag, dat ik zulk eene goede *Christin* was, liet zijn hart hem niet toe voort te gaan; hij zeide enkel: „*Che corraggio!*" en voegde er bij, dat de oudste aldaar het nooit gewaagd had den weg te betreden, die naar den tempel leidt, hetgeen ik ook gaarne geloof.

Tegen den avond kwamen de *Christen*-vrouwen, nadat zij zich overtuigd hadden, dat geene van haar mij naar den tempel gebragt had, op mijne kamer, gingen rondom mij zitten, en riepen van tijd tot tijd met opgehevene handen, dat God mij gered had. En toen ik mijne spijt te kennen gaf, dat ik niet boven op de platteforme des heiligdoms geweest was, kruisten zij zich, en riepen, dat JEZUS en de H. Maagd mij daarvoor bewaard hadden, dewijl ik anders levend verbrand zou geworden zijn, en dergelijke dingen meer.

Ik oordeelde het nogtans raadzaam, *Jeruzalem* den tweeden dag te verlaten, en mij naar *Jaffa* te begeven. Ik vernam hier van den tolk des heeren BANKES, dat hij voor zijn' heer eene *Albaneſche* kleeding wilde koopen. De heer BANKES wilde zich dan verwijderen, onder het voorwendſel van zich, tot herſtel van zijne gezondheid, voor eenige dagen naar *Rama* te begeven, naar *Jeruzalem* reizen, en zich regtſtreeks naar den tempel begeven. Dit was een goede inval, en ligt uit te voeren; want, daar de tolk als een *Albanees* werd aangezien, kon de heer BANKES zich voor zijn' landsman uitgeven, die geene andere dan zijne landtaal kende, daar men van een' *Albanees* niet verwacht, dat hij *Arabisch* of *Turksch* verſtaat, en, wanneer de heer BANKES van zijn' tolk ſlechts de ceremonie van het bidden leerde, kon zijn voornemen ligt ſlagen.

DE SLANGENBANNERS IN BARBARIJE.

(Volgens RILEY.)

— Ik betaalde twee dollars voor mijne plaats, en konde van daar ongehinderd in het, tot de bezwering der ſlangenbanners beſtemde, vertrek rondzien. Hetzelve was ongeveer twintig voet lang en vijftien breed, met tegels bevloerd, en van binnen met kalk bepleisterd; ook waren de venſters zorgvuldig met een traliewerk van ijzerdraad voorzien, zoodat het voor de ſlangen onmogelijk was, op eenigerlei wijze uit het vertrek te ontkomen. Hetzelve had ſlechts éene deur, waarin eene opening, zes of acht duim in het vierkant, desgelijks met traliën verzekerd. In dit vertrek ſtonden twee mannen, naar het ſchijnt *Arabieren*, met kroes haar en baard; en men zeide mij, dat zij van een bijzonder menſchenras waren, dat de gaaf bezat om ſlangen te bannen. Eene houten kast, omtrent vier voet lang en twee breed, werd bij de deur nedergezet, en had eene koord, aan eene ſchuif bevestigd, welke aan het eene eind der kast zich bevond. Deze koord liep door het gat in de deur. De twee ſlangenbanners waren alleen in *haiks* (een kort hemd), en dit zelfs zeer kort, gekleed. Nadat zij, zeer devoot, hunne godsdienſtige ce-

ceremoniën verrigt hadden, namen zij zoo plegtig affcheid, alsof zij elkander voor eeuwig vaarwel zeiden. Dit gedaan zijnde, verliet één van hen het vertrek, en floot de deur zorgvuldig achter zich toe. De *Arabier*, die terugbleef, ſcheen in geweldigen angst; ik kon zijn hart zien kloppen, en zijne borst verhief zich krampachtig; hij riep, met eene zachte ſtem, drie malen: „ *Allah houakiber!*" (God alleen is groot!)

De *Arabier* ſtond aan het eene eind des vertreks; in dit oogenblik werd de kast geopend, en eene ſlang kwam langzaam te voorſchijn; zij zal ongeveer vier voet lang en acht duim dik geweest zijn; hare kleurmengeling was van de ſchoonſte, welke de natuur oplevert, bij afwisſeling donkergeel, purper, en wit en zwart en bruin gevlekt. Zoodra zij den *Arabier* in het vertrek ontwaar werd, fonkelden hare kleine, groene oogen als vurige kolen. Eensklaps verhief zij den kop omtrent twee voet van den grond, en, op den weerloozen toeſchietende, greep zij hem, onder een vreesſelijk ſisſen, tusſchen de plooijen van zijn *haik*, in zijne regter heup. De *Arabier* gaf een' luiden ſchreeuw, wanneer eene andere ſlang uit haar hok kroop; deze was zwart, zeer glanzig, en, naar het mij toeſcheen, tusſchen de zeven en acht voet lang, doch had niet meer dan twee duim middellijns; naauwelijks had zij de kast verlaten, of zij ſloeg de vurige roode oogen op het beſtemde ſlagtoffer, ſtrekte de geſpletene tong uit, wond zich tot een' cirkel op, verhief den kop uit deszelfs midden drie voet hoog, en, het vel van dien kop boven hare oogen, in vorm en grootte als een menſchenhart, doende oprijzen, vloog zij als een blikſemſtraal naar den *Arabier*, ſloeg hare tanden in zijnen hals, nabij de ſlagader, terwijl lijf en ſtaart zich twee-, driemaal om zijnen nek en armen kronkelden. De *Arabier* ſloeg de ontzettendſte en hartroerendſte kreten uit; het ſchuim ſtond hem op den mond, en, terwijl hij met zijne regterhand dat deel der ſlang greep, hetwelk zich om zijne armen geſlingerd had, poogde hij ten zelfden tijde, in den doodelijkſten angst, zijnen nek van het ondier te bevrijden, hetzelve met zijne linkerhand bij den kop vattende. Vergeefs! Intusſchen had zich de andere ſlang om zijne beenen gewikkeld, en voer voort met al de andere deelen zijns ligchaams te bijten, en wel zoo diep, dat het bloed uit al die wonden over zijn kleed ſtroomde. Deze vreesſelijke aanblik deed mij het bloed in de aderen

ſtollen, en met moeite konde ik mij op de been houden. In weerwil der geweldigſte inſpanning van krachten, om de ſlangen met zijne handen af te rukken, kronkelden deze zich ſteeds vaster om hem heen, en benamen hem den ademtogt, zoodat hij op den grond nederſtortte, waar hij, onder de ijſelijkſte trekkingen, zich heen en weder wentelde, zijn ganſche ligchaam met bloed en zwadder bedekt, tot dat hij ſtil bleef liggen en den geest ſcheen te hebben gegeven. In dezen laatſten worſtelſtrijd had hij de zwarte ſlang met zijne tanden gewond, terwijl zij poogde met haren kop in zijnen mond te dringen; hetgeen hare woede ſlechts te meer had aangezet.

In dit oogenblik hoorde ik het doordringend geluid van een fluitje, en, mijn oog naar de deur wendende, zag ik den anderen *Arabier* met een lokfluitje aan den mond. De ſlangen luisterden naar deze muzijk; hare woede ſcheen van lieverlede te bedaren; zij hieten allengskens het ſchijnbaar doode ligchaam los, en, naar de kast kruipende, bevonden zij zich weldra weder in dezelve, en werden onmiddellijk daarin opgeſloten.

Thans werd de deur des vertreks geopend, en de *Arabier* haastte zich, om zijnen ongelukkigen medgezel bij te ſtaan; hij hield een fleschje met een zwart vocht in de eene, en eene ijzeren ſpatel in de andere hand, waarmede hij zijnen makker, wien de klem den mond vast geſloten hield, de tanden met geweld verwijderde, en hem toen een weinig van dat vocht in den mond goot; vervolgens drukte hij hem de lippen zamen, plaatſte zijnen mond aan des ſchijnbaar doodens mans neusgaten, en blies op die wijze lucht in deszelfs longen; daarna wiesch hij de talrijke wonden met het gemelde vocht, en echter vertoonde zich nog geen ſpoor van leven. Ik achtte hem werkelijk dood; zijn hals en aderen waren geweldig opgezwollen. Nu nam de *Arabier* het levenloos ligchaam in zijne armen, droeg het naar buiten, en ging, gedurende eenige minuten, voort, met hem lucht in te blazen, tot dat het leven ſcheen terug te keeren. Eindelijk geeuwde hij, en kwam, na verloop van eenigen tijd, zoo ver tot zichzelven, dat hij eenige woorden konde ſpreken. De zwelling zijner ledematen nam allengskens af, terwijl men voortging de wonden met zuiver, koud water te wasſchen, en tevens van tijd tot tijd een weinig van het zwarte vocht op dezelve te gieten. Een ſchoon *haik* werd hem aangetogen;

maar

maar zijne krachten waren zoo zeer uitgeput, dat hij zich niet overeind konde houden; weshalve hem zijn kameraad op den grond tegen eenen muur plaatſte, waarop hij in ſlaap viel. — De ganſche vertooning, van het oogenblik, dat de ſlangen werden losgelaten, tot dat men dezelve door het fluitje van het ligchaam aflokte, duurde omtrent een kwartier uurs; maar er verliep meer dan een uur, eer de gewonde *Arabier* de ſpraak terug bekwam.

Ik meende ontdekt te hebben, dat men der ſlangen hare *giftige* tanden had uitgebroken, en deelde zulks den opziener mede, die het bevestigde. Ik verlangde nu te vernemen, vanwaar dan nog zoodanige zwelling ontſtaan konde; en hij verzekerde mij, dat, offchoon de doodelijke tanden waren weggenomen, de giftige adem en zwadder genoegzaam waren, om hen, wie deze ſlangen aanvielen, te dooden; dat geen hulpmiddel daartegen iets vermogt, dan alleen bij hen, *die door den Almagtigen met de kracht begiftigd waren, om deze ſlangen te bezweren*; en dat deze *Arabier* en zijn medgezel tot deze begunſtigde wezens behoorden.

De *Mooren* en *Arabieren* noemen de dikke en ſchoone ſlang *El Effah*, en de lange zwarte hartkoppige *El Bouskah*. Men zegt, dat deze ſlangen zich veelvuldig aan den zuidelijken voet van het *Atlas*-gebergte ophouden, aan het uiteinde der woestijn, waar dezelve dikwijls menſchen zoo wel, als dieren, aanvallen. Men vangt ze, nog zeer jong zijnde.

BRIEF AAN EEN' VRIEND, OVER ONZEN VADERLANDSCHEN DICHTER JACOB CATS.

Waarde Vriend!

Neen, ik heb het genoegen niet kunnen ſmaken, den Heer VAN DE KASTEELE, in *Felix Meritis*, te hooren: hoe gaarne had ik mij anders, nevens u, vermaakt met zijne keurige verzen *van* en *over* CATS! Dubbel welkom was mij alzoo derzelver mededeeling door middel van een vaderlandsch Tijdſchrift. Altoos verſchaft het mij toch eene aangename gewaarwording, wanneer ik *van* en *over* verdienſtelijke mannen hoor ſpreken; en wie zal onzen CATS verdienſten ontzeggen? — ach, mijn Vriend! mogt ik deze vraag *ontkennend* kunnen beantwoorden! dan, hoe grieft het mij, u ronduit

uit te moeten verklaren, dat men er vindt, die, even onbewimpeld als ſtoutmoedig, aan den eerwaardigen Staatsman zijne, anderzins alom erkende, dichterlijke verdienſten pogen te ontrooven, en, wanneer zij zich verwaardigen, uit hunne hoogte, op zijne werken neder te zien, hunne minachting aan den dag leggen door een honend ſchouderophalen en een' grimlach, welke duidelijk verraden, dat men, bij hen althans, weinig goedkeuring zal vinden, met over de verdienſten van Vader CATS uit te weiden.

Ik zeide zoo even, dat dit gedrag mij grieft; en zoudt gij, mijn Vriend! in deze mijne verontwaardiging niet deelen? Immers, ik weet niet, waarover ik mij, bij hen, die onzen CATS pogen te vernederen, meer moet verwonderen: óf over hunne *onbeſchaamdheid*, óf over hunne *diepe onkunde* van hetgene hij eenmaal heeft aan het licht gebragt. Ik weet dan ook niet, waaraan ik het moet toeſchrijven, dat ſommigen, als ware het, willens blind zijn voor de ſchoonheden, welke in 's mans werken zoo overvloedig zijn aan te treffen, en overal in dezelve als voor de hand liggen.

De Heer VAN DER PALM zegt, in zijne uitmuntende Redevoering ter nagedachtenis van BORGER: „ Er waren, „ die zijne kanſelvoordragt niet boven alle berisping verhe„ ven achtten, maar die het toch innerlijk griefde, ze niet „ te kunnen navolgen." Wat dunkt u, mijn Vriend! is deze zinſnede ook toepaſſelijk op hen, die zoo veel in Vader CATS te berispen weten? Ik kenne de zoodanigen, omtrent welken ik deze vraag, zonder liefdeloos te zijn, gereedelijk met *ja* zou kunnen beantwoorden.

Deze zeer geleerde Heeren tot erkentenis te brengen, dat zij omtrent de verdienſten van onzen Dichter geheel averegts oordeelen, is even goed als den Moorman te waſſchen: ik wil dit daarom ook niet beproeven; dan, daar de genoemde kunstregters dikwerf veel invloed oefenen op jeugdige kunstbeoefenaars, kan het niet overtollig gerekend worden, alleen ten behoeve van deze laatstgenoemden, een enkel woord over de verdienſten van JACOB CATS in het midden te brengen.

Onze kunstminnende en, in zoo vele opzigten, verdienſtelijke Landgenoot JERONIMO DE VRIES, van onzen CATS moetende gewagen, in zijne zoo uitmuntend bewerkte Verhandeling over de vorderingen en verachtering der Nederduitſche Dichtkunde, getuigt van hem: „ CATS, ſchoon in ſtouten ſtijl, „ bondigheid, zenuwkracht en hoogdravendheid voor HOOFT „ ver-

„ verre moetende wijken, heeft weder zijne eigene en in-
„ derdaad groote verdienſten. Geen onzer Dichteren is zoo
„ miskend, als CATS.„ Zo iemand,'" ſchreef de ſchrandere
„ VAN EFFEN in den jare 1732, „„ met lof van 's mans
„„ werken durft ſpreken, men ziet hem aan, alsof hij uit de
„„ andere wereld kwam, en het hem in de harsſenen ſcheelde.
„„ Bij de meesten onzer Rijmers is er zoo weinig onderſcheid
„„ tusſchen CATS en JAN VAN GIJZEN, dat het bijkans
„„ de moeite niet waard is daarvan te ſpreken.'" Welk eene treffende overeenkomst tusſchen de minachters van CATS in 1732 en in 1820! Maar nu vervolgt de Heer DE VRIES: „ Waar zulk een dwaas oordeel aan te wijten geweest zij, „ is niet moeijelijk na te gaan; aan de waanwijsheid der „ zoogenaamde vernuften dier tijden, die zich ſtoorden aan „ *ik en weet niet wat* kleine gebreken, de deugden over het „ hoofd zagen, en niets fraai noemden, dat niet, als ſommi- „ ge plaatſen van den ouden VONDEL en vele van den jon- „ gen ANTONIDES, luid en ſchel klonk."

Ik heb mij de moeite gerroost, deze geheele plaats over te ſchrijven, omdat ik niet weet, of gij het werk, waarin deze Verhandeling voorkomt, bij de hand hebt. Voorzeker alles, wat DE VRIES aldaar van bl. 108 tot 119 zegt, behoorde door elk jeugdig beoefenaar der vaderlandſche Dichtkunst gelezen en behartigd te worden.

Gij, mijn Vriend! zijt nevens mij geenszins onkundig, dat onze Dichter zijne zwakke zijde heeft: en het is juist hierop, dat zijne berispers, met al de kracht van hun zoogenaamd vernuft, alle hunne aanvallen rigten. Maar ik vraag, op mijne beurt, welk Dichter dan geene zwakke zijde gehad heeft? Om nu van geene ouden te gewagen, welke in *Attica* of *Latium* leefden, zal ik alleen de vraag in het midden brengen: of de (en te regt) zoo hoog geroemde VONDEL dan van alle zwakheden en gebreken is vrij te pleiten? Dezen tracht men, op alle mogelijke wijzen, te regtvaardigen; en men is onedelmoedig genoeg, om, hetgene ter verdediging van de gebreken in de werken van CATS kan worden aangevoerd, met een honend ſchouderophalen te beantwoorden.

Dan, ik wil eens, voor een oogenblik, aan partij toeſtaan, dat aan CATS vele en groote gebreken kunnen worden te laste gelegd, waarvan hij bezwaarlijk zij vrij te pleiten; ik wil zijn *ik en weet niet wat*, zijn *evenwel nogtans*, zijn *wat dient er meer gezeid* als onvergeeflijke vergrijpen laten gelden:

den: is hiermede de waarde van CATS, als bevallig Zede- en Minnedichter, een aasje verkleind? want tegen zijne, zoogenaamde, gebreken kan men vele wezenlijk zeer verdienstelijke plaatsen overstellen; gelijk bij de genoemde Verhandeling des Heeren DE VRIES overvloedig is aangetoond.

De berispers van CATS maken zich, mijns inziens, schuldig dan een zeer onedelmoedig gedrag; daar zij van hem vorderen, hetgeen nimmer van iemand, met reden, kan gevorderd worden; dat is, dat zijn arbeid vrij behoorde te zijn van zwakheden en gebreken; ja derzelver partijdigheid wordt zoo verre gedreven, dat zij zijne wezenlijke verdiensten, als 't ware, tot geen' prijs willen erkend hebben.

Wat mag toch wel de oorzaak zijn van een zoó averegtsch gedrag? — Ik noemde reeds *onkunde*, en *onbeschaamdheid*, en welligt... *de innerlijke grieve, dat men den eerwaardigen man, in datgene, waarin hij zoo bijzonder uitmunt, niet kan navolgen.* En waarlijk, hoe moeijelijk is het niet, zelfs ook voor onze verdienstelijkste Dichters, zijnen *trant* en *toon*, in het eenvoudig naïve, nu en dan eens na te volgen! Een hunner bekende mij eens openhartig, „ hoe ver„ bazend veel moeite het hem gekost had, eenmaal een klein „ dichtstukje *in den geest van* CATS te vervaardigen."

Mogten onze aankomende Dichters, in plaats van het oor te leenen aan de brommende magtspreuken der versmaders van onzen edelen CATS, zijne werken van nabij onderzoeken! dan, mijn Vriend! zouden zij zijne nagedachtenis eerbiedigen, en oneindig veel van hem kunnen leeren, zonder hem nogtans, als model, in alles te volgen. Zijne werken bestudeerd hebbende, zouden zij toch zich niet zoo ligtelijk door valsch vernuft laten misleiden, en zichzelven alzoo behoeden voor een der grootste gebreken, waaraan zich de jeugdige Dichter veelal, zelfs zonder des bewust te zijn, prijs geeft.

Ik vertrouw, mijn Vriend! dat gij mij dit alles zult toestemmen, en dat gij, nevens mij, niet ongevoelig zult zijn voor den hoon, onzen verdienstelijken Landgenoot aangedaan, door de minachting zijner werken. Waarlijk, indien het zeker is, dat de Deugd, daar, waar zij zich vertoont, zelfs hun, die haar haten, hoogachting afdwingt, dan behoorde men vooral de nagedachtenis van CATS met eerbied te huldigen. „ Ik weet," om met de woorden van den doorkundigen VAN EFFEN te spreken, „ dat *de eerlijke man* hier

„ van

„ van den *Digter* moet onderſcheiden worden; maar ik weet „ ook, dat niets den *Digter* zoo kragtdadiglijk ondersteunt, „ als 't geluk van den *eerlijken man* tót zijn onafſcheidelij„ ken gezel te hebben, en dat afbeeldingen der deugd, die „ uit het hart opborrelen, vrij wat ſterker en levendiger zijn, „ als die gene, die maar uit de harsſenen geparst worden." (Zie *Spectator*, D. I. bl. 56.)

Opmerkelijk is het intusſchen, dat, niettegenſtaande de minachting, welke aan den braven CATS, zoo geheel onverdiend, is te beurte gevallen, van tijd tot tijd, zoowel in geſchrifte, als bij mondelijke voordragt, de eer des verdienſtelijken mans roemrijk is gehandhaafd; terwijl, immers zoo verre mij bekend is, het nog niemand heeft durven wagen, hem *openlijk* aan te randen: want alle beſchuldigingen, te zijnen laste en oneere verſpreid, zijn meestal de onrijpe vrucht van eenige vlugtige oogenblikken, waarin men aan zijn zoogenaamd vernuft en ſpotlust den vrijen teugel viert, ten koste van de eere en den goeden naam van zoo menig een verdienſtelijken en getrouwen, maar eenvoudigen en deftigen oud-Vaderlander.

Men zoude wel haast in den waan komen, dat ik, eene verhandeling over de verdienſten van CATS, als Dichter, willende ſchrijven, reeds bezig was daartoe de inleiding op te ſtellen: dan, ter goeder ure herinner ik mij, dat het ſlechts een brief is, die hier voor mij ligt, en dat ik, om u niet te veel tijds te ontrooven, zal moeten afbreken. Hecht gij intusſchen eenig gewigt aan hetgene ik hier boven gezegd heb, en zaagt gij daarom welligt gaarne, dat ook anderen deelgenooten werden van hetgene ik ter nederſchreef, welaan! ik geef u vrijheid, deze mijne letteren ter plaatſing, in de *Letteroefeningen*, aan te bieden. Indien dan de Redactie dezelve overneemt, welligt ſtichten zij, hier of daar, nog eenig nut.

Één zwarigheid zie ik echter te gemoet, wanneer deze brief in druk mogt verſchijnen; zij is deze: „ Ja," zal men zeggen, „ wij willen dat alles gaarne toeſtemmen; „ maar die Heer brieffchrijver ſchijnt zeer met zijn' *Vader* „ CATS ingenomen, en wie weet, of de man wel voor een „ oortje verſtand van poëzij heeft: en indien dit zoo wa„ re?... dan doet zijn oordeel weinig af. VAN EFFEN „ was Prozaſchrijver, en de Heer DE VRIES is meer als „ Schrijver, dan wel als Dichter, bekend; terwijl intus-

„ ſchen

„ schen zij, die zoo weinig met CATS ophebben, de Dicht-
„ kunst kennen en gelukkig beoefenen."

Zoo, of omtrent zoo, hoor ik sommigen spreken. Mijn oordeel over de beide genoemde Heeren zou welligt als partijdig beschouwd worden, indien ik aan dezelve het volkomenst regt toekende, om over dichterlijke verdiensten te beslissen; en van mijzelven vermag ik niet te spreken. Begeert men echter het oordeel van een' *Dichter*, en wel van een' algemeen geliefden en beroemden Dichter, onder ons, over CATS, te vernemen, men leze de volgende uitmuntende dichtregelen van Mr. RHIJNVIS FEITH, te vinden in zijn Leerdicht, getiteld: *de Ouderdom*, aan het einde van den vijfden zang. De Dichter spreekt aldaar den braven afgestorvenen op deze wijze aan:

Eerwaardig Grijsaard! dat, bij een gezonken kroost,
Uw kindsche eenvoudigheid, uwe onschuld, die niet bloost,
Een valsche kieschheid of een honend lagchen wekke;
Dat zelfs uw wijsheid u niet meer tot schild verstrekke! —
Ach! de eeuw, die u bespot, heeft luttel roems gebaard.
Verlicht, maar zonder deugd, is zij uwe eeuw niet waard'.
Vergeefs zoudt gé in haar' kring naar de oude grootheid zoeken;
Zij schittert op papier, en blinkt in doode boeken.
Misgun die woordenpraal, die trotsche taal haar niet;
't Is al de grootheid ligt, die haar nog overschiet.
Zij wreekt u aan zichzelv'. Door ijdlen schijn ontstoken,
Mist zij uw stil geluk: hoe wreed wordt gij gewroken!
Hoe steekt onze echtkoets (ach, te vaak een prachtig graf!)
Bij 't zalig huwlijksbed, dat gij ons schildert, af!
Uw Maagd, uw Bruid, uw Vrouw zijn lang uit ons verdwenen;
Maar ach, de reine liefde en 't huislijk heil meteenen!
Ligt zal eerlang de Belg op Neêrlands grond vergaan!
Nog enkel, dierbre CATS! in uwe schriften staan!

En, na deze roerende lofspraak, vervolgt de edele FEITH:

Dan leest de moeder, om haar dochter aan te vuren,
Ligt nog iets uit u voor in winteravond-uren.
Het meisje glimlacht om 't eenvoudig voorgeslacht,
Bespot de pligten, die uw hart zoo heilig acht,
Geeuwt bij 't vermaak, dat eens haar vroegre moeders streelde,
En juicht de leerschool toe, die hare schande teelde.

Ras

Ras walgt ze van een boek, voor haar zoo zonder zin;
Hare oogleên worden zwaar; zij sluit ze, en sluimert in.
De moeder zucht, maar zwijgt; zij wil, maar durft niet klagen;
Maar heimlijk wenscht haar hart het heil der vroegre dagen.
Een traan zwelt in haar oog, en rolt op 't boek ter neêr.
Zij slaat het treurig toe, en sluit zijn krappen weêr.

Ter eere van onze vaderlandsche Schoonen, wensch ik oprégtelijk, dat het hier geschetst tooneel tot hiertoe maar alleen voor de verbeelding des waardigen Zangers mag hebben bestaan! Even zoo gaarne wenschte ik, dat deze geheele plaats diep in het geheugen onzer jeugdige Dichters geprent ware: het *reciteren* van dezelve, ter gelegenheid dat *onkunde* en *onbeschaamdheid* eene poging mogten wagen om CATS te berispen, ja te lasteren, zou, dunkt mij, alleen genoeg zijn, om alle verder betoog geheel overbodig te maken. Of men moest zoo *verwaand* en *vermetel* zijn, om den even eerwaardigen als beminnelijken FEITH voor een' *ouderwetschen beuzelaar* te verklaren: een titel, welken men zich niet schaamt aan den Stichter van *Zorgvliet* te geven.

Nu moet ik inderdaad eindigen: andere werkzaamheden roepen mij. Vaarwel, mijn Vriend! Ik ben steeds en geheel

Amsterdam, de Uwe,
den 7 April 1821. Q. N.

GEDACHTEN BIJ HET BEGRAVEN VAN MIJNEN KLEINEN HENDRIK, OVERLEDEN IN DE ZEVENDE MAAND ZIJNS LEVENS.

Zoo zeggen mij deze rollende kluiten, deze holle weêrgalm op uw kistje, dat uw togt voleindigd is! — Kleine, dierbare reiziger! kort waart gij bij ons, aan vaders en moeders zijde; gij bezweekt, en thans... ligt gij daar reeds afgemat, waar anderen pas beginnen!

Weemoedig staare ik u na, waar reeds de eene schup aarde na de andere u al meer en meer voor het oog verbergt, en wel voor altijd verbergt! Geen spoor laat gij na, dan in onze harten; maar ook dat spoor zal onuitwischbaar zijn. Van dat alles echter gevoelt, bemerkt gij niets. Ach! de laatste ouderlijke kus sluitte af op het weleer zoo bevallig mondje, maar nu koud als marmer, en geen enkel lachje beloonde meer onze zorgen, waken en moeite!

Hoe! weggenomen vóór de ontwikkeling. Roosje, in het teederſte knopje van den ſteel gerukt. Was uw aanwezen dan te vergeefs? Beſtondt gij enkel, om, na een ſmartelijk leven, ons weder te verlaten? Waart gij minder dan het redelooze dier, dat tot ontwikkeling komt en aan zijne beſtemming voldoet? In u bleef alles onvoltooid.... Hoe donker, hoe raadſelachtig! En breekt voor mij geen enkele ſtraal door dien nacht? Zullen wij u naoogen, als eene mislukking onder de redelijke ſchepſelen Gods? als een goed oogmerk, maar door tusſchenkomende verhindering geſtaakt?

Lieve kleine! ware het dan niet beter, dat gij nimmer de zoetigheden des aanzijns hadt geſmaakt? — Ja, die ſmaaktet gij toch, hoezeer over het geheel uw leven een pijnlijk ſterven was. Als gij zoo, in een verpoozend oogenblikje, op den moederlijken ſchoot laagt, en haar vriendelijke blik op uwe kwijnende oogjes rustte, — als uw vader u in zijne armen ſchommelend omdroeg, of zingend op zijne knieën uw geſchrei door een vriendelijk lachje wist te doen vervangen, o! toen zeker hebt gij wel iets, hoe flaauw, hoe zinnelijk, van onze liefde en het voorregt uws aanwezens gevoeld.

Maar hoe weinig woog dit op tegen uw lijden, tegen onze zorgen en bekommernis! En is nu alles weg met uw kistje, thans door aarde en zerk bedekt? Waartoe dan....? Maar neen, ik hervatte mij. Als een deel van het geheel, behoordet gij in de ſchakel der wezens, die wij niet overzien kunnen. De Schepper plaatſte u daar. Hij heeft (moge ik mij eens menſchelijk van den Oneindigen uitdrukken) u gebruikt. Thans zijt gij niet meer noodig. Daarom vielt gij uit de rij der dingen, om, in anderen vorm, wederom een deel des Heelals uit te maken.

Eeuwige! wij aanbidden u. Zal het leem tot den pottenbakker zeggen: „ waarom hebt gij mij dus gemaakt?" Zal de zoon des ſtofs U rekenſchap vragen? Neen, wij willen niet vermetel in Uwe wegen treden.

Maar Gij, die de Liefde zijt, zoudt Gij evenwel geenen anderen troost hebben weggelegd voor het geſlagen ouderhart? Zouden wij in den dierbaren, op wiens graf wij ſtaren, niets meer zien, dan eene prooi der inſekten? Ach! waarom blijft dan nog onze liefde voortduren? waarom die niet uitgeblusscht, gelijk Gij het leven des kinds uitblusschtet?.... Wat vrage ik, wat taste ik als in het duistere om,

daar

daar Uw licht mij, als Christen, zoo helder beſtraalt! Gij ſchiept Uwe redelijke wezens niet als werktuigen, om ſlechts een tijdlang deze planeet te verſieren. De kiemen der onſterfelijkheid laagt Gij in hen, en deze zullen ontwikkelen; — het vroege of late geldt niets bij U; — het zaad, door U gezaaid, komt eenmaal tot rijpheid; — wat op dezen grond niet wast, verplant Gij op eenen vruchtbaarderen, waar, onder Uw oog, geene gure hagelvlagen of ſtormen het teedere ſteeltje meer knakken.

o! Uit welk een geheel ander oogpunt beſchouw ik thans dit plekje gronds! — het is mij dubbel heilig; want, ſchoon het gewormte het ſtoffelijk overſchot mijns dierbaren verſlindt, het edelere deel gaat niet verloren, maar leeft, en zal eens heerlijk zich ontwikkelen.

Rust dan zacht, dierbare kleine! Nu God u riep, wil ik u niet terugwenſchen. Ach! het ſtormt zoo vaak op deze wereldzee. Ook gij zoudt moeite gehad hebben, het ſchommelend bootje, geſchokt door de baren, regt te houden. Thans zijt gij reeds aan veilige reede; en daar, waar ook wij eens aanlanden, zien wij elkander weder. Misſchien zijt gij daar wel onder de eerſten, die ons welkom heeten. Dan danken wij bij het wederzien; ja, danken ook voor onze tegenwoordige ſmarten.

E... T. V.

IETS, OVER SPANJE, VÓÓR DE JONGSTE STAATSOMWENTELING.

Men kan, met ANTILLON, veilig aannemen, dat het getal der geeſtelijken, vóór de laatſte omwenteling, in *Spanje*, 200,000 bedragen hebbe. Deze bezaten onmeetelijke inkomſten, en hadden eenen onberekenbaren invloed op het gros des volks. Die invloed, evenwel, was in de laatſte tijden merkelijk verminderd; hoewel de regering, uit ſtaatkunde, alle moeite deed, om denzelven te handhaven en te bewaren. Het zou echter onbillijk zijn, indien wij de klaſſe der wereldlijke geeſtelijken wilden gelijkſtellen met het talloos heer der monniken, die of van hunne rijke kloosters leven, of, als bedelmonniken, de vruchten van den arbeid des armen inwoners verteren, en den vlijtigen als noodzaken hunne heilige luiheid te voeden. Hoewel de wereldlijke geeſtelijken

zelfs nog te talrijk zijn, zijn deze nogtans, voor het grootſte gedeelte, tamelijk verſtandig en menschlievend; zij zijn de uitdeelers der aalmoezen en de troosters in hunne kerſpels, niet zelden vrijheidminnend en met de letteren bekend. De monniken, daarentegen, zijn, op weinige uitzonderingen na, een onbuigzaam volk, vol van onwetendheid en luiheid. Zij leven in aanhoudend zingenot, tusſchen het koor en de eetzaal verdeeld, zoo als de *Spaanſche* dichter MONTALVAN zich uitdrukt; terwijl ieder ander genot voor hen een vagevuur is. De band, die hen met het algemeene welzijn moest verbinden, is voor altijd verbroken, daar zij in geene huisſelijke of andere maatſchappelijke betrekkingen mogen komen; en dewijl hun aanzien op de onbeſchaafdheid en verachtelijkheid des volks gebouwd is, zoo brengt het hun belang mede, den ſtroom der verlichting te ſtuiten, die deze nutteloozе ballasten der menschheid zou wegſpoelen. Onder het laatſte dwangbeſtuur had men den voortgang der beſchaving weten op te houden, of liever met geweld weten terug te drijven; ſedert den inval der *Franſchen* heeft zij echter aanmerkelijke vorderingen gemaakt. Men was dus zeer beducht voor de terugkeering der *Jezuiten*; doch het waren niet meer die geleerde en beroemde vaders van den ouden tijd, die thans terugkeerden, maar eenige onwetende en hulpbehoevende grijsaards, die, onbekwaam zijnde tot het goede, het, zoo wij hopen, ook tot het kwade zijn zullen. Deze ſchijnbaar onſchadelijke grijsaards hebben niettemin doen blijken, dat de booze geest van vroegere dagen nog niet geheel van hen geweken was. De Revolutie heeft eenen gewigtigen invloed op den kerkſtaat van *Spanje* gehad, en zal dien verder blijven hebben. Hoevele prieſters en monniken toch kwamen in dezelve om, hoevele kloosters werden vernietigd, hoevele kerkelijke goederen verkocht, en hoevele monniken vergaten, onder het gewoel des krijgs, hunne geloften! Er hebben bovendien nog andere, minder hevige, omkeeringen plaats gevonden. Het beſluit der *Cortes*, dat er voortaan geene nieuwelingen in de kloosters meer mogten aangenomen worden, bragt aan den invloed der monniken eenen doodelijken ſlag toe; en, bij de herſtelling van het willekeurig bewind, kon de gaping, uit gebrek aan nieuwe voorwerpen oorſpronkelijk, niet zoo terſtond weder worden aangevuld, en zal zulks in het vervolg even min kunnen worden. De meeste kloosters toch, met uitſluiting alleen van eenige weinige zeer rijke, klaagden,

dat

dat er zich geene andere tot nieuwelingen aanboden, dan alleen uit de lagere klasſen des volks, die dus even weinig geſchikt waren, om het aanzien, als om den invloed hunner orden te handhaven. Zeldzaam kwamen jonge lieden van aanzienlijke geboorte en bezittingen hunne goederen aanbieden, als koopprijs hunner opneming in deze heilige muren.

Eene andere bijzonderheid, almede een gevolg van den oorlog, heeft niet weinig bijgedragen, om den invloed der ordengeeſtelijken op de lagere klasſen des volks aanmerkelijk te verminderen. Nu eens door de bajonetten der *Franſchen* uit hunne cellen gejaagd, dan weder gedwongen, hunne kloosters aan kranke en gewonde *Spanjaarden* af te ſtaan, waren zij in beide gevallen genoodzaakt, zich meer onder het volk te begeven. Nu werden zij ook beter gekend, maar des te minder geacht. De wolk des wierooks, door welke het algemeene vooroordeel hen zoo langen tijd aanſchouwd en verëerd had, verdween; en, van den ſchijn of glorie der heiligheid ontdaan, zag men in hen even zulke dwaze en gebrekkige wezens, als alle overige Adamskinderen zijn. Hij, die bij eenen plegtigen omgang, of voor het ſchitterend altaar, als een heilig of profeet prijkte, was een nietsbeteekenend wezen in de gewone omſtandigheden en betrekkingen des dagelijkſchen levens, en ſtond thans, in zijne geeſtelijke naaktheid, geheel ontbloot voor het onbeneveld oog van den waarnemer. Men ontdekte thans voor het eerst, dat de monniken tot inſtandhouding van den godsdienst toch niet volſtrekt noodzakelijk waren; want de misſen werden als te voren gelezen, de feeſtelijke omgangen togen met de gewone ſtatelijkheid langs de ſtraten, en zoo wel bij de intrede van den mensch in deze wereld, als bij het ſcheiden van alle hare vreugden en rampen door den dood, vonden nog ſteeds dezelfde plegtigheden plaats. Nog ſterker werd de landman gewaar, dat de monniken niet noodzakelijk waren, om hem, door hun gebed, zegen over den arbeid zijner handen te bezorgen, daar de natuur hem zijne ſchoven even rijkelijk toedeelde. Buiten de monniken werd het land van vreemde onderdrukking bevrijd, en de overwinning kroonde de wapenen der Geallieerden, hoe weinig deze zich ook aan de misleidingen van witte, graauwe of zwarte monniken lieten gelegen zijn. Deze minachting drong wel niet door tot hunne katholieke krijgsmakkers; maar zij droeg toch veel bij, om den overdreve-

nen eerbied te verminderen, welken de kloosterling zoo lang in *Spanje* had genoten.

Dit was reeds veel. Immers, de monnik ſpeelt bij alle voorſtellingen van den *Spanjaard* eene hoofdrol; hij is met zijne aangenaamſte herinneringen en ſchoonſte vooruitzigten op het naauwst vereenigd. Al zijne feesten, bedevaarten en landelijke vermaken zijn aan de wederkeering van eenen heiligen dag gehecht, tot viering van welken hij zich dan aan de uitbundigſte vreugde overgeeft. Eene mis is voor den *Spanjaard* het begin van iedere vrolijkheid, en een omgang van monniken behoort tot de wezenlijke deelen der ſchilderij, op welke zijne verbeelding het liefſte ſtaart. De liefde voor het gezang, in *Spanje* zoo algemeen, en die aldaar zoo ſterk het gemoed treft, werkt hiertoe niet weinig mede. Met geestverrukking hoort hij de wonderen, het lijden en de martelingen zijner heiligen, zijner monniken en kluizenaars verhalen; en die vertellingen, in het aantrekkelijk gewaad der poëzij gehuld, zijn hem dierbaarder, dan het beste gedeelte der Heilige Schrift. Alles, wat hem de bijzondere gunſtelingen der onbevlekte Maagd vermelden, is orakeltaal in zijne ooren, en alle hunne daden worden als wonderen geëerd. Hun heeft hij het immers te danken, dat zijn vaderland onder de onmiddellijke beſcherming van de Koningin der Engelen, van de Moeder Gods ſtaat; en in ieder klooster ziet hij de bewijzen der wonderdadige tusſchenkomst des Hemels, die zich door het gebed dier heiligen liet omzetten, evenzeer, als hij ieder altaar aangevuld ziet met de offers der dankbare vereerders, die op eene wonderdadige wijze genezen of uit eenig gevaar gered zijn. Hij beſchouwt zichzelven dus als den meestbegunſtigden onder alle geloovigen. Duizendvoudige heerlijkheid omſtraalt het hoofd *zijner* beſchermheiligen; en in den toon hunner ſtem, die hem zijn waan doet hooren, vindt hij troost, moed en vertrouwen. Zijn rozekrans, door een' Karmeliter monnik gewijd, beſchermt hem tegen alle onheilen; zijn huis bezit eenen pauſelijken aflaatbrief, en boven zijne ſponde hangt een bakje met wijwater. Heeft hij meer noodig tot zijne veiligheid, welke gevaren hem ook mogen bedreigen? Zijn gemoed is van een blind, onwrikbaar en gerustſtellend geloof geheel doordrongen; en in dit geloof alleen beſtaat zijn godsdienst, zijn geheele christendom. Hoe bezwaarlijk valt het hier, om het goede van het kwade af te zonderen, zoo dit in het geheel

mo-

mogelijk is! Welk een bolwerk moet er omvergeworpen, welke aangename droomen moeten vergeten, welke bemoedigende herinneringen en verrukkende uitzigten moeten opgegeven worden, eer waarheid en rede aldaar ook flechts eene fchrede voorwaarts kunnen doen! Het moge waar zijn, dat de fchoone kleuren van dit beeld treffen, en onze verbeelding door het gezigt dier gelukkige dombeid bekoren; voor het oog des verftands zijn de zedelijke gevolgen hiervan rampzalig. Iedere dwaling is iets kwaads; maar iedere dwaling, welke den invloed van den godsdienst op het menfchelijk hart door uiterlijkheden wegneemt of tracht te vergoeden, is een allerverfchrikkelijkst kwaad. In *Spanje* vindt nu een godsdienst plaats, zoo men denzelven dien naam mag geven, die enkel in gebruiken beftaat, en welks pligten niet door de beoefening van reine, vrome en menschlievende gezindheden, maar door het hooren eener mis, het bidden van een aantal Onze-vaders en Ave-Maria's, het offeren van geld voor de zielen in het vagevuur, en duizend andere dingen, die met het gedrag en de denkwijze der menfchen weinig of niets te doen hebben, volbragt worden. De *Spanjaard* woont den godsdienst bij in eene voor hem onverftaanbare taal; hij buigt zijne knie en flaat zich de borst op het geluid van zekere toonen, die wel zijn oor, maar niet zijn verftand bereiken; hij gaat geregeld ter biecht en ten avondmaal, hoort ook fomtijds wel eene preek in zijne fchoone en welfprekende moedertaal; doch hij verkrijgt daarin geenszins eenig onderwijs omtrent zedelijke waarheden, maar hoort daarin vertelfels van de deugden en wonderen des heiligs, aan wien de dag is toegewijd. Hij leert zijne godsdienftige pligten niet uit den Bijbel, maar uit den Almanak kennen; want deze is voor hem, in zeker opzigt, zijn godsdienftig onderwijsboekje. Zijne heiligen zijn talrijker dan de Goden van het Pantheon, en vele hunner zijn inderdaad niet veel beter dan deze.

Men wijst den *Spanjaard* fteeds op de heerlijke overwinning, die het regtzinnige geloof in zijn vaderland heeft behaald, waar verfcheidenheid van geloof en ketterij geheel onbekend, of althans fpoedig onderdrukt zijn. En wanneer ook overal het medelijdend hart door het gezigt van menfchelijke ellende gefchokt wordt; offchoon de hospitalen flecht bezorgd, en aan het opzigt van vuige en omkoopbare lieden zijn toevertrouwd; hoezeer ook in de gevangenisfen de on-

ſchuld en de misdaad, tot in hare verſchrikkelijke uiterſten ondereen gemengd zijn, — zoo dunkt hem dit eene zaak van gering belang: want het regtzinnige *Spanje* heeft immers het geloof ongeſchonden behouden; en zijne prieſters betuigen hem, dat eene enkele dwaling in het geloof oneindig gevaarlijker en verdoemenswaardiger is, dan vele verkeerdheden in handel en wandel. Voor een boosaardig hart is vergiffenis te vinden, maar niet voor een dwalend hoofd. Deze vergiftigende grondſtelling heeft het geheele gewettigde geloofsſtelſel aangeſtoken en bedorven. Hieruit ontſpringen al die ongerijmdheden, dwalingen en misdrijven, welke het karakter van den *Spanjaard* ontſieren. Met één woord, onverdraagzaamheid, in den uitgeſtrektſten zin en van de ergſte ſoort, is de grond, waarop het geheele kerkelijke gebouw in *Spanje* rust. En zij is zoo naauw zamengeweven met alle gewoonten, zeden en vooroordeelen des volks, dat de *Cortes*, hoe liberaal ook in 't algemeen gezind, het niet hebben durven wagen, aan eenigen anderen godsdienst de vrije oefening toe te ſtaan, dan alleen „aan den roomschkatholieken-apostoliſchen, den alleen waren godsdienst."

In weerwil van dit alles, heeft deze ſchilderij in de latere gebeurtenisſen eenen tegenhanger gekregen, die den invloed van het monnikenwezen krachtig ondermijnd heeft. Immers, hoe meer ons de toeſtand des lands onmiddellijk vóór de jongſte omwenteling bekend wordt, des te duidelijker blijkt ons de invloed der beroeringen in de laatſte twaalf jaren; zoodat het ſchijnt, alsof de morgenſtond van eenen ſchooneren dag nog ſlechts met eenige nevelwolken te ſtrijden had, om met glans uit eenen ſtikdonkeren nacht door te breken.

HET SNUIFJE.

Eene weduwe, twintig jaren oud, werd wegens zaken naar *Brusſel* geroepen. Zij nam haren intrek in een der eerſte logementen, at aan de publieke tafel, en bleef gewoonlijk nog een uurtje na het avondeten in de zaal. Zij heette SOPHIE DORVAL, en was eene van die vrouwen, welke door alle mannen aangebeden en, juist daarom, door alle vrouwen gehaat worden. Maar, wat ook de dames mogten zeggen, SOPHIE oefende toch eene onwederſtaanbare magt uit op alle mannenharten. Zij was wel te klein, om hare taille majeſtueus

tueus te kunnen noemen; doch hare ſlanke en welgevormde geſtalte was een model voor ſchilders. Hare trekken hadden niet die volkomene regelmatigheid, welke in de oogen van den ſtrengen criticus onvermijdelijk tot de ſchoonheid behooren; maar de ſchitterende blankheid van haar vel, hare levendige oogen vol uitdrukking, en haar engelachtige glimlach maakten haar tot het gevaarlijkst voorwerp voor ieder gevoelig mannenhart.

Zij was eerst eenige dagen in het logement, toen zij een' jongen *Engelschman* tot nabuur bekwam, die ook door hare bekoorlijkheden betooverd werd. Met de zeden en gebruiken van dit land weinig bekend, beleed de jonge, vurige man haar dadelijk, dat hij op haar verliefd was. Zij antwoordde met zoo veel geest als ingetogenheid. MILBORN, zoo heette de *Engelschman*, deed hierop den voorſlag, haar naar den ſchouwburg te verzellen; zij wees dit van de hand, op een' toon, die te kennen gaf, dat zij zich daardoor beleedigd rekende. „ Gelieft gij," zeide MILBORN, terwijl hij uit zijn' vestzak een klein, fraai bewerkt ſnuifdoosje haalde, „ een ſnuifje te nemen?" — „ Ik ſnuif niet," antwoordde de weduwe met eene verontwaardigde houding, terwijl zij een' verachtenden blik op hem wierp. „ Des te erger!" hernam de *Engelschman*: „ Gij berooft u dan zelve van een der „ grootſte genoegens, die er op de wereld zijn. Ik heb alle „ uitſpanningen beproefd: de eene heeft mij vermoeid, de „ andere walging verwekt; deze verzadiging, gene mij berouw veroorzaakt. Eindelijk ben ik op dit tijdverdrijf gevallen, dat ik niet meer zal nalaten. In een oogenblik van „ verveling viel het mij in, een ſnuifje te nemen: ik voelde „ verligting; en ſedert vijf jaren, zoolang ſnuif ik, heb ik „ geene verveling meer. Ik raad u, mevrouw! beproef mijn „ middel, om het misnoegen te verdrijven, waarvan ik tegen „ mijn' wil de oorzaak geworden ben." — „ Het is niet noodig," antwoordde de dame zeer koel: „ ware ik misnoegd, en wilde ik zulks verdrijven, dan wist ik andere „ middelen." — „ En deze zijn?" vroeg MILBORN. „ Nadenken, lezen, gezelſchap." — „ Ach, mevrouw! dit alles „ heb ik beproefd. Het lezen heeft mij doen inſluimeren, „ het nadenken *ſpleen* veroorzaakt, en wat de gezelſchappen „ betreft, een deel mijner vrienden heeft mij bedrogen en „ het andere beſpot, hetgeen mij juist niet het beste gevoelen van de menſchen en hun gezelſchap heeft ingeboezemd.

„ Gij ziet, mevrouw! ik verlies er niets bij, wanneer ik „ mij, in plaats van met hen, met mijn doosje onderhoud." En, terwijl hij zelf een snuifje nam, bood hij het haar nogmaals aan.

Verontwaardigd over dit gedrag, hetwelk zij als eene overmaat van lompheid aanzag, stond de weduwe op van tafel, om de zaal te verlaten. „ Neen, mevrouw!" riep MILBORN, „ gij moet mij niet zoo in toorn verlaten." — „ Ik „ ben niet toornig," antwoordde zij, terwijl zij hare hand uit de zijne zocht los te maken. „ Derhalve vergeeft gij het „ mij?" vroeg de *Engelschman*, op een' dringenden toon. „ Ja, ja!" sprak zij, op een' toon, die het tegendeel zeide. „ Bravo, bravo!" riep MILBORN; „ en, om mij daarvan „ te overtuigen, neem, bid ik u, neem een snuifje!"

Bij deze woorden kon de weduwe zich niet langer bedwingen; zij begon te schreijen. Verscheidene heeren, die getuigen van dit tooneel geweest waren, traden nader, en een van hen, de Graaf SOLMAR, vroeg den *Engelschman*, waarom hij deze dame had beleedigd. De *Engelschman* vatte dadelijk vuur, en antwoordde op een' toon, die de dame deed sidderen. Zij zocht de twistenden te bezadigen, met te verklaren, dat zij zich in het geheel niet beleedigd achtte; maar de heeren waren te verhit, om zich zoo ligt weder te laten bedaren; zij bedwongen slechts hunne drift, tot de weduwe de zaal verlaten had; maar nauwelijks was zij weg, of de woordenwisseling vernieuwde zich, en werd in korten tijd zoo hevig, dat er tegen den volgenden morgen een duël bepaald werd. — Zoo wilden dan, om een snuifje, twee mannen, die het aan verstand noch grondbeginselen ontbrak, op leven en dood zamen vechten, en hunnen ingebeelden hoon slechts door bloed afwasschen! — Tijd en plaats werden bepaald, en zij verwijderden zich. MILBORN schreef eenige brieven, en ging vervolgens met groote schreden de kamer op en neder, de gevolgen van dit voorval overdenkende.

Eensklaps drong een brandlucht in zijne kamer; hij opende schielijk zijne deur, en zag den ganschen trap met rook vervuld. Zijne eerste zorg was voor anderen; hij liep naar alle kamers, en riep: „ Brand!" In weinig minuten vlugtte reeds alles het huis uit, en het was ook tijd, want de vlam sloeg reeds naar alle kanten uit. De eerste, dien MILBORN op de straat vond, was zijne wederpartij. „ Mijn God!" riep hij, „ waar is de weduwe?" Beiden zagen ongerust rond; zij

zij was nergens te zien. „ Ach God!" gilde de waard, „ zij „ is verloren. Ziet! de verdieping, waar hare kamer is, ſtaat „ reeds in volle vlam." — „ Schielijk, eene ladder!" riep MILBORN. „ Wij hebben er geen; en al hadden wij er „ ook eene, dan zou zij ſlechts dienen om ook u te verder- „ ven, zonder haar te kunnen redden," hernam de waard. „ Ik wil het ten minſte beproeven," zeide MILBORN. Graaf SOLMAR, zijne partij, van het oogenſchijnlijk gevaar, waarin hij zich wilde ſtorten, verſchrikt, zocht hem te wederhouden; doch hij rukte zich los, en ſtortte zich in de vlam. „ Hij is verloren!" riepen allen als uit éénen mond. „ Neen, neen!" riep Graaf SOLMAR, en liep naar eene ladder, die hij dezen morgen digt bij het logement had zien ſtaan. Hij zette haar tegen het venſter, aan hetwelk men MILBORN, de weduwe in zijne armen houdende, met de vlammen kampen zag. „ God zij geloofd!" riep de *Engelschman*, terwijl hij, met den zoeten last in de armen, de ladder afklom. „ God zij geloofd!" herhaalden alle de aanwezigen, met een gevoel van blijdſchap en ſchrik tevens; en in dit oogenblik ſtortte ook dat gedeelte in van het huis, waar de kamer der weduwe was.

MILBORN had de dame zonder bewustheid in haar bed gevonden, haar in eene deken gewikkeld, en zoo voor de vlammen bewaard; hij zelf was op verſcheidene plaatſen van zijn ligchaam verbrand. Zij werd nu aan de zorg van vrouwen overgegeven; en nadat men zich overtuigd had, dat er niemand omgekomen was, gingen MILBORN en de Graaf een verblijf voor mevrouw DORVAL opzoeken, waarheen zij gebragt werd; zij kon ſlechts met moeite ſpreken, en verlangde haren redder den volgenden dag te zien. De beide heeren ſcheidden met een' hartelijken handdruk, en ieder zocht een weinig rust te genieten.

Den anderen morgen bezocht MILBORN de weduwe DORVAL. „ O, Mijn redder!" riep zij, en ſloot zijne hand in de hare, „ wat zal ik u zeggen? hoe zal ik u mijne „ dankbaarheid uitdrukken?" — „ Wisjewasjes! Wees thans „ maar zoo goed, een ſnuifje van mij te nemen," antwoordde MILBORN, haar met eene gemaakte vrolijkheid in de rede vallende, die de ontroering ſlecht verborg, welke de nadrukvolle woorden der weduwe in zijn hart te weeg gebragt hadden. De lezer zal mij op mijn woord gelooven, dat mevrouw DORVAL voor ditmaal het aangeboden ſnuifje nam.

„ Nu,

„ Nu, vindt gij mijne snuif niet excellent?" vroeg MILBORN verder. „ O, Voortreffelijk!" antwoordde zij, toen het niezen voorbij was. „ Ik wist het wel," riep hij met eene triomferende houding, „ dat gij toch eindelijk smaak er „ in vinden zoudt, wanneer gij maar van u verkrijgen kondt „ haar eens te proeven. Ik heb nog meer soorten van snuif, „ van zeer verschillenden geur, die onder mijn opzigt gefa„ briceerd worden: gij zult die alle proeven."

Wij weten niet, hoe ver de weduwe het in deze proeven gebragt hebbe; maar eenige dagen daarna bevond MILBORN, dat zijn gewone smaak voor eene ernstiger neiging had plaats gemaakt: de schoone oogen der weduwe hadden hem in een' toestand gebragt, dien zijne lievelingsgewoonte niet in staat was te veranderen. Op zekeren dag, toen hij met haar alleen was, verviel hij eensklaps in zulk een diep nadenken, dat de doos zijne handen ontviel en langs den grond rolde. „ Gij „ hebt al uwe snuif gestort," zeide mevrouw DORVAL. „ Dat zegt niets," antwoordde MILBORN, terwijl hij hare hand vatte: „ De snuif is wel een goed ding; maar ik voel „ toch, dat zij niet alle kwalen kan genezen." — „ Inder„ daad?" hernam de weduwe schalkachtig; „ sedert wanneer „ hebt gij deze waarneming gedaan?" — „ Heden niet, me„ vrouw! Sedert drie dagen gebruik ik mijne gewone hoe„ veelheid snuif, en evenwel moet ik altijd aan u denken; „ uw beeld volgt mij overal. Ik zie klaar, er is slechts één „ middel om de zaak in orde te brengen: gij trouwt met „ mij, of ik vertrek." — „ Nu, vertrek dan, om het ge„ vaar te ontvlugten," zeide de weduwe.

Maar wat baten de woorden eener vrouw, wanneer de oogen de tong logenstraffen? MILBORN koos het eerste, en zette zijne bezoeken ijverig voort. De *Engelschman* was rijk, *bizar*, maar regtschapen en grootmoedig; de weduwe, daartegen, arm, maar deugdzaam. Niets verhinderde de verbindtenis, die beiden wenschten. Zij werden gelukkige echtgenooten; en na twee jaren was MILBORN vader van twee lieve kinderen. Hunne onschuldige spelen en liefkozingen, en de teedere zorgvuldigheid zijner aangebedene echtgenoote, hielden hem zoo zeer bezig, dat de verveling hem vreemd werd; en men verzekert, dat hij zich het snuiven geheelenal heeft afgewend.

BE-

BEKLAG VAN EEN SNARIG VROUWTJE, OVER EEN ARTIKEL IN HET ONTWERP VAN EEN NIEUW BURGERLIJK WETBOEK. (*)

Wel, wie heeft ooit van zijn leven!
't Is eene ergerlijke plaag.
Die mijnheeren uit den Haag,
Dat den goeden toon moest geven,
Stellen ons op ééne rij
Met het ſchuim der maatſchappij.

Wij onmondig?... Echtgenooten,
Die door ons den rang van man
Hebt beklommen, tuigt er van,
Of ge ons, ééns den mond ontſloten,
Schoon ge, in ſchijn, den ſchepter voert,
Ooit dien mond nog hebt gesnoerd.

Zie mij eens die Haagſche wijzen!
Gramſchap gloeit op onze koon.
Wij, hoe nu! wij geen perſoon!
't Schijnt de taal van ſuffe grijzen.
Wát was, zonder ons, de man?
Zijn we er niet de weérhelft van?

Geen perſoon?... Ondankbre mannen,
Die ons eens, met zoet gevlei,
Lokten uit der maagden rij,
Durft gij met hen zamenſpannen?
Danſte niet, in 't paradijs,
Adam reeds naar Eva's wijs?

Geen

(*) Art. XII en CVI. „ Getrouwde vrouwen, minderjarigen, mitsgaders „ zoodanige meerderjarigen, welke wegens eenig ziels- of ligchaamsgebrek, „ of wegens verkwisting, onder *curatele* geſteld zijn, hebben het vrije be- „ heer over hunnen perſoon en goederen niet, en worden *onmondigen* ge- „ naamd. — De vrouw heeft geen' perſoon, om in regten te verſchijnen." — Het zij verre van mij, als man, de doelmatigheid dier bepaling te willen betwisten! Ik ſtelde mij, in een opgeruimd oogenblik, ſlechts in de plaats van een dier vrouwtjes, welke, gelijk men ſpreekt, niet op den mond gevallen, en dus alles behalve *onmondig* zijn, en verbeeldde mij, haar, bij het vernemen dezer bepaling, op navolgende wijze te hooren uitvaren. Voor het overige zal men mij wel het regt doen van te gelooven, dat ik mij geenerlei oordeel aanmatige over eenige bepaling, in het genoemde Ontwerp voorkomende.

Geen perſoon? ... Ik kan niet zwijgen;
Neen, mijn zusters, 't is te veel!
Mobilair en perſoneel,
Wat toch zou er 't land van krijgen,
Zoo wij niet, door praal en pracht,
Zorgden, dat men ſchijven bragt?

De eigen taal wijst hier het oordeel.
'k Noem u 't woord flechts: vrouws*perſoon*.
Wreken we ons dan van dien hoon!
Zelfs natuur gaf ons het voordeel.
Zij het manshoofd nog zoo kras,
Kneedbaar blijft zijn hart als was.

Och! de man, te vaak omardig,
Of gedreven door een gril,
Zegt zoo gaarne: „ vrouw, ik wil!"
Is zoo ligt tot heerſchen vaardig;
En, och heer! hij weet het niet,
Dat de vrouw zijn' wil gebiedt.

Minderjarig? ... 'k Laat dat varen:
Want wij vrouwtjes, door de bank,
Meerderjarig tegen dank,
Tellen gaarne minder jaren;
Maar, hoe jong, wij dulden 't niet,
Dat de man, als voogd, gebiedt.

Doch, wien kwam het ooit te voren,
Dat men ons, bij deze wet,
Onder curatéle zet?
Want die Haagſche curatoren,
Voor hun huisgezag ligt bang,
Plaatſen ons in éénen rang.

Zouden zij-alleen 't niet weten,
Dat drie vierde van 't heelal,
Sedert zwakken Adam's val,
Ons ziet op den troon gezeten?
In den korf van 't huisgezin
Is het wijfje koningin.

Willen dan die wijze heeren,
In hun lomp, zwaarlijvig werk,
Dat, ſchier zonder maat of perk,
Ons de mans/ repreſentéren?
Och, een kus, een zuur gezigt,
En de heer der ſchepping zwicht!

Dat zij vrij de vrouw verneêren!
Wat hier mannenwijsheid ſnapp',
Haar toch blijft het meesterſchap;
Wij, wij zijn het, die regeren,
(Zoete troost in ramp of pijn)
Zoo lang mannen... mannen zijn!

1820. IJNTEMA.

BEMOEDIGING.

AAN MIJNE GADE.

Neen, niet altijd neêrgebogen,
't Zwaarſte en bangſte ſteeds voor oogen,
En, door hoop noch moed geleid,
Schoon de toekomst nacht moog' wezen,
Met geſtadig ſiddren, vreezen
Uw verlosſingsuur verbeid!

Neen, uw ſchoone levensdagen,
Door voorbarig zuchten, klagen,
Dierbre gade! niet verpest;
Maar, met deugdgezind vertrouwen,
Op Gods Vader-gunst te bouwen,
Dat, voorzeker, is het best!

Of vermindren, met te kwijnen,
De onvermijdbre ſmart en pijnen,
Door Natuur u opgelegd;
En verkrijgt ge door uw zorgen
Eerder, 't geen de dag van morgen
Nog aan uwen blik ontzegt?

't Mogt

't Mogt u zeker nooit gelukken,
Ééns de bloem der vreugd te plukken,
Schoon ook vijfmaal uitgebot,
En in 't zoet geluk te deelen,
Dat uw reine ziel blijft ſtreelen,
't Zalig moederlijk genot.

Wie toch kan het u verklaren,
't Moeilijk raadſel openbaren,
Waarom ge, aan gezwollen borst,
Niet één eenig uwer telgen,
Die de grafkuil moest verzwelgen,
Immer levend hebt getorscht?

Wel dan, hoofd en hart naar boven!
'k Durf u 't beste lot beloven,
Zoo ge uw nutloos vreezen ſtilt,
En, het oog tot God geſlagen,
In zijn heilig welbehagen
Kinderlijk berusten wilt.

J. D. B.

DE LUCHTIGE SCHOONE.

Lucie verſcheen op 't Bal zoo naakt zij ſlechts kon komen;
En ieder dacht verbaasd, dat moeder Eva kwam.
Hoe dwaas! die had gewis een vijgeblad genomen,
Waar zij een luchtig gaasje nam.

GODDAM!

De Prins van L*** ſprak met den ***ſchen Minister over zijn' meester, den Vorst N***, wiens verſtand, kundigheden en deugden hij bewonderde; ſlechts in zijn vloeken vond hij geen behagen. De Minister zeide hem, dat dit uit louter goedhartigheid en zachtmoedigheid geſchiedde. „Hoe," zeide de Prins, „verdraagt zich dit *Goddam* met deze zacht„moedigheid?" — „Waarom niet?" hervatte de andere; „hij kon immers degenen, dien het aangaat, zelf ſtraffen, „en — hij laat zulks aan God over."

PROGRAMMA

WEGENS EENE

TENTOONSTELLING

VAN

PLANTEN EN GEWASSEN,

ONDER TOEZIGT VAN EN DOOR DE

NEDERLANDSCHE HUISHOUDELIJKE MAATSCHAPPIJ;

WELKE PLAATS ZAL HEBBEN

Den 13, 14, 15 en 16 Junij 1821.

In het Lokaal te de Zijlstraat, Wijk 5. N°. 239. te Haarlem.

Na Drie zoo welgeslaagde proeven eener Tentoonstelling van Planten en Gewassen, noodigt de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij, tegen den Zomer van dit jaar eene Vierde Tentoonstelling openende, op nieuw alle Liefhebbers, Aankweekers van Planten, Bloemisten en Handelaars in Bloemen binnen dit Koningrijk, tot dezen wedstrijd uit. Daar het belangrijke en nuttige dezer Inrigting meer en meer elk in het oog valt, twijfelt zij niet aan aller medewerking tot haar oog-

oogmerk en maakt dus, verdere aanſporing onnoodig keurende, ſlechts de Voorwaarden bekend, waarnaar de Inzenders zich te gedragen hebben, gelijk mede de bepalingen omtrent de bezigtiging van de Tentoongeſtelde Planten.

VOORWAARDEN.

Art. 1.

De Tentoonſtelling van Planten en Gewaſſen zal in dit jaar gehouden worden; den 13, 14, 15 en 16 Junij, te Haarlem, in het Lokaal in de Zijlſtraat, Wijk 5. N°. 239, weder onder toezigt van den Heer A. Bolleurs, Stads Hortulanus aldaar, wiens aanbevelingswaardige kunde en goede trouw bij de vorige Tentoonſtellingen, in het bezorgen der ingezondene Planten, algemeen gebleken is. De Zaal der Tentoonſtelling zal openſtaan, van des ochtends ten 9 tot 12 en 's namiddags van 2 tot 6 ure, met uitzondering van 's Donderdags voormiddags den 14 Junij, wordende, na de bepaalde tijden, geene perſonen toegelaten.

Art. 2.

Elk, die voornemens is Planten of Gewaſſen intezenden; zal *vóór den 6den Junij aanſtaanden* ſchriftelijke, zeer naauwkeurige opgave doen, van het *getal* en de *namen* der Planten of Gewaſſen, die hij begeert op de Tentoonſtelling te brengen, aan een der Leden van de Commisſie, de Heeren:

M.

M. N. Beets, Direct. der Maatſchappij;
G. van der Paauw Az., te
Dr. J. A. van Bemmelen, en Haarlem.
V. Loosjes,
Mr. J. P. Hoeufft, te Amſterdam,
Mr. W. B. Huygens, te Saſſenheim of
Jonkh. C. A. van Sypesteyn, te Haarlem,
als belast met het toezigt over deze Tentoonſtelling. Wanneer deze opgave, waarbij men gaarne de noodige inlichtingen omtrent de Planten of derzelver bezorging ontvangen zal, niet vóór den bepaalden tijd (welken, nu zoo laat immer mogelijk geſteld zijnde, de Commisſie den Inzenders niet genoeg kan aanbevelen *juist* in acht te nemen) geſchiedt, kunnen de namen der Planten *niet* op den Catalogus gebragt worden; zullende omtrent de Namen der Inzenders de ſtiptſte geheimhouding worden in acht genomen.

Art. 3.

De vrachtvrije inzending der alzoo opgegevene Planten, kan geſchieden aan het Lokaal, van Zaturdag den 9den, tot uiterlijk Dingsdag den 12den, Junij des middags ten 12 ure, (zijnde dit de laatſte dag voor de opening der Tentoonſtelling) zullende na dien tijd volſtrekt geene Planten, onder welk voorwendſel ook, aangenomen, doch op dezen dag reeds, van des morgens ten zes ure tot de ontvangst gevaceerd worden. Bij die ontvangst zullen de noodige ſchikkingen, die den Inzenders, even als in de vorige jaren, voor vervreemding van ei-

gendom waarborgen, gemaakt worden, ten welken einde aan henzelven of aan de perſonen van hunnen wege een voldoend bewijs zal worden afgegeven.

Art. 4.

Van de opgaven volgens Art. 3. gedaan, zal onverwijld eene Naamlijst opgemaakt en gedrukt worden, welke tegen betaling van 5½ ſtuivers, aan den ingang van het Lokaal, zal te bekomen zijn, en tevens tot Entrébiljet dienen, en die men (even als zulks bij kunst-expoſitien gebruikelijk is) zich telken male, dat men de Tentoonſtelling wil beſchouwen, weder moet aanſchaffen.

Art. 5.

Uit de Tentoongeſtelde Planten en Gewasſen, zal op Donderdag den 14 Junij door eene Commisſie van vijf Beöordeelaars, door Heeren Directeuren in tijds te benoemen en geene Inzenders van Planten of Gewasſen zijnde, de *twee zeldzaamſte* en de *twee best gekweekte* worden uitgekozen, en daarna op Vrijdag den 15den Junij, in de Vergadering der Maatſchappij aan dezelve worden toegekend *twee Zilveren Medailles*, op den ſtempel der Maatſchappij geſlagen, aan de *twee zeldzaamst gekeurde* en twee dergelijke aan de *twee best gekweekte*; wordende aan Heeren Beöordeelaren de vrijheid gelaten, buiten deze, ook die te noemen, welke zij bijzondere vermelding waardig achten.

Art.

Art. 6.

De Inzenders van Planten en Gewasſen, die naar deze Premien dingen, zijn *volſtrekt* gehouden aan dezelve te hechten eene Zinſpreuk, één woord of teeken, en bij dezelve te voegen een verzegeld briefje, waarop dezelfde Zinſpreuk, woord of teeken geplaatst is; en waaruit de naam en woonplaats van den Inzender, in geval van bekrooning der Maatſchappij kunnen kenbaar worden; zullende, na de toewijzing de briefjes der onbekroonden verbrand en alleen die der bekroonden geopend worden.

Art. 7.

Bij de opgaven, die in Art. 2. verzocht worden, worden de Inzenders ten ernſtigſte uitgenoodigd, ten einde de allezins moeijelijke taak der Beoordeelaren te verligten, uitdrukkelijk te vermelden; „ of de ingezondene planten in dit Koningrijk zijn „ ingevoerd en ſedert wanneer, of dezelve in het „ Vaderland zijn gekweekt en welke de wijze en „ tijd van cultuur geweest zijn."

Art. 8.

Van deze mededinging zijn uitgeſloten die Planten en Gewasſen, welke in de *drie* vorige jaren Premien behaald hebben, kenbaar uit de Naamlijſten der in 1818, 1819 en 1820 ingezondene Planten en Gewasſen, door de Maatſchappij uitgegeven en verkrijgbaar geſteld, blijvende echter de inzending van zoodanige Planten of Gewasſen, ter verfraaijing van de Tentoonſtelling vrij.

Art.

Art. 9.

Van de toewijzing zal in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* en de openbare Nieuwspapieren onverwijld kennis worden gegeven, terwijl de Planten en Gewasfen door de Inzenders, of perfonen van hunnen wege, kunnen terug ontvangen worden dadelijk na de fluiting der Tentoonftelling, op vertoon van het afgegeven bewijs.

Zich vleijende, dat in deze *vierde* Tentoonftelling algemeen deel zal genomen worden, herinnert de Maatfchappij alleen ten flotte, dat zij, die eenig nader onderrigt mogten begeeren, zich bij de Leden der Commisfie of aan den Algemeenen Secretaris der Maatfchappij met vrachtvrije brieven kunnen vervoegen.

Uit naam der Maatfchappij

J. T. SIEGEL,

Algemeene Secretaris.

Haarlem
den 1ften Maart 1821.

MENGELWERK.

ERASMUS GEENSZINS DE EERSTE EN GROOTSTE HERVORMER DER CHRISTELIJKE KERK, VOLGENS ZIJNE EIGENE SCHRIFTEN ENZ.

Wij hebben, in het *Mengelwerk* van No. XIV des vorigen jaars van dit Tijdschrift, bl. 654 env., eenige verwachting ingeboezemd, van, uit ERASMUS eigene schriften, iets te zullen mededeelen nopens zijne gedachten over het Hervormingswerk van LUTHER, en te zullen doen zien, hoe sommige Geleerden deswege over hem en zijnen afkeer van dat werk geoordeeld hebben. Hieraan wenschende te voldoen, sloegen wij onze vroegere, sedert lang niet, in haar geheel, overziene, aanteekeningen over hem op, en werden verbijsterd. In eene reeks van meer dan vijftig jaren verzameld, zijn die aanteekeningen zoo menigvuldig geworden, en, achter elkander, zoo als de gelegenheid ze aanbood, (gelijk het niet anders kan) ter nedergeschreven, zijn zij zoo verward, dat het uitzoeken van hetgene hier dienen moest, en het behoorlijk rangschikken van hetzelve, een' arbeid vorderde, waartegen wij geweldig opzagen. Wij wilden er ons echter twee en drie malen aan overgeven; doch werden telkens afgeschrikt. Om echter eenigzins aan de verwachting te voldoen, besloten wij eindelijk, slechts hier en daar het eerst voorkomende, hetwelk wij genoegzaam achteden, uit te kippen en mede te deelen, en voorts eenige aanwijzing te doen, waar zij, die het verlangen, meer van soortgelijken aard vinden kunnen. De zoodanigen mogen dan opslaan JOANNIS KLEFEKERI *Exercitatio Critica de Religione Erasmi*, in JOAN. ALB. FABRICII *Opusculis Historico Critico Literariis*, pp. 357—405, en THOMÆ POPE BLOUNT, *Censura celebrium Authorum*, pp. 526—531; waarbij men wel mag voegen SECKENDORFF's *Historie der Reforma-*

tie van Luther. — Bij den eerstgemelden zullen zij, van bl. 382—393, zeer breed onderzocht en aangewezen vinden, of en in hoe ver ERASMUS met LUTHER hebbe ingestemd, en wat hij tot de Hervorming hebbe toegebragt; hoe beiden over elkander oordeelden; hoe zij in vijandschap geraakt zijn, en hoe zij tegen elkander de pen gevoerd hebben. Wij houden ons met dat alles niet op, en onderstellen, dat men weet, dat LUTHER, door het lezen van ERASMUS' schriften, bekend geworden met zijne aanwijzing der verbasteringen van leer en zeden, en zijn bespotten van het bijgeloof, in de Roomsche kerk enz., hem genegen hield, om tot hervorming mede te werken, zich jegens hem, als zoodanig, gunstig uitliet en hem minzaam schreef, en dat ERASMUS, waarlijk veel veranderd wenschende, inderdaad LUTHER's eersten opstand niet ongaarne zag, er zich veel goeds van spelde, en hem betuigingen van genoegen deed, de hevigheid van het Roomsche hof tegen hem afkeurde, en hem bad, dat hij toch met alle gematigdheid en zachtheid wilde te werk gaan; doch dat, toen LUTHER, wiens drift, door de gezegde hevigheid, ontvlamd was, daarop zijne bekende stoute en sterke stappen deed, ERASMUS daarover openlijk zijn ongenoegen verklaarde, en LUTHER, die duidelijk bevroedde, hoe nadeelig dit, door ERASMUS' uitgebreiden invloed, voor hem zijn moest, zich, op zijne beurt, en, naar zijne gewoonte, driftig en hevig, wegens hem uitliet, en dat dit, eene groote verwijdering tusschen hen veroorzaakt hebbende, vervolgens, toen ERASMUS zich had laten overhalen, om LUTHER's geschrijf, *over den knechtelijken wil*, te wederleggen, in openbare vijandschap uitbrak, die nimmer werd bevredigd. — Dit doet nu reeds duidelijk zien, dat deze twee mannen, in het werk der Kerkhervorming, niets gemeenschappelijk doen konden; terwijl bovendien ERASMUS' wensch, om de hervorming der kerk in de kerk zelve tot stand te brengen en alle scheuring te vermijden, lijnregt wederstreefd werd door LUTHER, die, uit de kerk geworpen,

pen, zich voor altijd van haar afzonderde, en nu, buiten haar, het geſticht der Hervorming optrok. Hieraan had ERASMUS, gelijk wij beweerd hebben, en nu, uit zijne eigene ſchriften, nader toonen zouden, volſtrekt geen deel; ja hij konde het, naar zijne beginſelen, en hij wilde het niet hebben, en hij deed er, zonder einde, betuigingen tegen, dat men hem dit niet moest nageven: en echter heeft men er hem nu niet alleen deel aan willen geven, niet alleen beweerd, dat hij LUTHER's geſticht mede had tot ſtand gebragt, maar er zelfs de EERSTE en GROOTSTE ſtichter van moest heeten; hetwelk wij hebben wederſproken. Laat ons nu eene en andere verklaring van hemzelven hooren.

LUTHER had van hem geſchreven: „ Hij zal waarſchijnlijk, met MOZES, in de vlakke velden van *Moab* „ ſterven. Het kwade heeft hij aangewezen, maar het „ goede wijzen, en in het land van belofte voeren, dat „ kan hij niet." En aan hemzelven ſchreef hij: „ Wij „ zien, dat de Heer u nog de kracht en den zin niet heeft „ gegeven, om ons vrijwillig en met vertrouwen bij te ſtaan „ in het beſtrijden der monſters, met welke wij te doen hebben; en wij willen geenszins van u vergen, hetgeen uwe „ vermögens en bekwaamheid te boven gaat." Dit beaamde nu ERASMUS zelf met deze woorden: „ Vermanen kan ik, „ maar dwingen kan ik niet. — Ik volg Pausſen en Keizers, „ als zij iets goeds bepalen, hetgeen pligt is, en ik verdraag „ hen, als zij iets verkeerds vaſtſtellen, hetgeen veilig „ is: want dit, meen ik, is aan brave mannen geoorloofd, als er geene hoop is, dat tegenſtand baten zal." (*Ap.* FABRIT. u. ſ. pp. 390, 391, 403.) Hij dacht, namelijk, te kleinmoedig, om te durven onderſtellen, dat LUTHER den ſtorm, dien hij tegen zich verwekte, te boven zou komen. Daarom ſchreef hij later, toen hij *nog* dacht, dat het LUTHER het leven zou kosten: (*Ep.* 583. *ap. eundem* FABRIT. p. 402.) „ Wat zou „ het LUTHER gebaat hebben, dat ik mij met hem in „ gevaar begaf, dan dat er twee, in plaats van één, zouden zijn omgekomen? Hij heeft wel veel uitſtekend

„ goeds geleerd en vermaand; maar, als zelfs al, wat „ hij geſchreven heeft, van dien ſtempel geweest was; „ zou ik toch geen lust gehad hebben, om, om der „ waarheid wil, mijn hoofd te wagen. Niet allen heb- „ ben moeds genoeg, om martelaars te worden; en ik „ vrees, dat ik, als het wat woest mogt beginnen te „ loopen, PETRUS zou navolgen."

„ Ik zal mij nooit bij eenige partij voegen, als voor- „ ſtander van dwaling, of hoofd van opſtand," herhaal- de hij daarom vele malen, en onder anderen *Epp.* Libr. XIV. p. 457. — *Opſtand* was de gewone naam, waar- mede hij LUTHER's onderneming beſtempelde, en zij was inderdaad opſtand; maar daarom verdiende zij nog alle de ſterke uitdrukkingen niet, waarmede ERASMUS er zich over liet hooren. *Novi et exſecror illorum pro- tervitatem, qui ſectis præſunt*, ſchreef hij, in zijnen brief aan den Kardinaal CAMPEGIUS, uitgegeven *inter illas Ill. et Cll. V. V. ap.* ELSEVIRIUM, *An.* 1617, p. 51. „ Ik ken en vervloek den moedwil van de hoof- „ den en begunſtigers der ſekten." En in zijnen brief aan BARBIRIUS (*Epp.* p. 5.) lezen wij: „ Ik haat de „ tweedragt zoo zeer, dat ik zelfs een' afkeer van de „ waarheid heb, die oproerig gepredikt wordt. — En „ hoewel ik mij verbeeld, het een en ander in de kerk „ aangenomen te zien, welks verandering de belangen van „ het Christendom zou kunnen bevorderen, zoo mishaagt „ mij toch alles, wat met zoo vele onſtuimigheid onder- „ nomen wordt."

Breeder laat hij zich dus hooren: (*Ad blasphemias* STUNICÆ, *Opp.* T. IX. p. 311.) „ Schoon ik de „ waarheid niet haten kan, bij wien ik ze ook moge aan- „ treffen, nooit heb ik echter hoofd of medeſtander van „ eenigen aanhang willen zijn: en 't is, naar mijn oor- „ deel, ſomtijds oorbaarder voor het algemeene welzijn, „ den voorſtand der waarheid eenigzins te verzaken, dan „ alles in verwarring te helpen. En gelijk ik mij nooit „ bij eenige partij gevoegd heb, zoo heb ik ook nooit „ gedoogd, dat zich iemand, als van mijne partij, ver-

„ klaar-

„ klaarde. Er was zeer veel, dat mij dringen kon, om
„ tot den aanhang van LUTHER over te gaan. Van
„ den eenen kant werd ik er toe aangezocht, uitgelokt,
„ getrokken; van den anderen kant, door hatelijkheden,
„ toe voortgeſtuwd. Ook zag ik zeer wel, dat, als men
„ ſlaagde in LUTHER te onderdrukken, men het ter-
„ ſtond op mijn hoofd, en op de onderdrukking der ge-
„ leerdheid, aan welke men geen' minderen haat toe-
„ draagt, dan aan LUTHER, gemunt had. Maar ook
„ de bedenking van mijn gevaar heeft mij van mijn Chris-
„ telijk voornemen niet doen afgaan." (Maar wel hem weêrhouden, gelijk hij zoo even zelf erkende, van zich bij LUTHER te voegen.) „ Het ontbrak geenszins
„ (vervolgt hij) aan zulken, die voor mij in de bres wil-
„ den treden; doch ik heb ze allen zich ſtil doen houden.
„ Ik wilde alleen ſtaan, om allen ſchijn van aanhang te zoe-
„ ken te vermijden. Ik wilde gemeen blijven aan allen,
„ opdat ik in ſtaat bleve aan allen dienst te doen. De
„ ſcheuring heb ik, op alle wijzen, verfoeid. Toen men
„ ze ondernam, heb ik ze pogen te voorkomen. Toen
„ de brand reeds wijd en zijd zijne vlammen verſpreidde,
„ heb ik dien trachten te blusſchen." (Wat zegt dit nu anders, dan: ik heb, op alle wijzen, zoeken te beletten, dat de Hervormde Kerk niet geſticht zou worden? En echter zou men hem haren EERSTEN *ſtichter* heeten!) Maar, wilde hij dan in ernst wel eenige hervorming? Ja, gewisſelijk. Maar men hoore, op welke voorwaarde. (*Opp.* T. IX. p. 1279.) „ Als men van de zeden en
„ kerkgebruiken ſpreekt, (zegt hij) wenschte ik wel,
„ dat veel verbeterd werd; doch op Synodale verorde-
„ ning." (Maar daarop kon, in de Roomſche kerk, nooit verbetering komen.) „ En ſpreekt gij van leerſtukken,
„ (gaat hij voort) dan konde ik mij ook met ſommigen
„ vereenigen, zoo ik openlijk de ſtem der kerk hoorde."
Die ſtem was, namelijk, bij hem alles. Aan PIRCKHEIMER ſchreef hij: (*Epp.* Libr. XX. p. 698.) „ Ik
„ weet niet, hoeveel het gezag der kerk bij anderen geldt;
„ bij mij weegt het zooveel, dat ik met de *Arianen* en

„ *Pelagianen* zou kunnen overeenſtemmen, zoo de kerk „ hunne leer had goedgekeurd." En elders (*Opp.* T. IX. p. 1284.) betuigt hij: „ Ik ben in mijnen ouderdom van „ geen ander begrip, dan ik als jongeling was, uitgeno„ men dat ik thans, door hetgene men, ter wederzij„ den, voor betwiste gevoelens kan inbrengen, aan 't „ wankelen zou kunnen geraken, zoo het gezag der kerk „ mij niet vast deed ſtaan." En daarom ſchreef hij ook, in zijnen bovengemelden brief aan BARBIRIUS, dat hij dán alleen, „ als de Geleerden, met gemeen overleg, „ de kerkelijke en wereldlijke Opperhoofden, in geſlote„ ne geſchriften, onder het oog gebragt hadden," (even alsof dit niet reeds meermalen geſchied was) „ wat zij „ gemeend hadden tot de zuiverheid der Evangeliſche leer „ te behooren, misſchien zelf een der genen geweest „ zou zijn, die ijverig, wat hij kon, ten goede zou ge„ raden hebben;" maar hij „ hield het voor buitenſporig, „ dat men iets van dat gewigt," door hetgene hij „ *las„ teren* en *bulderen*" noemde, „ doen wilde;" en hij verſchoonde zich hierom, dat hij daaraan geen deel nam. „ Ik erken," (zeide hij, in zijnen *Hyperaspistes*, Tom. IX. p. 1033.) „ dat er in de kerk, welke gij de Paap„ ſche noemt, velen zijn, die mij mishagen; doch zoo„ danigen zie ik ook in uwe kerk. Daar men nu geen „ kwaad gemakkelijker draagt, dan dat, waaraan men ge„ woon is, blijf ik in mijne kerk, zoo lang ik geene „ betere zie, en zij is verpligt mij te dulden, tot dat ik „ zelf beter worde."

Meer, dan dit, achten wij niet noodig, om onze Lezers te overtuigen, dat ERASMUS geen deelgenootſchap hoegenaamd had, noch begeerde te hebben, aan de ſtichting der Hervormde Kerk. Hoe nu velen hem deswege beoordeeld hebben, moge het volgende getuigen.

De Roomſche BZOVIUS, de lofredenaar der Paus-ſen, in zijn vervolg op de *Jaarboeken* van den Kardinaal BARONIUS, op het jaar 1525, § 23, zegt van hem, dat hij of de grootſte weifelaar, of de grootſte veinsaard was, — en de Lutherſche Chronologist BUCHOLCERUS,

RUS, op het jaar 1536, dat hij, in het godsdienstige, op twee gedachten hinkte, en zich niet duidelijk verklaren wilde. — Ook de Hervormde BEZA (*de Haeret. a Magistr. puniendis, Tract. Theol.* P. I. p. 95.) verklaarde, hem voor een dubbelzinnig man te houden, die toonde, dat hij liever, hetgene hij geloofde, ontveinzen, dan openlijk verklaren wilde. — ANDR. RIVET, weleer Hoogleeraar der Godgel. te Leiden, in zijne *Opp. Theoll.* III. p. 975, noemde hem een inderdaad groot man, van veelvuldige geleerdheid en beschaafd verstand, maar die aan moeder de kerk al te zeer verkleefd was, scherp zag, en haar hare gebreken zeer wel durfde aanwijzen, maar zich van haar niet wist los te maken; die, om de Pausgezinden te believen, tegen LUTHER schreef, en tegen hem en vele anderen, die niet dulden konden, dat hij zich zoo dubbelzinnig gedroeg, hevig uitvoer, en te vergeefs zegsman wilde zijn tusschen de beide partijen, daar hij veel meer tot de eene, dan tot de andere, neigde. — GEORGIUS CALIXTUS, wederom een Lutheraan, voormaals Godgeleerd Professor te Helmstad, erkent hem mede voor een man van even uitstekend verstand en geleerdheid, als oordeel en gematigdheid, die echter (zegt hij) waarlijk de onze nooit geweest is, noch immer daarvoor gehouden heeft willen worden. — SIXTINUS AMAMA, eertijds Hoogleeraar in de Oosterſche Letterkunde te Franeker, schreef in zijne *Orat. de Barbarie, præfix. Antibarbaro Bibl. c. 6 vers.*: „Gelijk de „ Roomsche Consul SERVILIUS weleer, door zich „ onzijdig te houden, noch den haat des volks ontging, „ noch zich bij den Raad aanbeval, zoo heeft ook ERAS„ MUS, door tusschenbeiden te willen gaan bij de Roomsche en Evangelischen, noch der laatsten gestrenge „ beoordeeling kunnen voorkomen, noch zich de gunst „ van Bisschoppen en Monniken kunnen verwerven. Geen „ der Evangelischen zag meer, dan hij, de dwalingen en „ misbruiken der Roomsche kerk; doch er was veel, „ dat hem weerhield, om altijd duidelijk zijn gevoelen te „ uiten. Kleinmoedigheid en zucht, om menschen te

„ behagen, hadden al te veel invloed op dit uitmuntend „ werktuig van God. Hoe veel edelmoediger ware het „ in hem geweest, *Plaiſance* voorbij te varen, en lijn„ regt den koers naar *Verona* te zetten! Inderdaad, het „ jeukerig ſchurft der genen, met welken hij te doen „ had, had met ſcherper kam gehekeld moeten worden." Omtrent hetzelfde betuigde van hem de geleerde SALOMON GLASSIUS, *Præf. Philologiæ S.* p. 9. — Doch het verdriet mij, meerdere plaatſen af te ſchrijven, waarin tot nadeel van onzen grooten Rotterdammer, wien waarachtig niemand, naar verdienſten, hooger kan ſchatten, en, in weerwil zijner zwakheden, zal blijven ſchatten, dan ik, geſproken wordt. Hij was mensch, en had zijne zwakheid met allen gemeen; maar voor aller zwakheden kan men niet zoo veel tot verſchooning inbrengen, als voor de zijne, waarvan wij hier gehandeld hebben, is ingebragt, door den geleerden KLEFEKER, in de boven aangehaalde verhandeling bij JO. ALB. FABRITIUS, p. 402 &ſf.; en echter zoude daar nog meer kunnen worden bijgevoegd. Hij blijve dan in het ongeſtoord bezit van den roem, door de uitſtekendſte verdienſten regtmatig verworven, en hem, door elk, die eenigzins bevoegd is om hem te beoordeelen, toegekend! Maar men beroove den krans van een ander groot en verdienſtelijk man niet van het ſieraad, dat denzelven alléén toekomt, om het in den zijnen te vlechten, die geen' geleenden tooi behoeft!

IETS, TER BEANTWOORDING DER VRAAG: IS HET EENE GEGRONDE OPMERKING, DAT, SEDERT DE INVOERING DER KOEPOKINENTING, DE ANDERE UITSLAGZIEKTEN, ALS DE ROODVONK EN MAZELEN, KWAADAARDIGER GEWORDEN ZIJN? ENZ.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 256.)

De *Britſche* HIPPOCRATES, de beroemde SYDENHAM,

HAM, die in de XVIIde eeuw leefde, beſchrijft de *roodvonk*, of de *ſcharlakenkoorts*, als eene ziekte van geene, of maar weinige beteekenis, ten minſte als zij met de vereischte omzigtigheid wordt behandeld. *Morbus mitissimus, ſi recte curatur.*

Het *Zeeuwsch Genootſchap der Wetenſchappen*, zoo het ſchijnt, uit deze ſtelling van SYDENHAM geheel uitgaande, ſchreef in den jare 1805 de volgende prijsvraag uit: *Daar de Scharlakenkoorts, of de Roodvonk, volgens* SYDENHAM, *naauwelijks den naam eener ziekte verdient, en ook door* BOERHAAVE *en andere voornaame Geneesheeren voor eene ziekte van zeer weinig belang gehouden is, welke is de reden, dat deze thans hier en elders ſomwijlen niet zoo zacht, ja zelfs niet zelden zoo kwaadaardig heerſchende is, dat er zeer velen door omkomen?* enz. Hierop niet meer dan één, maar geheel onvoldoend, antwoord ingekomen zijnde, werd de vraag andermaal uitgeſchreven; waarop twee verhandelingen inkwamen, waarvan de eene in geene aanmerking komen kon, terwijl aan de tweede het *accesſit* aangeboden werd, maar waarvan de ſchrijver verkozen heeft onbekend te blijven; en, tot ons leedwezen, heeft dezelve tot nog toe het licht niet mogen zien, daar zij voorzeker veel tot opheldering van ons onderwerp had kunnen bijdragen.

Vestigen wij nu het oog op deze twee tijdpunten; dat, namelijk, van SYDENHAM, en dat der uitſchrijving van het *nieuw Zeeuwsch Genootſchap van Wetenſchappen*, tusſchen welke niet minder dan *twee eeuwen* verloopen zijn; dan zoude men, met eenigen ſchijn van waarheid, vermeenen geregtigd te zijn om te mogen beſluiten, dat de roodvonk, ja, eerst ſedert weinige jaren boosaardiger en meer doodelijk zoude geworden zijn, en daardoor welligt in den waan komen, alsof zulks, zoo niet alleen, ten minſte grootendeels, aan de meer algemeene invoering der koepokenting zoude kunnen of mogen toegeſchreven worden. Dan, dit was geenszins de bedoeling der edele Maatſchappij, en kon ook hare bedoeling niet zijn; want, behalve (om dit in het voorbijgaan op te

merken) dat er geen het minst bekend verband of eenige *analogie* beſtaat tuſſchen de kinderziekte en de roodvonk, kon de meer algemeene invoering der *vaccine* in ons land toen naauwelijks meer dan *zeven jaren* tellen; een tijdvak, voorzeker, veel te kort, om over den al of niet ſchadelijken invloed dier bewerking op eenige andere uitſlagziekte, *indien dezelve al eens beſtaan mogt*, eenig oordeel te kunnen vellen.

Veeleer zouden wij, indien wij vatbaar waren voor loſſe gisſingen of gewaagde vooronderſtellingen, overhellen tot het toeſtemmen der vrage, bij zekere briefwisſeling over de *variolæ* en *vaccine*, door een aanzienlijk Geneesheer gedaan: *of niet de Variolæ vera, in haren voortgang of voortplanting in het menſchelijk geſlacht gedwarsboomd door de tegenwerking der Vaccine, zich zouden hebben willen en kunnen wreken op deze hare bedreigde vernietiging, en daarom den loop der Variolæ ſpuriæ, der Water- of Windpokken, bezwaren, en meer overeenkomſt doen verkrijgen met de echte Kinderpokken?*

Maar laten wij liever ter zake treden, en trachten wij, door eene korte en getrouwe opgave en mededeeling van een geſchiedkundig overzigt van de roodvonk, uit de beſte en meest beroemde Schrijvers, zoo binnen als buiten ons vaderland, opgezameld, de opgegevene vraag te beantwoorden, en aan te toonen, dat die ziekte, reeds ſedert meer dan twee eeuwen, van tijd tot tijd, verſchrikkelijke ſlagtingen onder het menschdom aangerigt heeft, een' aanvang makende met DANIEL SENNERTUS, Hoogleeraar te *Wittenberg*. Deze beroemde man, in 1572, en dus 52 jaren vóór SYDENHAM, geboren, die eerst in 1624 het licht zag, over de kinderziekte en mazelen handelende, zegt, bij gelegenheid dat hij over de laatſte ſpreekt, dat hij nu en dan, offchoon niet zoo dikwijls voorkomende, eene andere ſoort van mazelen heeft waargenomen, waaraan hij, als tuſſchen mazelen en roos inſtaande, de regte benaming niet wist te geven. Inmiddels vinden wij bij hem, in zijne onkunde wegens den aard der ziekte zelve, de *ſcharlakenkoorts*, óp eenige klei-

kleinigheden na, met een zoo treffend penseel geteekend, dat niemand dezelve miskennen, noch beter beschrijven kan. Uit vrees van die zoo oorspronkelijke als meesterlijke beschrijving door eene gebrekkige vertaling te verminken of te verlammen, oordeelen wij het niet ondienstig, dezelve hier, met de eigene woorden van den beroemden man, bij verkorting, mede te deelen: „ *Maculæ rubræ et quasi ignitæ cum vix effatu digno tumore per universum corpus quasi quædam parva erysipelata erumpunt in principio, seu morbi die quarto vel quinto; — in statu vero, universum corpus rubrum et quasi ignitum apparet, ac si universali erysipelate laboraret. In declinatione rubor ille imminuitur, et maculæ rubræ latæ tandem septimo vel nono die, evanescunt*, Epidermide squamarum instar decidente (*). *Malum vero hoc grave ac periculosum et sæpe lethale est.*" — De hoofdzaak komt hierop neêr: dat de ziekte gewigtig, gevaarlijk, en dikwijls doodelijk was.

In de *Miscellanea Naturæ Curiosorum*, *Anno VI et VII. obs.* 145. *p.* 206, geeft VAN SCHULZEN ons de beschrijving eener scharlakenkoorts, die in *Polen*, van vroeg in het voorjaar van 1664 tot in den volgenden winter, woedend geheerscht, en eene ontzettende slagting onder de kinderen, vooral beneden de 12 jaren, aangerigt heeft.

Jammer is het, dat SYDENHAM, in 1689 in *Londen* overleden, de Epidemie niet heeft mogen bijwonen, die in dat zelfde jaar in die stad geheerscht heeft, en door zijnen land- en stad- en tijdgenoot RICHARD MORTON, in zijne *Exercitationes de Febribus*, *III. cap.* 5, uitvoerig is beschreven geworden; en welke *roodvonk*, in loop en toevallen, zoo noodlottig was, dat hij dezelve, om hare doodelijke gevolgen, eene soort van *pest* meende te moeten noemen.

NAVIER, in zijne *Dissertation en forme de lettre sur plusieurs maladies populaires, qui ont regné à Châlon-*

(*) Edit. 1650. L. IV. c. XII. p. 91.

lon-ſur Marne, in 1753 te *Parijs* uitgegeven, deelt ons daarin mede het tafereel zijner waarnemingen wegens eene buitengemeen boosaardige roodvonk, waarbij de adem der meeste lijders zoo brandend heet was, dat, wanneer men hun met het aangezigt maar wat te digt bij kwam, men al ſpoedig genoodzaakt werd zich om te keeren en het aangezigt af te wenden. Vele lijders ſtierven op den 4den of 5den dag, ja ſommige nog vroeger, aan de gevolgen van een ſchielijk en onverwacht opkomend koudvuur, hetwelk de luchtpijp en den ſlokdarm aantaſte.

De beroemde *Weener* Hoogleeraar ANT. DE HAAN, in de jaren 1748 en 1749 de Geneeskunst toen nog in *'s Hage* uitoefenende, woonde aldaar eene hevig en boosaardig woedende ſcharlakenkoorts bij, waaraan niet alleen zeer vele kinderen en jonge lieden omkwamen, maar ook vele bejaarde menſchen naar het graf geſleept werden; terwijl hij naderhand, in den winter van 1770 en 1771, in *Weenen*, eene niet veel minder noodlottige roodvonk waarnam.

In de *Memoires de la Société Royale de Médécine*, *T. III. p.* 7 *&c.*, deelt ons de uitmuntende *Franſche* Geneesheer LORRY eene uitvoerige beſchrijving mede van eene zeer doodelijke roodvonk, welke in *Parijs* in 1777 geheerscht en aldaar zeer vele ſlagtoffers gemaakt heeft, en waarvan BURSERIUS, om hare belangrijkheid, het noodig oordeelde, voor zijne lezers een kort uittrekſel in zijn voortreffelijk werk te geven.

Vestigen wij nu vervolgens onze aandacht op hetgene er van tijd tot tijd met deze ziekte in onderſcheidene oorden van *Engeland* ook later heeft plaats gehad, dan zullen wij al ſpoedig ontwaren, dat zij ook dáár de ontzettendſte verwoestingen, voornamelijk onder de kinderen, heeft aangerigt; terwijl inmiddels de volwaſſenen daarbij niet geſpaard werden. Onder vele, zullen twee voorbeelden tot ons oogmerk genoegzaam zijn.

Bij HUXHAM, die, na SYDENHAM, met regt onder de naauwkeurigſte waarnemers gerangſchikt wordt, lezen wij, in het 3de deel zijner werken, (pag. m. 92

et

et ſqq.) de omſtandige beſchrijving eener zeer verniclende Epidemie van de roodvonk, die te *Plymouth* en in deszelfs omtrek, van het einde van het jaar 1751 tot de maand Mei 1753, en dus anderhalf jaar lang, aanhoudend geregeerd heeft, en waarin zoo wel de bejaarden als de jongere voorwerpen dagelijks omkwamen; terwijl hij bij die gelegenheid er nog bijvoegt, dat hij die zelfde ziekte, zes à zeven jaren vroeger, niet alleen te *Plymouth*, maar ook in eenige naburige groote en kleine dorpen, met geene mindere ſterfte, onder jong en oud, had waargenomen.

Te *Birmingham* grasſeerde in den jare 1778 eene ſcharlakenkoorts, die, ondanks de kunstmatigſte behandeling, ver af was van gunſtig in hare gevolgen te zijn, en welke noodlottige Epidemie door WITHERING ſchilderachtig beſchreven is in eene fraaije verhandeling, ten titel voerende: *An account of the ſcarlet Fever and ſore Throat.*

Eindelijk, M. H., zullen wij u nog eenige oogenblikken bepalen bij de beſchouwing eener Epidemie van de roodvonk, welke in de laatſte vijf maanden van het jaar 1778 en in de zeven eerſte van 1779 in het naburig *Rotterdam* gegrasſeerd, vele ſlagtoffers gemaakt heeft, en door den geleerden BICKER omſtandig is beſchreven geworden in het 4de deel der *Verhandelingen van het Bataafsch Genootſchap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam.*

Die Epidemie heeft zich, in hare verſpreiding en woede, eveneens gedragen, als doorgaans eene Epidemie van kinderpokjes zich toedraagt. In het begin is er ſlechts hier en daar een van aangetast geworden, en niet zeer hevig. Vervolgens is zij langzamerhand verſpreid, algemeener en kwaadaardiger geworden. Den eenen tijd heeft zij ſterker in de eene, en den anderen tijd ſterker in de andere wijk geregeerd. Zij heeft de grootſte ſlagting aangerigt in de maand December. Daarna is zij minder algemeen en minder boosaardig geworden, en eindelijk met de maand Julij geheel opgehouden. In de meeste omge-

le-

legene dorpen is zij later gekomen, en niet zoo algemeen en zoo kwaadaardig geweest, als wel in en om het dorp *Kralingen*, alwaar, in verscheidene huisgezinnen, twee, drie en zelfs vier er aan gestorven zijn.

Wij mogen niet nalaten hierbij te voegen de progressive lijst der overledenen aan deze ziekte, van haren aanvang af tot aan haar einde, opgemaakt uit de doodlijsten dier stad, uitwijzens welke aan de roodvonk gestorven zijn in 1778 in Augustus *een*, in September *vier*, in October *een-en-dertig*, in November *drie-en-dertig*, en in December *honderd-achttien;* in 1779 in Januarij *twee-en-twintig*, in Februarij *negentien*, in Maart *elf*, in April *tien*, in Mei *tien*, in Junij *tien*, en eindelijk in Julij *veertien;* te zamen een getal uitmakende van niet minder dan *tweehonderd drie-en-tachtig* slagtoffers; — terwijl aan die zelfde roodvonk, insgelijks volgens de doodlijsten dier stad, van de jaren 1771 tot en met 1777, niet meer dan 23 voorwerpen gestorven, en dus in het verloop van zeven jaren naauwelijks *een twaalfde gedeelte* van die er sedert Augustus 1778 tot ultimo Julij 1779 aan gesneuveld zijn.

Aan deze reeks van algemeene, gevaarlijke en doodelijke Epidemiën van de scharlakenkoorts, die zoo binnen als buiten ons land plaats gehad hebben, zouden wij gemakkelijk eene meerdere uitbreiding hebben kunnen geven; maar wij oordeelden deze genoegzaam, om geschiedkundig aan te toonen, *dat die ziekte niet nu, of slechts binnen weinige jaren, maar reeds sedert ruim twee eeuwen vóór de bekendwording en invoering der vaccine, zoo hier als elders, moorddadig heeft geheerscht;* — dat het daaruit dan ook ligtelijk op te maken is, dat de *kinderpokken* en de *roodvonk*, in aard en beloop zoo hemelsbreed van elkander verschillende, en dus onderling in geen het minste verband staande, ook wederkeerig op elkander geenen wezenlijken of bestendigen invloed uitoefenen kunnen, — en dat derhalve de weldadige koepokinenting geheel behoort te worden vrijgesproken van de beschuldiging, tegen haar zoo ten onregte ingebragt; eene aantijging

ging voorzeker, die, onzes erachtens, alleen aan een blijvend vooroordeel, of aan diepe onkunde, of welligt aan beide te gelijk, haren oorſprong verſchuldigd is.

MESMER.

(Fragment van Dr. EGG VON ELLIKON's *Abhandlung über* MESMERN *und den Mesmerismus als Heilmittel*, voorgelezen in het Gezelſchap der Geneesheeren in *Zurich*, den 30 Oct. 1820.)

Het was in het jaar 1804, toen ik de nadere kennis maakte met MESMER. Hij was toen bij de zeventig jaren oud, een ſchoon, welgemaakt man, van een ſterk ligchaamsgeſtel, en een zeer levendig, ſomwijlen hevig, temperament. Zijn voorkomen, de houding zijns ligchaams, zijne wereldkennis, zijn gezellige omgang, verbonden met innemende vriendelijkheid, ſpraken tot zijn voordeel, en waren toereikend om belangſtelling te verwekken. De loopbaan des beroemden mans, verbonden met zijn' ouderdom, die hem tot den ſchoonſten grijsaard maakte, bezorgden hem achting en opmerkzaamheid.

Hij woonde in *Frauenfeld* met eene nicht, die zijne huishouding waarnam, wel eenvoudig, doch zijne tafel was altijd met de beste ſpijzen en voortreffelijke wijnen bezet. Hij beminde gezelſchap, en wanneer hij iemand wel lijden mogt, die kwam hem nooit ongelegen, en mogt zichzelven zonder omſtandigheden aan tafel noodigen. Hij was meest zeer vrolijk en ſpraakzaam, maar ſprak echter het liefst over zijne eigene idéën en ſtelſels. Wie zich met hem hierover kon onderhouden, diens gezelſchap was hem behagelijk en aangenaam. Hij las mij dikwijls uren lang uit zijne manuſcripten voor, die alle in het Fransch geſchreven waren. Tegenwerpingen en vragen over het gehoorde liet hij zich welgevallen; maar wanneer men niet ſpoedig voldaan was, werden zijne bewijzen hoogst vermoeijend.

Hij bezat eene Glasharmonika, die hij meesterlijk be-

ſpeel-

ſpeelde. Dit geſchiedde meest na den maaltijd, ter eere van een' aangenamen gast. Hij phantaſeerde ſlechts, wat en hoe het hem in den zin kwam. Nog herinner ik het mij levendig, welk een' indruk dit inſtrument op mijn ganſche zenuwgeſtel maakte, eer ik er aan gewoon was. Menig verſchijnſel, 't welk het Magnetismus zou voortgebragt hebben, zette ik toenmaals op rekening van deze ſnijdende en hoogst doordringende muzijk. Men weet, dat dit inſtrument meest beſpeeld werd, wanneer de kranken in het magnetisch *baquet*, of de kriſiszaal, bijeen waren.

Jegens zijne kranken zoowel, als jegens iedereén, nam MESMER, wanneer hij magnetiſeerde, of zoodra er ſlechts van de aanwending van het Magnetismus geſproken werd, een geheimzinnig voorkomen aan, hetwelk hem tot eene gewoonte geworden was, en een' onaangenamen indruk maakte.

Dat hij, gedurende zijn verblijf in *Zwitſerland*, de kranken, zonder onderſcheid van rang en vermogen, kosteloos behandelde, kan zeker tot zijn' roem gezegd worden, maar had ook natuurlijkerwijze ten gevolge, dat menig lijder zich zonder bedenken en op goed geluk aan zijne behandeling overgaf, waardoor derzelver aantal aanmerkelijk vermeerderd werd. In vroegere tijden ging de zaak geheel anders toe; en MESMER verhaalde mij eens, dat hij, bij zijn verblijf te *Parijs*, alleen in het jaar 1784, bij de 400,000 franken inkomen, en daarbij in hetzelfde jaar over de 80,000 franken aan buitengewone uitgaven, zonder huishuur, vertering, equipage enz., had gehad.

Eene bijna grenzenlooze zelfzucht karakteriſeerde den beroemden man. Het is naauw geloofelijk, hoe wegwerpend hij van de gevoelens van anderen, en met welk eene zelfgevalligheid hij van zichzelven, van de groote ontdekkingen, die hij gedaan, het nut, dat hij geſticht, en het geſchenk, dat hij der wereld door zijne magnetiſche operatiën aangebragt had, ſprak. Men kan met ruimte zeggen, dat hij zich niet alleen den grootſten onder zijne tijd-

tijdgenooten, maar grooter en verdienſtelijker dan alle vóór en na hem levende menſchen achtte. Ten bewijze hiervan moge dienen een ſchilderſtuk, hetwelk in zijn woonvertrek hing, en waarop MESMER, als Genius der Menschheid, de zege van het dierlijk Magnetismus op de verachtelijk genoeg voorgeſtelde Artſenijkunst vlert; zijn portret, in koper gegraveerd, waarmede hij zijne bekenden beſchonk; zijn *Précis de la découverte du Magnetisme animal, pour être inſéré dans les Dictionnaires de Phyſique et de Médécine à l'article Magnetisme animal*, en vele andere dingen meer. Wanneer zijn *ik* en zijne ontdekkingen op het tapijt kwamen, was het laatſte woord altijd eene mismoedige klagt over de ondankbaarheid der wereld, over den kwaden wil en den laster der artſen, en een bejammeren, dat eens met zijn afſterven ook zijne ontdekkingen verloren zouden gaan. Dit laatſte onheil heeft nu zeker de Commisſie tot onderzoek van het dierlijk Magnetismus te *Berlijn* van de wereld afgewend.

Tegen de artſen en geneesmiddelen uitte MESMER, bij iedere gelegenheid, eene geringſchatting en verachting, die aan haat en wraak grensden. Den voorraad van medicijnen heette hij voorraad van vergift, de chemiſche vermengingen der artſenijen giftmengingen, de doctors vergiftigers, enz. Intusſchen gebruikte hij toch gedurig, waarvan ik dikwijls getuige was, magneſia, geprepareerde oesterſchelpen, kreeftſcharen en wijnſteen, tegen zijne leer aan, volgens welke er ſlechts ééne krankheid en één geneesmiddel zijn zou.

Niet alleen tegen de artſen, maar ook tegen de gezamenlijke magnetiſeurs uitte hij een' beſlisten afkeer. Hij beſchuldigde hen van onkunde, verkeerd begrip en trouweloosheid. Onder het zegel des geheims had hij zijne leerlingen in *Frankrijk* de toenmaals nog niet genoegzaam rijpe en gezuiverde leer bekend gemaakt; maar zij hadden hem nog kwalijk verſtaan; en door de wijze, waarop zij zijne leer aanwendden, en, tegen hunne belofte, openlijk bekend maakten, was dezelve tot eene

kwakzalverij geworden. Inzonderheid beklaagde hij zich, dat zijne navolgers het Somnambulismus met het Magnetismus vermengd hadden, en zich bevoegd geloofden, om uit al hunne kranken, zoo zij het doen konden, somnambulen te maken. Dit, meende hij, was der goede zaak en zijner ware leer veel nadeeliger geweest, dan hare openlijke vijanden en tegenstrevers.

Gelijk de geneesmiddelen, verwierp MESMER ook geheel het aderlaten, als een het leven verkortend middel. Eens zeide hij tegen mij: „Het is waar, ik ge„niet een' goeden ouderdom, en kan, zoo het schijnt, „nog menig jaar leven; maar ik weet zeker, dat ik tien „jaren langer leven zou dan nu, wanneer niet in mijne „jeugd een doctor mij eens had adergelaten."

Even zoo onbesuisd als de artsen viel hij ook de vroedmeesters op het lijf. Hij oordeelde, namelijk, noch vroedmeesters noch vroedvrouwen noodwendig; beiden rekende hij onder de geprivilegiëerde moordenaars des menschelijken geslachts. Volgens zijne meening zou de natuur alles doen, en de vrouw zonder hulp even zoo goed en ligt baren als het dier. Nimmer zou eene barende andere hulp behoeven dan van de natuur, en wanneer de geboorte vertraagde, dan ware een laauw bad genoegzaam om alles wekdra in orde te brengen. Wanneer ik hem tegenwierp, dat onze huisdieren dikwijls in dit geval hulp behoefden, zeide hij, dat zulks bij hen, even als bij de menschen, zonder noodzakelijkheid, tot eene gewoonte geworden was; en dewijl nu de veeartsen, even als de vroedmeesters, de zaak als eene kostwinning aanmerkten, werd de meening van hunne onontbeerlijkheid opzettelijk onderhouden, enz. Zijne voorgewende ontdekking, dat het niet afbinden van de navelstreng de uitroeijing der kinderziekte ten gevolge zou hebben, is genoegzaam bekend; minder zijne stelling, dat de leverziekten, voor welke hij nagenoeg alle chronische ziekten verklaarde, insgelijks door het teruggedreven en weder ingezogen bloed van de afgebondene navelstreng voortspruiten.

De

De zonderlinge begrippen, die MESMER van gezondheid en ziekte had, zijne wonderlijke, dikwijls in het belagchelijke vallende, denkbeelden wegens burgerlijke en ſtaatsbetrekkingen kunnen in zijne ſchriften, alsmede in het ſtelſel der wisſelwerkingen, nagezien worden.

In deze, en hoofdzakelijk in zijne idéën wegens het dierlijk Magnetismus, leefde en werkte nu de man; en dewijl hij in hetzelve den ſleutel van alle menſchelijke wijsheid geloofde gevonden te hebben, bekommerde hij zich ook niet het minſte om de wetenſchap van anderen, of om de vorderingen der wetenſchappen. Hij las, behalve eenige weinige ſtaatkundige dagbladen, geheel niets. Men zal zich daarom des te minder verwonderen, dat hij ſteeds met verachting van de geleerdheid zijner tijdgenooten ſprak.

Tot de zonderlingheden van MESMER behoort ook, dat hij, een *Duitſcher*, die eene niet zeer lange reeks van jaren in *Frankrijk* gewoond had, beweerde, dat hij ſlechts in het Fransch kon ſchrijven, en alles, wat hij in het Hoogduitsch ſchrijven wilde, eerst moest overzetten.

Toen ik met MESMER perſoonlijke kennis maakte, was ik nog onzeker, wat ik van de uitwerkingen van het dierlijk Magnetismus op het kranke organismus houden moest. Hoe meer lust ik toonde om achter de waarheid te komen, hoe meer moeite hij zich ſcheen te geven om mij voor zijn leerſtelſel te winnen. Maar het ging mij in het einde als den eerlijken DAPPER: hoe meer ik hoorde en zag, hoe minder ik aan de zaak zelve geloofde. Wat mij geheel tot beſliſſing bragt, was het volgend voorval. Op eene wandeling vroeg ik hem, waarom hij tot baden altijd rivier- en nooit bronwater aanbeval; hij antwoordde, omdat het rivierwater door de zon beſchenen was. Ik ſtemde toe, dat, onder zekere omſtandigheden, een door de zon verwarmd water voordeelen opleveren kon; maar merkte tevens aan, dat hij het water toch ook liet warmen, en zoo kon toch een zacht en ligt bronwater ook zijne voordeelen hebben. Hij hernam: „Een door de zon beſchenen water, lieve doctor! heeft „boven alle ander den voorrang; want gij moet weten,

„ dat het tevens een gemagnetiſeerd water is. Reeds vóór „ twintig jaren heb ik de zon gemagnetiſeerd, en daarom „ is zij ſedert veel werkzamer dan zij ooit te voren ge„ weest is: alles, wat zij beſchijnt, deelt zij nu de „ magnetiſche vloeiſtof mede; en dewijl het water zeer „ vatbaar daarvoor is, deelt zij hetzelve ook veel daar„ van mede," enz. Ik was verbaasd, van een' man, dien ik verſtand en waarheid toegekend had, zulk eene verklaring te hooren. Maar dit was ook het laatſte ernſtige geſprek, hetwelk ik met MESMER over het Magnetismus en zijne theorie hield; want van dezen tijd af gewende ik mij, het ganſche ſtelſel als eene herſenſchim van dezen man aan te merken.

HANDHAVING DER EERE VAN FRANS NAEREBOUT, BETREKKELIJK HET BEHOUD VAN HET SCHIP ZUIDERBURG.

Ik heb in het Mengelwerk der *Vaderlandſche Letteroefeningen* voor Nov. 1820, No. XVI, bl. 737 env., aangetroffen eene Voorlezing, gehouden te *Middelburg* door den Heer J. DE KANTER, PHIL. Z., waarvan de titel was: *welk deel had* KOENRAAD CORNELISSE *in het redden van het Schip Zuiderburg?*

Naar het gevoelen, in die Verhandeling uitgedrukt, is het ten onregte geweest, dat aan FRANS NAEREBOUT de eer gegeven werd, het Schip *Zuiderburg*, van voor den *Deurloo*, zonder roer, behouden op de reede van *Plymouth* te hebben gebragt; terwijl daarentegen in dezelve wordt beweerd, dat aan KOENRAAD CORNELISSE (welke te dier tijd Schipper was op het Galjoot der *Oostindiſche* Compagnie) een voornaam aandeel toekwam in den roem van dit voorbeeldeloos ſcheepsbeleid.

De Heer DE KANTER tracht dit zijn gevoelen uitvoerig te ſtaven, tegen hetgene, met betrekking tot dit geval, tot lof van NAEREBOUT te kennen gegeven was,

was, aanvankelijk door den Heer POUS, in eene Voorlezing, op den 6den Maart 1816 gehouden te *Middelburg* in eene Vergadering van het *Zeeuwsch* Genootschap, en, nader, in eene Lofrede op FRANS NAEREBOUT, op den 20sten December 1819 in de Vergadering van het *Goesche* Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, uitgesproken door een van deszelfs Leden.

Het had ook (bl. 740) deszelfs aandacht getrokken, dat door mij, in een Grafschrift voor FRANS NAEREBOUT, de volgende uitdrukking gebezigd was:

„ Wiens kloek beleid tot voor aan *Zuiderburg* verstrekte."

en het scheen zijn Ed. hieruit te blijken, dat men onkundig was van het aandeel, hetwelk CORNELISSE in de redding van dit Schip gehad had; of wel, dat de daadzaken desaangaande, in deszelfs Journaal voorkomende, niet van genoegzaam gewigt waren geoordeeld, om in het eenmaal deswege gezegde verandering te brengen.

Ik moet aan den evengemelden Lofredenaar en den Heer POUS overlaten, om zich, zoo zij het goedvinden, nader te verklaren en te verdedigen. Maar ik acht het, zoo al niet aan mijzelven en aan het publiek, aan NAEREBOUT en aan de waarheid verschuldigd te zijn, reden te geven, waarom ik het opgemelde in dat Grafschrift gezegd heb, en met waarheid zeggen kon.

In den tijd, verloopen tusschen de Voorlezing van den Heer POUS, gehouden op den 6den Maart 1816, en het overlijden van NAEREBOUT, op den 29sten Augustus 1818, was mij bekend geworden, dat KOENRAAD CORNELISSE de eer der redding van het Schip *Zuiderburg* aan NAEREBOUT betwistte.

Ik kon dit volstrekt niet overeenbrengen met hetgene, ik NAEREBOUT desaangaande, bij onderscheidene gelegenheden, altoos op dezelfde wijze, had hooren verhalen; en zulks te minder, vermits hij, sedert lang, mij bekend was als een man, die de waarheid lief had, en waarlijk vrij was van alle aanmatiging.

Ik besloot toen, NAEREBOUT zelven hieromtrent te ondervragen; en zijn antwoord, daarop aan mij, zoo bij monde als schriftelijk, gegeven, kwam hierop neder: „Hetgene Schipper CORNELISSE beweert, kan niet waar zijn; want hij lag wel eene mijl op zee van het Schip *Zuiderburg* af, toen ik met de sloep aan boord kwam, en hij is niet in persoon bij ons aan boord geweest. En toen, met een' storm voor *Beveziet*, de slepers braken, en wij door de hooge zee geene andere vast konden krijgen, verliet hij het Schip twee dagen en twee nachten; schoon hij oordeelde, dat het Schip toen verloren was, zoo als hij, na behouden aankomst in *Engeland*, te kennen gegeven heeft."

Ik was daardoor voor mijzelven overtuigd, dat zoo wel het stoute plan, om met het roerloos Schip naar *Plymouth* te steveneu, als deszelfs voorbeeldelooze uitvoering, waarlijk aan NAEREBOUT toebehoorden, en dat dus ook aan hem de redding van *Zuiderburg* te danken was. Ik ben ook, sedert, daarin bevestigd geworden; door hetgene mij bekend geworden is van het Journaal van CORNELISSE, waarin erkend wordt, dat zijn Galjoot, van den 7den tot den 9den Januarij, van *Zuiderburg* afgeraakt was, *Zuiderburg* zelfs uit het gezigt verloren had, en dat er, gedurende dien tijd, eene verbolgen zee was met harden wind (*).

Men stelle zich nu, in zoodanige omstandigheden, den toestand voor van een groot en diepgaand Schip, zonder roer, in het Kanaal! Met regt kon men dien noemen *volstrekt weerloos* en in oogenblikkelijk gevaar.

Maar wie had nu het beleid, wie voerde het bevel op *Zuiderburg*, in deze hagchelijke omstandigheden? Niemand anders dan FRANS NAEREBOUT. Wie heeft ook te voren, en daarna, de manœuvres van het Galjoot, door CORNELISSE gevoerd, bestuurd, tot het behoud van *Zui-*

(*) Volgens NAEREBOUT, was, met het aanbreken van den dag, op den 8den Januarij, de harde wind van den vorigen nacht reeds overgegaan in *storm*.

Zuiderburg? Niemand anders dan FRANS NAEREBOUT.

Het moge dan waar zijn, (en ik ben verre van zulks te ontkennen) dat reeds vroeger gebruik gemaakt is van het middel, om een roerloos Schip, door middel van een vaartuig op sleeptouw, te besturen; om het, *op kleinen afstand, 't zij van lager-wal of binnen-gaats te brengen* (*); en dat zulks niet door NAEREBOUT uitgevonden zij. Maar, om een roerloos Schip, niet alleen *met*, maar ook *zonder* zoodanig hulp-vaartuig, met storm en hooge zee, in het Kanaal te besturen, dit kan met regt gezegd worden *zonder eenig voorbeeld* te zijn; en dit is hetgene *uitgevoerd* is door FRANS NAEREBOUT, niet alleen volgens zijne eigene getuigenis, maar ook volgens hetgene daarvan blijkt uit de bijzonderheden van het Journaal van CORNELISSE, door mij aangevoerd.

Men zal toch niet wanen, dat NAEREBOUT, toen het

(*) Ik kan zelfs wel gelooven, dat CORNELISSE, reeds vroeger, heeft kunnen aanraden, om het Schip, op de gezegde wijze, *in ruimer water* te brengen: want daarmede kan zeer gevoegelijk worden overeengebragt, hetgene voorkomt in het Journaal van NAEREBOUT. Volgens hetzelve, had NAEREBOUT, al spoedig na zijne komst aan boord, tot den Kapitein van *Zuiderburg* gezegd: „De wind is oost-„noord-oost. Wij moeten direkt vertrekken naar *Ply-„mouth*. Doe maar sein voor het Galjoot, dat hij zoo spoe-„dig mogelijk bij ons komt." De Kapitein had daarop te kennen gegeven, dat hij niet inzag, hoe daarmede het Schip zou kunnen bestuurd worden. NAEREBOUT had toen geantwoord, dat dit voor zijne rekening was. De Kapitein had daarop gezegd, dat hij vooraf Scheepsraad zou beleggen. En toen was het antwoord van NAEREBOUT: „Dat kan UwEd. „doen als wij onder zeil zijn; want UwEd. heeft immers „beraadslaagd, vóór ik aan boord was, om morgen ochtend „het anker te ligten, *ons het eene mijl of twee op zee te la-„ten drijven, en daar ten anker te komen.*"

het Galjoot losraakte, en gedurende deszelfs afwezigheid, lijdelijk en werkeloos mededreef met de weerlooze kiel? Dan ware de schipbreuk, of het stranden op de *Fransche* kust, onvermijdelijk geweest. Neen! Zoo ras het Galjoot losraakte, verzocht NAEREBOUT aan den Luitenant, die de wacht had, om visie van de kaart of het bestek, ten einde na te gaan, hoe ver het Schip reeds overgedreven was naar den *Fransche* wal; en toen hij bevond, dat er nog maar tot op den middag tijd overbleef, om te drijven, zonder gevaar, stelde hij (zoo als hij het in zijnen eigenaardigen stijl uitdrukt) *zijne vermogens aan 't practiseren*, om te zien het Schip voor den wind om, of door den wind heen, te krijgen; hetgene hem dan ook gelukte, door onderscheidene manœuvres met ankers en zeilen. NAEREBOUT was dus, in dezen hulp- en hopeloozen toestand, gestadig werkzaam; ja hij overtrof zichzelven daarin; hij deed waarlijk hetgene als onmogelijk geacht kon worden.

Ik wil inmiddels gaarne toegeven, dat het Galjoot, door CORNELISSE gevoerd, (offschoon wel niet toen het er het meest op aankwam, echter bij den aanvang en tegen het einde van de reis) van aanmerkelijken dienst geweest is tot het behoud van *Zuiderburg*; maar even zoo heeft de geheele Equipage van *Zuiderburg* met NAEREBOUT moeten medewerken om dit Schip te redden, en zonder dat was het ontwijfelbaar verloren geweest.

Maar, wie bestuurde toch alle die bewegingen? wie was de ziel van alle dezelve? Niemand anders dan FRANS NAEREBOUT.

Gelijk men dan, van ouds, de eer van uitstekende bedrijven plagt toe te schrijven aan het beleid en de dapperheid van den Vlootvoogd of den Veldheer, behoudens de verschuldigde achting aan zijne waardige onderhoorigen, houde ik het daarvoor, en meene het bewezen te hebben, dat er, zonder te kort te doen aan de verdiensten van CORNELISSE, noch die der schepelingen van

Zui-

Zuiderburg, volkomen grond was, om van FRANS NAEREBOUT te zeggen:

„ Wiens kloek beleid tot roer aan *Zuiderburg* verſtrekte."

Goes, 6 April 1821. G. J. VAN DEN BOSCH.

EENE MERKWAARDIGE REGTZAAK.

Sir THOMAS HERFORD was afkomſtig uit een der aanzienlijkſte huizen in *Ierland*; zijn vermogen was aanzienlijk. HENRIETTE, zijne eenige dochter, telde naauwelijks zestien jaren, en was een bekoorlijk meisje. Haar gevoelvol hart kreeg weldra achting voor TOM GREENNY, den jongſten zoon eener beroemde familie. Hij had ſlechts een middelmatig inkomen te wachten; want de voornaamſte erfgenaam was *Sir* JAMES, zijn ouder broeder, voor wien zijne ouders alle mogelijke zorg droegen, en die alle voorregten reeds lang genoot. Hij zag HENRIETTE, en beminde haar; maar ſlechts TOM gelukte het, haar te behagen. Gelukkig door overeenſtemming van gevoelens, hielden zij zich ſlechts met de middelen bezig, die hen het ſpoedigst voor het altaar konden vereenigen. *Milady* HERFORD ſcheen TOM GREENNY zeer te achten; want hij wist door beſtendige verkleefdheid en aanhoudenden ijver zich aan te bevelen.

Terwijl hij naar de goedkeuring van HENRIETTES ouderen ſtreefde, dong *Sir* JAMES naar hare hand; hare ſchoonheid betooverde hem, maar de erfenis niet minder. De ſchatten van beide familiën konden zijn huis een' nieuwen glans verleenen. Meer behoefde er niet, om de verbindenis wenſchelijk te maken. Hij droeg zijn plannetje zijne ouders voor. Deze draalden geenszins, om deswege met *Sir* THOMAS HERFORD te ſpreken. Het voordeel was aan wederzijden. HENRIETTES vader gaf zijne toeſtemming tot een huwelijk, hetwelk geene ſcheiding van zijne geliefde dochter vorderde, want verwijdering had hem inderdaad geſmart; maar hij ſtelde de trouwplegtigheid uit, tot hij van eene noodwendige reis naar *Duitschland* terugkwam. Na twee maanden wilde hij vertrekken, en zijne afwezigheid zou bijna een jaar duren. Zekerlijk een lang uitſtel; maar HEN-

RIETTE was nog jong, en de liefde van JAMES niet zeer hevig.

Weldra verſpreidde zich het gerucht van deze verbindtenis. HENRIETTE vernam hetzelve met ſchrik; zij leed met TOM GREENNY. De arme jongeling was wanhopig; hij verwenschte zijn noodlot, zijn' broeder, en klaagde den Hemel aan; zijne geliefde weende met hem. Op zekeren avond waren zij alleen; zij genoten de ſmartelijke weldaad, zonder getuigen te kunnen jammeren; zij omhelsden elkander onder tranen, en zwoeren elkander eeuwige trouw. Deze verzekeringen werden door onſchuldige liefkozingen afgebroken, die echter allengs ontaardden. TOM was teeder en heftig; HENRIETTE beminde. Beiden vergaten zich, en kwamen ſlechts tot bezinning om over hunne zwakheid te blozen. Het zorgelijke van hunnen toeſtand vermeerderde. HENRIETTE was ontroostbaar. TOM noemde zich den afſchuwelijkſten barbaar. Het weenen zijner geliefde doorboorde zijn hart. De bedwelming ging voorbij; ſmart en berouw bleven hem ſlechts over. Nog een jaar zagen zij voor zich. Welke veranderingen konden in hetzelve voorvallen! TOM GREENNY hechtte zich gretig aan deze hoop, en verlokte HENRIETTE tot een' gelijken droom. Een paar maanden verliepen; de ſchijntroost verdween, en de wanhoop greep beiden aan. HENRIETTE gevoelde de gevolgen van hare zwakheid; zij wist nu, dat zij moeder worden zou, en deze akelige zekerheid ſloeg haar geheel ter neder. Eene ijsſelijke en ſmaadvolle toekomst vertoonde zich voor haren geest. De rust was haar hart ontvlugt. TOMS gemoed was verſcheurd. Klagten baatten niets. Haar helpen? Hoe vermogt hij zulks? Vader en moeder den misſtap bekennen? Geen van beiden had den moed daartoe. Om den eerſten misſlag te vergoeden, begingen zij een' tweeden; maar de eerſte maakte dezen noodig. Zij beſloten, zich heimelijk te laten trouwen. HENRIETTE wilde eerst haar vaders reis afwachten. TOM had inmiddels een' geeſtelijke overgehaald, en bezorgde al het noodige om het huwelijk te voltrekken. Vergeefs!

Sir JAMES bemerkte de herhaalde zamenkomſten van zijn' broeder met HENRIETTE, werd overtuigd, dat beider harten elkander verſtonden, en wilde den gevaarlijken medeminnaar verwijderen. Zijne familie bewilligde daarin, en beloofde hem haren bijſtand. Twee dagen na het vertrek van *Sir* THOMAS, in denzelfden nacht, dat TOM GREENNY voor al-

altoos met zijne aangebedene vereenigd zou worden, in het oogenblik, dat hij naar hare kamer ging, werd hij door acht vermomden vastgehouden als een booswicht, en op een ſchip gebragt, dat naar *Oostindie* vertrok. Men verbeelde zich zijne ſmart, zijne woede over deze gewelddadige handelwijze! Hij was bewust van HENRIETTES toeſtand; hij wilde ſterven, en moest leven. Hij hoopte nogtans ſpoedig weder naar *Europa* te keeren; maar ook deze hoop werd verijdeld.

HENRIETTE had intusſchen haren TOM den ganſchen nacht gewacht; zij kreeg hem ook den volgenden dag niet te zien. Verliet hij haar? of vanwaar kon deze veronachtzaming voortkomen? Zij vernam weldra de ware oorzaak. Hare wanhoop ſteeg ten top; zij wilde de hand aan zichzelve ſlaan. Het buitengewone van haar ongeluk gaf haar den moed om hetzelve door te ſtaan. Redding was ondenkbaar. Zij droogde hare tranen, en weende ſlechts in haar hart voort. Zij beſloot alles hare moeder te ontdekken. De verwijtingen, welke zij waarſchijnlijk te gemoet ging, waren toch niet te vergelijken bij die, welke zij zichzelve deed. Daarom aarzelde zij niet. Zij vloog in haar moeders kamer, wierp zich aan hare voeten, bragt haar in verbazing, en roerde haar door eene openhartige bekentenis van haren afkeer van *Sir* JAMES, hare genegenheid voor TOM GREENNY, en den treurigen toeſtand, waarin een zwak oogenblik haar had gebragt. De inſpanning, welke dit verhaal haar kostte, putte haar uit; zij verſmolt in tranen, en kon het einde naauwelijks uitſtamelen.

De moeder, ontſteld, verrast, nedergeſlagen, verward, was buiten ſtaat om een enkel woord te ſpreken. HENRIETTES overſpanning bij dit vreesſelijk berigt, de kinderlijke tranen en de onmagt, die zij nabij was, verkondigden haar genoeg de ſmart en het berouw harer dochter. Zij heft de oogen ten hemel, ſlaat ze op de ongelukkige, en verſmelt met haar in tranen; zij houdt de verdiende verwijten (ach! zij hielpen toch niets) moederlijk terug, gaat naar hare kamer, denkt na, hoe zij de ſchande der berouwhebbende aan de oogen der wereld kan onttrekken, vormt en verwerpt plannen, keert eindelijk bedaarder weder tot haar kind, en zegt: „ HENRIETTE! gij hebt, helaas! vergeten, wat gij „ uzelve, wat gij uwe ouders verſchuldigd waart. Hoe zal „ *Sir* HERFORD dit berigt opnemen? Hoe hebt gij zijne „ en mijne teederheid beloond! Uwe ſchande, die geene tra-

„ nen

„ nen uitwisschen, valt ook op ons hoofd. Gij perst ook „ mij bittere tranen af. Maar weenen baat hier niets. Ik wil „ u het verschrikkelijke, schaamrood voor alle menschen te „ staan, besparen. Verberg, wat gij u te verwijten hebt, „ diep in uw hart: het zal u genoeg martelen. Ook *Sir* „ HERFORD zal niets van uwe schande vernemen. Ik ben „ verpligt hem te sparen: hij zou zich diep ongelukkig ge- „ voelen. Ik wil uw kind tot moeder verstrekken."

Zij deed het. Van tijd tot tijd klaagde zij over onpasselijkheden. Zij vertrouwde aan eenige vriendinnen, dat zij nogmaals moeder worden zou; ja, zij schreef dit aan haren echtgenoot, die dit berigt met verrukking ontving, en wien het speet, dat hij afwezig was, en niet in persoon zorg voor haar kon dragen. *Lady* HERFORD was blijde over zijne afwezigheid, die hare schikkingen begunstigde. Het gerucht van hare zwangerheid verspreidde zich in 't kort overal. *Sir* JAMES alleen was daarover misnoegd: HENRIETTE verloor in dezelfde mate aan beminnelijkheid in zijne oogen, als haar vermogen nu verminderd was.

Lady HERFORD begaf zich naar haar landgoed, onder voorwendsel, dat de lucht aldaar gezonder was. Zij nam hare dochter mede, die zij voor iedars oogen verbergen moest, tot zij een' zoon baarde, die als een kind van HERFORD werd opgevoed. De familie GREENNY brak eensklaps alle betrekkingen met die van HERFORD af; want HENRIETTE was geene rijke erfgename meer.

HENRIETTE kwam te *Dublin* terug, schooner dan ooit. Haar kwijnend voorkomen maakte haar nog interessanter: men schreef dit toe aan de landlucht. *Sir* THOMAS HERFORD bespoedigde zijne terugkomst, om zijne echtgenoote des te eerder te omhelzen. De nieuwe stamhouder maakte haar hem nog dierbaarder. HENRIETTE zag haren zoon onder hare oogen opgroeijen. Zij mogt, zonder bedwang, hem al hare teederheid bewijzen: de moedernaam verborg zich onder dien van zuster.

Sir THOMAS HERFORD stierf eenige jaren daarna, zonder in het geheim ingewijd te zijn; zijne echtgenoote volgde hem weldra in het graf. De geboorte van den jongen HERFORD werd nimmer opgehelderd. HENRIETTE wederhield hare moeder altijd van elke oplossing des raadsels. Dit geheim alleen waarborgde haar zoons naam en geluk. Zij liet zich het genoegen niet ontnemen van hem zelve op te voeden... Dit was zijn ongeluk. Alle gebreken van haren afgod

zag

zag zij met de toegevendheid eener moeder aan. Welligt had hij haar gehoorzaamd, wanneer hij zijne betrekking tot haar gekend had; als broeder, integendeel, veroorzaakte hij zijne zuster veel verdriet. Dikwijls beweende zij nog hare zwakheid, die hem het leven gaf, en verdroeg haar lijden geduldig, als eene regtvaardige ſtraf voor haren misſtap. De jonge HERFORD bereikte den ouderdom, dat hij zijn eigen meester werd. Als erfgenaam van een aanzienlijk vermogen, en als hoofd eener familie, liet hij zijner vermeende zuster dikwijls zijn voorregt gevoelen. Welk een zeldzame en ſmartelijke toeſtand!

Terwijl zij eenzaam en mishandeld zuchtte, kwam TOM GREENNY in *Europa* terug. Men had hem geſchreven, dat HENRIETTE dood was; en ſlechts dit droevig berigt hield hem langer in *Oostindie* op. Hij had aldaar een onmetelijk vermogen verworven, waarvan hij nu in zijn vaderland wilde leven. Men verbeelde zich zijne verraſſing, toen hij in *Dublin* vernam, dat hij bedrogen was, dat HENRIETTE nog leefde, en nog vrij, maar — ongelukkig was! Hij had haar niet vergeten, en vloog naar haar toe. Hij kon zijne lange afwezigheid door bedriegelijke brieven, die hij geloof geven moest, regtvaardigen. Hunne eerſte liefde ontwaakte weder, minder hevig, maar even zoo teeder. HENRIETTE helderde hem weldra alles op. Met welk eene blijdſchap vernam hij, dat *Sir* HERFORD zijn zoon was! „Ik ben uw echt„genoot," zeide hij tegen HENRIETTE; „de nacht, die „ons ſcheidde, moest ons voor eeuwig vereenigen. Wij be„hooren elkander door het verlangen onzer harten en door „onze eeden. De Hemel zal ons verbond heiligen."

HENRIETTE gaf hem hare hand, en beloofde hem nieuwe liefde en trouw; echter waagde zij het, hem dringend te bidden, dat hij het geheim van *Sir* HERFORDS geboorte niet zou ontdekken. Zij was beducht voor een opzien, waarover zij zich had te ſchamen. TOM GREENNY bewilligde echter ongaarne in dit bedenkelijk punt; hij kon HENRIETTE niets weigeren; hij hoopte later haren wederſtand te overwinnen, en dacht ſlechts aan zijn op handen geluk.

Sir HERFORD zag het huwelijk zijner zuster met tegenzin; hij rekende er reeds op, dat zij nimmer zou trouwen; hij miste reeds bij voorraad, wat zij van de ouderlijke nalatenſchap medenam; hij wees de voorſlagen ter deeling, onder nietige uitvlugten, van de hand. TOM GREENNY werd drif-

driftig; het kwam tot eene heftige woordenwisseling. TOM sprak met al den nadruk, waartoe de vadertitel hem het regt gaf. HERFORD, door dezen hem tot hiertoe ongewonen toon getergd, verzocht hem koel, minder meesterachtig te spreken, of liever te zwijgen. TOM wilde antwoorden. „Dat „ is te veel!" riep de trotsche; „ gij zult weten, dat het, „ na mijn' raad om te zwijgen, uitzinnigheid en beleediging „ is, te willen voorttwisten; dit geschiedt bij mij nooit on„ gestraft, en," „ de hand aan den degen slaande, „ hier is „ mijn antwoord!" — „ Wat zie ik!" riep TOM, en sprong verschrikt terug; „ wat doet gij?" — „ Hetgeen billijk is. „ Verdedig u!" — „ Hemel! waar ben ik?" — „ Laat alle „ verwondering en uitroeping weg: dit zijn armzalige tegen„ wapenen. Verwacht geene verschooning van mij." — „ Ramp„ zalige! ... *Mij* wilt gij vermoorden? Wanneer gij wist..." — „ Ik weet, dat ik beleedigd ben, en eisch voldoening. Kunt „ gij nog aarzelen, bloodaard?" — „ HERFORD! uitzin„ nige! kent gij mij?" — „ o Ja! ik leer TOM GREEN„ NY kennen als een' lafhartige, wien de wetten der eer „ vreemd zijn, en die bij mij school gaan moet. Wie den „ dood vreest, vermijde beleedigingen, en late den man van „ eer ongemoeid."

Deze plompheid scheen den teedergevoeligen TOM GREENNY den doodsteek te geven. Hij stond als verstijfd. Zijn eerste levensteeken was, dat ook hij naar den degen greep; doch hij bedwong zich, zag *Sir* HERFORD met gebiedende waardigheid aan, en zeide: „ Barbaar! uw hart voelt niets? „ Ondankbare! het mijne spreekt. Gij zult eenmaal over uwe „ grimmigheid sidderen, en mij danken, dat ik u van de gru„ welijkste aller misdaden wederhield." Met deze plegtige woorden verliet hij hem. *Sir* HERFORD wilde hem vervolgen: eene onwillekeurige huivering wederhield hem; maar zijn besluit bleef vast, TOMS huwelijk nooit toe te staan. Hij bragt zijn' twist opzettelijk onder de lieden, voerde alles aan uit het geweigerd tweegevecht, wat TOM GREENNY vernederen kon, en zwoer luide, dat de lafaard nimmer zijn zwager zou worden. Hij liet zijne zuster in huis genoegzaam opsluiten. TOM kon zich niet regtvaardigen, zijne echtgenoote niet bevrijden, dan wanneer hij zijn geheim openbaarde. Hij toefde niet langer; hij riep de wetten in, ter bescherming eens vaders en eener ongelukkige moeder, tegen de strafbare vervolgingen eens zoons. *Sir* HERFORD ver-

nam

nam niet zonder verbazing, wat zich wegens zijne geboorte verſpreidde; maar hij hield alles voor eene door TOM GREENNY uitgedachte fabel, om zijne lafhartigheid te verontſchuldigen en zich te wreken. Hij verdedigde zich. Waarom hadden zij hun geheim niet veel vroeger geopenbaard? Moesten zij wachten, tot hij zijne toeſtemming weigerde tot het huwelijk zijner zuster? — De regtbanken zwoegden onder dit zonderling regtsgeding. De regters wisten niet, hoe zij zouden beſliſſen. HENRIETTE verſcheen in de geregtzaal; hare verklaring ſtemde volkomen met die van TOM GREENNY overeen; doch andere bewijzen ontbraken.

Het proces duurde reeds een jaar. Beide partijen wachtten met ongeduld op de regterlijke uitſpraak. De openbare meening ſprak voor *Sir* HERFORD.

In den vooravond des dags, dat het vonnis zou uitgeſproken worden, kwam een onbekende grijsaard bij den jongeling, een geeſtelijke, de biechtvader van *Lady* HERFORD, die haar op haar ſterfbed had bijgeſtaan. „Hoor mij aan, „*Milord!*" zeide hij; „ik kan u wegens het geheim uwer „geboorte ophelderingen mededeelen. Gij zijt HENRIETTES en TOM GREENNYS zoon. *Lady* HERFORD heeft, „ſtervende, mij dit geſchrift behandigd, hetwelk zulks bewijst. Het is door hare hand onderteekend, en door getuigen zoowel als door andere perſonen, die bij de bevalling van *Miſs* HERFORD dienst deden, bekrachtigd. Ik „overhandig u hetzelve. Er beſtaan nog twee oorkonden „van gelijken inhoud, die anderen waren aanvertrouwd, en „thans, daar het de nood vereischt, aan uwe beide ouders „zullen bezorgd worden. *Lady* HERFORD heeft ons het „diepſte geheim aanbevolen, en wij zwoeren, hetzelve eerst „dan te ontdekken, wanneer de omſtandigheden zulks onvermijdelijk vorderden. Dit oogenblik is daar. Wij zijn „van onzen eed ontſlagen. Gij weet nu alles, *Milord!* volddoe uw' pligt; de onze is vervuld."

Sir HERFORD had dit verhaal met zigtbaar beven aangehoord. Hij vergeleek het handſchrift zorgvuldig met de brieven van *Milady*, zijne vermeende moeder: de gelijkheid der hand was onmiskenbaar. Blozende om zijne onſtuimige handelwijze, herinnerde hij zich met ontzetting, dat hij zijn vaders bloed vergieten wilde. Eene koortsrilling overviel hem; hij weende; de natuur ſprak in zijn hart: hij gevoelde een innig berouw. Van den waardigen dienaar Gods verzeld,

ſnel-

ſnelde hij naar TOM GREENNY, waar de andere documenten bereids bezorgd waren. HENRI TTE zat naast hem. Hij viel voor beiden op de knie, verwenschte zijne dwaling, zijne ondankbaarheid, zijne verblindheid, en ſmeekte hen om vergiffenis. Zijn berouw, zijne onderwerping trof hen. Zij vergaven het gebeurde, en omhelsden hem. Hij bragt zelf de opheldérende papieren naar de regters, en verzocht hun, hem te veroordeelen.

Dit voorval baarde in geheel *Engeland* een verbazend opzien. TOM GREENNY huwde, na zoo vele wederwaardigheden, zijne HENRIETTE, en was ongemeen gelukkig. *Sir* HERFORD voegde GREENNYS naam bij den zijnen, en vergoedde, door kinderlijke teederheid en eerbied, zijnen ouderen al de geledene ſmart en ſmaad.

DE PROTESTANTSCHE MARTELARES IN HET OOSTENRIJKSCHE, IN DE NEGENTIENDE EEUW (*).

Zie hier een ſtaaltje der *vervolging om den Godsdienst*, in de Staten van een Hoofdlid des *heiligen Verbonds*, in het jaar 1812, voorgevallen, en medegedeeld door het geachte *Duitſche* dagblad *Iſis*, door Prof. OKEN. De ſtrenge verantwoordelijkheid, waaronder thans de *Duitſche* dagbladen geplaatst zijn, ſtaat ons borg voor de waarheid der gebeurtenis.

In *Hongarije* moeten, volgens de *reſolutio carolina* van 6 April 1731, in gemengde huwelijken, wanneer de vader Roomsch is, alle kinderen Roomsch opgevoed worden. Deze wet is wel door eene andere van den nooitvolprezen' JOSEPH II verzacht, maar wordt nogtans ſedert *in al hare geſtrengheid gehandhaafd.*

CHRISTINA LANG, geboren in 1800 te *Loſonez*, een vlek in het Geſpanſchap van *Neograd*, wier vader hard Roomsch was, maar niets tot de opvoeding van zijn kind bijdroeg, werd van hare moeder, eene godvruchtige *Lutherſche* vrouw, braaf en christelijk opgevoed. Deze leerde haar gezangen, las haar voor, en vertelde haar Bijbelſche geſchiede-

(*) Den Lezer, den Roomschkatholijken Lezer vooral, zij herinnerd, dat de Redactie van dit Maandwerk, overeenkomſtig den geest der Christelijke verdraagzaamheid, het *Katholicismus* evenmeer vereert, als zij het op het *Papismus* geladen heeft.

denisſen; dagen lang hield zij zich aan het ſpinnewiel met haar kind zoo liefderijk bezig, dat het meisje met hare geheele ziel aan de moeder hing. De vader was niet t' huis, dan des nachts. Met het zevende jaar wilde de moeder het kind ter ſchool zenden; maar de Protestantſche ſchoolhouder durfde het niet aannemen, om niet dadelijk (volgens de bovengemelde wet) *afgezet* te worden, en in eene *Roomſche* ſchool kon de moeder het kind ook niet zenden, volgens JOSEPH's verordening, (die echter altijd buiten gebruik bleef) dat de jongens in den Godsdienst des vaders, de meisjes in die der moeder moesten opgevoed worden. Dus leerde het meisje tot haar twaalfde jaar noch lezen noch ſchrijven. Het was intusſchen door *Roomſche* beſpieders niet uit het oog verloren, en men wilde bij de moeder *Roomſche* onderwijzers in huis zenden, om de kleine CHRISTINA — niet lezen en ſchrijven, maar — de *Roomſche* kerkgebruiken te leeren.

Eindelijk beſloot men nu, daar de moeder zich ſtandvastig op de wet van Keizer JOSEPH beriep, geweld te gebruiken. Des middernachts in den herfst van 1812 wordt het huis door vier roodgekleede, ſterkgewapende kerels overvallen, die CHRISTINA uit de armen der moeder ſcheuren, haar bijna naakt op een' wagen zetten, en, te midden van een' donkeren, regenachtigen nacht, naar een *Roomsch* dorp brengen bij een' kwaadaardigen Priester, die haar het *Ave Maria*, de zeven Sacramenten, en eenige gebeden, door ſlagen met liniaal en ſtok vlak op het hoofd, zocht in te prenten. Dit niets batende, zond men het arme kind naar den *Roomſchen* Biſschop te *Roſenau*, waar men andere middelen, vleijerijen, beloften, geſchenken, zelfs kinderlijke ſnoeperijen en prentjes, bezigde; doch alles vergeefs: het beeld der brave moeder, de herinnering aan hare godvruchtige ſprenken, gebeden en geſchiedenisſen waren te diep in de ziel des kinds gegrift, dan dat geweld, list, of ſchijnbare vriendelijkheid, haar van haren Godsdienst konden aftrekken; integendeel verſterkte dit alles haren afkeer van het *Roomſche* dwanggeloof. Zij vond eindelijk gelegenheid om te ontvlugten, en kwam gelukkig weder bij hare moeder; maar zij werd door de dienaren van het geweld op nieuws opgeſpoord, gevat, en naar een' anderen Priester gebragt, wien het ſlechts te doen was, om het jawoord, dat zij *Roomsch* wilde worden, van haar af te perſen. Daar echter alles te vergeefs was, noodde hij eens alle zijne ambtgenooten uit die ſtre-

ken, meest jonge lieden, tot zich, die eene *heilige Kerkvergadering* over de ongelukkige moesten houden. Nadat men haar gekweld, gestooten, de helsche straffen der ketters levendig voor oogen gesteld had, nam eindelijk een weldoorvoede Priester hare regterhand, sleepte haar naar de keuken, waar een groot vuur tot onthaal der gasten brandde, en *stak die hand in dat vuur*, met de vraag: *Niet waar, dat doet zeer? Hoe zeer denkt gij dan wel, dat het u doen zal, wanneer u de Duivel in de Hel met lijf en ziel, als eene ketterſche, eeuwig zal braden?* Allen *lachten*; het slagtoffer schreeuwde, en viel onmagtig voor de voeten van den Priester neder. Van dit branden heeft zij langen tijd de vreesselijkste pijn in de vingers gehad, en moest geneeskundige hulp gebruiken. Nogtans durfde zij niet klagen, om niet nog meer te lijden. Na achttien weken in deze Hel te hebben doorgebragt, verplaatste men haar naar *Ardos*, eene plaats in het Gespanschap van *Abanjoar*, en wierp haar eerst in een' somberen, onderaardschen kerker, waar zij vier weken lang bij water en brood moest verkwijnen, en men haar des nachts door allerlei schrikbeelden en gewaande spookverschijningen ijzing zocht aan te jagen. Hare moeder, die haar hier eens bezocht, herkende haar naauwelijks, zoo bleek en vermagerd was zij. Na derdehalf jaar op die wijze gemarteld te zijn, joeg men haar vanhier naar het klooster te *Jasau*, bij *Kaschau*. Hier werd zij, na eenige dagen, in eene groote, prachtige zaal gevoerd, en in het midden geplaatst. Tegen haar over zat een voornaam, dik Heer in 't zwart, met verscheidene ordesteekenen; aan de regterhand zes Prielters, met fraaije kleederen, beurzen en kostbaarheden; links zes andere, met zweepen, knuppels enz. Na een weinig *Latijn* met elkander gesproken te hebben, (dus drukt zich CHRISTINA LANG in haar verhaal woordelijk uit) kwam de eerste tot haar, en zeide met eene zoete, minzame stem: „ Zie „ eens, lieve dochter! (maar gij moet hier geheel niet *philoſophéren*, maar slechts uw gezond verstand gebruiken) zie „ eens dezen fraaijen gouden dukaat, en dat oude, verroeste „ drieduitenstuk (*kreutzer*): wat zoudt gij wel grootere „ waarde toekennen?"

Zij. „ Ik heb geen geld noodig: om het geld is het mij „ niet te doen, maar om den Godsdienst.

Hij. „ Juist dat wil ik ook, dochtertje! Zie, dit goud is

„ on-

„ onze alleen zaligmakende Godsdienst; maar de *Lutherſche*
„ ketterij is niet eens dit drieduitenſtuk waard."

Het meisje zweeg daarop; waarna de tweede dus begon:

„ Gij zijt een meisje, niet waar? Wel nu, wat hebt gij
„ liever, dit nieuwe zijden kleed daar in mijne regterhand, of
„ dien ouden geſcheurden lap, dien voetveeg, in mijne linker?"

Zij. „ Ik heb geen kleed noodig; mijne moeder zal er
„ mij wel een geven, als ik het noodig heb."

Hij. „ Toch niet, toch niet. Hoor eens, dit nieuwe zij-
„ den kleed is onze Godsdienst; die oude lap is de uwe."

Zij. „ Zoo! Mijne moeder heeft mij eens gezegd, dat
„ onze Godsdienst nieuwer was, dan —"

Hier overviel men haar met oorvegen, toeden en ſtokſlagen, dat zij bedwelmd ter aarde zonk, en bont, blaauw en bebloed de kamer uitgedragen werd. Andermaal peinsde zij op de vlugt, die zij ook bewerkſtelligde, met opoffering van alles, wat zij van hare kleeding ſlechts missen kon, aan eene oude keukenmeid, die haar daarvoor wat brood gaf, en uit het keukenvenſter liet. Doch zij geraakte in de bosſchen verdwaald, tot zij eindelijk, door de ontmoeting en hulp van een braaf man, tot eenen neef, en vandaar tot hare moeder kwam. Zij beſloot echter, uit vrees voor nieuwe vervolgingen, naar de groote ſtad *Pesth* te gaan, en zich daar onder de talrijke bevolking te verſchuilen; doch de dweepers wist haar ook daar op te ſporen: de *Lutherſche* Gemeente kreeg bevel, *haar uit de kerk te jagen, wanneer zij daar verſchijnen mogt*, en *Heidukken* brachten haar alle zondagen, als eene misdadige, naar de *Roomſche* kerk, waar zij, uit vrees voor de ſlagen der ſoldaten, jammerend voor het altaar moest liggen, zoodat al het volk met deernis over haar begaan was. Het is waar, vijf of zes maal kwamen, gedurende deze vervolging, Koninklijke (Keizerlijke) beſluiten te haren voordeele aan de *Roomſche* Priesters, met de uitdrukkelijke woorden, dat zij, na een onderwijs van zes weken bij een *Roomſchen* Priester, naar welgevallen een Godsdienst mogt aannemen en belijden, (volgens de wet, welke ten aanzien van *Roomſchen* gegeven is, die *Protestantsch* willen worden.) Op het laatst des vorigen jaars (1820) bevond zich dus deze jonge Geloofsheldin ten huize van den Stadspastoor van *Pesth*, PÜHLINGER, om aldaar het onderwijs voor zes weken te — genieten. Verder loopen de berigten niet.

Men zou zich zeer vergisſen, wanneer men dit voorbeeld

als het *eenige* aanmerkte van den zwaren druk, waaronder de Protestanten in *Hongarije* zuchten. In elke *Hongaarsche* ſtad is eene zoogenaamde *Hoopkerk*, en een *Hooppastoor*, alleen aangeſteld om *Proſelyten* te maken en aan te nemen. *Men overvalt dikwijls geheele dorpen, drijft de Protestantſche boeren met ſtokſlagen naar de Hoopkerk, en dwingt hen tot den Roomſchen Godsdienst; volgens de wet, die kinderen van Roomſche vaders noodzaakt, Roomsch te worden: want, zegt men, uwe Voorvaders zijn zekerlijk allen Roomsch geweest; dus moet gij het ook worden!*

Somtijds maakt men openlijk bekend, dat elk, die Roomsch wil worden, 50 gulden kan bekomen; waardoor eens zeven arme ſoldaten zich hebben laten verleiden.

BIJZONDERHEDEN, RAKENDE NAPOLEON. Door Mevr. de Wed. des Generaals DURAND.

(*Mes Souvenirs ſur* NAPOLÉON, *ſa Famille et ſa Cour; par Mme. Ve. du Général* DURAND, *attachée, pendant quatre ans, à l'Impératrice* MARIE-LOUISE. *II Tomes. Paris*, 1820.)

Mevrouw DE MONTESQUIOU, die aan haren doorluchtigen kweekeling, den zoon van NAPOLEON, vroegtijdig die beginſelen van vroomheid zocht in te boezemen, welke haar zoo bijzonder eigen waren, gewende hem, des morgens en des avonds te bidden. Sedert de tegenſpoeden, in *Rusland* ondervonden, voegde zij bij die kinderlijke gebeden nog deze woorden: *o God, boezem mijnen vader het verlangen naar den vrede, tot heil van* Frankrijk *en van ons allen, in!* NAPOLEON bevond zich op zekeren avond in de vertrekken van zijnen zoon, ten tijde van dat gebed: Mevrouw DE MONTESQUIOU veranderde niets in het gebed, en de Keizer hoorde het kind de opgegevene woorden nazeggen. Hij grimlachte, doch maakte daarover geene de minſte aanmerking; want hij kende de denkwijze der Gouvernante. Zij toch had den moed gehad, hem te zeggen, wat zijne vleijers hem altoos zochten te verbergen: hoezeer, namelijk, *Frankrijk* den vrede wenschte, en dien ook behoefde. NAPOLEON hoorde haar geduldig aan, zeide haar, dat hij dien

dien ook wilde daarstellen, en veranderde het onderwerp des gesprecks.

Inmusschen werden de toebereidselen tot eenen nieuwen veldtogt met eenen ongeloofelijken ijver gemaakt. De nieuwe wapenen schenen als van den hemel te regenen; onmetelijke magazijnen van leeftogt, fourage en munitié werden van alle oorden bijeengebragt; en menschen schenen als uit den grond op te komen, om de openingen der oude legioenen aan te vullen, en nog nieuwe daar te stellen, al naardat zij van tijd tot tijd voor den Keizer de revue passeerden. Op zekeren dag, een regement Jagers, onlangs geformeerd, onder de vensters der Tuileries zijnde defileren, riep hij uit: „Welk een schoon regement! Het doet mij watertanden."

De oprigting der *Gardes d' honneur* joeg al de oude adellijken, in alle rijken, die verbazende sommen hadden betaald, om hunne kinderen aan den krijgsdienst te onttrekken en plaatsvervangers te koopen, waartoe velen zelfs twee- en driemalen waren verpligt geweest, tegen hem in het harnas. Deze maatregel was, over het algemeen, zoo onregtvaardig en zoo onstaatkundig, dat verscheidene lieden vermoed hebben, dat de Hertog VAN BELTRE, die denzelven voorstelde, trouwelooze oogmerken daarbij gehad hebbe, als bedoelende die klasse van menschen van den Keizer afkeerig te maken, die, wel is waar, de minste in getal is, maar zeker het meest moet ontzien worden wegens talenten, rijkdommen, en den invloed, welken zij kan uitoefenen; ja, met één woord, men gelooft, dat hij door eenige buitenlandsche magt daartoe is omgekocht geworden. Zijn volgend gedrag was ook juist niet geschikt om deze blaam weg te nemen, en eene anekdote met den Kolonel CZERNITCHEW moet dit vermoeden nog bevestigen. Ik zal dezelve hier invlechten, hoezeer zij een jaar vroeger gebeurde dan het tijdstip, van hetwelk wij thans spreken.

Deze *Rus*, die zich eenigen tijd te *Parijs* onthield, scheen zich in 't geheel niet te bemoeijen met het staatkundige, maar bezocht de beste gezelschappen en de schouwburgen, maakte zijn hof aan schoone vrouwen, was de gedeclareerde minnaar van vele, en scheen niet dan voor zijn vermaak te leven. De Minister van Politie vermoedde echter; dat zijn verblijf te *Parijs* zekere geheime redenen had, en een geheim bedekte, waaromtrent het van belang ware, hetzelve te kennen. Deze deed alle zijne gangen nagaan, en vernam wel-

den, dat hij veelvuldige zamenkomsten had met eenen ondergeschikten Chef der Bureaux van het Ministerie van Oorlog. De Hertog VAN ROVIGO maakte dit aan den Hertog VAN BELTRÉ bekend, en deelde hem zijne vermoedens mede. Deze verzekerde echter, wèl te weten, dat de verbindtenis dier beide lieden eeniglijk gegrond ware op eene overeenkomst van smaak voor de muzijk, en dat zulks geen' den minsten grond tot ongerustheid konde opleveren. De waakzaamheid der Politie bleef niettemin even werkzaam; en die Minister vernam op zekeren morgen, dat de Kolonel *Parijs* den vorigen avond eensklaps had verlaten. Men gaf bevel; zijn voormalig verblijf met alle oplettendheid te doorzoeken. Men vond daar niets dan papieren, in zeer kleine stukjes gescheurd. Men verzamelde deze zorgvuldig, en bragt ze bij den Hertog VAN ROVIGO, die den bekwaamsten zijner onderhoorigen bevel gaf, ze te verzamelen, en te trachten den inhoud daarvan op te maken. Dit was nu wel onmogelijk; maar men herkende toch deze stukken, als afkomstig uit een Bureau van het Ministerie van Oorlog, 't geen men den Minister aanwees. Zij waren juist uit dat Bureau, in welk de gezegde Chef werkte, tegen welken men het vermoeden had opgevat. Hij begaf zich terstond derwaarts, en binnen twee uren tijds had men de zekerheid, dat alle plans van den veldtogt tegen *Rusland*, de staten des legers, de lijsten van alle hulpmiddelen enz. aan den Kolonel verkocht waren, die, met al deze stukken voorzien, vertrokken was. Men zond wel dadelijk, door middel van den telegraaf, de order, om den Kolonel te arresteren, naar de grenzen; maar, toen dezelve te *Meintz* aankwam, was CZERNITCHEW deze stad alreeds gepasseerd, en buiten alle bereik.

In het midden der lente vertrok de Keizer naar het noorden van *Duitschland*, werwaarts hij ook van tijd tot tijd zijne troepen had doen heentrekken. Vóór zijn vertrek benoemde hij de Keizerin tot Regentes des Rijks, en zijnen broeder JOZEF tot Voorzitter in den Raad van Regentschap. MARIA LOUIZA vergezelde hem tot *Meintz*. Men zou, bij het zien zijner armee, nooit hebben kunnen gelooven, dat deze de armee eener natie zij, die in den vorigen veldtogt eene zoo schoone en talrijke verloren had. Iedereen kent den rampspoedigen afloop van dezen veldtogt, welke het overblijfsel dier oude benden zag te gronde gaan, die zoo lan-

langen tijd de overwinning aan hare wapenen gekluisterd hadden: maar slechts weinige personen weten, dat er te *Dresden* nieuwe onderhandelingen van vrede plaats hadden, waarvan de preliminairen waren erkend en opgemaakt, en dat NAPOLEON gereed was die te teekenen, toen eene kwalijk gepaste aanspraak van den Hertog VAN BASSANO al zijne schikkingen op eenmaal deed veranderen. „ Sire!" zeide hij bij het overreiken der pen, die de rust van *Europa* moest verzekeren, „ men zal dan ditmaal niet kunnen zeggen, „ dat gij den vrede gegeven, maar dat gij ze ontvangen „ hebt." Het is niet wel te bepalen, of de Hertog zekere geheime wenschen voedde om den oorlog voort te zetten, of dat hij over de rampzalige gevolgen niet heeft nagedacht, die de noodlottige woorden, welke hem ontsnapten, moesten voortbrengen. Hoe dit zij, de Keizer meende te zien, dat in dit oogenblik de roem van zijn geheel leven zou taanen; hij wierp de pen driftig van zich, en verklaarde, niets te zullen teekenen.

Telkenreize als NAPOLEON, uit scherts, het huis van *Oostenrijk* aanviel, verdedigde MARIA LOUIZA hetzelve met warmte. Op zekeren tijd haar meldende, dat de Keizer van *Oostenrijk* het oogmerk had, zich van eenige steden meester te maken, die hem zeer gelegen waren, zeide hij: „ Gij „ zijt, dat uw vader een roover is, die zich toeëigent, wat „ hem niet toekomt." — „ Dat zij zoo," zeide zij; „ maar „ gij rooft geheele Koningrijken, en mijn vader niet dan „ eenige weinige landstreken." NAPOLEON lachte regt hartelijk over dit antwoord, en vroeg aan de tegenwoordig zijnde personen, of eene vrouw, die haren man moet eeren, hem wel als eenen roover mogt behandelen.

NAPOLEON bleef langen tijd in vriendschappelijke betrekking met hen, met welke hij weleer zoodanige verbindtenissen had aangegaan. Toen hij reeds Eerste Consul was, ontving hij zeer vertrouwelijk te *St. Cloud* de vrienden van zijnen meest geringen staat. En de redenen, die hem eindelijk bewogen zijn gedrag in dit opzigt te veranderen, waren daarin gelegen, dat velen hunner de achting vergaten, welke zij aan het hoofd des bestuurs van *Frankrijk* verschuldigd waren; terwijl zij hem noodzaakten, die te eischen. Onder dit getal behoorde ook DUGAZON. Terwijl deze eens te *St. Cloud* was, meende BONAPARTE te bemerken, dat de lij-

vigheid van dezen tooneelspeler verbazend was toegenomen. „ Wat begint gij u in de rondte uit te zetten, DUGAZON!" zeide hij, terwijl hij hem op den buik klopte. „ Niet zoo, „ veel als gij, Papaatje!" antwoordde de acteur, en veroorloofde zich dezelfde gebaarmaking daarbij. Het papaatje antwoordde destijds wel niets; maar DUGAZON werd sedert te *St. Cloud* niet weder in zijne tegenwoordigheid toegelaten.

ISABEY, een miniatuurschilder, was niet minder onbescheiden. BONAPARTE beminde zeer de ligchaamsbewegingen, en gaf zich dikwerf aan zulke spelen over met personen, die hij met zijnen bijzonderen omgang verwaardigde. Eens, dat men te *Malmaison haasje-over* speelde, scheen ISABEY niet te bemerken, of wilde het niet bemerken, dat de overige spelers altijd den Eersten Consul voorbijgingen, en over de verder staande sprongen. Hij nam dus deze bescheidenheid niet in acht, maar sprong frischweg over den rug van den Eersten Consul. Deze liet niet merken, dat hij het kwalijk nam; maar gaf hem in 't voorbijgaan eenen harden slag voor zijn achterste. ISABEY riep: „ Daar lach „ ik mee; hij heeft toch ook voor mij moeten opzitten." Ik zal hier wel niet behoeven bij te voegen, dat ISABEY in 't vervolg de deur voor zich gesloten vond. De Keizer vergaf hem dit nogtans naderhand, want hij koos hem uit, om aan MARIA LOUIZA les te geven in het teekenen; maar hij verleende hem nimmer eenige gunst.

IETS NADERS, AANGAANDE DE MEDEGEDEELDE OPERATIE VAN DEN KANKER (*).

Mijn Heer de Redacteur!

Daar, in het laatste Nommer van uw Maandwerk, de door den Heer RICHERAND te *Londen* (moet zijn *Parijs*) verrigte kunstbewerking op eene wijze is opgegeven, die wellig den een' of anderen Heelmeester tot eene onvoorzigtige navolging zou kunnen opwekken, zoo heb ik het niet ondienstig geoordeeld, U te berigten, dat de Heer MICHELLEAU, waaraan men gedachte kunstbewerking verrigt heeft, niet genezen, maar, eenige maanden na *Parijs* verlaten te heb-

(*) Zie *Meng.* No. V.

hebben, aan zijne *op nieuws kankerachtig ontaarde* (*) wonde overleden is. Dit heeft dan ook te dier tijd aanleiding gegeven tot een geschrift, getiteld: *Disfertation sur le danger de la refection des côtes et de l'excision de la pleure dans les maladies cancereuses etc. Par.* 1818, waarin de schrijver (de Chir. NICOD) zich in vrij bitsche uitdrukkingen over RICHERAND, en zelfs over PERCY, die zijn Rapport over de Verhandeling van RICHERAND in het Instituut had uitgebragt, uitlaat. Dat men op dezelfde bladzijde tweemalen het woord *Pericordium* in plaats van *Pericardium* leest, zal zeker eene drukfout zijn. (†)

In de verwachting, dat gij dit berigt wel eene plaats in uw volgend Nommer zult willen inruimen, teeken ik mij

Uw' beftendigen Lezer

Amfterdam, 20 April 1821. N. N.

(*) Dit bewijst alzoo niets tegen het welgelukken der Operatie zelve. *Red.*

(†) Zoo is het inderdaad. *Red.*

DE TEEDERE ECHTGENOOT.

Eene ware Anecdote.

Een reiziger kwam in de moerasfen van het graafschap *Esfex*. Toen hij langs de fmalle dijken, dié door deze moerasfige ftreken voeren, met moeite voorttrok, kwam hem een inwoner langzaam te gemoet. Hij was een mager man, van eene ziekelijk gele kleur, met holle oogen, die een' van den doode opgeftanen gelijk was.

De reiziger fprak dit geraamte aan, vernam naar de levenswijze der inwoners aldaar, hunne zeden, de eigenaardigheden der landftreek, enz. De man gaf hem de gevraagde opheldering, en voegde er bij, dat deze moerasfige ftreek zeer nadeelig voor de gezondheid was.

„ Dat merk ik aan uw voorkomen," zeide de reiziger; „ in uwe plaats zou ik elders, waar eene gezonder lucht is, „ mijn brood zoeken te verdienen."

„ O!" zeide de andere, „ zoo erg is het in lang nog niet „ met mij, als mijnheer zich verbeeldt. Sedert ik mijne negende vrouw begraven heb, bevind ik mij vrij wel."

„ Negen vrouwen!... Zijn die alle geftorven?"

„ Ja; en ik hoop er nog negen te laten begraven."

„ Hoe kan men daaraan denken!" riep de reiziger, half misnoegd, half verbaasd.

„ Daarover moet gij u niet verwonderen, mijnheer! Wij „ zijn een zonderling slag van menschen; wij zijn half vis- „ schen, half watervogels. Wij leven daar heel dragelijk, „ waar andere menschen den dood vinden."

De reiziger verzocht eene nadere verklaring deswege.

„ Het verblijf in deze poelen," vervolgde de andere, „ stort ieder, die hier niet geboren en groot geworden is, „ binnen korten tijd zeker in het graf. Wanneer iemand onzer „ lust om te trouwen heeft, dan zoekt hij eene bruid in de „ hooger liggende streken. Brengt hij haar hier, dan leeft „ zij zeker niet lang. Na haar afsterven haalt hij zich eene „ tweede, derde, vierde, vijfde; want hij kan zeker staat „ maken, spoedig weder weduwenaar te worden. Op deze „ wijze heeft menig arme duivel hier, door de vele kleine „ huwelijksgiften, een aardig fortuintje zamengebragt, waar- „ van hij zeer gemakkelijk leven kan. Ik zelf heb op deze „ wijze thans meer, dan ik ooit door arbeid had kunnen „ verdienen. Ik denk thans reeds aan mijne elfde vrouw; „ want mijne tegenwoordige, de tiende, zal het zeker niet „ lang meer maken."

De reiziger vond dit afschuwelijk, en gaf zijn misnoegen daarover te kennen.

„ Ei wat!" zeide de inboorling; „ dit is zeer billijk. Wij „ ruilen. Onze jonge meisjes trouwen wij uit aan de bewo- „ ners der hooger liggende streken. Ieder is zich zelf de „ naaste, en moet op zijn voordeel bedacht zijn. Geloof „ mij, mijnheer! er is geene plek op den ganschen aardbo- „ dem, die de weerspannige, kijfzuchtige en booze wij- „ ven beter genezen kan, dan onze moerasgrond." En, ter wijl hij den reiziger vertrouwelijk op den schouder klopte, zeide hij tegen hem: „ Hebt gij bij geval eene booze vrouw, „ breng haar bij ons: ik sta er u voor in, gij zult nog spoe- „ diger van haar ontslagen worden, dan door een' dokter, „ hij mag zoo beroemd zijn als hij wil."

Daar de reiziger ongehuwd was, bedankte hij voor dit vriendelijk aanbod. Misschien, nogtans, kan een ander met dit berigt zijn voordeel doen.

EDE-

EDELE DENKWIJZE VAN EEN' MAROKKAANSCHEN KEIZER.

Het was gebruikelijk, dat men voor SIDI MUHAMED, Keizer van *Marokko*, niet anders verſcheen, dan blootsvoets. Eene Bezending van wege den *Europeſchen* Koophandel weigerde, zich aan deze pligtpleging te onderwerpen. Men berigtte zulks den Keizer. „ Wat doet de *Muzelman*," vroeg de Keizer, „ eene Moskee binnentredende?" — „ Hij „ ontſchoeit zich." — „ Wat doet de *Chriſten*, bij het in„ gaan eener Kerk?" — „ Hij ontdekt zijn hoofd." — „ Welnu!" ſprak de Vorst, „ mag ik van hem eenig ander „ blijk van eerbied vorderen, dan hetgene hij der Godheid „ toebrengt?" — En hij ontving het Gezantſchap.

GEESTIG, OF PROFAAN? OF BEIDE?

De Zuster des beroemden Geſchiedſchrijvers DE THOU, dien de Kardinaal RICHELIEU liet onthoofden, bezag eens het Grafgeſteente dezer Eminentie in de *Sorbonne*, en ſprak daarbij de woorden der Zuster van LAZARUS: „ Heer! „ waart gij *hier* geweest, zoo ware mijn Broeder niet ge„ ſtorven."

OP DEN EERSTEN TAND VAN MIJN EERSTGEBOREN DOCHTERTJE.

God dank! God dank! hij is er door,
En prijkt weldra in vollen gloor,
Het langgewenschte tandje!
Zij ſchijnt er grootsch op, 't lieve wicht,
En kijkt ons fier in 't aangezigt,
En wijst hem met haar handje.

Nog gistren ſcheen ons Gods beſtel,
Mijn lieve, voor het kind niet wèl,
In 't moeilijk tandenhalen.
Maar op het zure volgde 't zoet:
God wilde aan 't ouderlijk gemoed
Dat wee zoo rijk betalen.

Lief

Lief wichtje, wier onnoozelheid,
Het zij ge lacht, het zij ge schreit,
Ons hart zoo zeer kan boeijen;
O Mogt, bij 't rijpen van 't verstand,
En 't wisten van dien eersten tand,
Die onschuld duurzaam bloeijen!

Ja, bloeije en tier' zij levenslang,
Hoe ook verleiding lokke of prang'!
Want onschuld, te allen tijde
't Kleinood van maagd en minnares,
Maakt zelfs de tandelooze bes
Gezocht, beminlijk, blijde.

Ja, onschuld, Heve kleine meid,
Behoede uw hart voor de ijdelheid
Van met uw schoon te prijken!
Dat wulpschheid nooit uw' mond ontsluit',
Om, met een schaterend geluid,
Uw tanden te doen kijken!

Geen scherts, die bijt, geen taal, die wondt,
Geen vlijmend woord ontslipp' dien mond,
Voor teederheid geschapen.
Belaagt een woestling snood uwe eer,
Een snelle vlugt zij uw verweer:
De vlugt is 't maagdlijk wapen.

Aanvalligheid en zachte zeên,
Lieftaligheid en zoete reên,
Daar moogt ge, als meisje, op bogen;
En, kind, laat ge uwe tanden zien,
't Zij nooit gespitst om weer te bijen,
Maar met een lachje omtogen.

Dan toon' dat lachje een paarlenrij,
Zoo gaaf, als uwe ziel steeds zij;
Dan trekk' haar schoon een' hoeder:
Een man, die haar heeft op zijn' tand,
Voor regt en pligt en waarheid brandt,
En der verdrukten broeder!

Een man, die eer en onschuld acht,
En straft, wie beider stem verkracht,
Dien wensch ik u ten hoeder;
Hij make u, als zijne echtgenoot,
Dan zoo gelukkig, tot den dood,
Als mij uw lieve moeder!

En drijft hij nu of dan iets door,
Zoo kom hem met een kusje voor:
Het doet de luimen slapen.
En houdt hij 't vast met hand en tand,
Een traantje blusch' der driften brand:
De traan is 't vrouwlijk wapen.

Ik wensch u rijkdom, rang, noch staat;
Maar steeds de gulde middelmaat,
Waarin uwe ouders leven:
Want, kind, de rijkdom, rang, of staat,
Maakt ligt gevoelloos, trotsch, gehaat,
Zou ons voor u doen beven.

God! die het wicht dit tandje schonk,
Dat ons zoo lieflijk tegenblonk,
Verhoor der oudren bede!
Bij 't englenlachje op deze koon,
Geef, dat ons kind eens, voor uw' troon,
Als engel te uwaarts trede!

1819. J. W. IJNTEMA.

'S LEVENS WINKELRAAN.

Wat toch zet er duizend aan
Tot dat loopen en dat staan?
Wat toch is het ware doel
Van dat honderdvoud gewoel?
Vrienden, gunt me een oogenblik;
'k Meld u de oorzaak op een prik.
Zegt, wat ziet ge? Akteurs en zangers,
En zoo velen in 't verschiet.
Allen zijn het vogelvangers,
Vogelvangers, anders niet.

Merkt,

Merkt, hoe 't al dooreen krioelt,
Hoe de mensch steeds wurmt en woelt,
Hoe hij eindloos spiedt en tuurt;
't All' doorschuffelt en begluurt,
Alles tot zijn doel bereidt,
Netten knoopt en netten breidt,
Hoe hij, zonder kamp te geven,
Hurkt en kruipt en daalt en stijgt,
Tot hij eenmaal toch in 't leven
't Lang belaagde vinkje krijgt.

't Steekt zoo menig in den krop,
(En hij hangt zijn slagkooi op)
Dat wel in de vrije lucht,
Maar niet in *zijn* kleine vlugt,
Dat wel door het vorstlijk woud,
Maar niet in *zijn* kreupelhout
Filomela's stemme dringe;
't Steekt zoo menig in den krop,
Dat voor hem geen goudvink zinge,
En hij hangt zijn slagkooi op.

't Baart zoovelen despleizier,
Dat *dit* vinkje meerder zwier,
Meerder vlugt en houding heeft,
Ligter, meer bevallig zweeft,
Sterker schittert, schooner blinkt,
Dat zijn toontje zoeter klinkt,
En door allen wordt geprezen;
't Baart eene eindlooze ergernis,
Dat dit fraai gepluimde wezen
't Eigendom eens andren is.

Ziet, hoe zich het voorhoofd plooit,
't Vaardig handje lokaas strooit,
Of het kunstig knipje zet,
Hoe de list op alles let,
Alles rigt en alles schikt,
Hoe ze onzigtbre kluisters strikt,
Of, om d' argwaan niet te wekken,
Lieflijk groen en lagchend ooft
Het bedrieglijk werk doet dekken,
Dat de vrijheid straks ontroost.

Over-

Overal op 's levens baan
Vindt gij klem en angels ſtaan;
Maar voorzeker niet het meest,
Waar gij dat op plankjes leest:
Altijd zijn er op den loer,
Waar uw weg u heenen voert,
En 't eischt ſtudie om te ontkomen.
Menig vinkje ziet geen kwaad,
Door het lokaas ingenomen,
En zijn weten komt te laat.

Kent ge er, vrienden, kent ge er geen?
o! Ik ken er menigeen,
Die in 't leven netten ſpreidt,
Strik en knip en klem bereidt,
Die 't gevangen vinkje temt,
't Ligchaampje in een broekje klemt,
Om den roervink te formeren;
Ja, ik zag door menigeen
't Fraaije lokkertje exerceren:
Zegt mij, vrienden, kent ge er geen?

Ziet, hoe elk zich ſpitst en wet,
Zich in 't vinkehuisje zet,
Glurend daar zijn baan beſpiedt,
Die hij eerst met aas voorziet;
Hoort dat zoet en valsch geſpeel,
Dat gefluit en dat gekweel:
o! Wat zijn er niet, bedrogen
Door den glans van ſchijngeluk,
Vrolijk in den ſtrik gevlogen!
Maar hun voorland was de kruk.

'k Heb geen zee bij zee gepeild;
'k Heb met Cook niet rondgezeild;
'k Reisde niet naar 's werelds end;
Maar, mij is geen oord bekend,
('k Spreek de goeden niet te na)
Waar het vinken niet beſta.
'k Zie er allen zich naar ſchikken;
Ginder mannen — vrouwen hier;
Ieder ſpreidt en ſpant zijn ſtrikken,
Ieder fluit op zijn manier.

Ja,

Ja, doorzoekt vrij elken ſtand,
In de ſtad en op het land,
In paléis en huis en erf,
Bij de boeren op de werf,
Bij de ſchouts en bij den raad,
Bij de jongens op de ſtraat,
Bij doctoors en advocaten;
Zelfs deed menig dominé
(Maar gij moet daar niet van praten)
IJvrig ſoms aan 't vinken meê.

Let dan op, wat voor u ſtaat,
Als gij door het leven gaat;
Vliegt niet wild en wuft in 't rond;
Menſchen, maakt het niet te bont;
En wanneer begeerte u ſpoort,
Denkt dan om het vinkekoord;
Laat geen lust in 't net u drijven;
Laat, ſchoon vrij en blij van zin,
Laat het vinkehuisje blijven,
Want daar zit de duivel in.

'k Wil niet, dat gij, klein van geest,
Overal voor ſpoken vreest,
Of, beangst, ſteeds uw gemoed
Met een' ſombren argwaan voedt,
En afom uw' vijand ziet;
Vrienden, neen, dat wil ik niet.
Maar, waar ge ooit uw' voet moogt zetten,
Past — de wijsheid prijst u 't aan —
Past op ſtrikken en op netten:
't Leven is een vinkebaan.

October 1820. G. BRANDT MAAS.

DE TEGENVOETERS.

't Is nacht in 's Gravenhage, als Brusſels hofzon rijst,
En 't licht komt hier niet weêr, vóór 't Brusſel is ontvloden;
Waartoe die wisſeling? — Wel, vriendje, zij bewijst
Ons klaar, in Belg en Bat, de leer der *Antipoden*.

X.

MENGELWERK.

WAARDOOR WORDT DE VROUW BEMINNENS- EN ACHTINGWAARDIG?

EENE VOORLEZING

VAN

H. VAN LOGHEM. (*)

De lagchende tuinen en velden vertoonen ons eene verscheidenheid van bloemen: maar alle zijn niet even schoon en aangenaam. Minder bevalt ons de trotsche lelie, dan de zachte en geurige roos; minder de prachtige anemoon, die in den vollen gloed van het licht pronkt, dan het eenvoudig veldviooltje, dat zich onder de schaduw van het hooge gras verbergt; meer de welriekende jasmijn, dan de gloeijende klaproos op den hooggeschoten stengel. Wij geven, ten gevolge van het ingeschapen gevoel, den voorrang aan het liefelijke en bevallige; wij bewonderen de pracht, maar worden door het zachte, door het eenvoudige aangetrokken. Zoo is het ook met u, schoone bloemen van het leven, sieraden der maatschappij, met u, o vrouwen! gelegen. Welk man bestaat er, die niet de schoone leest, het schitterend albast, den blos uwer wangen, uwe fijne trekken, uw sprekend oog, uwe golvende lokken bewondert; maar die niet tevens de bevalligheid, het zedige, het aanminnige, in één woord, uwe deugden boven het zoo vergankelijk schoone huldigt?

Die hulde, de éénige, welke duurzaam is, behoort u alle te behagen: de schatting aan het *schoone* wordt u in den herfst uws levens, bij het ijs der jaren, niet meer gebragt; die hulde ontzegt het hart u nimmer.

Zulk

(*) Gehouden in het Departement *Deventer* der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Zult gij het dan eenen warmen vereerder uwer kunne wel ten kwade kunnen duiden, wanneer hij u opzettelijk wil onderhouden over datgeen, wat de vrouw eerbieden beminnenswaardig maakt? Voorzeker neen! Zijne voordragt moge dan ook ver beneden de waarde van het onderwerp blijven, zijn doel zal door u niet miskend worden; en het is deze overtuiging, welke mij bemoedigt.

I. Laat ons met het *meisje* eenen aanvang maken.

A. De natuur gaat boven alles: haar ſtempel is het *eenvoudige* en *ongekunſtelde*. Zij gaf der maagd alles, wat geſchikt is, om te behagen; en voorzeker doet zij dit, wanneer zij aan de voorſchriften van aller moeder onveranderlijk getrouw blijft.

De kunst: wat zoude zij vermogen? Kan zij de koon, een grond van leliën, waarop de roos met het waas der lente ligt, ſchooner tooijen; meer uitdrukking ſchenken aan dat oog, waardoor het hart ſpreekt; die kin, het weeffel der bevalligheid, eene ſchoonere ronding geven; hoogeren luister aan het koraal der lippen bijzetten; lokken vormen, waarmede de zefir liever ſpelen zoude; eene meer innemende geſtalte kunnen daarſtellen, dan die, welke haar ten deel gevallen is? Zijn er toonen aanwezig, aandoenlijker dan hare tooverſtem, wanneer het rein gevoel van hare lippen ſpreekt? Kan er een hartelijker toon beſtaan, dan die, waarmede zij den vriend welkom heet, den geliefde zalig maakt, den lijder troost, den geest van den moedelooze opbeurt? Is er iets zachters dan hare hand, wanneer zij die op de bloedende wond legt, of het hangend hoofd onderſteunt? Wat zoude dan de kunst vermogen? Het eenvoudige ontluisteren, het bevallige ontſieren, der wang eene geleende bloem opdringen, aan het oog het ſprekende ontnemen, die leest in een ſtijf gewaad hullen, en uit de jeugdige ſchoone een beſpottelijk ſchepſel vormen. — De natuur, lieve meisjes! is de grondſlag van al het goede, edele en voortreffelijke. Het afwijken van dezelve doet u alles verliezen, wat zij u geſchonken had. Gemaaktheid wordt alomme beſpot, en te meer in de vrouw, wier waarde op de eenvoud rust.

O! Wacht

o! Wacht u dan voor deze; vertoont u zoo ongekunſteld, zoo natuurlijk, zoo innemend, als de liefderijke Schepper u heeft gevormd. Werpt weg dat ellendig penſeel, dat het ſchoonſt gewrocht bederft; ſlechts de ſchaamte geve eenen hoogeren gloed aan uwen blos; kieſche ſmaak zitte bij uwen tooi voor; ongedwongene vriendelijkheid ſtrale uit uw oog, ſpreke van uwe lippen, en de beminnelijke zedigheid verſpreide dien glans over uwe bekoorlijkheden, welke dezelve in het edelſt licht zal plaatſen.

B. *Onſchuld en zedigheid.* De eerſte is de adel der vrouw; de laatſte met de ſchaamte zijn de ſchilden van hare deugd. Hoe krachtig, hoe onwederſtandelijk moet die onſchuld op den man van gevoel werken! Een wezen, door de hooge Godheid geſchapen, om zijne gezellinne op het pad des levens te zijn; met alles toegerust, wat zoo wel de zinnen als den redelijken geest kan behagen; met een hart, voor vreugde en tranen geſtemd; geſchikt, om aan de rozen geur bij te zetten, de punt van doornen en distelen af te vijlen; die zachte aandoenlijkheid bezittende, welke, door het hartelijk deelen, het genot verhoogt, den beker des tegenſpoeds minder bitter maakt; het beeld van den Algoede: zoude het dit zonder onſchuld zijn kunnen? Kan dat Goddelijke, dat edele in een bezoedeld hart wonen? In een hart, van het welk niet elke gedachte zuiver, niet ieder wensch betamelijk is? Zal dat oog, door misdadige lonken onthuisterd; die koon, welker gloed met den adel der ziel is gevloden; die arm, welke den wellusteling omvatte; die lippen, welker taal niet langer die der deugd was, ons dat Goddelijk beeld vertoonen? Alles is zuiver in de edele maagd: aan den kieſchen opſchik duldt zij geen vlekje; eene ongezochte eenvoudigheid is het ſchoonſte ſieraad, dat zij draagt; zij wil geene zedigheid huichelen, door alles te bedekken, door zich in een ſtijf, ſmakeloos kleed te hullen; zij wil niets vertoonen, dan hare onopgeſmukte bloemen, haar vriendelijk, gul en openhartig gelaat. En zoude zij den man niet bekoren? Zoude hij geene hulde brengen aan dat verheven beeld der Godheid?

Zij heeft het niet noodig, hem te lokken: hare natuurlijke aantrekkelijkheden zijn vermogender dan alle de listen der Coquette; zij is eene bloem, die honig bevat, en bij welke de nijvere bij dien zoekt. Zij biedt het liefelijkst genot voor het tegenwoordige, en verzekert ons de schoonste vruchten voor de toekomst. Zij blijft niet onbeloond, die edele: de jongeling, die eene parel zoekt, vindt haar; en, in zijn bezit, ontvangt zij, door de liefde, eenen glans, dien de jaren niet kunnen verdooven.

C. Onafscheidelijk van de onschuld is de *kieschheid*. De eerste, immers, heeft dat onbedorven gevoel bewaard, waaruit de laatste spruit. Het onbetamelijke beleedigt hare natuur; het grove is pijnlijk voor haar teeder weefsel; het louter zinnelijke smakeloos voor de fijne gewaarwordingen van haren geest. De wellust is voor haar afschuwelijk, omdat dezelve van de Goddelijke natuur afwijkt: ja, alles, wat onzuiver is, doet die oorspronkelijke reinheid aan. En zoude zij dan niet kiesch zijn? Die kieschheid is de uitdrukking van dat ingeschapen gevoel; het bewijs van hare innerlijke waarde; de fijne zenuw van het hart, welke bij elken hommeslag trilt; dat zoo teeder bewerktuigd kruidje, dat, bij de geringste aanraking van den onwaardige, ineenkrimpt. Die kieschheid is zeer onderscheiden van de gemaakte, welke de gedaante huichelt, zonder het wezen te bezitten: zij trekt geene rimpels bij de onschuldige spelingen van het vernuft; zij schrikt de stekellooze boert door geenen bestraffenden blik af; zij is eene vriendin van het gezellig genoegen, van den bezielenden lach, van den vrolijken jok; zij veroordeelt, eindelijk, niets, dan wat de deugd moet veroordeelen en het zedelijk gevoel kwetst.

D. En dat meisje, zoude het niet *bevallig* zijn? Geven niet de eenvoud, de zedigheid, de kieschheid den rijksten glans aan het natuurlijk schoon? Niet dit laatste alleen, maar met het ongekunstelde vereenigd; niet slechts de edele leest, maar het ongedwongene der houding en manieren; niet de blos der lente, maar het ongezocht rijzen en verbleeken van denzelven; niet het schitterend

oog,

oog, maar de betooverende goedhartigheid en vriendelijkheid, welke uit hetzelve ſpreken; niet de rijkbegaafde geest alleen, maar die bloemen, welke hij ſpelend voortbrengt; niet de uiterlijke vorm op zich zelven, maar de adel van het hart, die zich in alles vertoont: ziedaar de bevalligheid, — natuur! uw rijkst juweel; o deugd! uwe heerlijkſte vrucht.

Ras vervliegt het teeder waas der lente; de zomer oefent zijn vermogen ook op de bloeijende roos; de naderende herfst doet zich reeds ſpoedig gevoelen; elke dag vordert een blaadje als ſchatting: en gelukkig zij dan, die, door de geuren van haren geest, door de onbezoedelde leliën van het hart, beminnelijk blijft!

Ja, het ſchoone treft, maar het bevallige roert; het eerſte verwekt bewondering, het laatſte liefde; dat is als de Maartſche zon, dikwerf door nevelen bewolkt; dit, het effen azuur van eenen zomeravond, waarbij de vriendelijke ſterren lichten, maar niet verblinden. Het onbedorven mannenhart zoekt vrouwenwaarde; en waar zoude hij die anders aantreffen, dan bij haar, die het gelijkend beeld van hare moeder, de eenvoudige, zedige, beminnelijke natuur, is?

E. Eindelijk, *fierheid* voegt aan de maagd. Niet die, welke, eene dochter van den hoogmoed en der inbeelding, terugſtoot; niet die blik, welke op ſlaven ſchijnt geworpen te worden; niet die houding, welke zelfs de vorſtin ontſiert: maar die edele, welke op het gevoel van eigene waarde rust, beveiligt en behoedt, den losbandige, den zedelooze afwijst, den onbedachte binnen de palen der betamelijkheid houdt; die fierheid, welke eerbied inboezemt en achting verwerft.

Schoonſte bloemen der maatſchappij! Ziet hier dan die deugden, die hoedanigheden geſchetst, welke u de hoogſchatting, de liefde der mannen verzekeren. Geſchetst? Ja, ik poogde het: maar, even gelijk de ſchilder, die naar verwen zoekt, om de natuur te treffen, nimmer die tinten vindt, waardoor de verwante kleuren als ineenſmel-

ten, zoo ook gevoel ik het flaauwe van mijne trekken, het onvolkomene van mijn beeld.

II. Zwaarder wordt mijne taak, *echtgenooten* en *moeders!* nu ik van u zal ſpreken. Zoo menigvuldig zijn uwe betrekkingen, zoo gewigtig is de invloed, welken gij op tijdgenoot en nageſlacht uitoefent, dat er eene pen, beter verſneden dan de mijne, zoude vereischt worden, om dit alles naar waarheid en met de kleuren der natuur te ſchetſen. — Aan uwe hand verlaat de jongeling de paden der jeugd, om in den tuin van den echt te werken en te genieten; voor u zegt hij de vermaken der jongheid vaarwel, om aan uwe zijde een hooger genot, de zoete eenſtemmigheid, het hartelijk vertrouwen, de vurige liefde, de vadervreugd te ſmaken; in uwe armen ontvangt gij de vrucht, door beiden gekweekt; op uwen ſchoot leert het wichtje de eerſte toonen vormen; door u geleid, waagt het den nog wankelen tred op het pad des levens; gij ſtrooit de eerſte zaden in zijne borst; gij ontwikkelt reeds vroeg de krachten van den geest, in hetzelve gelegd; gij zijt de eerſte onderwijzeres van den toekomſtigen engel. o! Het zij mij vergund te betoogen, dat gij, aan uwe verhevene roeping getrouw, den eerbied van al wat edel is u waardig maakt, en ook dien inderdaad verwerft.

A. Wie, onſterfelijke VONDEL! wordt niet getroffen door den onnavolgbaren lierzang, in welken gij huwelijksliefde en trouw aldus bezingt?

Daar, waar de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel
En hart met hart te gader;
Die liefde is ſterker dan de dood,
Geen liefde komt Gods liefde nader,
Noch is zoo groot!

Ja, zoodanig is de band, die man en vrouw verbindt; en er beſtaat geene kroon, zoo rijk als die der laatſte, wanneer zij dien band elken dag naauwer toehaalt, door gebruik te maken van dat onſchatbaar vermogen, om den dierbare tot den gelukkigſten ſterveling te vormen, hetwelk

welk de natuur haar in zulk eene ruime mate gaf. Vrouwen! zijt alles voor den vriend, dien gij het genot uwer jeugdige rozen vergundet; uit eenen nimmer gesloten kelk waaije hem de geur des levens tegen; die bloemen mogen verwelken, uw hart blijve altijd even warm als bij den eersten polsslag der liefde; deelt gulhartig met hem in den lagchenden voorspoed; stemt de snaren van zijn gevoel, om dien regt te genieten; vangt den wensch op van zijne lippen, en werkt met geheel uw hart, om denzelven te vervullen; maakt hem zijne en uwe woning tot een Eden; ontzegt aan de wereld zoo veel van uwen omgang, als hij gaarne uitsluitend zoude behouden; betreedt dezelve aan zijne hand, en laat aan het zinnelijk Zuiden die ellendige Cecisbeoos, welke voor het huisselijk geluk hommels zijn; zijt er trotsch op, dat gij zijne gade zijt, en overtuigt de wereld door uw gedrag, dat de liefde u beiden tot één onafscheidelijk wezen vormde. Trekt uit zijne doornen; wischt af zijne tranen; wekt op den mannelijken moed; helpt hem dragen; helpt hem lijden. Zorgt, dat hij nimmer aan eene andere borst troost behoeve te zoeken; lokt verborgene smart uit zijnen geprangden boezem, en giet er balsem in; reikt hem den laafdrank op het ziekbed; rigt hem op, voor zoo veel de zwakke vrouwehand dit vermag; blijft die trouwe gade voor hem tot aan het graf, en zweeft er over, op vleugelen van hoop en liefde, tot aan eene zalige hereeniging.

B. Zijt waarlijk de *moeder* zijner kinderen. Moeder te zijn door den gezegenden echt; panden der liefde te bezitten van den besten vriend voor tijd en eeuwigheid: welk een genot! maar ook, welke pligten! Zijt gij de liefdevolle voedster van het hulpbehoevend wicht; put het gezondheid en krachten uit uwe milde borst; bewaakt gij het met een oog, waaruit het zalig hart, de allesomvattende zorg spreekt; is uw slaap slechts sluimering, opdat het veilig rusten moge; wekt u het suizen van een luchtje, het gonzen eener mug; zijt gij zelve zijne leidsvrouw bij het betreden van het pad dezes levens; ontvangt het van u de eerste begrippen; ontwikkelt gij de

zaden, in zijn hart geſtrooid; leert gij het beminnen, goed en edel zijn; leest gij met eenen allesdoordringenden blik in zijn hart, om die vruchtbare aarde zorgvuldig te wieden; vormt gij het voor het maatſchappelijk leven; offert gij alles aan uwe kinderen op; vergeet gij de wereld, om in hunnen kring te leven; zegt gij den tooi vaarwel, om ſlechts rozen op hunne wangen te kweeken; ſmaakt gij geene vermaken meer, dan die, waarin zij deelen kunnen; wordt gij hun vader tevens, wanneer zij geenen vader meer bezitten; boeijen zij alleen nog, troostelooze weduw! u aan het leven; paart gij mannenkracht, mannengeest, vaderwarmte aan de moederlijke teederheid, om voor hunne opvoeding te zorgen; leert gij, om hen te kunnen leeren; blijft u niets vreemd van alles, wat hun nuttig kan zijn; is uw arm hunne toevlugt in den nood, ook wanneer zij den rijpen leeftijd hebben bereikt; weet gij de punten der ſmart af te vijlen en de bloedende wonden te genezen; moeders! zijt gij CORNELIAAS: o! welk hart huldigt u dan naar waarde?

Alles in de natuur is orde en majesteit; alles werkt gebiedend op den gevoeligen mensch: maar gij zijt het aardſche beeld der eeuwige voorzienigheid; van die liefde, welke voortbragt, onderhoudt en bezielt. De aanblik eener zogende moeder is een wellust voor het hart; en waar is de ruwe en onbeſchaafde man, wien zij geenen eerbied inboezemt? Mijn flaauw en ſterfelijk oog dringt niet door tot de tallooze ſchakels dier oneindige keten, welke alles omvat; maar, bij het aanſchouwen der moeder, begrijp ik niet, maar gevoel ik, hoe alles te zamen hangt: door liefde, door onuitſprekelijke liefde.

C. Eerbiedwaardig wordt verder de echtgenoote en moeder door *huisſelijkheid* en *orde*. De vrouw is niet beſtemd, om in de groote wereld te ſchitteren; maar om, onder de beveiligende ſchaduw van den man, in hare ſtille woning te bloeijen. In de zalen der weelde, waar alles luidruchtige vreugde ademt, is zij niet op hare plaats; niet den grooten hoop moet zij, door haren dos, door hare pracht, maar den echtvriend, door de bevallige eenvoud

voud der natuur, door hare deugden behagen. Zij zwaaije dan den ſchepter in het gebied, alwaar zij vorſtin is; zij regele de huiſelijke belangen, met dien geest van orde, welke der vrouwe aangeboren is; het nette, het reine, het zindelijke verrukke, bij het intreden van hare woning; haar tin fonkele; het koper kaatſe het beeld van den aanſchouwer weder; het doek, dat men aantreft, zij helder, als de leliën harer wangen; de disch noodige niet zoo zeer door verſcheidenheid van ſpijzen, als door de voortreffelijke bereiding. Alles geſchiede op zijnen tijd; de luiheid worde niet geduld; werkzaamheid aangevuurd en beloond. Vlijt vergadere; ſpaarzaamheid beware, om mild te kunnen geven. Haar oog ga over alle de takken van het huiſelijk beſtuur, en legge alzoo den grond tot die welvaart, die de lust is van het huisgezin, de waarborg voor het toekomſtig geluk harer kinderen.

De redelijke man vordert niet, o vrouwen! dat het huwelijk het graf uwer vroegere betrekkingen zij; dat gij geene bloemen der gezelligheid in den tuin des levens plukken, dat gij alle de vermaken, die de wereld aanbiedt, verachten zult: neen; hij vordert ſlechts, dat hij, uw kroost, uw huis u boven alles dierbaar zij, en niet worden opgeofferd aan dat genot, hetwelk, helaas! te dikwerf ten koste van eer, deugd en rust wordt verkregen.

Eene vrouw, met den bonten zwerm van die tallooze vlinders, wier eenig doel het is, den tijd in den roes der vermaken te dooden, rondvliegende; welke men niet in hare woning, maar in het gewoel der wereld aantreft; die met elken dag meer vreemdelinge voor haren man en hare kinderen wordt; die de huiszorg laat varen, diſtelen en doornen weelderig laat groeijen en het zaad op haren akker verſtikken; die, eene beſpottelijke modepop, aan alle hare grillen gehoorzaamt; meer in den ſpiegel, dan in het oog en hart van haren echtgenoot leest; wat hij zuur vergadert, aan ellendige beuzelingen verkwist; aan eenen man verbonden, en moeder van een verwaarloosd kroost, nog den jongelingen zoekt te behagen, en *hem* dagelijks bewijst, dat hij zich in zijne keuze bedro-

gen heeft: die vrouw, zoude zij achting kunnen verwerven? Neen: wat ook de vleijer moge liegen, de vrouwelijke eer en deugd hebben de ſchaduw van eigen dak noodig; huisſelijkheid is de Beſchermgodes van beide; de liefde biedt daar hare ſchoonſte vruchten, en de braven en edelen huldigen den ſtam, waaraan dezelve groeijen.

D. Eene goede huisvrouw en moeder moet *deftig* en *achtbaar* zijn. Ik wil niet, dat zij dit zal trachten te vertoonen, door eene zekere houding aan te nemen, door den vorm harer kleederen, door de buiging van hare ſtem: neen; deze moeten de vruchten van den adel des harten zijn, die naar buiten werken. Innemende vriendelijkheid, zonder gemaaktheid; vrolijkheid, maar vrij van het losſe en luidruchtige der jeugd; beſchaafdheid, zonder verfijning; ernst, zonder rimpels; goedhartigheid, maar tevens geſtrengheid ten opzigte van alles, wat het welvoegelijke en betamelijke kwetst; inſchikkelijkheid voor misſlagen, zonder dezelve echter onbemerkt te laten; kieschheid in hare uitdrukkingen, zonder dat gezochte, hetwelk den ſtempel van het belagchelijke draagt; gelijkmoedigheid, zonder het koude onverſchillige; hartelijkheid ten opzigte harer kinderen, zonder vertroeteling; innige liefde voor haren man, zonder wulpſche verliefdheid; goedwilligheid voor hare dienstboden, zonder den heilzamen band te veel te vieren en den teugel van het ontzag te verzwakken; in één woord, een uiterlijk, een gedrag, de toon, de verkeering, welke voor haren ſtand, voor hare jaren, voor hare betrekkingen voegen, en het bewijs opleveren, dat zij het gevoel van eigene waarde bezit, zonder zulks te veel te overdrijven. Deze zijn de deftigheid en waardigheid, welke de echtgenoote en moeder verſieren.

E. Eindelijk behooren tot hare eigenſchappen *goedhartigheid* en *algemeene liefde*, door de ondervinding van den rijpen leeftijd beſtuurd. De onbedorvene jeugd gevoelt de behoefte om wèl te doen, maar is dikwerf onbedachtzaam weldadig; de vrouw en moeder, even warm, roept op dezen weg het geleide der wijsheid in. o! Ziet-

daar

daar een engel Gods! Zij treedt de woning der armoede en die des lijdens binnen. Kiesch zijn hare giften; de moeder moet die uit de hand van het kind ontvangen, en het zoo teeder gevoel der eergierigen wordt niet pijnlijk gekwetst. De zieke ligt daar: zij heeft eenen laafdrank, vermogender dan artsenij; het versterkend medelijden, den opbeurenden troost. Vrouwetranen, vrouwetroost! wie onzer kent hunne werking niet? Dat oog, waaruit zij biggelen, de tolk van een hart, door de natuur voor al het goede, schoone en edele gestemd; die lippen, waarvan die aandoenlijke toonen rollen, welke balsem voor den gewonden boezem zijn; die zachte hand, welke zij den lijder reikt: Hemel! welke verkwikkelijke droppen in den kelk der smart! Na den lijder bezoekt zij den bedroefde; en niet zelden wekt de zwakke vrouw den gezonken mannenmoed, en verheldert het verschiet der bedrukte weduw. Het hart der moeder gevoelt, hoe zij voor het weesje moet zorgen; en welhaast windt zich de kleine om haar, als het klijf om den stam, waaraan het zich vast moet houden. Vrouwen! wie kan uwe tal looze offers aan het vaderland vergeten: hoe gij, ten behoeve van hetzelve, dikwerf van uwe kleinooden scheidet, den gekwetste in uwen arm ontvingt, en den bloedenden held behieldt? Ja, zonder uwe deelneming, zonder uwen troost, zonder uwe verzachtende hand, zouden ons de doornen en distelen dezes levens en het lachje van het geluk onverschillig zijn. Eerbied en liefde oogst gij op dien akker; en het is eene behoefte voor het onverbasterd mannelijk gevoel, u die hulde te brengen.

III. *Oude van dagen!* die in uwe jeugd eene beminnenswaardige, bevallige maagd waart, en in eenen rijperen leeftijd u van uwe pligten als echtgenoote en moeder getrouw hebt gekweten; de liefde en achting volgen u ook naar het laatste tijdperk van het leven. Deugden verouden niet, en het naderen tot het graf ontneemt aan dezelve niets van haren luister. Maar draag zorg, die liefde en achting te behouden: vertoon aan de jeugd de deftige vrouw, wier bloemen wel verwelkt zijn, doch die daarom de hare niet be-

benijdt; die de dagen harer lente niet heeft vergeten, en zich verheugt in het genot van den bloeijenden knaap, van het lagchend meisje; op wier voorhoofd de betamelijke ernst zijnen zetel heeft, zonder vandaar de bloemen der vrolijkheid te verbannen; die door jok en boert niet beleedigd wordt, maar nog gaarne daarin deelt; die geene onschuldige genoegens wraakt, maar deze tracht te bevorderen; die gaarne de jeugd om zich verzamelt en leerzaam weet te onderhouden; die uit den schat van hare ondervinding put, om lessen der wijsheid te geven; onderwijst en raadt, waar zij goede zaden kan strooijen; dankbaar op de afgelegde baan terugziet; de honigkelken aanwijst, uit welke zij eenmaal leppen mogt, en alles aanwendt, om de jongheid zóó te leiden, dat zij deze vinde, en de doornen en distelen ontga. — Zoo, beminnelijke matrone! zal uw avond niet minder schoon dan uw morgenstond zijn, en elk zich verlustigen in de stralen dier zon, welke, bij het zinken ter kimme, nog zegent en verkwikt.

Vrouwen! Wars van de taal der lage vleijerij, sprak ik tot u, als de welmeenende vriend uwer kunne. Beoordeelt mijne voordragt uit dat oogpunt, en gelooft mijne hartelijke verzekering: dat uwe deugd en uw geluk de bloemen van mijn leven zijn.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

I.

Het Consult.

Si duo faciunt idem, non est idem.

Dat Ds. P. bezweken is, neme ik niet op mijne rekening; ik wil ook niet zeggen, dat Doctor B. het kan helpen; en ik zoude voor het naast denken, dat het zoo heeft moeten wezen. Ik ben verzekerd, zoo ver een arm Dorpbarbier van iets verzekerd zijn kan, dat mijn braakmiddel

De-

Dominé zoo goed zoude geholpen hebben, als toen hij voorleden jaar bij buurman GEURT te veel ſtokvisch gegeten had. Ook was de goede man het volkomen met mij eens; hij vertrouwde mij, bij dergelijke gelegenheden, even zoo gerust zijne maag en zijn geheele ligchaam, als driemaal 's weeks zijne kin. De ongelukkige overkomst van Tante HANS heeft alles bedorven. Zij had in de ſtad meer dan eens gehoord, dat men van braken wel eene bloedſpuwing kon krijgen; en onlangs was er een Predikant uit de nabuurſchap aan de gevolgen eener bloedſpuwing geſtorven. Zij ſtond er dus op, dat men eerst een' Doctor uit de ſtad zoude ontbieden, en diens oordeel afwachten, alvorens tot zulk eene hevige operatie over te gaan. Het was met mijnen armen vriend, als met menig ander. Op zijn' preekſtoel, waar niemand hem antwoordde, ſprak hij als van zelf, en wederlegde, met het grootſte gemak, alle de tegenwerpingen en bedenkingen van andersdenkenden. Maar in zijn huis, waar ieder, van zijne eerwaarde vrouw ſchoonmoeder tot Piet de poes inkluis, hem tegenſprak, was hij reeds ſinds jaren gewoon, zijne herſens en zijne ſtem te laten rusten, en, in eenen zachten dommel, alles met hoofdknikken te beantwoorden. Op die wijze werd er beſloten, dat TEUNIS, de knecht van den Kerkmeester, met den wagen naar de ſtad zoude rijden en een' Doctor halen, hetzelfde welken: want Tante begreep, dat een ſtadsch Doctor toch altijd meer wist dan een Dorpchirurgijn, die nooit anders dan boeren den pols voelde. Ik weet wel, dat menigeen' mijner confraters zulk een oordeel hard valt; maar ik moet ronduit bekennen, dat het mij altijd zeer natuurlijk en billijk is voorgekomen. Het algemeen volksgeloof, de overeenſtemming der menſchen wordt, in de gewigtigſte zaken, als het grootzegel der waarheid aangemerkt; en de menigte is, zoolang er Doctors beſtonden, gewoon, de kunde der Artſen af te meten naar de grootte der huizen, waarin zij geroepen worden, en het aanzien der tongen, die zij dagelijks bezien.

Met

Met deze troostrijke waarheid toegerust, ging ik den wagen te gemoet, die de voorplaats der pastorij op kwam rijden, en hielp met niet minder onderdanigheid, dan een rekruut omtrent zijnen Kapitein bezielt, den gemijterden priester van ESCULAAP in het afstijgen. Wij traden binnen, en Doctor B. kon weldra aan de gezigten der familie bemerken, dat zijne aankomst gewenscht was. Ik maakte mij nu gereed, den Doctor eenig berigt te geven, aangaande den zieke; maar hierin was mij Tante voor, die, met vrouwelijke radheid van tong, de toedragt der zaak, op hare wijze, voordroeg, en niet naliet, Dominé's zwakke borst, en de schrikkelijke operatie, welke ik voorhad, op den voorgrond te stellen. Doctor hoorde deze lange redenering, waarin de ganschc levensgeschiedenis van Tante zeer kunstig gevlochten was, tot den einde toe, met het grootste geduld aan, dankte haar zeer voor haar naauwkeurig berigt, en wendde zich vervolgens tot den zieke. Nu, dacht ik, zal het mijne beurt worden, en ik deed mijn best, hem het onderzoek van zijnen patient gemakkelijk te maken. Onderwijl werd de pols gevoeld, de tong bekeken, en het een en ander gevraagd. Eindelijk ging Doctor zitten, en, na eens bedenkelijk rondgekeken, gesnoten en gesnoven te hebben, werd eene Latijnsche spreuk van HIPPOCRATES uitgebragt, ten gevolge van welke mijn braakmiddel werd afgekeurd en een zacht oplosscnd middel voorgeschreven, hetwelk alles zoude bevorderen en niets te weeg brengen. Wat zoude een arm Dorpchirurgijn tegen een stadsch Doctor en eene spreuk van HIPPOCRATES?

Thuisgekomen, ging ik, met behulp van PITISCUS, aan het vertalen van de spreuk, die ik, na lang zoeken, vond. Ik begreep nu, dat mijn braakmiddel niet deugde, omdat men geene stof moet ontlasten, wanneer zij niet zeer beweegbaar is. Had zich dan de stokvisch met rijstebrij in Dominé's maag zoo vast gezet, dat zij eerst op nieuws geweekt moest worden? Het kostte mij nooit de minste moeite, om de boerenmagen te ontlasten, wanneer zij overladen waren; en ik heb die praktijk bij mijn

over-

overleden vriend, meer dan eens, met den besten uitflag gevolgd. Meester KOEN, bij wien ik de kunst geleerd heb, zeide mij altijd, dat de kortſte weg de beste is, en dat eene menſchenmaag er op gemaakt was, om zich van het overtollige te kunnen ontlasten.

Ik weet niet, of de Griekſche boeren ook ſtokvisch aten; ja, als ik naga, hoe de zoon van den overledene, de Student, over die Grieken ſpreekt, zoude ik haast denken, dat zij in 't geheel niet aten, en dat er ook geene boeren onder hen geweest zijn. Ik kan mij anders niet verklaren, hoe de ſtadſche Doctoren, die in de boeken van HIPPOCRATES geſtudeerd hebben, bij ons op het dorp den bal zoo dikwijls misſlaan, en altijd veel langer werk hebben om te genezen dan Meester KOEN, zaliger. Ik wil dit ondertusſchen op Doctor B. niet toepaſſen: want ik geloof vast, dat hij mijn braakmiddel zoude goedgekeurd hebben, indien de redevoering van Tante HANS hem niet verbeend had. Het is eene groote kunst, om door eigene oogen te zien; en nog grooter, om zijn verſtand te gebruiken, als het verward is door de vrouwelijke welſprekendheid. Ik weet het, ziekenkamers zonder oppoſitie, en dus ook zonder redevoeringen, zijn, in onze liberale tijden, eene herſenſchim. Het oud-Hollandſche ſpreekwoord was: *bezint, eer gij begint*; het nieuw Europeesch ſpreekwoord is: *eerst praten, en dan proberen.* Dit *laatſte* is nu wel een bastaardwoord; maar bastaardwoorden, bastaardgevoelens en bastaardhandelingen vallen in den geest van onzen tijd. (*)

(*) Mijn vriend VROEG verloochent met dit bastaardfilozoferen den geest van zijnen tijd niet. Boven heeft hij met zijn' *gemijterden priester van* ESCULAAP een ſlaaltje van zijne *bastaardgeleerdheid* gegeven. Hoe hij er aan komt, weet ik niet; ik weet alleen, dat hij, bij den Schout, dagelijks de Staatscourant leest, en dat hij lid is van een Departement *tot Nut*, in het naburig ſtadje, waar alle veertien dagen eene verhandeling en twee of drie bijdragen geleverd worden.

(De Uitgever.)

DE.

DE LAATSTE UITBARSTING VAN DEN ETNA, IN DEN JARE 1819.

(Uit eenen Brief van den Heer STEPHANO MORICAND aan Prof. JURINE te *Geneve*, geſchreven, den 12 Junij 1819, uit *Meſſina*.)

Bij uwe, mij meermalen geblekene, belangſtelling in mijne reize door *Sicilië*, kan u het berigt voorzeker niet onverſchillig zijn, dat mij het geluk is ten deel gevallen, eene uitbarſting van den *Etna* te mogen aanſchouwen; want men mag het waarlijk wel voor een geluk rekenen, wanneer men van een zoo zeldzaam voorkomend ſchouwſpel getuige kan zijn. Voor mij was dit gelukkig oogenblik te dierbaarder, omdat ik, zoo als gij weet, meermalen bij uitbarſtingen van den *Veſuvius* ben tegenwoordig geweest; en hoezeer beider uitbarſtingen inderdaad ſlechts een en hetzelfde natuurverſchijnſel zijn, zoo levert toch de verbazende grootheid van den *Sicilidanſchen* Volkaan eene veel belangwekkender vertooning op.

Sedert de laatſte uitbarſting, in October des jaars 1811, was de *Etna* volkomen in rust gebleven; de opening, destijds gevormd, was reeds geheel weder verdwenen, en men zag niets dan een weinig rook uit dezelve opſtijgen, even als uit den grooten krater. De rook, uit dezen laatſten opſtijgende, is nu, om dit in het voorbijgaan te zeggen, voor de bewoners des bergs, de barometer, die, naar hun voorgeven, door zijne gedaante en kleur, hun met zekerheid de weersgeſteldheid van den aanſtaanden dag verkondigt. En het is inderdaad wel mogelijk, dat hij, naar gelang der geſteldheid van den dampkring, zich hooger of minder hoog verheft, en meer of min digt vertoont; maar, zoo hij dan ook al den regen aankondigt, de aanſtaande uitbarſting des Volkaans kondigt hij althans voorzeker niet aan; want op denzelfden dag, waarop de na te meldene uitbarſting geſchiedde, hadden onderſcheidene perſonen, en onder anderen de Heer LUCAS,

CAS, van *Parijs*, de kruin des bergs beklommen, maar geen het minſte voorteeken waargenomen, waaruit men het op handen zijnde verſchijnſel kon opmaken; er ſteeg zelfs niet eens rook uit den krater op.

De hemel was gedurende de maand Mei bij afwisſeling helder en betrokken geweest, doch zonder regen; van den 18—22 helder, den 23 en 24 iets betrokken, den 25 bewolkt, den 26 een weinig regen, den 27 des morgens helder, gedurende den dag bewolkt, met regen en eenen hevigen westewind. Omſtreeks middernacht, tusſchen den 27 en 28, gevoelde men te *Nicoloſi* eenige flaauwe ſchuddingen van aardbeving, waardoor deuren en venſters in beweging geraakten. Kort na middernacht zag men op den berg een klein lichtje, en ten een ure volgde nu, met eenen hevigen ſlag, de losbarſting. Drie monden openden zich te gelijk, op de hoogte van 1200 voeten beneden de kruin des bergs, aan die afhelling, waar de, thans met ſneeuw bedekte, zandige vlakte zich beneden den krater uitſtrekt. Onafgebroken werden er nu, onder hevige donderſlagen, gloeijende ſteenen uitgeworpen, die in hun opſtijgen als drie vuurzuilen vormden, welker toppen met eene verbazende wolk bedekt waren, die, uit zwarte, ligt verglaasde en vergruisde ſlakken beſtaande, en door den wind oostwaarts gedreven, even als in eenen regen aan den voet des bergs nederviel. Ik zag deze ſlakken het eerst naar den kant van *Aci*, en heb vele derzelve op het *Cyclopen*-eiland verzameld. Aan den voet des bergs, naar *Maskali* henen, en langs de zee tot een uur ver aan gene zijde van *Taormina*, achter de eerſte kalkbergen, (en dus tot op eenen afſtand van omtrent tien uren van het middelpunt der losbarſting) vond ik al de wegen met deze ſlakken overdekt; ja zij werden zelfs tot naar *Meſſina* gedreven. In denzelfden nacht onſtond nog eene andere opening in het bovenſte gedeelte des dals van *Trifoglietto* of *del Bue*, (want beide dalen loopen ineen) waaruit een lavaſtroom voortkwam, die gedurende de eerſte tweemaal vier-en-twintig uren eenen weg van vier mijlen afleide; maar, ſedert

langzamer voortgaande, in de zes volgende dagen slechts het derde gedeelte eener mijl verder kwam, doch daarentegen eene breedte van 1200 voeten innam. Deze stroom nam zijne rigting naar het dorp *Zafferana*, dat slechts vier mijlen verwijderd is. Drie, of vier dagen lang duurden deze vuurbrakingen met gelijke hevigheid voort, als wanneer zij verminderden. De lava scheen ook tot stilstand gekomen te zijn: toen op den zesden en zevenden dag, wanneer ik van *Catanea* naar *Nicolosi* reisde, zij weder op nieuws in beweging kwam. De top van den *Etna* was nu met wolken bedekt, die met rook gemengd waren, en de losbarstingen werden zeldzamer en minder sterk gehoord. Toen ik den *Montirosi* (eenen door den lavastroom van 1669 gevormden heuvel) en eenige andere lavastroomen bezocht had, begaf ik mij ten 10 ure des avonds op weg, om de vuurspuwende openingen, vóór het aanbreken van den dag, te bereiken. De hemel was helder, de top des bergs van wolken bevrijd, en slechts met eenen, door de terugkaatsing der lava roodachtigen, rook bedekt. Toen ik het boschachtig gedeelte des bergs bereikt had, kondigde de vernieuwde werking des Volkaans zich aan door eenen regen van asch, die digter werd, naar mate ik hooger klom, en dien ik alleen door het indringen in oogen en mond bespeurde, gelijk ook door de talrijkere en zwaardere losbarstingen. — Hoezeer ik nu ook reeds sedert lang gewoon was, uitbarstingen eens vuurspuwenden bergs van nabij te zien, en hoe bekend mij ook de verschijnselen derzelve waren, naardien ik dezelve op den *Vesuvius* dikwerf had waargenomen, als somtijds deszelfs krater doorwandelende, terwijl de steenen nedervielen en de rook rondom mij opsteeg; zoo kan ik toch niet ontveinzen, zekere huivering te ontwaren bij het beklimmen van dezen vreesselijken berg: deszelfs hoogte, gepaard met de slechte wegen, en de onkunde, welke ik bij mijne gidsen ten duidelijkste bespeurde, deden althans bij mij eenigen angst ontstaan. Toen ik het sneeuwgewest bereikt had, vond ik den grond hard en met kleine flakken bedekt, waardoor het gaan gemakkelijk en zeker

werd.

werd. Ik had mijne muilezels beneden gelaten, omdat deze dieren, aan de dunne lucht dezer hoogere ſtreken niet gewoon, alle twintig of dertig ſchreden ſtilſtaan moesten, niet uit vermoeijenis, maar om adem te halen, want dit werd hun blijkbaar bezwaarlijk en zij leden veel (*); mij, daarentegen, hinderde niets; ik gevoelde mij veelmeer verlevendigd, even als in de lucht van onze *Alpen*. — Vóór ik nog den afgrond bereikte, die de lava uitwierp, zag ik nog eenen anderen, die, zoo ik mij niet vergis, van de uitbarſting des jaars 1780 is, en waaruit tevens rook voortkwam. Ten 3 ure des morgens bevond ik mij, tot mijne voldoening, ſlechts nog weinige ſchreden van den lavamond af. De opening vertoonde eenen bijna loodregten wand naar den afgrond, en de lava kwam in kleine ſtralen, bijna waterpas, en zonder losbarſtingen, te voorſchijn. Men hoorde veeleer een geſtadig murmelen en ſisſen, even als wanneer gloeijend ijzer met water in aanraking komt. De lava vloeide nu als eene beek van geſmolten ijzer, en even als dit uit den ſmeltoven loopt. Hare breedte beliep ten hoogſte drie of vier voeten, en hare beweging, door de ſchuinte des bergs begunſtigd, was vrij ſnel; hoezeer ik, wegens de heldere, overal gelijke kleur, dien voortgang gedurende eenen geruimen tijd niet beſpeuren kon. Op die wijze vloeide zij bijna eene mijl ver, alwaar de rook en in den weg ſtaande rotſen mij beletteden, haren loop verder te vervolgen. Eenen bijzonderen reuk heb ik aan dezelve niet ontdekt; maar ik ſtond ook boven den wind. De geſteldheid van den grond maakte het volſtrekt onmogelijk, de plaats, waar de lava volkomen vloeibaar was, te naderen. De Heer GEMMELARO, uit *Nicoloſi*, heeft meermalen beproefd, gloeijende lava te verkrijgen; maar het is hem nooit gelukt, daarin eenige vormen af te drukken, zoo als men, gelijk bekend is, in die

(*) SAUSSURE heeft reeds de waarneming gedaan, dat de muilezels, even gelijk de meeste menſchen, door de ijlheid der lucht op hooge bergen aangedaan worden.

die van den *Vesuvius* doet. Met groote moeite gelukte het hem, met eene lange ijzertang eenige onregelmatige stukken af te knijpen, in stede van die regelmatige platen, welke men aldus op den *Vesuvius* verkrijgt; waaruit men met grond besluiten kan, dat lava van deze laatste plaats meer vloeibaar en minder taai is, dan die van den *Etna;* ook sprongen steenen, met geweld daarop geworpen, genoegzaam zonder eenigen indruk te maken, weder daarvan af.

Terwijl ik deze lava onderzocht, wierp de bovenste opening, bijna een kwartier uurs hooger op den berg liggende, onafgebroken steenen op; het waren als vurige schorren, die elkander gedurig opvolgden, en steeds van hevige losbarstingen, als zoo vele zware kanonschoten, vergezeld gingen, welke evenwel hier in de nabijheid minder sterk schenen, dan aan den voet des bergs; hetgeen waarschijnlijk door de ijlheid der lucht, die op eene hoogte van 9 tot 10 duizend voeten vrij aanmerkelijk is, veroorzaakt werd. Ik naderde de opening, zoo verre als het slechts eenigzins raadzaam was, namelijk tot buiten het bereik der steenen, waarvan eenige, en vooral een zeer groote, die nog langen tijd gloeijend bleef, in mijne nabijheid nedervielen. Hier vertoonde zich het prachtigste schouwspel aan mijn oog, niet anders dan als het schoonste vuurwerk, dat zich de verbeelding kan voorstellen, voor het overige in alles overeenkomstig met hetgene ik op den *Vesuvius* meermalen had waargenomen. De grootste steenen verhieven zich niet verre boven den mond der opening, en vielen weldra weder daarin neder; andere werden in eene schuinsche rigting voortgedreven, en slechts weinige bereikten eene aanmerkelijke hoogte; onder deze waren eenige, die gedurende dit stijgen van gedaante veranderden, of, even als een week deeg, zich vaneenspreidden. Misschien waren dit wel slakken eener vroegere uitbarsting, die nu slechts losgescheurd en onveranderd medegevoerd werden. Van tijd tot tijd zag men, onder hevige losbarstingen, eerst roode en vervolgens in het zwarte overgaande wolken, uit vergruisde slakken be-

beſtaande, zich verheffen, en kort daarna als eenen regen nedervallen. Dit nedervallen op de ſneeuw, die daardoor geheel zwart gekleurd werd, maakt een eigenaardig geluid, naar het ſchuiven van papierbladen over elkander gelijkende. En hierbij had ik het vermaak, een verſchijnſel waar te nemen, hetgene de Heer MONTICELLI ook bij den *Veſuvius* had opgemerkt; dat, nämelijk, de rook zich in eenen helder witten en ſteeds verwijderenden kring verheft, tot hij zich eindelijk in die wolk van rook verliest, welke onophoudelijk de opening bedekt. Zulke kringswijze gedaanten des rooks neemt men ook ſomtijds bij het Artillerijvuur waar.

Niet ver van deze groote opening was nog eene andere kleinere, die, als ware het, de trawant der eerſte ſcheen te zijn. Zij wierp ook wel ſteenen uit, maar op verre na niet zoo vele, noch ook zoo hoog. Zij was eene der drie, welke terſtond bij de eerſte uitbarſting zich vertoond hadden. De derde dezer openingen ſcheen weder verſtopt; men beſpeurde althans geen het minſte ſpoor van werkzaamheid bij dezelve. Tuſſchen deze drie en de eerstgenoemde opening, uit welke de lava vloeide, bevindt zich nog eene andere, die gedurende de gehecle uitbarſting niets dan rook te voorſchijn bragt, en zelfs dezen niet meer, toen ik haar beſchouwde. De bovenſte krater op den top des bergs was beſtendig in rust gebleven; ſlechts uit een' der randen ſteeg een weinig rook op.

Gedurende al den tijd, dien ik op den berg vertoefde, en reeds onder het beklimmen van denzelven, verſcheen de maan bij onbewolkten hemel, bleek, geelachtig en ſomtijds rood, waarſchijnlijk uit hoofde der in de lucht zwevende aſſche. Daar de wind deze dampen van mij verwijderde, kon ik derzelver reuk niet wel onderſcheiden; evenwel meende ik dien der zoutzure dampen, ſchoon flaauw, te onderſcheiden. De ſtofregen van vergruisde ſlakken bleef aan het bont mijner, door de vochtigheid van den nacht, natgewordene muts kleven, en gaf op de tong eenen zwakken zuren ſmaak.

Hoezeer nu ook de losbarſtingen ſteeds heviger, de ſteen- en aschregen menigvuldiger en digter werden, zoo was toch die gewaarwording van vrees, welke mij bij het opſtijgen des bergs bekroop, reeds geheel verdwenen, toen ik de ſtookplaats van dezen gloed nader gekomen was. Zoo ligtelijk gewent men zich aan een aanhoudend gevaar! Het was dus niet dan met weêrzin, dat ik den dag zag naderen, dewijl deze mij het ſchoone tooneel van den nacht ſtond te ontnemen. Ik haastte mij dus langs de met ſneeuw bedekte zijde des bergs naar beneden, dat is tot op eene hoogte van 8000 voeten boven de oppervlakte der zee, alwaar zich de muilezels bevonden, en gebruikte aldaar, te midden van den donder des Volkaans, met graagte een ontbijt, hetwelk door den regen van ſteen en asch, juist niet zeer aangenaam, gekruid werd.

Na mijne terugkomst te *Catanea*, waar ik twee dagen vertoefde, gelijk ook op den weg naar *Taormina*, hoorde ik nog ſteeds dezelfde losbarſtingen, en des nachts zag ik ook nog hetzelfde vuur. Tot op den tienden dag duurden deze op de beſchrevene wijze voort; toen kon ik wel den berg niet meer zien, maar hoorde gedurende den nacht, met zeer lange tusſchenpoozen, nog eenige ſlagen. Voorzeker duurt de uitbarſting nog voort; hare vernieuwde woede, of den geheelen afloop, kan ik hier niet afwachten; doch ik acht mij gelukkig, dat het mij, gedurende mijn kort verblijf op *Sicilië*, vergund werd, met den Dichter te zeggen, (VIRG. *Georg.* Lib. I. 472, 473.) *Vidimus undantem, ruptis fornacibus, Ætnam Flammarumque globos, liquefactaque volvere Saxa* (*).

Bij

(*) Dezelfde Dichter geeft, *Æneidos*, Lib. III. v. 572—577, eene meer uitvoerige beſchrijving van dit verſchijnſel, welke wel verdient met het bovenſtaande vergeleken te worden; terwijl CORNELIUS SEVERUS, ten tijde van AUGUSTUS, een bijzonder gedicht over deze ſtof vervaardigde, onder den titel *Ætna*, waarvan nog een groot gedeelte voorhanden is. *Vert.*

Bij gelegenheid dezer woorden van VIRGILIUS, zij het mij geoorloofd, eene oordeelkundige (kritiſche) aanmerking te maken, betrekkelijk de uitdrukking: *flammarum globos*. Deze uitdrukking is op zich zelve ſchoon, en wijst ook zeer juist aan, wat de Dichter waarſchijnlijk gezien heeft; namelijk die bollen van vuur en roodachtigen rook, die gedurende de uitbarſting uit de kraters opſtijgen. Wanneer, daarentegen, alle beſchrijvingen van deze volkaniſche uitbarſtingen, zoo wel van den *Veſuvius* als van den *Etna*, zich van het woord *flamma*, Ital. *fiamma*, Fr. *flamme*, bedienen, dan ſchijnen zij mij tot verkeerde opvattingen van dit verſchijnſel aanleiding te geven. En wanneer dan ook al in de Latijnſche, Italiaanſche en Franſche talen geen voegzamer woord gevonden wordt, om daarmede die groote, op zich zelve ſtaande ſtralen van wit gloeijende ſtoffen aan te wijzen, zoo geeft dit nogtans geen regt, dezelve vlammen te noemen, daar dit woord bij de Natuurkundigen eene geheel andere beteekenis heeft (*). Heeft men wel ooit eigenlijke vlammen, naar die van ontſtoken waterſtofgaz of andere brandbare luchtſoorten gelijkende, uit de kraters zien opſtijgen? Ik geloof het niet. Ik althans heb verſcheidene groote uitbarſtingen van den *Veſuvius* waargenomen, geheele nachten in den krater doorgebragt, wanneer de omſtandigheden zulks gedoogden; ik was zelfs bij de uitbarſting in 1804 op dat oogenblik tegenwoordig, toen in de holte van den krater zich tweeëntwintig openingen te gelijk vorm-

(*) In eenen natuurkundigen zin is de vlam de gloeijende damp, die uit de ligchamen, door de warmteſtof los en vlugtig gemaakt, opſtijgt, en die meestal waterſtofgaz is. Hier, echter, zijn het ſtralen, door de opvolging van gloeijende ſteenen gevormd, die dus niets met de vlam gemeen hebben. De vlam, toch, is inwendig hol, en alleen aan den omtrek, bij hare aanraking met de zuurſtof der lucht, gloeijende en digt; terwijl deze vurige zuilen inwendig even digt als buitenwaarts zijn. Ook is de vlam niets dan damp; terwijl deze zuilen uit masſive ſteenen beſtaan. *Vert.*

vormden; de uitbarſting was allergeweldigst, en het was niet mogelijk, daarbij te verwijlen. Thans heb ik ook de uitbarſting van den *Etna* gezien, maar nooit of nergens eigenlijke vlammen waargenomen. Ik geloof dus te mogen beweren, dat men zich bij deze beſchrijvingen meer bij den ſchijn, dan bij het wezen bepaald hebbe. Want het is zeker, dat de rook, door de terugkaatſing der gloeijende lava helder rood gekleurd, en de ſtralen van ſlakken, asch en zand, die, gloeijende als vurige zuilen, uit de kraters opſtijgen, door min naauwkeurige of te ver verwijderde waarnemers, voor vlammen kunnen gehouden; maar tevens, dat zij, door andere meer bevoegde beoordeelaars, nimmer daarvoor zullen erkend worden. De Heer DELILLE heeft *flammarum globos* door zwevende, fladderende vlammen, *flammes ondoyantes*, vertaald; hetgene evenmin met de waarheid als met de ſchijnvertooning overeenkomt.

HET FEEST VAN DEN H. LODEWIJK, TE PARIJS.

Door G. L. P. SIEVERS.

Toen ik mij op weg begaf, om de vermaken van dit feest te aanſchouwen, viel mijn oog, bij toeval, onder het intreden der *Tuileries*, op het *Pavillon de Flore*. Ik meende dus den Koning, bij mijzelven, ook op zijnen geboortedag te moeten gelukwenſchen, en deed zulks met deze woorden: „Mogten allen, die met u in eene nadere betrekking ſtaan „dan ik, het met hunne wenſchen even opregt meenen! „Amen!"

Gelijk zij, die een gevecht beſchrijven, gewoonlijk het terrein, waarop hetzelve voorgevallen is, vooraf doen kennen, zoo wil ik dan ook het tooneel beſchrijven, waarop dit gevecht tegen hoenders, worst en boterbroodjes vertoond is.

Ik ſta voor den hoofdingang van het kasteel der *Tuileries*, naar den tuin toe. De hoek deszelven aan mijne linkerhand heet het *Pavillon de Flore*, en aldaar huist de Koning; den hoek naar de regterhand noemt men het *Pavillon de Marſan*, hetwelk door den Graaf VAN ARTOIS en den Hertog VAN ANGOULÊME bewoond wordt. Regt voor ons

ons is de allee, welke tot aan haar uiterſte einde, bij de *Barrière de l'Etoile*, als het laatſte zigtbare punt, wel een half uur lang is. Hoezeer dezelve het voorkomen heeft van onafgebroken door te loopen, zoo heeft zij nogtans inderdaad vele tusſchenruimten. Immers uit den tuin der *Tuileries* reikt zij eerst tot aan het plein van LODEWIJK XV, (in de Revolutie het Revolutieplein genoemd) 't welk tot geregtsplaats diende, waarop zoo wel de ongelukkige LODEWIJK XVI, als al de overige, door de toenmalige regtbank veroordeelde, ſlagtoffers, het leven gelaten hebben. Van daar komt men in de laan van de *Elyſeſche Velden*, en alsdan, door een rond, met vele uitgangen voorzien plein, 't welk daarom *l'Etoile des Champs Eliſées*, of de *Marigny*, genoemd wordt, in de laan van *Neuilly*, tot aan de *Barrière*. Digt bij deze laatſte, ter regterhand, zijn de zoogenaamde *Montagnes Françaiſes*, ook wel de Tuinen van *Beaujon* genoemd, naar den aanlegger derzelve, die vóór de Revolutie een der rijkſte algemeene pachters was, maar zich door dezen aanleg te gronde hielp, waarom men dezelve destijds *les folies de Beaujon* (de dwaasheden van BEAUJON) noemde.

Nu begeef ik mij langzaam, door den tuin der *Tuileries*, onder eenen ſtroom van volk, naar de *Elyſeſche Velden*. — Thans ben ik op het plein van LODEWIJK XV; en de geheele onafzienbare vlakte van dit plein, 't welk ter linkerhand de *Seine* met hare beide oevers, en ter regterhand de *Rue Royale* met haren majestueuzen doorgang naar de *Boulevards*, die door de prachtige zuilen van den ontworpen *tempel des Roems* verſierd is, alsmede de geheele *Allée des Champs Eliſées* met hare vele zij- en bijpaden, heeft, is zoo geheel met dames, in 't wit gekleed, bedekt, dat het zich als een beſneeuwd winterlandſchap vertoont; zelfs hare roode, gele en groene hoeden vertoonen zich als lentebloemen, die uit eenen beſneeuwden akker voortſpruiten. Bij het gezigt hiervan komt de vraag in mij op: Waar zijn de vaders, de zonen, de broeders en mannen van alle deze vrouwen? En hierop weet ik geen antwoord; zoo veel is echter zeker, dat men in *Parijs*, op alle openbare plaatſen, gewoonlijk tien vrouwen tegen éénen man rekenen kan. Misſchien bewaren de mannen het huis, of zij zijn nog niet uit het land der vreemdelingſchap, voornamelijk uit *Moskou*, teruggekeerd!

Daar ſtond ik nu onmiddellijk aan den ingang der allee van de *Champs Eliſées*. En reeds de eerſte oogſlag op dezelve

bragt mij in eene ſoort van nieuwsgierige verbaasdheid: want de beide zijden der laan waren, in hare geheele lengte, die wel een kwartier uurs bedraagt, met ruime, 14 à 16 voet hooge, kramen bezet. Daar ik nu niets van de bijzonderheden van het *Lodewijksfeest* wist, zoo konde ik mij niets anders voorſtellen, dan dat dit verſchillende theaters waren, op welke muzikale en tooneelmatige vermakelijkheden zouden vertoond worden. Een ongemeen harde ſtoot, dien ik van eenen haastig voorbijſnellenden lastdrager ontving, gaf mij gelegenheid, om naar het oogmerk dezer kramen te vernemen. Terwijl hij, namelijk, nog bezig was met zich te verontſchuldigen, hield ik hem bij den arm vast, en vroeg hem, wat deze kramen beteekenden. Met levendige oogen en vurige gebaren voerde hij mij te gemoet: „Het zijn loodsen, Mijnheer, voor de uitdeeling der levensmiddelen; ik haast mij derwaarts." En met deze woorden ſpoedde hij zich voort.

Thans ſloeg de klok der *Tuileries* drie ure; en omtrent dien tijd moest, als naar gewoonte, de verdeeling van levensmiddelen en wijn eenen aanvang nemen. Op eenmaal hoorde ik een verſchrikkelijk gedruisch, zoodat ik waande, dat de onlangs ontdekte militaire zamenzwering mij op de hielen zat. Het was echter ſlechts eene misleiding des gehoors; het gedruisch kwam niet van achter mij, maar van voren, namelijk uit de laan van de *Champs Elifées*; maar het was toch een krijgsgeſchreeuw, waarmede het volk den aanval deed op de kramen met eetwaren. Op hetzelfde oogenblik kwam nu uit iedere kraam een half dozijn *Gensd'armes* alleen met het bovenlijf te voorſchijn, even als in de Ronzebons de houten poppen zich vertoonen. Nu blonken de pallasſen; maar, daar ieder pallas ſlechts éénen houw doet, zoo klauterden, in de plaats van éénen, die nederviel, weder tien anderen bij de kramen op. Thans verſchenen de uitdeelers der eetwaren. Terwijl nu de *Gensd'armes* degenen, die het naast bij waren, zochten af te weren, trachtten de uitdeelers het gevecht in de verte te brengen, door de vierponds brooden, de boterbroodjes, de gebradene hoenders en worſten zoo ver mogelijk in de laan te werpen. Van de hongerigen zocht men zich op deze wijze te ontſlaan; maar van de dorſtigen, wier getal op eenen heeten zomerſchen dag zoo veel grooter moest zijn, kon men zich zoo gemakkelijk niet ontdoen; zij hernieuwden telkens hunne aanvallen met de

de meeste woede. Het baatte niets, dat de wijn in iedere kraam gedurig uit vier kranen vloeide; want daar onder elke dier kranen ſteeds ten minſte 10 dier houten kannen (*brocs*) gehouden werden, waarin men den wijn wilde opvangen, zoo had dit ten gevolge, dat hij in geene derzelve, maar op den grond ſtroomde.

Nadat ik dit ſchouwſpel een' tijdlang van verre en in de nabijheid had aangezien, werd het van achteren opkomende gedrang zoo ſterk, dat ik daardoor tegen wil en dank in de allee werd voortgeſleept. Daar bevond ik mij nu in het midden van het gewoel, even als een ſchip zonder masten, dat door de woeste golven nu ginds dan herwaarts geſlingerd wordt, zonder dat het in ſtaat is eenigen weêrſtand te bieden. Ik wilde nu ter regterhand ontwijken, waar toevallig eene opening ontſtaan was; maar ook juist daarop doelden de uitdeelers der eetwaren, en een vierponds brood vloog zoo digt aan mijn hoofd voorbij, dat ik daardoor mijn' hoed verloor. Nu tuimelde de menigte over mij heen, ten einde het brood te krijgen, dat mij zoo gevaarlijk had kunnen worden. Gelukkigerwijze geraakte mijn hoed tuſſchen de pooten van een paard der *Gensd'armes*; ik kroop dus op handen en voeten almede daar henen, om denzelven weder te bekomen. Deze nabijheid der broodkraam ſcheen mij echter wat al te gevaarlijk, uit hoofde van het aanmerkelijk gewigt dezer gezegende gave; bovendien was hier het gedrang ook grooter dan elders, daar de *Parijzenaars* groote minnaars van brood zijn. Ik week dus naar den tegengeſtelden kant uit. Maar hier vloog mij eene gebraden kip vlak in den mond. Verbaasd en bedwelmd ſtond ik daar eenige ſekonden, zonder te weten, wat ik met dat dier zoude aanvangen. Maar een luid hoezee van eene menigte *Lazzaroni*, die op dien buit afkwamen, en geneigd ſchenen mij denzelven te ontweldigen, rukte mij uit mijne verlegenheid. Oogenblikkelijk wierp ik de kip over hunne hoofden weg, en allen ijlden den buit achterna. Ik kwam dus met eenige ſmeervlekken op den rok en het vest daarvan af.

Thans vervolgde ik mijnen weg, zoo goed zulks geſchieden kon. Een *Gensd'arme* vervolgde eenen *Savooiſchen* ſchoorſteenveger, die uit baldadigheid met zijne gard het paard tuſſchen de achterpooten had gekitteld; hieruit ontſtond tuſſchen de menigte eene beweging, die aan de werking van eenen dwarlwind niet ongelijk was. Ik werd tegen eene wijn-

wijnkraam geſmeten, waarvan de kranen zoo even waren opengezet, en wierp daardoor eenen man omver, die juist bezig was zijne kan daaronder te houden, in welker plaats ik kwam te liggen, en dus vloeide de wijn, eigenlijk gezegd, in milde ſtroomen op mij neder.

Nadat ik aldus op den droogen en natten weg de proef van dit feest genomen had, wilde ik, wat het ook kosten mogt, mij in de zijlanen begeven, om toch een weinig tot rust te komen. Te dien einde begon ik ter zijde uit te wijken, en zoo goed mogelijk door de hier en daar ontſtane openingen heen te dringen. Nog een paar ſchreden, en ik ware onder de boomen in veiligheid geweest, toen mij nog voor het laatst een paar gebraden worſten kwamen te gemoet vliegen, waarvan de eene mij tusſchen rok en vest bleef hangen. Terſtond kwam een jong meisje, dat medelijden met mij ſcheen te hebben, en mij naderde, alsof zij met hare ſchort het ſpoor, dat de worſten op mijn aangezigt hadden achtergelaten, wilde wegwisſchen; maar op eenmaal bemagtigde zij, met eene ongeloofelijke behendigheid, mijnen buit, en vloog weder heen, terwijl zij mij in de verte ſtond uit te lagchen en te beſpotten.

Naar ligchaam en geest afgemat, vlijde ik mij onder eenen boom neder; want het was onder dat vreesſelijk gewoel niet mogelijk, een ſtoel magtig te worden. Voordat ik echter het verhaal, van hetgene mij verder bejegende, vervolge, moet ik, tot meerdere duidelijkheid voor mijne lezers, de manier beſchrijven, op welke het gemeen van *Parijs* voordeel zoekt te trekken van dit feest; (de kunstterm daarvoor is: *exploiter la fête.*) Omſtreeks een dozijn gaauwdieven vereenigen zich tot eene bende, en maken eene gemeenſchappelijke zaak; vereenigd vallen zij nu op eene dier kramen aan; van alles, wat aldaar uitgedeeld wordt, komt zelden iets in vreemde handen, en wat zij bemagtigen, behoort allen gemeenſchappelijk toe. Zoodra er een brood, eene worst, eene kip of eene kan wijns veroverd is, wordt dit door eenigen hunner ergens onder eenen boom in veiligheid gebragt. De vrouwen en kinderen moeten den buit bewaren, die dus naast dezen ſtapel van leeftogt zitten, en, bij den minſten ſchijn van gevaar eens vijandelijken aanvals, een' alles doordringenden kreet aanheffen, die de kapers afſchrikt door de vrees voor de terugkomst der veroveraars. Zoodanige ſtapelplaats zag ik thans bijna onder iederen boom; de voorraad

in

in mijne nabijheid trok echter voornamelijk mijne opmerkzaamheid. Als hoedereſe zat daarbij een jong vrouwsperſoon uit de laagſte volksklaſſe, maar zoo ſchoon als een beeld. Een kind lag, bijkans naakt, op haren ſchoot, terwijl zij zelve, met de ellebogen op de knien leunende, in de eene hand worst en brood, in de andere een gevuld wijnglas hield, en aldus bij afwisſeling at en dronk. Moet ik bekennen, dat ik door de ſchoone geſtalte dezer vrouw niet minder bekoord werd, dan door de eetwaren, die zij in de handen hield? Om al de kracht van het laatſte te gevoelen, zal het genoeg zijn te zeggen, dat ik ſedert mijn ontbijt, uit een kop koffij en een zoogenoemd koffijbrood beſtaande, nog niets genuttigd had; dat ik den geheelen dag door in beweging was geweest, en dat het toen vijf ure was.

Op dat oogenblik bood mij eene fruitverkoopſter hare waren aan. Nadat ik eenige perziken gekocht had, bood de verkoopſter die ook mijner ſchoone buurvrouwe aan; zij keek in de mand, en kreeg, na vooraf de vingers te hebben afgewischt, eene dezer vruchten daaruit, waaromtrent ik echter niet voorbij kan aan te merken, dat hare bloeijende wangen door den gloed der ſchoongekleurde vrucht nog geenszins ontluisterd werden; zij bezag die, en leide ze weder in de mand neêr, met de betuiging: „Neen, dat is te duur „voor mij." Daar ik nu grooten dorst had, zoo beet ik zeer gretig in eene perzik; de vrouw keek mij aan, en ik kon hare begeerte naar deze kostbare vrucht in hare oogen lezen. Kon ik onder zulke omſtandigheden wel minder doen, dan haar een paar dezer vruchten aanbieden? Ik deed het dan ook, met deze woorden: „Madame! mag ik u eene „perzik aanbieden?" Zij nam ook, zonder merkbare verlegenheid, één derzelve aan, en, terwijl ik de andere in haren ſchoot leide, zeide zij: „Mijnheer! ik neem uwe aanbie„ding aan; doch onder één voorwaarde." Op mijne vraag, welke die ware: „Dat gij ook van mij een glas wijn aan„neemt; want ik heb gezien, dat gij eene perzik gegeten „hebt, en zonder wijn is dit zeer ongezond; maar gij zult „uit mijn glas moeten drinken, want ik heb geen ander." Kon ik dezer ſchoone vrouwe dit verzoek afſlaan? Ik zou alle menſchelijk gevoel daarbij hebben moeten verloochenen. Nadat zij dus den rand van het glas met haren halsdoek afgeveegd, en het op nieuws gevuld had, bood zij hetzelve mij, op eene hoogst bevallige wijze, met de woorden aan:

„Drink

„ Drink nu, Mijnheer! als het u gelieft, op mijne gezond„ heid." Ik deed zulks, en voegde daarbij: „ Madame! gij „ fchijnt even goedhartig als fchoon te zijn, en dat is veel „ gezegd." Hoezeer ook altijd een goed woord eene goede plaats vindt, zoo vindt toch bij de *Parijfche* vrouwen eene beleefdheid voorzeker de beste plaats, namelijk in haar hart. Mijne fchoone drinkgenoote bloosde, floeg hare oogen neêr, en zeide op eenen aangenamen toon: „ Mijnheer! gij zijt „ wel zeer beleefd." Het fcheelde echter weinig, of deze ontmoeting ware nog erger afgeloopen, dan ik daartoe gekomen was; want, juist toen ik het glaasje aan mijne lippen wilde zetten, kwam de bende, welker voorraad de vrouw bewaakte, met nieuwen buit beladen, naar ons toe; de aanvoerder derzelve, die, zoo als mij uit zijn gedrag bleek, de man, of althans de minnaar, dezer vrouw moet zijn geweest, vroeg haar, op mij wijzende: „ Wat is dat? Behoort „ die Heer tot de onzen?" De vrouw, op mijne bemorfte kleeding wijzende, zeide, half verlegen en half verrast: „ Gij „ ziet het immers, mijn vriend!" Hier fchudde hij bedenkelijk het hoofd, plaatfte zich tusfchen mij en de vrouw, en zeide, half boos, half fchertfende: „ Ik ben aan dat oor een „ weinig doof." Hierop nam hij mij vrij haastig het glas af, en de vrouw verzocht mij door een' veelbeteekenenden blik, dat ik mij verwijderen zou. Ik deed zulks, nadat ik het kind, 't welk zijne armpjes naar mij uitftrekte, een ftuk gelds in de hand gedrukt had, waarvoor de vrouw zachtjes met hare hand over de mijne heenftreek.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

PROEVE VAN EEN IRONISCH-KOMISCH BETOOG VAN DE STOFFELIJKHEID DER MENSCHELIJKE ZIEL, VERMAAKSHALVE VOORGELEZEN IN HET DEPARTEMENT ** DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Onder de zeer vele onderwerpen, waarover vroegere en latere wijsgeeren zich ftomp gedacht en bijna lam gefchreven hebben, is er bijna geen, waarop hun vernuft zoo dikwijls fchipbreuk heeft geleden, als op de menfchelijke *ziel*. De verfchillende werkingen, welke dezelve daarftelde, hebben onderfcheidene wijsgeerige ftellingen en gevoelens omtrent haar

haar doen geboren worden, van welke de eene dikwijls vrij wat minder op de andere geleek, dan derzelver uitvinder op den Jocko of Ourang-Outang. Gij zult mij wel willen verschoonen, van u dezelve alle op te noemen, wijl zulk eene optelling niet anders dan dor en vervelend zou kunnen zijn, en het ons, ook wegens de kortheid van den tijd, dien het mij vergund is tot u te spreken, onmogelijk zou wezen, dezelve eenigzins grondig te beoordeelen. Daar uwe aandacht echter thans bijzonder op de mensch- en zielkunde gevestigd zijn zal, wegens de voordragt van den pas afgetreden spreker, wil ik nu over hetzelfde onderwerp met u handelen; en, in de hoop, dat mijn loffelijke voorganger wel zal kunnen dulden, dat ik een gevoelen voordraag, hetwelk veel van het zijne schijnt te verschillen, ja er regelregt tegenover te staan, heb ik voorgenomen, ook om de zonderlingheid, (welke doorgaans zooveel behagelijks heeft) uit de menigte der gevoelens van verschillende wijsgeeren, datgene u te betoogen, hetwelk stelt, dat *des menschen ziel*, wel verre van iets geestelijks, onstoffelijks of onligchamelijks te wezen, wel degelijk *bestaat uit eene zekere stof*, even gelijk ons ligchaam, en dus voor aanraking, verdeeling, en andere, op gewone ligchamen toepasselijke, lijdingen, vatbaar is. Men moge al onderstellen, dat deze zielestof veel edeler en fijner is dan die, waaruit wij weten, dat ons log aardsch ligchaam is zamengesteld; even gelijk wij, b. v., goud edeler achten dan keisteen, en zuiver overgehaalden geest of ether fijner dan bron- of rivierwater: den eigenlijken aard der stof, van sommige zielen althans, zullen wij, hoop ik, in den loop van deze mijne voorlezing, wel naauwkeuriger leeren kennen.

De stelling, welke ik voornemens ben te verdedigen, heb ik u opgegeven. Ik breide dezelve, om redenen, niet verder uit, maar ga aanstonds tot derzelver betoog over.

Vergunt mij dan, voor eenige oogenblikken, uwe toegenegene aandacht, daar ik *eerst* eenige tegenwerpingen tegen onze stelling voordragen, en, zooveel in mijn vermogen is, ontzenuwen; *ten tweede*, op eene eenvoudige manier, door bewijzen, uit het gemeene leven ontleend, dezelve staven; en, *eindelijk*, eenige algemeen nuttige gevolgen, uit dezelve afgeleid, u aantoonen zal.

Eerst moet ik u dan eene en andere tegewerping, tegen de stoffelijkheid der menschelijke ziel wel eens ingebragt, voordragen, en pogen op te losen.

Het

Het zal u misschien verwonderen, M. H.! dat ik met de oplossing van tegenwerpingen begin, alvorens nog iets tot staving van het u voorgesteld gevoelen te hebben in het midden gebragt. Doch, even gelijk het eenen veldheer in den oorlog vrijstaat, eene nieuwe *taktiek* uit te vinden en in werking te brengen, door welke hij den vijand, die met dezelve onbekend is, zoo veel te gemakkelijker kan overrompelen, even zoo zeer is het, mijns oordeels, eenen redenaar geoorloofd, eene nieuwe soort van *rethorica* in zijn pleit te bezigen, om zijne partij zooveel beter te verschalken. Wij zullen derhalve, naar het opgegeven plan, eerst *defensief* te werk gaan, ten einde door deze *manœuvre* den aanvallenden vijand zijne krachten te doen verspillen; waarna het ons gemakkelijker vallen zal, door *offensief* te *ageren*, de vesting, welke wij berennen moeten, te overmeesteren.

Welaan! wij treden ter zake. — De geleerde NIEUWENTIJT, die in 't geheel geen voorstander van ons gevoelen was, laat zich, in zijne bekende *Wereldbeschouwing*, (bl. 40) omtrent hetzelve aldus hooren: „Indien iemand zich „verbeeldt, met een ander aan tafel te zitten, om te eten, zou „hij kunnen denken, dat het brood, vleesch, visch, bier, „wijn enz., dat op dezelve aangeregt is, en, gegeten zijnde, eerst tot zijn voedsel, en daarna tot zijn ligchaam „worden zal, — of liever, dat een hoop aarde, waaruit al „dit voedsel voortgekomen is, de bekwaamheid heeft, om „van zijne en eens anders redenen te oordeelen, en die te „verstaan? of eene *demonstratie* of *propositie* van EUCLIDES te kunnen begrijpen? of ook, dat de kunstigste Chymist of Natuuronderzoeker zich ooit met regt zou kunnen „vermeten, dat hij een vloeijend of vast ligchaam (buiten „welke twee geen derde kan getoond worden) uit dit voedsel zou kunnen doen voortkomen, hetwelk denken en, gelijk een mensch doet, redeneren kan?"

Uit dit vraagswijze voorstel zien wij terstond, waar NIEUWENTIJT heen wil. *Stof* en *denken* kan hij niet zamentrijmen. Doch de man kon ook zooveel niet, hetgene wij reeds kunnen, die ruim eene eeuw later leven. Ook kon hij zich niet begrijpen, dat de ziel, welke hij zich (onnoozel genoeg!) als geene stof voorstelde, door ligchamelijke spijs en drank kon gevoed en versterkt worden; hetwelk nogtans in waarheid zoo is, blijkens de dichtregelen van den vermaarden ROBBERT HENNEBO, die, in den aanhef van zijnen

Lof

Lof van den Jenever, niet de *geestelijke* hulp van Apollo, tot verſterking van de dichtkracht zijner *ziel*, maar wel degelijk eene *ligchamelijke* inroept, in deze regelen:

„ o Milde Ceres! laat uw graan,
„ Laat, Boomgod! laat uw vruchten ſtaan!
„ Kom, graangodes en milde gever!
„ Beſproei mij met een glas *jenever*,
„ Getapt uit 't allerbeste vat,
„ Dat immer Keulenaar bezat;
„ Wil *door dit vocht* mijn' *geest verlichten!*
„ Verſterk mijn brein, en help mij dichten!" enz.

Daar nu HENNEBO zeker den weldadigen invloed van *dat vocht* op zijne *ziel* meermalen zal ondervonden hebben, wijl hij, zonder die ervaring, niet zoo ſtellig ſpreken zou; en daar men alle bewijs door woorden, waar daadzaken voorhanden zijn, overtollig moet achten, — meen ik, door dezé aanhaling, het gevoelen van NIEUWENTIJT genoegzaam te hebben wederlegd. Althans wij kunnen ons nu met hetzelve niet langer bezig houden.

Eene andere tegenwerping roept ons, welke men, onder anderen, vindt in de werken van j. A. TURRETIN (Iſte D. bl. 56.) Dezelve komt zakelijk op het volgende neder: „ De ſtelling, dat *'s menſchen ziel ſtof is*, is ongerijmd en „ redeloos. Want indien ſtof denken kan, dan denkt alle „ ſtof, of ſlechts ſommige. Zoo alle ſtof denkt, dan moeten „ wij zeggen, dat ſteenen, hout, lucht, water, aarde, met „ één woord, alles, wat ligchamelijk is, gevoelt, kent, en „ redeneert. Kan er grover ongerijmdheid in 's menſchen „ geest opkomen? Zoo ondertusſchen niet elke, maar ſlechts „ deze en gene ſtof denkt, zegge men ons, welke de den„ kende ſtof zij, welke de niet denkende. Men wijze ons „ aan, wat die denkende ſtof vooruit heeft boven de niet „ denkende; en welke, in eene en dezelfde *ſubſtantie*, de „ oorzaak zij van zulk een groot onderſcheid. Wijders, of „ de ſtof denkt altijd, of ſlechts ſomtijds, en ſomtijds niet: „ zoo zij altijd denkt, is het denken volſtrekt eigen aan de „ ſtof; en zoo komen wij weder tot de ongerijmdheid van „ denkende ſteenen en hout. Zoo echter de ſtof ſlechts ſom„ tijds denkt, en ſomtijds niet, zegge men ons, wat het „ zij, hetwelk de niet denkende ſtof tot denken brengt? wat

„ aan de ſtof, welke zich zelve niet kent, de kennis van
„ zich zelve en van andere dingen inſtort? en of de ſtof het
„ denkvermogen aan zich zelve is verſchuldigd? Maar hoe
„ geeft zij zich, hetgene zij zelve niet heeft? Zoo het
„ denkvermogen haar van elders toekomt, wijze men ons
„ aan, van *waar* en van *wien* het oorſpronkelijk is, en *op*
„ *wat wijze* het wordt voortgebragt?"

Wij kunnen niet ontveinzen, dat deze redenering van TURRETIN logisch in orde en zeer bondig is; en wij zouden in eene onoverkomelijke zwarigheid vervallen, indien wij, om ons te redden (gelijk behendiglijk meermalen geſchiedt), de ſtelling niet aannamen, welke hij zoo maar met eene penneſtreek, zonder eenig bewijs, als ongerijmd afkeurt, namelijk, dat hout, ſteenen, aarde, water enz. wel degelijk *denken*. Wat zwarigheid ſteekt er ook in dit gevoelen? Het is waar, wij merken niet, dat zij denken. Maar hoeveel menſchen zijn er niet, aan welke wij dit ook niet kunnen beſpeuren! En zouden deze, daarom, geene zielen hebben? Dan zou er eene merkelijke *reductie* in de volkstelling, welke, gelijk bekend is, doorgaans bij *zielen* geſchiedt, moeten plaats vinden. Bovendien, waarom *merken* wij niet, dat hout, ſteen enz. denken? Alleen daarom niet, omdat zij geenen mond hebben, om door taal, en geene oogen of handen, om door oog- of vingerſpraak ons hunne gedachten mede te deelen. Andere zintuigen hebben zij denkelijk wel, blijkens hetgene men onder de regering van NAPOLEON wel honderdmalen gezegd of ondervonden heeft: „ *de wanden hebben ooren!*" en die wanden waren toch ook van ſteen of hout. Voorheen ſchijnen ſoortgelijke, thans ſtomme, ſchepſelen ook te hebben kunnen ſpreken; want, b. v., *Rigt. IX.* lezen wij een geſprek tusſchen den vijgeboom en andere boomen des wouds, waarbij meer gedacht is, dan doorgaans de meeſte menſchen doen, die altijd gaarne regeren en hooge rangen bekleeden willen. Ja, ik herhaal het, indien wij aan hout en ſteen het vermogen van denken ontzeggen wilden, zouden wij verpligt zijn zulks ook te doen aan zoovelen onzer natuurgenooten, aan welke wij nooit eenigen geest, of iets, dat er naar gelijkt, hebben kunnen beſpeuren. — Gij gevoelt dus, M. H.! dat de grondſlag, waarop de u voorgedragene tegenwerping rust, geheel vervalt.

Ik ga, ſchoon eenigzins ſchoorvoetend, over tot eene derde tegenwerping, tot welker oplosſing ik vergeefs mijne krach-

krachten beproefd heb; doch welke ik mij echter, eerlijkheidshalve, verpligt reken voor te dragen. In plaats evenwel van derzelver dorre voorstelling, zal ik door eene zigtbare proeve mijne rede trachten te veraangenamen.

Het is eene vaste en onomstootelijke waarheid, dat al wat stof is, niets uitgezonderd, werkt naar die eeuwige wetten, welke de wijze Schepper der Natuur heeft vastgesteld. Geen menschelijk vermogen kan daarin iets veranderen. Alle oorzaken hebben, in dezelfde omstandigheden, dezelfde gevolgen of uitwerksels. Een bal, b. v., op de biljarttafel, naar eene zekere lijn, en met dezelfde kracht, tegen den band gestooten, stuit altijd op eene gelijke wijze terug, en maakt, bij de plaats zijner terugstuiting, in de gegevene omstandigheden, altijd denzelfden hoek, zonder dat daaraan iets is te veranderen. Aan soortgelijke wetten, het zij men die op ons planeetstelsel, op een horologie, of op de straalbreking, gezigtkunde of *optica* toepasse, is al, wat stof is, onherroepelijk onderworpen. Dit heeft geen betoog noodig.

Welaan! laten wij nu hiermede eerst eene proeve nemen op onze, als stoffelijk *geproclameerde*, ziel. — Waar dezelve in ons ligchaam huisvest, schijnt nog niet voldingend bewezen. Doch dit doet niets tot de zaak. Wij zullen dezelve, volgens het meest aangenomen gevoelen, nu slechts plaatsen in het hoofd, en wel in dat gedeelte der hersenen, waar al de zenuwen zamenloopen; en hetwelk het *fensorium commune* genoemd wordt. Om nu, b. v., door middel van het zintuig des gezigts, eenig denkbeeld aan de ziel over te brengen, is het noodig, dat een zeker voorwerp deszelfs straalen brenge op den spiegel van ons oog, waarna dan het beeld van het beschouwde voorwerp op het netvlies gevormd wordt; welk beeld, vervolgens, door eenige, daartoe bepaaldelijk geschikte zenuwen, naar het *fensorium commune*, of de ziel, wordt overgebragt, met dat gevolg, dat het denkbeeld van het beschouwde voorwerp, meer of min duidelijk, terstond aan de ziel wordt medegedeeld. Deze mechanische werking geschiedt, als enkel stoffelijk zijnde, volgens onveranderlijke wetten. Dezelfde oorzaak heeft dezelfde gevolgen. Twee geheel aan elkander vreemde oorzaken kunnen op stof geene volkomen eveneensche gevolgen hebben. De beelden van eenen olifant en van een raderdiertje, in het oog gespiegeld, kunnen hetzelfde denkbeeld niet in de ziel te weeg brengen; namelijk dan niet, wanneer de ziel stof is, en naar stoffelijke

wetten werkt en bewerkt wordt. — Daarmede neme men de volgende proeve.

Vergunt mij daartoe thans, al is het niet persoonlijk, dan slechts in beeldtenis, eenen Heer in uw gezelschap te brengen, dien ik geloof, dat men bij eene andere gelegenheid, dan deze, hier niet zou mogen *introduceren*. Maar, wij hebben hem nu juist noodig. Schoon in ons land niet geboren, zal hij toch bij de meesten uwer van aangezigt niet onbekend zijn. Wij zullen hem een oogenblik daar op die tafel nederzetten. Hij is niet groot, en heeft juist geen behagelijke *physionomie*. Zijne ongeschoeide voeten schijnen wel handen te zijn. Hij is ruig en heeft een' staart. Vader CATS was van oordeel, dat men, als deze heeren hoog klimmen, hunne naakte billen ziet. Bekijkt hem maar, eene poos, regt naauwkeurig, en laat hij zich spiegelen in uwe oogen. . . . .

. . . . . .

. . . . Wel nu, hebt ge hem nu lang en aandachtig genoeg beschouwd? Welk denkbeeld heeft zich nu aan uwe ziel medegedeeld? — „Wel, het denkbeeld van een' *aap!*" — Goed gezegd! dat is ook zoo. Maar nu zullen wij het dier eens toedekken, en dan ziet ge het ook niet meer. Als ge nu, met kracht en inspanning, aan iets anders, b. v. aan NAPOLEON, aan eenen oorlog, of aan uwe geldkas, denkt, dan is het denkbeeld van het beest ook uit uwe gedachten, of uit uwe ziel, weg. Doch, als wij hem weêr voor uw oog brengen, dan komt telkens, of gij wilt of niet, altijd het denkbeeld van den *aap* in uwe ziel terug. Ja, al herhalen wij dit honderd- of duizendmaal, altijd met hetzelfde gevolg. Een ander voorwerp kan u door het oog dat denkbeeld niet mededeelen, namelijk dan niet, wanneer de ziel stof is, en stoffelijk werkt. Dit moeten wij, onzes ondanks, toestemmen. Doch deze toestemming zal ons juist in den strik brengen; hetgene wij in het vervolg onzer proeve zullen zien, na alvorens den *aap* te hebben weggezonden, die ons, dezen avond althans, niet meer zal te pas komen.

Nu moet ik u iets anders vertoonen. Ziet hier een papier, waarop slechts drie letters staan. Bezie ze naauwkeurig. Ook zij spiegelen zich in uwe oogen: er staat A. A. P. Laten nu uwe gezigtzenuwen het denkbeeld dezer letters, en wel, zoo als zij hier zamengevoegd zijn, overbrengen naar het *sensorium commune*. Dat gaat in een oogenblik: zij zijn er reeds! Nu heeft immers uwe ziel het denkbeeld dezer drie za-

zamengevoegde letters, *en anders niet?*... „Wel hei, hei!" zult ge zeggen, „offchoon ons oog dat dier niet meer ziet, hetwelk daar ſtraks op de tafel ſtond, heeft onze ziel, door die letters, hetzelfde denkbeeld van een' *aap* gekregen, zoo duidelijk, als toen wij hem daar even zagen." — En ziet daar! daar hebben wij het nu, dat twee ongelijkſoortige oorzaken op onze ziel dezelfde en evengelijke uitwerkſelen hebben; hetgene echter niet wezen kan, als onze ziel ſtof is.

Om de tegenwerping, al verder, in al hare kracht voor te ſtellen, voegen wij hier nog deze proeve bij. Ziet daar weder een ander papier, waarop ook iets geſchreven ſtaat. Ik houd mij verzekerd, dat deze letters even zoo goed op uw oognet of *retina* zullen afgebeeld ſtaan, als daar even die van het woord *aap*. Brengt dezelve nu ook naar de ziel over, en zegt mij, welk denkbeeld deze er toch van vormt? — „Geen ander denkbeeld, dan van eenige Arabiſche of Chineſche onverſtaanbare figuren." — Dat wil ik wel gelooven. Maar laten nu eens een paar geleerden onder mijne hoorders die figuren naauwkeurig bekijken; en dan zullen zij oogenblikkelijk dat leelijke dier van daar ſtraks weêr voor hunne verbeelding of ziel hebben; want er ſtaat πίθηξ, dat in 't Grieksch een' *aap* beteekent.

„Maar dat gelooven wij wel," zult gij zeggen; „dat komt, omdat die geleerden Grieksch *geleerd* hebben, en het *verſtaan!*" — Nu, dat wil partij dan ook wel toegeven; maar zij leidt daaruit tevens weder dit gevolg af, dat *ſtof* dan ook iets kan *aanleeren*. En is dat zoo, dan volgt hier weêr uit, dat gij wèl zult doen, met uw hout en turf te *leeren*, van zelf naar het vuur te wandelen; uwen wijn te *leeren*, van zelf op uwe tafel te komen; uwe bezems te *leeren*, van zelf de kamers te vegen: en alzoo kunt gij dan (welk een artikel van bezuiniging!) al uwe dienſtboden wegjagen.

Ziet daar u eene tegenwerping voorgeſteld, welke ik niet heb mogen terughouden, maar die ik openhartig verklaar, niet te kunnen oplosſen. Hetgene echter *mij* onmogelijk is, is daarom niet onmogelijk voor *een ander*. Om ſpoedig en gemakkelijk aan die oplosſing te komen, zou ik deze vergadering wel durven aanraden, de zwarigheid als eene prijsvraag uit te ſchrijven, en aan den best voldoenden beantwoorder derzelve uit te loven eene premie van eene *convenabele quantiteit beefſteak*, met brood, aardappelen en wijn naar

rato; welk een en ander van meer waarde moet geacht worden, dan eene gouden of zilveren medalje, die alleen tot pronk en praal kan dienen, daar dit integendeel, gelijk wij vervolgens zien zullen, uitnemend geschikt is tot voeding en versterking der stoffelijke ziel.

Meent echter niet, M. H.! dat wij nu, afgeschrikt door deze moeijelijkheid, onze taak zullen opgeven. Neen! wij zullen hetzelfde doen, hetgene NAPOLEON in den krijg zoo menigmalen gedaan heeft, en deze welbezette en voorheen nog onwinbare vesting, even als bestond zij niet, voorbijtrekken, in onzen rug laten liggen, en met ons leger voorwaarts *marcheren*.

Ik ga, derhalve, over tot het *tweede deel* mijner voorlezing, in hetwelk ik, op eene eenvoudige manier, de stelling, *dat onze ziel stof is*, door bewijzen uit het *gemeene* leven ontleend, staven zal; in welk deel, gelijk ook in het volgende, ik evenwel korter zal kunnen zijn.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

OVER DE BENOEMING DER STUKKEN IN HET SCHAAKSPEL.

(Uit de *Asiatic Researches.*)

Het Schaakspel zelf is, even als zijn naam, uit *Indië* afkomstig, vanwaar het onder MUSCHERWAN *den Groote* naar *Perzië* is overgebragt. Men zegt, dat hetzelve door gekeren LEDSCHLADSCH zou uitgedacht zijn, ter gedachtenis des bloedigen krijgs, die er tusschen de beide broeders THALHAND en GAW heeft plaats gehad, in welken een hunner omkwam; ten einde door hetzelve de smart dier ongelukkige moeder te lenigen, welke in de overwinning van den eenen harer zonen den dood des anderen beleven moest. Om deze reden is het geheelenal een krijgsspel, en alle daarin gebezigde figuren zijn dingen, in eenen veldslag voorkomende. En wanneer de benaming van sommige stukken hiermede niet volkomen schijnt overeen te komen, zoo moet dit aan verbastering bij het overbrengen in *Europesche* talen toegeschreven worden, waardoor zij dan ook niet zelden van aard en bedoeling veranderd zijn.

De *Indiaansche* benaming van dit spel is *Tschaturanga*, dat is, *de Krijgsmagten*, en hierdoor worden de vier soorten van wa-

wapenen bedoeld, uit welke een *Indiaansch* leger is zamengesteld; namelijk de olifanten, de paarden, de strijdwagens, en de voetknechten. Dit woord hebben de *Perzen* in *Schatrantsch* veranderd, hetwelk eigenlijk volmaakt hetzelfde beteekent, doordien het uit de *Sanskritische* woorden, *Thatur*, vier, en *Anga*, een lid of deel, is zamengesteld. Van deze vier krijgsmagten zijn de drie eerste, de paarden, de strijdwagens en de olifanten, bij ons paarden, kasteelen en loopers genoemd, ieder tweevoudig; de vierde soort echter, de voetknechten (*Pions*, of boeren, geheeten), zijn acht in getal, en worden door den Koning (*Schach*) en zijnen oppersten veldheer (*Fers*), bij ons verkeerdelijk Koningin genoemd, bestuurd. Uit den oorspronkelijken naam *Fers*, veel overeenkomst hebbende met het *Duitsche Fürst*, ons *Vorst*, hebben de *Franschen Vierge* gemaakt, en hieruit is bij andere *Europesche* natiën de *Koningin* ontstaan. De *Turken* en *Arabieren* noemen deze figuur, die eigenlijk de ziel van het geheele spel is, *Wezir*, en dat zeer te regt, omdat de *Wezir* (Grootvizier) in alle Oosterſche staten de hoogste uitvoerende magt bezit, in vredes- en oorlogstijden, en zoo wel in het kabinet als op het slagveld, de eigenlijke gebieder is; terwijl de *Schach*, als het ware, enkel op den achtergrond, in eene achtbare rust, en nimmer zelfwerkend te voorschijn treedt.

De naam van den olifant is *Fil*; dezen hebben de *Franschen* in hunnen *Fol* (zot) overgenomen; en door deze verwisseling is de *Indiaansche* olifant in eenen *Franschen* zot veranderd, terwijl wij hem tot eenen *looper*, en de *Engelschen* zelfs tot eenen *bisschop* (*Bishop*) gemaakt hebben. Alleen bij de *Italianen* is de naam van den olifant en zijne verrigting het minst veranderd, daar zij hem *Alfino*, of *Alfiere*, noemen, 't welk niets anders dan het woord *Fil* met het *Arabisch* lidwoord *Al* is. En de verrigting van den olifant, die het vaandel op zijnen rug draagt, opdat hetzelve voor het leger des te zigtbaarder zou zijn, is bij de beteekenis van *Alfiere*, als *vaandrig*, voorzeker beoogd geworden.

De *kasteelen* (*Roc*) beteekenen eigenlijk strijdwagens; het woord *Roc* is, door verbastering, uit het *Indische Roth* ontstaan, hetwelk een' strijdwagen aanduidt, waarop een toren geplaatst was.

De *paarden* en de *boeren*, of eigenlijk de ruiterij en het voetvolk, zijn onveranderd bij hunne Oosterſche benamingen gebleven; want het *Duitsche Pferd*, ons *paard*, is zeer na

vermaagschapt aan het *Indische Feres*; en de naam *Pion*, dien wij aan den boer geven, is uit het *Perzisch* woord *Piade* (*Piéton*), een voetganger, afkomstig.

Het woord *schaakmat* beteekent zoo veel als: de Koning is dood.

Het schaakspel, dat tegenwoordig nog in *Indië* gebruikt wordt, is op verre na niet zoo eenvoudig als het bij ons gebruikelijke, en onderscheidt zich vooral daarin, dat de plaats der Koningin door eenen olifant, en de plaats des loopers, d. i. van eenen olifant, door een bootje, of schuitje, wordt vervuld; dat voorts de beweging der stukken niet naar de willekeur des spelers, maar door dobbelsteenen wordt geregeld. Deze bijvoeging van een vaartuig en het lot geschiedde waarschijnlijk om aan te duiden, dat in den krijg het volk niet alleen meermalen rivieren moet overtrekken, maar ook, dat het lot, of toeval, veeltijds eenen zeer beslissenden invloed op de overwinning heeft.

ABDEHRAMEN III.

(Uit een *Woordenboek der Liefde, of waarachtige Avonturen en zeldzame Gevallen, door de Liefde voortgebragt.*)

De Liefde heeft reeds menige stad op den aardbodem verwoest. Het trotsche *Persepolis*, welks raadselachtige ruïnen thans nog, na 2000 jaren, de verbazing van iederen reiziger wekken, ging met alle zijne paleizen van cederhout in de vlammen ten gronde, omdat zekere bijzit van ALEXANDER hare wraak aan deze stad wilde uitgeoefend zien. Doch de Liefde bouwde ook menige stad, en bevorderde hare stichting; in welk geval zij ons buiten twijfel veel bekoorlijker verschijnt, dan in het eerste.

ABDEHRAMEN was Kalif van *Cordova*, in dien tijd, toen de zeer beschaafde *Mauren* (Mooren) de beste provinciën van *Spanje* in bezit hadden. De Geschiedschrijvers van dien tijd vermelden de ongeloofelijkste, maar tevens de betooverendste stalen van de pracht en verkwisting, die er aan zijn hof heerschten, niettegenstaande de veelvuldige uitgaven, welke zijne aanhoudende oorlogen met de nog vrije *Spanjaarden* in het Noorden vereischten. Wat echter de Liefde bij hem uitwerkte, overtreft dit alles nog zeer verre, en schijnt, hoezeer ook door de eenstemmige getuigenis aller tijd-

eijdgenooten bevestigd, tot het rijk der Toovergodinnen te behooren.

„ ABDEHRAMEN," dus meldt ons een dezer Geschiedschrijvers, „ beminde steeds met hetzelfde vuur, gedurende zijn ganssche leven, hoe vele bezigheden hem de oorlog en de staatsverrigtingen ook geven mogten, eene zijner slavinnen. Zij heette ZEHRA. Of zij nu dezen naam toevallig droeg, dan of de Kalif haar dien gegeven had, is onzeker, maar ook om het even, daar zij dien met zooveel regts droeg; want hij beteekent eene bloem, het sieraad der wereld. Voor eene minnares heeft reeds menig Vorst een paleis gebouwd; maar ABDEHRAMEN deed meer; hij liet, op twee uren afstands van *Cordova*, eene stad te voorschijn komen, die hij *Zehra* noemde, omdat zij aan haar toebehooren, en zoo schoon als zij zelve zijn zou. Daar zij aan den voet van zeer hooge bergen geplaatst was, zoo werden hare straten gedurig door beken van versch water, dat van de hoogte afvloeide, verkoeld. Op alle opene plaatsen waren springfonteinen van dit levend water. Alle huizen waren op eenerlei wijze gebouwd, en op derzelver platte daken wandelde men gedurende de koelte van den nacht, en ademde alsdan den vollen geur der oranjeboomen in, die deze huizen omgaven. Boven de hoofdpoort dezer Stad der Liefde stond het beeld der slavin, die haar tot bestaan geroepen had.

„ Alle deze schoonheden werden echter door den luister van het paleis, door deze begunstigde minnares bewoond, verre overtroffen. ABDEHRAMEN had van zijnen bondgenoot, den *Griekschen* Keizer, de bekwaamste bouwmeesters van *Konstantinopel*, waar destijds de zetel der kunsten was, daartoe verzocht, en tevens twintig der schoonste zuilen van graniet ten geschenke ontvangen. Behalve deze, bewonderde men aan hetzelve niet minder dan 1200 andere zuilen van *Spaansch* en *Italiaansch* marmer. De muren eener zaal, die van het *Kalifaat* genaamd, waren met gouden sieraden bedekt. Verscheidene dieren, uit hetzelfde metaal gemaakt, spoten het kristallijnen water in eene albasteren kom, boven welke de beroemde parel hing, die Keizer LEON eens aan den Kalif, als eene ongemeene zeldzaamheid, geschonken had. In het paveljoen, waarin ABDEHRAMEN gewoon was met zijne geliefde den avond door te brengen, was het gewelf met goud en gepolijst staal bedekt, en kostbare edelgesteenten schoten, als sterren, hunne stralen op hen neder; en te mid-

den van den glans, dien honderd kristallen vazen in het rond verſpreidden, ſprong eene fontein van zuiver kwikzilver uit een albasteren bekken omhoog."

De ſommen, tot het bouwen der ſtad en van dit paleis beſteed, beliepen, volgens de getuigenis eens toenmaligen Geſchiedſchrijvers, naar onze rekening, 75 millioenen franken; terwijl er 25 jaren vereischt werden, om het werk te voltooijen.

Was nu ABDERRAMEN bij dit alles gelukkig? Hij, die vijftig jaren regeerde, en alles in zich vereenigde, wat het geluk, de welvaart en den roem van den mensch kan volmaken, liet de volgende bekentenis achter: „ Vijftig jaren zijn „ verloopen, ſedert ik Kalif ben. Rijkdom, vreugde, eer, „ alles heb ik genoten en uitgeput. Ik werd van de Koningen, mijne mededingers, geacht, gevreesd en benijd. Wat „ de mensch ſlechts wenſchen kan, heeft de Hemel mij geſchonken. Ik heb echter, gedurende dit ruime tijdvak des „ geluks, de dagen geteld, op welke ik waarlijk gelukkig „ was; en derzelver getal beliep niet meer dan *veertien*. „ Stervelingen! leert daaruit de grootheid, de wereld en het „ leven beoordeelen."

HET ROOSJE.

Vrienden! op de levensbaan,
Hoe vermoeijend ſoms te gaan,
Lacht een roosje ons tegen.
't Prijkt met altijd friſſche kleur,
En verſpreidt den zoetſten geur
Mild en allerwegen.

Plukt dat roosje vrij en blij.
't Groeit en bloeit, van doornen vrij;
't Zal uw hand niet prikken;
't Zal, hoe meer gij 't kennen leert,
En hoe meer gij het waardeert,
U te meer verkwikken.

Schijnt u 't vrolijk zonnelicht
Koestrend op het aangezigt,
Smaakt gij 't zoet der aarde;
't Roosje praalt in ſchooner kleur,
Geeft der vreugde gloed en geur,
En verhoogt haar waarde.

Als

Als u 't pad te hobblig gaat,
En u 't zweet op 't aanzigt staat,
  En de krachten zwichten;
't Roosje, daar ik u op wijs,
Zal, haar kracht en geur tot prijs,
  U den togt verligten.

Slechts aan hem, die niets dan goud
Voor den schat des levens houdt,
  Kan het niet bekoren.
Al zijn kleur, en geur, en gloed
Gaat voor 't schraapziek, laag gemoed
  Te eenemaal verloren.

Slechts voor hem, die, zonder deugd,
Pracht om 's werelds ijdle vreugd,
  Dekt het zijn vermogen.
Die op 't pad des misdrijfs loopt,
En deez' bloem te vinden hoopt,
  Ziet zich wis bedrogen.

Hem, wien, bij eene edle ziel,
Zacht gevoel te beurte viel,
  Lacht het roosje tegen.
Die het plukt, en rein geniet,
Heeft, als niets hem overschiet,
  Toch den besten zegen.

Kent dan, vrienden, kent die roos,
Die 'k reeds vroeg als de eêlste koos
  Uit den hof der bloemen.
Vriendschap heet zij. 'k Zal haar lof,
Klinke ook stem en lier wat dof, —
  Toch van harte roemen.

Vriendschap, 't roosje, dat ik eer,
Biedt ons allen eindloos meer,
  Dan ons 't lot kan rooven;
Gaat, in vreugd voor ziel en zin,
Zelfs 't viooltje van de min
  In waardij te boven.

Vriendſchap, 't roosje, mij zoo waard,
Altijd aan de deugd gepaard,
Rijk in zaligheden,
Tart den ſtorm van tegenſpoed;
En d' orkaan, hoe fel hij woed',
Zal geen blad vertreden.

Vriendſchap, 't roosje, dat ik min,
Mengt het ſterfuur laafnis in,
En de kiem blijft leven;
Door den hovenier verplant,
Zal zij, in haar vaderland,
Rijker knoppen geven.

Als dan elk, na korte rust,
Dáár zijn dierbren welkom kust,
Lacht weêr 't roosje ons tegen.
't Prijkt met eeuwig friſche kleur,
En verſpreidt zijn' hemelgeur
Mild en allerwegen.

L. S. R.

BESPIEGELING.

't Leven ſchijnt een droom.
't Dobbert op den ſtroom
Van den tijd daarheen.
Ach! hoe veel verdween
In dien diepen vloed!
En in wiens gemoed
Rijst de weedom niet,
Als hij rugwaarts ziet
Op den wijden plas,
Die misſchien zoo ras,
Daar geen noodkreet helpt,
't Overſchot beſtelpt?

Wat hem ook ontkwam,
Eenmaal barst de dam;
Bogen van arduin
Brijzelen tot puin;

Zui-

Zuilen van metaal,
Burg en marm'ren zaal,
Tempel en paleis,
Alles doemt de zeis
Van den wreeden tijd
Ter vergank'lijkheid.

Waartoe dan gefloofd?
Waartoe breekt men 't hoofd
Om een weinig eer,
Goud en have meer,
Dan de landman heeft,
Die vergeten leeft,
Minder zorgen torscht,
Maar wien in de borst,
Bij miskenden ſtaat,
't Hart geruster ſlaat,
Dan het hart van hem,
Die, helaas! uw' ſtem,
Eerzucht! gaf gehoor,
Maar zijn rust verloor?

Aan het ſtaatſiekleed
Kleeft der zorgen zweet.
't Kruis van diamant,
Aan een' ordeband,
Is, hoe 't blinke en gloeij',
Soms een gouden boei,
Die, wanneer zij kwelt,
Als eene ijz'ren knelt.

o! Gelukkig hij,
Die, van kluisters vrij,
Voor zijn pligten leeft,
En nooit angſtig beeft,
Als een vorſtengril
Dondert met haar' wil!

Als de dagbodin
Bloost aan de oostertin,
't Zilv'ren ſtroompje vloeit,
Dat langs bloemen ſpoeit,
Sling'rend door het dal,
Bij den hemelval

Van

Van 't geplukte koor,
Streelend voor 't gehoor,
En gij dan, gerust,
Viert uw' zoetſten lust,
Walmt de zaal van 't hof
Nog van damp en ſtof,
En de mond, die ſtrak
Niet dan vleitaal ſprak,
Sluit zich eind'lijk toe,
't Lastig plooijen moe,
En, van 't buigen mat,
Ook het zwelgen zat,
Zoekt de rijkstrawant
Op het ledekant
Vruchteloos de rust,
Die in ſlaap u kust.

Ja, gelukkig hij,
Die, van kluisters vrij,
Onder 't rieten dak
Draagt het levenspak!
Zalen, trotsch gebouwd,
Koffers, vol met goud,
Zingenot en pracht
Dubbelen die vracht.

Neen, geen adelijk bloed,
Maar 't gerust gemoed,
Neen, geen goudmetaal,
Maar 't eenvoudig maal,
Neen, geen nektardrank,
Bronnat, klaar en blank,
Wèl hem, die dat heeft,
En tevreden leeft,
Tot de lust verdwijnt,
En hij, in het eind',
Van de reis vermoeid,
Door de zon geſchroeid,
Aan het koele graf,
Werpt zijn pakjen af!

A. S.

HET BROMMERTJE. (*)

't Brommertje heeft toch zijn goeds;
Voert ons, bij gebrek van koets,
Op een ſukkeldrafje mede;
Is bekwamer dan een ſlede;
Paart nog, met een' zekren zwier,
Aan het nuttige 't pleizier.

Eere hebb' de ſnuggre man,
Bromm' zijn' lof, wat brommen kan,
Die het monſtertje uitgevonden,
En de weelde heeft gebonden,
En ons 't rijden nog vergunt,
Schoon het lot de winſten dunt!

o! Dat gram, balſturig lot
Drijft met ons zijn' wreeden ſpot.
Op de ſuiker zwaar verbolgen,
Schijnt het zoete in 't zuur verzwolgen;
Op de koffij fel verſtoord,
Schijnt haar geur voor ons verſmoord.

't Brommertje is me een zinnebeeld,
Dat als in ons lijden deelt.
Tot den naam zelfs ſtemt het zamen,
Daar we om vrijen handel kwamen.
Bromme 't vrij en luid rondom!
Want het brommen heerscht alom.

Laag en kruipend bij den grond,
Bromt het traag en langzaam rond.
Paard en voerman zonder luister,
Als de handel in zijn kluister;
't Ganſche monſtertje, in het kort,
Bromt ons, wat den handel ſchort.

Kwam het in een' kwaden reuk;
Werd het, door een' mallen beuk,
Van den *Graauwen Man* beſtegen,
Om de *faitnéants* te vegen,
Ons blijft het een beeld te meer
Van der zaken wisſelkeer.

't Is

(*) De ſteller van dit luimig-ernſtig of ernſtig-luimig ſtukje verheugt zich erkentelijk in het thans geopend uitzigt op ontheffing, of althans vermindering, der bezwaren, die den vrijen handel belemmeren.

't Is een zachtere overgang,
In der tijden harden drang.
Die geen koets meer kan bekomen,
Wordt door 't brommertje opgenomen,
Tot ook dit in 't einde almeê
Wordt vervangen van een flee!

Alles komt en alles gaat!
't Hechtst gebouw, dat eeuwen ſtaat,
Zien we in 't eind' vervallen, ſloopen.
Maar den Tijd vooruit te loopen,
Bleef voor onzen tijd bewaard,
Die noch Bank noch Wagen ſpaart!

Van de Wisſelbank bevrijd,
Zien wij, juist ter regter tijd,
Ons de Spaarbank hier ontſloten;
't Penningsken, daar ingevloten,
Blijft, door burgervadren zorg,
Voor een bange toekomst borg.

'k Weet wel, dat, naar hun beſtel,
Voor den ſchaamlen werkgezel
Zulk een bank ſlechts werd gevonden:
Maar, dewijl ligt grooter monden
Brood ontſtaat bij geen gewin,
Werpe er elk zijn' penning in.

En, wanneer ook dit niet baat,
Heb ik nog een' goeden raad.
Valt er weinig meer te wegen,
Zijn we om 't lieve brood verlegen,
Dan het uit den grond geboord,
En de leus zij: FREDRIKSOORD!

Fredriksoord! gij blijft de leus,
Rest ons eens geene andre keus.
Hoe 't dan met ons moog' vervaren,
Zinkt het land niet in de baren,
Wie men tot het uiterst' joeg,
Sla de handen aan den ploeg!

Vrienden! niet altijd gebromd!
't Kwade gaat, en 't goede komt.
Slepe 't lot ook alles mede,
Koets en brommertje en zelfs flede,
't Kwade toch komt meest te paard,
't Goede gaat te voet op aard'.

1819. J. W. UNTEMA.

MENGELWERK.

HOE MOET EEN BEDIENAAR VAN HET EVANGELIE ZICH GEDRAGEN, ZAL HIJ DE WAARDE EN VOORTREFFELIJKHEID ZIJNER BEDIENING HANDHAVEN?

De bovenſtaande vraag is van zulk een' wijden omvang, dat ik uit den kring der werkzaamheden, die het karakter van den waardigen Bedienaar des Evangelies in het licht plaatſen, ſlechts eenige der meest belangrijke, immers die mij als zoodanige toeſchijnen, kiezen kan.

Ik ſtel mij den regtgeaarden Evangeliedienaar in een drieledig oogpunt voor:

I. Zoo als hij denkt over het gedrag, dat zijn ſtand en zijne betrekking vorderen, en ingevolge die denkwijze leeft en wandelt.

II. Zoo als hij zijn herderlijk werk uitoefent.

III. Zoo als hij leert en onderwijst.

Men vergunne mij, eer ik mijne taak begin, eene aanmerking; zij is deze: Hebben ſoortgelijke onderwerpen, als dat, hetwelk mij nu is opgegeven (*), die van tijd tot tijd in onze broederlijke zamenkomſten behandeld worden, de eigenaardige ſtrekking, dat ze ons ten ſpore dienen, om met ijver voort te ſtreven op de ſchoone loopbaan, die ons voorgeſteld is, dat ze ons ten ſainſte onze taak, en het gewigt derzelve, voor den geest brengen; zouden wij dan de verordening van onzen geëerbiedigden Koning, de ontworpene maatregelen der hooge Kerkvergadering niet goedkeuren, niet prijzen, niet toejuichen, waardoor eene doelmatiger inrigting aan de gewone bijeenkomſten der Bedienaren van het Evangelie gegeven is? Wat er ook zij van het verſchillend oordeel over het algemeen Reglement voor het beſtuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der Nederlanden, en over de bijzondere verordeningen, op de gronden, daarin gelegd, gevestigd; daarin ech-

(*) Deze Voorlezing werd gehouden in eene Ringsvergadering.

echter meen ik zeker te zijn, dat wij niet alleen, maar ook al onze Ambtsbroeders aan alle oorden van het Vaderland, (zijn ze door geene vooroordeelen tegen al wat nieuw is, *omdat* het nieuw is en verandering invoert, bezield) daarin zullen overeenstemmen, dat onze zamenkomsten, naar de nieuwe inrigtingen, beter gewijzigd zijn, dan zij voorheen waren. Het mogt al te voren aan geen' ruimen voorraad van voedsel en verkwikking voor het *ligchaam* ontbreken; het is toch beter, dat er ook voor voedsel voor den *geest* gezorgd is. Verschoont deze aanmerking! Ik zal, zonder verdere af- of uitweiding, mijne gedachten over het aangelegen vraagstuk in het midden brengen en aan uw oordeel onderwerpen.

Hoe denkt de man, die, op eene waardige wijze, zijnen Heer in het werk van het Evangelie dient, over het gedrag, dat zijne betrekking vordert, en hoe spreidt hij zijne denkwijze ten toon? — Dit zij het eerste oogpunt, waarin ik hem beschouwe.

Verre van zich door dingen, die niets afdoen, van anderen te willen onderscheiden, dat vaak hoogmoed ten beginsel heeft, en zucht, om opmerking te verwekken, verraadt, meent hij, in kleeding, in leefwijze, in de verkeering, de onschuldige zeden en gebruiken van zijnen leeftijd, met zorgvuldige vermijding der uiterſten, te moeten volgen. Opzettelijk naauwgezet te zijn in kleinigheden, in dingen, waarin het niet te pas komt, te gewigt te hechten aan bijzaken, die in het rijk der zeden niets geven of nemen, of, gelijk het de wijze Jezus noemt, de mug uit te zuigen, — helaas! maar al te veel met de bedoeling, om anderen te beduiden: ik ben heiliger dan gij, — is hatelijk in zijn oog. Is er iets, waarvan hij den levendigſten afkeer gevoelt, het is uiterlijk vertoon, gemaakte deftigheid, alles, met één woord, wat ook maar eenigzins zweemt naar het beſtaan dier Leeraars in Israël, die Jezus dikwijls op zulk eene ronde wijze gispte.

Hartelijke opregtheid voor God en menschen en beminnelijke ootmoed (hoedanigheden, die onder de hoofdtrekken in de schets van Jezus karakter behooren) maken ook,

ook, naar zijne denkwijze, de hoofdzaak uit, die hij tot besturing van zijn zedelijk bestaan en gedrag te behartigen heeft. Hierin naar zijnen Heer gevormd te worden, hierin zijn beeld te dragen en ten toon te spreiden, is, in zijn oog, zijne voorname verpligting, de wensch van zijn hart, zijne ijverige bemoeijing. Trouwens, kan *hij* voor God of menschen veinzen, dwazen hoogmoed in zijn hart koesteren, op anderen van eene ingebeelde hoogte nederzien, of zich verheffen op voorregten, die den Godsvereerder, op het voetspoor dier wijze en godvruchtige mannen, die de Bijbel als zoodanige roemt, stoffe tot nederige dankbaarheid aan God verschaffen, — kan *hij* dat doen, die de leer en het voorbeeld zijns Heeren dagelijks voor oogen heeft, die de eene en het andere, zoo gewigtig voor zijn hart, met gevoel zijner Gemeente inscherpt? terwijl het zijne heerschende bedoeling, zoowel als de eigenaardige strekking van Jezus leer en voorbeeld is, om menschen tot opregtheid en ootmoed te vormen; deugden, die, in zijn oog en zijne schatting, de kiem behelzen van de schoonste en edelste vruchten, die voor de eeuwigheid rijpen.

Maar, hoe denkt de onbevooroordeelde Bedienaar des Evangelies over — hoe gedraagt hij zich ten opzigte van de verkeering met anderen? Houdt hij het daarvoor, dat voor zijnen stand een afgezonderd leven voege? Het is de vraag niet, waar zijn temperament toe overhelle. Daaruit toch is het af te leiden, dat dikwijls de leefwijze van twee waardige mannen te dezen opzigte zeer verschilt, zoodat hunne denkbeelden over dit onderwerp niet alleen schijnen uiteen te loopen, maar ook tegen elkander aan te druischen. Maar het is de vraag, wat de uitspraak der gezonde rede en menschkundige grondbeginselen, zoover die ter bevordering van het doel der Evangeliebediening zijn aan te wenden, in dezen aan de hand geven? Mijn bestek laat echter niet toe, om daarover uit te weiden. Genoeg — daar het echte Christendom, ver van eenige hinderpalen te leggen aan de gezelligheid en vreugde des levens, integendeel dezelve bevordert; zoo

is ook de Christenleeraar geen vijand, maar veeleer een vriend en voorstander van dezelve. Gelijk hij door zijn onderwijs alle bekrompene en overdrevene denkbeelden van die verloochening, welke Jezus eischt, bestrijdt, en er zijn werk van maakt, om aan te toonen, dat de Godsdienst, op zijne leer gegrond, geene opoffering van schuldelooze genoegens vordert; zoo neemt hij ook gaarne in dezelve deel; hij doet dit te eerder, om, door een tegengesteld gedrag, geene sombere gedaante te geven aan den beminnelijken Godsdienst, dien hij predikt, immers geene aanleiding, om anderen te doen denken, dat hij dien in zulk een licht beschouwt, waardoor zwaarmoedige en tot dweepzucht geneigde menschen, zoo wel als zoodanige, die van een tegenovergestelden stempel zijn, in hunne vooroordeelen zouden gesterkt worden. Hij onttrekt zich dan aan de verkeering niet, of aan gezelschappen, geschikt om den geest te ontspannen. En hoe gedraagt hij zich in dezelve? Hij acht zich niet bevoegd, om den toon te geven, of zich van anderen te onderscheiden. Hoezeer hij het onder de pligten rekent, aan zijnen stand verbonden, om, bij ongezochte en geschikte gelegenheden, godsdienstige, zedelijke, immers nuttige onderwerpen op te halen; hindert hij echter, door ontijdigen ernst, den gang der gulle en onschuldige vreugde niet; hij deelt in geestige scherts; en het is er zoo ver van daan, dat hij iets van dien aard beneden zijne waardigheid, of onbestaanbaar met zijn karakter, keuren zou, dat hij integendeel, met een dankbaar gevoel zijns harten, wegens de genotene middelen ter herstelling van de veerkracht van geest en ligchaam, blijmoedig zijne ambtsbezigheden hervat.

Hoewel ik zeide, dat hij zich in de verkeering door geen' ontijdigen ernst van anderen onderscheidt, verstaa men mij echter niet verkeerd. Hij onderscheidt zich wel degelijk, wanneer vreugde en scherts tot ligtzinnigheid overslaan, of de gesprekken eene wending nemen, dat ze voor zedelijkheid, deugd en Godsdienst eene nadeelige strekking hebben; *dan* — bevindt hij zich niet in het geval,

val, waarin de les van Jezus geldt: *Geef het heilige den honden niet* enz., wanneer hij wel ſtilzwijgend, maar op de eene of andere wijze, die voorzigtigheid en wijsheid hem voorſchrijven, zijne afkeuring en ongenoegen toont, — *dan* gaat hij het misbruik der verkeering op eene bescheidene wijze tegen; en, wordt dit, ſchoon hij de regelen der beſchaafdheid en wellevendheid niet uit het oog verliest, echter euvel opgenomen, hij getroost het zich, en vindt in de bewustheid der goedkeuring van zijnen Heer, en in die van zijn geweten, genoegzame vergoeding van het onaangename der menſchelijke afkeuring.

Dus zagen wij, ſlechts in eenige bijzonderheden, hoe de Bedienaar des Evangelies, die zijnen ſtand eer aandoet, mijns achtens, denkt over het gedrag, dat zijne betrekking vordert, en hoe hij naar die denkwijze leeft. Wars van alle uiterlijke vertooning, zijn opregtheid en ootmoed de voorname grondbeginſelen, die hem bezielen en beſturen. Hij gebruikt de wereld in een' behoorlijk bepaalden zin; terwijl hij niet alleen zichzelven maauwkeurig voor alle misbruik wacht, maar hetzelve ook bij anderen te keer gaat en zoekt te weren. — Maar hoe, wanneer de Gemeente, in welke hij werkt, deze en gene dingen, welke hij zich op goede gronden veroorlooft, als begrepen onder een behoorlijk gebruik der wereld, afkeurt, daarover ergernis opvat, en met vooroordeelen tegen hem ingenomen wordt — hoe gedraagt hij zich dan?

Het komt hier aan op den zin en het begrip van Paulus les: *Onthoud u van den ſchijn des kwaads.* — Over het algemeen is het zeker, immers zoo als het mij voorkomt, dat een Leeraar, die met het gewigt van zijne taak is ingenomen, en bij wien de verpligting en zorg, om zijnen medemenſchen nuttig te zijn, en hen voor den tijd en de eeuwigheid gelukkig te maken, zwaar weegt, zich liever deze en gene opofferingen van onſchuldige genoegens getroosten, en den ſteen, waaraan anderen zich ſtooten, wegruimen zal, dan de wortels der vooroordeelen, die tegen hem gekoesterd worden, voedſel verſchaffen. Is dat het bedoelde van Paulus niet, als hij

zegt, Rom. XIV: 21. *Het is goed, geen vleesch te eten, noch wijn te drinken, noch iets, waaraan uw broeder zich ſtoot, of geërgerd wordt, of waarin hij zwak is?* Wat hij zelf in dat geval zou doen, verklaart hij met deze woorden, 1 Cor. VIII: 13, *Indien de ſpijze mijnen broeder ergert, zoo zal ik in eeuwigheid geen vleesch eten, opdat ik mijnen broeder niet ergere.* Trouwens, wat zullen wij uitrigten, Mannenbroeders! wat nut ſtichten onder menſchen, die met vooroordeelen tegen ons bezield zijn? Hebben wij niet de achting, het vertrouwen en de goedkeuring onzer Gemeenten noodig, zullen wij, met eenige hoop op een gelukkig gevolg, het zaad van Jezus leer in dezelve ſtrooijen? Ongetwijfeld heb ik ook daarin uwe toeſtemming, dat de genegenheid en liefde der genen, tot welke ons dienstwerk bepaald is, te winnen en te behouden, zoo ver zulks op eene eerlijke wijze en door behoorlijke middelen geſchieden kan, eene gewigtige zaak voor ons zijn moet; daar er anders grond van billijke vrees is, dat het oogmerk onzer bediening zal verijdeld worden. — Het zij echter verre van mij, om te beweren, dat Paulus les: *Onthoud u van den ſchijn des kwaads*, of vermijd ergernis, zonder eenige bepaling zou moeten opgevat worden. Indien de ergernis in onkunde van hetgene al of niet betaamt, in hoogmoedige bedilzucht, die alles hekelt, wat met eigene begrippen, ſmaak en wijze van doen, als waren die het rigtſnoer voor anderen, niet ſtrookt, of in dweepend bijgeloof, dat het wezen van den Godsdienst miskent en misvormt; indien de ergernis daarin haren grond heeft, dan zou het (gelijk wij die ſtraks aanprezen) geene wijze en voorzigtige, maar eene laffe en dwaze toegevendheid zijn, om te laten, te doen, te veranderen, hetgene men redeloos eischt; dan zou men door zijn gedrag afbreken, hetgene men door leer en onderwijs poogt op te bouwen, en redelooze begrippen ſtijven. Wij zijn in onze Gemeenten geplaatst, niet om door eenen onkundigen en kortzienden hoop aan den leiband gevoerd, niet om door onbevoegde zedemeesters onderwezen te worden, hoe

wij,

wij, tot in de geringſte bijzonderheden, ons huisſelijk, gezellig en openbaar leven hebben in te rigten, maar om door *ons* onderwijs de denkbeelden van anderen te beſturen, en hun te leeren, wat al of niet betaamt.

Het tweede oogpunt, waarin ik den waardigen Evangeliedienaar beſchouwe, is dit: Hoe oefent hij zijn herderlijk werk uit?

Hetgene hier ten grondſlage liggen moet, is ongetwijfeld de kennis van den zedelijken ſtaat der Gemeente. De graad van kennis en verſtandsbeſchaving, de zedelijke en godsdienſtige denktrant, en de levenswijze, die er plaats heeft, zijn de voorwerpen van een naauwkeurig onderzoek en naſporing bij den regtgeaarden Leeraar, die zuivere verlichting, ware verbetering en wezenlijk heil zoekt aan te brengen; dat is, het groote doel zijner gewigtige bediening te bereiken. Het ſpreekt toch van zelf, dat geene middelen doelmatig kunnen worden aangewend, ten zij ze berekend en geſchikt zijn naar de behoeften der genen, wier nut zij ten oogmerke hebben. De Geneesheer moet zich eerst bekend maken met de kwaal des lijders, eer hij goede geneesmiddelen kan voorſchrijven. Ik beken, deze gelijkenis is niet in alles toepaſſelijk op het werk van hem, die, door de bediening van het Evangelie, aan zedelijke genezing arbeidt. De eerſte zou, zonder kennis van den aard der ziekte, niet alleen ongeſchikte, maar zelfs nadeelige middelen kunnen voorſchrijven; daar eene duidelijke voordragt, ontwikkeling of betoog der zuivere Evangelieleer, overal, altijd en onder allen, een heilzaam zedelijk middel is en blijft. Maar, heeft het *dan* niet de voorkeur, is het *dan* niet gepaster ter bereiking van het doel, wanneer het gewijzigd is naar den zedelijken ſtaat van hen, aan wie het wordt toegediend? Dien ſtaat te kennen, grondig te kennen, is derhalve belangrijk voor elken Evangeliedienaar, wien het te doen is, om in zijnen kring nuttig te zijn.

De middelen, van welke hij zich bedient, om die kennis te verkrijgen, zijn vooral deze twee:

1. Het bezoek van zijne Gemeente.

2. Beoefening der menschkunde, en naauwkeurige waarneming der onderscheidene karakters.

Dan, daar de tijd, voor de uitgebreidheid van eene rede of antwoord, door de wet bepaald, verstreken is, en deze mij verbiedt, om de vastgestelde perken te overschrijden; zoo hoop ik, bij eene nadere gelegenheid, datgene voor te dragen, hetwelk ter beantwoording der voorgestelde vraag, ingevolge het door mij ontworpen plan, nog overig is.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

II.

Gemoedelijke Overdenkingen.

Dezen morgen is Dominé ter aarde besteld. Ik ben het lijk gevolgd, treurig over zijn verlies, en gemelijk over het gebrekkige onzer kunst. Een Doctor moet toch, in het oog van het volk, eene wonderlijke figuur in eene lijkstaatsie wezen! Het geeft er hem, en rekent dit nog als eene gunst toe, een gezigt en eene houding bij, alsof hij het niet kon gebeteren; en zelden is men overtuigd, dat de Geneesheer dàn vaak de meeste verdiensten heeft, wanneer de uitslag zijner pogingen het allerongunstigst is. Ik wil dit echter noch op mij, noch op Doctor B. toegepast hebben; want uit het hier boven verhaalde blijkt zonneklaar, dat eigenlijk Tante HANS de eer der Doctorsplaats bij de begrafenis van haren lieven neef toekwam.

In het sterfhuis teruggekomen, dreef mijne gemelijkheid mij, om eenen neef van den overledene, die sedert eenige jaren te *Rotterdam* gepraktiseerd had, mijnen nood te klagen. Ik had hem in zijne vroege jeugd gekend, en dit gaf aanleiding tot een gesprek, waarin ik niet naliet, over mijn versmaad braakmiddel, en over den geheelen

loop

loop der ziekte te ſpreken. Hoe verſlagen werd ik, toen de man eensklaps mij in de rede viel, zeggende: „ Och! ik reken het al vrij onverſchillig, hoe men eene ziekte behandele; de ganſche medicijnen is toch maar gekheid." Ik wist waarlijk niet, dit hoorende, of de damp van een rolletje tabak, hetwelk hij in den mond had, en dat allerlei vreemde geuren uitwaſemde, hem ook bevangen had. De tranen kwamen mij in de oogen; en, daar het thans een' oud' man betaamt te zwijgen, als de jonge Heeren hun gevoelen gezegd hebben, zette ik mijn' hoed diep in 't gezigt en trok op.

Ziet, ik ſchaamde mij dood, en liep pruilend als een hond, wien men het been, waaraan hij kloof, ontnomen heeft. *De ganſche medicijnen maar gekheid!* Zoo heb ik dan, dacht ik, mijn brood gewonnen met de menſchen te bedriegen en mijzelven er bij. Ik trok mijn' hoed al dieper en dieper in 't gezigt, tot ik eindelijk niets meer voor mij zag, en, wilde ik niet op mijn' neus vallen, wel genoodzaakt was, hem zóó te zetten, dat ik voor mij uit kon zien. Het was alsof er met deze beweging eensklaps licht in mijnen geest kwam. Althans ik kreeg moed om het voor mijzelven uit te maken, of mijne kunst louter aperij is, dan of zij op goede gronden ſteunt, en of ik dus met een gerust geweten kon blijven voortgaan met de boeren braakmiddelen voor te ſchrijven, dan of ik hunne ſcharen en meſſen moest gaan ſlijpen, zoo als mijn vader deed.

Ik bemerkte namelijk, toen ik mij den hoed uit de oogen ſtiet, dat ik op het punt was van in eene diepe greppel te vallen, die tusſchen het voetpad en het wagenſpoor lag. 't Is toch raar, dacht ik, als wij met opene oogen loopen, zal niemand er op letten, dat wij, om te loopen, onze oogen zoo noodig hebben. Wij bemerken het eerst regt, wanneer wij hunnen dienst ontberen. Het ſchijnt ons menſchen eigen te zijn, dat wij de waarde van hetgene wij nooit bezeten hebben, of niet meer bezitten, 't best gevoelen. Ik heb onzen Meester, zoolang zijne vrouw in leven was, bijna nooit over haar

hooren ſpreken, en, nu zij dood is, kan hij er niet van zwijgen. Zoo zal het ook met de kunst zijn. Ik weet nog zeer wel, dat, toen ik laatst werd aangezocht om van ſtandplaats te veranderen, de menſchen mij hier als klisſen aan het lijf hingen, en dat vooral den patienten, die ik toen had, de angst op het gezigt te lezen was. Is dat niet een bewijs, dat zij bang waren mij te zullen verliezen? Ik zoude daarop ook zeer grootsch geworden zijn, indien ik niet wist, dat het minder om mijn' perſoon was, dan omdat zij, wegens de geringheid van het traktement, vreesden, er geen ander te zullen krijgen; en de plaats zeer afgelegen is. Hieruit heb ik dus duidelijk kunnen zien, wat de vrees van zonder Doctor te zullen zijn vermag; de eene beloofde mij dit en de andere dat; en toen het bekend werd, dat ik bleef, kreeg ik zoo veel ſchelharsten, eijeren, boter, en ik weet niet wat al, dat mijn voorhuis meer van eene komenij, dan van een' meesterswinkel had. Dit is nu alles over; en het éénige, wat mij dat voorval herinnert, is de fraaije hangklok, die Dominé mij, bij die gelegenheid, gegeven heeft.

Kan nu iets gekheid genoemd worden, waar de domme boeren de waarde zoo duidelijk van gevoelen, dat zij aan mij, armen kerel, die hun voor vier duiten den baard ſchrap, als aan Dominé-zelven zenden, wat zij het best in huis hebben? Maar, dacht ik verder, (want ik ben, mijn' weg gaande, die meest dwars over de heide loopt, gewoon te denken) zouden de boeren zich ook kunnen bedriegen? In de ſtad, heb ik wel eens gehoord, loopen de menſchen van den eenen Doctor naar den anderen, zoo als van den eenen ſlager of bakker naar een' anderen. Het minſte geeft daartoe niet zelden aanleiding: dan komt Doctor te laat; dan weêr zoo vroeg, dat de meiden nog opgebeld moeten worden; dan doet hij te lange viſites, dan weêr te korte, zoodat men hem naauwelijks vragen kan, of men wel van een varkensribbetje met mosterdſaus mag eten. In één woord, het minſte is voldoende, om van Doctor A. naar B. en van B. naar C. te gaan.

gaan. Zoude dit niet bewijzen, dat de ſtadſchen het al vrij onverſchillig rekenen, wien zij tot Doctor hebben, indien zij er ſlechts een' hebben, die naar hunn' zin praktiſeert? Zij geven dus voor de kunst geen oortje, en toonen dit nog meer door de manier, waarop zij een' Doctor kiezen. Ik ben zeven jaar als leerling in de ſtad geweest, eer ik hier bij Meester KOBEN kwam, en ik heb toen al vrij wat beenen verbonden; maar ik heb bijna nooit kunnen merken, dat men bijzonder naar de bekwaamheden van zijnen Doctor onderzoek deed. Ik weet mij nog zeer goed te herinneren, hoe ik, lang geleden, zekeren Heer komende verbinden, die zijn been gebrand had, Mevrouw in eene ſchrikkelijke beweging vond, in 't midden van eene partij hoedjes, geloof ik, of zoo iets, en bijna radeloos, wat zij nemen zou. 's Avonds terugkeerende, vond ik haar, dol van de hoofdpijn, op eene kanapé liggen, en zeer in tweeſtrijd, welken Doctor zij nemen zou, daar de hare vertrokken was; de een was te oud en te knorrig, een ander te lang en te mager, een derde wederom te dik, zoodat hij altijd zat te blazen, als hij een paar trappen op moest. Gelukkig hield er eene koets naast de deur ſtil; ik werd verzocht te zien, wat dat was, en ziet! het was de koets van Doctor WERMUTH. „Lieve ſchat!" was het nu, „laat „ANTOINETTE eens gaauw aan Mevrouw X. gaan „verzoeken, of zij den Doctor hier wil zenden." — „Maar waarom juist hem, mijn beste!" was het antwoord. — „Och! ik weet het niet; maar hij is bij Me„vrouw X. en Y. en Z. en bij de Gravin, en IRMA „heeft hem ook genomen; och zend toch, zend toch! „ik word vast nog gek; hij zal mij zeker helpen.... „Wist ik nu ook maar, wat hoed ik zal nemen!"

Ik heb hieruit opgemaakt, dat een Doctor iets van minder belang is, dan een hoedje, of een lintje, waar men eenige weken mooi mee wil wezen; en ik kan mij dit niet verklaren, dan door te ſtellen, dat de menſchen in de ſtad bitter weinig geloof in de kunst hebben. Dit vind ik wel ongelukkig; in de ſtad zijn zij toch veel verſtan-

di-

diger, dan hier op het dorp. Althans die van hier veel in de ſtad verkeeren, ligten hunne buren zoo fijn op, dat noch Dominé zaliger, noch de Meester, noch ik het dikwijls merken; en zelfs de Schout gaat met hen voorzigtig te werk. Ik weet dus niet, wat ik er van maken zal; en ik zou waarlijk zelf haast denken, dat alles maargekheid is, wat ik ooit van de medicijnen geleerd heb. En evenwel, dat wil er bij mij ook niet in. Het heeft mij zooveel tijd en moeite gekost, om het te leeren; hoe zal ik ook mijne vrouw en kinderen aan den kost helpen, als ik wat anders begin? Daarenboven heeft Meester KOEN mij zoo menigmaal gezegd, dat een Chirurgijn zoo zeker van zijne zaak is, met de behandeling van het menſchelijk ligchaam, als een horlogiemaker met het ſchoonmaken of repareren van een horlogie. Kan de horlogiemaker het werk van binnen bekijken, een goed Geneesheer moet het zamenſtel des ligchaams van buiten kennen, en zich zoo duidelijk voor den geest kunnen brengen, hoe al deszelfs deelen loopen, als een molenmaker, hoe het werk van een' molen loopt. Daar er nu zoo veel meer menſchen als molens zijn, en daar de menſchen nog al veel van hun binnenwerk vergen, zoodat het dikwijls van ſtreek is, zijn daardoor Artſen en Heelmeesters in de gelegenheid geweest, om het molenwerk in den mensch in allerlei toeſtand gade te ſlaan en te behandelen; doet men dit met genoegzame opmerkzaamheid, dan wordt men de kunst meester. Als ik honderd-, en anderen vóór mij duizendmalen en meer gezien hebben, dat een boer, die voor 't overige welgeſteld is, maar te veel gegeten heeft, over duizeligheid, misſelijkheid, benaauwdheid voor het hart klaagt, eene beſlagen tong heeft, beter wordt, zoo men hem een braakmiddel geeft; handel ik dan niet redelijk, wanneer ik dit bij eene andere gelegenheid weêr doe? En zoude het niet doodongelukkig zijn, als er nu eens een bij mij kwam, die eene paardenmaag had? — Zoo ſprak Meester KOEN, en daar zal ik het bij houden.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER VERDRAAGZAAMHEID ONDER DE PROTESTANTEN IN DE TEGENWOORDIGE EEUW.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

In uw geacht Maandwerk voor Maart 1821, No. III, gezien hebbende eene „ Bijdrage tot de Geſchiedenis der On„ verdraagzaamheid onder de Protestanten omtrent het mid„ den der zeventiende Eeuw," neem ik de vrijheid U te zenden eene „ Bijdrage tot de Geſchiedenis der Verdraag„ zaamheid onder de Protestanten in de tegenwoordige Eeuw," met verlof, om daarvan naar goedvinden gebruik te maken.

Op den 13 Jan. 1819 gebeurde de volgende, en toen tot tijd veel geruchts makende, bijzonderheid in *Londen.*

SAMUEL SIBLEY en zijne Vrouw, SAMUEL JONES en zijn Zoon (10 jaren oud), THOMAS JONES, JOHN ANGEL, JAMES DODD, THOMAS SMITH, en EDUARD SLATER (12 jaren oud), geloofden een bevel uit den Hemel ontvangen te hebben, om de tweede komst van den SILO op Aarde aan te kondigen. Ten einde dit bevel te gehoorzamen, begaven zij zich, op den gemelden dag, naar dien kant buiten de ſtad *Londen*, vanwaar zij door *Temple Bar* (de eenige nog overgeblevene ſtadspoort) de *groote ſtad* konden intrekken. Ten negen ure des voormiddags begon hun optogt; elk hunner was verſierd met een' ſtrik van wit lint op den hoed, en eene kleine ſtar van geel lint op de borst. SIBLEY was aan het hoofd der procesſie, dragende in de eene hand eene groote koperen trompet, die met vele blaauwe en witte linten pronkte. Hij werd gevolgd van de twee jonge knapen, die naast elkander gingen, en elk eene kleine vlag van ligtblaauwe zijde in de hand omhoog hielden; de zes overigen volgden twee aan twee. Op deze wijze begaven zij zich door de volkrijkſte ſtraten, tot dat zij in het midden der ſtad gekomen waren. Het is onnoodig hier te melden, dat zij van eene groote menigte volks vergezeld werden, die van tijd tot tijd nog aangroeide, en eindelijk ontzettend geworden was; elkeen nieuwsgierig zijnde, werwaarts deze vreemde optogt gerigt, en wat deszelfs doel was. Eindelijk op de plaats gekomen, die SIBLEY begreep, dat het middelpunt der ſtad was, hield hij ſtil, en maakte eenen aanvang met

met de plegtigheden, die hij te verrigten had. Hij begon met luidruchtig op de trompet te blazen, en toen kondigde hij met een ernstig gelaat op de plegtigste wijze aan, dat *de* SILO, *de Vorst des Vredes, voor de tweede maal op de Aarde verschenen was.* — Zijne Vrouw riep daarop met eene luide stem uit: *Wee, wee den Inwoners der Aarde, van wege de komst van* SILO!.... Beide deze aankondigingen werden zeer dikwijls herhaald, en gingen telkens vergezeld met de stemmen van de andere leden der processie, die dezelfde woorden zoo luidkeels uitriepen, als hun doenlijk was. Het gedrang was nu verschrikkelijk; elke toegang tot deze plaats opgepropt vol volk, zoodat koets noch kar door die straten konden doordringen. Het gemeene volk begon nu deze verdwaasde lieden uit te lagchen en te bespotten, hetgeen door hen zeer euvel werd opgenomen. Het gevolg was, dat men drek en modder op hen wierp, aan SIBLEY de trompet gewelddadig ontnam, en de beide vlaggen aan stukken scheurde; hetwelk op eene dappere en stoutmoedige wijze door de proclamanten, die alle jonge en sterke gasten waren, beantwoord werd. Het gevecht werd nu algemeen en bloedig. De menigte, echter, behaalde weldra de zegepraal over het kleine aantal, dat nu op den grond en onder den voet geraakt was. Intusschen was het volk zoo kwaadaardig geworden door den tegenstand, dien het van SIBLEY en zijne medgezellen ondervonden had, dat deze dwazen zekerlijk vertrapt en verpletterd zouden geworden zijn, indien niet gelukkig twee Officieren van de Politie, die door de menigte heendrongen, hen met hun gezag gered, gevangen genomen, en naar eene veilige plaats gevoerd hadden. Terstond daarop werden zij naar het Raadhuis voor den zittenden Magistraatspersoon gebragt; terwijl hunne uitwendige gedaante genoeg te kennen gaf, welk eene ontmoeting hen in hunne plegtige werkzaamheden bejegend was. Zij waren alle met drek en modder bijna geheel bedekt, terwijl de Hoogepriester SIBLEY daarenboven nog bloedige kentekenen in zijn aangezigt droeg. Toen hun gevraagd werd, wat hen bewogen had zich zoo te gedragen, en de openbare rust der stad te verstoren, antwoordde SIBLEY, (gebiedende intusschen alle de tegenwoordig zijnde, op eenen toon van gezag, een diep stilzwijgen te bewaren) dat het hem leed deed, niet in staat te zijn, om in bijzonderheden te treden, met betrekking tot zijne Goddelijke zending. Doch met weinige woorden wilde

hij

hij zeggen, dat eene hemelsche stem, door middel van dien knaap (wijzende op SLATER), hem bevolen had, de komst van den Vorst des Levens op Aarde aan te kondigen. Hij was gelast, om de tweede verschijning van den SILO op dezelfde wijze en met hetzelfde gezag bekend te maken, als JOANNES DE DOOPER de eerste verschijning had aangekondigd. Deze aankondiging moest hij, drie herhaalde malen, in het midden der *groote stad*, met het geluid der bazuin verrigten. Hij en zijne medgezellen hadden dus niets meer gedaan, dan het bevel van God opgevolgd, waarin zij zich zoo vreedzaam, als mogelijk, gedragen, en zich met niets of niemand bemoeid hadden, tot dat zij eerst door het volk waren aangevallen. Nu ging hij voort, den aard en de natuur der hemelsche stem, waarmede hij verwaardigd was geworden, te verklaren; zeggende, dat zulks geschied was door middel van gezigten, die aan den knaap vertoond waren geworden, en die sedert de laatste veertien maanden meer dan 500 bedroegen. Hierop begon zijne Vrouw hare stem te verheffen, en kon getuigenis dragen van de zekerheid der komst van den SILO, *want zij had hem nu reeds vier malen in hare armen gehad*..... De Voorzitter van den Magistraat viel haar in de rede, en verklaarde, dat het elkeenen in het oog moest loopen, dat deze lieden, indien zij niet werkelijk van hun verstand beroofd waren, onder eene begoocheling van zinnen verkeerden. Hij zeide tot hen, dat het veel beter geweest zou zijn, dat zij hunne gewone bezigheden verrigt hadden, dan zoo veel oproer en beweging in de stad te veroorzaken, terwijl zij tevens hun eigen leven in gevaar brag-ten. Hij raadde hen ten ernstigste aan, die dwaasheden niet wederom te herhalen. SIBLEY antwoordde, dat het niet meer dan regt en billijk was, de bevelen van God te gehoorzamen: doch als ingezetenen wilden zij zich ook aan de wetten der burgerlijke Overheid onderwerpen, en uit dien hoofde de gedane aankondiging niet meer herhalen; offchoon hij elkeenen verzekeren kon, dat de SILO werkelijk voor de tweede maal op Aarde verschenen was.

De Magistraat merkte aan, dat men zich zoo op eens op hun woord niet verlaten kon, maar hen in eene veilige bewaarplaats zou laten brengen, en op den volgenden dag wederom verhooren zoude. Hierop werden zij, zoo spoedig mogelijk, in koetsen, naar een gevangenhuis gebragt. — Onvoorzigtig zou het geweest zijn, hen dadelijk wederom los

te

te laten; want het gemeene volk, dat in groote menigte rondom het Raadhuis vergaderd was, zou hen waarschijnlijk op nieuws hebben aangerand. Een der aanhangers van SLEY, toen hij in de koets stapte, opende zijnen rok, en vertoonde zijne *gele star*, uitroepende, dat het de kleur van God was; terwijl een ander nog eens helder op de trompet blies, die men hem na het verhoor had teruggegeven.

Op den volgenden dag werden SLEY en zijne aanhangers wederom voor den Magistraat gebragt. De Voorzitter (zijnde een ander, dan op den vorigen dag) vroeg hem, of hij te voren ooit eenige aanvallen van krankzinnigheid had gehad; hetgeen hij met neen beantwoordde, er bijvoegende, dat de zaak, die hij geloofde en bekend maakte, vooraf naauwkeurig door hem was onderzocht geworden, en hij zich nu van hare waarheid volkomen overtuigd hield. Hij geloofde den Bijbel van blad tot blad, en kon zeer gemakkelijk de voorzeggingen aantoonen, die nu hare vervulling erlangden. Hierop liep hij, met eene verwonderlijke vlugheid, en op zijne wijze welsprekend, alle de gezigten door, waarmede SLATER begunstigd was geworden, en verklaarde, dat hij zelf ooggetuige geweest was van wonderen, die door den knaap verrigt waren geworden. Gedurende zijn spreken haalde hij verscheidene plaatsen uit den Bijbel aan, en paste dezelve toe op zijn geliefkoosd onderwerp, besluitende met de profetie van JOËL, waarin gemeld wordt, dat „ in de laatste dagen de ouden droomen zullen droomen en „ de jongen gezigten zien."..... Gevraagd zijnde, tot welke godsdienstige gezindheid hij behoorde, en naar welke kerk hij ging, was zijn antwoord: dat zijne kerk zijn eigen huis was; dat er omtrent 30 personen van zijn gevoelen waren, die dikwijls bijeenkwamen, om met elkander den Bijbel te lezen, en bevelen van God te ontvangen. Hij had nu Gods bevel, om alle verdere aankondiging van de komst van SILO te staken; en, indien men hem alle de schatten der wereld wilde geven, om het weder te doen, zou hij het niet durven wagen. De Regering kon derhalve gerust zijn, dat hij zich niet weder met zulk een oogmerk in de straten der stad begeven zoude. Hierop verklaarde zijne Vrouw en ook alle de andere eenpariglijk, dat zij dit bevel even zoo zeker zouden gehoorzamen als het vorige, en niet wederom de aankondiging herhalen. — Nu gaf de Voorzitter hun eene gepaste vermaning, en vergunde hun, naar hunne woningen te-

terug te keeren; hetgeen thans veilig geschieden kon, maar op den voorgaanden dag niet zonder gevaar voor mishandeling had kunnen plaats grijpen.

Gelukkig intusschen voor SIBLEY en zijne medeproclamanten, dat zij niet in het jaar 1641, of 1787, door gezigten vermaand geworden zijn, om, in het midden der *groote stad Amsterdam*, hunne belangrijke aankondigingen te doen; want welke vreesselijke vervolgingen zouden zij van de *Edel Groot Achtbare Heeren Schepenen*, in de beide gemelde jaren, niet te duchten gehad hebben!

Met achting noeme ik mij

Uwen bestendigen Lezer

Londen, den 5 April 1821. J. W.

HET FEEST VAN DEN H. LODEWIJK, TE PARIJS.

(*Vervolg en slot van bl.* 366.)

Thans moeten mijne Lezers mij, zij mogen het mij wel of kwalijk duiden, ook ten middagmaal geleiden. Nadat ik mijne gehavende kleeding zoo goed mogelijk weder in orde gebragt had, trad ik in den tuin van eenen Restaurateur, die naast de *Allée des Veuves* ligt. Een spiegel, op welken bij toeval mijn oog viel, bevestigde mij in de waarheid, dat de goede natuur zekerlijk sommige menschen den stempel der eerlijkheid op het gelaat moet gedrukt hebben; want vanwaar kwam het anders, dat de meid mij, wie ik toch al vrij verdacht moest voorkomen, met zilver bediende, terwijl zij, daarentegen, eenige andere zeer net gekleede personen slechts *plated* gaf? Voegt men bij dit haar talent nog een zeer bevallig voorkomen en veel wellevendheid, die haar gedurig deed zeggen: „Overhaast u niet, Mijnheer!" dan zal men wel willen gelooven, dat de beleefdheid van dit meisje niet het minst smakelijke geregt was, dat zij opdischte.

Een oudachtig, zwak, maar vurig sprekend man, die naast mij zat, keerde zich tot mij, en verzocht, de portiën, die bij groote Restaurateurs zeer rijkelijk worden toegediend, met mij te mogen deelen. Ik stond dit toe, en kwam daardoor met hem in gesprek. Hij was een landeigenaar uit *Provence*, en elk onderwerp deed hij uitloopen op de slechte inzameling van olijven, die in het vorige jaar had plaats gehad.

„ Dat komt van den ſlechten olijvenoogst," was het *refrein*, waarop hij telkens weder terugkwam, men mogt nu over de ſtremming des koophandels, over de jongſte zamenzwering, of over den volksgeest geſproken hebben. Toen ik hem, in het voorbijgaan, mijne vrees, wegens 't geen nog te wachten zij, te kennen gaf, zeide hij: „ Wanneer ſlechts de „ olijfboomen niet bevriezen, dan zal het *Frankrijk* altoos „ wèl gaan." Hiermede ſtond hij op, betaalde de helft van 't geen wij verteerd hadden, en ging heen, zonder aan het meisje eenig drinkgeld te geven. Zij keek hem na en zeide: „ Dat komt van den ſlechten olijvenoogst!"

Ik verliet nu den Restaurateur insgelijks. Men zag thans op de ſtraat de vruchten van den dag. Daar kwam een jong mensch aanloopen met een geheel bebloed aangezigt. Vele zijner vrienden, en onder anderen een zeer aardig meisje, beklaagden zijn ongeluk; hij zwaaide echter drie vette kippen in de hoogte, en zeide: „ Dat is niets, vrienden! zie „ hier de hoenders, en dat troost mij." Hier en daar werd een, die ſtomdronken was, ter zijde gelegd; anderen hingen de kleeren, die wel reeds, toen zij van huis gingen, zeer oud waren, nu bij enkele lappen aan het lijf; ja ſommigen konden ter naauwernood hunne ſchaamte bedekken. Vraagt gij mij, welken indruk dit ſchouwſpel bij mij te weeg bragt, dan moet ik zeggen, dat het eigenlijk niets terugſtootends had; want het *Parijſche* gemeen heeft, zelfs bij zijne enkel dierlijke driften, iets, waarbij de menschheid nog geenszins beleedigd wordt. Een gewonde klaagt niet, maar verbijt zijne ſmart, en lacht zelfs daarover; een beſchonkene wordt daardoor ſlechts ſpotzieker; en zelfs de verwoede blijft nog, in zekere mate, meester van zijn verſtand. Dit alles wekt alzoo even min walging als medelijden, omdat daarbij niemand ſchijnt te lijden, noch ook de grenzen van het menſchelijke te buiten getreden te zijn. Ik moet dus bekennen, dat de tooneelen van dit volksfeest, waarvan de beſchrijving mij weleer afgrijzen verwekte, van nabij bezien, veel van het ſchrikwekkende verloren, hetgene alleen de verbeelding aan dezelve geleend had; ja, ik durf bijna beweren, dat dit gedeelte van het volksfeest, voor het gemeen, dat geene andere dan dierlijke vermaken, en geenen wedſtrijd, dan dien van ligchamelijke krachten kent, volſtrekt noodzakelijk is.

Ik begaf mij nu op het groote Rondeel, waar acht ſtellaadjen opgeſlagen waren, op welke gedeeltelijk troepen muzi-

zikanten, gedeeltelijk goochelaars, koordendanſers en hanswor-ſten hunne kunſten vertoonden. Mijne Lezers moeten echter deze openlijke kunstvermaken in geenen deele vergelijken met die, welke op de jaarmarkten en kermisſen bij ons vertoond worden, noch ook zelfs daarvan eenen maatſtaf ontleenen; want het verſchil tusſchen beide is ruim zoo groot, als tusſchen een marionettenſpel en eenen welingerigten ſchouwburg. Bij den *Franschman* zijn alle uiterlijke inrigtingen doelmatiger dan ginds en elders, en vooral dragen de openlijke vertooningen te *Parijs* ſteeds een zeker merk van grootheid en verhevenheid. Is het dus wel te verwonderen, dat ook het *St. Lodewijksfeest*, 't welk zoo naauw met de *Franſche* Monarchij verbonden is, zulk een kenmerk van majesteit van de regering heeft ontvangen? Dus bood dan ook deze ronde plaats, die nagenoeg 200 ſchreden in middellijn houdt, eene zeer treffende vertooning aan. In vier dezer tenten waren Orkesten geplaatst, die voor de danſen, welke daarbij moesten verrigt worden, eene zeer goede muzijk leverden. Wie weet ook niet, dat de *Franſche* contredanſen, zelfs door den gemeenen man, met eene juistheid en vlugheid worden uitgevoerd, die met het woeste gevlieg der *Engelſche* danſen in *Duitschland* niets anders gemeen hebben, dan dat in beide de voeten bewogen worden? Ik beſchouwde deze beweging van uit het midden der plaats; en hier leverden de regelmatige overeenkomst der toeren, de meestal zeer zindelijke kleeding der danſers, en de uitſtekende welvoegelijkheid, die in alle figuren was aan te treffen, inderdaad eene ten uiterſte bevallige vertooning op. En in 't algemeen heeft het danſen in de vrije lucht eene bijzondere bekoorlijkheid, welke in landen, waar zulks alleen in beſlotene gebouwen geſchiedt, geheel onbekend is.

Vanhier keerde ik mij naar de ſtellaadje der koordendanſers, waar de bekwaamſte kunſtenaars van *Frankrijk*, door de regering voor dien dag naar *Parijs* ontboden, hunne kunſten en talenten ten toon ſpreidden. Het gebouw zelf was, op eene inderdaad verkwistende wijze, met goud- en zilverſtof van allerlei ſoort verſierd, en de kunſtenaars zelve in het rijkſte *kostuum*. De opmerkelijkſte hunner verrigtingen beſtond in de wonderlijke buigingen en ſprongen, welke een kunſtenaar en kunſtenaresſe in de bekende rol van een' boer en boerin uitvoerden, die zich ook op de koord wagen wilden. De danſeres vooral wist met het *groteske* van hare rol

zoo veel bevallige buigzaamheid des ligchaams te verbinden, dat zij dikwerf een eekhoren geleek, die aan den ſtaart hangt.

Op den verſten afſtand trof de vertoonplaats des goochelaars het oog, door de blinkende *decoratiën*, welke daarbij waren aangebragt. Wat hij echter verrigtte, kan ik niet zeggen; maar het aanhoudend handgeklap der menigte gaf genoeg te kennen, dat zijne begoochelingen de goedkeuring der aanſchouwers wegdroegen.

Ongemeen vermakelijk, echter, was het theater, op hetwelk de voornaamſte grappenmakers van geheel *Parijs* verzameld waren. De zangen, welke zij met betrekking tot het feest uitvoerden, waren, gelijk altoos, door de voornaamſte dichters in die ſoort, DESAUGIERS, GENTIL enz., op bevel der regering, vervaardigd, en onderſcheidden zich dus ook zeer voordeelig boven andere volksliedjes. Onder deze komieke gezellen bevond zich ook de bekende kreupele zanger, met zijne verſchrikkelijke basſtem; hoezeer hij eigenlijk niets minder dan een komiek is. Men had hem in het gewaad van HENDRIK IV geſtoken, dat hem evenwel vrij averegts ſtond. Zijne donderende ſtentorſtem, met welke hij, alleen begeleid van de *tambourin*, ieder couplet eerst *ſolo* zong, waarna dan de overigen *tutti* invielen, deed eene groote uitwerking. Hierop deed zich de *Markies van Carabasſa* kennen. Deze hanswörst trekt, ſedert eenige jaren, geheel *Parijs* door, in het *kostuum* van eenen Markies uit de eeuw van LODEWIJK XIV; hij vermaakt ſteeds het gemeen met zijne grappen, en heeft meestal een dozijn kinderen bij zich, die gewoonlijk de bekende *ouverture* uit de *Karavaan van Groot Cairo*, van GRÉTRY, op even zoo vele violen afzagen. Naast hem ſtond de ſchoone trommelſlager, de *Rinaldo Rinaldini* van alle ſentimentele *Bonnes* en minnen uit het voornaamſte gedeelte der hoofdſtad. Daar het hier echter niet zoo zeer om een modèl voor eenen Apollo, als om komieke fratſen te doen was, en hij daarvan geen greintje bezit, zoo verwaardigde zich niemand, naar hem te zien; zoo zeker is het, dat men, om opgemerkt te worden, op de regte plaats moet ſtaan. Ook *Compère* MATTHIEU, de regterhand van den vermaarden BOBÈCHE, was daar, en aan zijne witte kattehare pruik terſtond kennelijk. Maar BOBÈCHE zelf was er niet! Men kon, bij dit gemis, den bekenden uitroep van *Hemelſtorm*, in den *Deſerteur*, op hem *parodiëren* en toepaſſen: „ Een volksfeest in *Parijs*, en BO-

„ BÈ-

„ BÈCHE er niet bij!"... Doch zoo gaat het met menschen, die te hoog vliegen willen: BOBÈCHE, die de vreugde was van de menschen op de *Boulevards du Temple* en *St. Antoine*; BOBÈCHE, die door alle *Parijzenaars* bewonderd werd, zoo lang hij op zijn houten theater de *Parades* speelde, die, dikwerf door de geestigste vernuften, voor hem vervaardigd werden; BOBÈCHE oogst thans schande en spot, sedert hij vandaar op den schouwburg te *Rouaan* opgetreden en aldaar uitgefloten is.

Het was nu allengs avond geworden; en in een oogenblik waren alle deze stellaadjen, en dat wel op eene prachtige wijze, verlicht, 't welk een betooverend en verrasfend gezigt opleverde. Hierdoor verkregen nu alle deze grappen zulk een' bedriegelijken afstand en perspectiven schijn, dat zij, als 't ware, gebeurtenissen uit eene vreemde wereld schener.

Vanhier begaf ik mij nu naar de kleine ronde plaats, die aan de linkerzijde der *Champs Elisées* gevonden wordt. Hier waren verscheidene kokagnemasten, een zeer groot tooneel, en vele arlekijn-theaters opgerigt. Het uitstekend verlichte tooneel deed in de verte eene voortreffelijke uitwerking. Van 't geen er gespeeld werd, begreep ik slechts de blijkbaarste aardigheden, die een vischwijf jegens eenen bedrogen minnaar (*Cassandre* heet hij in de *Fransche* klucht, even als *Pantalon* in de *Italiaansche*) voor den dag bragt. Op een dezer theaters was de zoogenaamde *homme automate*, dat is, een man te zien, die drie vierde uurs kan staan, zonder de minste ligchaamsbeweging, zelfs niet die der oogleden. De prijzen waren reeds alle van de masten afgehaald; thans klommen nog eenige jonge lieden bij dezelve op, om den krans daar af te halen, op welks verkrijging almede een prijs gesteld was.

Het was nu 9 ure, en de illuminatiën in de *Champs Élisées* en van alle gebouwen, die vandaar konden worden overzien, waren ontstoken. Het schoonste uitzigt genoot men op die plaats, vanwaar men aan de eene zijde het *Hotel des Invalides*, en van de andere het *Palais Elisées Bourbon* overzien kan. De streek dier beide gebouwen doorsnijdt bijna regthoekig de *Allée des Champs Elisées*. Dit gaf eene vertooning als van een zeer groot vurig kruis. Maar juist de bijzonderheid, welke wel het meest tot veraangenaming van het feest had bijgedragen, het uitmuntend schoone weêr, was voor deze verlichting ten hoogste nadeelig. De maan prijkte in vollen glans, en hare stralen, helderder dan ik die mis-

ſchien nog ooit gezien had, duldden niet, dat deze kunſtige verlichtingen eenen anderen dan zeer matten glans verſpreidden.

Het aangekondigde vuurwerk zou met klokſlag van 10 ure afgeſtoken worden op de *Pont Louis XVI.* Doch het was naauwelijks 9 ure, toen reeds eenige zwermers het teeken gaven van het begin deszelven. De duizenden van aanſchouwers, die nog in de *Champs Elisées* bijeen waren, ſtroomden nu, als bruiſende golven, naar den oever der *Seine.* Zonder juist bepaald te weten, wat de vuurwerkers van andere natiën vermogen, geloof ik toch te kunnen beweren, dat een *Parijsch* vuurwerk, op last der regering gegeven, waarſchijnlijk wel het volkomenſte in zijne ſoort is, dat er beſtaat. Het komt hier niet zoo zeer op de menigte van kruid aan, dat bij die gelegenheid ontſtoken wordt, als op de kunſtige figuren en teekeningen, welke het vuur maakt en vertoont. Vooral ſcheen aan het zoogenaamde *bouquet*, waarmede hier ieder vuurwerk beſloten wordt, de grootſte zorg beſteed te zijn; het vervulde, met zijne tallooze zuilen, bloemen, guirlandes enz., den geheelen horizon over de *Seine*, die hier aan de kaai ongemeen breed is. Slechts ééne fout was misſchien bij deze geheele vertooning op te merken, de overhaasting namelijk, waarmede alles uitgevoerd werd, welke oorzaak was, dat men het genoegen derzelve ſlechts ten halve genoot. Deze haastigheid, elders, niet te onregte, met den naam van *Franſchen wind* beſtempeld, is een trek in het karakter der *Franſchen*; zij ſchuwen alle uiterlijke rust, omdat hun die, om het eens zoo te noemen, herkaauwende werkzaamheid des gemoeds ontbreekt, die nog geniet, terwijl het genot reeds voorbij is. — Ook hier kwam de maan mede vijandig in het ſpel, en plaatſte zich vlak boven het vuurwerk, hetgeen, misſchien wel uit ſpijt, dat het haren glans niet konde evenaren, daarvan verbleekte.

Ik had nu van de vermaken en de onheilen van dien dag zooveel genoten, dat ik hartelijk naar eenige rust begon te verlangen. Ik ging dus langzaam langs de kaai, door den tuin der *Tuileries*, over de terras aan den oever der *Seine.* Hier was reeds alles ledig; hier en daar zaten nog ſlechts enkele vrouwen, zoo het ſcheen, treurig bijeen, omdat de tegenwoordige feestdag haar voor morgen eenen vastendag aankondigde. Maar, in de nabijheid van het *Pavillon de Flore* gekomen, zag ik eenige menſchen, die ſtilzwijgend naar het paleis opzagen. Het heldere licht uit den tuin, in verband

met

met den maneſchijn, verſpreidde over de venſters des Konings eene dikke donkerheid, hoezeer zij als gewooplijk vergulde waren. Ik zag almede op, en — aan een der ramen ſtond eene zuiver witte gedaante, zoo het ſcheen geheel onbewegelijk. Dit verſchijnſel had iets ontzettends, 't welk door de doodſche ſtilte der gapende menigte en het afſtekende donker der plaats nog vermeerderd werd. Men had bovendien, gedurende den dag, de verontruſtendſte tijdingen omtrent des Konings gezondheid verſpreid. Een paar besjes fluisterden elkander toe: „ Het is zijne ſchim; kom, laat ons gaan; ik „ ben bang." Ik zag nu door mijn *lorgnette*, en — het was werkelijk de Koning. Zijn eerwaardig hooſd was gepoederd en ongedekt, en hij was gekleed in een kort wit nachtgewaad. Ik ben geen *Franſchman*, en heb nooit eenige gunst van die regering ontvangen; maar op dat oogenblik zond ik toch een gebed ten hemel voor de bewaring van eenen Vorst, die, in de gegevene omſtandigheden, misſchien meer gedaan heeft, dan iemand anders zou in ſtaat geweest zijn uit te voeren.

Het ſcheen tot mijn noodlot te behooren, dat ik onder een onaangenaam gevoel huiswaarts keeren moest. Nog was ik bezig in het aanſchouwen des Konings, en verdiept in overdenkingen; tot welke dit ſchouwſpel mij aanleiding gaf; toen een kerel van een woest voorkomen en in vermomde kleeding zich tot mij wendde, met de woorden: „ Gelooft „ gij dan, Mijnheer! dat dit de Koning is?" Ik beantwoordde zijne vraag bevestigend. „ Ach!" zeide hij, „ dat is „ onmogelijk; hij kan niet op zijne beenen ſtaan: het is eene „ pop, die men daar geplaatst heeft om het volk te misleiden." Juist wilde ik den man het belagchelijke van zijn zeggen aanwijzen, toen een oud, deftig man vrij luid tot mij zeide: „ Mijnheer! antwoord niet; het is een verklikker (*mouchard*); ik ken hem." Hij ſcheen deze woorden gehoord te hebben; want hij keerde zich terſtond om, en verdween onder de menigte.

PROEVE VAN EEN IRONISCH-KOMISCH BETOOG VAN DE STOFFELIJKHEID DER MENSCHELIJKE ZIEL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 374.)

Indien wij wezenlijk waarheid, volſtrekte en zuivere waarheid willen leeren kennen, moeten wij dezelve niet zoeken bij wijsgeeren, natuurkundigen of andere geleerden; want deze beſchouwen de wereldſche zaken doorgaans door een' vergrootenden of verkleinenden bril, en derhalve zeer verkeerd: zij brengen hun leven meeſtal op hunne ſtudeerkamer door, en komen zelden verder, dan van hun bed naar hunnen ſtoel, en *vice verſa*. Ja, indien zij zich ſomtijds eenige oogenblikken in de vrije lucht begeven, hier of daar in eenen tuin, dan zien zij boonenplanten voor kropſalade, en jonge mast voor ſpurrie of vlas aan. En zulke menſchen, zoo diep onkundig in de eenvoudigſte natuurlijke zaken, welke iedere boer beter kent, zouden onze wegwijzers zijn op het pad der moeijelijke, hoogere natuurkunde, namelijk die van 's menſchen ziel!! Dat gelijkt immers nergens naar! Wie toch van het mindere onkundig is, zal van het meerdere gewis geene belangrijke kennis hebben. Ja, daar er voorbeelden zijn van geleerden, die zichzelven beklagen over het gemis van geheugen, doorzigt, gezond verſtand en oordeel, moeten wij, als wij wat weten willen, het niet bij hen, maar op de vischmarkt, achter den ploeg, en op de oorlogſchepen zoeken. Dáár, en dáár ſlechts alleen, zullen wij bewijzen voor onze ſtelling vinden.

De beroemde SCALIGER zegt ergens: *Gentium ac populorum ingenia, cum ex hiſtoriis, tum ex proverbiis, atque ex ore vulgi excipienda cenſeo.* D. i. „Het vernuft, of de genie, van geheele natiën wordt zoowel uit derzelver ſpreekwoorden en uit den mond des gemeenen volks, als uit derzelver geſchiedenisſen gekend." En de ſchrandere FOKKE durfde, in zijne *Verzameling van Spreekwoorden*, beweren, dat de ſpreekwoorden de *wijsheid* van een volk aantoonen; terwijl hij zich beroept op de voorbeelden der Indianen, Perzianen, Egyptenaars en Arabieren. En wij zouden al vrij wat minder nationaaltrots moeten bezitten, dan ſommigen onzer vriendelijke naburen ons nu en dan meenen te kunnen nageven, indien wij niet van oordeel waren, dat ook ons volk

de

de kern der *wijsheid* en *waarheid* (immers de eerste kan zonder de laatste niet bestaan, en sluit haar dus noodzakelijk in zich) in eene genoegzame mate bezat, om ons aan te toonen, niet alleen, dat 's menschen ziel wel degelijk stoffelijk is, maar ook, uit welk eene stoffe dezelve somtijds bestaat, en, als het wèl is, behoort te bestaan.

Naauwelijks, toch, zal men, in het dagelijksche leven, onder eenen kring van menschen eenen man ontmoeten, wien het aan eene zekere mate van schranderheid en list ontbreekt, en die zich gemakkelijk bij den neus laat omleiden, of men zal bespeuren, dat velen, doorgaans, om hem niet te grieven, (en is dat niet liefderijk?) achter zijnen rug, medelijdend de schouders ophalen, en uitroepen: *het is een ziel!* Somtijds voegt men daar nog een of ander bijvoegelijk naamwoord bij, als: het is een *goede* of een *onnoozele ziel.* Uit welk gebruik wij natuurlijk kunnen afleiden, dat het volk, hetwelk deze spreekwijzen bezigt, van de *stoffelijkheid der ziel* overtuigd moet wezen; wijl men, de ziel iets onstoffelijks of geestelijks oordeelende te zijn, door deze zelfde woorden juist het tegenovergestelde, namelijk iemand, die geheel ziel, enkel geest is en verstand, zou behooren aan te duiden.

Begeven wij ons, al verder, naar de vischmarkten, of naar de kaaijen en havens onzer handeldrijvende steden, ook aldaar wordt de *stoffelijkheid der ziel* met luider stemme bekend gemaakt, en somtijds proefondervindelijk bewezen. Immers, naauwelijks zullen vischwijven, matrozen of kaaiwerkers eenig geschil krijgen, hetwelk door het loffelijk vuistregt moet worden beslist, of zij zullen te voren den oorlog verklaren, door de bedreiging, van elkander *op de ziel te zullen slaan;* hetwelk zij niet zouden kunnen doen, indien de ziel niet enkele, klinkklare stof was. — Het is waar, dat sommigen zich wat bepaalder, schoon even dapper, uitdrukken, door de aankondiging, van hunne partij te zullen slaan op den *zielzak;* doch derzelver getal is van het kleinste, en wij kunnen deze veilig onder de onverlichten, of op zijn minst onder de filozofische twijfelaars, rangschikken.

Van *welke* stof de zielen somtijds gerekend worden zamengesteld te zijn, wordt ons ook duidelijk, wanneer wij acht geven op de spreekwijze, welke men gebruikt, om iemand aan te duiden, die nog minder schrander is, dan hij, dien men slechts eenvoudig een *ziel*, of *goede ziel*, noemt: name-

lijk, als bij zoodanig iemand nog zoo wat zonderlingheid, *bizarrerie*, en andere soortgelijke eigenschappen, (*demtis* altijd verstand en schranderheid) plaats vinden, dan zegt men: *het is een ziel van potaarde!* dat is, uit eene stof bestaande, welke van weinig waarde is, ligtelijk breekbaar, en tot *fijne* fatsoenering geheel ongeschikt. — Ik breide dit niet verder uit: genoeg, zoo wij er slechts uit zien, dat, naar het algemeen oordeel, de ziel uit eene zekere stof, welke dan ook, is zamengesteld.

Wij zouden ons echter zeer bedriegen, indien wij meenden, dat alle menschelijke zielen zonder onderscheid, al is het dan uit geene gemeene potaarde, dan toch uit pijpaarde, porseleinaarde, of uit die kostbare aarde, waaruit de meerschuimen pijpenkoppen gemaakt worden, zouden vervaardigd zijn. Neen! sommige zijn van *saai* of *sajet*; andere hangen van *coupons*, *obligatiën* en *schepenschuldbrieven* aan elkander; wederom andere zijn *hol*, en enkel maag en gedarmte: vandaar zegt men van sommige menschen, *triviaaliter*, dat zij veel borrels, wijn, ham, vleesch of aardappelen in hunne *ziel* kunnen stoppen. — Doch wij kunnen bij alle deze soorten niet onderscheidenlijk stilstaan. Slechts met een woord wil ik nog gewagen van de edelste stof, uit welke, mijns inziens, eene ziel kan vervaardigd worden.

Geld is de ziel van alle zaken! Zietdaar weder een volksspreekwoord, dat gij allen kent, verstaat, of anders, door de dagelijksche ervaring, met den tijd nog wel leeren zult, en door hetwelk wij nu de ware stof, waaruit alle groote, edele en verstandige zielen bestaan, zullen leeren kennen. — Maken wij slechts deze sluitrede, welke logisch goed in orde, en, wat de form betreft, in alle opzigten rigtig is:

Geld is de ziel van ALLE *zaken.*
De mensch is eene zaak.

Derhalve: *Geld is de ziel van den mensch;*

of, hetgene op hetzelfde nederkomt, de stof, waaruit 's menschen *ziel* bestaat, is *geld*. Hoe meerder nu van deze *specie* tot vervaardiging van eene menschenziel gebruikt wordt, des te grooter, edeler en verstandiger wordt ook zulk eene ziel. FOKKE heeft, in zijn *Ironisch-komisch Woordenboek*, (*in voce* VERSTAND) reeds overtuigend, door eene soortgelijke sluitrede als de onze, bewezen, dat een zak zesthalven een zak verstand is. Derhalve zijn twee zakken een dubbel, tien zak-

zakken een tiendubbel verſtand, en zoo vervolgens. Ook dit leert ons het dagelijksch leven gedurig; want niemand is zoo dom, dat hij niet weten zou, dat de rijke man, die in een brillant huis woont, op eenen ſchitterenden voet leeft, prachtige equipagiën houdt, en van een aantal livereibedienden is omringd, veel grooter ziel en veel meer verſtand heeft, dan zijn arme buurman, de ſchoenlapper.

Ondertusſchen is hierin, gelijk in de ganſche leer der menſchelijke ziel, vooral wanneer die, gelijk nu door ons, voor ſtoffelijk gehouden wordt, iets onbegrijpelijks, dat eene ziel, hoe veel of hoe weinig goud, zilver of andere *ſpecie* er tot hare *fabricage* ook beſteed zij, niet grooter van ſtoffelijken *omtrek* ſchijnt te worden; hetwelk wij afleiden uit de, reeds ſedert onheugelijken tijd uitgeſchrevene, maar, zoo ver mij bekend is, nog nooit regt en bondig beantwoorde, prijsvraag: „ hoe veel zielen er wel op de punt van eene naald zouden kunnen danſen?"

Hoe dit ook zij, de ſtoffelijkheid der ziel acht ik nu genoegzaam voor voldongen. Doch ik zou de moeite, aan dit betoog beſteed, beklagen, indien er uit het kennen van die bewezene waarheid niet eenige, voor het algemeen nuttige, gevolgen voortvloeiden, welke ik u, in het *derde* of laatſte deel mijner voorlezing, nog kortelijk moet opnoemen.

Ik zal in deze opnoeming zeer kort zijn; want wie zou *al* de gevolgen onzer ſtelling op één' avond kunnen doorgronden? Ook zal ik geene der weinige bijzonderheden, welke ik u nog wenschte mede te deelen, breedvoerig ontvouwen: eensdeels, omdat ik vrees, uwe toegevendheid, om mij aan te hooren, reeds te lang te hebben misbruikt; en anderdeels, omdat ik van mijne toehoorders onderſtel, dat zij vermogen genoeg bezitten, om een aangeſtipt denkbeeld zelve regelmatig te ontwikkelen. Dit ontſlaat mij meteen van veel moeite; want zielen van *fajet* of *potaarde*, wie men alles in het lange en breede moet uitleggen, eer zij het begrijpen, zullen hier wel niet tegenwoordig zijn.

Is het waarheid, dat onze ziel ſtoffelijk is, dan moet zij ook op eene ſtoffelijke wijze onderhouden en gevoed worden. Dit is eene zaak van zeer veel belang, welke voor het algemeen van zeer groote en nuttige gevolgen kan zijn. Voedſel voor de ziel noemde men voorheen datgene, hetwelk uit nuttige, welgeſchrevene, en gezonde waarheid in zich behelzende, godsdienſtige of andere boeken gehaald werd. Doch

daar

daar wij nu weten, dat onze ziel ſtof is, en derhalve op eene ſtoffelijke wijze, even als ons ligchaam, kan, ja behoort gevoed te worden, kunnen wij het laſtige lezen en ſtuderen, dat de herſenen nutteloos vermoeit, achterwege laten, en hetzelve verwisſelen met het houden van maaltijden en drinkgelagen. Ja, daar wij, in deze omſtandigheden, aan een vet kapoen ruim zooveel waarde kunnen hechten als aan een' dikken foliant, ſtaat het te wachten, dat wij eerlang elken boekwinkel in eene ſlagerij, of in het *hotel* van eenen *restaurateur*, zullen herſchapen zien.

Men heeft wel eens gemeend, dat de ſtoffelijkheid der ziel hare ſterfelijkheid en eindelijke ontbinding in zich ſloot. Doch, in plaats van dit te ſtellen, durven wij, juist op grond van hare bewezene ſtoffelijkheid, ook de onſterfelijkheid van het ligchaam beweren. Al het ſtoffelijke, hetgene eenmaal met elkander is vereenigd geweest, kan, na de ſcheiding, door natuurlijke middelen, hereenigd worden. Zijn nu de ziel en het ligchaam beide ſtof, dan is er, om het ligchaam weder levend te maken, nadat hetzelve geſtorven, of van de ziel geſcheiden is, niets anders noodig, dan dat die beide vaneengeſcheidene ligchamen, door eene zekere *coagulatie*, of door ſoldering, op de wijze der goud- en zilverſmeden, weder worden te zamen gevoegd. Om dit te bewerkſtelligen, heeft men ſlechts den aard der zieleſtof, beter en mauwkeuriger, dan zulks tot dus ver geſchied is, ſcheikundig te onderzoeken; en het menſchelijk vernuft zal wel een middel weten uit te vinden, om de andermalige zamenvoeging mogelijk te maken. Doodgravers en bedienaars der begrafenisſen mogen hierbij iets verliezen; maar het algemeen zal er zeker bij winnen.

Onder de menſchelijke zielen zijn goede, wijze, kwade, en domme; welke laatſte ſoorten het van belang is, wijzer en beter te maken. Om, b. v., de kwade in goede te veranderen, is het dan noodig, een of twee dozijnen derzelve (kwade) te nemen, of meer of minder, naarmate men ruimte heeft, om een grooter of kleiner getal te kunnen verſmelten. Tot die bewerking zal men wel leeren, de lijders even onpijnlijk de zielen voor eene poos uit te nemen, als SAMUEL LEHMANS, zaliger, of SIMON NATHANS met zijne kollega's de tanden doen. Dan brenge men dezelve in een' ſmeltkroes op het heete vuur, als wanneer de ſlechtheid en alle kwaad, even als ſchuim, zal boven komen, hetwelk men

men dan gemakkelijk met een' keukenschuimspaan kan afschuimen; waarna men, de *masſa* koud geworden en behoorlijk geſcheiden zijnde, elk zijne eigene ziel weder inzet.

Zielen, welke met eene te groote maat van domheid bedeeld zijn, *distillere* men door een *retort*. De geestige deelen gaan dan over en worden bewaard, terwijl de dommere als *caput mortuum* blijven liggen.

Uit dit een en ander volgt, dat onze Maatſchappij: *tot Nut van 't Algemeen* eene belangrijke verandering behoort te ondergaan. In de onderſtelling, dat 's menſchen ziel een geestelijk wezen was, heeft zij, tot dus ver, gepoogd, op de gewone *triviale* wijze, door verbetering van het ſchoolwezen, door het uitgeven van nuttige ſchriften, en door andere inrigtingen tot bevordering van kennis en deugd, op de zielen van kinderen en volwasſene menſchen te werken. De ziel nu, gelijk bewezen is, ſtof zijnde, kan zij al die vergeefſche moeite en kosten ſtaken. Doch daarom houden evenwel hare werkzaamheden niet op. Neen! wil zij haar doel bereiken, dan verandere zij hare ſcholen en gehoorzalen — dan veranderen wij ook deze onze vergaderplaats — in *chemiſche laboratoria*, in welke de bovengenoemde verſmeltingen en *distillatiën* der min deugdzame en onverlichte ſtoffelijke zielen gemakkelijk en kosteloos kunnen worden bewerkſtelligd. — o, Mogt deze mijn raad, althans bij u, mijne geachte medeleden, ingang vinden! Dan zou ik, bewust, dat er hier, bij aanvang, een' korter en zekerder weg tot menſchelijke volmaking, dan de lange, twijfelachtige en afgeſleetene, ingeſlagen worden zal, het oogenblik gelukkig noemen, hetwelk mij op de gedachte der behandeling van het nu voldongene onderwerp bragt.

HET SPOOK.

Een (oorſpronkelijk) Verhaal, uit het laatst der vorige Eeuw.

Wanneer men, in eene welgeordende maatſchappij, zoo maar ſtil voor zichzelven heen leeft, dan ſchijnt er niets natuurlijker en gemakkelijker toe te gaan, dan het houden van orde en het doen van regt onder zoo vele duizende menſchen. De overheids- en regterambten worden doorgaans als voorregten beſchouwd, die ieder even gaarne heeft, en waartoe zich

zich bijna elk even bevoegd en bekwaam acht. Wanneer men, bij ongeluk, in eenigen twist met zijne naburen vervalt, of op eenige andere wijze met den burgerlijken regter te doen krijgt, dan roept men gereedelijk over *opzettelijke* mishandeling. En worden, nu of dan, de oude palen verzet, zoodat men met dingen te doen krijgt, waar men te voren niet van wist, en die men niet mag verzuimen, zonder in boeten of ſtraffen en andere onaangenaamheden te vervallen, dan gaat er een algemeene kreet op over *verdrukking* en *geweld*. Van den anderen kant, echter, is de klagte zeer gewoon, dat er geen regt in den lande is; dat menig een bewezene ſchelm vrij omgaat; dat men maar ſtout en ſlim moet wezen, om te kunnen doen, wat men wil; dat men de kleine diefjes hangt, en de groote laat loopen; dat het ſchande is, zoo als er bedrogen en geſtolen wordt, zonder dat er een haan naar kraait, en dergelijke meer.

Intuſſchen weten de menſchen niet, hoe veel er toe vereischt wordt, om te zorgen, dat niemand onregt doe, en even min onregt lijde. De volmaaktſte wetten zelve zijn daartoe nog niet altijd voldoende. En diegene inzonderheid, die zorgen moet, dat de wetten niet geſchonden worden; die elken overtreder opſporen, overtuigen, en ter ſtraffe aan den regter moet overgeven, zonder dat hij evenwel iemands vrijheid te na komen, of iemand, zonder genoegzamen grond, mag bij den kop vatten, — deze ambtenaar, welken naam men hem ook geven, of hoe klein of groot een grondgebied men aan hem toevertrouwen mag, vindt zich dikwijls in allermoeijelijkſte omſtandigheden, en heeft de allergrootſte ſchranderheid noodig, zoo wel om zichzelven vrij te houden van billijke klagten over onregt en geweld, als om het oogmerk van zijnen post, zoo verre mogelijk, in allen deele te bereiken. Dit wil ik, thans, in een voorbeeld doen zien, hetgeen daarenboven nog verſcheidene nuttige lesſen en wenken aan de hand geeft.

In het laatst der vorige eeuw werden, in eene voorname ſtad van ons vaderland, herhaalde, zware diefſtallen begaan, zonder dat men van de daders eenig ſpoor kon verkrijgen. Er hadden, echter, omſtandigheden bij dezelve plaats, die zeer opmerkelijk waren. De plaatſen, namelijk, en de oogenblikken, waren ſteeds zoo gelukkig gekozen, dat de dieven niet wel konden misſen, een' rijken buit te behalen. Dit deed met grond vermoeden, dat de dader aan die huizen,

waar

waar zulke rooverijen waren voorgevallen, wèl bekend moest zijn; en daar deze familiën meest alle tot de aanzienlijkste behoorden, zoo was er des te meer reden om te denken, dat er iemand van gewigt achter het scherm zat, die deze schelmerijen bestuurde. De heer VAN **, die den boven omschreven post van *openbaren aanklager* daar toen bekleedde, had, met alle de oogen; die hem ten dienste stonden, reeds in de dus genaamde fatsoenlijke wereld rondgekeken, en zijne gedachten over omstandigheden, gedragingen enz. enz. van onderscheidene heertjes laten gaan. Eindelijk bleef hij stilstaan bij eenen vreemden edelman, die zich sedert eenigen tijd in de stad gevestigd had, daar op eenen grooten voet leefde en op meest alle groote gezelschappen verscheen, ja aan verscheidene huizen, en onder anderen aan meest alle de bestolene, gemeenzaam verkeerde. Inzonderheid werd hij in zijn vermoeden omtrent dezen man bevestigd, toen hij, die eerst slechts eenige kamers bewoond had, en over het geheel als geen man van bijzonderen rijkdom was aangezien, kort na die geweldige diefstallen, een groot huis kocht, en het opsieren en stofferen liet, alsof het het paleis van den vorst zelven moest op zijde streven.

Hij wist 's mans geboortestad uit te vorschen, naar zijne wezenlijke omstandigheden te vernemen; en, ja wel, die kwamen met zijn vermoeden zeer goed overeen: hij was, inderdaad, van adel, en ook rijk geweest, maar door eene verkwistende leefwijze welhaast in bekrompenheid, en vervolgens, door vrij sterke verdenking van oneerlijkheid in het spel, in onaangenaamheden geraakt, die als de oorzaak werden beschouwd, waarom hij zijn vaderland verlaten, en daarna, onder verschillende namen, zoo het scheen, in allerlei landen gezworven had. Dit alles, echter, mogt mijnheer den procureur ten volle overtuigen, het stelde hem geen enkel bewijs in handen, om, voor den regter, tegen hem aan te voeren. Hij wachtte dus nog eenigen tijd, en loerde met honderd oogen, of de aap niet, op de eene of andere wijze, zou uit de mouw komen, ja spande zelfs strikken, om de dieven op nieuws te verlokken, en dan te zien, of er geen draad naar het nieuwe paleis en deszelfs bewoner te vinden ware; maar alles te vergeefs: het zij men vooreerst genoeg had, of dat de vos te slim was, er viel, ja, nog een diefstal voor, en men kreeg, op één' na, de schuldigen in handen; maar hunne bekentenissen waren veel geschikter,

om,

om, ten aanzien der vroegere gebeurtenisſen, van het ſpook te helpen, en alles voor gewone, toevallige dieverijen te houden, dan om tot één algemeen complot te leiden. Dan, de ſchrandere VAN ** werd hierdoor niet van zijn ſtuk gebragt. Hij begreep veeleer, dat dit ligtelijk eene opzettelijke list kon zijn; en het kwam hem inderdaad voor, dat de gevangenen onnoozele bedrogenen waren van dien éénigen, die den dans was ontſprongen, en die zeer wel een der werktuigen van den vreemden edelman kon zijn.

Hij beſloot eindelijk door te tasten, ligtte hem, in alle ſtilte, des nachts uit zijn bed, deed verder, wat hij gepast en noodig achtte, en ſtelde zich in ſtaat, om hem zoo veel voor de ſcheenen te werpen, en door vragen en verhooren dermate in te wikkelen, dat hij eindelijk wel genoodzaakt zou worden, alles te bekennen. Doch, hierin ſlaagde hij geenszins naar wensch; er werd geen enkel bewijs van ſchuld bij hem gevonden, en hij wist alle vragen, die hem gedaan werden, *of* zoo wèl te beantwoorden, *of* zoo behendig te ontwijken, dat er maar geen vat op hem verkregen werd. Voor het overige liet hij niet na, zich te beklagen over het willekeurige zijner gevangenneming, de openbare ſchande, zijn karakter aangedaan, en op openlijke voldoening, maar inzonderheid op een ſpoedig en honorabel ontſlag, ten ſterkſte aan te dringen. Er ontſtond eene ſoort van oproer in de gezelſchappen, vooral bij de groote wereld, over de handelwijze van den procureur, wiens gronden men niet kende, en wiens waakzaamheid men in het alleraffchuwelijkſte licht van partijdigheid, wraakzucht, en ik weet niet wat al, plaatſte. De regters zelve waren grootendeels beſchroomd, verlegen, zwak, en zeer genegen, om zich maar, zoo ſpoedig en zoo goed mogelijk, van de zaak af te maken. „Men was te voorbarig geweest — dat leed geene tegenſpraak — en ſchoon zij aan zijne onſchuld ten minſte hartelijk twijfelden, zoo ware het toch, in alle geval, beter, eenen ſchuldigen vrij te laten, dan eenen onſchuldigen gevangen te houden."

De heer VAN ** ergerde zich, zuchtte diep over zijne medemenſchen, maar kon geenszins beſluiten, de zaak zoo ſpoedig op te geven. Hij dacht eene poos na, of er geene buitengewone middelen zouden zijn, om den man tot bekentenis te brengen van daden, die hij, voor zichzelven, zoo vast verzekerd was door hem verrigt te zijn. Eindelijk

viel

viel hem het volgende in, dat hij, met behulp van een paar lieden, hoopte te kunnen in het werk ſtellen.

Hij had zich, in zijnen akademietijd, ook toegelegd op de natuurkunde, en vervolgens inzonderheid een ſpel en uitſpanning gemaakt van de natuurlijke tooverkunde. Zoo bezat hij, onder anderen, een' ſpiegel, die, op zekere wijze tegen het licht geplaatst, de beelden der voorwerpen in het duister terugkaatſte, even of ze in de lucht zweefden. Ik twijfel niet, of onze lezers zullen thans zoo iets wel op kermiſſen of anderzins gezien hebben; ten minſte de ſchrijver zag zulk een geeſtenſpel eenmaal zoo natuurlijk vertoond, dat het den ſcherpziendſten misleiden moest. Toen, echter, was deze kunstgreep nog weinig bekend, en de heer VAN ** had zijnen man reeds genoeg leeren kennen, om te weten, dat hij, hoe ſlim en hoe bedreven ook in allerlei kwaad, in bondige wetenſchappen zeer onkundig was. Bovendien was de ſchelm een ongeloovige, die met alles ſpotte, maar blijkbaar op zeer losſe gronden, en na, waarſchijnlijk, eene zeer bijgeloovige opvoeding genoten te hebben, in een land, waar men den godsdienst, doorgaans, ſlechts uit deze twee uiterſten kende.

De gevangene zat, uit hoofde van zijnen rang, in eene behoorlijk geſtoffeerde kamer. Het was niet moeijelijk, een of ander voorwendſel te vinden, om hem eene andere te doen betrekken. Deze werd, derhalve, vooraf toegerust tot het voornoemde einde, en tevens zoo ſomber, ſchoon net en ſierlijk genoeg, gekozen en ingerigt, als ſlechts mogelijk was. Het kon niet misſen, of dit laatſte, gevoegd bij de teleurſtelling, dat hij niet terſtond ontſlagen was, werkte reeds eenigermate op zijne ziel. Hoe ſtout ook ſprekende, was hij toch in zijn hart beklemd; het kwade geweten zweeg niet; en de vrees, dat zijne misdrijven op eene of andere wijze mogten uitlekken, bleef mede niet uit. Daarenboven liet men weinig of geen bezoek bij hem toe; maar vergunde hem, op zijne aanvraag, een' eigen knecht, mits die niet van de zijnen of door hem gekozen ware, en ook bij nacht niet bleef: alles redelijk en billijk in zichzelve, voor zoo verre men hem als onder zware beſchuldiging, en tevens als een ſchrander, gevaarlijk man, beſchouwde. Deze knecht nu, dien hij eerst met eene mate van tegenzin en mistrouwen had ontvangen, won ſchielijk zijn vertrouwen. Onder een voorkomen van onnoozelheid, wist hij allerlei avonturen

uit te ſtallen, die hij, op zijne menigvuldige togten, als reisknecht, had gehad. Deze vertellingen kortten den gevangene den tijd, en deden hem nu en dan, bij eene welgelukte guitenſtreek van JAN's onderſcheidene heeren, of bij eene domme aanmerking van hemzelven, lagchen. De kerel betuigde echter, dat hij blijde was, van des nachts bij mijnheer niet te moeten blijven; en, uitgelagchen om zijne bangheid, kwam hij met ſpookgeſchiedenisſen voor den dag, die ten deele al heel verſchrikkelijk, en tevens zóó luidden, dat de edelman niet vele moeite kon hebben, om ze op zichzelven in allen deele toe te paſſen. Dit gebeurde natuurlijk vooral des avonds; en JAN wist dit met zoo vele omzigtigheid, al klimmende en nader en nader tot het doel komende, te verrigten, dat zijn heer ten laatſte waarlijk huiverde op het denkbeeld der eenzaamheid in dit vertrek, dat zoo zeer naar eene treurkamer geleek, waar welligt menige ſatſoenlijke gaauwdief zijne laatſte oogenblikken geſleten had.

Nu was dan ook het regte oogenblik gekomen. De procureur was, door zijne onvermoeide naſporingen, tot de ontdekking geraakt, dat zeker heer, die maanden geleden jammerlijk vermoord gevonden was, vrij waarſchijnlijk mede als zijn ſlagtoffer was gevallen; daar die hem elders ſcheen gekend te hebben, en hiervan eenigen wenk had gegeven, ſchoon die toen door niemand verſtaan was. Naar het welgelijkend portret van dezen liet hij eene kopij maken, juist zóó gekleed, mishandeld en bemorst met bloed, als men het lijk gevonden had. Dit werd voor den ſpiegel geplaatst, die deszelfs verlichte ſchaduw, door eene opening, wierp in het vertrek, waar de gevangene lag te ſlapen; zijne kaars opzettelijk zóó ingerigt zijnde, dat zij, op zekere hoogte gekómen, met eenen geweldigen ſlag moest uitgaan. Men had, namelijk, ontvlambare en levenslucht in het was weten te brengen, zoodat er tevens geen zigtbaar ſpoor (van kruid of dergelijke) overbleef, maar alles zuiver geeſtenwerk ſcheen.

De man ontwaakt, op dien ſlag, met ſchrik; zijne oogen zien niets dan liet ontzettend beeld, terwijl op hetzelfde oogenblik de groote torenklok twaalf ure bromt. „ o God!" roept hij, en ſtaart het beeld ſtijf aan, terwijl hem de haren als te berge rijzen. Dit duurt alzoo eenigen tijd; nu nadert het ſpook eenige ſchreden, en hij dringt bijna door den muur, waaraan zijn ledekant ſtaat, terwijl het zweet hem aan alle kanten uitbreekt. Nog iets nader, en hij bezwijmt; geluid

kan

kan hij reeds niet meer geven: doch zachtkens treedt thans het spook terug, en verdwijnt voor zijne oogen.

Den geheelen nacht blijft hij wakker, of sluimert voor een oogenblik onrustig in, om met schrik weder te ontwaken. Eerst toen eenig licht zijn vertrek begon te verhelderen, vatte hij weêr moed; hij poogde zich wijs te maken, dat alles slechts een droom was; maar, onder anderen, was zijne kaars in eenen toestand, die niet natuurlijk kon zijn ontstaan. „ Nu, zoo was het dan een bedrog van den duivel, of kon zulks ten minste wel wezen.... Wat raakte dit hem in alle geval, zoo lang hij zich maar uit zijner zwarte majesteits klaauwen wist te houden; en daarop hoopte hij te passen: naderhand was er dan altijd wel gelegenheid, om, door middel van bekeering en aalmoezen, met behulp van een' zielzorger, vrede met den hemel te maken." Helaas! hij wist niet, *hoe eng de poorte en hoe naauw de weg zij, die ten leven leidt.* In het kort, hij werd wederom een geheele held, en trad moedig naar het verhoor, dat hij juist heden, op nieuws, moest ondergaan. Hij had zich op alles gespitst; had zijne verklaringen en alles nog meer in orde gebragt, en vleide zich ten sterkste, dat hij ligt dien eigen dag nog wel ontslagen zou worden, en alzoo niet noodig hebben, naar het akelig spookvertrek terug te keeren. Doch, daar komt hij voor de achtbare vierschaar, die hem dezen keer toch eenige huivering inboezemt; daar vestigt de aanklager zijnen doordringenden oogopslag op hem, alsof hij zijne eigene blikken dwong, tevens naar binnen terug te keeren, om gezamenlijk het schandelijke hart te onderzoeken; en het eerste, wat hij zegt, is: „ Kent gij dit?" hem meteen den bekenden rok en hoed des vermoorden voorhoudende. Zijn ganesche gelaat verandert; hij slaat de handen voor het gezigt, wil zich nog herstellen, maar is buiten staat, de dringende en zegevierende stem der geregtigheid, in des beschuldigers mond, te weêrstaan, en roept uit: „ o God! gij zijt gewroken."

Thans volgt de ganesche bekentenis, en natuurlijk tevens het vonnis des doods. Men hoopt, echter, nog meer bijzonderheden van hem te vernemen, ten einde vooral zijne helpers en handlangers meester te worden; en dit is eene reden te meer, waarom de uitvoering nog verscheidene dagen wordt uitgesteld. In dien tusschentijd bezoekt hem een geestelijke van zijne gezindheid gestadig. En dewijl deze zijnen

boeteling zoo na mogelijk wil leeren kennen, ten einde ook, zoo veel mogelijk, nadere gronden, hetzij van troost of beſtraffing, bij hem te vinden, zoo verteit de ſchuldige hem zijnen levensloop, en de geſchiedenis van zijn hart, kortelijk op deze wijze:

„ Mijn vader is, ſchroom ik niet te zeggen, de eerſte oorzaak, althans de aanleiding tot alle mijne ongelukken. Hij was, in den volſten zin des woords, een vrek, die het geld liever had dan zijne vrouw, zijne kinderen, en zelfs zijnen eigen perſoon. Of misſchien was het ook uit liefde tot dezen, dat hij zoo veel zocht bijeen te ſchrapen. Genoeg, wat hij ook bedoeld hebbe, hij bereikte zijn oogmerk in geen opzigt; want gij zult hooren, dat vrouw, kinderen, eigen perſoon en geld te zamen ſpoedig van kant raakten, ja dat gij in mij het laatſte rampzalige overſchot van alles ziet. Mijne moeder, zoo het ſchijnt, eene brave, verſtandige vrouw, maar die, als een beſtorven meisje, alleen om haren rijkdom gezocht was, ſtierf, deels uit hartzeer, deels door waarachtig gebrek, in het kraambed van haar tweede kind, dat, hoewel verſcheidene jaren na mij ter wereld komende, echter nog geenszins welkom was. Wat van dit meisje geworden zij, weet ik met geene zekerheid. Zij werd al vroeg in een klooſter gedaan, het goedkoopſte, dat maar te vinden was, om daar hare opvoeding te ontvangen, en (des twijfel ik niet) haar vervolgens den ſluijer te doen aannemen; opdat hare uithuwelijking den ouden geen geld zou kosten, en de geheele ſchat, tot na zijnen dood toe, bij elkander mogt blijven. Doch haar geſtel ſcheen zich naar dit ontwerp niet te kunnen ſchikken: zij haalde zich, door eene en andere mispaſſen, zware klooſterſtraffen op den hals, en wist naderhand te ontſnappen, om met eenen liederlijken knaap, die het volgend jaar reeds in eenen veldſlag bleef, door te gaan. Geen mensch heeft ſedert iets van haar gehoord; ook niet, toen, bij mijns vaders dood, eene oproeping in een aantal openbare papieren door mij geplaatst werd. — Ik bleef dan alleen te huis, en was beſtemd, om eenmaal, in het bezit van een half millioen dukaten, den rang op te houden van eene oude en aanzienlijke familie. Vader liet niet na, mij dit op zijne wijze, dat is, door al den nadruk te plaatſen op het halve millioen, en mij vervolgens toch ook weêr te beduiden, hoe weinig dit ware om zoo vele onkosten goed te maken, in één woord, onder allerlei tegenſtrijdigheden, op het hart te druk-

drukken. Hij deed inderdaad alwat hij kon, dat is te zeggen, wat zijne gehechtheid aan het geld toeliet, om mij overeenkomstig mijnen stand op te voeden. Ik bezocht eene adellijke school, droeg een' gegaloneerden rok, had een rijpaard enz. enz.; maar het laatste was zulk een jammerlijke knol, en de andere zoo bitter kaal en grof, verschoten en bekrompen, dat ik telkens ten spot mijner medescholieren verstrekte. Vanhier, dat ik dezelven ontweek, en mij meest ophield met gemeene knapen, zelfs lakkeijen en dergelijke, en al het goede van eene adellijke opvoeding, zekere fierheid, die ons boven het gemeene verheft, hoe langs zoo meer verloor. Toen ik grooter werd, begon ik dit zelf in te zien; ik verkreeg nu ook wat beter uitrusting, en, door de natuur met eene zekere levendigheid, bij eene niet onaangename gedaante, begiftigd, viel het mij te gemakkelijker, wederom ingang bij de aanzienlijker kringen te vinden. Wat echter de oude man ook toegaf, zóó verre kon ik het niet brengen, dat mijne beurs behoorlijk voorzien bleef, om te doen, wat mijne tegenwoordige verkeering noodwendig vereischte. Dit deed mij eerst eene ware studie maken van het spel, ten einde in deze uitspanning der fatsoenlijke wereld een eerlijk middel tot onderstand, in plaats van vertering, te vinden. Vervolgens gaf ik mij zelfs in eenige handigheden toe, die niet meer zoo geheel eerlijk konden heeten; schoon het mij nog altijd gelukte, mijnen goeden naam op te houden, en mij zelfs, door moeijelijk verwonnene aardigheden van allerlei slag, ingang te verschaffen in vele huizen, met welke mijn vader, uit zuinigheid, wel zorgde, geene wederkeerige gezelschappen te houden. Mogelijk waren het ook mijne begaafdheden niet alleen, maar tevens de rijke erfenis, welke mij wachtte, die sommige familiekringen, welke ruim van huwbare dochters voorzien waren, zoo gemakkelijk voor mij openden. Althans de markies DE *** dreef de beleefdheid zoo verre, dat hij zelfs eenige verbindtenis met mijnen vader zocht; hetwelk niemand van zijne geheel tegengestelde geaardheid zou verwacht hebben, en hetgeen inderdaad een gevolg had, waarin de ergdenkendheid nieuwen grond vond om zekere oogmerken te vermoeden. Te weten, de oude man stierf, weinige dagen nadat hij, op een prachtig avondeten onthaald zijnde, de, aan de uiterste soberheid gewone, maag dermate overspannen en overladen had, dat zijn ganesche, verzwakte gestel er onder bezweek. Nu

was ik meester. De nalatenschap was nog aanmerkelijk groeter dan ik verwacht had, en moest mij, al kwam ook mijne zuster terug, bijna geheel te beurt vallen. Ik behoef u niet te zeggen, hoe ik te moede was. Alles ontving binnen kort eene andere gedaante: zoo vervallen, bekrompen, onderwetsch en armoedig het er bij mijns vaders tijd uitgezien had, zoo nieuw en prachtig en weelderig moest het zich nu vertoonen. Het ging mij als een uitgehongerde.... als iemand, die op één's rijk wordt, en die de waarde van het geld niet kent. Geene zes jaren waren er verloopen, of ik was reeds genoodzaakt, mijnen omslag aanmerkelijk in te krimpen; en desniettegenstaande was ik gedurig om geld verlegen. Ik keerde dus, zachtjes aan, weêr terug tót mijne oude kunstgrepen.... speelde om grof geld, eerst flechts fijn, en daarna valsch. Het duurde niet lang, of men betrapte mij; een officier van de koninklijke lijfwacht verweet mij openlijk mijn bedrog; ik had geenen moed om met hem te vechten, en zoo werd ik tot het besluit gedrongen om mijn vaderland te verlaten. Sedert heb ik, in den vernederenden stand van een' avonturier, rondgezworven, mijnen waren naam somtijds verzwijgende, en elders ook weêr aannemende, maar de omstandigheden dit medebragten. Op dezen togt heb ik veel kwaads geleerd; ik kwam thans natuurlijk in het allerslechtste gezelschap, dat van valsche spelers en wanhopige geruïneerden door het spel. Eindelijk besloot ik hier heen te gaan, niet twijfelende, of de rijkdom en (vergeef mij, mijnheer, dat ik spreek, zoo als men elders over de *Hollanders* denkt) de eenvoudigheid, vooral de zotte gehechtheid der natie aan alwat vreemd is, zou mij eenen overvloedigen oogst verschaffen. Dit gelukte ook niet kwalijk. Ach, hadde ik mij tevreden gehouden met de onverdiende achting en vriendschap, waarmede men mij tegenkwam! Ik had, ja, den naam van een bekwaam en een gelukkig speler, (wat het laatste betreft, ik kwam het geluk, zoo als wij dat noemen, somtijds een weinig te hulp) maar ik was tevens een aangenaam gezelschap, en.... genoeg, men was over mij tevreden, en ik leefde. Maar, wèl zegt uw spreekwoord: *Geef den duivel een' vinger, en hij neemt de geheele hand!* Op zekeren morgen vraagt mij iemand te spreken; ik herken terstond een' kerel in hem, dien ik eenmaal bij zekere gelegenheid had ontmoet, en van wien ik toen reeds opgemerkt had, dat hij tot alles in staat, en, om het maar regtuit te zeggen, een vol-

ga-

ſlagene en even doortrapte gaauwdief was. Deze ſchurk verhaalt mij, dat hij met eenige van zijne vrienden hier fortuin zocht, en dat ik, door mijne betrekkingen enz., zeer geſchikt was om hun de hand te leenen. In het kort, met beloften en bedreigingen komt het zoo ver, dat ik mijne toeſtemming geef; en te eer geef, omdat juist, eenigen tijd geleden, de heer **EN, van zijne reis door *Europa* teruggekomen, had doen merken, dat hij mij kende en mij op de vingeren zag. Zijn dood was een van mijne bedingen; en deze is het, die mij op het ſchavot brengt. Ware hij mij niet verſchenen..... Doch, wat raakt dit u? Gij weet nu alles; en zoo gij denkt, er bij anderen nut mede te kunnen ſtichten, het zal mij aangenaam zijn; ik heb het dan met de varkens gemeen, dat ik ten minſte na mijnen dood nog eenig goed doe. Voor mijzelven, echter, zie ik hier geene verſchooning of vertroosting in: want, ſchoon ik mijns vaders gierigheid vervloek, begrijp ik echter zeer wel, dat ik geheel andere paden had kunnen en moeten inſlaan."

Het is ons van weinig belang, wat hij verder zeide; en het zou ons te lang ophouden, des eerwaardigen geestelijke's behandeling van zulken gevaarlijken lijder uitvoerig te ſchetſen. Hij ſtierf geenszins met een ongetroffen, ongebogen hart. Of het meer tranen van ſpijt en vrees, dan van berouw en ootmoed waren, ſtaat *ons* niet te oordeelen. Zijne medeſtanders noemde hij eindelijk wel, maar laat, en onder eigene betuiging, dat het zeker te vergeefs zou zijn; dat zij zich, bij zijne gevangenneming, gewisſelijk reeds verwijderd hadden. Of men hem het geheim der ſpookhistorie, die hem deed bezwijken, verhaald hebbe? Het ſchijnt, neen. Zijn dood, door een welſprekend man plegtig voorbereid, liet diepe en leerzame indrukken na.

Hilverſum, 10 April 1821.

Aan den Heer Redakteur *der Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

De *Letteroefening* No. II van dit jaar mij onlangs in handen komende, vond ik daarin, bij de recenſie van den *Antwerpſchen Almanak* voor 1820, twee coupletten aangehaald, als vervaardigd door den Heer L. G. VISSCHER, te *Brasſel*, die

ik dadelijk voor de mijne herkende. Ik heb mij daarop het werkje zelve aangeschaft, en gezien, dat VISSCHER het geheele stuk, de *Eendragt*, door mij in 1817 ten verzoeke van eenige kennissen, door wie onderling dat onderwerp was opgegeven, zamengesteld, en aan hen medegedeeld, buiten mijn weten, hier en daar, door het overschrijven misschien, verminkt, en *op zijnen naam*, heeft doen drukken. Dit, in verband beschouwd met bovengemelde mededeeling, noopt mij, er openlijk mede voor den dag te komen, en U te verzoeken, uit aanmerking van het algemeen belang, dat ieder bij zijn goed regt bewaard blijve, al is ook het stuk in geschil van geringe beteekenis, eene plaats in uw Maandwerk aan hetzelve te willen inruimen, zoo als het, met eenige kleine veranderingen, hiernevens gaat. Ik ben, met achting,

UEd. dw. Dienaar
A. PERK.

EENDRAGT.

Wie is die spruit van zuiv're liefde,
Die met zoo schoone glansen praalt?
Wie is zij, in wier minlijk wezen
En vreugd en welvaart is te lezen,
En uit wier oog de vrede straalt?

Wie is zij, die dien zachten luister
Verbindt aan wonderbare kracht?
Een kracht, die, boven maat en perken,
Al wat zij wil, weet uit te werken,
En list en tegenstand veracht.

't Is de Eendragt. Wil, in stouter verwen,
Haar heerlijk beeld, zoo grootsch en rein,
o Dichtkunst! voor ons oog ontdekken.
Moog' slechts mijn schets, zoo flaauw van trekken,
Haar niet geheel onwaardig zijn!

Hoe na wij 't zamenstel beschouwen
Der wondre werken van Gods hand,
Zij, hoe verscheiden in hun woeling,
Zij zijn eendragtig van bedoeling,
En houden steeds elkaar in stand.

Laat

Laat vrij de ſtormwind vreeslijk razen,
De donder brull' met hol geluid,
De woeste zee bedekk' haar ſtranden,
Het aardrijk ſchudd' zijne ingewanden,
En werp' zijn ſchrikb're vlammen uit; —

Men wane, bij zoo felle ſchokken,
't Geſchaap'ne met zich zelve in ſtrijd:
Die ſtrijd der onderſcheiden krachten,
Slechts één in doel, belang en trachten,
Vertoont de grootſte eenſtemmigheid.

Die krachten, bij haar vreeslijkst woeden,
Zijn met elkander in verbond;
De ſchijnb're twist der eerſte togten
Verbindt de keten der gewrochten,
En is 't behoud van 't wereldrond.

Zoo ſtaat, ſchoon zestig eeuwen vloden,
Deze aard' voor tijd en ſtormen pal;
Zoo ſtaat zij, wat verga of worde,
Tot eens haar val, naar de eeuwige orde,
Gods wijsheid nog verhoogen zal.

En ſlaat ge, o mensch! het oog naar boven,
En ſtaart ge op 't onbevlekt gebied:
Daar, waar geen tweedragt ooit verdeelde,
Daar heerscht die onnadenkb're weelde,
Die uit de reinſte liefde vliet.

Daar is het waar geluk gezeten,
En juicht met de eendragt in de rij;
Daar doen de ontelb're hemelkoren
Het: „ Heilig! driemaal heilig!" hooren,
In nooit geſtoorde harmonij.

Dat heil, aan de eendragt naauw verbonden,
En zuiv're en onverdeelde min,
Was u, o ſterv'ling! ook beſchoren:
Dan, ach! gij gaaft dien ſchat verloren,
En riept de helſche tweedragt in.

Toen braakte de afgrond uit zijn holen
Den wreev'len haat, en jaloezij;
Toen voer de bleeke nijd in 't harte,
En, waar de magt zijn pijlen tartte,
Stond hem de looze laster bij.

Toen week de lieve vreé van de aarde,
En ruimde plaats voor 't woest geweld;
En hem, die slechts zijn' moordlust koelde,
Zijn volk verdrukte, en 't schand'lijkst woelde,
Werd de eernaam toegevoegd van held.

Toen rezen felle burgerwisten;
(Geen oorlog, die zoo vreeslijk woedt!)
Toen wroette, met ontaarde handen,
Het volk in eigene ingewanden,
En baadde zich in broederbloed.

En waar 't rumoer niet door kon dringen
Van burgerwoede en krijgsgeschal,
Daar wrong, verteerd door helsche togten,
Het monster zich in duizend bogten,
En spoog, op elke bloem, zijn gal.

Geen band, hoe vast door 't lot gestrengeld,
Schoon liefde zelv' zijn draden vlocht,
Geen teed're knoop, geen heil'ge keten,
Die zij niet heeft vaneengereten,
Waarop de tweedragt niet vermogt.

Getuigt het, gruwzame onverlaten,
Bevlekt met dierbaar ouderbloed;
Getuigt, verbroken vriendenkringen;
Getuigt het, twistende echtelingen,
Hoe fel de tweedragt heeft gewoed!

Helaas! het kind, in liefde ontvangen,
Wordt vaak in tweespalt opgebragt;
Zoo heeft het, reeds met de eerste togen,
Die wraak- en twistzucht ingezogen,
Die aanwast met zijn ligchaamskracht.

Had

Had niet een wakend Albeſtuurder,
Die liefd'rijk zorg voor 't menschdom draagt,
De tweedragt, in haar ſchaamt'loos woelen,
Zijn godlijke almagt doen gevoelen,
En hemelſche eendragt onderſchraagd:

Ligt had de boosheid haar verdreven,
En over de aard' gezegevierd;
Dan had, na dit onzalig leven,
De ſterv'ling voor geen hel te beven,
Die hier zijn heilloos deel reeds wierd.

Maar neen, hoezeer miskend, verſtooten,
Nog bloeit zij op de levensbaan;
Zij ſchijnt vertroostend uit het duister,
En lacht, met ſtillen, zachten luister,
Den onbedorven wand'laar aan.

Komt, ſchoon door need'righeid verſcholen,
Ontdekt den wellust, dien zij biedt,
Gij teêr verbonden huisgezinnen,
Waar de een den ander' leert beminnen,
Van dat hij 't eerſte daglicht ziet!

Hoe laven hier de vruchtb're druppen
't Met noeste vlijt gekweekte graan;
Hoe ziet men hier den oogst gelukken,
En welvaart blij de paden drukken
Van die eendragtig zamengaan!

Wat rijke ſchat van zegeningen
Wordt hier met milde hand geſtrooid!
Geen zacht genot, geen hooge weelde,
Daar één van 't waard gezin in deelde,
Die niet hun aller heil voltooit.

Wat rampen ſparen 't rustig kluisje!
Wat ruime vrijdom voor gevaar!
En, treffen onontwijkb're plagen,
Wat één onlijdbaar viel te dragen,
Dat draagt men liefd'rijk met elkaar.

Zoo

Zoo vlieten, onvergald, hun dagen,
In nooit geſtoorde vrede en min;
Zoo zien zij vreugde op al hun wegen,
En ſchenkt God zelf zijn' besten zegen
Aan 't vroom, eendragtig huisgezin.

En gij, gij nooit verwinb're ſtaten,
Wier ſchild en grondzuil de eendragt wrocht,
Doet gij, op grootſche jubelwijzen,
Den lof der godlijke eendragt rijzen,
En wat haar wonderkracht vermogt!

Wie telde Xerxes legerſcharen,
Zijn vloot, verſterkt met kiel bij kiel?...
„ Buk neêr, of ſterf!" ſcheen ſlechts de keuze;
Maar eendragt was der Grieken leuze,
En Xerxes vlood, en 't leger viel.

't Is de eendragt, die de ſchoone dalen
Der ſtarige Alpen heeft bevrijd.
Hoe, later, ook de krijg mogt blaken,
Daar deed zij de eed'le vruchten ſmaken
Van vrede en onafhank'lijkheid.

Zoo ſtaat, ten doel aan vloed en ſtormen,
De rots in 't hart der zeeën pal;
Zoo ſtaat zij rustig, onbezweken,
Tot dat de laatſte golf zal breken,
De laatſte ſtormwind loeijen zal.

Wat ſchrikb're magt van zeekasteelen
Wendt hier den ſteven over 't meer?
't Geldt u, o brave Amerikanen!
Dra zinkt gij, voor Brittanjes vanen,
In vroeg'ren dwang demoedig neêr.

Maar neen! door Washington vereenigd,
Verwerpt gij 't ſtreng uitheemsch gezag;
En ras begroeten de eigen vloten,
Tot uw verderf thans toegeſchoten,
Met wreev'le ſpijt, uw vrije vlag.

Onwrikbaar ſtaat des dwing'lands zetel,
Zoo lang zijn list verdeeldheid ſtrooit;
Maar waar zich de eendragt immer paarde
Aan 't grootsch gevoel van vrijheidswaarde,
Daar drukte de ijz'ren ſchepter nooit.

Zoo elders de eendragt uit mogt blinken,
Zij blonk het ſchoonst in Nederland.
Hier ſprak ze, en duizend Spanjaards vloden;
Hier ſprak ze, en weinig braven boden
Den zegerijkſten wederſtand.

Hier bond zij, tachtig donk're jaren,
Der vaad'ren moed en harten zaam;
Hier werd de vrijheid, bloei en zegen
Door haar, na bangen ſtrijd, verkregen,
De ſchitt'rendſte eerzuil voor haar' naam.

Was nooit die eendragt ons ontweken,
Wat ramp, wat onheil waar' verhoed!
Helaas! zij werd onteerd, vertreden;
Het twistvuur kwam haar plaats bekleeden,
En ſloopte 't alles tot den voet.

Gelijk de peſt, van oord tot oorden,
Haar dood'lijk gif verſpreidt in 't rond,
Zoo woelde, een tijdlang losgelaten,
De tweedragt door Europa's ſtaten,
Met muit- en roofzucht in verbond.

Zij baanden, langs bebloede wegen,
Der dwing'landije een effen ſpoor;
Dees ſloeg, ſchoon met bedekter woede;
Maar zeker trof haar ſcherpe roede,
En drong tot merg en beend'ren door.

't Scheen, of de hemel, zwaar beleedigd,
't Verbasterd menſchdom ſtreng bezocht.
Waar vindt men de afgelegen ſtreken,
Die, aan den druk des tijds ontweken,
Het oorlogsvuur niet blaak'ren mogt?

Dan,

Dan, de Almagt ſprak, en der eendragt vormde
Van gansch Euroop een ſchoon verbond.
Gij hoordet, Leipzigs vruchtb're velden,
Den heil'gen eed der wakk're helden,
Verlosſers van Europa's grond.

Triomf! de vreê verheugde ons weder,
En 't uitzigt op een' beter' tijd.
't Was de eendragt, die het monſter velde;
't Was de eendragt, die de rust herſtelde,
En 't zuchtend menschdom heeft bevrijd.

Blijf, hemelſche Eendragt, ons behoeden!
Schraag de algemeene menſchenmin;
Beſcherm, daal neêr, op onze bede,
En ſtort uw welvaart, rust en vrede
In vaderland en huisgezin!

EENVOUDIG MIDDEL TEGEN DE MUGGEN.

De Mug (*culex pipiens, os aculeis ſetaceis intra vaginam flexilem*, volgens BLUMENBACH) van onze landſtreken is een hoogst bekend inſekt, dat tot het geſlacht der *vliegen* behoort; het heeft, in plaats van een' mond, gelijk de *vlieg* (*musca*), een' ſpitſen, harden en hollen ſnuit, met welken het de huid doorboort en het bloed van dieren en menſchen uitzuigt, en waarmede het zich in diervoege vervult, dat deszelfs ligchaam er ſtijf door opgeſpannen wordt; deszelfs borst is breed en verheven, en heeft eene groenachtige kleur; het heeft zes zeer lange beenen, die uitwendig gekromd zijn; de achterſte zijn veel langer dan de voorſte; de buik beſtaat uit negen plaatjes of ringen; de kop is klein; de oogen zijn zwart, en boven dezelve zijn twee met baarden bezette ſprieten geplaatst: het ſchijnt, als 't ware, bijzonder een menſchenvijand te zijn, daar de Natuuronderzoekers beweren, dat hetzelve het bloed der menſchen veel driftiger bemint dan dat der dieren (*); gelijk weder andere inſekten meer bijzonder den oorlog tegen de dieren voeren; men

(*) Men zie VALMONT DE BOMARE, IIde D. pag. 119.

men denke slechts aan de *paardenvlieg*, (*oestrus equi* en *oestrus bovis*, volg. LINN. en BLUMENB.)

Bijzonder gaarne houdt dit voor den mensch zoo lastig diertje zich in lage en waterachtige oorden op, waardoor wij hetzelve zoo overvloedig bezitten. In den zomer van het jaar 1809 ben ik in den *Alblasserwaard*, na de geweldige overstrooming van dien tijd, getuige geweest van den jammer dezer plaag; bij avond kwamen zij bij zuidewind wel overvliegen, en vertoonden zich, boven de Rivier, als eene wolk. Geloofwaardige ouden hebben mij verzekerd, dat, na de doorbraken van de jaren 1752 en 1760, bij warme zomers, derzelver aantal en vervolging zoo groot waren, dat men dikwerf nachten achter elkander zich niet naar bed durfde begeven, daar zij in den slaap bovenal het meest hinderlijk zijn, door den mensch weerloos te steken: door de warmte ook wordt, om mij zoo eens uit te drukken, hun *steek-orgaan* meer ontwikkeld, en het wondje meer ontsteken; vanwaar dan ook, in Oost en West, de *muskieten* zulke gevreesde vijanden zijn.

In welk verband intusschen de *wording* dezer diertjes tot het water staat, heeft mij niet mogen gelukken bij de Natuuronderzoekers verklaard te vinden, noch ook zelf door onderzoek te ontdekken; dit is zeker, hoe meer water, vooral stilstaand, geholpen door warmte, hoe meer muggen, en omgekeerd.

Er blijft mij nog overig, met een woord te spreken van hare piepende muzijk, vanwaar zij haren kunstnaam ontleent (*culex pipiens*): dit geluid schijnt niet voort te komen uit haren snuit, (mond hebben zij niet, gelijk wij gezien hebben) maar veroorzaakt te worden door de beweging harer vleugelen; dit staat dan ook in evenredigheid tot derzelver kracht en grootte; men denke slechts aan insekten van min of meer gelijksoortigen aard, die niet, gelijk deze, *diptera*, of *tweevleugelige*, maar *viervleugelige* (*hymen optera*) zijn, alsmede aan de *horzels*, *meikevers* enz., wier schilden of schalen zoo veel sterker zijn. Men zal mij tegenwerpen, dat de vlieg geen geluid onder het vliegen maakt; maar ik antwoord, dat de vleugels der mug anders *georganiseerd* zijn: zoo is b. v. de beweging der *vlinders* (*papiliones*) onhoorbaar, omdat derzelver vleugels met eene soort van dons bekleed zijn. Deze, in den eersten opslag vreemde, verklaring wordt voorts bewezen, door dat men de mug niet hoort zingen, als zij zit.

Ge-

GOEDARD zegt, dat de angel der mannetjes-muggen meer krachts heeft dan die der wijfjes: wij laten dit voor rekening van den *Franschman*.

Nu nog, ten beſluite, het, in het hoofd van dit artikel, aangekondigde middel tegen den muggebeet. Men ſluite, des avonds vóór het naar bed gaan, de gordijnen van zijne bedſtede of ledekant, neme een weinig poeder van den *alantswortel* (*rad. helen.*), ſtrooije dit op eene gloeijende kool vuurs, en late het ledekant met dezen rook eenige minuten vervullen; alsdan zal men de hatelijke inſekten bedwelmd zien nedervallen, wanneer men ze gemakkelijk doodt, of anders bij het openen der gordijnen weg zien vliegen, en het dus geparfumeerde vertrek ijlings zal zien verlaten. Dit middel is eenvoudig, onkostbaar, en niet onaangenaam van reuk; terwijl men dit laatſte nog kan vermeerderen, met een weinig poeder van de *cort. cascar.* er door te mengen: men neme het *pulv. groſſ.* De wilden zelfs gaan ons voor, met de muskieten door rook te verdrijven: hier te lande gebruikt men daartoe ook wel den tabaksdamp; dan, behalve dat die voor ſommigen, bijzonder vrouwen, onaangenaam is, is dit hulpmiddel zelden voldoende, even min als notenboomentakken, of ſaliebladen; de damp eener ſmeulende lamp is eene remedie, bijkans erger dan de kwaal zelve.

VOORBEELD EENER WRAAKZUCHT VAN CROMWELL.

CADENAS, *Spaansch* Afgezant aan het *Londenſche* Hof ten tijde van KAREL DEN I, had den haat des Protectors OLIVIER CROMWELL op zich geladen, en deze denzelven ook op eene beleedigende wijze aan den Gezant doen blijken. CADENAS keerde naar *Spanje* terug, en PHILIPS DE III bevorderde hem tot Secretaris van Staat. Hij konde den ontvangen' ſmaad niet vergeten, en dwarsboomde den Protector, zoo veel in zijn vermogen was, waar en wanneer hij maar konde.

CROMWELL liet, van zijnen kant, geene kunstgrepen onbeproefd, om zijne gehate tegenpartij van het *Spaanſche* Hof te verwijderen; doch alle bleven vruchteloos, of werden verijdeld.

Een zoo wraakgierig en arglistig gemoed, als dat des Protectors, werd echter geenszins vermoeid of afgeſchrikt door deze herhaalde mislukking, maar integendeel des te ſterker geprikkeld ter uitvinding van nieuwe ontwerpen, om zijnen wrevel te boeten.

Hij

Hij liet den Cipier van *Newgate* tot zich roepen. Deze verſcheen.

„ Hebt gij onder uwe gevangenen niet een', die de kunst „ verſtaat, om alle ſoorten van ſloten zoodanigerwijze te „ openen, dat men het niet kan ontdekken?"

Na eenig bedenken antwoordde de Cipier: „ Ja; ik geloof, „ dat THOMAS GREEN die kunst verſtaat. Maar de ſpits- „ boef is reeds ter dood veroordeeld, en zal morgen opge- „ knoopt worden."

„ 't Is wel; ga heen, en zend mij den kerel."

De Cipier verwijderde zich, en bragt terſtond den misdadiger, onder zekere bewaring, tot den Protector.

CROMWELL legde hem dezelfde vraag voor. De ter dood gedoemde verzekerde, dat hij volkomen in ſtaat was, om aan des Protectors verlangen te voldoen. Men deed hem proeven geven van zijne gevaarlijke behendigheid aan de kunſtigſte ſloten. Geene derzelve mislukte. CROMWELL was daarover ongemeen voldaan, en vertoonde den gauwdief de teekening van eenen tuin, in welks midden een paveljoen ſtond. „ In dit laatſte," ſprak hij, „ zijn vele deuren, elke „ derzelve met drie verſchillende, ſterke ſloten voorzien. „ Maakt gij u ſterk, die alle, zonder gedruisch, en zonder „ dat iemand eenige verkrachting kan vermoeden, te openen?"

„ Waarom niet?" hernam de ſchelm koen. „ Al waren er „ honderd deuren, en elke van die met duizend ſloten voor- „ zien, ik zou ze openen en er binnen komen."

CROMWELL nam nu den kerel in zijn kabinet; hier zeide hij tot hem: „ Ik zal u niet ſlechts het leven, maar eene „ rijke belooning ſchenken, grooter zelfs, dan gij denkt, bij- „ aldien gij eenen last volvoert, tot welks uitvoering gij mij „ geſchikt voorkomt."

THOMAS GREEN beloofde alles tot zulk een' prijs.

„ De tuin met het paveljoen, waarvan ik u ſtraks de af- „ teekening vertoonde, ligt in *Madrid*, en gij zult ze daar- „ volgens gemakkelijk uitvinden. Gij reist alzoo naar *Ma-* „ *drid*; verſchaft u, door uwe kunst, vroeg in den morgen, „ heimelijk den toegang tot dat paveljoen; werpt dezen ver- „ zegelden, maar weder geopenden brief onder eene, in eene „ met rood behangſel bekleede kamer zich bevindende, ſchrijf- „ tafel; verwijdert u dan onbemerkt, en keert onverwijld „ naar *Engeland* terug. De noodige gelden tot de heen- en „ wederreize zal ik u onmiddellijk doen ter hand ſtellen."

Spoedig werd de vereischte aanstalte gemaakt; GREEN ging scheep; maar CROMWELL, die hem niet vertrouwde, gaf hem eenen man mede, desgelijks in het geheim gewijd, deels om een waakzaam oog op hem te houden, deels om tot volvoering van zijn boosaardig plan mede te werken.

Te *Madrid* aangekomen, en het schelmstuk gelukkig volvoerd zijnde, deed GREEN's begeleider hem weder huiswaarts keeren, en reisde vervolgens naar *Venetie*, om den aldaar residerenden *Engelschen* Gezant eenen brief te behandigen. De opene, door CROMWELL eigenhandig geschrevene, en aan GREEN medegegevene brief was aan CADENAS gerigt; hij bedankte dezen daarin, dat hij zijne beloften met zoo veel beleids en volstandigheids had vervuld, en berigtte hem tevens, dat hij de daarvoor toegezegde belooning van 20,000 pond sterl., volgens gemaakte afspraak, bij de bank van *Venetie* konde ontvangen.

CROMWELL, namelijk, had uitgevorscht, dat de Koning van *Spanje* bestendig elken morgen zich in het gedachte paveljoen begaf, en, nog vóór CADENAS' komst, de ingekomene depeches doorliep, om diens voordragten des te beter te kunnen bevatten en zijne besluiten te nemen.

De Koning vond werkelijk den hem zoo listig in handen gespeelden brief. Hij herkende terstond des Protectors hand. Dit trok zijne opmerking. Maar de brief was in het *Engelsch* geschreven, welke taal de Koning niet verstond; ende argwaan maakte zich des te meer meester van zijn achterdochtig gemoed, wijl CADENAS hem nimmer een enkel woord had gezegd, dat hij met CROMWELL in eenigen briefwisfel stond. De Koning nam den brief tot zich, en liet, toen CADENAS kwam, hem niets daarvan bemerken.

Zoodra PHILIPS DE III het paveljoen verliet, deed hij twee vertrouwde staatsbeambten tot zich komen. Hij vertoonde hun den brief, en een van hen moest denzelven in het *Spaansch* overbrengen. De inhoud maakte een verraad van zijnen Staatssecretaris kenbaar. Naardien hij dezen echter steeds voor een' hem getrouwen dienaar en regtschapen' man gehouden had, zoo aarzelde hij, hem zonder bewijs te veroordeelen. Hierin stonden hem dan ook dezulken bij, die in het geheim waren; en een van hen gaf den Monarch den raad, onverwijld een' vertrouwd' persoon naar *Venetie* af te vaardigen, om aldaar te onderzoeken, of de in den brief vermelde aan-

aanwijzing der 20,000 pond sterl. echt ware; hetgeen alle twijfel op ééns konde opklaren.

De zendeling kwam weldra met het berigt terug, dat er werkelijk een eigenhandig schrijven van CROMWELL bij de bank van *Venetie* voorhanden was, strekkende om aan den *Spaanschen* Secretaris van Staat, CADENAS, voor des Protectors rekening, eene som van 20,000 pond sterl., tegen kwitantie, te betalen. Maand en dag van dit schrijven stemden volkomen overeen met dat aan CADENAS, door den Koning in het paveljoen gevonden. Thans scheen de omkoopbaarheid en verraderij van den Secretaris ten volle bewezen. Al de verzekeringen van zijne onschuld waren vruchteloos; zij konden de tegen hem getuigende brieven geenszins te niete doen. De doodstraf werd geëischt; en de Koning alleen, uit aanmerking zijner vroegere verdiensten en hooge jaren, verlangde een zachter vonnis; hetgeen daarin bestond, dat CADENAS, als een landverrader, eerloos, en al zijne goederen verbeurd verklaard werden.

EEN PAAR VOORBEELDEN VAN AFRIKAANSCH BIJGELOOF.

Een der Zendelingen van het *Engelsch* Zendelingsgenootschap, zich in *Afrika* bevindende, geeft de navolgende beschrijving van het bijgeloof, bij die stammen heerschende, onder welke hij zich bevindt.

De Koning van *Lattakoo* verhaalde, bij zijne terugkomst van eene langdurige reis naar het oosten, dat hij stammen gezien had, die nog nimmer iemand van zijn volk (de *Bootchuanas*) ontmoet waren, die echter veel van hen hadden hooren vertellen, b. v. dat deze osfenstaarten hebben zouden; weshalve zij niet alleen van alle kanten te zamen kwamen om hem en zijn volk te zien, maar zich ook zeer daarover verwonderden, dat zij zooveel naar henzelven geleken. — Een houten uurwerk met drie kleine beeldjes, welke de geheele, halve en kwartiersuren sloegen, hetgeen door het Genootschap naar *Lattakoo* gezonden was, had de grootste verbazing gewekt. Eenige inboorlingen twistten daarover, of deze kleine beeldjes van God of van de menschen waren gemaakt; en tevens waren zij zeer begeerig te weten, of dezelve ook vleesch aten en melk dronken. Men vertelde alverder, deze beeldjes waren op zekeren nacht met een' wa-

gen zonder osſen aangekomen. Met één woord, dit uurwerk was voor hen het onbegrijpelijkſte, wat er beſtond.

Bij eene langdurige droogte kwam er een Regenmaker te *Lattakoo*. Men beſchouwt deze lieden aldaar als Ondergoden. Vele der inwoners gingen hem te gemoet, en bragten hem geſchenken van ſchapen. Op dien zelfden dag had er ook eene Regenvergadering in *Malkaks-kraal* plaats, en de Regenmaker kreeg een' vetten os ten geſchenke. Hierop gaf hij bevel, dat niemand het wagen moest op het veld te gaan, om te graven of eenigen arbeid te verrigten, onder bedreiging, dat de overtreder van dien door den blikſem zou worden gedood. Dit bevel werd op het naauwgezetſte nagekomen. Toen er zich nu kort daarna eenige wolken vertoonden, werd de algemeene verwachting opgewekt, dat het regenen zou. In eene dezer Regenvergaderingen beklaagde zich de Regenmaker, dat de *Hollanders* (waardoor zij alle *Europeanen* verſtaan) den regen door hunne gebruiken verhinderden, en raadde dus den *Matteede* om dezelve weg te zenden. Offchoon velen zulks almede wenschten, zoo gebeurde het nogtans niet. Toen echter de regen nog een' tijdlang wegbleef, begon het volk te morren, ſchold den Regenmaker voor eenen leugenaar, en meende, dat hij reeds te oud was om regen te kunnen maken. Toen hij niet meer wist, wat hij zou beginnen, klom hij op eenen berg, en wierp ſteenen naar beneden, om ſlechts tijd te winnen. Eerst twaalf dagen daarna kwam de regen, en duurde drie dagen lang. Hierop trok deze Regenmaker met vele vrouwen al zingende door de ſtad, en eischte geſchenken voor den regen.

Dezelfde Zendeling verhaalt ook van verſchillende gevechten, die er, wegens het roven van vee, tusſchen de *Bootchuanas* en *Bosjesmannen* waren voorgevallen. De eerstgenoemden waren eens zeer tegen hem vertoornd geworden, omdat hij hen had willen bewegen, eenige dieven, die zij gevangen gekregen hadden, niet te dooden. Zij zeiden hem, hij mogt vrij preken, maar hij moest hunne wetten onaangetast laten. Eens werd er zelfs over de doodſtraf van eenen *Bosjesman*, die eenen os geſtolen had, en buiten ſtaat was, om, volgens de wet, twee andere terug te geven, een vreugdefeest gevierd. — Bij gelegenheid van een zwaar onweêr, waardoor eene vrouw en verſcheiden ſtuks vee gedood waren, werd er zekere plegtigheid verordend, om voor te komen, dat zulks niet weêr gebeuren zou. De Regenmaker be-

beval dus, dat zich geen vrouwelijk wezen op het veld begeven zou, dewijl hij de wolken geneesmiddelen ingeven moest, om ze te beletten, iemand weder te dooden. De Koning, de Regenmaker en veel volks begaven zich dus naar de plaats, waar de gedoode vrouw lag; zij ſtaken eenige malen met hunne *aſsegais* (werpſpieſen) in den grond, legden een vuur aan, om daardoor de wolken te berooken, en, nadat zij het lijk met water hadden afgewaſchen, veroorloofden zij den Zendeling, hetzelve op zijne gewone wijze te begraven.

DE NIEUWE EMPEDOCLES.

Eenige dagbladen hebben reeds met een enkel woord geſproken van den, in het begin dezes jaars, voorgevallen ſprong eens *Franſchmans* in den krater van den *Veſuvius*. Eenige bijzonderheden dezer ijzingwekkende daad vonden wij vermeld in den brief eens reizenden *Engelſchmans* uit *Briſtol*, onlangs aan een' zijner vrienden geſchreven.

Op den 10 Januarij ll. bezocht ik den *Veſuvius* in gezelſchap van een' *Franſchman*, met name GAUTERET, die mij, op mijne reis van *Marſeille* tot hiertoe, had verzeld. Ik bemerkte daarbij niets ongewoons in hem, behalve dat hij, toen wij weder bij den Kluizenaar terugkwamen, zijnen naam, dien hij te voren in het vreemdelingsboek had geſchreven, weêr doorſchrapte. Wij kwamen overeen, den berg nog eenmaal te beſtijgen, en des anderendaags, 11 Jan., vervoegde hij zich dienſvolgens bij mij. Naardien mij echter het eerſte bezoek niet wel bekomen was, ontſchuldigde ik mij, en hij verliet mij, naar het ſcheen, gemelijk wegens mijne weigering. Ach! hadde ik toen ſlechts kunnen giſſen, wat daarna is gebeurd!.... Toen ik in de daaraan volgende week zijn treurig einde vernam, begaf ik mij terſtond naar den berg, en de kluizenaar verhaalde mij het volgende:

Des zondags was de *Franſchman* in de Heremitage gekomen, en had daar dien nacht geſlapen, nadat hij den ganſchen dag op den berg had rondgezworven. Ook den maandag was hij daar verbleven, en had verſchillende lavaſoorten gezocht. Des dingsdags zeide hij tot den Kluizenaar, dat hij nog eenmaal den krater bezien wilde, en nam daartoe eenen gids mede. Naauwelijks den krater bereikt hebbende, gaf hij

den gids zijn horlogie en zijnen hoed, alsmede een ſtuk geld, om hetzelve in de lava af te drukken, zoo als men gemeenlijk doet, maar hetgene hier alleen een voorwendſel moet geweest zijn, om des mans opmerkzaamheid af te leiden. Daarop wikkelde hij zich in zijnen mantel, en — ſtortte zich in den brandenden krater, die hem voor een enkel oogenblik wederom uitwierp, zoodat hij, als 't ware geheel in vlammen gehuld, een ontzettend ſchouwſpel opleverde; waarop de gids hem in den vuurſtroom zag nederwentelen, tot dat hij hem, voor eeuwig, uit het oog verloor! — In het vreemdelingsboek had hij vooraf opgeteekend, dat hij den gids van alle ſchuld vrijſprak, naardien het zijn vaste wil was, zich op die wijze van kant te helpen, wijl hij, zijn ganſche leven door, hoogst ongelukkig was geweest.

ETIQUETTE AAN HET STERFBEDDE.

„Toen de Koning — dus verhaalt eene oude *Relation* van den dood van LODEWIJK DEN XIII — op zijn ſterfbedde de laatſte Kerkgeregten begeerde, leide hij ook daarbij geene mindere bedachtzaamheid aan den dag, dan bij al de overige bedrijven zijns levens. Zijne Majesteit voorzag, dat eenige der tegenwoordig zijnde Heeren daarover in geſchil konden geraken, wie het groote Communielaken (*la nappe de Communion*) zou vasthouden; dewijl het gebruikelijk was, dat de beide ſlippen van gezegde laken, digtst bij den Koning, door de twee aanzienlijkſte Heeren, de beide andere door twee Koninklijke Aalmoezeniers vastgehouden werden. De Koning had daarom zijnen Grootaalmoezenier, den Biſchop van *Meaux*, gelast, niet het groote Communielaken, maar ſlechts een' kleinen doek (*un voile*) op zijn bedde te ſpreiden, hetgene Z. M. dan zelf wilde vasthouden. Maar, toen zulks geſchieden zou, trad *Monſieur*, de Broeder des Konings, met den Prins VAN CONDÉ in het vertrek; waarop Z. M., met Hoogstdeszelfs gewone tegenwoordigheid van geest, tot den Biſchop van *Meaux*, toen deze hem, vóór de Communie, het wijwater toediende, zeide: dat hij, dewijl door de komst der beide Prinſen de gevreesde rangtwist was voorgekomen, het groote Communielaken op zijn bedde konde uitſpreiden. Dit geſchiedde dan ook terſtond, en hebben *Monſieur* de ſlip ter regter-, de Prins VAN CONDÉ die

ter

ter linkerzijde des Konings, en de Heeren LESSEVILLE en HYÁCINTE, Aalmoezeniers des Konings, die in dat vierendeeljaars den dienst hadden, de beide andere vastgehouden."

Hoe mag het er wel in de hoofden, en ook in de harten dier Hofluiden hebben uitgezien, van welke de arme LODEWIJK had te schromen, dat zij zich niet schamen zouden, zelfs aan zijn sterfbedde, eenen ergerlijken rangtwist te voeren.

FRANSCHE JAKOBIJNEN.

Toen de *Klub der Jakobijnen* in *Brumaire* 1795 gesloten werd, en een der verbondenen op een' smartelijken toon uitriep: „ O, Mijn Vaderland! Thans, waarlijk, thans verklare „ men, dat gij in gevaar zijt!" — „ Niet het Vaderland," hernam een waar Patriot, „ maar de groote wegen!"

DE FRANSCHE TAALMEESTER.

„ Hoe gaat het u?" vroeg men eenen *Franschen* Taalmeester, die op sterven lag. Met eene zachte, reeds half gebrokene stem, antwoordde hij: „ *Je meurs* — of: *je me meurs*; „ beide kan men zeggen," en gaf den geest.

NEDERIGHEID VAN BARTHÉLÉMY.

BARTHÉLÉMY, de Schrijver der *Reize van den jongen Anacharsis*, was, door de zorg van den Minister, Hertog VAN CHOISEUL, in eenen stand geplaatst, dat hij met rust en gemak zijnen geleerden arbeid konde vervolgen: hij genoot de gaven des geluks met bescheidenheid en matigheid. „ Ik zoude wel een rijtuig kunnen houden," zeide hij; „ maar ik vrees, mij te moeten schamen, wanneer ik op „ den weg geleerde lieden te voet ontmoette, die waardiger „ zijn dan ik."

JAPANSCHE STAATKUNDE.

GALLITZIN vermeldt, in zijne Reize naar *Japan*, dat de Ja-

Japanners hem en zijn Gevolg, met verbaasdheid, vroegen: „ Hoe! gij draagt geene ſtaarten, gij poedert uw haar niet „ meer? Ongetwijfeld is er in uw Vaderland eene groote Om„ wenteling voorgevallen. Spreek! tot welken Godsdienst „ behoort gij thans? welke nieuwe Staatsregeling hebt gij „ bekomen?" — Vruchteloos poogden de *Ruſſen* hun te doen begrijpen, dat hunne *haren* met hunne *Staatsregeling* niets gemeen hadden; zij bleven bij hun gevoelen, en wel op grond, dat de *Japanners*, toen zij hunne tegenwoordige Staatsregeling bekwamen, den vorm hunner pantoffelen hadden moeten veranderen.

WOORDSMEDING.

In een gezelſchap, hetwelk zich bezig hield, om voor vreemde benamingen echte Nederduitſche woorden te vinden, vroeg men onder anderen ook, hoe men het woord *cigaro* zoude vervangen? Langen tijd zocht men te vergeefs naar een gepast woord, tot dat eindelijk iemand zeide: „ Er is reeds een woord voor. Onlangs ging ik voorbij eenen post, waarbij men niet rooken mogt; voor mij heen ging een man met eene brandende *cigaro* in den mond. De ſchildwacht riep hem toe: „ Zoo gij niet ophoudt, dan ſla ik u dien *gloei*„ *ſteel* uit den mond."

HET MANWIJF.

Koningin CATHARINA vlugtte met haren Gemaal, den Koning van *Navarre*, (door FERDINAND van hunne Staten beroofd) en ſprak op deze vlugt tot hem: „ Mijn Ge„ maal! wij zouden ons Koningrijk niet verloren hebben, „ indien *gij* Koningin, *ik* Koning geweest ware."

FRANSCH KRIJGSREGT.

Een *Franſche* Jager ranſelde, in 1809, eenen *Duitſchen* Boer, omdat hij zijnen ſpaarpenning in veiligheid wilde brengen. Zijn Officier kwam juist daarop aan, en zeide tot den Jager: „ Waarom ſlaat gij dezen man?" — „ Kapitein," was het antwoord, „ de ſchurk wilde ons *zijn* geld ontſtelen."

MENGELWERK.

PROEVE, OVER DE VOORTREFFELIJKHEID DER INRIGTING VAN 'S MENSCHEN LIGCHAAM, EN DESZELFS DOELMATIGHEID VOOR EEN HOOGER EINDE.

Door

CLAAS MULDER,

Med. Dr. te Makkum. (*)

Niets beſtaat er in de zigtbare ſchepping, hetwelk niet ééns eenen oorſprong nam, en eenmaal, na het voldoen aan de oogmerken van deszelfs aanzijn, ontbonden wordt. Zoo ontwikkelde zich eens onze aardbol uit den bajert der elementen, en duizende bollen met denzelven; zoo ontſproot op dit tooneel, hetwelk wij aanſchouwen, een heer van gewasſen, toen van water- en daarna van landdieren; terwijl eindelijk de Oneindige zijn werk bekroonde met het pronkſtuk der ſchepping, den *mensch*. Ook onze aardbol heeft dus eens een begin genomen, en zal eens weder eene ontbinding ondergaan; ook ieder gewas, iedere dierſoort werd eens geſchapen, en wij zien ze alle dagelijks vergaan; — naar dezelfde wet is ook ons ligchamelijk deel geſchapen. Ieder mensch treedt op in de heerlijke natuur, en betaalt aan dezelve eindelijk den tol. — Zoodra wij nu van de ontwikkeling der ligchamen ſpreken, komt terſtond het denkbeeld bij ons op, dat dezelve van een' min volkomenen ſtaat tot een' meer volmaakten trapswijze zijn opgeklommen; dat dus derzelver deelen in eene overeenſtemmende en doelmatige rede zijn uitgebreid geworden. De eindelijke ontbinding, daarentegen,

(*) Voorgelezen in het Departement *Makkum* der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, op den 5 Jan. 1821. De vooraffpraak is, als van eene meer plaatſelijke ſtrekking, hier weggelaten.

gen, brengt het denkbeeld van trapswijze of ook meer plotselinge afneming te weeg, welke de vernietiging van het bestaande voorwerp ten gevolge heeft. Dewijl echter de natuur nergens eenen sprong doet, maar alles als ineenvloeijende en zachtkens overgaande voorstelt, zoo is ook elke ontwikkeling en ontbinding eene gedurige opvolging van onmerkbare veranderingen, of (opdat wij dezelfde woorden nogmaals bezigen) eene reeks van veelvuldige ontwikkelingen en ontbindingen. Geen zintuig, geen zielsvermogen van den mensch is in staat om alle deze overgangen waar te nemen, veelmin te beschrijven; en hij stelt zich daarom zekere tijdperken of grootere verdeelingen voor, rigtende dezelve naar de gewigtigste veranderingen. Iedere eeuw deelde derhalve 's menschen levensloop in opmerkingwaardige tijdperken. *Kindschheid*, *jeugd*, *bevestigde leeftijd*, en *ouderdom*, zijn woorden van bekende beteekenis en eigenschappen van 's menschen leven.

Dewijl de mensch het meest zaamgestelde ligchaam heeft, is het niet te verwonderen, dat de ontwikkeling van een zoo voortreffelijk geheel eenen langeren tijd behoeft, dan die van andere dieren; en waarlijk, wij vinden geen dier, hetwelk eene zoo lange kindschheid en jeugd geniet, als de mensch. De schepselen, welke ons dagelijks omringen, getuigen deze waarheid; de getrouwe narigten der natuurkundigen omtrent eene menigte andere komen ook hierop neêr, dat dezelve schielijker tot den meest ontwikkelden staat, of dien van geschiktheid ter voortteling, geraken, dan het menschelijk geslacht. — Deze waarheid leidt den oplettenden geest dadelijk tot een nader onderzoek der dierlijke huishouding van 's menschen ligchaam. Immers vraagt hij zich af: „Geschiedt deze ontwikkeling langzamer, dan bij de overige schepselen, moet dan niet noodwendig, of onze bewerktuiging van de hunne verschillen, of door andere krachten en invloeden gewijzigd en aangedaan worden?" Ja, M. H., dit moet het zeker: eene nadere beschouwing der eigenschappen van het dierlijk leven zal ons weldra overtuigen, dat wij niet te on-

reg-

regte het menſchelijk ligchaam het meest zaamgeſtelde noemden.

Het dierlijk leven kenſchetst zich door voeding, beweging en gevoel; dat is, met andere woorden, ieder dierlijk ſchepſel bezit de vermogens, om door het nemen van voedſel zich te ontwikkelen en daarna in ſtand te houden, om zich van de eene plaats naar de andere te begeven, en eindelijk, om indrukſelen te ontvangen door uitwendig werkende invloeden. Deze vermogens vinden wij ook alle bij den mensch, van den eerſten ademtogt af tot in de late grijsheid, hoewel zij zich in verſchillende tijdperken in evenredigheid onderſcheiden. Wanneer wij met eenige oplettendheid deze drie vermogens gadeſlaan bij de verſchillende dierrangen, dan loopt het weldra in 't oog, dat dezelve zich duizendwerf gewijzigd, ja als 't ware dooreengemengd en ineengeſmolten vertoonen. Denkt ſlechts aan de geringſte diertjes der ſchepping, de raderdiertjes en polypen, klimt van deze allengskens op tot de inſekten, van deze wederom tot de ſchelp- of weekdieren (*mollusca*); dan zal het ul., M. H., niet onduidelijk zijn, dat de eerſte noch afzonderlijke werktuigen voor de voeding, noch de zoodanige voor de beweging, noch voor het gevoel bezitten, maar dat één zelfſtandigheid alles bevat; dat de inſekten, daarentegen, zoowel voor voeding als beweging verſchillende voortreffelijke *organen* hebben, en geene onduidelijke beginſelen van zintuigen aanbieden; dat, eindelijk, het inktdier (of zoogenaamde visch) een zamenſtel voor voeding, beweging en zintuigelijke gewaarwordingen vertoont, geheel verheven boven de lager geplaatſte dierſoorten. Wanneer gij zoo voortgaat door het geheele dierrijk, dan kan het uwer aandacht niet ontglippen, dat zich de voedingswerktuigen overal ſchikken naar het voedſel; dat dezelve allengs vergezeld gaan van voortreffelijke bewegingstuigen, die het ligchaam voor duizende oefeningen vatbaar maken; dat, eindelijk, niet alleen alle zintuigen aanwezig zijn, maar dat zij ook hoe langer hoe meer in vatbaarheid voor de heerlijkſte, de belangrijkſte in-

indrukſelen toenemen, en als 't ware heerſchappij beginnen te voeren over de andere werktuigen. Zoo klimmen wij dan op, door de millioenen der dieren, tot den mensch, en zien in dezen alles op het voortreffelijkst vereenigd, wat immer eenig dier ons ergens aanbood. „ Vinden wij in hem alles zoo voortreffelijk vereenigd?" vragen waarſchijnlijk ſommige mijner hoorders: „ Waar vinden wij dan in hem de kolosſale voeding des olifants of des krokodils; waar toont ge mij de vlugge beweging der herten en reebokjes; waar zult ge mij den ſijnen reuk der honden of het ſcherp gezigt der valken bij den mensch aantoonen? — Neen, de mensch moet in ſommige ligchaamskrachten en vatbaarheden voor eenige dieren onderdoen," werpt ge mij tegen. Dan, laat ik, zoo veel in mij is, u van deze dwaling terugbrengen, en bewijzen, dat 's menſchen ligchaam boven dat der dieren in allen opzigte voortreffelijk te noemen is.

Bepaalt dan eens uwe aandacht bij de noodwendigſte behoefte van al wat leeft, bij de voeding. — Men kan de dieren gevoegelijk beſchouwen als in twee groote rangen verdeeld, waarvan de eene zich met dierlijke, de andere met plantaardige zelfſtandigheden voedt. De mensch is buiten twijfel, wat men daartegen ook moge ingebragt hebben (*), een wezen, hetwelk geſchikt is om uit beide deze rijken voedſel te ontleenen, ja zelfs het rijk der delfſtoffen niet onaangeroerd laat. Wij kennen geen dier, 't welk dit voorregt in die mate bezit; want het zwijn,

b. v.,

(*) Onder anderen beweert onze landgenoot, Dr. P. ZWEERTS, dat *de mensch uit de natuur geen vleeschetend ſchepſel is*, zoodat het rijk der planten voor ieder mensch volſtrekt onontbeerlijk is, en het rijk der dieren zeer wel als voedſel gemist kan worden. De redenen, hiervoor aangevoerd, dat, namelijk, de planten van een' zuren aard, en het vleesch van eene loogzoutige natuur is, en dat dus de eerſte het bederf in ons ligchaam te keer gaan, het laatſte hetzelve bevorderen zoude, enz. kunnen ligt wederlegd worden. — Zie *Verh. bij Felix Meritis*, 1790.

b. v., moge zich zoowel met planten als dieren voeden, en in zamenſtel van ingewanden op den mensch eenigzins gelijken, het kan toch niet, even als deze, alle dier- en plantvoedſels gebruiken. De mensch geniet het vleesch van alle dieren. Niet alleen de herkaauwende, die in *Europa*, benevens vele vogelen en visſchen, genuttigd worden, maar zelfs apen en olifanten ſtrekken den *Negers*, leeuwen en tijgers den *Hottentotten*, honden den *Tonguſen*, paarden den *Tartaren* ter ſpijze; ja, ook de ratten zijn lekkernijen voor de *Kaliforniërs*. Robben en walvisſchen worden door de *Groenlanders*, ſchildpadden, ſlangen en hagedisſen door *Afrikanen* en *Zuid-Amerikanen* gegeten. Roofvogels ſtrekken ſommigen, graaneetende velen tot voeding. De *Kaliforniër* laat de rupſen en kevers, andere volken andere inſekten niet in vrede (*). — Het zoude niet moeijelijk zijn, hier eene reeks van gewasſen op te noemen, welke, of geheel of ten deele, verſchillende natiën voeden. Van het mos af, waarmede de *IJslander* zich vergenoegt, tot den dadelboom, welke een groot gedeelte der *Perzen* en *Egyptenaren* onderhoudt, is, alles aan den mensch ter voeding geſchonken. Verwondert gij u, M. H., over deze menigvuldigheid des voedſels, ſlaat dan, bid ik u, nog eenen blik op den drank, die of tot leſching van den dorst, of ter voldoening aan den ſmaak genomen wordt. De dieren drinken niet dan water: alleen ſtrekt den zogenden de moedermelk zoowel ten drank als ter ſpijze. Maar de mensch drinkt ook de melk der koeijen, ſchapen, rendie-

(*) Teregt merkt de ſchrandere J. BREZ aan: *Mais nos préjugés nous ont empêché jusqu'ici de tirer parti de bien d'autres espèces (d'inſectes), pour la plupart très communes, que nous trouverions peut-être délicieuſes, s'il nous était poſſible de ſurmonter la repugnance que nous avons pour des expériences de ce genre.* — De beroemde ſterrekundige DE LA LANDE nuttigde, volgens de getuigenis van den Heer D'ISJONVAL, gaarne ſpinnen en rupſen. Zie BREZ, *la Flore des Inſectophiles, &c. p.* 128 *ſuiv. & p.* 16.

dieren en paarden: ook het bloed is een geliefkoosde drank der *Samhjeden* en *Kamschatdalen*: de veelvuldige uit koorn en andere planten bereide dranken worden veel gebruikt en misbruikt. — Hetgene ik u zoo even voorstelde uit de getrouwe berigten der reisbeschrijvers, die dit alles zagen, wordt volkomen bevestigd door de beschouwing dier werktuigen, welke de spijs ter vertering voorbereiden, of deze zelve en de voeding bewerkstelligen moeten. Zoowel de gesteldheid der onderkaak, der tandsoorten en tong, als die der maag en overige ingewanden, zoude ons, door vergelijking met vleesch- en plantetende dieren, kunnen leeren, dat de mensch in staat is, alle voedsels te nuttigen. Wij willen echter daarvoor geene verdere bewijzen, welke hier ook niet passen, bijbrengen.

Indien ik verder voor uwe welwillende oplettendheid eene schets wilde ophangen van die werktuigen, welke uit de verteerde spijs het voedende deel opnemen en tot bloed bereiden; indien ik daarbij den omloop des bloeds, benevens de voeding van ieder ligchaamsdeel door hetzelve, voegde; indien ik de zuiverende ademhaling deed opmerken, — dan zoude u overal dezelfde voortreffelijkheid blijken, welke vereischt wordt om een zoo zaamgesteld geheel in stand te houden. Dan, ik treed hier in geene bijzonderheden; alleen opmerkende, dat alle werktuigen der voeding, als zoodanig, aan onzen wil niet onderworpen zijn; maar hunne gevoeligheid ontleenen van die zenuwen, welke haren oorsprong niet uit de hersenen hebben. — Zoudt gij nu nog meer behoeven, M. H., om overtuigd te worden, dat de inrigting van 's menschen ligchaam, ten opzigte der voeding, niet alleen voortreffelijk, maar zelfs boven die der overige dieren verheven zij?

Wij noemden de beweging, of het vermogen om van plaats te veranderen, eene tweede eigenschap van 's menschen ligchaam. Dat ook te dezen opzigte geen dier bij den mensch halen kan, hoop ik duidelijk genoeg te betoogen. Het is bekend, dat er drie hoofdsoorten van beweging zijn: het zwemmen, het vliegen, en het gaan;

of

of bewegen in water, lucht, en op aarde. Iedere dezer hoofdſoorten heeft verſcheidene wijzigingen: ſommige dieren immers zwemmen geheel in het water, andere drijven meer; ſommige vliegen zwevende, andere meer ſlijgende; ſommige gaan ſtatig, andere huppelen en ſpringen; nog andere rennen met eene onbegrijpelijke ſnelheid; terwijl weder andere klimmen, kruipen en wroeten. Wanneer wij zoo vele manieren van beweging waarnemen, dan kunnen wij ons niet onthouden van, in bewondering opgetogen, de wijsheid en goedheid der Almagt ter verzorging harer ſchepſelen te prijzen; naardemaal daardoor niet alleen het dierrijk door water, lucht en aarde verſpreid werd, maar ook ieder dier in ſtaat geſteld is, een geſchikt voedſel te erlangen, en zijne vijanden te ontvlieden. Maar hoe veel te meer erkennen wij dankbaar die zelfde Voorzienigheid, wanneer zij den mensch de begaafdheid ſchonk, om elke beweging op aarde te volbrengen, ja hem ook niet onzeide, om, in 't water zwemmende, van plaats te kunnen veranderen; wanneer zij vooral hem bevoorregtte met een' opgerigten gang, welke geen dier erlangde. Dit voorregt kenſchetst zelfs den adeldom der menschheid, zoo als reeds menig wijsgeer in zijne ſchriften welſprekend beweerde (*). Wat men ook moge aangevoerd hebben, om te bewijzen, dat de mensch van nature *niet* gevormd zoude zijn om regtop te gaan, wij meenen gerust te kunnen volhouden, dat hetzelve ſlechts ſcherpzinnige, doch kwalijkgeplaatſte geleerdheid verraadt. Wie eenigzins vertrouwd is met de inrigting van 's menſchen zamenſtel, en zich dan niet door geliefkoosde denkbeelden van een *natuur-* of *dier-mensch* (welk een wanklank!) laat bedwelmen, zal weldra ontwaren, dat zoowel het been- en ſpiergeſtel der onderſte ledematen, als de plaatſing van het hoofd op den romp, de vorm der borst, des bekkens, en zelfs de ligging van het hart, geenen anderen gang toelaten, dan

(*) Zie CICERO, *de Nat. Deor. Lib.* 2, en SALLUSTIUS, *in Bello Catilinario*, &c.

dan de opgerigte. De dagelijkſche ondervinding bevestigt dit mijn gezegde, dewijl de kinders, zoodra zij genoegzame krachten gevoelen, trachten zich overeind ſtaande te houden. Maar, even als de mensch in velen opzigte, in onderſcheidene leeftijden, op verſchillende dieren gelijkt, zoo is het ook met de beweging. De zuigeling ſpeelt met zijne poezele ledematen, zonder van plaats te veranderen; het kind kruipt op handen en de nog wankele knieën; de jongeling loopt met de ſnelheid der herten; de man ſtapt met een' vasten tred; en waggelende zet de grijsaard den voet grafwaarts. — Het is waar, de menſchen hebben, over 't algemeen, niet die kracht van ſpieren, welke het overige dierrijk, om vele redenen, noodig was; maar dit bewijst geene mindere voortreffelijkheid. Daarenboven toonen ons veelvuldige voorbeelden, dat oefening en gewoonte, of wel opvoeding, veel kunnen toebrengen ter verhooging of onderdrukking dier krachten. Volken, welke van de jagt leven, zijn geoefend in het ſpringen en rennen; zij, die zich veel met de vischvangst bezig houden, zwemmen dikwerf zeer vaardig. En zouden de *Europeſche* vrouwen, door een' verkeerden ijver gedreven, niet meermalen den ſtevigen gang hunner kinderen bederven, door ze te vroeg te willen laten loopen, om daarop een' zekeren roem te dragen, even alsof zij de natuurlijke oorzaak waren van deze, helaas! onnatuurlijke zoowel, als ontijdige voorlijkheid? Het zamenſtel van rug en borst is zeer buigzaam, en daardoor voor menige vlugge of gemakkelijke beweging vatbaar. Maar bovenal verdienen de bovenſte ledematen, welke bij de overige dieren de voorſte daarſtellen, onze aandacht nog een' korten tijd bezig te houden. Dezelve waren bij een' opgerigten gang niet meer beſtemd om het ligchaam te onderſteunen en te verplaatſen: neen; zij werden ons zoodanig gevormd gegeven, dat zij geſchikt zijn om te grijpen, te vatten en te omvatten. Wel is waar hebben ook de apen ledematen, welke bekwaam zijn om te grijpen; doch niemand zal deze aan de menſchelijke gelijk oordeelen, wanneer hij de korte knobbelige

ge duimen en ſpitſe, min getopte, vingeren beſchouwt aan alle ledematen, waardoor deze dieren geheel voor klimmen geſchapen ſchijnen. De natuurkundigen, die ook hier gelijkheid meenden te vinden tusſchen menſchen- en apengeſlacht, waren zeker niet gedachtig, dat men meermalen in het dierrijk dezelfde werktuigen ontmoet, welke in den mensch meer en als edeler ontwikkeld voorkomen: eveneens is de duim en afzonderlijke, men zou kunnen zeggen *meer* menſchelijke, vingers der apen geenszins een bewijs van gelijke en gelijkvormige handen. De duim van den mensch is meer beweegbaar en langer dan die van eenig ander dier; de vingers zijn het mede: maar dit alleen maakt de grootere voortreffelijkheid derzelve niet uit. Zij zijn daarenboven de zitplaats van een fijn gevoel; 't welk ons eene geſchikte gelegenheid geeft, om de voortreffelijkheid der derde eigenſchap des ligchaams, de gevoeligheid, te doen kennen. Het is vooral in dit gedeelte der bewerktuiging, dat de mensch de kroon ſpant boven al hetgeen hem omringt; het is in dit zamenſtel, dat gij het ſchepſel erkent, vatbaar voor de veelvuldigſte en edelſte indrukſelen. Hier is het, dat gij het ligchaam van den *mensch* erkent!

De herſenen en zenuwen zijn de werktuigen, welke de gevoeligheid der deelen daarſtellen, en het dierlijk zamenſtel in betrekking brengen met de omringende natuur.

Wanneer men ſlechts zijne aandacht vestigt op den uitwendigen vorm van 's menſchen hoofd, dan kondigt ons het gewulfde voorhoofd, de verhevene kruin en de kleinere evenredigheid des gelaats reeds een voortreffelijk brein aan. De apen, welke zoo menigwerf een punt van vergelijking met den mensch opleverden, vertoonen ons zelfs een vooruitſtekend gelaat en achteroverhellend voorhoofd en kruin (*). De herſenen van den mensch, die het

(*) Wie zich hiervan geheel overtuigen wil, beſchouwe de platen van CAMPER, BLUMENBACH, BAKKER en CRULL: hij leze de in hunne geſchriften voorkomende vergelijkingen en metingen; en ik twijfel niet, of men zal mijn

het middelpunt des gevoels daarstellen, en als 't wane de bevelen der ziel aan de overige deelen door de zenuwen overbrengen, ja ook wederkeerig door de zintuigen indrukselen aan de ziel mededeelen, zijn bij den mensch in alle deelen meer ontwikkeld dan in eenig dier. Zij zijn meer kogelvormig; terwijl sommige dieren dezelve platter, andere langer, andere als in hoopjes verdeeld hebben. Zij zijn in evenredigheid tot de zenuwen de grootste, evenwel niet in evenredigheid tot het ligchaam. In dit opzigt immers wordt de mensch overtroffen door de zingvogels, als kanariën en sijsjes, volgens de opmerking van den grooten HALLER, welke daarom nog niet in gevoeligheid der overige ligchaamsdeelen uitmunten, hoe harmonisch zij ook zingen mogen. Voorts heeft ook de mensch de uitgebreidste groote hersenen in evenredigheid tot de kleine en het ruggemerg, de meeste kronkelingen, en de grootste hoeveelheid mergstof. Het zoude overbodig zijn, hier meer van de bijzondere deelen, in vergelijking met de dierhersenen, voor te dragen: men houde slechts in het oog, dat de mensch weder alles in zich vereenigt, wat in het dierrijk verspreid ligt en hier en elders afzonderlijk voorkomt.

Wat zal ik van de vijf zintuigen zeggen, M. H.? Zal het wel noodig zijn te betoogen, dat, waar de Schepper een hersengestel schiep, volmaakt boven al wat louter dier is, Zijne wijsheid daar ook evenredig edelere en meer ontwikkelde zintuigen verordende? Zal het noodig zijn, hier door ontleedkundig betoog te bewijzen, dat de *bloote huid* van den mensch met een fijner en vooral meer onderscheidend gevoel bedeeld is; dat de neus vele zenuwen, dat de tong vele smaaktepeltjes heeft; dat het gehoor en het gezigt geheel ontwikkeld zijn? Neen; dage-

zeggen gegrond vinden. Met eerbied voor den roem mijns betreurden vaders voeg ik hierbij, dat ook deze zich omtrent dit gedeelte der vergelijkende ontleedkunde verdienstelijk maakte. Zie CRULL, *Disq. de cranio ejusque ad faciem ratione: var. locis.* (*Groning*, 1810.)

gelijks geven onze medemenschen ons de treffendste bewijzen van de volmaaktheid hunner zintuigen, en derzelver beheer over het overige geſtel. Men zegge niet, dat de hond fijner rieke, of andere dieren in andere zintuigen den mensch overtreffen; ieder, die zich oefent, kan elk dier evenaren. Men herinnere zich de *Negers*, welke de voetſtappen der *Franſchen* door den reuk onderſcheiden van die eens *Negers*, en de getuigenis van PERNETTE, volgens welke de *Braziliërs* en *Kanadiërs* een' zoo fijnen reuk hebben, dat zij een' *Franschman* van een' *Engelschman* of *Spanjaard* op eenen afſtand onderkennen (*). Men brenge zich te binnen, hoe ver onze zeelieden, hoe vast onze jagers, hoe naauwkeurig onze ſchilders zien. Men verwondere zich over de juistheid in het onderſcheiden der toonen en geluiden bij de meesters in dit vak. Dat ik u ſlechts herinnere de fijnheid van tong en gehemelte bij die genen, welke meenen, dat zij leven om te eten, en de overige zintuigen niet zoo veel oefenen, als noodig is om Gods heerlijke natuur te genieten! Men verſtomme over de voortreffelijkheid, waartoe onze zintuigen door oefening verheven worden, wanneer men de blinde door het gevoel kleuren ziet onderkennen. Waar, M. H., zouden wij toch het dier vinden, welks zintuigen *alle* voor eene zoo hooge ſtemming en verfijning vatbaar zijn? Een of ander enkel zintuig mogen wij hier of elders in het dierrijk hoogst ontwikkeld aantreffen, nergens, wij herhalen het, vinden wij *alle* zintuigen zoo voortreffelijk; nergens vinden wij vooral een zoo gevoelig en harmonisch verband tusſchen alle, door middel der herſenen.

Is dan de mensch begaafd met zoo edele werktuigen voor voeding, beweging en gevoel, het kan niet anders, of deze alle, vereenigd met die, welke de voortduring des geſlachts verzekeren, moeten een boven al wat dier is verheven geheel opleveren. Dit geheel is voor verſchil-

(*) Zie SÖMMERRING, *über die körperl. Verſchied. des Negers vom Europäer*, S. 22.

ſchillende wijzigingen vatbaar, naarmate de mensch zelf of de hem omringende natuur daarop werken, en naar de verſchillende levensperken. — De zuigeling, nog zoo naauw met de moeder door de bronnen van zijn beſtaan vereenigd, ſchijnt niets te behoeven, dan 't geen tot levensonderhoud hoogstnoodig is. Voedſel en rust maken zijn geluk uit. De herſenen, daarentegen, zijn bijna onwerkzaam; ja, de indrukſelen, welke ſoms door de zintuigen tot dezelve worden overgebragt, ſchijnen eer verdoovend voor de groote gevoeligheid, dan opwekkend. Geen zintuig ontwikkelt zich eerder dan het gevoel, indien wij den ſmaak uitzonderen. Het gevoel doet het eerst den zuigeling beſeffen, dat hij in eene zinnenwereld verkeert. Daarna wordt het oog allengskens geſchikt om aardſche voorwerpen te onderſcheiden. Na eenige weken vermeerdert de opmerkzaamheid; het kind bemint glansrijke ligchamen, en volgt den gang der moeder met het oog. De werktuigen voor het nemen van ander voedſel en het gehemelte worden ontwikkeld; en daardoor geeft niet alleen de natuur den eerſten wenk, dat nu 's menſchen kind weldra dier- en plantaardig voedſel behoeft, maar ook, dat hetzelve nu de geſchiktheid zal bekomen, om den ouderen zijne nooddruft door verſtaanbare ſpraak te kennen te geven. Immers ſtelt het voortreffelijk zamenſtel van luchtpijp, ſtrottenhoofd, tong, aaneengeſchakelde tandenrij, en beweegbare, vooruitſtekende lippen den mensch in ſtaat, om geärticuleerde klanken zoodanig verbonden voort te brengen, dat zij eene verſtaanbare ſpraak opleveren. En ziet hier weder eenige dierlijke werktuigen zoodanig veredeld, M. H., dat wij niet dan de goedheid des Scheppers ook hier kunnen loven en danken.

Nadat het geheele geſtel der voeding en beweging eene genoegzame vastheid verkregen heeft, vangt de meerdere oefening en beſchaving der zintuigen aan. De knaap en het meisje worden huwbaar: het hart ſlaat met kracht; de ſtem wordt gevestigd, de ademhaling vol: het geheel vertoont zich vol ſchoonheid en kracht. Nu is de tijd daar,

daar, dat ieder ligchaamsdeel volkomen ontwikkeld is: nu is alles in evenwigt; noch de werktuigen der voeding, noch die der beweging, noch die der zinnen hebben de overhand, en het ſtaat nu aan den mensch, om zijn herſengeſtel de heerſchappij over alle overige werktuigen op te dragen, of zich een ſlaaf van zijne maag, of een louter radertuig van beweging te maken. In één woord, nu is de mensch, wat zijn ligchaam aangaat, geheel mensch, en van alle andere dierſoort volkomen te onderſcheiden; en wanneer nu de edele ziel met een' vasten wil het herſengeſtel ten gebieder over alle dierlijkheid ſtelt; wanneer nu ieder zintuig, behoorlijk geoefend, doch niet één eenzijdig boven andere gewet, de heerlijkheid van Gods ſchepping getrouw terugkaatst en daarin liefde en eendragt aanſchouwt, dan kan de mensch voor hoogere ſpheren bekwaamd worden. Want niet immer bloeit de boom des aardſchen levens; eens vallen zijne bloemen en bladeren af, en niets getuigt meer den ſchoonen, krachtvollen ſtand, dan de blozende vruchten.

Wij kunnen ons niet uitlaten over de menigvuldige veranderingen, welke het menschdom, door deszelfs verhuizingen over den ganſchen aardbodem, en bijna nog meer door de deels vernuftige, deels zeer kinderachtige gewoonten en gebruiken bij verſchillende natiën, ondergaan heeft. Wij zouden, indien de tijd het gedoogde, nog opmerkzaam moeten maken op de verſchillende zoogenaamde temperamenten, welke ſiechts in een ligchaam, als het menſchelijke is, voorkomen. Wij zouden moeten aantoonen, dat de wijze Schepper der vrouwe een ligchaam ſchonk, waarin een vrouwelijk gemoed te huis behoort.

Dan, laten wij, na deze zeer algemeene en oppervlakkige beſchouwing der voortreffelijkheid van 's menſchen ligchaam, nog meer ons daarvan overtuigen door het betoog der doelmatigheid van hetzelve, waardoor eigenlijk de voortreffelijkheid bekroond wordt. Hoe kan dit heerlijk zamenſtel aan een hooger doel dienstbaar zijn? is de vraag, die ons op te losſen overblijft.

Ik

: Ik weet het, M. H.; uwe eigene overtuiging zegt het u reeds, deze vraag behoeft bijna geen betoog. De ondervinding immers leert het ons dagelijks, dat regelmatig zaamgeſtelde werktuigen, wier raderen ten naauwſte paſſen, wier drijfveren de juiste kracht bezitten, niet anders kunnen, dan doelmatig werkzaam zijn: en zoude het dan nog betoog behoeven, dat een levend werktuig, zóó zaamgeſteld, als dat van den mensch, voor een hoog einde werkzaam zal zijn? Neen, ik ſtem het gaarne toe, de Schepper kan *zulk* een ligchaam niet gewild hebben, zonder daarbij een hooger doel te willen, dan dat der ſchepping van ieder ander ligchaam; maar men achte het niet overbodig, deze redenering in eenige bijzonderheden te overwegen, waartoe ons de woorden van SNETHLAGE gevoegelijk aanleiding geven: „Het kind wordt „eigenlijk het naast voor de maatſchappij, en de mensch „in de maatſchappij voor den hemel opgevoed." (*) Het is wel aan geenen twijfel onderworpen, dat de mensch geneigd is om een maatſchappelijk leven te leiden, doordien de geest zich niet vergenoegt met het verzamelen van kundigheden, maar ook dezelve aan anderen mededeelen wil, terwijl bovendien het ligchaam hulp behoeft. Is het nu waar, dat al, wat mensch is, naar eene zamenleving, en wel naar eene maatſchappelijke zamenwoning haakt, dan is het duidelijk, dat ieder kind door zijne ouders zoodanig zal moeten opgevoed worden, dat het voor de maatſchappij geſchikt worde. Het hooger doel, waarnaar het kind dus te ſtreven heeft, en hetwelk de ouders in hunne opvoeding moeten beoogen, is het maatſchappelijk leven. Men zegge niet, dat dit doel dan zeer onbepaald zij, dewijl er een groot onderſcheid is tusſchen de maatſchappij van den beſchaafden *Europeaan* en der wilden van *Afrika*. Het doel is overal één, hoewel hetzelve niet overal in gelijke mate bereikt wordt. Ver-

(*) Zie *Verhand. over de nuttigheid der beoefening van de Nat. Hist.* in de *Natuurk. Verh. van de Haarl. Maatſch.* IIden D. 2de St. bl. 163.

Veredeling en beschaving zijn de hoofddoeleinden onzer wandeling op aarde; en de in ons oog zoo domme *Vuurlander* veredelt en beschaaft zijn kroost evenzeer voor zijne maatschappij, als de *Europeër* voor de zijne. Iedere opvoeding is dus naar den kring der omringende maatschappij doelmatig, indien zij niet beneden dit standpunt blijve; iedere opvoeding boven dien kring mist haar doel, ten zij 's kinds geest zich boven het alledaagsche verheffe. Men meene niet, dat ik door bovengemelde bepaling bedoel, den onbeschaafden in zijn standpunt te laten berusten; neen, in zijnen kring zijn vele kinderen, die zich, bij eene gunstige opleiding, boven het alledaagsche kunnen en zullen verheffen; bij de beschaafde en vooral geleerde maatschappijen is het moeijelijker, zoodanige geesten aan te treffen en te kweeken. — Men stelle zich dan als doel voor, om de kinderen op te brengen voor eene maatschappij, waar vlijt en deugd ten troon zitten. Vlijt is de bron van alle kennis en wetenschap; zij verzekert ons aardsch bestaan. Deugd, of zedelijkheid, is de bron van allen godsdienst; en alle deugden, de geheele omvang der zedelijkheid, vereenigt de christelijke godsdienst in zich; zij verzekert ons een hemelsch bestaan. Men boezeme dus het kind reeds werkzaamheid en deugd in: dan zal het een voortreffelijk lid der maatschappij worden, en in dezelve voortgaan, voor zichzelven en zijnen naasten nuttig te zijn; terwijl het, ééns bovenal deugd en godsdienst *beminnende*, niet zal nalaten dezelve aan te kweeken en dus den hemel te naderen. De mensch, laat ik dit hier nog bijvoegen, met alle natuurlijke en geest-krachten toegerust, geplaatst in een' beschaafden kring, zich eenen werkkring gekozen hebbende, vindt nu in al wat hij doet en door zijne medemenschen ziet doen, in al wat de in duizendvoudige gedaante zich vertoonende natuur hem aanbiedt, de leerschool, bij welker uitgang hij de eeuwigheid intreedt, en rekenschap zal moeten doen van het besteden zijner leerjaren in de school, welke hem voor de toekomst opvoedde.

Wij

Wij zagen, M. H., dat het menſchelijk ligchaam een' geruimen tijd behoeft, om tot den ſtaat van volkomene ontwikkeling te geraken; dat de voedings- en bewegingswerktuigen zich 't eerst ontwikkelen en de zintuigen allengs geſcherpt worden, het herſengeſtel eindelijk dien ſtaat bekomt, waarin 't geheel het overwigt heeft. Dit alles was noodzakelijk, opdat het kind voor de maatſchappij konde worden opgevoed. Waar vinden wij de maatſchappij, voor welke dit geene behoefte was? Voedt het kind op, om onder de min beſchaafde en als wilde volken te leven: hebt gij dan niet eene reeks van jaren noodig, om hetzelve niet alleen jagt en visſcherij en eenige bouwkunde, maar vooral de ſpraak te leeren, waaraan het bepaalde denkbeelden hechten moet? Voedt het kind op voor verlichte kringen; en het zal niet noodig zijn, te doen opmerken, dat eene lange jeugd hiertoe vereischt wordt. En, al ware het nu eens, dat der zoogenaamde wilde volken eene kortere jeugd genoegzaam ware, wie verzekert ons, dat zij immer in dezen ſtand zullen verkeeren? Wie erkent zelfs niet in deze algemeene eigenſchap van ieder menſchenras de zoo dikwerf beſtredene eenheid van ſtam, welke de wijzigingen van klimaat en voedſel niet hebben kunnen vernietigen?

Voeding was de eerſte behoefte des ligchaams. De moedermelk verzorgt overal den zuigeling; doch ook overal weet de moeder, dat daarna ſteviger voedſel noodzakelijk is. Daarom ſpoort zij ook reeds de kinderen aan, om met vlijt te leeren, wat noodig is, om de verlangde ſpijs te bekomen: zij boezemt den jongeren in, om niet moede te zijn, en zaait de eerſte beginſelen voor een maatſchappelijk beſtaan. Maar, wat was er nu noodzakelijker, dan dat het kind leerde, van plaats te veranderen, om datgene op te ſporen, wat tot inſtandhouding des ligchaams dienen zal? Nog zorgt de noeste vader voor het behoud des kinds; en dit is de tijd, waarin het den tred bevestigt niet alleen, maar ook het gebruik der handen leert. Nu volgt een tijd, waarin de jongeling verder behoort te gaan: nu is het niet genoeg, te gaan

en

en te grijpen; de jagt vordert de vlugſte bewegingen, het ſpringen, het rennen; de viſchvangst doet de oefening van zwemmen ontſtaan, en juist daarom wordt in dit levensperk alles geoefend, wat tot beweging behoort. Het is evenwel niet genoeg om het wild te volgen, de hand moet bekwaamd worden om hetzelve te vangen; en de zintuigen gewet om het te overwinnen. En wie uwer, M. H., merkt niet op, dat, de krachten van den mensch niet in ſtaat zijnde om het wild te vermeesteren, er hulpmiddelen moeten gezocht worden ter bemagtiging van hetzelve? Nu was het eene weldaad, welke de Schepper den mensch bewees, door hem zintuigen te ſchenken, die, alle even volmaakt en ontwikkeld, van rondomme de natuur in zijne ziel terugkaatſen, welke overal ſtof ter bearbeiding oplevert. Nu vooral was het eene weldaad, dat de liefderijke Vader zijnen kinderen een herſengeſtel gaf, bekwaam om de indrukſelen getrouw over te brengen, en bovenal de vernuftige denkbeelden door de zenuwen, als zoo vele bevelen, naar de overige ligchaamsdeelen te verſpreiden. Nu komt het met den loop der ontwikkeling van den mensch overeen, dat zijne handen ſtrikken, wapenen en werktuigen vervaardigen: nu is de tijd daar, dat de mensch *mensch* worden kan. Herinnert gij u nu niet, dat de mensch alle voedſel nuttigen kan; en komt daarbij niet het denkbeeld in u op, dat hij daardoor beſtemd werd om overal te wonen en alles te onderzoeken? Herinnert gij u nu niet, dat gij *alle* zintuigen even volmaakt hebt ontvangen, en dat gij daardoor verpligt werdt om alle te oefenen, geen te laten influimeren, geen ten koste van andere te veredelen? De geheele ontwikkeling dus der werktuigen van voeding, beweging en gevoel toont ons den loop der behoeften van den mensch voor een maatſchappelijk leven: zij toont ons, dat 's menſchen kind voor de maatſchappij moet worden opgevoed.

Is het dan waar, vraagt gij, dat de inrigting van 's menſchen ligchaam hem geſchikt maakt om voor den hemel in de maatſchappij te worden opgevoed? — Twijfelt gij hier nog aan, M. H.? Neen! gij beſeft het wel, dat die

voortreffelijke zintuigen den Schepper uit de schoone natuur aan alle volken leeren kennen, en, het brein de dankbare aandoeningen der ziele terugkaatsende, den sterveling doen knielen en de handen vouwen. Waar vindt gij het dier, dat geschapen is om zich voor zijnen God te buigen, en te bidden? Neen! gij beseft het wel, dat uwe handen gemaakt zijn om de bevelen der gevoelvolle ziel te volbrengen, om God eenen tempel te stichten. Het is u duidelijk, dat uwe ziel aan derzelver beginselen van liefde en zucht naar kennis niet konde voldoen zonder zoodanige hersenen en zintuigen, die overal God, als den Almagtige, den Alwetende, den Alwijze, den Algoede, den geheel Liefderijke, doen kennen en opmerken. Het kan u niet langer onbekend zijn, dat, zoo God u geene handen had geschonken om uwe gedachten door teekenen uit te drukken, zoo u de spraaktuigen ter mededeeling uwer gemoedsaandoeningen en behoeften ontbraken, zoo uwe ooren niet gevormd waren om deze klanken duidelijk over te voeren naar uw binnenste, gij dan ook noch den Schepper uit de natuur, noch Zijnen Zoon uit de openbaring zoudt kennen, die u ten hemel zal moeten inleiden. (*)

(*) Het laatste gedeelte dezer voorlezing is vooral nog voor eene bijzondere uitbreiding vatbaar; dan, de perken eener mondelinge voordragt lieten zulks niet toe. Eene afzonderlijke verhandeling zal deze uitbreiding, bij nadere gelegenheid, kunnen vervatten.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

III.

Apologie der Geneeskunst.

Ik kwam eindelijk met mijn hoofd vol muizennesten, en maar half tevreden over mijn besluit, aan mijne woning, die, zoo iemand mij mogt noodig hebben, een weinig van

van het dorp af ligt, tegenover den smid. Naauwelijks had ik mijn hoofd over de onderdeur gestoken, of mijne vrouw kwam mij, met een bedeesd gelaat en halfgesmoorde stem, zeggen, dat de Heeren van de Commissie binnen waren en alles zien moesten. Ik vroeg haar, of onder dat alles ook het overoud pekelvleesch begrepen was, waarop zij mij gisteren getracteerd had, en kreeg tot antwoord een oogje, hetwelk mij deed verlangen, dat de Heeren nog wat blijven mogten. Het winkelbezoek afgeloopen zijnde, raakte ik in gesprek met Doctor WAKKER; en ik kon niet nalaten, dien goeden ouden vriend mijn hart eens te ontlasten, en hem deelgenoot te maken van den bitteren tweestrijd, waarin zijn Rotterdamsche Collega mij gebragt had. Ik vroeg hem dan, wat hij er van dacht, of onze kunst op gronden steunde, of niet? en kreeg de vraag tot antwoord, of ik hem dan voor een' schurk hield en mijzelven ook? „ want, zeide hij, wie slechts twijfelt, wie niet geheel overtuigd is van de zekerheid der Geneeskunst, en evenwel er geene gewetenszaak van maakt, zijn' evenmensch aan die bedriegelijke kunst te wagen, verdient den naam van een eerlijk en braaf man niet. Ik weet intusschen wel, dat verstandigen sedert lang opgehouden hebben, onze kunst wegens hare onzekerheid aan te vallen. Men beseft, dat, in dien zin, waarin zulks van de Geneeskunst beweerd wordt, alle menschelijke kunst onzeker is, en onzekerder, naarmate zij moeijelijker is. Maar de zwakke zijde onzer kunst is de onbekwaamheid en achteloosheid dergenen, die haar beoefenen; en, dat heerleger overziende, waarin zoo weinigen uitmunten, rees de gedachte wel eens bij mij op, of men ons niet onder de plagen van het menschdom moet rekenen. Ik heb die gedachte niet onderdrukt, maar de zaak scherp onderzocht; en het gevolg van dit onderzoek is geweest, dat het nut, hetwelk onze kunst heeft, hoe onvolmaakt zij dan ook wezen mag, het nadeel verre overtreft, daar zij als eene der grondzuilen van onze maatschappelijke welvaart moet

worden aangemerkt, ja als een noodzakelijk beſtanddeel van het menſchelijk geluk."

Al had het gezigt mijner vrouw mij niet naar de uitrekking van ons onderhoud doen verlangen, deze gezegden zouden daartoe genoegzaam geweest zijn. Maar, tot mijne ſpijt, brak de Doctor het geſprek af, onder belofte evenwel van mij zijne gedachten naderhand ſchriftelijk mede te deelen. Ik kreeg dan ook, eenige dagen daarna, met onze bodin, een pakje, waarin een geſchrift, dat ik ſedert altijd gewoon ben te lezen, als ik een patient door den dood verlies, of tot een conſult met Doctor B. genoodzaakt word.

Proeve eener Apologie der Geneeskunst, niet zoo als zij wezen kon, maar zoo als zij is.

Behoèft de kunst, die den veegen lijder het leven redt, den zwaar gefolterden zijne ſmarten lenigt, eene verdediging? „Deze weldaden, zult gij zeggen, bewijst niet zij, maar de natuur." Het is dan ook aan de natuur, en niet aan het kunstrijk vernuft van FRANKLIN, dat wij de beveiliging onzer gebouwen bij het dreigend onweêr verſchuldigd zijn. „Maar hoe onzeker, zult gij weêr zeggen, hoe gevaarlijk moet eene kunst wezen, omtrent welker beginſelen hare beoefenaars het nimmer eens waren!" Goed; maar dan moet gij u ook geene woning laten bouwen: want dit doet men in China geheel anders dan bij ons, en bij de Laplanders wederom geheel anders dan in China. Ook mogt ik wel eens weten, of gij op reis ook eet? Hoe kunt gij het wagen? Kookt niet elke keukenmeid of huismoeder den pot op hare manier? Wie verzekert u, dat uwe maag beſtand is voor de ſoep van uwe buurvrouw? Vindt gij daarin geene zwarigheid, wat vindt gij ze dan, om u te doen aderlaten, in een geval, waarin tienduizend vóór u het gedaan zijn? „Maar men kan zich vergiſſen; de Doctor kan verkeerd gezien hebben, de Chirurgijn mis ſteken." Uwe keukenmeid kan u ook dolle kervel opdiſſchen, in plaats van peterſelie.

Maar

Maar ik begin te bemerken, dat ik, als Don Quichot, de molens voor reuzen aanzie. Inderdaad, wie zal, in goeden ernst, iets tegen eene kunst aanvoeren, welker hulp hij dikwijls op hetzelfde oogenblik noodig heeft en verlangend inroept? Men laat dan de kunst met rust, maar vaart uit tegen hare beoefenaren. Met welk regt? Zijn dan de Doctoren en hunne ſatellieten menſchen van andere bewegingen dan wij? Uit welke natuurwet volgt het, dat er niet zoo wel domme Doctoren kunnen zijn als domme Advocaten, onkundige Chirurgijns als lompe Kleermakers, achtelooze Apothekers als ſlordige Notarisſen? Of meent gij, dat de doctorale muts bovenmenſchelijke wetenſchap, hemelſche deugd en oneindige krachten mededeelt? Denkt gij misſchien, dat alle Geneesmeesters even bekwaam moesten wezen? Kunnen alle keukenmeiden pasteijen bakken; en die dat niet kunnen, kunnen die niets? Wat doet nu de verſtandige huismoeder, die zulk een feniks over hare potten en pannen wil zien zweven? Neemt zij de eerſte, die zich aanmeldt?

Hoe dit ook zij, het is nu eenmaal de manier, dat men zijn oordeel gebruike bij de keuze van eene keukenmeid, en het oordeel van anderen, de ſtem van het publiek, bij het kiezen van eenen Geneesheer. De vraag is, of, in dien ſtaat van zaken, de Geneeskunst niet onder de ergſte plagen van het menschdom behoort. Ik zoude niemand raden, hierop ſpoedig *ja* te antwoorden, tenzij hij even gereed was om te erkennen, dat hij een gek is, waardig om als een kind beſtuurd te worden. Moest men de Geneesheeren niet ſtrenger bannen dan de Jezuiten? Waartoe dient ons Akademisch onderwijs, waartoe de geheele Geneeskundige Staatsregeling, indien wij een oogenblik twijfelden aan de heilzame ſtrekking, zelfs der gebrekkigſte kunst?

Dit is het punt, waar ik wezen wilde. Vooronderſteld, dat er van de honderd Geneeskundigen ſlechts één zij, dien hoogen eernaam zoo waardig, als HOMERUS of VIRGILIUS dien van Dichter, en dat de grootſte hoop der overigen, gelijk het talrijk gild der verzenmakers,

kers, slechts zoo veel geneeskundig genie heeft, als even genoeg is, om eene gewone verkoudheid, eene bedorvene maag, of eene ligte koorts, zonder gevaar van des lijders leven, te kureren; in die vooronderstelling meen ik, met grond, te mogen beweren, dat mijne kunst niet alleen onder de eerlijke neringen en hanteringen verdient geduld te worden; maar zelfs een zegen is voor de maatschappij. Ik meene dit uit vier stukken te kunnen opmaken: 1°. uit hare *oudheid*; 2°. uit hare *algemeenheid*; 3°. uit hare *noodzakelijkheid*, en 4°. uit hare *nuttigheid*. Men zal hierop waarschijnlijk aanmerken, dat ik de drie eerste punten wel konde daarlaten, en dat men zeer tevreden zal zijn, wanneer ik het *nut* der Geneeskunst voldingend zal hebben bewezen. Men vergunne mij echter hierop aan te merken, dat elke verhandeling hare behoorlijke lengte moet hebben, en de mijne dan veel te kort zou wezen.

1. Wat dan in de eerste plaats de *oudheid* mijner kunst betreft, wie twijfelt daar aan? Ik gevoel echter, dat ik, om de zwakgeloovigen van die oudheid geheel te overtuigen, de rol der geschiedenissen moet openslaan en hare oorkonden raadplegen. Dit intusschen is, om de waarheid te zeggen, in het geheel mijne zaak niet. Welk eene straf, eene partij oude, bestovene boeken te doorwroeten, die niemand meer aanraakt! Ook zoude ik niet weten, dat men in onze verlichte eeuw op eene geheel andere manier de geschiedenis schrijft. Het is genoeg, dat men, in een' gemakkelijken leuningstoel gedoken, onder het uitblazen van eenige wolken rooks, eerst bedenke, hoe de dingen gebeuren *konden*, en, als men zich dat vast in het hoofd gezet heeft, daaruit opmake en zich verzekere, dat zij zoo gebeuren *moesten*. Ik zal zoo vrij zijn, dezen gebaanden, koninklijken weg ook op te gaan, en, zonder den minsten omslag van boeken, de oorkonden der geschiedenis van mijne kunst in mijn hoofd te zoeken.

Sedert er menschen bestonden, was het mogelijk, dat zij ziek werden; en wanneer ik het menschelijk gestel na-

ga,

ga, wanneer ik om mij heen zie, hoe de menschen beſtaan, dan komt het mij niet ſlechts waarſchijnlijk, maar zelfs noodzakelijk voor, dat zij ziek werden. Het is waar, in die allereerſte tijden kunnen de menſchen geheel anders geweest zijn dan nu; zij zullen vooral waarſchijnlijk in andere omſtandigheden geleefd hebben, waardoor zij minder aan ziekten waren blootgeſteld. Of zoude Adam reeds aan de jicht hebben geleden, en Moeder Eva met migraine zijn gekweld geweest? Ik weet het niet; maar wanneer ik zie, hoe kippen uit kippen voortkomen en menſchen uit menſchen, dan zoude ik gerust durven aannemen, dat, in die overoude tijden, de menſchen oogen in hun hoofd zullen gehad hebben, armen en beenen aan hun lijf, en eene maag. BLUMENBACH zegt het uitdrukkelijk, dat er zelfs geen dier gedacht kan worden zonder maag, hoe veel minder een mensch. Het zal in die tijden ook wel eens gewaaid hebben, zoodat het zand iemand in de oogen vloog; het zal wel eens donker geweest zijn, zoodat er een in een' kuil kon vallen en arm of been breken. Zoude men ook niet, met veel grond van waarſchijnlijkheid, mogen vooronderſtellen, dat er wel eens een, zeer bezweet zijnde, koud water zal gedronken, en zich daardoor eene pleuris of een kolijk op den hals gehaald hebben? Ik beken, deze laatſte vooronderſtelling is wat gewaagd; maar men zal mij zeer verpligten met haar, voor deze keer, te laten doorſlippen; ik beloof, van mijnen kant, dat ik er geen misbruik van maken zal. Wij worden tegenwoordig toch wel genoodzaakt aan te nemen, dat er ligchamen zijn, die niets wegen; dat daaronder een ding behoort, hetwelk men het levensbeginſel noemt; en dat er in den mensch twee wezens zitten, die niets van elkander weten, uitgezonderd wanneer zij bij ongeluk malkander te na komen. Het eene wezen zit in den buik en het andere in het hoofd, hetwelk niet het hoofd is van ons ligchaam, maar ſlechts een deel van hetzelve, zoo als een arm of een been er een deel van is. Ja, men wanhoopt niet meer, of de kunst zal het nog zoo verre brengen, van iemand het

hoofd af te zetten, zoo als men hem nu een vinger afzet. Men zal dan een kunsthoofd uitvinden, ten einde men zou kunnen ademhalen en ſpreken en eten en een hoed opzetten: want het is bewezen, dat een mensch, om te leven, geene herſenen noodig heeft. Dit alles wil ik, uit volle overtuiging, gelooven en voor waarheid aannemen, wanneer men mij ſlechts wil toegeven, dat men reeds in Adams tijden armen en beenen braken, de pleuris of een kolijk heeft kunnen krijgen. Er waren dus zoowel uit- als inwendige ziekten. En zouden er dan geene Doctoren geweest zijn; of, om naauwkeuriger te ſpreken, geene menſchen, die zich beijverden, te helpen, als anderen klaagden? Ik kan zulk eene ſlechte gedachte van mijne voorvaderen niet koesteren. En om ieder te overtuigen, dat ik mij hier niet vergis, behoef ik hen ſlechts te verzoeken, eens aandachtig gade te ſlaan, hoe kinderen leven, hoe zij elkander beklagen en helpen. Mij dunkt, wij kunnen ons de menſchen, in die overoude tijden, nog al het best als groote kinderen voorſtellen. Men zal zeggen, dat dit wederom eene voorónderſtelling is. Het zij zoo, ik ſtel haar tegenover die, volgens welke wij uit apen of meerkatten voortſproten. Daar wij nu, willen wij ons gelijk blijven, wel genoodzaakt zijn, aan te nemen, dat onze eerſte voorouders oneindig veel minder waren dan wij, kunnen wij toch waarlijk niet wel minder, dan in hen den aanleg tot dat alles tè vooronderſtellen, wat wij in ons zoo heerlijk ontwikkeld zien. Gelijk er nu, onder kinderen, doorgaans dezen en genen zijn, die, in opmerkzaamheid, geestigheid, handigheid of kracht, zeer uitmunten boven de anderen, zal het ook zoo onder die eerſte menſchen geweest zijn. Men behoeft juist geen HIPPOCRATES te zijn, om de rillingen en koude, die iemand bij inwendige aandoeningen overvallen, door zachte ſtovingen van het ligchaam te zoeken te verdrijven, noch ook om op te merken, dat menigeen na eene ſterke neusbloeding beter wordt, en dus in een dergelijk geval zulk eene bloedsontlasting te bevorderen.

Zoo

Zoo is dan de Geneeskunst zoo oud als het menschdom; en zullen wij haar dan nu verstooten? Is zij misschien onze achting minder waardig geworden, of kunnen wij haar beter missen? Op het laatste zal ik straks antwoorden; het eerste is naauwelijks een antwoord waardig. Het menschdom is in alles vooruitgegaan; zoude alleen de Geneeskunst achterlijk zijn gebleven? Dit kan men naauwelijks vooronderstellen, al wilde men aannemen, dat, sedert de grondlegging der wereld, tot op dezen dag, niet dan ezels de doctorale kap gedragen hebben; eene vooronderstelling, waarvoor geen grond te vinden is. Integendeel, ik houde mij overtuigd, dat, zoo ESKULAAP opstond, die onder de Grieken als de God der Geneeskunst werd gehuldigd, en hij verzocht, om, ingevolge onze geneeskundige wetten, bij eene onzer faculteiten tot het examen toegelaten te worden, hij het eerste onderzoek niet zoude kunnen doorstaan en afgewezen moeten worden. Misschien kwam men er toe, om hem, uit aanmerking van zijnen beroemden naam, *honoris causâ*, den rang van *Doctor* te verleenen; maar het zoude zekerlijk alleen onder de uitdrukkelijke voorwaarde zijn, van nimmer te zullen praktiseren.

2. De Geneeskundigen hebben derhalve een verkregen regt, om over onze zieke ligchamen het bestuur te voeren, zoo als de Regtsgeleerden over onze personen en eigendommen, de Godgeleerden over onze gemoederen, de Wijsgeeren over onze meeningen, de Dichters, Schilders en Muzikanten, benevens de Modemaaksters, Kleermakers, en wat verder tot de uitvindende menigte behoort, over onzen smaak. Dit, evenwel, acht ik niet voldoende, om mijne kunst in het bezit dier achting te handhaven, welke haar toekomt. Zij kon haar bestaan aan een verjaard misbruik te danken hebben, gelijk de staande legers, of het priesterlijk gezag. Ik moet ook bewijzen, dat het menschelijk geslacht tevreden is met de Geneeskunst, haar beschouwt als een' kostbaren schat, dien men niet moet verwaarloozen, maar integendeel hoog waarderen.

Men is, reeds van oude tijden af, overeengekomen, om een groot gewigt te hechten aan de overeenstemming der menschen. Er is bijna geene vergadering, waar men niet met de meerderheid besluit en beslist. Deze overoude en algemeene gewoonte is, in de eerste plaats, een natuurlijk gevolg van de hooge gedachte, die de lieve menschen van zichzelven hebben. Zij beschouwen het als eene zeldzaamheid,

dat de mensch geen verstand heeft, of zijn verstand niet gebruikt. In de tweede plaats is deze gewoonte een gevolg van het oudste en natuurlijkste aller regten, het regt van den sterksten: want het is zonneklaar, dat, van twaalf menschen, die tegen elkander opgewassen zijn, hetzij in ligchaams- of in zielskrachten, of in beide, acht of negen de overigen wel tot zwijgen kunnen brengen. Daar men ondertusschen bij ondervinding weet, hoe verbazend moeijelijk het is, de ware volksstem te vernemen, laat staan dan die van het menschelijk geslacht, heeft men het in dezen tot eenen vasten regel genomen, dat, al wie niet hard schreeuwt, toestemt. Hier meene ik de vijanden mijner kunst te zien meesmuilen en elkander toeknikken; ja, zij kunnen zich naauwelijks van een triomferend lagchen onthouden. Zij zijn verzekerd, dat ik hier mijzelven in het net heb gewerkt; want waar schreeuwt men harder tegen; dan juist tegen de Geneeskunst, zoodat zij, voor eene volksvergadering geroepen, bij *acclamatie* zoude veroordeeld worden? Men zoude uit dat geschreeuw dus moeten opmaken, dat ieder een' verschrikkelijken afkeer had van de kunst. En ondertusschen is er naauwelijks iemand, die hare hulp niet inroept, en die, daartoe bevoegd of onbevoegd, anderen niet dwingt, om van de zijne gebruik te maken. Ik durf hierover zelfs geen woord meer bijvoegen, zoo verzekerd ben ik, dat elk zoude uitroepen: „Wel, dat wisten wij ook!" Maar, zoo gij dat dan ook wist, wat schreeuwt gij tegen de Geneeskunst, terwijl gij uwen buurman dwingt, uwe *poudre de sympathie*, tegen zijn neusbloeden, te gebruiken? wat schreeuwt gij tegen de Geneeskunst, terwijl gij het *eau médicinale* bij flesschen vol tegen het pootje drinkt? wat schreeuwt gij tegen de Geneeskunst, en geen half uur daarna laat gij uw ganssche huis om den Doctor loopen, dewijl gij toevallig in den spiegel gezien hebt, dat uw uitzigt wat geel, en uwe tong beslagen is? Lees over wat volk gij wilt, gij zult het geloof aan de medicijnen nog algemeener vinden, dan het geloof aan het Opperwezen, of aan de onsterfelijkheid der ziel. De Chinees vindt alles, wat zijn Arts uit de bewegingen van het om zijn' pols geslagen koordje vertelt, even zoo gewigtig, als de boer en de Edelman bij ons, hetgene LUDEMAN zaliger uit de pis voorspelde; en de Otaheiter laat zijne ledematen zoo geduldig en met zoo veel vertrouwen kneden, als een uwer eene purgatie inneemt, of zich laat magnetiseren.

3. Ook

3. Ook zoude het de grootſte dwaasheid wezen, de algemeenheid der Geneeskunst te ontkennen, welke wij zoo *noodig* hebben; in den tegenwoordigen ſtaat der maatſchappij, durf ik gerust zeggen, zoo noodig als brood. Ja, er zijn vele menſchen, die dit laatſte zeer wel zouden kunnen miſſen, indien zij ſlechts hunne ragouts, hunne pasteijen behielden, maar die niet best zonder ſpiritus, of valeriaan, of rabarber, of aloëpilletjes, enz. enz. zouden kunnen beſtaan; die niet leven, zonder dat zij hun hoofd met eene of andere verſterkende wasſching, hunne oogen met rozewater, hunne tanden en mond met parelwater of opiat voorzien, hunne ledematen in gezondheidstaf geſtoken, en eene menigte van doosjes en fleschjes in gereedheid hebben, die hun den dag moeten helpen verdeelen. Het verwondert mij, dat het ſpeculerend gedeelte der faculteit nog niet op de gedachte gekomen is, om met deze *pharmacomanie* der beſchaafde wereld zijn voordeel te doen, en onze *Lucullusſen* te beduiden, dat in een' goeden wijnkelder ook een voorraad van ſpiritualia en gedistilleerde wateren uit de Apotheek behoort. Maar wat zeg ik, onze *Lucullusſen?* Menig arme, die geen droog roggebrood heeft, geeft zijn' laatſten duit aan een' Oliekoop voor een fleschje gekleurden terpentijn, of Haarlemmer-olie. Ieder gevoelt zoodanig de behoefte naar medicinale hulp, dat hij liever door haar ſterven, dan zonder haar leven wil.

4. Medicijnen zijn dus eene behoefte voor het menschdom. Naarmate het beſchaafder wordt en de weelde meer doordringt, wordt aan die behoefte op eene meer beſchaafde, meer weelderige manier voldaan. Gelijk de tafel van een' Amſterdamſchen *Apicius* oneindig verre verheven is boven het zeehondenmaal, waarop de Kamſchatdaal zijn' gast onthaalt, zoo ook de ziekenkamer van den eerſten boven die des laatſten. Ook daar vereenigt zich al wat menſchelijke kunst weet uit te denken, en de tijd is niet ver af, dat kristallen drankfleschjes met ſierlijk geplaatdrukte briefjes een' man van ſmaak zullen doen verlangen, de koorts te krijgen. Van deze meerdere beſchaving der kunst en verfijning der weelde hangt de ſplitſing der Geneeskunst in eene menigte beroepen af. Gelijk op een dorp, of in eene kleine ſtad, brood- en koeke-, ja zelfs banketbakker één perſoon zijn, is daar ook de geheele Geneeskunst in één' perſoon vereenigd. Zoo was het te voren algemeen; maar eerst heeft zich de Apotheker afgeſcheiden, vervolgens de Heelmeester, daarna van dezen

de

de Vroedmeester, de Breukmeester, de Tandmeester, de Oogarts; en wij zullen het nog eens zoo verre brengen, dat ieder deel onzes ligchaams, even als bij de oude Egyptenaren, zijn' eigen Doctor heeft. Dan zal het eerst regt zaak worden, juist te weten, waar de zitplaats der kwaal is.

Door deze aanmerkelijke uitbreiding, beslaan mijne gildebroeders eene aanzienlijke plaats in de maatschappij; en ik meene regt te hebben daaruit te besluiten, dat de kunst, welke zij beoefenen, *nuttig* is. Wij noemen toch datgene nuttig, wat voordeel aanbrengt. Ik weet wel, dat sommigen mij dit niet zullen toestemmen; maar ik houde mij aan de meerderheid. De Geneeskunst is dan in de eerste plaats nuttig voor de Doctoren, Chirurgijns, Vroedmeesters, Apothekers en alle derzelver satellieten. Zij is bijgevolg ook nuttig voor alle diegenen, welke van de *Eskulapen* en derzelver gevolg leven, en dus bij hun welzijn belang hebben. Neem eens het ganssche doctorale gild met deszelfs aanhang uit de burgerij weg, en gij zult een aanmerkelijk te kort gewaar worden. Het ligt ons nog versch in het geheugen, hoe zwaar de stremming van eenig bedrijf op de burgerij wege. Welk eene ellende, toen de Fransche Regie den tabakshandel den bodem insloeg! Toen heeft men leeren inzien, wat nuttigheid het inheeft, dat zoo vele duizenden menschen rook uitblazen, zoo vele duizenden hunne neusgaten opvullen met stof. Zoo zoude het ook gaan, indien de kwade Geest van het menschdom op ééns de Geneeskunst uit ons midden wegnam.

Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi!

Ja, ik durf gerust beweren, dat de Geneeskunst een aanmerkelijk gewigt in de schaal van het volksgeluk legt. Of is het van geen belang, dat zij vele ziekten *dragelijk* maakt, en daardoor velen voor de maatschappij bewaart, die anders voor haar verloren waren? is het van geen belang, dat zij de ziekten *korter* maakt, en daardoor de zieken minder tot last der maatschappij doet wezen? Beide moet althans van het grootste belang gerekend worden in onze dagen, waarin de waarde van den mensch berekend wordt naar hetgene hij *produceert*. In de staatsmachine moeten de consumerende krachten de producerende niet te boven gaan; en een der gewigtigste middelen, om dit heilzaam evenwigt te bewaren, is voorzeker

ker de Geneeskunst, wel te verstaan zoolang de echte volgelingen van ESKULAAP platgedrongen worden tusschen de hoogwijze theoriefabrikanten aan de eene, en de beunhazen aan de andere zijde. Doch dit niet alleen; de Geneeskunst, hare vaste regelen volgende, maakt de genezing of den dood ook *zekerder*, hetwelk een groot voordeel is voor alle statistieke en staatkundige berekeningen, en een gedeelte van de basis der Societeiten van Levensverzekering uitmaakt. Deze zouden geheel fout uitkomen, wanneer nu eensklaps alle ziekten haren natuurlijken loop namen. — Eindelijk is de kunstmatige genezing *aangenamer* dan de natuurlijke, hetwelk ik daaruit opmaak, dat allen, die smaak vinden in ziek te zijn, van artsen en geneesmiddelen omringd zijn, terwijl zij dien smaak terstond verliezen en als door tooverij gezond worden, wanneer zij door eenig toeval aan hunzelven worden overgelaten. Deze ziektezucht brengt inderdaad veel gelds in omloop; en, dewijl daarnaar het geluk en de magt van een volk berekend worden, heeft dus ook in dit opzigt mijne kunst een' gewenschten invloed op het maatschappelijk welzijn.

Ik zoude nog veel meer tot hare verdediging en tot haren lof kunnen bijbrengen; maar ziende, dat mijne Verhandeling lang genoeg is, vind ik geene reden, om mijne lezers of mijzelven nog verder te plagen.

EENIGE AANMERKINGEN OP DE HANDHAVING DER EERE VAN FRANS NAEREBOUT, DOOR DEN HEER G. J. VAN DEN BOSCH, TE GOES. (*)

In mijne Voorlezing (**) over het aandeel, hetwelk de nu overledene KOENRAAD CORNELISSE had in de redding van het O. I. C. Schip *Zuiderburg*, heb ik eenige bijzonderheden opgegeven, welke mij aanleiding gaven tot het opstellen van dat stuk, en onder anderen gezegd, dat eene zinsnede in het door den Heer VAN DEN BOSCH vervaardigde Grafschrift mij had doen denken, dat men in *Goes* onkundig of niet volkomen overtuigd was van het aandeel, 't welk CORNELISSE in het redden van dat Schip had.

De Heer VAN DEN BOSCH heeft thans getracht zijn gezegde te staven, door de gronden aan te voeren, op welke hij

(*) Zie No. VII. van dit Tijdschrift. (**) Zie No. XVI voor 1820.

hij meende zulks te kunnen en moeten zeggen, en verklaart zich ten ſlotte overtuigd, dat aan NAEREBOUT alléén de eere der redding van den *Zuiderburg* toekomt.

De betooggronden van gemelden Heer zijn, zoo ik zijn redebeleid wèl begrepen heb, deze:

1°. NAEREBOUT had aan zijn Ed. verklaard, dat CORNELISSE geen deel aan het redden van *Zuiderburg* had: want — hij was er niet bij geweest.

2°. De Heer VAN DEN BOSCH is voor zichzelven ten volle overtuigd, dat zoo wel het ſtoute plan, om met het roerloos Schip naar *Plymouth* te ſtevenen, als deszelfs voorbeeldelooze uitvoering, waarlijk aan NAEREBOUT toebehoorden.

3°. Zijn Ed. is daarin bevestigd geworden door hetgene hem is bekend geworden van het Journaal van CORNELISSE (*), als waarin erkend wordt, dat zijn Galjoot van den 7 tot den 9 van den *Zuiderburg* afgeraakt was; en hieruit trekt hij dan het gevolg, dat, in het afwezen van CORNELISSE, NAEREBOUT alleen alles deed, wat er in dien tusſchentijd met den *Zuiderburg* plaats had; want dat toch niemand denken moet, dat, gedurende die afwezigheid, NAEREBOUT lijdelijk en werkeloos mededreef met de weerlooze kiel: en brengt verder bij, zekerlijk uit hetgene NAEREBOUT zijn Ed. verhaald heeft, waarin de bemoeijingen van NAEREBOUT beſtonden.

Bij het lezen van deze *handhaving der eere van* FRANS NAEREBOUT kwam het mij bedenkelijk voor, of ik er iets op zoude antwoorden; daar toch eigenlijk niets van hetgene ik in mijne Voorlezing, ten aanzien van den nu zaligen CORNELISSE, gezegd heb (**), mijns inziens, bondig we-

(*) Hoe den Heere VANDENBOSCH dit uit het Journaal is bekend geworden, meldt zijn Ed. niet: waarſchijnlijk uit mijne Voorlezing; want ik geloof niet, dat hij ooit het Journaal zelf heeft onder 't oog gehad. Hoe dit zij, 't geen hij daaruit bijbrengt, ſtrookt, wel is waar, met het gezegde van NAEREBOUT, 't geen men in 't vervolg zal aantreffen, „ dat CORNELIS„ SE, gedurende twee dagen en twee nachten, het groote Schip verlaten „ heeft;" maar het is niettemin onnaauwkeurig. Noch mijne Voorlezing, noch het Journaal zeggen dit; maar wel, dat CORNELISSE in den morgen van den 7 Januarij 1789 het groote Schip heeft verlaten, en in den namiddag van den 8 weder bij hetzelve is gekomen, offchoon men door de hooge zee zijn Galjoot niet vóór den volgenden dag weder aan den *Zuiderburg* kon vastmaken: hij is dus omtrent 36 uren afwezig geweest; de één nacht tusſchen den 7 en 8 mede ingeſloten.

(**) Hij ſtierf op den 21 December 1820, in den ouderdom van 78 jaren.

wederlegd was, en elk onpartijdig en verſtandig Lezer, bij het vergelijken ook van dit ſtukje van den Heer VAN DEN BOSCH met den inhoud mijner Voorlezing, bij welke ik getoond heb den waren roem van NAERREBOUT niet in 't minst te willen verkleinen, wel zoo weten te bepalen, welk deel NAERREBOUT en welk deel CORNELISSE in de redding van het bewuste Schip gehad hebben; gelijk ik dit oordeel ook geheelenal aan den Lezer heb overgelaten.

De overweging echter, dat de Heer VAN DEN BOSCH een gezegde van NAERREBOUT aanvoert, waarbij deze CORNELISSE van leugentaal beſchuldigt, maakte het mij eenigermate tot pligt, nu nog het een en ander te zeggen, 't geen anders, daar toch de beide dooden rusten, wellig zoude zijn verzwegen gebleven, en 't welk ik reeds bij mijne gezegde Voorlezing had kunnen aanvoeren, indien ik zelfs den ſchijn van partijdigheid niet had willen vermijden. Ik zal dan nu, de drie aangevoerde bijzonderheden uit het redebeleid van den Heer VAN DEN BOSCH volgende, er het een en ander op aanteekenen.

1°. Tuſſchen 1816 en 1818 had de Heer VAN DEN BOSCH vernomen, dat CORNELISSE de eer der redding van het Schip aan NAERREBOUT betwistte. Zijn Ed. ſprak er dus NAERREBOUT over, en deze zeide: „ Het kan niet waar „ zijn (*); want hij lag wel eene mijl op zee van het Schip „ *Zuiderburg* af, toen ik met de ſloep aan boord kwam, en „ hij is niet in perſoon aan boord geweest. En toen, bij „ een' ſtorm voor *Bevefier*, de ſlepers braken, en wij door „ de hooge zee geene andere vast konden krijgen, verliet hij „ het Schip twee dagen en twee nachten; ſchoon hij oor„ deelde, dat het Schip toen verloren was, zoo als hij, na „ behoudene aankomst in *Engeland*, te kennen gegeven heeft."

Dat de Heer VAN DEN BOSCH destijds zulks alzoo van NAERREBOUT gehoord heeft, geloof ik gaarne: dan, na zijn Ed. mijne Voorlezing voor zich had, kon het hem toch blijken, in welken zin en in hoe verre de redding van dit Schip aan NAERREBOUT door CORNELISSE is betwist; te weten: dat de uitvinding, om het, door middel van het Galjoot, te ſturen, ten onregte aan NAERREBOUT werd toegekend; en zijn Ed. had dan nu ook, meen ik, de zaak in dat

(*) Ook ik heb NAERREBOUT gekend, en zou durven ſtaande houden, dat deze hier wel iets nadrukkelijker zal geſproken hebben.

dat licht behooren te beſchouwen, en niet, hoezeer dan door een gezegde van NAEREBOUT, uit haar waar verband brengen. Dat CORNELISSE niet aan den *Zuiderburg* was, toen NAEREBOUT op dat Schip kwam, is waar; doch het gevolg, daaruit getrokken, is van geene toepaſſing op de zaak, zoo als zij waarlijk was: mijne Voorlezing, waaruit ik hier, kortheidshalve, niets herhalen zal, geeft den zamenhang van alles zeer eenvoudig op.

De wijze, intuſſchen, waarop NAEREBOUT aan den Heer VAN DEN BOSCH verhaalde, dat CORNELISSE het Schip twee dagen en twee nachten *verliet*, is niet geheelenal van eene ingewikkelde, onedelmoedige en ondankbare beſchuldiging tegen den braven man vrij te pleiten. NAEREBOUT immers moet toen zeer wel geweten hebben, wat daarvan de reden was geweest, en dat CORNELISSE dit doen moest, om niet zijn eigen ſchip en leven te verliezen.

2°. De Heer VAN DEN BOSCH was door het zeggen van NAEREBOUT overtuigd, dat het ſtoute plan, om met het roerloos Schip naar *Plymouth* te ſtevenen, alleen aan NAEREBOUT toekwam. Het zij zoo! Ik, daarentegen, hoezeer gaarne aan NAEREBOUT de eer van alles, wat 's mans talenten op deze reis hebben weten daar te ſtellen, latende, ben niettemin, op grond, geenszins van bloote gezegden, maar van het authentiek Journaal van CORNELISSE, evenzeer overtuigd, dat alleen de *drang van onvoorziene omſtandigheden*, en geenszins een door NAEREBOUT vooraf beraamd plan, het binnenkomen te *Plymouth* hebben daargeſteld. Men was eerst voornemens te *Duins* binnen te loopen, en had op den 5 Januarij daartoe reeds een' Loods uit *Duins* aan boord gekregen; de wind echter gedoogde niet, die reede op te zeilen of te ankeren. Men beſloot, naar de nu bestgelegene haven van *Portsmouth* te zeilen (*): de wind nam meer en meer toe; en op den 7 moest CORNELISSE, uit hoofde van het breken der ſleepkabels, en om niet met zijn Galjoot te zinken, den *Zuiderburg* verlaten. — Toen men, op den 9, het Galjoot weder ten noodroer had aangebonden, was men *Portsmouth* reeds zoo ver voorbij *gedreven*,

(*) „ Het ſchip kreeg een Engelſche loods uit Duins aan boord, wij namen „ reſolutie met de ſcheepsvrienden van 't ſchip om na Portsmouth te zijlen." — Het *Journaal*, 5 Jan. in de *Plaatvoet*.

ven (*), dat men den hoek van *Portland* 3¾ mijlen N. N. W. van zich had (†), en zich dus maar 5 à 6 mijlen verder van *Plymouth* dan van *Portsmouth* bevond; en in deze omſtandigheden was natuurlijk *Plymouth* de bestgelegene haven (§), werwaarts men, genoegzaam voor den wind, henen kon: doch naar *Portsmouth* was de wind tegen en de gelegenheid gansch ongunſtig. — Ziedaar de eigenlijke en eenvoudige toedragt der reize.

En inderdaad, wat zou men van een' Loods als NAEREBOUT anders kunnen verwachten, dan dat hij, in zulk een' ſtaat en in zulk een jaargetijde, de eerſte haven, als de beste, zoude kiezen? en wie zou het kunnen begrijpen, dat hij, in die omſtandigheden, van eerſten af aan, *Plymouth*, eene 75 *Duitſche* mijlen van den *Deurloo* gelegene haven, tot het doel der reize zoude bepaald hebben, zonder in eene of andere, veel naderbij gelegene, en met die zelfde gelegenheid te bezeilene, te willen binnenvallen? Zoude dit niet bij alle verſtandigen en deskundigen, in plaats van als een *ſtout* plan te worden geprezen, veeleer, als een *overmoedig* en *roekeloos*, offchoon door eenen NAEREBOUT gemaakt, ontwerp, afgekeurd moeten worden?

3°. De Heer VAN DEN BOSCH is verder in zijne overtuiging daardoor verſterkt, dat, toen CORNELISSE, twee dagen lang, den *Zuiderburg* had verlaten, NAEREBOUT en de Equipage, in dien tusſchentijd, geenszins werkeloos met het Schip mededreven, enz.

Ik weet niet, dat dit door iemand is ontkend. — Wie toch, die maar eenig gezond verſtand bezit, zoude ooit op de gedachte kunnen komen, dat NAEREBOUT en de Equipage van het Schip *Zuiderburg*, in al den tijd, dat deze noodlottige reis duurde, en dus ook gedurende de afwezigheid van CORNELISSE, als met de armen over elkander zaten en lijdzaam hun lot afwachtten? Ik, ten minſte, heb dit niet beweerd, en men zal in mijne Voorlezing niet eene eeni-

(*) „ De wind O. N. O. ten 2 uren ſlen met kennis ons ſchip kome *drijve* „ met de kop om de Noord voor een geholde bezaan en de Aap." — Het *Journaal*, 8 Jan. namidd.

(†) Het *Journaal*, 9 Jan. *Dagwacht.*

(§) „ Kregen van 't ſchip een end van een 8, en een dito van een 12 duimer cabeltouw over, die wij beide vast maakte, en ſleepte dus weder ag„ ter aan om te ſturen: reſolveerde met de ſcheepsvriende om na *Plymouth* „ te zijlen." — Het *Journaal*, 9 Jan. voormidd.

eenige zinsnede aantreffen, waaruit zulk eene bijsterzinnigheid is af te leiden.

Voor het overige is en blijft het zeker, dat het Schip *Zuiderburg* niet zonder het Galjootsstuur door CORNELISSE te *Plymouth* is gekomen. Of dit zonder de getrouwe pligtsbetrachting van mijnen overledenen vriend zoude gebeurd zijn, althans zoo spoedig en zoo gelukkig hebben plaats gehad, beoordeele hij, die ware kennis van zaken heeft.

Op alles, wat voorts de Heer VAN DEN BOSCH heeft bijgebragt, ten aanzien van 't geen CORNELISSE betreft, en het licht, waarin zijn Ed. deszelfs verrigtingen gelieft te beschouwen, heb ik niets te antwoorden, dan, van woord tot woord, hetgene ik in mijne Voorlezing heb gezegd. Zoolang men toch niet bewijst, op wat grond het zeggen van NAEREBOUT alléén moet overwegen tegen het Journaal van CORNELISSE, en men geene bondige redenen kan aanvoeren, waarom dat stuk, vóór 33 jaren op de plaatsen zelve, waar alles voorviel, vervaardigd, geen geloof verdient, en welke redenen CORNELISSE toen konde hebben, om onwaarheden te schrijven, en om nu nog, kort vóór zijnen dood, de waarheid van zijn Journaal en verdere inlichtingen, *des noods*, met eede te willen sterken; zoolang staat dat Journaal, met al deszelfs in eenvoudige zeemanstaal beschrevene waarheid, als een paal boven water, en elke onpartijdige zal wel weten, welk gewigt daaraan zij toe te kennen.

Maar de Heer VAN DEN BOSCH kende NAEREBOUT voorlang, als „ een man, die de waarheid lief had, en waar„ lijk vrij was van alle aanmatiging." — Allen, die den nu zaligen CORNELISSE van nabij gekend hebben, — en deze zijn vele — zullen dit evenzeer in den volkomensten zin ook van dezen man getuigen; en het zoude te bezien staan, aan welke zijde, bij allen, die en NAEREBOUT en CORNELISSE van nabij en lang kenden, de evenaar ten dezen zoude overslaan.

NAEREBOUT was zekerlijk groot als Loods; en hij, die 's mans ware verdiensten niet erkent, verdient zelfs de eere niet van zijn Landgenoot te zijn; maar was hij ook geen mensch? — had hij, als mensch, dan geheel geene zwakke zijde? — en moeten *zijne* gezegden altijd en in alle gevallen als onfeilbare waarheden worden aangenomen? — moeten zij boven en tegen alle andere bewijzen en echte stukken opwegen,

gen, zoodat er niets aan is af te dingen? — was hij waarlijk vrij van alle aanmatiging? — Men oordeele, zoo uit het reeds bijgebragte, als uit hetgene zal volgen!

Alvorens ik mijne Voorlezing ter drukperse schikte, dacht ik het nuttig, dezelve aan de beoordeeling van bevoegde mannen te onderwerpen; ten einde zeker te zijn, dat ik de aangevoerde daadzaken wèl begrepen had, en er dus niets was, 't welk aan Zeevaartkundigen onduidelijk zoude kunnen voorkomen.

Zijne Excellentie, de Heer Vice-Admiraal GOBIUS, Directeur en Kommandant der Marine te *Vlissingen*, heeft de moeite wel gelieven te nemen, mijn stuk, waarbij ook het Journaal van CORNELISSE gevoegd was, te lezen, en er mij zijn gevoelen over mede te deelen in eenen brief van den volgenden inhoud:

Vlissingen, den 23 September 1820.

Wel-Edel Heer!

„ Ik heb uwe Voorlezing over het geheurde met het O. „ I. C. Schip *Zuiderburg* gelezen, en heb niets daarop aan „ te merken, te meer, daar het Journaal, gehouden door „ Schipper CORNELISSE, daarbij gevoegd zijnde, als de „ beste getuigenis voor de waarheid kan en mag dienen.

„ In de Lofrede op FRANS NAERREBOUT vond ik ge„ plaatst een gezegde van hem, tijdens het in den jare 1776 „ naar zee brengen van 's Lands Frégat *Brunswijk*, name„ lijk: *om dat schip expresselijk zoodanig over zijde te zeilen*, „ *dat hetzelve met den buik, in plaats van met de kiel over* „ *den droogen kwam.* Hierop heb ik, als niet overeenkomstig „ met de waarheid, het volgende aan te merken:

„ Ik diende te dier tijd als Luitenant ter Zee aan boord „ van het gem. Frégat; doch kan mij geenszins herinneren, „ dat er voorslagen in dier voege zijn geschied; maar, voor „ zoo veel als ik mij dien tijd nog kan voorstellen, heeft „ die zaak zich aldus toegedragen:

„ Eene gereefde marszeilskoelte waaijende, ging het Fré„ gat met alle de reven in de marszeilen onder zeil, en, om „ niet vóór hoog water op den droogen te komen, liep men „ voor de enkele marszeils; terwijl men, uit hoofde van den „ schralen wind, tegen den droogen komende, niettegen„ staande de zware buijen en hooge zee, verpligt was, de „ onderzeilen te *moeten* bijzetten, om des te meer vaart te

„ hebben, en gevolgelijk ook beter loef te kunnen houden;
„ en, doordien dat Fregat zeer rank was, zoo konde het ook
„ niet anders, of het moest toen met alle de zeilen zwaar
„ overhellen, waardoor het zekerlijk, in geval van ondiepte,
„ minder gevaar liep grond te zullen raken: echter om te
„ verklaren, dat zulks opzettelijk om vorengezegde reden
„ zoude geſchied zijn, durve ik, zonder echter eenig na-
„ deel aan de gunſtige nagedachtenis van dien braven Overle-
„ denen te willen toebrengen, ſtellig tegenſpreken.
„ Hiermede, enz.

(geteekend) O. W. GOBIUS."

In de Lofrede (bladz. 18) vinden wij het volgende:

„ In Hooimaand deszelven jaars 1781 was hij (NAEREBOUT) Loods op het Linieſchip *Zuidbeveland* onder het
„ bevel van Kapitein VAN KINKEL, die last had om twee
„ *Oostindiſche* ſchepen naar *Texel* te begeleiden. Op de hoog-
„ te van den hoek van *Holland* kwamen vier *Engelſche* Oor-
„ logſchepen, zijnde twee van Linie en twee Fregatten, op
„ hem af. Doch onze Loods wist, met zijne gewone be-
„ daardheid en plaatſelijke kennis, tusſchen de banken op
„ onze kusten, met de ſchepen, aan zijn geleide toever-
„ trouwd, zoo kunſtig te werken, dat de vijand hem niet
„ kon naderen, en zij gelukkig en veilig in *Texel* binnen-
„ kwamen."

Dit konvooi beſtond uit de volgende ſchepen: 's Lands Schip van Oorlog *Zuidbeveland*, Kapitein H. A. BARON VAN KINKEL, — 's Lands Uitlegger *de Dolfijn*, Kapitein LIERS, — en de gewapende O. I. C. Schepen *de Zeeuw*, Schipper W. UDEMANS JUNIOR, en *de Both*, Schipper J. F. SCHUDT. Deze ſchepen zeilden uit op den 31 Auguſtus, des morgens ten 7 ure. Op den 1 September, des morgens, waren zij in goeden ſtaat voor *Scheveningen*, en dus reeds voorbij den hoek van *Holland*, en op den 3 September kwamen zij in *Texel* (*).

In de daarvan destijds medegedeelde, mij bekende, berigten vindt men niets hoegenaamd van het ontmoeten van *Engelſche* ſchepen, en van het zoo kunstmatig ontwijken derzelve; 't geen des te meer in dit geval zoude moeten bevreem-

(*) *Middelburgſche* Couranten van den 1, 4 en 8 September 1781; andere heb ik niet kunnen bekomen.

vreemden, daar men, in de toenmalige omſtandigheden, zeer zorgvuldig alles, wat maar eenigzins in dit opzigt belangrijk voorkwam, mededeelde. 't Is echter mogelijk, dat men *Engelſche* ſchepen gezien hebbe. Dan, om *van den hoek van* Holland *tot* Texel, *tuſſchen banken*, *op onze kusten*, met een Schip van Linie en twee gewapende O. I. C. Schepen, welke men, ten aanzien van het diep gaan, evenzeer als Linieſchepen kan beſchouwen, *gedurende twee etmalen*, *kunſtig te kunnen werken*, *om den vijand het naderen te beletten*, moeten zoodanige banken er toch zijn, of geweest zijn. Wel nu! wie kan, toone, waar zij liggen, of waar zij ſedert zijn gebleven? De *breêveertien*, waar men bij laag water nog veertien vademen diepte heeft, zal immers wel niet bedoeld zijn? Indien men waarlijk *Engelſche* ſchepen hebbe gezien, zullen waarſchijnlijk de zware onweders, welke op den 1 en 2 September 1781 op de *Hollandſche* kusten vielen (*), wel het meest hebben toegebragt, om de vijandelijke ſchepen het naderen te beletten.

* * *

Naerebout zij en blijve dan groot, waar hij waarlijk groot was! Doch, wil men der waarheid hulde doen, men ontkenne dan ook niet, dat wel eens enkel toevallig gelukkige uitkomſten aan zijn beleid zijn toegekend, en hem in rijmere mate, dan behoorde, tot verdienſte gerekend. Hij had buiten dat roems genoeg. Ik heb te veel achting voor 's mans nagedachtenis, om, bij het gezegde, 't welk ik in het belang der Geſchiedenis niet geheel doelloos achtte, meer bijzonderheden te voegen, gelijk ik zoude kunnen doen. Naerebout en Cornelisse zijn beide afgetreden: dat zij van al hunnen arbeid zacht en zalig rusten!

Hiermede ſtap ik voor altijd van dit onderwerp af. Het ſtukje van den Heer van den Bosch is reeds het tweede,

(*) Cornelisse, die op een der ſchepen van dit konvooi geweest is, wist wel nieta bepaalds van het ontmoeten van *Engelſche* ſchepen, maar zich nog zeer wel te herinneren, dat men verſchrikkelijk onweder op die reis gehad had. Dat dit meer is, dan bloote gezegden, kan blijken uit de *Vaderlandſche Letteroefeningen* van 1781, Mengelwerk, bl. 539, waar men de luchtsgeſteldheid te *Amſterdam* voor de maand *September* van dat jaar vindt aangeteekend, en, beneden aan de Tafel, dit leest: „Den 1ſten, 's avonds ten 11 „ure, tot 's nachts 1 ure, zware donder, blikſem en regen. — Den 2den, „'s morgens 3½ à 4 ure, donder, extra zware blikſem en zeer groote hagelſteenen en ijsſtukken. — Nog 's morgens 8 à 9 ure donder en regen."

de, hetwelk, bij het Departement *tot Nut van 't Algemeen* te *Goes*, ter beſtrijding van hetgene ik ter verdediging der eere van CORNELISSE heb in 't licht gegeven, is voorgelezen: welligt kunnen nog meer andere volgen: dan, ik laat nu voorts gaarne het laatſte woord aan hem, die het zoude willen nemen. Er is aan de zijde van CORNELISSE genoeg gezegd ter bereiking van het oogmerk: den onpartijdigen Lezer zij in allen gevalle de uitſpraak overgelaten! CORNELISSE heeft mij zijn Journaal ter bewaring toevertrouwd en nagelaten; en elk, die er belang in mogt ſtellen, kan het, ter bekwame gelegenheid, bij mij te zien krijgen.

Middelburg, den 14 Junij 1821. J. DE KANTER, PHIL. Z.

OVER DE WEDDENSCHAPPEN DER ENGELSCHEN.

(Door den Heer VAN K., Schrijver der *Engelſche Harddraverijen*; zie No. VIII en IX.)

Het is eene der pijnlijkſte gewaarwordingen, welke onze Gezelſchappen om opleggen, dat men dingen moet hooren bewonderen, die onze innige verachting verdienen.

Het is algemeen bekend, dat de neiging tot weddenſchappen onder de eigendommelijke bijzonderheden der *Engelſche* natie behoort. Deze neiging bepaalt zich echter geenszins enkel tot de hoogere ſtanden, of tot zulke voorwerpen, die de van tijd tot tijd wederkeerende openlijke vermakelijkheden opleveren, maar tot alles, wat in het uitgeſtrekte veld van het mogelijke gelegen is, en wat een aan dolzinnigheid grenzende wedlust bereiken kan.

Het is inderdaad te verwonderen, dat nog niemand op de gedachte gekomen is, om dezen kenmerkenden trek uit de zeden des *Engelſchen* volks eens in zijne verſchillende ſchakeringen na te ſporen, en daardoor eene reeks van ſchilderingen bijeen te brengen, die niet zouden nalaten, het oog van den beſchouwer door de levendigheid der kleuren te treffen. De moeijelijkheid der bijeenzameling van bouwſtoffen zou hierbij zekerlijk geene der minſte zijn, en zij zou alleen na naauwkeurige opſporing en bij een langdurig verblijf op deze eilanden mogelijk wezen; waarbij dan echter ook het toeval niet zelden zeer gunſtig medewerkt, en de ontdekking van het-

hetgeen men begeert veeltijds oplevert, vóór men er nog aan denkt om het ernstig te zoeken. Zoo mogen dan hier eenige voorbeelden van zeer zonderlinge weddenschappen plaats vinden, die sedert eenige jaren in *Engeland* gedaan werden, en waarvan de schrijver ooggetuige geweest is.

Hij bevond zich, namelijk, op den 21 Junij 1816, te *Salisbury*, en zag, in de groote kamer, of gemeenen haard, van de uitmuntende herberg aldaar, vier heeren rondom eene tafel zitten, elk hunner met een bord met een weinig honig voor zich. Rondom hen stond een kring van aanschouwers, waarschijnlijk alle deelnemers der weddenschap. Men sprak geen enkel woord; maar ieders oogen waren onbewegelijk op een der vier borden gerigt, en de vensterramen stonden open, om aan de boden des geluks, die over de winst of het verlies der partijen moesten beslissen, eenen vrijen toegang te verleenen. Deze volmaakt onpartijdige regters waren niets anders dan *vliegen*; en hij won de weddenschap, die het geluk had, dat eene vlieg zich op den honig van zijn bord het eerst nederzette. Daar nu deze insekten, gelijk men weet, in *Engeland*, en vooral aan de zeekusten, veel zeldzamer zijn, dan op het vasteland, en zelfs in Junij slechts eene enkele maal te bespeuren zijn, zoo vereischte deze weddenschap eenen verbazend langen tijd; en al het geduld en al de hevigheid van den wedlust eens *Engelschmans* is er noodig, om een spel te kunnen spelen, dat zoo langdurig is, en waarbij de speler zoo volstrekt niets, het toeval alleen alles doet.

Veel sneller liep daarentegen eene andere weddenschap af, waarbij de schrijver in Augustus van hetzelfde jaar te *Wakefield* tegenwoordig was. Daar ter plaatse is, namelijk, op den 16 dier maand, eene zeer groote schapenmarkt. De opkoopers en eigenaars der jonge schapen, die op de drooge heuvelen van *Weltstone*, *Suffolk* en *Susex* gekweekt worden, brengen dezelve bij duizenden hier ter markt, waar de landlieden der grasrijke gewesten ze opkoopen om vet te weiden. Er was dus eene weddenschap aangegaan over de betrekking, waarin het getal der ingevoerde schapen tot dat der inkomende menschen op dien dag staan zou; men had eene bepaalde verhouding vastgesteld, van welke de een wedde, dat die meer, de ander, dat die minder zou zijn. En daar de overheid der plaats altoos bereid is, om tot de geregtelijke beslissing der weddenschappen mede te werken, zoo had ook hier de vrederegter aan elke poort der stad eenen ambtenaar

gesteld, die, benevens de afgevaardigden der beide partijen, van het getal der inkomende schapen en menschen naauwkeurige aanteekening moest houden.

Even zoo nam de overheid deel in het toezien op de behoorlijke volbrenging der belangrijke weddenschap, volgens welke, in den zomer des jaars 1816, de voetganger EATON zich verbonden had, om, in duizend achtereenvolgende uren, 1000 *Engelsche*, d. i. ruim 333 *Hollandsche*, mijlen af te leggen. Bij deze wandeling toch, die nacht en dag onafgebroken voortgezet moest worden, was, behalve de getuigen der partijen, telkens ook een *constable* (een dienaar der regering) tegenwoordig. De moeijelijkheid dezer weddenschap was niet zoo zeer in de uitgestrektheid van den weg, als in de vereischte gelegen, om duizend uren achtereen den slaap te moeten ontberen, hetgeen ligtelijk eene ziekte, en daardoor de onmogelijkheid kon aanbrengen, om aan de weddenschap te voldoen. De schrijver dezes zag dezen EATON gedurende die wandeling tweemaal; en wel de laatste reize, toen hij in het 937ste uur zijner wandeling was. Hij waggelde inderdaad, en zijn uitzigt was verwilderd; maar hij volbragt niettemin zijne onderneming, en zelfs zonder eenig nadeel voor zijne gezondheid.

Weddenschappen op voetreizen zijn zeer gemeen in *Engeland*; maar zij worden zelden zoo algemeen bekend, als deze van EATON. De *Engelsche* dagbladen van den 18 en 25 December des verleden jaars geven het volgende berigt van twee derzelve:

Kapitein HOLD, die sterke looper, welke zijne weddenschap, om, voor 200 guinjes, 360 *Engelsche* mijlen in vijf dagen af te leggen, op den 9 December aanvaardde, heeft deze onderneming gelukkig ten einde gebragt. Het weêr was hem juist niet gunstig; hij heeft echter eens in 24 uren 105 *Engelsche* mijlen afgelegd. Hij is 36 jaren oud, en, schoon slechts 5 voet 6 duim lang, nogtans een man van ongemeene ligchaamskracht.

Op den 18 November werd de weddenschap tusschen JAMES BIGMORE en BLANSON te *Newmarket* beslist, wie hunner in den kortsten tijd de ruimte van 10 *Engelsche* mijlen doorloopen zou. De eerste had meermalen verbazende einden wegs naast den postwagen, die op *Norwich* rijdt, gegaan; terwijl de ander in vroegere weddenschappen tegen OLD TOM en REINER den prijs had weggedragen. De wed-

weddenſchappen ſtonden voor BLANSON als drie en zelfs als vier tegen één, hoezeer hij op dat tijdſtip niet in den besten toeſtand ſcheen te zijn. Op het einde der eerſte mijl bleef hij reeds 60 *yards* bij BIGMORE ten achtere, die zijnen loop met gematigde ſnelheid voortzette. Op het einde der vijfde mijl bleef eerstgemelde nagenoeg eene mijl achter, en ſcheen zich zeer te vermoeijen; hij liep nogtans tot de achtſte mijl met de heftigſte inſpanning van kracht; toen viel hij neêr, en moest in het naaste huis worden te bed gebragt. Hoezeer het gedurende dien wedſtrijd ſterk regende, en de weg daardoor ſlecht geworden was, liep echter BIGMORE de bepaalde 10 mijlen in één uur en vijf minuten zonder groote vermoeijenis af; zong zelfs nu en dan onder het loopen; en het is bijna niet te begrijpen, hoe een knaap, die ſlechts 8 ſteen (112 ℔) weegt, ſpierkracht genoeg bezitten kan, om zoodanig eene onderneming bij ongunſtig weêr te volbrengen, vooral daar hij des avonds te voren, tot 12 ure toe, bovenmate beſchonken geweest was.

Daar in den winter van dit jaar, welke vooral in de maanden December en Januarij in *Engeland* eene ongemeene koûde medebragt, vele kleine ſtroomen en ſtilſtaande wateren met ijs bedekt werden, was deze omſtandigheid voor de liefhebbers van het ſchaatſenrijden zeer gunſtig; hoezeer dezelve, door onvoorzigtigheid, volgens de dagbladen, ook tot vele ongelukken aanleiding gaf. Zoo bragt deze bijzonderheid ook weder eene weddenſchap te weeg, die door de nieuwspapieren op de volgende wijze werd aangekondigd:

„ Op laatſtleden Donderdag, den 4 Januarij, had een wedſtrijd plaats, om, op den middag ten een ure, eene *Engelſche* mijl in 3 minuten op ſchaatſen af te leggen. De oorſpronkelijke weddenſchap was ſlechts 100 guinjes; er waren echter buitendien eene menigte inteekeningen vóór en tegen, zoowel te *Londen* als te *Newmarket*, gedaan. Tot ſtrijdplaats was gekozen eene inbraak bij *Sleham*, vier mijlen van *Ely* en elf van *Newmarket*, en de ſchaatſenrijder, die overwon, was GINDHAM, een arme boer uit de omſtreek. Hij leide dien weg in zeven ſeconden binnen den bepaalden tijd af, maar was een paar ſeconden te vroeg begonnen. Men meende te *Londen*, dat er twist ontſtaan zou zijn over de juistheid van het werktuig, tot de tijdsbepaling gebruikt; doch zulks is zonder grond. Er waren aanmerkelijke ſommen aan deze weddenſchap gehecht, en de afloop heeft de verbazing van

velen gewekt, hoezeer anderen beweren, dat deze snelheid niet de grootste is, welke men op die wijze verkrijgen kan. Het gevolg dezer gebeurtenis is echter voor het overige allerdroevigst geweest. Immers, toen de arme GLYNDHAM, met zijnen overwinningsprijs bij zich, des avonds, almede opschaatsen, naar huis spoedde, struikelde hij, uit achteloosheid, met zoo veel gewelds over eenen, digt bij zijne woning uit het ijs opstekenden, wilgenstam, dat hij op de plaats, dood bleef."

Dit zelfde *Engelsche* dagblad geeft, op den 16 Januarij dezes jaars, berigt van eene weddenschap, welker belagchelijke uitvinding en bespottelijke uitvoering niet gemakkelijk kan overtroffen worden.

„ Mr. HUDDY, postmeester te *Lismore*, deed onlangs, ingevolge eener weddenschap, eene reis van *Lismore* naar *Fermoy*, een weg van 17 *Engelsche* mijlen, gezeten in eene oesterton, aan welke twee wielen, als aan eene kar, waren gemaakt, en getrokken door een varken, een' tammen das, twee katten, eene gans, en eenen egel. Deze zeldzame reiziger was versierd met eene roode slaapmuts, en bediende zich, om zijn gespan voort te drijven, van eene gewone zweep. Voor het overige was hij niet minder dan 96 jaren oud, gezond en vrolijk van aard."

Ook de weddenschappen bij het bokſen hebben nog altijd deelnemers en bevorderaars. Zij zijn buiten twijfel eene schandvlek in de geschiedenis van de zeden der *Engelsche* natie; en het kan op geenerlei wijze gewettigd of verdedigd worden, dat menschen, zonder eenigen persoonlijken haat of wrok, of de minste voorafgegane beleediging, alleen uit begeerte naar den roem van meerdere bekwaamheid in deze schandelijke kunst, of uit lage winzucht, elkander het ligchaam verminken, en dikwerf het leven in gevaar brengen. Er is evenwel eene zijde, van welke dit vuistgevecht, hoewel niet te verdedigen, nogtans minder afschuwelijk moet voorkomen; en daar men hierop, buitenslands, minder schijnt acht gegeven te hebben, zoo zullen eenige weinige woorden daarover bij deze gelegenheid niet te onpas zijn. Bij de meeste *Europesche* volken bestaat het aloude gebruik, dat persoonlijke beleedigingen ook persoonlijk in een tweegevecht beslist worden, niet onder alle standen. In *Engeland*, waar dit regt van tweekamp aan *alle* inboorlingen eigen is, staat het den hoogeren stand alleen vrij, zich van wapenen te bedie-

dienen, en blijft den minderen ſtand niets dan het vuistgevecht over, waarvoor echter elk uit den hoogeren, bij eenige overijling, ligtelijk blootſtaat. Is het nu te verwonderen, dat men op middelen is bedacht geweest, om eene mindere ligchaamskracht door meerdere bekwaamheid te vergoeden, en dit tot het leeren dezer kunst heeft aanleiding gegeven? Meer of min wordt ieder *Engelschman* reeds als knaap hierin geoefend, en met de voornaamſte regels dier kunst bekend gemaakt; maar eene volledige toewijding aan die kunst behoort inderdaad onder de zeldzaamheden; en voor dezelve zijn ook misſchien alleen in *Londen* opzettelijke onderwijzers, die dan hunnen roem door openlijke vechtpartijen, die zij van tijd tot tijd geven, zoeken te handhaven of te verwerven. 't Is waar, dat er onder de hoogere ſtanden van dit volk, dat in 't algemeen op ligchaamskracht zulken grooten prijs ſtelt, nog menig voorſtander dezer woeste kunst, en derzelver openlijke vertooning enkel om gewin, aangetroffen wordt; het zijn echter meestal ſlechts jonge lieden, die bij hunne overige buitenſporigheden zich ook daaraan overgeven; onder mannen van rijpere jaren zijn het enkel zulke, die door door hunne neiging tot het zonderlinge, welke men gewoon is *whim* te noemen, zich onderſcheiden, die tot deelname in deze kwetſing van alle zedelijk gevoel verleid worden. Hoezeer deze vuistgevechten op verre na niet zoo menigvuldig of gezocht zijn, als men veelal zich buitenslands voorſtelt, zoo worden zij toch, om de aangevoerde reden, van tijd tot tijd herhaald. De volgende aankondiging vindt men in het dagblad van den 8 Januarij dezes jaars:

„ Er is een belangrijk vuistgevecht op handen tusſchen CRIBB, den eerſten vechter in het land, en BELL NEATE, eenen liefhebber der kunst te *Bristol*. De uitdaging werd geheel onverwacht daardoor te weeg gebragt, dat een vriend dier kunst uit *Bristol* toevallig in *Castle Taverne* kwam, waar CRIBB met TOM BELCHER, zijnen vriend, mede een' beroemden vuistvechter, een glas wijn dronk. De vriend uit *Bristol* wedde 200 guinjes vóór NEATE, wanneer CRIBB tegen hem vechten wilde. De uitdaging werd terſtond aangenomen, en er volgde aanſtonds eene menigte andere weddenſchappen. NEATE is een zeer ſterk jong mensch. CRIBB is tegenwoordig wel een weinig zwaarlijvig; doch zal hierin, door voegzame voorbereiding (*training*), wel kunnen voorzien worden. Het is reeds omtrent 10 jaren

ge-

geleden, dat iemand het waagde, CRIBB uit te dagen; want zijn laatste gevecht met MOLLINEUX had op den 28 September 1811 plaats."

In den laatstverloopen herfst is eene nieuwe soort van wedrijders te voorschijn gekomen, die veel goedkeuring schijnen te verwerven. Zij ontstond uit de vosjenjagt te paard, waarbij het wild in het snelste van zijnen loop, ondanks alle hindernisjen, op zijn spoor moet worden achtervolgd. Deze jagt heeft aanleiding gegeven tot een wedrennen, waarbij men op gelijke wijze, niet langs gebaande wegen, maar in eene bepaalde streek, en langs vastgestelde punten, zonder acht te geven op de hindernisjen van den weg, den rid vervolgen moet, even als een vogel over alles wegvliegt: en daar de kerktorens meestal de baken zijn, die men ter aanwijzing van den weg opnoemt, zoo heeft men deze soort van wedridden den naam van *torenjagt* (*steeple chase*) gegeven. Er hebben vooralsnog slechts weinige dezer halsbrekende ondernemingen plaats gehad; maar het kan niet misjen, of ze zullen in de mode komen: want deze is in *Engeland* de Godin, die meer dan in eenig ander land met eenen ijzeren schepter regeert; en de dagbladen hebben ook niet verzuimd, deze belangrijke gebeurtenisjen der wereld op deze wijze mede te deelen:

Uit een *Engelsch* dagblad van den 11 Dec. 1820. „ *Torenjagt.* — Deze nieuwe en hoogstgevaarlijke wedrid is reeds tot een voorwerp der meest geliefkoosde vermaken en der hoogste bewondering van onze jonge vosjenjagers geworden. Onlangs had er eene weddenschap van dien aard plaats tusschen Mr. PRICE en Mr. O'CONNOR voor 200 guinjes, die aanleiding tot vele andere weddenschappen gaf. De opgave bestond hierin, om 16 *Engelsche* mijlen ver, van Mr. CHASES landgoed, bij *Hartfordbridge*, naar *Mortimes* in de meestmogelijke regtlijnige rigting te rijden; waarbij men echter het tusschenbeiden gelegen park van den Hertog VAN WELLINGTON niet aandoen, maar om hetzelve heen rijden moest. De weddenschappen stonden voor beide partijen gelijk, en, nadat de getuigen hunne onderscheidene plaatsen ingenomen hadden, gingen de ruiters op weg. Weldra, echter, scheidden zij zich van elkander. Mr. PRICE nam, op zijne voortreffelijke merrie, de rigting op *Steelfield*, door het moeras van *Motley*, dat hem zeer ophield, en, na vielvuldige vreesselijke sprongen over heggen, gracheen en mu-

muren, weigerde zijne merrie, over eenen 12 voet wijden ſtroom te ſpringen. Men kon haar volſtrekt niet verder krijgen, en zij was voor altijd onbruikbaar geworden. Mr. O'CONNOR nam zijnen weg over *Turgis*, waar hij, wel is waar, nog meer heggen, grachten en muren overſpringen, maar geen moeras over moest. Zijn ruin, hoezeer in ſnelheid de merrie zijner tegenpartij niet evenarende, weigerde echter niet een' enkelen dier gevaarlijke ſprongen, welke hij te dien einde doen moest, en bereikte het doel in den tijd van één uur en tien minuten."

Uit een dagblad van den 15 Januarij dezes jaars: „ *Torenjagt.* — Verleden Maandag had hier zoodanige rid plaats, voor eene weddenſchap van 200 guinjes, tusſchen Kapitein SMITH en Mr. EVERARD. De overige weddenſchappen ſtonden als 5, of zelfs wel als 4 tot 6, op Mr. EVERARD'S merrie, welke van *Arabiſche* afkomst is, tegen den hengst van Mr. SMITH, die den naam draagt van *Acton*. De ruimte, welke doorloopen moest worden, was gelegen in *Oxfordſhire*, en in regte lijn omtrent 18 *Engelſche* mijlen lang. Na de vereischte vastſtelling der getuigen, reden de beide ruiters af, maar gingen weldra van elkander; de een pasſeerde den *Teems* over de *Cavershamſche*, de ander over de *Sonnery*-brug; de een reed over twee zeer ſteile heuvels, de ander daar omheen. Elk hunner had eene menigte gevaarlijke ſprongen over heggen en grachten te doen, om de tusſchenbeiden gelegene opgegevene plaatſen te kunnen aandoen. In weerwil echter van den omweg, dien Mr. SMITH deed, daar hij eenen weg van 22 in ſtede van 18 mijlen afleide, bereikte hij nogtans 10 minuten vroeger dan zijne partij het doel, en had dien weg in 1 uur en 28 minuten afgelegd."

Men kan bijna zeggen, dat deze torenjagers, die in hunne onderneming gezondheid en leven op het ſpel zetten, in zotternije den beſpottelijken postmeester van *Lismore*, van wien wij te voren melding maakten, niets toegeven. Buiten allen twijfel is het echter, dat de tot in het oneindige gewijzigde zucht tot het vreemde en ongehoorde een wezenlijk beſtanddeel in het karakter van dit zonderlinge volk uitmaakt, zonder welk beſtanddeel hetzelve misſchien datgene niet zijn zou, wat het werkelijk is.

ZENDELINGSCHAP.

In 1685 kwamen *Franſche* Zendelingen in *Siam*. „ Ik verwondere mij," dus ontving hen de Keizer; „ dat zich de Koning van *Frankrijk* eene zaak, die God aangaat, zoo bijzonder aantrekt, daar God zelf die geheel aan onszelven overlaat. God heeft, naar het ſchijnt, een welgevallen in op verſchillende wijzen vereerd te worden, even als in de onderſcheidene ſoorten van ſchepſelen, die Hem, elk op zijne wijze, huldigen."

BROODBODEN DES DOODS.

Vóór eenige jaren kwamen de inwoners van *Reading*, in *Engeland*, door zekere beduidingsvolle voorteekenen, welke op het brood ingedrukt waren, in groote bezorgdheid. Eene oude Dame zag zeer duidelijk onder aan een mastelein de omtrekken van een doodshoofd met kruiswijze beenderen, en verſchrikte dermate van deze, haar als een' onfeilbaren bode des doods aangrijnzende, figuur, dat zij er ziek van werd. Eene andere vrouw, in den bloei des levens, las, even duidelijk, op een lang brood de woorden: *Obiit* 20 *Septembris*, en beſloot daaruit, dat het Noodlot haar op deze wijze haren ſterfdag aankondigde. Op het roggebrood van eene derde ſtond, met groote letteren, het woord: *Reſurgam*, hetgene een gebuur, die een mondvol kramerlatijn verſtond, en aan niets bovennatuurlijks geloofde, voor een onſchuldig devies des bakkers hield, om daarmede zijnen wensch, dat het brood mogt opſlaan, aan te duiden. Intuſſchen brak men zich in het ganſche oord het hoofd, om de oorzaak dezer wondervolle verſchijnungen uit te vinden. Ten laatſte werd het raadſel op eene zeer natuurlijke, hoezeer ook den bakker niet zeer vereerende, wijze opgelost. Bij eenige op het kerkhof van *St. Gills* gemaakte veranderingen, namelijk, waren eenige effene graſſteenen overbodig geworden; terwijl de perſonen, wier graven zij bedekten, hunne enge kluis reeds ſinds zoo lang bewoonden, dat er geene verwanten of vrienden meer beſtonden, die hen bij het bezit van hun jongſte regt, het ſteenen *hic jacet*, konden handhaven, door liefde of pligt eenmaal hunner nagedachtenisſe toegewijd. Nu gebeur-

beurde het, dat de toenmalige kerkmeester juist de voornaamſte bakker dier plaatſe was; en met begeerlijke oogen aanſchouwde hij de ſchoone gladde ſteenen, die zoo geheel voor zijnen oven ſchenen te voegen, welke juist een nieuwen vloer behoefde. Ging hij naar, of kwam hij uit de kerk, nooit kon hij deze ſteenen zien, zonder tevens aan zijnen doorluchtigen oven te denken. De verzoeking was te groot. In een zwak oogenblik kon hij dezelve niet wederſtaan; hij bragt de ſteenen naar zijne woning, en metſelde die in den oven, waar geen ander oog dan het zijne dezelve zou herkennen. Maar de ſtomme ſteenen kregen tongen! Hoewel door den Tijd glad geſchuurd, waren evenwel de ſporen van derzelver oorſpronkelijke beſtemming niet geheel uitgewischt, die dan ook, zeer natuurlijk, op de benedenzijde van het brood werden afgedrukt.

DE OUDEJAARSNACHT VAN EENEN ONGELUKKIGEN.

(Naar JEAN PAUL'S *Gedachten.*)

Een grijsaard, met den blik op 's hemels boog geſlagen,
Dacht in deez' nacht terug aan zijn vervlogen dagen,
En ſloeg vandaar dien blik op 't rustend aardrijk neêr,
Maar vond geen greintje rust in zijnen boezem weêr.
Hij was niet ver van 't graf. Zijn ziel werd diep bewogen.
Zijn jeugd was in 't genot der weelde heengevlogen.
Het ligchaam vol van pijn, de ziel met gif vervuld,
Stond hij vergeten daar, in diepe ſmart gehuld.
Nu daagt voor zijnen geest de heldre levensmorgen,
Toen, in de vaag der jeugd, en vrij van 's levens zorgen,
Zijn brave vader hem den grooten tweeſprong wees:
De zonnebaan der deugd, vanwaar 't geluk verrees;
En ondeugds wijde ſpoor, dat velen blindlings volgen,
Waarop zoo menigeen in d'afgrond werd verzwolgen.
Helaas! hij had dit ſpoor maar al te lang betreên,
En 't grievendst zelfverwijt reet nu hem 't hart vaneen.
„ Mijn vader! (riep hij uit) geef, geef de jeugd mij weder;
„ Plaats me op den tweeſprong weêr .... 'k Hoor nog die ſtem, zoo teeder;
„ Dien wijzen raad, helaas! mij thans een geeſelroê:
„ Geen ſtraaltje vreugde of troost lacht uwen zoon meer toe." ...
Dan,

Dan, ach! die vader was reeds lang aan 't aardsche ontheven.
Nu zag hij lichten, op moerassen dwalend, zweven,
En riep: „ Ziedaar het beeld der dwaasheid mijner jeugd!
„ Zie! zij verdwijnen: zoo verdween ook eens mijn deugd."
Een ster verschoot. „ Ik ben 't!" riep zijn gefolterd harte,
En 't klimmend naberouw vermeerdert nog zijn smarte.
Verbeelding toont hem nu, en 't jaagt hem ijzing aan,
Een' schedel; deze neemt allengs zijn trekken aan.
In dezen bangen stond doet plotsling van den toren
Een lied voor 't nieuwe jaar, als kerkgezang, zich hooren;
Dit treft zijn zwoegend hart; het slaat meer kalm en zacht;
Hij blikt in 't ronde heen; de stilte van den nacht
Werd naauwlijks door een zuchtje in 't luchtruim afgebroken;
En, denkende aan 't geluk, waarvan hij was verstoken,
Aan heel zijn vriendenrij, die nu, in beter lot,
Het heil der deugd waardeert, vol zaligend genot,
Spreekt hij: „ Ik kon gerust, als gij, deez' nacht doorwaken,
„ En zou (had ik 't gewild) geen bange zuchten slaken.
„ o, Dierbare ouders! had ik slechts uw' raad gehoord,
„ Uw wenschen ingevolgd, — mijn rust waar' niet gestoord!"
In deez' herinnering van zijn vervlogen jaren
(Terwijl het weenend oog op 't bekkeneel blijft staren)
Is 't, of de schedel met zijn trekken dáár zich rigt.
Van ijzing overmand, waarvoor de rede zwicht,
Meent hij een' jongeling, bij 't licht der maan, te ontdekken,
Schoon, bloeijend, edel, fier, en met verheven trekken,
Die zich een' doorn uitrukt, als in den schoonen stand
Van een' Antinoüs. Hij siddert, heft de hand
Naar 't scheemrend oog, en roept: „ Genadig God, zie neder!
„ Keer, schoone jeugd! o, keer!"..... En, God! zij keerde weder.
Zijn geest was dezen nacht verplaatst in vreemden kring:
't Was alles slechts een droom. Hij *was* nog jongeling.

Zijn dwalen echter was, helaas! geen ijdel droomen;
Maar vurig dankt hij God: hij was teruggekomen
Van 't onheilbarend pad. — Keer met hem, schoone jeugd,
Die ook dit pad betreedt! o, Hoor de stem der deugd!
Laat de ondeugd nooit uw hart, uw waarde als mensch onteeren.
In later tijd .... uw jeugd?... zij zou gewis niet keeren.

's Hage, 1821. A. J...

IN-

INVAL.

Ziet ge, meisjelief, dit roosje,
Dat zijn blaadjes openspreidt,
En zijn geuren, mild en zuiver,
Door de zoele lucht verbreidt?

Zie! wat blos ligt op die blaadjes!
Zie dien gloed, zoo zacht en teêr! —
Ach! een woeste hand genaakt ze,
Blos en gloed bestaan niet meer.

„ Maar, wat heeft dan toch dat roosje
„ Zulk een droevig lot bereid?"
Zie het nader — voel de takjes —
't Roosjen is de dorens kwijt.

Zoo wordt, meisje, van uw wangen
Ligt ook onschulds blos geroofd,
Als gij de ijdle en wufte rede
Van den losse knaap gelooft.

Maar de wapens, die het roosje
Van natuur zoo wijs ontving,
Weren de onbedachte schennis
Van den dartlen woesteling

Lieve! ook gij bezit een wapen,
Dat u voor verleiding hoedt;
Dorens zijn der roos geschonken,
Eedle fierheid uw gemoed.

Steeds dat wapen aangegrepen,
Als de wellust u belaagt,
En de rozeblos der onschuld
Blijft uw sieraad, lieve maagd!

B.... P. M. F...
Mei, 1821.

HET DOMINOOS- OF DOMINEES-SPEL.

Ja waarlijk, het menschdom, zoo rijp en verlicht,
Vertoont ſoms den wijsgeer het grappigſt gezigt!
Komt, vrienden, komt met mij; ik wijs het u aan;
Komt met mij; gij hebt er niet ver om te gaan.

Gij brengt u voorzeker te binnen, als ik,
Hoe eens, in uw kindschheid, (nog hoor ik 't getik!)
Een ſpelletje, keurig en kleurig en fijn,
U zoet en gehoorzaam en vrolijk deed zijn.

Een ſpelletjen (o! nog verdaagt mij het hart)
Met ſteentjes zoo aardig, zoo wit en zoo zwart!
Herroept u den naam ſlechts, zoo zoet en zoo vroom,
Uw kindschheid keert weêr, als een jeugdige droom.

Wij zijn er...; Een zaal, zoo briljant gemeubeld
Met mannen, wier bakkebaard krachtig ons leert,
Dat kinderſpel lang, met den ſchoen en den tand,
Verſleten, vergeten, geſteld is aan kant.

Die mannen, aan tafels in rijen geſchaard,
En rookend en ſmokend bij kagchel en haard,
Begraven in Staatsblad, in Weegſchaal en krant,
Wie ziet hier geen pijlers van ſtad of van land?

Maar ſtopt nu een pijp, en geeft acht, wat gebeurt,
En let, hoe zich elk aan de ſtaatzorg ontſcheurt....
Daar nemen die pijlers van ſtad of van land
Het Domineesſpelletje grezig ter hand!

Dat ſpelletjen (o! hoe verdaagt mij het hart)
Met ſteentjes zoo aardig, zoo wit en zoo zwart! —
Hoe ſpelen hier mannen zoo zoet en zoo vroom!
Hun kindschheid keert weêr, als een jeugdige droom.

Zij kletten en zetten en ſchuiven om 't zeerst,
En ieder wil paſſen en zetten het eerst;
De wanden weêrklinken het klettrend geluid,
En vaderland, Koning en ſtaatzorg heeft uit!

De

De kindschheid keert weêr — 'k zie den tijd te gemoet,
Die mannen bij 't gauzen- en uilenbord groet;
Of dat, als het kind door zijn speelgoed gepaaid,
De knevel- en snorbaard het tolletje draait!

Maar iets toch ontbreekt er bij 't spelen, ('t is raar!)
Het gaat hier zoo vreugdloos, zoo treurig, zoo naar!
Wij speelden, als kinders, met juichend geweld,
Maar speelden om kriekjes, — zij spelen om geld!...

Gij ziet het, mijn vrienden, de mensch blijft een kind;
Hij toont ons dit hier, als een levende print.
Die kerels als boomen, wat worden zij klein!
Ach! houden we ook 't hart, als een kindeken, rein!

J. W. IJNTEMA.

TWIJFELING OMTRENT BUONAPARTE'S VERBLIJF.

A.

Waar zou hij thans wel zijn, de dwing'land dezer aarde?

B.

Voorzeker in de Hel!

A.

Dan kreeg hij loon naar waarde!...
Maar, vriend! ik ben bevreesd, dat zelfs het Duiv'lental
Voor zulk een' booswicht gruwt, en hem verjagen zal.

G.

BIJ HET GRAF VAN NAPOLEON BUONAPARTE.

Hier rot het zielloos lijf van 's werelds dwingeland.
Hij hief zich uit het stof; tot stof vergaat hij weder;
In 't stof ligt hij ter neder;
Zijn kroon, zijn roem, met hem, bedolven onder 't zand:
Die kroon, met stroomen bloeds bevlekt;
Die roem, met duizenden van stapels doôn bedekt!...
Treed, trotsche zoon des stofs! treed nader!
Wat rest hem van zijn magt en heerschappij te gader;
Wat van zijn snorkerij en logentaal en list?
Een looden kist!
Wat rust er op zijn ziel, met eindloos zwaarder wigt?
Des menschdoms vloek en Gods gerigt!

J. W. IJ.

DIRK SMITS EN HOMERUS (*).

Groote Goôn des lands der Perzen en der Meden!
Wie noemt daar toch Dirk Smits den Hollandſchen Homeer?
Hij zong in tripplend lied der Rotte zaligheden,
Haar kabblend golfgeruisch en harer oevers eer;
De Griek met donderſtem den krijg in Trojes velden,
Den worſtelſtrijd der Goôn, den dood van duizend helden,
Ulyſſes togt langs de aarde, en zelfs de wereld uit.
Wie beiden dus vereent, heeft beiden nooit gelezen,
Of moet gewis zoo doof gelijk een kwartel wezen,
Dat hij 't verſchil niet hoort van dondren en geſuit.

(*) *Amſterd. Letterl. Maandſchrift*, Dec. 1820. X.

DE KRACHT DER MEELWORMEN.

A.

Hoe! Catalani zou den nachtegaal gelijken?
Die, engelachtig ſchoon; dees, vaal....

B.

Maar zij gelijkt den nachtegaal
In onmvolgbren zang, waar alles voor moet wijken.

A.

De nachtegaal is ſchuw, en zoekt de ſtille dalen;
Een Catalani zingt in volgepropte zalen....

B.

De nachtegaal is niet zoo ſchuw, maar laat zich kijken,
Zoodra men hem zijn aas, den meelworm, aan komt bien.

A.

Hier treft ge ligt het punt, om hen te vergelijken:
Is 't om den *meelworm* ook misſchien,
Dat Catalani zich laat zien?

J. W. IJ.

VRAAG EN ANTWOORD.

Een ſtevige boerin gaf haren ezel voeder.
Een luchtig heertje riep: „Hoe gaat het, ezelsmoeder?"
Zij, op naïven toon:
Heel wel, mijn zoon!

J. W. IJ.

MENGELWERK.

EENIGE BEDENKINGEN OVER 1 JOAN. II: 12—17.

Den eerſten Brief van Apostel Joannes in Bijbeloefening behandelende, en gevorderd tot de 17 eerſte verzen van het tweede Hoofdſtuk, vond ik in vs. 12—14 geene geringe moeite, niet om dezelve te verſtaan op zichzelve, maar in verband tot het voorgaande, of volgende, of tot beide, waartoe die verzen zeker moeten behooren. Vooral hinderde mij die herhaling vs. 14, als ik die verzen op zichzelve nam.

De Uitleggers, die ik bij de hand had en konde raadplegen, voldeden mij niet genoegzaam. Echter hielp mij MICHAËLIS op den weg, die uit vs. 14 opmaakt, dat Joannes meer aan dezelfde lezers van dit geſchrift geſchreven had: doch waartoe dan deze herinnering, zoowel als hetgene vs. 12 en 13 gezegd wordt?

Ook vs. 15—17, hoe verſtaanbaar op zichzelve, baarde mij moeijelijkheid, als zoo weinig in overeenſtemming met het overige van den Brief, waarin wel tegen zondigen in 't gemeen, en tegen gebrek aan broederliefde, maar niet tegen *wereldliefde* meer vermaand wordt. Het is zulk een ſtuk op zichzelve.

Een en ander bragt mij op de gedachte, of vs. 15—17 wel niet als de inhoud moge aan te merken zijn van hetgene Joannes, volgens vs. 14, aan dezelfde onderſcheidene ſoorten van lezers te voren geſchreven had. En bij deze vooronderſtelling ging mij licht op over geheel het gedeelte, ja over het volgende tevens van het tweede Hoofdſtuk, op deze wijze: vs. 3 tot 11 ſpreekt Joannes ſterk tegen het niet wandelen in het licht en de liefde, als volſtrekt onbeſtaanbaar met de belijdenis, een Christen te zijn. Dit mogt zijne lezers doen vermoeden, dat hij hen reeds verdacht hield, alsof hunne belijdenis van het Evangelie geveinsd ware, en zij niet wandelden

gelijk Christus gewandeld heeft, en als zulke leugenaars en broederhaters, waartegen hij ijvert. Dit nu wil Joannes voorkomen, en erkent, dat hij ſchrijft aan zulken, die, hoezeer van verſchillenden ouderdom in het Chriſtendom, bunne belijdenis eer aandeden. En dat zijn ſterk uitvaren tegen zulk een beſtaan ſlechts eene waarſchuwing tegen, en geenszins eene verdenking van, hetzelve inſloot, bewijst, hetgene hij in een vroeger geſchrift geſchreven had, waarin hij hen als opregte Christenen had erkend, en toch vermaand: „ Hebt de wereld niet lief, noch hetgene in de wereld is" enz., de geheele pasſage mededeelende.

In dien zelfden geest gaat hij verder voort, vermanende tegen de Antichristen, en voort daarop erkennende, dat zij de zalving van den Heiligen hadden, en dat dus zijne herinneringen ſlechts dienden, om hen waakzaam en getrouw te doen zijn, en geenszins, om hen onder de heimelijke vijanden des Christendoms te rangſchikken.

Ik erken, dat deze opvatting op eene vooronderſtelling rust, die niet ſtellig kan bewezen worden. Ik neme echter de vrijheid, dezelve aan de *Letteroefenaren* ter plaatſing toe te zenden, of, indien het een plaatsje waardig geoordeeld worde, het mogelijk aanleiding gave tot betere verklaring, dan ik bij de Uitleggers, die ik raadplegen kon, gevonden heb. De aanbevolene Bijbeloefeningen kunnen ook in dit opzigt nuttig zijn, om op verklaringen te komen, waartoe men, zonder behandeling van eene vervolgſtof, niet zou gekomen zijn; omdat men nu het ſtuk in zijn geheel moet verſtaan. Doch zulke opheldering worden dan zeker best in een Tijdſchrift medegedeeld.

A. GOEDKOOP, *Predikant te Gent.*

OVER HET VERMAAK BIJ VERDICHTE, INZONDERHEID TREURIGE, GESCHIEDENISSEN EN TOONEELEN.

Fragment.

A. Ik begrijp niet, wat de kinderen toch aan die romans hebben. Het is immers alles maar verzonnen.

B.

B. Dat niet alleen, mevrouw! maar hoe maller en avontuurlijker het is; van omſtandigheden en huisgezinnen en mannen of vrouwen, zoo als er nooit geweest zijn; hoe liever zij het hebben, en hoe dwazer ze zelve worden.

C. Het is toch al aardig, dat evenwel alle menſchen gaarne vertellen hooren; de een al eens dit, en de ander weêr wat anders. Bij voorbeeld, wij vertellen elkander ſtadnieuwtjes, en wat er zoo al in ons huisgezin, met onze dienstboden, voorvalt, of hoe wij de ſlagt of de wasch behandelen, en zoo al meer. Mijn man, daarentegen, zit altijd in de reisbeſchrijvingen te ſnuffelen.

B. Maar, mevrouw! neem mij niet kwalijk; dat is toch heel wat anders. Dat is wat nuttigs en wat goeds.

A. Juist, mevrouw! het is alles waarheid. En als ik wist, b. v., dat ge mij wat te voren joktet, dan had ik er niets aan.

C. Ik weet het evenwel niet, of wij het wel om de nuttigheid of de waarheid doen. De helft van den tijd niet, dunkt mij. En de lieve kleinen althans hooren ook gaarne vertellingen en ſprookjes, al maken zij hen ook zoo bang als een wezel, en baren hun dus het wezenlijkſte ongemak. Maar bovendien, dames! gij gaat toch wel gaarne naar de komedie.

A. o! Dat is heel wat anders. Daar kan ik nog eens lagchen, wanneer ze allerlei kluchten vertoonen, en allerlei wonderlijke ſnaken en onnoozele halzen op het tooneel brengen: het is of het zoo gebeurde en of ik het voor mijne oogen zag. Ik mag ontzaggelijk graag eens lagchen. En dat weet ook iedereen wel; die lacht, die heeft pleizier. Een bedroefde of een ongelukkige doet dat niet.

B. Onder uw welnemen, mevrouw! ik mag toch nog liever een ernſtig ſtuk zien, dan al die malligheid. En al kan ik dan ook niet lagchen, ja al ſchrei ik er ook bij, het doet mij toch genoegen.

C. Bij gevolg, lieve menſchen, zijt gij immers ook al niet wijzer dan uwe dochters. Of gij moest u verbeel-

den, dat dat alles letterlijk zoo gebeurd is. Doch dit doet gij zeker niet; nog minder dan de romanleesſters: want wie zal denken, dat de menſchen in verzen met elkander geſproken hebben? Om nu van de grootere onwaarſchijnlijkheid, dat alles juist zoo op éénen dag en op ééne plaats zou zijn zaamgeloopen, nog niet eens te reppen.

A. Dat is waar. Maar het is dan toch ook wezenlijk aardig; er kunnen toch wel omtrent zulke dingen hebben plaats gehad. Ik heb dat ſomtijds zelve wel ondervonden, dat het een of ander zoo heel toepaſſelijk was op hetgeen men in de wereld ziet omgaan.

B. En waar men zijn nut uit kan trekken.

C. Ja, mijne lieve dames! wat zal ik al veel zeggen? Om de nuttigheid doen wij het zeker in het algemeen niet. Komt dat zoo eens uit; ondervinden wij, dat zulk eene aangename zieleſpijs ook nog gezond en voedzaam is, dan doet ons dat zeker pleizier, en wij verheugen ons, er zoo veel geruster te mogen inbijten, zonder het verwijt te vreezen, dat wij onze maag bederven en ons geld weggooijen; met andere woorden, dat wij onzen tijd verbeuzelen. Maar al die rampen en zorgen en driften van koningen en vorſten, die honderde en duizende jaren dood zijn geweest, zijn voor mij meestal niet zoo leerzaam en toepaſſelijk, als voor mijn' man al die beſchrijvingen van landen, waar hij nooit wonen, veel min regeren of eenigen aankoop van goederen doen wil. Het is pure nieuwsgierigheid, of weetgierigheid, of hoe gij het noemen wilt, bezigheid voor onze zielsvermogens.

D. (Die tot hiertoe, in zijn boek ziende, geen deel aan het geſprek genomen had.) Gij drukt u daar zeer juist uit, mevrouw! Het is met onze ziel even als met ons ligchaam: Geheelenal ſtilzitten, volſtrekt geen gebruik maken van de onderſcheidene werktuigen en krachten, die de natuur ons geſchonken heeft, dat is bij de eene zoo wel als het andere bijna onmogelijk; ſchoon de een het meer op zijn gemak, en de ander met grootere in-

inſpanning doet, of deze met allerlei dolle en doellooze ſprongen tevreden is, en gene wat groots of wat nieuws of wat nuttigs moet beproeven.

C. Ei, mijnheer! ik dacht, dat uwe ziel daar in uwe oogen, in het boek of in de geleerde beſchouwingen zat, welke hetzelve u mag aanbieden, en niet in het oor. Wij zouden anders ligt zoo vermetel niet geweest zijn, om ons in een onderzoek te ſteken, dat gij, vrees ik, geheelenal op het gebied der zielkunde zult overbrengen.

B. Och, mijnheer! gij moest ons dat dan eens nader zeggen. Dat zou zoo nuttig zijn. Want ik heb u, om de waarheid te zeggen, niet wel begrepen.

A. Kom, manlief! Dan kunt gij juist de dames wat bezig houden; terwijl ik eens naar de keuken loop, om te zien, of het daar naar mijn' zin gaat.

D. Gehoorzame dienaar, mijn kind! Gij draagt mij daar een' last op, die zoo gemakkelijk niet is te volbrengen. Ondertuſchen zal ik mijn best doen; en wel om het zoo te ſchikken, dat gij alle gelijk krijgt; gij, als verdedigſter der waarheid; mevrouw B., als de vriendin van het nuttige; onze fijne pleitſter hier, als de advocaat van belangelooze oefening.

C. o Luisteraar en tevens ſlimme vleijer! Ik vrees maar, dat uwe verklaring met deze vredelievende onzigtigheid net zoo gebrekkig zal gaan, als uwe lectuur met het hooren naar onze redenering wel mag geſlaagd wezen.

D. Geduld! — Zouden wij niet alle onze ligchamelijke vermogens tot ééne van deze vier bedoelingen kunnen brengen; bezit, namelijk, en genot, hulp en vereering?

C. Mij dunkt ja, hoe kort het ook is uitgedrukt.

D. Desgelijks dan geloof ik de werkzaamheid der ziel te kunnen bepalen tot wetenſchap, ſmaak, medelijden en bewondering. *Weten* is het eerſte. De zucht daartoe ontwikkelt zich reeds vroeg bij het kind. Alles trekt zijne aandacht. Alles wil het onderzoeken. Zoodra het knaapje vervolgens leert ſpreken, is er geen einde aan het vragen. En wie hem iets vertelt of leert, dat hij verſtaat, dat onder zijn bereik en bevatting valt, is hem altijd

aangenaam. In later tijd gaat het, zoo als reeds door de dames is aangemerkt: de een voedt zich met ſtadnieuwtjes, de ander met romans, een derde met reizen of dergelijke, even als, in het ligchamelijke, de een doode ſchijven, de ander vruchtbare akkers, een derde ſchoone kunſtſtukken of iets nog beters verzamelt. Want het weten gaat al ſpoedig vergezeld van eene zekere mate van *ſmaak;* dat is, van zuiver en belangeloos welgevallen aan ſommige voorwerpen. Ook hiervan liggen de zaden reeds in de kindſchheid. Het blinkende, het bonte, wat de zinnen geweldig treft, vindt daar altijd de voorkeur. Daarna, echter, is het voor grootere ontwikkeling vatbaar, en kan, welbeſtuurd, eene rijke bron van genot worden; op dezelfde wijze, al wederom, als de ſmaak onzer tonge en andere grovere zintuigen. Beide deze verlangens, nu, der ziele gaan hand aan hand. Het een zoekt gedurig naar wetenſchap, nieuwe en belangrijke wetenſchap; wat er op de aarde beſtaat, of wat er al op voorvalt en is voorgevallen; wat er in den mensch ſteekt, hetzij deugden of ondeugden, door de omſtandigheden ontwikkeld, en honderd andere zaken meer. De zucht naar genot, daarentegen, of de ſmaak, ziet bijzonder uit naar het ſchoone, edele of treffende in een of ander opzigt; daarbij ſtaat hij ſtil; daarin verlustigt hij zich; dat is zijne ziel en leven. Zoo min, echter, als wij alles zelve kunnen onderzoeken, zoo min kunnen wij ook alles onmiddellijk genieten. De edele gave der ſpraak, de ſchrijf- en drukkunst moeten ons hier te hulp komen. En door middel onzer verbeelding leeren wij ons dan toch de zaken voorſtellen, gelijk zij zijn. Een ſchrijver levert ons naauwkeurige kennis; een ander weet ons al het aangename of aandoenlijke van voorvallen en voorwerpen volkomen mede te doen gevoelen. Doch hierbij bepaalt zich zijn vermogen niet. Hij kan zijne beſchrijving tot bijzondere oogmerken regelen en wijzigen. Hij kan het gebeurde anders voorſtellen, er aflaten of bijvoegen, twee of meer gebeurtenisſen tot ééne ſmelten, de voorwerpen veel fraaijer afſchilderen dan zij inderdaad zijn; in één woord,

vaard, dingen vertellen, die nooit hebben plaats gehad. En al weten wij dit, dan houden ze echter onze nieuwsgierigheid gaande, en kunnen inzonderheid onzen smaak op het aangenaamste streelen. Ja, hij, wien het om dit genot van den smaak is te doen, stoort zich eigenlijk aan het bestaan of niet-bestaan der zaken heel weinig. Zijne verbeelding stelt ze hem daarom even levendig voor. En wat raakt het mij, of ik eene schilderij, dan of ik het landschap zelf in den spiegel zie, als ik toch geen onderscheid tusschen beide kan gewaar worden? Met den weetlust is het eenigzins anders gesteld. Als die niets verkrijgt, enkel met wind wordt gevoed, en terstond weêr alles moet verwerpen, wat hij heeft opgedaan, heeft er weinig bevrediging en ligt walging plaats. Doch het is niet moeijelijk, waarheid en logen ondereen te mengen, door middel van de laatste de eerste in een te kleiner bestek zaam te persen, en menschen, die nooit geleefd hebben, gevoelens te doen uiten, of lotgevallen te laten ondergaan, en zoo al meer, die voor iedereen leerzaam, althans belangrijk zijn. — Ik hoop, dat de dames mij tot hiertoe hebben kunnen volgen?

B. Ik geloof althans, dat ik uwe meening vat. Wij moeten eten, om ons ligchaam te onderhouden; en daarom heeft onze Lieve Heer gemaakt, dat wij honger, dat wij trek tot deze en gene spijze hebben: maar, om dat werk niet al te vervelend te doen zijn, heeft hij ons ook den smaak gegeven, om er een zeker genoegen in te vinden. En zoo ook met de ziel; is het niet zoo? Doch nu, zegt ge, kunnen wij wel proeven, enkel om te proeven; maar veel eten, als er geen voedsel in zat, zou ons spoedig vervelen. Ik begrijp dat alles tamelijk wel. Maar ik denk toch, dat het altemaal om het voeden te doen is, en dat wij ook den smaak inzonderheid gekregen hebben, om te onderscheiden, wat ons voegt, of niet.

A. En *ik* denk, schoon ik niet veel van uw discours gehoord heb, dat gij wel heel sleeht varen zoudt, zoo gij de lekkerste potjes juist altijd voor de gezondste hieldt. Neen, zie! ik val danig nieuwsgierig, en er moet, om

zoo te ſpreken, geen ſmaakje wezen, of ik moet het kennen. Maar om er veel van te gebruiken; neen! dan liever een eenvoudig ſtuk brood.

C. Ik zal mijne belangen maar niet eens inbrengen. Ga voort, mijnheer! zoo het u belieft.

D. Ik noemde, behalve de weetgierigheid en den ſmaak, nog het medelijden en de bewondering. Zij hebben, zoo als gij gevoelt, hare betrekking meer op anderen, en behooren tot die gezellige aandoeningen, welke even onontbeerlijk en tot ſieraad zijn voor de maatſchappij, als de andere twee voor den afzonderlijken mensch. „Het medelijden, zult gij misſchien zeggen, is dat aangenaam?" Het is ten minſte zeker, dat de ſtem des lijdenden ons tot zich trekt; dat het gezigt van een' ongelukkigen ons meestal ſtaande houdt en boeit; dat wij met de uiterſte deelneming luisteren naar een verhaal van allerlei rampen. En wanneer deze tooneelen niet al te afzigtig zijn (ſchoon kinderen en ruwe menſchen hier ook al niet van weten), wanneer ze ons daarenboven geene onaangename pligten of verwijten en dergelijke voor den geest brengen, wanneer het lang geleden en verre geſchied is, dan vinden wij er waarlijk een vermaak in. Het zijn geene bittere, het zijn dikwijls zoete tranen, die ons op deze wijze ontvallen; even als het weldoen, op zichzelve, aangenaam is; even of wij bij deze gewaarwording voelden, dat wij in den grond goede, welwillende wezens zijn, van Goddelijk geſlacht, en door de Opperſte Liefde uit éénen bloede geſchapen. En nu die andere zielsaandoening, door welke wij niet naar beneden, maar naar boven zien; niet op hen, die onze hulp of troost en beklag noodig hebben, maar op dezulken, die hooger dan wij zelve ſtaan, en ons eenen zekeren eerbied afdwingen. Ziet gij niet gaarne iets ſchoons? iets groots? Hoort gij niet met genoegen een ſtout beſtaan, eene voortreffelijke daad, eene edele ſtandvastigheid vermelden? Het zou inderdaad wel ſchande zijn, zoo wij alles meer dan onze eigene natuur, of de bevalligheden van het ligchaam boven de deugden der ziel bewonderden. Maar neen, wij doen

doen dit niet, indien wij maar onpartijdig zijn, en het ons op de regte wijze wordt voorgesteld. En wat wonder derhalve, dat wij, bij voorbeeld, in een treurspel een braaf man of beminnelijk huisgezin zeer ongelukkig ziende, daarbij ontdekken, hoe groot de man zich houdt, hoe edel de vrouw alles met hem lijden en deelen wil, hoe onwrikbaar lief alle de huisgenooten elkander hebben; wat wonder, zeg ik, dat wij dat gaarne zien, en, in weerwil van onze tranen, er met verhoogd genoegen bij blijven vertoeven? Ik erken, er kunnen in het laatste geval, bij het stoutste en aanvalligste voortbrengsel der geheele poëzij, nog andere aandoeningen bij komen. De weemoedige gedachte aan de nietigheid en onbestendigheid van al het aardsche, die de ziel vervolgens ten hemel opvoert, of het gezigt der worsteling van de deugd met den tegenspoed, die ons in het geloof aan God en onsterfelijkheid bevestigt, benevens andere toevallige nevenkenbeelden, kunnen het verheven gevoel des harte, dat ons streelt en verheft, merkelijk verhoogen. Maar wanneer wij van verdichtselen, althans van ernstige verdichtselen in het algemeen spreken, dan meen ik, dat wij het met het opgegevene kunnen stellen. *Wij willen denken en gevoelen. De natuur heeft dezen trek in ons gelegd. En wie denzelven weet op te wekken en gaande te houden, te voeden en te versterken, die doet ons eenen aangenamen dienst.* Zeker leidt dit ook tot kennis op, en kan, ja moet gewisselijk nuttig zijn, indien het op de regte wijze bestuurd worde. De waarheid, de goede smaak en het belang kunnen, in den grond, met elkander niet strijden. Doch men behoort eigenlijk geen van alle aan de andere op te offeren, zelfs niet slaafsch te onderschikken, zoo men iets volkomens wil voortbrengen. Het goede en schoone moet maar één zijn. Dan is het ook waar, al bestaat het uit louter fabels.

C. Dus zijn wij het, naar uwe bewering, alle drie volkomen eens. En evenwel vrees ik, dat mijne beide vriendinnen tegen de romans blijven; de eene, omdat ze niet nuttig, de andere, omdat ze niet waar zijn; maar

ik lees ze gaarne, en wel uit louter pleizier, als eene aangename tijdkorting.

D. Ja, mijne lieve mevrouw! dat gebeurt dagelijks. Wij verſchillen meest over de toepaſſing... En die hangt op verre na niet altijd van de verklaring, meestal van een aantal toevalligheden en dergelijke af. Gij hebt welligt goede romans in handen gekregen, en die met oordeel leeren lezen; een ander heeft niet dan prullen in een verloren oogenblik doorloopen, of welligt ook de maag er mede overladen; en een derde is er van der jeugd af aan tegen gewaarſchuwd. Ik voor mij ſchat den vorm hoog. Doch, helaas! ſtopt men er nu eens allerlei jammerlijk tuig in, of laat ze geheel leeg, en dan weêr zulke drooge, harde waar, dat de knobbels er overal uitſteken en alle bevalligheid verloren gaat. Den mensch en de wereld, in alle hunne wijzigingen en betrekkingen, te leeren kennen, te doen zien en met deelneming omvatten, — ziet daar de groote opgave dezer ſoort van geſchrift; ſchoon de ſoort van lezers, welke zij meestal aantreft, gebiedend vordert, dit met veel wijsheid en toegevendheid te werk te ſtellen; de voedzame kennis, als 't ware, bij droppen, in een ruim en aangenaam vocht, en als met een' gouden lepel toedienende.

C. Waarlijk, mijnheer! gij verdiendet een' rozekrans van de meisjes voor deze aanmerking. Het is, of wij u opgegeven hadden, onze kunne in hetzelfde woord eene vleijerij en —

D. Eene waarheid te zeggen. Hoe kan ik beter? Maar ik ſpreek eigenlijk niet van de vrouwen. Ik ſpreek bijzonder van de jonge meisjes. En zou het dan niet een ſlecht Medicus zijn, die zulke teedere ſchepſeltjes met eene groote menigte van geweldige middelen aan boord kwam?

C. Wat zegt gij er van, dames?

B. Ja, ik laat u zamen haspelen. Ik voor mij houd van geene medicijnen, en althans niet van zoo een' heelen plas zoet water. Ik zal dus wel nooit eene romanleesſter worden.

A.

A. En ik houd, zoo als ik zeg, veel te veel van lagchen, om met al die ongelukkige meisjes en jongens te liggen huilebalken. Ook heb ik het veel te druk in mijn huishouden; en mijne dochter, die heeft ook wel wat anders te doen.

D. Zoodat wij dan net zoo ver zijn, als toen wij begonnen. Zeide ik het niet, dat de toepassing met de verklaring meestal niets te doen heeft.

DOORBORING VAN EEN SCHIP DOOR EENEN ZWAARDVISCH.

(Medegedeeld door den Heer W. SCORESBY, JUN., in *the Edinburgh philosophical Journal*, Tom. III. p. 411.)

Een schip, de *Kitty*, Kapitein HODSON, van de kust van *Afrika* te *Liverpool* teruggekeerd, en op de werf ter vertimmering gebragt, werd bevonden in den boeg van een hard en beenachtig ligchaam geheel doorboord te zijn. Dit ligchaam was hoogstwaarschijnlijk een afgebroken stuk van het zwaard eens zwaardvischs (*Xiphias gladius*, LINN.); hetzelve had het schip op eene plaats doorboord, waar het timmerwerk 12 duim dik was. Het stuk was van buiten zigtbaar, en het ander einde kwam onder het verdek te voorschijn. De timmerman, die het voor een der bouten hield, had met zijnen hamer daarop geslagen, en het daardoor afgebroken. Dit stuk kwam hem echter zoo merkwaardig voor, dat hij het bewaarde, en bij zijne terugkomst aan de Heeren M. J. en R. FISHER, bouwmeesters en eigenaars van het schip, daarvan kennis gaf, die nu het overig gedeelte, dat in het schip stak, lieten uitnemen. Het schip schijnt bij die gelegenheid in eene zeer snelle vaart te zijn geweest, en tegen den aankomenden zwaardvisch te hebben gestooten, wiens zwaard, in het houtwerk dringende, afbrak. Hoe hevig nu deze stoot ook moge geweest zijn, schijnt men nogtans op het schip daarvan niets te hebben bemerkt;

merkt; zoo echter dit ligchaam, door zich vast te hechten, de opening niet had toegestopt, zou het schip waarschijnlijk gezonken zijn. Dit zwaard, namelijk, had eerst de koperen huid, daarop eene derdehalf duims eiken plank, dan eene rib van $7\frac{1}{2}$ duim, en eindelijk nog eene 2 duims eiken plank doorboord. Het was $15\frac{1}{2}$ duim lang, deszelfs grootste middellijn $2\frac{1}{2}$ duim, en woog 1 ℔ 2 ons. De punt was bijna rofrond; aan het onderste einde was het plat. In het midden was de grootste middellijn $1\frac{7}{10}$, en de kleinste $1\frac{1}{10}$ duim; aan het onderste einde echter 2 en $1\frac{3}{8}$ duim. De oppervlakte was geribd of ruw, groen van kleur, en de breuk ongelijk. De fronsels bestonden in zekere ophoopingen, die naar omkorstingen geleken. Van binnen zag men vier hoekige buizen, die door de geheele lengte van het zwaard, tot aan de punt toe, liepen, en welker grootste wijdte van $\frac{1}{10}$ tot $\frac{1}{5}$ duim bedroegen.

OVER HET GELOOF AAN BLOEDZUIGENDE GEESTEN, OF HET VAMPIRISME.

De vledermuizen (*vampires*), kwel- of bloedzuigende geesten, komen thans door de romans en tooneelspelen weder ter sprake. Zij zijn sedert eenigen tijd in *Frankrijk* weder het onderwerp der gesprekken, en van verschillende artikels der dagbladen geworden. Het is echter niet alleen om deze reden, dat wij eenige regels aan hen toewijden, maar omdat het eene der grootste afdwalingen is van den menschelijken geest. De tijden zijn ons niet dan maar al te nabij, in welke dit bijgeloof zich op eene allertreurigste wijze onder die volken deed kennen, welke de *Europesche* beschaving niet dan zeer langzaam bereikt hebben. Er bestaat slechts een gering aantal volken, die, in derzelver kindschheid, de meening van de terugkeering der zielen op deze aarde niet gekoesterd hebben, als een gedeelte van hun godsdienstig geloof. Het kost den mensch inderdaad vele moeite, zich gemeenzaam te

ma-

maken met het denkbeeld, alsof de ziel geheel vernietigd werd, wanneer het ligchaam tot verrotting overgaat. Hij neemt nog liever zijne toevlugt tot het dwaze en tegenstrijdige denkbeeld, dat de geesten zich weder zigtbaar kunnen maken, dan toe te staan, dat de ziel zou ophouden te werken of zich te vertoonen. Bij de beschaafde volken der oudheid bragt dit denkbeeld echter niets anders dan zachte en goedwillige gewaarwordingen te weeg. Men vooronderstelde, dat de schimmen in eenen stillen en als 't ware lijdelijken staat verkeerden: en het was alleen voor de buitensporige verbeelding der barbaarsche volken van het Oosten bewaard, aan de dooden hartstogten en een karakter toe te schrijven, hatelijk en vijandig tegen de levenden; te gelooven, dat zij losgelaten zijn tegen het menschelijk geslacht; en hierom op hunne ontzielde overblijfselen daden van barbaarschheid uit te oefenen, die de wilden zelve schokken zouden.

Het is een wanbegrip, algemeen onder de *Hongaren* en *Moraviërs*, dat sommige gestorvenen des nachts wederkeeren om de levenden te kwellen, vooral die hunne naastbestaanden zijn, hun het bloed af te zuigen, door dit middel hun aardsch onderhoud te vinden, en aldus te bestaan ten koste van deze hunne slagtoffers. Dit dwaze bijgeloof vindt ook eenigermate ingang bij de *Polen*, *Sileziërs*, *Serviërs*, *Grieken* enz. De *Hongaren* hebben hetzelve genoegzaam tot een regelmatig stelsel gevormd: zij meenen, door onbedriegelijke kenmerken, aan de lijken de eigenschap te ontdekken van het bloed hunner overgeblevenen te komen afzuigen; zij gelooven de middelen te bezitten, om hun dit vermogen te ontnemen, en zich tegen hen te beveiligen; en zij zijn het ook, die aan de gestorvenen, met deze eigenschap begaafd, den naam van *vampires*, van vleêrmuizen of bloedzuigers, gegeven hebben. De *Grieken*, die nimmer achterlijk zijn in bijgeloovigheden, beroemen zich op eene soortgelijke wetenschap, en hebben daarvoor een' nog veel vreemder' naam uitgedacht, om daarmede deze wederkeerende bloedzuigers aan te duiden; het is de naam van

vrou-

Broukolakas (βρουκολακας), die hiervoor in den geheelen *Archipel*, zoowel op het vaste land als op de eilanden, bekend is. TOURNEFORT vermeldt, in het verhaal zijner reize naar *Griekenland* (*), zeer uitvoerig en geestig de historie van een' *broukolakas*, die in 1701 de inwoners van het eiland *Mykone* kwelde. Met beſchuldigde, namelijk, eenen armen boer, die in eenen twist gedood was, van iederen nacht weder te komen, de menſchen af te kloppen, de deuren open te breken, de venſters te verbrijzelen, de kleederen te verſcheuren, en kruiken en fleſſchen te ledigen. „Ik heb niets zoo „ beklagenswaardigs gezien," zegt hij, „ als den „ ſtaat van dat eiland. De verbeelding van iedereen was „ gekrenkt. De menſchen van het meeste verſtand waren „ daardoor evenzeer getroffen als de overigen. Het was „ eene ware ongeſteldheid der herſenen, even gevaarlijk „ als de krankzinnigheid en razernij. Men zag geheele „ huisgezinnen hunne woningen verlaten, en uit alle „ wijken der ſtad hunne krebben naar de markt brengen, „ om aldaar den nacht door te brengen. Ieder beklaagde „ zich ſteeds over eene nieuwe beleediging. Men hoorde „ op het naderen van den nacht niets dan gejammer. De „ verſtandigſten begaven zich op het land." Men hield TOURNEFORT voor eenen ongeloovigen, en bijna voor eenen Godverzaker, omdat hij durfde twijfelen aan de waarheid eener zaak, van welke het geheele eiland vol was. Men groef den dooden twee- of driemaal daags op; de priesters deden heilige omgangen, en doorliepen, met den wijkwast in de hand, de huizen, om de deuren te beſprengen; men plantte degens, in de gedaante van een kruis, op het graf van den geſtorvenen; men rukte denzelven het hart uit het lijf, vastte en bad. „De kwel„ geest," zegt hij, „ werd daardoor niet veel handel„ baarder, en iedereen was in de uiterſte verlegenheid; „ men wist niet meer, tot welken Heilig men zich wen„ den zou, — toen men op ééns, en even als op een afge„ ſtro-

(*) Bladz. 57 en 58 der *Nederduitſche* vertaling.

„ ſproken teeken, door de geheele ſtad begon te roepen,
„ dat men den kwelgeest geheelenal moest verbranden;
„ dat men daardoor den Duivel op het zekerst zou be-
„ letten, in denzelven langer te huisvesten; en dat het
„ beter ware, tot dit uiterſte redmiddel te komen, dan het
„ geheele eiland te laten verwoesten. En inderdaad,
„ reeds verſcheidene huisgezinnen waren bezig, hunne
„ goederen in te pakken, met oogmerk om naar *Sira* of
„ *Tines* te verhuizen..... Wij zagen ook het vuur van
„ deze verbranding, bij onze terugkomst van *Delos*. Men
„ kon dit met regt een *vreugdevuur* noemen; want men
„ vernam ſedert geene klagten meer over dezen plaag-
„ geest. Men vergenoegde zich met te zeggen, dat de
„ Duivel zich op dat pas deerlijk had laten foppen, en
„ maakte daarop eenige gezangen, die de ganſche zaak
„ in een belagchelijk licht plaatſten. Toen de *Turken*
„ ſedert voor de eerſte maal weder op *Mykone* kwamen,
„ lieten zij niet na, aan die gemeente de mishandeling te
„ doen betalen, welke zij het lijk van den armen drom-
„ mel hadden aangedaan, die hierdoor van alle kanten de
„ verachting en ſchrik van zijn land geworden is."

In *Hongarijen* en *Moravië* had het geloof aan kwelgeesten, vóór omtrent eene eeuw, een nog veel treuriger en barbaarſcher voorkomen. Men geloofde, dat die lijken, in welke het bloed vloeibaar bleef, ontwijfelbaar aan deze misdaad onderworpen waren; men ſtaafde deze eigenſchap op eene geregtelijke wijze, groef de lijken weder op, van welke men vermoedde, dat zij kwelgeesten waren, ſneed hun het hoofd af, en doorboorde het hart, om aan dezen hunnen toeſtand een einde te maken. Zij, die geloofden, dat hun het bloed door zoodanigen geest werd afgezogen, en die zigtbaar vermagerden, wreven zich het ligchaam met de aarde, genomen van het graf van zulk een' dooden, en hadden zelfs moeds genoeg, om van zijn bloed te drinken, ten einde niet op hunne beurt bloedzuigers te worden: want, volgens hunne gedachten, deelde zich deze eigenſchap, even als eene ziekte, aan anderen mede, zoodat ieder, wiens

bloed

bloed door eenen bloedzuiger was uitgezogen, gedoemd was, om na zijnen dood hetzelfde te doen.

Het was voornamelijk omstreeks het jaar 1732, dat dit geloof aan kwelgeesten een verbazend gerucht maakte in de *Oostenrijkſche* ſtaten. Een *Heiduk*, met name PAUL ARNOLD, was omgekomen, verbrijzeld door eenen hooiwagen. Het gerucht liep nu, dat deze *Hongaar*, door eenen *Serviſchen* kwelgeest bij zijn leven geplaagd geweest zijnde, thans ook op zijne beurt de inwoners zijner geboorteſtad begon te kwellen, door hun het bloed af te zuigen. Men ging zoo verre van te beweren, dat vier perſonen achtereen aan de gevolgen daarvan geſtorven waren. Het geregt ging op de ſtatelijkſte wijze over tot de opening der graven, zoowel van den kwelgeest, als van zijne voorgewende ſlagtoffers. De kenmerken van den ſtaat eens zoodanigen kwelgeests werden aanwezig verklaard; in de tegenwoordigheid van het geregt werden de lijken met een puntig werktuig doorboord, en na deze afſchuwelijke bewerking hun het hoofd afgeſneden. Thans geloofde men, verder niets van hen te vreezen te hebben. Met dat al, de verbeelding des volks liet zich niet zoo gemakkelijk bevredigen. Het gerucht liep, dat het land eene prooi was der bloedzuigers. Men wendde voor, en weldra had men zekerheid, dat PAUL ARNOLD niet alleen het bloed dier vier inwoners, maar nog van verſcheidene beesten uitgezogen had, en dat zij, die van het vleesch dier beesten gegeten hadden, onvermijdelijk na hunnen dood ook bloedzuigers moesten worden. Nieuw voedſel voor het bijgeloof! Men moest zeventien graven openen, om op even zoo vele verdachte lijken de proef van kwelgeesterij in het werk te ſtellen. Zij werden vervolgens verbrand, en hunne asch in de rivier geworpen. Deze ſtrafoefeningen geſchiedden in tegenwoordigheid eener militaire bezending, te dien einde door het beſtuur afgevaardigd. Het procesverbaal hiervan werd vervolgens naar *Weenen* opgezonden.

Men zou natuurlijk verwachten, dat de Hooge Regering, na zulke oproerige tooneelen, alles zou hebben ge-

gedaan, wat van haar afhing, om zulk een ſchadelijk bijgeloof te vernietigen; maar, destijds weinig meer verlicht zijnde dan het volk zelf, ontving zij deze berigten, en hield zich ſtil. Geleerde *Duitſchers* gaven verhandelingen over deze kwelgeesten uit; en uit dezelve ſtelde DOM CALMET zijne *Verhandeling over de verſchijning van geesten, en over de bloedzuigers of ſpoken van Hongarijen en Moravië*, zamen. Dit werk verſcheen in eenen tijd, toen een wijsgeerige geest reeds zijn licht over *Frankrijk* verſpreidde; hoewel deze Benediktijner monnik zich in deze zijne verhandeling nog doordrongen toonde van het groffte bijgeloof. Hij durft wel niet alle vertellingen, die hij in zijn werk heeft opgenomen, voor waar erkennen; maar hij durft ze ook niet ontkennen. Hij ontzegt den Duivel wel het vermogen om de bloedzuigers daar te ſtellen; maar laat toch merken, dat zij er wel zijn kunnen. Over het algemeen ſchijnt hij eenen middelweg te houden tusſchen den geest der wijsgeerte, die ze ontkent, en de ligtgeloovigheid, die derzelver beſtaan beweert. De goedkeuring der *Sorbonne*, aan het einde van dat werk gedrukt, prijst hetzelve aan, als vermijdende de beide klippen *eener ijdele ligtgeloovigheid en eener gevaarlijke twijfelzucht.*

Het was destijds, dat de groote omkeering in den menſchelijken geest te dezen aanzien ten halve was volbragt. Vijftig jaren later, toch, vond men deze twijfelzucht aan bloedzuigers en ſpoken alleen redelijk; en vijftig jaren vóór DOM CALMET grensde het aan Godverzakerije, aan deze geesten niet te gelooven. Ziedaar dan de groote ruimte, welke de menſchelijke geest gedurende de achttiende eeuw heeft doorloopen, en die hem heeft vrijgemaakt van zulk een ſchandelijk en kinderachtig bijgeloof.

MIJN UITSTAPJE NAAR FREDERIKSOORD.

Ik ben ook in *Frederiksoord* geweest. Maar ik behoor tot die groote menigte van gewone kijkers, welken het

en aan tijd *en* aan de noodige kundigheden ontbrak, om eenig belangrijk verſlag over den ſtaat, het nuttige en voldoende der inrigting te kunnen geven. Wie zich te dezen aanzien op *de Star*, en zelfs op het oordeel van den Graaf VAN HOGENDORP niet durft verlaten, dien weet ik althans niet te helpen. Ondertusſchen moet ik verklaren, geenszins zoo ongevoelig bij het gezigt des merkwaardigen verſchijnſels te zijn geweest als ſommigen, welke mij vooraf betuigden, dat het voor dengenen, die de plek niet als barre heide gekend had, en dus in ſtaat was eenige vergelijking te maken, weinig treffends en bezienswaardigs opleverde: het waren eene menigte geringe huisjes op eenen platten, tamelijk ſchralen grond, niets anders! Mij toch trof het eerſte gezigt dezer verdubbelde en onuitoogbare rijen van regelmatig aangelegde en net gebouwde woningen op eene geheel buitengewone wijze. Het was avond; wij hadden den geheelen middag gereden, en reeds eenigen tijd met nieuwsgierig verlangen naar het doel der reize uitgezien. Eerst toonde het zich verward aan ons oog; een aantal roode daken, niet zeer hoog boven den grond, ſchemerde door elkander. Maar nu reden wij de heide op, en ziedaar ſtonden ze; wij waren er midden in; wij hadden ze een' geruimen tijd aan onze zijde, en zagen en ontmoetten ſommige der vreedzame bewoners, die wij den weg vroegen naar het logement. Kalmte en weltevredenheid, rust en beleefde beſcheidenheid kenmerkten het voorkomen van allen en alles. En wat het was, bepaal ik niet, maar eene levendige aandoening greep mij terſtond aan, die van lieverlede in een zachter, maar hoogst aangenaam gevoel verkeerde, naarmate wij verder voortgingen. Het viel geenszins moeijelijk, alles als eene nieuwe ſchepping, als het ſpoedig volbragte werk van vlijt en overleg, van menſchenliefde en welgeregelde zamenwerking mijner landgenooten te beſchouwen. De verbeelding leende mij te dezen aanzien zelfs welligt krachtiger hulp, dan het koele verſtand mogt verlangen. Zij fluisterde mij, vermoede ik, heimelijk in: elk dezer nederige daken biedt ſchuil-

plaats

plaats aan een te voren hulpeloos en verlaten gezin; daar ſmaakt hetzelve de rust, het noodige en verkwikkelijke des levens zoo veel te volkomener als het die langer heeft gemist, en gezondheid en vreugde keeren, met de zuivere lucht en den heilzamen veldarbeid, op hunne verbleekte aangezigten en in hunne uitgevaste ligchamen terug. Ik zou echter der waarheid te kort doen, door te verzwijgen, dat deze ſtreelende gewaarwordingen door een en ander, wat ik verder waarnam, meer of min geſtuit en gematigd werden. De ſtreken, welke wij doortrokken, behoorden veelal tot de latere uitbreidingen van den oorſpronkelijken aanleg. Het was misſchien nog maar het eerſte jaar, dat van dit veld eenige vrucht werd verlangd. En waar zijn de eerſte proeven niet gebrekkig? Wie zou durven vorderen, dat zich hier terſtond welige en vruchtbare akkers aanboden, waar ook het oog zich wenden mogt? Hoe verder wij nogtans voortgingen, hoe gunſtiger de gedaante der zaken werd; en pasſeerden wij ook de ſteenbakkerij en kalkbranderij, eenvoudige maar niet min ſprekende en aangename bewijzen van nijvere werkzaamheid; tot dat wij eindelijk, in het aanzigt van de moederkolonie en der hoofdgebouwen tot dezelve behoorende, het logement bereikten, dat eensſlags met zijne helderwitte wanden, in ſmaakvolle nederigheid, lagchende te voorſchijn trad van uit het bosſchaadje, dat het van achter en ter zijde omringt.

Het was thans de tijd van rust en verſterking voor den vermoeiden reiziger. Een ruim en luchtig vertrek, een ſmakelijk avondmaal, en daarna nette en vrolijke ſlaapplaatſen, verſchaften ons dit genoegen. Wij zorgden niettemin, niet meer aan deze dagelijkſche behoeften te wijden, dan zij billijk vorderen mogten. Eer de tafel gereed was, wandelden wij des avonds nog eenigen tijd, in den ſchoonen maneſchijn, onder het aanvallig geboomte rond, het oog nu en dan over de nette hutten latende weiden, waar de ſlaap reeds zijne koesterende vleugels wijd en zijd had uitgebreid. En des morgens al zeer vroeg begroetten wij, in plaats van de bleeke Luna, de

gloeijende bron zelve, van welke zij zoo wel als wij haar licht ontvangt. Het was nog overal ſtil, te vroeg om ons in de kolonie zelve te begeven, te meer daar noch de waard en zijne bedienden, noch alle onze reisgenooten zich reeds op de been bevonden. Wij bezigden dan de gelegenheid tot eene kleine wandeling in het omgelegene bosſchaadje. En het oord beviel mij zoo wèl; alles vereenigde zich zoo ſchoon, om mijne ziel in eene aangename ſtemming te brengen; het zomer- en buitengenot ſcheen mij hier zoo volkomen, — dat ik naauwelijks begrijpen kon, in het geheel zoo weinig gasten, en daaronder ſlechts twee *Amſterdamſche* heeren aan te treffen, die hier eene zoo gezonde als edele uitſpanning zochten. Deze jonge lieden, toch, betuigden ons, des vorigen avonds van huis vertrokken te zijn met den *Zwolſchen* beurtman, die hen al vroeg te *Zwartſluis* bragt, vanwaar zij in vijf uren tijds naar *Frederiksoord* waren komen wandelen. De *Lemmer* is ſlechts één uur meer van de plaats verwijderd, en gewis genoegzaam voorzien van rijtuig, om den reiziger terſtond derwaarts te voeren; terwijl *Blokzijl* en *Steenwijk* onmiddellijk bij hetzelve liggen. Welk een gering verlies van tijd en kosten, om tevens zijnen weêrlust, zijnen trek tot het buitenleven, en die edeler behoeften van het hart te voldoen, welke het gezigt der werkzaamheid en vorderingen van dit weldadig geſticht in ruimte opleveren! Hoe veel meer voldoening moet zulk een uitſtap, hetzij dan op gezegde wijze of te lande verrigt, niet verſchaffen, dan het bekrompene en kostbare verblijf op eene of andere der plaatſen, waar ijdelheid en verkwisting de menigte der ſtedelingen volgen! Wij zeggen dit echter niet om die menigte: zij zal nimmer den ſmaak voor eenig ſtil genot verkrijgen. En inderdaad zou het een ongeluk zijn, indien de weelde, met haren naſleep, de toevlugtsoorden der eerlijke armoede en nijvere vergenoegzaamheid te zeer naderde.

Na het gebruik des ontbijts begaven wij ons, om het middelpunt en een goed deel van den geheelen aanleg, al wan-

wandelende, meer van nabij te beſchouwen. De heer Direkteur gaf ons te dien einde zijnen knecht, eenen jongen kolonist, mede. Door eene ſoort van poort of hooge mei ingegaan zijnde, traden wij den breeden weg op, die, aan beide zijden met vruchtdragende landerijen bezoomd, regts en links onderſcheidene rijen van huisjes doet ontmoeten. Deze zijn zoo verre van elkander geplaatst, dat elk een tuintje naast zijne woning heeft; terwijl tusſchen de onderſcheidene reekſen eene genoegzame ruimte ligt, om ieder een langwerpig vierkant bouwgrond achter zijne hut over te laten, ten beloope in het geheel van één' morgen. Deze akkertjes vonden wij dan ook alle met een of ander voortbrengſel bezet; hier rogge, daar aardappels, of eenige gras- en klaverſoort tot voeder voor het vee. En, toen ik mij zoo midden in dezen omtrek bevond, en naar alle kanten de oogen liet rondweiden, viel het mij waarlijk veel gemakkelijker, aan een vruchtbaar, rijk bewoond oord vol vrolijke nijverheid te denken, dan aan eene barre heide, het verblijf van enkele verlatenen, die geene plaats in de maatſchappij hebben kunnen vinden. Ja, regt aangenaam was deze ſchoone morgenwandeling, waarbij de heldere knaap, die ons tot geleider verſtrekte, gedurig bezig was, om ons op zijne wijze te onderrigten; terwijl allen, die ons ontmoetten of bij de woningen voor oogen kwamen, het beeld van ſtillen vrede, van geſchiktheid en beſchedenheid op het gelaat en in hunne handelingen ten toon ſpreidden. Zoo kwamen wij in eene regte rigting tot aan eene plaats, waar een aantal werklieden bezig was met plaggen te ſteken, die op wagens in de kolonie ingevoerd, en aan de bewoners, zoo ik meen tegen zekeren prijs, uitgereikt werden, om des nachts onder de koeijen te ſtrooijen, tot vermeerdering van den mest. Hier vonden wij ook een paar lieden, die toezigt op het werk hielden; en daaronder den Onderdirekteur, hoedanig een in elke kolonie, bij nommers onderſcheiden, wordt gevonden, die tevens de magazijn- en winkelhouder is, bij welken de lieden, hetzij voor hun geld of eene ſoort van kaartjes, vruch-

ten hunner vlijt bij de inrigting, omtrent allerlei voorwerpen teregt kunnen. Deze man wandelde met ons terug, en bragt ons in zijne woning, waar ik wederom iets zag, dat mij eene aangename gewaarwording veroorzaakte. Er kwam, namelijk, juist een klein meisje in den winkel, met een ſtuivertje in de hand, maar nog zoo jong en onnoozel, dat zij der vrouwe niet eens regt beduiden kon, misſchien ook zelve naauwelijks wist, wat zij daarvoor wenschte te hebben; doch, onder de poging hiertoe, bukte de goedhartige vrouw zich, en de kleine leide, met eene lieve vertrouwelijkheid, de hand op haren ſchouder. Deze, op zichzelve onbeduidende, kleinigheid toch deed mij wederom dien goeden geest onderſcheiden, welken ik hier, voor zoo ver het oogenblik toeliet, overal opmerkte, en welke bijna niet kon doen gelooven, dat men zich hier bevond onder het diepst gezonkene en meest verwaarloosde gedeelte der natie, onder menſchen, die uit baren nood hun eigen huis en haardſtede hadden verlaten, en hier ſtonden onder een ongewoon en ſtipt beſtuur van anderen. Wij zagen vervolgens ook het ſchoolgebouw en ſpinvertrek, waar echter, uit hoofde van den zaturdag, die aan ieder ter verrigting van zijn eigen huiswerk is toegeſtaan, niemand werd aangetroffen. In het eerstgenoemde ontdekten wij de houten borden, nog met het een en ander beſchreven, dat ons deed zien, dat het onderwijs op eene doelmatige wijze, als een middel ter ontwikkeling van den geest, was ingerigt. Vervolgens gingen wij hier en daar een huisje in, waar wij vriendelijk, maar doorgaans met vele verſchooningen werden ontvangen, dat het met den zaturdag nu juist zoo overhoop lag. Één ten minſte werd zonder aanleiding van onzen gids, als bij toeval uitgekozen, daar juist een klein meisje aan de deur zat te ſpinnen, hetgeen de aandacht der dames tot zich trok en ons alzoo verder naar binnen voerde. Kort daarop zagen wij echter een ander, dat inderdaad uitmuntte in nette zindelijkheid, waarin de bewoner ook met eigene handen nog vele gemakken had aangebragt, en die inzonderheid, daar hij een tuinman was

ge-

geweest, met uitnemende groenten en vruchten ter zijde was voorzien; ſtrekkende eene heg van bloeijende graauwe erwten (die hier overal uitnemend tierden) tot eene zoo doelmatige als ſchoone omtuining. De huisjes beſtaan, zoo als men weet, uit eene kamer en ſchuur, terwijl de ſlaapplaatſen op de zoldering zijn aangebragt; men ſchijnt dit echter des winters wat koud gevonden te hebben, en alzoo heeft de een zich eene bedſtede in de kamer getimmerd, de ander in de ſchuur, maar met den ingang door den tusſchenmuur van binnen, en zoo meer: onze vriend had het eerſte gekozen, om geene ruimte tot berging te verliezen, maar den alzoo inſpringenden hoek in zijn woonvertrek met een aardig papieren behangſel zoo fraai beplakt, dat hij bijna eer tot ſieraad dan tot hinder verſtrekte; terwijl hij, daarentegen, voor den zomer, wanneer de ſchuur meer ledig is, eene haardſtede in dezelve had aangebragt, om niet noodig te hebben dan in walm en rook te zitten, benevens een aardig keldertje, om des winters zijnen voorraad te beter te verzorgen. Dit kan ons doen zien, hetgeen ook buitendien genoegzaam van zelve ſpreekt, dat niemand zijnen oorſpronkelijken aard hier geheel verzaken zal, en dat er dus ſpoedig een zeer merkbaar onderſcheid zal gevonden worden tusſchen huizen, tuinen en akkers, tusſchen meerdere of mindere welvaart en bloei van het eene en het andere gezin. Thans ontmoetten wij ook velen, die hunne koeijen naar het veld geleidden, om daar onder opzigt te zijn van den algemeenen herder, van wien ze des avonds, op een gegeven teeken, zoo ik meene, weêr worden afgehaald, waarvoor elk, van zijne twee ſtuks vee, een dubbeltje in de week betaalt.

Aldus heerscht hier een eigen maatſchappelijk verband. Ieder bezit die mate van vrijheid, welke tot het levensgeluk behoort, en ſlechts zulk eene verbindtenis met alle de andere leden en deelen der inrigting, als vereischt wordt om de machine geregeld en voor allen meest nuttig te doen werken. Waarſchijnlijk zullen er ontevredenen onder den hoop gevonden worden, gelijk men die over-

al vindt; waarſchijnlijk zullen er ook gebreken en billijke aanleidingen tot eene of andere klagte beſtaan, zoo als de onvolkomenheid van al het ondermaanſche dit medebrengt. Maar hoe veel hebben toch deze menſchen gewonnen, indien men let op den deerniswaardigen toeſtand der armen, vooral in de groote ſteden! Een eigen, vrij, licht, luchtig en toch welbetimmerd huis, eigen grond en veebezitting rondom zich, in een ruim en gezond oord, waar de kleinen hunne ledematen vrij bewegen en ontwikkelen kunnen, niet gekweld door lastige buren, die alle op zekeren afſtand wonen en onder noodig opzigt ſtaan, niet gekweld inzonderheid door gebrek, of ter prooije aan allerlei misleidingen en kwakzalverijen, daar een vaderlijk opzigt over allen waakt. o! Het zij zoo, dat deze landontginningen geen duurzaam voordeel kunnen opleveren! het zij zoo, dat dezelve, als onderneming beſchouwd, ten minſte de rente, zoo al niet de hoofdſom, zullen opſlikken! het zij zoo, dat de rijksdaalders, door de milddadigheid tot dit einde beſteed, den éénigen, immer noodzakelijken, ſteun voor het gebouw moeten opleveren! hoe veel meer genoegen geeft mij dan echter die ſtuiver 's weeks, welken ik tot deze inrigting bijdraag, dan die menigvuldige duiten en halve ſtuivers, welke men gewoon is aan onbekende bedelaars weg te ſchenken, of zelfs, langs eenen anderen weg, in grondelooze poelen te werpen! Maar de ondervinding zelve ſpreekt deze gedachte tegen. Een ieder kan in de kolonie zelve opmerken, hoe elk jaar de grond beter, het gewas op denzelven tieriger en ſchooner wordt. Waar menſchen wonen, en vee met zich voeren, en vogelen en andere gedierten tot zich lokken; waar hunne hand den bodem omwoelt, zaden in denzelven uitſtrooit, en hem met zijne eigene voortbrengſelen, uit lucht en water meest getrokken, op allerlei wijze mest, daar wordt hij van zelve vruchtbaar. Alle landen ſchier kunnen getuigen van de wonderbare herſchepping, door welgeregelde vlijt voortgebragt. En moge ook de onkundige bewoner van eene vette landſtreek met ſpottende minachting ne-

der-

derzien op het ſchralere gewas en den minder weligen groei van zand- en veengronden, de verſtandige nijverheid heeft dezelve daarom nooit verſmaad, en vrijheid, geluk en zeden wonen er dikwijls meer, dan waar de al te willige bodem tot luiheid en weelde verlokt. Het eigenbelang alleen deed in ons vaderland, bij de duurte der granen in den laatſten tijd, reeds meer dan één vruchtbare hoeve in de heide ontſtaan: en ik herinner mij altijd met een innig genoegen, bij de gedachte aan de gelukkige uitkomst der tegenwoordige koloniſatie, hoe ik elders zoo menige armoedige zodenhut, uit zuiveren nood en gebrek aan eenig dak aanvankelijk opgeſlagen, van tijd tot tijd in een welgeregeld huisje, ja huis, zag verkeeren, met tuinen en bouwgronden omringd, die van 's bewoners vrolijken moed en toenemende welvaart getuigden. Zoo veel doet de gedachte aan eigendom; zoo rijk loont elke grond zijnen vlijtigen bewerker; zoo veel doet het misſchien ook af, dat men aan de pest der zamenleving in de allerlaagſte ſtanden wordt onttrokken! Ja, al ware het dit alleen, al ſtrekte de aanleg van *Frederiksoord* maar enkel om het gebrek aan evenwigt te herſtellen, dat, bij het verloop van handel en fabrijken, beſtaat tusſchen de bevolking onzer ſteden en de middelen om die te voeden, dan nog ware hij allergewenscht. Den landbouw ſchieten nog handen te kort; zij ſchieten in zekeren zin altijd te kort; want hoe meer bewerkt, hoe meer de bodem geeft; en deszelfs voortbrengſelen mogen al of niet duur geſleten worden, zij voeden ten minſte, en voorzien door zichzelve in de noodwendigſte levensbehoeften. Er beſtaat op het land geene armoede of ellende, welke met die der ſteden eenigzins kan vergeleken worden, en de zedeloosheid, welke het gevolg van dezelve is, is er althans ſlechts voor een klein gedeelte bekend. — Doch, ik wijk geheel af van het eenvoudige doel, dat ik mij als beſchrijver van mijn reistogtje had voorgeſteld. Het geſtelde ſtrekke intusſchen, om hen te beantwoorden, die, misſchien met al te hooge gedachten in de volkplanting aangekomen, de weelige akkers en dikgezwollene aren van hunnen eigen' grond daar niet aantreffen, en nu terſtond gereed zijn het oor aan allerlei vooroordeel en bedilzucht te leenen, die, even als het veelſoortig ongedierte ieder jong plantſoen, elke nieuwe en weldadige onderneming gewoon zijn tegen te houden.

Onze wandeling liep nu welhaast ten einde. Vrolijk zetten wij ons wederom op het rijtuig. Met genoegen zagen wij

de uitgeſtrekte hooilanden, die, naar den kant van *Steenwijk* gelegen, het ontbrekende in de kolonie op eene onkostbare wijze kunnen aanvullen. Tot dat wij, het genoemde ſtadje zijnde gepasſeerd, langs een' zeer goeden weg, welhaast in den tweeden aanleg, bekend onder den naam van *Willemsoord*, aankwamen. Hier deden zich weêr de oude, aangename tooneelen op. Alleen vertoonde zich alles nog als in een grootſcher licht: de uitgebreidheid der buurten was nog grooter, en zelfs geheel onuitoogbaar; de woningen waren hier ook wat verder van elkander geplaatst, zoodat elk zijnen akker nog digter rondom de woning had; en de grond, die later ontgonnen was, ſcheen echter vooral niet minder dan de andere te beloven. Zachtkens ſtapten en wandelden wij onzen weg langs, de zijwegen, die even zoo met huisjes en velden bezoomd waren, ſlechts van verre waarnemende; zagen wederom de algemeene gebouwen, die hier eenen eenigzins anderen vorm hadden, en verlieten eindelijk het geheel, allen even goed en vrolijk geſtemd, en genegen, om de beste uitkomst voor de ganſche maatſchappij van dit ſchoone werk der echte weldadigheid te wachten.

Onze reis liep vervolgens over *Wolvega* en het *Heerenveen*. Wij zagen den ganſchen dag afwisſelende tooneelen van allerlei aard: boomrijke landſchappen, vette koornlanden, heerlijke weiden, duizend bewijzen van welvaart en rijkdom. Doch zij alle wischten den indruk niet uit, dien *Frederiksoord* op ons had gemaakt, noch ſtemden ons eenigermate, om deszelfs beſcheiden deel te verachten. Het ſchenkt, inderdaad, eene dubbele genoegelijkheid aan elke reis, wanneer men eenig belangrijk doel met dezelve heeft. De ziel, van deze hoofdgedachte vol, teert er aanvankelijk op, waar eens eene min vrolijke landſtreek haar anders zou ledig en ontevreden laten; en op den terugtogt levert het niet ſlechts ſtof tot geſprek, maar ſaust ook, als 't ware, al het overige, dat men ziet, en geeft aanleiding tot de vruchtbaarſte opmerkingen. Zelden, althans, deed ik aangenamer togt, dan dezen naar *Frederiksoord*. En wie eenigzins vatbaar is voor deze gemengde genoegens, welke den mensch zoo zeer voegen, die doe ook eene bedevaart naar het land der weldadigheid, en onderhoude ons, zoo hij wil, op zijne beurt en op zijne wijze, over hetgene hij zag en gevoelde!

N. SWART.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Het verhaal van geledene Schipbreuken, en wel als de verhaler degene is, die zoodanige ramp zelf ondervonden heeft, ſchijnt altijd bij onze Natie met graagte gehoord en gelezen te worden. Hierom is het, dat ik het bijgaande Verhaal, hetwelk van mijne vrouws vader afkomſtig is, en op welks echtheid men allezins vertrouwen kan, U aanbiede. — Ik heb de eer te zijn

Uw beſtendige Lezer

P..... B.

VERHAAL WEGENS HET VERONGELUKKEN VAN HET O. I. C. SCHIP, DE ADMIRAAL DE SUFFREN, OP DEN 12 MAART 1788, IN DE CHINESCHE ZEE, OP EN IN DE BUITENSTE KLIPPEN VAN EEN EILAND, LIGGENDE OP DE N. BREEDTE VAN 16 GR. 40 M., DOOR EEN' DER OFFICIEREN, WELKE BIJ DIE NOODLOTTIGE OMSTANDIGHEID ZELF IS TEGENWOORDIG GEWEEST.

Het was op den 3den Maart 1788, dat wij, met het ſchip *de Admiraal de Suffren*, van de rivier van *Canton* in *China*, benevens de O. I. C. ſchepen *Barbeſtein*, Kapit. VAN VLAANDEREN, en *Voorſchoten*, Kapit. VAN GRONINGEN, in zee ſtaken; hebbende eerstgemelde op zich genomen, als Kommandant te agéren.

Buiten gekomen zijnde, werden wij door Z. W. winden en ſtilten tot den 12den van die maand opgehouden. Wij waren in dien tusſchentijd van onze beide makkers afgeraakt, hoewel wij den 10den 7 ſeinſchoten gedaan hadden, waarvan het laatſte met ſcherp was, om den Kommandant te ſpreken; doch zijn Ed. geliefde niet af te komen, maar bleef te windwaarts van ons liggen.

Den 12den Maart de N. wind doorkomende, ſtelden wij onzen koers, en zeilden met eene toenemende koelte, en wel zoodanig, dat wij het den 13den in den namiddag voor de fok ter lens lieten loopen tot 's avonds half elf ure, wanneer doorde wachthebbende Officieren van het halfdek, eene

ſtree

ſtreek te lijwaarts voor het ſchip uit, en ter distantie van een paar kabellengten, eene wittigheid op het water werd gezien, gelijkende naar eene ſtreep van ſchuim. Men liet het ſchip met den ſteven om de oost bijdraaijen en den Kapitein roepen, die ook oogenblikkelijk op het dek zich vervoegde, en mede van gedachte was, dat het ſchuim konde wezen. Men liet de loodlijn uit, en vond met 50 vadem lijn geen grond; men zag geene branding hoegenaamd, en beſloot dus af te houden en koers te vervolgen; doch hiertoe was naauwelijks order gegeven, of het ſchip begon te ſtooten, en wel zoo, dat wij met den tweeden ſtoot het roer verloren, en dat met den derden de fokkemast en boegſpriet overboord ging; de pompen werden gepeild, en bevonden, dat het ſchip reeds vier voet water inhad; het zat rondom op en in de klippen, en was over ſtuurboordszijde gevallen, zoodat de geſchutpoorten naauwelijks twee à drie voet boven water bleven. Het ſchip ſtootte gaandeweg dieper; men kapte den grooten en bezaansmast weg, waarna het wrak merkelijk minder beweging maakte. Wij zagen land noch zand, maar wel O. en Westwaarts niet anders dan zware brandings, die over ons wrak heen liepen. Wij hadden toen geene plaats meer tot eenige lijfsberging, dan aan bakboordszijde op het achterſchip, waar wij ons allen met touwen om het lijf moesten vastmaken, om door de zware brandings, die gedurig over het wrak liepen, niet in zee te worden geſlagen. Wij zagen alle oogenblikken niet anders te gemoet, dan dat ons leven daar een ellendig einde zoude nemen. Tot overmaat van ramp, nam de wind, die in den vooravond met eene gereefde marszeilskoelte had gewaaid, toe tot ſtorm; het was donker, met zware buijen van regen. Een ſtil gebed aan den Almagtigen om redding werd algemeen gedaan. Wij konden met geene zekerheid zeggen, waar wij waren. Volgens onze laatst bevondene breedte, zou het ſchip op de klippen en riffen van de *Bril* moeten zittten; doch, zoo zulks waar was, zou men vierentwintig mijlen door den ſtroom om de west gevoerd moeten zijn geworden. Nooit hebben ſtervelingen zóó naar den dageraad verlangd, als wij!

Den 13den Maart, met het aanbreken van den dag, zagen wij een Eiland, naar gisſing eene halve mijl van ons wrak; wij zagen ook over hetzelve heen (als zeer laag zijnde) twee eenmaste vaartuigen aan de andere zijde liggen, en, tot onze groote blijdſchap, menſchen aan het ſtrand, die ons toeſchenen

den *Indianen* te wezen, werkzaam zijnde, om kanoos, aan onze zijde van het Eiland, aan den zeekant te brengen; waarover wij allen innerlijk verheugd waren. Wij maakten ook vlotten van onze rondhouten, dewijl er geene mogelijkheid was, om de ſchuit of boot uit te krijgen, door de zware brandings, die over het wrak heen ſtortten; wij kregen met twee van die vlotten gelukkig vijftien menſchen door de branding, die door de vermeende *Indianen* opgevischt en aan het Eiland werden gebragt. De ſtorm en zware branding namen op nieuws met den avond ſterk toe; wij moesten dien nacht wederom, als den voorgaanden, in alle ijsſelijkheid doorbrengen.

Den 14den Maart. Deze nacht wederom doorgeworſteld zijnde, zagen wij met den dageraad onze geborgene manſchappen langs het ſtrand van het Eiland loopen, doende eenige ſeinen aan ons op het wrak, waaruit wij begrepen, dat zij het wèl hadden, en goed door de *Indianen* behandeld werden. Thans begonnen wij weder andere vlotten gereed te maken, waaronder ook een klein vlotje van ledige vaten was, dat wij lieten afgaan; hebbende aan dit vlotje vastgemaakt twee weltoegekurkte bottels, inhoudende, dat onze manſchappen op het Eiland aan de *Indianen* zouden verzoeken, om met hunne zeilvaartuigen tot tegen de branding aan te komen, om zoo de van boord gaande manſchappen te bergen; als ook, dat zij 's nachts een vuur aan het ſtrand wilden branden, en goede wacht houden, of het ſchip bij nacht kwam te breken, waarvan zij verzekering zouden bekomen, als onze beide vuren, te dien einde aan den vlaggeſtok hangende, niet meer zouden branden; doch het vlotje dreef, tot onze groote droefheid, weg, en werd niet opgevischt. — De Carga, de Heer IDEMANS, wilde niet langer op het wrak blijven, maar, hoezeer men hem zulks trachtte af te raden, met een der vlotten afgaan. Wij lieten, op zijn 'aandrang, een vlot achter aan het ſchip brengen, en een' der beste matrozen het eerst op hetzelve gaan, waarop hij, na afſcheid van ons allen genomen te hebben, door een der kajuitsramen, langs eene daartoe vervaardigde ſtormladder, op het vlot ging; doch, naauwelijks zijne voeten op hetzelve gezet hebbende, werd hij, benevens de matroos, van het vlot afgeſlagen, en verloor voor onze oogen, zonder dat wij hem konden redden, in weinige oogenblikken zijn leven. De matroos, die zeer goed konde zwemmen, kreeg een ſtuk touw, dat in het

het water hing, te vatten, en kwam, doodelijk afgemat, weder op het wrak. De touwen, waarmede het vlot vast was, werden door de branding in ſtukken geſlagen, en hetzelve dreef weg. Na dit noodlottig voorval vertrouwde zich niemand van de Equipagie meer op een vlot te gaan, maar namen wij eenparig het beſluit, ons aan het wrak te houden, en betere redding af te wachten.

Den 15den Maart. Op nieuws een' akeligen nacht doorgebragt, dewijl de buijen van wind en regen aanhielden, waardoor de brandings zeer hoog over en ſterk op het wrak ſloegen, dat thans tot aan het dek toe vol water zat. Het wrak was in het midden doorgebroken, waardoor men de lading van onder hetzelve zag uitkomen en langs de zijden heen drijven. Wij verwachtten dus, dat, als het weêr niet bedaarde, het ſchip ſpoedig uit elkander zoude ſlaan. Wij maakten onze laatſte rondhouten tot vlotten, om nog eenige toevlugt te hebben, indien het ſomtijds mogte breken. Ons verſch water van 't dek af was op, en men moest hetzelve door de branding heen, met levensgevaar, uit het voorruim halen. Onze rijſtkamers ſtonden eenige voeten diepte onder water, alsmede onze andere proviand; wij moesten ons levensonderhoud vinden van het nog levende vee op het dek, en een weinig *Macaoſche* beſchuit; doch hadden geen vuur, om hetzelve te kunnen bereiden, en moesten het dus raauw gebruiken; altijd waren wij doornat en koud, en hadden geene gelegenheid ons te kunnen verdroogen of te verwarmen.

In deze ellendige omſtandigheden hebben wij zeven etmalen, en wel tot aan den morgen van den 20ſten Maart, moeten doorbrengen; toen beſloten wij, onze ſchuit uit te zetten, zijnde het weêr toen eenigzins aan het bedaren en de branding merkelijk minder; echter nog zoo, dat de ſchuit, in het overboord zetten, tot tweemalen toe, door de branding in het wrak geſlagen werd; doch, zonder ſchade gekregen te hebben, op zijde komende, waagden D. KIKKERT, de Kapitein, D. CORRECH en nog zeven man het, met dezelve door de branding te gaan; hetgeen, onder het ſtorten van olie, met een riem op den voorſteven van de ſchuit al ſtrijkende achteruit gaande, (dezelve met den ſteven gedurig tegen de branding aanhoudende) gelukte, en wij kwamen alzoo, met de ſchuit half vol water, aan het Eiland. Wij bergden dezen dag met de ſchuit, die, zoodra dezelve ledig gehoosd was, terſtond met verſche manſchap naar het

ſchip

ſchip werd afgezonden, en met de vlotten, al het volk. — Bij het verongelukken van ons ſchip, en de tot dusverre uitgeſtane rampen, heeft niemand anders het leven verloren, dan de Carga, de Heer J. J. IDEMANS; wij anderen kwamen allen, den 20 en 21ſten Maart, behouden aan het Eiland; de Doctor, of eerſte Chirurgijn, kwam mede op het Eiland, hoewel hij bij het blijven van het ſchip zijn been gebroken had, waaraan hij veel moest lijden.

Onze blijdſchap was zeer groot, dat wij zoo verre behouden waren; wij erkenden daarin de goedheid van den grooten Helper, die ons uit dezen nood zoo goedgunſtig had gered. Ach! dat wij Hem daarvoor ook altijd een dankbaar hart opdragen!

De hier aan het Eiland zijnde visſchers waren *Chinezen*. Wij werden door hen zeer vriendelijk en heusch behandeld; zij bragten ons aan een' verschwater-put in het midden van het Eiland, waarbij een veld was, waarop groente, veel naar porſelein gelijkende, groeide, welke zeer goed was om te eten. Hier rigtten wij tenten op van tak- en rijswerk, tot berging van de Equipagie. Twee dagen lang gaven de *Chinezen* ons rijst met ſchildpaddenvleesch te eten, dat ons allen zeer verkwikte. — Met goed weêr en aflandige winden konden wij met de ſchuit naar het wrak varen; wij bergden, toen het weder zulks toeliet, onze kleederen en kooigoed, zoo veel natte cadjang, vleesch en ſpek, als wij krijgen konden; ook eenige zijden ſtoffen-kasſen van de Compagnie, die nog droog in de kajuit of het zijden ſtoffen-hok ſtonden. De *Chinezen*, dit ziende, beſtalen des nachts het wrak, nemende alles mede, wat van de zijden ſtoffen nog overig was, en zeilden met deze geroofde goederen weg; zij lieten twee zakken rijst met eenig zout aan het ſtrand ſtaan, die wij aan onze tenten lieten brengen. Wij borgen ook nog uit het wrak eenige ſnaphanen, pistolen, ſabels, pieken, kruid en lood, als ook nog eenige andere kleinigheden, die ons, zoo wij nog eenigen tijd op het Eiland moesten blijven, van dienst zouden kunnen zijn. De kompasſen, kaarten, boeken en octanten werden ook geborgen: tot bewaring van deze goederen, werden twee groote tenten, eene in het bosch en eene aan het ſtrand, opgerigt. Het volk ving dagelijks veel van de hier zijnde vogels op, die, met wat cadjang en groente gekookt, eene goede en ſmakelijke ſoep opleverden. Men had, door het lijboord van het wrak

weg

weg te hakken; de boot uit- en aan land gekregen, die wij, zoo spoedig mogelijk, met een daartoe aan 't strand vervaardigd tuig, klaar maakten; wij voorzagen dezelve toen met leestogt voor veertien dagen, en zonden haar, onder de orders van den Luitenant PIETER JANSEN, aan de Commercieraden van de *Nederlandsche O. I. C.* te *Macao* af, met kennisgeving, per missive, van ons verblijf alhier. De boot vertrok, met twaalf mannen, den 7den April 1788, met eene zeer goede gelegenheid; en onze hartelijke wenschen, dat zij wel mogten aanlanden. — Na het vertrek van onze boot, bevlijtigden wij ons, om, zoo veel mogelijk was, door het maken van schildpadden-netten en andere vischtuigen, te zorgen, bijaldien men hier zoude moeten blijven, ons levensonderhoud te kunnen vinden. — De tijd liep met deze en andere bezigheden voort tot omtrent half April, wanneer wij des avonds een vuur aan het strand zagen, dat ons deed denken, dat een vaartuig aan het Eiland was gekomen; hetgeen wij ook des morgens, met het aanbreken van den dag, bevonden waar te zijn, komende de *Chinezen* met hunne kanootjes aan het Eiland, en vervolgens aan onze tenten, alwaar wij hun onzen geringen voorraad van levensmiddelen lieten zien. Zij zagen het wrak en onze ongelukkige omstandigheden, zoo het scheen, met medelijden aan, en beloofden ons, door gebaren, allen van het Eiland te zullen helpen; waarna zij zeer spoedig aan boord van hunne vaartuigen gingen, de zeilen bijzetteden, en van het Eiland wegzeilden. Intusschen konden wij niet anders dan hopende blijven op onze afgezondene boot of andere vaartuigen.

Na verloop van vijf á zes dagen, zagen wij, dat zes *Chinesche* praauwen bij ons aan het Eiland kwamen, zijnde onder deze ook de schipper en het volk van het laatst zoo spoedig vertrokken vaartuig, medebrengende iemand, die de *Maleische* taal sprak, en welke door eenige der Onderofficieren, en wel het best door VOSMA, Konstabelsmaat, verstaan werd. De *Chinezen* bragten ons berigt, dat zij ons van het Eiland wilden helpen, zeggende daarom gekomen te zijn. Zij gaven ons den raad, schielijk tot ons vertrek te besluiten, alzoo wij buiten hen geene vaartuigen tot onze hulp moesten verwachten. Ook zeiden de *Chinezen* ons, dat in de Z. W. mousson met storm het Eiland onder water liep; en dat, wanneer de legtijd der vogelen uit was, dezelve van

het

het Eiland gingen, en wij van armoede en gebrek zouden moeten omkomen.

De zware hitte had gemaakt, dat het water in den put zeer salpeterig was geworden; de Equipagie werd daardoor ziek; velen raakten aan den loop; wij hadden reeds tot in de dertig zieken, waaronder de Heer D. CORRECH en twee Sousluitenants. De vogels, die bij onze komst op het Eiland veelvuldig en zoo tam waren, dat zij zich met de hand lieten grijpen, waren daarna veel minder en schuwer geworden. Er was zoo veel tijds verloopen, sedert het vertrek van onze boot, dat wij op derzelver komst te *Macao*, of *Aimaw*, geene rekening meer konden maken. Wij belegden toen eenen Scheepsraad op het Eiland, waarbij in aanmerking werd genomen de omstandigheden, waarin de Equipagie zich bevond, als ook, waarin die zoude kunnen vervallen, wanneer men langer op het Eiland bleef. De Scheepsraad besloot daarop, met de *Chinezen* te accordéren, om de geheele Equipagie naar *Macao* te brengen; waarmede wij in het laatst van de maand April klaar kwamen. De *Chinezen* namen aan, ons allen met twee vischersvaartuigen (zijnde wij nog over de honderd zielen sterk) te *Macao* te brengen, alwaar alles, wat wij bij het gemaakte accoord schuldig waren, zoude moeten voldaan worden. Zij deden daarop eene offerande aan hun *Joosje*, of zoogenaamden God, en bedreven daarna groote vreugde, zeggende ons, dat wij allen behouden te *Macao* zouden komen. Den volgenden dag gingen wij allen op de praauwen, zijnde twee zeer kleine vaartuigen, waarom wij niet anders, dan hetgene hoogstnoodzakelijk was, konden medenemen. Versch water konden wij niet meer bergen, dan voor zeven etmalen. Wij namen de geborgene zijden stoffen van de Compagnie, eenige kleederen en andere noodzakelijke dingen mede, en lieten vele andere goederen, die wij niet konden bergen, in onze tent aan het strand staan. Wij gingen den 19den April, 's avonds ten 9 ure, met de zieken en gezonden aan boord, uitgenomen drie matrozen, die de reis, om de kleinheid der vaartuigen, niet durfden ondernemen. Wij waren in alles sterk aan boord honderd-en-drie man. Wij bleven, door tegenwinden, nog zeven etmalen aan het Eiland liggen. In dien tusschentijd kwamen tot in de veertig vischers-vaartuigen aan; zijnde de *Chinezen*, met de aangekomene, vierhonderd man sterk. Wij zagen hen dagelijks naar en van het wrak varen met geroofde goederen,

zonder dat wij het konden beletten. De *Chinezen* werden van dag tot dag brutaler, doordien zij meenden de overhand te hebben.

Wij lieten nu de schuit toetuigen, en door een' bootsmansmaat met 12 man bevaren, gevende hun de benoodigde levensmiddelen en water. Hierdoor kregen wij meerder ruimte op eene der praauwen, welke 60 man op had; wij voorzagen de Equipagie, zoo wel op de schuit als op de praauwen, van scherpe wapenen; ook hadden wij allen besloten, om, bijaldien de *Chinezen*, tegen verwachting, de wind goed wordende, ons niet wilden wegbrengen, ons dan met geweld meester van de twee praauwen te maken en naar zee te zeilen. Twee dagen vóór ons vertrek staken de *Chinezen* den brand in het wrak, en lieten hetzelve, tot het verkrijgen van ijzerwerk als anderzins, tot op het water afbranden.

Den 27sten April verlieten wij met de twee praauwen en de schuit het Eiland; de wind was ons gunstig, en wij waren met het ondergaan der zon het Eiland uit het gezigt. Na vijf à zes dagen gezeild te hebben, zagen wij land, en herkenden hetzelve aan eenen berg, genaamd de *Mandarijnkaap*, zijnde een der Eilanden bewesten *Macao*. De wind liep ons hierop tegen; ons water en eten was op, waarom wij naar het Eiland *Tacho* zeilden, en ons aldaar op nieuws van leeftogt voorzagen. Na twee dagen vertrokken wij wederom vanhier, werkten met tegenwinden tusschen de Eilanden door, en kwamen den 14den Mei allen behouden te *Macao* aan; onze boot met de manschappen was aldaar den vorigen dag aangekomen; en de drie matrozen, welke op het Eiland waren achtergebleven, waren met eene praauw op *Ainam* en vandaar op *Canton* gereisd, en kwamen, na verloop van twee maanden, mede te *Macao*.

Wij werden allen door de Commercieraden als ongelukkigen beschouwd; zij betoonden aan ons allen hunne bijzondere menschlievendheid, met ons van de benoodigde kleederen en voedsel te voorzien; er werd eene woning voor ons gereed gemaakt, waarin wij ons verblijf konden houden, en wachten tot de naastkomende Expeditie van *Hollandsche* schepen, om daarmede naar het Vaderland te kunnen komen. Ik ben ook behouden en gezond met een van die schepen, waarop de Equipagie verdeeld werd, bij de mijnen aangekomen.

DE

DE KERSAVOND IN MADRID.

Door BELMONT.

Niet om de eerwaardige vergadering der *Cortes*, of de een' QUIROGA, een' RIEGO door een dankbaar volk gevlochtene burgerkroonen, te beschouwen, draagt ons de vleugel der verbeeldingskracht naar *Madrid*; zelve met het opschikken der kersboomen voor onze geliefden, met de keus der geschenken voor onze vrienden bezig, dalen wij liever midden in de groote Koningsstad, op een van hare grootste, hoewel niet schoonste pleinen, de *Plaza Cebada*, neder, om aldaar de kersmarkt te beschouwen.

Kersnacht (*buena noche*) is voor de deur; alles is in beweging en werkzaamheid, om zijne toebereidselen te maken, en alle straten krioelen van bezige en nieuwsgierige menschen. De golvende menigte dringt zich in het bontste mengsel in den kring der winkels, der helder verlichte kramen rond; teedere moeders, door een' zwerm juichende kinderen verzeld; verwachtingvolle vrouwen aan den arm harer mannen, de *Cortejo* met zijne dame, de geestelijke consciencieraad met zijne Platonische vriendin, de wereldlijke minnaar met zijne uitgelezen, *petits-maîtres* en *petites-maîtresses*, eene groep lieve meisjes, voor ditmaal, het enkele maal in het jaar, aan het strenge opzigt van hare *duenna's* niet onderworpen; allen zoeken vermaak te geven en vermaak te ontvangen. Lachende, en aan eene uitgelatene blijdschap overgegeven, dat zij de strenge deugdbewaakters niet op hare hielen zien, huppelen de meisjes van winkel tot winkel, groepéren zich aan de deuren der naburige huizen, en zingen dartele liedjes met het naïve refrein:

Madre, la mi madre!
Guardas me poneis;
Que si yo no me guardo,
No me guardareis.

(Moeder, mijne moeder! gij stelt mij wachten; indien ik mij zelve niet bewaakte, gij zoudt mij niet bewaken.)

Alle kramen zijn met dure en goedkoope waren, met speelgoed, allerlei galanterien, zoete vruchten, likeuren en sterke dranken, in één woord, met alle ingrediënten tot eene aangename viering des genoegenvollen nachts gevuld. Van den

Spaanſchen Grande af, tot den bedelaar toe; vindt ieder kooper, naar den maatſtaf van zijne beurs en zijnen ſmaak, voldoening zijner wenſchen. Bij geheele ſcharen legeren zich de laatſten nu in de met *aguardiente* (gedistilleerde watergeest) in groote veelkleurige flesſchen pronkende winkels; in morfige gelapte mantels gewikkeld, verdrinken zij, hetgeen zij in de eerſte rij kramen ſomwijlen lomp en trotsch, ter eere van den kersnacht, den voorbijgangers afgebedeld hebben, tot dat de uitwerking daarvan zich zeer onwelvoegelijk openbaart. Welk een gewoel! Ontelbare verkoopers roepen de artikels van hunne kraam met een verward geſchreeuw uit; daar, waar eetwaren, vleesch, ſpek, boter, eijeren, visch, enz. te koop zijn, is het gedrang des te grooter. Burgers en handwerkslieden worſtelen zich met krachtige ribbenſtooten door het gewoel naar de verkoopers: hier verwarren zich twee in hunne lange mantels; daar valt er een, onder het luid gelach der omſtanders, halfdronken op den grond; hier rolt een korf met eijeren, daar een andere met broodjes onder de voeten der baldadige menigte, en honderd ſtemmen roepen op eens: *Ciga muchacha!* Zoo roept men gewoonlijk de dienstmeisjes.

Een oud privilegie der ſtad, uit kracht van hetwelk op dezen dag alle inkomende eet- en drinkwaren, voor zoo verre die een man op zijn' rug dragen kan, accijsvrij en gevolgelijk beterkoop dan op andere marktdagen zijn, vermeerdert met ieder oogenblik de maſſa der menigte, uit welke hier en daar welbepakte huisvaders, van hunne dienstmeisjes verzeld, den weg naar hunne woning nemen.

Aldaar aangekomen, vergeet ook de armſte zijne gewone ſoberheid; zonder roes kan de *buena noche* onmogelijk voorbijgaan; wijn en gebak worden in overmaat genuttigd; zelfs de anders ingetogene vrouwen drinken meer dan gewoonlijk, en ſtemmen, als van eene inwendige bedwelming van blijdſchap aangegrepen, mede in het algemeene jubel. Zelfs de geringſte moet, als zijne beurs zulks eenigermate toelaat, een' kalkoen op zijne tafel hebben, (een voor den kersnacht geſpaard lekker beetje) dien men, om hem een' voortreffelijker ſmaak te geven, lang vooraf met noten en olijven gevoederd heeft.

Naauwelijks is het Bacchantiſche maal geëindigd, en de bron der met *Valdepenas* gevulde bokshuid uitgeput, of alles ſtroomt van nieuws op de ſtraten en pleinen; muzikan-

ten en liedjeszangers zwerven rond; verliefde avonturen worden ondernomen; BACCHUS geeft gist in aller hoofden; en zoo gaat het in den draaistroom van uitgelatene blijdschap voort, tot dat, tegen twee ure na middernacht, de klokken der kerken en kloosters tot de kersmis luiden. Het gewoel bedaart, en in deze stemming snelt het bedwelmde volk naar de bedehuizen!

Ik kan met waarheid verzekeren, dat, in den kersnacht van 1809, (of de oorlog, die zoo menigen band der zedelijkheid verbreekt, moest eene uitzondering op den gewonen regel gemaakt hebben) in verscheidene kerken, na het eindigen der mis, het orgel bij het uitgaan den *Fandango* speelde, even alsof men het aandachtige volk uit eene korte inspanning wilde wekken, en in zijne vorige uitgelatene luim verplaatsen.

In de jaren van oorlog was op het schiereiland de kersnacht, gelijk in het algemeen alle kerkelijke feesten, op welke de matige *Spanjaard* doorgaans meer dan gewoonlijk drinkt, voor de vreemdelingen, die zich toenmaals in *Spanje* bevonden, voornamelijk voor enkele zich vermakenden, zeer gevaarlijk. Het volk had zich grootendeels bij den wijn vergeten, of veinsde zich, om des te ongestrafter buitensporigheden te kunnen begaan, dronkener, dan het was; reeds was hetzelve door een gloeijend fanatismus aangestoken, hetwelk in zijn' waan den moord van een' uitlandsch' vreedzaam' soldaat voor een des te heiliger werk hield, wanneer hij op een' feestdag, of, gelijk in den kersnacht, onder den fluijer van een' Godgewijden nacht, werd omgebragt. De policie moest een waakzaam oog houden; de patrouilles werden verdubbeld; zelfs de kerken met sterke wachten bezet. Ik had eens in de kerk van *San Salvador*, de voormalige Jezuitenkerk, de schoonste van *Madrid*, in den kersnacht met vijftig man de wacht, en naauwelijks bleven mij somwijlen een paar man overig, zoo veel hadden de anderen te doen, deels met geschillen te beslissen of beschonkenen uit den weg te ruimen, deels met rustverstoorders of verdachte lieden, wier mantel den in den gordel stekenden dolk slecht verborg, in hechtenis te nemen.

Bedaard, als de zon na een' langen hevigen storm, verrijst de dag na dezen woeligen nacht. De hartstogten hebben uitgeraasd; eene algemeene stilte bedekt *Madrid*; en, wanneer men nu hetzelfde volk devotelijk naar de kerken

gaan, en vandaar stil naar huis keeren ziet, zou men de beelden van den vorigen nacht voor een door eenen droom verwekt goochelspel der verbeelding houden.

DE DRIEDUBBELE HEER VAN VIERKOTTEN.

Eene ware Gebeurtenis.

In de eerste helft der vorige eeuw diende te *Dresden*, onder de Koninklijke lijfwacht te voet, JOZEF VAN VIERKOTTEN, als Overste-luitenant; een zeer braaf, maar tevens zeer zonderling en grotsch, of liever ijdel man. Hij droeg het geheele jaar door, wanneer zijn dienst zulks maar eenigzins gedoogde, regelmatig om den anderen dag eene veranderde kleeding, nu eens *uniform*, dan weder burgerdragt, en wandelde bij gunstig weêr elken avond over de brug der *Nieuwstad*. Met zijne *uniform* was altoos een *Spaansche* rotting met gouden knop, als hoogste sieraad, verbonden; met zijne burgerlijke kleeding eene gouden snuifdoos, met briljanten omzet. Beide deze kostbaarheden werden echter nimmer te gelijk gedragen, maar steeds afwisselend de eene na de andere, en hierbij was hij dan gewoon, de handen op den rug, zoodanig met dezelve te spelen, dat zij den genen, die achter hem ging, noodwendig moesten in de oogen vallen; 't welk hij met opzet deed, ten einde zij door allen mogten bewonderd worden.

Gelijk de schipper den wind in zijn voordeel zoekt te krijgen, zoo trachtte VIERKOTTEN de zon, en somtijds zelfs de maan, te winnen, opdat zijne kostbaarheden regt schitteren mogten; vooral deed hij zulks, wanneer er Dames voor hem uit gingen, op welke hij indruk wilde maken. Alsdan zocht hij, hoe moeijelijk hem, als podagrist, zulks ook viel, door verdubbelde schreden zijne voorgangeressen te overvleugelen.

Onder de eigendommelijke bijzonderheden van dezen man behoorde ook zijne ligchamelijke gestalte; hij was, hoezeer dan ook misschien niet de allerlangste, toch voorzeker, met uitsluiting alleen van teringzieken, de allermagerste man van geheel *Dresden*, om welken de kleeren als op een' kleerknaap hingen, en op wiens kuiten, vooral wanneer hij in burgerkleeding met witte zijden kousen wandelde, duidelijk geschreven stond: *Fuimus Troës*; dat is, volgens de zeer ge-

leer-

leerde noten van MINELLIUS, *non amplius fumys* (wij zijn niet meer.) Hij behoorde verder onder die elegante Heeren, die, hoezeer zij de middaglijn des levens reeds lang gepasseerd zijn, toch altoos meenen, dat zij nog na bij den opgang verkeeren. Zijne kleeren waren steeds naar de nieuwste snede vervaardigd, en zijne *goud-* en *zilver-galons*, destijds het uithangbord van alle voorname en rijke lieden, de breedste en blinkendste.

Was het te verwonderen, dat deze man overal bekend en menigmalen bespot werd? Dit geschiedde ook niet zelden door de jonge Officieren van het garnizoen, aan welke dan VIERKOTTEN, daar hij hun doorgaans den voorrang op *assemblées* bij de Dames moest laten, den afstand tusschen eenen Oversten-luitenant en eenen gewonen Luitenant veelal elders op het krachtigst deed gevoelen.

Dit was dan ook eens op een *cercle* bij den Gouverneur van *Dresden*, den Graaf VAN WACKERBARTH, gebeurd. VIERKOTTEN maakte, namelijk, aldaar zijn hof bij eene schoone *Poolsche* Dame, die hem echter des te koeler ontving, hoe vuriger zij door eenige jonge Officieren der *Chevaliers-Garde* werd aangebeden. Onder deze waren vooral zekere *Marquis* DE BRONNE en *Comte* DE CHAVANNE, aan welke de *Duitsche* gek zeer belagchelijk toescheen. Zij namen hem dus zoo geducht onder de roede hunner bespotting, dat hij zich ten laatste meende genoodzaakt te zien, hen, onder de betuiging, *dat zich een moedig* Duitsch *paard door* Fransche *ezels niet ongestraft, liet schoppen*, tegen den volgenden dag uit te dagen.

BRONNE en CHAVANNE schertsten nu nog te meer met hunnen mageren en krachteloozen vijand, beloofden, met een spottend gelach, zich te zullen laten vinden, en verhaalden het voorts aan ieder in den geheelen kring, dat zij op morgen met den uitgedroogden VIERKOTTEN vechten moesten.

De Koning, wien het dien zelfden avond nog ter ooren kwam, wenschte den twist gaarne in der minne bijgelegd te zien; want hij achtte VIERKOTTEN, als een braaf Officier en regtschapen man, zeer hoog, en meende in de gegevene omstandigheden het ergste voor hem te moeten vreezen. Hij liet hem dan ook nog dien zelfden avond, na 10 ure, tot zich roepen, en bood aan, bij eene kabinetsorder, aan

beide partijen het tweegevecht te verbieden, ja zelfs aan beide Officiers den volgenden dag hunne demisfie te geven.

VIERKOTTEN verzocht daarentegen, als de hoogfte gunst, dat zoodanig bevel toch niet mogt gegeven worden, daar hij het met die jonge *Franfche* ezels wel klaren zou. En dit gefchiedde ook inderdaad.

Daar hij in zijne jeugd een der beste fchermers geweest was, bezat hij nog bekwaamheids genoeg, den degen met beleid te voeren; aan moed ontbrak het hem ook niet; toorn zoo wel als het beleedigd eergevoel deden het overige; en zoo fchoof hij dan ook werkelijk deze beide helden van zijnen hals, op eene wijze, als hij den Koning beloofd had. De een werd, namelijk, aan den regter arm, de ander in de borst gewond; het meest leed echter bij hen hoofd en hart, want noch BRONNE, noch ÇHAVANNE kon het verkroppen, dat de oude uitgedroogde ridder te hunnen koste met hen eene lans gebroken had. Natuurlijk werd deze tweekamp het onderwerp der gefprekken van geheel *Dresden*, en vooral ten hove; zelfs bragt een hekelaar een fpotgedicht in omloop van een oud *Duitsch* paard, dat twee jonge *Franfche* ezels vertrapt had. De getuchtigden, reeds van zelve vol fpijt, werden nu nog meer verbitterd door den fpot, dien zij daarover moesten verduren, en befloten derhalve, zich weder aan hunnen vijand te wreken; 't geen ook, acht dagen na het tweegevecht, gefchiedde.

VIERKOTTEN ging weder, als naar gewoonte, in den manefchijn over de brug der *Nieuwftad* wandelen, den rotting met den gouden knop op den rug houdende. Toen hij aan het destijds zoogenaamde *Obelisken-gebouw*, thans de hoofdwacht der *Nieuwftad*, gekomen was, werd hem op eenmaal de rotting uit de hand gewrongen, en tevens ontving hij daarmede eenige zoo geduchte ftreken over zijnen mageren rug, dat hem hooren en zien verging. Het was de *Marquis* BRONNE, die hem aldus onthaalde, en den ftok bovendien medenam. Voordat VIERKOTTEN nog weder op zijn verhaal kon komen, was de ftokdief reeds lang verdwenen. Al het geroep baatte niets, even min als de wacht bij het *Obelisken-gebouw*, of de op zijn gefchreeuw toegefchotene menigte. VIERKOTTEN moest zich vergenoegen met de flagen mede te nemen, die hij niet had kunnen ontwijken, en, als beftolene, misfen, wat hij niet kon wederkrijgen. Verfchrikt en vol fpijt gaat hij terftond naar huis, en berigt het voor-

ge-

gevallene? nog dien zelfden avond aan den Koning; tevens het vermoeden te kennen gevende, dat hem deze pots waarschijnlijk gespeeld was door de beide Officiers, met welke hij onlangs in tweegevecht was geweest. Hoe natuurlijk dit vermoeden ook ware, men kon echter hierop alleen niet afgaan; de Koning beklaagde hem dus, maar daarbij bleef het.

Den volgenden avond wandelde VIERKOTTEN op nieuws, naar zijne gewoonte, over de meergemelde brug, met de handen op den rug, en de prachtige snuifdoos in zijne regterhand ronddraaijende. Thans gaat hij echter, uit voorzigtigheid, niet tot aan het *Obelisken-gebouw*, maar blijft gedurig op de brug, zich te midden van zoo vele wandelaars, en bij helderen maneschijn, voor alle overvalling veilig achtende. Toen hij nu tot aan het *Christus-beeld* genaderd is, gaat hem een man voorbij, in eenen met goud geboorden mantel gewikkeld, haalt van onder denzelven iets voor den dag, dat in een' witten doek gewonden is, werpt het, naauwelijks 10 schreden van hem van daan, in de *Elbe*, en loopt spoedig weg.

Hetgeen in het water geworpen is, plompt en zinkt; maar de doek blijft nog drijven. „ Dat was een kind," denkt iedereen met ijzing en afschrik; terwijl DE BRONNE, die slechts een' grooten steen in het water gesmeten had, in zijne vuist lachte over den schrik, dien hij zoo algemeen had doen ontstaan. Alles loopt intusschen naar de leuning van de brug, om in het water te kijken, en den armen worm te beklagen. Ook VIERKOTTEN blijft staan: nog huiverende over de vermeende gruweldaad, draait hij de doos met hevigheid in zijne hand rond. Inmiddels sluipt CHAVANNE ijlings achter hem, grist hem de doos uit de hand, en, eer de verbaasde man nog omziet, is hij reeds verdwenen. Met eene door woede gesmoorde stem roept VIERKOTTEN: *houdt den dief!* Maar de nieuwsgierigheid der menigte, en derzelver geklag over het arme kind, dat in de *Elbe* ligt, gedoogt niet, dat iemand daar acht op geeft. Hij zelf is ook al te zeer van zijn stuk, dan dat hij den dief zou hebben kunnen achterhalen, en, eer hij de omstanders door het verhaal van zijn ongeluk tot deelneming bewogen heeft, is deze reeds lang buiten de slotpoort, waar hij zich, met langzamen tred, onder de wandelaars vermengt. Wie zou nu in den man met zijne fatsoenlijke kleeding, in den rok met een' smallen gouden boord, den dief zoeken? Er zat niet anders op; VIERKOT-

TEN moest heden op nieuws, even als gisteren, treurig over zijn verlies, en woedend over zoodanige ſtoutheid, zonder zijne gelielde kostbaarheden naar huis wandelen.

Thans begon hij te gelooven, dat het onweder uit eenen anderen hoek moest komen; want hij hield zich overtuigd, dat, hoe verbitterd zij ook tegen hem mogten zijn, Officiers van de *Chevaliers-Garde*, *hommes d'honneur*, en Kamerheeren van den Koning van *Frankrijk*, toch onmogelijk ſnuif-doos- en rottingdieven konden zijn. Alle naſporingen der Politie, om de geſtolene goederen terug te krijgen, waren zonder vrucht. VIERKOTTEN moest zich derhalve in zijn lot ſchikken, en zijne magere handen, hoe gaarne hij ze ook op zijnen rug had gedragen, toen, naar algemeen gebruik, zoolang in den broekzak of in de opening van het vest ſteken, tot dat zijn gemis weder zou vergoed zijn.

Men begon de zaak al meer en meer te vergeten. Omtrent een half jaar naderhand namen BRONNE en CHAVANNE hun affcheid, om naar *Frankrijk* terug te keeren. Niemand was daarover meer verheugd dan VIERKOTTEN; want, hoezeer ook hun twist door het tweegevecht geëindigd was, waren zij toch altijd zijne tegenſtrevers, die hem overal met kleine plagerijen kwelden, welke, zoo hij elke derzelve met eene uitdaging had willen beantwoorden, hem beſtendig op de kampplaats zouden hebben bezig gehouden. Op den ochtend, toen deze beide Heeren zouden vertrekken, 't welk aan VIERKOTTEN zeer goed bekend was, riep hij, nog naauwelijks ontwaakt, aan zijnen knecht, toe te zien, of de beide *Franſche* ezels (want zoo noemde hij hen ſteeds ſedert dat ergerlijk geval) reeds vertrokken waren.

VIERKOTTEN woonde, namelijk, in de *Nieuwſtad*, digt bij de poort, door welke deze Heeren vertrekken moesten; hij had dus aan zijnen STOFFEL bevolen, zijn ontbijt niet eerder te brengen, voordat de beide Officiers zouden voorbij zijn. Toen hij eindelijk deze aangename vredesmare hoorde, gevoelde hij zich als verjongd, en betuigde, dat hij nu ook den tegenwoordigen dag met een opgeruimd gemoed wilde genieten. Hij was, namelijk, op nieuws bij den Graaf VAN WACKERBARTH op een *ſouper* genoodigd, waar men den geboortedag dier ſchoone *Poolſche* Dame vieren zou, om welker wille hij met de beide Officiers twist gekregen had.

Men kwam tegen het vallen van den avond bijeen. Het gezelſchap was even talrijk als aanzienlijk. Juist toen men zich

zich aan tafel plaatst, laten zich twee Heeren VAN VIERKOTTEN bij den Heer des huizes aanmelden. Daar de Graaf VAN WACKERBARTH een bezoek, zoo laat, en juist nu men aan tafel gaat, zeer vreemd vindt, roept hij zijnen gast van gelijken naam ter zijde, en vraagt hem, wie deze Heeren toch wel zijn mogten, die op zulk een ongelegen uur kwamen, daar hij geen hunner meende te kennen. Toen nu VAN VIERKOTTEN verzekerde, geene bloedverwanten van zijnen naam te hebben, verzocht hem de Graaf, dat hij met hem wilde gaan, om die Heeren te zien. Maar, Hemel, welk eene verschijning! Twee Overste-luitenants VAN VIERKOTTEN in eigen' persoon van top tot teen, de een in militaire, de ander in burgerkleeding, beide met de handen op den rug; juist zoo als die Heer gewoon was te wandelen!...

De Heeren BRONNE en CHAVANNE hadden, namelijk, zich verkleed, en met eene veranderde stem als zoodanig laten aandienen; maar, terwijl de bediende Heenging om hen aan te melden, hadden zij twee, dien Heer sprekend gelijkende, poppen in de voorzaal geplaatst, en zich daarop ijlings verwijderd. Bij het zien zijner evenbeelden deinsde de Heer VAN VIERKOTTEN met een' schreeuw van verbaasdheid terug; terwijl de Graaf VAN WACKERBARTH in een lagchen uitborst, dat tot in het naaste vertrek, waar de gasten zich bevonden, gehoord werd. De eerste was echter zoo zeer ontzet, dat hij bijna in flaauwte viel; want de vroegere schrik deed hem het ergste vreezen.

WACKERBARTH riep om hulp, en ijlings kwamen en gasten en bedienden toeschieten; maar hoe meer aanschouwers, hoe meer lagchers, want zulk eene overeenkomst met het daarbij staande origineel moest wel ieder de lever doen schudden.

Nadat men nu het oorspronkelijke een weinig gesterkt en eevreden gesteld, en de kopijen genoegzaam van voren beschouwd had, werden zij ook van achteren bekeken; en nu schaarde zich VIERKOTTEN zelf almede onder de lagchenden, want de militaire pop hield in de op den rug gebogene hand den pronkrotting, en de burgerlijke op gelijke wijze de pronkdoos, welke den armen man op die beide onvergetelijke avonden uit de handen gespeeld waren.

Het wedervinden dezer dierbare panden deed weldra alle schrik en ergernis verdwijnen; en, zich verheugende als een

kind,

kind, wilde hij juist de hand uitstrekken om deze kleinooden terug te nemen, toen BRONNE en CHAVANNE, die dit geheele tooneel op den trap hadden aanschouwd, in reisgewaad binnenstoven, en beurtelings den Heer VAN VIERKOTTEN zoo hartelijk omhelsden, dat hij daaronder bijkans verstikte, onder het geroep: „ *Adieu*, *Monsieur* VON VIERKOTTEN — *adieu pour jamais!* — *Les anes Français se recommandent au cheval Allemand.*" En hiermede vlogen zij den trap af, de deur uit, op hunne paarden, en jaagden weg,

Dat ros en ruiter snoven,
En kei en vonken stoven.

Thans waren VIERKOTTEN de oogen ten volle geopend omtrent de personen, die hem weleer stok en doos zoo listig uit de handen gewrongen hadden, en hem bovendien, met den eersten, nog zoo pijnlijk hadden toegetakeld. In de eerste opwelling zijner drift wilde hij dan ook de *anes Français* onverwijld najagen. Zelfs boden zich eenige jonge Officieren uit het gezelschap, die den braven man opregtelijk vereerden, daartoe aan. De Dames spraken echter zoo vele lieftalige woorden des vredes, zeggende, dat men ook maar even zoo doen moest, alsof men van eenen ezel getrapt ware, dat VIERKOTTEN zich eindelijk liet bevredigen, en zich troostte met het wedervinden zijner geliefde kostbaarheden.

EDELE DAAD VAN MEVROUW DE GEOFFROY.

Door K. MUCHLER.

De geestige Mevrouw DE GEOFFROY liet eens twee schilderijen van hare eigene vinding bij den beroemden kunstschilder VAN LOO vervaardigen. De eene verbeeldde eene Muzijkzaal, met een welbezet orkest en een groot aantal hoorders en hoorderessen; de andere vertoonde een gezelschap in *Spaansch* kostuum. De kunstenaar had beide stukken met den grootsten smaak en vlijt uitgevoerd, zoodat zij tot de gelukkigste voortbrengselen van zijn meesterlijk penseel behoorden. VAN LOO vroeg voor deze stukken 3000 Livres; maar Mevrouw DE GEOFFROY, die met dezelve zeer ingenomen was, zond hem, behalve eenen zeer verpligtenden brief, nog 1000 Livres meer.

De-

Deze ſchilderſtukken werden algemeen zeer geprezen, en het geroep daarvan verſpreidde zich weldra tot zelfs verre buitenslands.

Toen nu YAN LOO geſtorven was, en, gelijk, helaas! bij zoo menigen kunſtenaar het geval is, zijne erfgenamen juist niet in de gunſtigſte omſtandigheden had achtergelaten, beſloot Mevrouw DE GEOFFROY, de beide ſchilderſtukken van dezen voortreffelijken kunſtenaar, die nu, nadat de hand, die weleer zoo meesterlijk het penſeel voerde, verſtijfd was, aanmerkelijk in waarde geſtegen waren, openlijk ten verkoop aan te bieden. Zij werden te dien einde in de *Louvre* ten toon geſteld, opdat ieder ze zien en over derzelver waarde zou kunnen oordeelen.

CATHARINA DE II, Keizerin van *Rusland*, hiervan kennis gekregen hebbende, gaf bevel, deze ſtukken voor eenen onbepaalden prijs te koopen. Bij de openlijke veiling kwam het hoogſte bod tot op 34,000 Livres, voor welken prijs de Keizerin eigenaresſe werd, die denzelven ook terſtond bij de ontvangst deed betalen. Mevrouw DE GEOFFROY had naauwelijks dit geld ontvangen, of zij zond 30,000 Livres, zijnde het montant van 't geen de verkoop meer dan de voorheen betaalde gelden had opgeleverd, aan de weduwe van den kunſtenaar, en deed die ſom van den volgenden brief verzeld gaan:

Mevrouw!

Vóór eenige jaren heb ik uwen echtgenoot, op twee ſchilderijen, 4000 Livres voorgeſchoten. Daar hij echter wel zag, dat deze ſtukken mij bij uitnemendheid bevielen, had hij de goedheid mij die te laten, en ze nooit weder terug te vragen. Ik heb dezelve nu gisteren verkocht voor eene ſom, die mij het genoegen ſchenkt, u hierbij nog 30,000 Livres, als uwen wettigen eigendom, te doen toekomen. Ik had misſchien, vóór ik het waagde den verkoop dezer ſtukken te doen, uwe toeſtemming tot denzelven moeten vragen. Ik bid u echter, dit verzuim niet aan gebrek van achting, maar aan eenen vriendſchappelijken ijver toe te ſchrijven, om u van dienst te zijn; en houd u overtuigd, dat ik, met dezelfde gezindheid, ſteeds zal blijven, enz.

DEUGD

DEUGD HET ÉÉNIGE WARE GOED.

Mensch! beheersch de woeste driften
Met den u betrouwden ſtaf!
Buk niet voor die dwingelanden;
Sta hun uw gezag nooit af!
Dan, als ge aan Gods liefde en goedheid
Steeds onwankelbaar gelooft,
Biedt gij den verbolgen' rampſpoed
Fier en onverſchrokken 't hoofd.

Gij, die Peru's goudmijn plondert
En met buit haar kust ontſnelt,
Dobber in uw vlotte woning
Rond op 't ſtuivend pekelveld;
Doem u zelven, vele jaren
't Graf te zien in 't zwalpend nat,
En den dood in wolkgevaarten,
Waar het zeeſchuim tegenſpat. —
Wijsgeer! aan wiens ſcherpe blikken
Geen verborgenheid ontgaat;
Die van uw gewaande hoogte
Soms meewarige oogen ſlaat
Op uw broeders, die ge als rupſen
Kruipende in het voetſtof duldt,
Schoon (wat kennis u beſtrale)
Nacht zoo vaak uw ziel omhult. —
Helden! gij, die draaft langs 't eerſpoor,
En van roem op 't ſlagveld droomt,
Waar, uit meer dan duizend kraters,
De ontheilzwangre lava ſtroomt;
Gij, die uw' gekroonden meester
Stijgen doet ter zegekar,
En uw daden ziet beloonen
Door een fraaije ridderſtar.

Wezens van een hoogere orde
Zien, uit hunn' verheven' kring,
In u, opgeblazen wijsgeer!
Slechts den zwakken ſterveling;
Zien in u, o dappre helden!
Zien in u, wien gouddorst plaagt,

Wei-

Weinig meer, dan een gewormte,
Dat aan distelstruikjes knaagt.
't Vlugtig oogenblik des levens,
Is het waard', dat gij 't besteedt
Aan de stoute reuzenplannen,
Die gij, mat van zorgen, smeedt?
Hij, die overwonnen volken
Heden dorst in boeijen slaan,
En van neêrgestormde schansen
Wappren liet de zegevaan;
Die door dappre legioenen
In zijn vaart niet werd gestuit, —
O! diezelfde wordt ligt morgen,
In het graf, der wormen buit.
Dan stort soms 't gevaarte omverre,
Dat voor de eeuwen scheen gesticht,
En houwoelen sloopen 't standbeeld,
Hem van marmer opgerigt.

Maar, verbeelding! hoe? gij voert mij
In het nevelachtig dal
Van de sombre schimmenwereld,
Waar de booswicht vloekt zijn' val.
'k Zie den trotschen Alexander,
Van wiens woesten wapenkreet
Eens de wereld heeft gedaverd,
Toen hij haar begroef in leed;
Toen hij over puin en lijken
Trad op Indostan's gebied,
Waar de Ganges breede golven
Langs verzengde boorden schiet;
Toen hij, als een alverdelger,
Den ontboeiden vloed geleek,
Die, zijn' oeverwand ontzwollen,
Overplaste de vruchtbre streek:
'k Zie op een' cipressen-heuvel
Hem verlaten, eenzaam staan;
Wanhoop fonkelt in zijne oogen;
Vloek bedekt zijne euveldaân. —
Maar, verbeelding! toef niet langer
In de treurige valei;

Voer

Voer mij weder, op uw vleuglen,
In der wereldburgren rij!

O! al hield ook onze leeftijd
Der planeten duur omvat,
Dan zelfs baatte ons eer noch wijsheid,
Noch de opeengehoopte ſchat.
't Is een edeler verlangen,
't Welk de reine ziel vervult;
Want haar oorſprong is de Hemel,
Die haar ſchoonſte hoop vergoldt.
Beeld der vlekkeloze Godheid!
Deugd! met wie wij zoo gerust,
Op de holle zee des levens,
't Steven wenden naar de kust;
O! gij blijve ſteeds de vuurbaak,
Die de kiel voor ſchipbreuk hoedt:
Dan zien we eens de kalme haven,
Al beſtookt de orkaan den vloed;
Dwars door wrakken, klip en banken
Zien wij onzen togt verſneld
Naar het vaderland der ruste,
Waar geene onrust ons meer kwelt.

BOEREN WERELDKENNIS.

Mijn zoon zal in het Regt ſtuderen,
Tweeduizend daalders liggen klaar.
Wat zegt gij, buurman Veldenaar?

Gij kunt het Regt hem laten leeren,
Och ja! maar gij ſmijt tijd en geld
In 't water; 'k heb 't u reeds gemeld.
Want waar toch ziet gij ('t kan mij deren)
Naar Regten land en volk regeren
In dezen tijd? Neen, vriend! Geweld
Is 't, wat men 't Regt in plaatſe ſtelt.

Wel nu! zoodra mijn zoon de Regten heeft geleerd,
'k Zal zorgen, dat hij dan ook in 't Geweld ſtudeert.

Naar het *Hoogduitsch*. J. W. IJ.

MENGELWERK.

IN HOEVERRE STROOKT HET AANZIEN EN GEZAG VAN ONZE ZOOGENOEMDE FORMULIEREN VAN EENIGHEID MET DE GRONDBEGINSELS BIJ DE HERVORMING AANGENOMEN EN NOG DOOR ONS GEËERBIEDIGD?

Door

R. POSTHUMUS,

Predikant te Waaxens en Brantgum.

Wat is de mensch zich zelven ongelijk! zingt ergens, zoo ik meen, onze beroemde POOT. Hoeveel waarheids ligt er in deze weinige woorden! Hoevele bewijzen treffen wij overal bij den mensch aan van afwijkingen van eenmaal aangenomene en trouw gevolgde grondstellingen, van trouweloosheid aan eens bezworene beginsels, van verandering van eens geheiligde begrippen en meeningen, van strijd tusschen woorden en daden! De Kerk- en Wereldgeschiedenissen roepen ons, bijna op iedere bladzijde, toe: *wat is de mensch zich zelven ongelijk!* Zijn ook wij allen geene bewijzen voor deze waarheid? Leert onze eigene ervaring ons niet, bij opmerkzaam nadenken en beschouwen, dat ook wij, de een meer, de ander minder, aan deze onbestaanbaarheden, aan deze ongelijkheden onderworpen zijn? Niemand maakt hierin eene geheele uitzondering. Wilt gij voorbeelden uit de geschiedenis des Christendoms, opdat wij nader tot de zaak komen, vergunt mij dan, daar dit het meest met mijn doel overeenstemt, uw oog te doen vallen op twee groote mannen, CALVIJN en BEZA. Welke namen! welke geleerde mannen! maar welke treurige bewijzen tevens van de waarheid: wat is de mensch zich zelven ongelijk! Ik wil deze mannen niet te streng beoordeelen; ik wil,

zoo zeer als iemand anders, hunnen bijzonder groote verdienſten regt laten wedervaren: maar hen van onbeſtaanbaarheden met zich zelven en de zoo duur betaalde, met zoo veel bloeds betaalde grondbeginſels der Hervorming vrij te ſpreken, dit vermag ik niet. En wie uwer, mijne Leèrs! vermag dit, wanneer hij CALVIJN eenen ongelukkigen SERVETUS, omdat hij niet eenſtemmig met hem dacht, en zekere Theologiſche begrippen anders opvatte, door zijnen invloed en bemoeijingen, te *Geneve* ziet ten brandſtapel voeren? Wie uwer kan dit, wanneer hij eenen BEZA, met overleg en nadenken, een boek ziet ſchrijven, ten betooge: *dat het geoorloofd, ja pligt is, ketters te dooden?* Waren zij dan daarom ter Roomſche Kerke uitgegaan? Hadden zij dan alleen daarom in den ſchoot der Moederkerk zoo vele *Auto da Fe's* zien aanrigten, om dezelve in hunne nieuwe gemeenſchap zoodra mogelijk te vernieuwen? — daarom de grondregels der oude Kerk vaarwel gezegd en met betere verwisſeld, om weldra tot dezelve terug te keeren? Men zette dit alles niet enkel op rekening van den geest dier tijden. Er leefden toen toch ook een MELANCHTHON, een MENNO SIMONS, een HUBERT DUIFHUIS. Neen! ons beperkt verſtand, het flaauwe licht onzer rede, maar al te vaak door de nevels der driften verdonkerd, welke voedſel en opwekking ontvingen uit den geest en de omſtandigheden der tijden, zijn de oorzaken dezer bejammerenswaardige onbeſtaanbaarheden.

Ook de latere geſchiedenis onzer Kerke levert maar al te vele proeven op van de waarheid van POOT's gezegde. Zal ik hier voorbeelden van aanvoeren? Zij zijn bekend genoeg. Wij behoeven alleen de geſchiedboeken onzes Vaderlands open te ſlaan, om er van overtuigd te worden, dat men naderhand ook maar al te weinig aan zich zelven is gelijk gebleven. Zoo heeft men ook ons Hervormd Genootſchap wel eens van ongetrouwheid aan de grondregels der Protestanten, van ongelijkheid aan zich zelven beſchuldigd, in de invoering en vestiging van de *Formulen van Overeenſtemming*, welke de Dordrechtſche

ſche Kerkvergadering, in 1618, 1619 gehouden, heeft bepaald, en als kenmerkende leuzen van ons Kerkgenootſchap ingevoerd. Met hoeveel regt, of onregt, willen wij nu eens zien. Dit te overwegen en na te gaan, zonder vooroordeel, met Christelijke vrijheid, kwam mij in dezen tijd niet ongepast voor. Ik vraag des Lezers verſchooning, als ik mogt mistasten, en zijne liefderijke teregtwijzing, als ik onderweg verdwalen mogt.

Drie vragen zal ik beantwoorden:

I. Welke zijn de grondbeginſels, bij de Hervorming omhelsd, en door ons nog geëerbiedigd?

II. Wat aanzien en gezag hebben de *Formulæ Concordiæ* bij ons?

III. Hoe zijn deze beide zaken met elkander te vereffenen?

I. Welke waren dan de grondbeginſels, bij de Hervorming aangenomen, en door ons nog geëerbiedigd?

Om dit wèl te beantwoorden, zal een korte terugtred in de tijden vóór de Hervorming, en een enkele oogſlag op derzelver geest, noodig wezen. En hoe beſchrijf ik u die tijden beter, dan met deze drie woorden: *het was nacht?* Willekeurige beheerſching der eeuwig vrije gewetens; geeſtelijk geweld aan alle kanten; gedrogtelijke bepalingen van hetgene men gelooven en doen moest, door het geeſtelijk Opperhoofd en zijne dienaren, waren het heerſchend kenmerk dier dagen. Vrij te denken, was zonde; onderzoek des onfeilbaren Bijbels, verboden; niet hetzelfde als de Kerk te gevoelen, van deze teedere moeder te verſchillen, doodzonde. Wat Openbaring, wat Christendom was, kon men alleen te *Rome* leeren, en dat leerde *Rome* met magt en geweld. De Kerk had alleen het regt en de bevoegdheid, om den Bijbel te verklaren; wat zij voorſchreef, moest de Christenheid blindelings gelooven, zonder onderzoek goedkeuren, aannemen; en wee hem, die het waagde, zich daartegen te laten hooren, of er zich tegen aan te kanten! De banblikſems, door *Romes* Opperprieſter geſmeed, van het Vatikaan afgeſlingerd, troffen, zonder miſſen, zijn hoofd,

en de brandſtapel was het loon van zijnen ijver. Toen, mijne Lezers, was er eenſtemmigheid in geloof! Toen waren er vermogende *Formulen van Eenigheid*, geſtevigd door zwaard en vuur, krachtig genoeg om alle ketterijen te weren en te vernietigen! Toen waren er ſtatige plegtigheden (om dit in het voorbijgaan op te merken) ten overvloede in den eerdienst der Christenen! — Maar, *o tempora! o mores!* dat zij nooit terugkeeren!

De geest des diepen ſlaaps, welke toen de menſchen bevangen had, werd eindelijk vervangen door een blij ontwaken. De magt der duisternis, door allerlei hulpmiddelen vermeerderd, bragt eindelijk van zelve licht voort. Overſpanning veroorzaakt ontſpanning, eene geheele vernietiging. Groote mannen, door Goddelijken moed en kracht bezield, beſtreden deze magt. Door verlichte Vorſten geholpen, maakten zij deze ketenen los, verlieten de oude Moederkerk, en vestigden eene nieuwe, waarin duisternis voor licht, ſlavernij voor vrijheid, Pauſelijke bepalingen voor vrij onderzoek moesten plaats maken. De Bijbel werd weder, voor allen, een geopend boek, waartoe ieder den vrijen toegang verkreeg.

Toen werd er door deze mannen een nieuwe tempel Gods op de puinhoopen van den vervallenen ouden geſticht. Op den voorgevel dezes nieuwen tempels ſtond geſchreven: *Gij zijt tot vrijheid geroepen, broeders!* Op het altaar lag de geopende Bijbel. Op het leergeſtoelte van dit gebouw Gods liet een LUTHER zich in deze waarlijk Apostoliſche taal hooren: *Ik wil vrij zijn. Ik wil niet, dat mijne navolgers zich* LUTHERANEN, *maar* CHRISTENEN *heeten. Ik wil mij door geenen Paus, Conciliën, Decreten laten binden.* Hierop predikte een CALVIJN, in den geest van JEZUS: *Sic, autem, habendum est: ut nobis affulgeat vera religio, exordium a Cœlesti doctrina fieri debere; nec quemquam posse vel minimum gustum rectæ ſanæque doctrinæ percipere, niſi qui ſcripturæ fuerit discipulus. Unde etiam emergit veræ intelligentiæ principium etc.* (*). En op eene

(*) *Inſtitut. ſuæ*, L. I. C. 6. § 2.

eene andere plaats: *Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ sunt, ut religionem nobis injiciant, quasi per se necessaria sit earum observatio, dicimus conscientiæ imponi, quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, sed cum uno Deo, negotium est conscientiis nostris.* (*) — Op deze plaats lieten zich, naderhand, de *Dordsche* Vaders op deze wijze hooren: *Credimus sacram hanc scripturam Dei voluntatem perfecte complecti et quodcunque ab hominibus, ut salutem consequantur, credi necesse est, in illa sufficienter edoceri.* Et paucis interjectis: *Sed nec cum Divinis iisdem scripturis ulla hominum, quantavis sanctitate præditorum, scripta, neque ulla consuetudo cum Divina veritate (veritas enim omnibus rebus antecellit), neque multitudo, neque antiquitas, neque temporum personarumque successio, neque concilia, neque decreta aut statuta, comparari possunt* (†).

Hoe sterk! hoe algemeen! De grondbeginsels der Hervorming zijn dus, met gezond verstand uit deze verklaringen afgeleid, deze: De Bijbel is de éénige bron van kennis, regel van geloof en leven. Elk Christen heeft de vrijheid niet alleen, maar is ook verpligt, om naar deze regelmaat, door gezond verstand en naar de gewone regels der uitlegkunde opgevat, (gelijk bij alle andere oude schriften) te denken, te gelooven en te handelen, zoo als hij, na onpartijdig onderzoek, met zijne eigene wijze van zien en overtuiging overeenkomstig bevinden zal. Niemand der Christenen heeft regt, om over zijner Medechristenen vrij geweten te heerschen, hem wetten van geloof en denken voor te schrijven, veelmin hem, om verschil in denken en geloof, te veroordeelen, te vervolgen en te mishandelen. Ieder moet dus uit eigene oogen zien; hij vermag dit; dit is een onbetwistbaar regt, hem door God geschonken.

II. Ziet daar de eerste vraag beantwoord. De tweede was:

(*) *Ejusd. Op.* L. IV. C. 10. § 5.
(†) *Confessionis Belg.* Art. 7.

was: Welk een aanzien en gezag hebben de *Formulæ Concordiæ* bij ons?

Dit is niet zoo gemakkelijk te bepalen, als het was, de grondbeginsels, bij de Hervorming aangenomen en door ons nog geëerbiedigd en gevolgd, vast te stellen. Wij moeten ons hier voor uiterſten, en wel, vooral, voor deze beide wachten: wij mogen, namelijk, aan den eenen kant, ons oor niet leenen aan hen, die, of uit domheid, of uit kwaadaardigheid, om zoo ons Genootschap in een belpottelijk licht te kunnen stellen, aan deze Formulen een gezag, gelijk aan, of zelfs boven, dat der H. S., toeschrijven; maar ook, aan den anderen kant, hebben wij ons te wachten van te hooren naar hen, die deze leuzen te laag aanslaan, om ze daardoor des te beter te kunnen verdedigen. Het geldt ook hier: *Iliacos intra muros peccatur et extra.* Hetgeen sommige heethoofdige en driftige Geestelijken, ook in de jongstverloopene Eeuw, van het gezag dezer Formulieren gezegd hebben, kan ons niet ten maatstaf dienen, om derzelver eigenlijk aanzien te bepalen. Men kan toch niet wel, hetgeen sommige, door driften en bijzondere inzigten opgewondene en gedrevene, Kerkelijken schreeuwen en schrijven, op rekening van een geheel Genootschap zetten. Maar, waar vinden wij dan dezen juisten maatstaf? Mij dunkt, zij kunnen hem ons het best ter hand stellen, die deze Formulen hebben ingevoerd en bekrachtigd: zij hebben ze hare plaats aangewezen: hunne stem kan hier alleen geldend wezen. Welaan! zoeken wij dit dan van hen te leeren.

Het Formulier, door de *Dordsche* Vaders, aangaande de kracht dezer ingevoerde Formulen, den Leeraren ter onderteekening voorgelegd, kan ons dit duidelijk leeren. Daarin wordt door hen verklaard: dat zij de leer, in de Formulieren begrepen, bijzonder ten aanzien der vijf bekende punten, erkennen voor *de eenige ware, met de H. S. overeenstemmende, leer.* Daarin belijden zij, niets, daarmede strijdig, te zullen leeren, of in het geheim, of in het openbaar. Daarin onderwerpen zij zich, ingevalle van afwijking, aan onderzoek, aan de straf, hierop bepaald,

paald, of van opschorting in, of van geheele afzetting van hunnen dienst, zoo zij niet te regt gebragt kunnen worden. — Andere Provinciale Synoden hebben naderhand ook een dergelijk Formulier ontworpen voor de Candidandi der Hervormde Kerk.

De Formulieren bevatten dus, naar het doel van derzelver invoerders, de hoofdsom van de éénige ware Bijbelleer. Al wat daarmede niet overeenkomt, is niet alleen niet Gereformeerd, maar dwaling, onbijbelsch. Of de instellers van dezelve dit ook tot de bewijzen voor de stellingen, in dezelve voorgedragen, uitstrekken, durf ik niet bepalen. De Formulieren, oorspronkelijk of verdedigingsschriften der Protestantsche leer, of geloofsbelijdenissen, kregen en hebben dus, wel degelijk, eene verbindende kracht voor onze denkwijze; zij hebben, wel degelijk, het gezag van wetten, die hare overtreders aan straffen onderwerpen. Dit een en ander is duidelijk uit het aangehaalde Formulier van onderteekening; het is, helaas! maar al te vaak bevestigd door de geschiedenis van ons Genootschap.

III. Maar, dit is de derde vraag, hoe strookt dit aanzien en gezag met de grondbeginsels der Hervorming?

Vergunt mij, mijne Lezers! dat ik, om het teedere en kiesche van dit stuk, deze vraag al vragende beantwoorde. Kunnen onze denkbeelden wel het voorwerp van zulke wetten en bepalingen wezen? Is en blijft er niet een hemelsbreed onderscheid tusschen denkbeelden en bedrijven? Hoeveel verschil is er tusschen het gevoelen der Roomschen: *dat hunne Kerk, alleen den Bijbel op de regte wijze verklaren kan*, en dat gevoelen: *de éénige ware Bijbelleer is alleen in die Formulen begrepen?* Hoe strooken zij met de leer van CALVIJN: *dat de Bijbel de bron is, waaruit de Godsdienstkennis alleen ontspringen moet?* Hoe zijn deze Formulen overeen te brengen met de leer van denzelfden CALVIJN: *dat onze gewetens alleen met God te doen hebben; en dat, als menschelijke wetten, als in en om zich zelve noodzakelijk, ons als eene gewetenszaak worden voorgeschreven, ons geweten*

dan onregt geſchiedt, hetzelve dan ſnood mishandeld wordt? Hoe brengt men het met elkander overeen: dat menſchen, welke betuigen, *dat alle menſchen uit zich zelven leugenaars zijn, en ijdeler dan de ijdelheid zelve*, zoo naauwkeurig, zoo zonder dwaling kunnen bepalen, wat éénige ware Bijbelleer is, en, uit kracht hiervan, zulke kenmerkende leuzen van het éénig waar geloof invoeren? Kan men het van eenen jongeling, die pas de hoogeſchool verlaat, verwachten, dat zijne denkbeelden van den Godsdienst vast, grondig en bepaald genoeg zullen zijn, (al ſtemmen zij dan, bij zijne onderteekening van die Formulen, met dezelve ten volle overeen) om boven alle verandering verheven, en alzoo beſtendig en voor altijd dezelfde te zullen blijven? Is dit wel in den geest der Hervorming? Kan men het met de Christelijke liefde, met de vrijheid des gewetens, ons door God geſchonken, door zijnen Zoon gewaarborgd en bevestigd, overeenbrengen, dat men denzelfden jongen mensch, na langer of korter tijdsverloop, ijverig werkzaam in den Evangeliedienst, ter verlichting en verbetering zijner medemenſchen, met een min of meer talrijk gezin bezwaard, zonder uitzigten op eenig ander beſtaan, zonder iets anders geleerd te hebben, omdat zijne overtuiging zich nu niet meer rigten kan naar de leer in die Formulen begrepen, van zijnen post en hierdoor van zijn beſtaan ontzet, en zoo met de zijnen aan verarming, aan de grootſte behoeften en onheilen blootſtelt? Dit voorbeeld is niet overdreven: het geval, hier voorgeſteld, is maar al te vaak verwezenlijkt geworden. Hebben JEZUS en de Apostelen ons dit ook geleerd? Of gelijkt dit ook vrij veel naar gewetensdwang, waarvan de Hervormers zulk eenen ſterken en regtmatigen afkeer hadden?

Van de beantwoording dezer vragen hangt de beantwoording der hoofdvraag af. Ieder uwer, mijne Lezers! beantwoorde die voor zich zelven, naar eigene overtuiging; welke vrijheid ik ook voor mij zelven wenſche.

Ik zal hiermede de vraag voor beantwoord houden, en eindigen met de woorden en ook de denkbeelden de mijne

ne te maken van onzen verſtandigen Dichter J. DE KRUYFF *den ouden*, die op de afbeeldſels van onderſcheidene, in gevoelens verſchillende, Godgeleerden aldus zingt:

Zie hier een reeks Eerwaarde en Godgeleerde Schrijvers!
't Zijn Christenen te gaêr; doch meestal ſterke drijvers
Van hun bijzondre leer, te naauw, te ſtout bepaald.
Hoezeer elk hunner ſchreeuwt: „ze is uit Gods Woord gehaald!"
De waarheid is ſlechts één. Wie heeft haar dan gevonden?
Ik, zegt Calvijn. Maar zacht; dus ſpreken honderd monden.
Hier roemt ook Luther op: 't wordt van Armijn beweerd:
't Is Menno's taal: Socijns: dit 's 't geen het Pausdom zweert.
Wie zal dan in 't geſchil het regterambt bekleeden?
Hij, die onfeilbaar is; geen ander word' geleden.
Waar vindt men dien op aarde? In Romes Opperhoofd?
Neen! roept een Protestant; hij dwaalt, die zulks gelooft.
Hoe! ſtemt gij dit in ernst, en ſmeedt gij zelf een keten,
Uit heersch- of ijverzucht, voor 't eeuwig vrij geweten?
Wat heul, zoo Hierarchij dat dierbaar pand belaagt,
Schoon ze op onfeilbaarheid kwanswijs geen glorie draagt?
Gij voert noch galg, noch rad, in uwe kerkbanieren,
't Is waar. Maar ach! gij legt, door trotſche Formulieren,
Het vrij geloof aan band. Sluit ge uw gemeenſchap niet
Voor hem, die door geen' bril der Dordſche Vadren ziet,
Of Luther niet omhelst, noch Menno's leer wil ſtijven?
Wie ſchonk hun toch de magt, om wetten voor te ſchrijven?
Toon, toon hun lastbrief dan; of geef, met ſchuldige eer,
't Ontweldigde gezag aan Vorst Meſſias weêr,
Wiens hevige ongenade u anders ſtaat te vreezen.
Hij, Hij alleen, geen mensch, moet onze regter wezen.
Zoo groeije en bloeije een Kerk, die voor de vrijheid pleit!
Zoo blijv' haar kenmerk deugd, haar zuil verdraagzaamheid! (*)

CHRISTEN.

(*) *Gedichten van* J. DE KRUYFF, bl. 52, 53.

IETS, OVER DE KARAKTERS DER HOOFDPERSONEN IN DEN LUCIFER VAN VONDEL.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

Onder alle de uitmuntende kunstgewrochten, waarmede de onſterfelijke VONDEL onze Nederlandſche poëzij heeft verrijkt, verdient voorzeker zijn voortreffelijk Treurſpel, *Lucifer*, met onderſcheiding genoemd te worden. Inmers, van welk eene zijde men dit ſtuk ook beſchouwe, overal ontwaren wij ſchoonheden, welke, ieder op zichzelve, elk ander Treurſpel tot eene voordeelige aanbeveling zouden verſtrekken; doch die hier, door het veelomvattend *genie* van den Dichter, met elkander in verband gebragt, dat uitmuntend geheel helpen daarſtellen, hetwelk onze bewondering overwaardig is, en, met het hoogſte regt, bij de nieuwe uitgave van VONDEL's *Werken*, aan het hoofd van allen is geplaatst.

Bij de vervaardiging van dit Treurſpel niet zoo zeer aan geſchiedkundige daadzaken gebonden zijnde, beſtond er niets, hetwelk de verheffing der verbeeldingskracht van onzen Dichter eenigzins hinderlijk konde zijn; en vertoont zich dezelve dan ook, door het geheele ſtuk, in al hare ſterkte. Met één woord: de *Lucifer* is, in deszelfs geheele wijze van inkleeding en bewerking, de ſchepping van den éénigen VONDEL.

Om de groote en inderdaad zeldzame verdienſten van dit meesterſtuk in het licht te ſtellen, en dezelve alle, naar waardij, te ontvouwen, hebben wij thans de pen geenszins opgevat; deze, zoo uitvoerige als belangrijke, taak willen wij, voor het tegenwoordige, onaangeroerd laten, en ons vergenoegen met eene oplettende *beſchouwing der karakters van de hoofdperſonen, welke, in meergenoemd Treurſpel, ten tooneele worden gevoerd.* Deze beſchouwing, zoo onderhoudend en aangenaam op zichzelve, zal de verdienſten van onzen VONDEL ver-

eeren,

eeren, en ons overvloedige ſtoffe opleveren om uit te weiden in zijnen welverdienden lof. Vooraf zal het, tot beter verſtand eener karaktermatige beſchouwing der handelende perſonen, niet ondienſtig zijn, den inhoud van het ſtuk zelve op te geven.

Apollion, een der wederſpannige Overſten, was dan door *Lucifer*, den *Stedehouder*, naar de aarde afgezonden, opdat hij kennis zoude nemen *van Adams heil en ſtaet, waerin d'Almogentheden hem ſtelden.* Met zeker ongeduld wordt de terugkomst van den afgezonderten te gemoet gezien, inzonderheid door *Belzebub*, nevens *Belial* in gelijken rang en betrekking met *Apollion* geplaatst. *Belial* — en hiermede neemt het ſtuk een begin — heeft zich op weg begeven, om uit te zien, waar *Apollion* vertoeft; *Belzebub* verwacht beider terugkomst, en ſpoedig verſchijnt *Belial*, de op handen zijnde aankomst van *Apollion* aankondigende: deze treedt nu mede ten tooneele, en deelt een uitvoerig berigt mede van zijn wedervaren op den volbragten togt. Dit geheele verhaal, de geſteldheid van de aarde en het Paradijs, en de toeſtand der eerstgeſchapenen, behoort onder de meesterſtukken van VONDEL's geheel dichterlijken geest.

Het berigt van *Apollion* geeft, van tijd tot tijd, aanleiding tot geſprekken: in dezelve herkennen wij, al aanſtonds, trekken van *onteyredenheid* en *afgunst*, welke de ſprekers bezielen.

Ten ſlotte van het *eerſte bedrijf* verſchijnt *Gabriël*, mitsgaders *de Rey*. Als *Godts Geheimenistolck*, geeft hij, in het algemeen, kennis van 's Hemels raadsbeſluit aangaande den mensch, en zijne hooge waarde en verhevene beſtemming. *De Rey* betoont deszelfs verſchuldigde gehoorzaamheid, in eenen uitmuntenden koorzang.

Eene zamenſpraak tusſchen *Lucifer* en *Belzebub* opent het *tweede bedrijf*. Beiden zijn over de aankondiging van *Gabriël*, 's menſchen heilſtaat betreffende, uiterſt misnoegd, en raadplegen met elkander over de beſte wijze, om het raadsbeſluit des Hemels tegen te werken. *Gabriël* mengt zich in dit geſprek, en wendt alles aan, om

Lu-

Lucifer met de hooge bedoelingen der Godheid te bevredigen, en hem tot onderdanige gehoorzaamheid aan te ſporen: het einde van deze onderhandeling doet echter zien, van hoe weinig invloeds dezelve is geweest; gelijk dit dan almede blijkt uit een hierop volgend geſprek tusſchen *Lucifer* en *Belzebub*, waarbij zich later nog *Apollion* voegt. Laatstgenoemde brengt, wel is waar, eenige bezwaren in het midden, ontleend uit de hooge majesteit en het alvermogen der Godheid; dan, *Lucifer* weet die bedenkingen ſchijnbaar weg te nemen, en draagt *Apollion* den last op, om, nevens *Belial*, ſchikkingen tot den opſtand te beramen, en dezelve nader aan zijne beſliſſing te onderwerpen. Ten gevolge hiervan raadplegen beide Overſten met elkander, en de uitſlag hiervan is, dat men, met behulp van *Belzebub*, onder allerlei ſchoonſchijnende voorwendſels, den opſtand zal beproeven, en dat *Lucifer* aan het hoofd van denzelven behoort geplaatst te worden.

Deze raadſlag ſchijnt de goedkeuring van *Lucifer* en zijnen raad te hebben weggedragen; want, bij den aanvang des *derden bedrijfs*, vinden wij de wederſpannigen, hier en voorts *Luiciferisten* genaamd, zich jammerlijk beklagende over den voorrang, den mensch boven hen geſchonken. *De Rey* zoekt, integendeel, hen tot eerbiedige erkentenis van de vrijmagt en majesteit des Allerhoogſten over te halen: deze edele poging blijft evenwel zonder gevolg. Nu verſchijnen *Apollion* en *Belial*, zich onkundig veinzende van hetgene hier ſtoffe tot droefheid en beklag mogt opleveren: zij ontvangen hierop deswege berigt, en bevorderen nu, door listig beleid, de belangen van hunnen meester. Gedurende deze onderhandeling treedt *Belzebub* nader: insgelijks zijne onkunde voorwendende, verkrijgt hij van alles opening, met name van het voornemen der wederſpannigen, om hem en zijnen ſtandaard te volgen, en zich, onder zijn geleide, openlijk tegen het Goddelijk raadsbeſluit aan te kanten. *Belzebub* verzet zich nu, ſchijnbaar, tegen dit alles; terwijl hij hierin, door *den Rey*, ter goeder trouw, wordt onder-

derſteund. Gedurende dit tooneel verſchijnt *Michaël*, de *Veltheer*, rekenſchap vragende van het gebeurde: *Belzebub*, hem te woord ſtaande, ſtelt het voorgevallene van de gunſtigſte zijde voor, en waagt hierbij zelfs eene vergeefſche poging, om den Veldheer aan de zaak des opſtands te verbinden; dit mislukkende, laat hij voorts de *Luciferisten* derzelver belangen bepleiten. *Michaël* maakt aan dit geſprek ſpoedig een einde, en vertrekt eindelijk, door *den Rey* gevolgd.

Nu verſchijnt *Lucifer*, aan wien, door de afvalligen, het hoofdbeleid en opperbevel wordt opgedragen. *Lucifer* weigert dit, en weet zijne eigenlijke bedoeling listig te ontveinzen: dit zijn gedrag heeft dan ook het, voor hem, gewenscht gevolg; zijne aarzeling verſterkt den drang, ten laatſte nog door *Belzebub* vermeerderd; nu zwicht hij eindelijk, en als door nood en dwang overgehaald, zich alzoo, als ware het tegen zijnen wil, onderwerpende. Eindelijk wordt hem de eed van trouw gezworen, en ontvangt hij eene Godönteerende hulde; terwijl alles met een' oproerigen krijgszang beſloten wordt.

Het *vierde bedrijf* begint met een tooneel tuſſchen *Michaël* en *Gabriël*, waarbij aan eerstgenoemden bevel gegeven wordt tot het keeren des gewelds: *Michaël* wapent zich, en vertrekt nevens *Gabriël*. Daarop verſchijnen *Belzebub*, *Lucifer* en diens aanhang. Na eenige gewisſelde redenen, ten ſlotte waarvan *Lucifer* zelf zich, bij eede, aan de weêrſpannigen verbindt, worden wij verrast door de komst van *Rafaël*, die, in betrekking van *Beſchermëngel*, al het mogelijke aanwendt, om den algeheelen afval nog te voorkomen: dit tooneel is inzonderheid roerend en belangrijk. Aan het einde van een vrij uitvoerig geſprek, tuſſchen *Lucifer* en den Engel, meenen wij een' ſlaauwen ſtraal van hoop op mogelijken terugkeer der afvalligen te zien uitblinken; dan, ongelukkig ontvangt *Lucifer*, bij monde van *Apollion*, tijding van *Michaël's* aantogt, en — op eenmaal is alle hoop verdwenen. De *Luciferisten* trekken nu, met den Stedehouder aan het hoofd, ten ſtrijd. *Rafaël* vertoeft nog een oogenblik,

en

en ſtort zijn weemoedig gevoel in eene korte alleenſpraak uit: ook *de Rey* vereenigt zich met hem in ootmoedig gebed.

Wij zijn tot het *laatſte bedrijf* genaderd. Hier ontmoeten wij *Michaël's Schiltknaep*, *Uriël*, aan *Rafaël* een zeer uitvoerig berigt gevende van den geëindigden ſlag en de luisterrijke zegepraal van *Michaël*. Deze verſchijnt, hierna, insgelijks, vergezeld door *den Rey*, die, ter eere der behaalde overwinning, eenen triomfzang aanheft. Deze vreugde is echter kort van duur, vermits de komst van *Gabriël*, en zijn noodlottig berigt van *Adam's* droeven val, overvloedige ſtoffe tot verflagenheid oplevert. *Belial*, hiertoe door *Lucifer* gebezigd, had, namelijk, zich aanſtonds, na den verloren' ſlag, op weg naar de aarde begeven, en de eerstgeſchapenen verleid; deze hadden het proefgebod overtreden, en waren bereids door de Godheid gevonnisd, die nu aan *Michaël* het bevel doet overbrengen, om meerder kwaad te voorkomen. De Veldheer gehoorzaamt, en *Uriël* wordt door hem naar Eden gezonden, met last om *Adam* en *Eva* van daar te verwijderen. *Ozias*, *Azarias* en *Maceda* krijgen bevel, *Lucifer* en de zijnen ter helle neder te ſtorten. Eene korte aanſpraak van *den Rey*, de komst des Verlosſers van het menschdom ten onderwerp hebbende, beſluit voorts dit bedrijf en het geheele Treurſpel.

Dusverre, zoo veel in ons was, een beknopt overzigt van den *Lucifer* gegeven hebbende, gaan wij meer bepaaldelijk over tot onze voorname bedoeling: de beſchouwing der karakters van de hoofdperſonen, welke in het onderhavige Treurſpel ten tooneele worden gevoerd. Wij zullen hiertoe eerst bij de oproerigen, en vervolgens bij derzelver tegenſtanders ſtilſtaan.

Hoogmoed en *afgunst*, twee ondeugden, welke elkander beſtendig plegen te vergezellen, en ongetwijfeld als de eerſte oorzaken van den noodlottigen opſtand mogen beſchouwd worden, kenſchetſen, over het algemeen, de karakters van *Lucifer* en zijne medeſtanders: hier in meerdere, ginds in mindere mate heerſchende, zijn zij echter elk

elk bijzonder eigen, en overal rijke bronnen van misnoegdheid en zucht tot wederſpannigheid en muiterij: wij ontwaren dezelve bij allen, evenwel onder verſchillende gedaanten, en naar 'elks bijzonder hoofdkarakter gewijzigd. Het zal wel niet noodig zijn, het gezegde omtrent ieder hoofdperſoon, door bijzonderheden, nader te ſtaven; gelijk het ſchier onmogelijk is, aan het karakter van eenen *Lucifer* en zijne medeſtanders, ook maar oppervlakkig, te denken, zonder daarbij tevens, geheel onwillekeurig, de denkbeelden van *hoogmoed* en *afgunst* te verbinden. Wij onthouden ons dan ook, uit dien hoofde, van zoodanige algemeene beſchouwing, en gaan, des te gereeder, tot bijzonderheden over, welke de meergenoemde hoofdperſonen inzonderheid karakteriſeren. Wij zullen telkens onze waarnemingen aan het werk zelve toetſen en door bewijzen trachten te ſtaven, en vestigen alsnu, in de eerſte plaats, ons oog op *Belial*.

Lucifer zelf doet ons dezen afvalligen reeds karaktermatig kennen, waar hij van hem getuigt:

Het moet 'er duister zijn, daer hij verdoolen zal.
Zijn troni, gladt vernist van veinzen en bedriegen,
In 't mommen niemant kent, die haer voorbij kan vliegen.

En inderdaad, *veinzerij* maakt den hoofdtrek van *Belial's* karakter uit. Hij gevoelt, zijn doelwit is moeijelijk te bereiken; dan, het moet er nu door, en men moet met het heer beginnen. *Apollijon* is dit met hem eens; maar hoe dit aan te vangen? — *Belial* zegt:

Door iet wat glimpelijx, en met een' ſchijn verbloemt.
Men hanthaef 't Engelsdom, zijn hantvest, eer en ſmeten,
En kieze een hooft, waerop zich ieder magh verlaeten.

Even gelijk ook de veinsaard en bedrieger listig en met beleid te werk gaat, zoo ontdekken wij een en ander in *Belial's* gedragingen. Hij weet, dat men het gemeen gemakkelijk winnen kan, wanneer de hoofden voorgaan, en

raadt

raadt daarom, niet ſlechts *Belzebub*, *een Vorst van groot gezagh*, maar zelfs de Stedehouder hiertoe te bezigen. De *veinsaard* wil echter zijnen voorſlag den *Hofraet* in overweging geven, en, zonder dat deze hieraan zelf het zegel hecht, niets beſtaan; blijkbaar met oogmerk, om, bij ongedachten nadeeligen uitſlag, zichzelven vrij te waren.

De geveinsdheid van *Belial* blijkt inzonderheid daar, waar hij, zijne onkunde voorwendende omtrent hetgene hem zeer wel bewust was, *den Rey van Engelen* dus aanſpreekt:

Wat ſchaeren treuren hier, gedompelt in den rou,
De ſluiers om de borst en lenden? niemant zou
Begrijpen, dat men dus, in 't midden van de Geesten,
Op 't eeuwige bancket, en d' endelooze feesten,
Kon treuren, zaegh men niet dit jammerlijck geral
Verſlenſen van verdriet. Wat ramp, wat ongeval
Ontſteltze? Broeders, hoe? wat 's d'oirzaeck van dit kermen?
Beledight iemant u? men zal uw recht beſchermen.
Wat deert de Broeders? ſpreekt: laet hooren, wat u deert.

De Rey openbaart hem nu openhartig den grond der beſtaande klagten; en nu is *Belial* veinsaard genoeg, om dezelve niet regtſtreeks goed te keuren of tegen te ſpreken; immers hebben zijne redenen veel duisters en ingewikkelds, en wanneer hij de muitelingen, van ter zijde, in het gelijk ſtelt, vergezelt hij zijn kort betoog met ſchijnbaar gegronde aanmerkingen: hij doet dit zonder driftbetoon en met zekere bedaardheid van voorſtel, welke zich, anderzins, voordeelig onderſcheidt. Hij waagt zich, in tegenwoordigheid van *den Rey*, aan geene eigenlijk gezegde Godslastering; doch wat de volgende woorden, in den mond van eenen veinsaard als *Belial*, zeggen willen, zal elk van zelve gevoelen: hij ſpreekt hier van het Opperwezen:

Behaeghde 't hem den ſtaet der Enghen niet te reppen,
Zij weecken geen geſtarnte, in eendraght, noch in pais,
Noch ſteurden met geklagh de rust van dit palais.

Ge-

Geveinsdheid, door list gesterkt, en deze overal aan zich dienstbaar makende, is de voorname hoofdtrek van *Belial's* karakter. *Lucifer* bedient zich dan ook van hem, bij voorkeur, ter verleiding van den mensch; en inderdaad, in alles, wat deswege door *Gabriël* (*bedr. V.*) verhaald wordt, herkennen wij den doortraptén veinsaard en listigen bedrieger.

In het karakter van *Apollion* ontdekken wij eene breidellooze *eerzucht*, welke zich, ter bereiking harer oogmerken, van de laagste vleijerij bedient. Een en ander blijkt ten duidelijkste, wanneer wij het *vierde tooneel* des *tweeden bedrijfs* met aandacht inzien. Waar een *Belzebub*, na het vertrek van *Gabriël*, den Stedehouder, zonder omweg, toevoegt:

De Stedehouder hoort, waer dit plakkaet op draeit:

vertoont zich *Apollion* als de lage vleijer; dus spreekt hij:

O Stedehouder van Godts onbepaelt gezagh!
Orakel in den Raet der onderdaene Goden!
Ick offer u mijn' dienst, en wacht op uw geboden.
Wat eischt de majesteit van haren onderdaen?

Nadat nu hierop *Lucifer* hem zijn oogmerk, betrekkelijk eenen opstand, heeft te kennen gegeven, prijst *Apollion*, in de kunst van pluimstrijken volleerd, dit voornemen:

Een loffelijck beslaen: dat uwe kroon vermeere,
En aenwasse op dien voet. Ick reken mij tot eere,
Te raden, onder u, tot zulck een brave daet.
Het zij die recht en wel, of averechts beslaet,
De wil is prijselijck, al wou het niet gedijen.

Hoe geheel leeren wij hier den vleijer kennen! — Het groot gewigt der onderneming wekt evenwel bij hem bedenkingen van aanbelang: *Belzebub* en *Lucifer* pogen deze van derzelver kracht te berooven; dan, *Lucifer* slaagt eerst in zijn oogmerk, door *Apollion* van zijne zwakke

zijde aan te tasten, en zijne eerzucht krachtig te prikkelen; dus luidt zijne taal:

Ghij zijt een meester, tuck om Geesten in te luien,
Te rijgen aen uw snoer, te leiden, op te ruien.
Ghij kunt bederven zelfs de vroomsten van de wacht;
En leeren weifelen, wat noit op weiflen dacht.

En verder:

Indien ghe een vierde deel op onze zij kunt troonen,
Men zal uw kloeck beleit met eere en ampten kroonen.

Nu hooren wij geene bedenkingen meer, en laat *Apollion* zich door eerzucht geheel besturen. Scheen hij al voor een oogenblik te weifelen, nu gaat hij, zonder aarzeling, het spoor bewandelen, waar hem de beloofde eere en ambten verbeiden, en vertoont hij eene groote mate van stoutheid. In de kunst van veinzen minder groot dan *Belial*, ontveinst hij, ten aanhooren van *den Rey*, zijne gevoelens en bedoelingen minder, en geeft, zelfs in *Rafaël's* tegenwoordigheid, de nadering van *Michaël* dus te kennen:

Heer Stedehouder, op! het is geen tijt te marren:
De Veltheer Michaël, in aentoght met zijn starren
En regementen, daeght u uit in 't vlacke velt.
De tijt gebiet, dat ghij u in slaghorden stelt.
Treck op, treck op met ons: wij zien den strijt gewonnen.

Apollion laat zich dan ook, ten einde toe, door zijne eerzucht besturen; daar hij, blijkens het verhaal van *Uriël*, zelfs na *den zwaeren val des Stedehouders*, echter weder ter bane komt, om, indien mogelijk, de volkomene nederlaag der zijnen voor te komen.

Offchoon de *afgunst* door ons als een der algemeene karaktertrekken der wederspannige Oversten is opgegeven, zoo heerscht dezelve, onzes bedunkens, bij *Belzebub* in eene groote mate. *Apollion* biedt hem een' van de aarde medegebragten tak aan, met loof en vruchten; en hoe afgunstig luidt nu zijne taal:

Wie

Wie zou niet watertanden
Naer aertsche leckerny? hij walght van onzen dagh
En hemelsch mann', die 't ooft der aerde plucken magh.
Men zou ons Paradijs om Adams hof verwenschen.
't Geluck der Engelen moet wijcken voor de menschen.

Wanneer hij voorts, in het *tweede bedrijf*, met *Lucifer* over *Gabriël's* aankondiging redewisselt, vertoont zich zijn afgunstig bestaan in al deszelfs hatelijkheid: geheel dit gesprek, ter mededeeling te uitgebreid, verdient in het stuk zelve nagelezen te worden. Het is *Belzebub* onmogelijk, den heilstaat des menschen met een gunstig oog te beschouwen: hij moet hem de misgunde voorregten ontrooven, het koste wat het wil: hiertoe spoort hij dan ook *Lucifer* gedurig aan. „ *Wat hoeft men klaerder blijck* — zegt hij — *dat Godt de menschen wil verheffen, ons vernedren?* en nu voegt hij, in den toon der *ironie*, *Lucifer* toe:

Legh af uw morgenstraelen,
En huisel voor dees zon, of pas haer in te haelen
Met zangen, en triomf, en goddelijck cieraet.
Wij zien den hemel haest veranderen van staet.
De starren zien vast uit, en wijcken met verlangen,
Om met eerbiedigheit dit nieuwe licht t'ontfangen.

Als deze hierop antwoordt:

Dat zal ik keeren, is het anders in mijn maght:

hervat *Belzebub*, met al de helsche vreugd der afgunst:

Daer hoor ick Lucifer, en zie hem, die den nacht
Van 's hemels aengezicht verdrijven kan en jaegen.
Waer hij verschijnt, begint het heerlijck op te daegen:

ten blijke, hoe welgevallig het hem zijn zoude, den heilstaat des menschen geheel verwoest te zien.

Werd een *Apollion* aan de zaak des opstands verbonden door het streelen zijner eerzucht en de hoop op ambten

en heertitels, *Belzebub* behoeft dezen prikkel niet. Afgunst is de spil, waardoor bij hem alles in werking wordt gebragt; zijne vleijerij, zijne list en geveinsdheid, deze alle zijn als zoo vele bijzondere stekken, op den hoofdstam *afgunst* geënt en daar welig tierende. Openhartig betuigt hij, het opperbevel niet te begeeren: „*wat mij belangt* — zegt hij — *die last valt mij te zwaer te tillen*;" en schijnt eigenlijk gezegde *heerschzucht* geenszins tot zijne zwakke zijde te behooren: maar, ziet de afgunstige eenige hope, om de vreugde des hemels en het heil der aarde te verdelgen, dan genaakt hij het toppunt zijner verfoeijelijke wenschen, en juicht:

Zelf het paradijs, aen 't quijnen
Geslagen van verdriet, verschiet zijn groente en verf;
En waer men d'oogen keert, daer schijnt een wis bederf,
En boven 't hooft een bly en donckre wolck te hangen:

en nu, *Lucifer* aanspreekende:

Dat voorspoock spelt ons heil: men heeft slecht aen te vangen.
Ghij draeght alree de kroon des hemels op uw kruin.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

WAARNEMINGEN, OVER DE VERMOMDE TUSSCHENPOOZENDE KOORTSEN, (*febres intermittentes larvatæ.*)
Door M. HAAN, Heelmeester te *Stedum*.

Dat het eene door de ondervinding bevestigde daadzaak is, dat de tusschenpoozende koortsen vooral op lage, natte kleigronden grasseren, zal door niemand ontkend worden; even zoo zeker is het, dat dezelve zich in verre de meeste gevallen in hare ware gedaante aan den Geneesheer vertoonen, en hare gewone karakteriserende kenteekenen geregeld, althans zoodanig met zich brengen, dat de kennis (*diagnosis*) als tusschenpoozende koorts vrij duidelijk is: maar, daar deze zelfde koorts zich somwijlen

len (hoewel zeldzaam) onder eene gemaskerde gedaante vertoont, zelfs zoodanig, dat er geen spoor van tusschenpoozende koorts te bemerken is, en de Geneesheer, door de sterke gehechtheid aan de gewone kenteekenen der koorts, niet zeer gemakkelijk, in zoodanige vermomde gevallen, op het denkbeeld van koorts komt; zoo is dit, mijns inziens, wel eens de oorzaak geweest, dat zoodanige ziekten verkeerd behandeld zijn geworden. En, daar ik gelegenheid had, deze vermomde tusschenpoozende koortsen te zien en te behandelen, ten tijde dat ik, onder het toevoorzigt van den bij mij zeer geachten Geneesheer S. H. NUMAN, te *Winsum* praktiseerde, oordeel ik het niet geheel onnut te zullen zijn, eenige gevallen, uit mijn Dagboek, dat ik aldaar gewoon was te houden, kortelijk mede te deelen.

1*ste Geval.* Een meisje, oud acht jaren, werd op den 12 December 1820, tegen den avond pl. min. om 5 ure, onder het spelen, door eene hevige pijn in het hoofd, aangedaan, hetwelk zoodanig toenam, dat men mij in alle haast riep. Het lijdertje lag bewusteloos, had een opgezet wezen, bezwaarde ademhaling, een' kleinen, krampachtigen pols, sloeg met de handen naar het hoofd; in 't kort, er waren teekenen van *congestie* naar het hoofd, of liever, er was eene ligte *apoplexia* aanwezig. Had ik dit lijdertje niet te wel voor een zwak en zeer aandoenlijk meisje gekend, ik zoude zeker de *cura antiphlogistica* hebben aangewend; maar nu meende ik meer *antispasmodica* en *derivantia* te moeten toedienen, liet *aq. Smucker.* om het hoofd slaan, *sinapismi* aan de voeten en beenen leggen, en gaf inwendig krampstillende middelen. Hierop verminderde het toeval langzamerhand, zoo dat de patiente tegen den morgen gerust sliep, en den volgenden dag zeer vlug was. — Nu onderzocht ik het lijdertje, of ik ook eene oorzaak voor dit toeval konde ontdekken; maar noch aan het lijdertje zelve, noch van de ouders kon ik iets ontwaren, dat oorzaak van dit geval kon zijn. Daar ik geene oorzaak kon vinden, zoo gaf ik *resolventia laxantia*, dewijl het toch te over

bekend is, dat de onderbuik in ziekten der kinderen eene groote rol ſpeelt, waardoor het lijdertje behoorlijken ſtoelgang kreeg. Evenwel kwam het toeval des avonds om 5 ure, op den 13den, in een' verergerden graad weder, en had nu tevens meer het aanzien van *apoplex. ſanguin.* Nu deed ik, met goedkeuring van den Heer NUMAN, bloedzuigers aan het hoofd leggen, daarna verkoelende omſlagen, zuurdeeg aan de voeten, enz. Tegen middernacht liet dit toeval, gelijk dat van gisteren, weder na, en het lijdertje was den volgenden morgen, uitgenomen matheid, vrij redelijk, en geen ſpoor van ongemak in het hoofd meer aanwezig. Nog eens deed ik, met den Heer NUMAN, naauwkeurig onderzoek naar alles, om, zoo mogelijk, de oorzaak van dit *periodiek* toeval te ontdekken; maar te vergeefs, daar wij volſtrekt geene reden van dit geval konden waarnemen. In dezen hagchelijken, ſteeds in hevigheid vermeerderden toeſtand, bleef het lijdertje tot den 20ſten dier zelfde maand; zoodat het nu alle aanzien van eene *febris cathar. nervoſa* had, welke zich alle avonden, op hetzelfde uur, onder de hevigſte *apoplectiſche* toevallen verhief. Wij dienden alle geneesmiddelen, in ſoortgelijke gevallen door de beroemdſte Schrijvers aangeprezen, toe, vooral bedarende, omdat hier nog altijd teekenen van eene verhoogde *irritabiliteit* en *ſenſibiliteit* zonder ware zwakte aanwezig waren; maar alles was vruchteloos; de aanvallen kwamen geregeld op hetzelfde tijdſtip weder, en wij ontdekten daarenboven nog, dat de eene zijde merkelijk verſlapt was, vooral de eene arm. — Wat ſtond nu hier te doen? Alle avonden zag men den dood te gemoet, zonder in ſtaat te zijn, iets tegen dezen zoo algemeen gevreesden vijand te kunnen in het werk ſtellen; en hoe hard dit voor een' regtgeaard' Geneesheer zij, weet hij, die zijne natuurgenooten met den dood heeft zien worſtelen, zonder hulp te kunnen aanbrengen. Eindelijk, door het *periodieke* der aanvallen, op het denkbeeld van vermomde tusſchenpoozende koorts komende, mij daarbij aan RICHTER en andere Schrijvers, welke over de *febres intermitt. lary.*

ge-

geſchreven hebben, herinnerende, de algemeen heerſchende *epidemie*, en het nutteloze der tot hiertoe aangewende geneeswijze, in aanmerking nemende, en dit alles met elkander vergelijkende, meende ik veilig te mogen beſluiten, dat het geheele geval niets anders was dan eene vermomde tusſchenpoozende koorts; en, om nu deze reeds te lang geduurd hebbende koorts zoo ſchielijk mogelijk weg te nemen, liet ik den koortsbast, naar het algemeen bekende voorſchrift van den wijdberoemden *Groninger* Hoogleeraar THUESSINK, (dat wij in vele gevallen, en vooral in de tegenwoordige *epidemie*, met zeer veel vrucht en zigtbaar nut hebben toegediend) ook hier aanwenden, met dat heilzaam gevolg, dat de volgende aanval reeds veel verminderd, en het lijdertje, nadat het twee oncen koortsbast enz. gebruikt had, uitgenomen dat de eene arm nog wat ſlap bleef, volkomen herſteld was.

2*de Geval.* Een man van omſtreeks de dertig jaren, van een gezond, ſterk geſtel, werd op den 24 December 1820, des achtermiddags pl. min. 3 ure, plotſeling eene hevige pijn boven het regter oog gewaar, zonder dat hij daarvoor eenige oorzaak wist aan te geven, als zijnde hij volkomen gezond, uitgenomen dat hij nu en dan wel eens *rheumatieke* pijnen door de leden had gevoeld. Ik zag den lijder, toen de pijn zich voor de tweede maal deed gevoelen; zijnde den 26ſten dier zelfde maand. Ik kon op de pijnlijke plaats niets tegennatuurlijks ontdekken; alleen ſcheen er eene vermeerderde warmte boven het genoemde oog plaats te hebben; voor het overige was de patient gezond; de pijn verliet hem tegen den morgen geheelenal, en, wanneer de pijn naliet, wist hij over niets te klagen. Ik hield hetzelve voor *rheumatismus acutus*, deed eerst eene aderlating, vervolgens bloedzuigers aanleggen, en gaf verkoelende *diaphoretica*. De pijn kwam evenwel op hetzelfde uur, den 28ſten, weder terug, en liep even als te voren af; toen appliceerde ik *veſicantia*, en, daar dit zonder uitwerking was, pleisters van opium. — Onder zoodanige behandeling had de lijder nu 16 dagen

doorgebragt, en dus acht gelijke aanvallen gehad, zonder eenige verligting van pijn te kunnen ontdekken. Daar ik nu zag, dat de tot hiertoe aangewende geneesmiddelen geen het minste nut te weeg bragten, zoo dacht ik, door het eerste geval geleerd, en door het geregeld op een vast tijdstip terugkomen der pijn, aan eene *febris intermitt. larv.*, te meer, daar ik, bij een meer naauwkeurig onderzoek, vernam, dat de lijder een' naar metaal gelijkenden smaak in den mond had, om welke reden ik ook hier de koortsbast beproefde, denzelven de bovengenoemde zamenstelling in wat grootere giften gevende, en had het genoegen, nadat hij twee en een half oncen gebruikt had, hem zonder instorting genezen te zien.

3*de Geval.* Een zeer gezond meisje, oud drie jaren, met eene roode bloeijende kleur, werd op den 30 December 1820, des voormiddags om 10 ure, door een veel naar eene ware beroerte (*apoplexia*) gelijkend toeval aangevallen, zoo dat men het kind voor verloren rekende; dit hield tot 's achtermiddags tegen 4 ure aan, waarna het lijdertje weder bij hare zinnen kwam, en 's nachts zeer wel sliep. Den volgenden dag scheen het kind volkomen gezond, was vlug en vrolijk, had eene goede kleur enz., zoo dat men geene afwijking van den natuurlijken staat konde waarnemen. Den 1 Januarij 1821 kwam het toeval op genoemden tijd en onder hetzelfde beloop weder. Ik herkende hetzelve dadelijk voor eene vermomde derdendaagsche tusschenpoozende koorts, die zich onder de gedaante van *apoplexia* vertoonde; en, daar de zich onder deze gedaante vertoonende koorts zeer schielijk gevaarlijk wordt, (RICHTER, *Spezielle Therapie*, IIde deel, bl. 644) zoo meende ik hier dezelve dadelijk te moeten stuiten, en gaf om die reden alle 2 uren een scrupel koortsbast in substantie, met die uitwerking, dat deze, anders zoo schielijk met den dood dreigende, vermomde koorts niet wederkwam, en het lijdertje volkomen hersteld was.

Deze gevallen geven, mijns bedunkens, genoegzame aanleiding, om bij soortgelijke, zich tot zekere vaste tijd per-

perken bepalende, ziekten aan koorts te denken, en dat genoemde gevallen behooren tot de *febres intermitt. larv.*, of *verlarvte Wechſelfieber* der *Duitſchers*. De geregeld aan een vast tijdperk gebonden aanval, de zonder vrucht tegen de ſchijnbare ziekte aangewende geneesmiddelen, de algemeen heerſchende tusſchenpoozende koortſen, en, eindelijk, de zoo bewonderenswaardige en ſchielijke genezing door koortsbast (als het ware *ſpecificum* tegen tusſchenpoozende koortſen) zijn, dunkt mij, ſprekende bewijzen voor het geſtelde. Men werpe mij hier niet tegen, dat alle *periodieke* verſchijnſelen geene koortſen zijn, maar dat dezelve dikwijls uit andere oorzaken, als wormen enz., voortkomen, alsmede, dat de koortsbast in te vele gevallen heilzame genezingen daarſtelt, dan dat men uit deszelfs goede gevolgen altijd tot geheezene koortſen zoude mogen beſluiten: dit beken ik zeer gaarne; maar, indien de eerſte tegenwerping in de beſchrevene gevallen had plaats gehad, dan zouden wij zeker meer nut van *reſolvent. laxant. etc.* gezien, en met reden verwacht hebben, dan van de *kina*. En wil men de *kina* in zoo vele gevallen nuttig hebben bevonden (dat ze zeker is), dan zijn het, mijns oordeels, toch zoodanige, waar zwakte plaats heeft, hetgeen bij bovengenoemde lijders in geenen deele het geval was. Neen, er waren zelfs zoo vele tegenaanwijzingen (*contra-indicatiën*) tegen het gebruik van de *kina* aanwezig, dat ik althans, zonder denkbeeld van vermomde tusſchenpoozende koorts, dezelve niet zoude hebben durven aanwenden. Weshalve ik ook de zoo ſchielijke en zigtbare genezingen door den koortsbast aan niets anders, dan aan zijne *anti-febrile* kracht, weet toe te ſchrijven. Zoo dat ik door deze, door mij waargenomene, ziekte volkomen bevestigd gevonden heb de getuigenis van oude, in deze omſtreken praktiſerende Geneesheeren, welke mij meermalen verhaald hebben, vooral mijnen voorgaanden en beminden Leermeester, den Heere NUMAN, dat zij in hunne praktijk vele zoodanige vermomde koortſen onder allerlei gedaanten waargenomen, en zonder eenig goed gevolg behandeld hadden, tot dat zij dezelve voor koortſen erkenden, en dan ſchielijk en volkomen, door het geven van den koortsbast in ſubſtantie, wegnamen.

OVER DE JAARMARKTEN IN DE HAREMS DER OOSTERSCHE VORSTEN. Door C. A. SEMLER.

Zij, die voor de vermakelijkheden aan de *Oosterſche* hoven te zorgen hebben, moeten voorzeker niet zelden in verlegenheid zijn, hoedanig zij het vraagſtuk zullen beantwoorden, hunne *groote heeren* den langen werkeloozen tijd genoegelijk te doen ſlijten. Immers, hoe prachtig ook de paleizen, en hoe bekoorlijk de tuinen mogen zijn, die hun daartoe ten dienſte ſtaan, het ontbreekt hun altoos aan het hoofdvereischte van een regt vermakelijk feest — namelijk aan een goed gezelſchap, in hetwelk gulle vrolijkheid voorzit; maar tot deze *Oosterſche* feesten mogen nooit eenige andere perſonen toegelaten worden, dan de altijd opgeſlotene, zich van verdriet verterende, elkander wangunſtige en ſteeds twistende vrouwen des gebieders, en hare gehate wachters, de afſchuwelijke geſnedenen. Hoe kan toch in een gezelſchap, waar allen er op uit zijn om eenen enkelen, en niemand om elkander te vermaken, ware vrolijkheid plaats vinden?

Men kan echter niet ontkennen, dat de *Aziatiſche* hovelingen dit moeijelijk vraagſtuk ſomtijds zeer gelukkig hebben opgelost, en dat vele hunner feesten inderdaad zeer goed gevonden zijn, om de zelfverveling, die onophoudelijk rondom deze vrouwenbedwingers waart, voor eenige oogenblikken te verdrijven, wanneer althans hun gebieder niet uit ſtugheid of ernst wil, dat de *etiquette* en deftigheid onafgebroken in zijn vrouwentimmer zal huizen. Als voorbeeld hiervan, en tevens als blijk van de voorzigtigheid en vindingrijkheid der *Oosterſche* hofmaarſchalken, kan men die jaarmarkten aanvoeren, welke men weleer gewoon was in de *Harems* der *Aziatiſche* vorſten te geven, van welke wij hier een paar beſchrijven zullen, waaruit men de hofzeden der *Oosterlingen* iets nader zal leeren kennen.

Toen de groote *Mogol* nog in het bezit van zijne wijdberoemde heerlijkheid was, onder de regering, namelijk, van Keizer AURENG-ZEB, werd onder de jaarlijkſche feesten en hofvermaken ook altijd eene jaarmarkt in zijnen *Harem* gehouden, op welke de ſchoonſte en bevalligſte vrouwen der voornaamſte hof- en ſtaatsdienaars de verkoopſters waren. Koopers waren geene andere dan de Keizer met zijne gemalinnen, en

en de voornaamſte vrouwen van het *Serail*. De koopwaren beſtonden voornamelijk uit goud- en zilver-bikenſche en geborduurde ſtoffen naar den nieuwſten ſmaak, prachtige, met goud gewerkte, tulbanden, wollen ſtoffen van het fijnſte alooi, en vele kostbare ſieraden en modewaren. Hadden deze modekraamſters ſchoone dochters, zoo lieten zij niet na, deze als helpſters in hare kramen mede te brengen, ten einde die aan den Keizer en zijne gemalinnen te kunnen vertoonen. Het geheel moet ongetwijfeld eene zeer ſchitterende vertooning opgeleverd hebben, daar de kramen en tenten, tuſſchen welke deze rijkgekleede menigte rondzwierf, ten uiterſte kostbaar en fraai verſierd waren. En dit wist men destijds aan het hof van den grooten *Mogol* meesterlijk te doen.

Het vermakelijkſte van dit feest was echter de handel zelf; want deze werd, volgens de getuigenis van BERNIER, des Keizers lijfarts (*), in zijne beſchrijving van het *Mogolſche* hof, zoodanig gedreven in ſchijn en navolging, als het op de jaarmarkten gewoonlijk toegaat. De Keizer nam bij die gelegenheid meestal den ſchijn aan van zeer karig te zijn; beriepte de waren, ſtond verbaasd over de ongemeen hooge prijzen, en meende dan, dat hij overal elders dezelve veel goedkooper verkrijgen kon. De koopvrouwen, nu den ſlaaffchen geest een weinig afgelegd hebbende, bleven, aan den anderen kant, den Keizer niets ſchuldig, in het prijzen dier waren; zij vonden hare eiſchen niet te hoog, werden verdrietig, voegden hem nu en dan eenige bitſe woorden toe, of betuigden hem, dat hij zeker niets van den koophandel verſtond; dat hij dus maar verder moest gaan, want dat zulke kostbare waren ook voor hem niet geſchikt waren, enz. Nog veel verder dreven de vrouwen van het *Serail* dit ſpel; want deze kwamen, wegens hare karigheid, dikwerf met de verkoopſters in zulke hevige woordenwisſeling, dat het op ſchelden uitliep, en dat, gelijk BERNIER verzekert, het geſchreeuw, geraas en gelach in dit aanzienlijk gezelſchap veeltijds even zoo luidruchtig werd, als het op eene wezenlijke jaarmarkt maar eenigzins wezen kon. Met dat alles werd er dan, als men het eindelijk wegens den prijs één werd, nog al veel gekocht, en zulks door den Keizer en zijne vrouwen rijkelijk betaald; waarbij dan deze hooge perſonaadjen ſomtijds de aardigheid hadden, om, ten gevalle der ſchoone koop-

(*) In het tweede deel zijner reizen.

koopvrouw, of harer dochter, zich te vertellen, en onder de zilveren roepijen, die men geven moest, eenige gouden te voegen, hetgeen dan op nieuws tot schertsen en plagerijen aanleiding gaf. (*)

Nog woeliger waren deze markten ten tijde des Keizers CHAH-JEHAN, den vader van AURENG-ZEB. Deze stond, namelijk, aan die klasse van *Bajaderen* (danseressen), welke men de *guldene* of *bloeijende* noemt, en die zijne hovelingen ook somwijlen in hunne paleizen lieten komen, voor dien dag den toegang tot zijnen *Harem* toe, waar zij dan het gezelschap door haar zingen en dansen vermaakten, en het feest nog veel vrolijker en luisterrijker deden worden. CHAH-JEHAN vond daarin niets onvoegzaams; zijn zoon, echter, die van veel strenger zeden en een meer ingetogen leven was, vond het onbetamelijk, dat deze danseressen, die, hoezeer dan ook meer dan de gemeene *Bajaderen* de welvoegelijkheid in het oog houdende, toch altoos wegens hare losse zeden befaamd waren, in het *gezelschap* van eerbare vrouwen zouden komen, en stoot dus voor haar zijn paleis te allen tijde. Hierbij verloren, wel is waar, deze marktfeesten in vrolijkheid, maar namen in zedigheid en welvoegelijkheid toe; en de voorname heeren van het hof zagen het niet meer zoo ongaarne als weleer, dat hunne vrouwen op die feesten verschijnen moesten.

Nog veel luidruchtiger, dan deze *Indische* marktfeesten, waren die, welke onder den laatst gestorvenen *Sineschen* Keizer KIEN-LONG, op zijn lusthuis te *Yuen-ming-yuen*, bij *Peking*, waar hij het grootste deel des jaars zich onthield, gehouden werden. Men had te dien einde in het groote park van dat kasteel eene soort van kleine stad gebouwd, die alles bevatte, wat men gewoonlijk in *Sineesche* steden aantreft; straten, namelijk, en pleinen voor kramen; eene landingsplaats voor schepen; tempels en paleizen; zelfs regthuizen en woningen voor overheidspersonen. Als nu een marktfeest stond gehouden te worden, 't welk gewoonlijk meer dan eenmaal in

(*) Eene soortgelijke jaarmarkt, enkel vermaakshalve gegeven op een feest van Keizer JEHAN-GHIR, beschrijft THEVENOT, *Voyages aux Indes, liv. I. ch.* 28. De jaarmarkten in het *Serail* van Keizer AKBAR zijn beschreven in *Ayen Akberry*, vol. I. p. 246. Onder dezen Keizer waren het echter eigenlijke markten, waar geene vrouwen van het hof, maar vrouwen van kooplieden de waren verkochten, en de eerste alleen koopen konden.

in het jaar geſchiedde, dan begaf zich eene groote menigte geſnedenen uit het Keizerlijk paleis naar die ſtad, om, onder voegzaam gewaad, de inwoners derzelve uit te maken, en aan den Keizer en zijne vrouwen het beeld van den handel en het bedrijf in eene *Sineſche* ſtad te vertoonen. Hoe vermakelijk het gezigt is van het aanhoudend gewoel en rusteloos jagen der menigte in de ſtraten van eenige *Sineſche* ſtad, weten wij allen genoegzaam uit de ſchilderingen der reisbeſchrijvers; maar juist dit bekoorlijk gezigt, dat ieder onderdaan van dat uitgeſtrekte rijk dagelijks voor oogen heeft, krijgt de Keizer in zijn geheel leven niet te zien. Want, als deze zich op de ſtraat begeven zal, weet men dit altijd eenige uren te voren, en ieder ſpoedt zich dan naar huis, gedeeltelijk uit eerbied, omdat de zeden dit zoo vereiſchen, gedeeltelijk echter ook uit vrees voor de Keizerlijke wachten, die iederen roekeloozen overtreder dezer overoude gewoonte zeer gevoelig weten te verwijderen. Daar dus de Keizer geene andere ſteden ziet dan zulke, die uitgeſtorven ſchijnen, en zijne vrouwen, wanneer zij in hare kooljen van de eene ſtad naar de andere gebragt worden, ſteeds in hetzelfde geval zijn; zoo valt het gemakkelijk te begrijpen, hoezeer beide daarop geſteld moeten zijn, om eens te zien, hoedanig het dan toch in de wezenlijke wereld moge toegaan, en hoe welkom hun zoodanige jaarmarkt-komedie zijn moet.

Volgens de beſchrijving van den *Jezuit* ATTIRET (*), die als hofſchilder veel omgang met de hofbedienden had, en dus uit genoegzaam zekere bronnen ſcheppen kon, werd in dit ſchouwſpel alles getrouwelijk nagebootst, wat in de *Sineſche* ſteden bij zulke jaarmarkten gewoonlijk te zien is. Als de ſchepen uitgeladen, de winkels geopend, en de koopwaren uitgeſtald waren, was daar alles te krijgen, wat men begeerde. In het eene gedeelte dier ſtad waren zijden, in een ander gedeelte wollen of andere ſtoffen te koop. In de eene ſtraat zag men porſelein, in eene andere weder verlakte waren ten toon geſteld. Hier werd huisraad, op eene andere plaats kleederen, en ſieraden voor vrouwen, aangeboden. Zelfs waren een paar boekwinkels niet vergeten. Ook kroegen, waar wijn en thee geſchonken werd, zag men daar, en logementen voor voornamen en geringen. Overal werden vruchten en ververſchingen te koop aangeboden, en de uitven-

(*) In het XXIIde deel der *Lettres édifiantes*.

venters van ſulkergebak vervolgden en plaagden de koopers overal op het zeerst, om hunne waren kwijt te worden. Alles was dan hier ook geoorloofd. De Keizer zelf verſcheen zonder eenigen ſtoet, zoodat men hem van den geringſten zijner onderdanen niet kon onderſcheiden. Ieder bood zijne waren veil, en ſchreeuwde, keef en raasde, zoo veel hij wilde; zelfs vielen er vechtpartijen voor: zoodat er niet een eenig dier tooneelen ontbrak, die op zoodanige jaarmarkten plegen plaats te hebben. Alsdan kwamen die, welke als bedienden der policie gekleed waren, en bragten de vechters voor het geregt. Hier werd hunne zaak naar eisch onderzocht, en hun ſomtijds eene kastijding, tot ſtraf, niet ſlechts aangekondigd, maar ook wel eens, tot vermaak der aanſchouwers, tamelijk gevoelig, en niet enkel in ſchijn, toegedeeld. Dit lot viel den zoodanigen meestal ten deel, die het op zich genomen hadden, zakkenrollers-behendigheid te vertoonen; want ook deze klanten, die op de *Sineſche* jaarmarkten even min als op de onze ontbreken, mogten hier almede niet achterblijven. Deze gevaarlijke rollen werden aan de ſlimſte en listigſte dezer hofbedienden opgedragen, die dan ook alle mogelijke listen en ſtreken gebruikten, om aan koopers en verkoopers iets te ontvreemden. Werd zulks ontdekt, dan ging het hun zeer kwalijk; want zij werden voor den regter gebragt, en mogten van geluk ſpreken, zoo deze hen ſlechts uit de ſtad verbande, zonder hen tot ſlagen te veroordeelen. Viel daarentegen hunne ſchelmerij goed uit, zoo werden zij niet alleen zeer geprezen, maar de bedrogene kon er op rekenen, braaf uitgelagchen te zullen worden. Op het einde van het feest kwam dan echter alles, wat op deze wijze geſtolen was, gelijk men begrijpt, weder teregt.

Zoodanige grappen komen ons, op een Keizerlijk feest, een weinig onvoegzaam voor; hoewel het nog zoo heel lang niet geleden is, dat de gewoonte ook aan *Europeſche* hoven plaats vond, om bij zulke gelegenheden met de kling of zweep ſlagen uit te deelen. De onvoegzame en beſpottelijke uitoefening des regts ſchijnt ook alleenlijk eene overdrevene toegifte te zijn tot de dardigheden en grappen, waarmede men den Keizer en zijne gemalinnen, ook wel eenige Prinſen en grooten, (die echter eerst verſchijnen mogten, nadat de vrouwen zich verwijderd hadden) zocht te vermaken. Het was evenwel niet enkel vermaak, maar ook gemak en voordeel, uit het koopen en verkoopen dezer waren ontſtaande, het-

hetgeen dit marktſpel zoo begeerlijk deed zijn. Deze gewaande kooplieden waren niet anders dan *Commiſſionairs* van kooplieden uit *Peking*, die de waren te dien einde hadden overgezonden. En hierbij was altijd voordeel te behalen, daar de Keizer veel, en dat niet goedkoop, inkocht. Voor den Keizer, en vooral voor zijne vrouwen, was zulk eene jaarmarkt aangenaam, dewijl zij, behalve het vermaak, ook met gemak onder eene menigte van koopgoederen datgene konden uitzoeken, wat haar aangenaam was, en van de eene naar de andere kraam gaan, zoo zij zulks in de eerſte niet vonden. Ten laatſte werd dit ſpel dan ook eene wezenlijke jaarmarkt voor de bewoners van het *Serail*, die bovendien, door de opſchorting van alle *etiquette*, door de *maskerades* en de ſtreken der hofbedienden, daarin een hofvermaak vonden.

Zelfs in de laatſte jaren van Keizer KIEN-LONG ſchijnen deze marktfeesten in het park van *Tuen-ming-yuen*, hoewel eenigzins veranderd, te hebben plaats gehad (*): want de berigten van ATTIRET reiken niet verder dan tot de eerſte jaren der regering van dezen Keizer. Immers, toen de *Nederlandſche* gezant in 1795 *Sina* bezocht, en vrijheid verkreeg om een gedeelte van dit park te bezien, vond hij in de nabijheid der vele paleizen, daarin aan te treffen, ook eene menigte van kleine gebouwen, die eene ſoort van dorp uitmaakten, door hetwelk eene gracht heen liep. Hij vernam tevens, dat deze gebouwen des zomers, als het hof zich aldaar onthield, voor de kooplieden tot kramen en winkels dienden, om aldaar eene markt te houden. Het is dus waarſchijnlijk, dat ook toen nog, gelijk weleer, dit niet zoo zeer eene eigenlijke markt zal zijn geweest, als veelmeer eene nabootſing van dezelve, door bedienden van het paleis uitgevoerd, die aldaar kooplieden verbeelden moesten: want de Keizer zal zich daar toch wel niet geheel alleen hebben vertoond; en zoo hij er in gezelſchap van zijne vrouwen verſcheen, dan mogten er zeker geene andere manspersonen, dan de gewone oppaſſers van zijn *Serail*, tegenwoordig zijn. Misſchien was er aan het lokaal ſlechts iets veranderd, het zij dat er bij deze marktſtad nog een paleis gebouwd was, dat ten tijde van ATTIRET nog niet beſtond, of dat de onde KIEN-LONG geen behagen meer

(*) Zie *Voyage en Chine, tiré du Journal de Mr.* VAN BRAAM HOUCKGEEST. *Paris*, 1798. *tom. I. p. 298.*

meer vond in zulke drukke jaarmarkten als weleer, en dat men, om die reden, het tooneel verkleind, en meer naar het landleven ingerigt heeft, ten einde zijner Majesteit nu de vertooning eener meer beſcheidene dorpmarkt te geven.

EENIGE BIJZONDERHEDEN RAKENDE HET LAATSTE ENGELSCHE KROONINGSFEEST.

Onder den toeſtel, welke in de Abdij van *Westmanſter* tot de krooning zelve gemaakt was, muntte de troon des Konings in ſchoonheid en luister bovenal uit. Hij beſtond in eenen ſtoel, waarvan de rug vierkant was, rijk geſneden en verguld, dragende op den top het koninklijke wapen, even zoo verſierd; onmiddellijk onder hetwelk de letters G E O. IV gezien werden. Hij was ter wederzijden volmaakt gelijk; zoodat, van welken kant men ook dit voorwerp beſchouwde, het zich altoos even prachtig vertoonde. De leuningen en pooten waren almede met ſnijwerk en vergulde ſel verſierd. De binnenzijde van den rug, tegen welke de Koning leende, had de gedaante van eene vierhoekige lijst, aangevuld met goud- en zilverkleurige ſtof. De zitting en rustplaats der ellebogen was met dezelfde ſtof bekleed. Van den onderrand der zitting hing rondom eene breede franje van goudgalon af. Hierbij was eene voetbank, gelijkelijk verſierd. De ſtoel ſtond op eene ſtellaadje, vijf trappen hoog, waarvan de vloer en de bovenſte trede bedekt waren met goudkleurig moré, omzoomd met gouden franje, zeven duim breed. De overige vier treden waren met een ſchoon Turkſch tapijt belegd, en de rest der ſtellaadje was bekleed met karmozijnroode wollen ſtof, onder welke matten gelegd waren. Aan iederen hoek dezer ſtellaadje waren halfronde leuningen, tot ſtandplaatſen voor Herauten beſtemd.

Nog prachtiger, misſchien, was de troon in de zaal van *Westmunſter*, ingerigt voor het feestmaal. Hier was onmiddellijk onder het zuidelijk venster, en omtrent vijf voet voorwaarts van de deur, die geheel voor het gezigt verborgen was, de troon geplaatst. Dit luisterrijk ſtuk was omtrent 19 voet hoog en 7 breed. De hemel, die hetzelve bedekte, was omgeven met eene ſierlijk geſnedene en vergulde kroonlijst, onder welke eene karmozijnroode fluweelen draperie hing; op ieder der halfronden was geborduurd eene roos, eene diſtel,

tel, eene kroon en harp. Boven de kroonlijst was in het midden eene vergulde kroon op een fluweel kusſen, waar boven de letters GEO. IV ſtonden, ter wederzijden gedragen door een antiek verguld ornament. De geheele rug van den troon was, even als de binnenzijde des hemels, bekleed met karmozijnrood Genueesch fluweel, omzoomd met eene driedubbele rij van breed en ſmal goud paſsement. In het midden van den rug was het koninklijk wapen; de leeuw en de kruipende eenhoorn waren op eene kostbare wijze geborduurd. Onder het verhemelte ſtond de koninklijke ſtoel, rijkelijk verguld, en waarvan de leuningen in leeuwenkoppen eindigden. De rug deszelven droeg het koninklijk wapen, prachtig geſneden en rijk verguld; de rug zelf en de zitting waren van karmozijnrood fluweel, met gouden boorden omzoomd, even als de leuningen; op den grond ſtond een prachtig voetbankje, waarvan het lijstwerk en de pooten verguld waren, terwijl het van boven met dezelfde ſtof als de ſtoel bekleed was.

Zes vergulde Gottiſche fauteuils, met rottingen zittingen en ſcharlaken kusſens, waren voor de leden der koninklijke familie in gereedheid gebragt, daar zij aan des Konings tafel zouden ſpijzen.

In de Abdij was het *ſacrarium*, of de plaats der inwijding, het luisterrijkſte ſtuk der toebereiding. Het eerſte voorwerp, dat hier het oog tot zich trok, was het altaar. De tafel zelve, 6 voet 9 duim lang, ſtond op een voetſtuk een weinig boven den vloer verheven, en had eenen ſmallen rand aan de achterzijde. Het geheel was bekleed met blaauwe en gouden ſtof. Het bovendeel van dit bekleedſel was omzoomd met een breed gouden paſsement; het was tevens geboord met gouden hangende franje. De voorkant en zijden waren geboord met gouden paſsementen, en het geheel eindigde in eene gouden franje van 7 duim breedte. Op deze tafel werd achtervolgens geplaatst de kelk, de onderſchotel, de kruik met heilige olie, de zalvingslepel en andere benoodigdheden voor de krooningsplegtigheid.

Het achterſte gedeelte des altaars was almede met blaauwe en goud doorwerkte ſtof bedekt, ter wederzijden met gouden palmtakken doorſneden, die van den grond af tot 12 voet hoogte oprezen, zich alsdan uitſpreidden, tot dat zij zich van boven in de draperie verborgen. Deze laatſte, uit blaauw en goudgeel zijddamast beſtaande, ſtrekte langs de geheele

voorzijde des bovenrands zich uit, en was opgenomen door gouden koorden. Zij was bezet met eene lijst van derdehalf duims gouden en zijden koorden, met groote vergulde rozetten op iedere opening. De franje was van goud en zijde, 4 duim breed. Onder dit bovenbehangsel hingen ter wederzijden van het altaar gordijnen, die tot op den grond reikten, maar die men ter wederzijden kon opnemen, zoodat zij eenen doorgang maakten naar twee deuren, leidende naar de vertrekken des Konings. — Aan de linkerzijde, of ten noorden van het altaar, stond de stoel van den Aartsbisschop van *Canterbury*. Hij was van eikenhout, maar gevuld, en zoo wel de rug, als zitting en leuningen, bekleed met die soort van fluweel, welke men Bisschopspurper noemt, terwijl alles met gouden passementen bezet was. Hiermede was eene voetbank verbonden, bekleed met purper fluweel, en met gouden galonnen versierd. Terzijde derzelve was een knielkussen voor den Aartsbisschop van purper fluweel met vier gouden kwasten, en een soortgelijk voor den Deken aan de andere zijde.

De trap, tot deze inwijdingsplaats leidende, was belegd met een blaauw en geel geschakeerd *Wilton's* tapijt, waarvan het patroon de Noorweegsche roos en den hermelijnen mantel vertoonde.

Ter regterzijde van het altaar stond de offertafel, met ligtblaauw fluweel met passementen en gouden franjes. Op dezelve was het benoodigde tot de plegtigheid geplaatst, als het kussen, waarop de Koning knielen zou, van hetzelfde blaauwe fluweel met gouden passementen en kwasten aan de hoeken, en het *pallium*, of het altaarkleed, goudlaken, 5 voet in het vierkant, geborduurd en omzoomd met gouden passementen en franjes, en een appel van zuiver goud, een pond Trooisch gewigt zwaar. Het zalvingskleed was van goud- en zilverlaken, belegd met zilverkleurige gewaterde stof en breede gouden franje, koorden en kwasten, en vier zilveren staven, bij welke het gedragen werd. Hierbij behoorde nog een tapijt van gelijke stof, om gespreid te worden voor den Koning, op hetwelk hij ontvangen werd, vóór hij het Sakrament zou genieten.

Onder de belangrijkste bijzonderheden van dit feest behoort voorzeker de Redevoering, welke de Aartsbisschop bij deze plegtige gelegenheid hield. Hij leide de woorden van David, 2 Sam. XXIII: 3, 4, ten grondslage, welke in de Engelsche vertaling aldus

dus luiden: „ De God van Israël zeide, de rotsſteen van Israël „ ſprak tot mij: hij, die over menſchen heerscht, moet regtvaardig „ zijn, heerſchende in de vreeze Gods. En hij zal zijn als „ het licht van den morgenſtond, wanneer de zon opgaat; „ als een morgenſtond zonder wolken; gelijk het teeder „ gras, dat uit de aarde ontſpruit, bij den helderen glans, „ na den regen." Hij begon met aan te merken, dat die woorden de meeste opmerkzaamheid verdienden van de vergadering, tot welke hij ſprak, niet alleen omdat zij de uitſpraak eens ſtervenden Konings, maar ook eens goddelijk verlichten Profeets waren. Hij ging toen over tot een betoog van het onderling voordeel, dat er, zoo wel voor den Regent als voor den onderdaan, uit een goed beſtuur ontſpringt. Hij beweerde, dat het eenig en hoofdzakelijk punt, tot voortbrenging van een goed beſtuur, gelegen zij in de naauwgezette achtgeving van de zijde des beſtuurders op algemeene regtvaardigheid, niet alleen tuſschen den man en zijnen naasten, maar ook tuſschen volk en volk. De voorbeelden, zoo wel uit de oude als nieuwe geſchiedenis, bewezen echter ten overvloede, dat de Vorſten in 't algemeen eene geheel andere zedelijke wet op bijzondere perſonen dan op geheele volken hebben toepaſselijk gemaakt. Niettemin was een goed Regent verpligt, dezelfde wet op beide toe te paſsen, omdat, ten zij hij zulks deed, het volk, over 't welk hij heerschte, niet gelukkig kon zijn. Na de gevaren geſchetst te hebben, welke daaruit ontſtaan moesten, dat het volk zich aan losbandigheid of de Vorst aan overweldiging overgaf, ging hij over, om een' vaderlandsgezind' Vorst voor te ſtellen, wiens eenig doel het geluk zijns volks is, die, ter voldoening daaraan, zijne gunst beſtendig weigert aan den ſlechten en ongehoorzamen, en in zijnen eigen' perſoon tevens een voorbeeld geeft dier deugden, welke hij in anderen acht en bemint. Wanneer een Vorst hieraan beantwoordt, kan hij door de ruimſte inkomſten niet te veel beloond worden, naardemaal de verwezenlijking hiervan berekend is om zijn volk de duurzaamſte weldaden aan te brengen. *Engeland* had nog onlangs het bewijs gehad van de waarheid dezer verzekering; hetzelve had, namelijk, een' godsdienſtig' Koning meer dan eene halve eeuw zien zitten aan het hoofd des ſtaats, maar zich ook, ingevolge hiervan, bevestigd gezien in ſterkte, te midden der puinhoopen van het geluk der omliggende volken. Op den Zoon diens Ko-

nings vestigde dat volk nu zijne hoop met volle gerustheid; en wanneer de ondervinding van het verledene mogt strekken tot eenen waarborg voor de toekomst, dan had het volk allen grond tot hope, dat zijn wensch volkomen zou worden vervuld, wanneer het slechts zijne oogen wilde vestigen op de handelwijze van zijnen Koning in den laatsten vruchtbaren strijd voor de vrijheid van *Europa*. Het doorluchtig Hoofd des staats, dat thans stond gekroond te worden, was niet onbekend met de zorgen van zijnen stand. Aan het roer des staats geroepen door de ongelukkige ziekte zijns Vaders, aanvaardde hij hetzelve in een tijdstip, waar hij het land in eenen oorlog gewikkeld vond, die niets minder beoogde dan de geheele vernietiging van deszelfs bestaan. Aan zijne standvastigheid in het tijdstip van gevaar hebben wij het, naast God, te danken, dat deze oorlog is ten einde gebragt op eene wijze, die luisterrijk schittert in de jaarboeken der geschiedenis, maar die nog luisterrijker is door de gematigdheid des overwinnaars, die, welverre van zich door zijn goed geluk tot trotschheid te laten verleiden, zich bepaalde tot de verkrijging van datgene, wat de beste verdediging van den oorlog is, — namelijk een' goeden en duurzamen vrede. Onder eenen Vorst van zoodanige wijsheid heeft het volk reden, om al die zegeningen te verwachten, welke uit eene groote en luisterrijke staatkunde, beide in oorlog en in vrede, kunnen voortkomen; het mag hopen, dat hij zijnen roem zal stellen in de zedelijke onschendbaarheid van zijn gebied, en dat hij bij gevolg zal regeren over de harten van een getrouw en gelukkig volk. De eerwaardige Kerkvoogd besloot met de vergadering op te wekken, om den Almagtigen te bidden, deze hoop te willen vervullen, welke verlevendigd werd door de tegenwoordigheid des Konings in hun midden; alle zegeningen over denzelven te vermenigvuldigen; zijne raadslagen te doen dienen tot uitbreiding van ware godsdienstigheid, en dat de Koning langen tijd zijnen schepter in vrede en rust mogt voeren.

Onder de vreemde bijzonderheden, bij dit feest plaats gevonden hebbende, mag men verder wel te regt tellen de verordening, dat de koninklijke Kampvechter, van top tot teen gewapend en door schildknapen vergezeld, te paard moest komen in de zaal van *Westmunster*, en aldaar ieder uitdagen, die iets tegen de wettigheid des Konings zou willen inbrengen. Hiertoe was een stal gebouwd, op omtrent 50 yards van

van de noordelijke poort van de zaal van *Westmunſter* verwijderd; het was een houten gebouw, bevattende ſtalling voor vier paarden, of liever vier afzonderlijke ſtallen, met kribben, ruiven en andere benoodigdheden voorzien. Er was ook eene kleedkamer voor den kampioen bij gebouwd, waarin tafel, ſtoelen en ſpiegels waren, alsmede een kamertje ter bewaring der wapenrusting, de tuigen en dekken der paarden. Twee der paarden waren van Mr. ASTLEY's Amphitheater: het een was een zwart en wit gevlekt, bekend onder den naam van *Cato*, op hetwelk de kampvechter reed; het ander, een klein wit paard, *Billy* genaamd, werd door Lord HOWARD van *Effingham*, in hoedanigheid van Afgevaardigden Graaf Maarſchalk, bereden. De beide anderen waren een klein wit paard, door den Hertog VAN WELLINGTON, als Lord Groot-Konſtabel van *Engeland*, bereden, en een ligt goudgeel, waarop de Markies VAN ANGLESEY, als Groot-Regter van *Engeland*, reed. Mr. BLYTHE, de ridmeester van de rijſchool van ASTLEY, had het opzigt over het paard van den kampvechter, en moest hemzelven bekwaam maken in de waarneming van zijnen post. Tegenover dezen ſtal waren zitplaatſen voor 150 aanſchouwers opgerigt; terwijl een bedekte weg reikte van den ſtal tot aan de verhevene plaats, waarop de Koning in de zaal van *Westmunſter* zat. Langs dezen weg reed de kampvechter, van den Hertog VAN WELLINGTON en den Markies VAN ANGLESEY te paard vergezeld, in de zaal, gevolgd van twee ſchildknapen in halve rusting, dragende de een des kampvechters lans, de ander zijn ſchild; terwijl de Heraut de uitdaging tot drie malen toe herhaalde, waarbij de kampvechter telkens zijnen handſchoen ter aarde wierp, die hem door denzelven na eenigen tijd werd wedergegeven, waarna de Koning hem een gouden kop met wijn liet aanbieden, dien hij ledig dronk, den kop met het dekſel medenemende.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

HET BEDELAARSWEZEN TE LONDEN.

Een der zeldzaamſte Inſtituten alhier is de ſchool, welke een oud wijf houdt, waarin zij kleine kinderen onderwijst in de nog op verre na niet uitgeleerde kunst van bedelen.

Londen onderhoudt dagelijks 15,000 ſtraatbedelaars, vele van welke 30 *Engelſche* ſchellingen daags ophalen. Vele vereenigen zich in Klubs, waar des avonds, met veel deftigheids, eene partij *whist* of *boston* geſpeeld, of ook wel met de bedelmeisjes vrolijk gedanst en met de Collega's wakker gedronken wordt. Een ſpeculatief bedelwijf betaalt voor een kind, dat er regt ellendig, gebrekkelijk en krank uitziet, gaarne twee *Engelſche* ſchellingen en meer huur daags; een blindeman is duurder; drie ſchellingen is zeer redelijk; deze prijs ſtijgt, hoe magerder de blinde is, en naar gelange hij erbarmelijker gezigten trekken kan. Pronkſtukels zijn jongens, die, door kunstmatige verdraaijingen hunner ledematen, de jammerlijkſte verminkingen kunnen nabootſen. Hier zit eene vrouw, tien jaren achtereen, dagelijks op dezelfde plek, met tweelingen, die nooit ouder of grooter worden. De bedelaars houden dergelijke voorwerpen niet zelve na; dit is te lastig, en met het gemak hunner huiſelijke inrigting onbeſtaanbaar; waarom daartoe weêr bijzondere *magazijnen* voorhanden zijn, vanwaar dergelijke kinderen, kreupelen en ellendigen des morgens vroeg afgehaald, en waarin zij des avonds weêr teruggebragt worden. Het ſpreekt van zelf, dat de afhaler aan het magazijn een evenredig onderpand moet laten. Onder opgemeld verbazend getal bedelaars zijn de meer ſatſoenlijke niet medegerekend, die van huis tot huis met bedelbrieven rondgaan.

NACHTGEDACHTEN.

Hoe kalm, hoe lieflijk is natuur hier in het rond!
Wat zoete eenſtemmigheid heerscht op deez' ſtillen grond!
't Ligt alles om mij heen in diepen ſlaap verloren.
Geen vooglenzang doet meer in 't ſomber woud zich hooren.
Hoe ſtatig ſchijnt de maan op 't ſluimrend aardrijk neêr!
't Aanſchouw uw grootheid hier, weldadig Opperheer!
Hoe nietig wordt de mensch, Oneindige! in mijne oogen!
Hoe worde ik hier aan de aarde, aan 't ijdel ſtof onttogen!
Het ſuizend koeltje, dat in 't hoog geboomte beidt,
Of zachtkens om mij zweeft, ruischt mij onſterflijkheid.
Die ſtille majesteit, die pracht hier om mij heenen,
't Gelaat der velden, door het maanlicht ſlaauw beſchenen,
't On-

't Onteelbaar ſtarrenheer, nu door geen wolk bedekt,
Die kalmte, waar ik ſchouw, die mij tot eerbied wekt,
't Schenkt alles rein genot, dauwt laafnis in mijn harte;
'k Vergeet heel de aarde hier, met al haar vreugd en ſmarte.
'k Verhef mij, vrij van 't ſtof, ver boven tijd en lot;
Mijn ziel gevoelt alleen uw grootheid, heerlijk God!
Uw vaderliefde en zorg, naar waarde nooit geprezen,
En toch in iedre plant, Oneindige! te lezen.

Waar, waar is de onverlaat, (mijn boezem gruwt er van)
Die ſchandlijk, groote God! uw aanzijn loochnen kan?
Waar zijt gij, onmensch! die, wanneer ons rampen drukken,
Ons d'allerſchoonſten troost wreedaardig durft ontrukken;
Die ſchandlijk, roekeloos de wet der menschheid ſchendt;
Gij, die 't beſtaan van God en de eeuwigheid ontkent?
Verdoolde ſterveling! als 't avondrood de kimmen
In gloeijend purper doopt, de maan begint te klimmen,
Schouw dan met mij op 't land die zoete eenſtemmigheid,
Die kalmte, ſtille rust, dáár om ons heen verſpreid;
Zie dan de bleeke maan flaauw over de aarde ſtralen;
Zie ongeſtoord 't geſtarnt' zijn' vasten loop herhalen;
Ga dan uw leven na, de reegling van uw lot,
En loochen, zoo gij kunt, dan nog 't beſtaan van God!

Ja, ſtille nacht! gij kunt den ſterveling wijsheid leeren;
Gij doet hem met zich zelv' en met zijn' God verkeeren;
Gij ſteunt zijn hoop, wanneer zijn bange boezem ſchreit;
Uw kalmte is hem het beeld van zijne onſterflijkheid.
Dáár zelfs, waar al zijn hoop is in het niet vervlogen,
Dáár ſtelt gij nog den dood, als redder, hem voor oogen;
Gij ſchenkt hem lafenis, ook in het droevigſt lot,
En moedig heft zijn hart zich opwaarts tot zijn' God.
Of, laeht hem voorſpoed toe in al zijn handelingen,
Schenkt hem fortuin op aard' haar mildſte zegeningen,
Smaakt hij, bevrijd van zorg, door ware min vereend,
Een zaligheid, zoo ſchaars den mensch op aard' verleend,
Dan dankt hij vrijer hier, van zoete rust omgeven,
Zijn' God voor zoo veel heil, voor zoo veel vreugd van 't leven.

Hoe vaak dwaal ik verheugd, hier met mij zelv' alleen,
Bevrijd van zorg en ſmart, door deze dreven heen!
Wat reine zaligheid mag dan mijn hart hier ſmaken,
Als ik deze aard' vergeet, met al haar ſchijnvermaken!

Van zoete rust omringd, in 't ſtille van den nacht,
Voel ik de nietigheid het meest van aardſche pracht.
Kom, nader, ſtedeling! gij, ſteeds van weelde omgeven,
Ken op het eenzaam land de ware vreugd van 't leven!
Kom, ſchouw met mij dit veld, deez' zaalge dreven rond.
Zie, hoe de zoetſte rust heerscht op deez' ſtillen grond.
Hier ſmaakt de mensch, bevrijd van d'ijdlen zwier der ſteden,
De reinſte levensvreugd bij onbedorven zeden.
Hier woont het waar geluk, geſtaafd door huislijk heil.
Hier is de blanke deugd voor goud noch titlen veil.
Aanſchouw deez' ſchaamle hut, flaauw door de maan beſchenen;
Hier ziet ons oog geen pracht, geen luister om zich henen;
Zie, hoe het rietendak voor 't weêr naauw is beſchut,
En toch woont ware vreugd in deez' verachte hut;
De bange kommer, in paleizen vaak te duchten,
Blijft toch deez' ſtillen grond, dit needrig dak ontvlugten.
Geene ontevredenheid, geen vrees verwekt hier ſmart;
Geen bange wroeging knaagt hier aan het ſchuldloos hart.
De vrije mensch wordt hier geprangd door luttel nooden;
De ſmart en zorgen zijn dit needrig hutje ontvloden.
Hier heerscht geene ijdle pracht, waarmeê de wijze ſpot,
Maar liefde, reine deugd, en vast geloof aan God.
Deez' landman mag verblijd zijn' eigen' grond beploegen.
't Is wellust, zaligheid, voor gade en kroost te zwoegen.
Zijn vrouw, die midlerwijl het huislijk werk verrigt,
En in arbeidzaamheid voor haren man niet zwicht,
Zorgt voor haar kroost, op welks gelaat de trekken zweven
Des vaders, voert het op tot een godvruchtig leven.
Als de avond naakt, ijlt zij hem vrolijk te gemoet.
Eén enkle kus heeft al zijn zwoegen ras vergoed.
Vertrouwlijk aan haar zijde in 't lieflijk gras gezeten,
Kan hij heel de aarde en al haar ſchijngenot vergeten.
Zijn gade is hem 't heelal; geklemd aan hare borst,
Heeft hij geen wenſchen meer, en ruilt hij met geen' vorst.
Nu gaan zij huiswaarts, door hun teeder kroost omgeven,
Vol zalig, blij genot, vol zoete vreugd van 't leven.
Hier is 't eenvoudig maal voor 't huisgezin bereid;
Het reinst genoegen is op elks gelaat verſpreid;
Men zet zich vrolijk neêr; elks hart is wel te vreden.
Nu nadert ſtraks het uur, dat men de matte leden
Door rust verkwikken zal: elk dankt eerbiedig God
Voor 't heil van dezen dag, voor zoo veel blij genot.

Men

Men gaat verheugd ter rust: de huisdeur wordt gesloten;
De landman vlijt zich naast zijn minnende echtgenoote,
(Geen bange vrees ontrust het schuldloos huisgezin)
En sluimert in haar' arm een' zaalgen hemel in.

Driewerf gelukkig paar! hoe zalig vliegt uw leven,
In d'arm der min, daarheên, van zoete rust omgeven!
O! ieder dageraad biedt nieuwe vreugd u aan,
Strooit geurge rozen neêr op uwe levensbaan.
Of moet somtijds het lot u enkle doornen telen,
O! 't huislijk heil kan ook de felste wonden heelen.
Gelukkig echtgenoot, wat heil is u verleend,
Aan een getrouwe gâ door teedre min vereend!
Ja, jaren zinken in den stroom des tijds ter neder;
Uw liefde neemt geen' keer; gij mint haar even teeder.
O! de eelste gaaf, die hier de mensch op aard' geniet,
Is een getrouwe gade in voorspoed en verdriet!
Zelfs 't aakligst lot zal in haar' arm nog vreugde telen,
En de ouderdom nog 't hart met rein genoegen streelen.
Wee hem, wee d'onverlaat, die dit genot miskent,
Die de eêlste gave Gods, de huwlijksliefde, schendt!
Ja, 't hoogst geluk is in het huislijk heil gelegen,
En reine huwlijksmin is de allerbeste zegen.

O mensch, die rusteloos naar 't waar geluk hier smacht,
Ach, zoek het niet bij al 't genot van aardsche pracht!
O! waan niet, dat gij hier, door schat op schat te hoopen,
Een onverganklijk heil van 't weiflend lot kunt koopen.
Neen, slechts op 't lagchend land, getrouw aan pligt en deugd,
Door ware min vereend, smaakt gij de reinste vreugd.
Ja, huislijk heil! gij schenkt het hoogst genot op aarde!
Gelukkig hij, die u erkent in al uw waarde!
Gelukkig hij, wiens hart voor huwlijksliefde slaat,
Wiens allerhoogste vreugd in uw genot bestaat!
Wat kan een wereld toch, met al haar schijnvermaken,
Hem bieden, als zijn hart uw zaligheid mag smaken?
O ja, wat immer ook van voor ons oog verdwijn',
Waar gij ons sterkt, zal steeds ons lot nog zalig zijn!
Dit needrig plekje gronds, wars van de pracht der steden,
O! 't wordt door uw genot herschapen in een Eden!
Hier smaakt de vrije mensch, hoe ook zijn lot zich wend',
Een zaligheid, aan 't hart der grooten onbekend.

Hoe vreedzaam leeft men hier! geen kommer, bange zorgen
Verſtoren hier den ſlaap; men rust tot aan den morgen.
De legerſteê van ſtroo, waar nooit de zorg genaakt,
Geldt meer dan 't weeldrig dons, waarop de wroeging waakt!

O mensch, die 't waar geluk in ſchatten waant gelegen,
Die wuften roem en eer houdt voor den besten zegen,
Betreê die woningen, waarmeê de rijke praalt,
En toon mij dat geluk, dat u in de oogen ſtraalt!
O! ken den rijkdom dan, maar tevens zijn gevaren;
Zie, hoe de zorgen vaak ook door paleizen waren;
Zie, hoe de wroeging, die altijd het misdrijf ſtraft,
Verdrukte onnoozelheid de felſte wraak verſchaft!
Ach God! is ééns de mensch aan 't misdrijf vastgeklonken,
Wat baat hem dan al 't goud, hem door het lot geſchonken?
(Ziedaar de zegepraal der onderdrukte deugd!)
Die ſtem, die nimmer zwijgt, verpest hem iedre vreugd.
Vergeefs ontvlugt hij die bij bruiſende bokalen;
Zij volgt hem overal, ook in zijn gouden zalen.
Als eenzaam op het veld de landman zorgloos rust,
Van knagend naberouw en kommer onbewust,
Dan ſchijnt het weeldrig dons een pijnbank in zijne oogen,
Ach! met zijne onſchuld is zijn zielrust ook vervlogen.
Vergeefs zoekt hij den ſlaap, die ſteeds zijn oog ontvliedt,
En nimmer lafenis aan zijne ellende biedt.
Of, zinkt hij in het eind' vermoeid in ſlaap ter neder,
Een akelige droom vermeêrt zijne angſten weder,
En toont hem in 't verſchiet de ſtraf, die 't misdrijf wacht;
De ellendeling ontwaakt, en hel wordt hem de nacht.

Ziedaar dan dat geluk, dat heil, zoo hoog geprezen!
Zou zulk een lot, o mensch! dan uwer waardig wezen?
Neen! Heeft de algoede God u ſchatten hier vergund,
O! ſteun dan de armoê; help, dáár, waar gij helpen kunt;
Zoek dan in reine deugd het waar geluk van 't leven;
Volg dan de lesſen op, door Jezus ons gegeven!
Hoe welgemoed voleindt gij dan uw levensbaan!
Hoe vriendlijk lacht dan ééns de bange dood u aan!
Hoe kalm, hoe rustig zinkt gij dan in 't graf ter neder!
Dit denkbeeld blijft u bij: we ontwaken eenmaal weder,
En ſmaken dan 't genot, ééns voor de deugd bereid;
We ontwaken eenmaal weêr (o, juich!) voor de eeuwigheid!

En

En Gij, oneindig God! Gij, op wiens alvermogen
't Onmeetbre ſtarrenheer drijft voor mijn ſtarende oogen;
Gij, die den kleenſten worm, Gij, die den Seraf ſchiept,
En nooit, nooit zonder doel den mensch tot lijden riept;
Gij, die zoo vaderlijk wilt naar ons ſtaamlen hooren:
Heeft uwe liefde op aard' tot rampen mij beſchoren;
O! ſterk, ſterk dan mijn' moed, oneindig liefdrijk God;
Leer mij gelaten zijn, ook bij het droevigst lot!
Laat ſteeds de ware deugd, hoe 's levens ſtormen woeden,
Mij troosten in den nacht der bangſte tegenſpoeden!
Dat alles, elk genot van voor mijn oog verdwijn';
Maar laat, laat, liefdrijk God! mijn hart ſlechts deugdzaam zijn!
Dat Jezus leer, die leer zoo godlijk, zoo verheven,
Mijn lijdend harte ſterk' bij al den druk van 't leven!
O Godsdienst! gij, die 't hoogſte goed op aarde zijt,
Dáár, waar de deugd ſlechts hoopt, geeft gij ons zekerheid.
Gij zijt het eêlst geſchenk van 't liefdrijk Opperwezen.
Wat zou, door u geſterkt, ons lijdend harte vreezen?
Gij troost ons immer. O! wat dan mijn lot ook zij,
Waar alles mij ontzinkt, blijft mij de Godsdienst bij.

P.

AAN MIJNE GADE, BIJ DE GEBOORTE EENER DOCHTER.

Juich nu, dierbre! 't is vervuld,
't Uur, verbeid met ongeduld!
Ja! uw ſchoonſte levensmorgen,
Brak, na menig' nacht van zorgen,
Met ondoofbren hemelgloor,
Aan de gloênde kimmen door.

Heden deed ons 't Hoogſte Goed,
Na den bangſten tegenſpoed,
Wat wij hoopten, blijde erlangen.
't Wichtje, in Zijne gunst ontvangen,
Trekt van onzer kindren graf
Onze droeve blikken af.

't Schept uit tranen luiden lach;
't Geeft ons blijdſchap voor geklag;
't Doet ons menig wond vergeten,
Nauw geheeld, of opgereten;

't Maakt

't Maakt ons dankbaar jegens God,
Voor het zaligst levenslot.

Naamloos is de zoete vreugd,
Die ons beider ziel verheugt:
't Aanzijn wordt ons op deze aarde
Nu van hooger, eedler waarde;
Ja, de band van onzen echt
Naauwer, sterker vastgehecht.

Nu eerst voelt ons eigen hart
De onuitspreekbre boezemsmart,
De onbeschrijfbre huwlijksweelde,
Die onze oudren kwelde en streelde:
Nu gevoelen wij 't gewigt
Van den duren kinderpligt.

Schouw dan, moeder! onverpoosd,
Schouw uw lief, aanminnig kroost;
Klem, tot loon voor al uw kermen,
't Echtlijk spruitje in dankbare armen;
Druk het aan gezwollen borst:
Levend hebt ge er nooit gorscht!

Kus en troetel 't dierbaar kind,
Waarin ge al uw' rijkdom vindt?
Eerlang, wil het God gehengen,
Zal 't u liefdrijke offers brengen,
Als het, lagchend, u begroet,
En zijn blijdschap kennen doet.

Als het, meer zich zelf bewust,
U, aanvallig, vleit en kust,
En, door schuldelooze spelen,
U in 't reinst genot doet deelen,
Staamlend uwen naam vermeldt,
Of u, dartlend, vergezelt.

Als het pand der huwlijksmin,
't Sieraad van ons klein gezin,
't Eerste levensperk ontvloden,
Steeds omringd van duizend nooden,
Onzen ouderlijken raad
Met vertrouwen gadeslaat.

Als het.... Neen! wij zwijgen ſtil,
En berusten in Gods wil.
Niet, door blijdſchap opgetogen,
Jaren reeds vooruitgevlogen:
In een nog bewolkt verſchiet
Dringen 's menſchen blikken niet.

Leven wij dan, dierbre! alleen
Met den dag, vernoegd, tevreên;
Zijn wij trouw in 't pligtbetrachten:
Liefde geeft ons moed en krachten,
En, in d' ouderlijken ſtand,
Biedt de Alvader ons de hand.

J. D. B.

De Adel, de echte Adel, heb ik altijd, naar mijn eenvoudig Burgerlijk inzien, gemeend, meer in de ziel en in het hart, dan in het bloed te huizen. De Deugd alleen geeft den waren Adeldom. Ieder Edelman moet zijnen Adel *verdienen*. Het beſef van eene niet ſlechts oude en adellijke, maar ook edele geboorte kan alzoo, bij den waardigen naneef, wonderen van moed, en edelmoedigheid, en edelaardigheid des harte uitwerken; en alsdan is zoodanige geboorte, die tot deugd aanſpoort en verpligt, evenzeer een voorregt als een zegen te achten. Maar, wat is Adel, zonder Edelheid? Het regtmatig voorwerp van hekelende ſcherts, indien niet van openbare verguizing. Den laffen, kinderachtigen Adeltrots dan wijde ik de navolgende vertelling.

DE JONKHEER EN ZIJN KNECHT.

Eene Vertelling.

De Mensch was eer, dan de Edelman.

De Heer van Vandervan, een Lid
Van Adel's Hoogen Raad,
Wien ver nog boven d'oudſten wijs
Een oude ſtamboom gaat;

Een man, die geen verdienſte vond,
Dan die haar offer bragt
Aan aadlijk bloed, of oorſprong nam
Uit een aloud geſlacht;

Een

Een man, die in de ganſche Schrift
Geen harder vonnis zag,
Dan dat men in het Hemelrijk
Geen Jonkheer heeten mag;

Wien 't onverklaarbaar was, dat hij,
Van Ridderlijken ſtam,
Zoo zonder ſter of kruis op 't lijf
Eenmaal ter wereld kwam;

Dat, van een fijner ſtof gekneed,
De man van aadlijk bloed,
In ſpijs en drank etcetera,
Net als zijn ſtalknecht doet:

De Heer van Vandervan, in 't kort,
Reed met zijn' knecht ter jagt;
Dees dacht aan zijne aanſtaande bruid,
Die aan zijn voorgeſlacht.

Geen wonder, dat patrijs of haas,
Schoon binnen ſchots gebragt,
Al dartlend voor en om hèn heen,
En Heer en knecht belacht.

De een, 't hoofd van zijn kwartieren vol,
Dacht dikwijls overluid;
En de ander, bij het woord kwartier,
Zag naar een herberg uit.

En prees de Jonker d'eerbied aan,
Dien 't oude valt te beurt,
En hoe men ouden wijn en min
Altijd de besten keurt;

En hoe het fijnſte wild, nog verſch,
Niet ſmaaklijk wordt gebruikt,
En 't haasje d'echten geur ontbeert,
Ten zij het aadlijk ruikt:

„ Mijn-

„ Mijnheer!" zei Jan, „ 'k hat u l
„ En de oude min mereen,
„ En houd het met een jonge meid
„ En oude munt alleen."

En ſprak hij van zijn' ouden ſtam,
En noemde man en paard;
Jan zei: „ Ik ſtam van Adam af,
„ Den oudſten ſtam op aard'."

De weg liep langs een' kerkhofsmuur,
Waarbij een knekelhuis,
Met menſchenbeendren opgetast,
Bij 't ruimen van hun kluis.

Op ééns hield nu de Jonker halt,
Verhit door wederſpraak,
En riep de dooden zelfs te hulp,
Tot ſchraging van zijn zaak.

„ Zie," ſprak hij, „ hoe tot in 't gebeent'
„ Ons de Adel is gedrukt,
„ Waar zelfs de Dood geen vat op heeft,
„ Schoon alles voor hem bukt.

„ Zie edel hier met bedel-bloed
„ Onwaardig ondereen;
„ En hoe Natuur den Edelman
„ Doet kennen van 't gemeen.

„ Beſchouw dees ſchonken, vuil en zwart,
„ En van 't gewormt' doorboord;
„ Dit, Jan, dit is uw eigen ras,
„ En volkje van uw ſoort.

„ Maar let nu eens op dat gebeent',
„ Hoe hagelwit en fijn!
„ Dat moet (het lijdt geen tegenſpraak)
„ Van mijns gelijken zijn."

De

De brave borst had eergevoel,
Maar flikt de harde pil.
„ Ik zwicht," ſprak hij, „ voor dit bewijs,
„ En zwijg eerbiedig ſtil."

Nu ging 't een poos in ſtilte voort:
Jan dacht zijn vonnis na;
De Jonker zet een hooge borst,
En ſlaat hem lagchend gâ.

Thans nadert men een aaklig oord,
Dat elk met affchuw meldt,
En aan barbaarſchen tijd behoort;
Het was — een galgenveld.

Daar hing, in hoogverheven ſtand,
Een wijdvermaard perſoon,
Tot affchrik van het ſchelmenrot,
Der raven prooi, ten toon.

De tijd, de lucht, de zonnebrand,
Staag werkende op 't gebeent',
Had aan den ſchedel, kaal en glad,
Een glinſtrend wit verleend.

Jan ziet het eerst den povren kwant,
En wijst hem aan zijn' Heer,
En, dankbaar voor de ontvangen les,
Geeft hij aldus haar weêr:

„ Mijnheer! Mijnheer! beſchouw die kruin,
„ Hoe hagelwit en fijn!
„ Dat moet voorvast een Edelman,
„ Ligt van uw maagſchap, zijn!"...

De Heer van Vandervan, beſchaamd,
En leelijk in de lij,
Riep nooit weêr dooden tot bewijs
Van 's Adeldoms waardij.

J. W. T.

MENGELWERK.

IETS, TER WEGNEMING VAN EENIGE BEDENKINGEN TEGEN DE WONDEREN, IN DE H. SCHRIFT VERMELD.

Mijn Heer!

Uw tweede brief neemt al het mij hinderende van uwen eersten weg. Gij geeft in denzelven de punten van bezwaar op, en gaarne deele ik u nu de bedenkingen trouwhartig en eenvoudig mede, welke dat bezwaar, naar mijne overtuiging, uit den weg ruimen.

De voor onze wetenschap te *onbegrensde* krachten in het heelal, en dus ook onze beperkte kennis van oorzaken en hare uitwerkselen, schijnen u toe, het bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk te maken, om ergens gebeurtenissen met *zekerheid* als wonderen te kunnen onderscheiden. — Bepalen wij hierbij de ernstige overwegingen van onzen geest. — Voorzeker moet het besef van de *beperktheid* onzer kennis in genoemd opzigt ons voorzigtig en zeer behoedzaam maken in het opgeven of aannemen van wonderen; maar, wanneer wij *daadzaken* in geloofwaardige berigten aantreffen, welke niet in de *ons bekende* krachten der natuur liggen, en welke het *ons bekend* vermogen van den mensch verre te boven gaan, — het doen herleven van eenen doode, die reeds vier dagen in het graf was; wanneer zulks geschiedde op het enkel *gebiedend woord* van iemand, die vele zulke buitengewone werken *op dezelfde wijze* verrigtte, — van iemand, die eene leer predikte vol wijsheid en de heilvolste verlichting, en wiens karakter den gestrengsten toets kan doorstaan, ja 't welk waarlijk alomme edel en eerbiedwekkend verschijnt, — dan gevoel ik mij gedrongen, *hier* aan een *wonder*, of *gewrocht* eener *bijzondere Goddelijke tusschenkomst*, te denken; dat is, dat de aangeduide Persoon tot die daadzaak *buitengewoon* door God is toege-

rust. Mijn *beperkt inzigt* wegens de zamen- of wederkeerige werking der geheele natuur, of ook van het menschelijk vermogen, om van de krachten der natuur een mogelijk *mij onbekend* gebruik te kunnen maken, kan mij, bij de onzijdigste overpeinzing, geene billijke of geldende reden zijn om hier nog niet een wonder te erkennen. — Nemen wij eens de *mogelijkheid* aan, dat de krachten der natuur, of het menschelijk vermogen door gebruikmaking van dezelve, zulke daadzaken konden voortbrengen, geheel vreemd moet het ons dan nog schijnen, dat zulks juist toen ter tijd en zoo menigmalen plaats vond, en nu, bij de grootere vordering in de kennis der natuur, nergens meer plaats heeft.

In de naaste plaats komt het dan vooral aan, of het wonder een *genoegzaam waardig doel* kan hebben, en of de berigten van de gedachte daadzaken, Persoon, en karakter *geloofwaardig* zijn. Uw brief bepaalt mij ook voorts hierbij.

Gij zegt: „ niet te kunnen begrijpen, dat, om de „ opgeteekende gebeurtenissen op *dit stipje* in het heelal „ voort te brengen, de gewone orde in de natuur op „ eenmaal voor een' korten tijd veranderd is geweest." — Ik moet opregtelijk erkennen, dat ik de *heerlijke orde* in de natuur, welke nog onlangs bij de zonsverduistering (*) de allerroerendste gewaarwordingen door eerbiedige overweging in mijnen geest werkte, ongaarne *gedwrig* veranderd denke; dezelve zou dan ophouden *orde* te zijn, en wij zouden alle *zekerheid* in Gods werken en alle *veiligheid* in onze bedrijven missen; zoodat, *op zichzelve* beschouwd, de wonderen mij niet behagelijk zijn. Maar, wanneer het de *wijsheid* des Aanbiddelijken en Almagtigen, voor wien het vernederend gedacht zijn zoude, aan de ingestelde orde *gebonden* (†) te zijn, mo-

ge-

(*) Nov. 1820 geschreven.

(†) Voorzeker hebben wij geen bepaald denkbeeld van de Goddelijke werkzaamheid. Maar, terwijl eene bloote gedachte, of de wil van onzen geest, onze geheele stoffelijkheid

gelijk behaagd heeft, dezelve als middelen tot een *verheven doel* te doen dienen, dan weder is *mijne bevatting* of *wederzin*, als 't ware, geen grond om te *beslisfeh*. Kunnen dezelve geschied zijn ten behoeve van *vrije, redelijke wezens*; wier werkzaamheid en zaligheid naar de *Goddelijke* kunnen gelijken, maar die, wegens de beperktheid hunner natuur en aan het stof geboeid, zich daarvan ook jammerlijk kunnen *verwijderen*, en alzoo wel eene *bijzondere tehulpkoming* behoefden, gelijk de geschiedenis inderdaad overvloedig doet blijken, — dan moeten wij ons ook ten dezen tot de bedachtzaamste overweging genoopt gevoelen. — Gij zegt: *dit stipje*; maar wij denken toch bij hetzelve aan millioenen redelijke wezens; en voorzeker zouden wij het eerder met de hoogste Wijsheid kunnen vereenigen, eenige *afwijkingen* van den gewonen loop der natuur, dan *verwaarloozing* dier schepselen. Die afwijkingen, welke wij vermeld vinden, bepalen zich ook alleen maar tot *dit stipje*, en strekken zich, wel begrepen, niet tot maan en sterren uit; dezelve zijn ook niet zoo ontzettend, dat ze tooneelen van verwarring en verstoring werkten; zij schijnen meestal, naar

heid beheerscht, komt dit onze bevatting van de werking des Oneindigen eenigzins te hulp: *Hij wil, en het is er.* — Door *middeloorzaken*, of door de *krachten*, in de dingen gelegd, te werken, moeten wij wel noemen eene nederbuiging tot ons. Hij, die deze krachten deed worden, en van wien wij alleen kunnen stamelen, behoeft dezelve niet tot zijne werkzaamheid. Een zieke *onmiddellijk* of door de *geneerkracht* te herstellen, een ligchaam in de lucht te doen oprijzen of door de zwaartewet te doen nederdalen, moet toch voor den wil of het vermogen van den Onuitsprekelijken hetzelfde zijn. De krachten der natuur zijn *middelen* voor ons, door en volgens welke wij alleen kunnen werken. Derzelver voortduring, als oorzaken, die bestendig hare eigene uitwerkselen hebben, geeft, zoover wij dezelve leeren kennen, het zekere aan onze bedrijven, en is daarenboven voor ons de heerlijke openbaring van de *eeuwige kracht* en *Goddelijkheid* des *Onzienlijken*.

naar onze wijze van bevatting, alleen eene verhooging van de gewone krachten der natuur te zijn, of van het vermogen des vermeld wordenden Goddelijken Gezants; de vroege Bijbelſche zijn ook niet zoo *opeengehoopt* als wij ons bij het lezen dier geſchiedenis ligt voorſtellen, maar vonden gedurende eeuwen plaats; de Evangeliſche zijn tevens niet zoo menigvuldig als wel in den eerſten opſlag ſchijnt, daar wij dezelve vier keeren verhaald vinden; van ſommige der oud-Bijbelſche berigten, welke een wonderdadig aanzien hebben, ligt het wonderbare blijkbaar in het *verhaal* of de *wijze des voorſtels*, waarbij dus niet aan het bovennatuurlijke gedacht moet worden. — Dit alles ſtip ik ſlechts aan, 't welk wij naar eisch mogen opmerken, om de wonderen zonder reden niet te vermenigvuldigen of te vergrooten. — Nog eens, konden wij het inzien, dat die afwijkingen *volſtrekt* behoorden tot de middelen ten behoeve der redelijke ſchepſelen hier op aarde, dan viel het *anders misbagelijke* (*) derzel-

(*) Aardbevingen, orkanen, hagelſlag en onweders zijn *op zichzelve* ook niet *behagelijk*; bij dezelve moet ook gedacht worden aan oogmerken betrekkelijk verſtandige, zedelijke wezens; buitendien, dat is, voor een bloot dierlijk leven, 't welk met dit aardſche eindigt, zoude de inrigting der ſtoffelijke dingen van *dit ſtipje* ongetwijfeld behagelijker, in vele opzigten minder verſchrikkelijk en bitter hebben kunnen zijn. Maar, aan hoogere bedoelingen opzigtelijk verſtandige, voor zedelijke vorming vatbare wezens denkende, lost ook dit zich eerbiedwekkend op. — Ongetwijfeld beſtaan er in het heelal de grootſte verſcheidenheden in de inrigting der ſtoffelijke ſtelſels. Zoo zeker wij daar ook redelijke wezens vermoeden, zoo zeker denk ik alomme aan eene ſtoffelijke orde ten behoeve van die wezens. Hoezeer wij ook aanſtonds, wanneer wij bij deze voorſtelling verder willen peinzen, duizelen, of ons zelven als verliezen, zoo berust toch de laatst gezegde zekerheid op den indruk of de bevatting, welke wij van den Onuitſprekelijken en Aanbiddelijken bezitten, die ons voor het *licht der waarheid* vatbaar maakte, en de *wet der Rede* in ons binnenſte doet gebieden.

zelve terſtond geheel weg, en *dankbare verrukking* zou ons geheel vervullen. Zulks vermogen *wij* nu wel niet ten volle te beoordeelen, maar alleen het *Goddelijk verſtand*. Doch dat dezelve *dienſtig* en *gepast* zijn om op de zinnen te werken, en de *opmerkzaamheid* der tijdgenooten omtrent eene verkondigd wordende leer op te wekken, zoowel als *zekerheid* te ſchenken wegens een' Goddelijk' Gezant, *dit* kunnen wij beſeffen; *zekerheid* aangaande de *betuiging* eener Goddelijke zending kunnen wij ons zelfs niet voorſtellen op eene andere wijze toereikende erlangd te kunnen worden: de wonderen behooren alzoo, naar *onze bevatting*, tot eene Goddelijke openbaring.

Ik meen des tot het laatſte punt te moeten naderen — tot den toets der geſchiedenis. — Bij uwe vraag: „ of „ wij alle gebeurtenisſen, welke de menſchen van de „ vroegſte tijden af meenden, of wezenlijk zagen, dat „ gebeurden, voor uitwerkſelen moeten houden van nu „ nog onbekende oorzaken; en of wij niet veel van de„ zelve, indien zij thans waargenomen werden, voor „ minder vreemde verſchijnſelen zouden houden?" — bij deze vraag, welke gij dus beantwoordt: „ hier wil ik „ liefst niet als ſcheidsman optreden," enz., moet ik eerst terugwijzen tot die *daadzaken*, in den beginne door mij aangeduid, met de wedervraag, of wij dezelve, „ wanneer zij thans waargenomen werden, voor niet„ vreemde, voor niet buitengewone verſchijnſelen zouden „ houden?" en voorts aanmerken, dat ook ik mij geenszins aanmatige, als ſcheidsman op te treden nopens den toets van ware en valſche wonderen, in de geſchiedenis geboekt, maar gij echter ligtelijk met mij zult erkennen, dat wij het onderzoek zouden eindigen, waar wij voornamelijk moeten beginnen, wanneer wij niet werden uitgelokt om den arbeid van geleerde mannen deswege te beoordeelen en te wegen; hiertoe zijn wij beide bevoegd, en, om, wegens het gewigt der zaak, tot eene vaste denkwijze te komen, verpligt. Terwijl ik met geſchriften van dezen aard behoor bekend te zijn, viel mij, bij

de overweging om u een werk aangaande dit punt in 't bijzonder aan te wijzen, PALEY in gedachten, van wiens *Overzigt van de bewijzen voor het Christendom* ik het eerste deel hiernevens zende; geenszins echter bedoel ik, u op te dringen het geheele stuk te lezen, maar inzonderheid *de tweede Stelling des eerſten Hoofddeels*, een' vergelijkenden toets der wonderen, in de ongewijde en gewijde geſchiedenisſen vermeld, bevattende.

Uwe onderneming, om den Bijbel van den beginne en opvolgend door te lezen, durf ik niet afkeuren, om het onberekenbaar nut vooral, 't welk zulks voor een opmerkend verſtand en godsdienſtig hart hebben kan; maar er zijn uit den aard der zaak ook wezenlijke zwarigheden mede verbonden. Zonder de noodige wenken en toelichtingen, ontmoeten ons gedurig, ja onophoudelijk, duisterheden, waarvan ſommige zelfs, bij den eerſten opſlag, ongerijmd en aanſtootelijk moeten voorkomen. Ik veroorlove mij des, u met nog een dik boek (*) te belasten, doch ook niet ter geheele doorlezing, maar ſlechts bl. 101 en een 50 of 60 bladzijden verder.

Ik kan niet voorbij te betuigen, dat ik dit mijn pogen aangenaam beloond zoude vinden, wanneer het mij mogt gelukken, u daardoor eenige aanleiding te geven, door eigene verdere overweging eerlang eene overtuiging meer in uwen geest te vestigen, welke, naar mijn inzigt en gevoel, hoogstgewigtig is voor de *volle verzekerdheid onzes gemoeds*. Nog te meer moet ik daarin belangſtellen, daar ik mij van uwen invloed ten goede op anderen, uit hoofde van karakter, kunde en betrekkingen, overtuigd durf houden.

Met opregte hoogachting noem ik mij, enz.

Naſchrift. — Uit de nog verſcheidene zwarigheden, welke de geſchiedenis drukken, in uwen laatſten opgegeven, moet ik beſluiten, dat gij met de onderſcheidene wer-

(*) JERUZALEM, *Verhandelingen over de voornaamſte Waarheden van den Godsdienst*, 3de Deel.

werken, te weinig bekend zijt, in welke al de bijzonderheden, door u aangevoerd, worden gewogen. Dewijl gij het Hoogduitsch leest, noem ik u een der jongste, — DÖDERLEIN, *Christlicher Religionsunterrigt nach den Bedürfnissen unserer Zeit.* Gelijk de meeste wetenschappen gedurende het laatste 30, 40 tal jaren ongemeen zijn vereenvoudigd, deelt ook het gewigtig onderzoek, dat wij hier gedenken, daarin. Elk mensch van eenige beschaving wordt het gemakkelijk, ook ten dezen de hoofdzaken te overzien, en dus te beoordeelen. De stijl van DÖDERLEIN is levendig, zijne gedachten helder; ligt alzoo en aangenaam laat zich eene afdeeling doorloopen — ik voeg het eerste deel hierbij. Gij houdt het mij ten goede, dat ik u bijna met boeken overlade. Uit den arbeid dier Schrijvers zult gij ten minste zien, dat Christenen van dezen stempel geene zaken van groote onwaarschijnlijkheid blindelings omhelzen.

IETS, OVER DE KARAKTERS DER HOOFDPERSONEN IN DEN LUCIFER VAN VONDEL.

(*Vervolg en slot van bl.* 560.)

Zagen wij, tot dusverre, *geveinsdheid*, *eerzucht* en *afgunst* in de karaktertrekken van *Belial*, *Apollion* en *Belzebub* doorblinken, wij vinden dezelve in het karakter van den hoofdpersoon des Treurspels te zamen vereenigd, zoo al niet overtroffen. Dan, wij verwachten, met reden, in den aanvoerder van zulk eenen geweldigen opstand, iets bijzonders, iets kenschetsends, hetwelk hem, in dezen zijnen stand, vooral onderscheidt. En, inderdaad, boven alle zijne medestanders verheft zich zijn *trotsch-heerschzuchtig* karakter met eene breidellooze stoutheid. Alles, wat zijne ondergeschikte Oversten zijn en verrigten, zijn en verrigten zij door hem; allen staan hem ten dienst, en vliegen op zijne wenken: reeds de eerste regels van dit Treurspel duiden dit aan; het is *Belzebub*, die spreekt:

Mijn Belial ging heene op lucht en vleugels drijven,
Om uit te zien waer ons Apollion magh blijven.
Vorst Lucifer zondt hem, tot dezen togt beqnaem,
Naer 't aertrijck, e. z. v.

En verder:

Een wacker dienaer vlieght op 't wencken van zijn' Heer,
En ſtut zijn meesters troon getrou met hals en ſchouder.

Dat *Lucifer* in het listig beſturen zijner gangen, en in het algemeen in allerlei geveinsd overleg, geen meester boven zich duldt, blijkt overvloedig uit alle zijne antwoorden en geſprekken, waarin wij eene zonderlinge afwisſeling van beklag, *ironie* en trots meenen te ontdekken. Zijne aanſpraak, waarmede het *tweede bedrijf* aanvang neemt, kan hiervan, onder vele andere, ter proeve verſtrekken.

In de tegenwoordigheid van eenen *Belzebub* en *Apollion* ontveinst hij zijne heerschzuchtige oogmerken geenszins: in zijn geſprek met *Gabriël* wacht hij zich zorgvuldig, van zichzelven te gewagen, dan wanneer hij zich poogt voor te doen als der goede zaak toegedaan zijnde; het is dan:

Verſchoonme, ô Gabriël,
Indien ick uw bazuin, de wet van 't hoogh bevel,
Een luttel wederſtreve, of ſchijn te wederſtreven.
Wij ijvren voor Godts eere: om Godt zijn recht te geven,
Verſtout ick mij, en dwael dus verre buiten 't ſpoor
Van mijn gehoorzaemheit.

Hoe geheel anders klinkt zijne trotſche taal, wanneer hij op het gezegde van *Belzebub:*

Men zal uw mogenheit aldus de vleugels ſnuicken,

ten antwoord geeft:

Zoo licht niet: neen gewis, men kan 'er in voorzien,
Geen minder droome hier zijn' meerder te gebien.

en:

en:

Nu zweer ick bij mijn kroon het al op een te zetten,
Te heffen mijnen ſtoel in aller heemlen trans,
Door alle kreitſen heene, en ſtarrelichten glans.
Der heemlen hemel zal mij een palais verſtrecken,
De regenboogh een troon; 't geſtarrente bedecken
Mijn zaelen; d'aertkloot blijft mijn ſteun en voetſchabel.

Wij weêrhouden ons met moeite van het afſchrijven dezer geheele plaats, te uitvoerig om dezelve mede te deelen.

Apollion herinnert hem, dat de Veldheer *Godts wonderlijcken Naem in 't velt van zijn banier* voert, en zijn antwoord is zoo trotsch als vermetel:

Wat baet een naem met licht geſchreven?
Een heldenſtuk, als dit, wordt geenſins doorgedreven
Met tittelen, en pracht, maer dapperheit, en moedt,
En treken, van vernuft en loosheit uitgebroet.

Zijne redewisſelingen met de *Luciferiſten* (*bedr. III.*) toonen ons zijn trotsch-heerschzuchtig karakter, ondanks de vermomming, waarachter hij zijne ware bedoeling weet te verbergen. Ten flotte ligt hij het masker af, laat zich trouw zweren en huldigen, en duldt een Godslasterlijk reukoffer, te zijner vereering ontſtoken. Wanneer hem *Rafaël* (*bedr. IV*) zijne innerlijke gedachten blootlegt, poogt hij den ſtaat des geſchils te veranderen, door, trotſchelijk, de bron van het beſtaande misnoegen alleen in het raadsbeſluit der Godheid te zoeken, ten einde zich op deze wijze te verontſchuldigen. De krachtige en bewegelijke taal van *Rafaël* ſchijnt, wel is waar, voor een oogenblik, bij hem eenigen ingang te vinden; dan, zijn alles te bovengaande hoogmoed brengt hem tot de wanhopige keuze, liever tot het uiterſte te blijven volharden, dan zich aan de genade der Godheid over te geven: de taal, door hem te dezer gelegenheid gevoerd, is die van den booswicht, bij wien het gewe-

ten nog een enkel vonkje zedelijke waarde doet glimmen, doch hetwelk, deszelfs ware voedsel, in nederigheid en ootmoed, misiende, slechts een oogenblik flikkert, om voor altoos te verdwijnen.

Lucifer, eenmaal geheel afvallig geworden, kent geene grenzen meer voor zijne breidellooze trotschheid en vermetele heerschzucht, en ontziet hij zich niet, *Michaël* te bestrijden: te midden van dat gevecht worden beide legerhoofden handgemeen: vooraf eischt *Michaël*, dat *Lucifer* bukke en zich overgeve; dan, zijne vermetelheid gaat reeds alle palen te buiten:

D'Aertsvijant van Godts naem, hardneckigh, onbewogen,
En trotser op dat woort, hervat in aller ijl
Den slagh, tot driewerf toe, om met zijn oorloghsbijl
Den diamanten schilt, met een Godts naem, te kloven.

Dit is evenwel, in dien slag, zijne laatste poging; wordende hij door *Michaël* verwonnen en zijn leger geslagen; gelijk dit uit het *eerste tooneel des vijfden bedrijfs* blijkbaar is.

Na zijnen val is hij dezelfde hoogmoedige trotschaard; dit zien wij uit het verslag, deswege door *Gabriël* gegeven; na den val van *Adam* bezworen te hebben, eindigt hij aldus zijne Godslasterlijke taal; hij wil

Ook zoo veel menschen, als geen tong vermagh te noemen,
En al wat Adam teelt in eenwigheit verdoemen,
Door gruwelstuck op stuck, Godts naem ten trots begaen.
Zoo dier wil hem mijn kroon, en zijn triomfeest slaen.

Verschaffen wij ons zelven nu eene streelende verpoozing in onze beschouwing, door, in de tweede plaats, stil te staan bij de aantrekkelijke karakters der tegenstanders van *Lucifer* en de zijnen: wij wenschen hiermede ons overzigt op eene aangename wijze voort te zetten en te besluiten.

Herkenden wij, in ons eerste deel, in *hoogmoed* en *afgunst* de hoofdkaraktertrekken der wederspannelingen, even

zoo

zoo vinden wij, bij *Michaël* en de zijnen, *eerbied voor God en gehoorzaamheid*, in allen even heerlijk en karaktermatig, aanwezig: dan, ook hier willen wij ons geenszins bij het algemeene bepalen, en gaan daarom, al aanstonds, tot bijzonderheden over: men veroorlove ons echter vooraf de navolgende opmerking:

De karakters van *Michaël* en de zijnen zijn, over het algemeen, ongelijk minder sterk gekleurd, dan bij *Lucifer* en diens eedgenooten: de reden hiervoor ligt in den aard der zaak: de vijanden van God en het goede laten zich geheel door derzelver buitensporige driften besturen; de hevige opbruisingen van dezelve doen zich, in ieders afzonderlijk karakter, met de grootste levendigheid ontwaren; en dit verschaft, natuurlijk, overal werking en wederwerking aan het gansche tafereel van den opstand. Geheel anders is het met *Michaël* en zijne Engelen gelegen: veel van hetgene zij spreken en verrigten, geschiedt ingevolge den last hunner zending; iets meerder of minder vermogen zij niet, als strijdig met de betrekking, waarin zij staan, of geenszins overeenkomende met hetgene zij, als nederige dienaren en gehoorzame afgezanten des Hemels, verpligt zijn uit te voeren.

Dan, dit een en ander belet ons echter niet geheel, omtrent het karakter der bedoelde personen een en ander in het midden te brengen, hetwelk ons het onderscheidden gemoedsbestaan van elk hunner, meer van nabij, zal doen kennen: wij bepalen ons, in de eerste plaats, tot *Uriël*.

Vondel voert dezen *Schildknaep van Michaël* voornamelijk ten tooneele, om, door zijnen mond, *Gabriël* verslag te doen geven van de behaalde overwinning op *Lucifer*. Het behoort niet tot ons oogmerk, bij de vele en uitnemende dichterlijke schoonheden van dat verslag te vertoeven; en bezigen wij hetzelve alleen, om daaruit een' en anderen trek van *Uriël's* karakter op te maken. Wij leeren hetzelve dan ook hier van eene *heldhaftige* zijde kennen; vermits *Uriël*, zonder eenigen omhaal van ijdele zelfverheffing, en slechts met korte, maar veel-

veelzeggende woorden, zijn aandeel in de behaalde zege vermeldt. *Apollion* handhaaft nog voor eene wijl, na *Lucifer's* val, den ſtandaard des oproers; en nu getuigt *Uriël*, met eene bewonderenswaardige zedigheid, het onafſcheidelijk kenmerk van echte heldendeugd:

De ſtandert van de ſtar vergaet hierop het blincken,
Zoo ras Apollion mijn vlammend zwaert gevoelt,
Den ſtandert geeft ten roof, e. z. v.

Is dit kort berigt ons een ſprekend blijk van *Uriël's* heldenmoed, zoo plaatst de wijze, waarop hij deze voordragt doet, zijne *nederigheid* in een beminnelijk licht. Hij moet, in den loop des verhaals, van zichzelven gewagen; maar hij doet dit als ongemerkt en in het voorbijgaan, aan het berigt der daden van zijnen Veldheer eene breede plaats inruimende: en wanneer hij, *later*, *het* einde van den ſlag heeft beſchreven, is hij verre af, in de eerſte plaats, aan eigen moedbetoon en dapperheid te denken.

Ons maght, van God gezegent,
Ruckt voort, en treft, en ſloopt voor 's hants wat zij bejegent;

zoo luidt het bij hem; en de moedige krijgsheld erkent hier mede blijkbaar de hulp des Hemels in het verkrijgen eener zoo duur gekochte overwinning. Waarlijk! echte moed en bevallige nederigheid vereeren hem, in onze ſchatting, even zeer.

Gabriël's karakter beantwoordt volkomen aan de hooge bediening, hem, als *Godts Geheimenistolck*, opgedragen: het gewigtige en ontzagwekkende van deze waardigheid ſchijnt zich aan het karakter van dezen Engel te verbinden; immers het is geheel *ernſtig* en *eerbiedwaardig*, hoe en waar zich *Gabriël* ook vertoone.

In het *eerſte bedrijf* is hij geheel afgezant, en eindigt hij zijne uitvoerige rede, ten ſlotte, met deze woorden:

Zoo luidt mijn last, waeraen de Godtheit u verplicht.

En

En zien wij hem, in het *tweede bedrijf*, weder ten tooneele verſchijnen en met *Lucifer* redewiſſelen, ook dan blijft hij de waardigheid van zijn karakter bewaren. Zijn de redenen, welke door *Rafaël*, tot teregtbrenging van de afvalligen, gebezigd worden, van een' ernſtig-gemoedelijken, die van *Gabriël* zijn van een' ernſtig-verſtandelijken aard, en, mag ik mij eens van dit woord bedienen, meer wijsgeerig. Zoo luidt het hier:

Veel weeten kan altijt niet vordren, zomtijds ſchaden.

elders:

De zaligheit beſtaet in een gerust genoegen,
In 't ſtemmen met Godts wil, en zich haer hem te voegen.

dan weder, van Gods wijsheid gewagende:

Zij openbaert bij trappen
Het licht der wetenſchappe en kennisſe, en begeert
Dat ieder, op zijn wacht, zich onder haer verneêrt.

Het verhaal, 't welk door hem, betrekkelijk *Adam's* val, in het *laatſte bedrijf*, uit 's Hoogſten naam, geſchiedt, kenſchetst denzelfden ernst en de waardigheid van het karakter des ſprekers: wij hooren hier wederom den gezant, die den last zijns Meesters ontvouwt, en hierbij zichzelven geene enkele afwijking veroorlooft. Alvorens hij echter zijne rede begint, doet hij ons den hoogen ernst van zijne eigene gemoedsgeſteldheid, in deze korte woorden, diep gevoelen:

Helaes, helaes, helaes, hoe is de kans gekeert!
Wat viert men hier? 't Is nu vergeefs getriomfeert:
Vergeefs met wapenroof en ſtanderden te brallen.

Iets meerder kunnen wij, aangaande *Gabriël's* karakter, niet bepalen; dan, het aangewezene zal genoegzaam zijn om te betoogen, dat VONDEL'S *genie*, bij het ſchetſen van dit karakter, ons juist die grondtrekken heeft af-

afgemaald, welke zoo zeer voegen aan den vertegenwoordiger des Hemels: inderdaad, het rijk vernuft van den Dichter verdient hier bij uitnemendheid onzen lof.

Opregtheid kenschetst inzonderheid het karakter van *Rafaël*. *Lucifer* zelf kan zich niet wederhouden, hem *de opregte* te noemen. Geheel bezield met de edele zucht, om, indien mogelijk, den afval nog te voorkomen, gaat hij hierbij dan ook regtstreeks en zonder omwegen te werk. Waar een *Beliäl* en *Apollion* heimelijk en listig op het algemeen, ten kwade, werken, daar vervoegt zich *Rafaël* aanstonds bij het hoofd des opstands, en luidt zijne taal, met eene verstandig bestuurde rondborstigheid:

Och, Stedehouder, mont van 't goddelijck gezagh,
Wat heeft u buiten 't spoor van uwen plicht gedreven?
Zoudt ghij den Schepper van uw glori wederstreven?
Lichtvaerdigh weifelen, en wancklen in uw trou?
Dat hoop ik nimmermeer.

Waarlijk! geen vriend kan den vriend met meer opregtheid vermanen, raden en waarschuwen. Hoe hartelijk zijn regels als deze:

Heer Stedehouder, magh mijn bede uw hart beweegen;
Ghij kent mijn zuiver wit, en hart, met u verlegen.
Ruck af dien trotsen kam: schud uit dit harrenas:
Smijt neder uit dees hant de heirbijl, de rondas
Uit d'andre. Hooger niet: legh neder, och, legh neder,
Legh neder, strijck van zelf den standert, en de veder
Van uwe vleugelen, voor Godt, en zijnen glans.

Wij zien het, met *Rafaël's* opregtheid paart zich eene blijkbare belangstelling *in*, en, mag ik het zoo noemen, zeker medelijden *met* de ongelukkig-afvalligen. Deze beminnelijke hoedanigheid deelt aan den toon van zijne redenen zekere zachtheid mede, welke, zonder in weekheid te ontaarden, in den hoogen ernst zijns onderwerps doorblinkt. Zelfs dan, wanneer hij *Lucifer* val en verderf aankondigt, is zijne toespraak meer waarschuwende dan eigenlijk dreigende:

Och

Och, Stedehouder, voer uw tegenheeren af:
Voer af, en laet u toch vermorwen door gebeden.
Ick zie den zwavelpoel,
Met opgespalckte keel, afgrijslijk naer u gapen.
Och, och, bewilligh onze bede.
Ontfang dien tack van pais: wij offren u Godts vrede.

Zijne opregte belangstelling blijkt nog in zijne redenen, zelfs dan, wanneer *Lucifer* reeds ten strijde is gekeerd; dan klaagt de edele *Rafaël*:

Helaes, in welck een' staet
Van jammernisfen stort d'Aertsengel al de zijnen!
Nu magh hij nimmermeer in vreught omhoogh verschijnen,
't En zij de Godtheit dit medoogende beleet.
Ghij Hemelreien, komt, en geeft u in 't gebedt:
Misschien of noch dien slagh te schutten waer met smeecken.
Het bidden kan een hart van diamantsteen breecken.

Dezelfde opregtheid en teedere belangstelling blijft hem tot het einde toe eigendommelijk kenschetsen. In het *vijfde bedrijf* van *Uriël* het verhaal van den slag vernemende, is het, van *Lucifer* sprekende:

Helaes, wat durf, wat durf d'Aertsengel zich vermeten?
Och, of ick hem bij tijts tot afstant had gebroght!

en:

O hooft der Engelen, niet hooger: keer weerom.

Zelfs na het vernemen van *Lucifer's* algeheelen val kan hij nog niet nalaten, het rampzalig lot van dien trotsch-heerschzuchtigen hartelijk te beklagen; en vertoont hij zich altoos, ter oorzake van zijne welmeenendheid en opregt bestaan, van eene zeer bevallige en beminnelijke zijde.

En zoo zijn wij eindelijk tot *Michaël* genaderd, die noch voor *Gabriël* in *waardigheid*, noch voor *Rafaël* in *opregtheid* behoeft te wijken; maar, behalve deze voortreffelijke hoedanigheden, *als held*, eene *groote vastheid*

van

van karakter vertoont. Hij is Veldheer, en zijne manier van denken, gevoelen en handelen beantwoordt volkomen aan het denkbeeld, hetwelk wij ons van den edelen krijger vormen. Hij onderscheidt zich door eene groote mate van *fierheid*, zoo geheel vreemd van alles, wat men met den naam van trotschheid bestempelt. Uitdrukkingen, als:

Is Lucifer, helden, in zijne trou verandert?

en:

Wat vervoert
Godts Stedehouder dus zich tegens Godt te kanten,
Als een verwaeten hooft van dolle vloeckverwanten?

leeren ons *Michaël* van eene eenigzins gevoelige zijde kennen; over het geheel, echter, toont hij eene groote vastheid en onwrikbaarheid van karakter; in zijne redeneringen is hij kort, gelijk dit een' krijgsman voegt, maar zijne taal is vol vuur en leven; dus spreekt hij *Belzebub* aan:

Waer zijn we? wat gedruis verneemt men hier alreê?
Dit schijnt een hof van twist en oproer, niet van vreê,
Gehoorzaemheit en trou. Prins Belzebub, wat reden
Beweeght u, als een hooft van wederspannigheden,
Dien oploop, zwanger van een goddeloos verraet,
Te stijven tegens Godt, ons aller toeverlaet?

Belzebub tracht nu zichzelven en de zaak der oproerigen te verdedigen, en, gelijk wij reeds boven opmerkten, zelfs *Michaël* aan de zaak des opstands te verbinden; deze ziet dit, op eens en geheel, door, en, in stede van te redetwisten, handelt hij: zoo zegt hij:

Wij willen uwen zoen bemiddelen bij Godt,
Of anders wacht uw hooft.

De aanhang van *Lucifer* zoekt nu deszelfs oproerige oogmerken te verbergen onder den schijn van Gods eere

te

te willen voorstaan: *Michaël* mag dit huichelen niet langer aanhooren: in echte heldentaal, eenen Veldheer voegende, spreekt hij hen toe:

Ick wil dat elck vertrecke, op 't wenken met mijn hant.
Hij kant zich tegens Godt en Godtheit, wie zich kant
Meineedigh tegens ons. Vertreckt naer uwe vaenen.
Dat past soldaten, en gehoorzaeme onderdaenen
Des hemels.

De *Luciferisten* marren echter. Nu hernieuwt *Michaël*:

'k Gebiede u darghe flux de wapens nederleght.
Door 't zamenrotten wort uw eer en eedt geschonden.

Men wil echter niet luisteren. Maar hoor nu de ontzettende taal des Veldheers:

Hardneckige aert, ghij zijt geen zoonen meer van 't lichr,
Maer eer een bastertslagh, dat voor geen Godtheit zwicht.
Ghij terght den blixemstraet en onvertzoenbren toren:
Volhartghe, wat een ramp en val is u beschoren!
Ghij luistert naer geen raet, noch onderwijs: laet zien
Wat d'Allerhooghste stem ons boven zal gebien.
Welaen, ick wil dat zich d'oprechte en vroome Reien
En schaeren daedlijck van rebelle zotten scheien.
Getrouwe Reien, volght Godts Veldheer.

In het *eerste tooneel des vierden bedrijfs* heeft *Gabriël* ter naauwernood aan *Michaël* het bevel der Godheid overgebragt, om geweld met de wapenen te keeren, of deze toont zich aanstonds bereid:

Uriel, Schiltknaep, flux, men breng' den blixem hier,
Mijn harnas, helm, en schilt. Breng herwaert Godts banier.
Men blaze de buzuin. Te wapen, flux te wapen.

Eindelijk verschijnt ons *Michaël* in al de grootheid van zijn heldenkarakter, in den hevigen strijd met *Lucifer*. Na nog eenmaal den vijand van God en het goede met korte, maar krachtige woorden te hebben aangesproken,

begeeft hij zich onmiddellijk met hem in een' allervreesselijkſten tweeſtrijd, en behaalt de ſchoonſte overwinning. Openlijk geeft hij God de eere vóór de behaalde zege, en erkent *ootmoedig* de hulp des Hemels, hem en den zijnen betoond. Waarlijk! dit is *de ware*, *de echte heldengrootheid*.

Hoe zeer hem de eer der Godheid aan het harte gaat, blijkt onder anderen, wanneer hij, op het vernemen, dat *Adam* ten val is gebragt, met eene edele verontwaardiging, wegens *Lucifer*, uitroept:

Verwaten vloeck, zoo trots de Godtheit noch braveeren!
Wij willen u eerlang dat lasterſtuck verleeren.

En naauwelijks is hem, door *Gabriël*, in Gods naam, bevolen, verder kwaad te ſtuiten, of hij neemt, in de gegevene omſtandigheden, de beste maatregelen, en handhaaft alzoo de hooge waardigheid, die hij, aan het hoofd van het hemelsch heerleger, met eene weergalooze vastheid van karakter, zoo roemruchtig bekleedt.

En zoo hebben wij dan onze voorgenomene taak volbragt, in *de opgave van de bijzondere karakters der hoofdperſonen in den Lucifer* van Nederlands Puikdichter, en ons, zoo veel in ons was, bevlijtigd, hierin met alle getrouwheid en naar waarheid te werk te gaan.

Eere hebbe de nagedachtenis van den éénigen VONDEL, wiens veelomvattend *genie* aan ieder der hoofdperſonen van zijn uitmuntend Treurſpel een zoodanig karakter heeft geſchonken, als meest overeenkomt met de bijzondere betrekking, waarin elk tot het geheele ſtuk is geplaatst! Alleen uit dit gewigtig oogpunt beſchouwd, is zijn *Lucifer* een veilige gids en waardig voorbeeld ter navolging: elk ander dichter, minder groot dan hij, ware voorzeker, bij eene gelijkſoortige ſtoffe, welligt tot het eenzelvige, en hierdoor tot het eentoonige, vervallen. Bij VONDEL is alles, hier, overal verſcheidenheid, kracht en leven; en bij al die verſcheidenheid ontdekken wij overal overeenſtemming, overal harmonie.

In-

Inderdaad, VONDEL bezat, ook als Treurſpeldichter, uitmuntende en zeldzame verdienſten; verdienſten, die den lotwisſel van een tweetal eeuwen hebben verduurd, en, te allen tijde, dankbare erkentenis en bewondering zullen blijven verwekken. Vanwaar deze hooge en zoo algemeen erkende verdienſten? dat eigenaardige en bijzondere, hetwelk de zinnen treft en het harte roert? Vanwaar dit alles, en nog meer, hetwelk niet behoort tot de reſultaten onzer tegenwoordige beſchouwing? — Het antwoord is gereed: VONDEL kende en vereerde, in de beoefening der edelſte kunst, de onveranderlijke voorſchriften van het eenig *ware*, *goede* en *ſchoone*; en deze voorſchriften zijn eeuwig één.

EENIGE BIJZONDERHEDEN RAKENDE HET LAATSTE ENGELSCHE KROONINGSFEEST.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 577.)

Onder de aardigheden, tot welke het feest aanleiding gaf, behoort ook de verordende ſtaatſiekleeding. De nieuwspapieren, die onder het opzigt van den Groot-Kamerheer ſtaan, hadden wel herhaalde keeren aangekondigd, dat de kleeding, voor vrouwen zoo wel als voor mannen, was het groote Hofkostuum. Daar deze aankondiging echter niet op eene officiéle wijze geſchied was, werd zij nog ſteeds in twijfel getrokken; zoodat velen, die verzekerd waren bewijzen van toegang te zullen erlangen, verzuimd hadden, zich van dit vereischte te voorzien. Eindelijk werd echter, op Maandag-avond, den 16 Julij, eene buitengewone courant uitgegeven, waarin nu plegtig die bepalingen werden vastgeſteld, welke reeds voorloopig opgegeven waren. Het duurde echter tot Dingsdag-morgen, eer zulks genoegzaam tot kennisſe van het algemeen kwam. De verwarring, hieruit ontſtaande, was inderdaad vermakelijk, hoezeer een weinig beangſtigend voor ſommigen. De Dames ijlden bij geheele zwermen naar hare kleermakers, en tallooze klee-

dingſtukken, die maanden lang in het ſtof vergeten hadden gelegen, werden nu in één opgevraagd, en in ongedachte vrolijkheid te voorſchijn gebragt. Deze alle waren echter ongenoegzaam om te voldoen aan de veelvuldige aanvraag, en orders, die het onmogelijk was te vervullen, werden met haastigheid gegeven, met bezorgdheid aangenomen.

Nog beklagenswaardiger was het lot der mans-kleermakers bij deze ongemeene gelegenheid. Door vijftig te gelijk aangevallen, wisten zij niet, hoe zij zich zouden redden, en waren althans buiten ſtaat om de helft dier beſtellingen aan te nemen, welke hunne dringende begunſtigers hun aanbevolen. Deze waren, van hunnen kant, hierdoor genoodzaakt, of zich de aanmerkingen te getroosten, welke hunne bekenden maakten over het verſchijnen op het krooningsfeest in eene onvoegzame kleeding, of hunne nieuwsgierigheid geheelenal op te offeren aan de eiſchen van het fatſoen. Zeldzaam, inderdaad, was de toeſtand van vele Heeren. Honderden van hen hadden nooit de eer gehad om een Hofkostuum te dragen. Talrooze beſtellingen verbaasden en bekoorden vriend Snip; en het kluchtſpel: „De Duivel onder de Kleermakers," maakte in alle deelen der hoofdſtad eenen grooten opgang. Eene andere ſoort van eerbiedwaardige handwerkslieden was niet minder gelukkig; ik bedoel die overal rondloopende kleerkoopers, welke men in alle gedeelten der ſtad vindt, en bij welke men kleedingſtukken van allerlei ſoort, burgerlijke, militaire en geestelijke, binnen vijf minuten tijds bekomen kan. In alle deze bewaarplaatſen van oude kleeren zag men groepen van angſtige gezigten, maauwkeurig de van de mot doorvretene verouderde gewaden bekijkende, die voorzeker ſedert het vorige krooningsfeest het daglicht niet aanſchouwd hadden: Het was niettemin eene gedwongene fraaijigheid, en zij moesten dan ook, zoo als zij waren, gedragen worden. Het was ten minſte Hofkostuum, en dit was genoeg. Er zijn zelfs vele gevallen te onzer kennisſe gekomen, waarin een volledig ſtel kleeding in drie uren

tijds

tijds nieuw gemaakt is. Zelfs des Woensdag-avonds ten 11 ure zijn nog beſtellingen gedaan, en in tijds uitgevoerd.

Ook de hoedenmakers, kouſenverkoopers en zwaardvegers deelden in deze algemeene gretigheid; en wat nu ook hun bijzonder gevoelen over krooningsplegtigheden zijn moge, zij erkennen toch ten laatſte gezamenlijk, dat zij goed zijn voor het vertier der waren. De gedaantewisſeling, die bij vele lieden plaats vond, uit hoofde der kleeding, tot welke zij genoodzaakt waren hunne toevlugt te nemen, was inderdaad grappig. Deftige regtsgeleerden verſchenen in het gewaad van officieren te lande; *petits-maîtres* vertoonden forſche dragonders, en eerlijke ambachtslieden waren van onderen tot boven hovelingen geworden.

Terwijl nu de kleermakers en naaiſters drok aan het werk waren, kwam de beurt aan de ridders van de zweep (de koetſiers.) Buitenſporige prijzen werden er geboden voor rijtuigen van het ſlechtſte aanzien; en zelfs deze kon men nog niet altijd bekomen, zoodat eene menigte dezer nieuwbakken hovelingen genoodzaakt was te voet te gaan, tot geen gering vermaak van het gemeen, 't welk niet naliet zijnen ſpotlust te hunnen koste te boeten, en daardoor hen te dwingen zich te verſchuilen in hunne eigene mantels, of achter den eerſten den besten hoek, waar zij hunne beſchaamde eerekleeding konden verbergen.

Daar er nu, na den afloop der krooningsplegtigheid, in de zaal van *Westmunſter* een plegtig feestmaal aan meer dan 2000 perſonen zou gegeven worden, zoo waren ook de toebereidſelen tot hetzelve verbazend. In verbinding met dat gebouw waren 23 lokalen opgetrokken, op den grond met tegels belegd en met pannen gedekt, waarin alles was aangebragt, wat de kookkunst konde vereiſchen. In de braadkeukens waren vier groote radereh naast elkander, ieder van welke vier rijen ſpitten kon bevatten, welke, door koppeling, van éénen man konden gedraaid worden. De druippannen en andere werktuigen waren van daaraan evenredige grootte. Terzijde

dezer keukens waren weder andere, voorzien van alles, wat tot den haard vereischt werd, als braadbekkens en kookketels, alsmede tot het koken van ſoep, het gereedmaken van gevogelte, ham, osſentong, visch, puddingen, enz. Er waren verder kamers voor pasteibakkers en confituriers; magazijnen van groenten en vette waren; fruitkamers; aanregtkamers, en eene bakkerij: zoodat er inderdaad niets ontbrak van alles, wat eenig gemak kon aanbrengen in de toebereiding van zoodanigen maaltijd. Deze vertrekken werden den 12 Julij betrokken, en van dat tijdſtip af hield men zich onafgebroken bezig met het vervaardigen van het benoodigde tot het feestmaal. Ieder ſtuk werd met eene regelmatigheid en juistheid aangebragt, die niet kon nalaten de verwondering te wekken van allen, die gelegenheid hadden dezelve waar te nemen; gelijk dan ook de wijze, waarop de maaltijd vervolgens bediend werd, ten duidelijkſte toonde, dat alles vooraf en volledig bepaald en voorgeſchreven was.

Bij gelegenheid dat wij van deze toebereiding ſpreken, zal het misſchien niet ongevallig zijn, te vernemen, wat op dezen maaltijd al is voorgediend. Wij zijn in ſtaat, uit echte beſcheiden, het volgende mede te deelen:

Warme Spijzen.

160 terrines met ſoep; als 80 van ſchildpad, 40 met rijst, en 40 met vermicelli.

160 ſchotels met visch; als 80 met tarbot, 40 met rivierforellen, en 40 met zalm.

160 ſchotels met gebraad; als 80 met wild, 40 met rundvleesch, (waarop 3 geheele vierde deelen van een rund) en 40 met lams- en kalfsvleesch.

160 ſchotels met groenten; als aardappelen, peulvruchten, en bloemkool.

480 ſauskommen; als 240 met zuringſaus, 120 met boter, en 120 met peterſelieſaus.

Koude Spijzen.

80 ſchotels met gebraden ham; 80 met pasteijen; 80 met

met ganzen *à la daube*, op iederen ſchotel twee; 80 met gebak; 80 met geſneden rundvleesch; 80 met gekapte kapoenen, op iederen ſchotel twee; 1190 zijſchotels met allerlei ſoort van ſpijs; 360 ſchotels met verſierd banketwerk; 360 met klein confituurwerk; 400 ſchotels met gelei en room; 160 met oesters; 80 met zeekreeften, en 80 met rivierkreeften; 160 met gebraden gevogelte, en 80 met zuiglammeren.

Het geheel der benoodigdheden tot dit alles bedroeg 7442 ℔ rundvleesch, 7133 ℔ kalfsvleesch, 2474 ℔ ſchapenvleesch, 20 vierdedeelen van zuiglammeren, 20 lamsbouten, 5 ſchouderſtukken, 55 vierdedeelen van geſpeende lammeren, 160 lamszwezerikken, 389 osſenſchenkels, 400 kalfspooten, 250 ℔ vet, 160 ganzen, 720 kapoenen, 1610 kuikens, 520 kippen, 1730 ℔ ſpek, 550 ℔ reuzel, 912 ℔ boter, en 8400 eijeren. Dit alles was echter alleen het benoodigde, buiten en behalve hetgene er van eijeren, boter, meel en andere zaken tot de banket- en pasteibakkerij vereischt werd, en behalve ſuiker, ijs, vruchten enz., van welke almede eene verbazende hoeveelheid gebruikt werd.

Evenredig hiermede was ook de hoeveelheid wijn, welke in gereedheid was, en die beſtond in 1200 flesſchen champagne-, 240 fl. bourgogne-, 2400 fl. bordeaux-, 600 fl. rijnſche-, 600 fl. moezel-, 600 fl. madera-, en omſtreeks 4200 fl. ſpaanſche en port-wijn, alsmede 100 galons koude punch.

Gelijk dit alles ons leidt tot de gedachte der verbazende menigte, die aan dezen maaltijd moesten deelnemen, zoo beſeffen wij tevens, dat het talloos heer der nieuwsgierigen nog oneindig grooter zal zijn geweest. Wij kunnen dit uit den prijs, die voor zitplaatſen, welke het uitzigt op de plegtigheid hadden, gegeven werd, opmaken; terwijl eene opgave van den prijs bij vroegere gelegenheden de ſnelheid zal aanwijzen, waarmede zij geſtegen zijn.

Ten tijde toch der krooning van WILLEM DEN VEROVERAAR, in 1066, betaalde men voor zoodanige zitplaats een blank. Bij die zijns zoons, WILLEM DEN

ROODHARIGEN, (1087) was dit al even zoo. Bij die van EDUARD DEN II (1307) gold eene plaats een farthing, of eene halve penny, (½ st. Holl.) Bij den volgenden Koning verdubbelde zulks. Onder HENDRIK DEN IV (1400) steeg dit tot twee pence. Bij HENDRIK DEN VIII klom de prijs tot een groot, of vier pence. Bij de krooning van JACOBUS DEN I en KAREL DEN I, in het begin der 17de Eeuw, was die prijs een (Eng.) schelling. Bij die van KAREL DEN II (1660) klom hij reeds tot eene halve kroon, die bij de krooning van WILLEM DEN III VAN ORANJE en Koningin ANNA tot eene geheele kroon steeg. Bij die van GEORGE DEN II werd eene halve guinje betaald; doch dit werd als buitensporig beschouwd. Hoezeer verschilde dit echter bij de krooning van den laatstoverleden' Koning GEORGE DEN III, als wanneer voor elke zitplaats op de eerste bank der galerijen in de Abdij van *Westmunster* 10 guinjes gegeven werd, en plaatsen in huizen, waar de optogt voorbij moest, waren niet veel minder, in gemeene huizen van 5—1 guinje, zoodat een klein huis op den krooningsweg, nadat de vertimmering betaald was, opbragt 700 pond sterlings, en eenige groote huizen over de 1000 p. st. Andere zitplaatsen werden tegen 3½ guinje de vierkante voet, en sommige in de Abdij zelfs tot 5 guinjes verhuurd. De nieuwspapieren hebben ons doen zien, dat de drift, bij de tegenwoordige gelegenheid, nog verder ging.

IETS OVER JOSEPH HAYDN.

JOSEPH HAYDN werd den 31sten Maart 1732, te *Rohran*, een dorp, tusschen de *Hongaarsche* en *Turksche* grenzen gelegen, geboren. Zijn vader was een gering wagenmaker, wiens eenige uitspanning bestond in het spelen op eene slechte harp, waarmede hij de liedjes, die zijne vrouw zong, accompagneerde. Deze schitterende concerten ontwikkelden bij den jongen JOSEPH vroegtijdig het muzikaal genie, waarmede hij van de natuur begaafd was. Menigmaal zag men hem op een plankje, met een klein stokje in de hand, de

viool

viool maboutsen, of de maat slaan; en de juistheid, waarmede hij die gadesloeg, troffen den schoolmeester van de kleine stad *Hatmburg* zoodanig, dat hij den vader verzocht, hem zijn zoontje te willen toevertrouwen. Hoe weinig dacht toen evenwel, waarschijnlijk, die schoolmonarch aan de eer, die hij eenmaal zoude inoogsten, dat hij den grooten HAYDN het eerst den strijkstok in handen had gegeven en de eerste noten leeren zingen! In meer gevorderden leeftijd verlustigde zich HAYDN dikwijls met de voorvallen zijner jeugd te verhalen, en zeide: dat, wanneer de Heer van de plaats ingehaald; of er een kerkelijk feest gevierd werd, hij dan de pauken mogt dirigeren; „ doch," voegde hij er bij, „ mijn „ rug werd nog harder geslagen, dan ik de pauken deed; „ en daarenboven was het voor mij en mijne medemakkers „ ook dagelijks vastendag."

Na verloop van twee jaren ontmoette hij den kapelmeester REITER, die aan het hof en in de *St. Stephanus*-kerk, te *Weenen*, de muzijk dirigeerde. Deze kwam zijn' ouden vriend, den schoolmeester, te *Hatmburg* bezoeken, en zeide: dat hij eenige koorkinderen zocht; waarop hem terstond de jonge HAYDN, toen acht jaren oud, werd voorgesteld. Binnenkomende, bemerkte REITER, dat hij zijne oogen niet konde afwenden van een bord met kersen, dat op tafel stond. Men beloofde er hem een handvol van, wanneer hij een paar *Latijnsche* verzen wilde zingen. REITER was voldaan. Hij vroeg het kind, of hij niet één maat zoude kunnen componeren. „ Neen," antwoordde het openhartig, „ en de „ meester ook niet." Verrukt door zijne naive manieren en goede stem, nam REITER hem mede, en deed hem onder de koorzangers van *St. Stephanus* opnemen. Hoe schoon ontwikkelden zich daar zijne talenten! Nog geen tien jaren oud zijnde, trachtte JOSEPH reeds stukken van 6 en 8 stemmen zamen te stellen. „ Ach!" zeide hij naderhand, „ ik dacht toen ter tijd, dat, hoe zwarter het papier, hoe „ fraaijer ook de muzijk was!" — Doch weldra veranderde zijne stem. Hij werd bedankt, en gedwongen het koor van de hoofdkerk te verlaten. Hierdoor aan zichzelven overgelaten, zag hij al de moeijelijkheden in, met welke een kunstenaar, zonder vermogen en zonder bescherming, te kampen heeft. Zijne éénige schuilplaats was eene vliering, slechts door één dakvenstertje verlicht. Zijne armoede hield alleen terug, die anders van zijne lessen gebruik zouden gemaakt

hebben. De eenige troost, die hem overbleef, was een oud klavier, dat naauwelijks ſtaande konde blijven. Eindelijk, na vele armoede en teleurſtellingen ondergaan te hebben, verbeterde zijn toeſtand eenigzins. Hij geraakte in kennis met zekere Jufvrouw MARTING, die in betrekking was met den beroemden METASTASIO. HAYDN onderwees haar in den zang en het klavier, en zij daarentegen herbergde hem, en gunde hem eene plaats aan hare tafel. Hetzelfde huis bevatte toen, in twee boven elkander gelegene kamers, den eerſten Lierdichter en den eerſten Symphonist. Maar METASTASIO, als *poëta Ceſareus*, met de gunſten van het hof overladen, leefde in het midden der vreugde en weelde; terwijl de armoedige kunſtenaar, uit gebrek aan brand, geheele winterdagen in zijn bed moest doorbrengen.

Treurig is het, op te merken, dat het zamenwonen van twee nu zoo te regt beroemde mannen geen ander gevolg had voor den genen, dien de fortuin nog niet had toegelagchen, dan de kennis der *Italiaanſche* taal, en eenige raadgevingen omtrent het opſporen van het ware ſchoon der kunſten. Weldra verviel HAYDN tot zijnen vorigen behoeftigen ſtaat, dewijl zijne beſchermſter eensklaps *Weenen* verliet. Hij nam de wijk naar de voorſtad *Leopold*. Een pruikmaker had medelijden met hem, en nam hem in zijn huis op. Doch dit verblijf had voor hem de noodlottigſte gevolgen. Verliefd geworden op de dochter van zijnen huisheer, beloofde hij haar te zullen trouwen. Hij hield zijn woord met die godsdienſtige trouw, welke den braven man kenſchetst. Zij was voor hem eene ſtijfhoofdige, nijdige gezellin, die de ſchoonſte oogenblikken van zijn leven verbitterde. Hij leverde dus een voorbeeld voor zulken, die vooronderſtellen, dat mannen, met bijzondere talenten begaafd, zich veelal mis-trouwen. Gedwongen, om uit alles eene bron van beſtaan te zoeken, ſcheen de werkzaamheid van den ongelukkigen HAYDN te verdubbelen. Ten acht ure des morgens ſtond hij reeds aan den zanglesſenaar van de broeders LA MERCI; ten tien ure ſpeelde hij het orgel bij den Graaf VAN HAUGURTZ, en ten elf ure zong hij de mis in de hoofdkerk. Een dusdanig beſtede morgen bragt hem niet meer op dan zeventien kreutzers, (ongeveer zes ſtuivers Holl.) Staande dien tijd ontmoette hij den *Italiaanſchen* Componist PORPORA, uit wiens geſprekken hij openhartig

tig beleed, zeer vele nuttige denkbeelden ter ontwikkeling van zijn talent te hebben geput.

Eenige door hem uitgegevene ſtukken hadden hem reeds van de voordeeligſte zijde doen kennen. Het noodlot, eindelijk moede van hem te vervolgen, deed hem in kennis geraken met den Prins ANTON VAN ESTERHAZY, eenen hartstogtelijken liefhebber der muzijk, en een' edelmoedig' weldoener aller beoefenaars dezer kunst. Zijn opvolger, de Prins NIKOLAAS, nam HAYDN ſtellig aan, in hoedanigheid van kapelmeester. Eene zoo gelukkige omkeering had de ſchoonſte gevolgen voor den man, wiens meesterſtukken thans geheel *Europa* verrukken. Welverre dat het rustige leven, dat HAYDN nu bij den Prins ESTERHAZY leidde, eenen noodlottigen invloed op zijne werkzaamheid had, of hem in wellust dompelde, werd dit tijdſtip juist dat der grootſte eer voor den hooggeſchatten kunſtenaar. Hij vierde al de ingevingen van zijn genie bot. Zijn gedrag bleef even regelmatig en ordelijk. Reeds in den vroegen morgen was hij aan het werk, maar kleedde zich alvorens keurig, net en met ſmaak; want met eene verwaarloosde kleeding zoude hij nooit gewerkt hebben. Deze bijzonderheid, geheel ſtrijdig met de gewoonte der meeste kunſtenaars en geleerden, zoude beuzelachtig kunnen ſchijnen, wanneer niet andere groote mannen ook hetzelfde zwak (zoo het dien naam verdient) gehad hadden. Immers is het bekend, dat BUFFON, vóór hij zich aan het werk begaf, altijd zoo fraai wilde gekleed zijn, alsof hij aan het hof moest verſchijnen.

Alzoo bragt HAYDN bijna dertig jaren zijns levens door. Hij had niet opgehouden meesterſtuk op meesterſtuk voort te brengen en opeen te ſtapelen, en — wie zou het gelooven? — zijn naam ſtrekte zich naauwelijks buiten het paleis en de kasteelen van *Esterhazy* uit. Men heeft hem op het laatst van zijn leven dikwijls hooren zeggen: dat hij aan *Engeland* den roem, dien hij in *Duitschland* genoot, te danken had. Ongelukkig is deze grilligheid niet zonder voorbeeld in het leven der grootſte mannen van alle landen. HAYDN deed twee reizen naar *Londen*, de eerſte in 1790, de tweede in 1794, elk van achttien maanden afwezigheids. Hij was hieraan grootendeels de welvaart verſchuldigd, welke hij in zijnen ouden dag genoot. De *Engelſchen* betaalden tegen goud de geringſte zijner voortbrengſels. Dan, hunne geestdrift was ſlechts gewaand, en verhinderde niet, dat zij

on-

onder het gehoor der heerlijkſte Symphoniën in ſtaat vielen. Om zich daarover op eene vernuftige wijze te wreken, componeerde hij zijne *Turkſche* of *Militaire Symphonie*.

Allengkens naderde de ouderdom. Hij gevoelde de ſlooping zijner krachten. Om zijne vrienden daarvan te onderrigten, deed hij op een kaartje zetten: *Meine Kraft ist dahin!* Hij kwam niet meer uit zijne ſchuilplaats *Gumpendorff* te voorſchijn, dan één ſlechts, om tegenwoordig te zijn bij eene ſoort van triumf, welke hem door de achtingwaardigſte klaſſe zijner bewonderaars was bereid. Driehonderd muzikanten, namelijk, hadden zich vereenigd, om zijn Oratorio, *de Schepping*, uit te voeren, ten einde hem daardoor een bewijs van hunne achting te geven. De groote man was hierdoor zoodanig getroffen, dat zijne aandoeningen hem overſtelpten, en men verpligt was, hem vóór het eindigen van het Concert weg te voeren. Twee maanden daarna ontſliep de vermaarde grijsaard, op den 31ſten Mei 1809, zeven-en-zeventig jaren oud zijnde. De Prins VANESTERHAZY vierde, in September 1810, zijne nagedachtenis op eene waardige wijze; terwijl zijn ſtoffelijk overblijfſel naar *Eiſenſtadt*, in *Hongarijen*, gevoerd, en aldaar in den *Franciskaner*-kelder begraven werd. De genoemde Vorst heeft al de boeken en handſchriften, die HAYDN nagelaten heeft, toe een' zeer hoogen prijs gekocht, benevens eene menigte medailles, die hij in zijne langdurige loopbaan verworven had. Onder deze was er eene, die groote waarde ontleende van de hand, die hem dezelve aanbood; namelijk die, welke te *Parijs* te zijner eere geſlagen, en hem door CHERUBINI opgedragen werd. *Europa* deed hulde aan de verdienſten van den onſterfelijken kunſtenaar. Zijne perſoonlijke hoedanigheden verwierven hem de achting en de toegenegenheid zijner landgenooten. Zijne nagedachtenis blijft bij hen in zegening. Hij voegde bij een ſteeds openhartig en eenvoudig karakter eene vrolijkheid, waarvan men de ſporen in meer dan een zijner menigvuldige voortbrengſelen aantreft. Ten eenemale vrij van dien geest van mededinging en nijd, welke zoo veel groote talenten beſmet, was niemand ijveriger, dan hij, in het verdedigen van, en den welverdienden lof toe te zwaaijen aan, de kunſtenaars, waarop *Weenen* zich toen beroemen konde. Nooit ſprak hij den naam van GLUCK, dan met eerbied en bewondering, uit. Bij de eerſte tooneelvertooning van MOZART's *Don Juan* waren de kenners, als 't ware,

te, verslagen door den rijkdom der schoonheden, die men in dat meesterstuk ontwaarde. Men scheen te twijfelen over den rang, waarin men het stellen zoude. HAYDN was bij dit gesprek tegenwoordig, en liet hen, zonder hen in de rede te vallen, uitspreken. Men vroeg hem zijn gevoelen, en hij zeide nederig: „ Ik ben niet in staat, er over te oordeelen; maar al wat ik weet, is, dat MOZART, zonder „ tegenspraak, de eerste Componist der wereld is." Toen gemelde MOZART zijne *Clemenza di Tito*, te *Praag*, voor de krooning van LEOPOLD DEN II ging geven, werd HAYDN verzocht, aldaar tegenwoordig te zijn. „ Neen! „ neen!" zeide hij; „ waar MOZART verschijnt, moet „ HAYDN te huis blijven."

De schoonste lauwer, welken men hem kan vlechten, is de eenvoudige opgave der werken, welke hij, als zoo vele gedenkstukken van zijn genie, heeft nagelaten. De navolgende lijst, door hemzelven opgegeven, is de éénige echte. Zij is door een bewijsschrift van zijne hand verzeld, en in deze bewoordingen vervat: „ Catalogus van al mijne muzikale Composities, welke ik mij met mogelijkheid kan herinneren, „ sedert mijn achttiende tot mijn drie-en-zeventigste jaar „ ingesloten, vervaardigd te hebben. — *Weenen*, den 4den „ December 1805."

118 Symphoniën. 125 Divertissementen voor de Bariton (*), Alt en Bas. 6 Duo's en 12 Sonaten voor Bariton en Bas. 17 Serenades. 3 Concerten. In het geheel 163 stukken voor de Bariton.

20 Divertissementen, voor onderscheidene instrumenten, van vijf tot negen partijen. 3 Marschen. 21 Trio's voor twee Violen en Bas. 3 Trio's voor twee Fluiten en Bas. 6 Sonaten voor de Viool, met accompagnement van de Alt. 3 Concerto's voor de Viool, 3 voor de Bas en 1 voor de Contrebas, 2 voor den Hoorn, 1 voor de Trompet, 1 voor de Fluit en 1 voor het Orgel, 3 voor het Klavier, en 83 Quatuors. (HAYDN heeft een 84ste Quatuor onvoltooid nagelaten. Dezel-

(*) De *Bariton*, anders ook genaamd *viola di bordone*, was het geliefkoosde instrument van den Prins VAN ESTERHAZY. Het heeft zeer veel overeenkomst met de *viola di gamba*. Men haalt er, door middel van den strijkstok, op 7 gewone speelsnaren de 7 toonen uit; maar onderaan vindt men 16 metalen snaren, welke met den duim bespeeld worden. De Bariton doet eene overschoone uitwerking; doch de groote moeijelijkheid der behandeling laat niet toe, er anders dan Adagiolo of Cantabile's op uit te voeren.

zelve is toch ten uitvoer gebragt, en levert eene bijzonderheid op, als zijnde het éénige ſtuk, dat hij ooit in *la minor* gecomponeerd heeft.) 66 Sonaten voor de Piano-forte. 42 *Italiaanſche*, *Duitſche* en *Engelſche* Aria's. 40 Canons. 13 Zangen voor drie en vier Stemmen.

Kerkmuzijk: 15 Miſſen. 4 *Offertorio's*. 1 *Salve Regina* voor vier Stemmen. 1 *Salve* voor het Orgel alleen. 1 *Cantabilena* voor de Kersmis. 4 *Responſaria de Venerabili*. 1 *Tedeum*. 3 *Chorusſen*.

5 Oratorio's: *De Terugkomst van Tobias*. *De Stabat-Mater*. *De zeven laatſte Woorden van Jezus aan het Kruis*. *De Schepping*. *De Jaargetijden*.

14 *Italiaanſche* Opera's: *La Canterina*. *L'Incontro improviſo*. *La Speciale*. *La Pescatrice*. *Il Mondo della luna*. *L'Iſola disabitata*. *L'Infedelta fedele*. *La Fedelta premiata*. *La vera Conſtanza*. *Orlando Paladino*. *Armida*. *Alcide e Galatea*, (4 voci.) *L'Infedelta deluſa*. *Orfeo*.

5 Opera's, voor de marionetten: *Genevieva*. *Philemon en Baucis*. *Dido*. *Het verbrande Huis*. *De kreupele Duivel*.

366 *Schotſche* Romances, en 400 Menuëtten, of Allemandes (*).

Men zoude ganſche boekdeelen kunnen zamenſtellen, indien men de onderſcheidene ſchoonheden der zoo talrijke voortbrengſelen, waarop de luister van HAYDN rust, wilde ontwikkelen. Wij kunnen niet anders dan de namen opgeven; doch het berigt van eenen zoo buitengewonen kunſtenaar zoude onvolkomen zijn, wanneer men, na getracht te hebben hem in zijnen perſoon te ſchetſen, hem ook niet poogde in zijne werken bekend te doen zijn. Dan, zulke bijzonderheden (*détails*), om gevoeld te worden, vereiſchen eerder eene piano-forte, dan eene pen. De gewone taal is te zwak, te onbepaald, om al die vereenigde toonen, en dat vermogen, hetwelk de muzijk op onze zintuigen oefent, uit te drukken. De groote hoeveelheid, de treffende ſchoonheden der Symphoniën van HAYDN, en derzelver algemeene *populariteit*, indien men het alzoo mag noemen, vestigen terſtond de aandacht op die ſchitterende voortbrengſelen van het genie.

Na een, *grave* van eenige maten, begint onze ſteller gewoonlijk met een thema, dat kortheid, gemakkelijkheid en dui-

(*) Het blijkt uit de bovenſtaande lijst, dat HAYDN veertienhonderd-en-dertien ſtukken heeft voortgebragt, zoo groote als kleine!

duidelijkheid tevens in zich vereenigt. Allengs en onmerkbaar wordt dit thema door de onderscheidene instrumenten herhaald, de schets van een tafereel, waarop de kunstenaar, met eene volle hand, gouden bloemen strooit: en, welverre van door zulk eenen verheven' aanvang uitgeput te wezen, zijn de Andantes of Adagio's misschien nog rijker en grootscher geschakeerd. Daar ontwikkelt zich de muzikale stelling; rondt en verheft zich; terwijl de *grandiosa* in al hare pracht en majesteit schittert.

Om de Adagio's van HAYDN wèl uit te voeren, moet zich, met de kracht, ook dat vuur vereenigen, hetwelk vele Orchesten missen. Somwijlen vreest men, dat de vervaardiger, door den overvloed en het vuur zijner denkbeelden, in zijne Andantes uitblinkende, zal worden weggesleept: dan, immer meester van zijn genie, vereenigt hij de, in schijn tegenstrijdigste, toonen, speelt er mede, vermengt dezelve, zoodat men hem honderdmaal in een oogenblik ziet

Passer du grave au doux, du plaisant au sevère.

Die vrolijke dartelheid, die wonderbare buigzaamheid, en die overmaat van kracht, waarmede HAYDN's stukken luisterrijk pronken, herinneren onwillekeurig de verhevene boerterijen van ARIOSTO, waarin die groote Dichter zich verlustigt, om beurtelings in de ziel zijner lezers de tegenstrijdigste gewaarwordingen te scheppen.

HAYDN's Menuëtten dragen alle het kenmerk van eene *originaliteit*, welke nog treffender is, in tegenoverstelling van het tweede deel, dat gewoonlijk vrolijk en dikwijls kluchtig is. Vereenigende in het algemeen allerlei soort van stijl, die de strijdigste uiterften aanbieden, behooren zijne Symphoniën ontegenzeggelijk tot den zoogenaamden Romantischen smaak, welke in de letterkunde onherroepelijk veroordeeld wordt, maar welken HAYDN in de toonkunst boven allen lof of blaam heeft verheven. Van zijn verblijf te *Londen* sprekende, hebben wij met een woord zijne *Turksche* Symphonie aangestipt, in welke hij zich verlustigde, om, door tusschenkomst der levendigste krijgsmuzijk, de toehoorders, die gewoon waren in te sluimeren, plotseling en met schrik op te wekken. Men kan van zijne Symphoniën niet afstappen, zonder een woord van die vermaarde te zeggen, bekend onder den naam van *Vaarwel van Haydn*. Zie hier, hoe

hoe HAYDN zelf de anekdote verhaalt, welke aanleiding tot het gemelde werk gaf: „ Onder de toonkunstenaars bij den „ Prins VAN ESTERHAZY waren er verscheidene, die ge„ huwd, en verpligt waren, hunne vrouwen te *Weenen* ach„ter te laten, wanneer zij dien Vorst op zijne reizen of „ landgoederen vergezelden. Eens, dat de Prins het verblijf „ op het kasteel van *Esterhazy* langer dan naar gewoonte „ uitrekte, verzochten dezen aan HAYDN, om toch de tolk „ hunner wenschen, om naar *Weenen* terug te keeren, te „ zijn. Aanstonds neemt hij het besluit om eene Symphonie „ te componeren, waarin het eene instrument na het andere „ zweeg, met de aanwijzing: *Hier doet elk zijn licht uit.* Ieder „ muzikant blies op zijne beurt zijne kaars uit, stond op, „ en vertrok. Deze Pantomime had het gewenschte gevolg, „ want dags daarna gaf de Prins order om te vertrekken."

Bewondetenswaardig in zijne Symphoniën, eerstens grondslag van zijnen roem bij alle volken, is HAYDN niet min voortreffelijk in een' anderen trant, de *Quatuor* namelijk. De kennis daarvan, wel is waar, is slechts weinigen liefhebbers eigen, als zijnde, van alle soort van compositiën, die, welke de meesters als de moeijelijkste aanmerken. Hoe heerlijk is HAYDN die moeijelijkheid te boven gekomen! Met welk een vuur, met welk een' geest vangt de onvergelijkelijke kunstenaar het muzikale gesprek aan! Hoe onverwacht, hoe geestig en hoe treffend zijn niet zijne wendingen!

Onder zijne Oratorio's bekleedt voorzeker *de Schepping* den eersten rang. De bajert, het *fiat lux*, de schepping der vrouw, het *chorus* der Engelen zijn onnavolgbaar schoon. Het was dit stuk, dat den schepper zelven de tranen uit de oogen perste, toen het, in zijn bijzijn, werd uitgevoerd op het groot Concert, twee maanden vóór zijnen dood te zijnen eere gegeven. — De *Jaargetijden* is het laatste stuk, dat uit de vruchtbare pen van den grijsaard gevloeid is. — Het Oratorio, *de laatste Woorden van Jezus Christus*, heeft die bijzonderheid, dat de woorden, langen tijd nadat de muzijk geschreven was, vervaardigd zijn. Volgens een oud gebruik, beklimt de Bisschop van *Cadix* in de goede week den kansel, en spreekt, het een na het ander, de zeven laatste woorden van den Zaligmaker aan het kruis uit, wier tusschenpoozingen door stil gepeins achtervolgd worden, waarin het orgel de pauze of rust vervult. HAYDN werd verzocht, dit onderwerp te behandelen. Hij nam het aan, hoewel de moei-

moeijelijkheid gevoelende, van zeven op elkander volgende orchest-adagio's, zonder behulp van den zang, uit te voeren. Verscheidene jaren daarna kwam een monnik van *Passaw* op het denkbeeld, om woorden op die muzijk te maken, naar aanleiding der gevoelens, die dezelve scheen uit te drukken.

Het zoude wijders eene ongevallige taak zijn, af te meten, hoeverre de onsterfelijke Symphonist, in den tragedischen lierzang en de *Opera Buffa*, beneden zijne landgenooten GLUCK en MOZART gebleven zij.

NOG EEN WOORD OVER DE ZOO VEEL GERUCHTS MAKENDE PREEK VAN DEN VICARIS-GENERAAL VAN MECHELEN.

— Gij vraagt mij naar de Preek van den Vicaris-generaal. Zij doet ons zien, dat de vraag, door den *Protestant*, IIde D. No. V. bl. 511, 512, gedaan: „Ach! is er dan niet één „ onder u, (Priesters der Roomsche kerk) die zich, naar het „ voorbeeld van velen uwer Duitsche broederen, *openlijk* te„ gen het bijgeloof wil verzetten, en een redelijker Chris„ tendom prediken?" enz. niet meer ontkennend behoeft beantwoord te worden, en is voorzeker een zonderling verschijnsel in de Zuidelijke Provinciën. Zij, die eenstemmig denken met den Eerw. Vicaris-generaal, verheugen zich, zulk een gezag te kunnen aanvoeren. Dat de Geestelijkheid geheel van haar stuk is, zal niet behoeven verzekerd te worden aan ieder, die den geest der Kerkelijken in het Zuiden heeft leeren kennen. Zij, die bang zijn voor religietwisten, keuren die preek, immers de uitgave, af. Hetgene er in geleerd wordt, zeggen zij, gelooven alle fatsoenlijke lieden; alleen de Geestelijken zijn, en zullen wel blijven, de onverdraagzame veroordeelaars van andersdenkenden: waartoe dus onrust gesticht? — Zoo heilzaam rust is, zoo schadelijk echter is onverschilligheid in het stuk van Godsdienst; deze leidt tot meer dan beoefenend Atheïsmus, als men bij gelegenheid ingenomenheid met plegtigheden en leerstellingen huichelen kan, waarvan men niets gelooft, offchoon de Kerkelijke dit voor zijn belang minder gevaarlijk acht, dan ernstig en vrijmoedig onderzoek der waarheid.

Mogt daartoe de Leerrede van den waardigen Vicaris-generaal dienen! Het schijnt, dat er betere dagen in het Godsdienstige voor Vlaanderen en Braband aanlichten. Mogten zij zich niet bedriegen, die deze Leerrede van een' Geestelij-

ken van dien rang, gepredikt en *gedrukt*, als een teeken des tijds aanmerken, waarop de Christelijke waarnemer te letten hebbe! — — — *Gent*, Aug. 1821.

DE SPAANSCHE VROUWEN.

Door BELMONT.

Ik moet, bij den aanvang mijner beschrijving, terstond mijne lezeressen verzoeken, deze schets toch niet dadelijk ter zijde te leggen, wanneer zij misschien bij zichzelve een' kleinen blos van ijverzucht voelen ontstaan: want, het is waar, de bewoneressen van het schiereiland zijn schoon; maar wij zullen toch ook hare gebreken, in weerwil van den sluijer, dien zij zoo gaarne dragen, en met welken zij dezelve zoo kunstig weten te bedekken, trachten te ontsluijeren.

Wanneer dan voor onze miniatuurteekening eene schoone *Spaansche* vrouw zitten zal, zoo moeten wij die niet onder de lagere standen zoeken; want eene frissche, ranke boerenmeid, met volle, ronde wangen, is in *Spanje*, *Andaluzië* en *Valencia* misschien alleen uitgenomen, eene groote zeldzaamheid. Meestal dekt een afzigtelijk olijfgeel de ingevallene wangen, en het voorhoofd is, in weerwil der jeugd, veeltijds reeds gevoord; slechts een paar donkere, vuurstralende oogen, eene dubbele rij parelwitte tanden, en — welk een contrast met *onze* boerenmeisjes! — een' kleinen, netten voet, schijnt de natuur haar gegeven te hebben, om ze wegens het vermelde gemis schadeloos te stellen. Nog afzigtelijker, dikwerf tot in het walgelijke, is de kleederdragt der lagere volksklassen. Zij is, wanneer men het gewoonlijk zeer fijne linnen niet mederekent, veelal morsig, en bestaat uit een lijfje, een jakje en een onderkleed, of rok, waarvan de afgescheurde of versletene gedeelten door lappen van allerlei kleur vergoed zijn, zoodat deze spaarzame zamenlezing der kundigste naaivrouwe de grootste moeite zou veroorzaken, om te bepalen, welke de grondstof of de oorspronkelijke kleur van dien rok geweest zij. Ik moet, wel is waar, bekennen, dat ik deze landmeisjes alleenlijk gezien heb in eenen tijd, toen de krijgstrompet bijna dagelijks rondom hare hutten en landhoeven gehoord werd; en ik kan het haar niet ten kwade duiden, zoo zij

den

dan ook misschien destijds hare beste *garderobe*, als haren dierbaarsten schat, op eene onzigtbare plaats geborgen hadden. Dit moge dan ter handhaving harer eere — want zij zullen toch ook wel, gelijk alle dochters van moeder Eva, zich gaarne opschikken — gezegd zijn, wanneer misschien latere reizigers haar in sierlijker gewaad mogten aangetroffen hebben.

Zal ik dus niet bij het begin mijner beschrijving reeds genoodzaakt zijn te eindigen, dan moet ik wel tot de hoogere standen mijne toevlugt nemen, en, met de *lorgnet* in de hand, de schoone *Madridsche* vrouwen in het *Prado* begluren; maar zoo dan ook PARIS zelf tusschen deze en eene schoone *Andaluzische* vrouw beslissen moest, zoo kreeg de laatste zeker den appel.

In 't algemeen zijn de *Spaansche* vrouwen van middelmatige gestalte, meer rijzig dan dik. Zij hadden dus niet noodig, deze hare natuurlijk rijzige gestalte, en dien fijneren, regelmatigen vorm der leden, door den dwang eens korsets nog meer te doen in het oog vallen; maar de tooverkracht van dat hulpmiddel heeft in *Spanje* zoowel als overal elders ingang gevonden; slechts in de heete zomerdagen worden deze korsets door meer gemakkelijke lijfjes vervangen. Deze bestaan in zeer naauw sluitende jakjes, die in derzelver versiering al de grillen der mode volgen, maar niettemin de bekoorlijkheid eener fijne gestalte door de kunst nog aanmerkelijk verhoogen.

Blonde haren zijn iet zeldzaams; maar zwarte, die in kleur met het schoonste ebbenhout kunnen wedijveren, algemeen. Jammer maar, dat de kamenier der schoone vrouw, zelfs in de voornaamste huizen, zonder zich hieraan in het minst te storen, aan het toilet harer gebiederesse veelrijds zeker klein *insekt* vindt, welks aanzijn in de kleedkamers *onzer* vrouwen geen gering misbaar zou veroorzaken!

Gelijk de haren, zoo zijn ook de oogen meestal zwart of donkerbruin, en uit dezelve straalt den gloed der luchtstreek in eenen levendigen, alles doordringenden blik naar buiten, die alleen door de luifel van eene hooggewelfde wenkbrauw gebroken wordt.

De neus is lang, zelfs meer stomp dan spits. De mond wordt van geene dikke lippen omgeven; maar derzelver rooskleur verheft het blinkend wit der rij van schoongevormde tanden, die bij iederen lach, door de, zelfs zonder opzet,

eenigzins sterk teruggetrokkene bovenlip, ontbloot wordt. Geen donker- of hoogrood, maar eene tint als door Aurora's rozevingers zelve gemaald, versiert hare wangen, en eene ronde kin is, als 't ware, de grondslag van het regelmatig gevormd aangezigt, rondom welks hoog voorhoofd natuurlijk golvende lokken zweven. Een fijne *mousseline* doek bedekt den zacht gewelfden boezem; terwijl schoone handen en een liefelijk ronde arm de gelijkmatigheid des geheels voltooijen.

Eene harer voornaamste bekoorlijkheden is echter de fraaije, kleine voet. Zoo het waar zij, wat ik vóór eenigen tijd meen gelezen te hebben, dat een nette schoen, die verloren was, een arm meisje tot eene rijke bruid gemaakt heeft, dan zou voorzeker hier de vinder in de grootste verlegenheid geweest zijn om de regte eigenaresse uit te vinden, zoo hij ook slechts één kwartier uurs in de schaduwrijke lanen van het *Prado* gewandeld had. Vast gaat het, dat een kleine, fraaije voet het aangeboren erfgoed der *Spaansche* vrouwen is. En hoe veel zich ook de *Parijsche* schoenmakers in de nieuwstijdingen en modebladen van alle landen mogen laten voorstaan op hunne *chaussure*, zoo is het nogtans buiten twijfel, dat hunne *Madridsche* kunstgenooten hen in dezen verre overtreffen, daar zij meestal niet dan voor fraaije voeten werken, en dus niet noodig hebben de natuur tegen te gaan, en de eksteroogen of likdorens te bevorderen. — Daar wij dan nu reeds tot de kleine voeten gevorderd zijn, kan ik niet voorbij, hier de volgende *episode* in te lasschen.

De eerbare *Spaansche* vrouwen van vorige tijden hielden hare kleine voetjes zoo zeer verborgen, dat niet alleen lange kleeren, die nu geheel uit de mode zijn, dezelve bedekten; maar zij lieten zelfs, bij het uitstijgen uit het rijtuig, eene soort van kleppen neder, waardoor deze hare uiterste ledematen voor het begeerig oog van elken aanschouwer verborgen werden. Daar nu zulks algemeene mode was, kan men ligtelijk begrijpen, dat de voeten en beenen der *Spaansche* Koninginnen van dien tijd voor zoo heilig aangezien werden, dat men zonder heiligschennis naauwelijks daaraan denken, laat staan daarvan spreken mogt.

Toen de Prinses MARIA ANNA VAN OOSTENRIJK, als verloofde bruid van PHILIPS DEN IV, naar *Spanje* gebragt werd, bood men haar in zekere stad, waar eene fabrijk van zijden kousen was, verscheidene paren van dezelve aan. De *major domus* (Hofmeester) der aanstaande Koningin gaf

met

met ijzing deze kouſen weder terug, onder het uiten dezer woorden: „ Gij behoordet te weten, dat *Spaanſche* Koninginnen geene beenen hebben." Toen de koninklijke bruid zulks hoorde, begon zij bitterlijk te ſchreijen, en begeerde terſtond naar *Weenen* teruggebragt te worden. Op de vraag naar de reden van haar veranderd voornemen verklaarde zij, „ dat zij nooit eenen voet op den *Spaanſchen* bodem zou „ hebben gezet, bijaldien zij te voren geweten had, dat men „ haar de beenen zou afzetten." Zij werd hieromtrent echter alras gerustgeſteld, en de Koning vermaakte zich met den angst zijner bruid. En deze zou, volgens het verhaal der geſchiedſchrijvers, één der *drie* keeren geweest zijn, dat de ſombere en ontevredene PHILIPS DE IV in zijn leven gelagchen heeft.

Dat echter in *Spanje* de ſchoenmakers almede hun handwerk niet zonder aanmerkelijke winst verrigten, kan men daaruit alleen reeds opmaken, dat men in iedere middelmatige ſtad, door het geheele rijk, verzekerd is, eene *calle de la zapateria* (eene ſchoenmakersſtraat) aan te treffen, alleen door lieden van dat handwerk bewoond.

De gang, houding en gebaren der *Spaanſche* vrouwen zijn zeer bevallig; ook hebben zij vrije, ongedwongene manieren; en haar hooge en fiere oogopſlag, verzeld van een' yurigen, gebiedenden blik, ſlaat dien van den ſtoutſten beſpieder ter neêr; terwijl eene even zindelijke als pſachtige volkskleeding dit aanlokkende nog verhoogt, en haren aanblik gevaarlijk maakt.

In deze volkskleeding weten zich echter ook alleen de *Spaanſche* vrouwen bevallig te tooijen. Ik zelf heb aan het hof van den gewezen' Koning JOZEF de ſchoonſte *Franſche* vrouwen gezien, die in de *Spaanſche* kleeding plomp en log ſchenen; haar levendige gang had in dat vreemd gewaad alle bevalligheid verloren, en oorſpronkelijk *Spaanſche* vrouwen, hoezeer veel minder ſchoon, ſtaken haar de loef af.

Natuurlijk moet ik nu ook over deze nationale kleeding der *Spaanſche* vrouwen mijne waarnemingen mededeelen; en, hoezeer ik geen kenner ben, wil ik het nogtans wagen. — Zekere ſoort van muts (*coffia*) is het gewone hoofdſierſel. Een doek van zijden ſtof met fijne zwarte of witte kant, met gouden of zilveren franjen bezet, hangt van achteren over het hoofd tot op den rug neder; terwijl het voorſte gedeelte van het hoofd, door eene menigte donkere lokken bedekt,

vrij blijft, en de haren ter wederzijde natuurlijk en losjes nederhangen. In het gewaad zelf is de zwarte kleur de meest geliefde, en zelfs voor het opperkleed (*basquina*) bijna de éénige. Doch hierbij toont niettemin de mode haar alvermogen: nu eens is deze zijden ſtof effen, dan gewaterd, dan weder geſtreept, of gebloemd; nu eens met kanten en franjen bezet, dan weder geborduurd, of met gitten verſierd. Gewoonlijk reikt het ſlechts tot even over de kuit, waardoor de ſchoone, nette voet des te meer zigtbaar wordt; en vermits kromme beenen onder de *Spaanſche* ſchoonheden even zeldzaam als zwarte kanarievogels zijn, zoo heeft de mode der lange rokken in *Spanje* geenen ingang kunnen vinden. Het onderkleed is wit, en meestal zoo krap gemaakt, dat het ſlechts één vingerbreed onder de *basquina* uitkomt; een rijk garneerſel van kant verhoogt nog deszelfs helder wit, en doet hetzelve niet ongevallig afſteken tegen het zwarte opperkleed. De ſchoenen zijn doorgaans van marokijn of fluweel; in den zomer echter, of bij bijzondere *gelegenheden*, van zijde. Witte zijden kouſen is algemeene dragt; katoenen worden ſlechts door minder gegoede vrouwen gedragen.

Ik moet echter een der belangrijkſte kleedingſtukken, de *mantilla*, niet vergeten. Deze beſtaat in eenen langen, witten, dikwerf zeer rijk geborduurden, mouſelinen doek, die het hoofd en het geheele bovenlijf, tot aan de heupen, bedekt; hier wordt dezelve over elkander geſlagen, terwijl de einden rugwaarts ter wederzijde fladderen. Deze geheimzinnige ſluijer verleent haar al de tooverkracht der *coquetterie*, en het gebarenſpel dezer *mantilla* is aldaar nog oneindig veelbeteekenender, dan bij ons, in de dagen van ouds, het ſpelen met den waaijer was.

Zoo eenvoudig nu ook deze kleeding ons moge toeſchijnen, heeft de echtgenoot ſomtijds niet weinig verdriet van dezelve. Het ongemeen fijne lijnwaad, de zijden ſtoffen, de kostbare borduurwerken, en vooral de weelde in kant en franje, alsmede de onophoudelijke afwisſeling van ſchoeiſel, dat, in weerwil der kleine voetjes, niet lang tegenhoudt, maken veeltijds zulke belangrijke posten uit, dat menig man, op het einde des jaars, bij het opmaken van het *ſaldo*, zeker niet veel roeping gevoelt, om der godin Mode zijn loflied toe te brengen! — Naauwkeuriger ontwikkelingen der *Spaanſche* kleederdragt, in al hare veelvuldige gedaanten, kan ik, als ongege-

gewijde, niet geven, en beken dus gaarne hierin mijne zwakheid.

Nog een paar woorden over de levenswijze, de geaardheid en het karakter der *Spaansche* vrouwen, en ik haaste mij ten flotte. — Haar slaap duurt tot laat in den ochtend; alsdan drinken zij chocolade, gaan daarna aan het toilet, hierop naar de mis, en uit de mis aan tafel. Op den maaltijd volgt, overeenkomstig het jaargetijde, eene kortere of langere *siesta* (een middagslaapje), en hierna haast men zich, in de verkwikkende koelte, om te wandelen. Gedurende den winter doet men deze wandeling, ten einde alsdan de weinige milde zonnestralen beter te genieten, vóór den maaltijd, terstond na de mis, en de avond wordt in de *tertulia's* (gezelschappen of kransjes) doorgebragt.

De geaardheid der *Spaansche* vrouwen is zeer levendig, haar omgang onderhoudend, en hare geestigheid dikwerf met eene fijne satyre doorweven. Zij hebben veel vernufts, en verstaan zeer goed, in hare beeldrijke taal, met voegzaam- en levendigheid te schertsen. De zucht tot dansen is haar als aangeboren; de meisjes neuriën van der jeugd af aan de melodiën van hare nationale dansen, slaan met de *castanuelas* (castagnetten) de maat, en spreiden daarbij eene ongedwongene bevalligheid ten toon, die den vreemdeling in verrukking brengt.

Het bloed, dat haar zoo snel door de aderen vloeit, het uitwerksel eener heete luchtstreek, leidt haar ook tot groote aanmatigingen; want, volgens landsgebruik, is het de pligt der mannen, de dames in gezelschap te onderhouden.

Gedurende den laatsten oorlog op het schiereiland zag een aardig boek het licht, onder den titel van: *La manneta de galantear las damas de Madrid.* (De wijze, om aan de dames van *Madrid* zijn hof te maken.) Het was door eenen spotvogel in het *Spaansch* en *Fransch* uitgegeven, en de boekventers in het *Prado* te *Madrid* sleten aan de vreemde officiers eene talrooze menigte exemplaren.

Die ongemeene opgewektheid van aard, welke bij haar zoo ligtelijk de fijne grenzen der deugd te buiten treedt, ga ik hier met stilzwijgen voorbij. Maar, gelijk de achterdochtige *Italiaan* zijner vrouwe eenen *cicisbeo* veroorlooft, zoo vergunt ook de jaloersche *Spanjaard* eenen *cortejo* den toegang tot zijn huis; maar de *duennas* (de dames van gezel-

ſchap) zijn geſtrenge bewaakſters der vrouwelijke deugd, en hebben Argus-oogen.

De *Spaanſche* vrouwen hebben onderling eene geheel bijzondere *etiquette*. Welverre dat die, gelijk men veelal waant, in het ſtijve zou overgaan, heeft zij alleen bij het intreden iet ernſtigs; voor het overige is hare houding edel en ontzag inboezemend, en zijn hare manieren ongekunſteld en ongedwongen. Eene kleine buiging met het hoofd tegen de mannen en een vurige handdruk bij de vrouwen maken haar compliment veel beteekenender, dan de woordenrijke betuigingen der *Franſche* vrouwen.

„ Alles mooi en goed," zullen mijne lezeresſen zeggen, „ wat wij van de *Spaanſche* vrouwen lezen; maar"... Maar nu komt ook de hinkende bode achteraan.

Eene vlijtige en zorgvuldige huisvrouw en moeder is echter de *Spaanſche* vrouw volſtrekt niet, en kan zij ook niet zijn. Zij is lui en op gemak geſteld; in alle bezoeken vindt men haar zonder bezigheid; des winters zit zij bij *den vuurwagen* (*braſero*), en des zomers is zij met *de ventilla* (eene ſoort van waaijer) bezig om de gloeijende wangen te verkoelen. Lieden van ſtand houden iedere bezigheid voor vernederend, en alles haakt ſlechts naar genot. Huiſelijke verrigtingen en vrouwelijke handwerken veroorzaken haar verveling; zelfs haar kostbaarſte lijnwaad geven zij aan waschvrouwen buitenshuis prijs.

En nu heb ik mij zekerlijk lang genoeg bij de *Spaanſche* vrouwen van onzen tijd opgehouden; en, gelijk mijne lezeresſen mij reeds te voren eene *epiſode* hebben veroorloofd, zoo moeten zij mij nog eene uit het leven der voormalige *Spaanſche* vrouwen toeſtaan, waarmede ik dan ook beſluiten zal.

Als de *Spaanſche* dames weleer haar toilet maakten, lieten zij zich van hare kameniers met kostbaar reukwerk berooken, en tevens door de oudſte derzelve met welriekend water in het aangezigt en over de armen ſprengen. Hierbij geloofde men echter destijds, dat het oranjewater te krachtiger werd, wanneer het te voren in den mond eener oude vrouw geweest was; zij lieten het zich derhalve door deze op de aangewezene plaatſen ſpuwen. Deze afzigtelijke, van de *Mooren* ontleende, gewoonte baarde echter toen even min eenig opzien, als eene andere van gelijken oorſprong, hierin beſtaande, dat, wanneer de voorname dames, op bezoek, van

van gedroogde confituren genoeg gegeten hadden, zij den nog overigen voorraad in hare neusdoeken pakten, zelfs tot vier en vijf toe vol ladende; zij hingen deze dan aan de baleinen van hare hoepelrokken, en bragten dien buit op deze wijze naar huis.

Dat de tegenwoordige *Spaansche* dames zich dus veel aardiger gedragen; dat ook de naauw om het lijf fluitende *basquina* zulken roof van fuikergebak uit de koffij- en theefaletten niet gedoogt, als de voorouderlijke hoepelrokken, zal, vertrouw ik, uit het voorgaande genoegzaam zijn gebleken.

BERIGT, AANGAANDE EENE NIEUWE INDISCHE SUTEE, OF WEDUWE, DIE ZICH, OP DEN 26STEN NOVEMBER 1820, MET HET LIJK HAARS MANS VRIJWILLIG VERBRANDDE.

(*Uit den Brief van eenen Ooggetuige.*)

Burdwan, den 27sten November, 1820.

Gisteravond was ik ooggetuige van de verschrikkelijke plegtigheid der verbranding eener weduwe met het lijk haars mans. Men bragt mij in het huis des overledenen, die tot de kaste der landbouwers behoorde. Ik vond het lijk op eene mat liggen, terwijl de weduwe naast hetzelve gezeten was, daar men bezig was dezelve het haar te kammen. Zoodra zij mij in het oog kreeg, schoof zij op de knien naar mij toe, en openbaarde mij haar voornemen, om zich met het lijk van haren echtgenoot te mogen verbranden.

Zoodra het verlof tot deze verschrikkelijke plegtigheid van wege de overheid gekomen was, leiden de bloedverwanten het lijk op eene baar, op welke de weduwe mede hare plaats nam, en zij werden beide weggedragen. Zij werd tot op de plaats des doods door eene groote menigte volks vergezeld, over 't welk zij geroost koorn strooide. De brandstapel was in eenen kuil van vier voet diepte opgerigt, terwijl de opening vijf voet middellijn hield. De wanden waren met droog hout bezet, terwijl het midden met andere brandstoffen was aangevuld. Nadat de weduwe zich in eenen nabijgelegen' vijver gebaad had, werd het lijk in dezen kuil geplaatst. Destijds was de vrouw zoodanig afgemat, dat een van hare maagschap haar op zijne armen moest dragen.

Toen hij haar weder nedergezet had, ſcheurde zij een ſtuk van haar kleed, en wikkelde haren oudſten zoon, een' knaap van omtrent acht jaren, daarin. Hierop vielen vele mannen en vrouwen haar te voet, en kusten haar. De *Sutee* bemoedigde de vrouwen, om in dergelijk geval hetzelfde te doen. Het kind wierp nu eene aangeſtokene fakkel in den kuil, uit welken daarop de vlam hoog opſteeg. De weduwe ging nu driemaal om denzelven heen, dragende een' pot in den arm, uit welken zij pek in het vuur wierp, om hetzelve te feller te doen branden; waarop zij zelve daarin ſprong, en zich naast het lijk plaatſte. Dadelijk was zij van de vlam omgeven, welke de omſtanders, door het inwerpen van vlas en andere brandſtoffen, nog zochten te vermeerderen. Zij klapte onophoudelijk in de handen, en voer daarmede voort, tot dat de huid reeds geheel verbrand was. Eindelijk zonken hare handen neder, en — zij was mede een lijk! Het ligchaam bleef echter zijnen ſtand behouden, en geleek naar een beeld van ebbenhout in het midden der vlam.

Het volk juichte hierbij onophoudelijk, en betuigde, nog nimmer eene *Sutee* van zoo veel vastheid van geest gezien te hebben. De opziener der politie, die, uit hoofde van zijn ambt, bij vele dezer plegtigheden was tegenwoordig geweest, betuigde almede, dat hem nog nimmer een offer was voorgekomen, dat zoo gelaten en tevens zoo kloekmoedig was. Ik ſtond ſlechts op drie ſchreden afſtands van het vuur; de rampzalige had het aangezigt naar mij gekeerd, en nimmer zal ik dat afgrijſelijk ſchouwſpel vergeten. Aanvankelijk zag haar gezigt verwilderd; naderhand, echter, rustig en gelaten; hierop zwak, afgemat en bevig aangedaan; maar, toen zij om den brandſtapel ging, was haar gelaat weder volkomen gerust en ſtil. Zij ſcheen mij toe, vijftig, en de man zestig jaren oud te zijn geweest. Zij liet drie kinderen na; eene dochter van twintig jaren, die reeds gehuwd was, en twee zoons.

SALVATOR ROSA.

SALVATOR ROSA werd te *Napels* in 1615 geboren, en ſtierf in 1673. Hij wijdde zich der Schilderkunst toe, die hem echter in den beginne zoo weinig voordeel opleverde, dat hij genoodzaakt was, zijne ſtukken op openlijke plaatſen te

te koop te ſtellen, wilde hij de dringendſte zijner behoeften bevredigen. In korten tijd werd echter de waardij zijner ſchilderſtukken en het genie van derzelver maker bekend. Door zijne uitſtekende talenten verwierf hij zich met der tijd een aanzienlijk vermogen. Tot dezen ſtaat gekomen, werd zijn huis eene Akademie, waar mannen, die door werken der kunst eenen naam verworven hadden, dikwerf bijeenkwamen. Bij zulke gelegenheden werden tooneelſpelen van zijne vinding door hem uitgevoerd, in welke hij zelf dan gewoonlijk de hoofdrol ſpeelde. De kamers van zijn huis waren dan tot tooneelzalen ingerigt, op eene ſchilderachtige wijze met loof geſierd, en het zand op den vloer met bloemen beſtrooid, waardoor het geheel het voorkomen van een landelijk tooneel verkreeg.

Op zekeren tijd ſpeelde SALVATOR ROSA eens op een zeer ſlecht klavier. Toen men zulks te kennen gaf, zeide hij: „ Het zal ten minſte nog wel duizend daalders gelden," en ſchilderde toen op het dekſel een zoo voortreffelijk beeld, dat het nog boven dien prijs verkocht werd.

Een zeer rijk Edelman was reeds ſedert geruimen tijd met hem wegens den koop van een zijner landſchapſtukken in onderhandeling. Zoo menigwerf de Edelman naar den prijs van hetzelve vernam, vermeerderde SALVATOR ROSA dien met honderd daalders. Eindelijk zeide hij: „ Wij zullen, „ in weerwil van al uwen rijkdom, het over dien koop wel „ nimmer eens worden," en haalde tegelijk met een' kwast verſcheidene ſtrepen natte verf over de ſchilderij.

Op zekeren tijd bezocht hem een Kardinaal, aan wien hij eenige zijner hiſtoriſche ſchilderſtukken, welke hij kort geleden vervaardigd had, vertoonde. De Kardinaal bezag dezelve ſlechts ter loops, maar beſchouwde daarna met des te meer opmerkzaamheids eenige landſchappen, van welke hij den prijs vroeg. „ Men vraagt mij altijd naar mijne „ landſchappen," riep SALVATOR ROSA uit, „ naar zee- „ gezigten en dergelijke kleinigheden, even alsof ik ook „ geene moeijelijker ſtukken kan maken!" Om den kunſtenaar te bevredigen, betuigde de Kardinaal, bereid te zijn, een zijner groote hiſtoriſche ſtukken en twee landſchappen te koopen. „ Daar gij," antwoordde de Schilder, „ het groote „ ſtuk ſlechts dáárom begeert, dewijl gij de beide kleinere „ ſtukken hebben wilt, zoo moet hetzelve een millioen „ kosten."

Hij

Hij werkte zoo vlug, dat hij dikwerf op éénen dag een ſchilderſtuk voltooide. De Konſtabel des Rijks, COLONNA, verkreeg eens zoodanig ſtuk van hem, en gaf hem daarvoor eene beurs met goud ten geſchenke. De Schilder bleef niet in gebreke, zijne erkentelijkheid voor deze mildheid door een tweede ſtuk te doen blijken, voor hetwelk hij weder eene gelijke belooning verkreeg. Deze wederkeerige geſchenken werden tot vier malen toe herhaald, waardoor de kunſtenaar even zeer de onvermoeide vruchtbaarheid van zijn penſeel, als zijn begunſtiger deszelfs aanhoudende mildheid betoonde. Ten laatſte begreep dan toch de Konſtabel, bij het vijfde ſchilderſtuk, dat hij ontving, dat het volhouden van dit ſpel hem eindelijk al te hoog zou komen te ſtaan. Hij zond derhalve aan SALVATOR ROSA nu twee beurzen, even zeer van goud voorzien als de eerſten, en liet hem daarbij zeggen: „ dat het voor hem niet zoo gemakkelijk viel, ledige „ beurzen met goud te vullen, als voor den kunſtenaar, om „ het ledige doek met ſchoone beelden te voorzien; wes„ halve hij hem hierbij vrijwillig de eer der overwinning „ afſtond."

SALVATOR ROSA was altijd in eene vrolijke luim, die hem zelfs bij zijn ſterven niet verliet; want toen nog gaf hij te kennen, dat zijn naam zelf hem een waarborg was van zijn toekomend heil; zeggende hij, te vertrouwen, „ dat God „ nooit gedoogen kon, dat de Vorst der Duisternis eenen „ man zou aantasten, die den naam van *Salvator* (heiland) „ droeg."

WELDADIGHEID.

Hetgeen gij verkwist, o mensch! gaat verloren; hetgeen gij achterlaat, is voor uwe erfgenamen; maar hetgeen gij den armen geeft, neemt gij met u in het graf.

TWEE GEKKEN VOOR ÉÉN.

Dr. W. kreeg twist met Dr. B. De ſtellingen van dezen kwamen genen zoo *paradox* voor, dat hij driftig uitriep: „ Gij komt nog in het Dolhuis!" — „ Dat zij zoo!" hernam de ander heel bedaard; „ het vermaak, ook *u* daar te „ ontmoeten, zal mij vertroosten."

HET

HET EEUWIG VUUR.

De Pers kniel' voor de altaren
Van Zoroasters vuur,
Dat naar het wolkazuur
Reeds eeuwen op mogt varen,
En waan', dat slechts des aardrijks val
Het blusschen zal.

De onnoozle! — 't moet verwaaijen
Door 't stormen van den tijd,
Die alles velt en slijt
In 't wentlend ommezwaaijen:
Geen vuur, ontgloeid door menschenhand,
Dat eeuwig brandt.

Treed Romes tempels binnen!
Geen aschje rest er meer
Van 't vuur, zoo trouw weleer
Bewaakt door Vestalinnen;
Want wat uit aardsche vuurvonk spruit,
Blusscht spoedig uit.

En toch, één vuurstraal sloakert
De wentlende eeuwen door,
Die nooit zijn kracht verloor,
En, werd hij soms verdonkerd,
Terstond in hooger vlammenrood
Zijn vonken schoot.

Als 't licht der zonnestralen,
Dat heel deze aarde omvaémt,
Doordringt hij al wat aémt;
En waar slechts mensch mogt dwalen,
Vond hij ook priester en altaar,
En vlamde daar.

Dat is geen vuur der aarde,
Waanzinnig aangebeên,
Dat zoo, door de eeuwen heen,
Steeds d'eigen gloed bewaarde,
In Oost en West, in Zuid en Noord
Den mensch doorgloort.

Neen!

Neen! 't ſtamt uit 's Hemels hoven;
Uit de eeuwge wereldzon,
Die nooit haar' loop begon
En nooit haar' gloed zal doven,
En de Almagt blies in 't ſcheppingsuur
In ons dat vuur.

Die vonk, ons ingedreven,
Is 't merk van d'adelſtand,
Waartoe des Eeuwgen hand
Zijn beeldtnis heeft verheven,
En heft ons uit het ſlijk der aard
Steeds hemelwaart.

Wee, die die vonk verloren!
Zij wierpen kroon en ſtaf
En 's Hemels beeldtnis af,
Tot ſlavendienst geboren,
Zweept hen de knelſlag des *gewelds*,
Als 't dier des velds.

Maar waar zij hel mogt gloeijen
En vonken ſchiet omhoog,
Daar ziet alom het oog
Slechts paradijzen bloeijen,
Waar 't heidenvolk, met deugd bekroond,
Gerust in woont.

Wie kent het niet op aarde,
Dat vuur, waar 't vuur bij taant,
Dat Perzie eeuwig waant,
Dat Rome kuisch bewaarde;
Het vuur van echten hemelſtam,
De vrijheidsvlam?

Der eeuwen ſtormend loeijen,
Dat andre vlammen ſmoort,
Blaast haar ſteeds verder voort,
Doet haar ſteeds heller gloeijen,
En ſpreidt, vóór de aarde zinken zal,
Haar overal.

Het

Het lot slepe in zijn golven
Vrij al dit aardsche heen;
Zij tart zijn' muil alleen,
Nooit in zijn' vloed bedolven:
Het vuur, dat uit den Hemel spruit,
Bluscht nimmer uit.

Neen! zelfs der graven duister,
Dat eens den mensch omringt,
En waar geen star door dringt,
Dooft nooit zijn' vlammenluister;
Dan stijgt het met den geest omhoog
Naar 's Hemels boog.

Daar, in die lichter kringen,
Waar 't eenmaal uit ontsproot,
Bespot het graf en dood,
En zijne vlammen dringen
Daar hemelhoog en godlijk schoon
Om 's Eeuwgen troon.

Waant gij het dan te smoren,
o Reuzen van deze aard!
Door de almagt van het zwaard,
In 't bloed der priesterkoren?
Uw staf reikt, schoon hij de aard gebiedt,
Ten Hemel niet.

Waartoe dien strijd te wagen?
De heilge vuurvlam Gods
Bluscht menschenkracht noch trots.
Leert, leert haar' gloed verdragen,
En gaat uw volk in 't vrijheidskoor
Als priesters voor!

Door 't talloos kroost omgeven,
Dat u als vaders acht,
Ziet gij dan stil en zacht
De vlammen opwaarts zweven,
En hel zich spieglen in uw' troon,
Dan eens zoo schoon.

Dan ſtraalt het niets dan zegen,
Dat eeuwig vrijheidsvuur,
En wordt een vlammenmuur,
Door kracht noch list beſtegen,
Die vorst en volk te zaam omwalt
En nimmer valt.

Maar wee hun, die gelooven,
Door ſtroomen menſchenbloed
Dien zachten hemelgloed
Te mindren of te dooven!
Slechts olie ſpilt hun dolle hand
Tot feller brand.

Dan wordt dat vuur, verbolgen,
Ten ijsbren lavaſtroom,
Die teugel kent noch toom;
Dan wordt het al verzwolgen,
En volkrenheil en vorſtenſtoel,
In 's afgronds poel.

Knielt, vorſten, dan en volken,
Vereend voor 't eeuwig vuur,
In vrijheids tempelmuur!
Moog' niets die vlam omwolken,
En blaaz' nooit ſtormende overmoed
Ze in wilden gloed!

Neen! vreedzaam moet zij ſtralen
Gelijk de lentezon,
Die, milde zegenbron,
Slechts vreugde neêr doet dalen,
En 't volk roep' ſteeds met ruime borst:
Heil zij den Vorst!

Augustus, 1821. A. BOXMAN.

HET WAAR GELUK.

Wie, met het levenspak beladen,
Trof op de onzek're kronkelpaden
Steeds bloemen, nimmer doornen aan?
Wiens boezem kende nimmer smarte?
Wien vloeg van wellust steeds het harte?
Wie plengde ooit een' bitt'ren traan?

Ach! wie de heilzon eens zag blinken,
Zag haar ook wel ter kimme zinken;
De glans verdween, die haar omgaf:
Ligt stortte een pand van hem ten grave,
Of loeide een noodvlaag om zijn have,
Die haar verstrooide als vlugtig kaf.

Geen sterv'ling was ooit zoo verheven,
Dat hem geen slag van 't lot deed beven:
De rieten stulp en 't vorstlijk hof
Staan open voor een reeks van plagen;
En wie een diadeem mag dragen,
Is ook een broze zoon van 't stof.

Daar zijn er, die, met reuzenkrachten,
Fier elken storm van 't lot verachten,
En, van hunne eigen deugd bewust,
Wat ook die stormen mogten stoopen,
In de eeuwigheid herstelling hopen,
Op God en Zijn bestuur gerust.

Daar zijn er, die het juk der zorgen
Wel torschen, van den vroegen morgen
Tot in den laten avondstond,
En toch met opgeruimde zinnen
Aan elke nieuwe taak beginnen,
Die hier hun hand te werken vond.

o! Zalig hij, die, hier beneden,
Zijn hart, met lot en stand tevreden,
Steeds kalm voelt slaan in reine borst;

Die, bij zijn gade en kroost gezeten,
De praal der wereld kan vergeten,
En nooit naar rang en weelde dorst!

Hij ſtijg' nooit in een' ſtaatſiewagen,
Die and'ren naar 't paleis mag dragen,
Waar vleitaal den Monarch begroet:
Hem drukken band noch ridderkruiſen;
Hij voelt door al zijne aders bruiſen
Een rein en onverbasterd bloed.

Ver van de pracht der hofgewelven,
Blikt hij tevreden in zichzelven,
En viert den luister der Natuur.
Wat goud behield zijn' glans en waarde,
Wanneer hij op Aurora ſtaarde
Aan 't ſchitt'rend oostelijk azuur?

Één's, als zijne ouders, zacht ontſlapen,
Verſiert zijn graf geen ad'lijk wapen:
Op aardſche grootheid nooit belust,
Behoeft zijne asch geen praalgeſteente,
Waaronder menigwerf 't gebeente
Van magtige onverlaten rust.

't Zegt weinig, dat men u vergete;
Nog minder, dat de naneef wete,
Waar ge eens, o mensch! ten grave zonkt:
Maar o! 't zegt veel, te durven hopen,
Dat, wat de tand des tijds moog' ſloopen,
Uw naam in Gods gedenkboek pronkt.

MIJN GEZANG.

Wanneer ik zing, zing ik een lied,
Dat niet door beeldenpraal
Een hoog en ſchitt'rend doel beſchiet
In Neêrlands rijke taal.

Een ander ſtijg' den zangberg op,
En zinge op ſtouter' toon;
Dat hem op Pindus ſteilen top
Apol den ſchedel kroon'!

't Is

't Is grootsch, ontgloeid door heilig vier,
Voor de eer van 't Vaderland
De welbeſnaarde gouden lier
Te grijpen van den wand.

't Is ſchoon, Natuur met al haar' glans
Te omvatten in zijn lied;
't Zij Phebus prale aan d'avondtrans,
Of uchtendſtralen ſchiet'.

't Zij 't ſtroompje met een zacht geklots
Langs groenende oevers ruisch',
Of ſchuimende van rots op rots
De bergſtroom nederbruis'.

Het zij de Lente in volle pracht
Haar bloemgewaad ontplooi',
Of dat de Herfst in kouder' nacht
Den grond met rijm beſtrooi'.

Ik weet het, zulk een maatgeluid
Drukt, op verheven toon,
Alleen de ontvonkte geestdrift uit
Van God Apollo's zoon.

Maar o! des muschjes ſchel gekweel
Vindt ook een luist'rend oor,
Al klinkt de zang van Filomeel
Het ſchoonſte in 't voog'lenkoor.

Wel hem, wiens hart van zangdrift gloeit,
Als 't van verrukking zwelt,
Of als een traan van weemoed vloeit,
Die meer dan woorden geldt!

Nooit greep ik met vermeer'le hand
Naar 's dichters lauwerkroon;
Steeds, waar der Muzen outer brandt,
Eerde ik der Muzen zoon.

Maar, schoon ik naar geen glorie streef'
In 't rijk der Poëzij,
Zing ik op 't veld, in bosch en dreef,
Mijne eigen melodij.

Die melodij, zoo arm in kunst,
Mijn lust in vreugde en smart,
Zij dingt naar lauwerkroon noch gunst,
Maar spreekt slechts tot het hart.

WIE IS DE GROOTSTE DICHTER?

Hier heft men BILDERDIJK ten troon,
Dáár is slechts FEITH Apollo's zoon;
Ginds schenkt men TOLLENS de eerekroon,
En elders LOOTS der Goden loon.
Waarom toch trekt men dus partij,
Wie hunner de eerste Dichter zij?
Één' grooten Man ziet gij alleen;
Ik zie, God dank! er vier voor één!

Het *Hoogduitsch* toegepast. J. W. IJ.

MOEDERLIJK MISVERSTAND.

„ Van den Soldatenstand zijn *een'ge Zonen* vrij,"
Zoo sprak de Regter; en de Moeder, hartelijk blij,
Bragt bij haar Zonen dadelijk voor:
„ God dank, Mijnheer! dan zijn ze er door.
„ Die twee — ik kan 't u toonen,
„ Het zijn mijne een'ge Zonen."

DE BOER EN ZIJN ZOON.

De Vader.

Wel! zult gij eindlijk doen, wat ik u op kwam leggen?
Mijn vader zou het zijnen zoon geen tweemaal zeggen.

De Zoon.

Uw vader! ja, dat was ook eerst een leepe knaap!

De Vader.

Zwijg! — waarlijk toch een andre vent dan de uwe, Jaap!

MENGELWERK.

KERKELIJKE AANSPRAAK, TER GELEGENHEID DER GODSDIENSTIGE VIERING VAN DEN VERJAARDAG DES KONINGS.

Aan den Redakteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Ik behoor niet onder de toejuichers van het besluit der Synode van de Hervormde Kerk in ons Vaderland, hetwelk ten gevolge gehad heeft eene Godsdienstige viering van den Verjaardag Zijner Majesteit in alle Protestantsche Kerken van dit Rijk. Integendeel achte ik hetzelve, om onderscheidene redenen, deels door anderen duidelijk genoeg in het licht gesteld, een min gelukkig besluit. Desniettegenstaande kan ik niet goedkeuren, dat men de gezegde plegtigheid, eenmaal ingevoerd, minachte en verwaarlooze, alsof dezelve geene Godsdienstige of in andere opzigten belangrijke strekking had, of niet kon gevierd worden zonder eene verachtelijke vleijerij. Ik meen het tegenovergestelde van dit vooroordeel door eene proeve eenigermate bewezen te hebben, toen ik onlangs, op den gemelden dag, voor mijne Gemeente moest optreden. Schoon ik nu in het stukje, dat hiernevens gaat, en bij die gelegenheid tot eene voorbereiding tot de Dankzegging en het Gebed gediend heeft, geene bijzondere waarde zie, geef ik u echter vrijheid, om hetzelve in uw geacht Maandwerk te plaatsen, of het soms mogt kunnen verstrekken, om het vermelde vooroordeel te verzwakken, en onzen Landgenooten in het algemeen, vooral hun, die door hetzelve weerhouden zijn van eene hartelijke deelneming in de genoemde plegtige bijeenkomst, te doen zien, van welk eene goede zijde zij kan beschouwd, en hoe nuttig zij kan gebezigd worden. Wordt dit oogmerk slechts eenigzins bereikt, het zal een bijzonder genoegen zijn, daartoe te hebben medegewerkt; voor hem, die de eer heeft, zich met bijzondere hoogachting te onderschrijven:

Mijn Heer!

Amsterdam, den 6den Sept. 1821.

Uwen dienstw. Dienaar
C. W. WESTERBAEN.

Waarde Landgenooten!

Van alle ſchepſelen, op aarde levende, ſchijnt mij de mensch, in weerwil van zijne uitnemende voorregten boven allen, de afhankelijkſte van allen te zijn. Behalve dat hij alleen, in de jaren zijner kindschheid en jeugd, een vierde gedeelte van zijn leven in eenen ſtaat van volſtrekte afhankelijkheid doorbrengt, is zijn toeſtand ook de meest wisſelvallige, en, bij ziekte en ouderdom, de meest reddelooze. Zeer groot, wel is waar, zijn de vermogens, hem door den Schepper verleend, maar zeer groot en veelſoortig ook zijne behoeften, alleen door Gods Almagt en Goedheid vervulbaar. Wel mogen wij ons dus gelukkig achten, die den Almagtigen door JEZUS CHRISTUS kennen als onzen volmaakten Vader, en zelfs de vrijheid verkregen hebben, om *Hem te naderen* met ons kinderlijk gebed, om *Hem onze behoeften* vertrouwelijk aan te bevelen, en bijſtand in onze goede ondernemingen en zegen over onze nuttige bedrijven van Hem af te ſmeeken, met volle zekerheid, dat Hij ons zal verhooren, voor zoo verre dit van zijne hooge Wijsheid en algemeene Liefde te verwachten is. Dit voorregt is volſtrekte behoefte en gadelooze zegen voor den mensch in alle ſtanden en betrekkingen der maatſchappij, en een Koning zelf, hoe magtig ook, kan dien zegen niet ontberen, zonder zeer ongelukkig te zijn, omdat hij een mensch is, gelijk de geringſte van zijne medeburgers. Doch ik heb te weinig gezegd. Voor eenen Koning is het gebed inzonderheid behoefte en zegen, meer nog dan voor den geringſten en zwakſten der menſchen, omdat *zijne* pligten verre de moeijelijkſte zijn ter vervulling, omdat *zijn* toeſtand dikwijls de medelijdenswaardigſte is en altijd de meeste hulp behoeft. Ik zal hierover nog eenige oogenblikken tot u ſpreken, om u te doen gevoelen, dat het eener Godsdienſtige Natie voegt, vooral op dagen als deze, wanneer haar Vorst bijzonderlijk voorondarſteld moet worden den Heer van Hemel en Aarde zijnen dank en zijne behoeften op te dragen, haren dank

met

met den zijnen te vereenigen, en met en voor hem bij den Hemelschen Vader in kinderlijk gebed aan te houden, gelijk het kinderen voor hunnen aardschen vader en broeders voor hunnen broeder betaamt.

De glans der kroon moge een' ieder in het oog schitteren; men moge haar boven alles begeerlijk, en, om een Rijksbewind magtig te worden, geene moeite en opofferingen te groot, geene deugd te heilig, geene wandaden te gruwelijk achten, — al wie zichzelven en de ondermaansche wereld eenigermate kent; en schijn van wezen kan afzonderen, moet zijne begeerte naar de oppermagt over zijne natuurgenooten; reeds bij het geringste nadenken, zeer gematigd gevoelen, te meer nog, omdat er tot het zwaaijen van den scheptер zoo ontzettend veel vereischt wordt. Wat is toch die scheptер in de hand van een kind of van een' dwaas? Wat de luisterrijkste kroon, waar eigen luister gemist wordt? Wat grootheid van gezag en aanzien, door geene grootheid van ziel gehandhaafd? Wat anders, dan eene ijdele luchtbel; eer men omziet, vernietigd? Hij, hij-alleen kan Koning zijn, die eenen Koninklijken geest bezit, welke hem den luister, die hem omringt, voor zichzelven onbeduidend en lastig, en voor anderen alleen nuttig doet achten; — die een Koning van zichzelven, en zijner hartstogten Meester is, — wien dus geene vrees beroert, geen haat verbittert, — en die meer verstand heeft, dan gewone menschen, om het goede te onderscheiden, meer deugd om het te willen, en meer kracht om het te handhaven. Groote gaven voorwaar, die alleen van den Schepper des Lichts, den Gever van alle goede Gaven kunnen verworven en bewaard worden! Om deze was het, dat een SALOMO, en zijn Volk met hem, vuriglijk bad; en deze zijn het, die onze Koning, inzonderheid, behoeft. Of leeft hij niet in eenen tijd, waarin de Volken meer, dan ooit te voren, in hunne Vorsten vereischen, en, intusschen, zelve nog maar al te wars zijn ook van billijke wetten, — in eenen tijd van algemeene gisting en onrust, welke de bewaring van den vrede allermoeijelijkst

maakt, terwijl de uitputting van meer dan vijf-en-twintig verloopene jaren de zenuw van den krijg verlamd heeft, — in eenen tijd, waarin de weelde, in weerwil der algemeene klagten over toenemende verarming, het hoofd ſteeds onbeſchaamder opſteekt, waardoor de vaderlandsliefde bij duizenden een ijdel woord is geworden? Heeft hij daarom niet honderd oogen noodig, om te waken, en eenen onwrikbaren moed, om te ſtrijden tegen eene baatzucht, welke niets ontziet, en alles verderven wil? Wordt hem deze zelfzucht niet vaak vermomd en verhuicheld door eenen bedriegelijken ſchijn van deugd, welke bij een goed hart zoo ligt het verſtand bedwelmt? Worden hiertoe niet ſoms de uitſtekendſte bekwaamheden dienstbaar gemaakt, en is, in dezen toeſtand, de vleijerij voor eenen Vorst, die altijd mensch blijft, niet allergevaarlijkst? Wie kan zeggen, dat de regering van onzen Koning in eenen gelukkigen tijd invalt? Of heeft hij zich niet, nu uit de eene, dan uit de andere zwarigheid, met moeite te redden, — nu dit, dan weder een ander gevaar af te keeren, — nu deze, dan gene buitengewone ramp te lenigen en te herſtellen? En die regering zelve, gaat zij niet over een Land, dat hij op den rand des verderfs vond, — dat, bijna weggezonken, door hem moest ontrukt worden aan den afgrond, — dat van al het noodige op nieuw moest worden voorzien, en welks verſtopte bronnen van welvaart niet, dan met de onvermoeidſte vlijt, door de voorzigtigſte wijsheid beſtuurd, en met het taaiſte geduld, weder kunnen geopend worden? Gaat die regering niet over een Rijk, dat in een zeer naauw verband ſtaat met de maatregelen, welke vreemde Vorſten voor de aanvankelijke rustherſtelling onder de Natiën van *Europa* hebben moeten nemen? Is onze Koning daardoor wel altijd zoo vrij in het verkiezen van middelen tot onze bijzondere welvaart, als hij, in andere omſtandigheden, misſchien wel zou wenſchen? Gaat zijne regering niet over een Rijk, zamengeſteld uit twee zeer ongelijkſoortige hoofddeelen, uit twee Natiën van verſchillenden aard en zeden, van ſoms ſtrijdige be-

lan-

langen, van zeer oneenparige vorderingen in verlichting, uit twee Natiën, van welke de eene, in de latere tijden, niet te regeren was, dan door NAPOLEON's geweld, en de andere, welke nog steeds het hoofd vol heeft van den rijkdom en schitterenden voorspoed der *Hollanderen*, in dagen, welke niet weêr aanlichten, ook daarom voor al niet gemakkelijk te voldoen is? Zou nu onze Koning, in zulk eenen toestand, alleen voor God staan? Zou ons hart niet deelen in zijne zorgen, in zijne gevaren, in zijne behoeften? Zou hij, op den verjaardag zijner geboorte, den Algoeden verheerlijken voor bewezene gunsten, vooral in zijn moeijelijk bewind genoten, en bijstand en zegen in en over hetzelve bij vervolg afsmeeken, en daarbij *onze* dank niet gehoord worden, *ons* gebed geen hart vinden, waaruit het kon rijzen tot en zich uitstorten voor den troon der Godheid? Neen, ik wil, om dit aan te dringen, niet gewagen van verpligtingen, die wij hebben aan het Hoofd van ons tegenwoordig burgerlijk Bewind, den eersten Burger van onzen Staat; neen, op hem wil ik thans alle lofspraak met opzet terughouden, en liever ondankbaar schijnen, dan het vermetel oordeel van hen voet geven, die het willen doen voorkomen, alsof dit ons Godsdienstig bedrijf naauwelijks dezen naam zou verdienen, en, door vleijers uitgedacht, niet zonder Vorstenvleijerij zou kunnen waargenomen worden. Daarvan wil ik zelfs den schijn vermijden, en daarom alleen dit nog vragen: Of het waar belang van onzen Koning en zijn Volk niet één is? Of de zegeningen, voor welke hij den Algoeden looft, niet, grootendeels, weldaden voor het Vaderland geweest, of, in de gevolgen, voor hetzelve weldadig gewórden zijn? Of de verlenging van zijn leven en de vastheid zijner gezondheid ook niet voor ons zeer wenschelijk zijn? Of de bijstand des Almagtigen, in meer dan één hagchelijk tijdsgewricht door onzen Koning ondervonden, en de zegen des Alzegenaars over zijne moeijelijke regering, dien wij u in vele bijzonderheden zouden kunnen doen opmerken, geen bijstand en zegen waren voor het dierbaar Vader-

land? Waarvoor beſtaat toch anders WILLEM DE EERSTE? Is geheel zijn lot op aarde, is dat van geheel zijn Huis niet onafſcheidbaar geworden van ons *Nederland?* Moet het daarmede niet ſtaan of vallen? Waarvoor bidt hij dus, wanneer hij voor zich en de zijnen om geluk en genoegen bidt? Is het niet voor het Land, waarin ook zijne Vaders rusten, waarin ook hij eenmaal in vrede wenscht te ſterven, en waarin hij gewisſelijk hoopt en ſmeekt, dat ook de zijnen een gelukkig leven en eenen zaligen dood mogen vinden? Voor wie zou hij bij den Koning der Koningen om voorſpoed aanhouden, voor zoo ver een verlicht Christen dien van de Goddelijke wijsheid durft verlangen? Zou het niet ook voor ons wezen, voor ons, aan wier tijdelijke belangen al zijne werkzaamheden, al zijne zorgen, met geheel zijn leven, gewijd zijn? Of kan hij wel ooit regt *gelukkig zijn*, zoolang zijn Volk rondom hem *kwijnt en treurt*? Kan hij wel juichen, waar wij ſchreijen om algemeene ellenden? Wel in eer en luister bloeijen, wanneer de luister des Vaderlands taant, waarvan alleen de zijne kan afſtralen? Ja! ik zie het, Landgenooten! uwe overtuiging, die ik bedoelde, is reeds volledig, en ik behoef niets meer aan te voeren, om u op te wekken tot die hartelijkheid van dankzegging en gebed, waartoe wij alhier zijn opgeroepen. Geen oogenblik dan verſpild, om ons, voor en met onzen Koning, op dezen dag zijner verjaring, te vereenigen voor den Heer des Hemels en der Aarde.

WAARNEMING EENER VOORSPOEDIGE EN GELUKKIGE GENEZING VAN ZAMENGESTELDE DIJEBEENBREUKEN BIJ EENE ZWANGERE VROUW. Door A. POTGIETER, *Heel- en Vroedmeester te Leiden.*

Het navolgende geval behoort voorzeker tot diegene, welke kunnen getuigen, hoe weldadig het vermogen der Natuur is in het herſtellen der zwaarſte beleedigingen, ook dan nog, wanneer dezelve onder zoodanigen toeſtand

plaats

plaats vinden, welke, uit deszelfs aard, het levensgevaar doet vermeerderen, en waarbij ons dus ſchier geene hoop op redding meer overig blijft. De zamenloop van ongunſtige omſtandigheden, welke hier plaats vonden, en het geval zoo hoogst belangrijk maakten, ſpoorde mij aan, U te verzoeken, aan deze Waarneming in uw geacht Tijdſchrift eene plaats te vergunnen.

Kortheidshalve zal ik den lezer alleen de voornaamſte bijzonderheden vermelden, welke mij bij de behandeling der lijderesſe zijn voorgekomen.

Gedurende mijne praktijk te *Zwolle* had Jufvrouw B. D....., echtgenoote van G. T....., oud veertig jaren, van eene niet zeer ſterke ligchaamsgeſteldheid en kleine geſtalte, in de zevende maand harer vierde zwangerſchap, op den 12 December 1818, het ongeluk, uit een zoldervenſter op ſtraat neder te ſtorten. Ter hulpe geroepen zijnde, was zij bij mijne komst reeds in huis gedragen, en vond ik haar in een' bewusteloozen en ſtuipachtigen toeſtand op den grond liggen.

Bij het onderzoek ontdekte ik, dat de beide dijebeenderen gebroken waren; het regter ruim eene handbreedte boven de knie, zoodanig, dat het gebroken ondereinde aan de buitenzijde door de ſpieren en huid was heengedrongen. De breuk van het linker dijebeen had plaats in het bovenſte gedeelte, eene handbreedte beneden den grooten draaijer. Ook hier had het gebroken ondereinde des beens naar de buitenzijde niet alleen de zachte deelen doorboord, maar was zelfs door het hemd en een der rokken van de lijderesſe heengedrongen. De wonden waren ongeveer een duim groot, en veroorzaakten eene aanmerkelijke bloeding, inzonderheid die van de linker dij.

Nog bevond ik eene verwonding aan de onderzijde van den regter toon, waardoor het gewrichtseinde van het eerſte kootje uitſtak, op zulk eene wijze, dat hetzelve van het, daarmede overeenſtemmende, tweede kootje was afgeweken, en er eene ontwrichting naar beneden plaats had.

Nadat ik de lijderesſe op een, van alle zijden toegankelijk, rustbed geplaatst, de beeneinden door de uit- en

tegenrekking weder in de wonden teruggebragt, en dezelve eene natuurlijke plaatsing had doen hernemen, leide ik de verbanden aan, welke alvorens in orde gebragt en met een gewoon oxycraat bevochtigd waren. Daar ik mij bij andere dijebeenbreuken bij voorkeur van het verband van DESAULT bediende, bood mij echter in dit geval de vergevorderde graad van zwangerschap te veel beletselen aan, om hetzelve volkomen te kunnen aanleggen. Ik behield evenwel de lange spalken en de losse longuetten, om de onzuivere te kunnen wegnemen, zonder genoodzaakt te zijn, het deel te bewegen, of van stand te doen veranderen. Het boveneinde van de spalk, dat anders in de lies zijn steunpunt vindt, om de tegenrekking te bewerkstelligen, kon hier slechts aan de spalk van de binnenzijde bevestigd worden, aangezien de zwangerschap belette, den liesband, en den band, welke ter bevestiging om de heupen gevoerd wordt, aan te leggen, zoodat de uitrekking minder regelmatig en duurzaam konde plaats hebben.

Bij de herstelling van de ontwrichting des toons ondervond ik zeer veel tegenstand door de aanmerkelijke zwelling en spanning der zachte deelen, en niet dan na veel moeite en inspanning gelukte het mij, het uitgeweken kootje weder in deszelfs natuurlijke plaats te brengen. Ik overdekte het wondje met droog plukscl, waarover een compresje, bevochtigd in eene oplossende stoving, en bevestigd door een los aangelegd windseltje.

De lijderesse, steeds in een' bewusteloozen staat verkeerd hebbende, kwam eindelijk hiervan terug, en, naarmate die bewusteloosheid verminderde, vermeerderden de klagten over haren pijnlijken toestand; vooral klaagde zij zeer over hevige pijn aan den toon.

De opvolgende zwelling der lijdende deelen, als het gevolg der ontsteking, noodzaakte mij weldra, de verbanden der beenbreuken eenigzins losser te maken, inzonderheid dat van de linker dij. Toen, na verloop van eenige dagen, het tijdperk der verettering een' aanvang nam, verminderde de zwelling.

De

De toeſtand, evenwel, van beide breuken was niet even gunſtig, en ſtond, ten aanzien der gevolgen, op verre na niet in gelijke verhouding. De wond in de regter dij was reeds, na verloop van veertien dagen, geſloten, en het geheele beloop van deze breuk was, in allen opzigte, zeer voordeelig, en verſchafte mij in de behandeling weinig moeite. Geheel anders was het met de wond in de linker dij gelegen. Dezelve leverde bij aanhoudendheid eene groote hoeveelheid etter op, en veroorzaakte, zelfs bij het in- en uitwendig gebruik van de kina, een aanmerkelijk verlies van krachten. De zwelling van het gangſche deel was nu wat meer, dan wat minder.

In den nacht van den 31 December werd ik bij de lijderesſe geroepen, die door ondragelijke pijn gefolterd werd, veroorzaakt door de hevige ſpanning, als het gevolg eener zuchtige zwelling langs de geheele uitgeſtrektheid van dij, been en voet; zijnde de huid zeer glinſterende, en als door eene roosachtige ontſteking aangedaan.

Mijne eerſte bezigheid beſtond in het verband geheel los te maken, en de wonde van de in zich bevatte ſtof te ontdoen. Offchoon ik de lijderesſe, gedurende den dag, tweemalen verbonden had, ontlaſtte er zich weder zeer veel etter, en ik begon voor eene verzakking van dezelve te vreezen. Na de wonde gezuiverd te hebben, maakte ik overal ſcarificatiën in de bekleedſelen van het been en den voet, hetwelk eene groote ontlasting van lympha en vermindering van zwelling ten gevolge had. Deze kleine inſnijdingen herhaalde ik dikwijls, daar het der lijderesſe verligting van pijn aanbragt. Vele van die wondjes gingen tot verettering over, doch herſtelden ook weder ſpoedig.

Mijne verwachting omtrent eene verzakking van etter werd eenige dagen later bewaarheid. Vochtgolving ontdekkende aan het achterſte en middelſte gedeelte der dij, verſchafte ik, door eene inſnijding, ontlasting aan de ſtof; waarna de zwelling en pijn der deelen aanmerkelijk verminderden.

Hoezeer ik reeds dadelijk na den val beducht was, dat

het gebeurde een' nadeeligen invloed op de zwangerſchap der lijderesſe zoude gehad hebben, ging deze echter ongehinderd voort, tot dat eindelijk het tijdſtip der verloſſing begon te naderen.

Op den 24 Februarij, des morgens, openbaarde zich de geboorteärbeid, en nadat dezelve zeer langzaam, doch regelmatig, de verſchillende tijdperken der verloſſing had doorgeloopen, verloste ik de lijderesſe, 's avonds circa elf ure, van een' welgevormden en gezonden zoon. De uitdrijving der nageboorte aan de natuur overlatende, volgde dezelve ook, niet lang na de verloſſing, zonder eenige moeite. Bloedvloeijing van belang was er niet aanwezig.

De reeds zoo groote moeijelijkheden voor eene vrouw, zelfs aan de natuurlijkſte verloſſing verbonden, werden hier niet weinig vergroot door de verhinderde vrije beweging, ten gevolge der beenbreuken, en van de verbanden, welke ik, gedurende den arbeid, noodig achtte wat ſterker aan te ſluiten.

Hoewel ik niet hechtte aan het gevoelen, dat de zwangerſchap een beletſel zoude zijn voor het herſtel van beenbreuken, zoo ben ik echter door dit geval nog meer in mijne meening daaromtrent verſterkt, door de bij de verloſſing reeds herſtelde breuk van het regter dijebeen. Dat toch het beentje reeds eene aanmerkelijke vastheid had verkregen, meende ik te mogen afleiden, niet alleen uit de ſtevigheid des deels bij het opligten, maar ook uit het vermogen der lijderesſe, om het been reeds te kunnen bewegen. Evenwel was ik zeer bezorgd voor de fractuur van het linker been; daar ik, wegens de zoo aanmerkelijke verettering, welke er ſteeds bij plaats had gehad, en nog voortduurde, vooronderſtellen kon, dat er nog geene vasthechting van de beeneinden ſtand greep, of, zoo dit al, voor een gedeelte, het geval was, door het geweld der weeën, hetwelk er toch altijd min of meer op neder moest komen, weder verbroken zoude worden. De prikkeling der beeneinden, door de poging tot baren in de wonde veroorzaakt, had dan ook het onaangename

ge-

gevolg, van de verettering na de kraam tot eene nog aanmerkelijker hoogte te doen ſtijgen.

De lijderesſe, hoezeer reeds verzwakt, drong er echter ook nog op aan, om de, zoo ſchaars met zorg voorziene, borſten den jonggeborenen aan te bieden. Ofſchoon ik ongaarne zoodanig genoegen aan eene moeder zoude willen ontzeggen, vond ik zulks echter in dit geval geraden. Het kraambed liep voor het overige vrij geregeld af, behalve dat eene al te ruime kraamzuivering, misſchien het gevolg der algemeene verzwakking, bijdroeg tot eene nog grootere uitputting van krachten; zoodat dezelve, toen zich hier nog diarrhé en ſluipkoorts bijvoegden, geheel ſchenen gezonken, en de natuur als afgeſtreden te zijn. Zij kreeg een hectisch aanzien, en begon mij nu zeer bedenkelijk voor te komen.

Hoe ernſtig zich de toeſtand der lijderesſe ook liet aanzien, wanhoopte ik echter niet; en de zaak begon dan ook vervolgens weder eene meer gunſtige wending aan te nemen.

Aan de oppervlakte van de wonde, die bij aanhoudendheid nog veel etter opleverde, (ik ſpreek hier alleen van de wonde in de linker dij, daar de regter reeds genezen was) begon zich een beenſtuk aan te bieden, hetwelk, van tijd tot tijd, losſer werd, en, bij het onderzoek met het ſtilet, eene nog al aanmerkelijke grootte ſcheen te hebben. Toen mij voorkwam, dat hetzelve geene merkelijke vasthechting meer had, moest ik eene ruime inſnijding in de wonde, welke, van tijd tot tijd, kleiner in omtrek was geworden, maken, om hetzelve te kunnen ontlasten. Een, boven mijne verwachting groot, beenſtuk bragt ik door de gemaakte wonde naar buiten. Hetzelve had overal de natuurlijke kleur en vastheid, zoodat er geen ſpoor van ontaanding aan te ontdekken was. Deszelfs lengte was ongeveer twee duimen; de gedaante onregelmatig, van boven ſpita uitloopende, in het midden breed, zoodat het aldaar de helft van den omtrek van het dijebeen bedroeg; het benedeneinde was minder breed dan het midden, en zoo ſpits niet uitloopende als

het

het bovenſte gedeelte. Het kwam mij voor, dat hetzelve reeds bij den val was afgebroken geworden, en, door middel van vleeschvezelen en periostium, nog in verbinding was gebleven met de omringende deelen. Naderhand geheel afgeſcheiden, en van alle voeding beroofd, moest het, als corpus heterogeneum, een' aanmerkelijken prikkel aan de zachte deelen toebrengen; waaruit dan nu ook gemakkelijk die ſterke en zoo verzwakkende vorettering is af te leiden. Deze oorzaak nu opgeheven zijnde, moest ook de uitwerking ophouden te beſtaan. De wonde leverde, reeds bij het volgende verband, minder en beteren etter op; welke beterſchap zoo voortging, en, van dag tot dag, den toeſtand der lijderesſe een gunſtiger aanzien deed verkrijgen. De bezwekene krachten begonnen zich, door een vlijtig gebruik van kina en wijn, meer en meer te herſtellen; het been kreeg meerdere ſtevigheid, en ik had het genoegen, de patiente, twee maanden na hare bevalling, zich te zien oefenen in het gaan, zoodat zij reeds den 18 Julij 1819, met behulp van krukken, voor de eerſte maal uitging; en zij heeft vervolgens nog een kind, zijnde haar vijfde, ter wereld gebragt, waarvan zij reeds in Mei 1820 zwanger ging, en hetwelk zij aan hare borst heeft mogen voeden. Het wondje in den toon is, na eene langzame afſcheiding van eenige beenſchilfers, genezen; eene verkorting en kleinen misſtand van denzelven nalatende.

Offchoon ik, in dit belangrijk geval en deszelfs ſchrikverwekkende toevallen, meer wijzigende dan werkdadig ben geweest, zoo komt het mij echter, *a posteriori* beſchouwd, voor, dat het beter ware geweest, den toon dadelijk na den val weggenomen te hebben, alzoo de lijderesſe daardoor aan veel minder ſmarten onderhevig zoude geweest zijn, dan zij nu heeft moeten doorſtaan, aangezien het behoud van denzelven meer hinder dan nut ten gevolge heeft gehad. Dan, ſteeds van het beginſel uitgaande, dat het de pligt des Heelmeesters is, niet roekeloos eenig deel weg te nemen, maar te trachten hetzelve zoo veel mogelijk te behouden, en ook omdat ik

zoo

zoo vele onaangename gevolgen, geenszins kon vooruitzien, zoo ben ik hiervan teruggehouden; offchoon zij, welke in de gelegenheid geweest zijn, aanmerkelijke beleedigingen dezer deelen te behandelen, genoegzaam overtuigd zullen zijn, dat geen verkeerde ijver mij tot het daarftellen dier operatie bewogen zoude hebben.

Vóór mijn vertrek uit *Zwolle*, in Julij dezes jaars, mijne gewezene patiente nog eens bezoekende, was de wonde in de linker dij nog wel niet geheel gefloten, als ontlastende, van tijd tot tijd, nog eenige beenftukjes; doch zij genoot, (behalve dat flechts eene *kleine* verkorting van het linker dijebeen, welke haar echter weinig moeite in het gaan verfchafte, was overgebleven) als te voren, eene geregelde gezondheid.

1821.

MERKWAARDIGE UITWERKING DES BLIKSEMS.

In den ring van *Digne*, in het Departement der *Beneden-Alpen*, ligt een dorp, met name *Chateauneuf*, niet verre zuidoostelijk van de kleine ftad *Moustiers*, waar eene beroemde fabrijk van aardewerk is. Het dorp zelf ligt op den top van eene der eerfte Alpen, die zich in een' halven kring boven *Moustiers* verheffen. Dit dorp beftaat, behalve eene kerk en paftorij, uit veertien huizen, die op eene hoogte gelegen zijn, van de overige bergen, door twee tusfchen in fpringende bergruggen, afgefcheiden, waarvan de een ten oosten, de ander ten westen loopt. Het dal, 't welk dit dorp van dezen oostelijken bergrug affcheidt, is zoo naauw en diep, dat het gezigt daarin ijzing verwekt. 105 woningen of hutten ftaan op dezen oostelijken berg verfpreid, en bevatten eene bevolking van 500 zielen.

Het was op Zondag den 11den van Hooimaand 1819, dat de Paftoor van *Moustiers*, benevens de Bisfchoppelijke Commisfaris, de Heer SALONIÉ, naar *Chateauneuf* gekomen waren, om aldaar een' nieuwen Rector te be-

bevestigen. Omstreeks 11 ure trok men in statigen optogt uit het pastorijhuis naar de kerk. De hemel was, over 't algemeen, helder; er dreven echter eenige donkere wolken door het zwerk. De nieuwe Rector, een jongman van 18 jaren, die in gezelschap van den Pastoor van *Moustiers* was medegekomen, had nauwelijks de Mis begonnen; en zong den Epistel, toen op eenmaal drie donderslagen werden gehoord, die zonder tusschenpoozen elkander opvolgden. Het Misboek werd hem uit de handen en in stukken gescheurd; hij zelf werd door de vlam over het geheele ligchaam aangegrepen, die weldra zijne keel omvatte. Hij schreeuwde aanvankelijk luidkeels; weldra, echter, ontbrak hem daartoe het vermogen; hij werd omvergeworpen, en naar het in de kerk vergaderde volk heengeslingerd; het volk zelf werd mede op den grond; en, met den jongen Priester, gedeeltelijk buiten de kerkdeur geworpen. Zoodra deze weder tot zichzelven kwam, ging hij in de kerk terug, waar hij den Pastoor ademloos en zonder bewustzijn vond. Hij riep terstond alle personen te hulp, die geen of weinig letsel gekregen hadden; men rigtte den Pastoor op, bluschte zijn brandend opperkleed, en, na verloop van twee uren, gelukte het hun, door behulp van wijnazijn, hem weder tot kennis te brengen. Hij gaf echter eene aanmerkelijke hoeveelheid bloeds op; maar verklaarde, niets van den donder te hebben gehoord, noch ook iets te weten van 't geen er was voorgevallen. Men bragt hem hierop in de pastorij; en het bleek, dat de elektrieke stroom het bovenste gouden boordsel zijner *stola* had aangegrepen; daarbij was nedergedaald, een zijner schoenen gevat en naar het einde der kerk geworpen, ook den metalen gesp gebroken had. De stoel, waarop hij gezeten had, was mede verbrijzeld.

Op den tweeden dag na deze ontzettende gebeurtenis werd de Pastoor naar zijne woning in *Moustiers* teruggebragt, waar zijne wonden eerst na verloop van twee maanden volkomen genezen waren. Hij had eene kwetsuur van eenige vingers breed ontvangen op den regter schou-

schouder; eene andere liep van de achterzijde des bovenarms tot aan de buitenzijde des benedenarms; eene derde op gelijke wijze van het midden der achterzijde des linker bovenarms tot aan het midden van den benedenarm; eene vierde, maar minder uitgebreid en diep, was aan het benedendeel der buitenzijde van den linker schenkel te vinden, en eene vijfde aan de bovenlip bij den neus. Hij werd gedurende deze twee maanden door eene aanhoudende slapeloosheid gekweld, was lam aan de armen, en heeft bij verandering van weer nog altoos pijn.

Een klein kind werd van den arm der moeder afgerukt, en zes schreden ver geworpen; in de buitenlucht bekwam het echter weder. Iedereen was in de beenen verstijfd; maar de verschrikte vrouwen leverden een vreesselijk schouwspel op. De kerk was geheel met een' digten zwarten rook vervuld, door welken men de voorwerpen niet onderscheiden kon, dan alleen door behulp der vlam, welke de bliksem aan de wanden der kerk ontstoken had.

8 personen bleven op de plaats dood; een meisje van 19 jaren werd geheel bewusteloos naar huis gebragt, en stierf aldaar, onder de hevigste pijnen, den volgenden morgen. Bij dit ongeval kwamen dus 9 personen om, terwijl 82 gewond werden. De Priester, die de Mis gelezen had, was niet gewond, hetgeen hij waarschijnlijk had te danken aan het zijden gewaad, waarmede hij destijds bekleed was. Alle honden, echter, die op dat tijdstip zich in de kerk bevonden, waren gedood, en wel in de houding, waarin zij zich op dat oogenblik bevonden.

Eene vrouw, die zich destijds op den berg *Barbin*, ten westen van *Chateauneuf*, in eene hut bevond, zag drie vuurklompen kort na elkander met zoodanig geweld nedervallen, alsof zij het geheele dorp in brand zouden steken.

Waarschijnlijk trof de bliksem het eerst het kruis van den kloktoren, daar men hetzelve naderhand in de spleet eener rots op 16 *mètres* afstands wedervond. Het elektrie-

trieke vuur drong vervolgens in het gewelf der kerk, door eene ſcheur, welke hetzelve, op den afſtand van eene halve *mètre* van de opening des kloktouws, gemaakt had. De predikſtoel was geheel verbrijzeld. In de kerk zelve was eene opening, eene halve *mètre* wijd, die doorliep onder de fondamenten van den muur tot aan de geplaveide ſtraat; eene andere opening reikte tot aan een' lager gelegen' ſtal, in welken vijf ſchapen en een paard gedood werden.

Dit bovenſtaande berigt werd door den Heer TRENCALYE, Vicaris-generaal van *Digne*, aan de Akademie der Wetenſchappen te *Parijs* medegedeeld, tevens met de opmerking, dat men op het tijdſtip, toen de blikſem inſloeg, de klokken luidde.

EENIGE REGELS UIT DEN INVENTARIS DER NALATENSCHAP VAN KAREL VAN EGMOND, HERTOG VAN GELRE, GRAAF VAN ZUTFEN; ALS BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER WEELDE VAN ZIJNEN TIJD.

Dat de toeneming der weelde, en, met dezelve, aan de eene zijde, de voortgang van kunſten en kunſtvlijt, maar ook, aan den anderen kant, de verbaſtering der oude zeden, in een groot gedeelte der *Nederlanden*, dagteekent van den tijd, dat *Bourgondiſche* Vorſten over hetzelve heerſchten, is algemeen bekend. De weelde en overdaad, heerſchende aan het hof van FILIPS *den Goeden* en KAREL *den Stouten*, gaven den toon aan de geſlachten hunner talrijke hovelingen, en al de onderdanen volgden, in meerdere of mindere mate, het voorbeeld der grooten. De handel, destijds in *Vlaanderen* in grooteren bloei, dan immer naderhand, voerde alles, wat de zinnelijkheid kon verlangen, uit overzeeſche gewesten aan; handwerken en fabrijken volmaakten zich van dag tot dag, tot ſtreeling van gezigt en ſmaak; uit handel,

zee-

zeevaart, visscherij en fabrijken vloeiden stroomen van goud in *Nederland* zamen. Wat wonder, dat, in de vijftiende eeuw, ook in *Holland* en *Zeeland*, de weelde eensklaps zeer aanmerkelijk toenam, en dat deze eeuw zich, in overvloed van huisraad, in pracht en kostbaarheid van kleeding, in verfijning van spijzen en dranken, van de vorige tijden grootelijks onderscheidde?

Maar in *Gelderland* was het, te dien tijde, nog anders gesteld. Het huis van *Bourgondië* poogde vergeefs ook daár zijn gezag te vestigen, en de *Gelderschen*, onophoudelijk aan krijgen in hun eigen land ter prooije, zagen al hun vermogen te gronde gaan, de kunstvlijt uitgedoofd op hunnen grond, de handel in deszelfs ontstaan gesmoord, en de weelde kon er niet wortelen, naauwelijks ontkiemen. Maar KAREL VAN EGMOND, opgevoed aan het hof van *Bourgondië*, in het rijke *Vlaanderen*, en daarna vijf jaren in *Frankrijk* doorgebragt hebbende, kenmerkte zich, bij zijne terugkomst, niet alleen door dapperheid en eenen listigen aard, maar ook door liefde tot praal en zingenot (*): toen bragt hij herwaarts de weelde over, en veranderde hier alras den toestand der zeden. Schoon met den *Gelderschen* Hertogehoed zich, in het huis van *Oostenrijk* en deszelfs talrijke bondgenooten, magtige vijanden verworven hebbende, en daardoor onophoudelijk in verslindende oorlogen gedompeld, gaf hij, in zijne hofhouding, het voorbeeld van kostbaarheid, verkwisting en weelde, en zag zich gaarne door zulken, die hem hierin volgden, omringd, ook zonder zich te bekreunen aan schulden, met welke hij zich belaadde en zoodanig zijne landen en onderzaten be-

(*) „Hy was," zegt SLICHTENHORST, in zijne *Geld. Gesch.* XI, 434, „van aangeboren aart zeer onrustigh en „doortrapt, tot bedrogh en geweld effen vaardigh, los en „ongestadigh in beloften;" en verder „voor het wereldlyk „weyds en hoovaardigh genoegh in syne kleedingh, draghende „de somwylen een hoed met allerley vederen en schier „doorgaans met edele steenen bezet."

bezwaarde, dat zij het nimmer geheel zijn te boven gekomen. — Als eene kleine bijdrage tot de geſchiedenis van den toeſtand der weelde in zijnen tijd, kan niet onbelangrijk zijn een berigt, omtrent het door dezen KAREL VAN EGMOND, Hertog van *Gelre* en Graaf van *Zutfen*, nagelatene in goud, zilver en juweelen, opgemaakt uit de kondſchappen, daaromtrent, in het jaar 1545, op bevel van Keizer KAREL V, ingewonnen, bij deszelfs *executeurs-testamentair*, bij ſommigen van deszelfs hovelingen en bedienden.

KAREL VAN EGMOND, dan, overleed op zijn hof te *Arnhem*, den 28 Junij des jaars 1538, des avonds ten elf ure, oud zijnde bijna 71 jaren. Behalve eenige edelen, waren zijn rentmeester, twee geneesheeren en zijn biechtvader bij zijn ſterven tegenwoordig. Onder zijn hoofdkuſſen werden de ſleutels gevonden van een paar koffers, welke in zijn ſlaapvertrek *ſtonden*, en zijnen voornamen ſchat aan gemunt geld, welks hoeveelheid zeer verſchillend werd opgegeven, bevatteden. — Onder het door hem nagelaten gemaakt zilverwerk onderſcheidde men, in de eerſte plaats, een fraai zwaar verguld *tafelſervies*, hetwelk hem door den Koning van *Frankrijk* ten geſchenke was gezonden. Deze was altijd zijn bondgenoot geweest, en aan hem had hij voornamelijk de onderſteuning te danken gehad, door welke hij gedurende eene halve eeuw aan het magtige huis van *Oostenrijk* het hoofd kon bieden; ook had hij, van zijne vroegſte jeugd af, voor het *Franſche* hof eene bijzondere genegenheid gevoed. Dit ſervies was nog bij den dood des Hertogs nimmer gebruikt geweest; hij ſchijnt hetzelve dus kort te voren bekomen te hebben. — Verder liet hij aan zilverwerk achter twee flesſchen, drie kandelaars, eenige bekers en koppen, en vijf-en-dertig ſchotels, met twee gouden zoutvaatjes en een *groot zilveren ſcip dair men in affdient*, gelijk in het oorſpronkelijk handſchrift ſtaat. Dit alles vindt men aldus opgegeven, zonder dat daarbij eenige melding van vorken of lepels gemaakt wordt, hetgeen aan zekeren onlangs gevoerden penneſtrijd tuſſchen

twee

twee onzer grootſte oudheidkenners herinnert. — Wat aangaat het door den Hertog nagelaten gemaakte goud: hetzelve zou voornamelijk beſtaan hebben in hetgene hij door eenen *Arnhemſchen* goudſmid had doen maken, op eenen tijd, toen men vermoedde, dat zijne gemalin, ELISABETH, dochter des Hertogs VAN LUNENBURG EN BRUNSWIJK, zich in gezegenden toeſtand bevond; namelijk: een bekken, met een' waterpot, vati fijn goud; twee hooge wijnkannen, zes gouden ſchalen, een aantal grootere en kleinere gouden ſchotelen, koppen en borden, benevens twee gouden zoutvaten. Zulk een toeſtel moet in dien tijd nog eene uitnemende zeldzaamheid geweest zijn; want het was, volgens het uitgedrukte oogmerk des Hertogs, beſtemd, om er mede te pralen bij de vorſtelijke perſonen, die uit *Frankrijk* herwaarts zouden zijn gekomen, om het verwachte kind ten doop te heffen; maar KAREL VAN EGMOND zag zich ook in deze hoop te leur geſteld, en, toen hij zich verzekerd achtte, dezelve nimmer vervuld te zullen zien, deed hij al dat gemaakte goudwerk weder breken en aan twee groote klompen en eenige kleinere ſtukken gieten, welke zich nog bij zijn overlijden in een' der koffers in zijn ſlaapvertrek bevonden, wordende alstoen de twee groote klompen te zamen 121 mark zwaar bevonden en geſchat op eene waarde van 12000 à 15000 gulden. — Behalve dit goud en zilver, had de Hertog bezeten eenen robijn, ter grootte van een duiveneï, en nog een' anderen kostbaren ſteen, zoo groot als een musſcheneï, hebbende eene witte en roode kleur, met eenen blaauwen weerſchijn; hij had dezelve beiden gekocht van zekeren RUTGER VERHAEPS, een voornaam koopman te *Antwerpen*, voor 6000 gulden; en, uit gebrek aan *contanten*, ten behoeve van denzelven, op de domeinen van *Gelderland*, eene ſchuldbekentenis ten bedrage van die ſom gevestigd. Den eerſten dezer ſteenen had hij ten geſchenke gezonden aan MARGARETHA VAN OOSTENRIJK, die toen voor haren broeders zoon, KAREL V, deze landen als Landvoogdesſe beſtuurde; bij

gelegenheid, dat er over een verdrag met dezen Vorst gehandeld werd; den laatſten, dien hij gewoonlijk droeg aan eenen hoed naar den *Franſchen* ſmaak, verloor hij eens op de jagt in het hout tuſſchen *Arnhem* en *Wageningen*. Ook nog eenige andere geſteenten werden onder des Hertogs nalatenſchap gevonden, doch, benevens de grootſte helft van zijn nagelaten zilverwerk, door de uitvoerders van zijnen laatſten wil, aan de Vorſtinne-weduwe overgegeven: hieronder wordt genoemd een groote platgeſlepen diamant, met eene groote parel daar onder aan, welk ſtuk meermalen voor 6000 gulden was verpand geweest; een gouden kruisbeeldje, waar aan de voeten en aan elke hand een diamant ingezet was, en daarenboven aan de borst een kostbare robijn; voorts een ſmaragd, ter grootte van eene halve kroon, verſcheidene kleinere geſteenten en eenige juweelen ringen.

Blijkt het alzoo uit de nalatenſchap van Hertog KAREL, dat hij den toon gaf aan meerdere weelde in huisraad en kleeding; de bruiloft, die hij, in den jare 1518, met de reeds genoemde ELISABETH VAN BRUNSWIJK, te *Zutfen*, vierde, getuigde niet minder, dat ook de verfijning der tafelweelde in *Gelderland* van zijnen tijd dagteekent. Het is waar, naar den gewonen ſmaak der middeleeuwen, konde, op de in de open lucht aangerigte tafels, ſchelvisch noch ſtokvisch, varkensvleesch noch lamsvleesch ontbreken; maar ook herten, hazen, konijnen en patrijzen, ja zelfs paauwen, zwanen en kapoenen, werden daar gegeten; het ontbrak er aan geen ſnoek en baars, en op het nageregt prijkten oranjeappels en granaten, ja gebakken, toegemaakt met ſuccade; terwijl zeehonden, bruinvisſchen, walvisſchen, bevers en reigers, in de veertiende en vijftiende eeuwen niet zeldzaam op de tafels der grooten, *hier* niet meer werden gevonden. Het is waar, op die bruiloft werd nog uit ſteenen kannen dik en *Hamburger* bier gedronken, terwijl tinnen ſchotels de tafel verſierden; maar ook eene aanzienlijke hoeveelheid zilveren tafelgereedſchap ſtond afzonderlijk op een kleed van groene ſtof, en wijn

werd

werd er niet alleen gedronken, maar ook tot kunstige fonteinen gebruikt.

Van den tijd van dezen KAREL VAN EGMOND dagteekent alzoo in *Gelderland* de weelde, gelijk elders in de *Nederlanden* van den tijd der *Bourgondische* Vorsten. Vandaar, dat dit gewest zich, in den tijd van KAREL V, te dien opzigte, met de overige gewesten op eenen nagenoeg gelijken trap bevond, en de bekende plakkaten, door dezen tegen de al te groote weelde uitgevaardigd, in hetzelve even noodzakelijk werden geächt, als elders, om in dezen voorziening te verschaffen. — Ondertusschen, gelijk koophandel en handwerken de weelde bevorderen, zoo wordt ook, omgekeerd, de weelde geheel te regt geächt, de kunstvlijt en den handel te voeden; ja zelfs, indien de geschiedenis van ons vaderland in het gemeen, en die van *Gelderland* in het bijzonder, voor deze beide stellingen de betoogen moesten uitleveren, dan zoude het voorzeker der laatste, even min als der eerste, aan de krachtigste bewijsgronden falen.

A. I. A.

MIJN UITSTAPJE

NAAR

DEN HELDER. (*)

Ja, Lezers! *ik ben ook aan den Helder geweest.* — Ik weet wel, dit klinkt vrij wat minder grootsch, dan wanneer ik u dit van mijzelven omtrent *Londen*, of *Parijs*, of *Weenen*, of *Moscou* verzekeren kon; dan, ik begrijp toch ook even groot en goed regt te hebben, om mijn uitstapje naar *Hollands*

(*) De plaatsing van het stukje des Heeren SWART, *Mijn Uitstapje naar Frederiksoord*, in No. XI van dit Mengelwerk, bragt mijn voornemen tot rijpheid, ook *dit* Uitstapje der geëerde Redactie ter plaatsing aan te bieden. Een goed voorbeeld vermag veel. Mogt het nu en dan, bij bekwamer pennen dan de mijne, navolging vinden! Zoo worde het *goede* en *schoone*, dat den vaderlandschen bodem versiert, meer algemeen bekend, en de betrekking op denzelven hierdoor verlevendigd, versterkt en bevestigd, bij velen! — W.

lands noordelijken uithoek te verhalen, als een ander, die u zijne ontmoetingen tot aan de andere zijde der *Pyreneën*, in eenige boeken en hoofdstukken, mededeelt.

Dan, wat ik hieromtrent ook moge aanmerken, hetgeen ik boven nederschreef, zal wel bij vele Lezers een verschilpunt van meer- of minder gewigt blijven uitmaken; en klinkt mij de uitroep van sommigen: „ *hoe! een uitstapje naar den Helder! wat zal dat beteekenen?*" bij voorraad reeds in het oor. Maar, lieve Lezers, en inzonderheid lieve Lezeressen! is dan in dat uitheemsche en vreemde zoo veel meer te zoeken en te vinden, dan in hetgeen digt bij en als voor de hand ligt? met andere woorden: is dan bij vreemden alles — bij ons, arme *Hollanders!* niets te zien? niets op te merken? niets te genieten? — is dan *Frankrijk*, zijn dan de omstreken van den *Rijn*, is dan *Italië* alléén schoon, en *Holland*, als bij uitsluiting, eene verworpene plek gronds, op zijn best genomen goed genoeg ten verblijve van veldmuizen en kikvorschen?

Ik voor mij verschil van dit gevoelen, in goeden gemoede, hemelsbreed; en staat de vaderlandsche bodem, ook ten aanzien van deszelfs schilderachtige natuurtooneelen, voor mijn gevoel, op hoogen prijs.

„ *Maar... een uitstapje naar den Helder!... Wie kent den Helder niet! en wat valt er van denzelven te zeggen?*" — Ik zal hier kort op antwoorden: dat ik hoofdzakelijk schrijf voor hen, die het genoemde oord nimmer hebben aanschouwd; voor wie het dus even vreemd en onbekend is als de binnenlanden van *Ceylon*, of het *Karpatische* gebergte. — „ Ja," zegt men; „ *maar dáár valt gewis meer te zien.*" — Toegestaan: dan, de Lezers van dit geschrijf hebben, daartegen, het voorregt, van zich zeer gemakkelijk, en redelijk onkostbaar, omtrent de waarheidsliefde des Autheurs te kunnen overtuigen; en dat gaat aan de andere zijde van den Evenaar zoo gemakkelijk niet... Wie wil er ook de kosten voor maken?... wie zich de vele moeijelijkheden getroosten? — Dan, al bedenkingen genoeg gehoord en beantwoord! Zij, wien dan het uitstapje, hier te vinden, bijster moge mishagen, gaan slechts verder, zonder op de hier volgende regelen eenige acht te slaan: ik heb de eer hen te groeten!

Zoo even zeide ik, hoofdzakelijk te schrijven voor hen, die het meergenoemde oord nimmer hebben aanschouwd. Waarde Lezers en Lezeressen! onder uw getal behoorde ik,

de ik, met mijn wijfje en een viertal goede vrienden, vóór weinige weken; en ik oordeel voorzeker niet liefdeloos, wanneer ik vooronderſtel, dat uwe denkbeelden en voorſtellingen zich wel in denzelfden kring zullen bewegen, als zulks met ons het geval was, vóór wij ons konden beroemen: „*wij zijn ook aan den Helder geweest!*"

De Helder, eene plaats, welke zeer algemeen bekend is en bijzonder druk bezocht wordt, is welligt juist hierdoor minder gunſtig dan eenig oord beoordeeld geworden. Het getal der genen, die *den Helder* alleen vermaakshalve bezoeken, ſtaat in geene evenredigheid tot die groote menigte, wien het, ter oorzake van den dienst des Lands, het belang des handels, de meer- of minder drukke ſcheepvaart, en andere hiermede in verband ſtaande betrekkingen, ten pligt is geworden, aldaar kort of lang te *moeten* vertoeven. Voor den zoodanigen toch kan de plaats, waar hij enkel beroeps-, ambts- of pligtshalve verblijft, en zoo vaak, ondanks eigene begeerte en wensch, verblijven *moet*, geene aangenaamheid bezitten, veel minder iets bekoorlijks opleveren: integendeel, voor hem wordt alles, ook het ſchoonſte, wat Natuur kan opleveren, geheel onbelangrijk; de plaats van zijn gedwongen verblijf is hem, alſchoon geene boei hem kneile, wezenlijk tot een' kerker geworden. Maar nu is het ook meer duidelijk, waaruit men de vaak ongunſtige berigten aangaande *den Helder* kan en behoort te verklaren.

Wij vertrokken van *Amſterdam*, over *Purmerend*, *de Beemſter*, *Schermerhorn*, *Schagen*, en *het Zand*, naar de plaats onzer beſtemming. Van daar keerden wij langs *de Zijp*, en voorts over *Alkmaar* en door *Kennemerland*, terug; en nu vergenoege zich de Lezer met deze eenvoudige opgave; een dagverhaal begeere hij niet van mij; dit toch valt even weinig in mijnen ſmaak, als die gedurig herhaalde ſtad- en dorpbeſchrijvingen, welke elkander, in ſommige reisverhalen, zoo regt vervelend afwisſelen.

Men wachte derhalve hier juist niet zoo zeer, *wat* ik op dit reisje gezien heb; neen, lieve Lezers! begeert gij de bijzondere geſteldheid der ſtraksgenoemde en andere plaatſen naauwkeurig te kennen? raadpleegt dan andere, zoo mildelijk voor u geopende, bronnen; of liever: *kom en zie!* — Hoofdzakelijk wat ik, bij het beſchouwen van een zoo belangrijk deel van ons Vaderland, *gevoelde*, wil ik, *zoo veel mogelijk*, beſchrijven; want hij, die niet meer gevoelt, dan hij in ſtaat

is mede te deelen, is waarlijk niets meer dan een gewoon prozastuk.

Wat is ons Vaderland rijk in lagchende natuurtooneelen! Ik was, als knaapje, eenmaal te *Purmerend* geweest, en sedert dien tijd dacht ik altoos aan *Waterland*, wanneer ik *Noordholland* hoorde noemen. Wat kan toch een aangenomen vooroordeel niet uitwerken? Dit, onder anderen: dat wij ons er over schamen, en, voor 't vervolg, op onze hoede zijn: ik ten minste schaamde mij over de vergelijking, een zoo rijk gezegend Land aangedaan. De *Duitscher* spreke ons van den *Rijn*; de *Zwitser*, van zijne *Alpen*; de bewoner van *Italië*, van zijne citroen- en mirteboschjes, — vergeefs zal men in *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië* naar een plekje gronds zoeken, dat met *de Beemster*, ja zelfs met *de Schermer* en *de Zijp*, kan vergeleken worden. En — hier stijgt ons gevoel hooger — de genoemde streken werden, door onze onvergelijkelijke Vaderen, met de eene hand aan de baren ontwoekerd, terwijl zij met de andere het *zwaard voerden* voor vrijheid en regt, Godsdienst *en geweten*. Dikwerf, wanneer ik, van de kruinen der vaste en hooge dijken, op het bekoorlijk landschap nederzag, en dan de tijden voor mijne opgewekte verbeelding terugriep, waarin nog *dit* alles bedolven lag onder het vlak der wateren, — dikwerf dacht ik dan, met zoete verrukking: „ *al dit schoone werd eens door onze groote Vaderen gewrocht!*" terwijl mijne opmerkzame reisgenooten *of* mijnen onwillekeurigen uitroep voorkwamen, *of* het zegel drukten op de gevoelens van mijn, zoo rein genietend, hart.

Is het eene onbetwistbare waarheid, dat onze vaderlandsche grond betrekkelijke schoonheden bezit, waarop geen ander Land kan bogen; hoe worden dan die schoonheden niet nog meer verfraaid en opgeluisterd door de bevallige vereeniging van het aangename en nuttige tevens, vooral met betrekking tot de streken, waarvan wij tot hiertoe gewaagden: immers schenken dezelve voor het oog de lagchendste tafereelen; zij openen, voor de arbeidzame bewoners, de rijkste bronnen van welvaart en volksgeluk.

Schoonheid bekore onze zinnen, en de bevallig opbloeijende maagd hoge te regt op onze bewondering, bij het staren op dat alles, waarmede zij de harten weet te winnen: maar, verhoog nu hare waardij; plaats haar in den rang van moeder, te midden harer telgen, vervuld met zorgende liefde

voor

voor gade en kroost, en die allen, op allerlei wijze, gelukkig makende: hoe klimt zij niet in onze schatting! ook zelfs dan nog, wanneer het waas der maagdelijke bevalligheid wijken moest onder het uitoefenen van moederlijke zorgen: want die zorgen maken hare lievelingen gelukkig, en, in die lievelingen, een rijk gezegend nageslacht. Zulk eene zorgende moeder betoont zich de Natuur, door de hand van uitmuntende Vaderen geleid, in *Hollands* noordelijke streken: de reiziger vindt hier niet slechts een schoon, neen, hij vindt hier ook tevens een rijk en bij uitnemendheid vruchtbaar Land. Waarlijk! het uitlokkende der Natuur, in de bekoorlijke afwisseling van land- en veldtooneelen; het inderdaad schilderachtige, in de ligging van vele dorpen; de ongelijke grond, vooral aan den kant der duinen, met schaduwrijk geboomte bevallig gegroept, — dit alles plaatst de blijkbare welvaart der landbewoners in een aangenaam en voordeelig licht, en verbindt zich eigenaardig aan den staat van geluk, waarin zij, zoo ruimschoots, mogen deelen.

Van de landzijde *den Helder* naderende, leidt de gewone rijweg door het zoogenaamde *Koegras*, ter lengte van ongeveer twee uren, van *het Zand* af gerekend. Hier verdwijnen, als op eenmaal, al de schoone landtooneelen, waarbij men zoo gaarne vertoefde; en eene uitgestrekte heivlakte, namelijk effen, en slechts hier en daar een weinig heuvelachtig, vertoont zich aan ons oog. Het gras tiert hier, onder de heideplanten, niet zeer voordeelig; echter grazen, heinde en verre, een aantal runderen, te midden èener talrijke kudde schapen, welke hier overvloedig voedsel aantreffen. Talrijker nog laten de konijnen zich hier vinden, somtijds bij troepen van 40 tot 60 tevens; dit, anders onherbergzaam, verblijf met eene menigte strand- en andere vogelen deelende. Eindelijk is men midden op de vlakte; voor en achter zich ziet men schier niets dan zand en heide; voorwaarts ontdekt men *den Helder*, en de schepen in *het nieuwe Diep*; regtsaf ligt de *Zuiderzee*, en links de keten van duinen, welke ons Vaderland, aan deze zijde, voor het inbreken des Oceaans beveiligen. Op zichzelve beschouwd, heeft dit oord weinig van hetgeen men anderzins gewoon is bevallig te noemen: het bezit echter iets, hetwelk in zekere mate behaagt; mag ik het zeggen, iets eigendommelijks, hetwelk den beschouwer interesseert: Dat vreedzaam grazen van schaap en rund; dat heen en weder trekken van gehele vlugten vogels; dat

springen en huppelen van honderden konijnen geeft aan het anders eenzelvig geheel zekere levendigheid, welke de heivelden van het *Koegras* voordeelig onderscheidt boven die van *de Veluwe* en het Landschap *Drenthe*, waar eene doodsche stilte woonplaats houdt.

Nu begint men *den Helder* te naderen, en doen zich de vestingwerken, welke dien uithoek van *Holland* verdedigen, voor ons op. — Wij hebben de beide forten en de vestingwerken op *Kijkduin* bezigtigd, en ons verwonderd over alles, wat hier, in een klein bestek van jaren, is tot stand gebragt; millioenen schats hebben deze werken aan *Frankrijk*, onder het bestuur van den Overweldiger, gekost, en ons tegenwoordig Gouvernement zal, eenmaal, alles naar een doelmatig plan geheel voltooijen. Ik ben geenszins bevoegd, de voortreffelijkheid der aangelegde werken te beoordeelen; dan, mijns inziens, is de vereenigde land- en zeemagt van *Europa* niet in staat, eene dappere en aan Land en Koning getrouwe bezetting, immers indien dezelve anderzins van het *noodige* welvoorzien is, tot overgave te dwingen. *Hier gevoelt* men, wat de mensch vermag!

In een der forten zag ik het voormalig verblijf van den Admiraal VERHUELL, onder het *Fransch* bestuur bevelhebber der plaats. Voor de vensters zijner gewezene kamer was een niet onaardig tuintje aangelegd geweest: waarlijk! hier kon hij, en elk nevens hem, gerust nederzitten onder het strengst beleg. Ik zag dit zijn voormalig verblijf met een stil genoegen, gedachtig aan al het goede, door hem, gedurende de blokkade, gesticht, en het kloek beleid, waarmede hij de onzettendste rampen van dit gedeelte van onzen vaderlandschen grond heeft afgekeerd.

In de nabijheid van dit fort betrad ik den grond, waaronder driehonderd zoogenaamde *Etrangers* den langen doodslaap sluimeren. Gedurende het beleg was het hun niet vergund, een zeker bepaald punt te overschrijden, op straffe van, zonder form van proces, dadelijk gefusilleerd te worden. Driehonderd overtreden, achtereenvolgende, dit bevel, en... de kogel deed hen vallen. Het vergoten bloed dezer slagtoffers zal, met dat van zoo vele duizenden, in den dag der vergelding, tegen den *man des bloeds* getuigen! — Ik wijdde die ongelukkigen een' traan. Hoe zonderling is niet de loop der menschelijke lotgevallen! *Spanjaards*, *Pruisen*, *Italianen*, *Duitschers* en anderen moesten dan, uit alle oorden van

Eu-

Europa, te zamen komen, om hier, aan dit eind der aarde, op den wenk eens dwingelands, nevens elkander te ſterven!

Van deze grafplaats wandelt men, langs den dijk, welke hier de duinen vervangt, naar *den Helder*. Aan en op dezen dijk bevindt zich eene zware batterij, als bij uitſluiting beſtemd om het binnenloopen van vijandelijke oorlog- of transportſchepen ſchier geheel onmogelijk te maken: de geſteldheid der kust is toch hier van dien aard, dat de loop van het ſchip, de reede van *Texel* willende bereiken, zoo digt onder den wal *moet* plaats hebben, dat men van de helling des dijks het geroep der ſchepelingen kan verſtaan; de naderíng langs eenen anderen weg is, voor ſchepen van eenig belang, door nabij zijnde banken en ondiepten, onmogelijk; langs dit punt, alzoo, *verpligt* zijnde koers te zetten, ſtaan zij bloot aan het geſchut der ſtraksvermelde batterij, en het lot, dat hen wacht, beſtaat in niets minder, dan, in een oogenblik, reddeloos geſchoten en in den grond geboord te worden.

Nu zijn wij aan *den Helder*. Links ſtroomt de *Noordzee*; regt voorwaarts zien wij het eiland in; eenigzins regts, de reede van *Texel*; geheel regts, *het nieuwe Diep*, en verder den aanvang der *Zuiderzee*. Zulk een tooneel laat zich niet beſchrijven; men moet het aanſchouwen, en dan daarbij gevoelen, dat zoo iets alle beſchrijving achter zich laat. Ja, ik had de *Noordzee* meermalen, en van onderſcheidene punten, aanſchouwd; hier was zij mij als geheel onbekend en nieuw. De eentoonigheid van een gewoon zeegezigt, te *Katwijk*, te *Scheveningen* en elders, hindert hier niet, waar het tooneel, mag ik mij zoo eens uitdrukken, anders en geheel eigendommelijk gedecoreerd is: om dit mijnen Lezeren bevattelijk te maken, zou ik moeten gaan beſchrijven, en dit ligt geheel buiten mijn plan.

Men moet, aan *den Helder*, in den vroegen morgen, de zon uit het hart der baren zien verrijzen; men moet haar, des avonds, in het noorder zout zien nederzinken, om de ſtatige pracht en ſtille majeſteit dezer heerlijke natuurtooneelen regt levendig te gevoelen: de landbewoner heeft hierin reeds zoo oneindig veel boven den ſtedeling vooruit; hier, nogtans, brengt heuveltop noch geboomte, hut noch heiligdom eenigen hinder toe aan een geheel vrij, een volkomen onbelemmerd uitzigt; hier ſmaakt men den welluſtbeker, dien

de

de ſchoone Natuur ons op de hand zet, onvermengd en volkomen.

Ware ik bewoner van *den Helder*, en daarbij een ſtarrekundige, dan zou ik wenſchen kunnen, hier een *Obſervatorium* geſticht te zien: welligt zoude ik er ook anders over oordeelen, want (ik ſpreek hier als ongewijde) *de Helder* zelf was mij een *Obſervatorium*. De lucht en weêrsgeſteldheid was bijzonder gunſtig, en de avondſtond bekoorlijk: ik herinner mij niet, den ſtarrenhemel ooit met meer genoegen aanſchouwd te hebben; zeker zag ik denzelven bevorens nimmer onbelemmerder en vrijer. — Het gezigt van den ſtarrenhemel is overal ſchoon, is altoos verheven; *hier*, echter, ondervond ik aandoeningen, die mij ſtreelden en tevens verrukten. Daar ſtond ik dan, met een opgeheven oog, aan de zijde van mijne vrienden; ons geſprek bepaalde zich al aanſtonds tot den heerlijken avond, en voorts tot de majesteit der ſchitterende bogen; onze ziel verhief zich tot de heerlijke woningen van licht en vrede; neen — zij ſteeg *nog hooger*, en den *Aldebaran* voorbij. *Dan, te midden dier* verrukkingen, welke den redelijken mensch zoo uitnemend dierbaar zijn, waanden wij, in een ſtatig ruiſchen, de harmonie der Spheren te hooren!... Het was eene begoocheling, Lezers! gij beſeft dit; maar die begoocheling zelve was mij dierbaar: het harmonisch geluid was niets anders dán het ſtatig ruiſchen van de ſtroomen des onafmetelijken Oceaans. — Gelukkig hij, die zulk een' plegtigen avond, aan dit hoekje der wereld, mag genieten! In dat ſtatig ſtroomgeruisch hoort hij, als ware het, de ſtem van den eeuwigen Geest, die, in den morgenſtond der ſchepping, over het vlak der wateren zweefde.

VAN ALPHEN zegt, in zijn uitmuntend dichtſtuk, DE ZEE: „*waar Zee is, daar is God!*" Ik had dien regel mogelijk honderdmalen uitgeſproken: maar nu, in den ſtillen avond, bij het ſtaren op millioenen van hemellichten, bij het ſtatig ruiſchen van den vloed, en hier aan deszelfs grenspaal ſtaande; nu gevoelde ik, geheel en volkomen, wat VAN ALPHEN moet gevoeld hebben, toen hij dit dichtſtuk vervaardigde; en, met dat gevoel en in dien geest, mogt ik hem dan nu ook nazingen: „*waar Zee is, daar is God!*"

Wanneer men onder zulke reine genietingen der ziele zijnen dag kan ten einde brengen, dan rust men, is anders het ligchaam gezond, ongeſtoord, en de nieuwe morgen ſchenkt nieu-

nieuwe krachten. — Neen, het oog is niet verzadigd, de rustelooze zee te aanschouwen. Een aantal bruinvisschen verschijnen, van tijd tot tijd, boven de oppervlakte des waters, met eene snelheid van beweging, die het bezwaarlijk maakt, derzelver juiste gedaante te bepalen: dat onverwacht verschijnen en verdwijnen, op minder of meerder afstand, geeft aan een anders eenzelvig zeegezigt eene levendigheid, welke niet kan nalaten te behagen.

Eene wandeling naar *het nieuwe Diep*, waar koopvaarders en 's Lands oorlogsvaartuigen aan den wal liggen, gelijk de beurtschepen aan den buitenkant te *Amsterdam*; de bezigtiging van 's Lands Magazijn en Dok, beiden bij uitnemendheid gunstig gelegen, — dit een en ander moet niet verzuimd worden door hem, die *den Helder* vermaakshalve gaat bezoeken. Dan, wat ik hem ook aanbevele, bovenal verdient het vertrek of de aankomst van koopvaarders, ter reede van *Tessel*, zijne aandachtige beschouwing.

Daar nadert, digt langs de kust, een schip: de wapperende vlag verkondigt u den aankomenden *Noorman*, *Amerikaan*, of *Franschman:* het zachtbewogen windje speelt in de breedgespannene zeilen, waarmeê de twee- of driemast prijkt, en statig beweegt het vaartuig zich op den effen' vloed, even gelijk de blanke zwaan op den zilveren plas. Welk een oogenblik!... de stormen bruilen niet meer; het gevaar is voorbij, de nood geweken, en... de haven der begeerte biedt rust en verkwikking; het doel der reize is gelukkig bereikt! Met tragen spoed klieft het vaartuig den stroom, die het eiland van den vasten wal scheidt, en eindelijk ligt het op de reede van *Tessel* voor anker.

Gezeten in eene boot, tegen de afhelling van den belangrijken zeedijk opgehaald, aanschouwde ik, binnen den tijd van een groot uur, de aankomst van drie schepen, en alles had telkens voor mij weder het bekorende der nieuwheid. In gedachten verzonken, zat ik daar, in het ranke vaartuig, neder; en, na het voorbijstevenen der straksgenoemde schepen, kwamen gedachten aan vorige tijden voor mijnen geest: ik bevond mij hier, in zekeren zin, op een' klassieken grond: het tegenwoordige verdween, om voor het lang voorledene plaats te maken: ik zag de eeuwen van grootheid en eer, van strijd en glorie, voor mij, en mijne verbeelding vulde het ruim der wateren met de vloten onzer onvergelijkelijke Vaderen. Van hier zeilden dan VAN NOORT, en TASMAN,

en

en HOUTMAN, en BARENDS naar onbekende ſtreken! Van hier vertrokken de TROMPEN en DE RUITERS, om te gaan ſtrijden en te zegepralen! Hier werden dan de ſchatten van de beide *Indiën*, hier de buit, op *Kastilië* en *Albion* behaald, in triomf binnengebragt! Hier vloot dat alles, als in één punt, te zamen; hier opende zich eenmaal de breede baan van *Neêrlands* grootheid en onwelkbaren roem! — Het verrukkende dezer gedachtenbeelden vervulde mij geheel; gevoel en verbeelding werden gedurig meer levendig en helder; en alles, wat eenmaal hier beſtond, ſtond daar voor mij, in het bevallig licht van het tegenwoordige gehuld. Zoo, of omtrent zoo, moet men aan het ſtrand van *den Helder* denken en gevoelen: voor hem, die in zoo iets geen vermaak ſchept, zal dit geſchrijf wel de wartaal van een' dweeper zijn; — ik heb den zoodanigen geen woord meer te zeggen! Beſchouwt men dezen uitweg, of, zoo men wil, dezen toegang, tot alle de einden der aarde met eenige opmerkzaamheid, vooral met een levendig vaderlandsch gevoel; overweegt men dat alles, hetwelk zich eenmaal *van hier*, als uit een brand- en middelpunt, over geheel de wereld verſpreid heeft, dan verdwijnt het tegenwoordige van voor ons oog, en wij verzinken in den wellust der genietingen van het roemruchtig voorledene. — Een genoegelijke droom maakt den rampſpoedigen dikwerf gelukkig; zoo lang de begoocheling duurt. Zalig hij, die, wakende, gelijk ik, zoo droomen kan!

Ik heb mijne gedachten, gevoelens en gewaarwordingen, in weinige ruwe omtrekken, geſchetst; maar het genoten genoegen, de geſmaakte wellust is onder geene woorden te brengen; alles moet, bij ervaring, gekend, geſmaakt en gevoeld worden, om overtuigd te zijn, dat ik, zelfs daar, waar eenig dichterlijk vuur ſcheen te ontbranden, nog verre beneden mijn onderwerp gebleven ben.

Ik wil elk Land, ten aanzien van deszelfs ſchoone Natuurtooneelen, alle regt laten wedervaren; men ontzegge maar aan *Nederland* deszelfs billijke aanſpraak op eene zedige mededinging niet, tenzij men tevens er toe kome, het oog te ſluiten voor het eigenaardig ſchoone en voortreffelijke, dat de Natuur overal bezit.

Het reizen in een Land, gelijk het onze, is, in waarheid geſproken, niet zoo rijk in avonturen, als het groot getal reizigers door andere Landen ons zulks, omtrent hunne uitgeſtrekte togten, willen doen gelooven. Gaarne ſta ik al die won-

wonderbare lot- en reisgevallen den vreemdeling af; het onaangename zal toch hierbij wel het aangename kunnen opwegen: dan, wil men zijnen togt, ten aanzien der menschkunde, vruchtbaar maken, dan staat ons Land met elk ander gewest der wereld in gelijken rang. Overal toch ontmoet men menschen, die den stand, waarin zij geplaatst zijn, ontsieren, of tot eer verstrekken. Mijn klein uitstapje heeft mij dit overvloedig doen opmerken. Hier vond ik het onthaal zoo veel mogelijk gelijk aan de genoegens van eigen huis en haard; elders deed wanorde en onzindelijkheid ons eetlust en nachtrust beiden verliezen, en kon onderlinge vriendenkout en scherts ons zulk een verblijf, voor korten tijd, alleen dragelijk maken. Dan, het goede overtrof aanmerkelijk het onaangename, en zelfs dit laatste, door het weldadig geharnas der Vriendschap beschenen, hield op, bronwel van beestendig verdriet te zijn. Ziet daar een der rijke genoegens, welke de Vriendschap ons, in dit leven, biedt: hare zachte hand lenigt de kleinere of grootere verdrietelijkheden, die ons overkomen, en al het blijde en vrolijke doet zij ons dubbel en verdubbeld genieten. Waarlijk! de Vriendschap behoorde altoos, nevens de Liefde, onze gezellinne op onze reizen en uitstapjes te zijn.

Ik gevoel, dat het tijd wordt, mijn kort verslag te eindigen. Hem, die, dit gelezen hebbende, zich niet opgewekt vinden mogt, een dergelijk uitstapje te doen, heb ik niets meer te zeggen: hij, die besluiten mogt, zichzelven de genoegens te verschaffen, welke ik zoo onvermengd mogt genieten, zal ervaren, dat, voor een tevreden hart en een welgesteld gemoed, ook de uiterste hoek van ons Vaderland genietingen van de edelste soort oplevert; in één woord, na eene vrolijk volbragte reis, zal hij, ik ben des verzekerd, tot de staats zijner woning met stille tevredenheid teruggekeerd, even gelijk ik thans, op zijne beurt anderen, onder het genot der blijdste herinneringen, toeroepen: „*Ik ben ook aan den Helder geweest!*"

Aug. 1821. W. H. WARNSINCK, Bz.

EEN BEZOEK AAN DE GRAVEN DER SPAANSCHE KONINGEN.

(Medegedeeld door een *Fransch* Officier.)

Of de *Spaansche* Prins, DON CARLOS, werkelijk den dood verdiend hebbe, of hij inderdaad daartoe veroordeeld, en of deze uitspraak door den Staatsraad of door de *Inquisitie* gedaan zij; dit alles moge alsnog twijfelachtig zijn, zooveel schijnt zeker, dat hij op eene geweldadige wijze van het leven beroofd is, wat dan ook sommige Schrijvers, ten believe van PHILIPS II, daartegen mogen ingebragt hebben. Onlevooroordeelden zijn het echter over de wijze zijns stervens niet eens. Een hunner zegt uitdrukkelijk, „dat het „hoofd van den Prins naast zijn ligchaam in het graf ligt." Dit zeggen is sedert zoo dikwerf herhaald, dat het daardoor den schijn van waarheid heeft gekregen; niettemin kan ik op goede gronden het tegendeel verzekeren, en geloof daarom, dat het verhaal van mijn uitstapje naar *de graven der Spaansche* Koningen, dat ik bepaaldelijk met het oogmerk van onderzoek dezer zaak gedaan heb, niet geheel onwelkom zijn zal.

Toen ik, na den ongelukkigen afloop des gevechts bij *Aranjuez*, bij de *escorte* van den Commissaris des legers P... kwam, die door den Generaal naar het *Eskuriaal* gezonden was, om levensmiddelen bijeen te brengen, vergezelde ik hem derwaarts. Zoodra wij de noodige maatregelen voor onze veiligheid in het dorp genomen hadden, sloeg ik mijnen reisgenooten voor, om het klooster te bezoeken. Twee Officieren der *Genie* vergezelden mij. Wij gingen, met het werk van den Abt POUS in de hand, in de grafkapel, waar alle Koningen en Koninginnen van *Spanje* bijgezet worden, sedert de stichter van dit klooster, aan *St. Lorenzo* gewijd, daarmede den aanvang maakte. Hierop begaven wij ons in een ruim vertrek, zijnde een langwerpig vierkant, niet hoog, zwart gekleurd, en zonder die rijke lampen, welke in de grafkapel der Koningen en in de kerk daarboven gevonden worden. Rondom, in dit gewelf, waren breede uitstekende randen of lijsten gemaakt, de eene boven de andere, op welke eene menigte gewone doodkisten nevens elkander stonden, met het voeteneinde naar den wand gekeerd. Aan het hoofdeneinde, dat naar ons toe gekeerd stond, was een bord bevestigd, waarop met groote letteren de naam, de ouders, de ge-

geboorte- en sterfdag van dengenen geschreven stond, die in deze kist rustte. Zij waren alle uit hout vervaardigd, doch sommige met fluweel, van onderscheidene donkere kleuren, overtrokken; eenige zelfs met franje, doch spaarzaam, bezet. In dit register des doods zochten wij dan het eerst naar den veroveraar van *Lepante*, en vonden ook weldra twee JOHANS VAN OOSTENRIJK, den eenen zoon van KAREL DEN V, en niet ver vandaar den tweeden zoon van PHILIPS DEN IV. De kisten dezer beide Vorsten waren reeds door den *Engelschen* Generaal geopend geweest en niet weder digt gemaakt; het kostte dus geene moeite, dezelve op nieuw te openen. In elke derzelven vonden wij eene *mumie* in zeer goeden staat, rijk gekleed naar de wijze dier tijden, welke ons door schilders en tooneelisten is medegedeeld, dewijl de *Spaansche* van den tijd van KAREL DEN V en de drie PHILIPSEN de kleeding der toenmalige *beaumonde* was. Zij bestond in eene fluweelen buis met goud geborduurd, terwijl de kleine mantel of purper of hemelsblaauw van kleur was. Het hoofd was gedekt met een kapje, of muts, van gelijke kleur als mantel en buis, en die eenigzins schuins werd opgezet. Om den hals hadden zij een' breeden geplooiden kraag *à la Henri IV*; terwijl de voeten met fluweelen schoenen, en de uitgedroogde handen met lederen handschoenen, bekleed waren. Wij konden niet nalaten, ons over deze kleedingstukken te verwonderen, die, hoezeer reeds meer dan 200 jaren oud, nogtans in zulk een' goeden staat zich bevonden. Wij verloorloofden ons echter niet, gelijk onze voorgangers, de *Engelschen*, gedaan hadden, onze ongewijde handen te slaan aan het overschot van eenige *Infantes*, die wegens hare schoonheid beroemd waren geweest, en welker namen wij aan deze kisten lazen. Wij zagen slechts naar eene dier Prinsessen, welker naam mij echter ontschoten is, die in het gewaad eener *Karmeliter* non gekleed was, hoezeer zij nimmer de gelofte had afgelegd. Begeerig zochten wij nu naar DON CARLOS, den zoon van PHILIPS DEN II, en vonden denzelven ook weldra te midden der overigen, maar aan de smalle zijde van het vertrek, tegenover den ingang. De *Engelschen* schenen deze kist niet te hebben opgemerkt. Toen wij onderling er over spraken, om ook zijne kist te onderzoeken, begon onze leidsman luidkeels te schreeuwen, en verklaarde, dat hij ons alleen laten, het licht medenemen en het gewelf toesluiten, ja zich veeleer van het leven zou be-

En hoogmoed, en geldzucht, en .... erger misschien,
Kan beiden het harte bekoren;
En één is het doelwit van man en van vrouw,
Elkander, standvastig, in 't misdrijf getrouw,
Als ware 't met eeden gezworen.

Nu neemt Ananias een deel van het geld,
Ten koopprijs voor 't land hem gewogen;
Hij neemt het, maar schrikt niet, noch beeft voor de daad;
Hij neemt het, en treedt nu, volhardende in 't kwaad,
D'Apostel des Heeren voor de oogen.

„ o Petrus!" zoo zegt hij, „ ook ons is de ziel
„ Met liefde vervuld en erbarmen;
„ Ook wij, wij verkochten, als andren, ons land:
„ Ik stel u 't geheel van den koopprijs ter hand,
„ En schenk dien, met vreugde, den armen."

Ja, zoo spreekt de veinsaard; en houding, gelaat,
't Schijnt alles opregtheid te toonen.
Gewis — dus vermoedt hij, ja wacht het met vreugd —
Gewis zal de Apostel zijn godsvrucht en deugd
Met geestdrift verheffen en kroonen!

Maar Petrus aanschouwt hem, en smart is in 't oog
Des vromen Apostels te lezen;
Maar Petrus spreekt tot hem: „„ *Dit* geld, in uw hand,
„„ *Dit* geld, Ananias! ontvingt gij voor 't land?" " —
„ Gij zegt het," is 't antwoord van dezen.

En nu hervat Petrus, meer ernstig van toon:
„„ Gij poogt dan het misdrijf te dekken?
„„ Spreek op, Ananias! bij God, die ons hoort:
„„ Waarom heeft de Satan uw harte gespoord,
„„ Een deel van den koopprijs te ontrekken?

„„ Uw land was het uwe, en het geld in uw magt;
„„ Niets kon dat bezit u ontrooven:
„„ Waarom toch verzoekt gij den Geest van den Heer,
„„ Als waar' Hij de kenner der harten niet meer?
„„ Neen, niets gaat dien gruwel te boven.

„„ Beef

„ „ Beef vrij, Ananias! gij hebt, in uw' waan,
„ „ In ons flechts de menſchen bedrogen;
„ „ Vergeefs is uw pogen; het kwaad komt aan 't licht;
„ „ 't Geweten verklaagt u bij hooger gerigt;
„ „ Wee u! — gij hebt Gode gelogen.""

En wee hem! — hij hoort het, en ſiddert en beeft;
En wee hem! — hij hoort het niet weder:
Daar grijpen verſchrikking en angſten hem aan;
Daar voelt hij voor 't laatst zich het harte nog ſlaan;
Daar ſtort hij — maar zielloos — ter neder.

Sapphira, intusſchen, verwacht hem en toeft,
Maar ziet Ananias niet komen.
„ Waar toeft hij," zoo zegt zij, „ waar toeft hij zoo lang?
„ Het wachten naar hem is mij heden zoo bang;
„ Maar, wat doet mij vreezen en ſchromen?"

Zij zegt het, en telkens herhaalt zij het weêr;
Reeds waren drie uren vervlogen.
En nu, nu verlaat zij haar woning in 't end;
Ook haar was 't verblijf des Apoſtels bekend,
En moedig treedt zij hem voor de oogen.

Maar naauwlijks ziet Petrus de ſchuldige vrouw,
Of voelt zich in ijver ontvonken,
En vraagt haar, de ſnoode, aan het misdrijf verknocht:
„ „ Gij hebt dan uw' akker voor zoo veel verkocht?" "
En noemt haar den prijs, hem geſchonken.

En „ Ja" is het antwoord, offchoon haar die vraag
En de aanblik van Petrus doen beven;
En „ Ja" is het antwoord, „ gij hebt het gezegd;
„ Die prijs is door ons aan uw voeten gelegd;
„ Wij hebben niets meerder te geven."

Maar Petrus hervat weêr: „ „ Gij ſtemt dan in 't kwaad;
„ „ Ook gij hebt dan Gode gelogen;
„ „ Ook gij, gij verzoekt dan den Geest van den Heer,
„ „ Als waar' Hij de kenner der harten niet meer?
„ „ Maar, wee u! gij hebt u bedrogen.

„ „ Ja, weet het, Sapphira! uw man is, als gij,
„ „ Voor Gode ſtraffchuldig bevonden;
„ „ Hier viel hij ter neêr, en men droeg hem naar 't graf;
„ „ Zijn misdaad is de uwe; zijn einde is uw ſtraf:
„ „ Zoo ſterft gij te zaam in uw zonden." "

En wee haar! — zij hoort het, en ſiddert en beeft;
En wee haar! — zij hoort het niet weder:
Daar grijpen verſchrikking en angſten haar aan;
Daar voelt zij voor 't laatst zich den boezem nog ſlaan;
Daar ſtort zij — maar zielloos — ter neder.

En vrees en ontzetting jaagt allen door 't hart,
Die 't aanzien en ſiddren en beven;
En lang nog herdenkt men zoo ſchriklijk een' dood;
Maar nimmer herhaalt zich een gruwel zoo ſnood,
In de eeuw, die den Heiland zag leven.

W. H. WARNSINCK, Bz.

LEVENSTHERMOMETER EENER OUDE VRIJSTER.

Ouderdom.

15de jaar. Angstvalligheid bij haar eerſte verſchijnen in de wereld, en bij de opmerkzaamheid, die de mannen op haar vestigen.

16. Zij begint een denkbeeld te krijgen van teedere gewaarwordingen.

17. Zij ſpreekt van liefde, die in hutten woont, en van onbaatzuchtige genegenheid.

18. Zij gelooft minnehandel te hebben met een' ſchoonen jongeling, die haar iet aardigs zeide.

19. Zij trekt zich eenigzins terug, om des te meer opgemerkt te worden.

20. Zij komt in de mode, en gevoelt dit ook zeer wel.

21. Vast geloof aan eigene bekoorlijkheden, en hoop op eene ſchitterende verbindtenis.

22. Zij ſlaat een welgemeend aanzoek af, omdat de wakkere vrijer geen man naar de wereld is.

23. Zij ſladdert met ieder' jongman, die ſlechts in hare nabijheid komt.

24. Het bevreemdt haar, dat zij nog niet getrouwd is.

25. Zij wordt bedachtzaam in haar gedrag.

26. Zij begint te gelooven, dat groote rijkdommen juist niet volſtrekt noodzakelijk zijn tot het waar geluk.

27.

27. Kiest het gezelschap van verstandige mannen boven dat van jonge modegekken.
28. Wenscht met goed fatsoen eenen man te kunnen huwen, die slechts zijn brood heeft.
29. Begint te twijfelen van immer aan den man te zullen komen.
30. Wordt gedurig meer bevreesd van eene oude vrijster te zullen worden.
31. Begint zich ontzaggelijk op te schikken.
32. Zij geeft voor, dat het dansen haar niet meer bevalt; omdat zij .... geenen goeden dansser voor zich meer vinden kan.
33. Het verwondert haar, hoe de mannen gevoelvolle vrouwen kunnen laten zitten, om met jonge kleuters te schertsen.
34. Zij neemt het voorkomen aan van goed gehumeurd te zijn, als zij met mannen spreekt.
35. Zij wordt jaloers, als andere vrouwen geprezen worden.
36. Geraakt met hare pas gehuwde vriendin in twist.
37. Bemerkt, dat zij in gezelschappen van jonge lieden verwaarloosd wordt.
38. Zij spreekt gaarne van hare bekenden, die ongelukkig gehuwd zijn, en vindt troost voor zich in derzelver ellende.
39. De kwade luim neemt toe.
40. Zij bemoeit zich met alles, en wil overal raad geven.
NB. Haar overvalt eene inclinatie.
41. Zij laat, wanneer zij rijk is, als laatste hulpmiddel, aan een' knappen, maar armen jongman merken, dat zij op hem verliefd is.
42. Als dit niet helpt, vaart zij tegen alle mannen uit.
43. De liefde tot de kaarten en de babbelzucht begint.
44. Strengheid en spijtigheid jegens alle jonge mansperſonen.
45. Zij houdt oefening. Hevige genegenheid voor een', dus genaamden, gemoedelijken prediker.
46. Hare woede barst los, als die haar verlaat.
47. Zij begint te wanhopen aan het huwelijk, en geeft zich over aan .... de snuif.
48. Zij verspilt al hare teederheid aan katten en honden.
49. Zij neemt een arm meisje tot zich, om .... deze dieren op te passen.
50. Zij wordt ontevreden met de gansche wereld, en laat al hare grimmigheid aan hare arme bloedverwante gevoelen.

(*Keer om het blaadje!*)

LEVENSTHERMOMETER EENS OUDEN VRIJERS.

Ouderdom.

16de jaar. Begintsel van hartkloppíng bij het gezigt van een ſchoon meisje.

17. Het blozen en de verlegenheid in het geſprek met haar nemen toe.

18. Het zelfvertrouwen wint veld bij hem.

19. De ſpijt, van door de meisjes nog niet voor vol aangezien te worden, doet zich gevoelen.

20. Hoog gevoel van eigene bekoorlijkheid en mannelijkheid.

21. Het allernoodigſte meubel in zijn vertrek is de ſpiegel, om zichzelven te bekijken.

22. Wordt een ondragelijke modegek.

23. De waan, dat niet één eenig meisje goed genoeg voor hem zij, komt op.

24. Hij wordt, onvoorziens, in de ſtrikken van Amor gevangen.

25. Hij verbreekt deze verbindtenis uit eigenliefde.

26. Handelt trotſchelijk omtrent het lieve meisje.

27. Maakt, om de eerſte regt te kwellen en te ergeren, zijn hof bij eene andere ſchoone.

28. Schijnt wanhopig, als hij van deze afgewezen wordt.

29. Raast en tiert tegen de ſekſe in 't algemeen.

30. Geraakt uit zijn humeur, als er over het huwelijk geſproken wordt.

31. Beſchouwt het huwelijk, meer dan weleer, uit het oogpunt van belang.

32. Houdt de ſchoonheid niet meer voor zoo volſtrekt noodzakelijk in eene vrouw als te voren.

33. Gelooft nog ſteeds, dat zijn perſoontje, bij het aanzoek tot een huwelijk, onwederſtandelijk is.

34. Volhardt in zijne overtuiging, dat het beminnelijkſte engeltje, zoo *hij* maar wil, de zijne moet worden.

35. Wordt ſmoorlijk verliefd op een meisje van zeventien jaren.

36. Hoogſte wanhoop bij de tweede blaauwe ſcheen.

37. Geeft zich aan allerlei ſoort van verſtrooijing over.

38. Schuwt de besten van het vrouwelijk geſlacht.

39. Gevoelt ſpijt en wroegingen.

40. De gedachten aan het huwelijk ontluiken weder, maar komen niet tot rijpheid.
41. Een aardig jong weeuwtje treft hem.
42. Hij waagt het, aanzoek bij haar te doen; liefde en eigenbaat twisten om de heerschappij van zijn hart.
43. Het eigenbelang behoudt de overhand, en brengt hem tot voorzigtige bedenkingen.
44. Het weeuwtje, even voorzigtig als hij, zendt hem met een' langen neus heen.
45. Hij wordt, met elken dag, meer afkeerig van het vrouwelijk geslacht.
46. Jicht en allerlei andere ongemakken beginnen hem te plagen.
47. De vraag, wat er van hem worden zal, als hij oud en zwak geworden is, begint hem te verontrusten.
48. Het eenzaam leven begint hem geweldig te vervelen.
49. Hij besluit, om eene verstandige, jonge persoon tot huishoudster aan te nemen.
50. Een toeval op de zenuwen; hevige aanvallen van jicht openbaren zich.
51. Zijne huishoudster pleegt en koestert hem wèl, waardoor zij hem zeer dierbaar wordt.
52. Hij begint eenige genegenheid voor haar te bespeuren.
53. Zijne trotschheid kant zich echter geweldig tegen het denkbeeld van haar te trouwen.
54. Hij is in de grootste verlegenheid, wat hij in deze zaak doen zal.
55. Hij komt geheelenal onder de pantoffel, en gevoelt zich regt ongelukkig.
56. De gedachte verontrust hem, dat zij hem zou willen verlaten.
57. Zij verkiest niet langer met hem alléen te leven.
58. Jicht, zenuwtoevallen, gal enz. in overvloed.
59. Hij wordt zwaar ziek; zij komt weder voor zijn bed, en hij is voornemens haar te huwen.
60. De ziekte neemt schielijk toe; hij maakt haar *universele* erfgename, en trekt af.

DE BOEKERIJ DES LEVENS.

's Menschen oorsprong, wèl bekeken,
Is een groote Drukkerij;
En, waar zij de wet niet breken,
Zijn alom haar persen vrij.

't Boek, de Mensch, ontvangt zijn wezen
Van de pers, die Liefde heet:
Wie dit boek slechts weet te lezen,
Weet ook, hoe zij rustloos zweet.

Is de vorm gezet, al krakend
Komt het Menschboek aan het licht;
En, de pers haar' afdruk slakend,
Is de zwaarste taak verricht.

Aanstonds ziet men elk zich wenden,
Gluurend naar het titelblad,
Of het een lectuur voor Heeren,
Dan voor Dames, in zich vat.

Voorts, of 't werkje, nieuw verschenen,
Ook een lompe drukfout toont,
Die men, bij 't debiet verleenen,
Met een schamper lagchen hoont.

Zulk een drukfout, treft zij de oogen
Soms in een' *verheven* zin,
Ach! te vaak slaat zij 't vermogen
Van het werk den bodem in.

Rijk of pover ingebonden,
Weinig scheelt het in de keur,
Mag het slechts den naam verkonden
En den roem van zijn' Autheur.

Is 't formaat wat klein genomen,
Duodecimo misschien;
Slechts den basterdvorm te schromen,
Is de raad van wijze liên.

Hier

Hier vooral is elk, zoo ergens,
Op oorſpronklijkheid geſteld,
Daar eene overzetting nergens
Dan al ſmalend wordt vermeld.

Maar beſchouwen wij den inhoud
Van de Menschbibliotheek,
En beproeven wij, of 't zin houdt,
Als ik van het Menschboek ſpreek.

Zegt men in 't gemeene leven:
„ Zie dien gek in folio!"
Laat ons naar den eernaam ſtreven:
„ Wijze in duodecimo."

Wijsheid toch in folianten
Komt, ook in de maatſchappij,
Als een hoop vermufte kranten,
Op de laagſte plankenrij.

De inhoud maakt alleen het weezen;
Onafhanklijk van den vorm,
Wordt een waardig boek geprezen,
Schoon gegeten van den worm.

En zij zijn er, forsch gebonden
In een' zwaren ribben-band,
Dien men wegen kan bij ponden,
Met een almanaksverſtand.

Andre, in marokijnen kluister,
Die van rijk verguldſel blinkt,
Zijn uitwendig vol van luister,
En van binnen zwart als inkt.

Maar, die inhoud, zoo verſcheiden
Als de bladers in een' hof....
Laten wij den geest slechts weiden,
Onuitputbaar is de ſtof.

Deze dragen 't nieuws, dienstvaardig,
Dat zij hebben opgeſpoord
Of verdichten vlug en aardig,
Edelmoedig gratis voort.

Gene weder *recenseren*
Hunnes naasten naam en faam;
Geen *Utopiaansche* heeren
Zijn in 't lastren zoo bekwaam.

Die, als laffe modebladen,
Steeds geschoeid op vreemde leest,
Strooijen mildelijk de zaden
Vander Fransch en beuzelgeest.

Andre, met een Fransche letter,
In een modieus gewaad,
Doen den Nederlandschen zetter
Walgen van hunn' vreemden praat.

Andre weêr, vóór dertig jaren
Bij de jonglingschap gezocht,
Blijven, als verlegen waren,
Zonder aftrek, onverkocht:

Voor een prijsjen, en omhangen
Met een fraai-geplooide dragt,
Wordt er menig door gevangen,
En zij aan den man gebragt.

Die, van God Apol verstooten,
Droomen slechts van liefde en wijn;
Op den Zangberg uitgesloten,
Willen zij toch *Dichters* zijn!

Dichters?... Neen! die geurge bloemen
Tieren niet in geestrijk vocht;
En, hetgeen zij liefde noemen,
Is een dierlijk zingewrocht.

Deze, als arme letterknechten,
Zweren bij hunn' Siegenbeek;
Zouden tot den dood toe vechten,
Waar men één vokaal slechts streek.

Andren zijn ons Almanakken,
Wijzen dag en datum aan;
Maar zij kruipen rond als slakken,
Worden, telen, en vergaan:

Sla-

Slapen, rooken, drinken, eten,
Alles is hier afgepast;
Tot het werktuig is verfleten,
En de dood hen ééns verrast.

't Is het misdruk van deze aarde,
Komenijspapier, niets meer!
De eigen molen, die het baarde,
Ziet het ééns als lompen weêr.

Zijt ge een minnaar van Comedies,
't Wemelt van Acteurs op aard';
Velen ſpelen zelfs Tragedies,
Dat u 't haar te berge vaart!

Die vertoonen weêr Romannen,
Als de nieuwſte ſmaak gebiedt,
Die in ouders ſlechts tirannen
En in minnaars englen ziet;

Die ons meisjes leert bedotten,
En, der eenvoud lang ontwend,
Met het huislijk leven ſpotten,
Dat geene avonturen kent;

Die oud-vaderlandſche zeden
Voor uitheemſche dwaasheên ruilt;
Of op rozen ſteeds wil treden,
Waar geen doren onder ſchuilt.

Kort: de wandelende boeken
Zijn aan de andre vrij gelijk;
Naar de goede moet men zoeken,
En aan prulwerk zijn wij rijk.

Één *cent* van elk boek geheven
Zonder geest of zin en ſlot,
En één *opcent* daarbeneven,
Hoofd voor hoofd, van elken zot;

't Jaarlijksch *budget* was gevonden,
Was gevonden voor altijd;
En geen financiële zonden
Drukten Neêrlands handelwijk.

Wekt

Wekt dit denkbeeld u verbazen?
Maar een ſtempel, naar men zegt,
Siert toch reeds de kruin der dwazen:
Dwaasheid heeft haar zegelregt.

Dan, om één's het eind te vinden,
(Want de tijd wenkt tot beſluit)
Neemt dees wenſchen nog, mijn vrinden!
Die ik voor u allen uit.

In ons leefwerk, wél bekeken,
Hoe gerouw men corrigeert,
Blijft zoo ligt een fourje ſteken,
Dat den ganſchen druk onteert:

Zulk een fourje, ons oog ontvaren,
Loopt dan heel eene oplaag door:
Naar de oorſpronklijke exemplaren,
Drukken alle 't zelfde ſpoor.

'k Wensch dan, 'k wensch u kinderzielen
Altijd vrolijk en vol tier;
Waar geen ſmetten nog op vielen;
Schoon en ongedrukt papier.

Kan ik beter' wensch u wijden?
Ach! hoe menig leeft er niet,
Die een blaadje weg zou ſnijden,
Schoon de bron van rijk debiet?

Eindlijk, als het werk des levens
Eenmaal uitverkocht geraakt;
Of, naar vorm en inhoud tevens,
Opgang noch fortuin meer maakt;

Als de band is afgeſleten,
Die de bladen zamenbond,
En ſchier alles doet vergeten,
Dat men 't één zoo heerlijk vond:

o! Dan, met eerbiedig ſchromen
Voor den Lezer van omhoog,
Wien geen fout ooit kan ontkomen,
Schoon beſtelt voor 't ſterflijk oog;

Ja,

Ja, dan wensch ik, dat wij allen,
Met een' kinderlijken zin,
In de Vaderhanden vallen
Van d' Autheur van ons begin;

Dat ons werk, ontdaan van vlekken,
En verbeterd en herzien,
Tot den grondslag mag verstrekken
Van een' nieuwen druk misschien;

Van een' herdruk, bij wiens letter
Hier geene andre halen mag,
In een' band, oneindig netter,
Dan men immer bindsel zag;

Van een' nieuwen druk, zoo heerlijk,
Dat er 't oog zich blind op staart;
Van een' herdruk zoo begeerlijk,
Die geen weêrga heeft op aard'!

1819. J. W. IJNTEMA.

KUS EN WIJN.

Hoe heerlijk blinkt de wijn,
Door 't lieve maagdelijn
Ons lonkend toegedronken!
Een tintelender gloed
Speelt door het druivenbloed,
Doorstraald van minnevonken.

Hoe gonst het feestgewoel!
De wijsheid, stug en koel,
Zij heden uitgesloten;
De dwaasheid zitt' ten troon,
Want zalig is haar loon,
Slechts niet te vaak genoten.

Op, op! om kus en wijn,
Om flesch en maagdelijn
Den strijd gestreên der dappren!
Geen lafaards duldt men hier,
Waar Bacchus veldbanier
En Amors wimpels wappren.

Het

Het fein des veldheers klinkt;
Valt aan, en kust en drinkt!
Spaart flesch noch lipjes beiden!
En 't zij een punt van eer,
Dat Bacchus en Cytheer
Steeds d' eigen aanval lijden!

29 Aug. 1821. A. BOXMAN.

REDEN TOT DANKBAARHEID.

Hans Jorden klaagde zijnen nood
Aan zijne fchalkfche bedgenoot:
„ Daar heeft de rijke Flink een groote erfenis
„ Gekregen; en mij, arme! och, mij loopt alles mis.
„ Al moest ik van den Duivel erven,
„ 'k Geloof voorvast, na zijn verfterven,
„ Dat een paar horens, bij mijn ziel!
„ Mij op zijn best te beurte *viel*." —
„ Zacht!" fprak zijn wijfje, „ zacht! ei, wensch toch niet te veel;
„ Wees maar tevreden met uw deel!"

NAÏVE WEDERVRAAG.

De grijze Richard, krank en moedloos, riep Nanet,
Zijn jeugdig vrouwtje, voor zijn bed,
En fprak: „ Mijn kind, mijn poezie vrouw,
„ Spreek: waart ge in d' echt mij fteeds getrouw?
„ Ik weet, die jeugdige officier, —
„ Gij kent hem, — dikwijls kwam hij hier....
„ Ik zeg niets meer; verheel het niet;
„ Ik fterf toch reeds, gelijk gij ziet."
Het vrouwtje zag hem twijflend aan,
Of zij 't geheim zou doen verftaan;
Doch zegt in 't eind: „ Maar, lieve man,
„ Zoo ge eens *niet* fterven mogt, wat dan?"

MENGELWERK.

HOOGMOED DE GROOTSTE HINDERPAAL VAN DE WARE VERLICHTING EN VERBETERING DER MENSCHEN.

Er beſtaat geen grooter vijand van menſchelijke verlichting en verbetering, dan menſchelijke hoogmoed, dat overdreven zelfgevoel, hetwelk zich boven alles verheft, eigene waarde alleen huldigt, geen gezag boven zich erkent, de natuur in alle hare geheimenisſen waant te doorgronden, de verborgenheden in Gods openbaring eigendunkelijk verklaart of wegcijfert, ja in trotſchen waan zich Gode gelijk acht. Van den eerſten dageraad der wetenſchappen, tot op onzen tijd, heeft de trotſche ſtelſelzucht der menſchelijke rede de eenvoudige leer der natuur verduisterd. Verdichtſel en logen verdrongen de waarheid, en de geſchiedenis der menſchelijke kennis werd eene geſchiedenis van menſchelijke vooroordeelen en menſchelijke dwalingen. Achttienhonderd jaren zijn verloopen, ſinds de Goddelijke Stichter des Christendoms op aarde verſcheen, en nog is de eenvoudige leer der hemelſche wijsheid in ſtrijd met de duistere wijsheid der aarde. Duizende jaren vervloden, ſinds hoogmoed de eerſte menſchen een paradijs en eene onſterfelijkheid deed verliezen, en nog heeft de menſchelijke hoogmoed niet opgehouden het geluk der menſchen te verwoesten; nog duurt de ſtrijd van goed en kwaad, en dezelfde bron, waarult het kwaad bij onze ſtamouders voortkwam, voedt en onderhoudt hetzelve bij de laatſte nakomelingſchap. Hoogmoed was de oorzaak van 's menſchen val; hoogmoed is de oorzaak van der menſchen voortdurende vernedering, en elk onderzoek naar de verborgene oorzaken van het zedelijk kwaad op de wereld geeft ons eene treffende verklaring der eerſte paradijsgeſchiedenis.

Ik wenſchte aan eene nadere overweging dezer waarheid eenige oogenblikken toe te wijden, en den HOOG-

MOED te beſchouwen als *de grootſte hinderpaal van de ware verlichting en verbetering der menſchen.*

Mijne rede verdeelt zich van zelve in twee deelen: I. De hoogmoed is het voornaamſte beletſel onzer vordering in kennis en wijsheid. II. De hoogmoed is de grootſte hinderpaal onzer deugd en zedelijke verbetering.

De begeerte naar kennis en wijsheid is een dier ſchoone familietrekken van ons geſlacht, welke ten duidelijkſte aanwijzen, dat wij van één herkomst zijn en tot één gezin behooren; en naarmate wij met meer ijver naar kennis en wijsheid trachten, zijn wij edeler, voortreffelijker menſchen. Maar bij dat ſtreven naar wetenſchap is het geenszins onverſchillig, hoe ons hart geſteld zij. Woont ware nederigheid in hetzelve, willen wij wijs worden om onzen heerlijken aanleg te ontwikkelen, om ons te vormen voor onze verhevene beſtemming, dan zijn wij op den weg der *waarheid*, dan zijn wij voor dwaling en vooroordeel beveiligd, dan is verdraagzaamheid onze leus. Maar is overdrevene eigenliefde en trotschheid de drijfveer onzer daden, zoeken wij naar kennis en wijsheid om ons boven anderen te verheffen, boven anderen uit te blinken, om wijzer te zijn dan anderen, dan is de ware wijsheid verre van ons, wij dolen af van den weg der waarheid, en onverdraagzaamheid vervult ons met wrevel tegen allen, wier gevoelens van onze gevoelens verſchillen. — In het ſtreven naar kennis en wijsheid vergeten wij zoo ligt, dat wij menſchen zijn, zwakke zinnelijke wezens, wier eindig verſtand de oneindige natuur niet kan bevatten, wier kennis ſtukwerk is. Dat vergeten onzer zwakheid en geringheid was, en is ook thans nog, zoo vaak de oorzaak eener valſche wijsbegeerte, die ſtelſels ſchept, waar zij waarheid moest zoeken, die vermetel over alles haar beſliſſend vonnis velt, en hare uitſpraken als orakelen verkondigt, welke niemand betwijfelen mag; eene wijsbegeerte, uit trotſche zelfverheffing geboren, door hoogmoed gekoesterd; eene wijsbegeerte, van de ware wijsbegeerte zoo verre verwijderd als dwaling van waarheid, als de leer des ſtelſels

ſels van de leer der natuur. De naam van wijsbegeerte bleef beſtaan; maar de ware wijsbegeerte zelve, de opregte begeerte naar wijsheid, was verre te zoeken. Men vergat, dat de menſchelijke rede hier hare eerſte oefenſchool heeft, waar zij den grondſlag leggen moet harer volgende eindelooze ontwikkeling, en men bouwde ſtelſels op de puinhoopen der waarheid. Het is deze valſche wijsbegeerte, of liever het is die hoogmoed van den menſchelijken geest, achter het masker der wijsbegeerte verholen, die, door alle tijden heen, ware verlichting en wijsheid weerſtreefde. Het is tegen deze, dat mijne rede gerigt is; en waar ik van wijsgeeren ſpreek, ſpreek ik van de aanhangers eener valſche leer, van de ſtichters en verdedigers van trotſche ſtelſels. Ik meende dit te moeten laten voorafgaan, opdat men mij, terwijl ik eene valſche wijsbegeerte beſtrijde, niet van vijandſchap der ware wijsbegeerte verdenke, zonder welke aan geene vordering in kennis en wijsheid, zonder welke aan geene ware verlichting te denken is.

I. De hoogmoed is het voornaamſte beletſel onzer vordering in kennis en wijsheid, — ziet daar het eerſte gedeelte onzer tegenwoordige beſchouwing. Leerzaamheid en geduldige opmerkzaamheid zijn de beminnelijke eigenſchappen van het kind, en alleen door leerzaamheid en geduldige opmerkzaamheid kan het tot kennis en wijsheid komen. Het gevoelt zijne onkunde; het verlangt naar kennis en wetenſchap. Wee het kind, dat zich inbeeldt reeds alles te weten! het is voor de wijsheid verloren. Dat beeld des opmerkzamen en leerzamen kinds is het beeld van den waren wijze; want de mensch is kind op aarde. Zijn aardsch ligchaam is het kleed zijner kindschheid; het kleed, dat hij aflegt in het graf, om als man te verrijzen. De aarde is de ſchool zijner kindschheid, waarop hij als kind zich oefent voor zijne burgerſchap in zijn toekomftig vaderland. Aardſche zinnen en een aardsch verſtand zijn de eerſte leermeesters van zijnen onſterfelijken geest. Hier leert hij het alphabet van de oneindige wetenſchap der natuur, en de letters en teekenen, die

hem eens de ſchoone gedachten des Scheppers zullen verklaren. — „ De mensch kind op aarde; het menſchelijk verſtand een kinderlijk verſtand; de aarde eene oefenſchool; het leven de tijd der kinderlijke oefening voor de wetenſchap der eeuwigheid!" Die leer is te kinderachtig voor den trotſchen wijsgeer. Hij aanbidt de menſchelijke rede als de Godheid, die hem alle de verborgenheden der natuur openbaart; zijne dorre namen en letters vormt hij tot een ſtelſel, dat hij wetenſchap noemt; hij ſluit de oneindige natuur binnen de naauwe grenzen zijner kortzigtigheid, — en dat kinderſpel van zijn aardsch verſtand is, in zijn oog, hemelſche wijsheid. Elke morgenſtond en elke avond predikt den nederigen wijze het beſtaan eener Godheid; maar de avond en de morgen zijn ſprakeloos voor den trotſchen wijsgeer. Afgetrokkene ſluitredenen moeten hem het beſtaan van een' God leeren uitcijferen, en zijne rede alléén is meer dan het duizendſtemmig lied der natuur, dat van God getuigt. Het hart van den nederige aanbidt het beſtuur eener vaderlijke Voorzienigheid, die met teedere bezorgdheid het lot van menſchen en volken regelt; maar voor den trotſchen wijsgeer is de aarde niets meer dan eene woeste kampplaats van menſchelijke hartstogten en menſchelijke belangen, een akelig graf van talooze menſchengeſlachten, die zonder doel worden en zonder doel vergaan; want de God des wijsgeers is te hoog verheven, om zich te bemoeijen met nietige ſtervelingen en met de beuzelingen des menſchelijken levens.

Gevoel en rede, ziet daar de twee bronnen onzer kennis; geloof en aanſchouwen, ziet daar de twee wegen ter waarheid. De nederige erkent en volgt ze beiden, en wat het kortzigtig verſtand niet kan aanſchouwen, dat gelooft hij ootmoedig met een kinderlijk hart. Maar de trotſche wijsgeer verwerpt gevoel en geloof. Hij is te wijs en te groot geworden, om zich over te geven aan een dweepend gevoel des harten; zijne rede is te verlicht, om zich te laten leiden door een duister geloof; hij weet en begrijpt te veel, om zich te laten

blind-

blinddoeken, als een kind, door ijdele magtſpreuken en beſpottelijke vooroordeelen. Wie zijt gij, o ſterveling! die waant alles te doorzien en te begrijpen? Wie zijt gij, die de diepten der natuur gepeild hebt en tot God zijt opgeklommen? Is niet de aarde, die gij bewoont, eene ſtip des heelals, en kent gij wel de buitenſte ſchors dier aarde? Verdwijnt gij niet met uwe woonplaats, als een inſekt op eene zandkorrel, onder het talloos heer der levenden, en de millioenen werelden, die het onmetelijk ruim bevolken? Verklaar mij, o wijsgeer! voor wien alles openbaar is, verklaar mij het raadſel van uw wezen, dien tooverband van geest en ſtof; verklaar mij het wonder uwer wording, het wonder uws levens, het wonder uwer toekomst! Zeg het mij, van waar gij kwaamt en waar gij henen gaat! Noem ze mij, o wijsgeer! de bewoners dier tallooze werelden, die daar wentelen boven uw hoofd! Wijs mij het middelpunt des heelals; ontdek mij de kracht, die het oneindig heer des hemels beſtuurt! Of is dat uw begrip te hoog, uw verſtand te verheven; zeg het mij, waardoor beweegt zich die worm aan uwen voet, hoe wordt die kiem tot eene plant, die loot tot eenen boom, hoe bereidt die veldbloem haar voedſel, hoe ontſproot dat grasſcheutje uit de aarde? Verklaar mij dat alles; of erken, dat gij een kind zijt op aarde, en dat uw aardsch verſtand ſlechts de doode ſchors der dingen ziet, maar geen menſchelijk doorzigt de levende krachten kent, die het verborgen raderſpel der natuur bewegen.

Die belijdenis onzer onkunde is het begin onzer kennis; dat gevoel onzer kortzigtigheid is de bron onzer wijsheid; en, terwijl trotſche eigenwaan alle onderwijs verſmaadt, alle vordering in kennis belet, omdat zij zich inbeeldt reeds alles te weten, ſchaamt het nederig zelfgevoel zich niet, zijne onwetendheid te belijden, en is daardoor juist geſchikt om onderwijs en kennis te ontvangen.

Nederige Socrates! hoe groot zijt gij in ons oog! Terwijl de trotſche wijzen uwer eeuw roemden op hunne al-

les omvattende wetenschap, erkendet gij, geheel vervuld met liefde voor de waarheid, onvermoeid in haar te zoeken, slechts één kennis te bezitten, — die van niets te weten. Edele Socrates! waarom moest ook gij het ondervinden, hoe onverzoenlijk de beleedigde eigenliefde zij van ingebeelde wijzen? Uwe deugd verdiende de burgerkroon, en — werd betaald met een' gifbeker!

Zal ik ze openslaan, de gedenkboeken van menschelijke onverdraagzaamheid; zal ik ze oproepen, die edele weldoeners der menschheid, om, met den wijze van Athene, tot schande der menschheid te getuigen? Daar staan zij voor mij, die grootmoedige martelaars der waarheid! Ten doel aan hoon en verguizing, met kluisters beladen, vielen zij als slagtoffers des vooroordeels en des beleedigden hoogmoeds. — Rampzalige strijd der onverdraagzaamheid en verlichting! Zoo woedt de beleedigde hoogmoed tegen de vrienden der waarheid; zoo veel *kost het*, weldoener en hervormer der menschen te zijn!

Zij zijn voorbij, die tijden des schrikbewinds van vooroordeel en volksmeening; die schandëeuwen der onverdraagzaamheid zijn voorbij. Wij beleven eenen tijd, waarin het vrijstaat te gevoelen, wat men wil, en te zeggen, wat men gevoelt; en met regt verheugen wij ons, zulk een' tijd te beleven. Maar bedriegen we ons zelven niet door den waan, dat er aan onze verdraagzaamheid niets zou ontbreken. Is niet het rijk der waarheid nog verdeeld door stelsels en sekten; beheerscht vooroordeel en hoogmoed niet nog den menschelijken geest? Kennen wij ons vrij van blinde vooringenomenheid met eigene gevoelens en meeningen, vrij van de zucht om over den geest van anderen te heerschen? Was onze *eigene* wijze van denken en gevoelen nooit de bekrompen maatstaf onzer beoordeeling van anderen; was de zegepraal der waarheid alleen ons doel, of was het de triumf van eigene partij of sekte? — Wie, die dit alles zichzelven afvraagt en raadpleegt met zijne ondervinding, wie erkent niet, hoeveel er nog aan ontbreekt, om onzen tijd de eeuw der verdraagzaamheid te noemen?

Waar

Waar toeft gij, gouden eeuw der verdraagzaamheid? O, mogt ſpoedig uw zalige morgenſtond aanbreken over een nederig kinderlijk geſlacht!

II. De hoogmoed is de grootſte hinderpaal onzer deugd en zedelijke verbetering; dit is het, wat wij thans, in de tweede plaats, met elkander zouden overwegen.

Het geſchiedboek der menſchelijke deugd vangt aan met zijne kindschheid. De eerſte ſchool zijner opvoeding is het ouderlijk huis. Kinderlijke gehoorzaamheid is het beginſel zijner zedelijkheid, en zonder gehoorzaamheid beſtaat geene opvoeding. Het ouderlijk gezin is de kleine wereld, waarin de kinderlijke krachten zich oefenen voor den moeijelijken levensſtrijd. De kleine verdrietelijkheden en teleurſtellingen der kindschheid zijn het voorſpel der toekomſtige rampen; kinderlijke tranen zijn de voorboden van volgend lijden, en kinderlijke gehoorzaamheid is de eerſte proeve van menſchelijke deugd.

De mensch is kind op aarde. Zijn leven is een leven der kindschheid. De wereld is zijne kinderlijke woning. God is zijn Vader; gehoorzaamheid aan God, zijn kinderpligt. Wat het kind voor zijne ouders was, is de mensch voor God; wat ouders voor kinderen zijn, is God voor de menſchen. Daarom moet eene langdurige kindschheid ons onze betrekking tot onzen vader en moeder leeren kennen, opdat wij onzen Hemelſchen Vader kennen zouden. Eerbied en gehoorzaamheid aan onze ouders moet ons opleiden tot eerbied en gehoorzaamheid aan God; het ouderlijk onderwijs is de voorbereiding van het onderwijs onzes Hemelſchen Vaders, en de ouderlijke opvoeding is in het plan der Goddelijke opvoeding ingeweven. Deugd gehoorzaamheid aan God; ziet daar den ſchoonen band, dien de Goddelijke Opvoeder des menschdoms tuſſchen Godsdienst en deugd gelegd heeft! Deugd gehoorzaamheid aan God; ziet daar het zedelijk grondbeginſel van den Bijbel, het boek der Goddelijke opvoeding van ons geſlacht! Het eerſte gebod, dat God onzen ſtamouderen gaf, was een gebod van kinderlijke gehoorzaamheid; die deugd was de deugd van

Abraham, den vader der geloovigen, de deugd van eenen Jozef, de grondwet van het verbond met Israël, de korte inhoud van Jezus zedeleer.

Wij allen waren eens kinderen; dat vergeten wij zoo ligt, als wij wijze mannen geworden zijn, en toch wij moesten het nimmer vergeten. Wij waren eens kinderen. Toen was vader en moeder ons alles. Zij hadden ons lief, reeds bij onze geboorte, reeds vóór ons beſtaan; zij hadden ons lief, vóór wij hen konden liefhebben; en toen wij hen konden liefhebben, ook toen nog beminden zij ons vuriger, hartelijker, dan wij hen ooit konden beminnen. Wij bezaten niets; niets, van al hetgeen wij hadden, konden wij het onze heeten; alles, wat wij hadden, hadden wij van vader en moeder gekregen. Met welke teedere bezorgdheid onthielden zij ons het gevaarlijk ſpeeltuig; met welk een' nadruk waarſchuwden zij ons voor het kwaad, dat wij zorgeloos te *gemoet liepen!* Hoe bedroefd waren zij, als zij ons moesten beſtraffen om onzen jeugdigen moedwil en ongehoorzaamheid; hoe verblijd, als zij ons hunne gehoorzame kinderen noemen konden! Misſchien rusten zij reeds in het graf, die ouders, die ons zoo hartelijk lief hadden; misſchien bedroefden wij hen door onze ongehoorzaamheid; misſchien wenschten wij hen aan ons teruggegeven, om hun door verdubbelde liefde vergoeding te ſchenken voor vroegere ondankbaarheid.

Meer nog dan die vader en moeder bemint ons de Vader in den Hemel; en wij zouden dien Vader niet liefhebben; wij zouden Hem bedroeven door onze ongehoorzaamheid; wij zouden zulk een groot kwaad doen, en zondigen tegen God? Ontzettende gedachte! Ja, dat is het krachtig wapen, dat de Hemel den zwakken zoon des ſtofs toereikt, om pal te ſtaan in den zwaren ſtrijd met het kwaad. — Daar lokt de wereld met alle hare ſchatten; maar hij bezwijkt niet, want zijn Vader ziet hem. Daar verheft zich de ſtem van begeerte en hartstogt; hij luistert niet naar hare woorden, want zijn Vader ziet hem. Zijne tranen beſproeijen de aarde, wond

op

op wond bedekt hem; maar hij laat niet af van den ſtrijd, want zijn Vader ziet hem, en zijne tranen zijn bij dien Vader geteld.

Heerlijke gedachte aan God, magtige Beſchermëngel onzer deugd! wien gij bewaakt, is altijd veilig. Gij verzelt hem op de reize des levens; gij wijst hem den weg naar het betere land en naar de vaderlijke woning, en als hij gevaar loopt dien weg te verlaten, dan houdt gij alleen hem ſtaande te midden der verzoeking, en roept hem toe: zoudt gij zulk een groot kwaad doen, en zondigen tegen God? — Kinderlijke gehoorzaamheid en kinderlijke liefde tot God, dat heet menſchelijke deugd in den Hemel. Maar die leer des Hemels is in ſtrijd met de wijsheid der wereld; die hemelſche kinderzin is in ſtrijd met den hoogmoed der menſchen: want wat in den Hemel deugd heet, voert niet altijd dien naam op aarde.

Er is eene deugd der wijsgeeren, en er is eene deugd der Openbaring. De eerſte ſchittert en ſtraalt met verblindenden luister, de laatſte verbergt zich met kinderlijke zedigheid; de eerſte is eene telg der mannelijke rede, de laatſte is een uitvloeiſel van het kinderlijk harte; de eerſte rust op wetenſchappelijke beginſelen, de laatſte op een kinderlijk geloof; de deugd des wijsgeers heet achting voor de zedewet, die der Openbaring heet gehoorzaamheid aan God.

„ Eene deugd, de teelt der rede, wetenſchappelijk, rustende op eerbied voor die innerlijke wet van zedelijkheid, in onzen boezem geſchreven; eene deugd, die den adeldom van den mensch zoo hoog verheft, dat zij hem tot wetgever ſtelt zijner daden, dat moet wel de ware deugd wezen! Hoe veel verhevener is zij, die redelijke deugd, dan die kinderachtige deugd der gehoorzaamheid! Het is toch edeler, den mensch waardiger, vrij en onafhankelijk zichzelven ten heer en wetgever te wezen, dan altijd onderworpen te zijn aan vaderlijk gezag, altijd onder het vaderlijk opzigt te ſtaan, altijd door vaderlijken raad en vaderlijke wijsheid beſtuurd te worden! Het klinkt toch ſchooner, vol gevoel van eigene

waarde en eigene kracht te handelen naar eigene redelijke beginſelen, dan als een kind in blind geloof na te volgen, wat ons door anderen is voorgeſchreven!" — Zoo ſchijnt het; zoo zegt het onze eigenliefde. Maar begeef u, o wijsgeer! vervuld met dat verheven beeld van menſchelijke grootheid, begeef u in het midden der menſchen. Ziet hen, als zwakke zonen des ſtofs, geklonken aan een ligchaam, dat zich verheft tegen de inſpraak der rede, met een hart vol dierlijke begeerten en dierlijke lusten, ter prooije aan de duizende verleidingen der wereld; ziet hen met zulke krachten tegen zulke gevaren worſtelen, dobberende op de zee des levens; en ik vraag het u, is dat gevoel van eigene waarde de zekere baak van menſchelijke deugd? Of twijfelt gij nog, geef aan zinnelijke ſtervelingen uwe redelijke deugd tot gids, en beproef het, wat zij vermag! Doch wat noem *ik* haar deugd, die deugd des wijsgeers? *Geene deugd is zij*, maar verborgen hoogmoed, overdreven gevoel van menſchelijke volkomenheid, een bedriegelijk goochelſpel van menſchelijke eigenliefde. Deugd uit eerbied voor de zedewet, wat is zij anders, dan deugd uit eerbied voor zichzelven? Jammerlijk zelfbedrog des menſchelijken hoogmoeds! Gij paait den trotſchen ſterveling met ſchoone klanken, en, terwijl hij meent zijne deugd op eene rots gebouwd te hebben, waggelt zij op eenen zandgrond; de regenplaſſen ſtroomen neder, de ſtormen loeijen, en — het hecht gebouw ſtort in.

Bedriegt u niet door zulk eene ſtreelende zelfverheffing! Onze eigenliefde laat zich zoo ligt bedriegen. Hij is zoet, de ſlaap des eigenwaans; maar de vijand loert aan de deur, en het ontwaken uit dien ſlaap is vreeſelijk.

Het leven is geen dartel ſpel; het is een ſtrijd, een zware, bloedige ſtrijd tegen het kwaad, een ſtrijd tot aan den dood.

Daar ſtaat gij alleen, te midden van duizend vijanden. De wereld ſpreidt alle hare ſchatten voor u ten toon. Genot, rijkdom, eer, alles, wat uwe zinnen en uwe trotschheid ſtreelen kan, biedt zij u aan, zoo gij u aan ha-

haren dienst wilt toewijden. Uwe ontvlamde verbeelding toovert de verleidelijkſte beelden eener ſchoone toekomst voor uw oog. De begeerlijke koopprijs der wereld bekoort u; reeds was uwe hand gereed, zich naar haar uit te ſtrekken. — Nog weifelt gij. — Daar heft gij uw oog op, en ziet de kinderen Gods weenen in de verdrukking, gekromd onder den last des levens, eene prooi des rampſpoeds, van alles verlaten. Lijden is hun deel op aarde. Met wonden bedekt, ſtrijden zij den vreesſelijken kamp. Zij beſproeijen de aarde met hun bloed en hunne tranen, en het ongeluk vervolgt hen tot aan het graf.

Daar hoort gij het gejuich van de zonen der menſchen. Zij leven vrolijk bij zang en ſnarenſpel; lagchende dartelen zij door het leven; hun is de rijkdom en eer en heerſchappij bij de menſchen; de goederen der wereld zijn hun erfdeel; zij zijn de Goden der aarde.

Neen! God in den Hemel bekommert zich niet om 't geen de menſchen op aarde bedrijven! Hij verlaat de zijnen, en bekreunt zich niet aan de boosheid der wereld! Alle menſchelijke deugd is dwaasheid!

Vrij moge men, o wijsgeer! de leer der onſterfelijkheid, de leer der toekomst inroepen, om dat raadſel des tegenwoordigen levens op te losſen; zij is u eene menſchelijke kunstgreep, om de eer van God te redden. Dáár rust de gelukkige booswicht aan de zijde van den vromen lijder in den ſchoot der aarde; hetzelfde gewormte knaagt beider gebeente; de wind ſtrooit beider ſtof ondereen, en ſpeelt en ſpot met hunne asch. Alles zwijgt om het graf, — alles zwijgt. Waar ligt het, dat duister en wondervol land der onſterfelijkheid? Moet dan een donker geloof het raadſel des levens verklaren? Uit het dal der ſchaduwen des doods keert niemand weder, om er ons van te verhalen. Alles zwijgt om het graf. — Neen, neen! de menſchelijke deugd is dwaasheid; want God verlaat de zijnen!

Zwakke zoon der aarde, wat roemt gij op uwe kracht? Zoo gij waant ſterk genoeg te zijn, zoo kent gij uwen vij-

vijand niet. Dat hoogmoedig zelfvertrouwen levert u ſtraks in zijne hand, en als gij denkt van uwe zegepraal zeker te zijn, is reeds uw val beſloten.

De hoogmoed der menſchen, gelijk hij de grootſte hinderpaal is hunner vorming voor het goede, was ook ſteeds, en is nog, de ergſte vijand des Christendoms.

De verachte Nazarener, de zone des timmermans, noemt zich den van God beloofden Meſias, en predikt de leer eener algemeene verloſſing des menschdoms. Armoede en gebrek verzellen hem; hij heeft niet, waarop hij het hoofd zal nederleggen. Hij leert eene wijsheid, den verſtandigen verborgen, den kinderkens geopenbaard. Zijne leerlingen en vrienden kiest hij uit de heffe des volks. Armen en geringen zijn de waardige onderdanen van zijn Koningrijk. Geene diepzinnige wijsheid der rede, maar een kinderlijk geloof vordert hij van de belijders zijner leere. De wijsheid der wereld noemt hij *dwaasheid*; de eenvoudige kinderkens en armen van geeste ſpreekt hij zalig. Schimp en verguizing vervolgen hem, waar hij gaat, en een ſchandelijke ſlavendood aan het kruis is het einde van zijn ellendig verblijf op aarde. Viſſchers en tentenmakers zijn de verkondigers eener leere, die de ganſche wereld heil en vrede zou aanbrengen. En kan het ons dan nog verwonderen, dat die leer den Joden eene ergernis, den Grieken eene dwaasheid was?

Maar ook thans nog beſtaat de ſtrijd tuſſchen den hoogmoed der wereld en de kinderlijk eenvoudige leer des Hemels; want die leer is eene leer van verborgenheden, eene leer voor alle menſchen, eene leer voor zondaren. Vervuld te zijn met het gevoel zijner wijsheid, te gevoelen dat men een redelijk wezen is, en de bekrompenheid zijner rede te moeten belijden, om verborgenheden aan te nemen, welke die rede niet bevatten kan; trotsch te zijn op aardſche wijsheid, en te moeten buigen voor de wijsheid des Hemels; als man te kunnen denken, en als kind te moeten gelooven, — dat is eene zelfverloochening, te zwaar voor de wijzen der aarde! Overtuigd te zijn van zijne meerderheid boven anderen, en armen en

ge-

geringen als zijne broeders te moeten beminnen, tollenaren en zondaren te moeten liefhebben als zichzelven; de ſchande van elke beleediging te gevoelen, en wèl te doen die ons haten, te moeten zegenen die ons vlocken, — dat is een juk, te hard voor de grooten der wereld! Zich te verblijden dat men niet is als zoo vele anderen, en echter den ſchandnaam van zondaar te moeten dragen; zich te verheffen op zijne deugden, en zich te moeten verootmoedigen voor God; eigene verdienſten te kennen, en daarvoor den duurgekochten prijs als onverdiend genadeloon te moeten ontvangen, — dat is eene vernedering, te groot, te onverdragelijk voor den trotſchen eigenwaan van aardſche heiligen! Daarom zijn de nederige kinderen en armen en tollenaren de geloovige belijders van Jezus leer; daarom zijn de trotſche wijzen en rijken en grooten der aarde zoo verre van het Koningrijk der Hemelen.

Ik toonde u in eenige ſchetſen, hoe de hoogmoed der menſchen de grootſte hinderpaal is hunner vordering in kennis en wijsheid, en de ergſte vijand hunner deugd en zedelijkheid. Ik wil u thans nog kortelijk het middel opgeven, hetwelk mij toeſchijnt het meest geſchikt te zijn, om de oorzaak van dat kwaad, zoo wel in ons zelven als in anderen, te beſtrijden. Dat middel is zelfkennis, kennis onzer zwakheid en kortzigtigheid, kennis onzer ſterfelijkheid, kennis onzer beſtemming. Wij zijn menſchen, zwakke, kortzigtige wezens, wier beperkt verſtand de oneindige ſchakel van oorzaken en gevolgen niet kan overzien, noch het grootsch verband der ſchepping bevatten; wezens, onderworpen aan de wetten der zinnelijkheid, wier kennis het kenmerk draagt van het ſtoffelijk ligchaam, dat onze ziel omſluit, wier wijsheid het beginſel is der vorming van onzen onſterfelijken geest, wier deugd de aanvang is onzer zedelijke opvoeding. Wij zijn ſtervelingen, die deze aarde na een kortſtondig verblijf zullen verlaten, wier leven is als eene ſchaduw, die voorbijgaat, wier ondervinding bij luttel jaren geteld wordt, wier kennis de vrucht is van weinige dagen oefe-

ſening, wier wijsheid de overpeinzing is van eene nachtwake, wier deugd de beproeving is van eene ſtonde. Wij zijn kweekelingen voor de eeuwigheid, wier aardſche leven de eerſte aanvang is van een onſterfelijk aanzijn, wier dood de onmerkbare ontwikkeling is eener hoogere, eener onverderfelijke natuur, en de overgang naar eene betere wereld, naar het betere land der aanſchouwing. Dáár, in dat land der aanſchouwing, zullen alle de raadſels worden opgelost, wier oplosſing wij hier te vergeefs zochten. Dáár zullen alle de vraagſtukken worden verklaard, wier verklaring ons hier onmogelijk was. Dáár zal ons geloof kennis, onze kennis wetenſchap, onze wijsbegeerte wijsheid, onze deugd heiligheid zijn.

Zoo zijn leven, dood, onſterfelijkheid ſchakels van éene keten. Zoo is de kennis des levens geknoopt aan de wetenſchap der eeuwigheid. Zoo is aardſche deugd voorbereiding voor hemelſche gelukzaligheid; zoo is aardſche beproeving opvoeding voor het hemelsch huisgezin. Zoo zijn God en de mensch vermaagſchapt; zoo zijn Hemel en aarde verbonden.

Daarom is de mensch kind op aarde, kind in kennis, kind in deugd, omdat hij kweekeling is voor de eeuwigheid. Daarom moet hij als bewoner der aarde gelooven, opdat hij als bewoner des Hemels aanſchouwen zoude.

Ziet, ginds ligt het, dat heerlijke land der aanſchouwing; daar blaauwt zij reeds, de geliefde kust, de kust der eeuwigheid!

Hemelſche kinderzin, daal neder op aarde; leer ons gelooven, gelooven in ootmoed en nederigheid des harten; leer ons kinderen zijn! Want waarachtig is het woord: ZOO GIJ NIET WORDT GELIJK DE KINDEREN, GIJ ZULT IN HET KONINGRIJK DER HEMELEN GEENSZINS INGAAN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Eenige dagen geleden vond ik in het *Magazin für die gesammte Heilkunde* van Dr. RUST het hier volgend stukje, overgenomen uit de *Petersburger vermischten Abhandlungen aus dem Gebiete der Heilkunde*, 1821. Hetzelve bevat voorzeker eene allergewigtigste ontdekking, welke de geheele opmerkzaamheid der Geneeskundigen verdient, en eene belangrijke bijdrage is tot de leer en de behandeling van den Dollehondsbeet. Hoezeer zulks meer onmiddellijk tot het gebied der Geneeskunde behoort, heb ik evenwel geene bedenking gevonden in deszelfs algemeenmaking door middel van uw algemeen geacht Maandwerk. Ik heb de eer, mij met hoogachting te teekenen

UEd. Dienaar

Amsterdam, 22 Oct. 1821. F. VAN DER BREGGEN, CORNZ. *Med. Doct. en Professor.*

BELANGRIJKE BIJDRAGE TOT DE LEER EN DE BEHANDELING DER HONDSDOLHEID.

Toen de Heer MAROCHETTI, Operateur in een Hospitaal te *Moskou*, zich in den jare 1813 in de *Ukraine* bevond, verzocht men hem, op zekeren dag, 15 personen, die door eenen dollen hond gebeten waren, geneeskundige hulp te verleenen. Terwijl hij de noodige beschikkingen maakte, verscheen er eene deputatie van verscheidene grijsaards, hem smeekende, dat hij de behandeling dier ongelukkigen aan zekeren boer zoude overlaten, die reeds gedurende vele jaren bekend stond als bijzonder gelukkig in de genezing der watervrees, en van wiens genezingen MAROCHETTI reeds vroeger veel ter ooren gekomen was. Men stond hun de bede toe, onder voorwaarde echter, 1°. dat de Heer MA-

RO-

ROCHETTI bij alles, wat de boer verrigten mogt, tegenwoordig zijn zoude, en 2°. dat hij, tot volkomene zekerheid, dat de hond waarlijk dol geweest was, éénen uit de 15 kiezen konde, die door de meest aangeprezene middelen behandeld zoude worden, waartoe een zesjarig meisje werd gekozen.

De boer diende nu de 14 hem toevertrouwde voorwerpen een sterk afkookſel toe van de *ſummit. et flores Genistæ luteæ tinctoriæ* (*), (1½ pond dagelijks) en *bezag het tweemaal daags onder de tong, waar zich, naar zijne uitſpraak, kleine knobbeltjes vormen moesten, die het dollehondsgif bevatteden.* Zoodra deze knobbeltjes inderdaad zich vertoond hadden; welke MAROCHETTI zelf zag, werden zij *geopend*, en met eene gloeijende naald *gecauteriſeerd*. De patiënt moest daarop met dit afkookſel van de *Genista* den mond ſpoelen. De uitſlag dezer behandeling was, dat *de 14 perſonen*, van welke *ſlechts* twee, die het laatst gebeten waren, deze knobbeltjes niet bekwamen, *na verloop van zes weken*, gedurende welke zij den bovengenoemden drank gebruikten, *gezond* heengezonden werden. Het kleine meisje echter, dat op de gewone wijze behandeld was geworden, werd op den 7den dag door *hydrophobiſche* toevallen aangetast, en — overleed reeds acht uren na derzelver uitbarſting.

Vijf jaren na dit voorval (1818) had de Heer MAROCHETTI in *Podolië* eene nieuwe gelegenheid, om deze zoo belangrijke ontdekking bevestigd te zien. Men droeg, namelijk, aldaar aan zijne zorg op, de behandeling van 26 perſonen, die door een' dollen hond waren gebeten ge-

(*) De *Brem* (*Spartium ſcoparium*), een heester, ſoms zes tot tien voet hoog opſchietende, en ſtengels hebbende, die de een onder den anderen ſtaan, vijf hoeken hebben, glad en heldergroen, en met kleine knobbels of knopjes, waaruit de bloemen en bladen ontſpruiten, bezet zijn. De plant heeft het voorkomen van een' kleinen ſtruik. Het kruid, de bloemen en het zaad (*herba, flores, ſemen Genistæ*) worden gebruikt. De geheele plant geeft, wanneer zij verbrand is, veel vast loogzout. — V. D. B.

geworden. Deze beſtonden uit 9 mannen, 11 vrouwen en 6 kinderen. Hij liet dadelijk te hunnen gebruike een afkookſel van de *Genista* gereedmaken, en de naauwkeurige beſchouwing der tongen leverde het volgende *reſultaat*: 5 mannen, al de vrouwen en 3 kinderen bekwamen deze zoo belangrijke knobbeltjes; zij, die ſterk gewond waren, reeds op den derden dag; de overigen den 5den, 7den en 9den dag; en éene vrouw, welke ſlechts oppervlakkig aan het been gebeten was, eerst met den 21ſten dag. Ook het overige zevental, bij welke zich deze knobbeltjes niet vertoonden, dronken zes weken lang het afkookſel van de *Genista*, en al de patienten werden herſteld.

Dr. MAROCHETTI gelooft, ten gevolge dezer waarneming, dat het gif, na een kort verblijf in de gebetene wonde, onder de tong, bij de openingen der buisjes van de *glandul. ſubmaxill.*, die aan beide zijden van het tongriempje gevonden worden, op zekeren tijd zich veſtige, en aldaar deze knobbeltjes vorme, waarin men met eene ſonde eene vochtigheid, het *hydrophobisch* gif, zou kunnen voelen. De gewone tijd van derzelver verſchijning moet tusſchen den tweeden, derden en negenden dag na den beet plaats hebben; en wanneer men ze niet in de eerſte 24 uren na derzelver verſchijning opent, dan zal het gif door het ligchaam op nieuws opgenomen worden, en de patient verloren zijn. Daarom wil Dr. MAROCHETTI, dat men zoodanige lijders dadelijk na den beet onder de tong bezigtige, en daarmede gedurende 6 weken voortga; terwijl zij dagelijks 1½ pond van het afkookſel der *Genista* (of 4 maal daags het poeder, tot eene drachma *pro doſi*) gebruiken. Vertoonen zich gedurende dezen tijd de knobbeltjes niet, dan behoeft men voor geene dolheid te vreezen; maar, zoodra zij zich vertoonen, moet men ze met het lancet openen, vervolgens ze *cauteriſeren*, en den patient met het boven opgegeven afkookſel vlijtig den mond laten ſpoelen.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

IV.

Aprils-weêr.

Druk bezig met het overschrijven van het meesterstuk van welsprekendheid, waarmede mijn vriend WAKKER mij verheugd had, en met een zeker welgevallen de nette letters beschouwende, welke ik op het papier had gebragt, stiet ik ongelukkig, met mijn schrijfkistje, de melkkan omver, zoodat de gladgeboende tafel overstroomd werd. Ik beken openhartig, dat ik, dien melkstroom ziende, heviger ontstelde, dan van de hevigste bloedstorting, welke ik ooit bij mijne lijders waarnam: want ik wist, bij ondervinding, wat mijne ooren zouden te lijden hebben! Het duurde ook geen oogenblik, of ik kwam in de gelegenheid, de radheid der tongspieren en de bruisende vaart van den stroom der gedachten in mijne lieve wederhelft te bewonderen. Zoodat ik, na verloop van een half uur, op alle mogelijke wijze overtuigd was, dat ik de grootste lomperd ben, die er staat en gaat, dat ik geene oogen in mijn hoofd en geene handen aan mijn lijf heb, en dat het onbegrijpelijk is, hoe de lompste boer mij zijne kin durfde vertrouwen, veel minder een' tand laten trekken, of eene lating doen.

Ik weêt niet, of mijne vrouw, het hoofdstuk mijner chirurgicale onbekwaamheid doorloopen hebbende, ook tot andere kapittels zoude zijn overgegaan; maar er werd geklopt, en er kwam eene boodschap, om terstond op het kasteel te komen, want dat eene der Freules ongesteld was. Ik heb wel eens gehoord, dat men, door eene bijzondere machinatie, te Amsterdam in een' oogwenk het tooneel verandert. Maar ik geloof niet, dat zij het zoo schielijk kunnen, als toen de tronie van mijn wijf, hare houding en stem. Een woeste najaarsstorm

was

was eensklaps een liefelijke lentemorgen. „Op het kasteel, manlief! waar anders altijd Doctor B. moet komen?" Met deze woorden hielp zij mij den besten rok aantrekken, schuijerde mijn' hoed, reikte mij den stok aan, gaf mij een' hartigen zoen, liet mij uit, en oogde mij nog huizen ver na.

Het had den ganschen dag geregend; maar de lucht was nu opgeklaard, en de zon brak door. Dit trok mijne opmerking; wij waren in April; het weêr is dan wispelturig, en ik kwam er gaandeweg toe, het weêr in de lucht en dat in mijne vrouw te vergelijken. Volkomen heldere dagen, zonder wolken, vond ik niet; slagregens niet zeldzaam; meest echter druilig weêr, waarop men geen staat kan maken. Het is niet anders. De wandelaar moet den natten April voor lief nemen, waarin de landman zich verheugt; en wie weet, waartoe de Aprilheid mijner vrouw mij, mijn huisgezin, mijnen kinderen kan dienstig zijn?

Men verwijt de vrouwen doorgaans, dat zij wat wispelturig vallen. Ik heb wel eens hooren zeggen, dat men dit bij de Dames in de stad *caprices* noemt, en dat dit een leelijk woord is. Ik kan mij niet begrijpen, hoe de Heeren in de stad zoo ongemakkelijk vallen, of, laat ik liever zeggen, zoo dood onnoozel zijn, en niet begrijpen, dat vrouwen — vrouwen zijn. En, inderdaad, wij moeten haar dan ook kwalijk nemen, dat zij een teêr vel hebben, kleine voetjes, eene fijne leest, levendige oogen, enz. Het een is onafscheidbaar van het ander. Hoe is het mogelijk, dat een paar oogen, hetwelk, eer men omziet, alle streken van het kompas doorloopt, de ziel tijd kunnen geven zich te bezinnen? En kunnen wij ons in zulk een fijn ligchaam anders, dan eenen zeer beweegbaren geest voorstellen? Zoo als nu een gevoelig weêrglas door de minste veranderingen in de lucht wordt aangedaan, moet eene vrouwenziel hevig getroffen worden door het minste, dat haar aandoet. Zij is dan ook, als het vocht in den *contrôleur*, aan een bestendig rijzen en dalen onderhevig. Hoe het elders is, weet ik niet; maar bij mij in huis blijft de *contrôleur* zelden lang op *mooi*

weêr ſtaan, meest op *veranderlijk*, ook wel eens *ſtorm*. Maar ik heb in natuurkundige werken gelezen, dat dit in ons lichtgeſtel zoo wezen moet, en dat de Aprilswispelturigheid eigen is aan onzen dampkring. Hiervan overtuigd, ben ik het met mijzelven eens geworden, mij zoo gelaten nat te laten regenen als een perenboom, al hopende, dat de zon met den tijd door zal breken, en het land des te ruimer vruchten geven. Ontmoet ik dan eene regenbui op mijne wandeling, zoo denk ik maar in 't vooruitzigt op het najaar; en zelden mist het, of het gezigt van mijn' volgeladen boomgaard zet mij zoo in vuur, dat het mij eindelijk onzeker voorkomt, of ik nat ben van den regen, dan van mijn zweet.

Ik heb dagelijks gelegenheid, die filozofie te pas te brengen. Zelden kom ik t' huis, of mijne lieve wederhelft maakt mijn gemoed zoo week, als de zwaarſte *flagregen* mijn' hoed. Zoolang nog *onze hangklok niet* één uur heeft geſlagen, zijn het *alleen* donkere wolken; en het gelukt mij ſoms de zon te doen doorbreken, vooral wanneer ik wat geld medebreng, of er om denk, naar de kippen te vragen, en naar het nommer van het laatſte ei. Want mijne lieve vrouw berekent het geluk haars levens naar het getal eijeren, hetwelk hare kippen leggen, en die daarom ook zorgvuldig genommerd worden. Wee de kip, die haar aandeel niet aanbrengt! Zelfs als zij de ſoep op tafel zet, waartoe zij het arme dier veroordeeld heeft, ſomt zij, met een knorrig gezigt, het verdriet op, dat zij er van gehad heeft. Zwaar komt mij elke lepel te ſtaan, en ik kan naauwelijks nalaten elken ochtend te bidden: Heer! bewaar mij voor hoenderſoep! — En hebben ongelukkig de aardappelen goedgevonden gaar te worden eer ik de deur in ben, dan wacht mij nog ſmakelijker maaltijd; ja ik weet ſomtijds niet, wat te verkiezen zij, eene wolkbreuk midden op de hei, of de vloed van klagten en minnelijke woordjes, waaronder ik mijn brood ſlikken moet. Ik doe dan ook, wat ik kan, om ten minſte een klein ſtraaltje af te leiden. Gelukkig voor mij, als er in de buurt brand is geweest, of eene boerenmeid

in

in de kraam is gekomen, opdat ik wat te vertellen hebbe. Mijn hoofd is daardoor altijd opgevuld met dergelijke voorvallen, en met de nommers der eijeren van onze kippen.

Het is mij niet onbewust, dat vele mijner buren mij, om deze en dergelijke redenen, een zeer ongelukkig man rekenen. Gevoelig voor hunne goedheid, doet het mij leed, of liever ben ik zeer blijde, dat zij zich zonder reden over mij bekommeren. De boeren zien het druilig weêr in April gaarne, en laten zich met genoegen druipnat regenen. Zoo gaat het mij ook. In mijn huis is alles helder en op zijne plaats; kelder en keuken zijn welvoorzien; er gaat geen zwavelſtok te loor; en mijne zes kinderen zien er den laatſten dag der weke zoo frisch en ſchoon uit, als in het begin. Dit alles is een gevolg van den rusteloozen bedrijfgeest mijner huisvrouwe. Dit ziende, moet ik tevreden zijn, al veegt dwijl en luiwagen den grond voor mijne voeten weg, zoodat ik als een ekſter het huis moet doorhippen, en offchoon het onophoudelijk malen en drillen mij de weinige oogenblikken, die ik van mijn zwaar beroep uitrust, niet zelden tot eene ware pijnbank maakt. Dan heb ik ten minſte *dit* gewonnen, dat de raagbol of de witkwast mij niet opjaagt, en dat ik mijn boeltje eenige weken op dezelfde plaats mag zien. Want in de twee jaren, die wij in dit huis wonen, is mijne Apotheek reeds vijf malen van plaats veranderd. Ik ben zelfs niet zonder vrees, dat mij eene zesde verhuizing voor de deur ſtaat, en dat Eskulaap en Galenus veroordeeld zullen worden, om in een donker ſtookhokje, bij de keuken, te trekken.

Hoe het zij; ook *dat* zal mij wel zijn. Het zoude toch dwaas en verkeerd wezen, die ongemakken niet te willen lijden, daar zij met zoo veel goeds gepaard gaan. Ik vorder immers ook van mijne patiënten, dat zij de krimpingen zullen dulden, welke mijne purgaties hun veroorzaken. En echter beſtaat het nut, dat dezelve aanbrengen, niet zelden grootendeels in mijne verbeelding; terwijl de ongedurigheid mijner lieve wederhelft mij wezenlijke voordeelen verſchaft.

BERIGT WEGENS EEN' TE WEENEN GEBOREN AAP.

Door JOZEF HELD.

(*Wiener Zeitschrift*, Julij 1821.)

In den nieuwen K. K. Hoftuin nevens den *Burg*, waar ook eenige buitenlandsche gedierten zich bevinden, heeft, in den loop dezes jaars, een Aap een jong ter wereld gebragt. Den vrienden der Natuurkunde zal gewis de mededeeling van eenige bijzonderheden dezer, in *Europa* en in den tammen, huisselijken staat zeldzame, gebeurtenis niet onwelkom zijn.

De moeder, een zoogenaamde *Patasaap*, *Simia Rhesus*, uit *Afrika*, eene kortstaartige Apensoort van de familie der *Hondskopapen* (*Cynocephali*), bevond zich reeds meer dan drie jaren in deze Menagerie, en zal ongeveer vijf jaar oud zijn. Gedurende de zomermaanden werd zij, bij dag, met andere Apen, op den afstand van eenige schreden, doch zóó, dat zij elkander konden nadeeren, in de opene lucht aan een kettingje gehouden. Den voorgaanden zomer had zij enkel vrouwelijke Apen, of mannetjes van zeer verschillende soort, tot geburen. In het begin van Junij des verstreken jaars kreeg zij een eerst sinds kort aangekomen mannetje van de *Simia Sabæa*, (*groene Aap*, volgens LINNÆUS) desgelijks uit *Afrika*, doch eene langstaartige Apensoort, in eene gansch andere familie, die der *Cercopitheci*, te huis behoorende, en in zeker opzigt zich zelfs geslachtmatig van gene onderscheidende, tot gezelschap, dewijl het in ouderdom en grootte haar het naast bij kwam. In de eerste weken schenen zij juist niet zeer te harmoniéren, en plukhaarden dikwijls vrij ernstig met elkander. Weldra, echter, werden zij vertrouwelijker; en na verloop van een paar maanden ontdekte men voor het eerst, dat zij paarden. Toen nu, bij het begin van den herfst, de Apen weêr gescheiden en in hunne hokken gebragt werden, bespeurde men bij dit wijfje eene buitengewone lijvigheid en opzet-

ting

ting der borſten. Deze omſtandigheid deed vermoeden, dat zij dragtig was; en, toen men vervolgens hieraan niet meer konde twijfelen, werd zij in een warmer vertrek, tot 24 gr. *Reaum.* geſtookt, gebragt. Om dezen tijd begon het mannetje te krukken, werd lam in het kruis, eenige dagen later ook aan de beide achterpooten, en ſtierf, na verloop van weinige weken, aan de tering. Het wijfje, daarentegen, bleef zeer gezond; haar eetlust nam gedurende hare dragt bijzonder toe, zoodat zij bijkans het dubbel van haar gewone voedſel bekwam; en bragt zij eindelijk, omtrent zeven maanden na de paring, op den 6 Maart dezes jaars, des nachts, een vrouwelijk jong ter wereld, hetwelk de oppaſſer den 7den 's morgens aan de borst der moeder zuigend vond. De warmtegraad werd thans nog met 3 gr. *Reaum.* verhoogd. Het ligchaam van het jong was, terſtond na de geboorte, buiten de pooten, tuſſchen 6 en 7 duim lang; de ſtaart had nagenoeg de lengte van het lijf, was alzoo betrekkelijk veel langer dan die der moeder, en vertoonde dus al aanſtonds het kenmerk eens baſtaards. Behalve op den ſchedel en rug, was het jong zoo goed als kaal, en had een oudachtig, rimpelig, geheel naakt aangezigt, blaauwzwarte, groote, ronde, zeer heldere oogen, waarmede het vrolijk rondkeek; het achterhoofd was in evenredigheid zeer groot. Op het einde van Maart, dus in de vierde week na de geboorte, werd het jong met de moeder, in eene der opmerkelijkſte en potſierlijkſte houdingen, (het jong, namelijk, door de overeindzittende, bezorgde, en den laſtigen waarnemer dreigend aanziende moeder, met beide de voorpooten zorgvuldig ondersteund, aan de borst gehouden, en aan de eene mam ſpelend zuigende) afgeteekend. De uitdrukking van liefde en teederheid der moeder is daarbij even in het oog loopend als kluchtig. Bijkans eene week lang droeg zij het jong in hare armen aan de borst, tot dat de kleine toereikende krachten had gekregen, om de moeder met de vier pooten van voren te omvatten, zonder in geheele weken haar los te laten, en wel zoo vast, dat deze met haren

geliefden last gerustelijk in haar hok, of liever kooi, konde rondſpringen. Bij het minſte gedruisch, in het vertrek voorvallende, klemde de moeder het jong aan hare borst, en beide gaven dan gedurig een angſtig geſchreeuw van zich. Na verloop van acht weken begon de kleine van tijd tot tijd te beproeven, zich van de moeder los te maken, en werd zelfs door deze op allerlei wijzen in het loopen en klauteren geoefend: zij plaatſte het, namelijk, in den hoek van hare kooi, en reikte het van verre de armen toe, waarnaar de kleine dan trachtte te komen; bij welke poging het dikwijls voorover viel. Veel beter ging het klauteren in zijn werk; hoewel het in den beginne ook door behulp der moeder geſchiedde, daar deze van achteren met de eene hand rug en buik van het jong omvatte, en met de andere het achterdeel voorthielp: weldra, echter, na herhaalde proeven, gelukte het zonder haren bijſtand. Regt grappig en opmerkelijk tevens was het, te zien, hoe de moeder, wanneer het kind haar ongehoorzaam was, hetzelve, nu door ſlagen, dan weder door het bij de haren te trekken, beſtrafte. — Tuſſchen de tien en twaalf weken gebeurde het op zekeren namiddag, nadat het jong ſchier den geheelen voormiddag ſlapend in den ſchoot der moeder had gelegen, en deze gerust en onbezorgd eenen appel at, dat de kleine eensklaps met een' heftigen ſchreeuw opſprong, zich van de moeder losrukte, ſtuiptrekkingen kreeg, mond en oogen vertrok, met de beide achterpooten gedurende eenige minuten geweldig trappelde, en vervolgens krachteloos en als dood, kop en voorpooten hangen latende, nederzeeg. Deze toevallen waren ongetwijfeld het gevolg van het doorbreken der tanden, dewijl inderdaad, weinige dagen daarna, zich drie tanden in het onderſte kakebeen begonnen te vertoonen. Roerend, waarlijk, was het gedrag der moeder, te midden der ſtuiptrekkingen van haar geliefd kind. Angst en bekommering vertoonden zich bij haar in den hoogstmogelijken graad: al de haren over haar ganſche ligchaam rezen te berge, en zij verhief een ontzettend, woedend en te gelijk klagend, angſtgeſchreeuw;

ſchreeuw; den boven vermelden reeds half opgegeten appel nam zij tusſchen de grimmig klapperende tanden, pakte het jong haastig op, klemde het met den eenen arm aan hare linker zijde vast, en ſprong, alles vergetende, als wanhopig in hare kooi rond, tot dat het jong weder bekwam. Deze toevallen herhaalden zich bij hetzelve van tijd tot tijd, doch bij lange na niet meer zoo heftig; en in dezelfde mate werden ook de angſten der moeder, hoezeer nog altijd bekommerd en verlegen, daarbij meer gematigd. — Tot op dit uur zoogt de moeder nog haar jong (dus tot in de vijfde maand); hetzelve begint echter reeds het gewone voedſel der eerſte, dat uit rijst in melk gekookt, geweekt Turksch koren en verſchillende vruchten beſtaat, te eten. Beide bevinden zich, voor het overige, tot heden, 12 Julij, volkomen welvarende.

DE PORTUGESCHE VROUWEN.

Er rustte eene langdurige duisterheid op *Portugal*; de verwijdering van het Hof, en deszelfs verblijf in *Brazilië*, maakte de hoofdſtad minder belangrijk; zij werd dus ook minder dan andere ſteden in het westen van *Europa* bezocht, en nog zeldzamer werd *Portugal* het onderwerp van openlijke mededeelingen.

Deze natie ſchijnt thans uit hare ſluimering te ontwaken; de verſchijnſelen aan haren ſtaatkundigen hemel hebben het oog van *Europa* op dit volk gerigt, en dus zullen deze weinige regels nu misſchien niet geheel onbelangrijk zijn.

Ik heb eens een klein gedeelte van dat land doorgereisd; en eenige mijner oude vrienden, die aldaar langer dan ik vertoefden, hebben mij bovendien zoo veel daarvan medegedeeld, dat mijn geheugen het wagen kan, eene tamelijk getrouwe ſchets van de *Portugeſche* vrouwen te ontwerpen.

Gij moogt u gelukkig achten, mijne Lezeresſen! dat gij niet tot het getal der vrouwen van dat land behoort: de tijdsverveling toch zou u daar alras aangrijpen, en u in diepe zuchten het hevig verlangen naar onze vaderlandſche vrijheid doen uiten.

Nergens, misſchien, leven de vrouwen meer beperkt, dan in *Portugal*. Haar grootſte genot is, om op de hooge ijze-

ren *altanen* (balkons), die voor de hooge venſters op de ſtraat uitſteken, zich ſlaande te vertoonen, of ook wel, uit achteloosheid of luiheid, op den grond te zitten. De hoogte dezer *altanen* is echter zoodanig, dat, hoezeer zij ſomtijds bekoorlijkheden doet vermoeden bij deze ſchoonen des lands, welke zij niet bezitten, zij evenwel te groot is, om met de voorbijgangers in eenig geſprek te treden; zoodat enkel de neusdoek en de taal der oogen deze tusſchenruimte kunnen aanvullen.

Vrouwen op de wandelplaatſen te ontmoeten, is iets zeer zeldzaams; ja zij ſchijnen het gaan bijna verleerd te hebben; onze kunstregteresſen zouden althans haren zwaarmoedigen en deftigen gang niet gunſtig beoordeelen, hoezeer ook hare voeten door de ellendige, ſcherpe en brandend heete ſtraatſteenen mogen gepijnigd worden. Even ontevreden zouden zij met derzelver kleederdragt zijn. Verbeeldt u, mijne Lezeresſen! dat gij in de grootſte hitte, zelfs in de hondsdagen, in een' grooten lakenſchen mantel met een' breeden fluweelen kraag gewikkeld waart, en dat uw *hoofd* met een' doek bedekt was, waarvan de beide tippen of achter over den rug heen hangen, of onder de kin zijn vastgeknoopt, hoe zoudt gij u toch in dat gewaad wel bevinden? Ik denk, gij zoudt zoodanig kleed naauwelijks voor eene ſledevaart in den winter kiezen. — Zoo gij verder onder deze vrouwen zulke denkt te vinden, die door volle roode wangen zich onderſcheiden, bedriegt gij u; alleen het helder wit van hare tint, dat echter, bij den hevigen gloed der luchtſtreek, zelfs bij al hare ingetogenheid, een zeldzaam verſchijnſel is, zou u behagen. Hoe zou ook wel die rozekleur, die door ligchaamsbeweging en vrije lucht alleen op de wangen geteeld wordt, zich op die der arme *Portugeſche* vrouwen hechten, daar de gang naar de kerk de éénige wandeling is, die zij doen? Voor haar beſtaat er geen *Prater* of *Diergaarde*, gelijk te *Weenen*, geene *Linden*, gelijk te *Berlijn*, geene *Boulevards*, gelijk te *Parijs*, en geene *Plantaadje*, gelijk te *Amſterdam*. In de kerk zelve zijn zij omgeven door de vochtige, kloosterachtige lucht der gewelven, die door de menigte der kerkgangers nog meer bedorven wordt; en deze geeft haar eene bleeke kleur, die haar van de jaren der ontluikende jeugd tot die eener deftige matrone beſtendig bijblijft, en die in dit laatſte tijdperk naar het olijfgele trekt.

Doch intusſchen denkt gij, dat de *Portugeſche* vrouwen ha-

hare zeldzame wandelingen dan ten minſte vrij genieten kunnen. Geenszins! Vrouwelijke bedienden volgen haar ſteeds onmiddellijk op den voet; en behoort haar man onder de Ultra-jaloerſche, (verſchoont deze uitdrukking; het woord *Ultra* is thans ook in de mode) zoo wordt dit gezelſchap nog met eene geleideres vermeerderd. Deze ſoort van menſchen kan men aldaar huren, even als in groote ſteden de loonbedienden. — Die wijze van gemeenſchappelijk onderhoud en geſprekken, die bij ons op de thee- en reſpective koffijkransjes plaats heeft, valt daar geheel weg; zij ſchijnen of te arm van geest, of door de heete lucht des lands, en door gebrek aan beweging, te traag geworden te zijn, om in zulke kringen in een levendig geſprek behagen te vinden. Maar wanneer gij, lieve Lezeresſen! eens een echt *Portugeesch* huisgezin, dat aan de oude gebruiken vast verkleefd is, aantroft, en een geheel gezelſchap van Dames, niet op ſtoelen, maar op den vloer in de rondte zaagt zitten, gij zoudt voorzeker van verbazing aan de kamerdeur als vastgenageld ſtaan blijven. En zoo gij misſchien, op den weg naar de eetkamer, of in het naar huis gaan, den arm van eenen Heer naamt, hoezeer zoudt gij dan tegen de *Portugeſche etiquette* zondigen! Wanneer bij ons, na geëindigden maaltijd, eene algemeene vrolijkheid heerscht, vooral wanneer de *Champagne* op het desſert de bedwingende kluisters der ſlijve pligtpleging heeft verbroken, dan wordt gij in *Portugal*, daarentegen, tot eene *ſiesta*, of middagſlaapje, ik mogt bijkans zeggen gedwongen. Gij hoopt dan ten minſte tot een gezelſchapsſpel (iets ongehoords in *Portugal*), tot een ſchertſend geſprek, tot muzijk, of eene algemeene lektuur, uit uw middagſlaapje als tot een nieuw leven weder te ontwaken.... Ach neen! Gij *moet* kaartſpelen. En deze kaarten zelve gelijken noch naar de *Fransche*, noch naar de *Hollandſche*; maar vraagt onze oude Dames, die nog wel eens gaarne *Solo*-ſpelen, daarnaar, zoo zullen zij u zeggen, dat *Matador* van *Portugeſchen* oorſprong is. En als de partij uit is, gaat men naar huis. Zoudt gij, geachte Lezeresſen! in ſpijt van alle oranje- en citroenboomen, nu wel in *Portugal* willen zijn?

NOG IETS OVER DE SPAANSCHE VROUWEN.

De meeste reisbeſchrijvers ſchetſen ons de *Spaanſche* vrouwen als zeer bekoorlijk af. Op de wandelplaatſen, in den ſchouwburg en op de concerten heb ik tot nog toe niet één eenig ſchoon meisje aangetroffen; des avonds, echter, op de ſtraten, wanneer zij, onder het geleide eener zorgvuldige moeder of waakzame *Duenna*, de eene of andere kerk bezoeken, heb ik ſomtijds zeer aardige ontmoet. Edele en rijzige geſtalten, met regelmatige, geestvolle gelaatstrekken en eene zuivere, gezonde tint, zoo als men dezelve in *Duitschland* en *Holland* niet zelden aantreft, zijn mij hier nog nergens voorgekomen; en zelfs aardige geſtalten en ſchoone gezigten zijn hier veel zeldzamer dan ergens elders. De vrouwen zijn hier meestal klein en mager, en de oudere veeltijds met een zeer ontſierend *embonpoint* voorzien; meest alle hebben bleeke, donkerkleurige gezigten, met eenige *Joodſche* trekken, en de bovenlip met wollig haar *bezet*; ſlechts het vurige bruine oog, hetgeen de mannen met een' ſtouten, uitdagenden blik aanziet, is ſchoon. Men roemt ook wel de voeten en handen der *Spaanſche* vrouwen; ik moet echter bekennen, dat ik bij de *Franſche* vrouwen veel meer ſchoongevormde voeten gezien heb, dan bij haar; in tegendeel is mij hier zeer dikwijls een lange, misvormde voet, bij de korte rokken, de open gewerkte kouſen en witte zijden ſchoenen, met welke de Dames zich hier op de wandelplaatſen vertoonen, op de onaangenaamſte wijze in het oog gevallen. Gelijk de *Spaanſche* vrouwen door het landsklimaat vroegtijdig rijp en volwaſſen zijn, zoo zijn, om dezelfde reden, hare bekoorlijkheden ook vroegtijdig verwelkt; en FISCHER heeft gelijk met te zeggen, „dat eene *Spaanſche* vrouw van „veertig jaren wel ééns zoo oud ſchijnt te zijn, en dat hare „geheele houding reeds eene oververzadiging en eenen ſnel „naderenden ouderdom aanwijst."

DE INDIAANSCHE FAKIR OF HEILIG, PURRUM SOATUNTRE GENAAMD.

De hier bedoelde man leefde in 1792 te *Benares* van een klein jaargeld, 't welk hij van de Regering trok. Om een Hei-

Heilig te worden, liet hij voor zich eene soort van bedstede maken, voorzien van lange spijkers, waarvan de punten verre uitstaken; op welke hij zich dan weltevreden nederleide. Zijn eigenlijke naam was PERRA SAMUD; hij veranderde dien echter in PURRUM SOATUNTRE, als beteekenende eenen man, die over zichzelven weet te heerschen. De *Engelsche* Zendeling DUNCAN vond hem op deze legerstede; terwijl hij denzelven zijne geschiedenis verhaalde, waaruit het volgende ontleend is.

Hij werd op reis geboren, toen zijne ouders van hunne bedevaart naar het feest van *Juggernaut* terugkeerden. Nog geen tien jaren oud, wijdde hij zich reeds aan godsdienstige overdenking en eene heilige zelfkwelling toe; door geheel naakt op dorenstruiken te slapen. Nadat hij zich tien jaren aldus geoefend had, begeerden zijne bloedverwanten, dat hij in het huwelijk zou treden. Hiertoe echter niet genegen, ontweek hij hun verder aanzoek, door zich op reis te begeven. Hij kwam tot diep in *Thibet*, en verrigtte in elken tempel zijnen godsdienst. Vandaar ging hij te voet tot *Caschemire*, en vanhier tot aan de *Kaspische* Zee: „ Op zekere „ plaats op deze reize sloot ik mij," zegt hij, „ in een hol „ op, en deed de gelofte van aldaar twaalf jaren lang boete „ te doen. Wormen nestelden en teelden in mijn ligchaam „ voort, waarvan nog de sporen aanwezig zijn. Toen de *Raja* „ (de Koning), na verloop van een jaar, mijne kluis opende, „ werd ik daarover zoo gramstorig, dat ik hem verklaarde, „ dat hij voor mij een bed met spijkers moest doen vervaardigen, wanneer hij door mij niet wilde gevloekt zijn. De „ *Raja* liet dan ook werkelijk voor mij dit *Serfedscha* gereedmaken, op 't welk ik mij thans bevind."

De *Raja* had evenwel medelijden met den ellendigen zelfpijniger, en opende, na verloop van nog een jaar, op nieuw deszelfs kluis, ten einde hem te smeeken, deze onmenschelijke wreedheid tegen zichzelven toch te laten varen. Hij werd echter van den Heilig, met eene dweepzieke woestheid, aldus toegegraauwd: „ Vermetele stoorder mijner ver„ dienstelijke werken! moet dan op u de geheele zwaarte „ van mijnen vloek rusten? Onder één voorwaarde slechts „ kunt gij u daaraan onttrekken; dat gij, namelijk, mijn be„ sluit op nog sterkere beproevingen stelt, en mij daardoor „ gelegenheid geeft van nog grootere verdiensten te verwer„ ven. Maak nog scherpere stekels aan mijn bed, opdat ik u

„ too-

„ toone, hoeverre ik boven gewone ſtervelingen verheven „ ben!"

Van dat tijdſtip af werd dit marteltuig voor dien ellendigen eene zegekar. Hij liet zich op hetzelve overal ronddragen, en deed aldus zelfs groote reizen door het geheele ſchiereiland van *Indië* tot aan den tempel van *Juggernaut*, vandaar naar *Ceylon* en tot naar *Suratte*. Nadat hij vandaar ter zee naar *Muskat* was gereisd, en te *Suratte* wedergekeerd, bragt hij te dezer plaatſe twee jaren, op zijn *Serſedſcha* liggende, door.

„ Het is thans reeds ſedert vijfendertig jaren," zeide de *Fakir*, „ dat ik de *Tupiſya* (de godsdienſtige pijniging) op „ deze legerſtede volbreng. Ik heb op dezelve alle heilige „ plaatſen in *Azië* bezocht, en zal voortaan te *Benares* blijven. Drie *Yugs* (tijdkringen der heilige verdienſtelijkheid) „ zijn reeds voorbij, en wij leven thans in den vierden, in „ welken de *Raja's* (de Koningen) zelve ons moeten dienen. „ Geef dus ook gij mij iets tot mijn onderhoud, opdat ik u „ zegene!"

De Heer DUNCAN deed daarop den armen *Fakir* eene vraag, welke deze zekerlijk niet verwacht had. Hij deed denzelven, namelijk, opmerken, dat bij de achttien ſoorten van zelfpijniging, welke de heilige boeken der *Hindous* aan de ingewijden voorſchrijven, de door hem gekozene geheel niet aan te treffen was; beſloot daaruit, dat eene zeer groote misdaad door den *Fakir* moest begaan zijn, daar hij zelf het noodig oordeelde, zulk eene onmenſchelijke pijniging ter voldoening voor zijne zonden te ondergaan; en vroeg derhalve, welke misdaad hij dan toch wel begaan had. Het antwoord hierop was even trotsch als dweepachtig: „ In den eerſten „ tijdkring volbragt een enkele Heilig deze reiniging. In den „ tweeden deed RAWONO dezelve 10,000 jaren lang. In „ den derden heeft BIKMA hetzelfde gedaan; en in den vierden volbreng ik haar reeds ſedert vijfendertig jaren. Gij „ wilt, dat ik voor eenig misdrijf boete. Zoo dit waar zij, „ moge mij WESWEISCHUNA op het oogenblik met meelaatschheid ſtraffen!"

Dat ſtekelbed zelf was echter dezen ellendigen beul van zichzelven nog niet genoeg! „ Op dezen zetel," zeide hij, „ heb ik gedurende den winter vier maanden lang *Dſchelſedſcha* gemaakt." Hij had, namelijk, om het verdienſtelijke van zijne daad nog te verhoogen, een' grooten pot met wa-

ter

ter boven zijn hoofd doen plaatsen, en uit denzelven het ijskoude water nacht en dag op zijne kruin laten nederdruppelen. Ja, hij ging nog verder, en liet in den zomer, bij eene brandende zonnehitte, groote blokken hout rondom zich heen ontsteken en verbranden, terwijl hij op zijn stekelbed uitgestrekt lag.

Edel, heilig Christendom! wat zijn wij niet aan u verschuldigd!

DIPLOMA EENER PERZISCHE RIDDERORDE.

Men mag het te regt als iets zeldzaams aanzien, dat een *Europeesch* Geleerde, de Heer JOZEF VAN HAMMER, met eene *Perzische* Ridderorde is beschonken; wij deelen, om die reden, het Diploma, dat gemelde Heer daarvan ontvangen heeft, mede, zoo als hetzelve, woordelijk uit het *Perzisch* vertaald, luidt:

In den naam van God, den Allerhoogsten! (*Op het zegel van den Schah stond:* Eer zij Gode!) Het zegel des Koningrijks vond, door de Goddelijke almagt, bestendigheid in de hand des tegenwoordigen Schahs, FETH ALI.

Het Rijk behoort aan God, den Almagtigen, die onzeggelijk is in zijn gebod!

Hoogachtbare, hoogaanzienlijke, welbespraakte en der welsprekendheid kundige, scherpzinnige en verstandige Tolk der talen van het goede Christenvolk, dat aan Jezus gelooft; Raad van het hooge Keizerlijke Duitsche Hof; Man van goedversnedene pen en sierlijk schrift, van vaardige vingeren en gladde tong; Pilaar onder de voortreffelijksten en geleerdsten; Lelie van tien talen; JOZEF HAMMER!

Voor de genadige oogen van het Keizerlijk verstand, hetwelk de zon doordringt, is ontrold geworden de gordijn eener waarachtige bekendmaking, door middel van den uitstekenden lof en de vurige verklaring, die, aangaande den genoemden hoogachtbaren Tolk, tot ons gekomen is, door den geëerden, gelukkigen, dapperen, edelen, uitverkorenen, den grooten Vorst MIRZA ABULHASSAN CHAN, den Grootboodschapper van het hooge Keizerlijke Hof. Toen hij voor onze, met sterrenglans schitterende, vergadering zich vertoonde, heeft hij zijn wilverborgend voornemen geopenbaard,

in

in eene uitſpraak, die gelijk de zon blinkt, en ons eenige regels uit de overzetting der *Vermaningen van den Romeinſchen Keizer* MARCUS ANTONINUS voorgelezen, en ons door deze weinige regels van de overige gedeelten zoodanig denkbeeld gegeven, als de kleinſte drup ons geven kan van de geheele zee, en eene enkele parel van het geheele ſnoer. Onze Keizerlijke geest heeft zich door beſchouwingen verdiept in deze zee van deugden en goede eigenſchappen, en in dit ſnoer van leefregelen, gevolgd door die groote zielen, die, door de kracht der Goddelijke hulpe, het tot zulk eene hoogte hebben gebragt. De tegenwoordige onderneming van dien hoogaanzienlijken man, waardoor hij deze vertaling begonnen en ingerigt heeft, is ons bijzonder aangenaam en welbehagelijk geweest; en het tegenwoordige, geluk en eere aanbrengende, Diploma is, in aller ijl, tot zoolange uitgevaardigd geworden, tot dat de volkomene Keizerlijke gunſt volgen zal. Als deze zal aangekomen zijn, dan mag de hoogaanzienlijke en hoogſtkundige man alle moeite doen, om eene zuivere vertaling van het voornoemde boek te vervaardigen, en een volledig en naauwkeurig afſchrift van hetzelve in onze gelukkige tegenwoordigheid doen komen, waarover zich onze geest zeer zal verheugen.

Voorwaar! de Hoogaanzienlijke heeft zich de ſchitterende genade van de *Orde der Zon* waardig gemaakt, en is door de begunſtiging van den hoogverlichten Keizerlijken geest onder zijns gelijken op eene roemvolle wijze onderſcheiden geworden.

Het tegenwoordige Diploma zal op de gewone wijze geëerbiedigd en als regtskrachtig aangezien worden.

Gegeven in de zetelplaats van het Kalifaat te *Tehran*, op den eerſten van *Rebjul-ewwel* 1235 (den 7 December 1820.)

Op den rug van dit hoogdravend Diploma ſtaat eene menigte van zegels en onderteekeningen der voornaamſte ambtenaren des Rijks.

VERBAZENDE SPOED DER ENGELSCHE DRUKPERS.

Op den 30 April dezes jaars zag bij de Boekhandelaars LONGMAN EN COMP., te *Londen*, het reisverhaal van den Scheepschirurgijn FISCHER naar de Noordpoollanden het

het licht. Nauwelijks was zulks geschied, of de Schrijver ontving door den Telegraaf het bevel, om voor de Admiraliteit te verschijnen; dewijl hij, zoo het scheen, de wet overtreden had, die bij alle Expeditiën van Gouvernementswege plaats vindt: dat, namelijk, ieder, die bij dezelve in dienst gesteld is, zijn journaal en waarnemingen op zekeren bepaalden graad van breedte moet afleveren, en van dezelve niet eerder eenig gebruik mag maken, voordat de Regering daaruit genomen heeft, wat zij mogt noodig oordeelen bekend te maken. Eerst daarna ontvangt de eigenaar zijne papieren terug, en kan naar willekeur met dezelve handelen. Zoo leverde dan ook FISCHER, als Officier en man van eer, volgens zijnen pligt, het journaal zijner reis, op den 29 October des voorleden jaars, aan Kapitein PARRY over, en ontving hetzelve op Zaturdag, den 21 April dezes jaars, weder terug. Hij gaf het dien zelfden dag, des middags ten 4 ure, in handen van de Heeren LONGMAN EN COMP.; en niettegenstaande, in de daarop volgende week, de Paaschdagen invielen, op welke men te *Londen* niet ligt eenigen arbeid gedaan krijgt, had gezegde Boekverkooper zijne maatregelen zoo wel genomen, dat het werk, bestaande uit een vrij dik deel in octavo, met kaarten en houtsneeplaten, reeds op Maandag den 30 April kon afgeleverd worden! Lieden, die zeer wel weten, welken verbazenden spoed men door verdeeling des werks met de drukpers maken kan, en die men bij de dagbladen dagelijks bespeurt, hielden deze snelheid nogtans voor onmogelijk. Hiervoor hielden het ook de Lords der Admiraliteit, en dus FISCHER, hoezeer ten onregte, verdacht, dat hij eene kopij van zijn werk had teruggehouden, of op eenige andere wijze tegen zijnen pligt in dezen had gehandeld. De edele Lords werden echter door de antwoorden van FISCHER volkomen van zijne onschuld overtuigd; bijzonderlijk liet Mr. CROKER hem op eene zoo roemrijke wijze regt wedervaren, dat daardoor zijn karakter op het voordeeligst uitkwam.

DUITSCHE TROUW IN REISBERIGTEN.

(Fragment, ontleend uit de *Abendzeitung* van 11 Sept. 1821.)

De, uit geheel *Duitschland* verbannene, gepoederde ronde of krulpruiken vinden nog heden, behalve in *Engeland*, eene ge-

lukkige schuilplaats te *Hamburg* en te *Amsterdam*. In laatstgemelde stad treft men ze nog zeer veelvuldig aan, en elk derzelve heeft zoo veel meer krullen, als — *de man, die ze draagt, rijker is.*

De rijke koopman te *Amsterdam* heeft niet zelden in zijn beste vertrek kisten met Japansch porselein, die veelligt reeds van grootvaders tijd aangekocht en *nog nooit geopend zijn.* Hij vergenoegt zich met te weten, dat het dure, zeldzame dingen zijn.

In *Holland* vindt men dikwijls de vrouwen en dochters *op de kantoren*, en *zij arbeiden daar, met rekenen en schrijven, even vlijtig als elke kantoorbediende.*

VOLHARDING.

Koning ROBERT BRUCE, de Hersteller der *Schotsche* Monarchij, sliep eens, bij het *recognosceren* van het tegenover hem staande vijandelijke leger, in eene schuur, welke eenen hem toegedanen landman toebehoorde. Toen hij, des morgens vroeg, het hoofd van zijn strooleger ophief, ontdekte hij eene spin, bij een' balk van het dak opklimmende. Het insekt stortte naar beneden; doch nam oogenblikkelijk eene nieuwe proeve, om naar boven te komen. Dit trok de opmerkzaamheid van den Held tot zich, die nu met spijt waarnam, hoe de spin ten tweeden male van dezelfde hoogte nederviel. Ook de derde proef was vruchteloos. En zoo zag de Vorst het insekt twaalf keeren te vergeefs hetzelfde herhalen, tot dat eindelijk de dertiende onvermoeide poging gelukte; de spin bereikte den top des balks, en de Koning, van zijne legerstede opspringende, riep uit: „Dit verachtelijk insekt heeft mij *volharding* geleerd; ik wil zijn voorbeeld volgen! Heeft de overmagt mijner vijanden ook mij niet twaalf malen verslagen? Welligt berust de onafhankelijkheid van mijn Vaderland op nog één enkel gevecht!" En, weinige dagen daarna, werd dit voorgevoel, door de voor *Schotland* zoo glorierijke uitkomst van den slag van *Bannockburn*, bevestigd.

ANEKDOTEN VAN KUNSTENAARS.

Rembrand's dienstmaagd babbelde gaarne met andere dienst-

dienstmeisjes een' geruimen tijd aan het venster. Hij schilderde haar, en plaatste haar beeld aldaar. De voorbijgaande waterdraagsters spraken haar vriendelijk toe, en werden boos, dat die bekende babbelaarster voor ditmaal tot geen wederwoord te bewegen was.

REMBRAND verwijderde zich onverwacht uit *Amsterdam*, en deed, na eenig tijdsverloop, door zijne huisvrouw het gerucht van zijnen dood verbreiden. Alles stroomde naar de treurende weduwe heen, en de koopers boden tegen elkander op, om nog één schilderij, nog één teekening, nog één schets van REMBRAND's meesterhand magtig te worden. Zijn voorraad werd onbegrijpelijk duur betaald. Na verloop van eenige maanden verrees hij weder, en zijne kunstgreep wekte een algemeen gelach.

De schilder DAVID BEEK, van *Delft*, geboren in 1621, stierf. Zijne leerlingen troostten zich aan zijn sterfbedde met — brandewijn. „Onze goede meester beminde ook het edel „ Bachusnat!" riep een hunner, half beschonken: „ hem „ komt een glas toe op de groote reis." Hij ligtte het hoofd des dooden op, en goot hem het vocht in. De reuk en de kracht des dranks riep den schijndooden in het leven terug; hij sloeg de oogen op, rigtte zich overeinde, en begon eindelijk te spreken. Hij herstelde volkomen, en bleef zijn ganschen overige leven dezen zeldzamen geneesheer dankbaar.

H. P. SLINGELANDT, van *Leiden*, geboren in 1640, talmde zoo lang met de voltooijing van het portret eener schoone, rijke weduwe, dat zij hem deswege haar ongenoegen betuigde. „ Om u te beminnen, had ik zoo veel tijds „ niet noodig," antwoordde de beschaafde kunstenaar; „ maar „ ik ontdek zoo vele betooverende bekoorlijkheden, dat ik „ maar al te gaarne het penseel nederlegge, om mij in de „ beschouwing derzelve te verlustigen. Ik bemin u hopeloos. „ Om u langer te zien, maal ik langzaam. Welk een zegen, „ wanneer het mij mogt gelukken, in uwe hemelsche blikken „ wederliefde te lezen!" — „ Geene vleijerijen!" hernam de Dame, zag den schoonen schilder vriendelijker aan, en zweeg, tot dat haar portret voltooid was. „ Één vraag, „ Mijnheer!" zoo sprak zij thans met eene ontroerde stem: „ Zoudt gij het oorspronkelijke willen aannemen, als beloo„ ning voor de kopij?"... Het antwoord laat zich gereedelijk denken. — Zij huwden weldra, en leefden bestendig in

de zoetste eenstemmigheid. Een benijdbaar, maar verdienden waardig lot!

ARLAUD, geboren in 1668, ontving, wegens zijne schilderstukken, grooten lof van LODEWIJK XIV. Een hoveling zeide hem: „Gij moogt u wel verheffen op den lof „van zoo doorluchtig een Monarch!" — „De Koning," hernam de openhartige kunstenaar, „doet mij veel eere; „maar hij vergeve het mij, dat ik van meening ben, dat de „Akademie der Schilderkunst eene nog bevoegder oordeelaresse is."

COCQUART schreef onder het afbeeldsel van PYTHAGORAS: „Daarom slechts zwijgt uw beeld, wijl gij, PYTHAGORAS, zweegt."

DE

GRIEKEN.

Zoo zien wij, van den krijg verlost,
Europ met nieuwen luister pralen,
De welvaart lagchend nederdalen,
En de aarde in bloemgewaad gedost:
Het bloedig zwaard ligt weggesmeten;
De ploeg drijft rustig door de voor;
De bange weemoed is vergeten,
En vreugde galmt door 't vredekoor.
Maar hoe, van waar die kreet, zoo treurig,
Van uit het morgenbarend oost?
De dagbodinne rijst wankleurig;
De zon omsluijert zich en bloost.
Van waar dat schreijen, zoo ontzettend,
Als rees het uit een diepe kolk;
Zoo zielverscheurend, hartverplettend,
Als ware 't van geheel een volk?
Ligt zijn het van die breidelloozen,
Die, vreemd aan de inspraak van het regt,
Geweld voor onderwerping kozen,
Wier lot geregte wraak beslecht.
Ligt is 't eene onbedwingbre bende,
Aan zeden en beschaving vremd,
Zich nederstortende in ellende,
Daar niets hun woestaardij betemt.

Ligt

Ligt zijn het wreevele barbaren,
Verhit op euvel, moord en roof,
Die Christus in zijn kruisschild varen,
En offer vallen aan 't geloof.
o Neen, verbaas u vrij, Europe!
Het volk, dat dus om redding schreit,
En, in zijn' nood schier buiten hope,
De handen naar den hemel spreidt;
't Is 't volk, waaraan ge ontelbre gunsten,
Der wetenschappen vriendlijk licht,
Den hemelgloed der schoone kunsten,
Waaraan gij alles zijt verpligt.
Toen Rome op 's werelds troon kwam treden,
En alles knielde voor haar magt,
Toen heeft dat volk, door zijne zeden,
Der Roomren wolvenaard verzacht;
Toen heeft dat volk zijn geestbeschaving
Op Romes ruwen stam geënt,
En 't pijnlijk dwangjuk van verslaving
Werd minder zwaar, of afgewend.
Zoo mogt dat Rome leven kweeken,
Tot in Europa's diepste noord;
En, als voorheen in milder streken,
Werd daar nu Orpheus lier gehoord.
De machtelijke wouden doken
Voor heuvels, rijk in veldgewas,
Uit distels zag men graan ontloken;
En steden rezen uit moeras.
Men koos voor oorlogstuig het kouter;
En eerbre handelwinst voor buit.
Geen menschenbloed droop meer van 't outer;
Maar 't kroonde zich met bloem en kruid.
Zoo rees Europa uit haar duister;
Veredeld en verhoogd van zin,
En prijkt in gadeloozen luister,
En heerscht als 's werelds koningin.
Maar, wilt ge, Euroop, uw weelge ranken
Aan hooger invloed zijn verpligt;
Uw' wasdom en veredling danken
Aan Jezus nieuw ontstoken licht;
Met welke trekken is beschreven
Het godlijk vrede- en liefdewoord?

Hoe kwam tot u dat woord van leven?
In welk een taal, uit welk een oord?
't Was van den bodem der Hellenen,
Dat u ten deel viel zoo veel schat:
Uwe eerekroon vol kostbre steenen,
En menig evangelieblad.
En thans zien wij die zalige oorden,
Weleer verblijven van geluk,
Onteisterd door afschuwbaar moorden,
Verpletterd door den wreedsten druk!
't Gezonken kroost der eedle vaders
Rees, als een feniks uit zijne asch.
Het Grieksche bloed klom weer in de aders:
't Gevoelde, wat het eenmaal was.
't Hernam, na eeuwen van onteering,
Op oorsprong en op regten fier,
De wapnen tegen overheering,
En Constantinus kruisbanier;
En 't wederstaat den vloek der aarde,
Het roofgespuis der woestenij,
Vervreemd van menschelijke waarde,
Geboren voor de slavernij;
En 't worstelt, al te zwak in krachten,
En zonder uitkomst, tegen hoop,
Met immer groeijende overmagten,
In 't aanzien van geheel Europ.
En 't Christendom krimpt zijne stralen
Voor Mekka's droefgekleurde maan,
En moet het hoofd naar onder halen....
Europa schouwt het werkloos aan.
En hoe de roepstem des gewetens
Hier hulp en steun en trouw gebiedt,
En 't breken van de slaafsche ketens;
Europa, neen, gehoorzaamt niet!
Doch, zou die roepstem zijn verloren,
Als zij de ziel diens Keizers treft,
Die de insprak van zijn hart durft hooren,
En zich op kracht en deugd verheft?
Neen, groot Monarch! 't is u verbleven,
Het is uw naam, uw glorie waard,
Door Griekenlands gewenscht herleven,
Een' glans te spreiden over de aard'.

Reeds

Reeds zaagt gij uwe deugd beloonen,
Bewonderd door geheel Euroop:
Thans kunt gij luistervol bekroonen
Uw' glorierijken levensloop.
Te groot voor kleene staatkunstlisten,
En voor laaghartig winstbejag,
Hoort gij den pligt van mensch en Christen;
Voor staatsbelangen van den dag.
Gij ducht niet, dat uw zetel wankelt,
Wen volksvereedling woelen schiet,
En vrijheid in den boezem sprankelt:
Uw zetel staat zoo wankel niet.
Gij weet, geen rijkstroon wordt bewogen,
Dien een Aurelius beslaat,
Al voelt een volk zijn' prijs verhoogen,
Al klimt het tot een' vrijen staat.
Gij weet, der volken lotbestemming
Loopt, als de hemel, in zijn' kring,
En kent geen stilstand, kent geen stremming!
't Streeft alles naar veredeling:
Laat blinde staatzucht dan vrij schetteren
Van 't geen zij roekloos *oproer* heet,
Verdilstren, huichlen en verketteren,
En doemen, wat zij kent noch weet:
Maar gij, ontrol gij uw banieren,
En plant haar aan den Hellespont,
Geen schooner krans, dan eerlaurieren,
Geplukt van Hella's achtbren grond.
O, Mogt het u zijn redder heeten,
Zijn redder, eer het is te spa!
Zoo zal 't, voor u, den held vergeten
Van Isfus en van Arbela,
En de aarde zal, met welbehagen,
Door u, een' nieuwen morgengloor
Van geestvlugt heerlijk op zien dagen,
Zien lichten alle de eeuwen door.

October, 1821. J. J.

BIJ HET PLEGTIG HERDENKEN VAN ONZEN AKADEMIETIJD. (*)

Iõ vivat! Iõ vivat!
Zóo juicht Minerva's koor!
En wij — we zingen *Iõ!* na,
En *vivat Academia!*
Iõ vivat! Iõ vivat!
We vieren 't feest der jeugd!
U, heerlijke ſtudententijd,
U zijn onze offers toegewijd,
Iõ vivat! Iõ vivat!
In 't plegtig uur der vreugd.

Iõ vivat! Iõ vivat!
Herdenken wij den tijd,
Toen, door een heilig ſnoer geboeid,
De ziel vóor 't ſchoone werd ontgloeid;
Iõ vivat! Iõ vivat!
Voor de eer, die *Pallas* biedt;
Toen 't leven, als een lentedag,
Ten middag rees, en vóór ons lag,
Iõ vivat! Iõ vivat!
Een onbewolkt verſchiet.

Iõ vivat! Iõ vivat!
Ja, onvergeetb're tijd!
We brengen, op dit broedermaal,
Aan u de ſchuimende bokaal!
Iõ vivat! Iõ vivat!
Elk vull' den kelk ter deeg!
En vatt' hem met een vaste hand,
En drink' hem, op ſtudententrant,
Iõ vivat! Iõ vivat!
Ad fundum usque leêg!

Iõ

(*) Eenige vrienden, die, nu omſtreeks vijf-en-twintig jaren geleden, aan de Akademie te Groningen met elkander geſtudeerd en gezellenjaren omgang gehad hebben, (waaronder ook de maker van dit lied) herdenken dien gelukkigen tijd der jeugd door een eenvoudig feest, hetwelk jaarlijks, op den dag der verwiſſeling van het Rektoraat der Akademie, gevierd wordt. Een vrolijk *Iõ* wordt dan aangeheven, en daartoe zijn deze dichtregelen beſtemd, welke, op verzoek der aanweezenden, bijzonder voor onze verwijderde en verſpreide Akademiekennisſen, hier eene plaats vinden.

Iõ vivat! Iõ vivat!
Al rijst voor ons niet meer
De gouden eeuw der ſchoonſte jeugd,
Nog bloeit en geurt de bloem der vreugd;
Iõ vivat! Iõ vivat!
In najaars zonneſchijn:
En wie ook bevend dronk of zong,
't Regtſchapen hart blijft altijd jong,
Iõ vivat! Iõ vivat!
Bij vriendſchap, zang en wijn.

Iõ vivat! Iõ vivat!
Hoe ſnel de jaren vliên,
Nog zwelt de borst van heil'gen gloed,
Nog ſmaakt de kus der liefde ons zoet;
Iõ vivat! Iõ vivat!
Al grijst ons reeds het haar,
Nog rolt de zang de reijen rond,
Nog drinken we ons het hart gezond,
Iõ vivat! Iõ vivat!
Gelijk vóór twintig jaar.

Iõ vivat! Iõ vivat!
Dees toast zij u gebragt;
Die van dit feest verwijderd zijt,
Doch eens met ons waart ingewijd,
Iõ vivat! Iõ vivat!
In Pallas heiligdom!
Zoo gij dit lied der vriendſchap leest,
o, Brengt dan, op een volgend feest,
Iõ vivat! Iõ vivat!
Aan ons den toast weêrom!

Iõ vivat! Iõ vivat!
Neên! thans geen *Iõ* meer!
U, reeds naar 't ſchimmenrijk gegaan,
U, broeders, vloeije een ſtille traan!
En zwijgend ga, en zwijgend ga
De volle beker rond!
Maar dat voor Hem, die 't al gebiedt,
Wiens gunst ons hier nog jub'len liet,
Het Hallel klink'! het Hallel klink'!
In deez' gewijden ſtond.

Ja, Hallel Hem! Ja, Hallel Hem!
o, Dat het lang nog duur'!
Zoo lang de borst van liefde gloeit,
Zoo lang het sap der druiven vloeit,
En ons de wijn als nektar smaakt,
Zoo lang ook duurt de vreugd!
En.... volgen we onze broed'ren na,
De leus blijve: *amicitia!*
En 't heilig doel, en 't heilig doel:
Regtschapenheid en deugd!

October, 1821. SPANDAW.

KERMISWANDELING

OP DE

BOTERMARKT.

't Is kermis, kermis in de stad!
Het huisbedrijf ter zijden;
En laat de kinderzorg, mijn schat!
Nu voor een poosje glijden:
De kleintjes eens aan 't volk betrouwd,
De kinderpret in 't groot beschouwd!

o Ja! der groote kindren pret!
De mensch moet ook eens spelen;
En, kinderonschuld onverliet,
Kan mij die vreugde streelen:
De wijsheid één in 't jaar op stal,
En 't narrenpaardje *over-al!*

Gij moet met mij een uur of twee
Aan 't kermisfeest besteden:
Want, ging mijn ander lk niet mee,
Wie zou haar plaats bekleeden?
De vrouw er bij, of 't is niet pluis:
Vóór middernacht zijn wij te huis.

Waarheen dan nu den stap gezet?
Er is zoo veel te kijken!
De *botermarkt*, met al haar pret,
Gaat met den voorrang strijken.
Welaan! een tent of wat bezocht,
Om kunst- of vreemd natuur-gewrocht.

o *Pfeif-*

o *Pfeiffer!* eere zij uw kunst,
Die ons houdt opgetogen;
Die elk, tot loon voor zijne gunst,
Zoo geestig heeft bedrogen;
Die Amsterdam in Amsterdam
Als uit een' tooverspiegel nam!

Ach neen! niet gij, *madame Saqui*,
Met al uw *acrobaten!*
Gij zult ons, door uw: kom en zie!
Voor ditmaal niet bepraten.
Weet! alle sprongen, die gij doet,
Kan ieder aap nog ruim zoo goed.

Wat zie ik daar? Een *zwijn*, zoo zwart,
Kwam niemand ooit te voren:
Hoe zou een varkentje; zoo raar,
Elk' dorppastoor bekoren!
Één stuiver slechts — 't is schande koop!
En nog een *buffeltje* op den koop.

Treed binnen maar!... Wat zegt ge er van? —
Moog' vader Gellert leven!
De fabel van den goeden man
Heeft ons de les gegeven,
Hoe al te vaak een kloeke hond
Een os wordt in des pogchers mond!

En buffels, lieve hemel! ach,
Wat is daar aan te kijken?
Wij kunnen ze, op den heldren dag,
Ons loopje voorbij zien strijken:
Veel groote heeren aan het hof
Zijn groote buffels, met verlof!

En wat mij zwijn en buffel is,
Geldt ook van *'t grootst der schepen!*
De onnoozle dier zijn beeldtenis,
En slaat die aan te gapen.
En dan het koddig aangelacht....
Ik zwijg liefst, wat ik daarbij dacht!

Het kleinſte paardje is dubbel waard,
Dat we ons daarheen begeven.
Is dat het ſtoute, fiere paard,
Door Job zoo fraai beſchreven?
Het brengt me elks ſtokpaardje in den geest;
Nog vaak veel ruarder, kleiner beest!

Zoo paard, zoo man. o *Simon Paap!*
o Liliputters ventje!
'k Weet naauwlijks, of ik waak of ſlaap;
Ik zag u op een prentje
(Het is wel dertig jaar geleên)
In Gulliver, van top tot teen!

De vroomſte van het lappersgild,
Gemoedelijkst in 't ſnijden,
Maakt, zoo ge u *abonneren* wilt,
(De *ruilleria* ter zijden)
Van 't kleinſte lapje, dat hem rest,
U pantalon en rok en *vest!*

Ei zeg, zou zelfs de groote-heer,
(Die vader van de Grieken is)
Op 't ſtuk van vrouwentrouw zoo teêr,
Wel omrad bij u rieken? —
Hm! zegt hij fier, ik trouw terſtond,
Zoo gij mijn evenbeeld mij zondt!

Dus geeft hij elk een' ſnuggren zet;
Het dwergje heeft zijn oordeel,
En hij, die met zijn' duim hem piet,
Heeft hier op hem geen voordeel:
Hoe menig lijvig *boanerg*
Is naar den geest, helaas, een dwerg!

Ziedaar een *vaſtenbeeldenſpel!*
Ik voel mijn kindschheid dagen,
En hoe ik toen ſchier uit mijn vel
Sprong, bij het derwaarts dragen:
'k Zie zoo veel groote kinders ſtaan;
Kom, laat ons ook eens binnen gaan!

Ei

Bi zie! wij komen juist van pas;
Men zal het uit gaan leggen,
En draaijen ons een' neus van was
Aan, bij het lesopzeggen:
Het draaijen van een' wasfen neus,
't Zij Griekſche of andre, is thans de leus!

Wat vúnze lucht!... Wel, zegt er een,
Wie zou geen ſmetſtof vreezen?
Vier lijken! (zie maar om u heen)
Het kan niet minder wezen.
De vleijer leert hier, tegen dank:
Hoe grooter beest, hoe erger ſtank!

Daar ziet gij, heet het régt naïf,
De heidenſche ſchoonhéden,
Als Napoléon en een' dief,
En die 't Fualdes deden;
En dan die groote deugnietin,
Daar, met die vliegen op haar kin.

Hier ziet gij..... Maar één uit het koor
Blijft op Napoléon ſtaren,
Die, naar men wil, met laars en ſpoor
Ten afgrond is gevaren,
En valt 't orakel van dit oord
Met deze lompe vraag in 't woord:

Is dat Napoleon? Ik kan
Van hem geen' trek ontdekken. —
Juist! toen hij dood was, was de man
Onkenbaar in zijn trékken;
Zoo zegt de krant: geen wonder dan,
Dat niemand hem herkennen kan!

Ja, dood! dus roept eene andre ſtem;
'k Geloof 't niet, wie 't mag zeggen. —
Hoe! ſpreekt de man met rédesklem,
Gij ziet hem vóór u leggen!
Kunt gij nog twijflen aan zijn' dood?
'k Vertoon hem u hier levensgroot!

Dus

Dus twee Napoleons voor één!
  Uw buurman heeft den ander. —
Ik laat, vermaakt door deze reên,
  Hen hasplen met elkander;
Zoo twist ook menig goê gemeent'
Om d' eigendom van 't echt gebeent'!

Wat vleeschklomp! Gaf ons vaderland
  Dees *boerenmeid* het leven?
Het was gewis een misverstand,
  Dat haar 't bestaan kwam geven:
Toen vrouw natuur haar bragt aan 't licht,
Woog zij met Nederlandsch gewigt!

En dan die *Bokkenener vrouw*,
  Die, zoo de krant ons leerde,
Professor dings beschrijven zou,
  En fijn *examineerde!*
Gelukkig is het schepsel tam,
Of 't kersversch uit *Westfalen* kwam!

En dan dat *metaphysisch* nicht,
  Dat, in magnetisch droomen,
Veel verder ziet, naar men berigt,
  Dan Salomo kon komen!
Maar Salomo verlicht den geest,
En zij ..., der boeren buidel meest!

Ja, *Demmenie!* uw kunst is fraai,
  En wekt met regt verbazen.
De stof zoo broos, 't geduld zoo taai ...
  Gij toovert door uw blazen.
Statuten blaast gij zelfs van glas,
Gelijk ik in 't *offiche* las!

Statuten! dacht ik; zou de man
  Ook op ons *wetboek* smalen? ...
'k Zag verder, en verstomde er van,
  Een oorlogsschip hier pralen.
Een oorlogsschip? o Ja! — van glas,
Zoo broos, of 't een van de *onze* was!

Ginds

Ginds wenken ons, op 't bonte doek,
Van Aken's *wilde dieren*;
Wij hooren (lieve, houd u kloek!)
Hen voor de tent reeds gieren:
De beesten worden juist gevoerd;
Kom, zie, hoe men den muil hun floert!

Beschouw dien tijger, tak op moord,
Hoe fel zijne oogen branden,
En hoe hij 't aas, dat hem bekoort,
Verscheurt met klaauw en tanden!
Dat is de Turk, zoo als hij woedt
Op menschenvleesch en menschenbloed!

Is dit de leeuw van Afrika?
Ja! maar verguisd, vertreden,
Zoo als de Turken Attika
En de edle Grieken deden.
Ach, Alexander, sta hen bij!
De leeuw is dankbaar; maak hem vrij!

Van hier! van hier! Ik wil 't vermaak,
Mijn lieve, u niet vergallen,
Verstrooijen wij ons bij gindschen smaak,
Die wondren uit komt stallen;
En vlugtig nog den blik gewend
Naar 't bord van deze en gene zent.

Wilt gij een *rups* zien, slijf van goud?
Of een *mechanisch muisje*?
Een *paard*, dat open tafel houdt?
Of *Napje's* jongste kluisje?
Of een' *trompetter*, die, voor 't laatst,
Ons hier zijn' eigen aftogt blaast?

Och, lieve! 't kruipende gedierte,
De rupsen op twee beenen,
Het gansche lijf met goud versierd,
Zijn immers, zou ik meenen,
Alom, waar koningen gebiên,
Schier dagelijks voor niet te zien?

En

En *gastronomen*, altijd graag,
Die logge voedselbuizen,
Die menschen met een paardenmaag,
En mechanieke muizen,
Dat knagend volkje aan eer of goed,
Wij hebben ze al te vaak ontmoet!

Ook aan trompetters zijn wij rijk,
Die luid, met bolle monden,
Offchoon hun de adem fchier bezwijkt,
Des naastens zwak verkonden;
En rijker nog, die eigen lof
Steeds kiezen tot hun vieze ftof.

Maar 'k zie 't, ook *gij* zijt reeds voldaan,
En moede van het dwalen:
Welaan! dat wij dan huiswaarts gaan,
En daar 't genot herhalen,
Dat, zelfs in dwaasheên bij het pond,
Een wigtje levenswijsheid vond.

De levenswijsheid, als de deugd,
Men haalt ze minst uit boeken;
Zij fchuilt foms, als de gulle vreugd,
Daar men ze niet zou zoeken:
Waar dwaasheid haren zetel houdt,
Heeft zij een hutje naast gebouwd.

Die dwaasheid, kenbaar aan 't geluid
En 't rateltje en 't geschater,
Hoe raast en tiert en gilt zij 't uit
Met zinneloos geklater!
De Mijn in 't Laazrushuis, voorwaar,
Speelt men hier in het openbaar.

Zoo heeft de kermis, lieve fchat!
Mij deze les gegeven:
Hij houdt des levens heil omvat,
Die huisfelijk mag leven;
Waar gade en kroost het hart verheugt,
Daar heerscht de ware kermisvreugd!

September, 1821. J. W. UNTEMA.

MENGELWERK.

PROEVE EENER BESCHOUWING VAN HET MENSCHELIJK LIGCHAAM, ALS GESCHIKT TER INWONING DER ZIEL.

Door

CLAAS MULDER,

Med. Dr. te Makkum. (*)

Alle menschelijke kennis, M. H., heeft hare grenzen. Dezelve schijnt het midden te houden tusschen die kennis, welke vele dieren door eene natuurdrift, of het *instinct*, van sommige dingen hebben, en die der hoogere wezens of geesten, welke zich ongetwijfeld verre boven de onze uitstrekt. Wij weten wel, dat de vlugt van onzen fijnen geest geene grenzen, hier reeds, schijnt te kennen, maar, hij moge zich dan al eens in fijneren *æther* als baden, hij moge zich dan meer te huis bevindende wanen, als naderende het rijk der onzienlijkheid, immer daalt hij weder, en vindt zich in de ligchamelijke wereld terug. Wij weten ook wel, dat sommige geesten zich tot eene hoogte verheffen, welke wij niet zonder duizeling kunnen aanstaren; maar zelfs deze gevoelen nog duidelijk, dat zij door zintuigen gewaarworden, en door, hoewel hoogst volmaakte, evenwel ligchamelijke, werktuigen de verrigtingen van dien geest moeten uiten. — Deze, waarlijk eenvoudige, waarheid schijnen eenige wijsgeeren niet gevoeld te hebben, dewijl zij zich zóó verre boven ons aardsch standpunt van waarneming (mag ik mij zoo eens uitdrukken) willen plaatsen, dat zij onbekwaam worden om duidelijk of onbevooroordeeld te zien, ja verwarren in een' maalstroom van (althans hier) onbruikbare ge-

(*) Voorgelezen in het Departement *Makkum* der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, op den 2 Maart 1821.

gedachten. Deze waarheid, welke onbetwistbaar af te leiden is uit het wederkeerig verband tusschen de beide helften van ons bestaan, schijnt een ander gedeelte der menschheid eveneens verwaarloosd te hebben, welke zich beneden het menschelijk standpunt ophouden, en daardoor als werktuigen afloopen, of liever, als dieren, een eenzelvig leven, ik zoude zeggen, doorstaan.

Het is mij daarom, M. H., tot nog toe onbegrijpelijk, hoe men zich den mensch, door God, even als elk ander schepsel, in zijnen eigen' stand geplaatst, kan voorstellen als louter dier (*); of hoe men, aan den anderen kant, heeft kunnen eischen, dat de mensch, in den waren zin des woords, het vleesch zoude dooden. Neen, M. H., ik voor mij geloof, dat de mensch oorspronkelijk MENSCH zij geweest, en dat het Gode niet welbehagelijk kan zijn, dit zoo voortreffelijk geschonken ligchaam te verwoesten om des geests wille!

Het doode ligchaam, door duizend oplossingen gewijzigd; de plant, daarenboven geprikkeld, en, door gehoorzaamheid aan veelvuldigen prikkel, bijna geheel verbasterd; het dier, nog bovendien zintuigelijk en hartstogtelijk, als onkenbaar gemaakt: in deze alle zouden wij *verscheidenheden* van éénen stam, door eigendommelijke, onloochenbare karaktermerken, herkennen, maar in den mensch zouden wij dezelve niet vinden? hij zoude van een diergeslacht afkomstig zijn? wij zouden ons zijn oorspronkelijk beeld niet mogen voorstellen als een zuivere druppel waters, waarin de schepping spiegelt en dus Gods almagt terugkaatst, maar als het drabbig nat, hetwelk, door de zandkorrels druipende, gezuiverd, *eindelijk* zich voordoet, bekwaam om een spiegel te strekken en eene parel in de kroon van Gods goedheid te zijn? — Vernietel denkbeeld! — Neen, vereenigen wij liever almagt en goedheid in één oogenblik!

Men heeft dus eensdeels te hoog geloopen met de zorg voor

(*) Nog onlangs poogde BALLINSTEDT dit te bewerren, doch op bijster losse gronden.

voor het welzijn der ziel, anderdeels met die voor het ligchaam. Ook hier hebben de wijzen en gelukkigen den middelweg gekozen.

Bij eene vorige gelegenheid (*) heb ik, zoo veel in mij was, getracht eene schets te geven van de voortreffelijkheid der inrigting des menschelijken ligchaams, om daardoor tevens opmerkzaam te maken op deszelfs doelmatigheid ter bereiking van een hooger einde, dat is, voor die verrigtingen, welke het kind voor de maatschappij bekwamen, en die handelingen, welke den mensch ten hemel opleiden. Het gewigt des onderwerps deed mij besluiten, de aandacht nogmaals te bepalen bij de beschouwing des menschelijken ligchaams, en in eenige bijzonderheden aan te toonen, dat hetzelve een verblijf voor de ziel oplevert, boven alle bedenking geschikt.

Begaafd met alle die deelen des ligchaams en die krachten der ziel, welke door eene regelmatige ontwikkeling eens den volwassen mensch kunnen daarstellen, treedt het kind de wereld in. Zóó, voor alle gevoel en alle gewaarwording vatbaar, en toch als verward door de menigvuldigheid des gevoels en veelheid der gewaarwording, leeft de zuigeling eene poos daarheen. Gelukkig voorwaar het wicht, van hetwelk niet nu reeds gevergd wordt, dat het blijken van eenige afzonderlijke soort van gevoel geven moet; van hetwelk men nog geen gehoor of gezigt vordert, waartoe zijne werktuigen nog ongeschikt zijn! Ziel en ligchaam rusten of (mag ik zoo eens zeggen) dommelen nog; dit wordt althans nog niet merkbaar aangedaan, dan door den prikkel tot onderhoud, terwijl gene misschien slechts uit hare sluimering gewekt wordt, om een algemeen gevoel van aanzijn te genieten. Wij behoeven niet op te merken, dat reeds hier eene verordening plaats heeft, die onze bewondering waardig is.

Al-

(*) Zie dit *Mengelwerk*, No. X.

Allengs bepaalt zich het gevoel niet meer tot die algemeene gevoeligheid en den smaak, de beweging niet alleen tot die der zuigende lippen, maar de poezele handjes streelen de bronnen van onderhoud, en het oog gluurt de moeder aan. *Hare* stem is het, die 't eerst het oor met een' onderscheidenen klank aandoet. — Dit alles is een gevolg van die inrigting der natuur, waardoor der vrouwe wordt opgelegd, haar kind te zogen en te koesteren. Ja, het is aan het bevallige gedeelte des menschelijken geslachts toevertrouwd, om de eerste, de allereerste indrukselen op het ontluikend spruitje te maken. Het is aan u, edele vrouwen! opgedragen, den grond voor te bereiden, even als de koesterende zon en zoele regen, opdat de man daarna met noeste vlijt voortärbeide, en met wijs beleid zaaije naar den aard des akkers. — Maar, welke is nu de eerste werking der ziel bij de kleine? Het is natuurlijk eene uitwendige gewaarwording of denkbeeld van eenige tegenwoordige *zaak*, waarvan de ongeoefende geest niets toestemt of ontkent. Het is eene beeldtenis van eene gedachte der ziel.

Maar, welk beeld moet nu het eerst in des zuigelings ziel noodzakelijk geprent worden? Welke beeldtenis wordt door de ontluikende zintuigen eerder overgebragt, dan die der gulle, blijde moeder? Welk eene aanleiding ziet gij hier niet tot een' heiligen pligt bij alle volken! Of is niet liefde gegrond op kennis van het voorwerp, dat men mint? is zij niet vooral gegrond op de goede hoedanigheden, die men in het beminde voorwerp ontdekt? is zij niet te edeler en verhevener, naarmate zij te meer die goedheid in alles ontwaart? Ik meene, ja. Wanneer nu de eerste beeldtenis, welke ons aandoet, die der moeder is; wanneer onze lange kindschheid de gelegenheid aanbiedt, om haar als koesterende en weldoende, en in alle behoeften immer voorziende, te leeren kennen; dan ook is deze lange jeugd eene bron onzer gehechtheid aan de moeder, eene bron van ouderliefde. Ik stem het toe, men kan deze liefde nog vrij ligchamelijk noemen; maar klimmen wij niet immer op van het zigtbare tot het onzien-

zienlijke, van de beginſelen tot het meer verhevene? De moeder, die in ons aanzijn gebeeld ſtaat als ligchamelijk verzorgende, vertrouwen wij ook, zal ons geheele weezijn behartigen. Zij voedde mij; zij klemde mij aan haren zwoegenden boezem, niet éénis en eene korte poos, maar jaren lang; goed is zij, vertrouwen verdient zij; de kleine kent geene kwade zijde der moeder. De aangename hoedanigheden des gemoeds zetten daarna eene hoogere tint bij aan deze liefde jegens de moeder. Daarenboven vermeerderen dagelijks de indrukſelen, door de zintuigen op de kinderlijke ziel gemaakt; het beeld des vaders ſtaat met levendige kleuren nevens dat der eerſte liefde. In meer gevorderden, toch nog kinderlijken leeftijd zegt de vertrouwde en lietderijke vriendin tot de, voor edele gevoelens zoo vatbare, ziel: „ Ik verzorg u, en „ daarvoor bemint gij mij; maar deze verzorgt *mij*: be„ min ook *dezen*, die *ons* bemint!" — en dan wordt ook de liefde jegens den vader voortreffelijker. Maar deze jeugd, o vader! is gelukkiglijk nog niet ten einde: zij biedt u nog een' zachten grond aan, waarin het goede zaad tijdig en welig kan opwaſſen. Geleid uw jongsken rond op de plek gronds, die hij bewoont, en zeg hem: „ Uwe ouders hebt gij lief; bemin dan ook deze aarde, „ waaruit ik u thans voedſel bereid! Ja, zij is u zeker „ reeds liever dan eenige ſtreek; want zij is de eerſte, „ die uwe zintuigen u doet kennen." — Allengskens zal de knaap meer opmerken; hij zal niet alleen gewaarworden en denkbeelden vormen, maar hij zal nieuwe zielskrachten voelen ontwikkelen; hij zal vergelijken; hij zal naar de oorzaken vragen. Duizende dingen komen hem op den gehoortegrond voor, welke niet door menſchenhanden gemaakt zijn: een keiſteentje, een graſcheutje geeft aanleiding tot de vraag: „ Wie heeft dit gevormd? „ van waar dit alles?" — „ Één Wezen heeft al, wat wij „ de *natuur* noemen, met één woord in 't aanzijn geroe„ pen, opdat wij zouden hebben, waarmede wij in onze „ behoeften en in de uwe konden voorzien!" is het antwoord. „ Uwe moeder hebt gij vertrouwd, toen zij u

„ aanbeval mij te beminnen, en de uitkomst bevestigt u
„ mijne liefde: geloof nu eveneens mij, als ik zeg, dat gij
„ dat Wezen moet liefhebben boven alles, indien gij zijne
„ liefde verwerven wilt en eenmaal dezelve aanschouwen!"

Zóó is eene behoeftevolle kindschheid eene oorzaak van eene als 't ware zinnelijke liefde jegens de voedster; zóó is eene langgerekte jeugd de bron van liefde, gegrond op redelijker genot, jegens beide de ouders, jegens bloedverwanten, jegens het vaderland; zóó wordt eindelijk de aandacht des onderzoekenden jongelings geleid tot de eeuwige zon van alle liefde; en, niet tevreden dezen naam te kennen, maar de eigenschappen willende navorschen, wie ziet niet, dat dit tot den weg ten hemel leidt? Ja, moeders! onnoemelijk zijn uwe zorgen, oneindig is uwe oplettendheid om het volle vertrouwen te kweeken en de beste stemming te voeden; maar uw loon zal ook boven alle verbeelding zijn, *indien gij* in die schoone taak getrouwelijk en gemoedelijk volhard hebt!

O Moeder! heerlijk beeld der Godheid op deze aarde!
Wie voelt al wat gij zijt, wie roemt naar eisch uw waarde?
Welk kind beloont uw zorg? Als gij ten grave daalt,
Is slechts het kleenste deel dier heilge schuld betaald:
Maar als geen dood meer heerscht, in 't onvergankelijk Eden,
Daar zal 't eene eeuwigheid aan warmen dank besteden! (*)

Is het wel noodig, M. H., u te doen opmerken, dat onze lange jeugd aanleiding geeft tot huwelijkstrouw, tot zamenwoning, tot wezenlijke opvoeding? Wat zoude er toch van die behoeftige jeugd worden, indien niet man en vrouw wedijverden om dezelve op te leiden en te kweeken? Hoe kunnen zij dit, zonder eenparig streven en volharden tot één doel? Hoe bewerkstelligen zij het, zonder onderling vertrouwen en geheele liefde? Geeft niet eene langdurige zamenwoning volkomene kennis en ondervinding, door mededeeling van gedachten; geeft zij geene verbetering en beschaving?

Doch,

(*) VAN LOGHEM: *De Harmonie in het Heelal.* 2de Zang.

Doch, welke is nu de algemeene trek der zamenſtelling van het jeugdig ligchaam? Zij is eene opgewekte geſchiktheid, eene prikkelbaarheid, die de fijnſte aandoening gevoelt. Welk dier gij uit de millioenen nemen wilt, allen zijn in de jeugd hoogst aandoenlijk: van hier die drift, welke dezelve bezielt. Nergens evenwel vinden wij onder hen den *mensch*; want deze heeft *alle* zintuigen even edel ontwikkeld; zijne zenuwen zijn onnoemelijk en vlug werkende. Zie hier eene bron voor eene maatſchappelijke opleiding, voor hemelſchen rijkdom.

Geen ſtraaltje kan van de ſchepping terugkaatſen, geen zuchtje kan de lucht bewegen, geen geurtje kan er zweven, geen dropje de lippen roeren, geen donsje ſtreelen, of de zintuigen voeren deze aandoeningen over naar de even gevoelige ziel. De blinkende tor ſchittert in 't oog: hoe zal de jonge knaap haar bereiken? Weet gij niet, dat zich te *willen* bewegen en *zich te bewegen* één oogenblik is in *dit* zamenſtel? Niets ſchijnt buiten of boven het bereik des gevoelvollen knaaps, hij moge behooren tot welk geſlacht hij wille. En wie uwer ziet nu niet in, dat het juist deze volmaaktheid van alle zintuigen is, die tot naſporing, oefening en kennis leidt? — Wij gewaagden reeds met een enkel woord, dat er eerst algemeene denkbeelden in onzen geest ontſtonden; maar dit is niet genoeg. Hij moet niet alleen gewaarworden, maar hij is geſchapen om de dingen met opmerkzaamheid gade te ſlaan, om ze te vergelijken, om te kiezen, om op te klimmen tot derzelver oorzaken en het verband der deelen; hij is beſtemd om te onderſcheiden, waarom eene zaak deze en geene andere is. Plaats nu zoodanige ziel in het ligchaam van eenig dier, en toon mij, hoe zij werken zal! Het is eveneens, alsof gij een kundig ſtuurman in eene roeiboot naar de afgelegenſte kusten wildet zenden, of den besten timmerman een huis wildet laten bouwen, alleen met behulp eens beitels!

Van rondomme wordt, trouwens, ieder zintuig door de eindelooze verſcheidenheid der natuur aangedaan, en de ziel kan nog geene ware, rustige aandacht op een

bepaald voorwerp vestigen; zij kan nog niet doordringen tot het begrip der eigenſchappen, maar vormt louter beelden, en prent die in het geheugen. Vreugde zwelgt de knaap van elk nieuw voorwerp uit den rijkdom der ſchepping met volle teugen voor zijne kennis in. — Maar, ik ſtel mij zijne kennis voor, even als van iemand, die, voor de eerſte maal in eene groote ſtad zijnde, bedwelmd door al wat hij ziet, u na de rondwandeling ſlechts zal weten te verhalen, dat de huizen ontelbaar zijn, de gevels in pracht wedijveren, de beweging en het gewoel doelloos ſchijnen, en wat dies meer zij; maar het verband dier huizen ter vorming van ſtraten, de bijzondere ſchoonheden dier gevels, en de doeleinden, waarom deze dus en gene zoo loopt, niet zal kunnen openleggen. Den naam der ſtad en van ſommige plaatſen zal hij u weten te noemen; maar wat meer? Zoo is het ook met het kind. Het zal u zeggen: dit is een boom, en deze *is een hond*; maar waarin het onderſcheid, de kenmerken beſtaan, dat weet het niet. En hoe vele menſchen zijn er, helaas! die niets meer kennen dan beelden en namen; die zoodanige geneesheeren gelijken, welke driest aan ieder' kranke een' naam voor zijne ziekte zullen noemen, maar bij deskundigen een' glimlach verwekken, omdat deze naam niet zelden reeds toont, dat zij ſlechts ééne zijde der ziekte beſchouwd, misſchien overwogen, hebben. Namen te noemen en zaken te weten, zijn dus twee, zoo als men zegt. — De dingen worden dus overal vernomen, en onze uitgeſtrekte zintuigelijkheid geeft aanleiding ter oefening van het geheugen. — Men zoude mij kunnen tegenwerpen, M. H., dat er voorbeelden zijn van kinderen, die ongeloofbaar vlug waren in het rekenen *uit het hoofd* (zoo als men zegt), en dus niet alleen denkbeelden hadden en geheugen, maar tevens vergelijkingen tusſchen getallen maakten, en over derzelver waardij oordeelden. Doch, vooreerst, zijn deze voorbeelden zeldzaam. Ten andere ontzeggen wij der jeugd geenszins het oordeel; integendeel is hetzelve ſoms zeer juist; maar wij beweren, dat hetzelve, even als de overige meer bijzondere ziels- en lig-

ligchaamskrachten, nog niet die vastheid bezit, welke een onderscheidend onderzoek vereischt. En, eindelijk, waren zij misschien minder opgescherpt van zintuigen, kunnende daardoor schielijker oordeelen en in hunne afgetrokkene gedachten verkeeren. — Men besluite hieruit ook niet ten nadeele onzer zintuigelijke volmaaktheid, alsof zij het oordeel in den weg zoude staan. Men stelle zich liever de zaak dus voor: Het geheugen heeft zich van tijd tot tijd met veel en velerlei belast. De zintuigen ontvangen dagelijks dezelfde prikkels, en gewennen reeds in eene zekere mate aan dezelve; sterker of aanhoudender prikkel is dus noodig, om dezelfde werking voort te brengen. Naderbij en langer zien en hooren en rieken wordt hoe langs hoe noodzakelijker omtrent voorwerpen, die ons omringen. Welk ander gevolg heeft dit alles, dan naauwkeuriger beschouwingen? Juister wordt dus de verkregene kennis, en de geest wordt in de gelegenheid gesteld om te oordeelen, en wel op den tijd, waarin deze kracht in hemzelven ontwikkt. En welke wondervolle zamenstemming doet zich thans aan ons op! Hoe zullen wij ons kwijten van onze dankbare hulde jegens den Maker van ziel en ligchaam? Die gevoelvolle zintuigen, waarin de geheele schepping spiegelde, en waarvan elke straal met ligchende beelden vervulde; die zintuigen zijn nu minder uitwendig prikkelbaar (mag ik mij zoo eens uitdrukken), maar worden door een' inwendigen aandrang, in den waren zin des woords, *geestend*, juist dan, wanneer de ziel onderzoeken, waarnemen wil. Geen zintuig is van deze inspanning verschoond; geen is niet geschapen om eigenschappen te ontdekken; en hier schijnt God ons reeds toe te roepen: „ Opdat gij niet ligtvaardig zoudt „ oordeelen, gaf ik u zoo vele edele aangevers van 't geen „ u omringt." Ja, M. H., wij moesten van alle kanten en in alle omstandigheden kunnen gewaarworden, om te weten en te doorgronden, om het verband der deelen althans eenigzins te kennen. Het zwijn wordt door den eikel gevoed, maar ziet den boom niet aan, die hem denzelven schenkt, veelmin klimt hij op tot den Schepper

des booms; laten wij ten minste hierin hem overtreffen, zeide ergens de groote LINNÆUS (*). Maar hoe zouden wij dit kunnen, indien niet onzer ziele zoodanige werktuigen ten dienste stonden? — Wilt gij u, b. v., niet slechts met het uitwendig beeld eener blozende vrucht vergenoegen, maar over dezelve oordeelen, dezelve kennen, dan moet gij hem rieken, proeven, betasten. Gij hoort de zangers des wouds; maar hoe eenzijdig is uwe kennis! wanneer gij hen ziet en streelt, bemint gij ze soms niet meer. — Wie dus aan zijne zintuigen met den tijd de hoogere stemming niet weet te geven, welke tot een naauwkeurig onderzoek leidt, of wie die stemming gevoel toewijdt aan enkele voorwerpen, of wie dezelve aan één zintuig bijzet, die verzaakt in zekeren zin zijnen aanleg tot hooger doel. Bij de zoogenoemde wilde volken schijnt deze stemming zich slechts uit te strekken tot die voorwerpen, welke tot levensonderhoud of *tooi* behooren. Ook bij de zoogenoemde beschaafde natiën zien velen, wat hen omringt, even als de kinderen, dat is, oppervlakkig en ten vermake; zij stemmen hunne zintuigen slechts voor datgene, 't welk een bestaan en, door dit, genoegzaam tooisel geeft. Wenden wij onze oogen van dezen af, M. H.; er zijn anderen, die zich tot het onderzoek van sommige zaken bepalen; en, dewijl voor dezelve nu eens dit, dan weder een ander zintuig meer gestemd moet worden, wie merkt niet op, dat hierdoor onderscheidene wetenschappen en kunsten gekweekt zijn? Maar, dit moeten wij er bijvoegen, geene kunst, geene wetenschap is voltooid, tenzij door behulp van alle zintuigen.

Redenaars en dichters putteden zich uit, om de pracht der tooneelen te schilderen, welke het luchtgewelf oplevert; mijne zwakke pen zal u de zon, de maan, het sterrenheer niet schetsen. Zij, die op deze hun strak gestemd gezigt bij aanhoudendheid vestigden, schiepen door dit zintuig de sterrekunde. Zal *ik* u den ontzaggelijken don-

(*) *Amoen. Acad.* I. p. 552.

donder of ſtormen met woorden voorſtellen? Zij, die ze hoorden om te onderzoeken, leiden den grond ter onderſcheiding van den aard des geluids. Moest niet de reuk de geuren des onderaardſchen ſulfers leeren? Onderkent niet de ſmaak en zout en zuur? Verwittigt niet het gevoel u van hard- of zachtheid? In één woord, waar beſtond de natuurkunde, indien wij niet alle zintuigen zóó ontwikkeld hadden ontvangen? Hoe veel nutte en noodzakelijke kennis zoude het menschdom, zelfs in den wildſten ſtaat, miſſen, zonder deze verordening! Vanwaar toch zouden de geleerden alle die denkbeelden van ſchoonheid, en orde en grootheid en magt, vanwaar de ſtof hunner wetenſchappen hebben, indien niet zoo vele aangiften God en de ſchepping deden ontwaren en kennen? Vanwaar toch zoude de kunſtenaar die trekken en die werkingen ontleenen, welke zijne gewrochten ons toonen, indien hij dezelve niet van rondomme kon beſpieden?

Wij moesten door alle zintuigen onderzoeken; wij moesten ze dus alle ſtemmen, om de eigenſchappen der dingen te leeren kennen, merkte uwe aandacht op: moet er dan ook niet een band zijn, die alle vereenigt, om eene zekere harmonie daar te ſtellen tuſſchen de verkondigingen derzelve over één voorwerp? moet niet een enge kring alle grondwerktuigen omvatten, opdat eene dadelijke opvolging, ja ſoms eene gelijktijdige ſtemming konde bewerkſtelligd worden? Ja, M. H., gij vergist u niet. Een middelpunt, meer en edeler ontwikkeld dan bij eenig dier, vereenigt de koorden, welke ons aan de buitenwereld hechten en op dezelve terugwerken. Dit middelpunt is het herſengeſtel, waarover ten opzigte van ons onderwerp zeer veel konde gezegd worden, hetgeen en plaats en tijd ons verbieden voor te dragen. Het zij genoeg, vermeld te hebben, dat hetzelve, door eene naauwe verbindtenis van alle zintuigen, de ziel in ſtaat ſtelt om juister te oordeelen en vaardiger te handelen, dewijl zij, mag ik mij zoo eens uitdrukken, reeds vele aan-

aandoeningen tot een geheel verſmolten of *geconcentreerd* ontvangt.

Indrukfelen te ontvangen en als bij voorraad te verbinden, was evenwel verre van de éénige behoefte te zijn, welke zenuw- en herſengeſtel moesten vervullen. Wat baat het den werkman, dat hij ſtoffe heeft in zijne voorraadſchuur, maar dezelve vandaar niet kan uitvoeren, om er een gebouw van op te trekken, zoo als het hem een lust en leven zoude zijn? Niets, voorwaar, dan hartzeer zoude het baren. Welnu, wat zoude dan wel uwe ziel met alle die kennis van al wat haar omringt, wat zoude zij, in zichzelve dit alles bepeinzende, zoo zij niets konde uitwerken! van al wat zij wilde en uitvond? Een wil zonder uitvoerende magt ware eene eeuwige oorzaak van gemor, en het ligchaam te enge kerker voor den fieren geest. Fijn moesten onze zenuwen zijn, groot het overwigt der herſenen op dezelve, om *vliegende* boden naar de ligchaamsdeelen daar te ſtellen, die de uitvoering van den wil gelasten: dit leert ons de beſchouwing van al wat leeft; dit verkondigt ook ons zamenſtel.

Nu is de ziel niet meer beperkt in den naauwen kring van gewaarworden; maar zij deelt die gewaarwordingen, en de daaruit ontſtane beſluiten, aan de verſte deelen mede. Trouwens, het is de wil van den heer der aarde, den ſtier te overwinnen, om hem te voeden; hij kiest den olifant, om hem te dragen; hij gebiedt, dat de ſnelle reeën, dat het vliegend heer der lucht hem zal ſpijzen: ik vraag het u, hoe zal hij hen magtig worden? welke zijn de wapenen, die 's menſchen ligchaam biedt, om hen te overwinnen, te dwingen? Zijn het die rappe beenen, die al eens zoo ver geoefend kunnen worden om hen in te halen; het zijn waarlijk niet die zwakke handen, die hen zullen betoomen. Neen: maar deze handen zijn niet gevormd om het logge lijf te ſteunen, of om de apen na te klimmen; zij zijn de werktuigen, welke de ſtof in duizend vormen ſnijden, kneden, en al wat de natuur oplevert hervormen en herſcheppen naar den wil der ziel, naar de behoefte van den ſtand. Wapenen vormt

de

de ruwſte hand; pijl en boog, ſteen en ſlinger, buskruid en ſchietgeweer, ſtrik en net voeren uit, wat de krachten niet vermogen. Dit is handenwerk, door zielskrachten bevolen!

Wien is het onbekend, dat de mensch meer behoeften voedt, dan ſpijziging? Hij heeft een' aanleg tot het edele, verhevene en ſchoone; en, om aan dezen aanleg te voldoen, poogt hij te ſcheppen, naar de overal verhevene en ſchoone natuur. Wie gelooft niet, dat hier de beeldende kunſten en verhevene wetenſchappen eenen oorſprong vinden? Maar, hoe zal het marmer in eene Venus herſchapen worden? hoe zal de klei tot eene beeldtenis gekneed worden? hoe zal de tinne des tempels zich verheffen, om het luchtgewelf te naderen? hoe ſticht gij altaren? — hoe zult gij uwen weetlust voldoen, wanneer uw oog ſlechts ſlonkerende ſtippen aan het azuren uitſpanſel ziet? hoe zult gij de leden der mijt kennen? hoe zult gij duizend mondbehoeften bereiden, en alle ſtof ten maatſchappelijken nutte gebruiken? — Het zal niet behoeven, te gewagen, dat, evenzeer als onze handen verſchillen van alle dierlijke ledematen, wij ook daardoor boven allen in kunstgewrochten uitmunten, indien men de uitwerkſelen des *inſtincts* mede dus noemen wil. Welke maatſchappij der menschheid gij u dus voorſtelt, zij behoefde alle die ligchamelijke werktuigen, van welke wij tot nu toe gewaagden.

Wat toch, M. H., zoude een leermeester zijn, die, gevoel hebbende van al wat tot de opleiding der jeugd behoort, hetzelve aan zijne leerlingen niet konde meddeelen? Zijn gebrek veroorzaakte noodwendig een dubbel nadeel. Immers miste hij vooreerst het genoegelijke der mededeeling voor zichzelven; ten andere vorderden zijne leerlingen niet, dan door hem werktuigelijk ſomis te volgen, ja zij zouden zich vast in 't vervolg niet boven hem verheffen. Verbeeldt u nu, wat de mensch nog op dit oogenblik overal zoude zijn, indien hem in 't algemeen het vermogen, om zich door verſtaanbare ſpraak, door taal uit te drukken, ontzegd ware! Hoe kunnen wij ons

de

de verbreiding van wetenſchap, van kunst, van beſchaving, van godsdienst voorſtellen, zonder taal? De minst beſchaafde natie zoude zelfs haren trap van kennis in de omringende voorwerpen en in de vereering van een onzienlijk Wezen niet kunnen verkondigen aan de nazaten. De eene mensch zoude niet wijzer zijn, althans weinig wijzer worden, dan de andere, indien hij niet konde beginnen, waar zijn voorganger eindigde. Hoe zoude dit kunnen, zonder overlevering? De nakomeling zoude niet meer weten en niet verder gaan, dan de voorouders. Wie prijst naar waarde de weldaad, M. H., eene bewerktuiging te bezitten, welke de gedachten luide door het luchtruim terugkaatst? Nogmaals, wie heeft de taal gevonden om de Goddelijke goedheid te vermelden, wanneer die luide klanken niet ſlechts het oor aandeden, maar de mensch in ſtaat was, om, door zijne vlugge vingeren, dezelve in zigtbare teekenen en trekken aan het *gretige* oog ter genietinge te ſchenken? Elke taal is hier te arm!

Wat zal ik hier meer behoeven bij te voegen, M. H., om u te overtuigen, dat uwe ziel zoodanig een ligchaam vereischte, om tot dien trap van veredeling en geluk te reiken, waarvoor zij reeds hier op aarde geſchikt is? Eischt gij het nog van mij, dat ik aantoone, tot welke maatſchappelijke einden en hemelſche bedoelingen dit ſchoon geheel leidt? Neen, gij gevoelt het inniger, dan ik het u beſchrijven kan, dat ook, zonder overlevering door ſpraak en geſchrift, daargeſteld door uw ligchamelijk geſtel volgens den wil der ziel, gij geene kennis zoudt hebben van uwe dierbaarſte belangen, van uwen chriſtelijken godsdienst, welke u op de moeijelijkſte levensbaan bemoedigt, en op hemelſche vreugde met grond doet hopen!

Heb ik misſchien reeds te lang uwe aandacht op mijne zwakke taal gevestigd, M. H., vergeef het mij, om des onderwerps wille! Bekwamer redenaar zoude u nog tot bijzonderheden opleiden, welke, trouwens, de tijd ook niet toelaat aan te ſtippen. Hij zoude u nog opmerkzaam maken, hoe uit ons zamengeſteld geheel verſchillende tempe-

peramenten ontſpruiten, en tot welke einden dit zij; hij zoude u leeren, tot welke gemoedsaandoeningen ons geſtel aanleiding geeft; hij zoude u de zamenſtelling van oog en oor aanwijzen, en betoogen, dat zij dus moesten zijn om de edelſte kunſten uit te voeren; hij zoude u kunnen leeren, tot welke ſpraak en verheven' zang de mensch in ſtaat zij; in één woord, hij zoude u overtuigen, dat gij het beeld Gods op aarde behoort te zijn!

Vergun mij nogtans, gevoeligst gedeelte der ſchepping, dat ik een' blik op u ſla! Één blik is ook genoeg; om het onderſcheid tuſſchen het teeder gemoed der vrouwe en den vasten wil des mans reeds in het ligchamelijk zamenſtel te ontwaren. Meer geſchapen om te behagen en te volgen, dan om te gebieden en te heerſchen; meer gevormd om aan ſluweelen banden te leiden, dan met magt te kluisteren; geſchikt om oogenblikkelijk door uw vernuft te redden, waar diep verſtand te kort ſchiet; eindelijk, geheel beſtemd om het kroost te beſturen: wie bewondert niet de Goddelijke wijsheid, die u, bevallige leden, een' aanminnigen lach, eene zoete taal, eene kinderlijke gevoeligheid ſchonk? Dan, in deze ſchildering ontbreken mij de kostelijkſte kleuren.

Eindelijk, M. H. en H., naderen wij allen den tijd der ontbinding. Wanneer dan allengs uwe verſtompte zintuigen, uw verhard brein de buitenwereld niet meer aan u in een' jeugdigen glans aanbieden, erkent dan ook hier de goedheid Gods, die u eene betere wereld, in uw binnenſte teruggekeerd, leert beminnen; die uwe wankele treden nog door geloof en hoop in en op zijne almagt ſteunt; die uwen laatſten ademtogt nog koestert door de liefde van het Licht der hemelen en der aarde!

MET

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

V.

Chirurgicale Vrijaadje.

Een van mijne patiënten heeft eene cyperſche kat, die zoo ſchoon is, als ooit eene cyperſche kat gezien kan worden; uitgezonderd dat zij geen' ſtaart en ſlechts één oor heeft en daarenboven van achteren lam is. De oude vrouw is zoo op het dier geſteld, dat er in haar oog geen volmaakter kat wezen kan, en haar leven beſteed wordt, om de voortreffelijke hoedanigheden en de geheele geſchiedenis van het dier te verhalen, waarbij men dan tevens verneemt, hoe het lam en ſtaarteloos en eenoorig komt. En bij deze verhalen doet het de goede vrouw goed, dat niemand kan tegenſpreken, dat hare kat eene cyperſche kat is. Het gaat mij *omtrent* even zoo. Ik durf gerust zeggen, dat mijn wijf een wijf is uit duizend; offchoon zij zich aan hare porſeleinkas meer laat gelegen liggen dan aan mij, geen Franſche gensd'armes het tegen haar' mond uithoudt, en de ganſche buurt weet, dat ik in mijn huis al het weêr, dat in een rond jaar aan den hemel komt, in éénen dag beleef. Het is nu ruim tien jaar geleden, toen zij mij het eerst voor een uilskuiken uitmaakte. Ik weet het nog zeer wel; wij kwamen uit de kerk, waar onze echt was ingezegend, en, geheel vervuld met den ſchat, dien ik naar huis bragt, vergat ik onzen Heer te groeten. Sedert dien tijd heb ik de waarneming van ſommige Natuurkundigen, dat de hennen, die eijeren leggen, kakelachtig en onrustig zijn, bevestigd gevonden; want ik kreeg, jaar op jaar, kind op kind.

Intuſſchen heb ik zoo veel met mijn Toontje op, als eenf van mijne buren met zijne beste koe. Misſchien komt dit daarvan, dat ik haar niet gemakkelijk gekregen heb; want ik ben ook magtig ingenomen met mijne kennis van 's menſchen ligchaam, en de Hemel weet, hoe veel hoofdbrekens en nachtbrakens het mij gekost heeft, om het onderſcheid te vatten tuſſchen eene ader en eene ſlagader, eene pees en eene zenuw, om te onthouden, waar de longen en de lever zitten, en vooral, dat de mensch, behalve zijne ziel en zijn lig-

ligchaam, nog een levensbeginsel heeft, waardoor hij leven kan, zonder eene ziel noodig te hebben. Dit alles heeft mij vele moeite gekost, en ik gevoelde mij dus zeer gelukkig, toen ik dat alles wist. Mijn geluk was echter van korten duur. Twee dagen, nadat mijn Meester mij gezegd had, dat ik volleerd was in alle de deelen van 's menschen ligchaam en in het levensbeginsel, was het over. De dag staat mij nog klaar voor den geest, hoe ik het been van Mijnheer H. verbond, en de kamenier binnenkwam, om Mevrouw te zeggen, dat de Doctor komen zou. Ik was zoo ontsteld, dat ik, in plaats van *unguent. simpl.*, spaanschevlieg-zalf op het wiekje deed, dat ik in mijne hand had, en zoo stijf zwachtelde, dat ik geen uur 't' huis was, of ik werd geroepen, om het verband los te maken. 's Avonds ging ik er weêr heen, kwanswijs om te zien, of het verband nu beter zat; maar inderdaad in de hoop van de mooije kamenier weêr te zien. Dit was mis; maar hoe ontstelde ik, toen ik het been zoo rood als een kreeft vond! Gelukkig vernam ik, dat de patiënt iets van eene *ragoût* gegeten had; ik beweerde nu, dat *ragoût* rozig is, en redde mij zoo uit den brand.

Maar, helaas! mijne rust was weg, en ik zon op niets, dan hoe ik aan den kost, en met den kost aan de kamenier zou komen. Het laatste lag mij inzonderheid zwaar op het hart, wanneer ik mijn sluik haar met haren zwierigen opschik vergeleek, en mijne stijve manieren met hare losse en bevallige houding. Ook had ik haar, door Mevrouw, *Antoinette* hooren noemen; en ik kon mijne ooren maar niet gewennen, om dien naam naast den mijnen te zetten. *Maarten* en *Antoinette*; neen, dat ging niet! Evenwel, ik had opgemerkt, dat zij, sedert eenige dagen, altijd bij de hand was, als ik kwam, en dat zij dan het noodige tot het verband aanbragt, ook wel daarbij hielp. Ook scheen het, dat zij mij nazag, en vriendelijker was, als ik het waagde, haar toe te spreken. Dit gaf mij moed; en ik verlangde maar, dat het been niet genezen mogt. En ziedaar, wie zou het gelooven? het been wilde niet genezen. Ik weet niet, hoe het kwam; maar altijd was ik geneigd, er nu eens dit, dan eens dat aan te doen, waardoor het altijd op dezelfde hoogte bleef, en misschien nog zijn zou, zoo niet de goede Heer H. op één een eind aan alle mijne onzekerheid, en dus ook aan zijn zeer been, gemaakt had. Hij gaf mij te kennen, dat de Chirurgijn op het dorp, waarvan hij Heer is, wegens zijnen

ouderdom eene hulp zocht, en dat hij het oog op mij had geslagen, omdat hij veel goeds van mij gehoord had. Ik kreeg hierbij de toezegging der Chirurgijnsplaats, als de oude man zijn hoofd eens neêrleide. Na mij dit alles gezegd te hebben, waarbij ik stond, alsof ik een' verkeerden tand had getrokken, voegde hij er bij: „Ik heb wel gemerkt, wat er tusschen u en Toontje omgaat; dat kan eens best komen; gij zult er eene knappe vrouw aan hebben." Deze weinige woorden deden eene magtige uitwerking. Ik merkte er uit, dat mijne schoone zoo goed een' boerennaam had als ik, en dat ik haar niet ongevallig was. Zoo bloo ik te voren was, zoo vele vrijmoedigheid kreeg ik nu, en het duurde geene acht dagen, of het was tusschen ons geklonken. Sedert dien tijd genas het been van den ouden Heer ziender-oogen, zoodat de goede man zich niet genoeg over mijne kunst kon verwonderen. Sommigen mijner kunstbroeders zullen welligt nieuwsgierig wezen te weten, met welk middel ik zoo ver kwam, om een been, dat ik eerst verknoeid had, *in korte* dagen te heelen. Ik kon hiervan eene *fraaije en belangrijke waarneming* schrijven, *zoo als ik* er menig eene gelezen heb. Evenwel, schoon ik van top tot teen Chirurgijn ben, kan ik niet van mij verkrijgen, mijne geleerdheid zoo ontijdig te pas te brengen. Ik zal daarom liever voor de waarheid uitkomen. Mevrouw was met Toontje naar buiten getrokken, en Mijnheer zou in de stad blijven, tot zijn been genezen was. Daar Toontje nu niet meer bij het verband hielp, bleef ik ook met mijne zalven van het been, en gaf der Natuur tijd, om zich te herhalen. Ik heb wel eens gedacht, of dit niet meer gebeurde. Menigeen reist, aan de hand van zijn' diepzinnigen Doctor, de Apotheek rond, en geneest niet, vóór hij dezelve rond en er wederom uit is. Gelukkig, dat, in onze verlichte dagen, zoo vele potjes ledig zijn! Dit is geen van de geringste voorregten der eeuw, die wij beleven. Doch, wat ik zeggen wilde? Ik raakte nu op het dorp bij Meester KOEN, waar ik de kunst leerde, om de ziekten zonder omslag te genezen. Een paar jaar daarna haalde ik mijne vrouw van het Kasteel; en ik kan gerust zeggen, dat dit mij nog nooit een' geheelen dag berouwd heeft.

EENE

EENE KLEINE BIJDRAGE TOT DE NATUURLIJKE HISTORIE DER KANARIEVOGELS.

Een wijfjes-kanarievogel van den Heer DE FRANCE zat op drie eijeren; zonder bekende oorzaak, kwamen twee jongen omtrent acht dagen vroeger uit dan het derde; vermoedelijk, echter, was dit ei eens voor eene poos weggenomen en uit het nest gebleven; doch, wat hiervan zijn mogt, de beide gekipte vogeltjes werden door de ouden gevoed, terwijl het derde ei, tot dat het desgelijks uitkwam, werd gebroed. Vanhier dan ook, dat de laatst aangekomene langer, dan de beide anderen, moest verzorgd worden. De ouden werden zulks moede, en bij het mannetje verkeerde zelfs de liefde in haat, en poogde hij het jong te pikken en te verdrijven. Om hetzelve daarvoor te beveiligen, plaatste de Heer DE FRANCE de drie jongen in eene andere kooi: met de twee, die alleen aten, ging het zeer wel; maar de derde leed honger, schreeuwde, en hunkerde, met wijdgeopenden snavel, als een jonge spreeuw, naar voedsel. Zijne beide broeders of zusters sloegen daarop in den aanvang weinig acht; maar wat later scheen derzelver medelijden te ontwaken; zij begonnen den armen verschoveling van het benoodigde voedsel te verzorgen, en vervulden voorts onafgebroken, met veel ijver, den ouderpligt jegens hem, met dat gevolg, dat ook deze weldra in staat geraakte om zichzelven te voeden.

IETS DERGELIJKS TOT DIE VAN DEN WOLF.

(Volgens CUVIER, 1821.)

De Menagerie des Museums bezat eenen wolf, die, als een jonge hond opgevoed, jegens elk, dien hij meermalen zag, vertrouwelijk was geworden. Hij verzelde zijnen meester overal, was treurig, wanneer hij van hem werd gescheiden, gehoorzaamde zijne stemme en zijne bevelen, ja was, in al deze betrekkingen, van den tamsten huishond bijkans in 't geheel niet te onderscheiden. Eene reis van zijnen meester bewoog dezen, het dier aan de Koninklijke Menagerie over te geven, alwaar het, in een hok opgesloten, gedurende verscheidene weken alle opgeruimdheid verloor, en nagenoeg geen voedsel wilde gebruiken. Allengskens, echter, herstelde

hij zich; hij werd vertrouwelijk jegens zijne oppasfers, en fcheen alle vroegere betrekking geheel vergeten te hebben, toen, na een afzijn van achttien maanden, zijn meester terugkeerde. Bij het eerfte woord, dat hij fprak, herkende hem de wolf, hoewel hij hem onder de menigte nog niet konde zien, en verkondigde zijne blijdfchap door gehuil en onrustige bewegingen. Vrijgelaten, overlaadde hij zijnen ouden vriend met de teederfte liefkozingen, door den getrouwften hond na eene fcheiding van weinige dagen niet te overtreffen. Eene tweede verwijdering werd van dezelfde diepe treurigheid gevolgd, andermaal door den heelenden tijd gelenigd. Drie jaren verliepen, en de wolf leefde vergenoegd en vrolijk met eenen hond, hem als medgezel gegeven. Na zoo lang een tijdsverloop, ongetwijfeld toereikend voor den trouwften hond om zijnen meester te vergeten, kwam die van onzen wolf terug. Het was avond; alles was gefloten, en het beest kon volftrekt niets onderfcheiden. Maar de ftem der geliefden meesters was zijner gedachtenisfe niet ontweken! Zoodra hij dezelve hoorde, herkende hij haar, en beantwoordde zijnen roep met een het hoogfte *ongeduld* kenmerkend gehuil, hetwelk verdubbelde, zoodra men hem in vrijheid ftelde; de wolf vloog toen op hem af, floeg de beide voorpooten om de fchouders van zijnen meester, en belikte zijn ganfche aangezigt; terwijl hij dezelfde oppasfers, die hij vóór weinige oogenblikken nog zeer vriendelijk had bejegend, wellgt uit vrees voor eene nieuwe fcheiding, thans dreigend de tanden zien liet, zoo dikwijls een van hen hem naderde. Zulk een wellust, dien men geen' genoegzamen tijd ter verzadiging konde laten, werd weldra op het fmartelijkst geboet! Eene nieuwe fcheiding werd gevorderd, en van dat oogenblik af lag de arme wolf als in den diepften weedom onbewegelijk verzonken; alle voedfel weigerende, vermagerde hij zigtbaar; zijn haar ftond borftelig overeind, gelijk gewoonlijk bij kranke dieren; in acht dagen tijds werd hij fchier onkenbaar, zoodat men lang aan zijn behoud wanhoopte. Hij bleef echter in het leven, ja zijne gezondheid keerde weder; hij werd nogmaals vet en zijne haren weder glanzig; zijnen oppasferen evenwel alleen vergunt hij den toegang, neemt van niemand anders meer liefkozingen aan, en beantwoordt die van vreemden met bedreigingen.

NOG

NOG IETS WEGENS HET DOORBOREN VAN EEN SCHIP DOOR EEN' ZWAARDVISCH.

Mijn Heer!

Ik las in uwe *Letteroefeningen* voor 1821. No. XI, van eene *doorboring van een Schip door een' Zwaardvisch*, en herinnerde mij dadelijk, dat een dergelijk geval aan een' onzer Oostindievaarders was overgekomen. In de jaren 1760 à 1770 was een der O. I. schepen op deszelfs terugreize in het sterk zeilen merkelijk tegengehouden, toen men een' sterken stoot gevoelde, alsof het schip raakte, en oogenblikkelijk was de zee rondom het schip met veel bloeds geverwd: het schip te huis komende, en op de O. I. werf gebragt om te repareren, vond men in de kiel een' zwaren hoorn zeer diep daarin steken; en, zoo ik meene, wordt dezelve nog te Amsterdam op het O. I. Huis bewaard. De Heer v. D. H..., met dat schip uit Oostindie overgekomen, heeft zulks dikwerf verhaald. Mogelijk vindt UEd. dit geval belangrijk genoeg, om het in een volgend Nommer te plaatsen.

Uw bestendige Lezer

's Hage, 1 October 1821. L.

DE GOUDMAKER.

Eene Geschiedenis uit de XVIIde Eeuw.

Roël PICARD, die, blijkens zijn huwelijkscontract, voor den Notaris JEAN DE MAILLY gepasseerd, zich ook *Seigneur* DE LA MAILLERIE en DUBOIS noemde, was de zoon van eenen Heelmeester, en uit *Colomiens en Brie* geboortig.

Nadat hij in zijne jeugd een weinig Latijn geleerd had, wijdde hij zich der heelkunst toe, om met den tijd ook eens, gelijk zijn vader, daarmede zijn brood te verdienen. Doch, zeer veranderlijk van aard zijnde, verveelde hem het aanleeren van die kunst al spoedig; hij trad daarop, onder den naam van DUFAY, als kamerdienaar en baardscheerder, in den dienst van eenen voornamen Heer. Deze moest eene reis naar de *Levant* doen; hij volgde denzelven derwaarts, en bleef tusschen de drie en vier jaren op reis.

Er deed zich weldra in den geest van onzen DUBOIS eene hevige begeerte gevoelen naar de geheimen der *Chiromantie*, *Magie*, *Astrologie* en *Alchymie*. Na den afloop zijner reis ging hij dus naar *Parijs*, en zocht aldaar kennis te maken met de, zich noemende, *hermetiſche* Wijsgeeren en *Adepten*. Zes jaren bragt hij hier door, in den omgang met deze lieden, en in allerlei buitenſporigheden. Hierop begon zijn geweten hem te verontrusten, wel voornamelijk echter door zijne volſlagene armoede opgewekt, als hebbende niets, waarvan hij zou kunnen beſtaan; in eenen aanval van deze ſoort van berouw beſloot hij monnik te worden, en begaf zich in het klooster der *Kapucijnen*, destijds te *Parijs* in de ſtraat *St. Honoré* gelegen. Na verloop van zes of zeven maanden was hem echter deze leefwijze zoo zeer tot last, dat hij de kap wegwierp, en over de muren der *Tuilerïen* ontvlugtte. Dewijl hij de gelofte nog niet had afgelegd, liet men hem ongemoeid. Drie jaren daarna dreef hem echter zijn onrustige geest in het klooster der *Franciskanen*; en hier leide hij, na verloop van het proefjaar, *plegtiglijk de* gelofte af. Hij verkreeg zelfs de *prieſterlijke* wijding, en bij die gelegenheid den kloosternaam van SIMON. Hier hield hij het volle tien jaren uit. Doch zijne oude gewoonten, in het gezelſchap zijner vrolijke medgezellen weleer verworven, waren hem tot eene tweede natuur geworden; zijne neiging voor dezelve ontwaakte dus ook ten laatſte weder; hij wierp op nieuws het geeſtelijk gewaad af, en ontweek naar *Duitſchland*. Hier werd hij echter ontdekt, en, om zijner veiligheidswille, ging hij tot de Proteſtantſche kerk over; waarop hij zich met den grootſten ijver toewijdde aan de ſtudie van *het groote werk* (de Alchymie). Hij leerde ook, wel is waar niet de kunst om goud te maken, maar het geheim om die zwakhoofden te misleiden, die in ernst naar den ſteen der wijzen zoeken.

Met dit onſchatbaar geheim keerde hij naar *Parijs* terug, in de hoop van aldaar vele ligtgeloovige dwazen te zullen aantreffen, die hij zou kunnen bedriegen. Hij verkeerde in den waan, dat de *Franciskanen* hem, na eene afwezigheid van zeven of acht jaren, reeds lang vergeten hadden. Hij zwoer derhalve zijne vorige leer weder af, keerde tot de belijdenis zijner vaderen terug, en had de onbeſchaamdheid, zich, hoezeer monnik en prieſter zijnde, met de dochter

des

des eipiers der Conciergerie, SUSANNA LECLERC, in de kerk *St. Sulpice*, in het huwelijk te laten verbinden.

DUBOIS, van nature een grootspreker en *charlatan*, vond weldra bij vele voorname lieden ingang, en won het vertrouwen van vele andere, onder welke ook de Abt BLONDEAU, oom van *Madame* DE CHAVIGNY, en van den Abt BOUTHILLIER. Deze heer was zwak van verstand en zeer bijgeloovig; hij hield dus DUBOIS voor een' buitengewoon' man en wonderdoener, die de dierbaarste geheimen wist, en de kunst bezat, om, met het grootste gemak, goud te maken. Deze Abt bragt DUBOIS in kennis met den, destijds zeer beroemden, Pater JOZEF, nadat hij hem echter vooraf plegtig had doen beloven, naar het voormalig levensgedrag van DUBOIS geen verder onderzoek te zullen doen. Deze *Kapucijn* beloofde alles, wat men begeerde, door de hoop gedreven, om aan den Kardinaal DE RICHELIEU, zijnen begunstiger, eenen *Adept* te bezorgen, die in staat zou zijn, om de grootheid van zijne Eminentie nog meer te doen uitblinken, en tevens *Frankrijk* te verrijken; want men meende hierin eene rijke hulpbron te hebben ontdekt, om zoo wel het volk vermindering van opbrengsten, als den Koning toereikende inkomsten te verschaffen, ten einde die verderfelijke oorlogen te kunnen voortzetten, welke *Frankrijk* destijds overal voerde.

De Kardinaal werd dan ook weldra met de gelukkige verschijning van dezen man door Pater JOZEF bekend gemaakt; en, daar deze zijn volle vertrouwen bezat, voedde hij ook geen' den minsten twijfel aan de waarheid zijner berigten. Men kwam dus weldra overeen, dat de Goudmaker zijne kunst zou doen zien in de tegenwoordigheid des Konings, der Koningin, des Kardinaals, van Pater JOZEF, den Abt BLONDEAU, en van een aantal andere personen, die er het grootste belang bij hadden, dat de proef gelukkig afliep.

Op den bepaalden dag begaf zich DUBOIS naar de *Louvre*, voorzien van den geheelen toestel van smelt- en probeerkroezen, legde het vuur aan, en bragt zijne gereedschappen in werking. En, om allen schijn des bedrogs voor te komen, had hij een' der Koninklijke Lijfgarden, met name ST. AMOUR, tot zijnen helper verzocht, dien de Koning zelf hem dan ook te dien einde had aangewezen.

Toen alles op deze wijze was gereed gemaakt, verzocht DUBOIS, met eene luide en sterke stem, den Koning, te bevelen, dat een der op de wacht zijnde soldaten hem tien

of twaalf ſnaphaankogels zou overreiken, die hij dan in goud zou veranderen. Dit geſchiedde. DUBOIS nam deze looden kogels met een' plegtigen ernst aan, en wierp ze in den ſmeltkroes; hierop zette hij het vuur nog ſterker aan, ten einde, naar zijn zeggen, dien graad van hitte daaraan mede te deelen, die ter verandering dezer metalen vereiſcht werd. Hierop ſtrooide DUBOIS, met geheimzinnigen ernst, omtrent één grein van zeker poeder in den kroes, door hetwelk nu die groote omkeering zou worden bewerkt. Daarna deed hij op het geſmolten lood in den kroes eene menigte asch, welke tot het gelukken van zijne *alchymiſtiſche* proef, naar zijn voorgeven, volſtrekt vereiſcht werd. Inderdaad, echter, moest dit dienen, om zijne goochelarij en kunstgrepen voor het oog der omſtanderen te bedekken. Na verloop van een' geruimen tijd, in welken DUBOIS het vuur van tijd tot tijd liet verminderen, vertoonde hij nu het voortbrengſel van zijne geheime kunst, beſtaande in eene vrij aanzienlijke hoeveelheid gouds. Onder voorwendſel van den kroes eenen beteren ſtand met betrekking tot het vuur te geven, had hij *dit goud*, zonder dat iemand zulks had bemerkt, *onder* de asch verborgen, en het met dezelve *in* den kroes gebragt, gelijk hij zulks in de volgende geregtelijke verhooren heeft beleden.

Toen nu DUBOIS zeker was, dat men het goud in den ſmeltkroes zoude aantreffen, verzocht hij den Koning, dat deze de goedheid wilde hebben, de asch van tijd tot tijd of zelf weg te blazen, of zulks door iemand der aanwezigen, naar zijne verkiezing, te doen verrigten. De Koning wilde aan niemand anders dan zichzelven dit werk toevertrouwen; en, begeerig om toch den eerſteling te aanſchouwen dier onmetelijke ſchatten, welke hij van deze proefneming verwachtte, zette hij den blaasbalg zoo hevig aan, dat alle nieuwsgierigen, die, van wege het groot belang, dat zij bij deze zaak hadden, zeer nabij gekomen waren, geheel met asch bedekt werden; zelfs de Koningin bleef hiervan niet verſchoond.

Toen dan nu eindelijk de goudklomp te voorſchijn kwam, verhieven alle aanwezigen eenen vreugdekreet, en waren allen op de aangenaamſte wijze verrast. De Koning en de Kardinaal omarmden DUBOIS; zij verzekerden hem, door deze proef, van het vermogen en de wezenlijkheid zijner geheime kunst volkomen overtuigd te zijn geworden, en dat

hij

hij op hunne aanhoudende beſcherming en onveranderlijke erkentelijkheid ten volle konde rekenen.

In deze bedwelming van vreugde verhief de Koning DUBOIS tot den adelſtand, en maakte hem Ridder; hij werd dus, naar oude zeden, voor de ronde tafel door allen omhelsd. Men benoemde hem tot Voorzitter van de Koninklijke Schatkamer van *Frankrijk*, en verleende hem tevens de vrijheid van in alle Koninklijke boſchen vrijelijk te mogen jagen.

De Kardinaal was van oordeel, dat men nu alle belastingen en opbrengſten, die den onderdanen te bezwaarlijk mogten vallen, afſchaffen, en alleen den Koning zijne domeinen en eenige verpachtingen, als teeken van ſouvereiniteit, laten moest; en men beloofde zich in 't algemeen eene Gouden Eeuw voor *Frankrijk*, en deszelfs heerſchappij over alle andere ſtaten. Aan Pater JOZEF werd op nieuws de Kardinaalshoed toegezegd; de Abt BLONDEAU werd tot Staatsraad benoemd, en verkreeg zijne aanſtelling nog dien zelfden dag, met belofte van het eerst openvallende Bisdom; ST. AMOUR bekwam 8000 francs, omdat hij aan deze eerſte proef had geholpen; in één woord, allen, die ten hove van het geheim wisten, waren dronken van vreugde.

DUBOIS deed eene tweede proef, en bediende zich daarbij van dezelfde list en kunstgrepen, om daardoor de geestdrift zijner aanhangelingen levendig te houden en nog te verſterken. De Koning zelf nam bij deze proef den ſmeltkroes eigenhandig met de tang uit het vuur. Het aanſchouwen des gouds bragt eene nieuwe verrukking te weeg, hoewel het niet zoo veel was als die ſtaaf, welke men bij de eerſte proef verkregen had. De eerſte baar, namelijk, had elf oncen gewogen; de tegenwoordige haalde ſlechts vier oncen. Men haalde nu eenen *Eſſayeur*, ten einde het ware gehalte van dit goud te onderzoeken. Nadat deze de beide ſtukken had onderzocht, verklaarde hij, dat derzelver waarde gelijk ſtond met die der *Franſche* Louisd'or, en een goud van 22 karaat was. DUBOIS vreesde nu teregt, dat deze getuigenis eens ervaren mans, volgens welke zijn goud aan het gemunte in gehalte gelijk was, argwaan verwekken mogt; hij had echter tegenwoordigheid van geest genoeg, om te verklaren, dat hij bij dergelijke proeven in het klein altijd ſlechts goud van dit gehalte vervaardigde, maar, zoo hij er eens toe kwame, om de zaak in het groot uit te voeren, hij alsdan goud van 24 karaat maken zou. Dit alles betuigde hij, zonder de minſte

verlegenheid te doen blijken. Deze verzekering was dan ook voor alle aanwezigen genoegzaam; men gaf zich gaarne voor de toekomst aan een zoo aangenaam zelfbedrog over. De goudkeurder, echter, vatte hieruit niet weinig argwaan op.

De proef was nu genomen, en volkomen geslaagd; er bleef dus, te dezen aanzien, niets meer te wenschen over. Thans riep de Kardinaal DUBOIS alleen, en gaf hem te kennen, hoeveel gelds er voor het vervolg wel vereischt werd, zeggende hem daarbij, dat de Koning wekelijks 600,000 francs benoodigd was; en de windmaker was onbeschaamd genoeg, zulks te beloven, mits men hem tien dagen tijds vergunde, om door zijne scheikundige bewerkingen, zoo als hij zeide, twee oncen van dat poeder te vervaardigen, waardoor de verandering der onedele metalen in goud bewerkt werd, dewijl, door een ongelukkig toeval, zijn vorige toestel omgeslagen, en dit dus verloren gegaan was. Hij voegde er nog bij, dat hij alsdan dit poeder in zulk eene volmaaktheid zou vervaardigen, dat hij daardoor volkomen fijn goud, zonder eenig inmengsel, verkrijgen zou.

De Kardinaal stond hem niet alleen *deze* tien, maar zelfs twintig dagen toe, wanneer hij niet eerder met zijne benoodigdheden konde gereed zijn.

In stede van den gegeven' tijd met nutteloozen arbeid te verspillen, vermaakte DUBOIS zich in denzelven met de jagt, hield open tafel, verzamelde alle *Adepten*, met welke hij kennis had gemaakt, bij zich, onthaalde hen met pracht en overdaad, en hield hen bezig met de gelukkige vorderingen te vermelden, die hij in hunne geheime wetenschap had gemaakt. Overal werd hij dus voor een' buitengewoon' man en een bijna bovennatuurlijk wezen gehouden. Intusschen verliep de vastgestelde tijd, en er waren nog geene toebereidselen gemaakt. De Kardinaal zond dus Pater JOZEF naar den Goudmaker, ten einde hem aan te manen van toch spoed te maken. Hij verzocht nu nog om eenige dagen uitstel, die hem dan ook werden toegestaan, maar die hij even zoo doorbragt als de vorige.

De Koning werd nu al meer en meer begeerig, die gouden staven te zien, welke DUBOIS beloofd had, en die 600,000 livres moesten waardig zijn; en, daar zij niet te voorschijn kwamen, begon men achterdocht te voeden; deze sloeg weldra tot vrees over, dat men toch misschien in 't einde bedrogen zoude uitkomen. Men gaf dus bevel, den kunstenaar naauw-

mauwkeurig gade te ſlaan, en te beletten, dat hij niet ontſnapte, gelijk werkelijk zijn voornemen was. De Kardinaal liet hem eens in zijnen wagen tot zich brengen; te *Ruel* gekomen zijnde, wilde dezelve hem echter niet zien, maar liet hem opſluiten, opdat hij aan het werk zou gaan. DUBOIS deed dus voor de leus vele proeven, die echter alle misluk-ten. Men bragt hem daarop naar het Kasteel van *Vincennes*, waar men dan, nadat er nog vele vruchtelooze proeven gedaan waren, volkomen overtuigd werd, dat hij niets minder dan een onbeſchaamde bedrieger was. De Heer DE LA FERMAS ging dus met hem in eenen wagen zitten, en bragt hem naar de *Bastille*. De Kardinaal DE RICHELIEU was ten hoogſte verbitterd, dat DUBOIS hem zoo openlijk had voor den gek gehouden. Hij benoemde dus eene Commiſſie, om het proces van den bedrieger op te maken; en daar de Kardinaal nu gaarne, in het oog der wereld, als het ſlagtoffer van bovennatuurlijke kunſtenarijen daarbij wilde verſchijnen, tegen welke van zelf alle menſchelijke voorzigtigheid en ſtaatkundige kloekheid niets vermogten, zoo wilde hij de beſchuldiging van DUBOIS voornamelijk op tooverij gebouwd hebben.

Vóór de inſtructie van het proces liet de Heer DE LA FERMAS, Voorzitter dezer Commiſſie, zich door *Alchymisten* omtrent hunne wetenſchap en handelwijze onderrigten, leerde hunne onverſtaanbare kunsttaal, en beſtudeerde vele hunner ſchriften over deze dwaze kunst met den grootſten ijver. Aldus toegerust, ondervroeg hij DUBOIS tot naar de kleinſte omſtandigheden in de taal der *hermetiſche* kunst, verder over de *Magie*, en over de manier en wijze, hoedanig men het goudgeld, zonder dat het gemerkt wordt, kan beſnoeijen; in welke ellendige kunst de gevangene niet alleen zeer ervaren was, maar waarin hij tevens het ſtrafbaar middel van zijn beſtaan geruimen tijd had gevonden. De beklaagde ontkende, echter, alles ſtandvastig.

Nadat hij verſcheidene dagen achtereen bijna onafgebroken verhoord was, werd hij tot de pijnbank veroordeeld, ten einde de waarheid te belijden, en toe te ſtemmen, dat hij het oogmerk had gehad, den Koning en den Kardinaal te bedriegen.

DUBOIS had de ſtoutheid van te beweren, dat hem iets dergelijks nog nimmer in de gedachten gekomen was, en bood aan, te zijner regtvaardiginge, de proeven te herhalen, en

goud

goud te maken. Hij werd dus dadelijk weder van de pijnbank bevrijd, en (zoo ligtelijk houdt men voor waar, wat men yurig wenscht!) hem den volgenden dag alles gebragt, wat hij zeide tot zijne verrigting noodig te hebben. Twee der beroemdſte goudſmeden van *Parijs* kregen intusſchen het bevel, om tegenwoordig te zijn bij de ſcheikundige verrigtingen van den gevangenen, en daarbij vooral op zijne behendige kunstgrepen een waakzaam oog te houden. DUBOIS leide nu het vuur, gelijk hij altijd deed, zelf aan. Helpers verrigteden alles, wat hij zeide, met de grootſte naauwkeurigheid; hij zelf deed echter weinig daarbij. De beide goudſmeden hielden hem evenwel gedurig in het oog. En, daar het hem hier in de gevangenis aan gelegenheid ontbrak om het wonderdadig poeder te verkrijgen, zoo duurde de proef tot aan het vallen van den nacht. Alstoen verklaarde hij, dat hij op een' gelukkigen afloop zijner proeven geene hoop meer voeden kon, dewijl hij niet vrij was, en ook in zijne geheimenis geene lieden kon inwijden, die hij niet kende.

Toen men hierop nieuwe toebereidſelen maakte, om hem op de pijnbank te brengen, verklaarde hij, 'al de kunstgrepen onbewimpeld te willen ontdekken, waarmede hij den Koning en den Kardinaal, alsmede de voornaamſte hovelingen, had om den tuin geleid.

Na deze zijne beloſte ging men dan tot het onderzoek der aanklagte van *tooverij* over, waaraan men destijds nog vastelijk geloofde. Men zeide ook algemeen, dat hij van deze misdaad overtuigd geworden was, en dezelve ook erkend zou hebben. Die beſchuldiging berustte voornamelijk op eene gebeurtenis, welke een der wachten van den Kardinaal zou overgekomen zijn, toen DUBOIS te *Ruel* bewaakt werd. De ſchildwacht had zich, namelijk, geweldig beklaagd, dat hij ten twee ure na middernacht deerlijk geſlagen was gewonden, zonder dat hij dengenen, die hem alzoo teisterde, had kunnen zien of grijpen. Men vertelde dus, dat dit de Duivel geweest was, dien DUBOIS op de ſchildwacht had aangehitst, om zich hierdoor te wreken wegens eene harde behandeling, van denzelven bij zijne gevangenneming ondergaan. Deze omſtandigheid wordt, met meer dergelijke, in de akten van het proces, als bewijzen zijner tooverij, aangevoerd. De Heer DE LA FERMAS ondervroeg hem wegens deze tooverkunſten, waaromtrent hij zich echter ſlechts ten halve,

ve, en in zeer dubbelzinnige uitdrukkingen, verdedigde. Men vroeg hem alzoo, waarom de Duivel, dien toch hij of zijne vrienden konden bezweren, hem niet uit de gevangenis hielp, of hem het gewigtig geheim van goud te maken, dat hij toch zoo onbeschaamd beweerd had te kunnen doen, leerde; daar dit toch twee dingen waren, die hem, in zijne tegenwoordige omstandigheden vooral, zeer zouden te stade komen? Hij bewaarde niettemin op deze vragen een diep en aanhoudend stilzwijgen, waarschijnlijk omdat hij daarop geen antwoord wist te geven, dat zoodanigen vragers voldoende ware voorgekomen.

Van deze aanklagt ging men tot eene andere, veel meer gegronde, over; die, namelijk, dat hij een valsche munter en geldbesnoeijer was. Men had, namelijk, bij DUBOIS verscheidene werktuigen gevonden, die hem van deze misdaad moesten overtuigen. Het poeder van het besnoeide goudgeld was de lokspijs, waardoor hij de ligtgeloovigen tot zich trok; want het gouden staafje, dat hij uit de hoeveelheid van acht tot tien Louisd'or maakte, diende hem, om de overtuiging te doen geboren worden, dat zijne kunst geene ijdele windmakerij was, maar dat hem de proeven in het groot zeker gelukken moesten; daar zijne eerste onderneming zoo boven alle verwachting was geslaagd. Op die wijze kreeg hij vele lieden in zijn net. De Abt BLONDEAU, die door de belofte, dat hij hem in zijne kunst wilde inwijden, bedrogen was, had hem reeds 8000 livres voorgeschoten, voordat hij hem nog met Pater JOZEF had bekend gemaakt.

DUBOIS had ook een klein geschrift opgesteld, hetwelk, volgens zijn zeggen, het geheim bevatte om goud te maken; hij verkocht de afschriften daarvan voor een' meer of min hoogen prijs, naar dat de koopers meer of min begeerig daarnaar, of ook ligtgeloovig waren. Hij had zelfs aanhangers en leerlingen, die, niets kwaads vermoedende, dit handschrift te zijnen voordeele onder de hand verkochten; tot dezen behoorde zelfs de Heer DE LA BAILLE, Thesaurier te *Nantes*, benevens vele andere menschen van een onbesproken gedrag.

Daar nu DUBOIS van vele misdrijven, die de doodstraf verdienden, of overtuigd, of althans verdacht moest gehouden worden, sprak de aangestelde Commissie het vonnis uit, dat hij zou opgehangen worden. Hij bleef echter nog altijd bij de verzekering, dat hij goud maken kon, en het ook werkelijk gemaakt had; maar dat

de

de vrees alleen voor de smarten van de pijnbank hem de hiermede strijdige bekentenis had afgeperst. Men sloeg echter thans geen acht meer op deze zijne ontkenning van eene vroegere bekentenis; naardien zij door andere omstandigheden als genoegzaam zeker bevestigd werd. Toen hij naar de strafplaats gevoerd werd, bewoog hem zijn biechtvader, een *Karmeliter* monnik, door zijne vermaningen, om zijne misdaad te bekennen. Men bragt hem te dien einde bij eenen Notaris; voor wien hij bekende, dat, daar hij dan nu toch sterven moest, hij met geene leugen van de wereld wilde scheiden, en daarom vrijwillig beleed, dat hij, na rijp beraad en opzettelijk, den Koning, de Koningin en den Kardinaal DE RICHELIEU bedrogen had; dat alles, wat hij hun vertoond had, niets dan goochelspel was geweest; dat hij nog nooit eenig mensch gekend of gezien had, die in staat was geweest, zonder bedrog, goud te maken; dat die misleidingen hem evenwel daartoe hadden gediend om een luij en gemakkelijk leven te leiden, dewijl het hem, bij de verbazende ligtgeloovigheid der menschen, altijd *weinig moeite* gekost had, om hen te misleiden. Hij onderteekende voorts deze zijne bekentenis, in tegenwoordigheid van den Heer DE LA FERMAS, en nam daarbij weder alles terug, wat hij voormaals ten nadeele van ST. AMOUR gezegd had.

Hij beklom hierop wederom de kar, en werd aldus naar de geregtsplaats gebragt. Met gelatenheid, en zonder eenig teeken van vrees, onderging hij de hem opgelegde doodstraf. Zijne teregtstelling viel voor op den 28 Junij 1637.

KLEINE DINGEN HEBBEN DIKWIJLS GROOTE GEVOLGEN.

Een weinig bekend bewijs voor deze waarheid is het volgende. — ANNA BOLEIN, tweede Gemalin van HENDRIK VIII, Koning van Engeland, had zeker boek van TINDAL, een Engelsch Lutheraan, bekend door zijne overzetting van de H. S. in het Engelsch, *over de gehoorzaamheid des Christens*, aan iemand der haren te lezen gegeven, dewijl zij zelve der hervorminge was toegedaan. De Kardinaal WOLSEY, die toen in groot aanzien bij den Koning was, had zich van dit boek meester gemaakt, en daardoor de Protestantschgezinde Koningin, die hem reeds haatte, zeer verbitterd. Zij beklaagde zich bij HENDRIK, die, op haar verzoek, het boek terug

vor-

vorderde. Het bekomen hebbende, las hij het zelf, ontdekte, dat de leer der Protestanten den Vorsten veel gunstiger was dan de Pausselijke, en besloot, van dat oogenblik af, de eerste te bevorderen. Ziet daar, wat de hervorming van Engeland beslist! (*Ecclesiastical Memorials, relating to Religion and the reformation of it &c., by* JOHN STRYPE, *Tom. I. p.* 112.)

Terwijl wij hier van de hervorming van Engeland spreken, willen wij, uit hetzelfde werk, *Tom. II. App. p.* 28 *&c.*, ook deze, misschien mede niet zeer bekende, bijzonderheid aanteekenen, dat Prinses MARIA, Dochter van HENDRIK VIII, Zuster van EDUARD VI, dien zij, als Koningin, opvolgde, toen de *Uitbreidingen van* ERASMUS *over het Nieuwe Testament* in het Engelsch vertaald werden, (gelijk zij vervolgens, onder de regering van haren Broeder, twee malen gedrukt zijn) zelve de hand in die vertaling gehad, en *die van het Evangelie van Joannes* vervaardigd heeft. Ook de Koningin CATHARINA PARR, laatste Gemalin van HENDRIK VIII, had, meent men, deel aan deze vertaling.

Over MARIA, later aan PHILIPS II van Spanje gehuwd, en eene bittere vervolgster der Protestanten, zoo als hij, mag men zich verwonderen, daar men weet, hoe sterk zij de Roomsche gevoelens aankleefde, welke zij echter aldus, ten aanzien van het onthouden der kennis van de Heilige Schrift aan de gemeene leeken, door eigene werkzaamheid verzaakte.

En nu nog iets grappigs uit *Tom. I. p.* 159, 160. Onder de ijveraars, welke, in deze tijden, in Engeland rondzwierven, alom tegen de hervorming predikende, was zekere HUBBARDYN. Deze, eens onder roovers gevallen, die hem uitplunderden, werd door hen geperst, om eene lofrede op hun bedrijf van rooven enz. te houden, en deed dit zoo wel, dat zij hem niet alleen teruggaven alwat zij hem ontnomen hadden, maar er ook een geschenk bijvoegden. — Zijne laatste redevoering *tegen* de hervorming beknelde hem minder wel. Hij maakte onder dezelve zoo vele beweging met zijn lichaam, dat hij eindelijk de stellaadje, waarop hij stond, deed instorten, de beenen brak, en aan de gevolgen van den val overleed.

LES

LES VOOR SOMMIGE GENEESHEEREN.

Te *** was het Mode, dat de Geneesheeren bij aanzienlijken en rijken den grappenmaker ſpeelden. Dokter T..., een even bekwaam Arts als *gepoſeerd* man, konde noch wilde zich daartoe leenen, toen hij derwaarts werd geroepen. Hoewel hij daardoor aanvankelijk geene groote praktijk had, dwong echter de vrees voor den dood, bij zware ziekten, ook de voorname en rijke patiënten, hunne toevlugt tot hem te nemen. Hierdoor kreeg hij weldra, in eene zoo groote ſtad, zoo veel te doen, dat hij een jong Geneesheer als *Amanuenſis* tot zich nam. Deze vormde zich naar de overige Artſen, en deed zijn best, werwaarts hij door Dr. T... gezonden werd, den aardigen grappenmaker te ſpelen. Eens zond de Gravin van H... om Dr. T... Alvorens zelf te komen, zond hij zijnen handlanger, om naar den toeſtand der *zieke te vernemen.* Het *rapport*, dat hij van hem *ontving*, was van zoodanigen aard, dat hij het noodig achtte, haar zelf te gaan zien. Nauwelijks was hij in de kamer der Gravin getreden, of zij voegde hem, eenigzins gevoelig, toe: „Maar, heer „Dokter! waarom hebt ge mij zulk een' Hansworst geſtuurd?" — „Ik deed zulks met voordacht, Mevrouw!" hernam de waardige Geneesheer: „ik zond hem u, ten ein„de *zelf* niet verpligt te zijn voor Hansworst te ſpelen!"

ANEKDOTE UIT DE KAAPSTAD.

Daar aan de *Kaap de Goede Hoop* de voornaamſte rijkdom in ſlaven beſtaat, zoo verkocht eens zekere aanzienlijke *Europeſche* Dame een zeer aardig koperkleurig meisje voor 5000 dollars, om daarmede eenige kleine ſpeelſchulden te voldoen. Eene andere van hare ſlavinnen, misſchien de ſchoonſte uit de geheele ſtad, *verhuurde* zij aan hare kennisſen, voor twee of drie dagen, tegen eenen ongehoorden *prijs!*... Is het dan wel te verwonderen, dat deze onkundige lieden, die dagelijks aan de grootſte mishandelingen blootgeſteld zijn, van den Christelijken Godsdienst zich allerlei zonderlinge denkbeelden vormen? Eene zoodanige nieuwaangekochte ſla-

vin

vin wees eens met haren zwarten vinger op een geteunt goudstuk, en vroeg daarbij, in benvoudigheid des harte, aan haren meester: *of dat nu zijn God, zijn Christus ware? —!*

VRIJMOEDIG EN SNEDIG ANTWOORD.

Keizerin MARIA THERESIA had de gewoonte, veelal den spot te drijven met zekeren *Zwitserschen* Officier, die somtijds aan haar Hof verscheen. Zij vraagde hem dus ook op zekeren tijd, of het waar zij, dat de *Zwitsers* van NEBUKADNEZAR afstamden, en wel uit dat tijdvak zijns levens, toen hij nog in een dier herschapen was? — „Uwe Majes„teit," antwoordde de krijgsman, „zal dit zekerlijk beter „weten dan ik, daar het geslacht van *Habsburg*, uit het„welk uwe Majesteit afstamt, van veel oudere dagteekening „in *Zwitserland* is, dan het mijne."

DE EERSTE EN DE LAATSTE KUS.

Pas is het hulploos kind geboren,
Na hagchlijk wee en bangen nood,
Pas laat het d' eersten klaagtoon hooren,
Of moeder eischt het op haar schoot.
Geen zucht zal meer haar borst ontglippen;
En, zou haar de adem ook ontslippen,
Zij drukt den zuigling aan de lippen,
En 't *eerste* kusje, honigzoet,
Is 't lieve wicht ten levensgroet.

Maar ook; als op de veege sponde
De dood ons jongste plein beslecht,
En, wreed, aan gilde en kroost in 't ronde
Tot zelfs de flaauwste hoop ontzegt;
Dan, hoe ook 't bleek gelaat moog' beven
Der dierbren, die ons bed omgeven,
Hun mond zal nog op d' onzen kleven;
Die *laatste* kus, waar 't hart bij bloedt,
Is dan den mensch ten afscheidsgroet.

Hetzelfde feit groet ons in 't leven, —
Bij de aankomst aan dit vreemde ſtrand,
En wuift ons na, wanneer de ſteven
Zich omwendt naar het beter land.
De kus viert feest bij hartverblijden,
Of ſpreekt als troost bij zielelijden;
Aan vreugde en ſmart behoort hij beiden;
Bij 't wiegje, als welkomst, ſmaakt hij zoet,
Bij 't ſterfbed wrang, als afſcheidsgroet.

Zoo uit de ziel in ſtomme reden
Met d' eigen toon haar lief en leed.
Hij poog' het, zulk een ſpraak te ontleden,
Die zelfs 't ondenkbre zich vermeet!
Een hemel lacht in de eigen trekken,
Of wanhoop zal die lippen dekken;
De kus moet eens tot foltring ſtrekken,
Of ademt wellust, hemelzoet,
Als *eerſte* of *laatſte* zielegroet.

'k Heb ook in d' arm van die mij baarde
Als hulploos wichtje zacht gerust;
Ook ik ben, toen haar wee bedaarde,
Zoo vriendlijk: *welkom hier!* gekuſt.
Nu 'tel ik bijkans dertig jaren;
Reeds is die dierbre mij ontvaren;
Maar hemelwellust is 't ontwaren,
Dat de *eerſte* kus, als levensgroet,
Nog zeegnend werkt op mijn gemoed.

Eens leg ik 't hoofd op 't ſterfbed neder;
Eens is ook mijne reis volbragt:
De *laatſte* kus dan, zacht en teeder....
Ja, 'k weet, van wie ik dien verwacht!
Draag, lieve vrouw! met moed die wonde;
Och, wijk niet van mijn veege ſponde,
Maar ſluit nog eens dan mond aan monde;
Zoo ſmelt mijn ziel, en welgemoed,
In d' adem van uw' afſcheidsgroet.

DE KERMIS.

Bij een Vriendenmaal.

Welkom, vrienden! aan den disch,
Hier, waar 't vrij wat beter is,
Dan daar buiten, onder 't woelen
En het oorverdoovend joelen
Van den dollen kermisdrom;
Ja, van harten welkom!

Dwaas, wie, door den schijn verblind,
In 't geraas behagen vindt,
Dat, op straten en langs kaaijen,
't Sterkste hoofd doet duizlen, draaijen,
Niet door wijn of sterken drank,
Maar door 't krasend straatgezang.

Ginder doet, op 't weidsch toomoei,
Schreeuwend met een heesche keel,
Een hansworst, gedost met veren
En in kakelbonte kleeren,
't Volkje schaatren om een klucht,
Waar de wijze vaak om zucht.

Honderd kramen, zij aan zij
Net gerangschikt op een rij,
Bieden, wat het oog kan streelen,
Goud en paarlen en juweelen;
Maar die steenen zijn van glas,
't Goud is valsch, de paarlen was.

Goris, met zijn tent vol koek,
Staat in d' allerdrukksten hoek,
Roepend, wie een kans wil koopen;
Slechts drie loten zijn nog open:
Die het hoogst den teerling smijt,
Krijgt een vracht van zoetigheid.

't Nakroost zelfs van Abraham
Komt hier, heel uit Amſterdam,
Met katoenen, linten, chitſen,
Mangelen, banket en ſpritſen:
't Kruit zijn waren, gillend, voort,
Dat de dooffte zelfs het hoort.

Hier weêr ſtaat een goochelaar;
Hij doet kunstjes, o zoo raar!
Toovert, van zijn grapen zeker,
Vogels uit een' leêgen beker,
En, met hokus-pokus pas,
't Boerengeld in eigen tasch.

Dees, in ſchelmerij volleerd,
En reeds, op zijn' rug, geweerd
Met het grootkruis der bandieten,
Weet een' Heer op zij te ſchieten,
En ontgrist hem, vlug en knap,
Beurs en uurwerk, voor de grap.

Ginder zwaait een dronken troep,
En ploft neêr op bank en ſtoep,
Dat hun knok en ribben kraken,
En een bloedſtroom, langs hun kaken,
Van het druifnat gloeijend rood,
Afvloeit in de moddergoot. —

Wèl ons, dat wij dit gedruisch
In een ſtil en gastvrij huis,
Vrij en veilig, zijn ontweken!
Maar de wereld, wèl bekeken,
Biedt ons menig kermisklucht,
Die men veiligst ook ontvlugt.

Menig ſchept, op 't hoftooneel,
Opdat hij een ſtaatsrol ſpeel',
Zich een' kring bewonderaren,
Die op goud en kleuren ſtaren;
En, bij hun verward gewoel,
Treft hij best zijn heimlijk doel.

't We-

's Werelds koopwaar toont haar glans
Nu eens in een' lauwerkrans,
Dan in goud en andre schatten;
Maar, onnoozel, die ze vatten,
En ze, zwichtend voor den lust,
Koopen voor hun zielerust!

't Wuft Fortuin, gelijk een God,
Schikt hier grillig over 't lot;
Wijst aan elk de zware prijzen,
Die haar rad omhoog doet rijzen:
Maar, wie zorgloos met haar speelt,
Hem valt wis een *niet* ten deel.

Menigeen, van trouw ontbloot,
Minder eerlijk dan de Jood,
Weet met valschen schijn te gloren;
Schreeuwt ons luid zijn deugd in de ooren,
Dat de weerklank van zijn stem
Zachtjes fluistert: wantrouwt hem!

Menig, door een looze kunst,
Wint zich, kruipend, iedres gunst,
En begoocheit dwazen, wijzen,
Die om strijd zijn koopvlijt prijzen;
Maar bederft den braven man,
Die zoo goed niet cijfren kan.

Dees, door vroeger eerverlies,
In zijn' handel minder kiesch,
Steelt en rooft, en geeft op woeker,
Door het welgelukken kloeker,
En tevreên, zoo Meester Hans
Hem niet ernstig noodt ten dans.

Andren zwaaijen, op de baan,
Soms ons tegen 't ligchaam aan;
Tuimlen met de hooge beenen,
Die de weelde hun mogt leenen,
Na die duizling, in de lucht,
Dat men schatert om de klucht. —

Wie zich nu, die droomen door,
Kiest het krom en kronklend spoor,
Om de schouwplaats 't eerst te maken,
Waar men dartelt in vermaken,
Zonder hart, en zonder geest;
Hij bedriegt zichzelven meest.

Wie, door dolle drift gejaagd,
In dien digten drang zich waagt,
Scheurt of smet zoo ligt zijn kleeren,
Moet vaak al zijn geld verteren,
Of wordt, daar hij lacht en grapt,
Duchtig op den teen getrapt.

Wel hem, die, op 't zalig veld,
Ver van 't woelig markgewoel,
Ruim en vrij, zijn graan mee groeijen,
Al moet hij 't met zweet besproeijen;
Die, des avonds, door de rust
En 't genoegen wordt gekust!

Die, als hij ter hermis moet,
't Even wijs, als wij nu, doet,
En, bij al 't luidrachtig razen
Van de dronkaards en de dwazen,
In een gastvrij huis, als dit,
Veilig voor de ramen zit!

Breda, 7 Nov. 1821. A. M. v. P.

OUD EN NIEUW.

De nieuwen ook verraken mij,
En, Panzo! de ouden slechts mint gij.
't Is regt; want, in den kamp van d'eedlen kunstenrij,
Gedoogen we over ons veel liever honderd *dooden*,
Door hun verdiensten halve Goden,
Dan één, die *leeft*, aan onze zij.

Naar het *Hoogduitsch*. C. L.